

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

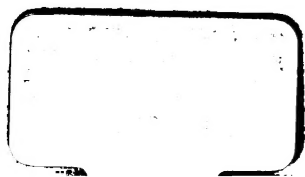
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

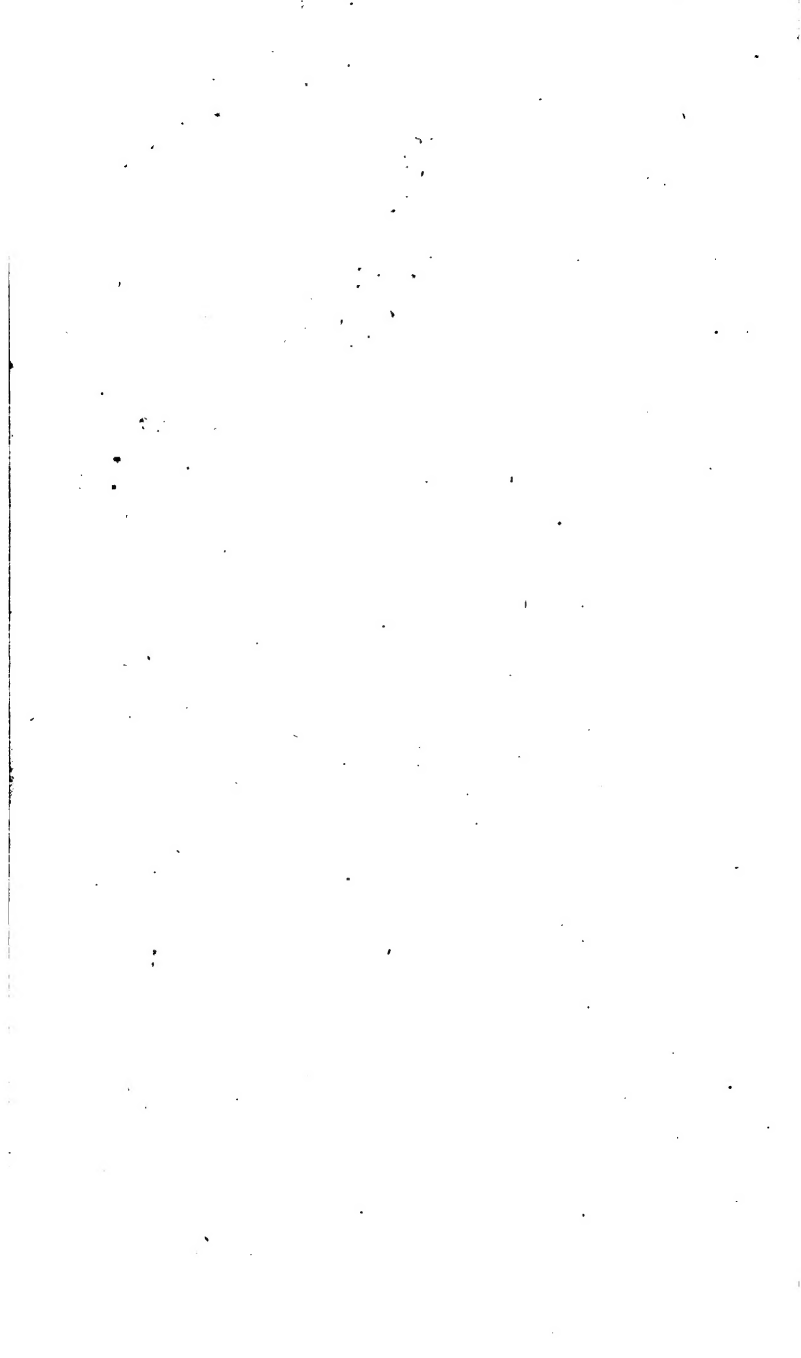
S. J. Galliani ministre du S. Evangile

9 2 5 8 9 3 . 3 - 4

481227

PLUTARCHI
VITAE PARALLELAE.

NOVA EDITIO ACCURATA

IN USUM

PRAELECTIONVM ACADEMICARVM
ET SCHOLARVM.

TOMVS III.

AZ 5893/3-4

LIPSIAE

SVMTIBVS J. A. G. WEIGELII.

LVGDVNI BATAVORVM

APVD S. ET J. LVCHTMANS.

1820.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 309

LECTURE 1

LECTURE 1: INTRODUCTION TO QUANTUM MECHANICS

LECTURE 1: INTRODUCTION TO QUANTUM MECHANICS

LECTURE 1

T I M O Λ Ε Ω Ν.

Τὰ μὲν Συρακουσίων πράγματα πρὸ τῆς Τιμολέ-236
 οντος εἰς Σικελίαν ἀποστολῆς οὕτως εἶχεν. Ἐπει
 Δίων μὲν ἐξελάσας Διονύσιον τὸν τύραννον, εὐθύς
 ἀνηρέθη δόλω, καὶ διέστησαν οἱ σὺν Δίῳ Συρα-
 κουσίους ἐλευθερίσαντες· ἡ δὲ πόλις, ἄλλον ἐξ ἄλ-
 λου μεταβάλλουσα συνεχῶς τύραννον, ὑπὸ πληθους
 κακῶν μικρὸν ἀπέλιπεν ἔρημος εἶναι· τῆς δ' ἄλλης
 Σικελίας, ἡ μὲν ἀνάστατος καὶ ἀπολις παντάπασιν
 ἤδη διὰ τοὺς πολέμους ὑπῆρχεν, αἱ δὲ πλείσται πό-
 λεις ὑπὸ βαρβάρων μεγάλων καὶ στρατιωτῶν ἀμί-
 σθων κατείχοντο, ῥηδίως προσιεμένων τὰς μεταβο-
 λὰς τῶν δυνασκειῶν· Διονύσιος ἔτει δεκάτῳ ξένους
 συναγαγὼν, καὶ τὸν τότε κρατοῦντα τῶν Συρακου-
 σίων Νυσαῖον ἐξελάσας, ἀνέλαβε τὰ πράγματα πάλιν,
 καὶ καθεστήκει τύραννος ἐξ ἀρχῆς, παραλόγως μὲν
 ὑπὸ μικρᾶς δυνάμεως τὴν μεγίστην τῶν πώποτε τυ-
 ραννίδων ἀπολέσας, παραλογώτερον δ' αὐθις ἐκ φυ-
 γάδος καὶ ταπεινοῦ τῶν ἐκβαλόντων κύριος γενόμε-
 νος. Οἱ μὲν οὖν ὑπομείναντες ἐν τῇ πόλει τῶν Συ-
 ρακουσίων ἐδούλευον οὐτ' ἄλλως ἐπιεικεῖ τυράννῳ,
 καὶ τότε παντάπασιν ὑπὸ συμφορῶν ἀπηγριωμένῳ
 τὴν ψυχὴν· οἱ δὲ βέλτιστοι καὶ γνωριμώτατοι πρὸς
 Ἰνέτην τραπέντες, τὸν δυναστεύοντα τῶν Λεοντίνων,
 ἐπέτρεψαν αὐτοὺς ἐκείνῳ, καὶ στρατηγὸν εἶλοντο τοῦ
 πολέμου, βελτίῳ μὲν οὐθένος ὄντα τῶν ὁμολογουμέ-
 ΡΛΥΤ. Τ. ΙΙΙ. Α

νωσ τυράννων, ἑτέραν δ' οὐκ ἔχοντες ἀποστροφὴν, καὶ πιστεύσαντες Συρακουσίῳ τὸ γένος ὄντι, καὶ κερτημένῳ δυνάμιν ἀξίωμαχον πρὸς τὸν τυράννον.

II. Ἐν τούτῳ δὲ Καρχηδονίων στόλῳ μέγαλον παραγενομένων εἰς Σικελίαν, καὶ τοῖς πραγμασιῖν ἐπαιωρουμένων, φοβηθέντες οἱ Σικελιώται, πρεσβείαν ἐβούλοντο πέμπειν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ παρὰ Κορινθίων βοήθειαν αἰτεῖν, οὐ μόνον διὰ τὴν συγγένειαν, οὐδ' ἀφ' ὧν ἤδη πολλάκις εὐεργέτητο πιστεύοντες ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ καθόλου τὴν πόλιν ὀρῶντες φιλελεύθερον καὶ μισοτύραννον οὔσαν αἰεὶ, καὶ τῶν πολέμων τοὺς πλείστους καὶ μεγίστους πεπολεμηκυῖαν, οὐχ ὑπὲρ ἡγεμονίας καὶ πλεονεξίας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας. Ὁ δ' Ἰκέτης, ἅτε δὴ τῆς στρατηγίας ὑπόθεσιν τὴν τυραννίδα πεποιημένος, οὐ τὴν Συρακουσίων ἐλευθερίαν, κρύφα μὲν ἤδη πρὸς τοὺς Καρχηδονίους διείλεκτο, φανερώς δὲ τοὺς Συρακουσίους ἐπήγει, καὶ τοὺς πρέσβεις εἰς Πελοπόννησον συνεξέπεμψεν· οὐ βουλόμενος ἐλθεῖν σύμμαχίαν ἐκεῖθεν, ἀλλ' εἰάν, ὅπερ εἰκὸς ἦν, οἱ Κορινθιοὶ διὰ τὰς Ἑλληνικὰς ταραχὰς καὶ ἀσχολίας ἀπέιπωσι τὴν βοήθειαν, ἐλπίζων ὅαον ἐπὶ τοὺς Καρχηδονίους τὰ πράγματα μεταξέειν, καὶ χρῆσεσθαι συμμαχοῖς καὶ συναγωνισταῖς ἐκείνοις ἐπὶ τοὺς Συρακουσίους, ἢ κατὰ τοῦ τυράννου. Ταῦτα μὲν οὖν ὀλίγον ὕστερον ἐξηλέγχθη.

III. Τῶν δὲ πρέσβειων παραγενομένων, οἱ Κορινθιοὶ κήδεσθαι μὲν αἰεὶ τῶν ἀποικίδων πόλεων καὶ 237 μάλιστα τῆς Συρακουσίων εἰωθότες, οὐδενὸς δ' αὐτοῖς τότε τῶν Ἑλληνικῶν κατὰ τύχην παρενοχλοῦντος, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ καὶ σχολῇ διάγοντες, ἐψηφίσαντο προθύμως βοηθεῖν. Ζητούμενου δὲ στρατηγοῦ, καὶ τῶν ἀρχόντων γραφόντων καὶ προβαλλομένων τοὺς εὐδοκίμειν ἐν τῇ πόλει σπουδαζόντας, εἰς ἓκ τῶν πολλῶν ἀνάστας ἀνόμασε Τιμολέοντα τὸν Τιμοδήμου, μήτε προσίοντα τοῖς κοινοῖς ἔτι, μήτ' ἐλπίδος τοιαυτῆς γεγόμενον, ἢ προαιρέσεως, ἀλλὰ θεοῦ τινος, ὡς εἰσικεν, εἰς νοῦν ἐμβαλόντος τῷ ἀνθρώπῳ.

τοσαύτη καὶ περὶ τὴν αἰρεσίαν εὐθύς ἔλαμψε τύχη
 εὐμένεια, καὶ ταῖς ἄλλαις πράξεσιν ἀπικαλούθησε
 χάρις, ἐπικουμοῦσα τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός. Ἦν
 μὲν οὖν γονέων ἐπιφανῶν ἐν τῇ πόλει, Τιμοδήμου
 καὶ Δημαρίστῃς, φιλοπάτρις δὲ καὶ πρῶτος διαφε-
 ρόντως, ὅσα μὴ σφοδρὰ μισοτύραννος εἶναι καὶ μι-
 σοπόνηρος. Ἐν δὲ τοῖς πολέμοις οὕτω καλῶς καὶ
 ὁμαλῶς ἐνέκρατο τὴν φύσιν, ὥστε πολλὰ μὲν ἐν
 τῷ σύνεσιν, οὐκ ἐλάττω δὲ γηραιότητος ἀνδρεία ἐπι-
 φαίνεσθαι ταῖς πράξεσιν. Ἀδελφὸν δ' εἶχε Τιμο-
 φάνην πρεσβύτερον, οὐδὲν αὐτῷ προσόμενον, ἀλλ'
 ἐμπληκτον, καὶ διεφθαρμένον ἔρωτι μοναρχίας ὑπὸ
 φίλων φαύλων καὶ ξένων στρατιωτικῶν αἰεὶ περὶ
 αὐτὸν ὄντων, ἔχειν τι δοκοῦντα φαργαδίον ἐν ταῖς
 στρατείαις καὶ φιλοκίνδυνον. Ὡς καὶ τοὺς πολέ-
 τας προσαγόμενος, εἰς ἀνὴρ πολέμιος καὶ δραστή-
 ριος, ἐφ' ἡγεμονιῶν ἰκάνετο. Καὶ πρὸς ταῦτα Τι-
 मोλέων αὐτῷ συνήργει, καὶ μὲν ἀμαρτήματα παντά-
 πασιν ἀποκρύπτειν, τὴν μὲν φαίνεσθαι ποιῶν, ἃ
 ὃ ἡ φύσις ἐξέφερον ἀστεία, κατακοσμῶν καὶ
 συναύξων.

IV. Ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἀργείους καὶ Κλεωναίους
 μάχῃ τῶν Κορινθίων ὁ μὲν Τιμολέων ἔτυχεν ἐν τοῖς
 ὀπλίταις τεταγμένος, τὸν δὲ Τιμοφάνην τῶν ἱππέων
 ἡγούμενον καταλαμβάνει κίνδυνος ὄξυς. Ὁ γὰρ ἱπ-
 πος αὐτὸν ἀπαισίατο, πληγῇ περιπεσὼν, εἰς τοὺς
 πολέμιους καὶ τῶν ἑταίρων οἱ μὲν εὐθύς ἐσωσπί-
 σθησαν φοβηθέντες, οἱ δὲ παραμεινάντες, ἄλλοι
 πρὸς πολλοὺς μαχόμενοι, χαλεπῶς ἀντεῖχον. Ὡς
 οὖν ὁ Τιμολέων κατεῖδε τὸ συμβεβηκός, δρόμον
 προσβοηθήσας, καὶ τὴν ἀσπίδα τοῦ Τιμοφάνους
 κειμένου προθέμενος, καὶ πολλὰ μὲν ἀκοντίσματα,
 πολλὰς δὲ πληγὰς ἐκ χειρὸς ἀναδεξάμενος εἰς τὸ
 σῶμα καὶ τὰ ὄπλα, μόλις ἔωσατο τοὺς πολέμιους,
 καὶ δίδωσσε τὸν ἀδελφόν. Ἐπεὶ δ' οἱ Κορινθιοὶ
 διδιότες, μὴ πάθειεν, οἷα καὶ πρότερον, ὑπὸ τῶν
 συμμάχων, ἀποβαλόντες τὴν πόλιν, ἐφάρξαντο τρέ-
 φειν ξένους τετρακοσίους, καὶ τούτων ἀρχοντα Τι-

μοφάνην κατέστησαν. Ὁ δὲ τῶν καλῶν καὶ δικαίων ὑπεριδῶν, εὐθὺς ἐκέραιεν, ἔξ ὧν ποιήσεται τὴν πόλιν ὑφ' αὐτῷ, καὶ συγγούς ἀνελὼν ἀκρίτους τῶν πρώτων πολιτῶν, ἀπέδειξεν αὐτὸς ἑαυτὸν τυράννον. Βαρύως δὲ φέρων ὁ Τιμολέων, καὶ συμφορὰν ποιούμενος ἑαυτοῦ τὴν ἐκείνου κακίαν, ἐπεχείρησε μὲν αὐτῷ διαλέγεσθαι, καὶ παρακαλεῖν, ἀφέντα τὴν μάχην καὶ δυστυχίαν τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνης, ζητεῖν τινα τῶν ἡμαρτημένων ἐπανόρθωσιν πρὸς τοὺς παλίτας. Ἀπωταμένον δ' ἐκείνου καὶ καταφρονησάντος, οὕτω παραλαβὴν τῶν μὲν οἰκείων Λισχύλων, ἀδελφῶν ὄντα τῆς Τιμοφάνους γυναῖκος, τῶν δὲ φίλων τὸν μόνον, ὃν Σάτυρον μὲν Θεόπομπος, Ἐφορος δὲ καὶ Τίμαιος Ὀρθάγγραν ὀνομάζουσιν, καὶ διαλιπὼν ἡμέρας ὀλίγας, αὐθις ἀνέβη πρὸς τὸν ἀδελφόν· καὶ περιστάντες αὐτὸν οἱ τρεῖς καθικέτεον, ἀλλὰ νῦν γε χρησάμενον λογισμῷ μεταβλέσθαι. Τοῦ δὲ Τιμοφάνους πρῶτον μὲν αὐτῶν καταγελῶντος, ἔπειτα δὲ πρὸς ὀργὴν ἐκφρομένου καὶ γαλεπαίνοντος, ὁ μὲν Τιμολέων ἀποχωρήσας μικρὸν αὐτοῦ, καὶ συγκαλυψάμενος, εἰστήκει δακρύων ἐκείνοι δὲ τὰ ξίφη σπασάμενοι, ταχὺ διαφθείρουσιν αὐτόν.

238 V. Τῆς δὲ πράξεως διαβοηθείσης, οἱ μὲν κράτιστοι τῶν Κορινθίων ἐπήγουσιν τὴν μισοπονηρίαν καὶ μεγαλοφυλίαν τοῦ Τιμολέοντος, ὅτι χρηστὸς ὢν καὶ φιλοκτινος, ὅμως τὴν πατρίδα τῆς οἰκίας, καὶ τὰ καλὸν καὶ τὸ δίκαιον προετίμησε τοῦ συμφέροντος, ἐπιστεύοντα μὲν ὑπὲρ τῆς πατρίδος διασώσας τὸν ἀδελφόν, ἐπιβουλεύσαντα δ' αὐτῇ καὶ καταδουλωσάμενον ἀποκτείνας. Οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι ἤν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ, καὶ πρὸς τοὺς δυνάστας ἀπαβλίπειν εἰσθότες, τῷ μὲν θανάτῳ τοῦ τυράννου πρᾶσσαι εὐντο χαίρειν, τὸν δὲ Τιμολέοντα λοιδοροῦντες, ὡς ἀσεβὲς ἐξεργασμένον καὶ μυσῶδες ἔργον, εἰς ἀθυρίαν περιέστησαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν μητέρα δυσφορεῖν πυθόμενος, καὶ φωνὰς τε δευτὰς καὶ κατάρας ἐπ' αὐτὸν ἀρᾶσθαι φρικώδεις, ἑβάδιζε παραμυθη-

σόμενος, ἢ δὲ προσιδεῖν αὐχ' ἐπέμεινε τῆν δαμῖν, ἀλλὰ τὴν οἰκίαν ἀπέκλεισε, τότε δὴ παντάπασι περιλυπος γενόμενος, καὶ συντηραχθεὶς τὴν δίκαναιαν, ὤρμησε μὲν, ὡς διαφθερῶν ἑαυτὸν, ἐπιχεσθαι τροφῆς· τῶν δὲ φίλων οὐ περιϊδέστων, ἀλλὰ πᾶσαν δέησεν καὶ πᾶσαν ἀνάγκην προσεπυγμαμέναν, ἔγνωξῆν καθ' ἑαυτὸν ἐκ μέσου γενόμενος καὶ πολιτείαν μὲν ἀπᾶσαν ἀφῆκε, τοὺς δὲ πρώτους χρόνους οὐδὲ κατιῶν εἰς πόλιν, ἀλλ' ἀθημονῶν καὶ πλανώμενος ἐν τοῖς ἐρημοτάτοις τῶν ἀγρῶν διέτριβεν.

VI. Οὕτως αἱ κρίσεις, ἂν μὴ βεβαιοῦνται καὶ ῥώμην ἐκ λόγου καὶ φιλοσοφίας προσλάβωσιν ἐπὶ τὰς πράξεις, σείονται καὶ παραφέρονται ῥαδίως ὑπὸ τῶν τυχάντων ἐπαίτων καὶ ψαγῶν, ἐκτρονόμεναι τῶν οἰκείων λογισμῶν. Δεῖ γὰρ οὐ μόνον, ὡς ἔδοκε, τὴν πράξιν καλὴν εἶναι καὶ δικαίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν, ἀφ' ἧς πράττεται, μόνιμον καὶ ἀμετάπτατον· ἵνα πράττωμεν δοκιμασάντες, μὴδ', ὥσπερ οἱ λίχνοι, τὰ πλῆσμια τῶν ἐδεσμάτων ὀξύτατῃ διώκοντες ἐπιθυμία, τάχιστα διασχεραίνουσι ἐμπλησθέντες, οὕτως ἡμεῖς ἐπὶ ταῖς πράξεσι συντελεσθείσαις ἀθυροῦμεν τοῦ ἀσθένειαν, ἐπομαρτονομένης τῆς τοῦ καλοῦ φαντασίας. Διαχρῶν γὰρ ἡ μετάνοια ποιεῖ καὶ τὸ καλῶς πεπραχέναι· ἢ ἂν ἐξ ἐπιστήμης ὠρμημένη καὶ λογισμοῦ προαίρεσις, οὐδ' ἂν πταίσωσιν αἱ πράξεις, μεταβάλλεται. Διὸ Φωκίων μὲν ἂν Ἀθηναῖος, τοῖς ὑπὸ Λεωσθένους πραττομένοις ἐναντιώθει, ἐπειδὴ κατορθοῦν ἐκεῖνος ἔδοκε, καὶ θυοῦντας ἑῶρα καὶ μεγαλαυχουμένους τῇ νίκῃ τοῦς Ἀθηναίους, ἔπειθ', ὡς ἐβούλετο ἂν αὐτῶν ταῦτα μὲν πεπραχῆναι, βεβουλεύσθαι δ' ἐκεῖνα. Σφοδρότερον δ' Ἀριστοτέλης ὁ Λοκρὸς, εἰς ὧν τῶν Πλάτωνος ἐταίρων, αἰτοῦντας μὲν αὐτὸν γυναῖκα Διονυσίου τοῦ κροσβυζαροῦ μίαν τῶν θυγατέρων, ἥδεον ἂν ἔφη κενῶν ἰδεῖν τὴν κόρην, ἢ τυραννῶς συναινεῦσαν· ἀπακτείναντας δὲ τοὺς παῖδας αὐτοῦ μετ' ὀλίγον χρόνον τοῦ Διονυσίου, καὶ κυθόμενον πρὸς ὕβριν, εἰ τὴν αὐτὴν εἶναι γυναῖκα ἔχει περι

τῆς ἐκδόσεως τῶν θυγατέρων, ἀπεκρίνατο, τοῖς μὲν γεγενημένοις λυπαῖσθαι, τοῖς δ' εἰρημένοις μὴ μεταμέλεισθαι. Ταῦτα μὲν οὖν ἴσως μείζονος καὶ τελειότερας ἀρετῆς ἐστίν.

VII. Τὸ δὲ Τιμολέοντος ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις πάθος, εἴτ' οἶκτος ἦν τοῦ τεθνηκότος, εἴτε τῆς μητρὸς αἰδῶς, οὕτω κατέκλασε καὶ συνέτριψεν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, ὥστ', εἴκοσι σχεδὸν ἐτῶν διαγενομένων, μηδεμιᾶς ἐπιφανοῦς μηδὲ πολιτικῆς ἀψασθαι πράξεως. Αναγορευθέντος οὖν αὐτοῦ, καὶ ταῦθ' ἡμῶν προθύμως δεξαμένου καὶ χειροτονησαντος, ἀναστάς Τηλεκλειδης, ὁ τότε καὶ δυνάμει καὶ δόξῃ πρωτεύων ἐν τῇ πόλει, παρεκάλει τὸν Τιμολέοντα περὶ τὰς πράξεις ἀγαθὸν ἄνδρα εἶναι καὶ γενναῖον. Ἄν μὲν γὰρ, ἔφη, καλῶς ἀγωνίσῃ, τύραννον ἀνηρηξάναι
 239 δόξομεν ἂν δὲ φαύλως, ἀδελφόν. Παρασκευαζομένου δὲ τοῦ Τιμολέοντος τὸν ἔκπλου, καὶ στρατιωτικῶν συνάγοντος, ἐκομίσθη γράμματα πρὸς τοὺς Κορινθίους παρ' Ἰκέτου, μνηύοντα τὴν μεταβολὴν αὐτοῦ καὶ προδοσίαν. Ὡς γὰρ τάχιστα τοὺς πρέσβεις ἐξέπεμψε, τοῖς Καρχηδονίοις προσθέμενος ἀναφανδόν, ἔπραττε μετ' ἐκείνων, ὅπως Διονύσιον ἐμβαλὼν Συρακουσῶν, αὐτὸς ἔσται τύραννος. Καὶ δεδαικώς, μὴ, πρότερον ἐλθούσης ἐκ Κορίνθου δυνάμειος καὶ στρατηγοῦ, διαφύγωσιν αἱ πράξεις αὐτὸν, ἐπέμψεν ἐπιστολὴν τοῖς Κορινθίοις φράζουσαν, ὡς οὐδὲν δεῖα πράγματα καὶ δαπάνας ἔχειν αὐτοὺς, πλείοντα εἰς Σικελίαν καὶ κινδυνεύοντας, ἄλλως τε καὶ Καρχηδονίων ἐπαγορευόντων, καὶ παραφυλαττόντων ναυσὶ πολλαῖς τὸν στόλον, οὓς αὐτὸς ἀναγκασθεὶς, ἐκείνων βραδυνόντων, ποιήσαιο συμμαχούς ἐπὶ τὸν τύραννον. Τούτων δὲ τῶν γραμμάτων ἀναγνωσθέντων, εἰ καὶ τις ἠπίως εἶχε πρότερον τῶν Κορινθίων πρὸς τὴν στρατείαν, τότε πάντας ἢ πρὸς τὸν Ἰκέτην ἀρετῇ παρωξύνει, ὥστε συγχορηγῆσαι πρόθυμως τῷ Τιμολέοντι, καὶ συμπαρασκευάσαι τὸν ἔκπλου.

VIII. Γεγομένων δὲ τῶν νεῶν ἐτοίμων, καὶ ταῖς

στρατιώταις, ὧν ἔθει, περισθέντων, αἱ μὲν ἱερεῖαι τῆς Κόρης ὄναρ ἔδοξαν ἰδεῖν τὰς θεὰς πρὸς ἀποδημίαν τινα στελλομένας, καὶ λεγούσας, ὡς Τιμολέοντι μέλλουσι συμπλεῖν εἰς Σικελίαν. Διὸ καὶ τριήρη κατασκευάσαντες ἱερὰν οἱ Κορινθιοὶ, ταῖν θεαῖν ἐπωκόμασαν. Αὐτὸς δ' ἐκεῖνος εἰς Δελφοὺς πορευθεὶς, ἔθυσε τῷ θεῷ, καὶ καταβαλόντος εἰς τὸ μαντεῖον αὐτοῦ, γίνεται σημεῖον. Ἐκ γὰρ τῶν κρεμαμένων ἀναθημάτων ταινία τις ἀπορῥυεῖσα, καὶ φερομένη, στεφάνους ἔχουσα καὶ νίκας ἐμπεποικιλμένης, περιέπεσε τῇ κεφαλῇ τοῦ Τιμολέοντος, ὡς δοκεῖν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ στεφανούμενον ἐπὶ τὰς πράξεις προκείμεσθαι. Ναῦς δὲ Κορινθίας μὲν ἔχων ἑπτὰ, Κερκυραίας δὲ δύο, καὶ τὴν δεκάτην Λευκαδίων προσπαρασχόντων, ἀνήχθη. Καὶ νυκτὸς ἐμβαλὼν εἰς τὸ πέλαγος, καὶ πνευματι καλῶ χρωόμενος, ἔδοξεν αἰφνιδίως φαγέντα τὸν οὐρανὸν ὑπὲρ τῆς νεῆς ἐκχῆαι πολὺ καὶ περιφανὲς πῦρ. Ἐκ δὲ τούτου λαμπρὰ ἀρθεῖσα ταῖς μυστικαῖς ἐμφερῆς, καὶ συμπαραθέουσα τὸν αὐτὸν δρόμον, ἢ μάλιστα τῆς Ἰταλίας ἐπέιχον οἱ κυβερνήται, κατέσκηψεν. Οἱ δὲ μάντιες τὸ φάσμα τοῖς ὄνειρασι τῶν ἱερείων μαρτυρεῖν ἀπεφαίνοντο, καὶ τὰς θεὰς συναφαπτομένας τῆς στρατείας προφαίνειν ἐξ οὐρανοῦ τὸ σείλας. Εἶναι γὰρ ἱερὰν τῆς Κόρης τὴν Σικελίαν ἐπεὶ καὶ τὰ παρὰ τὴν ἀρπαγὴν αὐτόθι μυθολογοῦσι γενέσθαι, καὶ τὴν νῆσον ἐν τοῖς γάμοις ἀνακαλυπτῆριον αὐτῇ δοθῆναι.

ΙΧ. Τὰ μὲν οὖν παρὰ τῶν θεῶν οὕτω τὸν στόλον ἐθάρρουνεν, καὶ σπεύδοντες, ὡς τὸ πέλαγος διαπλέοντες, ἐκομίζοντο παρὰ τὴν Ἰταλίαν. Τὰ δ' ἀπὸ τῆς Σικελίας ἀγγελόμενα πολλὴν ἀπορίαν τῷ Τιμολέοντι, καὶ δυσθυμίαν τοῖς στρατιώταις παρεῖχεν. Ὁ γὰρ Ἰκέτης, μαχῆ νενικηκὼς Διονύσιον, καὶ τὰ πλεῖστα μέρη τῶν Συρακουσῶν κατεληφώς, ἐκεῖνον μὲν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὴν καλουμένην Νῆσον συσταλμένον αὐτὸς συνεπολιόρκει καὶ συμπεριετείχετο· Καρχηδονίους δὲ φροντίζειν ἐκέλευεν, ὅπως οὐκ ἐπιβῆσοιτο Τιμολέων Σικελίας, ἀλλ' ἀπωσθέντων ἐκεῖ-

νων, αὐτοὶ καθ' ἡσυχίαν διανεμούνται πρὸς ἀλλήλους τὴν πῆσον. Οἱ δὲ πέμπουσιν εἰκοσὶ τριήρεις εἰς Πήγειον, ἐφ' ὧν ἐπλεον πρεσβευταὶ παρ' αὐτοῦ πρὸς Τιμολέοντα, νομίζοντες λόγους τοῖς πραττομένοις ὁμοίους. Παραλογαὶ γὰρ εὐπρεπεῖς καὶ προσφάσεις ἦσαν ἐπὶ μοχθηροῖς βουλευμασιν, ἀξιούντων, αὐτὸν μὲν, εἰ βούλοιο, Τιμολέοντα σύμβουλον ἦκειν παρ' Ἰκέτην, καὶ κοινωνὸν εὖ διαπεπραγμένων πάντων τὰς δὲ ναῦς καὶ τοὺς στρατιώτας ἀποστέλλειν εἰς Κορινθίαν, ὡς τοῦ πολέμου μικρὸν ἀπολείποντος συνηρῆ-
 240σθαι, Καρχηδονίων δὲ καλύειν τὴν διάβασιν, καὶ μάχεσθαι πρὸς βιαζομένους ἐτοιμῶν ὄντων, Ὡς οὖν καταπλεύσαντες εἰς τὸ Πήγειον οἱ Κορινθιοὶ, τοῖς τε πρεσβεύμασι τούτοις ἐνέτυχον, καὶ τοὺς Φοίνικας οὐ πρόσω ναυλογοῦντας κατεῖδον, ἤχθοντο μὲν ὕβρισμένοι, καὶ παρίστατο πᾶσιν ὄρη πρὸς τὸν Ἰκέτην, καὶ δῖος ὑπὲρ Σικελιωτῶν, οὓς σαφῶς ἐώραν ἄθλα λειπομένους καὶ μισθὸν Ἰκέτη μὲν προδοσίας, Καρχηδονίοις δὲ τυραννίδος. Ἔδοκει δ' ἀμύχανον ὑπερβαλίσθαι καὶ τὰς αὐτόθι τῶν βαρβάρων ναῦς διπλασίας ἐφορμούσας, καὶ τὴν ἐκεῖ μεθ' Ἰκέτην δύναμιν, ἢ στρατηγήσοντες ἤκοιεν.

Χ. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Τιμολέων τοῖς πρεσβευταῖς καὶ τοῖς ἄρχουσι τῶν Καρχηδονίων ἐντυχῶν ἐπαί-
 κως, ἔφη πείθεσθαι μὲν οἷς κελεύουσι· (τί γὰρ αὐ καὶ περαινέειν ἀπειθῶν;) ἐθέλειν δὲ ταῦτα πόλεως Ἑλληνίδος καὶ φίλης κοινῆς τῆς Πηγιῶν ἐναντίον ἀκούσας καὶ εἰπῶν ἀπαλλάττεσθαι. Καὶ γὰρ αὐτῶν τοῦτο πρὸς ἀσφάλειαν διαφέρειν, κἀκείνους ἐμμενεῖν βεβαιώτερον οἷς ἐπαγγέλλονται περὶ Συρακουσίων, δῆμος μάρτυρι τὰς ὁμολογίας παρακαταθεμένους. Ταῦτα δ' ὑπέτεινεν αὐτοῖς ἀπάτην ἐπὶ τῇ διαβάσει τεχνάων καὶ συνετέχνων οἱ τῶν Πηγιῶν στρατηγοὶ πάντες, ἐπιθυμοῦντες ἐπὶ Κορινθίοις τὰ πραγματὰ τῶν Σικελιωτῶν γενέσθαι, καὶ φοβούμενοι τὴν τῶν βαρβάρων γεινῆσιν. Διὸ συνῆγον ἐκκλησίαν, καὶ τὰς πύλας ἀπέκλειον, ὡς μὴ πρὸς ἄλλο τι τρέπεσθαι τοὺς πολίτας· καὶ παρελθόντες εἰς τὸ πλῆ-

φορ, ἐχρῶντο μῆναι λόγων, ἕτερος ἑτέρῳ παραδιδοῦς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, πρὸς οὐδὲν τέλος, ἀλλὰ διαγροντες ἄλλως τὸν χρόνον, ἕως ἀναγκῶσιν αἱ τῶν Κορινθίων τριήρεις, καὶ Καρχηδονίους ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας κατέχοντες ἀνυπόπτως, ἄτε καὶ τοῦ Τιμολέοντος παρόντος, καὶ παρόντος δόκησιν ὅσον οὐπω πρὸς τὸν λόγον ἀνίστασθαι καὶ δημηγορεῖν. Ὡς δ' ἀπήγγειλέ τις αὐτῷ κρύφα, τὰς μὲν ἄλλας τριήρεις ἀνήχθαι, μίαν δὲ τὴν ἐκείνου περιμένειν ὑπαλελειμμένην, διεκδῶς τὸν ὄχλον, ἅμα τῶν περὶ τὸ βῆμα Ῥηγίωνων συνεπικυρπτόντων, καὶ καταβάς ἐπὶ τὴν θάλασσαν, ἐξέπλευσε διὰ ταχείων· καὶ κατήχθησαν εἰς Ταυρομένιον τῆς Σικελίας, ὑπαδεγαμένου καὶ καλοῦντος αὐτοὺς ἐπὶ πάλαι προθύμως Ἀνδρομάχου, τοῦ τῆς πόλιος ἔχοντος καὶ δυναστεύοντος. Οὗτος ἦν πατὴρ Τιμολέου τοῦ ἱστορικοῦ· καὶ πολὺ κράτιστος τῶν τότε δυναστεύοντων ἐν Σικελίᾳ γενόμενος, τῶν τε ἑαυτοῦ πολιτῶν ἠγεῖτο νομίμως καὶ δικαίως, καὶ πρὸς τοὺς τυράννους φανερός ἦν αἰεὶ διακείμενος ἀπεχθῶς καὶ ἀλλοτρίως. Διὸ καὶ Τιμολέοντι τότε τὴν πόλιν ὀρηγήτηριον παρέσχε, καὶ τοὺς πολίτας ἐπεισε συναγωνίζεσθαι τοῖς Κορινθίοις, καὶ συνελθεῖν τὴν Σικελίαν.

XI. Οἱ δ' ἐν τῷ Ῥηγίῳ Καρχηδόνιος, τοῦ Τιμολέοντος ἀνηγμένου, καὶ τῆς ἐκκλησίας διαλυθείσης, χαλεπῶς φέροντες τὸ κατεστρατηγηῆσθαι, διατριβὴν τοῖς Ῥηγίοις παρεῖχον, εἰ Φοίνικες ὄντες οὐκ ἀρέσκοντο τοῖς δὲ ἀπάτης πρᾶττομένοις. Περικουσι δ' οὖν εἰς τὸ Ταυρομένιον πρῆσβευτὴν ἐπὶ τριήρους, ὡς πολλὰ διαλεχθεὶς πρὸς τὸν Ἀνδρομάχου, ἐπαχθῶς καὶ βαρβαρικῶς ἀνατεινόμενος, εἰ μὴ τὴν ταχίστην ἐκβάλλει τοὺς Κορινθίους, τέλος ὑπτίαν τὴν χεῖρα δείξας, εἴτ' αὐθις καταστρέψας, ἠπέλιψε τοιαύτην εὐσαν αὐτῷ τὴν πόλιν, τοιαύτην ποιήσειν. Γελάσας δ' ὁ Ἀνδρομάχος, ἄλλο μὲν οὐδὲν ἀπεκρίνατο, τὴν δὲ χεῖρα, νῦν μὲν ὑπτίαν, οἷο ἐκείνος, νῦν δὲ κρηνῆ προτείνας, ἐπέλευσεν ἀποπλεῖν αὐτὸν, εἰ μὴ βούλοισα τὴν νῦν ἀπὸ τοιαύτης γα-

νέσθαι τοιαύτην. Ὁ δ' Ἰκέτης πυθόμενος τὴν τοῦ Τιμολέοντος διάβασιν, καὶ φοβηθεὶς, μετεπέμψατο 241 πολλὰς τῶν Καρχηδονίων τριήρεις. Ὅτε καὶ παντάπασι συνέβη τοὺς Συρακουσίους ἀπογνῶναι τὴν σωτηρίαν, ὀρώοντας, τοῦ μὲν λιμένος αὐτῶν Καρχηδονίους κρατοῦντας, τὴν δὲ πόλιν Ἰκέτην ἔχοντα, τῆς δ' ἄκρας κυριεύοντα Διονύσιον, Τιμολέοντα δὲ ὡς περὶ ἐκ κρασπέδου τινὸς λεπτοῦ τῆς Ταυρομενιτῶν πολίχνης τῇ Σικελίᾳ προσηρητημένον, ἀπ' ἐλπίδος ἀσθενοῦς καὶ βραχείας δυναμείως. Χιλίων γὰρ αὐτῷ στρατιωτῶν, καὶ τροφῆς τούτοις ἀναγκαίας, πλέον οὐδὲν ὑπῆρχεν. Οὐδ' ἐπίστευον αἱ πόλεις, διαπλεαὶ κακῶν οὔσαι, καὶ πρὸς ἅπαντας ἀπηγρωμέναι τοὺς ἡγουμένους στρατοπέδων, μάλιστα διὰ τὴν Καλλίππου καὶ Φάρακος ἀπιστίαν· ὧν ὁ μὲν Ἀθηναῖος ὦν, ὁ δὲ Λακεδαιμόνιος, ἀμφοτέρω δὲ φάσκοντες ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἤκειν καὶ καταλύειν τοὺς μονάρχους, χρυσὸν ἐδειξαν τῇ Σικελίᾳ τὰς ἐν τῇ τυραννίδι συμφοράς, καὶ μακαριωτέρους δοκεῖν ἐποίησαν τοὺς καταστρέψαντας ἐν τῇ δουλείᾳ τῶν ἐπιδόντων τὴν αὐτονομίαν.

XII. Οὐδὲν οὖν ἐκείνων βελτίονα τὸν Κορινθίων ἔσεσθαι προσδοκῶντες, ἀλλὰ ταῦτά πάλιν ἤκειν ἐπ' αὐτοὺς σοφίσματα καὶ δελεάσματα μετ' ἐλπίδων χρηστῶν, καὶ φιλανθρωπικῶν ὑποσχέσεων, εἰς μεταβολὴν δεσπότης καινοῦ τιθαστευομένους, ὑπώπτευσον, καὶ διεκρούοντο τὰς τῶν Κορινθίων προκλήσεις, πλὴν Ἀδρανιτῶν· οἱ πόλιν μικρὰν μὲν, ἱερὰν δ' οὖσαν Ἀδρανῶν, θεοῦ τινος τιμωμένου διαφερόντως ἐν ὅλῃ Σικελίᾳ, κατοικοῦντες, ἐστασίασαν πρὸς ἀλλήλους, αἱ μὲν Ἰκέτην προσαγόμενοι καὶ Καρχηδονίους, οἱ δὲ πρὸς Τιμολέοντα διαπεμπόμενοι. Καὶ πῶς ἀπ' αὐτομάτου συνέτυχε, σπενδόντων ἀμφοτέρων, εἰς ἓνα καιρὸν ἀμφοτέροις γενέσθαι τὴν παρουσίαν. Ἄλλ' Ἰκέτης μὲν ἦκε πεντακισχιλίους στρατιώτας ἔχων, Τιμολέοντι δὲ οἱ ἀμύπαντες ἦσαν οὐ πλείους χιλίων διακοσίων· οὗς ἀναλαβὼν ἐκ τοῦ Ταυρομενίου, σταδίῳ πρὸς τὸ Ἀδρανὰν ὄντων τετ-

ταράκωντι καὶ τριακονσίων, τῇ μὲν πρώτῃ τῶν ἡμερῶν οὐ πολὺ μέρος, κῆς ὄδου προέλαβε, καὶ κατακλίσατο· τῇ δ' ὑστεραίᾳ συντάνωσ ὀδεύσας, καὶ χαλεπὰ χωρία διελθὼν, ἤδη τῆς ἡμέρας καταφερομένης, ἤκουσεν ἄρτι προσμικγύναι τὸν Ἰκέτην τῷ πολικνίῳ, καὶ καταστρατοπεδεύειν. Οἱ μὲν οὖν λοχαγοὶ καὶ ταξίαρχοι τοὺς πρώτους ἐπέστησαν, ὡς ἐμφαγοῦσι καὶ διαναπαυσασαμένοις χρῆσόμενοι προθυμότεροις· ὁ δὲ Τιμολέων ἐπιπορευόμενος ἐδεῖτο ταῦτα μὴ ποιεῖν, ἀλλ' ἄγειν κατὰ τάχος, καὶ συνάπτειν τοῖς πολεμίοις ἀσυντάκτοις οὖσιν, ὡς εἰκὸς ἄρτι παυομένους ὀδοικαρίας, καὶ περὶ σκηναῖς καὶ δεῖπνον ἀσχόλους ὄντας. Καὶ λέγων ἅμα ταῦτα, τὴν ἀσπίδα λαβὼν ἤγειτο πρώτος, ὡσπερ ἐπὶ νίκην πρόδηλον. Οἱ δ' εἶποκτο τεθαρρήκοτες, ἔλαττον ἢ τριακοντασταδίους εἶ τῶν πολεμίων ἀπέχοντες. Ὡς δὲ καὶ τοῦτους διῆλθον, ἐπιπίπτουσιν αὐτοῖς ταραττομένοις καὶ φεύγουσιν, ὡς πρώτον ἤσθοντο προσιόντας. Ὄθεν δὴ ἀνῆρέθησαν μὲν οὐ πολλῶ πλείους τριακονσίων, ἐάλωσαν δὲ δις τοσοῦτοι ζῶντες· ἐλήφθη δὲ τὸ στρατόπεδον. Οἱ δ' Ἀδρανῖται τὰς πύλας ἀνοίξαντες προσέθεντο τῷ Τιμολέωντι, μετὰ φρίκης καὶ θαύματος ἀπαγγέλλοντες, ὡς, ἐνισταμένης τῆς μάχης, οἱ μὲν ἱεροὶ τοῦ νεῶ πυλώνες αὐτόματοι διανοιχθεῖεν, ὀφθειῆ δὲ τοῦ θεοῦ τὸ μὲν δόρυ σειόμενον ἐκ τῆς αἰχμῆς ἄκρας, τὸ δὲ πρόσωπον ἰδρωτὶ πολλῷ ῥεάμενον.

XIII. Ταῦτα δ', ὡς εἶκεν, οὐ τὴν τότε νίκην ἐσῆμαινα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς μετὰ ταῦτα πράξεις, αἷς ἐκεῖνος ὁ ἀγων ἀρχὴν εὐτυχῆ παρέσχεν. Καὶ γὰρ πόλεις εὐθύς ἐπιπροσβενόμεναι προσετίθεντο τῷ Τιμολέωντι, καὶ Μάμερκος, ὁ Κατάνης τύραννος, πολεμιστῆς ἀνὴρ καὶ χρημασιν ἐρῶμενος, ἔδωκεν αὐτὸν εἰς συμμαχίαν. Τὸ δὲ μέγιστον, αὐτὸς Διονύσιος ἀπειρηκῶς ἤδη ταῖς ἐλπίσι, καὶ μικρὸν ἀπο-242 λιπὼν ἐκπολιορκεῖσθαι, τοῦ μὲν Ἰκέτου καταφρόνησεν αἰσχυρῶς ἠττημένου, τὸν δὲ Τιμολέοντα θαυμάσων, ἐπρμψεξ ἐκείνῳ καὶ Κορινθίοις παραδιδούς

αὐτὸν καὶ τὴν ἀκρόπολιν, Δεξιμόνος δ' ὁ Τιμολέων τὴν ἀνέλπιστον εὐτυχίαν, ἀποστέλλει τοὺς περὶ Βυκλείδην καὶ Τηλέμαχον, ἄνδρας Κορινθίους, εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ στρατιώτας τετρακοσίους, οὐχ ἑμὸν πάντας, οὐδὲ φανερῶς· ἀδύνατον γὰρ ἦν, ἐφορμούντων πολεμίων· ἀλλὰ κρύφα καὶ κατ' ὀλίγους παρεισπεύοντας. Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται παρέλαβον τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ τυραννεῖα μετὰ τῆς παρασκευῆς καὶ τῶν χρησίμων πρὸς τὸν πόλεμον. Ἴπποι τε γὰρ ἐνῆσαν οὐκ ὀλίγοι, καὶ πᾶσα μηχανμάτων ἰδέα, καὶ βελῶν πλήθος· ὄπλων δ' ἀπέκειντο μυριάδες ἑπτὰ τεθησαυρισμένων ἐν παλαιῷ· στρατιῶται δὲ δις χίλιοι τῷ Διονυσίῳ παρήσαν, οὓς ἐκείνος, ὡς τᾶλλα, τῷ Τιμολέοντι παρέδωκεν. Αὐτὸς δὲ χρήματα λαβὼν καὶ τῶν φίλων οὐ πολλοὺς, ἔλαθεν ἐκπλεύσας τὸν Ἰόνιον. Καὶ κομισθεὶς εἰς τὸ τοῦ Τιμολέοντος στρατόπεδον, τότε πρῶτον ἰδιώτης καὶ ταπεινὸς ὄφθεις, ἐπὶ μιᾷς νεῶς καὶ χρημάτων ὀλίγων εἰς Κόρινθον ἀπεστάλη· γεννηθεὶς μὲν καὶ τραφεὶς ἐν τυραννίδι τῇ πασῶν ἐπιφανεστάτῃ καὶ μεγίστῃ, κατασχὼν δὲ ταύτην ἕτη δέκα, δώδεκα δ' ἄλλα μετὰ τὴν Δίωκος στρατείαν ἐν ἀγῶσι καὶ πόλεμοις διαφορηθεὶς· ἃ δ' ἔπραξε τυραννῶν, οἷς ἔπαθεν ὑπερβαλλόμενος. Καὶ γὰρ νῶν ἐνηλικῶν θανάτους, καὶ θυγατέρων καταπορνεύσεις παρθένων ἐπέϊδε, καὶ τὴν αὐτὴν ἀδελφὴν καὶ γυναῖκα, ζῶσαν μὲν, εἰς τὸ σῶμα ταῖς ἀσελγεστάταις ὑπὸ τῶν πολεμίων ἠδοναῖς παρανομηθεῖσαν, βίᾳ δ' ἀποθανούσαν μετὰ τῶν τέκνων, καὶ καταποντισθεῖσαν εἰς τὸ πέλαγος. Ταῦτα μὲν οὖν ἐκ τοῖς περὶ Δίωκος ἀκριβῶς γέγραπται.

XIV. Τοῦ δὲ Διονυσίου καταπλεύσαντος εἰς Κόρινθον, αὐθεὶς ἦν Ἑλλήνων, ἧς οὐχὶ θεάσασθαι καὶ προσειπεῖν ἐπόθησεν αὐτόν. Ἀλλ' οἱ μὲν χαίροντες ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς, διὰ μῖσος ἄσμενοι συνῆλθον, οἷον ἐρριμμένον ὑπὸ τῆς τύχης πατήσοντες· οἱ δὲ πρὸς τὴν μεταβολὴν τρεπόμενοι καὶ συμπαθοῦντες, ἐθελῶντα πολλὴν ἐν ἀσθενέσι τοῖς ἀν-

θραπένοις καὶ προδῆλοις τὴν τῶν ἀθλήων αἰτίαν
καὶ θελῶν ἀγκυρῆν. Οὐδὲν γὰρ οὔτε φύσεως ἢ
ἐστέ κατρός, οὔτε τέχνης, ὅσον ἐκείνου τύχης ἐργον
ἐπεδείξατο, τὸν Σικελίας ὀλίγον ἔμπροσθεν τυραν-
των, ἐν Κορίνθῳ διατρέβοντα παρὶ τὴν οὐπόλιαν,
ἢ καθήμενον ἐν μικροπόλει, πίνοντα κεκραμένον
ἀπὸ τῶν κρητῶν, καὶ διαπληκτιζόμενον ἐν μέσῳ
τοῖς ἀφ' ὧρας ἐργαζομένοις γυναῖκας, τὰς δὲ μου-
σεουργοὺς ἐν ταῖς ψαλαῖς διδασκοντά, καὶ παρὶ θεατρι-
κῶν ἀσμάτων ἐρίζει σπονδαίοντα πρὸς ἐκείνας καὶ
παρὶ μέλους ἀρμονίας. Ταῦτα δ' οἱ μὲν ἄλλως αἰνούν-
τα, καὶ φύσει ῥαθυμῶν ὄντα καὶ φιλακόλαστον,
ᾔοντο ποιεῖν τὸν Λεονύσιον οἱ δ' ὑπερ τοῦ κατα-
φρονεῖσθαι καὶ μὴ φανερόν εἶναι τοῖς Κορινθίοις,
μηδ' ὑπεκτον, ὡς βεβητόμενον τὴν μεταβολὴν τοῦ
βίου, καὶ πραγμάτων ἐπιέμενον, ἐπειθεύειν, καὶ
ὑποκρίνεσθαι παρα φύσιν, πολλὰν ἀβελτερίαν ἐπι-
δεικνύμενον ἐν τῷ σχολάζειν.

XV. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ λόγοι τινὲς αὐτῶν μνημο-
νεύονται, οἱ ἂν ἔδοξε τιμωρεῖσθαι τοῖς παρῶσιν
οὐκ ἀγνοῦντας. Τοῦτο μὲν γὰρ, εἰς Λευκάδα κατα-
χθεις, πόλιν ἀπομισμένην ὑπὸ Κορινθίων, ὡς παρ
τὴν Συρακουσίαν, ταῦτον ἔφη πεπονθέναι τοῖς ἐν
ἀμαρτήμασι γενόμενοις τῶν νεανίσκων. Ὡς γὰρ
ἐκείνοι τοῖς μὲν ἀδελφοῖς ἰλαρῶς συνδιατρέβουσι,
τοῖς δὲ πατέρας αἰσχυρόμενοι φεύγουσιν οὕτως αὐ-
τὸς αἰδούμενος τὴν μητρόπολιν, ἠδέως ἂν αὐτόθι
μετ' ἐκείνων κατοικεῖν. Τοῦτο δ', ἐν Κορίνθῳ ξένου⁴³
τινὸς ἀγροικότερον εἰς τὰς μετὰ τῶν φιλοσόφων δια-
τραβὰς, αἷς τυραννῶν ἔχαιρε, γλευάζοντος αὐτὸν,
καὶ τέλος ἐρωτῶντος, τί θὴ τῆς Πλάτωνος ἀπολαύ-
σει σοφίας, Οὐδὲν, ἔφη, σοὶ δοκοῦμεν ὑπὸ Πλά-
τωνος ἀφελῆσθαι, τύχης μεταβολὴν οὕτω φέροντες;
Πρὸς δὲ τὸν μουσικὸν Ἀριστοξένον, καὶ τινὰς ἄλ-
λους, πικθαγομένους, ὁπόθεν αὐτῷ, καὶ εἰς ἢ πρὸς
Πλάτωνα γένοιτο μέμφει, πολλῶν ἔφη κακῶν τὴν
τυραννίδα μεστήν εἶναι, οὐδὲν ἔχειν τηλικούτον,
ἠλίκαν τὸ μηδὲνα τῶν λεγομένων φίλων μετὰ παρ-

θησίας διαλέγεσθαι· καὶ γὰρ αὐτὸς ὑπὲρ ἐκείνων ἀποστερηθῆναι τῆς Πλάτωνος εὐνοίας. Ἐπεὶ δὲ τῶν βουλομένων τις εὐφρών εἶναι, σκώπτων τὸν Διονύσιον, ἐξέσειε τὸ ἱματίον ἐπισίων πρὸς αὐτὸν, ὡς ᾗ πρὸς τυραννὸν, ἀντισκώπτων ἐκεῖνος, ἐκέλευε τοῦτο ποιεῖν, ὅταν ἐξῆ παρ' αὐτοῦ, μὴ τι τῶν ἐνθον ἔχων ἀπέλθῃ. Φιλίππου δὲ τοῦ Μακεδόνος παρὰ ποτον τινὰ λόγον μετ' ἐπιφροσύνης ἐμβαλόντος περὶ τῶν μελῶν καὶ τῶν τραγῳδιῶν, ὡς ὁ πρεσβύτερος Διονύσιος κατέλιπε, καὶ προσποιουμένου διαπορεῖν, ἐν τίνι χρόνῳ ταῦτα ποιεῖν ἐκεῖνος ἐσχόλασεν, οὐ φάυλως ἀπήτησεν ὁ Διονύσιος, εἰπὼν· Ἐν ᾧ σὺ, καγὼ, καὶ πάντες δι' μακίρως δοκοῦντες εἶναι, περὶ κώθωνα διετρίβωμεν. Ἰθαίων μὲν οὖν οὐκ ἐπίθεν ἐν Κορίνθῳ Διονύσιον, ἀλλ' ἔτυχεν ἤδη τεθνηκώς· ὁ δὲ Σινωπεὺς Διογένης ἀπαντήσας αὐτῷ πρῶτον, ὡς ἀναξίως, ἔφη, Διονύσιε, ζῆς. Ἐπιστάντος δ' ἐκείνου, καὶ εἰπόντος· Εὐ ποιεῖς, ὦ Διογενεῖς, στυγερῶς ἡμῖν ἠτύχησάν· Τί γάρ; εἶπεν ὁ Διογένης, οἷσι μὲ σοι συναλεγεῖν, οὐ διαγνακτεῖν, ὅτι τοιοῦτον ἀνδράποδον ὦν, καὶ τὰς τυραννείας, ὡσπερ ὁ πατήρ, ἐπιτηθείως ἐγγηράσας ἀποθανεῖν, ἐνταῦθα παιζὼν καὶ τρυφῶν διαγεις μεθ' ἡμῶν; Ὡστε μοι παραβάλλοντι τοῦτοις τὰς Φιλίστου φωνάς, ὡς ἀφίησι περὶ τῶν Λεπτίνου θυγατέρων ὀλοφυρόμενος, ὡς ἐκ μεγάλων ἀγαθῶν τῶν τῆς τυραννίδος εἰς ταπεινὴν ἀφιγμένων δίκαιων, φαίνεσθαι θρήνους γυναικὸς ἀλαβαστρους καὶ πορφύρας καὶ χρυσία ποθοῦσης. Ταῦτα μὲν οὖν οὐκ ἀλλότρια τῆς τῶν βίων ἀναγραφῆς, οὔτε ἄχρηστα δοξοῖεν οἰόμεθα μὴ σπεύδουσι, μητ' ἀσχολουμένοις ἀκροαταῖς.

XVI. Τῆς δὲ Διονυσίου δυστυχίας παραλόγου φανείσης, οὐχ ἦττον ἢ Τιμολέοντος εὐτυχία τὸ θανάμαστόν ἔσχεν. Ἐπιβάς γὰρ Σικελίας, ἐν ἡμέραις πεντήκοντα τὴν τ' ἀκρόπολιν τῶν Συρακουσῶν παρέλαβε, καὶ Διονύσιον εἰς Πέλοπόννησον ἐξέπεμψεν. Ὅθεν ἐπιρρώσθέντες οἱ Κορίνθιοι πέμψασαν αὐτῷ

διαχιλίους ὀπλίτας, καὶ διακοσίους ἵππεῖς, οἱ κομι-
 σθέντες ἄχρι Θουρίων, τὴν ἐκεῖθεν περᾶσωσιν, ὑπὸ
 Καρχηδονίων πολλαῖς ναυσὶ κατεχομένης τῆς θαλάσ-
 σης, ἄπορον ὄρωντες, ὡς ἦν ἀνάγκη καιρὸν περιμέ-
 νοντας ἀτρεμεῖν αὐτόθι, πρὸς καλλίστον ἔργον ἀπε-
 χρήσαντο τῇ σχολῇ. Θουρίων γὰρ τῶν ἐπὶ Βρεττί-
 ους στρατευόντων τὴν πόλιν παραλαβόντες, ὡσπερ
 πατρίδα καθαρῶς καὶ πιστῶς διεφύλαξαν. Ὁ δ'
 Ἰκέτης τὴν μὲν ἀκρόπολιν τῶν Συρακουσῶν ἐπολιόρ-
 κει, καὶ σῆτον ἐκάλυεν εἰσπλεῖν τοῖς Κορινθίοις. Τι-
 μολέοντι δὲ δύο ξένους παρασκευάσας δολοφονήσον-
 τας αὐτὸν, ὑπέπεμψεν εἰς Ἀδρανὸν, οὐτ' ἄλλως
 περὶ τὸ σῶμα συντεταγμένην ἔχοντι φυλακὴν, καὶ
 τότε παντάπασι διὰ τὸν θεὸν ἀνειμένως καὶ ἀνυπό-
 πτως σχολάζοντι μετὰ τῶν Ἀδρανιτῶν. Οἱ δὲ πεμ-
 φθέντες κατὰ τυχὴν πυθόμενοι μέλλοντα θύειν αὐ-
 τὸν, ἤκον εἰς τὸ ἱερόν ὑπὸ τοῖς ἱματίοις ἔγχειρίδια
 κομίζοντες, καὶ τοῖς περιεστῶσι τὸν βωμὸν ἀναμι-
 χθέντες, ἐγγυτέρω κατὰ μικρὸν ἐπεχείρουν. Καὶ ²⁴⁴
 ὅσον οὐκ ἔτι παρακελευομένων ἀλλήλοις ἐναρχεσθαι,
 καλεῖ τις αὐτῶν τὸν ἕτερον κατὰ τῆς κεφαλῆς ξίφει,
 καὶ πεσόντος, οὐθ' ὁ παῖδας ἔμεινεν, οὐθ' ὁ μετὰ
 τοῦ πληγέντος ἦκον, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν, ὡσπερ εἶχε τὸ
 ξίφος, φεύγων πρὸς τινὰ πέτραν ὑψηλὴν ἀνεπήδησεν·
 ἄτερος δὲ τοῦ βωμοῦ λαβόμενος, ἀδειαν ἤγειτο παρὰ
 τοῦ Τιμολέοντος ἐπὶ τῷ πάντα μνηῦσαι. Καὶ λα-
 βὼν, ἐμήνησε καθ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ τεθνηκότος,
 ὡς πεμφθεῖεν ἐκείνον ἀποκτενοῦντες. Ἐν τούτῳ δὲ
 καὶ τὸν ἀπὸ τῆς πέτρας κατῆγον ἕτεροι, βωῶντα μη-
 δὲν ἀδικεῖν, ἀλλ' ἀνηρηκέναι δικαίως τὸν ἄνθρωπον
 ὑπὲρ πατρὸς τεθνηκότος, ὃν ἐκεῖνος ἀπέκτονήκεν
 πρότερον ἐν Λεοντίοις. Καὶ μαρτυροῦντας εἶχεν
 ἐπίλους τῶν παρόντων, θαυμάζοντας ἅμα τῆς τύχης
 τὴν εὐμηχανίαν, ὡς δι' ἑτέρων ἕτερα κινουῦσα, καὶ
 συναγούσα πάντα πορρωθέν καὶ συγκαταπλέκουσα
 τοῖς πλεῖστον διαφέρειν δοκοῦσι, καὶ μηδὲν ἔχειν
 πρὸς ἀλλήλα κοινόν, καὶ τοῖς ἀλλήλων χρεῖται καὶ τέ-
 λει καὶ ἀρχαῖς. Τὸν μὲν οὖν ἄνθρωπον ἕστεφάνω-

σαν οἱ Κορινθιοὶ δέκα μναῖς, ὅτι τῶν φυλάττοντι δαίμονι τὸν Τιμολέοντα πάθος ἔχρησε δίκαιον, καὶ τὸν ἐκ πολλοῦ παρόντα θυμὸν αὐτῶ πρότερον οὐ κατανόλωσε, ἀλλὰ μετ' αἰτίας ἰδίας πρὸς τὴν ἐκείνου σωτηρίαν ἀπὸ τύχης διετήρησεν. Ἡ δ' εἰς τὸν παρόντα καιρὸν εὐτυχία καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ταῖς ἐλπίσιν ἐπῆρεν, ὁρῶντας ὡς ἱερὸν ἄνδρα, καὶ σὺν θεῶ τιμωρὸν ἦκαντα τῇ Σικελίᾳ, τὸν Τιμολέοντα σέβεσθαι καὶ φυλάττειν.

XVII. Ὡς δὲ ταύτης διήμαρτε τῆς πείρας ὁ Ἰκέτης, καὶ πρὸς Τιμολέοντα πολλοὺς ἑώρα συνισταμένους, μεμφάμενος αὐτὸς ἑαυτὸν, ὅτι, τηλικαύτης παρούσης τῆς Καρχηδονίων δυνάμεως, ὡσπερ αἰσχυρόμενος αὐτῇ κατὰ μικρὰ χρῆται, καὶ λάθρα, κλέπτων καὶ παρεισάγων τὴν συμμαχίαν, μετεπέμπετο Μάγωνα τὸν στρατηγὸν αὐτῶν μετὰ τοῦ στόλου παντός. Ὁ δ' εἰσέπλει φοβηρὸς, ναυσὶ πενήκοντα καὶ ἑκατὸν καταλαμβάνων τὸν λιμένα, πεζῶν δὲ μυριάδας ἕξ ἀποβιβάζων καὶ καταστρατοπεδεύων ἐν τῇ πόλει τῶν Συρακουσίων ὥστε πάντας οἶεσθαι τὴν πάλαι λεγομένην καὶ προσδοκωμένην ἐμβαρβάρωσιν ἦκειν ἐπὶ τὴν Σικελίαν. Οὐδέποτε γὰρ Καρχηδονίοις ὑπῆρξε πρότερον, μυρίους πολεμήσασιν πολέμους ἐν Σικελίᾳ, λαβεῖν τὰς Συρακούσας. Ἀλλὰ τότε δεξαμένον τοῦ Ἰκέτου καὶ παραδόντος, ἦν ὁρᾶν τὴν πόλιν στρατόπεδον βαρβάρων οὖσαν. Οἱ δὲ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Κορινθίων κατέχοντες ἐπισφαλῶς καὶ χαλεπῶς ἀπήλλαττον, τροφῆς μὲν ἰκανῆς οὐκ ἔτε παρούσης, ἀλλ' ἐνδεόμενοι, διὰ τὸ φρουρεῖσθαι τοὺς λιμένας, αἰεὶ δ' ἐν ἀγῶσι καὶ μάχαις περὶ τὰ τελεχῆ, καὶ πρὸς πᾶν μηχανήμα, καὶ πρὸς πᾶσαν ἰδέαν πολιορκίας μερίζοντες αὐτούς.

XVIII. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Τιμόλεων παρεβόηθει, οἶτον ἐκ Κατάνης μικραῖς ἀλιασί καὶ λεπτοῖς ἀκατίδεις ἀποστέλλων, ἃ μάλιστα χειμῶνι παρεπέπιπτε διὰ τῶν βαρβαρικῶν τριηρῶν, ὑποπορευόμενα, πρὸς τὸν κλύδωνα καὶ τὸν σάλον ἐκείνων διίσταμένων. Ἀδὴ συνορῶντες οἱ περὶ τὸν Μάγωνα καὶ τὸν Ἰκέτην,

ἔβούλοντο τὴν Κατάνην εἶλθιν, ἐξ ἧς ἔπλεε τὰ ἐπι-
 τήδεια τοῖς πολιορκουμένοις· καὶ λαβόντες τῆς δυνά-
 μως τὴν μαχιμοτάτην, ἐξέπλευσαν ἐκ τῶν Συρα-
 κουσῶν. Ὁ δὲ Κορινθῖος Νέων (οὗτος γὰρ ἦν ἀρ-
 χων τῶν πολιορκουμένων) κατιδίωκ' ἀπὸ τῆς ἄκρας
 τοὺς ὑπολειμμένους τῶν πολεμίων ἀργῶς καὶ ἀμε-
 λῶς φυλάκτοντας, ἔκλιψεν ἐπίπεσε διασπαρμένοις
 αὐτοῖς· καὶ τοὺς μὲν ἀνελών, τοὺς δὲ πρῆσαντες,
 ἐκράτησε καὶ κατέσχε τὴν λεγομένην Ἀγραδινὴν ὁ 45
 κράτιστος ἰδοῖαι καὶ ἀθραυστότατος ὑπέσχετο τῆς
 Συρακουσίων μέρος πόλεως, τρόπον τινα συνημέ-
 νης ἐκ κλειόνων πόλεων. Εὐπορήσας δὲ καὶ εἴτου
 καὶ χρημάτων, οὐκ ἀφῆκε τὸν τόπον, οὐδ' ἀνεχώ-
 ρησε πάλιν ἐπὶ τὴν ἄκραν, ἀλλὰ φραζόμενος τῶν
 περίβολον τῆς Ἀγραδινῆς, καὶ συναψας τοῖς ἐρύ-
 μασι πρὸς τὴν πόλιν, διεφύλακτε. Τοὺς δὲ
 περὶ τὸν Μάγωνα καὶ τὸν Ἰαίτην, ἔγγυς ἤδη τῆς
 Κατάνης ὄντας, ἵππευς ἐκ Συρακουσῶν καταλα-
 βῶν, ἀπῆγγαλε τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀγραδινῆς. Καὶ
 συνταραχθέντες ἀνεχώρησαν διὰ ταχῶν, οὔτε λα-
 βόντες, ἐφ' ἣν ἐξῆλθον, οὔτε φυλάξαντες, ἦν εἶχον.

XIX. Ταῦτα μὲν οὖν ἔτι τῇ προνοίᾳ καὶ ἀρετῇ
 δίδωσί τινα πρὸς τὴν τύχην ἀμφισβήτησιν· τὸ δ'
 ἐπὶ τούτοις γενομένον παντάπασιν εἶκοι συμβῆναι
 κατ' εὐτυχίαν. Οἱ γὰρ ἐν τοῖς Θουρίαις διαταρβον-
 τες στρατιῶται τῶν Κορινθίων, ἅμα μὲν δεδιότες
 τὰς Καρχηδοσίων τριήρεις, αἱ παρεφύλακτον αὐτοὺς
 μετὰ Ἀντωνος, ἅμα δ' ἐφ' ἡμέρας πολλὰς ἐξηγριω-
 μένης ὑπὸ πνεύματος τῆς θαλάσσης, πέρῃ διὰ
 Βρεττίων ὄρησαν πορεύεσθαι. Καὶ τὰ μὲν πεί-
 θοντες, τὰ δὲ βιαζόμενοι τοὺς βαρβάρους, εἰς Πή-
 γιον κατέβαινον, ἐπὶ πολὺν χειμῶνα τοῦ πελάγους
 ἔχοντες. Ὁ δὲ τῶν Καρχηδοσίων ναύαρχος, ὡς οὐ
 προσεδόκα τοὺς Κορινθίους, καὶ μίτην ἄετο καθῆ-
 σθαι, πείσας αὐτὸς ἑαυτὸν νενοημέναι τι τῶν σο-
 φῶν καὶ πανούργων πρὸς ὑπάτην, στεφανώσασθαι
 τοὺς ναύτας κελύσας, καὶ παρήσας τὰς τριήρεις
 ἀσπίλων Ἑλληνικῆς καὶ φοινικίσου, ἔπλεε πρὸς τὰς

Συρακούσας. Καὶ παρὰ τὴν ἀκρόπολιν χρώμενος ῥοθίω μετὰ κρότου καὶ γέλωτος, ἔβρα τους Κορινθίους ἤκειν νενικηώς καὶ κεχειρωμένος, ἐν τῇ θαλάττῃ λαβῶν δεκαπλέοντας, ὡς δὴ τινα δυσθυμίαν τοῖς πολιορκουμένοις παρέξων. Ἐκείνου δὲ ταῦτα ληροῦντος καὶ φευακίζοντος, ἐκ τῶν Βρεττίων καταβεβηκότες οἱ Κορινθιοὶ εἰς τὸ Ῥήγιον, ὡς οὐδεὶς παρεφύλαττε, καὶ τὸ πνεῦμα κατεσβεσμένον παραλόγως, ἀκύμοσα τὸν πόρον ἰδεῖν καὶ λείον παρεῖχε, ταχὺ πληρώσαντες τὰ περθμεῖα καὶ τὰς ἀλιάδας τὰς παρούσας, ἀνήγοντο, καὶ διεκομίζοντο πρὸς τὴν Σικελίαν οὕτως ἐσφαλῶς καὶ διὰ τοσαύτης γαλήνης, ὥστε τοὺς ἵππους παρὰ τὰ πλοῖα παρατηχομένους ἐκ θυτήρων ἐπέλκεσθαι.

XX. Περικαιθέντων δὲ πάντων, ὁ Τιμολεὼν δεξάμενος αὐτοὺς, τὴν τε Μεσσήνην εὐθύς εἶχε, καὶ συνταξάμενος ἐβάδιζεν ἐπὶ τὰς Συρακούσας, οἷς εὐτύχει καὶ κατορθοῦ, μᾶλλον, ἢ τῇ δυνάμει, πεποιθώς· οὐ γὰρ ἦσαν οἱ σὺν αὐτῷ πλείους τετρακισχιλίων. Ἀγγελιομένης δὲ τῆς ἐφόδου τῷ Μάγωνι, θορυβούμενος καὶ δεδοικώς, ἔτι μᾶλλον εἰς ὑποψίαν ἤλθεν ἐκ τοιαύτης προφασίας. Ἐν τοῖς περὶ τὴν πόλιν τεναγέσι, πολὺ μὲν ἐκ κρηῶν πότιμον ὕδωρ, πολὺ δ' ἐξ ἐλῶν καὶ ποταμῶν καταρρέοντων εἰς τὴν θάλατταν δεχομένοις, πλῆθος ἐγγέλειον νέμεται, καὶ θαιψίλεια τῆς ἀγρᾶς τοῖς βουλομένοις αἰεὶ παρέσθε. Ταύτας οἱ παρ' ἀμφοτέροις μισθοῦ στρατευόμενοι, σχολῆς οὔσης καὶ ἀνοχῶν, συνεθήρευον. Οἷα δ' Ἕλληνες ὄντες, καὶ πρὸς ἀλλήλους οὐκ ἔχοντες ἰδίων ἀπεχθειῶν πρόφασιν, ἐν μὲν ταῖς μάχαις διεκινδύνευον εὐρώστας, ἐν δὲ ταῖς ἀνοχαῖς προσφοιτῶντες ἀλλήλοις διελέγοντο. Καὶ τότε κοινὸν περὶ τὴν ἀλιεῖαν ἔχοντες ἔργον, ἐν λόγῳ ἦσαν, θαυμάζοντες τῆς θαλάσσης τὴν εὐψίαν, καὶ τῶν χωρίων τὴν κατασκευὴν. Καὶ τις εἶπε τῶν παρὰ τοῖς Κορινθίοις στρατευομένων, „Τοσαύτην μέντοι τὴν πόλιν τὸ μέγεθος, καὶ τοσούτοις ἐξησκημένην καλοῖς, ὑμεῖς Ἕλληνες ὄντες ἐκβαρβαρώσατε προθυμείσθε, τοὺς κακίστους καὶ φο-

νικωτάτους Καρχηδονίους ἔγγυτέρω κατοικίζοντες ἡμῶν, πρὸς οὓς εἶδει πολλὰς εὐχεσθαι Σικελίας προ-²¹⁶κεισθαι τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δοκεῖτε τούτους στρατὸν ἀγείραντας ἀπὸ σπηλαίων Ἡρακλείων καὶ τῆς Ἀτλαντικῆς ἤκειν θαλάττης δεῦρο, κινδυνεύοντας ὑπὲρ τῆς Ἰκέτου δυναστείας; ὃς εἰ λογισμὸν εἶχεν ἡγεμόνος, οὐκ ἂν ἐξέβαλε τοὺς πατέρας, οὐδ' ἐπήγε τῇ πατρίδι τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ καὶ τιμῆς καὶ δυνάμεως ἐτύχχανεν, ὅσης πρῶται, Κορινθίους καὶ Τιμολέοντα κείσας. Τούτους τοὺς λόγους οἱ μεθοφόροι διεθρόνησαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ παρέσχον ὑποψίαν τῷ Μάγωνι προδίδοσθαι, χερῶντι πάλαι προφάσεως. Διὸ, καὶ δεομένου τοῦ Ἰκέτου παραμένειν, καὶ διδάσκοντος, ὅσα βελτίονες εἰσὶ τῶν πολεμίων, μᾶλλον οἰόμενος ἀρετῇ καὶ τύχῃ λείπεσθαι Τιμολέοντος, ἢ πλήθει δυνάμεως ὑπερβαλλεῖν, ἄρας εὐθὺς ἀπέπλευσεν εἰς Λιβύην, αἰσχυρῶς κατ' οὐδένα λογισμὸν ἀνθρώπινον ἐκ τῶν χειρῶν ἀφείς Σικελίαν.

XXI. Τῇ δ' ὕστεραίᾳ παρῆν ὁ Τιμολέων ἐπὶ μάχην συντεταγμένος. Ὡς δὲ τὴν φυγὴν ἐπυνθάνοντο, καὶ τὴν ἐρημίαν ἰώρων τῶν νεωρίων, γελᾶν αὐτοῖς ἐπέχε τὴν ἀνασθίαν τοῦ Μάγωνος καὶ περιϊόντες ἐκέρυττον ἐν τῇ πόλει μῆνυτρα τῷ φράσαντι τὸν Καρχηδονίων στόλον, ὅπη σφῆς ἀποδεδράκην. Οὐ μὴν ἀλλὰ, τοῦ Ἰκέτου φιλομαχοῦντος ἔτι, καὶ τὴν λαβὴν οὐ προϊέμενου τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἰμπεφυκότος οἷς κατεῖχε μέρεσι, καρτεροῖς οὔσι καὶ δυσπροσμαχοῖς, διελὼν ὁ Τιμολέων τὴν ἀνάγκην, αὐτὸς μὲν, ἢ βιαιώτατον ἦν, παρὰ τὸ βεῖθρον τοῦ Ἀνάκου προσέβαλλεν, ἄλλους δ' ἐκ τῆς Ἀγραδιῆς ἐκέλευεν ἐπιχειρεῖν, ὃν Ἰσίας ἠγεῖτο ὁ Κορινθίος. Τούς δὲ τρίτους ἐπήγον ἐπὶ τὰς Ἐπιπολάς Δείναρχος καὶ Δημάρετος, οἱ τὴν ὑστέραν ἀγχοῦντες ἐκ Κορίνθου βοήθειαν. Ἀμα δὲ καὶ πανταχάθεν τῆς ἐφόδου γενομένης, καὶ τῶν περὶ τὸν Ἰκέτην ἀνατραπέτων καὶ φευγόντων, τὸ μὴ ἀλῶναι τὴν πόλιν κατ' ἄρας, καὶ γενέσθαι ταχέως ὑπαχείριον, ἰκπεσόγτων τῶν πολεμίων, δι-

καίον ἀναθεῖναι τῇ τῶν μαχομένων ἀνδραγαθίᾳ, καὶ τῇ δεινότητι τοῦ στρατηγοῦ· τὸ δὲ μὴ ἀποθανεῖν ταῦτα, μῆτε τραπῆναι τῶν Κορινθίων, ἴδιον ἔργον αὐτῆς ἢ Τιμολέοντος ἐπεδείξατο τύχη, καθάπερ διαμιλλομένη πρὸς τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός, ἵνα τῶν ἐπαινομένων αὐτοῦ τὰ μακρυζόμενα μᾶλλον οἱ κινδυνούμενοι θαυμάζωσιν. Οὐ γὰρ μόνον Σικελίαν πᾶσαν, οὐδ' Ἰταλίαν εὐθὺς ἢ φημὴ κατέσχεν, ἀλλ' ἡμερῶν ὀλίγων ἢ Ἑλλάς διήγει τοῦ μέγεθος τοῦ κατορθώματος· ὥστε τὴν τῶν Κορινθίων πόλιν ἀπαστοῦσαν, εἰ διαπέπλευκεν ὁ στόλος, ὄμοῦ καὶ σπασομένους καὶ νενικηκότας ἀκούειν τοὺς ἄνδρας. Οὕτως εὐρήσαν αἱ πράξεις, καὶ τοσούτο τῷ κάλλει τῶν ἔργων τὸ τάχος ἢ τύχη προσέθηκεν.

XXII. Γενόμενος δὲ τῆς ἀκρας κύριος, οὐκ ἐπίθετο Δίῳ τὸ πάθος, οὐδ' ἐφέλατο τοῦ τόπου διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν πολυτέλειαν τῆς κατασκευῆς, ἀλλὰ τὴν ἐκείνον διαβαλοῦσαν, εἴτ' ἀπολέσασαν ὑποψίαν φυλαξάμενος, ἐκήρυξε τῶν Συρακούσιων τὸν βουλούμενον κυρεῖναι μετὰ σιδήρου, καὶ συνεφάπτεσθαι κατασκευατομένων τῶν τυραννικῶν ἐρυμμάτων. Ὡς δὲ πάντες ἀνέβησαν, ἀρχὴν ἐλευθερίας ποιήσαντες βεβαιωσάτην τὸ κήρυγμα καὶ τὴν ἡμέραν ἐπέστην, οὐ μόνον τὴν ἀκρᾶν, ἀλλὰ καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὰ μνήματα τῶν τυράννων ἀπέσπασαν καὶ κατέσκαψαν. Εὐθὺς δὲ τὸν τόπον συκομαλύντας, ἐνφροδόμεσε τὰ δικαστήρια, χαριζόμενος τοῖς πολίταις, καὶ τῆς τυραννίδος ὑπερτέραν ποιῶν τὴν δημοκρατίαν. Ἐπεὶ δὲ τὴν πόλιν ἔλθων οὐκ εἶχε πολίτας, ἀλλὰ τῶν μὲν ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ταῖς στάσεσι διαφθαρέντων, τῶν δὲ τὰς τυραννίδας φυγόντων, ἢ μὲν ἐν Συρακούσαις ἀγορὰ δι' ἐρημίαν οὕτω πολλὴν καὶ βαθεῖαν ἐξέφυσεν ὕλην, ὥστε τοὺς ἵππους ἐν αὐτῇ κατανέμεσθαι, τῶν ἵπποκόμων ἐν τῇ γλῶσσει κατακειμένων· αἱ δ' ἄλλαι πόλεις, κλῆν παταλέως ὀλίγων, ἐλάφρων ἐγένοντο μυσταὶ καὶ σπῶν ἀγρίων· ἐν δὲ τοῖς προαστείοις καὶ περὶ τὰ τελεῖα πολλοῖσι οἱ σχολῆν ἄγοντες ἐκυνηγέτουσαν, ὑπήκουε δ' οὐδεὶς τῶν ἐν τοῖς ἐρύμασι

καὶ φρουρίοις κατοικούντων, οὐδὲ κατέβαινον εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ φρίκη καὶ μῖσος εἶχε παντὰς ἀγοράς καὶ πολιτείας καὶ βήματος, ἔξ ὧν ἀνέφυσαν αὐτοῖς οὗ πλείστοι τῶν τυράννων ἔδοξε τῷ Τιμολέοντι καὶ τοῖς Συρακουσίοις γράψαι πρὸς τοὺς Κορινθίους, ὅπως πέμψωσιν οἰκτοράς εἰς τὰς Συρακούσας ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ τε γὰρ χώρα σχολάζειν ἐμελλε, καὶ πολὺν πόλεμον ἐκ Ἀσίης προσεδέχοντο, πυρθακόμενοι τοὺς Καρχηδονίους τοῦ μὲν Μαγωνος ἑαυτὸν ἀσελόντος ἀνεσταυρωμέναι τὸ σῶμα, διὰ τὴν στρατηγίαν ὀργισθέντας, αὐτοὺς δὲ συναγεῖν μεγάλην δύναμιν, ὡς ἔταυ ἀρα διαβησομένους εἰς Σικελίαν.

XXIII. Τῶν δὲ γραμμάτων τούτων παρὰ τοῦ Τιμολέοντος καμψθίντων, καὶ πρὸς βεῶν ἅμα παρῶντων Συρακουσίων, καὶ δεομένων ἐπιμεληθῆναι τῆς πόλεως, καὶ γανυθῆαι πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς οἰκισίας, οὐχ ἠπάσαν οἱ Κορινθιοὶ τὴν πλεονεξίαν, οὐδὲ προσεπείρησαν αὐτοῖς τὴν πόλιν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν, ἐπιόντες τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας ἐν τῇ Ἑλλάδι, καὶ τὰς μεγίστας τῶν πανηγυρέων, ἀνηχάρονον ὑπὸ κτηνῶν, ὅτι Κορινθιοὶ καταλελυκότες τὴν ἐν Συρακούσαις τυραννίδα, καὶ τὸν τυράννον ἐξελεγκότες, καλοῦσι Συρακουσίους καὶ τῶν ἄλλων Σικελιωτῶν τὸν βουλομένον οἰκεῖν τὴν πόλιν, ἐλευθέρους καὶ αὐτονομούς ἐπ' ἰσῆς καὶ δικαίας τὴν χώραν διαλαχόντας. Ἐπεικὰ διαπέμποντες ἀγγέλους εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὰς κῆσους, ὅπου πλείστους ἐπυθάνοντο τῶν φυγάδων διασπαρμένους κατοικεῖν, παρκαλοῦν ἰκεῖαι παντὰς εἰς Κορινθόν, ὡς Κορινθίων ἀσφαλὴ πατήρη καὶ πλοῖα καὶ στρατηγούς, παρεξῶντων ἰδίους τίλλειν εἰς Συρακούσας. Κληρονομήμων δὲ τούτων, ἧ μὲν πόλις τῶν δικαιοτάτων καὶ κάλλιστον ἀπελαμβάνει, ἐταίραν γὰρ ὄντα, ἐλευθερώσα μὲν ἀπὸ τῶν τυράννων, σώζουσα δ' ἀπὸ τῶν βαρβάρων, ἀποδοῦσα δὲ τοῖς πολίταις τὴν χώραν. Οἱ δὲ συνηλθόντες εἰς Κορινθόν, οὐκ ὄντες ἰκανοὶ τὸ πλεῖστος, ἔδειχθησαν ἐκ Κορινθοῦ καὶ τῆς ἄλλης

Ἑλλάδος παραλαβεῖν συνόλους καὶ γεόμενοι μύ-
 ρισαν οὐκ ἔλαττους, κατέπλευσαν εἰς Συρακούσας.
 Ἦδη δὲ καὶ τῶν ἐξ Ἰταλίας καὶ Σικελίας πολλοὶ
 τῷ Τιμολέωντι συνέληλυθεισαν καὶ γενομένοις αὐ-
 τοῖς ἔξαισιμυροῖς τὸ πλῆθος, ὡς Ἄθανος εἶρηκε,
 τὴν μὲν χώραν διένειμε, τὰς δ' οἰκίας ἀπέδοτο χι-
 λίων ταλάντων, ἅμα μὲν ὑπὸλοιπόμενος τοῖς ἀρ-
 χαλοῖς Συρακουσλοῖς ἔξωνεῖσθαι τὰς αὐτῶν, ἅμα
 δὲ χρημάτων εὐπαρίαν τῷ δήμῳ μηχανώμενος, οὕτω
 πενομένην καὶ πρὸς τὰλλα καὶ πρὸς τὸν πόλεμον,
 ὥστε καὶ τοὺς ἀνδριακτας ἀποδόσθαι, ψήφου δια-
 φερομένης ὑπὲρ ἑκάστου, καὶ γινομένης κατηγορίας,
 ὡσπερ ἀνθρώπων εὐθύνας δίδόντων ὅτι δὴ φασε
 τὸν Γέλωνος ἀνδριάντα τοῦ παλαιοῦ τυράννου
 διατηρῆσαι τοὺς Συρακουσλοῦς, καταχειροτονοῦμέ-
 νων τῶν ἄλλων, ἀγαμένους καὶ τιμῶντας τὸν ἄν-
 δρα τῆς νίκης, ἣν πρὸς Ἰμέρον Καρχηδονίους ἐνί-
 κησεν.

XXIV. Οὕτω δὲ τῆς πόλεως ἀναξωπυγούσης
 καὶ πληρουμένης, ἐπιβρεόντων πανταχόθεν εἰς αὐ-
 τὴν τῶν πολιτῶν, βουλόμενος ὁ Τιμολέων καὶ τὰς
 ἄλλας πόλεις ἐλευθερῶσαι, καὶ παντάπασιν ἐκπέ-
 ψαι τῆς Σικελίας τὰς τυραννίδας, ἐπὶ τὰς χώρας
 αὐτῶν στρατεύων, Ἰκέτην μὲν ἠνάγκασεν, ἀποστάν-
 τα Καρχηδονίων, ὀμβλόγησαι τὰς ἀκροπόλεις κατα-
 σκάψειν, καὶ βιοτενεῖν ἰθαῖτην ἐν Λεοντέοις.
 Δεπίπλου δὲ, τοῦ τυραννοῦντος Ἀπολλωνίας καὶ
 Ἐ48ουχῶν ἄλλων πολιχνίων, ὡς ἐκινδύνευε κατὰ κρά-
 τος ἀλῆναι, παραδόντος αὐτὸν, φεισάμενος εἰς Κο-
 ρίνθον ἀπέστειλε, καλὸν ἡγούμενος ἐν τῇ μητροπό-
 λει τοὺς τῆς Σικελίας τυράντους ὑπὸ τῶν Ἑλλή-
 θων ἀποθεωρεῖσθαι φυγαδικῶς καὶ ταπεινῶς ζῆν-
 τας. Τοὺς δὲ μισθοφόρους βουλόμενος ἐκ τῆς πο-
 λεμίας ἀφελῆσθαι καὶ μὴ σχολάζειν, αὐτὸς μὲν εἰς
 τὰς Συρακούσας ἐπατήθη, τῇ καταστάσει τῆς πο-
 λιτείας προσέβλεπεν, καὶ τοῖς ἦκουσιν ἐκ Κορίνθου
 νομοθέταις Κεφαλοῦ καὶ Διονυσίου τὰ κυριώτατα
 καὶ κάλλιστα συνδιδοῦσθαι· τοὺς δὲ περὶ Δελφῶν

γον και Δημάρετον εις την των Καρχηδονίων εξέ-
 κειψεν επικράτειαν· οί πολεις πολλας αφιστάντες
 των βαρβάρων, ου μόνον αυτοί διήγον εν αφθόνοις,
 αλλά και χρηματα παρεσκεύαζον εις την πολέμον απο
 των ελισηκομένων.

XXV. Εν τούτω δέ Καρχηδόνιοι καταπλεύουσιν
 εις τό Λιλύβαιον, άγοντες επτά μυριάδας στρατού,
 και τριήρεις διακοσίας, και πλοία χιλια, κομίζοντα
 μηχανάς και τέθριππα και σίτον αφθονον και την
 άλλην παρασκευήν, ως ουκ έτι προησόμενοι κατά
 μέρος τον πόλεμον, άλλ' όμου πάσης Σικελίας εξε-
 λασοντες τους Έλληνας. Ην γάρ η δύναμις εξαρ-
 κούσα και μη κοσούντας μηδέ διεφθαρμένους υπ
 άλληλων συλλαβείσθαι Σικελιώτας. Πυθόμενοι δέ
 πορθείσθαι την επικράτειαν αυτών, εύθυσ όργη
 προς τους Κορινθίους έχωρον, Ασθρουβα και Αμιλ-
 κα στρατηγούντων. Της δ' άγγελίας αξίως εις Συ-
 ρακούσας αφικομένης, αυτω καταπλάγησαν οί Συρα-
 κούσιοι προς τό μέγεθος της δυνάμεως, ώστε μόλις
 τή Τιμολέοντι τρισχιλίους απο τοσούτων μυριάδων,
 όπλα λαβόντας, τολμήσαι συνελθειν. Οί δέ μισθα-
 φέροι τετρακισχιλια τα πλήθος ήσκη· και τούτων
 αυθις όσαυ χίλιοι καθ' όδου αποδειλιασαντες αγε-
 γωρησαν, ως ουχ υγιαιναντος του Τιμολέοντος, αλλά
 μαινομένου παρ ηλικίαν, και προς επτά μυριάδας
 πολεμίων μετα πεντακισχιλιων πεζών και χιλίων ιπ-
 πίων βυδίζοντας, και διακτώντος όδον ημερών όκτώ
 την δυνάμιν απο των Συρακουσών· όθεν ουτε σω-
 θήναι τοίς φευγουσιν, ουτε ταφηναι τοίς πεσαύσιν
 αυτών υπάρξει. Τούτων μεν ουν Τιμολέων κέρδα
 ηγειτο προ της μάχης φανερους γεγονότας, τους δ'
 άλλους επιρόψασα, κατα ταχος ηγε προς τον Κρι-
 μησον ποταμα, απον και τους Καρχηδονίους ηκουσε
 συναπτειν.

XXVI. Αναβαίοντι δέ αυτώ προς λόφον, αν
 υπερβαλόκτες έμελλον κατάψοθαι τό στρατευμα και
 την δυνάμιν των πολεμίων, εμβάλλουσιν ημίσει σέ-
 λιστα κομίζοντας· και τοίς στρατιώταις εισηθε, πο-

νηρόν εἶναι τὸ θημεῖον, ὅτι τὰ μῆματα τῶν νεκρῶν εἰώθαμεν ἐπιεικῶς στεφανοῦν σελίνοις· καὶ παροιμία τις ἐκ τούτου γέγονε, τὸν ἐπισφαλῶς νοσοῦντα, Δεῖσθαι τοῦτον τοῦ σελίνου. Βουλόμενος οὖν αὐτοὺς ἀπαλλάξαι τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τὴν θυσελπιστίαν ἀφελεῖν ὁ Τιμολέων, ἐπιστήσας τὴν πορείαν, ἀλλὰ τὲ πρέποντα τῷ καιρῷ διελέχθη, καὶ τὸν στέφανον αὐτοῖς ἔφη πρὸ τῆς νίκης κομιζόμενον αὐτομάτως εἰς τὰς χεῖρας ἔκειν. Οἱ γὰρ Κορινθιοὶ στεφανοῦσι τοὺς Ἰσθμια νικῶντας, ἱερὸν καὶ πάτριον στέμμα τὸ τοῦ σελίνου νομίζοντες. Ἐτι γὰρ τότε τῶν Ἰσθμίων, ὡσπερ νῦν τῶν Νεμείων, τὸ σέλινον ἦν στέφανος· οὐ πάλα δ' ἤ πτερος γέγονεν. Ἐντυχῶν οὖν ὁ Τιμολέων, ὡσπερ εἴρηται, τοῖς στρατιώταις καὶ λαβῶν τῶν σελίνων, κατεστέφατο πρῶτος αὐτός, εἶτα οἱ περὶ αὐτὸν ἡγεμόνες καὶ τὸ πλῆθος. Οἱ δὲ μάντιες, κατιδόντες αἰτοῦς δύο προσφερομένους, ὃν ὁ μὲν δράκοντα τοῖς ὄνυξιν ἔφερε διαπεπαρμένον, ὁ δ' ἔπτατο νεκλωγῶς μέγα καὶ θαρδύλεον, 249 ἐπέδεικνον τοῖς στρατιώταις, καὶ εἰς προσευχὰς θεῶν καὶ ἀνακλησεις ἐτραπέοντο πάντες.

XXVII. Τὸ μὲν οὖν ἔτος Ἰσθμίων ἄθλον εἶχεν ὄραν, καὶ λήγοντι μηνὶ Φαργηλιῶνι πρὸς τὰς τροπὰς ἤδη συνῆπτε τὸν καιρὸν. Οὐμίλην δὲ τοῦ ποταμοῦ πολλὴν ἀναδιδόντος, πρῶτον μὲν ἀπεκρύπτετο ζῶφαι τὸ πεδίον, καὶ σύνοπτον οὐδὲν ἦν ἀπὸ τῶν πολεμίων· πλὴν ἠγῆ τις ἄκριτος καὶ συμμιγῆς ἄνω πρὸς τὸν λόφον ἔχωρεν πρόσωθεν, ἀνισταμένης στρατιᾶς τοσαύτης. Ὡς δ' ἀναβάντες ἐπὶ τὸν λόφον ἔστησαν οἱ Κορινθιοὶ, καὶ θέμενοι τὰς ἀσπίδας διακτεπύοντο, τοῦ ἡλλίου περιφερομένου καὶ μετεωρίζοντος τὴν ἀναθυμιάσιν, ὁ μὲν θάλαρος ἀπὸ ἀθροίσματος πρὸς τὰ ὑψηλά καὶ συνιστάμενος κατενεφάσθη τὰς ἀκρωρείας τῶν ἔ' ὑπὸ πόδας τόπων ἀνακαθαρισμένων, ὁ δὲ Κρίμητος ἐξεφάνη, καὶ διαβαλόντες αὐτὸν ὠφθησαν οἱ πολέμοι, πρῶτος μὲν τοῖς τεθρῆπκοῖς ἐπιπλακτικῶς πρὸς ἀγῶνα κατεσκευασμένοις, κατόπιεν δὲ τούτων μύριος οὐκλίτως λιγυκῆσπια. Τού-

τους ἑταρμαίρους τοῦ Καρχηδονίου· εἶπεν δὲ ἡ Λαμπρό-
 τητι· σῆς σκευῆς, καὶ τῆ βραδείητι καὶ τοῖς πᾶσι
 πορείαις· Μετὰ δὲ πούτῳ τῶν λοιπῶν ἔθων ἐπὶ
 ῥόντων, καὶ τῆ διαβάσει μετ' ὠθεσῶν καὶ παρῶν
 τῆς παλαιῶν, συνεδῶν δὲ Τιμολῶντος ἀποστολῶν
 αὐτοῖς· ἀπελευσάτωσαν πόλεως, ὡσεὶ πολέμων ἀπο-
 λαβεῖν, ὅσους ἐδέξατο αὐτὸν μαχεσθῆναι, καὶ τοῖς
 στρατιώταις καθορᾶν πλείους κρηφάλαρχα· εἰ δὲ
 θρακὸν βασιλευμένον· καὶ τοῖς μετ' αὐτῶν διαβεβημα-
 τας, τοὺς δὲ μέλλοντας, προσέειπε· Ἀγαθὸν ἔσ-
 βοντα τοὺς ἑπείε· ἐμβαλεῖν εἰς τὰς Καρχηδονίους,
 καὶ συνταράξαι τὸν δακτύλον αὐτῶν τῆς παρατά-
 ξου· οὕτω καθεστῶσα· αὐτὰς δὲ καθίστασθαι εἰς τὸ
 πεδίον, τὰ μὲν κέραια τοῖς ἄλλοις Σικελιώταις ἐπέ-
 θεναι, ἀναμίξας ἑκάστην εἰ τῶν ἑσῶν αὐτῶν πολ-
 λους· Ἐν μῆσιν δὲ περὶ αὐτὸν λαβὼν τὴν Συρακού-
 σίαν καὶ τὸ μαχητάτεον αὐτῶν μισθάρων, βραχὺ
 μὲν χρόνον ἐπέχε, ἀπὸ τοῦ ἰσχυροῦ ἀποδυναμῶν ἐρχο-
 μένους εἶδεν, ἀπὸ τῶν πομπῶν προτῆς τῆς
 ῥῆσις διαθεστικῆς, εἰς ῥῆσιν εἰσὶν τοῖς Καρχηδο-
 νίοις μὴ δυναμένους, ἀλλ', ὅπως μὴ ἀνταρραχθεῖεν,
 ἀναγκαζομένους ἐξελίξαι συνεχεῖς, καὶ πικρὰς εἰ-
 ἰστροφῆς ποιῆσθαι τὰς ἐπιτάξεις· ἀναλαβὼν τὴν
 ἀσπίδα, καὶ βοήσας ἰπεσθαι καὶ ἀπορῆναι τοῖς πε-
 τοῖς, ἔδωκεν ὑπερφυεῖ φωνῇ καὶ μέτρῳ· ἀρχοσθαι
 τῆς συνήθου· εἰς τὴν παθεῖ παρὰ τὸν ἀγῶνα καὶ
 τὸν ἐνθουσιασμῶν αὐτῶν θεαταίημενος, εἶπε· θεμεριῶν
 τῶν, εἰς τοῖς πολλοῖς τοῖς παρόσθιν· συνεκίφθη δὲ
 μῆσιν· Ταχὺ δὲ τὴν προαγγελῆντα κενόεισθαι καὶ πε-
 ριγυῶντων ἄρσιν καθῆναι μέλλων, αὐτῶν δὲ ἰσχυροῦ
 ἐσημκινεν ἀποπνεῖσθαι τὴν ταχὺν τῶν ἀρμάτων παρα-
 σης, καὶ κατὰ μέρος ὑπερφυεσθαι τοῖς κολυμβῶν
 αὐτῶν δὲ, τοὺς προαφῶν πικρῶν τῶν συνεκίφ-
 σμῶν, καὶ τὴν σικελίαν κελύσας ἐπὶ ῥῆσιν εἰσθαι,
 προσέβαλλε τοῖς Καρχηδονίοις·

XXVIII. Ὁ δὲ τῆς πόλεως πρώτης ἐπιβόου
 ὑπὸ τῶν ἐσθῶν ἰσχυροῦ καὶ τῶν κενόεισθαι τῶν

σώματα σιδηροῦς θώραξι καὶ χαλκοῦς κράνεσσι, παρὶ-
 θος δὲ μεγάλας προσηβλήσθαι, διακρούοντο τὸν δο-
 ρατισμὸν. Ἐπει δ' εἰς εἴση συτήληθεν ὁ ἀγὼν, καὶ
 τέχνης οὐχ ἦσαν, ἢ ῥαίμης, ἐργόναί το ἔργον, εἰσπί-
 φηται ἀπὸ τῶν ὄρων βροταὶ τε φοβεραὶ παταγή-
 γηοντο, καὶ τυρανοὶς αστραπαὶ συνεξέπαπτον. Ἰβήται
 δ' ἀπὸ τούτων λόφους καὶ τὰς ἀκροφείας ἕσφος ἐπέ τῆς
 μάχης κικίρησ, ἄμβρων καὶ κινύματα καὶ χαλεπὴ συμ-
 μνημιγμένον, τοῖς μὲν Ἕλλησιν ἐξομασθὲν καὶ κατὰ
 ναυτοῦ περιεργίτε, κῶν δὲ βαρβάρων ἔκριντε τὰ προση-
 ῥακα, καὶ κατήστροικτε τὰς ὄψεις, ἄμα λαίλακος
 ὕδατος καὶ φλογὸς συνεχῶς ἐκ τῶν νεφῶν φερομένης.
 Ἐν οἷς πολλὰ μὲν ἦν τὰ λυκούντα, καὶ μάλιστα
 τοὺς ἀπειροῦς οὐχ ἤμιστα δὲ βλάψαι δοκοῦσιν αἱ
 θροναὶ, καὶ τῶν ἀπλοῶν ἁ καταγος, καπτομένην
 250 ὕδατι φεγδαίω καὶ χαλάσῃ, κοκλίαν ἀκονίζσθαι τὰ
 προστάγματτα τῶν ἡγεμόνων. Τοῖς δὲ Καρχηδονίαις
 οὐκ οὐσιν εὐδῶναι τὸν ὄσλισμὸν, ἀλλ', ὡσπερ ἐ-
 ρηται, καταπεφυομημένοις, ὅτε πηλὸς ἐμποδῖος ἦν, οἱ
 τε κοκλοὶ πληροῦνται τῶν χετώνων ὕδατος, καὶ
 αὐτοῖς μὲν οἷς τὸν ἀγῶνα κησθαι βαρεῖς ἦσαν καὶ
 δυσεργοί, ῥαδιοὶ δὲ τοῖς Ἕλλησι προετρέψσθαι, καὶ
 πεσόντες, ἀμνηανοὶ πάλιν ἐκ πηλοῦ μετα τῶν ἄπλων
 ἀναστῆσαι. Καὶ γὰρ ὁ Κορίνθιος ἀπὸ τῶν δραβαί-
 νόντων ἐκλύσθη, μέγας ἤδη τοῖς ἄμβροισ ἠϋημέ-
 ρος, καὶ τὸ πεδίον τὸ περὶ αὐτὸν ὑπὸ πολλῆς συν-
 αχλείας καὶ φεραγγας ὑποκείμενον, ἐπίπματο δυν-
 ματιῶν οὐ κατὰ πόρον φερομένων, αἷς οἱ Καρχηδο-
 νιοὶ καλινδοῦναι χαλεπῶς ἀπῆλλαττον. Τέλος δὲ,
 τοῦ χειμῶνος διακρίμενον, καὶ τῶν Ἕλλήνων τὴν
 πρώτην ταξίμ ἀνῆκε, ἄνδρας τετρακοσίους, κατα-
 βαλόντων, ἐτραπή τὰ πλῆθος ἀεφονησ. Καὶ παλ-
 λοὶ μὲν ἐν τῷ πεδίῳ κατακαμβανόμενοι διεφθείρασαν-
 το, πολλοὺς δ' ὁ πεταμὸς τοῖς ἐπι περαιομένους
 συμπύπτοντας ἐμβάλλον καὶ περφερόων ἀπώλλεα,
 κλεισθέντας δὲ τῶν λόφων ἐπιερένοῦς ἐπιθεῖαντες οἱ
 φίλοι καταργῆσαντο. Λέγονται γὰρ τῶν ἐν μαρταῖς
 νεκροῖς τρισχίλιοι Καρχηδονίων γενέσθαι, μέγα τῆ

πόλει πένθος. Οὗτε γὰρ γένεσιν, οὐτε πλοῦτος, οὔτε δόξαις ἕτερος βελτίωνες ἦσαν ἐπὶ τῶν οὐκ ἀποθανόντων ποτὲ μετ' ἀμύνην κούτερον ἐξ αὐτῶν Καρχηδονίων τοσούτους μνημονεύουσιν ἄλλοι Λίβυοι τε πολλὰ καὶ Ἰσθηροὶ καὶ Νομίαι· χορηγεῖν πρὸς τὰς μάχας, ἀλλοτρίαις βλάβαις ἀνεδέξαντο τὰς ἡμετέρας.

XXIX. Ἐγνωσθῆ δὲ τοῖς Ἕλλησιν ἡ δόξα τῶν πεσόντων ἀπὸ τῶν λαφύρων. Βλαχύντες γὰρ ἦν χαλκῶν καὶ αἰδηρῶν τοῖς σκυλεύουσιν λόγος· αὐτῶν ἀφθονός μὲν ἦν ἄργυρος, ἀφθονός δὲ χρυσός. Καὶ γὰρ τὸ στρατοπέδον μετὰ τῶν υποβυζίων διαφάντες ἔλαβον. Τῶν δ' ἀρχμαλώτων οἱ μὲν πολλοὶ διακλάπησαν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, εἰς δὲ λικόνων ἀπεδείχθησαν πεντακισχίλιοι τὸ πλῆθος· ἦλοι δὲ καὶ διακόσια τῶν τεθρίππων. Καλλίστην δὲ καὶ μέγαλον κρεπτεστάτην ὄψιν ἢ Τιμολέοντος ἐπεδείκνυτο σπηγῆ, περισσωρευθεῖσα παντοδαπαῖς λαφύροις, ἐν οἷς χίλιοι μὲν θώρακες ἐργασία καὶ κάλλι διαφίροντες, μύρια δὲ ἀσπίδες κρετέθησαν. Ὀλέγοι δὲ πολλοὺς σκυλεύοντες, καὶ μεγάλας ἐντυγχάνοιτες ὀφειλαῖς, τρίτη μόλις ἡμέρα μετὰ τὴν μάχην εἶσθησαν τρέπαιον. Ἀμα δὲ τῇ φήμῃ τῆς νίκης ὁ Τιμολέων εἰς Κορίνθον ἔπεμψε τὰ καλλίστα τῶν ἀρχμαλώτων ὅπλα, βουλόμενος αὐτοῦ τὴν πατρίδα πῶσω ἀνθρώποις ἑλλωτὴν εἶναι, θεωμένους ἐκ ἐπέιγῃ μόνῃ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τοῦ ἐπιφανεστάτου ναοῦ, οὐχ Ἑλληνικοῖς κεκοσμημένους λαφύροις, ἀλλ' ἀπὸ συγγενῶν φόρου καὶ ὁμοφίλων ἐναθημάτων μνημῆας ἀερόπεις ἔχοντας, ἀλλὰ βαρβαρικά σκεῆα, καλλίσταις ἐπιγραφαῖς δηλοῦντα μετὰ τῆς ἀνδρείας τῶν νεκικηκότων τὴν δικαιοσύνην, ὅτι Κορίνθιοι καὶ Τιμολέων ὁ στρατηγός, θεωροῦσάτους τῶν Σικελικῶν οἰκοῦντας Ἕλληνας ἀπὸ Καρχηδονίων, χαριστήρια θεοῖς ἀνέθηκαν.

XXX. Ἐκ τούτων καταλιπὼν ἐν τῇ πολέμῳ τοῦ μισθοφόρου ἔχοντος καὶ φέροντος τὴν τῶν Καρχηδονίων ἐκικρατικὴν, αὐτὰς ἔπεμψε εἰς Συρακουσὰς καὶ τοὺς χίλιους μισθοφόρους ἐπίστους, ὑφ' αὐτῶν ἔχον

τελεσθῆναι πρὸ τῆς μάχης, ἐξουήσθη τῆς Σικελίας,
 καὶ πρὸν ἢ δοῦναι τὸν ἥλιον, ἤρξατο ἐν Συρακού-
 σῶν ἀπέλθειν. Οὗτοι μὲν αὖν διαπλευσάντες εἰς
 Ἰταλίαν, ἀπέλιπον παρασπαυθῆντες ὑπὸ Βρα-
 τίων, καὶ δέξαντες ταύτην τὸ δαιμόνιον αὐτοῖς τῆς
 προδοσίας ἐπέσθην. Τῶν δὲ περὶ Μαρμάρον, τὸν
 251 Κατάνης τυραντῶν, καὶ Λύειν, εἴτε φθόνῳ τῶν
 κατασθουμένων ὑπὸ Τιμολεόντος, εἴτε φοβουμένων
 αὐτοῦ, ὡς ἀπιστοῦ καὶ ἀσπονδοῦ πρὸς τοὺς τυραν-
 τοὺς, ἀρμαχίαν ποιησάμενων πρὸς τοὺς Καρχη-
 δονίους, καὶ κελύσσοντων πέμπειν δύναμιν καὶ στρα-
 τηγᾶν, εἰ μὴ κινεῖται βούλαται Σικελίας ἐπαρ-
 εῖν, ἐκλεῖπον Λέσθην, καὶς μὲν ἔχων ἐβδόμημοντα,
 μισθοφόρου δὲ προσλαβὼν Ἑλλήνας οὐκὼ πρῶτε-
 ρον Ἑλλῶν χρησάμενων Καρχηδονίαν, ἀλλὰ τότε
 θαυμαστικῶν, ὡς ἀντιστατικῶν καὶ μαχηματικῶν
 ἀνθρώπων ἀκμαίων. Συστάντες δὲ κοινῶς μετ' ἑλ-
 λῶν ἀκμαῖτες ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ, τετραμοσίους τῶν
 παρὰ Τιμολέοντος ἕνων ἐπικούρους πεμφθέντας
 ἀπέπειναν. Ἐν δὲ τῇ Καρχηδονίᾳ ἐπικρατεῖα περὶ
 τὰς κελουμένας Ἰεράς ἐνδρεύσαντες τοὺς μετ' ἑν-
 θυμου τοῦ Λευκαδίου μισθοφόρους διέφθειραν. Ἐ-
 ὦν καὶ μάλιστα τὴν Τιμολέοντος εὐτυχίαν συνέβη
 γενέσθαι διωκτικῶν. Ἦσαν μὲν γὰρ οὗτοι τῶν με-
 τὰ Φιλοδήμου τοῦ Φωκίου καὶ Οὐρακίου Λελε-
 φούς καταλαβόντων, καὶ μετισχάτων ἐκείνοις τῆς
 ἰεροσυλίας. Μισούτων δὲ πάντων αὐτοῦ, καὶ φη-
 λατομένῳ ἰσχυράτως γεγονάτις, πλανώμενοι περὶ
 τὴν Πελοπόννησον, ὑπὸ Τιμολέοντος ἐλαφθησάν,
 ἑτέρον στρατηγῶν οὐκ εὐποροῦντες. Ἀφικόμενοι
 δ' εἰς Σικελίαν, ὅσας μὲν ἐκείνῳ συνηγωνίασάντα
 μάχας, πάμπαν ἐκείνων. Τῶν δὲ πλείστων καὶ μεγί-
 στον ἀγῶνων τέλος ἔχοντων, ἐπεπαύμενοι πρὸς ἑπεί-
 ρας ὑπ' αὐτοῦ βοήθειας, ἀπέλιπον καὶ κληθῆναι
 φησαν, οὐχ ἄμου πάντας, ἀλλὰ κατὰ μέρος, τῆς δι-
 κῆς αὐτοῖς, ὁμολογουμένως τῇ Τιμολέοντος εὐτυχίᾳ,
 ἰδίᾳ ἐπιτιθεμένης, ὅπως μηδεμίαν τῶν ἀρχαίων ἀπὸ
 τῆς τῶν κακῶν σελήνης ἀλλοθῆ γενήσεται. Τῆς μὲν

οὐδὲ πρὸς Τιμολίοντα τῶν θεῶν εὐμένειαν οὐκ ἦντο ἐν αἷς προσέφρουσε πράξεις, ἢ περὶ αὐτῶν θάυμασθαι συνέβαινεν.

XXXI. Οἱ δὲ πολλοὶ τῶν Συρακοῦσιων ἐγαλέπαινον ὑπὸ τῶν τυράννων προπηλακίζομενοι. Καὶ γὰρ ὁ ἡμέτερος ἐπὶ τῶ ποιήματα γράφειν καὶ τραγωδίας μέγα φρονῶν, ἐκόμπαζε νικῆσας τοὺς μισθοφόρους καὶ τὰς ἀσπίδας ἀναθεῖς ταῖς θεαῖς, ἔλεγχε ὑβριστικὸν ἐπέγραψε.

Τὰ δ' ὄστρειογραφεῖς καὶ χρυσελεφαντηλέκτρον
 Ἀσπίδας ἀσπίδοις εἴλομεν εὐτέλει.

Γενομένων δὲ ταύτων, καὶ τοῦ Τιμολίοντος εἰς Καλαυρίαν στρατεύσαντος, ὁ Ἰκέτης ἐμβαλὼν εἰς τὴν Συρακοῦσιαν, λείαν τε συγγὴν ἔλαβε, καὶ πολλὰ λυμνηκόμενος καὶ καθυβρίσας, ἀπηλλάττετο παρ' αὐτὴν τὴν Καλαυρίαν, καταφρονῶν τοῦ Τιμολίοντος ὀλίγως στρατιώτας ἔχοντος. Ἐκείνος δὲ προλαβεῖν εἰσῆς, ἐδίωκεν ἱππεῖς ἔχων καὶ ψιλοὺς. Δισθόμενος δ' ὁ Ἰκέτης, τὴν Λαμυρίαν διαβεβηκώς ὑπέστη παρὰ τὸν ποταμὸν, ὡς ἀμυνόμενος. Καὶ γὰρ αὐτῷ θάρσος ἦ τε τοῦ πύρου χαλεπότης, καὶ το κρημνώδης τῆς ἐκατέρωθεν ὄχθης παρῆχε. Τοῖς δὲ μετὰ τοῦ Τιμολίοντος ἰλαρχαῖς ἕως ἐμπροσθοῦσα θαυμαστὴ καὶ φιλονεικία, διατριβὴν ἐποίησε τῆς μάχης. Οὐδεὶς γὰρ ἦν ὁ βουλόμενος ἑτέρου διαβαίνειν ὑπερος ἐπὶ τοὺς πολέμιους, ἀλλ' αὐτὸς ἕκαστος ἡξίου πρωταγωνιστεῖν καὶ κόσμον οὐκ εἶχεν ἢ διαβάσει, ἐξωθουμένων καὶ παρατρεχόντων ἀλλήλοις. Βουλόμενος οὖν ὁ Τιμολίων κληρῶσαι τοὺς ἡγεμόνας, ἔλαβε παρ' ἑκάστου δακτύλιον ἐμβαλὼν δὲ πάντας εἰς τὴν ἑαυτοῦ γλαμύδα καὶ μίξας, εἶδειε τὸν πρῶτον κατὰ τύχην γλυφὴν ἔχοντα τῆς σφραγίδος τρόπαιον. Ὡς δὲ τοῦτ' εἶδον οἱ ναύισκοι, μετὰ χαρᾶς ἀνακραγόντες, οὐκ εἶτι τὸν ἄλλον ὑπεμνίαν κληρον, ἀλλ', ὡς ἕκαστος τῶν αἰχμῶν, τὸν ποταμὸν διεξέλασαντες, ἐν χερσὶν ἦσαν τοῖς πολεμίοις. Οἱ δ' οὐκ ἔδεξαντο τὴν βίαν κατὰν, ἀλλὰ φεύγοντες, τῶν μὲν ὅπλων ἅπαντες ὁμοῦς ἐστερήθησαν, χιλιῶν δ' ἀπέβαλον πεσόντας.

252 XXXII. Οὐ πολλῶν ὄστερον εἰς τὴν Λεοντίων στρατεύσας ὁ Τιμολέων, λαμβάνει τὸν Ἰκέτην ζῶντα, καὶ τὸν υἱὸν Εὐπόλεμον, καὶ τὸν ἱππάρχην Εὐθυμόν, ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν συνδεθέντας καὶ κομισθέντας πρὸς αὐτόν. Ὁ μὲν οὖν Ἰκέτης καὶ τὸ μειράκιον ὡς τύρανοι καὶ προδότες κολασθέντες ἀπέθνησκον. Ὁ δ' Εὐθυμός, ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐν πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ τόλμη διαφέρων, οὐκ ἔτυχεν οὐκίτου διὰ βλασφημίαν τινὰ πρὸς τοὺς Κορινθίους κατηγορηθεῖσάν αὐτοῦ. Λέγεται γάρ, ὅτι, τῶν Κορινθίων ἐκστρατευσαμένων ἐπ' αὐτούς, δημηγορῶν ἐν τοῖς Λεοντίοις, οὐδὲν ἔφη γεγονέναι φοβερόν, οὐδέ δεινόν, εἰ

Κορινθιαὶ γυναῖκες ἐξῆλθον δόμων.

Οὕτως ὑπὸ λόγων μᾶλλον, ἢ πράξεων ποτηρῶν, ἀνίσθαι πεφύκασι οἱ πολλοί· χαλεπώτερον γὰρ ἕβρι, ἢ βλάβην φέρουσι. Καὶ τὸ μὲν ἀμύεσθαι δι' ἔργων, ὡς ἀναγκαῖον, δέδοται τοῖς πολεμοῦσιν αἱ δὲ βλασφημίαι, περιουσίᾳ μίσους, ἢ κακίας, γίνεσθαι δοκοῦσιν.

XXXIII. Ἐπαυελθόντος δὲ τοῦ Τιμολέοντος, οἱ Συρακούσιοι τὰς γυναῖκας τῶν περὶ τὸν Ἰκέτην καὶ τὰς θυγατέρας ἐν ἐκκλησίᾳ καταστήσαντες εἰς κρίσιν, ἀπέκτειναν. Καὶ δοκεῖ τοῦτο τῶν Τιμολέοντος ἔργων ἀχαριστότατον γενέσθαι· μὴ γὰρ ἂν, ἐκείνου κωλύοντος, οὕτω τὰς ἀνθρώπους ἀποθάνειν. Δοκεῖ δ' αὐτὰς ὑπεριδεῖν, καὶ προσεῖναι τῷ θυμῷ τῶν πολιτῶν, δίκην λαμβανόντων ὑπὲρ Δίωνος τοῦ Διονύσιον ἐκβαλόντος. Ἰκέτης γὰρ ἔστιν ὁ τὴν γυναῖκα τοῦ Δίωνος, Ἀρέτην, καὶ τὴν ἀδελφὴν, Ἀριστομάχην, καὶ τὸν υἱὸν ἐτι παῖδα καταποντίσας ζῶντας, περὶ ὧν ἐν τῷ Δίωνος γέγραπται βίβη.

XXXIV. Μετὰ δὲ ταῦτα στρατεύσας ἐπὶ Μάμερκον εἰς Καζάνην, καὶ περὶ τὸ ρεῦμα τὴν Ἄβωλον ἐκ παρατάξεως ὑποστάντα νικῆσας καὶ τρεψάμενος, ὑπὲρ διασχίλλους ἀνείλεν ὧν μέρος οὐκ ὀλίγον ἦσαν οἱ πεμφθέντες ὑπὸ Γέσκωνος ἐπίκουροι Φολίνες. Ἐκ δὲ τούτου Καρχηδόνιοι μὲν εἰρήνην ἐποίησαντο πρὸς

αὐτὸν δεηθέντες, ὥστε τὴν ἐντὸς τοῦ Ἄνκου χώραν ἔχειν, καὶ τοῖς βουλευμένοις ἐξ αὐτῆς μετοικεῖν πρὸς Συρακουσίους χρήματα καὶ γενεαῖς ἀποδιδόντες, καὶ τοῖς τυράννοις ἀπειπάμενοι τὴν συμμαχίαν. Μάμερκος δὲ δυσθυμῶν ταῖς ἐπιπλάν, ἐπλεῖ μὲν εἰς Ἰταλίαν, ὡς Λευκανοὺς ἐπάξων Τιμολέοντι καὶ Συρακουσίοις· ἐπεὶ δ' ἀποστρέψαντες αἱ σὺν αὐτῷ τὰς τριήρεις, καὶ πλεύσαντες εἰς Σικελίαν, τῷ Τιμολέοντι τὴν Κατάνην παρέδωκαν, ἀναγκασθεὶς καὶ αὐτὸς εἰς Μεσσήνην κατέφυγε πρὸς Ἰππωνα, τὸν τυραννοῦντα τῆς πόλεως. Ἐπελθόντος δὲ τοῦ Τιμολέοντος αὐτοῖς, καὶ πολιορκοῦντος ἕκ τε γῆς καὶ θαλάττης, ὁ μὲν Ἰππων, ἀποδιδράσκων ἐπὶ νεῶς, ἦλθε καὶ παραλαβόντες αὐτὸν οἱ Μεσσήνιοι, καὶ τοὺς παῖδας ἕκ τῶν διδασκαλείων, ὡς ἐπὶ θέαμα κάλλιστον τὴν τοῦ τυράννου τιμωρίαν, ἀγαγόντες εἰς θέατρον, ἠκίσαντο καὶ διεφθειραν· ὁ δὲ Μάμερκος ἑαυτὸν Τιμολέοντι παρέδωκεν ἐπὶ τῷ δίκῃν ὑποσχεῖν ἐν Συρακουσίοις, μὴ κατηγοροῦντος Τιμολέοντος. Ἀχθεὶς δ' εἰς τὰς Συρακῆσας, παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον, ἐπεχείρει μὲν τινα συγκείμενον ἐκ παλαιοῦ λόγον ὑπ' αὐτοῦ διεξέειπαι· φορυβοῖς δὲ περιπίπτων, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ὄρων ἀπαρτίτητον, ἔθεε, ῥίψας τὸ ἱμάτιον, διὰ μέσου τοῦ θεάτρου, καὶ πρὸς τι τῶν βῆθρων δρόμῳ φερόμενος συνέρρηξε τὴν κεφαλὴν, ὡς ἀποθαινούμενος. Οὐ μὴν ἔτυχέ γε ταύτης τῆς τελευτῆς, ἀλλ' ἐτι ζῶν ἀπαχθεὶς, ἦνπερ οἱ λησται, δίκην ἔδωκεν.

XXXV. Τὰς μὲν οὖν τυραννίδας ὁ Τιμολέων τοῦτον τὸν τρόπον ἐξέκοψε, καὶ τοὺς πολέμους ἔλυσε. Τὴν δ' ὅλην νῆσον ἐξηγριωμένην ὑπὸ κακῶν, καὶ διαμεμισσημένην ὑπὸ τῶν οἰκητόρων παραλαβὼν, οὕτως ἐξημέρωσε καὶ ποθεινὴν ἐποίησε πᾶσιν, ὥστε πλεῖν 153 οἰκησοντίας ἑτέρους, ὅθεν οἱ πολῖται πρότερον ἀπεδίδρασκον. Καὶ γὰρ Ἀκράγαντα, καὶ Γέλαν, πόλεις μεγάλας, μετὰ τὸν Ἀττικὸν πόλεμον ὑπὸ Καρχηδονίων ἀναστάτους γεγενημένας, τότε κατέκτισαν, τὴν μὲν οἱ περὶ Μέγελλον καὶ Φέριστον, ἐξ Ἑλίας, τὴν

ὁ οἱ περὶ Λόγγον, ἐκ Κείᾳ ἐπιπλέοντες, καὶ συν-
αγαγόντες τοὺς ἀρχαίους παλλίας. Οἷς οὐ μά-
λλον ἐσφάλειαν ἐκ πολέμου τοσούτου καὶ γαλήνην
ἰδουμένοις παρεσχών, ἀλλὰ καὶ τὰλλα πεφασκευά-
σας καὶ συμπροθυμηθεὶς, ὡς περ οἰκιστῆς, πηγα-
πᾶτο. Καὶ πᾶν ἄλλων δὲ διακειμένων ὁμολῶς ἀπαν-
των πρὸς αὐτῶν, οὐ πολέμου τις λύσις, οὐ νόμον
θέσις, οὐ χώρας κατοικισμός, οὐ πολιτείας διατα-
ξίς ἰδόναι καλῶς ἔχειν, ἢς ἐκεῖνος μὴ προσπαθῆκοσ,
μηδὲ κατακοσμήσειεν, ὡς περ ἔργον συντελουμένην δη-
μιουργός, ἐπιθεὶς τινα χάριν θεοφιλή καὶ πρέ-
πουσαν.

XXXVI. Πολλῶν γὰρ κατ' αὐτὸν Βαλίων με-
γάλων γενομένων καὶ μεγάλα καταρυσασμένων, ὡς
καὶ Τιμόθεος ἦν, καὶ Ἀγησίλαος, καὶ Πελοπίδας,
καὶ ὁ μάλιστα Ἑλλιοθεὶς ὑπὸ Τιμολέοντος Ἐπαμεινών-
δας, αἱ μὲν ἐκείνων πράξεις βίβ' τινὶ καὶ πόνῳ τὸ
λαμπρὰν ἔξενήτοχασ μεμιγμένον, ὥστε καὶ μέρμηρα
ἐνείας ἐπιγίνασθαι καὶ μετανοῶν· τῶν δὲ Τιμολέον-
τος ἔργων, ἔξω λόγου θεμένοις τὴν περὶ τῶν ἀδελφῶν
ἀνάγκη, οὐδὲν ἔστιν, ἢ μὴ τὰ τοῦ Σοφοκλέους, ὡς
ᾄσῃ Τιμαίος, ἐπιφανεῖν ἀπέρεον· „ὦ θεοὶ, τίς
ἄρα Κύπρις, ἢ τίς Ἰσθρὸς τοῦδε ξυνήψατο;“ Καθὰ-
περ γὰρ ἢ μὲν Ἀντιμαχοῦ ποιήσις, καὶ τὰ Διοκο-
σίου ζωγραφήματα, τῶν Καλοφρονίων, ἰσχὺν ἔχοντα
καὶ τόνον, ἐμβαδισμένοις καὶ κατακόνοις, ὅσκιε, ταῖς
δὲ Νικισμαχοῦ γραφαῖς, καὶ τοῖς Ὀμήρου στίχοις,
μετὰ τῆς ἀλλῆς δυνάμεως καὶ χάριτος, προσεστὶ τὸ
δοκεῖν εὐχερῶς καὶ ὁμολῶς ἀπειρημασθαι· οὕτως παρὰ
τὴν Ἐπαμεινώνου στρατηγίαν, καὶ τὴν Ἀγησίλαου,
πολυπόνους γενομένας καὶ δυσάγωνας, ἢ Τιμολέον-
τος ἀντεξισταζομένη, καὶ μετὰ τοῦ καλοῦ πολὺ τὸ ὁμ-
ολῶς ἔχουσα, φαίνεται τοῖς εὖ καὶ δικαίως λογιζομέ-
νοις, οὐ τύχης ἔργον, ἀλλ' ἀρετῆς εὐτυχούσης. Καί-
τοι πάντα γ' ἐκεῖνος εἰς τὴν τύχην ἀνήπτε τὰ κατορ-
θούμενα· καὶ γὰρ γράφων τοῖς οἰκο φίλοις, καὶ δη-
μηγορῶν πρὸς τοὺς Συρακουσίους, πολλάκις ἔφη τῷ
θεῷ χάριν ἔχειν, ὅτι βουλάμετασ σῶσασ Σικελίαν,

ἐπεγράψατο τὴν αὐτοῦ προσηγορίαν. Βαί δὲ τῆς οἰκίας ἱερὸν ἰδρυσαμένως Ἀυτοματῶν ἔδρασαν αὐτὴν δὲ τὴν οἰκίαν Ἰερῶν Δαίμων καθιέρωσεν. Ὁρῶμε δ' οἰκίαν, ἣν ἐξέλεον αὐτῷ στρατηγίας ἀρεστῆιον οἱ Συρακοῦσιοι, καὶ τῶν ἀγρῶν τὸν ἡδαιστον καὶ κάλλιστον ἐν ᾧ καὶ τὸ πλείστον τοῦ χρόνου κατέσχολαζε, μεταπερψάμενος οἰκοθεῖν τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς παῖδας. Οὐ γὰρ ἐπατήληεν εἰς Κορινθῶν, οὐδὲ κατέμιξε τοῖς Ἑλλήνων τοῖς θεοῦ τοῦ ἑαυτοῦ, οὐδὲ τῶν παλατρῶν φθόνῳ παραδῶκεν, εἰς ὃν οἱ πλείστοι τῶν στρατηγῶν, ἀπληστία τιμῶν καὶ δυνάμεως, ἐξουέλλουσαν ἀλλ' ἐκεῖ κατέμεινε, τοῖς ὑφ' ἑαυτοῦ μνηστῆρα ἡμίνοις ἀγαθὰς ἐχρῶμενος. ὧν μέγιστον ἦν τὰ πόλεις τσσαυτὰς καὶ μυριάδας ἀνθρώπων δι' ἑαυτοῦ ἐφορᾶν εὐδεικμονούσας.

XXXVII. Ἐπεὶ δὲ χρόν, ὡς ἴσκειν, οὐ μόνον πᾶσι κορυθαίρις λόφον ἐγγίνεσθαι, κατὰ κατὰ εὐρίδην, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἀημεκρατῆα ἀναφάντην ἐπεχείρησαν καὶ Τημοκλέητι δύο τὰς δημαγωγῶν, Λαφύστιας καὶ Δημακίτου. Ἐν Λαφύστια μὲν αὐτῶν πρὸς τινὰ δέληκα κατεγγυῶντας, οὐκ εἰς θεορῶβειν, οὐδὲ κωλύειν τοὺς πολίτας ἐκὼν γὰρ αὐτὸς ὑπομῆναι τσσαυτὰς πόλεις καὶ κίνδυνους ὑπὲρ τοῦ τοῖς γάμοις ἡρῶσθαι τὸν βασιλευμενον Συρακουσίῳ. Τῷ δὲ Δημακίτου πολλὰ κατηρορήθη 254 σαρκὸς ἐν ἐκκλησίᾳ τῆς στρατηγίας, πρὸς ἐκείνον μὲν αὐδὲν ἀντίπε, τῶν δὲ θεοῖς ἐφη χάρις οφείλειν, ἧς εὐξάτο, Συρακουσίῳ ἀπιδῶν τῆς παρρησίας κυρίου γενομένου. Μέγιστα δ' ἔχοντ ἡκ καλῶτα τῶν καθ' αὐτῶν Ἑλλήνων ομολογημένως δεσπράξάμενος ἔργῳ, καὶ μόνος, ἐφ' ᾧς αἱ ἡραμοσῆ δια τῶν λόγων τῶν πανηγυρικῶν διὰ παρρησίᾳς πράξις, τοὺς Ἑλλήνας, ἐν ταῦταις ἀβίστωσας, καὶ τῶν μὲν αὐτῶν κινῶν, ἢ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδα κατέσχευ, ὑπὸ τῆς τῆς προεκνομισθῆς ἀνείμακτος καὶ καθαρῶς ἐπιδειξάμενος δὲ ἀεικῶντῆ μὲν καὶ ἀγδρείαν τοῖς βαρβάροις, καὶ καὶς τυραν

Γλυτ. Τ. ΙΙ.

κοίς, δικάσιούμη δὲ καὶ πρόσητα τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς φίλοις. τὰ δὲ πλείστα τρόπαια τῶν ἀγωνίων ἀδάκρυτα καὶ ἀπενθῆ τοῖς πολίταις καταστήσας, καθύπευθεν δὲ τὴν Σικελίαν ἐν οὐδ' ὅλοις ἔτεσιν οὕτως αἰδῶσαν καὶ συνθίκων κακῶν καὶ νόσημάτων παραθεῶν τοῖς κατοικοῦσιν ἤδη πρεσβυτέροσιν ἀπηνυβλύνθη τὴν ὄψιν, εἴτα τελῶς ἐπηρεώθη μετ' ὀλίγον, οὐτ' αὐτὸς ἑαυτῷ προφασιν παρασχών, οὔτε παροικηθεὶς ὑπὸ τῆς τύχης, ἀλλὰ συγγενικῆς τύχης, ὡς εἶπεν, αἰτίας καὶ καταβολῆς ἅμα τῶ χρόνῳ συνεπιθεμένης. Λέγονται γὰρ οὐκ ὀλίγοι τῶν κατὰ γένος αὐτοῦ προσηκόντων ἑμοίως ἀποβαλεῖν τὴν ὄψιν, ὑπὸ γήραος ἀπομαρανθεῖσαν. Ὁ δὲ Ἀθακίς, ἐπεὶ συνέστρωτος τοῦ πρὸς Ἰππιώνα πολέμου καὶ Μάμερον, ἐν Ἀνυλλαῖς ἐπὶ στρατοπέδῳ φησὶν ἀπορλασκασθῆναι τὴν ὄψιν αὐτοῦ, καὶ πᾶσι φανερὰν γινέσθαι τὴν κηρωσιν οὐ μὴν ἀποστῆναι διὰ τοῦτο πολιορκίας, ἀλλ' ἐμμελῆναι τῷ πολέμῳ λαβεῖν τοὺς τυράντους. Ὡς δ' ἐπατήθη εἰς Συρακούσας, εὐθύς ἀπεθέσθαι τὴν μοναρχίαν καὶ παρατεῖσθαι τοὺς πολίτας, τῶν πραγμάτων εἰς τὸ κάλλιστον ἦκόντων πᾶσι.

XXXVIII. Εκείνον μὲν οὖν αὐτὸν ὑπομνήσασθαι τὴν συμφορὰν ἀλύπτως ἦεν ἂν τις θαυμάσειε. Τῶν δὲ Συρακουσίων ἄξιον ἀγασθαι τῆς πρὸς τὸν ἄνδρα τιμῆν καὶ χάριν, ἣν ἐπέδειξαντο πεπρωμένῳ, φοιτῶντες ἐπὶ θύρας αὐτοῦ, καὶ τῶν ξένων τοὺς παρεκιδημοῦντας ἄγοντες εἰς τὴν αἶψαν καὶ τὸ χωρίον, ὅπως θεσπαιντο τὸν εὐεργέτην ἡρώδην, ἀγαλλόμενοι καὶ μέγα φρονούντες, δεῖν κατ' αὐτοῖς εἶλετο καταστῆναι τὸν βίον, οὕτω λαμπρῶς ἐκάνθου τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα, παρεσκευασμένης αὐτῷ διὰ τῶν εὐτυχημάτων, καταπροσηθείας. Πολλῶν δὲ καὶ μεγάλων εἰς τὴν ἐκείνου τιμὴν γραφόμενων καὶ πρακτομέτων, οὐδεὶς ἦεν οὐκ ἦν τὸ ψηφισασθαι τὸν τῶν Συρακουσίων ἄνθρωπον, ὅταν τις σθμπίνοι πόλεμος ἐντοῖς πρὸς ἄλλοφίλους, Κόρινθίῳ χρῆσθαι στρατηγῷ. Καλὴν δὲ καὶ

τὸ περὶ τὰς ἐκκλησίας γινόμενον ἔψιν εἰς τιμὴν αὐτοῦ παρεῖχε· τὰ γὰρ ἄλλα δι' αὐτῶν κρίνοντες, ἐπὶ τὰς μείζονας διασκέψεις ἐκείνον ἐκάλουν. Ὁ δὲ κομιζόμενος δι' ἀγορᾶς ἐπὶ ζεύγους πρὸς τὸ θέατρον ἐπορεύετο· καὶ τῆς ἀπῆνης, ὡσπερ ἐτύγγα-νε καθήμενος, εἰσαγομένης, ὃ μὲν δῆμος ἠσπαζετο, μιᾶ φωνῇ προσωγορεύων αὐτὸν, ὃ δ' ἀντασπασάμενος, καὶ χρόνον τινὰ δούς ταῖς εὐφημίαις καὶ τοῖς ἐπαίνοις, εἶτα διακούσας τὸ ζητούμενον, ἀπεφαίνεται γνώμην. Ἐπιχειροτονηθείσης δὲ ταύτης, οἱ μὲν ὑπηρεταὶ πάλιν ἀπῆγον διὰ τοῦ θεάτρου τὸ ζεῦγος, οἱ δὲ πολῖται, βοῆ καὶ κρότῳ προπέμψαντες ἐκείνον, ἦδη τὰ λοιπὰ τῶν δημοσίων καθ' αὐτοὺς ἐχορημάτιζον.

XXXIX. Ἐν τοιαύτῃ δὲ γηροτροφούμενος τιμῇ μετ' εὐνοίας, ὡσπερ πατὴρ κοινός, ἐκ μικρᾶς προφάσεως τῷ χρόνῳ συνεφασμαμένης ἐτελεύτησεν. Ἡμερῶν δὲ δοθεισῶν τοῖς μὲν Συρακουσίοις εἰς τὸ παρασκευάσαι τὰ περὶ τὴν ταφὴν, ταῖς δὲ περιόποις καὶ ξένοις εἰς τὸ συνελθεῖν, τὰ τ' ἄλλα λαμπρᾶς χορηγίας ἔτυχε, καὶ τὸ λέχος οἱ ψήφῳ τῶν νεανίσκων προκριθέντες ἔφερον κεκοσμημένον διὰ τῶν Διονυσίων τυραννείων τότε κατεσκευασμένων. Προὔπεμπον δὲ πολλαὶ μυριάδες ἀνδρῶν καὶ γυ-255 ναικῶν ὧν ὄψις μὲν ἦν ἑσθιῆ πρόπουσα, πάντων ἑστεφανωμένων καὶ καθαρὰς ἑσθῆτας φορούντων, φωναὶ δὲ καὶ δάκρυα συγκεκραμένα τῷ μακαρισμῷ τοῦ τεθνηκότος, οὐ τιμῆς ἀφοσίωσιν, οὐδὲ λειτουργίαν ἐκ προβουλεύματος, ἀλλὰ πόθον δικαίον ἐπεδείκνυντο, καὶ χάριν ἀληθινῆς εὐνοίας. Τέλος δὲ τῆς κλίσης ἐπὶ τὴν πυρὰν τεθείσης, Ἀημήτριος, ὃς ἦν μεγαλοφωνότατος τῶν τότε κήρυκων, γεγραμμένον ἀνείπε κήρυγμα τοιοῦτον· „Ὁ δῆμος τῶν Συρακουσίων, Τιμολέοντα Τιμοδήμου, Κορίνθιον τόνδε, θάπτει μὲν διακοσίῳ μῶν, ἐτίμησε δ' εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον ἀγῶσι μουσικοῖς, ἱππικοῖς, γυμνικοῖς· ὅτι τοὺς τυράννους καταλύσας, καὶ τοὺς βαρβάρους καταπολεμήσας, καὶ τὰς μεγίστας τῶν

ἀναστάτων πόλεων οἰκίσας, ἀπέδωκε τοὺς νόμους τοῖς Σικελιώταις. Ἐποίησαντο δὲ τὴν ταφὴν τοῦ σώματος ἐν ἀγορᾷ, καὶ στοᾶς ὕστερον περιβαλόντες, καὶ παλαίστρας ἐνοικοδομήσαντες, γυμνάσιον τοῖς νεοῖς ἀνήκαν, καὶ Τιμολεόντειον προσηγόρευσαν. Αὐτοὶ δὲ χρωμένοι πολιτεία καὶ νόμοις, οὓς ἐκεῖνος κατέστησεν, ἐπὶ πολὺν χρόνον εὐδαιμονοῦντες διετέλεσαν.

ΔΙΜΙΔΙΟΣ ΠΑΤΡΟΣ.

Ἐμοὶ τῆς τῶν βίων ἀψασθαι μὲν γραφῆς συνέβη δι' ἑτέρουσ, ἐπιμένειν δὲ καὶ φιλοχωρεῖν ἤδη καὶ δι' ἑμαυτὸν, ὡς περ ἐν ἑσόπτρῳ τῇ ἱστορίᾳ πειρώμενον ἀμασγέπως κοσμεῖν καὶ ἀφομοιοῦν πρὸς τὰς ἐκείνων ἀρετὰς τὸν βίον. Οὐδενὶ γὰρ ἄλλῳ, ἢ συνδιαίτησει καὶ συμβιώσει, τὸ γινόμενον εἶκεν, ὅταν ὡς περ ἐπιξενούμενον ἕκαστον αὐτῶν ἐν μέρει διὰ τῆς ἱστορίας ὑποδεχόμενοι καὶ περιλαμβάνοντες, ἀναθεωρῶμεν, ὅσος ἔην, οἷός τε, τὰ κυριώτατα καὶ κάλλιστα πρὸς γυῖσιν ἀπὸ τῶν πράξεων λαμβάνοντες.

Φεῦ, φεῦ τί τούτου χάσμα μείζον ἂν λάβοις, καὶ πρὸς ἐπανόρθωσιν ἠθῶν ἐνεργότερον; Δημόκριτος μὲν γὰρ εὐχεσθαι φησι δεῖν, ὅπως εὐλόγων εἰδωλῶν τυγχάνωμεν, καὶ τὰ σύμφυλα καὶ τὰ χρηστὰ μᾶλλον ἡμῖν ἐκ τοῦ περιέχοντος, ἢ τὰ φαῦλα καὶ τὰ σκαιὰ, συμφέρηται, λόγον οὐτ' ἀληθῆ, καὶ πρὸς ἀπεράντους ἐκφέροντα δεισιδαιμονίας, εἰς φιλοσοφίαν καταβάλλον. Ἡμεῖς δὲ τῇ περὶ τὴν ἱστορίαν διατριβῇ, καὶ τῆς γραφῆς τῇ συνηθείᾳ, παρασκευάζομεν ἑαυτοὺς τὰς τῶν ἀρίστων καὶ δοκιμωτάτων μνήμας ὑποδεχόμενους αἰὲ ταῖς ψυχαῖς, εἴ τι φαῦλον, ἢ κακὸν ἢ ἀγεννές, αἰ τῶν συνόντων ἐξ ἀνάγκης ὀμίλλαι προσβάλλουσιν, ἐκκρούειν καὶ διωθεῖσθαι, πρὸς τὰ κάλλιστα τῶν παραδειγμάτων ἴλω καὶ προεῖαν ἀπαστρέφοντες τὴν διάνοιαν. Ὡν

ἐν τῷ παρόντι προχειρισθεὶς σοι τὸν Τιμολέον-
τος τοῦ Κορινθίου καὶ τὸν Αἰμίλιου Παύλου βίον,
ἀνδρῶν οὐ μόνον ταῖς αἰρέσεσιν, ἀλλὰ καὶ ταῖς τύ-
χαις ἀγαθαῖς ὁμοίως κεχορημένων ἐπὶ τὰ πράγματα,
καὶ διαμφοισβήτησιν παρεξόντων, πότερον εὐποτμίᾳ
μᾶλλον, ἢ φρονήσει, τα μέγιστα τῶν πεπραγμένων
κατώρθωσαν.

II. Τὸν Αἰμίλιον οἶκον ἐν Ῥώμῃ τῶν εὐπατρι-
δῶν γεγονέναι καὶ παλαιῶν, οἱ πλεῖστοι συγγραφεῖς
250 ὁμολογοῦσιν. Ὅτι δ' ὁ πρῶτος αὐτῶν, καὶ τῷ γένει
τὴν ἐπωνυμίαν ἀπολιπὼν, Μάμερκος ἦν, Πυθαγό-
ρου παῖς τοῦ σοφοῦ, δι' αἰμιλίαν λόγου καὶ χάριν
Αἰμίλιος προσαγορευθεὶς, εἰρηκασιν ἔνιοι τῶν Πυ-
θαγορᾶ τὴν Νουμᾶ τοῦ βασιλέως παιδεύσειν ἀνα-
θέντων. Οἱ μὲν οὖν πλεῖστοι τῶν εἰς δόξαν ἀπὸ
τῆς οἰκίας ταύτης προελθόντων δι' ἀρετὴν, ἣν ἐξη-
λώσαν, εὐτύχησαν Λευκίου δὲ Παύλου τὸ περι Καν-
νας ἀτύχημα τὴν τε φρόνησιν ἅμα καὶ τὴν ἀνδρείαν
ἔδειξεν. Ὡς γὰρ οὐκ ἔπεισε τὸν συνάρχοντα, κω-
λύων μάχεσθαι, τοῦ μὲν ἀγῶνος ἅκων μετέσχεν αὐ-
τῷ, τῆς δὲ φυγῆς οὐκ ἐκοινώησεν, ἀλλὰ τοῦ συν-
ἄψαντος τὸν κίνδυνον ἐγκαταλιπόντος, αὐτὸς ἕσθως
καὶ μαχόμενος τοῖς πολεμοῖς ἐτελεύτησε. Τούτου
θυγατὴρ μὲν Αἰμιλία Σκηπίωνι τῷ μεγάλῳ συνῶ-
κησεν υἱὸς δὲ Παῦλος Αἰμίλιος, περὶ οὗ ταδε γρα-
φεται, γεγονώς ἐν ἡλικίᾳ κατὰ καιρὸν ἀνθούοντα δό-
ξαις καὶ ἀρεταῖς ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν καὶ μεγί-
στων, διέλαμψεν, οὐ ταῦτά τοις εὐδοκίμοῦσι τότε
νέοις ἐπιτηδεύματα ζηλώσας, οὐδὲ τὴν αὐτὴν ὁδὸν
ἀπ' ἀρχῆς πορευθεὶς. Οὔτε γὰρ λόγον ἤσκει περὶ
δίκας, ἀσπασμοῦς τε καὶ δεξιῶσεις καὶ φιλοφροσύ-
νας, αἷς ὑποτρέχοντες οἱ πολλοὶ τὸν δῆμον ἐκτῶντο,
θεραπευτικοὶ καὶ σπουδαῖοι λεγόμενοι, παντάπασιν
ἐξέλιπε, πρὸς οὐδέτερον ἀφυσῶς ἔχων, αἷς δ' ἐκατέ-
ρου κρείττονα τὴν ἀπ' ἀνδρείας καὶ δικαιοσύνης καὶ
πίστεως δόξαν αὐτῷ περιποιούμενος, οἷς εὐθύς διε-
φερε τῶν καθ' ἡλικίαν.

III. Πρώτην γοῦν τῶν ἐπιφανῶν ἀρχῶν ἀγορα-

νομίαν μετελθόν, προεκρόθη δίκην θανάτου, φησὶν ἐνδραῶν συναπογραμμάτων, οὓς ὑστέρῳ ἀπάντας ὑπατεύσαι λέγουσι. Τεταμένον δ' ἱερέως, τῶν ἀρχούρων προσαγορευομένων, οὓς τῆς ἀπ' ὀρθίδων καὶ διοσημεϊῶν ἀπαδεικνύουσι. Ῥωμαῖοι μακτικῆς ἐπισκόπουσιν καὶ φύλακας, οὕτω προσέειπε τοῖς πατρωῖς ἔθεσι, καὶ κατενόησε τῆς τῶν παλαιῶν περὶ τὸ θεῖον ἐνλάβειαν, ὡςτε ἐμνήσθη δοκοῦσαν εἶναι, καὶ ἐηλουμένην ἄλλως ἔνθα ἄρχη, τὴν ἱεροσωτηνὴν, τῶν ἐκροτάτων μίαν ἀποφῆναι τεχνῶν, καὶ μαρτυρῆσαι τοῖς φιλοσόφοις, ὅσασι τὴν εὐσεβίαν ὠρίσαστο θεραπείας θεῶν ἐπιστήμην εἶναι. Πάντα γὰρ ἰδρῶτο μετ' ἐμπειρίας ὑπ' αὐτοῦ καὶ σπουδῆς, σχολῆν τῶν ἄλλων ἄγοντος, ὅτε γίνωται πρὸς ταῦτα, καὶ παραλείποντος ἄνεκ, ἄνεκ καινοτομοῦντος, ἀλλὰ καὶ τοῖς συνιφεύσειν αἰεὶ καὶ περὶ τῶν μικρῶν διαφερομένου, καὶ διδάσκοντος, ὡς εἰ τὸ θεῖον εὐκλόον τις ἠγεῖται καὶ ἀμεμάρης εἶναι τῶν ἀμελειῶν, ἀλλὰ τῆ γε πόλει χαλεπὴν ἢ περὶ ταῦτα συγγνώμην καὶ παραρῆσιν. Οὐδεὶς γὰρ ἐξ ἀρχῆς εὐθύς μεγαλῶ παρανομηματι κινεῖ πολιτείας, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν μεζόνων φρουρὰν καταλύουσιν οἱ προῖμενοι τὴν ἐν τοῖς μικροῖς ἀκρίβειαν. Ὁμοίον δὲ καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἔθων τε καὶ πατριῶν ἔξεταστὴν καὶ φύλακα παρέιχεν ἑαυτὸν, οὐ δημαγωγῶν ἐν τῷ στρατηγεῖν, οὐδ' ὡσπερ οἱ πλείστοι τότε, δευτέρως ἄρχας ταῖς πρώταις μνώμενος διὰ τοῦ χαρίζεσθαι, καὶ πρώτος εἶναι τοῖς ἀρχομένοις, ἀλλ', ὡσπερ ἱερεὺς ἄλλων ἁγίων δεινῶν, τῶν περὶ τὰς στρατείας ἔθων ἐξηγούμενος ἕκαστα, καὶ φοβερός ὢν τοῖς ἀπειθαῦσι καὶ παραβαίνουσιν, ἄρθου τὴν πατρίδα, μικροῦ δὲ τὴν πάρεργον ἠγούμενος τὸ νικᾶν τοὺς πολεμίους τοῦ παιδεύειν τοὺς πολίτας.

IV. Συστάντος δὲ τοῦ πρὸς Ἀντίοχον τῶν μέγαν πολέμου τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ τῶν ἡγεμονικωτάτων ἀνδρῶν τετραμμένων πρὸς ἐκεῖνον, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἐσπέρας ἀνέστη πόλεμος, ἐν Ἰβηρίᾳ κτημάτων μεγάλων γινωμένων. Ἐπὶ ταῦτα ὁ Διμίλιος ἐπαπέμ-

φθῆ στρατηγός, οὐχ δὲ ἔχων κλέμεις, ὅσους ἔχουσιν οἱ στρατηγούντες, ἀλλὰ πρῶτα βίων ἑτέρους τοσούτους, ὥστε τῆς ἀρχῆς ὑπατικῶν γενέσθαι τὸ ἀξίωμα.

257 Μάχη μὲν οὖν διῆ ἐκ παρατάξεως ἐνίκησε τοὺς βαρβάρους, περὶ τρωμυρίους ἀνελών. Καὶ δοκεῖ τὸ κατόρθωμα τῆς στρατηγίας περιφανῶς γενέσθαι, χωρίων εὐφυῶν, καὶ ποταμοῦ τίνος διαβάσει ῥασταίην παρασχόντος αὐτοῦ πρὸς τὸ νικημὰ τοῖς στρατιώταις. Πόλεος δὲ πενήκοντα καὶ διακόσιας ἐχειρώσατο δεξαμένως αὐτὸν ἐκούσιας. Ἐν εἰρήνῃ δὲ καὶ πλῆθει σονηροσμένην ἀπολιπὼν τὴν ἐπαρχίαν, εἰς Ῥώμην ἐπατήληθεν, οὐδὲ δραχμῆ μίᾳ γεγονώς εὐπορώτερος ἀπὸ τῆς στρατείας. Ἦν δὲ καὶ περὶ τάλλα χρηματιστής ἀργότερος, εὐδάπανος δὲ καὶ ἀφειδῆς ἐκ τῶν ὑπαρχόντων. Οὐ πολλὰ δ' ἦν, ἀλλὰ καὶ φερῶς ὀφειλομένης τῇ γυναίκί, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, γλισχροῖς ἐξήρκεσεν.

V. Ἐγήμε δὲ Παπιρίαν, ἀνδρὸς ὑπατικοῦ Μάσωνος θυγατέρα, καὶ χρόνον συνοικήσας πολὺν, ἀφῆκε τὸν γάμον, καὶ περὶ ἐξ αὐτῆς καλλιτεκνότερος γενόμενος. Αὕτη γάρ ἦν ἡ τὸν κλεινότετον αὐτῷ Σκηπίωνα τεκούσα καὶ Μάξιμον Φάβιον. Αἰτία δὲ γεγραμμένη τῆς διαστάσεως οὐκ ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' ἔοικεν ἀληθῆς τις εἶναι λόγος περὶ γάμου λύσεως γενόμενος ὡς ἀνὴρ Ῥωμαῖος ἀπεπέμπετο γυναῖκα τῶν δὲ φίλων κουθετούντων αὐτὸν, „Οὐχὶ σώφρων; οὐκ εὐμορφος; οὐχὶ παιδοποιός;“ προτείνας τὸ ὑπόδημα (καλτίον αὐτὸ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν), εἶπεν „Οὐκ εὐπρεπῆς οὗτος; οὐ τεουργῆς; ἀλλ' οὐκ ἂν εἰδείη τις ὑμῶν, καθ' ὃ τι θλίβεται μέρος οὐμὸς ποῦς.“ Τῷ γὰρ ὄντι μεγάλαί μὲν αἰμαρτίαι ἀναπεπταμέναί γυναικας ἀνδρῶν ἄλλας οὐκ ἀπήλλαξαν ταῖς δ', ἐκ τίνος ἀηθίας καὶ δυσαρμοστίας ἠφῶν, μικρα καὶ πυκνά προσκρούματα, λανθάνοντα τοὺς ἄλλους, ἀπεργάζεται τὰς ἀνηκέστους ἐν ταῖς συμβιώσειν ἀλλοτριότητας. Οὕτω δ' οὖν Αἰμίλιος ἀπαλλαγὴς τῆς Παπιρίας, ἑτέραν ἠγάγετο, καὶ δύο παῖδας ἀρρένας τεκούσης, τούτους μὲν ἐκ τῆς οἰκίας εἶχε,

τοὺς δὲ προτέρους εἰσεποίησεν οἴκοις τοῖς μερίστοις καὶ γένεσι τοῖς ἐπιφανεστάτοις· τὸν μὲν πρεσβύτερον τῷ Μαξιμῷ Φαβλίῳ τοῦ πεντάκις ὑπατεύσαντος, τὸν δὲ νεώτερον Ἀφρικανῷ Σκηπίωνος υἱός, ἀνεψιὸν ὄντα, θίμενος, Σκηπίωνα προσηγόρευσεν. Τῶν δὲ θυγατέρων τῶν Αἰμιλίου τὴν μὲν ὁ Κάτωνος υἱὸς ἔγημεν, τὴν δ' Αἴλιος Τουβέρων, ἀνὴρ ἄριστος, καὶ μεγαλοπρεπέστατα Ῥωμαίων πεντὰ χρησάμενος ἦσαν γὰρ ἐκκαίδεκα συγγενεῖς, Αἴλιαί πάντες οἰκίδιον δὲ πάνυ μικρὸν ἦν αὐτοῖς, καὶ χωρίον ἐν ἤρκει πᾶσιν, μίαν ἴσταν νέμουσι μετὰ παιδῶν πολλῶν καὶ γυναικῶν. Ἐν αἷς καὶ ἡ Αἰμιλίου τοῦδε θυγάτηρ ἦν δις ὑπατεύσαντος καὶ δις θριαμβεύσαντος, οὐκ αἰσχυρομένη τὴν πενίαν τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ θαυμάζουσα τὴν ἀρετὴν, δι' ἧς πένης ἦν. Οἱ δὲ νῦν ἀδελφοὶ καὶ συγγενεῖς, ἂν μὴ κλίμασι καὶ ποταμοῖς καὶ διατειχίσμασιν ὀρίσωσι τὰ κοινὰ, καὶ πολλὴν εὐρυχωρίαν ἐν μέσῳ λάβωσιν ἀπ' ἀλλήλων, οὐ παύονται διαφερόμενοι. Ταῦτα μὲν οὖν ἡ ἱστορία λογιέσθαι καὶ παρεπισκοπεῖν δίδωσι τοῖς σῶζεσθαι βουλομένοις.

VI, Ὁ δ' Αἰμίλιος ὑπάτος ἀποδειχθεὶς, ἱστράτευσεν ἐπὶ τοὺς παραλίους Αἴγυας, οὓς ἐνιοὶ καὶ Αἰγυσιτικοὺς ὀνομάζουσι, μάχιμα καὶ θυμοειδὲς ἔθνος, ἐμπείρως δὲ πολεμεῖν διδασκόμενον ὑπὸ Ῥωμαίων διὰ τὴν γειτνίασιν. Τὰ γὰρ ἔσχατα τῆς Ἰταλίας, καὶ καταλήγοντα πρὸς τὰς Ἀλπεις, αὐτῶν τε τῶν Ἀλπειῶν τὰ κλυζόμενα τῷ Τυρρῶνικῷ πελάγει, καὶ πρὸς τὴν Λιβύην ἀνταίροντα νέμονται, μεμιγμένοι Γαλάταις καὶ τοῖς παραλίοις Ἰβήρων. Τότε δὲ καὶ τῆς θαλάσσης ἀψάμενοι σκάφεισι πειρατικοῖς, ἀφηροῦντο καὶ περιέκοπτον τὰς ἐμπορίας, ἄχρι στηλῶν Ἡρακλείων ἀναπλέοντες. Ἐπιόντος οὖν τοῦ Αἰμιλίου, τετρακισμύριοι γενόμενοι τὰ πλῆθος ὑπέστησαν· ὁ δὲ τοὺς συμπακτάς ὀκτανισχιλλίους ἔχων, πενταπλασίτοις οὖσιν αὐτοῖς συνέβαλε, καὶ τρεψάμενος, καὶ κατακλείσας εἰς τὰ τεῖχη, διέδωκε λόγον φιλάνθρωπον καὶ συμβατικόν. Οὐ γὰρ ἦν βουλο-258

μένοις τοῖς Ῥωμαίοις παντάπασι ἐκκόψαι τὸ Αἰγυῖων ἔθνος, ὡσπερ ἕρκος, ἢ πρόβολον, ἐμποδῶν κείμενον τοῖς Γαλατικοῖς κινήμασι ἐπαιωρουμένοις αἰεὶ περὶ τὴν Ἰταλίαν. Πιστεύσαντες οὖν τῷ Διμίτῳ, τὰς τε ναῦς καὶ τὰς πόλεις ἐνεχείρισαν. Ὁ δὲ, τὰς μὲν πόλεις οὐδὲν ἀδικήσας, ἢ μόνον τὰ τείχη περιελὼν, ἀπέδωκε· τὰς δὲ ναῦς ἀπάσας ἀφέλετο, καὶ πλοῖον οὐδὲν αὐτοῖς τρισκαλίμου μείζον ἀπέλειπε· τοὺς δ' ἠλωκότας ὑπ' αὐτῶν κατὰ γῆν, ἢ κατὰ θάλατταν ἀκισώσατο, πολλοὺς ξένους καὶ Ῥωμαίους εὐρεθέντας. Ἐκείνη μὲν οὖν ἡ ὑπατεία τὰς εἰρημίνας πράξεις ἐπιφανεῖς ἔσχεν. Ὑστερον δὲ πολλὰς ποιήσας φανερόν αὐτὸν αὐθις ὑπατεῦσαι βουλούμενον, καὶ ποτε καὶ παραγγέλλας, ὡς ἀπέτυχε καὶ παρώφθη, τὸ λοιπὸν ἡσυχίαν εἶχε, τῶν ἱερῶν ἐπιμελούμενος, καὶ τοὺς παῖδας ἀσκῶν τὴν μὲν ἐπιχώριον παιδείαν καὶ πατριον, ὡσπερ αὐτὸς ἤσκητο, τὴν δ' Ἑλληνικὴν φιλοτιμότερον. Οὐ γὰρ μόνον γραμματικοὶ, καὶ σοφισταὶ, καὶ ῥήτορες, ἀλλὰ καὶ πλάσται, καὶ ζωγράφοι, καὶ πώλων καὶ σκυλάκων ἐπιστάται, καὶ διδάσκαλοι θήρας, Ἕλληνες ἦσαν περὶ τοὺς νεανίσκους. Ὁ δὲ πατήρ, εἰ μὴ τι δημόσιον ἐμποδῶν εἶη, παρῆν αἰεὶ μελετῶσι καὶ γυμναζομένοις, φιλοτεκνότετος Ῥωμαίων γεγόμενος.

VII. Τῶν δὲ δημοσίων πράξεων καιρὸς ἦν ἐκεῖνος τότε, καθ' ὃν Περσῆι τῷ Μακεδόνων βασιλεῖ πολεμοῦντες, ἐν αἰτίαις τοὺς στρατηγούς εἶχον, ὡς δι' ἀπειρίαν καὶ ἀταλμίαν αἰσχροῦς καὶ καταγελάστως τοῖς πράγμασι χρωμένους, καὶ πάσχοντας κακῶς μᾶλλον, ἢ ποιοῦντας. Ἄρτι μὲν γὰρ Ἀντίοχον τὸν ἐπικληθέντα Μέγαν, εἰζάντα τῆς ἄλλης Ἀσίας, ὑπὲρ τὸν Ταῦρον ἐκβαλόντες καὶ κατακλείσαντες εἰς Συρίαν, ἐπὶ μυριοῖς καὶ πεντακισχιλλοῖς τάλαντοις ἀγαπήσαντα τὰς διαλύσεις· ἄλλοι δὲ πρόσθεν ἐν Θισσαλίᾳ συντρίψαντες Φίλιππον, καὶ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ Μακεδόνων ἐλευθερώσαντες· ὧς τε βασιλεὺς οὐδεὶς παραβλητὸς εἰς τόλμαν, ἢ δύναμιν, Ἀντίβαν καταπολεμήσαντες· οὐκ ἀνεκτὸν ἠγοῦντα,

Περσεϊ, καθάπερ ἀντιπάλῳ τῆς Ρώμης, ἴσον φερόμενοι συμπεπλέχθαι, πολὺν ἤδη χρόνον ἀπὸ τῶν λευπάνων τῆς πατρῴας ἡττησάμενοι πολεμοῦντι πρὸς αὐτούς ἀγνοοῦντες, ὅτι πολλῶν τὴν Μακεδόνων δύναμιν ἡττηθεὶς Φίλιππος ἐρρωμενεστέραν καὶ μαχιμωτέραν ἐποίησε. Περὶ ὧν διειμι βραχέως, ἀνωθεν ἀρξάμενος.

VIII. Ἀντίγονος μέγιστον θνηθεὶς τῶν Ἀλεξάνδρου διαδόχων καὶ στρατηγῶν, κησάμενος ἑαυτῷ καὶ γένει τὴν τοῦ βασιλέως προσηγορίαν, υἱὸν ἔσχε Δημήτριον, οὗ παῖς Ἀντίγονος ἦν, ὁ Γονατᾶς ἔπονομασθεὶς· τούτου δὲ Δημήτριος, ὃς αὐτὸς τε βασιλεύσας χρόνον οὐ πολὺν, υἱὸν τε παῖδα τὴν ἡλικίαν ἀπολιπὼν Φίλιππον, ἐτελεύτησε. Δείσαντες δὲ τὴν ἀναρχίαν οἱ πρῶτοι Μακεδόνων, Ἀντίγονον ἐπάγονται, τοῦ τεθνηκότος ἀνεψιὸν ὄντα, καὶ συνοικίσαντες αὐτῷ τὴν μητέρα τοῦ Φιλίππου, πρῶτον μὲν ἐπίτροπον καὶ στρατηγόν, εἶτα, πειρωμένοι μετρίου καὶ κοινωφελούς, βασιλέα προσηγόρευσαν. Ἐπεκλήθη δὲ Λύσιππος, ὡς ἐπαγγελτικὸς μὲν, οὐ τελειουργὸς δὲ τῶν ὑποσχέσεων. Μετὰ τοῦτον βασιλεύσας ὁ Φίλιππος, ἠνθήσεν ἐν τοῖς μάλιστα τῶν βασιλείων, ἐτι μεράκιον ὧν, καὶ δόξαν ἔσχεν, ὡς ἀναστήσων Μακεδονίαν εἰς τὸ παλαιὸν ἀξίωμα, καὶ μόνος ἐπὶ πάντας ἤδη τὴν Ρωμαίων δύναμιν αἰρομένην καθέξων. Ἡττηθεὶς δὲ μεγάλη μάχῃ περὶ Σκοτούσσαν ὑπὸ Τίτου Φλαμινίου, τότε μὲν ἐπτήξε, καὶ πάντα τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐπέτροψε Ρωμαίοις, καὶ τυχῶν ἐπιτιμήσεως μετρίως ἠγάπησεν. Ἰστέρον δὲ βαρέως φέρον, καὶ τὸ βασιλευεῖν χάριτι Ρωμαίων ἠγούμενος αἰχμαλωτοῦ τρυφήν ἀγαπῶντος εἶναι μᾶλλον, ἢ φρόνημα καὶ 259 θυμὸν ἔχοντος ἀνδρός, ἐπέιχε τῷ πολέμῳ τὴν γνώμην, καὶ συνετάττετο λάθρα καὶ πανουργῶς. Τῶν γὰρ πόλεων τὰς ἐνοδίους καὶ παραθαλαττίους, ἀσθενεῖς γενομένας περιορῶν καὶ ὑπερήμους, ὡς καταφρονεῖσθαι, πολλὴν ἀνω συνῆγε δύναμιν, καὶ τὰ μεσόγεια χωρῖα καὶ φρούρια καὶ πόλεις ὅπλων καὶ χρημάτων πολλῶν καὶ σωμάτων ἀκμαζόντων ἐμπεπληκῶς, ἐσωμάσκει τὸν πόλεμον, καὶ συνέιχεν ὥσπερ

ἐγκεκρυμμένον ἀδήλως. Ὅπλων μὲν γὰρ ἀργούντων ἀπέκειντο τρεῖς μυριάδες· ὀκτακόσια δὲ σίτου μεδίμων ἦσαν ἐγκατωκοδομημένου τοῖς τεύχεσι χρημάτων δὲ πλῆθος, ὅσον ἦρακε μισθοφόρους ἑτῆ δέκα μυρίους τρέφειν προπολεμοῦντας τῆς χώρας. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν οὐκ ἐφθη ταῦτα κινήσαι καὶ προαγαγεῖν εἰς ἔργον, ὑπὸ λύπης καὶ δυσθυμίας προέμενος τὸν βίον. Ἐγὼ γὰρ ἀδίκως τὸν ἕτερον τῶν υἱῶν, Δημήτριον, ἐκ διαβολῆς τοῦ χειρόνος ἀνηρηκώς. Ὁ δ' ὑπολειπόμενος υἱὸς αὐτοῦ, Περσεύς, ἅμα τῇ βασιλείᾳ διεδέξατο τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐχθραν, οὐκ ἂν ἐχέγγυος ἐνεγκεῖν διὰ μικρότητα καὶ μοχθηρίαν ἦθους, ἐν ᾧ παθῶν τε παντοδαπῶν καὶ νοσημάτων ἐνάντων, ἐπρωτεύειν ἢ φιλαργυρία. Λέγεται δὲ μηδὲ γνήσιος φῦναι, λαβεῖν δ' αὐτὸν ἢ συνοικοῦσα τῇ Φιλίππῳ νεογνόν, ἀκαστραίας τινὸς Ἀργολικῆς, Γναθαινίας τούνομα, τεκούσης, καὶ λαθεῖν ὑποβαλομένη. Δι' ὃ καὶ μάλιστα δοκεῖ τὸν Δημήτριον φοβηθεῖς ἀποκτεῖναι, μὴ γνήσιον ἔχων ὁ οἶκος διαδοχὸν ἀποκαλύψῃ τὴν ἐκείνου νοθείαν.

IX. Οὐ μὴν ἀλλὰ, καίπερ ἂν ἀγεννῆς καὶ ταπεινός, ὑπὸ φώμης τῶν πραγμάτων ἀναφερόμενος πρὸς τὸν πόλεμον ἔστη, καὶ διηρείσατο πολὺν χρόνον, ἡγεμόνας τε Ῥωμαίων ὑπατικούς καὶ στρατεύματα καὶ στόλους μεγάλους ἀποτριψάμενος, ἐνίων δὲ καὶ κρατήσας. Πόπλιόν τε γὰρ Λικίνιον, ἐμβαλόντα πρῶτον εἰς Μακεδονίαν, τρεψάμενος ἵππομαχίᾳ, δισχίλους πεντακοσίους ἄνδρας ἀκαθοὺς ἀπέκτεινε, καὶ ζῶντας ἄλλους ἑξακοσίους ἔλαβε. Τοῦ δὲ ναυστάθμου περὶ Ὠρεὸν ὀρμοῦντος, ἀπροσδόκητον ἐπιπλουν θέμενος, εἰκοσι μὲν αὐτοφόρους ὀλκάδας ἐχειρώσατο, τὰς δ' ἄλλας σίτου γεμούσας κατέδυσεν ἐκράτης δὲ καὶ πεντηρικὰ τέσσαρα. Καὶ μάχην ἐπολέμησε τὸ δεύτερον, ἐν ἣ τὸν ὑπατικὸν Ὀστίλιον ἀπεκρούσατο, καταβιαζόμενον κατὰ τὰς Ἐλιμίας λάθρα δὲ διὰ Θεσσαλίας ἐμβαλόντα προκαλούμενος εἰς μάχην, ἐφόβησε. Πάρεργον δὲ τοῦ πόλεμον στρατεῖαν ἐπὶ Δαρδανεῖς θέμενος, ὡς δὴ τοὺς Ῥωμαίους

ὑπερορῶν καὶ σχολάζων, μυθίους τῶν βαρβάρων κατέκοψε, καὶ λείαν ἤλασато πολλήν. Τρεκίνοι δὲ καὶ Γαλαταὶ τοὺς περὶ τὸν Ἰστρον φηκμένους, οἱ Βαστάρναι καλοῦνται, στρατον ἰπποτην καὶ μάχημον Ἀλλυριούς τε διὰ Γενθίου τοῦ βασιλέως παρεκάλεε συνεφάσασθαι τοῦ πολέμου. Καὶ λόγος κατέσχευ, ὡς τῶν βαρβάρων μισθῷ πεπεισμένων ὑπ' αὐτοῦ, διὰ τῆς κατω Γαλατίας παρὰ τὸν Ἀδρίαν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Χ. Ταῦτα τοῖς Ῥωμαίοις πυνθανομένοις ἰδοκεῖ, τὰς τῶν στρατηγῶν χάριτας καὶ παραγγέλλας ἔασαντας, αὐτοὺς καλεῖν ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν ἄνδρα νοῦν ἔχοντα, καὶ πράγμασι χρῆσθαι μεγάλοις ἐπιστάμετον. Οὗτος ἦν Παῦλος Αἰμίλιος, ἡλικίας μὲν ἤδη πρόσω, καὶ περὶ ἑξήκοντα γεγονώς ἔτη, ῥώμη δὲ σώματος ἀκμάζων, πεφραγμένος δὲ κηδεσταις καὶ παισὶ νεανίαις, καὶ φίλων πλήθει καὶ συγγενῶν μέγα δυναμένων, οἱ πάντες αὐτὸν ὑπακούσαι καλοῦντι τῷ δήμῳ πρὸς τὴν ὑπατείαν ἐπειθόν. Ὁ δὲ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐθρυπτετο πρὸς τοὺς πολλοὺς, καὶ διεκλίνε τὴν σπουδὴν, ὡς μὴ δεόμενος τοῦ ἀρχεῖν φοι-260 τῶντων δὲ καθ' ἡμέραν ἐπὶ θύρας, καὶ προκαλουμένων αὐτὸν εἰς ἀγορὰν, καὶ καταβῶντων, ἐπίσθη καὶ φανείς, εὐθύς ἐν τοῖς μετιούσι τὴν ὑπατείαν, ἔδοξεν οὐκ ἀρχὴν ληψόμενος, ἀλλὰ νίκην καὶ κράτος πολέμου κομίζων, καὶ δίδους τοῖς πολίταις, καταβαίνειν εἰς τὸ πεδίον, μετὰ τοσαύτης ἐλπίδος καὶ προθυμίας ἔδεξαντο πάντες αὐτὸν, καὶ κατέστησαν ὑπάτον τὰ δευτέρον, οὐκ ἔασαντες κλήρον γενέσθαι, καθάπερ εἰώθει περὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλ' εὐθύς ἐκείνῳ ψηφισάμενοι τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου τὴν ἡγεμονίαν. Λέγεται δ' αὐτὸν, ὡς ἀνηγορευθῆ κατα τοῦ Περσείως στρατηγός ὑπὸ τοῦ δήμου παντός, οἵκαδε προπεμφθέντα λαμπρῶς, εὐρεῖν τὸ θυγατήριον τὴν Τροτίαν δεδακρυμένην, ἔτι παιδίον οὔσαν ἀσπασόμερον οὖν αὐτὴν, ἐρωτᾶν, ἐφ' ὅτῳ λελύπηται τὴν δὲ, περιβαλοῦσαν καὶ καταφιλοῦσαν. Οὐ γὰρ οἰσθα, εἰπῶν, ὦ πατέρ, ὅτι ἡμῖν ὁ Περσεύς

τέθνηκεν; λέγουσαν κυνίδιον σύντροφον, οὕτω προσ-
 αγορευόμενον· καὶ τὸν Αἰμίλιον, Ἀγαθῇ τύχῃ,
 φάναι, ὃ θύγατερ, καὶ δέχομαι τὸν οἰωνόν. Ταύ-
 τα μὲν οὖν Κικέρων ὁ θήτωρ ἐν τοῖς περὶ μαντικῆς
 ἱστορηκεν.

XI. Εἰσθότων δὲ τῶν ὑπατεῖαν λαβόντων οἶον
 ἀνδομολογεῖσθαι τινὰ χάριν, καὶ προσαγορεύειν φι-
 λοφρόνως τὸν δῆμον ἀπὸ τοῦ βήματος, Αἰμίλιος εἰς
 ἐκκλησίαν συναγαγὼν τοὺς πολίτας, τὴν μὲν προτέ-
 ραν ὑπατεῖαν μετελθεῖν ἔφη αὐτὸς ἀρχῆς δεόμενος,
 τὴν δὲ δευτέραν, ἐκείνων στρατηγοῦ δεομένων δι' ὃ
 μηδεμίαν αὐτοῖς χάριν ἔχειν· ἀλλ', εἰ νομίζουσι δι'
 ἐτέρου βέλτιον ἔξειν τὰ κατὰ τὸν πόλεμον, ἐξιστα-
 σθαι τῆς ἡγεμονίας· εἰ δὲ πιστεύουσιν αὐτῷ, μὴ
 παραστρατηγεῖν, μηδὲ λογοποιεῖν, ἀλλ' ὑπουργεῖν
 σιωπῇ τὰ δεόντα πρὸς τὸν πόλεμον, ὡς, ἐὰν ἄρ-
 χοντος ἄρχειν ζητῶσιν, ἔτι μᾶλλον, ἢ νῦν, καταγε-
 λάστους ἐν ταῖς στρατείαις ἰσομένους. Ἀπὸ τού-
 των τῶν λόγων πολλὴν μὲν αἰδῶ πρὸς αὐτὸν ἐνεποίη-
 σε τοῖς πολίταις, μεγάλην δὲ προσδοκίαν τοῦ μέλ-
 λοντος, ἠδομένων πάντων, ὅτι τοὺς κολακεύοντας
 παρελθόντες, εἴκοττο παρῆρσιαν ἔχοντα καὶ φρόνη-
 μα στρατηγόν. Οὕτως ἐπὶ τῷ κρατεῖν καὶ μέγιστος
 εἶναι τῶν ἄλλων ἀρετῆς καὶ τοῦ καλοῦ δούλος ἦν ὁ
 Ῥωμαίων δῆμος.

XII. Αἰμίλιον δὲ Παῦλον, ὡς ἐξωρμήσεν ἐπὶ τὴν
 στρατείαν, πλοῦ μὲν εὐτυχίᾳ καὶ ῥασταίνῃ χρησα-
 σθαι πορείας κατὰ θαλάσσια τίθημι, σὺν ταχεῖ καὶ
 μετ' ἀσφαλείας εἰς τὸ στρατόπεδον κομισθέντα. Τοῦ
 δὲ πολέμου καὶ τῆς στρατηγίας αὐτοῦ, τὸ μὲν τόλμης
 ὀξύτητι, τὸ δὲ βουλευμάσι χρηστοῖς, τὸ δὲ φίλων
 ἐκθύμοις ὑπηρεσίαις, τὸ δὲ τῷ παρὰ τὰ δεινὰ θαρ-
 ρεῖν καὶ χρῆσθαι λογισμοῖς ἀραρόσιν, ὁρῶν διαπε-
 πραγμένον, οὐκ ἔχω· ἰτὴ λεγομένη τοῦ ἀνδρός εὐτυχίᾳ
 λαμπρὸν ἀποδοῦναι καὶ διάσημον ἔργον, οἷον ἐτέρων
 στρατηγῶν. Εἰ μὴ τις ἄρα τὴν Περσέως φιλαργυ-
 ρίαν Αἰμίλιῳ τύχην ἀγαθὴν περὶ τὰ πράγματα γε-
 νέσθαι φησὶν, ἢ λαμπρὰ καὶ μεγάλα πρὸς τὸν πό-

λεμον ἀρθύντα ταῖς ἐλπίσι τὰ Μακεδόνων ἀνέτροψα
 καὶ κατέβαλε, πρὸς ἀργύριον ἀποδειλιάσαντος. Ἦσαν
 μὲν γὰς αὐτῷ δεηθέντι Βαστάρναι, μύριοι μὲν ἰπ-
 πεῖς, μύριοι δὲ παραβάται, μισθοφόροι πάντες, ἄν-
 δρες οὐ γεωργεῖν εἰδότες, οὐ πλεῖν, οὐκ ἀπὸ ποιμνίων
 ζῆν νέμοντες, ἀλλ' ἐν ἔργον καὶ μίαν τέχνην μελετῶν-
 τες, αἰεὶ μάχεσθαι καὶ κρατεῖν τῶν ἀντιταττομένων.
 Ὡς δὲ περὶ τὴν Μαιδικὴν καταστρατοπεδεύσαντες
 ἐπεμίγνυντο τοῖς παρὰ τοῦ βασιλέως, ἄνδρες ὑψηλοὶ
 μὲν τὰ σώματα, θαυμαστοὶ δὲ τὰς μελέτας, μεγά-
 λανθοι δὲ καὶ λαμπροὶ ταῖς κατὰ τῶν πολεμίων ἀπει-
 λῆς, θάρσος παρέστησαν τοῖς Μακεδόσι καὶ δόξαν,
 ὡς τῶν Ῥωμαίων οὐχ ὑπομενούτων, ἀλλ' ἐκπλα- 261
 ησομένων τὴν ὄψιν αὐτῶν καὶ τὴν κίτησιν, ἔκφυλον
 οὖσαν καὶ διαπρόσοπτον. Οὕτω διαθείς τοὺς ἄν-
 θρώπους ὁ Περσεύς, καὶ τοιούτων ἐμπλήσας ἐλπίδων,
 αἰτούμενος καθ' ἑκάστην ἡγεμόνα χιλλούς, πρὸς τὸ
 γινώσκοντο τοῦ χρυσοῦ πλήθος ἐλιγγυῖσας καὶ πα-
 ραφρονήσας, ὑπὸ μικρολογίας ἀπέπατο καὶ προή-
 κωτο τὴν συμμαχίαν, ὥσπερ οἰκονομῶν, οὐ πολεμῶν
 Ῥωμαίους, καὶ λογισμὸν ἀποδώσας ἀκριβῆ τῆς εἰς
 τὸν πόλεμον δαπάνης οἷς ἐπολέμει κατὰ διδασκά-
 λους εἶπεν ἐκείνους, οἷς ἄνευ τῆς ἄλλης παρασκευῆς
 στρατιωτικῆς δύνανται μυριάδες ἦσαν ἠθροισμέναι καὶ
 παρεστῶσαι ταῖς χρεῖαις. Ὁ δὲ πρὸς δύναμιν ἀνταί-
 ριον τηλεκαυτήν καὶ πόλεμον, οὐ τοσοῦτον ἦν τὸ πα-
 ρετραφόμενον, διεμέτρει καὶ παρεσημαίνετο τὸ χρυ-
 σίον, ἄψασθαι δεδίως, ὥσπερ ἀλλοτρίου. Καὶ ταῦτ'
 ἐπαρτετο οὐκ Ἀυδῶν τις, οὐδὲ Φοινίκων γεγωνῶς, ἀλ-
 λά τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου κατὰ συγγένειαν
 ἀρετῆς μετεκποιώμενος, οἷ τῷ τὰ πράγματα τῶν χρη-
 μάτων ὠνητὰ, μὴ τὰ χρήματα τῶν πραγμάτων ηγεῖ-
 σθαι, πάντην ἐπαρτήσαν. Ἐβόηθη γοῦν, ὅτι τὰς
 πόλεις αἰρεῖ τῶν Ἑλλήνων οὐ Φίλιππος, ἀλλὰ τὸ Φι-
 λίππου χροῖον. Ἀλεξάνδρος δὲ τῆς ἐπ' Ἰνδοῦς
 στρατείας ἀπτόμετος, καὶ βαρῶν ὄρων καὶ δύσοργων
 ἤδη τὸν Ἑλλήνων ἐφελκόμενος πλεῖστον τοὺς Μα-
 κεδόνας, ἀρωγὰς ἀπέκρησε τὰς βασιλικὰς ἀμάξας,

εἶτα τοὺς ἄλλους ἐπέισε ταῦτο ποιήσαντας ἑλαφροῦς ἀνασεῦξαι πρὸς τὸν πόλεμον, ὡσπερ λελυμένους Περσέους δὲ τὸν χρυσὸν αὐτὸς αὐτοῦ τέκνων καὶ βασιλείας καταχεάμενος, οὐκ ἠθέλησε δι' ὀλίγων σαυθῆναι καὶ χρημάτων, ἀλλὰ μετὰ πολλῶν κομισθεὶς ὁ πλούσιος αἰχμάλωτος, ἐπιδείξασθαι Ῥωμαίοις, ὅσα φεισάμενος ἐτήρησεν αὐτοῖς.

XIII. Οὐ γὰρ μόνον ἀπέπεμψε τοὺς Γαλάτας ψευδόμενος, ἀλλὰ καὶ Γένθιον ἐπάρας τὸν Ἄλλυριον ἐπὶ τριακοσίοις ταλάντοις συνεπάρασθαι τοῦ πολέμου, τὰ μὲν χρήματα τοῖς παρ' αὐτοῦ πεμφθεῖσι προῦθηκεν ἠριθμημένα, καὶ κατασημήνασθαι παρέσχεν ὡς δὲ πεισθεὶς ἔχειν ἃ ἠήτησεν ὁ Γένθιος ἔργον εὐεβέος καὶ δευῶν ἔδρασε (πρέσβεις γὰρ ἔλθοντας Ῥωμαίων πρὸς αὐτὸν συνέλαβε καὶ κατέθηκεν), ἠγούμενος ὁ Περσεὺς οὐδὲν εἶναι δεῖσθαι τῶν χρημάτων τῆν ἐκπολεμῶσιν, ἀλλὰ τοῦ Γενθίου προδεδωκότος ἔχθρας ἐκέχυρα, καὶ δια τῆλκαυτῆς ἀδικίας ἐμβεβληκότος ἑαυτὸν εἰς τὸν πόλεμον, ἀπεστέρησε τὸν κακοδαίμονα τῶν τριακοσίων ταλάντων, καὶ περιεῖθεν ὀλίγα χρῶματά μετα τέκνων καὶ γυναικός ὡς ἀπὸ νεοττίας ἀρθάντα τῆς βασιλείας ὑπὸ Μενκίου Ἀνικίου στρατηγοῦ πεμφθέντος ἐπ' αὐτὸν μετὰ δυνάμεως. Ἐπὶ τοιοῦτος ἀντίπαλον ἔλθων ὁ Αἰμίλιος, αὐτοῦ μὲν κατεφρόνεε, τὴν δ' ὑπ' αὐτῷ παρασκευῆν καὶ δύναντα ἐθαύμαζεν. Ἦσαν γὰρ ἵππεῖς μὲν τετρακισχίλιοι, πεζοὶ δ' εἰς φάλαγγα τετρακισμυρίων οὐ πολλοῖς ἀποδρόντες. Ἰδρυμένος δὲ πρὸ τῆς θαλάττης, παρὰ τὴν Ὀλυμπικὴν ὑπώρειαν ἐπὶ χωρίων οὐδαμῶθεν προσεγώγη δρόντων, καὶ πάντοθεν ὑπ' αὐτοῦ διαπεφραγμένων ἐρύμασι καὶ προτειχίσμασι φυλέοις, πολλὴν ἀδειαν ἦγεν, ἀποτρούσειν χρόνῳ καὶ χρημάτων δαπάνῃ τὸν Αἰμίλιον ἠγούμενος. Ὁ δὲ τῇ γνώμῃ μὲν ἦν ἐνεργός, ἐπὶ πᾶν βουλευμα καὶ πᾶσαν τρεπόμενος πεύραν ὑπ' ἀδειας δὲ τῆς πρόσθεν τὸν στρατὸν ὄρῳ δυσανασχετοῦντα, καὶ λόγῳ πολλὰ διαστρατηγούσων τῶν ἀπράκτων, ἐπέτιμησεν αὐτοῖς, καὶ παρηγγελάμηνδεν πολυπραγμονεῖν, μηδὲ φροντίζειν, ἀλλ' ἢ τα

εἶμα τὸ ἑαυτοῦ καὶ τὴν πανοπλίαν ἑκαστός, ὅπως ἐνεργὸν παρέξει, καὶ χρήσεται Ῥωμαίως τῇ μάχῃ, τὸν καιρὸν παραδόντος τοῦ στρατηγοῦ. Τὰς δὲ 262 νυκτερινὰς ἐκέλευσε φυλακὰς ἀνευ λόγῃς φυλάττειν, ὡς μᾶλλον προσέξοντας καὶ διαμαχουμένους πρὸς τὸν ὕπνον, ἂν ἀμύνασθαι τοὺς πολεμίους μὴ δύνωνται προσιόντας.

XIV. Ἐνοχλουμένων δὲ τῶν ἀνθρώπων μάλιστα περὶ τὴν τοῦ ποτοῦ χρείαν (καὶ γὰρ ὀλίγον καὶ ποτηρὸν ἐπίδυσ, καὶ συνελείβετο παρ' αὐτὴν τὴν θάλακταν), ὄρων ὁ Αἰμίλιος μέγα καὶ κατηρεφέες δένδρεσιν ὄρος τὸν Ὀλυμπον ἐπιπέμμενον, καὶ τεκμαιρόμενος τῇ χλωρότητι τῆς ὕλης, ναμάτων ἔχειν ἀρχὰς διὰ βάθους ὑποφωσμένων, ἀναπνοὰς αὐτοῖς καὶ φρέσκα πολλὰ παρα τὴν ὑπώρειαν ὄρυττε. Τὰ δ' εὐθὺς ἐκίμπλατο ρευμάτων καθαρῶν, ἐπισυνδιδόντων ὕλη καὶ φορὰ τοῦ θλασμένου πρὸς τὸ κενούμενον. Καίτοι τινὲς εὐφασάν ὑδάτων ἐτοίμων κεκρυμμένην πηγὰς ἐνπονεῖσθαι τοῖς τόποις, ἐξ ὧν θέουσαν, οὐδ' ἀποκάλυψιν, οὐδὲ ῥῆξιν εἶναι τὴν ἐκβολὴν αὐτῶν, ἀλλὰ γένεσιν καὶ συστασιν, ἐνταῦθα τῆς ὕλης ἐξοργισομένης ἐξυγραίνεσθαι δὲ πυκνότητι καὶ ψυχρότητι τὴν νοτεραν' ἀναθυμίασιν, ὅταν ἐν βάθει καταθλαβείσα βυστικὴ γένηται. Καθάπερ γὰρ οἱ μαστοὶ τῶν γυναικῶν οὐχ ὡςπερ ἀγγεῖα πλήρεις εἰσὶν ἐπιρροῦντος ἐτοίμου γάλακτος, ἀλλὰ μεταβαλλόντες τὴν τροφήν ἐν αὐτοῖς, ἐργάζονται γάλα, καὶ διηθούσιν· οὕτως οἱ περίψυκτοι καὶ πεθακώδεις τόποι τῆς γῆς ὕδωρ μὲν οὐκ ἔχουσι καλυπτόμενον, οὐδὲ κέλπους ρεύματα καὶ βάθη ποταμῶν τοσούτων ἐξ ἐτοίμης καὶ ὑποκειμένης ἀφιέντας ἀρχῆς, τὸ δὲ πνεῦμα καὶ τὸν αἶρα, τῷ πιέζειν καὶ καταπυκνοῦν, ἀποθλίβοντες εἰς ὕδωρ τρέπουσι. Τὰ γοῦν ὀρυττόμενα τῶν χωρίων μᾶλλον ἀναπιδύει καὶ διανάει πρὸς τὴν τοιαύτην ψηλάφησιν, ὡςπερ οἱ μαστοὶ τῶν γυναικῶν πρὸς τὸν θηλασμόν, ἀνυγραίνοντα καὶ μαλαίτοντα τὴν ἀναθυμίασιν· ὅσα δ' ἀργὰ τῆς γῆς συμπέφρακται, τοφλά πρὸς γένεσιν ὑδάτων ἐστίν, οὐκ ἔχοντα

τὴν ἐργαζομένην τὸ ὑγρὸν κίνησιν. Οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες, ἐπιχειρεῖν δεδωκασι τοῖς ἀπορητικοῖς, ὡς οὐδὲ τὸ αἷμα τοῖς ζώοις ἔνεστιν, ἀλλὰ γεννᾶται πρὸς τὰ τραύματα, πνεύματος τινος, ἢ σαρκῶν μεταβολῇ φύσιν ἀπεργασαμένη καὶ σύντηξιν. Ἐλέγχονται δὲ τοῖς πρὸς τοὺς ὑπονόμους καὶ τὰς μεταλλείας ἀπαντῶσιν εἰς βάρη ποταμοῖς, οὐ κατ' ὀλίγον συλλεγομένοις, ὡσπερ εἰκὸς ἔστιν, εἰ γένεσιν ἐκ τοῦ παροῦχος, κινουμένης τῆς γῆς, λαμβάνουσιν, ἀλλ' ἀθρόοις ἀναχεομένοις. Ὁρῶν δὲ, καὶ πέτρας πληγῆ φαισίσης, ἐξεπήδησε ρεῦμα λάβρον ὕδατος, εἰτ' ἐπέλιπε. Ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

XV. Ὁ δ' Αἰμίλιος ἡμέρας μὲν τινὰς ἡρέμει, καὶ φασι, μήποτε, τηλικούτων στρατοπέδων ἔγγυς οὕτω συνελθόντων, ἠσυχίαν γενέσθαι τοσαύτην. Ἐπεὶ δὲ κινῶν ἅπαντα καὶ πειρωμένος, ἐπυθάνετο μίαν εἰσβολὴν ἐτι μόνον ἄφρονρον ἀπολείπεσθαι, τὴν διὰ Περραιβίας παρὰ τὸ Πύθειον καὶ τὴν Πέτραν, τῶ μὴ φυλάττεσθαι τὸν τόπον, ἐλπίσας μᾶλλον, ἢ, δὲ ἦν οὐκ ἐφελάττετο, δυσχωρίαν καὶ τραχύτητα δεισῶς, ἐβουλεύετα. Πρῶτος δὲ τῶν παρόντων ὁ Νασικᾶς ἐπικαλούμενος Σηπτιῶν, γαμβρὸς Ἀφρικανοῦ Σκηπίωντος, ὕστερον δὲ μέγιστον ἐν τῇ συγκλήτῳ δυνηθεὶς, ὑπεδέξατο τῆς κυκλώσεως ἡγεμῶν γενέσθαι. Δεύτερος δὲ Φάβιος Μάξιμος, ὁ πρεσβύτατος τῶν Αἰμιλίου παίδων, ἐτι μειράκιον ὢν, ἀνέστη προθυμούμενος. Ἦσθεῖς οὖν ὁ Αἰμίλιος, δίδωσιν αὐταῖς, οὐχ ὅσους Πολύβιος εἴρηκεν, ἀλλ' ὅσους αὐτὸς ὁ Νασικᾶς λαβεῖν φησι, γεγραφῶς περὶ τῶν πράξεων τούτων ἐπιστόλιον πρὸς τινα τῶν βασιλέων. Οἱ μὲν ἐκτὸς τάξεως Ἰταλικοὶ τρισχίλιοι τὸ πλῆθος ἦσαν, τὸ 263δ' εὐάννημον κέρας εἰς πεντακισχιλλούς. Τούτοις προσλαβὼν ὁ Νασικᾶς ἵππεῖς ἑκατὸν εἴκοσι, καὶ τῶν παρ' Ἀρπάλῳ Θρακῶν καὶ Κρητῶν ἀναμεμιγμένων διακοσίους, ἐξώρμησε τῇ πρὸς θάλασσαν ὁδῷ, καὶ κατεστρατοπέδενσε παρὰ τὸ Ἡράκλειον, ὡς δὴ ταῖς ναυσὶ μέλλων ἐκπεριπλεῖν καὶ κυκλοῦσθαι τὸ στρατοπέδον τῶν πολέμιων. Ἐπεὶ δ' ἐδείπνησαν οἱ στρατιῶ-

ται, καὶ σκότος ἔφανετο, τοῖς ἡγεμόσι φράσας τὸ ἀληθές, ἤγε διὰ τυκτὸς τὴν ἐναντίαν ἀπο θαλάσσης· καὶ καταλύσας ἀνέκαυε τὴν στρατιάν ὑπὸ τὸ Πύθιον. Ἐνταῦθα τοῦ Ὀλύμπου τὸ ὕψος ἀνατείνει πλέον, ἢ δέκα σταδίου· σημαίνεται δὲ ἐπιγράμματι τοῦ μετρήσαντος, οὕτως·

Οὐλύμπου κορυφῆς ἐπι Πύθιον Ἀπόλλωνος

Ἴερὸν, ὕψος ἔχει (πρὸς τὴν κάθετον δ' ἐμετρήθη)

Πλήρη μὲν δεκάδα σταδίων μίαν, αὐτὰρ ἐπ' αὐτῇ

Πλήθρον τετραπέδῳ λειπόρενον μεγέθει.

Ἐυμήλου δὲ μιν υἱὸς ἐθήματο μέτρα κελεύθου.

Ξεναγόρης· σὺ δ', ἀναξ, χαῖρε, καὶ ἐσθλά δίδου.

Καίτοι λέγουσιν οἱ γεωμετρικοὶ, μήτε ὄρασι ὕψος, μήτε βῆθος τῆς θαλάσσης ὑπερβάλλειν δέκα σταδίου. Ὁ μὲντοι Ξεναγόρας οὐ παρέργως, ἀλλὰ μεθόδῳ καὶ δι' ὀργάνων, εἰληφέναι δοκεῖ τὴν μέτρησιν.

XVI. Ὁ μὲν οὖν Νασικᾶς ἐνταῦθα διενυκτέρευεν. Τῷ δὲ Περσεῖ, τὸν Αἰμίλιον ἀτρεμοῦντα κατὰ χώραν ὄρωντι, καὶ μὴ λογιζόμενος τὸ γινόμενον, ἀπεθράς ἐκ τῆς οδοῦ Κρήσ ἀντόρολος, ἤγε μηνύων τὴν περίοδον τῶν Ῥωμαίων. Ὁ δὲ συνταραχθεὶς, τὸ μὲν στρατόπεδον οὐκ ἐκίνησέ, μυρίους δὲ μισθοφόρους ξένους καὶ διοχιλίους Μακεδόνας Μίλωνι παραδούς ἐξαπέστειλε, παρακλιευσάμενος ταχῦναι καὶ καταλαβεῖν τὰς ὑπερβολάς. Τούτοις ὁ μὲν Πολύβιος φησιν ἔτι κοιμωμένοις ἐπιπεσεῖν τοὺς Ῥωμαίους· ὁ δὲ Νασικᾶς οὐκ ἄγωνα περὶ τοῖς ἄκροις γενέσθαι καὶ κίνδυνον αὐτὸς δὲ Θρᾶκα μισθοφόρον εἰς χεῖρας συνδραμόντα, τῷ ξυστῷ δια τοῦ στήθους πατάξας, καταβαλεῖν· ἐκβιασθέντων δὲ τῶν πολεμίων, καὶ τοῦ Μίλωνος αἰσχιστα φεύγοντος ἄνευ τῶν ὀπλων μονοχίτωνος, ἀσφαλῶς ἀκολουθεῖν, ἅμα καταβιβάζων εἰς τὴν χώραν τὸ στρατεῦμα. Τούτων δὲ τῷ Περσεῖ πρᾶσπισόντων, κατὰ ταχος ἀναστειλάς, ἤγεν ὀπίσω, περίφοβος γεγονώς, καὶ συγκεχυμένος ταῖς ἐλπίσιν. Αὐτοῦ δ' ὁμοῦς πρὸ τῆς Πύθης ὑπομένοντα περᾶσθαι μάχης ἀναγκαῖαν ἦν, ἢ τῷ στρατῷ

αἰδασθέντι περὶ τὰς πόλεις δέχεσθαι τὸν πολέμιον, ἐπειπερ ἄπαξ ἐμβέβηκε τῇ χώρᾳ, δίχα πολλοῦ φόβου καὶ νεκρῶν ἐπιτεθεῖν μὴ δυναμένοι. Πλήθει μὲν οὖν ἀνδρῶν αὐτόθεν περιεῖναι, προθυμίαν δὲ πολλὴν ὑπέσχεον ἀμυνομένους περὶ τέκνων καὶ γυναικῶν, ἐφορῶντος ἕκαστα τοῦ βασιλέως, καὶ προκινδυνεύοντος. Ἐκ τούτων ἐθάρσυνον οἱ φίλοι τὸν Περσέα καὶ βαλόμενος στρατόπεδον, συνετάττετο πρὸς μάχην, καὶ τὰ χωρία κατεσκοπεῖτο, καὶ διήρει τὰς ἡγεμονίας, ὡς εὐθὺς ἐξ ἐφόδου τοῖς Ῥωμαίοις ἀπαντήσων. Ὁ δὲ τόπος καὶ πεδῖον ἦν τῇ φάλαγγι βάσεως ἐπιπέδου καὶ χωρίων ὀμαλῶν δεομένη, καὶ λόφοι συνεχεῖς, ἄλλος ἐξ ἄλλου, ταῖς γυμνητεύουσι καὶ φιλοῖς, ἀναφυαῖς καὶ περιδρομαῖς ἔχοντες. Διὰ μέσου δὲ ποταμοὶ ῥέοντες Λίσων καὶ Λεῦκος, οὐ μάλᾳ βαθεῖς τότε (θέρους γὰρ ἦν ὥρα φθινοῦτος), ἰδοῦναι τινὰ δυσεργίαν ὅμως τοῖς Ῥωμαίοις παρέξειν.

XVII. Ὁ δ' Αἰμίλιος, ὡς εἰς ταῦτόν συνέμιξε τῇ Νασικᾷ, κατέβαινε συντεταγμένος ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Ὡς δ' εἶδε τὴν παρατάξιν αὐτῶν, καὶ τὸ πλήθος, θαυμάσας ἐπέστησε τὴν πορείαν, αὐτὸς τε πρὸς ἑαυτὸν συλλογιζόμενος. Οἱ δ' ἡγεμονικοὶ νεανίσκοι προθυμούμενοι μάχεσθαι, παρελαύνοντες ἔθεοντο μὴ μέλλειν, καὶ μάλιστα πάντων ὁ Νασικᾶς 264τῇ περὶ τὸν Ὀλυμπον εὐτυχία τεθαρόσμως. Ὁ δ' Αἰμίλιος μειδιάσας· Ἐἴ γε τὴν σὴν, εἶπεν, ἡλικίαν εἶχον αἱ δὲ πολλαὶ με νίκαι, διδάσκουσαι τὰ τῶν ἠττωμένων ἀμαρτήματα, κωλύουσιν ἐξ ὁδοῦ μάχην τίθεσθαι πρὸς φάλαγγα συντεταγμένην ἤδη καὶ συνεστῶσαν. Ἐκ τούτου τὰ μὲν πρῶτα καὶ καταφανῆ πρὸς τοὺς πολεμίους ἐκέλευσεν, εἰς σπέρας καθίσταμενα, ποιεῖν σχῆμα παρατάξεως, τοὺς δ' ἀπ' οὐρᾶς στραφέντας ἐν χώρᾳ χωρικά βαλέσθαι καὶ στρατοπεδεύειν. Οὕτω δὲ τῶν συνεχῶν τοῖς τελευταίοις καθ' ὑπαγωγὴν ἐξελικτομένων, ἔλαθε τὴν παρατάξιν ἀναλύσας, καὶ καταστήσας ἀθορύβως εἰς τὸν χωρικά πάντας. Ἐπεὶ δὲ εὐξ' ἐγεγόνει, καὶ μετὰ δεῖ-

πνον ἐτραπέοντο πρὸς ὑπὲρ καὶ ἀνάπαυσιν, αἰφνί-
διον ἢ σελήνη πλήρης οὖσα καὶ μετέωρος ἐμειλίνετο,
καὶ τοῦ φωτός ἀπολιπόντος αὐτήν, χροῶς ἀμείψασα
παντοδαπῶς ἠφανίαθη. Τῶν δὲ Ῥωμαίων, ὡσπερ
ἔστι νενομισμένη, χαλκοῦ τε πατάγοις ἀνακαλουμέ-
νων τὸ φῶς αὐτῆς, καὶ πυρὰ πῦλλα δαλοῖς καὶ δασίν,
ἀνεχόντων πρὸς τὸν οὐρανόν, οὐδὲν ἄμοιον ἔπρατ-
τον οἱ Μακεδόνας, ἀλλὰ φοβία καὶ θάμβος τὸ στρα-
τόπεδον κάτειχε, καὶ λόγος ἠσυχῆ δια πολλῶν ἐχώρει,
βασιλέως τὸ φάσμα σημαίνειν ἐκλείψιν. Ὁ δ' Αἰμί-
λιος οὐκ ἦν μὲν ἀνήκοος, οὐδ' ἀπειρος παντάπασι
τῶν ἐκλειπτικῶν ἀνωμαλιῶν, αἶ τὴν σελήνην περιφε-
ρομένην εἰς τὸ σκιάσμα τῆς γῆς ἐμβάλλουσι τεταγμέ-
ναις περιόδοις, καὶ ἀποκρύπτουσιν, ἄχρῳ οὐ παρελ-
θούσα τὴν ἐπίσκοτον χώραν, πάλιν ἐπιλάμψη πρὸς
τὸν ἥλιον· οὐ μὴν ἀλλὰ τῷ θεῷ πολὺ νέμων, καὶ
φιλοθύτης ὢν καὶ μαντικός, ὡς εἶδε πρῶτον τὴν
σελήνην ἀποκαθαιρομένην, ἔνδεκα μόσχους αὐτῇ
κατέθευσε. Ἀμα δ' ἡμέρῃ τῷ Ἡρακλεῖ βουθυτῶν
οὐκ ἐκαλλέριαι μέχρις εἰκοσι· τῷ δὲ πρῶτῳ καὶ εἰ-
κοστῷ παρήν τα σημεῖα, καὶ νίκην ἀμνημονέοις ἔφρα-
ζε. Εὐξάμενος οὖν κατὰ βροχῶν ἑκατὸν καὶ ἀγῶνος
ἱεροῦ τῷ θεῷ, προσέταξε διακοσμεῖν ταῖς ἡγεμόσι
τὸν στρατὸν εἰς μάχην. Αὐτὸς δὲ τὴν ἀποκλίσειν καὶ
περιφορὰν ἀναμένων τοῦ φωτός, ὅπως μὴ κατὰ προσ-
ώπου μαχομένοις αὐτοῖς ἴωθεν ὁ ἥλιος ἀντιλάμποι,
παρήγε τον χρόνον, ἐν τῇ σκηνῇ καθεζόμενος ἀνα-
πεπταμένη πρὸς τὸ πεδίον καὶ τὴν στρατοπεδείαν
τῶν πολεμίων.

XVIII. Περὶ δὲ δειλῆν οἱ μὲν αὐτοῦ φασὶ τοῦ
Αἰμιλίου τετραζήσαντος, ἐκ τῶν πολεμίων γενέσθαι τὴν
ἐπιχείρησιν· ἀχάλινον ἵππον ἐξελείσαντος, ἐμβαιεῖν
αὐτοῖς ταῦς Ῥωμαίους, καὶ τοῦτον ἀρχὴν μάχης δι-
ακόμμενον παρασχεῖν· οἱ δὲ, Ῥωμαίων ὑποζυγίων
χορτάσματα παρακόμιζόντων ἀπτεσθαι θρόνας, ὧν
Ἀλέξανδρος ἠγάγετο· πρὸς δὲ τούτους ἐδρομήν ὄξει-
εν ἑπτακοσίων Λιγύων γενέσθαι παραβοηθούντων
δὲ πλειόνων ἑκατέροις, οὕτω συνάπτεσθαι τὴν μάχην.

ἀμφοτέρωθεν. Ὁ μὲν οὖν Αἰμίλιος, ὥσπερ κυβερνήτης, τῷ παρόντι σάλῳ καὶ κινήματι τῶν στρατοπέδων τεκμαιρόμενος τὸ μέγεθος τοῦ μέλλοντος ἀγῶνος, ἐκ τῆς σκηπῆς προῆλθε, καὶ τὰ τάγματα τῶν ὀπλιτῶν ἐπιῶν παρεθάρρυνεν. Ὁ δὲ Νασικᾶς ἐξιππασάμενος πρὸς τοὺς ἀκροβολιζομένους, ὄρα πάντας ὅσον οὐπω τοὺς πολεμίους ἐν χερσὶν ὄντας. Πρῶτοι δ' οἱ Θραῖκες ἐχώρουν, ὧν μάλιστα φησὶν ἐκπλαγῆναι τὴν ὄψιν, ἄνδρες ὑψηλοὶ τὰ σώματα, λευκοὶ καὶ περιλάμποντι θυρεῶν καὶ περικνημίδων ὀπλισμῷ, μέλανας ὑπενδεδυμένοι χιτῶνας, ὄρθας δὲ ῥομφαλας βαρυσιδήρους ἀπὸ τῶν δεξιῶν ὤμων ἐπισείοντες. Παρὰ δὲ τοὺς Θραῖκας οἱ μισθοφόροι παρενέβαλλον, ὧν σκευαὶ τε παντοδαπαὶ, καὶ μεμιγμένοι Παίονες ἦσαν ἐπὶ δὲ τούτοις ἄγῃμα τρίτον, οἱ λογάδες, αὐτῶν Μακεδόνων ἀρετὴ καὶ ἡλικία τὸ καθαρώτατον, ἀστράπτοντες ἐπιχρῦσοις ὄπλοις καὶ νεουροῖς φοινικῶδεις. Οἷς καθισταμένοις εἰς τάξιν, αἱ τῶν χαλκασπίδων ἐπανατέλλουσαι φάλαγγες ἐκ τοῦ χαρακος, ἐνέπλησαν αὐγῆς σιδήρου καὶ λαμπηδότος χαλκοῦ τὸ πεδίον, κρηνυγῆς δὲ καὶ θορύβου παρακελευομένων τὴν ὄρεινῃν. Οὕτω δὲ θρασείως καὶ μετὰ τάχους ἐπῆσαν, ὥστε τοὺς πρώτους νεκροὺς ἀπὸ θυεῖν σταδίων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ χαρακος καταπεσεῖν.

XIX. Γιγνομένης δὲ τῆς ἐφόδου, παρῆν ὁ Αἰμίλιος, καὶ κατελάβανεν ἤδη τοὺς ἐν τοῖς ἀγῆμασι Μακεδόνας, ἄκρας τὰς σαρίσσας προσερηρικότας τοῖς θυρεοῖς τῶν Ῥωμαίων, καὶ μὴ προσιεμένους εἰς ἐφικτὸν αὐτῶν τὰς μαχαίρας. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἄλλων Μακεδόνων τὰς τε πέλτας ἐξ ὤμου περισπασάντων, καὶ ταῖς σαρίσσαις ἀπ' ἐνός συνδήματος κλιθείσαις ὑποστάντων τοὺς θυρεαφόρους, εἶδε τὴν τε ῥώμην τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τὴν τραχύτητα τῆς προβολῆς, ἐκπληξίς αὐτὸν ἔσχε καὶ δέος, ὡς οὐδὲν ἰδόντα πώποτε θέαμά φοβερώτερον· καὶ πολλάκις ὕστερον ἐμémνητα τοῦ πάθους ἐκείνου καὶ τῆς ὄψεως. Τότε δὲ πρὸς τοὺς μαχομένους ἐπιδεικνυμένος ἴλεω καὶ φαιδρὸν ἑαυτὸν, ἀνευ κρῆνους καὶ θώρακος ἵππα

παρήλυναν. Ὁ δὲ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς, ὡς φησι Πολύβιος, τῆς μάχης ἀρχὴν λαμβανούσης, αποδειλιάσας, εἰς πόλιν ἀφειπασατο, σκηψόμενος Ἡρακλεῖ θύειν, δεῖλὰ παρὰ δειλῶν ἱερὰ μὴ δεχομένῳ μὴ εὐχαῖς ἀθεμίτους ἐπιτελοῦντι. Θεμίτων γὰρ οὐκ ἔστιν, οὔτε τὸν μὴ βάλλοντα κατευστοχεῖν, οὔτε τὸν μὴ μένοντα κρατεῖν, οὔθ' ὅλως τὸν ἀπρακτὸν εὐπρωγεῖν, οὔτε τὸν κακὸν εὐδαιμονεῖν. Ἀλλὰ ταῖς Αἰμιλίου παρῆν εὐχαῖς ὁ θεός· εὐχετο γὰρ κράτος πολέμου καὶ νίκην δόρυ κρατῶν, καὶ μαχόμενος παρεκαλεῖ σύμμαχον τὸν θεῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ Ποσειδώνιος τις, ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις καὶ ταῖς πράξεσι γεγονέναι λέγων, ἱστορίαν δὲ γεγραφώς περὶ Περσέως ἐν πλείοσι βιβλίοις, φησὶν, αὐτὸν, οὐχ ὑπὸ δειλίας, οὐδὲ τὴν θυσίαν ποιησάμενον αἰτίαν, ἀπελθεῖν, ἀλλὰ τῇ προτιμῇ τῆς μάχης τυχεῖν λελακτισμένον ὑφ' ἵππου τὸ σκέλος· ἐν δὲ τῇ μάχῃ, καίπερ ἔχοντα δυσχρήστως, καὶ κωλυόμενον ὑπὸ τῶν φίλων, ἵππον αὐτῷ κελύσαι τῶν φορέων προσαγαγεῖν, καὶ περιβάντα συμμίξαι τοῖς ἐπὶ τῆς φάλαγγος ἀθωαράκιστον φερομένων, δὲ παντοδαπῶν ἐκατέρωθεν βελῶν, παλτὸν ἐμπεσεῖν ὀλοσίδηρον αὐτῷ, καὶ τῇ μὲν ἀκμῇ μὴ θιγεῖν, ἀλλὰ πλαγιὸν παρὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν παραδραμεῖν· θυμῷ δὲ τῆς παρόδου τὸν τε χιτῶνα διακόψαι, καὶ τὴν σάρκα φοινίξαι τυφλῷ μῶλωπι πολὺν χρόνον διαφυλαξάντι τὸν τύπον. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Ποσειδώνιος ὑπὲρ τοῦ Περσέως ἀπολογεῖται.

XX. Τῶν δὲ Ῥωμαίων, ὡς ἀντίστησαν τῇ φάλαγγι, μὴ δυναμένον βιάζεσθαι, Σάλιος, ὁ τῶν Πελληγῶν ἡγούμενος, ἀγρίασας τὸ σημεῖον τῶν ὑφ' αὐτῶν, εἰς τοὺς πολεμίους ἔρριπεν. Τῶν δὲ Πελληγῶν (οὐ γὰρ ἔστιν Ἰταλοῖς θεμίτων, οὔθ' ὄσιον, ἔγκαταλιπεῖν ἀμείων) ἐπιδραμόντων πρὸς ἐκεῖνον τὸν τόπον, ἔργα δεινὰ καὶ κάθη παρ' ἀμφοτέρων ἀπήντα συμπεσόντων. Οἱ μὲν γὰρ ἐκκρούετα τε τοῖς ἔλφεσθαι σαρίσσας ἐπειρῶντο, καὶ πιέξαι τοῖς θυρεοῖς, καὶ ταῖς χερσὶν αὐταῖς ἀκτιλαμβανόμενοι παραφέ-

ρειν· οἱ δὲ τὴν πρόβαλὴν κρατυνάμενοι δι' ἀμφοτέ-
 ρων, καὶ τοὺς προσπίπτοντας αὐτοῖς ὄπλοις διελάν-
 τοντες, οὔτε θυροῦ στέγοντος, οὔτε θώρακος τῆς
 βίαν τῆς σαρίσσης, ἀνερόλιπτον ὑπὲρ κεφαλὴν τὰ σω-
 ματα τῶν Πελιγνῶν καὶ Μαρδουκιῶν, κατ' οὐδένα
 λογισμὸν, ἀλλὰ θυμῷ θηριώδει πρὸς ἐναντίας πλη-
 γας καὶ προύπτον ὠθουμένων θανάτου. Οὕτω δὲ
 τῶν προμαχῶν διαφθαρέντων, ἀνεκόπησαν οἱ κατό-
 πιν αὐτῶν ἐπιτεταγμένοι· καὶ φυγὴ μὲν οὐκ ἦν, ἀνα-
 χωρήσεις δὲ πρὸς ὄρος τὸ καλούμενον Ὀλόκρον, ὥστε
 266 καὶ τὸν Αἰμίλιον ἰδόντα φησὶν ὁ Ποσειδάωνιος κα-
 ταρρήξασθαι τὸν χιτῶνα, τούτων μὲν ἐνδιδόντων,
 τῶν δ' ἄλλων Ῥωμαίων διατρεπομένων τὴν φάλαγγα
 προσβολὴν οὐκ ἔχουσαν, ἀλλ', ὡς περ χαρ ακώματι,
 τῷ πυκνώματι τῶν σαρισσῶν ὑπαντιάζουσιν πάντο-
 φεν ἑπρόσμαχον. Ἐπεὶ δὲ, τῶν τε χωρίων ἀνωμά-
 λων ὄντων, καὶ διὰ τὸ μῆκος τῆς παραταξέως ἐν φυ-
 λαττεύσεως ἀραρότα τὸν συνασπισμὸν, κατεῖδε τὴν
 φάλαγγα τῶν Μακεδόνων κλάσεις τε πολλὰς καὶ
 διασπασματα λαμβάνουσιν, ὡς εἰκὸς ἐν μεγάλοις
 στρατοῖς καὶ ποικίλαις ὁρμαῖς τῶν μαχομένων, τοῖς
 μὲν ἐκθλιβομένην μέρεσι, τοῖς δὲ προπίπτουσιν,
 ἐπιῶν ὀξέως καὶ διαιρῶν τὰς σπείρας, ἐκέλευεν εἰς
 τὰ διαλείμματα καὶ κενώματα τῆς τῶν πολεμίων τά-
 ξεως παρεμπίπτοντας καὶ συμπλεκομένους, μὴ μίαν
 πρὸς ἅπαντας, ἀλλὰ πολλὰς καὶ μεμιγμένας κατὰ
 μέρος τὰς μάχας τίθεσθαι. Ταῦτα τοῦ μὲν Διμι-
 λίου τοὺς ἡγεμόνας, τῶν δ' ἡγεμόνων τοὺς στρατιώ-
 τας διδασκόντων, ὡς πρῶτον ὑπέδυσαν καὶ διέσχον
 εἴσω τῶν ὄπλων, τοῖς μὲν ἐκ πλαγίου κατὰ τὰ γυμνά
 προσφερόμενοι, τοὺς δὲ ταῖς περιδρομαῖς ἀπολαμβά-
 νοντες, ἢ μὲν ἰσχυρὸς καὶ τὸ κοινὸν ἔργον εὐθύς ἀπο-
 λώλει, τῆς φάλαγγος ἀναρρήγνυμένης· ἐν δὲ ταῖς καθ'
 ἓνα καὶ κατ' ὀλίγους συστάσεσιν οἱ Μακεδόνες, μικροῖς
 μὲν ἐγχειριδίους στερεοὺς καὶ ποδήρεις θυροὺς νύσ-
 στοντες, ἐλαφροῖς δὲ πελταρίοις πρὸς τὰς ἐκείνων μα-
 χαίρας, ὑπὸ βαροῦς καὶ καταφορᾶς διὰ παντὸς ὄπλου
 χωρούσας ἐπὶ τὰ σώματα, κακῶς ἀγτέχοντες, ἐτραπόnton.

XXI. Κατὰ τούτους δὲ μέγας ἦν ἀγὼν. Ἐκθα δὴ καὶ Μάρκος, ὁ Κάτωκος υἱός, Αἰμιλίου δὲ γαμβρός, πᾶσαν ἀλκὴν ἐπιδεικνύμενος, ἀπέβαλε τὸ ξίφος. Οἱα δὲ νεανίας ἐντεθραμμένος πλείστοις παιδευμασι, καὶ μεγάλῳ πατρὶ μεγάλης ἀρετῆς ἀποδείξεις ὀφείλων, οὐ βιαστὸν ἠγησάμενος εἶναι προεμμένῳ σκύλον αὐτοῦ ζῶντος τοῖς πολεμίοις, ἐπέδραμε τὴν μάχην, εἰ τινα που φίλον καὶ συνήθη κατείδε, φράζων τὸ συμπᾶσον αὐτῷ, καὶ δεόμενος βοηθεῖν. Οἱ δὲ, πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ γενόμενοι, καὶ διασχόντες ὀρμῇ μᾶ τούς ἄλλους, περὶ αὐτὸν ὑφηγούμενον, ἐμβάλλουσι τοῖς ἐναντίοις. Μεγάλῳ δ' ἀγῶνι καὶ φόνῳ πολλῷ καὶ τραύμασι ὡσαντες ἐκ χάρας, καὶ τόπον ἔραμον καὶ γυμνὸν κατασχόντες, ἐπὶ ζήτησιν ἐτραπᾶντο τοῦ ξίφους. Ὡς δὲ μόλις ἐν πολλοῖς ὀπλοῖς καὶ πτώμασι νεκρῶν κερυμμένον ἀνευρέθη, περιχαρεῖς γενόμενος καὶ παιανίσαντες, ἔτι λαμπρότερον ἐπέκειντο τοῖς συνεστῶσιν ἔτι τῶν πολεμίων. Καὶ τέλος οἱ τρισχίλιοι λογάδες, ἐν τάξει μένοντες καὶ μαχόμενοι, κατεκόπησαν ἅπαντες· τῶν δ' ἄλλων φευγόντων πολὺς ἦν ὁ φόνος, ὥστε τὸ μὲν πεδῖον καὶ τὴν ὑπώρειαν καταπεπλησθαι νεκρῶν, τοῦ δὲ Λεύκου ποταμοῦ τὸ ῥεῦμα τούς Ῥωμαίους τῇ μετὰ τὴν μάχην ἡμέρᾳ διελθεῖν ἔτι μεμιγμένον αἵματι. Λέγονται γὰρ ὑπὲρ δισμυρίου πεντακισχιλίου ἀποθανεῖν. Τῶν δὲ Ῥωμαίων ἔπεσον, ὡς μὲν Ποσειδάσιος φησὶν, ἑκατὸν, ὡς δὲ Νασικᾶς, ἑγδοήκοντα.

XXII. Καὶ κρίσιν μὲν ὀξυτάτην μέγιστος ἀγὼν οὗτος ἔσχεν· ἐννάτης γὰρ ὥρας ἀρξάμενοι μάχεσθαι, πρὸ δεκάτης ἐνίκησαν. Τῇ δὲ λειπομένῳ τῆς ἡμέρας χρησάμενοι πρὸς τὴν δίωξιν, καὶ μέχρι σταδίων ἑκατὸν καὶ εἴκοσι διώξαντες, ἐσπέρας ἤδη βαθείας ἀπετραπᾶντο. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους οἱ θεράποντες ὑπὸ λαμπάδων ἀπαντῶντες, μετὰ χαρᾶς καὶ βοῆς ἀπῆγον ἐπὶ τὰς σακῆας φωτὶ λαμπομένης καὶ κεκοσμημένης κίττου καὶ δαφνης στεφάνοις· αὐτὸν δὲ τὸν ἀτρατηγὸν μέγα πένθος εἶχε. Διεῖν γὰρ νύκτι

αὐτῶ στρατευομένων, ὁ νεώτερος οὐδαμοῦ φανερός ἦν, ὃν ἐπίλει τε μάλιστα, καὶ πλείστον εἰς ἀρετὴν 267 φύσει προύχοντα τῶν ἀδελφῶν ἑάρα. Θυμαριδῆ δὲ καὶ φιλότιμον ὄντα τὴν ψυχὴν, ἐτι δ' ἀντίπαιδα τὴν ηλικίαν, παντάπασιν ἀπολωλέναι κατεδόξαζεν, ὑπ' ἀπειρίας ἀναμιχθέντα τοῖς πολεμίοις μαχομένοις. Ἀπορουμένου δ' αὐτοῦ καὶ περιπαθοῦντος, ἤσθετο πᾶν τὸ στρατεύμα, καὶ μεταξύ δειπνοῦντες ἀνεπήδων, καὶ διέθεον μετὰ λαμπάδων, πολλοὶ μὲν ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Αἰμιλίου, πολλοὶ δὲ πρὸ τοῦ χάρακος ἐν τοῖς πρώτοις νεκροῖς ζητοῦντες. Κατήφεια δὲ τὸ στρατόπεδον, καὶ κραυγὴ τὸ πεδίον κατέειχεν, ἀνακαλουμένων τὸν Σκηπίωνα. Πᾶσι γὰρ ἀγαστὸς ἦν εὐθύς. ἐξ ἀρχῆς, πρὸς ἡγεμονίαν καὶ πολιτείαν, ὡς ἄλλος οὐδεὶς τῶν συγγενῶν, κερραμένος τὸ ἦθος. Ὅψι δ' οὖν, ἤδη σχεδὸν ἀπεγνωσμένος, ἐκ τῆς διώξεως προσῆι μετὰ δύο ἢ τριῶν ἑταίρων, αἵματος καὶ φόνου πολεμίων ἀνάπλευς, ὥσπερ σκύλαξ γενναῖος, ὑφ' ἡδονῆς ἀκρατῶς τῇ γίγκῃ συνεξενεχθεὶς. Οὗτός ἐστι Σκηπίων, ὁ τοῖς ἱκνουμένοις χρόνοις Καρχηδόνα καὶ Νομαντίαν κατασκάψας, καὶ πολὺ πρῶτος ἀρετῆ τῶν τότε Ρωμαίων γενόμενος, καὶ δυναθεὶς μέγιστον. Αἰμιλίω μὲν οὖν τὴν τοῦ κατορθώματος νέμειν εἰς ἕτερον ἢ τύχη καιρὸν ὑπερβαλλομένη, τότε παντελῆ τὴν ἡδονὴν ἀπεδίδου τῆς νίκης.

XXII. Περσεὺς δὲ φυγῇ μὲν ἐκ Πύθης εἰς Πέλλαν ἀπεχώρει, τῶν ἱππέων ἐπιεικῶς πάντων ἀπὸ τῆς μάχης διασεσωσμένων. Ἐπιείθε δὲ καταλαμβάνοντες οἱ πεζοὶ τοὺς ἱππεῖς, ὡς ἀνάνδρους καὶ προδεδωκότας λοιδοροῦντες, ἀπὸ τῶν ἵππων ὠθον καὶ πληγὰς ἐδίδοσαν, δεισας τὸν θόρυβον, ἐκ τῆς ὁδοῦ παρέκλινε τὸν ἵππον, καὶ τὴν πορφύραν, ὡς μὴ διασημὸς εἶη, περισπάσας, ἔθετο πρόσθεν αὐτοῦ, καὶ τὸ διάδημα διὰ χειρῶν εἶχε. Ὡς δὲ καὶ προσδιαλέγοιτο τοῖς ἑταίροις ἅμα βαδίζων, καταβῆθ' ἐφείλκετο τὸν ἵππον. Τῶν δὲ ὁ μὲν τις ὑπόδημα προσποιούμενος λειλυμένον συνάπτειν, ὁ δὲ ἵππον

ἄρδειν, ὃ δὲ ποτοῦ χρῆζειν, ὑπολειπόμενοι κατὰ μικρὸν ἀπεδίθρασκον, οὐχ οὕτω τοὺς πολεμίους, ὡς τὴν ἐκείνου χαλεπότητα δεδουκότες. Τεταραγμένοι γὰρ ὑπὸ τῶν κακῶν, εἰς πάντας ἐζητεῖ τρέπειν ἀπ' αὐτοῦ τὴν αἰτίαν τῆς ἥττης. Ἐπεὶ δὲ νυκτὸς Πέλλαν εἰσελθόντων, Ἐδίκτον καὶ Εὐδαίων, τοὺς ἐπὶ τοῦ νομισματοσφραγισμοῦ ἀπαντήσαντας αὐτῶν, καὶ τὰ μὲν ἐγκαλοῦντας περὶ τῶν γενομένων, τὰ δὲ παρῆρσιαζόμενους ἀκαίρως καὶ συμβουλευόντας, ὀργισθεὶς ἀπέκτεινεν αὐτὰς τῷ ξιφιδίῳ παίων ἀμφοτέρους οὐδεὶς παρέμεινεν αὐτῷ παρὲξ Εὐάνδρου τε τοῦ Κρητῶς, καὶ Ἀρχεθάμου τοῦ Αἰτωλοῦ, καὶ τοῦ Βοιωτοῦ Νέωνος. Τῶν δὲ στρατιωτῶν ἐπηκολούθησαν οἱ Κρητῆς, οὐ δὲ εὐνοίαν, ἀλλὰ τοῖς χρήμασι, ὥσπερ κηλοῖς μέλιται, προσλιπαροῦντες. Πάμπoλλα γὰρ ἐπήγετο, καὶ προὔθηκεν ἐξ αὐτῶν διαρπάσαι τοῖς Κρησὶν ἐκπώματα καὶ κρατῆρας καὶ τὴν ἄλλην ἐν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ κατασκευὴν, εἰς πεντήκοντα ταλάντων λόγον. Γενόμενος δ' ἐν Ἀμφιπόλει πρῶτον, εἶτ' ἐκεῖθεν ἐν Γαλήνῃ, καὶ τοῦ φόβου μικρὸν ὑπανέντος, εἰς τὸ συγγενὲς καὶ πρόσβυτάτον αὐτοῦ τῶν νοσημάτων, τὴν μικρολογίαν, αὐθις ὑπενεχθεὶς, ᾠδύρετο πρὸς τοὺς φίλους, ὡς τῶν Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου χρυσωμάτων ἐνιαυτοῖς Κρησὶ διερύφως ὑπ' ἀγνοίας καὶ παρκαλεῖ τοὺς ἔχοντας, ἀντιβολῶν καὶ δακρύων, ἀμετάσθαι πρὸς νόμισμα. Τοὺς μὲν οὖν ἐπισταμένους ἀκριβῶς αὐτὸν οὐκ ἔλαθε κρητίζων πρὸς Κρητῆς· οἱ δὲ πεισθέντες καὶ ἀποδόντες, ἀπεστέρηθησαν. Οὐ γὰρ ἀπέδωκε τὰργύριον, ἀλλὰ τριάκοντα τάλαντα κερδάνας ἀπὸ τῶν φίλων, ἃ μικρὸν ὑστερον ἐμελλον οἱ πολέμιοι λήψεσθαι, μετ' αὐτῶν διέπλευσεν εἰς Σαμοθράκην, καὶ διαφεύγων ἐπὶ τοὺς Διοσκουρούς ἐκίτευεν.

XXIV. Αἰεὶ μὲν οὖν λέγονται φιλοβασιλικοὶ 268
Μακεδόνες, τότε δ' ὡς ἐρεῖσματοι κεκλασμένοι πάντοι
ἅμα συμπεσόντων, ἐγχειρίζοντες αὐτοὺς τῷ Αἰμιλίῳ,
δύο ἡμέραις ὅλης κυρίον αὐτὸν κατέστησαν Μακεδο-

νίας. Καὶ δοκεῖ τοῦτ' αὖ μαρτυρεῖν τοῖς ἐπιτυχῶσι ταῖς πράξεις ἐκείνας γεγονέναι φάσκασιν. Ἐτι δὲ καὶ τὸ περὶ τὴν θυσίαν σύμπωμα δαιμόνων ἦν ἐν Ἀμφιπόλει θύοντος τοῦ Αἰμιλίου, καὶ τῶν ἱερῶν ἐνηργημένων, κεραυνὸς ἐνσκήψας εἰς τὸν βωμὸν ἐπέφλεξε καὶ συγκαθήγισε τὴν ἱερουσίαν. Τετραβίβλη δὲ θεϊότητι πάντα καὶ τύχη τὰ τῆς φήμης. Ἦν μὲν γὰρ ἡμέρα τετάρτη νενικημένῳ Περσεί περὶ Πύδναν, ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ τοῦ δήμου θεωροῦντος ἵππικοὺς ἀγῶνας, ἐξαίφνης ἐπέτεσε λόγος εἰς τὸ πρῶτον τοῦ θεατροῦ μέρος, ὡς Αἰμιλίας, μεγάλη μάχη νενικηκώς Περσίᾳ, καταστρέφονται σύμπασαν Μακεδονίαν. Ἐκ δὲ τούτου, ταχὺ τῆς φήμης ἀναχομένης εἰς τὸ πλῆθος, ἐξέλαμψε χαρὰ μετὰ κρότου καὶ βοῆς, τὴν ἡμέραν ἐκείνην κατασχούσα τὴν πόλιν. Ἔπειτα, ὡς ὁ λόγος οὐκ εἶχεν εἰς ἀρχὴν ἀνελθεῖν βεβαίον, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ὁμοίως ἐφαίνεται πλανώμενος, τότε μὲν ἐσκεδάσθη καὶ διερρήθη τὰ τῆς φήμης ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις πυθόμενοι σαφῶς, ἐθαύμαζον τὴν προδρομοῦσαν ἀγγελίαν, ὡς ἐν τῇ ψευδεὶ τὸ ἀληθές εἶχε.

XXV. Λέγεται δὲ καὶ τῆς ἐπὶ Σάγγρα παταμῶς μάχης Ἰταλιωτῶν ἀνθημερὸν ἐν Πελοποννήσῳ λόγον γενέσθαι, καὶ Πλαταιᾶσι τῆς ἐν Μυκάλῃ πρὸς Μήδους. Ἦν δὲ Ῥωμαῖοι Ταρκυνίους μετὰ Λατίνων ἐπιστρατεύσαντας ἐνίκησαν, ἀτάγγελοι φράζοντες ὥφθησαν ἀπὸ τοῦ στρατοῦ μικροὶ ὕστερον ἄνδρες δύο καλοὶ καὶ μεγάλοι. Τούτους εἶκασαν εἶναι Διολόρους. Ὁ δ' ἐντυχῶν πρῶτος αὐτοῖς κατ' ἀγορὰν πρὸ τῆς κρήνης ἀναψύχουσι τοὺς ἵππους ἰδρῶτι πολλῷ περιόρεομένους, ἐθαύμαζε τὸν περὶ τῆς νίκης λόγον. Ἐἶθ' οἱ μὲν ἐπιπαύσαι λέγονται τῆς ὑπῆτης αὐτοῦ ταῖν χερσῶν ἀτρέμα μειδιῶντες· ἢ δ' εὐθύς ἐκ μελαίνης τριχὸς εἰς πύρρον μεταβαλοῦσα, τῷ μὲν λόγῳ πίστιν, τῷ δ' ἀνδρὶ παρασχεῖν ἐπίκλησιν τὸν Αἰνοβαρβον, ὅπερ ἐστὶ χαλκοπαίωνα. Πᾶσι δὲ τούτοις τὸ καθ' ἡμᾶς γενόμενον πίστιν παρέαχεν. Ὅτε γὰρ Ἀντώνιος ἀπέστη Δομετιανοῦ, καὶ πολὺς πόλε-

μος ἀπὸ Γερμανίας προσεδονάτο, τῆς Ῥώμης ταπεινωμένης, ἀφ' ἧς καὶ αυτομάτως ὁ δῆμος ἐξ αὐτοῦ φήμην ἀνέδωκε νίκης, καὶ τὴν Ῥώμην ἐπέδραμε λόγος, αὐτὸν τὰ τὸν Ἀντωνιον ἀνηρῆσθαι, καὶ ταῦτ' ἅμ' αὐτῷ στρατεύματος ἠττημένου μηδὲν μέρος ἀλείφθαι. Τούτῃ δὲ λεπρότητα καὶ θυμὸν ἠπίστως ἔσχεν, ὥστε καὶ θῦσαι τῶν ἐν τέλει πολλούς. Ζητούντων δὲ τοῦ πρώτου φράσαντος, ὡς οὐδεὶς ἦν, ἀλλ' ὁ λόγος εἰς ἄλλου ἐξ ἄλλου διωκόμενος ἀνέφευγε, καὶ τέλος καταβύς, ὡσπερ εἰς πέλαγος ἀχανές, τοῦ ἀπειραν ὄχλου, ἐφάνη μηδεμίαν ἀρχὴν ἔχων βέβαιον, αὐτῇ μὲν ἡ φήμη ταχὺ τῆς πόλεως ἐξερχομένη. Πορευομένῳ δὲ τῷ Δομετιανῷ μετὰ δυνάμεως ἐπὶ τὸν πόλεμον ἦδη καθ' ὁδὸν ἀγγέλλια καὶ γράμματα φράζοντα τὴν νίκην ἀπήνευσεν. Ἡ δ' αὐτοῦ τοῦ κατορθώματος ἡμέρα καὶ τῆς φήμης ἐγίνετο, ἐπὶ πλέον, ἢ διασφυρίους σταδίους, τῶν τοπων διαστώτων. Ταῦτα μὲν οὐδεὶς ἀγνοεῖ τῶν καθ' ἡμᾶς.

XXVI. Γναῖος δ' Οκτάβιος ὁ ναυαρχῶν Ἀμιλίω, προσερμιάσμενος τῇ Σαμοθράκῃ, τὴν μὲν ἀστυλίαν παρήλατ' ἐπὶ Περσεὶ διὰ τοὺς θεοὺς, ἐκπλοῦθ' ἔπειτα καὶ φαίης εἶργεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ λανθάνει πῶς ὁ Περσεὺς Οροάνθην τινα Κρήτα λέμβρον ἔχοντα συμπίσας μετὰ χρημάτων ἀναλαβεῖν αὐτόν. Ὁ δὲ κρητισμῷ χρησάμενος, τὰ μὲν χρήματα ἀνέλαβεν, ἐκείνον δὲ τῆς νυκτὸς ἤκειν μελευσας ἐπὶ τὸν πρὸς τῷ Δημητρίῳ λιμένα μετὰ τῶν τέκνων καὶ θεραπέας ἀναγκαίας, εὐθύς ἀφ' ἐσπέρας ἀπέπλευσεν. Ὁ δὲ Περσεὺς οἰκτρά μὲν ἔπασχε, διὰ στενῆς θυρίδος παρὰ τὸ τεῖχος ἐκμηρούμενος αὐτόν καὶ παῖδια καὶ γυναῖκα, πόνων καὶ πλάνης ἀπείρους· οἰκτρότατον δὲ στεναγμὸν ἀφῆκεν, ὡς τις αὐτῷ πλανωμένῳ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἤδη πελάγιον τὸν Οροάνθην θεόντα κατιδὼν ἔφρασεν. Ἐπέλαμπε γὰρ ἡμέρα, καὶ πάσης ἐλπίδος ἔρημος, ὑπεχώρει φυγῇ πρὸς τὸ τεῖχος, οὐ λαθὼν μὲν, ὑποφθάσας δὲ τοὺς Ῥωμαίους μετὰ τῆς γυναίκας. Τὰ δὲ παῖδια συλλαβὼν αὐτὸς Ἰωνί ἐνεχείρισεν, ὃς πάλαι μὲν ἐρωμένος ἦν τοῦ Περσίου,

τότε δὲ προδότης γεόμενος, αἰτίαν παρέχεσθαι μά-
 λιστα συναναγκάσαν τον ἄνθρωπον, ὡς θηρίον,
 ἀλισκομένων τῶν τέκνων, εἰς χεῖρας ἔλθειν, καὶ πα-
 ραδοῦναι τὸ σῶμα τοῖς ἐκείνων κρατούσιν. Ἐπίστευε
 μὲν οὖν μάλιστα τῷ Νασικῷ, κακείνου ἐκάλεν μὴ
 σταρόντος δὲ, κατακλαύσας τὴν τύχην, καὶ τὴν ἀνάγ-
 κην περισκεψάμενος, ἔδωκεν αὐτὸν ὑπογείριον τῷ
 Γναίῳ, τότε μάλιστα ποιήσας φανερόν, ὅτι τῆς φι-
 λαγοργίας ἦν ἐν αὐτῷ τι κακὸν ἀγαστέστερον, ἢ φι-
 λοψυχία, δι' ἣν, ὃ μόνον ἢ τύχῃ τῶν ἐπαικίτων οὐκ
 ἀφαιρεῖται, τὸν ἔλεον, ἀπεστέρησεν ἐαυτοῦ. Διη-
 θείς γὰρ ἀχθῆναι πρὸς τὸν Αἰμίλιον, ὃ μὲν ὡς ἀν-
 θρὸς μεγάλη, πεπρωποτε πῶρα νεμεσητὸν καὶ δυστυ-
 χές, ἐξαναστὰς ὑπήντα μετὰ τῶν φίλων δεδακρυμέ-
 νος. Ὁ δ', αἰσχιστον θέαμα, προβαλὼν αὐτὸν ἐπὶ
 στόμα, καὶ γονάτων ὀρεξάμενος, ἀνεβάλλετο φωνῆς
 ἀγενεῖς, καὶ δεήσεις, ἅς οὐχ ὑπέμεινε, οὐδ' ἤκου-
 σεν ὁ Αἰμίλιος, ἀλλὰ προσβλέψας αὐτὸν ἀλοῦντε
 καὶ λελυπημένῳ τῷ προσώπῳ, „Τί τῆς τύχης (εἶπεν),
 ᾧ ταλαίπωρε, τὸ μέγιστον ἀφαιρεῖς τῶν ἐγκλημάτων,
 ταῦτα πράττων, ἀφ' ὧν δόξεις οὐ παρ' ἀξίαν ἀτυ-
 χεῖν, οὐδὲ τοῦ νῦν, ἀλλὰ τοῦ πάλαι δαίμονος ἀνά-
 ξιος γεγονέναι; Τί δέ μου καταβάλλεις τὴν νίκην, καὶ
 τὸ κατόρθωμα ποιεῖς μικρὸν, ἐπιδεικνύμενος σεαυ-
 τὸν οὐ γενναῖον, οὐδὲ πρέποντα Ῥωμαίων ἀνταγω-
 νιστήν; Ἀρετὴ τοῖς δυστυχούσι μεγάλην ἔχει μοῖραν
 αἰδοῦς καὶ παρὰ πολεμίους· δεῖλλα δὲ Ῥωμαῖσις, πάν
 εὐπομῆ, πάντῃ ἀτιμώτατον.“

XXVII. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦτον μὲν ἀναστήσας καὶ
 δεξιωσάμενος, Τουβέρωνι παρέδωκεν αὐτὸς δὲ τοὺς
 παῖδας καὶ τοὺς γαμβροὺς, καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμονι-
 κῶν μάλιστα τοὺς νεωτέρους ἕσω τῆς σκητῆς ἐπισπα-
 σάμενος, πολὺν χρόνον ἦν πρὸς αὐτῷ σιωπῇ καθή-
 μενος, ὥστε θαυμάζειν ἅπαντας. Ὁρμήσας δὲ περὶ
 τῆς τύχης καὶ τῶν ἀνθρωπίνων διαλέγεσθαι πρα-
 γμάτων, „Ἀρὰ γ' (εἶπεν) ἀξίον, εὐπραγίας παρού-
 σης, ἄνθρωπον ὄντα θρασύνεσθαι καὶ μέγα φρονεῖν,
 ἔθνος, ἢ πόλιν, ἢ βυσιλείαν, καταστρεψάμενον; ἢ

τὴν μεταβολὴν ταύτην τῆς τύχης, ἢ παράδειγμα τῷ πολεμοῦντι κοινῆς ἀσθενείας προθεῖσα, παιδεύει μηδὲν ὡς μόνιμον καὶ βέβαιον διανοεῖσθαι. Ποῖος γὰρ ἀνθρώποις τοῦ θαρρῆν καιρὸς, ὅταν τὸ κρατεῖν ἑτέρων μάλιστα δεδοικέναι τὴν τύχην ἀναγκάσῃ, καὶ τῷ χαίροντι δυσθυμίαν ἐπάγῃ τοσαύτην ὅ τῆς περιφεραμένης καὶ προσισταμένης ἄλλοι ἄλλοις εἰμαρμένης λογισμὸς; Ἡ τὴν Ἀλεξάνδρου διαδοχὴν, ὅς ἐπὶ πλείστον ἦσθη δυνάμειος, καὶ μέγιστον ἔσχε κράτος, ὥρας μίας μορίῳ πεσοῦσαι, ὑπὸ πόδας θείμενοι, καὶ τοὺς ἄρτι μυριάσι πεσόντων καὶ χιλιάσι ἰππέων τοσαύταις ὀπλοφοροῦμένους βασιλεῖς ὄρωντες ἐκ τῶν πολεμίων χειρῶν ἐφήμερα αἰτία καὶ πότα λαμβάνοντες, οἴεσθε τὰ καθ' ἡμᾶς ἔχειν τινὰ βεβαιότητα, τύχης διαρκῆ πρὸς τὸν χρόνον; Οὐ καταβαλόντες ὑμεῖς οἱ νέοι τὸ κενὸν φρόναγμα τοῦτο καὶ γαυρίσμα τῆς νίκης, ταπεινοὶ καταπτῆξετε, 270 πρὸς τὸ μέλλον ἀεὶ καταδοκῶντες, εἰς ὃ τι κατασῆμει τέλος ἐκαστῷ τὴν τῆς παρούσης εὐπραγίας ὁ δαίμων νέμει;” Τοιαῦτα φασὶ πολλὰ διαλεχθέντα τὸν Αἰμίλιον ἀποπέμψαι τοὺς νέους, εὖ μάλιστα τὸ καύχημα καὶ τὴν ὕβριν, ὥσπερ χαλιῶν, τῷ λόγῳ κόπτοντι, κεκολασμένους.

XXVIII. Ἐκ τούτου τὴν μὲν στρατιάν πρὸς ἀνάπαυσιν, αὐτὸν δὲ πρὸς θεῖαν τῆς Ἑλλάδος ἐστρέψε, καὶ διαγωγὴν ἔνδοξον ἅμα καὶ φιλόφρονος. Ἐπιῶν γὰρ ἀνελάμβανε τοὺς δήμους, καὶ τὰ πολιτεύματα καθίστατο, καὶ δωρεὰς ἐδίδου, ταῖς μὲν σίτον ἐκ τοῦ βασιλικοῦ, ταῖς δ' ἔλαιον. Τησοῦτα γὰρ εὐρεθῆναι φασὶν ἀποκείμενον, ὥστε τοὺς λαμβάνοντας καὶ δεομένους ἐπιλιπεῖν πρότερον, ἢ καταναλωθῆναι τὸ πλῆθος τῶν εὐρεθέντων. Ἐν δὲ Δελφοῖς ἰδὼν κλονα μέγαν τετράγωνον ἐκ λίθων λευκῶν συνηρμοσμένον, ἐφ' οὗ Περσίως ἐμελλε χρυσοῦς ἀνδρίας τίθεσθαι, προσέταξε τὸν αὐτοῦ τεθῆναι τοὺς γὰρ ἠττημένους τοῖς νικῶσιν ἐξίστασθαι χώρας προσχεῖν. Ἐν δ' Ὀλυμπίᾳ τοῦτο δὴ τὸ πολυθρύλλητον ἔμεινε ἀναφθέγγασθαι φασὶν, ὡς τὸν

Ὀμήρου Δία Φειδίας ἀποπλύσατο. Τῶν δὲ δέκα
 ἀριστεῶν ἐκ Ρώμης ἀφικόμενων, Μακεδόσι μὲν
 ἐπέδωκε τὴν χώραν καὶ τὰς πόλεις ἐλευθέραις οἰκεῖν
 καὶ αὐτονόμους ἑκατὸν δὲ τάλαντα Ῥωμαίοις ὑπο-
 τελεῖν, οὐ πλέον, ἢ δεπλάσιον, τοῖς βασιλευσὶν εἰστέ-
 φερων. Θίας δὲ παντοδαπῶν ἀγῶνων καὶ θυσίας
 ἐπιτελῶν τοῖς θεοῖς, ἐστίασεις καὶ δεῖπνα προὔθετο,
 χορηγία μὲν ἐκ τῶν βασιλικῶν ἀφθόνη χορῶμενος,
 τάξιν δὲ καὶ κόσμον καὶ κατακλίσεις καὶ δεξιώσεις,
 καὶ τὴν πρὸς ἕκαστον αὐτοῦ τῆς κατ' ἀξίαν τιμῆς
 καὶ φιλοφροσύνης αἰσθῆσιν οὕτως ἀκριβῆ καὶ πε-
 φροντισμένην ἐνδεικνύμενος, ὥστε θαυμάζειν τοὺς
 Ἕλληνας, εἰ μὴδὲ τὴν παιδείαν ἀμοιρὸν ἀπολεί-
 πει σπουδῆς, ἀλλὰ τηλικαῦτα κράττων ἀνὴρ
 πράγματα, καὶ τοῖς μικροῖς τὸ πλεῖον ἀποδίδωσιν.
 Ὁ δὲ καὶ τούτοις ἔχαιρεν, ὅτι πολλῶν παρθεσκευασμέ-
 νων καὶ λαμπρῶν, τὸ ἥδιστον αὐτὸς ἦν ἀπόλαυσμα
 καὶ θέαμα τοῖς περὶ αὐτοῦ. Καὶ πρὸς τοὺς θαυμάζον-
 τας τὴν ἐπιμέλειαν ἔλεγεν, τῆς αὐτῆς εἶναι ψυχῆς
 παρατάξιός τε προστῆναι καλῶς, καὶ συμποσίῳ, τῆν
 μὲν, ὅπως φοβερωτάτῃ τοῖς πολεμίοις, τὸ δ', ὡς εὐδ-
 χαριστότατον ἢ τοῖς συνοῦσιν. Οὐθενὸς δ' ἦτρον αὐ-
 τοῦ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπή-
 ρουν οἱ ἄνθρωποι, πολὺ μὲν ἀργύριον, πολὺ δὲ χρυ-
 σίον ἐκ τῶν βασιλικῶν ἠθροισμένον οὐδ' ἰδεῖν ἐθέλη-
 σατος, ἀλλὰ τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδόν-
 τοις. Μόνα τὰ βεβλῖα τοῦ βασιλέως φιλογραμμα-
 τοῦσι τοῖς νέεσιν ἐπέτρεψεν ἐξελεῖσθαι καὶ διανέμειν
 ἀριστεία τῆς μάχης, Αἰλίου Τυβέρονι τῷ χαμβρῷ
 φιάλην ἔδωκε πέντε λίτρῶν ὀλκῆν. Οὗτος ἐστὶ Τυ-
 βέρον, ὃν ἔφαμεν μετὰ συγγενῶν οἰκεῖν ἑκκαίδεκα-
 τον, ἀπὸ γῆδιου μικροῦ διατρεφόμενων ἀπάντων.
 Καὶ πρῶτον ἀργυρον ἐκεῖνον φασὶν εἰς τὸν Αἰλίῳ
 οἶκον εἰσελθεῖν, ὑπ' ἀρετῆς καὶ τιμῆς εἰσαγόμενον
 τὸν δ' ἄλλον χρόνον οὔτ' αὐτοῦς, οὔτε γυναῖκας ἀργυ-
 ρίου χρῆζειν, ἢ χρυσοῦ.

XXIX. Διωκόμενων δὲ πάντων αὐτῶ καλῶς,
 ἀσπασάμενος τοὺς Ἕλληνας, καὶ παρρησιασάσας τοὺς

Μακεδόνας μεμνησθαι τῆς δεδομένης ὑπὸ Ῥωμαίων ἐλευθερίας, σώζοντας αὐτὴν δι' εὐνομίας καὶ ὁμονοίας, ἀνέβουξεν ἐπὶ τὴν Ἑκπειρον, ἔχων δόγμα συγκλήτου τοὺς συμμεμαχημένους αὐτῷ τὴν πρὸς Περσίαν μάχην στρατιώτας ἀπὸ τῶν ἐκεῖ πόλεων ὠφελῆσαι. Βουλόμενος δὲ πᾶσιν ἅμα καὶ μηδενὸς προσδοκῶντος, ἀλλ' ἑξαίφνης ἐπιπεσεῖν, μετεπέμψατο τοὺς πρώτους ἐξ ἑκάστης πόλεως ἀνδρας δέκα, καὶ προσέταξεν αὐτοῖς, ὅσος ἀργυρὸς 271 ἴστι καὶ χρυσὸς ἐν οἰκίαις καὶ ἱεροῖς, ἡμέρα ἡμεῖς καταφέρειν. Ἐκάστοις δὲ συνέπεμψεν, ὡς ἐπ' αὐτὸ δὴ τοῦτο, φρουρὰν στρατιωτῶν, καὶ ταξίαρχον, προσποιούμενον ζητεῖν καὶ παραλαμβάνειν τὸ χρυσίον. Ἐνστάσης δὲ τῆς ἡμέρας, ὑφ' ἑνα καὶ τὸν αὐτὸν ἅμα καιρὸν ὀρμήσαντες, ἐτάρακτο πρὸς καταδρομὴν καὶ διαρπαγὴν τῶν πόλεων ὥστε ὡρα μίᾳ πεντεκαίδεκα ἀνθρώπων ἑξανδροποδισθῆναι μυριάδας, ἑβδομήκοντα δὲ πόλεις πορθηθῆναι, γενέσθαι δ' ἀπὸ τῶν αὐτῆς φθορᾶς καὶ πανωλεθρίας ἑκάστῳ στρατιώτῃ τὴν δόσιν οὐ μείζον' ἑνδεκα δραχμῶν φρεῖσαι δὲ πάντας ἀνθρώπους τὸ τοῦ πολέμου τέλος, εἰς μικρὸν οὕτω τὸ καθ' ἕκαστον λῆμμα καὶ κέρδος ἔθνους ὅλου κατανεματισθέντος.

XXX. Αἰμίλιος μὲν οὖν τοῦτο πράξας μάλιστα παρὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν, ἐπιεικῆ καὶ χρηστὴν οὖσαν, εἰς Σοικὸν κατέβη· κακῆθεν εἰς Ἰταλίαν μετὰ τῶν δυνάμεων περαιωθεὶς, ἀνέπλει τὸν Θύβριν ποταμὸν, ἐπὶ τῆς βασιλικῆς ἐκκαιδεκῆρους, κατεσκευασμένης εἰς κόσμον ὄπλοις αἰχμαλώτοις, καὶ φοινικίσιν καὶ πορφύραις, ὡς καὶ πανηγυρίζοντας ἔσωθεν, καθάπερ εἰς τινα θριαμβικὴν θεῖαν, πομπῆς προαπολαύειν τοὺς Ῥωμαίους, τῷ ῥοθίῳ σχεδὴν ὑπάγοντι τὴν ναῦν ἀντιπαρεξάγοντας. Οἱ δὲ στρατιῶται τοῖς βασιλικοῖς χοήμασιν ἐποφθαλμήσαντες, ὡς οὐχ ὅσων ἤξιον ἔτυχον, ὠργίζοντο μὲν ἀδήλως διὰ τοῦτο, καὶ χαλεπῶς εἶχον πρὸς τὸν Αἰμίλιον, αἰτιώμενοι δὲ φανερώς, ὅτι βαρῶς γένοι-

το καὶ δεσποτικὸς αὐτοῖς ἄρχων, οὐ πάνυ προθύμως ἐπὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ θρίαμβου σπουδὴν ἀπήτησαν. Αἰσθόμενος δὲ τοῦτο Σέρβιος Γάλβας, ἐχθρὸς Αἰμίλιου, γεγονώς δὲ τῶν ὑπ' αὐτὸν χιλιάρχων, ἐθάρρῃσεν ἀναφανδὸν εἰπεῖν, ὡς οὐ δοτέον εἶη τὸν θρίαμβον. Ἐνεῖς δὲ πολλὰς τῷ στρατιωτικῷ πλήθει διαβολὰς κατὰ τοῦ στρατηγοῦ, καὶ τὴν οὖσαν ὄργην εἰ μᾶλλον ἐξερεθίσας, ἤξειτο παρὰ τῶν δημάρχων ἄλλην ἡμέραν ἐκείνην γὰρ οὐκ ἔξαρκεῖν τῇ κατηγορίᾳ, τέσσαρας εἰς λοιπὰς ἄσας ἔχουσιν. Τῶν δὲ δημάρχων λέγειν αὐτὸν, εἴ τι βούλεται, κελενόντων, ἀρξάμενος μακρῷ καὶ βλασφημίας ἔχοντι παντοδαπὰς χρῆσθαι λόγῳ, τὸν χρόνον ἀνῆλωσε τῆς ἡμέρας καὶ γενομένου σκοτους, οἱ μὲν δημαρχοὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀφῆκαν, πρὸς δὲ τὸν Γάλβαν οἱ στρατιῶται συνέδραμον θρασύτεροι γεγονότες καὶ συγκροτήσαντες αὐτοὺς, περὶ τὸν ὄρθρον αὐτοῖς καταλαμβάνονται τὸ Καπιτώλιον. Ἐκεῖ γὰρ οἱ δημαρχοὶ τὴν ἐκκλησίαν ἔμελλον ἄξειν.

XXXI. Ἀμα ὁ ἡμέρα τῆς ψήφου δοθείσης, ἣ τὴ πρώτη φυλὴ τὸν θρίαμβον ἀπεψηφίζετο, καὶ τοῦ πράγματος αἰσθησὶς εἰς τὸν ἄλλον δῆμον καὶ τὴν συγκλητὸν κατήει. Καὶ τὸ μὲν πλῆθος, ὑπερ-αλοῦν τῷ προφητικίζεσθαι τὸν Αἰμίλιον, ἐν φωναῖς ἦν ἀπρακτοῖς· οἱ δὲ γνωριμώτατοι τῶν ἀπὸ βουλῆς, δεινὸν εἶναι τὸ γινόμενον βοῶντες, ἀλλήλους παρεκάλουν ἐπιλαβεσθαι τῆς τῶν στρατιωτῶν ἀσελείας καὶ θρασύτητος, ἐπὶ πᾶν ἀφιξομένης ἀνομον ἔργον καὶ βίαιον, εἰ μηδὲν ἐμποδῶν αὐτοῖς γένοιτο, Παῦλον Αἰμίλιον ἀφελεσθαι τῶν ἐπινικίων τιμῶν. Ῥωάμενοι δὲ τὸν ὄχλον καὶ ἀναβάντες ἀθρόοι, τοῖς δημάρχοις ἔλεγον ἐπισχεῖν τὴν ψηφοφορίαν, ἄχρις ἂν διέλθωσιν, ἃ βουλονταί, πρὸς τὸ πλῆθος. Ἐπισχάντων δὲ πάντων, καὶ γενομένης σιωπῆς, ἀνελθὼν ἀνὴρ ὑπατικὸς καὶ πολεμίους εἰκοσι καὶ τρεῖς ἐκ προκλήσεως ἀνηρηκώς, Μάρκος Σερβίλιος, Αἰμίλιον μὲν ἔφη Παῦλον,

ἡλικος αὐτοκράτωρ γένοιτο, τὸ νῦν μάλιστα γινώσκειν, ὄρων, ὄσης ἀπειθίας γέμοιτι καὶ κακίας στρατεύματι χρώμενος, οὕτω καλὰς κατώρθωσε καὶ μεγάλας πράξεις θαυμάζειν δὲ τὸν δῆμον, εἰ τοῖς 27² ἀπ' Ἰλλυριῶν καὶ Λιγύων ἀγαλλόμενος θριαμβοῖς, αὐτῷ φθονεῖ τὸν Μακεδόνων βασιλεῖα ζῶντα καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου δόξαν ἐπιθεῖν ὑπὸ τοῖς Ῥωμαίων ὅπλοις ἀγομένης αἰχμάλωτον. Πῶς γὰρ οὐ δεινὸν, εἶπεν, εἰ, φήμης περὶ νίκης ἀβεβαίου προτέρων εἰς τὴν πόλιν ἐμπεδούσης, ἐθύσατε τοῖς θεοῖς, εὐχόμενοι τοῦ λόγου τούτου ταχέως ἀπολαβεῖν τὴν ὄψιν ἤκοντος δὲ τοῦ στρατηγοῦ μετὰ τῆς ἀληθινῆς νίκης, ἀφαιρεῖσθε τῶν μὲν θεῶν τὴν τιμὴν, αὐτῶν δὲ τὴν χαρὰν, ὡς φοβούμενοι θεάσασθαι τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων, ἢ φειδόμενοι πολέμιου βασιλείως; καίτοι κρείττον ἦν, τῷ πρὸς ἐκείνῳ ἔλεῳ, μὴ τῷ πρὸς αὐτοκράτορα φθονῶν λυθῆναι τὸν θρίαμβον. Ἀλλ' εἰς τοσαύτην, ἔφη, τὸ κακότηδες ἐξουσίαν προάγεται δι' ὑμῶν, ὥστε περὶ στρατηγίας καὶ θριαμβοῦ τολμᾷ λέγειν ἄνθρωπος ἄτρωτος, καὶ τῷ σώματι στίλβων ὑπὸ λειότητος καὶ σκιατραφίας, πρὸς ἡμᾶς τοὺς τοσούτοις τραύμασι πεπαιδευμένους ἀρετᾶς καὶ κακίας κρίνειν στρατηγῶν. Ἀμα δὲ τῆς ἐσθῆτος διασχωρ, ἐξήγησεν κατὰ τῶν στέρνων στείλας ἀπίστους τὸ πλῆθος. Ἔτα μεταστραφεὶς, ἔνια τῶν οὐκ εὐπρεπῶς ἐν ὄχλῳ γυμνοῦσθαι δόκουντων τοῦ σώματος ἀνεκαλύψε καὶ πρὸς τὸν Γάλβαν ἐπιστρέψας. Σὺ μὲν, ἔφη, γέλῳς ἐπὶ ταῦτοις, ἐγὼ δὲ σεμνύνομαι πρὸς τοὺς πολίτας ὑπὲρ τούτων γὰρ ἡμέρας καὶ νύκτα συνεχῶς ἵππαύμενος, ταῦτ ἔσχον. Ἀλλ' ἄγε λαβὼν αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ψῆφον· ἐγὼ δὲ καταβὰς παρακολούθησά πᾶσι, καὶ γνωσομαι τοὺς κακοὺς καὶ ἀχαρίστους, καὶ δημαγωγεῖσθαι μᾶλλον ἐν τοῖς πολέμοις, ἢ στρατηγεῖσθαι, βουλομένους.

XXXII. Οὕτω φασὶν ὑπὸ τῶν λόγων τούτων ἀνακοπήναι καὶ μεταβαλεῖν τὸ στρατιωτικόν, ὥστε πύσαις ταῖς φυλαῖς ἐπικυρωθῆναι τῷ Αἰμελίῳ τὸν

θολαμβόν. Περσφθῆναι δ' αὐτὸν οὕτω λέγουσιν. Ὁ μὲν δῆμος, ἐν τε τοῖς ἰππικῶν θεατροῖς, ἃ Κίρκους κἀλοῦσιν, περὶ τε τὴν ἀγορὰν ἰκίοντες πηξάμενοι, καὶ τὰλλα τῆς πόλεως μέρη καταλάβοντες, ὡς ἕκαστα παρῆχε τῆς πομπῆς ἐποψίαν, ἐθεῶντο καθαρῶν εἰσοθῆσι κεκοσμημένοι. Πᾶς δὲ ναὸς ἀνέηκτο, καὶ στεφάνων καὶ θυμιαμάτων ἦν πλήρης. Τηρηταί τε πᾶλλοι καὶ βαβδονόμοι τοὺς ἀτάκτως συρρέοντας εἰς τὸ μέσον καὶ διαθέοντας ἐξείργοντες, ἀναπεπταμένως τὰς ὁδοὺς καὶ καθαρὰς παρῆχον. Τῆς δὲ πομπῆς εἰς ἡμέρας τρεῖς ἐνεκμημένης, ἡ μὲν πρώτη, μόλις ἔξαρκέσασα τοῖς αἰχμαλώτοις ἀνδριάσι καὶ γραφαῖς καὶ κολοσσοῖς ἐπὶ ζευγῶν πενήκοντα καὶ διακοσίων κομιζομένοις, τούτων ἔσχε θεῖαν. Τῇ δ' ὑστερίᾳ τὰ κάλλιστα καὶ πολυτελέστατα τῶν Μακεδονικῶν ὄπλων ἐπέμπετο πολλαῖς ἀράξαις, αὐτὰ τε μαρμαίροντα χαλκῷ νεοσμήκτω καὶ σιδήρῳ τὴν τε θεῖσιν ἐκ τέχνης καὶ συναρμογῆς ὡς ἂν μάλιστα συμπεφορημένοις χυθῆν καὶ αυτομάτως ἐφκει πεποιημένα· κράνη πρὸς ἀσπίδι, καὶ θώρακες ἐπὶ κνημῖσι, καὶ Κρητικαὶ πέλται, καὶ Θράκια γέθρα, καὶ φαρέτραι μεθ' ἰππικῶν ἀναμετρημέναι χαλκῶν, καὶ ξίφη γυμνά διὰ τούτων παρανίσχοντα, καὶ σάρισσαι παραπεπηγυῖαι, ἀσμετρον ἔχοντων χελευσμάτων ὄπλων, ὥστε τὴν πρὸς ἀλλήλα κρούσιν ἐν τῷ διαφέρεσθαι τραγὺ καὶ φοβερὸν ὑπηγεῖν, καὶ μὴδὲ νενικημένων ἀφοβὸν εἶναι τὴν ὄψιν. Μετὰ δὲ τὰς ὄπλοφόρους ἀμύξας ἄνδρες ἐπεπορεύοντο τριόχλιοι, νόμισμα φέροντες ἀργυρῶν ἐν ἀγγείοις ἑπτακοσίοις πενήκοντα τριτάλαντοις, ἂν ἕκαστον ἀνὰ τέσσαρες ἐκόμιζον ἄλλοι δὲ κράτῆρας ἀργυροῦς, καὶ κέρατα, καὶ φιάλας, καὶ κύλικας, εὖ διακεκοσμημένα πρὸς θεῖαν ἕκαστα, περὶ τὰ τῷ μεγέθει καὶ τῇ παχύτητι τῆς τορῆας.

XXXIII. Τῆς δὲ τρίτης ἡμέρας ἑωθεν μὲν εὐθύς ἐπορεύοντο θαλιγκταί, μέλος οὐ προσόδιον καὶ 27 πομπικόν, ἀλλ' οἷον μαχομένους ἐκοτρύνουσιν αὐτοὺς Ῥωμαῖοι, προσεγεκελεύομενοι. Μετὰ δὲ τού-

τους ἤγοντο χρυσόκερω τροφίαι βούς ἑκατὸν εἰκοσὶ μίτραις ἠσκημένοι καὶ στέμμασιν. Οἱ δ' ἄγοντες αὐτοὺς νεανίσκοι, περιζώμασιν εὐπαρύφοις ἑσταμένοι πρὸς ἱερουργίαν, ἐχώρου, καὶ παῖδες ἀργυρᾶ λοιβεῖα καὶ χρυσᾶ κομίζοντες. Ἐἶτα μετὰ τοὺς οἱ τὸ χρυσοῦν νόμισμα φέροντες, εἰς ἀγγεῖα τριταλαντιαῖα μεμερισμένον ὁμαίως τῷ ἀργυρῷ. Τὸ δὲ πλῆθος ἦν τῶν ἀγγέλων ἄδοκοντα τριῶν δέοντα. Τούτοις ἐπέβαλλον οἱ τε τὴν ἱερὰν φιάλην ἀνέχοντες, ἦν ὁ Αἰμίλιος ἐκ χρυσοῦ δεκαταλαντον δίαλιθον κατεσκεύασεν· οἱ τε τὰς Ἀντιγονίδας καὶ Σελευκίδας καὶ Θηροκλείους, καὶ ὅσα περὶ δεῖπνον χρυσομάτα τοῦ Περσέως, ἐπιδεικνύμενοι. Τούτοις ἐπέβαλλε τὸ ἄρμα τοῦ Περσέως, καὶ τὰ ὅπλα, καὶ τὸ διάδημα τοῖς ὅπλοις ἐπίκειμενον. Ἐἶτα, μικροῦ διαλείμματος ὄκτωσ ἤδη, τὰ τέκνα τοῦ βασιλέως ἤγοντο δούλα, καὶ σὺν αὐτοῖς τροφίων καὶ διδασκάλων καὶ παιδαγωγῶν δεδακρυμένων ὄχλος, αὐτῶν τε τὰς χεῖρας ῥεγόντων εἰς τοὺς θείατας, καὶ τὰ παιδιά δεισθὰς καὶ λιτανεύειν διδυσκόντων. Ἦν δ' ἄρδενά μὲν δύο, θῆλυ δὲ ἓν, οὐ πάνυ συμφροῦντα τῶν κακῶν τὰ μέγεθος δια τὴν ἡλικίαν· ἢ καὶ μᾶλλον ἐλεεινὰ πρὸς τὴν μεταβολὴν τῆς ἀναισθησίας ἢ ὥστε μικροῦ τὸν Περσέα βυθίζειν παρορραμενον. Οὕτως ὑπ' οἴκτου τοῖς νηπίοις προσεῖχον τὰς ὄψεις οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ δάκρυα πολλοῖς ἐβάλλειν συνέβη, πᾶσι δὲ μεμιχμένην ἀληθῶς καὶ χάριτι τὴν θεῖαν εἶναι, μέχρις οὐ τὰ παιδιά παρήλθεν.

XXXIV. Αὐτὸς δὲ τῶν τέκνων ὁ Περσεὺς καὶ τῆς περὶ αὐτὰ θεραπείας κατόπιν ἐπορευετο, φαῖον μὲν ἱματίον ἀμπερόμενος, καὶ κρηπίδας ἔχων ἐπιχωρίους, ὑπὸ δὲ μεγέθους τῶν κακῶν πάντα θαμβοῦντι καὶ παραπεπλημένῳ μάλιστα τὸν λογισμὸν εὐκίως. Καὶ τούτῳ δ' εἶπετο χορὸς φίλων καὶ συνηθῶν, βεβαρωμένων τὰ πρόσωπα πένθει, καὶ τῷ πρὸς Περσέα βλέπειν αἰεὶ καὶ δακρυεῖν ἔννοίαν παριστάντων τοῖς θεωμένοις, ὅτι τὴν ἐκείνου τύχην ὀλοφύ-

ρονται, τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἐλάχιστα φροντίζοντες. Καίτοι προσέπεμψε τῷ Αἰμίλιῳ, δεόμενος, μὴ πομπευθῆναι, καὶ παραιτούμενος τὸν θρίαμβον. Ὁ δέ, τῆς ἀνανδρίας αὐτοῦ καὶ φιλοψυχίας, ὡς ἔοικε, καταγελαῶν. Ἄλλα τοῦτό γ' εἶπε, καὶ πρότερον ἦν ἐπ' αὐτῷ, καὶ τὴν ἔστιν, ἂν βούληται· δηλῶν τὸν πρὸ αἰσχύνης θάνατον, ὃν οὐχ ὑπομείνας ὁ δειλαίος, ἀλλ' ὑπ' ἐλπίδων τινῶν ἀπομαλακισθεὶς, ἐγεγόνει μέρος τῶν αὐτοῦ λαφύρων. Ἐβρεξῆς δὲ τούτοις ἐκομίζοντο χρυσοὶ στέφανοι τετρακόσιοι τὸ πλῆθος, οὓς αἱ πόλεις ἀριστεία τῆς νίκης τῷ Αἰμίλιῳ μετὰ πρεσβειῶν ἔπεμψαν. Εἶτ' αὐτὸς ἐπέβαλεν, ἄρματι κεκοσμημένῳ διαπρεπῶς ἐπιβεβηκὸς, ἀνὴρ καὶ δίχα τρυφῆς ἐξουσίας ἀξιοθέατος, ἀλουργιδᾶ χρυσοπάστον ἀμπερόμενος, καὶ δάφνης κλῶνα τῇ δεξιᾷ προτείλων. Ἐδαφνηφόροι δὲ καὶ σύμπας ὁ στρατός, τῷ μὲν ἄρματι τοῦ στρατηγοῦ κατὰ λόχους καὶ τάξεις ἐπόμενος, ἄδων δὲ τὰ μὲν ἄδᾶς τινὰς πατρῴους ἀναμεμιγμένας γέλωτι, τὰ δὲ παιᾶνας ἐπινικίους, καὶ τῶν διαπεπραγμένων ἐπαίνους εἰς τὸν Αἰμίλιον, περίβλεπτον ὄντα καὶ ξηλωτὸν ὑπὸ πάντων, οὐδενὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἐπίφθορον· πλὴν εἴ τι δαιμόνιον ἄρα τῶν μεγάλων καὶ ὑπερόγκων εἴληχεν εὐτυχῶν ἀπαρτεῖν, καὶ μιγνύναι τὸν ἀνθρώπινον βίον, ὅπως μηδενὶ κακῶν ἄκρατος εἴη καὶ καθαρός, ἀλλὰ, καθ' Ὀμηρον, ἄριστα δοκῶσι πράττειν, οἷς αἱ τύχαι τροπὴν ἐπ' ἀμφοτέρω τῶν πραγμάτων ἔχουσι.

XXXV. Ἦσαν γὰρ αὐτῷ τέσσαρες υἱοί, δύο μὲν εἰς ἑτέρας ἀποκισμένοι συγγενείας, ὡς ἦδη λέγεται, Σκηπίων καὶ Φάβιος, δύο δὲ παῖδες ἐπὶ τὴν ἡλικίαν, οὓς ἐπὶ τῆς οἰκίας εἶχε τῆς αὐτοῦ, γεγονότας ἕξ ἑτέρας γυναικός. Ὡν ὁ μὲν ἡμέραις πέντε πρὸ τοῦ θριαμβεύειν τὸν Αἰμίλιον ἐτελεύτησε τεσσαρεσκαίδεκῆτης, ὁ δὲ δωδεκῆτης μετὰ τρεῖς ἡμέρας θριαμβεύσαντος ἐπαπέθανεν· ὥστε μηδένα γενέσθαι Ρωμαίων τοῦ πάθους ἀνάλητον, ἀλλὰ φρίξαι τὴν αἰμότητα τῆς τύχης ἀπαντας, ὡς οὐκ ἦδέ-

σατο πένθος τοσοῦτον εἰς τὴν οἰκίαν, ζῆλον καὶ χαρὰς καὶ θυσιῶν γέμουσαν, εἰσάγουσα, καὶ καταμιγνύουσα θρήνην καὶ δάκρυα παιδῶν ἐπινικίους καὶ θριάμβους.

XXXVI. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Αἰμίλιος, ὀρθῶς λογιζόμενος, ἀνδρίας καὶ θαρρᾶλεότητα ἀνθρώποις οὐ πρὸς ὅπλα καὶ σαρίσσας χρῆσιν εἶναι μόνον, ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν ὁμαλῶς τύχης ἀντίστασιν, οὕτως ἠρόσατο καὶ κατεκόσμησε τὴν τῶν παρόντων σύγκρασιν, ὥστε τοῖς ἀγαθοῖς τὰ φλαῦρα, καὶ τὰ οἰκτεῖα τοῖς δημοσίοις ἐναφανισθέντα, μὴ ταπεινώσαι τὸ μέγεθος, μηδὲ καθυβρίσαι τὸ ἀξίωμα τῆς νίκης. Τὸν μὲν γε πρότερον τῶν παιδῶν ἀποθανόντα θάψαν, εὐθύς ἐθριάμβευσεν, ὡς λέλεκται· τοῦ δὲ δευτέρου μετὰ τὸν θρίαμβον τελευτήσαντος, συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν τὸν Ῥωμαίων δῆμον, ἐχρήσατο λόγοις ἀνδρῶς σὺ θεομένου παραμυθίας, ἀλλὰ παραμυθουμένου τοὺς πολίτας δυσπαθοῦντας ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἐδυστύχησεν. Ἔφη γάρ, ὅτι τῶν ἀνθρωπίνων οὐδὲν αὐδέποτε θείας, τῶν δὲ θείων, ὡς ἀπιστότατον καὶ ποικιλώτατον πρᾶγμα, τὴν τύχην ἀεὶ φοβηθεῖς, μάλιστα παρὰ τοῦτον αὐτῆς τὸν πόλεμον, ὥσπερ πνεύματος λαμπροῦ, ταῖς πράξεσι παρούσης διατελοῦν μεταβολὴν τινα καὶ παλιόδοιαν προσδεχόμενος. „Μιᾶ μὲν γὰρ (εἶπεν) ἡμέρα τὸν Ἴσκιον ἀπὸ Βρεντεσίου περάσας, εἰς Κέρκυραν κατήχθη πεμπταῖος δ' ἐκεῖθεν ἐν Δελφοῖς τῷ θεῷ θυίας, ἑτέραις αὐθις αὐτὸ πέντε τὴν δύναμιν ἐν Μακεδονίᾳ παρέλαβον, καὶ τὰν εἰωθότα συντελέσας καθαρὸν αὐτῆς, καὶ τῶν πράξεων εὐθύς ἐναρξάμενος, ἐν ἡμέραις ἄλλαις πεντεκαίδεκα τὸ κάλλιστον ἐπέδηκα τῷ πολέμῳ τέλος. Ἀπιστῶν δὲ τῇ τύχῃ διὰ τὴν εὐροίαν τῶν πραγμάτων, ὡς ἄδεια πολλή, καὶ κίνδυνος οὐδεὶς ἦν ἀπὸ τῶν πολεμίων, μάλιστα κατὰ πλοῦν ἐδέδεικ τὴν μεταβολὴν τοῦ δαίμονος, ἐπ' εὐτυχίᾳ τοσοῦτον στρατῶν νεικηκότα, καὶ λάφυρα καὶ βασιλεῖς αἰχμαλώτους κομίζων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σωθεῖς πρὸς ὑμᾶς, καὶ τὴν πόλιν ὁρῶν εὐφροσύ-

της και ζήλου και θυσιαῶν γέμονσαν, ἐτι τῆς τύχην δι' ὑποψίας εἶχον, εἰδὼς οὐδὲν εἰλικρινές, οὐδ' ἀνεμέσσητον ἀνθρώποις τῶν μεγάλων χαρίζομένην. Καὶ τοῦτον οὐ πρότερον ἢ ψυχῇ τὸν φόβον, ἀδίνουσα και περισκοπουμένη τὸ μέλλον ὑπὲρ τῆς πόλεως, ἀφῆκεν, ἢ τηλικαύτη με προσπταῖσαι δυστυχία περὶ τὸν οἶκον, υἱῶν ἀρίστων, οὓς ἐμαυτῷ μόνους ἐλιπόμην διαδόχους, ταφᾶς ἐπαλλήλους ἐν ἡμέραις ἱεραῖς μεταχειρισάμενον. Νῦν οὖν ἀκίνδυνός εἰμι τὰ μέγιστα, και θαρρῶ και νομίζω τὴν τύχην ὑμῖν παραμενεῖν ἀβλαβῆ και βέβαιον. Ἰκανῶς γὰρ ἐμοὶ και τοῖς ἐμοῖς κακοῖς εἰς τὴν τῶν κατωρθωμένων ἀποκέρχεται νέμεσιν, οὐκ ἀφανέστερον ἔχουσα παράδειγμα τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας τοῦ θριαμβευομένου τὸν θριαμβευόντα· πλην ὅτι Περσεὺς μὲν ἔχει και γενικημένος τοὺς παῖδας, Αἰμίλιος δὲ τοὺς αὐτοῦ νικῆσας ἀπέβαλεν."

XXXVII. Οὕτω μὲν εὐγενεῖς και μεγάλους λόγους τὸν Αἰμίλιον ἐξ ἀπλάστου και ἀληθινοῦ προήματος ἐν τῷ δήμῳ διαλεχθῆναι λέγουσι. Τῷ δὲ Περσεῖ, καιπερ οἰκτεῖρας τὴν μεταβολὴν, και μάλα βοηθῆσαι προθυμηθεῖς, οὐδὲν εὔρετο, πλην μεταστασεως ἐκ τοῦ καλουμένου κάρμερε παρ' αὐτοῖς εἰς τόπον καθαρὸν και φιλανθρωποτέραν διαίταν ὅπου 275 φρουρούμενος, ὡς μὲν οἱ πλεῖστοι γεγράφασι, ἀπεκατέρησεν· ἐνιοὶ δὲ τῆς τελευτῆς ἰδίον τινα και παρηλλαγμένον τρόπον ἱστοροῦσι. Μεμψαμένους γὰρ τι και θυμωθέντας αὐτῷ τοὺς περὶ τὸ σῶμα στρατιώτας, ὡς ἕτερον οὐδὲν ἠδύνατο λυπεῖν και κακοῦν αὐτόν, ἐξείργειν τῶν ὑπνῶν, και προσέχοντας ἀκριβῶς ἐνίστασθαι ταῖς καταφοραῖς, και συνέχειν ἐρηγορότα πάση μηχανῇ, μέχρις οὐ ταῦτον τὸν τρόπον ἐκπονηθεῖς ἐτελευτήσεν. Ἐτελευτήσεν δὲ και τῶν παίδων τὰ δύο. Τὸν δὲ τρίτον, Ἀλεξάνδρον, εὐφυᾶ μὲν ἐν τῷ τορνεῖν και λεπτοργεῖν γενέσθαι φασὶν ἐκμαθόντα δὲ τὰ Ρωμαϊκὰ γράμματα και τὴν διάλεκτον, ὑπογραμματεύειν τοῖς ἀρχουσιν, ἐπιδέξιον και χαρμεντα περὶ ταύτην τὴν ὑπηρεσίαν ἐξεταζόμενα.

XXXVIII. Ταῖς δὲ Μακεδονικαῖς πράξιας τοῦ Αἰμίλλου δημοτικωτάτην προσγράφουσι χάριν ὑπὲρ τῶν πολλῶν, ὡς τοσαύτων εἰς τὸ δημόσιον τότε χρημάτων ὑπ' αὐτοῦ τεθέντων, ὥστε μηκέτι δεῖσαι τὸν δῆμον εἰσενεγκεῖν, ἄχρι τῶν Ἰστίου καὶ Πάνσα χρόνων, οἱ περὶ τὸν πρῶτον Ἀτωνίου καὶ Καίσαρος πόλεμον ὑπάτευσαν. Κακείνο δ' ἴδιον καὶ περιττὸν τοῦ Αἰμίλλου, τὰ, σπουδαζόμενον ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ τιμώμενον διαφερόντως, ἐπὶ τῆς ἀριστοκρατικῆς μείναι προαιρέσεως, καὶ μηδὲν εἰπεῖν, μηδὲ πράξαι χάριτι τῶν πολλῶν, ἀλλὰ τοῖς πρώτοις καὶ κρατίστοις αἰεὶ συνεξέτασθαι περὶ τὴν πολιτείαν. Ὁ καὶ χρόνους ὕστερον Ἀπίως ἀνείλασεν Ἀφρικανῶν Σηπτιῶνι. Μέριστοι γὰρ ὄντες ἐν τῇ πόλει τότε, τὴν τιμητικὴν ἀρχὴν μετήσαν, ὁ μὲν τὴν βουλήν ἔχων καὶ τοὺς ἀρίστους περὶ αὐτὸν αὐτὴ γὰρ Ἀπίοις ἢ πολιτεία πάτριος· ὁ δὲ, μέγας μὲν ὢν ἐφ' ἑαυτοῦ, μεγάλη δ' αἰεὶ τῇ παρὰ τοῦ δήμου χάριτι καὶ σπουδῇ κεχορημένος. Ὡς οὖν, ἐμβαλόντος εἰς ἀγορὰν τοῦ Σηπτιῶνος, κατείδε παρὰ πλευρᾷ ὁ Ἀπίος ἀνθρώπους ἀγενεῖς καὶ δεδουλευκότας, ἀγοραίους δὲ καὶ δυναμένους ὄχλον συναγαγεῖν, καὶ σπουδαρχία καὶ κραυγῇ πάντα πράγματα βιάσασθαι, μέγα βοήσας· Ὁ Παῦλε, εἶπεν, Αἰμίλλιε, στέναξον ὑπὸ γῆς, αἰσθόμενος, ὅτι σου τὸν υἱὸν Αἰμίλλιος ὁ κήρυξ καὶ Δικίννιος καὶ Φιλόνηκος ἐπὶ τιμητίαν καταγοῦσιν. Ἀλλὰ Σηπτιῶν μὲν, αὐξῶν τὰ πλείιστα τὸν δῆμον, εὐνοῦν εἶχεν· Αἰμίλλιος δὲ, καλπερ ὢν ἀριστοκρατικὸς, οὐδὲν ἤττον ὑπὲρ τῶν πολλῶν ἠγαπάτο τοῦ μάλιστα δημαγωγεῖν καὶ πρὸς χάριν ομιλεῖν τοῖς πολλοῖς δοκούντος. Ἐδήλωσαν δὲ, μετὰ τῶν ἄλλων καλῶν καὶ τιμητίας αὐτὸν ἀξιώσαντες, ἧτις ἐστὶν ἀρχὴ πασῶν ἰσρωτάτη, καὶ δυναμένη μέγιστος πρὸς τε τὰλλα καὶ πρὸς ἐξέτασιν βίων. Βαμβαλεῖν τε γὰρ ἐξεστὶ συγκαλήτην τὸν ἀπρεπῶς ζῶντα τοῖς τιμηταῖς, καὶ προσγράψαι τὸν ἀριστον, ἵππου τ' ἀφαιρέσει τῶν νέων ἀτιμάσαι τὸν ἀκολασταίνοντα. Καὶ

τῶν οὐσιῶν οὗτοι τὰ τιμήματα καὶ τὰς ἀπογραφὰς ἐπισκοποῦσιν. Ἀπεγράψαντο μὲν οὖν κατ' αὐτὸν μυριάδες ἀνθρώπων τριάκοντα τρεῖς, ἔτι δ' ἑπτακισχίλιοι τετρακόσιοι πενήκοντα δύο. Τῆς δὲ βουλῆς προέγραψε μὲν Μάρκον Αἰμίλιον Λέπιδον, ἤδη τετρακίς καρπούμενον ταύτην τὴν προεδρίαν, ἔξεβαλε δὲ τρεῖς συγκλητικούς οὐ τῶν ἐπιφανῶν, καὶ περὶ τῆν τῶν ἰππέων ἐξέτασιν ὁμοίως ἐμετρίασεν αὐτὸς τε καὶ Μάρκιος Φίλιππος ὁ συνάρχων αὐτοῦ.

XXXIX. Διωκημένων δὲ τῶν πλείστων καὶ μεγίστων, ἐνόησε νόσον ἐν ἀρχῇ μὲν ἐπισηφαλῇ, χρόνον δὲ αἰνιδυρον, ἐργώδη δὲ καὶ ἀνσαπάλλακτον γενομένην. Ἐπεὶ δὲ πεισθεὶς ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἐπλευσεν εἰς Ἑλλάδα τῆς Ἰταλίας, καὶ διέτριβεν αὐτόθι πλείω χρόνον ἐν παραλλοῖς ἀγροῖς καὶ πολλὴν ἡσυχίαν ἔχουσι, ἐπόθησαν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ φωνὰς πολλὰς ἐν θεῶ-
 276τροῖς, ὅσον εὐχόμενοι, καὶ σπένδοντες ἰδεῖν, ἀφῆ-
 καν. Οὕσης δὲ τινος ἰερουργίας ἀναγκαίας, ἤδη δὲ καὶ θακύντος ἰκανῶς ἔχειν αὐτῷ τοῦ σώματος, ἐπα-
 νῆλθεν εἰς Ῥώμην. Κάκειν μὲν ἔθυσσε μετὰ τῶν ἄλλων τὴν θυσίαν ἱερέων, ἐπιφανῶς τοῦ δήμου περι-
 κεχυμένου καὶ χαίροντος· τῇ δ' ὑστεραία πάλιν ἔθυσ-
 σεν αὐτὸς ὑπὲρ αὐτοῦ σωτήρια τοῖς θεοῖς. Καὶ συμ-
 περανθείσης, ὡς προείρηται, τῆς θυσίας, ὑποστρέ-
 ψας οἴκαδε καὶ κατακλιθεὶς, πρὶν αἰσθῆσθαι καὶ νοῆσαι τὴν μεταβολὴν, ἐν ἔκστασει καὶ παραφορᾷ τῆς
 διανοίας γινόμενος, τριταῖος ἐτελεύτησεν, οὐδενὸς
 ἐνδείης, οὐδ' ἀτελής, τῶν πρὸς εὐδαιμονίαν νενομισμέ-
 νων γινόμενος. Καὶ γὰρ ἡ περὶ τὴν ἐκφορὰν πομπὴ
 θαυμασμὴν ἔσχε, καὶ ζῆλον ἐπικοσμοῦντα τὴν ἀρε-
 τὴν τοῦ ἀνδρός τοῖς ἀρίστοις καὶ μακαριωτάταις ἐν-
 ταφοῖς. Ταῦτα δ' ἦν οὐ χρυσός, οὐδ' ἐλέφας, οὐδ' ἡ
 λοιπὴ πολυτέλεια καὶ φιλοτιμία τῆς παρασκευῆς,
 ἀλλ' εὐνοία καὶ τιμὴ καὶ χάρις, οὐ μόνον παρὰ τῶν
 πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πολεμίων. Ὅσοι γοῦν κατὰ
 τύχην παρήσαν Ἰβήρων καὶ Λιγύων καὶ Μακεδόνων,
 οἱ μὲν ἰσχυροὶ τὰ σώματα καὶ νέοι διαλαβόντες τὸ λέ-
 γος ὑπέδυσαν καὶ παρεκάμизον· οἱ δὲ πρεσβύτεροι

συνηκολούθουν, ἀνακαλούμενοι τὸν Αἰμίλιον εὐεργέτην καὶ σωτῆρα τῶν πατρίδων. Οὐ γὰρ μόνον, ἐν οἷς ἐκράτησε καιροῖς, ἠπίως πᾶσι καὶ φιλανθρωπῶς ἀπηλλάγη χρησάμενος, ἀλλὰ καὶ παρὰ πάντα τὸν λοιπὸν βίον, αἰεὶ τι πρῶτων ἀγαθῶν αὐτοῖς, καὶ κηδόμενος, ὥσπερ οἰκτιῶν καὶ συγγενῶν, διετέλεσε. Τὴν δ' οὐσίαν αὐτοῦ μόλις ἑπτὰ καὶ τριακοντα μυριάδων γενέσθαι λέγουσιν, ἧς αὐτὸς μὲν ἀμφοτέρους τοὺς υἱοὺς ἀπέλειπε κληρονόμους, ὁ δὲ νεώτερος Σκηπίων τῶ ἀδελφῷ πᾶσαν ἔχειν συνεχώρησεν, αὐτὸς εἰς οἶκον ευπορώτερον τὸν Ἀφρικανοῦ δεδομένος. Οὗτος μὲν ὁ Παύλου Αἰμίλιου τρόπος καὶ βίος λέγεται γενέσθαι.

COMPARATIO TIMOLEONTIS
CVM B. AEMILIO.

Τοιοῦτων δὲ τῶν κατὰ τὴν ἱστορίαν ὄντων, ὄηλον, ὡς οὐκ ἔχει πολλὰς διαφορὰς οὐδὲ ἀνομοιότητας ἢ σύγκρισις. Οἳ τε γὰρ πόλεμοι πρὸς ἐνδόξους γεγόνασιν ἀμφοτέροις ἀνταγωνιστὰς, τῷ μὲν Μακεδόνας, τῷ δὲ Καρχηδονίους· αἱ τε νῖκαι, περιβόητοι, τοῦ μὲν ἐλόντος Μακεδανίαν, καὶ τὴν ἀπ' Ἀντιγόνου διαδοχὴν ἐν ἑβδόμῳ βασιλεῖ καταπαύσαντος· τοῦ δὲ τὰς τυραννίδας πάσας ἀνελόντος ἐκ Σικελίας, καὶ τὴν νῆσον ἐλευθερώσαντος. Εἰ μὴ νῆ Δια βούλοιτό τις παρεχειρῆν, ὡς Αἰμίλιος μὲν ἐρῶμένῳ Περσῇ καὶ Ῥωμαίους νενικηκότι, Τιμολέων δὲ Διονυσίῳ παντάπασιν ἀπειρηκότι καὶ κατατετριμμένῳ συνέπεσε καὶ πάλιν ὑπὲρ Τιμολέοντος, ὅτι πολλοὺς μὲν τυράννους, μεγάλην δὲ τὴν Καρχηδονίων δύναμιν, ἀπὸ τῆς τυχούσης στρατιᾶς ἐνίκησεν, οὐχ, ὡσπερ Αἰμίλιος, ἀνδράσιν ἐμπειροπολέμοις καὶ μεμαθηκόσιν ἀρχεσθαι χροῦμετος, ἀλλὰ μισθοφόροις οὔσι καὶ στρατιώταις ἀτάκτοις, πρὸς ἡδονὴν εἰθισμένοις στρατεύεσθαι. Τὰ γὰρ ἀπ' οὐκ ἴσης παρασκευῆς ἴσα κατορθώματα τῷ στρατηγῷ τὴν αἰτίαν περιτίθησιν.

II. Καθαρῶν οὖν καὶ δικαίων ἐν τοῖς πράγμασιν ἀμφοτέρων γεγονότων, Αἰμίλιος μὲν ὑπὸ τῶν νόμων καὶ τῆς πατρίδος οὕτως εἰσικεν εὐθύς ἀφικέ-

εἶναι παρεσκευασμένους Τιμολέων δὲ τοιοῦτον αὐτὸς
 ἑαυτὸν παρέσχε. Τούτου τεκμήριον, ὅτι Ῥωμαῖοι
 μὲν ὁμαλῶς ἐν τῷ τότε χρόνῳ πάντες ἦσαν εὐτα-
 κτοὶ, καὶ υποχείριοι τοῖς ἐθισμοῖς, καὶ τοὺς νόμους
 διδάτες καὶ τοὺς πολίτας Ἑλλήνων δ' οὐδεὶς ἡγε-
 μῶν ἴστιν, οὐδὲ στρατηγός, ὅς οὐ διαφθάρῃ τότε
 Σικελίας ἀψήμερος, ἐξω Δίωνα. Καίτοι Δίωνα
 πολλοὶ μοναρχίας οὐδέποτε καὶ βασιλείαν τινὰ
 Λακωνικὴν οὐνεροπολεῖν ὑπερούουν. Τιμολέων δὲ καὶ
 Γύλιππον ἀκλεῶς φησὶ καὶ ἀτίμως ἀποπέμψαι Συ-277
 ρακουσίους, φιλοπλουτίαν αὐτοῦ καὶ ἀπληστίαν ἐν
 τῇ στρατηγίᾳ κατεγνωκότας. Ἄ δὲ Φάραξ ὁ Σπαρ-
 τιάτης καὶ Κάλλιππος ὁ Ἀθηναῖος, ἐλπίσαντες
 ἄρξειν Σικελίας, παρενόμησαν καὶ παρεσπόνθησαν,
 ὑπὸ πολλῶν ἀναγέγραπται. Καίτοι τίνες, ἢ πηλι-
 κῶν κύριοι πραγμάτων ὄντες οὗτοι, τοιαῦτα ἤπι-
 σαν; ὧν ὁ μὲν ἐκπεπτωκότα Συρακουσῶν ἐθερά-
 πενε Διονύσιον, Κάλλιππος δὲ εἰς ἦν τῶν περὶ
 Δίωνα ξεναγῶν. Ἄλλὰ Τιμολέων αἰτησαμένους καὶ
 δεηθεῖσιν αὐτοκράτωρ πεμφθεὶς Συρακουσίους, καὶ
 δύναμιν οὐ ζητεῖν, ἀλλ' ἔχειν ὀφείλων, ἣν ἔλαβε
 βουλομένων καὶ διδόντων, πέρας ἐποίησατο τῆς αὐ-
 τοῦ στρατηγίας καὶ ἀρχῆς τὴν τῶν παρανόμων ἀρ-
 χόντων κατάλυσιν. Ἐκεῖνο μὲντοι τοῦ Αἰμιλίου
 θαυμαστόν, ὅτι, τηλικαύτην βασιλείαν καταστρεψά-
 μενος, οὐδὲ δραχμῇ μείζονα τὴν οὐσίαν ἐποίησεν
 οὐδ' εἶδεν, οὐδ' ἤψατο τῶν χρημάτων, καίτοι πολλὰ
 δοὺς ἑτέροις καὶ δωρησάμενος. Οὐ λέγω δὲ, ὅτι
 Τιμολέων μεμπτός ἐστιν, οἴκλιαν τε καλὴν λαβῶν
 καὶ χωρίον. Οὐ γὰρ τὸ λαβεῖν ἐκ τοιούτων αἰ-
 σχρὸν, ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρεῖττον καὶ περιουσία
 τις ἀρετῆς, ἐν οἷς ἔξεστιν, ἐπιδεικνυμένης τὸ μὴ
 δεόμενον. Ἐπεὶ δὲ ὡς σώματος ὄϊγος ἢ θάλπος
 φέρειν δυναμένου, τὸ πρὸς ἀμφοτέρας εὐ πεφυκός
 ὁμοῦ· τὰς μεταβολὰς ῥωμαλεώτερον, οὕτω ψυχῆς
 ἄκρατος εὐρωστία καὶ ἰσχύς, ἣν οὔτε τὸ εὐτυχεῖν
 ὑβρεὶ θρύπτει καὶ ἀνίησιν, οὔτε συμφοραὶ ταπει-
 νοῦσι· φαίνεται τελειότερος ὁ Αἰμίλιος, ἐν χαλεπῇ

τύχη καὶ πάθει μέγαλω, τῷ περὶ τοὺς παῖδας, οὐ-
 δὲν τι μικρότερος, οὐδ' ἀειμνότερος, ἢ δια τῶν εὐ-
 τυχημάτων ὀραθεῖς. Τιμολέων δὲ γενναία πράξας
 περὶ τῶν ἀδελφῶν, οὐκ ἀντέσχέ τῷ λογισμῷ πρὸς τὸ
 πάθος, ἀλλὰ μετανόησεν καὶ λυτὴν ταπεινωθεῖς, ἑτῶν
 εἴκοσι τὸ βῆμα καὶ τὴν ἀγορὰν ἰδεῖν οὐχ ὑπέμεινε.
 Δεῖ δὲ τὰ αἰσχρὰ φεύγειν καὶ αἰδεῖσθαι· τὸ δὲ
 πρὸς πᾶσαν ἀδοξίαν εὐλαβὲς ἐπιεικοῦς μὲν ἦθους
 καὶ ἀπλοῦ, μέγεθος δ' οὐκ ἔχοντος.

Π Ε Λ Ο Π Ι Δ Α Σ .

Κάτων ὁ πρεσβύτερος, πρὸς τινὰς ἐπαινοῦντας ἄνθρωπον ἀλογίστως παράβολον καὶ τολμηρὸν ἐν τοῖς πολεμικοῖς, διαφέρειν ἔφη τοῦ κολλοῦ τινὰ τὴν ἀρετὴν ἀξίαν τὸ μὴ πολλοῦ ἀξίων τὸ ζῆν νομίζειν ὁρῶν ἀποφαινόμενος. Ὁ γ' οὖν παρ' Ἀντιγόῳ στρατευόμενος ἰταμὸς, φαῦλος δὲ τὴν ἕξιν καὶ τὸ σῶμα διεφθορῶς, ἐρομένου τοῦ βασιλέως τὴν αἰτίαν τῆς ῥυχρότητος, ὡμολόγησε τινὰ νόσον τῶν ἀπορόφητων. Ἐπεὶ δὲ φιλοτιμηθεὶς ὁ βασιλεὺς προσέταξε τοῖς ἰατροῖς, ἔαν τις ἢ βρῆθαι, μὴδὲν ἕλλοπεῖν τῆς ἀκρας ἐπιμελείας, αὐτῷ θεραπευθεὶς, ὁ γενναῖος ἐκεῖνος οὐκέτ' ἦν φιλοκίνδυνος, οὐδὲ θαρραλὸς ἐν τοῖς ἀγῶσιν ὥστε καὶ τὸν Ἀντίγονον ἐγκαλεῖν καὶ θαυμάζειν τὴν μεταβολήν. Οὐ μὴν ὁ ἄνθρωπος ἀπέκρυψατο τὸ αἶτιον, ἀλλ' εἶπεν Ὡ βασιλεῦ, σὺ με πεποίησας ἄτολμότερον; ἀπαλλάξας ἐκείνων τῶν κακῶν, διὰ τοῦ ζῆν ὀλιγαίρων. Πρὸς τοῦτο δὲ φαίνεται καὶ Συβαρίτης ἀηὸς εἶπεν περὶ τῶν Σπαρτιατῶν, ὡς οὐ μέγα ποιῶσι θανατῶντες ἐν τοῖς πολέμοις, ὑπὲρ τοῦ τοσοούτους πόνους καὶ τριαύτην ἀποφυγεῖν δόλαιαν. Ἀλλὰ Συβαρίταις μὲν, ἐκτετηκόσιν ὑπὸ τρυφῆς καὶ μαλακίας, διὰ τὴν πρὸς τὸ καλὸν ὀρμὴν καὶ φιλοτιμίαν εἰκότως ἐφαίνοντο μισεῖν τὸν βίον οἱ μὴ φοβούμενοι τὸν θάνατον. Λακεδαιμονίοις δὲ καὶ ζῆν

ἡδέως καὶ θνήσκειν, ἀμφότερα ἀρετὴ παρείχεν, ὡς
 θηλοῖ τὸ ἐπικηδεῖον

Οἱ θάνον, οὐ τὸ ζῆν θέμενοι καλόν, οὐδὲ τὸ
 θνήσκειν,

Ἀλλὰ τὸ ταῦτα καλῶς ἀμφότερ' ἐκτελέσαι.

Οὔτε γὰρ φυγὴ θανάτου μεμπτόν, ἂν ὀρέγηται τις
 τοῦ βίου μὴ αἰσχροῦς οὔτε ὑπομονὴ καλόν, εἰ μετ'
 ὀλιγορίας γίνοιτο τοῦ ζῆν. "Ὅθεν" Ὀμηρος μὲν αἰεὶ
 τοὺς θαρσάλευτάτους καὶ μαχιμωτάτους ἄνδρας
 εὐ καὶ καλῶς ὠπλισμένους ἐξάγει πρὸς τοὺς ἀγῶ-
 νας· οἱ δὲ τῶν Ἑλλήνων νομοθέται τὸν θίψασπιν
 κολάζουσιν, οὐ τὸν ξίφος, οὐδὲ λόγχην προέμε-
 νον· διδάσκοντες, ὅτι τοῦ μὴ παθεῖν κακῶς πρό-
 τερον, ἢ τοῦ ποιῆσαι τοὺς πολεμίους, ἐκάστῳ μέ-
 λει προσήκει, μάλιστα δ' ἀρχόντι πόλει, ἢ στρα-
 τεύματι.

II. Εἰ γὰρ, ὡς Ἰφικράτης διήρει, χερσὶ μὲν
 εὐκασιν οἱ ψίλοι, ποσὶ δὲ τὸ ἵππικόν, αὐτῇ δὲ ἡ
 φάλαγγ' ἰστέον καὶ θώρακι, κεφαλῇ δὲ ὁ στρατη-
 γός, οὐχ αὐτοῦ δοξέειν ἂν ἀποκινδυνεύων παραμε-
 λεῖν καὶ θρασυνόμενος, ἀλλ' ἀπάντων, οἷς ἡ σωτη-
 ρία γίνεται δι' αὐτοῦ· καὶ τούναντίον. "Ὅθεν" ὁ
 Καλλικρατίδας, καίπερ ὦν τᾶλλα μέγας, οὐκ εὖ
 πρὸς τὸν μαντιν εἶπεν· θεομένου γὰρ αὐτοῦ φυ-
 λατέσθαι θάνατον, ὡς τῶν ἱερῶν προσηλδύντων,
 ἔφη, μὴ παρ' ΕΝΑ εἶναι τὰν Σπάρταν. Μαχό-
 μενος γὰρ ΕΙΣ ἦν, καὶ πλείων, καὶ στρατευόμενος,
 ὁ Καλλικρατίδας· στρατηγῶν δὲ, τὴν ἀπάντων εἶχε
 συλλαβὴν ἐν αὐτῷ δυνάμιν, ὥστ' οὐκ ἦν εἷς, ὃ
 τοσαῦτα συσπαύλλοντο. Βέλτιον δ' Ἀντίγονος ὁ
 γέρον, ὅτε ναυμαχέει περὶ Ἄνδρον ἐμελλεν, εἶ-
 πόντος τινός, ὡς πολὺ πλείους αἱ τῶν πολεμίων
 νῆες εἶεν, Ἐπεὶ δ' αὐτὸν, ἔφη, πρὸς πόσας ἀντι-
 στήσεις; μέγα τὸ τῆς ἀρχῆς, ὡσπερ ἐστίν, ἀξίωμα
 ποιῶν, μετ' ἐμπειρίας καὶ ἀρετῆς ταττόμενον ἢς
 πρῶτον ἔργον ἐστὶ, σώσειν τὸν ἀπαντα τᾶλλα σω-
 ζοῦσα. Διὸ καλῶς ὁ Τιμόθεος, ἐπιδεικνυμένου ποτε
 ταῖς Ἀθηναίοις τῶν Χαρητος ὠτειλάς τένας ἐν τῷ

σώματι, καὶ τὴν ἀσπίδα λόγῃ διακεκομμένην, Ἐγὼ δ', εἶπεν, ὡς λίαν ἠσχύνθη, στί μου, πολιορκούτος Σάμον, ἔγγυς ἔπεσε βέλος, ὡς μαιρακιοδέστερον ἑμαυτῷ χρώμενος, ἢ κατὰ στρατηγὸν καὶ ἡγεμόνα δυνάμειος τοσαύτης. Ὅπου μὲν γὰρ εἰς τὰ ὅλα μεγάλην φέρει ῥοπήν ὁ τοῦ στρατηγοῦ κίνδυνος, ἐνταῦθα καὶ χειρὶ καὶ σώματι χρηστίον ἀφειδῶς, χαίρειν φράσσονται τοῖς λεγούσιν, ὡς χρῆ τὸν ἀγαθὸν στρατηγόν, μάλιστα μὲν ὑπὸ γῆρας, εἰ δὲ μὴ, γέροντα θώσκειν ὅπου δὲ μικρὸν τὸ περιγινόμενον ἐκ τοῦ κατορθώματος, τὸ δὲ πᾶν συνακόλλυται σφαλέντος, οὐδεὶς ἀπασιεῖ στρατιώτου πρᾶξιν κινδύνῳ πραττομένην στρατηγῷ. Ταῦτα δὲ μοι παράστη προαναφωνῆσαι γράφοντι τὸν Πελοπίδου βίον καὶ τὸν Μαρκέλλον, μεγάλων ἀνδρῶν, παραλογῶς πεπόντων. Καὶ γὰρ χειρὶ χρῆσθαι μαχιμώτατοι γενομένοι, καὶ στρατηγίαις ἐπιφανεστάταις κοσμήσαντες ἀμφοτέρω τὰς πατρίδας, ἐτι δὲ τῶν βαρυτάτων ἀντιγωνιστῶν ὁ μὲν Ἀντίβαν ἀήτητον ὄντα πρῶτος, ὡς λέγεται, τρεψάμενος, ὁ δὲ 279 γῆς καὶ θαλάττης ἀρχοντας Λακεδαιμονίους ἐκ παρατάξεως νικήσας, ἠφειδήσαν ἑαυτῶν, σὺν οὐδενὶ λογισμῷ προέμενοι τὸν βίον, ὅπηνίκα μάλιστα τοιοῦτων καιρὸς ἦν ἀνδρῶν σωζομένων καὶ ἀρχόντων. Διόπερ ἡμεῖς, ἐπόμενοι ταῖς ὁμοιότησι, παραλήλους ἀνεγραψάμεν αὐτῶν τοὺς βίους.

III. Πελοπίδα τῷ Ἰππόκλου γένος μὲν ἦν εὐδοκίμον ἐν Θήβαις, ὡσπερ Ἐπαμινώνδα· τραφεὶς δ' ἐν οὐσίᾳ μεγάλη, καὶ παραλαβὼν ἐτι κέος λαμπρῶν οἶκον, ὥρμησε τῶν δεομένων τοῖς ἀξίοις βοηθεῖν, ἐκ κύριας ἀληθῶς φαίνοιτο χρημάτων γεγονώς, ἀλλὰ μὴ θεῦλος. Τῶν γὰρ πολλῶν, ὡς Ἀριστοτέλης φησὶν, οἱ μὲν οὐ χρῶνται τῷ πλούτῳ, διὰ μικρολογίαν, οἱ δὲ παραχρῶσται, δι' ἀσωτίαν· καὶ δουλεύοντες οὗτοι μὲν αἰεὶ ταῖς ἡδοναῖς, ἐκείνοι δὲ ταῖς ἀσολίαις, διατελοῦσιν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι, τῷ Πελοπίδᾳ χάρον ἔχοντες, ἔχρῳντο τῇ πρὸς αὐτοὺς ἐλευθερίαςτι καὶ φιλελευθερίᾳ, μόνον δὲ τῶν φίλων τὸν Ἐπαμινώνδαν σὺν ἔπειθε τοῦ πλοῦτος μεταλαμβάνειν· αὐτὰς

μέντοι μετέιχε τῆς ἐκείνου πενίας, ἐσθῆτος ἀφειλεία, καὶ τραπέζης λιτότητι, καὶ τῷ πρὸς τοὺς πόρους ἀδύκῳ, καὶ κατὰ τὰς στρατείας ἀδολῶ καλλωπιζόμενος, ὡσπερ ὁ Εὐριπίδου Καπανεύς, ὃ βίος μὲν ἦν πολυς, ἥκιστα δὲ δι' ἄλβον γαυρὸς ἦν αἰσχυνομένος, εἰ φανεῖται πλείοσι χρώμενος εἰς τὰ σῶμα τοῦ τὰ ἐλάχιστα κεκτημένου Θηβαίων. Ἐπαμινώνδας μὲν οὖν συνήθη καὶ πατρῶαν οὖσαν αὐτῷ τὴν πενίαν ἔτι μᾶλλον εὐζωνον καὶ κοῦφον ἐποίησε φιλοσοφῶν, καὶ μονότροπον βίαν ἀπ' ἀρχῆς ἐλόμενος. Πελοπίδα δ' ἦν μὲν γάμος λαμπρὸς, ἐγένοντο δὲ καὶ παῖδες, ἀλλ' οὐδὲν ἤτιον ἀμελῶν τοῦ χρηματίζεσθαι, καὶ σχολάζων τῇ πόλει τὸν ἅπαντα χρόνον, ἠλάττωσεν τὴν οὐσίαν. Τῶν δὲ φίλων νοθευόντων, καὶ λεγόντων, ὡς ἀναγκαίου πράγματος ὀλιγορεῖ, τοῦ χρήματα ἔχειν Ἀναγκαῖον, τῇ Δία, Νικοδήμῳ, ἔφη, τούτῳ, δεῖξας τινα χαλὸν καὶ τυφλόν.

IV. Ἦσαν δὲ καὶ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν πεφυκότες ὁμοίως, πλην ὅτι τῷ γυμνάζεσθαι μᾶλλον ἔχαιρε Πελοπίδας, τῷ δὲ μανθάνειν Ἐπαμινώνδας· καὶ τὰς δοκτορίας ἐν τῷ σχολάζειν, ὁ μὲν περὶ παλαιστρας καὶ κνηγέσια, ὁ δ' ἀκούων τι καὶ φιλοσοφῶν ἐποιεῖτο. Πολλῶν δὲ καὶ καλῶν ὑπαρχόντων ἀμφοτέροις πρὸς δόξαν, οὐδὲν οἱ νοῦν ἔχοντες ἠγούνται τηλικούτον, ἠλίκον τὴν διὰ τοσούτων ἀγωνῶν καὶ στρατηγιῶν καὶ πολιτειῶν ἀνεξέλεγκτον εὐνοίαν καὶ φιλίαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐμμείνασθαι. Εἰ γὰρ τις ἀποβλέψας εἰς τὴν Ἀριστείδου καὶ Θεμιστοκλέους, καὶ Κίμωνος καὶ Περικλέους, καὶ Νικίου καὶ Ἀλκιβιάδου πολιτείαν, ὅσων γέγονε μεστὴ διαφορῶν καὶ φθόνων καὶ ζηλοτυπιῶν πρὸς ἀλλήλους, σκέψαιτο πάλιν τὴν Πελοπίδου πρὸς Ἐπαμινώνδαν εὐμενίαν καὶ τιμὴν, τούτους ἂν ὀρθῶς καὶ δικαίως προσαγορεύσειε συνάρχοντας καὶ συστρατήγους, ἢ ἐκείνους, οἱ μᾶλλον ἀλλήλων, ἢ τῶν πολεμίων, ἀγωνιζόμενοι περιεῖναι διετέλειαν. Διὶ δ' ἀληθινή μὲν ἦν ἡ ἀρετὴ, δι' ἣν οὐ δόξαν, οὐ πλοῦτον ὅπο τῶν πράξεων μετιόντες, οἷς ὁ χαλεπὸς καὶ

δύσερις ἐμφύεται φθόνος, ἀλλ' ἔρωτα θεῖον ἀπ' ἀρχῆς ἐρασθέντες ἀμφοτέροι τοῦ τὴν πατρίδα λαμπροτάτην καὶ μεγίστην ἐφ' ἑαυτῶν ἰδεῖν γενομένην, ὡσπερ ἰδίοις ἐπὶ τοῦτο τοῖς αὐτῶν ἐχρῶντο κατορθώμασιν. Οὐ μὴν ἀλλ' οἱ γε πολλοὶ νομιζουσιν, αὐτοῖς τὴν σφοδρὰν φιλίαν ἀπὸ τῆς ἐν Μαντινείᾳ γενέσθαι στρατίας, ἣν συνεστρατεύσαντο Λακεδαιμονίοις ἔτι φίλοις καὶ συμμάχοις οὖσι, πεμφθείσης ἐκ Θηβῶν βοήθειας. Τεταγμένοι γὰρ ἐν τοῖς ὀπλι-280 ταῖς μετ' ἀλλήλων, καὶ μαχόμενοι πρὸς τοὺς Ἀρκάδας, ὡς ἐνέδωκε τὸ κατ' αὐτοὺς κέρας τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ τροπὴ τῶν πολλῶν ἐγεγόνει, συνασπίσαντες ἠμύναντο τοὺς ἐπιφερομένους. Καὶ Πελοπίδας μὲν, ἑπτὰ τραύματα λαβὼν ἐναντία, πολλοῖς ἐπικατερόνῃ νεκροῖς ὁμοῦ φίλοις καὶ πολεμίοις Ἐπαμινώνδας δὲ, καίπερ ἀβιώτως ἔχειν αὐτὸν ἠγούμενος, ὑπὲρ τοῦ σώματος καὶ τῶν ὄπλων ἔστη προελθὼν, καὶ διεκινδύνευσε πρὸς πολλοὺς μόνος, ἔγνωκώς ἀποθανεῖν μᾶλλον, ἢ Πελοπίδαν ἀπολιπεῖν κείμενον. Ἦδη δὲ καὶ τούτου κακῶς ἔχοντος, καὶ λόγῃ μὲν εἰς τὸ στήθος, ξίφει δ' εἰς τὸν βραχίονα τετραωμένου, προσεβοήθησεν ἀπὸ θατέρου κέρως Ἀγισίπολις, ὁ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ περιεποίησεν ἀνεπίστως αὐτοὺς ἀμφοτέρους.

V. Μετὰ δὲ ταῦτα, τῶν Σπαρτιατῶν λόγῳ μὲν ὡς φίλοις καὶ συμμάχοις προσφερομένοις τοῖς Θηβαίοις, ἔργῳ δὲ τὸ φρόνημα τῆς πόλεως καὶ τὴν δύναμιν ὑφορωμένων, καὶ μάλιστα τὴν Ἰσμηλοῦ καὶ Ἀνδρονκλείδου μισούντων ἑταιρείαν, ἧς μετείχεν ὁ Πελοπίδας, φιλελεύθερον ἅμα καὶ δημοτικὴν εἶνα δοκοῦσαν Ἀρχίας καὶ Λιοντίδας καὶ Φίλιππος, ἄνδρες ὀλιγαρχικοὶ καὶ πλούσιοι, καὶ μέτριον οὐδὲν φρονούντες, ἀναπέιθουσι Φοιβίδαν, τὸν Λάκωνα, μετὰ στρατίας διαπορευόμενον, ἐξαίφνης καταλαβεῖν τὴν Καδμείαν, καὶ τοὺς ὑπεναντιουμένους αὐτοῖς ἐκβαλόντα, πρὸς τὸ Λακεδαιμονίων ὑπήκουσιν ἀρμόσασθαι δι' ὀλίγων τὴν πολιτείαν. Πεισθέντος δ' ἐπεινῶν, καὶ μὴ προσδοκῶσι τοῖς Θηβαίοις ἐπι-

θεμένου, Θεοδοφορίων ὄντων, καὶ τῆς ἄκρας κυ-
ρεύσαντος, Ἰσμηνίας μὲν συναρπασθεὶς καὶ κομι-
σθεὶς εἰς Λακεδαιμόνα, μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἀνη-
ρέθη Πελοπίδας δὲ καὶ Φερέμκος καὶ Ἀνδροκλείδας,
μετὰ συγγενῶν ἄλλων φεύγοντες ἐξεκρούχθησαν. Ἐπα-
μιωνίδας δὲ κατὰ χώραν ἔμεινε, τῷ καταφρονηθῆναι,
διὰ μὲν φιλοσοφίαν, οἷς ἀπράγμων, διὰ δὲ πενίαν,
ὡς ἀδύνατος.

VI. Ἐπεὶ δὲ Λακεδαιμόνιοι Φοιβίδαμ μὲν ἀφεί-
λοντο τῆς ἀρχῆς, καὶ δέκα δραχμῶν μυριάσιμ ἐζη-
μίωσαν, τὴν δὲ Καδμείαν αὐδὲν ἦπτον φρουρᾷ κα-
τέσχον, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες Ἕλληνας ἐθαύμαζον
τὴν ἀτοκίαν, εἰ τὸν μὲν πράξαντα καλᾶζουσι, τὴν
δὲ προᾶξιν δοκιμάζουσι· τοῖς δὲ Θηβαίοις τὴν πα-
τριον ἀποβεβλημένοι πολιτείαν, καὶ καταδεδουλω-
μένοις ὑπὸ τῶν περὶ Ἀρχίαν καὶ Λεοντίδαν, οὐδ'
ἐλπῖσαι περιῆν ἀπαλλαγὴν τινὰ τῆς τυραννίδος, ἣν
ἔωρων τῇ Σπαρτιατῶν δορυφορουμένην ἡγεμονίᾳ,
καὶ καταλυθῆναι μὴ δυναμένην, εἰ μὴ τις ἄρα παυ-
σει κἀκείνους γῆς καὶ θαλάττης ἄρχοντας. Οὐ μὴν
ἀλλ' οἱ περὶ Λεοντίδαν, πυκθανόμενοι, τοὺς φυ-
γάδας Ἀθηναῖσι διατρέβειν, τῷ τε πλήθει προσφι-
λεῖς ὄντας, καὶ τιμὴν ἔχοντας ὑπὸ τῶν καλῶν καὶ
ἀγαθῶν, ἐπεβούλευον αὐτοῖς κρύφα· καὶ πέμπαν-
τες ἀνθρώπους ἀγνώτας, Ἀνδροκλείδαν μὲν ἀποκτιν-
νίουσι δόλῳ, τῶν δ' ἄλλων διαμαρτυράουσι. Ἦκα
δὲ καὶ παρὰ Λακεδαιμονίων γραμματα τοῖς Ἀθη-
ναίοις, προστασσάτα μὴ δεχέσθαι, μηδὲ παρα-
κινεῖν, ἀλλ' ἐξελαύνειν τοὺς φυγάδας, ὡς κοινούς
πολεμίους ὑπὸ τῶν συμμάχων ἀπόδεδιχμένους. Οἱ
μὲν αὖν Ἀθηναῖοι, πρὸς τῷ πατρίῳ αὐτοῖς καὶ
ἀμφοτερον εἶναι τὸ φιλελευθρον, ἀκέρδημοι τοὺς
Θηβαίους, μάλιστα σκαιαίους γενομένους τῷ δήμῳ
τοῦ κατελθεῖν, καὶ ψηφισαμένους, εἴν τις Ἀθη-
ναίων ἐπὶ τοὺς τυράννους ὄπλα διὰ τῆς Βασιωτίας
κομίσῃ, μηδένα Βασιωτῶν ἀποιεῖν, μηδὲ ὄρεῖν, οὐ-
δὲν ἠδίκησαν τοὺς Θηβαίους.

VII. Ὁ δὲ Πελοπίδας, καίπερ ἐν τοῖς μεστέτοις

ὦν, ἰδίᾳ τε καθ' ἕνασιν ἕξομα τῶν φυγάδιον, καὶ πρὸς τὸ πλῆθος ἐποιήσατο λαγούς, ὡς οὔτε καλόν, 281 οὔτε ὄσιον εἶη δουλεύουσαν τὴν πατρίδα καὶ φρονημένην περιορῆν, αὐτοὺς δέ, μόνον τὸ σώζεσθαι καὶ διαζῆν ἀγαπῶντας, ἐκκρέμασθαι τῶν Ἀθηναίων ψηφισμάτων, καὶ θεραπεύειν, ὑπαπειτωκότας ἀεὶ τοῖς λέγειν δυναμένοις καὶ πείθειν τὸν ὄχλον· ἄλλὰ καὶ κινδυνευτῶν ὑπὲρ τῶν μεγίστων, κηροδείματα θεμένους τῆν Θρασυβούλου τόλμαν καὶ ἀρετὴν· ἴτα, ὡς ἐκεῖνος ἐκ Θηβῶν πρότερον ὄρηθηκίς κατέλασα τοὺς ἐν Ἀθήμαϊς τυράννους, οὕτως αὐτοὶ πάλιν ἐκ Ἀθηναίων προελθόντες, ἐλευθερώσωσα τὰς Θήβας. Ὡς οὖν ἐπεσε ταῦτα λέγων, πύμπουσιν εἰς Θήβας, κρύφα πρὸς τοὺς ὑπολειμμένους τῶν φίλων, καὶ δεδογμένα φράζοντες. Οἱ δὲ συνεπήνουν, καὶ Χαίρων μὲν, ὅσπερ ἦν ἐπιφανέστατος, ἀμολάγησε τὴν οἰκίαν παρῆξιν· Φυλλίδας δὲ διαπράξατο τῶν περὶ Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον γραμματέως γενέσθαι παλαιμαρχούντων· Ἐπαμεινώνδας δὲ τοὺς νέους πάλαι φρονήματος ἦν ἐμπειλήκως ἐκίλευε γὰρ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν Λακεδαιμονίων καὶ πάλαι λαίκα· ἴτα, ὄρων ἐπὶ τῷ κρατεῖν καὶ περιεῖναι χαίρουμένους, ἐπέπληττεν, ὡς αἰσχυκεῖσθαι μᾶλλον αὐτοῖς προσήκον, εἰ δουλεύουσι δὲ ἀσπυδρίαν, ὦν τὸ σούταν ταῖς ῥωμαῖς διαφέρουσι.

VIII. Ἡμέρας δὲ πρὸς τὴν πράξιν ὀρισθείσης, ἔδοξε τοῖς φυγάδι, τοὺς μὲν ἄλλους συναγαγόντας Φερέτικον ἐν τῷ Θησιαίῳ περιμένειν, ὀλίγους δὲ τῶν νεώτατων παραβαλέσθαι προεισελθεῖν εἰς τὴν πόλιν· εἰάν δέ τι πάθωσιν ὑπὸ τῶν πολεμίων αὐτοῖ, τοὺς ἄλλους ἐπιμελεῖσθαι πάντας, ὅπως μήτε παῖδες αὐτῶν, μήτε γονεῖς ἐνδεεῖς ἔσονται τῶν ἀναγκαίων. Ἐπίσταται δὲ τὴν πράξιν Πελοπίδας πρῶτος, εἴτα Μέλλων καὶ Λαμοκλείδας καὶ Θεόπομπας, ἄνδρες οἰκίᾳ τε πρώτων, καὶ πρὸς ἀλλήλους τᾶλλα μὲν φιλικῶς καὶ πρῶτικῶς, ὑπὲρ δὲ δόξης καὶ ἀνδρείας ἀεὶ φιλονεικῶς ἔχοντες. Γενόμενοι δ' αἱ σὺμπαντες δώδεκα, καὶ καὺς ἀπαλειπομένους ἀπασαμ-

μενοι, καὶ προπέμψαντες ἄγγελον τῷ Χάρωνι, προήγον ἐν χλαμυδίοις, σκύλακας τε θηρευτικὰς καὶ στάλικας ἔχοντες, ὡς μὴδὲ εἰς ὑποπτέουσι τῶν ἐντυγχανόντων καθ' ὁδόν, ἀλλ' ἀλυόντες ἄλλως πλανᾶσθαι καὶ κνηγεῖν δοκοῖεν. Ἐπεὶ δ' ὁ πεμφθεὶς παρ' αὐτῶν ἄγγελος ἦκε πρὸς τὸν Χάρωνα, καὶ καθ' ὁδόν ὄντας ἔφραξεν, αὐτὸς μὲν ὁ Χάρων οὐδὲ ὑπὸ τοῦ δεινοῦ πλησιάζοντος ἔτρεφε τὴν γυνῆμα, ἀλλ' ἀνὴρ ἀγαθὸς ἦν, καὶ παρεῖχε τὴν οἰκίαν. Ἰπποσθενίδας δὲ τις, οὐ πονηρὸς μὲν, ἀλλὰ καὶ φιλόπατρις καὶ τοῖς φυγάσιν εὖνους ἄνθρωπος, ἐνδεῆς δὲ τάλμης τοσαύτης, ὅσης ὁ τε καιρὸς, ὁξὺς ὢν, αἴ τε ὑποκείμεναι πράξεις ἀπήτουν, ὥσπερ ἰλλυγίωςας πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἀγῶνος ἐν χειρὶ γενομένου, καὶ μόλις ποτὲ τῷ λοχισμῷ συμφρονήσας, ὅτι τρόπον τινα τὴν τῶν Λακεδαιμονίων σαλευούσιν ἀρχὴν, καὶ τῆς ἐκεῖθεν δυνάμεως ὑποβάλλονται κατάλωσι, πιστεύσαντες ἀπόροις καὶ φυγαδικαῖς ἐλπίσιν· ἀπελθὼν οἰκάδε σιωπῆ, πέμπει τινα τῶν φίλων πρὸς Μέλλωνα καὶ Πελοπίδαν, ἀναβαλέσθαι μελεῖων ἐν τῷ παρόντι, καὶ περιμένειν βελτίονα καιρὸν, αὐτοῖς ἀπαλλαγέντας εἰς Ἀθήνας. Χλίδων ἦν ὄνομα τῷ πεμφθέντι, καὶ κατὰ σπουδὴν οἰκάδε πρὸς αὐτὸν τραπέμενος, καὶ τὸν ἵππον ἐξαγαγὼν, ἦτε τὸν χαλινόν. Ἀπορουμένης δὲ τῆς γυναικός, ὡς οὐκ εἶχε, καὶ δεῦναί τινα τῶν συνήθων λεγούσης, λοιδορίαι τὸ πρῶτον ἦσαν, εἶτα δυσφημῖαι, τῆς γυναικὸς ἐπαρωμένης αὐτῷ τε κακὰς ῥόδους ἐκείνῳ καὶ τοῖς πέμπουσιν· ὥστε καὶ τὸν Χλίδωνα πολὺ τῆς ἡμέρας ἀναλώσαντα πρὸς τούτοις, δεῖ ὄργην, ἅμα δὲ καὶ τὸ συμβεβηκὸς αἰωνισάμενον, ἀφεῖναι τὴν ὁδὸν ὅλως, ἢ καὶ πρὸς ἄλλο τι τραπέσθαι· παρὰ τοσοῦτον μὲν ἦλθον αἱ μέγιστα καὶ κάλλιστα τῶν πράξεων εὐθὺς ἐν ἀρχῇ διαφυγεῖν τὸν καιρὸν.

IX. Οἱ δὲ περὶ τὸν Πελοπίδαν, ἰσθῆτας γεωργῶν μεταλαβόντες, καὶ διελόντες αὐτούς, ἄλλοι κατ' ἄλλα μέρη τῆς πόλεως παρεισῆλθον, ἐτι ἡμέρας οὐσης. Ἦν δὲ τι πνεῦμα καὶ κρητὸς, ἀρχομένου τρεῖ-

πεσθαι τοῦ αἵρος, καὶ μάλλον εἶλαθον, καταπεφυ-
 γότων ἤδη διὰ τὸν χειμῶνα τῶν πλείστων εἰς τὰς
 οἰκίας. Οἷς δ' ἦν ἐπιμέλεις τὰ πραττάμενα γινώσκειν,
 ἀνέλκμασαν τοὺς προσερχομένους, καὶ καθίστων
 εὐθύς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χάρωνος. Ἐγένοντο δὲ σὺν
 τοῖς φράσι πεντήκοντα θυαῖν δέοντες. Τὰ δὲ περὶ
 τοὺς τυράνους οὕτως εἶχε Φυλλίδας ὁ γραμματεὺς
 συνέπραττε μὲν, ὥσπερ εἴρηται, πάντα, καὶ συνη-
 δει τοῖς φράσιν· εἰς δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐκ πα-
 λαιοῦ κατηγγελῶς τοῖς περὶ τὸν Ἀρχίαν πότον τινα
 καὶ σωφροσίαν, καὶ γύναια τῶν ὑπᾶνδρων, ἐπραττεν
 ὅτι μάλιστα καὶς ἡδοκαῖς ἐκλελυμένους καὶ κατοι-
 νους μεταχειρίσασθαι παρήξειν τοῖς ἐπιτιθεμένοις.
 Οὐπω δὲ πᾶν πῦρρον μέθης οὖσιν αὐτοῖς προσέπεσε
 τις οὐ ψευδῆς μὲν, ἀβέβαιος δὲ καὶ πολλὴν ἀσά-
 φειαν ἔχουσα περὶ τῶν φυγάδων μήνυσις, ὡς ἐν τῇ
 πάλει κρυπτομένην. Τοῦ δὲ Φυλλίδου παραφέροντος
 τὸν λόγον, ὅμως Ἀρχίας ἐπεμψέ τινα τῶν ὑπηρέτων
 πρὸς τὸν Χάρωνα, προστάσων εὐθύς ἕκειν αὐτὸν
 ἦν δ' ἰσπερᾶ, καὶ συνέταττον ἔνδον αὐτοὺς οἱ περὶ
 τὸν Πελοπίδαν, ἤδη τεθωρακισμένοι καὶ τὰς μαχαί-
 ρας ἀνεκλιφότες. Ἐξαιφῆς δὲ κοπτομένης τῆς θυ-
 ρας προδραμῶν τις, καὶ πυθόμενος τοῦ ὑπηρέτου
 Χάρωνα μετέβαιναι παρὰ τῶν παλιμάρχων φάσκοντας,
 ἀπηγγελλέν εἶσθαι τεθραυβημένος· καὶ πασι εὐθύς
 παρέστη, τὴν τε πράξιν ἐκμεμνῦσθαι, καὶ σφᾶς
 ἅπαντας ἀπολαλεῖναι, μηδὲ φρασάντας τι τῆς ἀρε-
 τῆς ἀξίον. Οὐ μὴν ἀλλ' ἔδοξεν ὑπακοῦσαι τὸν Χά-
 ρωνα, καὶ παρασχεῖν ἑαυτὸν δὴ ἀνυποκτως τοῖς ἀρ-
 χουσιν, ἄλλως μὲν ἀνδρωδῆ καὶ βαρὺν ὄντα τῷ
 θαρδεῖν παρὰ τὰ δεινὰ, τότε δὲ δι' ἐκείνους ἐκπε-
 πληγμένον καὶ περιπαθοῦντα, μὴ τις ὑποψία προ-
 δασίας ἐπ' αὐτὸν εἴθῃ, τασούτων ἅμα καὶ τριούτων
 πολιτῶν ἀπολαμένων. Ὡς οὖν ἔμμελλεν ἀπέμειναι, πα-
 ραλαβῶν ἐκ τῆς γυμνασιωνίτιδος τὸν μίαν, ἔτι μὲν
 ὄντα παῖδα, κάλλιπε δὲ καὶ ῥώμῃ γαίματος πρωτευόν-
 τα τῶν καθ' ἡλικίαν, ἐνεχείριζε τοῖς περὶ Πελοπί-
 δαν, εἴ τινα δόλον καὶ προδοσίαν αὐτοῦ καταγοίεν.

ὡς πολεμῶν χρῆσθαι κελύων ἐκείνων, καὶ μὴ φείδεσθαι. Πολλοῖς μὲν οὖν αὐτῶν δακρυα πρὸς τὸ πάθος καὶ τὸ φρόνημα τοῦ Χάρωνος ἐξεπέσε πάντες ὃ ἠγανάκτουσαν, εἰ δεῖλόν οὕτως εἶναι τινα δοκεῖ καὶ διεφθαρμένον ὑπὸ τοῦ παρόντος, ὥστε ὑπαρκεῖν ἐκείνον, ἢ ὄλως αἰτιᾶσθαι· καὶ τὸν υἱὸν ἐδίωκτο μὴ καταμιγνύναι αὐτοῖς, ἀλλ' ἐκ ποδῶν θεῖσθαι τοῦ μέλλοντος, ὅπως αὐτὸς γε τῇ πόλει καὶ τοῖς φίλοις τιμωρὸς ὑποτρέφοιτο, περισωθεὶς καὶ διαφρογῶν τοὺς τυράννους. Ὁ δὲ Χάρων τὸν μὲν υἱὸν ἀπαλλάξεν οὐκ ἔφη· κοῖον γὰρ αὐτῷ βίον ὄρεσθαι, ἢ τινα σωτηρίαν καλλίονα τῆς ὀρθῆς μετὰ πατρός καὶ φίλων τοσούτων ἀνυβόλιστου τελευτῆς; Ἐπειξάμενος δὲ τοῖς θεοῖς, καὶ πάντας ἀσπατάμενος καὶ παραθαρόφρυνας ἀπῆει, προσέχων ἑαυτῷ, καὶ ῥοθμίσων στήματι προσώπου καὶ τόνῳ φωνῆς ἀνομοιότατος οἷς ἔπραττε φανήναι.

Χ. Γενομένου δ' ἐπὶ ταῖς θύραις αὐτοῦ, προῆλθεν ὁ Ἀρχίας, καὶ Φυλλίδαο, καὶ εἶπεν· Ὁ Χάρων, τινὰς ἀκήκοα παρεληλυθέναι, καὶ ἐν τῇ πόλει κρύπτεσθαι, καὶ συμπράττειν αὐτοῖς ἐνίσως τῶν Πελοπιτῶν. Καὶ ὁ Χάρων διαταραχθεὶς τὸ πρῶτον, εἰς ἔρωτήσας, τίνες εἰσὶν οἱ παρεληλυθότες, καὶ τίνες οἱ κρύπτοντες αὐτούς, ὡς οὐδὲν ἕωρα σαφές εἰπεῖν.
 283 ἔχοντα τὸν Ἀρχίαν, ὑπονοήσας ἐπ' οὐδένοσ τῶν ἐπισταμμένων γεγονέναι τὴν μήνησιν· Ὁρᾶτε τοίνυν, ἔφη, μὴ κενὸς τις ὑμᾶς διαταραχτῆ λόγος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σκέψομαι· δεῖ γὰρ ἴσως μηδεὶς καταφρονεῖν. Ταῦτα καὶ Φυλλίδαο παρῶν ἐπήρει, καὶ τὸν Ἀρχίαν ἀπάγων αὐθις εἰς ἄκρατον πολὺν κατέβαλε, καὶ ταῖς περὶ τῶν γυναικῶν ἐλπῖσι διεπαιδαγωγχεὶ τὸν πότον. Ὡς δ' ἐπανῆλθεν ὁ Χάρων οἴκαδε, καὶ διεσκευασμένους τοὺς ἄνδρας εὔρεν, οὐχ ὡς ἂν τινα σίκην ἢ σωτηρίαν ἐλπίζοντας, ἀλλ' ὡς ἀποθανομένων λαμπροῦς καὶ μετὰ φόρον πολλοῦ τῶν πολεμιῶν, τὸ μὲν ἀληθές αὐτοῖς ἔφραζε· τοῖς περὶ τὸν Πελοπίδαν· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους ἐψεύσατο, λόγουσ τινὰσ τοῦ Ἀρχίου περὶ πραγμάτων ἑτέρων πλασάμενός. Ἐτι δὲ τοῦ πρώτου παραφερομένον, δευτέρου

ἐπέγειν ἢ τύχη χειμῶνα τοῖς ἀνδράσιν. Ἦκε γὰρ τις ἐξ Ἀθηναίων παρ' Ἀρχίου, τοῦ ἱεροφάντου, πρὸς Ἀρχίαν τὸν ὁμοθυμῶν, ξένον ὄντα καὶ φίλον, ἐπιστολὴν κοιλῶν, οὐ κενὴν ἔχουσαν, οὐδὲ πεπλασμένην ὑπόθεσιν, ἀλλὰ σαφῶς ἕκαστα περὶ τῶν πρασσομένων φάσκουσαν, ὡς ὕστερον ἐπεφθόσθη. Τότε δὲ μεθύοντι τῷ Ἀρχίῳ προσαχθεὶς ὁ γραμματοφόρος, καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐπίδους. Ὁ ταβήτη, ἔφη, πᾶσις ἐκέλευσεν ὑδὺς ἀναγνώσθαι περὶ σπουδαίων γὰρ τινῶν γεγράφθαι. Καὶ ὁ Ἀρχίας μειδιῶν. Οὐκ οὖν εἰς αὐτόν, ἔφη, τὴν σπουδαίαν. Καὶ τὴν ἐπιστολὴν δεξάμενος, ὑπὸ τῷ προσκεφάλαιον ὑπέθηκεν, αὐτὸς δὲ πάλιν τῷ Φυλλίδῃ, περὶ ὧν ἐτυγχانون διαλεγόμενοι, προσέειπεν. Ὁ μὲν οὖν λόγος οὗτος, ἐν παρουσίᾳ τᾶς περιεφρομένης, μέχρι τῶν διασώζεται παρὰ τοῖς Ἕλλησι.

XI. Τῆς δὲ κρᾶξεως θαυμάσια ἔχει ἦδη τὸν οἶκον κενόν, ἐξάρμων δίχα διελόντες αὐτοὺς, οἳ μὲν περὶ Πελοπίδαν καὶ Δαμοκλείδαν ἐπὶ τὸν Ἀσωντίδαν καὶ Ἰπάτην ἔγγυς ἀλλήλων οἰκοῦντας Ἰάπων δὲ καὶ Μέλλων ἐπὶ τὸν Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον, ἐσθῆτας ἐπεσδεδυμένοι γυναικείας τοῖς θώραξι, καὶ δασεῖς στεφάνους ἑλάτης τε καὶ πεύκης περικέμενοι, κατακλιμάζοντες τὰ πρόσωπα. Διὸ καὶ ταῖς θύραις τοῦ συμποσίου τὸ πρῶτον ἐπιστάντων, πρῶτον ἐποίησαν καὶ θόρυβον, οἰόμενων, ὡς πάλιν πρὸς εὐδίκων, γυναῖκας ἦκειν. Ἐπεὶ δὲ περιβλέψαντες ἐν κύκλῳ τὸ συμπόσιον, καὶ τῶν κατακειμένων ἕκαστον ἀκριβοῶς καταμαθόντες, ἐπάσαντο τὰς μαχαίρας, καὶ φερόμενοι διὰ τῶν τραπεζῶν ἐπὶ τὸν Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον, ἐπάτησαν, οἵπερ ἦσαν ἡλίγους μὲν ὁ Φυλλίδας τῶν κατακειμένων ἐπέδεν ἡσυχίαν ἄγειν, τοὺς δ' ἄλλους ἀμνησθῆναι μετὰ τῶν πολεμάστων ἐπεχειροῦντας καὶ συνεξανισταμένους, διὰ τὴν μέθην οὐ πᾶν χαλεπῶς ἀπέκτειναν. Τοῖς δὲ περὶ τὸν Πελοπίδαν ἐργαθέστερον ἀπῆντα τὸ πρῶγμα καὶ γὰρ ἐπὶ νήφοντα καὶ θεοτὴν ἀνδρᾶ τὸν

Λεοντίδαν ἐχώρουν. Καὶ κελευσμένη τὴν οἰκίαν εὐρον ἤδη καθεύδοντας· καὶ πολὺν χρόνον κόπτουσαν αὐτοῖς ὑπῆκουεν οὐδείς. Μόλις δὲ πατε τοῦ θεραπευτῆος αἰσθόμενον προϊόντας ἐκδοθεῖν, καὶ τὸν μοχλὸν ἀφαιροῦντος, ἅμα τῷ πρώτῳ ἐκδοῦναι καὶ χαλαραὶ τὰς θύρας, ἐπιπεσόντες ἀθροῖσι, καὶ τὸν οἰκίαν ἀνατρέψαντες, ἐπὶ τὸν θάλαμον ὤρμησαν. Ὁ δὲ Λεοντίδας ἀντὶ τέκμαίρομενος τῷ κέντρῳ καὶ θρόνῳ τὸ γιγνόμενον, ἐσπάρσατο μὲν τὰ ἐγγειθίδιον ἔξαναστὰς, ἔλαθε δὲ αὐτὸν καταβαλεῖν τὰ λύχνα, καὶ διὰ σκοτόυς αὐτοῖς ἐαυτοῖς περιπετεῖς ποιῆσαι τοῖς ἄνδρας. Ἐν δὲ φωτὶ πολλῷ καθορώμενος, ὑπῆντα πρὸς τὰς θύρας αὐτοῖς τοῦ θαλάμου, καὶ τὸν πρώτῳ εἰσιόντα Κηφισόθωρον πατάξας κατέβαλε. Πεισόντος δὲ τούτου, δευτέρῳ συνεπλέκτο τῷ Πελοπίδῃ· καὶ τὴν μάχην χαλεπὴν ἐποίησε καὶ δύσεργον ἢ στενότης τῶν θυρῶν, καὶ κελμεκός ἑμποδῶν ἤδη νεκρὸς ὁ Κηφισόθωρος. Ἐκράβδητῆσε δ' οὖν ὁ Πελοπίδας, καὶ κατεργασάμενος τὸν Λεοντίδαν, ἐπὶ τὸν Ἰπάτην εὐθὺς ἐχώρει μετὰ τῶν ἀντ' αὐτῷ. Καὶ παρεπέπεσαν μὲν εἰς τὴν οἰκίαν ὁμοίως, αἰσθόμενον δὲ ταχέως καὶ καταφυγόντα πρὸς τοὺς γείτονας, ἐκ ποδῶν διώξαντες, εἶλον καὶ ἀπέθαιραν.

XII. Διαπραξάμενοι δὲ ταῦτα, καὶ τοῖς περὶ Μέλλωρα συμβαλόντες, ἐπεμψαν μὲν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπὶ τοὺς ὑπολειμμένους ἐκεῖ τῶν φυγαδῶν, ἑκάλον δὲ τοὺς πολίτας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τοὺς προϊόντας ὀπλιζόν, ἀφαιροῦντες ἀπὸ τῶν στρον τὰ περικείμενα ἀνύλα, καὶ τὰ περὶ τὴν οἰκίαν ἐργαστήρια δορυφοῶν καὶ μαχαίροπορῶν ἀναρῶντες. Ἦκον δὲ βοηθοῦντες αὐτοῖς μετὰ τῶν ὀπλῶν οἱ περὶ Ἐπαμινῶνδαν καὶ Γοργίδαν, συνελοχότες οὐκ ἀλλήως τῶν νέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τοὺς βελτίστους. Ἡ δὲ πόλις ἤδη μὲν ἀνεπτοχτα πάσα, καὶ πολὺς θορυβὸς ἦν, καὶ φῶτις περὶ τὰς ρίπιας, καὶ διαδρομαὶ πρὸς ἀλλήλους. Οὐπω δὲ σφεισθήκει τὸ πλῆθος ἀλλ' ἐκπεπληγμένον πρὸς τὰ

γινόμενα, καὶ σαφές οὐδὲν εἰδήσεις, ἡμέραν περιέ-
μενον. Ὄθεν ἀμαρτεῖν οἱ τῶν Λακεδαιμονίων ἀρ-
χοντες ἔδοξαν, εὐθύς οὐκ ἐπιδραμόντες, οὐδὲ συμ-
βαλόντες· αὐτὴ μὲν ἡ φρουρὰ περὶ χιλλοὺς πεντα-
κασίους ὄντες, ἐκ δὲ τῆς πόλεως πρὸς αὐτοὺς παλ-
λῶν συντρέχοντων. Ἀλλὰ τὴν βωὴν καὶ τὰ πυρῶ
καὶ τὸν ὄχλον χωροῦντα πανταχόθεν πολλὴν φοβη-
θέντες, ἠσυχάζον αὐτὴν τὴν Καδμείαν κατέχαντες,
Ἄμα δ' ἡμέρα παρήσαν μὲν ἐκ τῆς Ἀττικῆς οἱ φυ-
γάδες ὠπλισμένοι, συνήθροιστο δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν
ὁ δῆμος. Ἐδοήρον δὲ τῶν περὶ Πελοπίδαν Ἐκα-
μινώνδαν καὶ Γυργίδαν, ὑπὸ τῶν ἱερέων περιεχο-
μένους, στέμματα προτεινόντων καὶ παρακαλούντων
τοὺς πολίτας τῇ πατρίδι καὶ τοῖς θεοῖς βοηθεῖν.
Ἡ δ' ἐκκλησία ὄρθῃ πρὸς τὴν ὄψιν μετὰ χρότου
καὶ βοῆς ἐξαιετή, δεχομένων τοὺς ἄνδρας, οἷς εὐ-
εργέτας καὶ σωτήρας.

XIII. Ἐκ δὲ τούτου Βοιωτάρχης ἀρεθίδης μετὰ
Μέλλωνος καὶ Χάρωνος ὁ Πελοπίδαν, εὐθύς ἀπε-
τείχεζε τὴν ἀκρόπολιν, καὶ προσβολὰς ἐποιεῖτο παν-
ταχόθεν, ἐξελεῖν σπουδαίων τῆς Λακεδαιμονίους,
καὶ τὴν Καδμείαν ἐλευθερῶσαι, πρὶν ἐκ Σπάρτης
στρατὸν ἐπελθεῖν. Καὶ παρὰ τοσαῦτον ἔφθασεν,
ἀφείς ὑποσπόνδους τοὺς ἄνδρας, ὅσων ἐν Μεγάρῳ
οὐσιν αὐτοῖς ἀπαντῆσαι Κλειόμβροτον ἐπὶ τὰς Θή-
βας ἐλαύνοντα μετὰ μεγάλης δυνάμεως. Οἱ δὲ
Σπαρτιάται, τριῶν ἀρμοσίων γενομένων ἐν Θήβαις,
Ἡριπίδαν μὲν καὶ Ἀμίσαν ἀπέκτειναν κολιαν-
τες ὁ δὲ τρίτος Λυσανορίδης, χρήμασι πολλοὺς ἑ-
μιωθείς, αὐτὸν ἐκ τῆς Πελοποννήσου μετέστησεν.
Ταύτην τὴν πράξιν ἀρεταῖς μὲν ἀνδρῶν καὶ κινδύ-
νοις καὶ ἀγῶσι παρακλησίαν τῇ Θρασυβούλου γε-
νομένην, καὶ βραβευθεῖσαν ὁμοίως ὑπὸ τῆς τύχης,
ἀδελφὴν ἑκείνης προσηγόρευον οἱ Ἕλληνες. Οὐ γὰρ
ἔστι ῥαδίως ἑτέρους εἰπεῖν, οἱ πλείονων ἐλάττους,
καὶ δυνατωτέρων ἐρημότεροι, τόλμῃ καὶ δεινότητι
κρατήσαντες, αἴτιοι μείζονας ἀγαθῶν ταῖς πατρίδι
κατέστησαν. Ἐνδοξότεραν δὲ ταύτην ἐποίησεν ἡ

μεταβολή τῶν πραγμάτων. Ὁ γὰρ καταλύσας τὸ τῆς Σπάρτης ἀξίωμα, καὶ παύσας ἄρχοντας αὐτοῦς γῆς τε καὶ θαλάττης πόλεμος, ἐξ ἐκείνης ἐγένετο τῆς νυκτός, ἐν ἣ Πελοπίδας, οὐ φρούριον, οὐ τείχος, οὐκ ἀκρόπολιν καταλαβὼν, ἀλλ' εἰς οἰκίαν δωδέκατος καταλθὼν, εἰ δὲ μεταφορᾷ τὸ ἀληθές εἰπεῖν, ἔλυσε καὶ διέκοψε τοὺς δεσμούς τῆς Λακεδαιμονίαν ἡγεμονίας, ἀλύτους καὶ ἀρρήτους εἶναε δοκοῦντας.

XIV. Ἐπεὶ τάλιν, στρατῷ μεγάλῳ Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐμβαλόντων, οἱ Ἀθηναῖοι περιφοβοὶ γενόμενοι, τὴν τε συμμαχίαν ἀπέλιπαν τοῖς Θηβαίοις, καὶ τῶν βοιωτιαζόντων, εἰς τὸ δικαστήριον παραγαγόντες, τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δ' ἐφυγάδευσαν, τοὺς δὲ χρημασιν ἐξήμισαν· ἰδοὺ δὲ κακῶς ἔχει καὶ τῶν Θηβαίων πράγματα, μηδενὸς αὐτοῖς βοηθοῦντος· ἔτυχε μὲν ὁ Πελοπίδας μετὰ Γυργίδου βοιωταρχῶν, ἐπιβουλευσάτες δὲ συγκρούσαι πάλιν τοὺς Ἀθηναίους τοῖς Λακεδαιμονίοις, τοιοῦνδε τι μηχανῶνται. Σφοδρίας, ἀνὴρ Σπάρτιατης, εὐδοκίμος μὲν ἐν τοῖς πολεμικοῖς καὶ λαμπρὸς, ὑπόκουφος δὲ τὴν γνώμην, καὶ κενῶν ἐλπίδων καὶ φιλοτιμίας ἀνοήτου μεστός, ἀπελείφθη περὶ Θεσπίας μετὰ δυνάμεως, τοὺς ἀφισταμένους τῶν Θηβαίων δεχέσθαι καὶ βοηθεῖν. Πρὸς ταῦτον ὑποπέμπουσιν οἱ περὶ τὸν Πελοπίδαν ἰδίᾳ ἔμπειρον τινα τῶν φίλων, χρηματὰ νομίζοντα, καὶ λόγους, οἱ τῶν χρημάτων μᾶλλον ἀνέπεισαν αὐτὸν, αἰς χρητὰ πραγμάτων μᾶλλον ἄψασθαι μεγάλων, καὶ τὸν Πειραιᾶ καταλαβεῖν ἀπροσδόκητον ἐπιπεσόντα μὴ φυλακτομένοις τοῖς Ἀθηναίοις Λακεδαιμονίοις τε γὰρ οὐδὲν οὕτως ἔσεσθαι κεχαρισμένον, ὡς λαβεῖν τὰς Ἀθήνας, Θηβαίους τε, χαλεπῶς ἔχοντας αὐτοῖς, καὶ προδότας νομίζοντας, οὐκ ἐπιβεβησείν. Τέλος δὲ συμπεισθεὶς ὁ Σφοδρίας, καὶ ταυς στρατιώτας ἀκαταβῶν, νυκτός εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐνέβαλε. Καὶ μέχρι μὲν Ἐλευσίνος προῆλθεν· ἐκεῖ δὲ τῶν αττρατικῶν ἀποδελιασάντων, φακερὸς γε-

ώμενος καὶ συνταράξας οὐ φαῦλον οὐδὲ βράδιον τοῖς Σπαρτιάταις πόλεμον, ἀνεχώρησεν εἰς Θεσπιάς.

XV. Ἐκ τούτου πάλιν προθυμώτατα Ἀθηναῖοι τοῖς Θηβαίοις συνμαχοῦν, καὶ τῆς θαλάσσης ἀντελαμβάνοντο, καὶ περιϊόντες, ἰδόντες καὶ προσήγοντο τοὺς ἀποστατικῶς τῶν Ἑλλήνων ἔχοντας. Οἱ δὲ Θηβαῖοι καθ' αὐτοὺς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ συμπλεκόμενοι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐκαστοτε, καὶ μαχομένοι μάχας, αὐτὰς μὲν οὐ μεγάλας, μεγάλην δὲ τὴν μελέτην ἔχουσας καὶ τὴν ἀσκησιν, ἐξέρροικίζοντο τοῖς θυμοῖς, καὶ διεπонуῦντο τοῖς σώμασιν, ἐμπειρίαν ἅμα τῇ συνηθείᾳ καὶ φρόνημα προσλαμβάνοντες ἐκ τῶν ἀγώνων. Δι' ὃ καὶ φασιν Ἀντακίδαμ τὸν Σπαρτιάτην, ὡς Ἀγησίλαος ἐπαγγέλλεν ἐκ Βοιωτίας τετρωμένος, εἰπεῖν πρὸς αὐτὸν· Ἡ καλὰ διδασκάλια παρα Θηβαίων ἀπολαμβάνεις, μὴ βουλομένους αὐτοὺς πολεμεῖν καὶ μάχισθαι διδάξας. Ἦν δ' ὡς ἀληθῶς διδασκαλος, οὐκ Ἀγησίλαος, ἀλλ' οἱ σὺν καιρῷ καὶ μετὰ λογισμοῦ τοὺς Θηβαίους, ὥσπερ σκύλακας, ἐμπέλφως προσβάλλοντες τοῖς πολέμοις, εἶτα γευσάμενοις νίκης καὶ φρονήματος ἀσφαλῶς ἀπάγοντες· ὧν μεγίστην δόξαν εἶχεν ὁ Πελοπίδας. Ἀφ' ἧς γὰρ εἶλοντο πρώταν ἡγεμόνα τῶν ὀπλων, οὐκ ἀνεπαύσαντο καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἄρχοντα χειροτονοῦντες, ἀλλ' ἢ τὸν ἱερὸν λόγον ἄγων, ἢ τὰ πλείστα βοιωταρχῶν ἄχρι τῆς τελευταῆς ἐκραττεν. Ἐγένοντο μὲν οὖν καὶ περὶ Πλαταιᾶς καὶ Θεσπιάς ἦτται καὶ φυγαὶ τῶν Λακεδαιμονίων, ὅπου καὶ Φοιβίδας, ὁ τὴν Καδμείαν καταλαβὼν, ἀπέθανε. Πολλοὺς δὲ καὶ πρὸς Τανάρου τραυμαμένους αὐτῶν, καὶ Πανθοίδην τὸν ἀρμυστήν ἀνάλλεν. Ἀλλ' οὗτοι μὲν οἱ ἀγῶνες ὥσπερ τοὺς κρατοῦντας εἰς φρόνημα καὶ θυρσος προῖγον, οὕτως τῶν ἡσσωμένων οὐ παντάπασιν ἐδουλοῦντο τῆς γνώμην. Οὐ γὰρ ἐκ παρατάξεως ἦσαν, οὐδὲ μάχης ἐμπατῆ καταστάσειν ἐχούσης καὶ νομιμον ἐκδρομᾶς δὲ προσκαίρους τιθέμενοι, καὶ φυγᾶς, ἢ

διώξεις, ἐπιχειροῦντες αὐτοῖς καὶ συμπλεκόμενοι κατορθοῦν.

XVI. Ὁ δὲ περὶ Τεγύρας, τρόπον τινα τοῦ Λευκτρικοῦ προαγὼν γενόμενος, μέγαν ἤρην ἐν δόξῃ τὸν Πελοπίδαν, οὔτε πρὸς κατορθώμα τοῖς δυστρατήγοις ἀμφισβήτησιν, οὔτε τῆς ἡττης πρόφασιν τοῖς πολεμοῖς ἀπολιπὼν. Τῇ γὰρ Ὀρχομενίων πόλει, τὰ 286 Σπαρτιατῶν ἐλομένη, καὶ δύο δεδεγμένη μόρας αὐτῶν ὑπὲρ ἀσφαλείας, ἐπεβούλευε μὲν αἰεὶ, καὶ παρεφύλαττε καιρὸν ὡς δ' ἤκουσε τοῖς φρουροῖς εἰς τὴν Λοκρίδα γεγενῆσθαι στρατείαν, ἐλπίσας ἔσσημον αἰρήσειν τὸν Ὀρχομενὸν, ἐστράτευσεν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ἱερὸν λαχόν, καὶ τῶν ἱππέων οὐ πολλούς. Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὴν πόλιν προσαγαγὼν, εὗρεν ἤκουσεν ἐκ Σπάρτης διαδοχὴν τῆς φρουρᾶς, ἀπήγγεν ὀπίσω τὸ στρατεύμα πάλιν διὰ Τεγυρῶν, ἣ μόνῃ βᾶσιμον ἦν κυκλῶ παρα τὴν ὑπάρειαν. Τὴν γὰρ διὰ μέσου πᾶσαν ὁ Μέλας ποταμὸς, εὐθύς ἐκ πηγῶν εἰς ἔλη πλωτὰ καὶ λίμνας διασπειρόμενος, ἄπαρον ἐποίησε. Μικρὸν δὲ ὑπὸ τὰ ἔλη νεὼς ἐστὶν Ἀπόλλωνος Τεγυραίου, καὶ ματεῖον ἐκλελειμμένον οὐ πάνυ πολὺν χρόνον ἀλλ' ἄχρι τῶν Μηδικῶν ἤκμαζε, τὴν προφητείαν Ἐχεκράτους ἔχοντος. Ἐταῦθα μυθολογοῦσιν τὸν θεὸν γενέσθαι. Καὶ τὸ μὲν πλησίον ὄρος Ἀθῆλος καλεῖται, καὶ πρὸς αὐτὸ καταλήγουσιν αἱ τοῦ Μέλανος διαχύσεις. Ὀπίσω δὲ τοῦ ναοῦ δύο ἐγγυνηνται πηγαί, γλυκύτητι καὶ πλήθει καὶ ψυχρότητι θαυμαστοῦ νάματος, ὧν τὸ μὲν Φοίνικα, τὸ δὲ Ἐλαίαν ἄχρι νῦν ὀνομάζομεν, οὐ φυτῶν μεταξὺ δυεῖν, ἀλλὰ φείθρων, τῆς θεοῦ λοχευθείσης. Καὶ γὰρ τὸ Πτωῶν ἄγγυς, ὅθεν αὐτὴν ἀναπτοηθῆναι, προφανέτος ἐξαιρήτης κάπρου, λέγουσιν καὶ τὰ περὶ Πύθωνα καὶ Τιτυὸν ὡσαύτως οἱ τόποι τῇ γενέσει τοῦ θεοῦ συνοικειῦσιν. Τὰ γὰρ πλείστα παραλείπω τῶν τεμηρίων. Οὐ γὰρ ἐν τοῖς ἐκ μεταβολῆς ἀθανάτοις γενομένοις γεννητοῖς ὁ πατριος λόγος τὸν θεὸν τοῦτον ἀπολείπει δαίμοσι, ὡσπερ Ἡρακλῆα καὶ Διώνυσον, ἐκ μεταβολῆς ἀρετῇ τὸ θνητὸν καὶ παθητὸν

ἀποβαλόντας· ἀλλὰ τῶν αἰθίων καὶ ἀγεννήτων εἰς ἔστιν, εἰ δὲ τοῖς ὑπὸ τῶν φροσιμωτάτων καὶ παλαιωτάτων λεγομένοις τεκμαίρεσθαι περὶ τῶν τηλικούτων.

XVII. Εἰς γοῦν Τεγίρας αἱ Θηβαῖοι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐκ τῆς Ὀρχομενίας ἀπιόντες, καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι συνέπιπτον, ἔξ ἰναυτίας αὐτοῖς ἐκ τῆς Λακρίδος ἀναξευγνύντες. Ὡς δὲ πρῶτον ἀφθῆσαν τὰ στενά διεκβαλλοτες, καὶ τις εἶπε τῷ Πελοπίδᾳ προσδομιῶν· Ἐμπετωκαμεν εἰς τοὺς πολέμιους· Τί μᾶλλον, εἶπεν, ἢ εἰς ἡμᾶς ἐκείνοι; Καὶ τὴν μὲν ἵππον εὐθύς ἐκέλευσε παρελαύνειν ἀπ' οὐρᾶς, ὡς προεμβαλοῦσαν· αὐτὸς δὲ τοὺς ὀπίστας τριακοσίους ὄντας εἰς ὀλίγον συνήγαγεν, ἐλπίζων, καθ' ὃ προσβάλοι, μάλιστα διακόψειν ὑπερβαλλόντας πληθεὶ τοὺς πολέμιους. Ἦσαν δὲ δύο μέρη Λακεδαιμονίων. Τὴν δὲ μὲν Ἐφορος μὲν ἄνδρας εἶναι πέντακοσίους φησὶ, Καλλισθένης δ' ἑπτακοσίους, ἄλλοι δὲ τινες ἑννακοσίους, ὧν Πολύβιος ἐστὶ. Καὶ θαρρόντες οἱ πολέμαρχοι τῶν Σπαρτιατῶν, Γοργολεῶν καὶ Θεόπομπας, ἄρμησαν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους. Γενομένης δὲ πῶς μάλιστα τῆς ἐφόδου κατ' αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας ἀπ' ἀμφοτέρων μετὰ θυμοῦ καὶ βίας, πρῶτον μὲν οἱ πολέμαρχοι τῶν Λακεδαιμονίων τῷ Πελοπίδᾳ ευρῶξάντες ἐπεσον· ἔπειτα, τῶν περὶ ἐκείνους παυμένων καὶ ἀποθησκόντων, ἅπαν εἰς φόβον κατέστη τὸ στρατεύμα· καὶ διέσχε μὲν ἐπ' ἀμφοτέρα τοῖς Θηβαίοις, ὡς διεκπεσεῖν εἰς τοῦμπροσθεν καὶ διεκθεῖν βουλομένοις. Ἐπεὶ δὲ τὴν δεδομένην ἔασας ὁ Πελοπίδας ἤγειτο πρὸς τοὺς σύνεστῶτας, καὶ διεξῆμι φανεῶν, οὕτω πάντες προτροπηθῆν ἔφυγον. Ἐγένετο δ' οὐκ ἐπὶ πολὺν τόπον ἢ δίωξις· ἐφοβούντο γὰρ ἐγγυὲς ὄντας οἱ Θηβαῖοι τοὺς Ὀρχομενίους, καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν Λακεδαιμονίων. Ὅσον δὲ κηῆσαι κατὰ κράτος, καὶ διεξελθεῖν δια παντός ἡσσημένου τοῦ στρατεύματος, ἔξεβιάσαντο καὶ στήσαντες τρώπαιον, καὶ 287 τοὺς νεαροὺς ἀμυλῶσαντες, ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκων μετ

γα φρονούντες. Ἐν γὰρ τοσούτοις, ὡς ἴσμε, πολέμοις Ἑλληνικοῖς καὶ βαρβυρικοῖς πρότερον οὐδέποτε Ἀσκεδαιμόνιοι ἀλλήλους ὄντας ὑπ' ἐλαττονίων ἐκρατήθησαν, ἀλλ' οὐδ' ἴσοι πρὸς ἴσους ἐκ παρατάξεως συμβαλόντες. Ὅθεν ἦσαν ἀνυπόστατοι τὰ φρονήματα, καὶ τῇ δόξῃ καταπληττόμενοι τοὺς ἀντιταττομένους, οὐδ' αὐτοὺς ἀξιούοντας ἀπ' ἴσης δυνάμειω τὸ ἴσον φέρεσθαι Σπαρτιάταις, εἰς χεῖρας συνέστησαν. Ἐκεῖνη δ' ἡ μάχη πρώτη καὶ τοὺς ἄλλους ἐδίδαξεν Ἑλλήνας, ὡς οὐχ ὁ Εὐρώτας, οὐδ' ὁ μεταξὺ Βαβύκας καὶ Κρακίανος τοπικὸς ἄνθρωπος ἐκέρσει μαχητὰς καὶ πολεμικούς, ἀλλὰ παρ' οἷς ἀν' αἰσχυνεσθαι τὰ αἰσχροῦ, καὶ τολμᾶν ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἐθέλοντες ἐγγένωνται τῶν, καὶ τοὺς φόβους τῶν κενδύων μᾶλλον φεύγοντες, οὗτοι φοβερωτάτοι τοῖς ἐναντίοις εἰσίν.

XVIII. Τὸν δ' ἱερὸν λόγον, ὡς φασί, συνετάξατο Γοργίδας πρῶτος, ἐξ ἀνδρῶν ἐπιλέκτων τριακοσίων, οἷς ἡ πόλις οἰκῆσιν καὶ διαίταν ἐν τῇ Καθμείᾳ στρατοπεδευομένοις παρεῖχε, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἐκ πόλεως λόγος ἐκαλεῖτο. Τὰς γὰρ ἀκροπόλεις ἐπιεικῶς οἱ τότε πόλεις ἀνόμαζον. Ἐοιοὶ δὲ φασί, ἐξ ἐραστῶν καὶ ἐρωμένων γενέσθαι τὸ σύστημα τοῦτο. Καὶ Παμμένους ἀπομνημονεύεται τι μετὰ παιδίας εἰρημένον· οὐ γὰρ ἔφη τακτικὸν εἶναι τὸν Ὀμήρου Νέστορα, κτείνοντα κατὰ φύλα καὶ φηήτρας συλλοχίζεσθαι τοὺς Ἑλλήνας,

Ὡς φηήτρα φηήτηρην ἀρήγη, φύλα δὲ φύλοις, θέον ἐραστήν παρ' ἐρωμένον ταττεῖν. Φυλέτας μὲν γὰρ φυλετῶν καὶ φρατορας φρατέρων οὐ πολὺν λόγον ἔρειν ἐν τοῖς δεινοῖς· τὸ δ' ἐξ ἐρωτικῆς φιλίας πυνημοσμίαν στίφος ἀδιάλυτον εἶναι καὶ ἀσθητόν, ὅταν οἱ μὲν ἀγαπῶντες τοὺς ἐρωμένους, οἱ δ' αἰσχυρόμενοι τοὺς ἐρωτῆτας, ἐμμένωσι τοῖς δεινοῖς ὑπὲρ ἀλλήλων. Καὶ τοῦτο θαυμαστὸν οὐκ ἔστιν· εἶγε θεὸς καὶ μὴ παρόντας αἰδῶνται μᾶλλον ἐτέρων παρόντων, ὡς ἐκεῖνος ὁ τοῦ πολέμου, κείμενον αὐτὸν ἐπισφάττην μέλλοντος, δειόμενος καὶ ἀντιβολῶν διὰ τοῦ στέρ-

σου δεινὰ τὸ ξίφος. Ὅπως, ἔφη, μὴ με νεκρὸν ὁ
 ἐρωμένος ὄρω κατα τούτου τετριμμένον αἰσχυνθῆ.
 Λέγεται δὲ καὶ τὸν Ἰόλεω τοῦ Ἡρακλείου ἐρωμένον
 ὄντα, κοινωνεῖν τῶν ἄθλων καὶ παρασπίζειν. Αἰρι-
 στοτέλης δὲ καὶ καθ' αὐτὸν εἰς φησὶν ἐπὶ τοῦ τά-
 φου τοῦ Ἰόλεω τὰς καταπιστώσεις ποτεῖσθαι τοὺς
 ἐρωμένους καὶ τοὺς ἐραστάς. Ἐκὸς οὖν καὶ τὸν λό-
 χον ἱερὸν προσαγορευεσθαι, καθότι καὶ Πλάτων
 ἐνθεον φίλον τὸν ἐραστὴν προσεῖπε. Λέγεται δὲ δια-
 μείναι μέχρι τῆς ἐν Χαιρώνεια μάχης ἀήτητον. Ὡς
 δὲ μετὰ τὴν μάχην ἐφορῶν τοὺς νεκροὺς ὁ Φίλιππος
 ἔστη κατὰ τοῦτο τὸ χωρίον, ἐν ᾧ συνετύχανε κτε-
 σθαι τοὺς τριακοσίους ἐναντίους ἀπηνητηκοίας ταῖς
 παρίσσαις ἅπαντας τοῖς στέρνοις, ἐν ὀπλοῖς μετ'
 ἀλλήλων ἀναμειγμένους, θαυμάσαντες, καὶ πυθό-
 μενον, ὡς ὁ τῶν ἐραστῶν καὶ τῶν ἐρωμένων οὗτος
 εἶη λόχος, δακρῦσαι καὶ εἰπεῖν. Ἀπολοῖντο κα-
 κῶς οἱ τούτους τι ποιεῖν ἢ πάσχειν αἰσχρὸν ὑπο-
 νοῦντες.

XIX. Ὅπως δὲ τῆς περὶ τοὺς ἐραστάς συκηθείας
 οὐχ, ὡς περ οἱ ποιηταὶ λέγουσι, Θηβαίους τὸ Λαῶν
 παθος ἀρχὴν παρέσχεν· ἀλλ' οἱ νομοθέται, τὸ φύ-
 σι θερμοσιδῆς αὐτῶν καὶ ἄκρατον ἀνιέναι καὶ ἀνυ-
 χραίνειν εὐθύς ἐν παιθῶν βουλόμενοι, πολλὴν μὲν
 ἀντιμίξαντο καὶ σπουδῆ καὶ παιδιᾷ πάση τὸν αὐλόν,
 εἰς τιμὴν καὶ προεδρίαν ἄγοντες, λαμπρὸν δὲ τὸν
 ἔρωτα ταῖς παλαιστραῖς ἐνεθρόψαντο, συγκεραννύ-
 ντες τὰ ἦθη τῶν νέων. Ὅρθῶς δὲ πρὸς τοῦτο καὶ τὴν
 εἰς Ἀρεῶς καὶ Ἀφροδίτης γεγονέναι λεγομένην θεῶν 288
 τῆ πόλει συνακείωσαν, ὡς, ὅπου τὸ μαχητικὸν καὶ
 πολεμικὸν μάλιστα τῷ μετέχοντι πειθοῦς καὶ χαρί-
 των ὀμιλεῖ καὶ εὐνεστιν, εἰς τὴν ἐμμελεστάτην καὶ
 κοσμιωτάτην πολιτείαν δι' ἀρμονίας καθίσταμένων
 ἐπάντων. Τὸν οὖν ἱερὸν λόχον τοῦτον ὁ μὲν Γοργί-
 δας διαιρῶν εἰς τὰ πρῶτα ζυγὰ, καὶ παρ' ὅλην τὴν
 φάλαγγα τῶν ὀπλιτῶν προβαλλόμενος, ἐπίδηλον οὐκ
 ἐποίησε τὴν ἀρετὴν τῶν ἀνδρῶν, οὐδ' ἐχρήτο τῆ δα-
 νάμει πρὸς κοινὸν ἔργον, ὅτε δὴ διαλελυμένων,

καὶ πρὸς πολὺ μίμικμένον τῷ φαυλοτέρῳ· ὁ δὲ Πελοπίδας, ὡς ἐξέλαμψε αὐτῶν ἡ ἀρετὴ περὶ Τετγύρας, καθαρῶς καὶ περὶ αὐτῶν ἀγωνισαμένων, οὐκ ἐτι διεΐλεν, αὐδὲ διέσπασεν, ἀλλ' ὡσπερ σώματι χρώμενος ὅλα, προσκινδύνευε τοῖς μεγίστοις ἀγῶσι. Ὅσπερ γὰρ οἱ ἵπποι θάσσοι ὑπὸ ταῖς ἀρμασί, ἢ καθ' αὐτούς, ἐλαυνόμενοι θείουσι, οὐχ ὅτι μᾶλλον ἐπιπτοντες ἐκβιάζονται τὸν αἶρα τῷ πλήθει ὀηγνυμενον, ἀλλ' ὅτι συνεκαίει τὸν θυμὸν ἢ μετ' ἀλλήλων ἀμιλλα καὶ τὸ φλόνησκον· οὕτως αἶετο τοὺς ἀγαθοὺς, ζῆλον ἀλλήλοις καλῶν ἔργων ἐνιέντας, ὠφελιμοτάτους εἰς κοινὸν ἔργον εἶναι καὶ προθυμοτάτους.

XX. Ἐπεὶ δὲ Λακεδαιμόνιοι, πᾶσι τοῖς Ἑλλησιν εἰρήνην συνθέμενοι, πρὸς μόνους Θηβαίους ἐξηνεγκαν τὸν πόλεμον, ἐνεβελήκει δὲ Κλεόμβροτος ὁ βασιλεὺς, ἄγων ὀπλίτας μυρίους, ἵππειὺς δὲ χιλίους· ὁ δὲ κίνδυνος οὐ περὶ ἂν πρότερον ἦν Θηβαίοις, ἀλλ' ἀντικρὺς ἀπειλὴ καὶ καταγγελία διοικισμοῦ, καὶ φόβος, οἷας οὐκῶ, τὴν Βοιωτίαν κατεῖχεν· ἔξιὼν μὲν ἐκ τῆς οἰκίας ὁ Πελοπίδας, καὶ τῆς γυναίκος ἐν τῷ προπέμπειν δακρυσούσης, καὶ παρακαλούσης σώζειν ἑαυτὸν· Ταῦτα, εἶπεν, ὦ γυναῖ, τοῖς ἰδιώταις χρὴ παραινεῖν, τῷς δ' ἄρχουσιν, ὅπως τοὺς ἄλλους σώσωσιν. Ἐλθὼν δ' εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ τοὺς Βοιωτάρχας καταλαβὼν οὐχ ὁμογενωμοναῦντας, πρῶτος Ἐκαμικάνδα προσέθετο γνώμην, ψηφισόμενῳ διὰ μάχης εἶναι τοῖς πολεμίοις, Βοιωτάρχης μὲν οὐκ ἀποδεδειγμένος, ἄρχων δὲ τοῦ ἱεροῦ λόχου, καὶ πιστευόμενος, ὡς ἦν δίκαιον ἀνδρα τῆλικαῦτα δεδωκότα τῇ πατρίδι σύμβολα εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Ὅς αὖν ἐδέδοκτο διακινδυνεύειν, καὶ περὶ τὰ Λευκτρα τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀντεστρατοπέδευον, ὅψιν εἶδε κατὰ τοὺς ὑπνάς ὁ Πελοπίδας, εὐ μάλιστα διαταράξασαν αὐτὸν. Ἔστι γὰρ ἐν τῷ Λευκτρικῷ πεδίῳ τὰ σήματα τῶν τοῦ Σκεδάσου θυγατέρων, ὡς Λευκτρίδας καλοῦσι διὰ τὸν τόπον· ἐκεῖ γὰρ αὐταῖς ὑπὸ βένων Σπαρτιατῶν βιασθείσαις συνέβη ταφῆ-

ναί. Γενομένης δὲ χαλεπῆς οὕτω καὶ παρανόμου πράξεως, ὁ μὲν πατήρ, ὡς οὐκ ἔτυχεν ἐν Λακεδαιμονίᾳ δίκης, ἀρας κατα τῶν Σπαρτιατῶν ἀρσάμενος, ἐσφαξεν ἑαυτὸν ἐπὶ τοῖς τάφοις τῶν παρθένων. Χρησμοὶ δὲ καὶ λόγια τοῖς Σπαρτιαταῖς αἰεὶ προϋφαινον, εὐλαβεῖσθαι καὶ φυλάττεσθαι τὸ Λευκτρικὸν μῆνιμα, μὴ πάνυ τῶν πολλῶν συνείντων, ἀλλ' ἀμφιγυροῦντων τὸν τόπον· ἐπεὶ καὶ τῆς Λακωνικῆς πολίχνιστος πρὸς τῇ θαλάσῃ Λευκτραὶ ὀνομάζεται, καὶ πρὸς Μεγάλῃ πόλει τῆς Ἀρκαδίας τόπος ἐστὶν ὁμώνυμος. Τοῦ μὲν οὖν κῆθος τοῦτο πολὺ τῶν Λευκτρικῶν ἦν καλαιότερον.

XXI. Ὁ δὲ Πελοπίδας, ἐν τῷ στρατοπέδῳ κατακοιμηθεὶς, ἔδοξε τὰς τε καὶ τὰς ἄρᾳ περὶ τὰ μῆνιματα θρηνοῦσας, καὶ κακωμένους τοῖς Σπαρτιαταῖς, τὸν τε Σκιδασὸν κελυρούτα ταῖς κοραῖς σφακτρίσασθαι παρθένον ξανθὴν, εἰ βουλοῖτο τῶν πολεμίων ἐπικρατῆσαι. Λεινοῦ δὲ καὶ παρανόμου τοῦ προστάγματος αὐτῷ φανέντος, ἐξαρσάστας ἐποιτοῦτο τοῖς τε 289 μάντισι καὶ τοῖς ἄρχουσι. Ὡς οἱ μὲν οὐκ εἶον κερραμελεῖν, οὐδ' ἀπειθεῖν, τῶν μὲν παλαιῶν προφύροντες Μενονικέα τὸν Κρότος, καὶ Μαναρῖαν τὴν Ἡρακλείους· τῶν δ' ὕστερον Φερεκύδην τε τὸν σφόν, ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἀνατρεθέντα, καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ κατὰ τι λόγιον ὑπὸ τῶν βασιλέων φρουρουμένην, Λεωνίδαυ τε τῷ χρησμῷ τροπὸν τινὰ προθυσαμένον ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος· ἐτι δὲ τοὺς ὑπὸ Θεμιστοκλέους σφραγισθέντας ὀμηστῆ Διονύσιον πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας· ἐκείνην γὰρ ἐπιμαρτυροῦσαι τὰ κατορθώματα. Τοῦτο δὲ, ὡς Ἀγησίλαον, ἀπὸ τῶν αὐτῶν Ἀγαμέμνονι τόπων ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς στρατευόμενον πολεμίως, ἤησε μὲν ἡ θεὸς τὴν θυγατέρα σφάγιον, καὶ ταύτην εἶδε τὴν ὄψιν ἐν Ἀυλίδι κοιμώμενος· ὁ δ' οὐκ ἔδωκεν, ἀλλ' ἀπομαλθανοθεὶς κατέλυσε τὴν στρατείαν ἄδοξον καὶ ἀτελῆ γενομένην. Οἱ δὲ τὸνναντίον ἀπηγόρευον, ὡς οὐδενὶ τῶν κρείττωνων καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρεστήν οὖσαν οὕτω βάρβαρον καὶ παρανόμον θυσίαν.

ὄν γὰρ τοὺς Τυφῶνας ἐκείνους, οὐδὲ τοὺς Ἴλιαντας ἀρχεῖν, ἀλλὰ τὸν πάντων πατέρα θεῶν καὶ ἀνθρώπων Δαίμονας θεὸν χαίροντας ἀνθρώπων αἵματι καὶ φόνῳ πιστεύειν μὲν ἴσως ἔστιν ἀβέλτερον ὄντων δὲ τοιούτων, ἀμελητέον ὡς ἀδυνάτων· ἀσθενεία γὰρ καὶ μοχθηρὰ ψυχῆς ἐμφύεσθαι καὶ παραμένειν τὰς ἀτόπους καὶ χαλεπὰς ἐπιθυμίας.

XXII. Ἐν τοιούτοις οὖν διαλόγοις τῶν πρώτων ὄντων, καὶ μάλιστα τοῦ Πελοπίδου διαπύρουτος, ἵππον ἐξ ἀγέλης πολλὸς ἀποφυγούσα, καὶ φερόμενη διὰ τῶν ὀπλων, ὡς ἦν· θέουσα κατ' αὐτοὺς ἐκείνους, ἐπέστη καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις θέαν παρείχεν ἢ τε χροῶ στείλβουσα τῆς χαίτης πυροδότην, ἢ τε γυνότης καὶ τὸ σοβαρὸν καὶ τεθαρρηκὸς τῆς φωνῆς Θεόφοτος δὲ ὁ μάντις συμφρονήσας ἀνεβήσε πρὸς τὸν Πελοπίδαν· Ἦκε, σὸν τὸ ἱερεῖον, ὃ θαιμόνιε καὶ παρθένος ἄλλην μὴ περιμένομεν, ἀλλὰ χροῶ θεξάμενος, ἦν ὁ θεὸς διδώσιν· Ἐκ τούτου λαβόντες τὴν ἵππον, ἐπὶ τοὺς τάφους ἦγον τῶν παρθένων, καὶ κατευξάμενοι καὶ καταστέψαντες, ἐνέτεμνον· αὐτοὶ τε χαίροντες, καὶ λόγον εἰς τὸ στρατόπεδον περὶ τῆς ὄψεως τοῦ Πελοπίδου καὶ τῆς θυσίας διδόντες.

XXIII. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ, τοῦ Ἐπαμινώνδου τὴν φάλαγγα λοξὴν ἐπὶ τὸ εὐώνυμον ἔκλοντος, ὅπως τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἀπωτάτω γένηται τὸ δεξιὸν τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ τὸν Κλεόμβροτον ἐξώσῃ προσπέσων ἀθρόως κατὰ κέρας καὶ βιασόμενος, οἱ μὲν πηλέμιον, καταμαθόντες τὸ γινόμενον, ἤρξαντο μετακινεῖν τῇ τάξει σφᾶς αὐτοὺς, καὶ τὸ δεξιὸν ἀνέπηρσον καὶ περιήγον, ὡς κυλωσόμενοι καὶ περιβαλοῦντες ὑπὸ πληθους τὸν Ἐπαμινώνδαν· Ὁ δὲ Πελοπίδας ἐν τούτῳ προεβέδραμε, καὶ συστρέψας τοὺς τριακοβίους, δρόμῳ φθάνει, πρὶν ἀνατεῖναι τὸν Κλεόμβροτον τὸ κέρας, ἢ συναγαγεῖν πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ, καὶ συγκλιθεῖν τὴν τάξιν, οὐ καθιστώσιν, ἀλλὰ θορυβούμενοις δι' ἀλλήλων τοῖς Λακεδαιμόνις ἐπιβυλῶν. Καίτοι πάντων ἄκροί τεχνῖται καὶ

σοφιστὰ τῶν πολεμικῶν ἄντες αἱ Σπαρτιατικῆ, πρὸς οὐδὲν οὕτως ἐπαίδευσον αὐτοὺς καὶ συνείθιζον, ὡς τὸ μὴ πλανᾶσθαι, μηδὲ ταράττεσθαι, τάξεως διαλυθείσης, ἀλλὰ χρωμένοι πᾶσι πάντες ἐπιστάταις καὶ ζευγίταις, ὅποι ποτὲ συνίστησιν ὁ κίνδυνος καὶ καταλαμβάνει, καὶ συναρμόττειν καὶ μάχεσθαι παρρηλησίως. Τότε δὴ ἡ τοῦ Ἐπαμινώνδου φάλαγξ ἐπιφερομένη μόνοις ἐκείνοις, καὶ παραλλάττουσα τοὺς ἄλλους, ὃ τε Πελοπίδας μετὰ τάχους ἀπίστον καὶ τόλμης ἐν τοῖς ὅπλοις γένομενος, συνέχεε τὰ τε φρονήματα καὶ τὰς ἐπιστήμας αὐτῶν οὕτως, ὥστε φυγὴν καὶ φόβον Σπαρτιατῶν, ὅσον οὐκ ἔγω πρότερον, γενέσθαι. Διὸ τῷ Ἐπαμινώνδῳ βοιωταρχοῦντι, 290 μὴ βοιωταρχῶν, καὶ πάσης ἡγουμένῳ τῆς δυνάμεως, μικροῦ μέρους ἄρχων, ἴσον ἠνέγκατο δόξης τῆς νίκης ἐκείνης καὶ τοῦ κατορθώματος.

XXIV. Εἰς μέντοι Πελοπόννησον ἀμφότεροι βοιωταρχοῦντες ἐνέβαλον, καὶ τῶν ἐθνῶν τὰ πλείστα προσήγαγον, Λακεδαιμονίαν ἀποστήσαντες Ἕλιν, Ἄργος, Ἀρκαδίαν εὐμπασαν, αὐτῆς τῆς Λακεωνικῆς τὰ πλείστα. Καίτοι χειμῶνος μὲν ἦσαν αἱ περὶ τράπας ἀκμαί· μηνὸς δὲ τοῦ τελευταίου φθινοῦτος ὀλίγαι περὶσαν ἡμέραι, καὶ τὴν ἀρχὴν ἔδει παραλαμβάνειν ἑτέροισ ἐνθὺς ἰσταμένου τοῦ πρώτου μηνός, ἢ θνήσκων τοὺς μὴ παραδιδόντας. Οἱ δ' ἄλλοι Βοιωτάρχαι καὶ τὸν νόμον δεδιότες τούτων, καὶ τὸν χειμῶνα φευγοντες, ἀκύνειν ἔσπευδον ἐπ' οἴκου τὰ στρατεύματα. Πελοπίδας δὲ πρῶτος, Ἐπαμινώνδῳ γενόμενος σύμψηφος, καὶ συμπαραρομήσας τοὺς πολίτας, ἦγεν ἐπὶ τὴν Σπάρτην, καὶ διεβίβαζε τὴν Ἑβρώταν· καὶ πολλὰς μὲν ἤρει πόλεις αὐτῶν, πᾶσαν δὲ τὴν χώραν ἐπόρθει μέχρι θαλάσσης, ἡγούμενος ἑπτὰ μυριάδων Ἑλληνικῆς στρατιᾶς, ἧς ἑξατάτου ἢ δωδεκάτου ἦσαν αὐτοὶ Θηβαῖοι μέρος. Ἀλλ' ἡ δόξα τῶν ἀνδρῶν, ἀνευ δόγματος καινοῦ καὶ ψηφίσματος, ἐποίησε τοὺς συμμάχους ἐπεσθαι σιωπῇ πάντας ἡγουμένοις ἐκείνοις. Ὁ γὰρ πρῶτος, ὡς ἔστικε, καὶ κυριώτατος κόμος τῷ σῶζεσθαι δομένῳ τῆ

σώζειν θυνάμενον ἄροστα κατὰ φύσιν ἀποδίδωσι
 κἄν, ὡς περ οἱ πλείοτες εὐδίας οὐσης, ἢ παρ' ἀπὴν
 ὀρμούντες, ἀσελγῶς προσενεχθῶσι τοῖς κυβερνήταις
 καὶ θρασείως, ἅμα τῷ χειμῶνα καὶ κίθυρον κατα-
 λαμβάνειν, πρὸς ἐκείνους ἀποβλέπονσι, καὶ τὰς
 ἐλπίδας ἐν ἐκείνοις ἔχουσι. Καὶ γὰρ Ἀργεῖοι, καὶ
 Ἑλλεῖοι, καὶ Ἀρκαδῆς, ἐν τοῖς συνεδρίοις ἐρίζον-
 τες καὶ διαφερόμενοι πρὸς τοὺς Θηβαίους ὑπὲρ
 ἡγεμονίας, ἐπ' αὐτῶν τῶν αγῶνων καὶ παρὰ τὰ δεινὰ
 τοῖς ἐκείνων ἀνθαιρέτως πειθόμενοι στρατηγῶς
 ἠκολούθουν. Ἐν ἐκείνη τῇ στρατείᾳ πᾶσαν μὲν
 Ἀρκαδίαν εἰς μίαν δύναμιν συνέστησαν, τὴν δὲ
 Μεσσηνίαν χώραν νεμομένων Σπαρτιατῶν ἀποτε-
 ρόμενοι, τοὺς παλαιούς Μεσσηνίους ἐκάλουν καὶ
 κατήγον, Ἰθώμην συνοικίσαντες· ἀπίοτες δ' ἐπ'
 οἴκου διὰ Κεγχρειῶν, Ἀθηναίους ἐνίκων ἐπιχει-
 ρούντας ἀψιμαχεῖν περὶ τὰ στενά, καὶ κωλύειν τὴν
 πορείαν.

XXV. Ἐπὶ δὲ τούτοις οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ὑπερ-
 ηγάπων τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν τύχην ἐθαύμαζον· ὁ
 δὲ συγγενὴς καὶ πολιτικὸς φθόνος, ἅμα τῇ δόξῃ
 τῶν ἀνδρῶν συναυξόμενος, οὐ καλῶς, οὐδὲ πρεπού-
 σας ὑποδοχὰς παρεσκεύαζεν αὐτοῖς. Θανάτου γὰρ
 ἀμφότεροι δίκας ἔφυγον ἐπακελθόντες, ὅτι, τοῦ
 νόμου κτελευντος ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ παραδοῦναι τὴν
 Βοιωταρχίαν ἑτέροις, ὃν Βουκάτιον ὀνομάζουσι, τέ-
 τάρως ὅλους προστεβάλοντο μῆνας, ἐν οἷς τὰ περὶ
 Μεσσηνίαν καὶ Ἀρκαδίαν καὶ τὴν Λακωνικὴν διεμάχη-
 σαν. Εἰσῆχθη μὲν οὖν πρότερος εἰς τὸ δικαστήριον
 Πελοπίδας· διὸ καὶ μᾶλλον ἐκινδύνευσεν· ἀμφοτε-
 ροὶ δ' ἀπελύθησαν. Τὸ δὲ σκοφαντήμα καὶ τὴν
 πείραν Ἐπαμινώνδας ἤνεγκε πρώτως, μέγα μέρος
 ἀνδρείας καὶ μεγαλοψυχίας τὴν ἐν τοῖς πολιτικοῖς
 ἀνέξικακίαν ποιούμενος· Πελοπίδας δὲ, καὶ φύ-
 σει θυμοειδέστερος ᾧν, καὶ παροξυνόμενος ὑπὸ τῶν
 φίλων ἀμύνασθαι τοὺς ἐχθρούς, ἐπελάβετο τοιαύ-
 τῆς αἰτίας. Μενεκλείδας ὁ φήτωρ ἦν μὲν εἰς τῶν
 μετὰ Πελοπίδου καὶ Μέλλωνος εἰς τὴν Χάρωνος σί-

νίαν συκλωδόντων· ἐπεὶ δὲ τῶν ἴσων οὐκ ἤξιούτα
 παρὰ τοῖς Θηβαίοις, δεινότετος μὲν ὢν λέγειν, ἀκό-
 λαστος δὲ καὶ κακοήθης τὸν τρόπον, ἐχρήτο τῇ φύ- 291
 σεσι πρὸς τὸ συκοφαντεῖν καὶ διαβάλλειν τοὺς κρείτ-
 τονας, οὐδὲ μετὰ δίκην ἐκείνην παυσάμενος. Ἐπα-
 μινώνδῃσι μὲν ὢν ἐξέκρουσε τῆς Βοιωταρχίας, καὶ
 κατεπολιτεύσατο πολὺν χρόνον· Πελοπίδαν δὲ πρὸς
 μὲν τὸν δῆμον οὐκ ἴσχυσε διαβαλεῖν, ἐπεχείρει δὲ
 συγροῦσαι τῷ Χάρωνι καὶ, κοισήν τινα τοῦ φθό-
 ρου παραμυθίαν ἔχοντος, ἂν ὢν αὐτοὶ μὴ δύνηται
 βελτίους φανῆναι, τούτους ἀμωσγέπως ἐτέρων
 ἀποδείξωσι κακίους, πολὺς ἦν πρὸς τὸν δῆμον αὐ-
 ξῶν τὰ τοῦ Χάρωνος ἔργα, καὶ τὰς στρατηγίας τὰς
 ἐμείνου καὶ τὰς νίκας ἐγκωμιάζων. Τῆς δὲ πρὸς
 Πλαταιᾶς ἵππομαχίας, ἣν πρὸ τῶν Λευκτρικῶν ἐνί-
 κησαν, ἠγουμένου Χάρωνος, ἐπεχείρησεν ἀνάθεμα
 τοιόνδε ποιῆσαι. Ἀνδρακύδης ὁ Κυζικηνός, ἐκλαβὼν
 παρὰ τῆς πόλεως πίνακα γραφῆαι μάχης ἐτέρας, ἐπε-
 τέλει τὸ ἔργον ἐν Θήβαις. Γενομένης δὲ τῆς ἀπο-
 στάσεως, καὶ τοῦ πολέμου συμπεσόντος, οὐ πολὺ τοῦ
 τέλους ἔχειν ἔλλειποντα τὸν πίνακα παρ' ἑαυτοῖς οἱ
 Θηβαῖοι κατέσχον. Τοῦτον οὖν ὁ Μενεκλείδης ἐπει-
 σεν ἀναθέντας ἐπιγράψαι τὸν ὄνομα τοῦ Χάρωνος,
 εἰς ἀμαυρώσειν τὴν Πελοπίδου καὶ Ἐπαμινώνδου
 δοξάν. Ἦν δ' ἀβέλτερος ἢ φιλατιμία, παρὰ τοσού-
 τους καὶ τηλικούτους ἀγῶνας ἐνός ἔργου καὶ μιᾶς
 νίκης ἀγαπωμένης, ἐν ἣ Γεράνδῃσι τινα τῶν ἀσημῶν
 Σπαρτιατῶν, καὶ τεσσαράκοντα μετ' αὐτοῦ πεσεῖν,
 ἄλλο δ' οὐδένα μέγα πραχθῆναι λέγουσι. Τοῦτο τὸ
 ψήφισμα γραφῆναι Πελοπίδῃσι παρανόμων, ἰσχυρι-
 ζόμενος, ὅτι Θηβαίοις οὐ πατριον ἦν ἰδίᾳ κατ'
 ἄνδρα τιμᾶν, ἀλλὰ τῇ πατρίδι κοινῶς τὸ τῆς νίκης
 ὄνομα σῴζειν. Καὶ τὸν μὲν Χάρωνα παρὰ πᾶ-
 σαν τὴν δίκην ἐγκωμιάζων ἀφθόως διετέλεσε τὸν
 δὲ Μενεκλείδαν βάσανον καὶ πονηρὸν ἐξελέγχων,
 καὶ τοὺς Θηβαίους ἑσπαιῶν, εἰ μὴδὲν αὐτοῖς κα-
 λὸν πέπρακται. Καὶ ὁ Μενεκλείδης ἐπινοῦται χρη-
 μασι, ἃ μὴ ἀνάμεικτος ἐκπίπτει δια πλῆθος, πωτε-

ρον ἐπεχείρησε κινήσαι καὶ μεταστῆσαι τὴν πολιτείαν. Ταῦτα μὲν οὖν ἔχει τινὰ καὶ τοῦ βίου ἀποθεώρησιν.

XXVI. Ἐπεὶ δ' Ἀλεξάνδρου, τοῦ Φερσῶν τυράννου, πολεμοῦντος μὲν ἐν προδήλου πολλοῖς Θεσσαλῶν, ἐπιβουλευόντος δὲ πᾶσιν, ἐπρίσβωσαν εἰς Θήβας αἱ πόλεις στρατηγὸν αἰτούμεναι καὶ δύναμιν, ὁρῶν ὁ Πελοπίδας τὸν Ἐπαμινώνδαν τὰς ἐν Πελοποννήσῳ πράξεις διοικούντα, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπέδωκε καὶ προσέειπε τοῖς Θεσσαλοῖς, μήτε τὴν ἰδίαν ἐπιστήμην καὶ δύναμιν ἀργοῦσαν περιορᾶν ὑπομένων, μήτε, ὅπου κάρεστιν Ἐπαμινώνδας, ἐτέρου δεῖσθαι στρατηγοῦ νομίζων. Ὡς οὖν ἐστράτευσεν ἐπὶ Θεσσαλίαν μετὰ δυνάμεως, τὴν τε Λάρισσαν εὐθύς παρέλαβε, καὶ τὸν Ἀλεξάνδρον ἐλθόντα καὶ δεόμενον διαλλαττεῖν ἐπειράτο, καὶ ποιεῖν ἐν τυράννου πρῶτον ἄρχοντα τοῖς Θεσσαλοῖς καὶ νόμιμον. Ὡς δ' ἦν ἀνήκιστος καὶ θηριώδης, καὶ πολλὴ μὲν ὠμότης αὐτοῦ, πολλὴ δ' ἀσέλγεια καὶ πλεονεξία κατηγορεῖτο, τραχυνομένου τοῦ Πελοπίδου πρὸς αὐτὸν καὶ χαλεπαίνοντος, ἀποδράς ἤχαιτο μετὰ τῶν θορυφῶρων. Ὁ δὲ Πελοπίδας ἄδειαν τε πολλὴν ἀπὸ τοῦ τυραννοῦντος Θεσσαλοῖς ἀπολείπων, καὶ πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν, αὐτὸς εἰς Μακεδονίαν ἀπῆγε, Πτολεμαίου μὲν Ἀλεξάνδρῳ τῷ βασιλεύοντι τῶν Μακεδόνων πολεμοῦντος, ἀμφοτέρων δὲ μεταπεμπτομένων ἑκείνον, ὡς διαλλακτὴν καὶ δικαστὴν καὶ σύμμαχον καὶ βοηθὸν τοῦ δοκούντος ἀδικεῖσθαι γενησομένου. Ἐλθὼν δὲ καὶ διαλύσας τὰς διαφορὰς, καὶ καταγαγὼν τοὺς φεύγοντας, ἄμνηρον ἔλαβε τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως, Φίλιππον, καὶ τριακόντα 292 παῖδας ἄλλους τῶν ἐπιφανεστάτων καὶ κατέστησεν εἰς Θήβας, ἐπιδειξάμενος τοῖς Ἕλλησιν, αἷς πάρος διήκει τὰ Θηβαίων πράγματα τῇ δόξῃ τῆς δυνάμεως, καὶ τῇ πίστει τῆς δικαιοσύνης. Οὗτος ἦν Φίλιππος ὁ τοῖς Ἕλλησιν ὑστερον παλεμήσας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας· τότε δὲ παῖς ὢν ἐν Θήβαις παρὰ Παμμέναιον διαίτην εἶχεν. Ἐν δὲ τούτῳ καὶ ζήλοισις γεγαυῖται

ἔδοξεν Ἐπαμινάνδου, τὸ περὶ τοὺς πολέμους καὶ τὰς στρατηγίας δραστήριον ἴσως κατανοήσας, ὃ μικρὸν ἦν τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς μέρων ἐγκρατείας δὲ καὶ δικαιοσύνης καὶ μεγαλοψυχίας καὶ προφότητος, οἷον ἦν ἀληθῶς μέγας ἐκείνος, οὐδὲν οὔτε φύσει Φίλιππος, οὔτε μιμήσει μετέσχε.

XXVII. Μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν τῶν Θετταλῶν ἀτιμωμένων τὸν Φεραῖον Ἀλέξανδρον, ὡς διαταράττειν τὰς πόλεις, ἀπεστάλη μετ' Ἰσμηνίου πρεσβύων ὁ Πελοπίδας καὶ παρῆν αὐτ' οἰκοθεν ἀγωνίαν δύναμιν, οὔτε πόλεμον προσδοκῆσας, αὐτοῖς δὲ τοῖς Θετταλοῖς χρησθῆναι πρὸς τὸ κατεπίγειον τῶν πραγμάτων ἀναγκαζόμενος. Ἐν τούτοις δὲ πάλιν τῶν κατὰ Μακεδονίαν κατατροπένων (ὃ γὰρ Πτολεμαῖος ἀνηρέκει τὸν βασιλέα, καὶ τὴν ἀρχὴν κατέσχεν, οἱ δὲ φίλοι τοῦ τεθνηκότος ἐκάλεον τὸν Πελοπίδαν), βουλόμενος μὲν ἐπιφανῆναι τοῖς πράγμασιν, ἰδίους δὲ στρατιώτας οὐκ ἔχων, μισθοφόρους τινας αὐτόθεν προσλαβόμενος, μετὰ τούτων εὐθύς ἐβιάδιζεν ἐπὶ τὸν Πτολεμαῖον. Ὡς δ' ἐγγὺς ἀλλήλων ἐγένοντο, τοὺς μὲν μισθοφόρους Πτολεμαῖος χρημασι διαφθείρας ἔπεσεν ὡς αὐτὸν μεταστῆναι· τοῦ δὲ Πελοπίδου τὴν δόξαν αὐτὴν καὶ τὸν ὄνομα δεδοικώς, ἀπήντησεν ὡς κρείσσοι, καὶ δεξιωσάμενος καὶ δεηθείς, ὡμολόγησε τὴν μὲν ἀρχὴν τοῖς τοῦ τεθνηκότος ἀδελφοῖς διαφυλάξαι, Θηβαίους δὲ τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν ἔξειν καὶ φίλον· ὁμηροὺς δ' ἐπὶ τούτοις τὸν υἱὸν Φιλόξενον ἔδωκε, καὶ παντήκαστα τῶν ἐταίρων. Τούτους μὲν αὖν ἀπέστειλεν εἰς Θήβας ὁ Πελοπίδας· αὐτὸς δὲ βαρίως φέρων τὴν τῶν μισθοφόρων προδοσίαν, καὶ πυνθανόμενος, τὰ πλεῖστα τῶν χρημάτων αὐτοῖς, καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας ἀποκείσθαι περὶ Φάρσαλον, ὥστε, τούτων κρατήσας, ἱκανὴν δίκην, ὣν καθύβρισταί, λήμαθαι, συναγαγὼν τῶν Θεσσαλῶν τινας, ἦγεν εἰς Φάρσαλον. Ἀστίας δ' αὐτοῦ παρεληλυθότος, Ἀλέξανδρος ὁ τυραννὸς ἐπεφαικέτο μετὰ τῆς δυνάμεως. Καὶ νομίσαντες οἱ περὶ τὸν Πελοπίδαν, ἀπρλογησάμενοι· ἤκειν, ἐβιάδιζον

αὐτοὶ πρὸς αὐτὸν, ἐξώλη μὲν ὄντα καὶ μισοφύρον εἰ-
 δότες, διὰ δὲ τὰς Θήβας καὶ τὸ περὶ αὐτοὺς ἀξίωμα
 καὶ δόξαν οὐδὲν ἂν παθεῖν προσδοκῆσάωντες. Ὁ δ',
 ὡς εἶδεν ἀνόπλους καὶ μόνους προσίοντας, ἐκείνου
 μὲν εὐθύς συνέλαβε, τὴν δὲ Φάρσαλον κατέσχε.
 Φρίκην δὲ καὶ φόβον ἐνεργάσατο τοῖς ὑπηκόοις πᾶ-
 σιν, ὡς μετὰ τηλεκαύτην ἀδικίαν καὶ τόλμαν ἀφει-
 δήσαν πάντων, καὶ χρησόμενος οὕτω τοῖς παρα-
 κίπτουσιν ἀνθρώποις καὶ πράγμασιν, ὡς τότε γε
 κομιδῇ τὸν ἑαυτοῦ βίον ἀπεργακῶς.

XXVIII. Οἱ μὲν οὖν Θηβαῖοι ταῦτ' ἀκούσαντες,
 ἔφερον τε βαρέως, καὶ στρατιᾶν ἐξέπεμπον εὐθύς,
 δι' ὄργην τινα πρὸς τὸν Ἐπαμινώndan ἑτέρως ἀπο-
 δεῖξαντες ἄρχοντας. Τὸν δὲ Πελοπίδαν εἰς τὰς
 Φεραίς ἀπαγαγὼν ὁ τύραννος, τὸ μὲν πρῶτον εἶε
 τοὺς βουλομένους αὐτῷ διαλέγεσθαι, ναρῖζων ἐλευ-
 τὸν γεγενῆσθαι καὶ ταπεινὸν ὑπὸ τῆς συμφορᾶς. Ἐπεὶ
 δὲ τοὺς μὲν Φεραίους ὁ Πελοπίδας ὑδρομένους πα-
 ρεκάλει θαρσεῖν, ὡς νῦν μάλιστα δάσονται τοῦ τυ-
 ράννου δίκην, πρὸς δ' αὐτὸν ἐκείνον ἀποστείλας, ἔλε-
 γεν, ὡς ἄτοπός ἐστι τοὺς μὲν ἀθλίους κολίτας καὶ
 μηδὲν ἀδικοῦντας ὁσημέραι στρεβλῶν καὶ φονεῦσιν,
 αὐτοῦ δὲ φειδόμενος, ὃν μάλιστα γνωσκέει τιμωρη-
 σόμενον αὐτὸν, ἄνπερ διαφυγῇ θαυμάσας τὸ φρε-
 293 νημα καὶ τὴν ἀδειαν αὐτοῦ. Τί δέ, φησὶ, σπευδεῖ
 Πελοπίδας ἀποθανεῖν; Κακείνος ἀκούσας Ὅπως,
 εἶπε, σὺ τάχιον ἀπόλῃ, μᾶλλον, ἢ νῦν, θεομοσῆς
 γεγόμενος. Ἐκ τούτου διεκόλυθεν ἐντυγχάνειν αὐ-
 τῷ τοὺς ἑκτός. Ἡ δὲ Θήβη, θυγάτηρ μὲν Ἰάσονος
 οὐσα, γυνὴ δ' Ἀλεξάνδρου, πυνθανομένη παρὰ τῶν
 φυλακτότων Πελοπίδαν τὸ θαρραλέον αὐκοῦ καὶ
 γενναῖον, ἐπαθύμησεν ἰδεῖν τὸν ἄνθρωπον καὶ προσε-
 πείν. Ὡς δ' ἦλθε πρὸς αὐτὸν, καὶ ἄτε δὴ γυνή, τὸ
 μὲν μέγεθος τοῦ ἥθους εὖκ' εὐθύς ἐν τοσαύτῃ συμ-
 φορᾷ κατεῖδε, κοῦρᾷ δὲ καὶ στολῇ καὶ διαίτη ταμια-
 ρομένη λυγρᾷ καὶ γῆ πρέποντα τῇ δόξῃ πάσχον αὐ-
 τὸν, ἀπεδάκρυσε τὸ μὲν πρῶτον ἄχρῶν ὁ Πελοπί-
 δας, τίς εἶη γυναικῶν, ἰθαυμάσεν. Ὡς δ' ἔγρω,

προηγορευσέν αὐτὴν πατρόςθεν ἦν γὰρ τῆ Ἰάσονα συνήθης καὶ φίλος. Εἰπούσης δὲ ἐκείνης Ἐλεῶ σου τὴν γυναῖκα· Καὶ γὰρ ἐγὼ σέ, εἶπεν, ὅτι ἄθετος εὔσα ὑπομένεις Ἀλέξανδρον. Οὗτος ἔθιγέ πως ὁ λόγος τῆς γυναικὸς ἐβαρυνετο γὰρ τὴν ὀμότητα καὶ τὴν ὕβριν τοῦ τυράννου, μετὰ τῆς ἄλλης ἄσελγείας καὶ τὸν ἑωτάτον αὐτῆς τῶν ἀδελφῶν παιδικὰ πεπονημένον. Διὸ καὶ συνεχῶς φοιτῶσα πρὸς τὸν Πελοπίδαν, καὶ παρόρησιαζομένη περὶ ὧν ἔπασχε, ὑπέκλυπτο θυμοῦ καὶ φρονήματος καὶ δυναμείας πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον.

XXIX. Ἐπεὶ δ' οἱ στρατηγοὶ τῶν Θηβαίων εἰς τὴν Θετταλίαν ἐμβαλόντες ἐπραβαν οὐδέν, ἀλλὰ δι' ἀπειρίαν, ἢ δυστυλίαν, ἀισχροῦς ἀνεχώρησαν, ἐκείνων μὲν ἕκαστον ἢ πόλις κυρίαῖς δραγμαῖς ἐξημίωσαν, Ἐπαμεινώνδαν δὲ μετὰ δυνάμειος ἀπέστειλεν. Εὐθύς οὖν κινήσας τε μεγάλη Θετταλῶν ἦν, ἐπαυραμένων πρὸς τὴν δόξαν τοῦ στρατηγοῦ, καὶ τὰ πράγματα τοῦ τυράννου ῥαπῆς ἔδειτο μικρῶς ἀπολλώλεταιν τοσοῦτος ἐνεπεπτώκει φόβος τοῖς περὶ αὐτὸν ἤγμοσι καὶ φίλοις; τοσαύτη δὲ τοὺς ὑπηκόους ὀρηκὴ πρὸς ἀπόστασιν εἶχε, καὶ χαρὰ τοῦ μέλλοντος, ὡς εἶναι ἐποπόμενους δίκην δίδοντα τὸν τύραννον. Οὐ μὴν ἀλλ' Ἐπαμεινώνδας τὴν αὐτοῦ δόξαν ἐν ὑστέροι τῆς Πελοπίδου σωτηρίας τιθέμενος, καὶ δεδοικώς, μὴ τῶν πραγμάτων ταραχθέντων, ἀπογνοῦς ἑαυτὸν Ἀλέξανδρος, ὡσπερ θηρίον, τραπηται πρὸς ἐκείνον, ἐπηρωροῖτο τῷ πολέμῳ, καὶ κύκλω περιούν, τῇ παρουσίᾳ καὶ τῇ μελλήσει κατεσκευάζε καὶ συνέστελλε τὸν τύραννον, ὡς μὴτε ἀνεῖναι τὸ αὐθαδὲς αὐτοῦ καὶ θρασυτόμενον, μὴτε τὸ πικρὸν καὶ θυμοειδὲς ἐξερεθίσαι· πυνθανόμενος τὴν ὀμότητα καὶ τὴν ὀλιγωρίαν τῶν καλῶν καὶ δικαίων, ὃς ζῶντας μὲν ἀνθρώπους κατώρυσεν, ἑτέροις δὲ δέρματι σῶν ἀγρίων καὶ ἄρκτων περιτιθεῖς, καὶ τοὺς θηρευτικὸς ἐπάγων κύνας, δίσπα καὶ κατηκόντιζε, παιδιᾷ ταυτὴ χρωόμενος· Μελέθριε δὲ καὶ Σποτούσση, πόλεις ἐνοπύδοις καὶ φίλοις, ἐκλήθησάουσαις περιστήσας ἄρκ

τοὺς δορυφόρους, ἤβηδὸν ἀπίσφαξ. Τὴν δὲ λάχην, ἢ Πολυφρονα τὸν θεῖον ἀπέκτεινε, καθιερῶσας καὶ καταστέψας, ἔθυσεν ὡσπερ θεῶν, καὶ Τύχωνα προσηγόρευεν. Τραγοῦδὸν δὲ ποτε θεώμενος Εὐριπίδου Τρωάδας ὑποκρινόμενον, ᾤχετο ἀπὸ τῶν θεάτρων, καὶ πέμψας πρὸς αὐτὸν ἐκέλευε θαρσύνειν, καὶ μηδὲν ἀγωνίζεσθαι διὰ τοῦτο χεῖρον οὐ γὰρ ἐκείνου καταφρονῶν ἀπελθεῖν, ἀλλ' αἰσχυνόμενος τοὺς πολίτας, εἰ μηδένα πώποτε τῶν ὑπ' αὐτοῦ φανευομένων ἠλεησῆς, ἐπὶ τοῖς Ἐκασίης καὶ Ἀνδρομάχης κακῶς ὀφθήσεται δακρύων. Οὗτος μὲντοι τὴν δόξαν αὐτῆν καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ πρόσχημα τῆς Ἐπαμινώνιδου στρατηγίας καταπλαγεῖς,

Ἐπιτῆς ἀλέκτωρ δοῦλον ὧς κλίνας πτερόν
καὶ τοὺς ἀπολογησομένους ταχὺ πρὸς αὐτὸν ἔπεμ-
294 πεν. Ὁ δὲ συχθίσθαι μὲν εἰρήνην καὶ φιλίαν
πρὸς τοιοῦτον ἄνδρα Θηβαίους οὐχ ὑπέμεινε· σπει-
σάμενος δὲ τριακονθήμερους ἀνοχὰς τοῦ πολέμου,
καὶ λαβὼν τὸν Πελοπίδαν καὶ τὸν Ἰσμηνίαν, ἀνε-
χώρησεν.

XXX. Οἱ δὲ Θηβαῖοι, παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Ἀθηναίων αἰσθόμενοι πρὸς τὴν μέγαν βασιλείαν πρέσβεις ἀναβαίνοντας ὑπὲρ συμμαχίας, ἐπέμψαν καὶ αὐτοὶ Πελοπίδαν, ἄριστα βουλευσάμενοι πρὸς τὴν δόξαν αὐταῦ. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀνέβαινε διὰ τῶν βασιλείων ἐπαρχιῶν, ὀνομαστός ὢν καὶ περὶ βόητος. Οὐ γὰρ ἡρέμα διήκτο τῆς Ἀσίας, αὐτὸ ἐπὶ μικρὸν, ἢ δόξα τῶν πρὸς Λακεδαιμονίους ἀγωνῶν, ἀλλ', ὡς ὁ πρῶτος περὶ τῆς ἐν Λευκτροῖς μάχης ἐξέδραμε λόγος, αἰεὶ τινος καινοῦ προστιθεμένου κατορθώματος, αὐξανομένη καὶ ἀναβαίνουσα πορρωτάτω κατέσχευ. Ἐπεὶτα τοῖς ἐπὶ θυραῖς σατραπείαις καὶ στρατηγοῖς καὶ ἡγεμόσιν ὄφθει, θαῦμα καὶ λόγον παρέσχευ, ὡς οὗτος ἀνήρ ἴσται ἡ χῆς καὶ θαλάσσης ἐμβαλὼν Λακεδαιμονίους, καὶ συστείλας ὑπὸ τῶν Ταύρων καὶ τῶν Εὐρωτῶν τῆν Σπάρτην, τὴν ἀλίαν ἔμπροσθεν βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ καὶ Πέρσας δὲ Ἀγησίλαον τὸν περὶ Σούσων καὶ

Ἐμβατάνων ἐπαραιμένην πόλεμον. Ταῦτ' οὖν ὁ Ἀρταξέρξης ἔχαιρε· καὶ τὸν Πελοπίδαν ἔτι μᾶλλον ἐθαύμαζε τῇ δόξῃ, καὶ μέγαν ἐποίησε ταῖς τιμαῖς, ὑπὸ τῶν μεγίστων εὐδαιμονίζεσθαι καὶ θεραπεύεσθαι βουλόμενος δοκεῖν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν ὄψιν αὐτοῦ εἶδε, καὶ τοὺς λόγους κατενόησε, τῶν μὲν Ἀττικῶν βεβαιωτέρους, τῶν δὲ Λακεδαιμονίων ἀπλουστέρους ὄντας, ἔτι μᾶλλον ἠγάπησε· καὶ πάθος βασιλικὸν παθῶν, οὐκ ἀπεκρυψάτο τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα τιμὴν, οὐδ' ἔλαθε τοὺς ἄλλους πρέσβεις κλειστον νέμων ἐκείνῳ. Καίτοι δοκεῖ μάλιστα τῶν Ἑλλήνων Ἀνταλκίδαν τιμῆσαι τὸν Λακεδαιμόνιον, ὃν τὸν στέφανον, ὃν πίνων περιέπειτο, βάνυαζ εἰς μύρον ἀπέστειλε. Πελοπίδῃ δὲ οὕτω μὲν οὐκ ἐνετύφθησε, δῶρα δὲ λαμπρότατα καὶ μέγιστα τῶν νομιζομένων ἐξέπεμψε, καὶ τὰς ἀξιώσεις ἐπεκύρωσεν, αὐτοτόμους μὲν εἶναι τοὺς Ἕλληνας, οἰκείσθαι δὲ Μεσσηνίῃ, Θηβαίους δὲ πατρικὸς φίλους νομιζεσθαι βασιλέως. Ταύτας ἔχων τὰς ἀποκρίσεις, τῶν δὲ δῶρων οὐδὲν, ὃ τι μὴ χάριτος ἢ σύμβολον καθ' φιλοφροσύνης, δεξάμενος, ἀνέβηξεν· ὃ καὶ μάλιστα τοὺς ἄλλους πρέσβεις διεβάλε· Τιμαγόραν γοῦν Ἀθηναῖοι κριναντες ἀπέκτειναν· εἰ μὲν ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν δωρεῶν, ὀρθῶς καὶ δικαίως. Οὐ γὰρ μόνον χρυσοῦν, οὐδ' ἀργύριον ἔλαβεν, ἀλλὰ καὶ κλίην πολυτελεῆ, καὶ στρωτας θεραπεύοντας, ὡς τῶν Ἑλλήνων οὐκ ἐπισταμένων· ἔτι δὲ βοῦς ὄγδοηκοντα καὶ βουκόλους, ὡς δὴ πρὸς ἀφρώστειαν τινα γάλακτος βοείου θεόμενος. Τέλος δὲ κατέβαινεν ἐπὶ θάλασσαν ἐν φορεῖῳ νομιζόμενος, καὶ τέσσαρα τάλαντα τοῖς νομιζοῦσι μισθὸς ἐδόθη παρὰ βασιλέως. Ἄλλ' ἔοικεν οὐχ ἡ δωροδοκία μάλιστα παροξύνει τοὺς Ἀθηναίους· Ἐπικράτους γοῦν ποτὲ τοῦ σακεσφορον, μὴ ἀρνούμενου δῶρα δεξασθαι παρὰ βασιλέως, ψηφισμα τε γράψαι φασκόντος, ἀπὸ τῶν ἐννέα ἀρχόντων χειροτονεῖσθαι κατ' ἐναντιὸν ἐννέα πρέσβεις πρὸς βασιλέα τῶν δημοτικῶν καὶ πέντητων, ὅπως λαμβάνοντες εὐπορώσιν, ἐγέλασεν ὁ

δῆμος· ἀλλ' ὅτι Θηβαίους ἐγέρονε πάντα, χαλεπῶς ἔφερον, οὐ λογιζόμενοι τὴν Πελοπίδου δοξάν, ὅσων ἦν ῥητορειῶν καὶ λόγων κρείττων παρ' ἀνθρώπων· θεραπεύοντι τοὺς τῶν ὀπλων αἰεὶ κρατούοντας.

XXXI. Ἡ μὲν οὖν πρεσβεία τῷ Πελοπίδῳ
 295 προσέθηκεν οὐ μικρὰν εὐνοίαν ἐπαυελθόντι, διὰ τὸν Μεσσηνίας συνοικισμὸν καὶ τὴν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων αὐτονομίαν. Ἀλεξάνδρου δὲ τοῦ φερρίου πάλιν εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν ἀναδραμόντος, καὶ Θεσσαλῶν μὲν οὐκ ὀλίγας περικόπτοντος πόλεις, Φθιώτας δὲ καὶ Ἀχαιοὺς ἅπαντας καὶ τὸ Μαγνήτων ἔθνος ἐμφροῦρον πεποικημένον· πυνθανόμενα Πελοπίδαν ἐπανεκεῖν αἱ πόλεις εὐθύς ἐπρέσβευον εἰς Θήβας, αἰτούμεναι δύναμιν καὶ στρατηγὸν ἐκείνον. Ψηφισαμένων δὲ τῶν Θηβαίων προθύμως, καὶ ταχὺ πάντων ἐτοιμῶν γενομένων, καὶ τοῦ στρατηγοῦ περὶ ἔξοδον ὄντος, ὁ μὲν ἥλιος ἐξέλιπε, καὶ σκοτος ἐν ἡμέρᾳ τὴν πόλιν ἔσχεν. Ὁ δὲ Πελοπίδας ὁρῶν πρὸς τὸ φῶσμα συντεταραγμένους ἅπαντας, οὐκ ᾔετο δεῖν βιάζεσθαι καταφοβούς καὶ δυσέλπιδας ὄντας, οὐδ' ἀποκινδυνεύειν ἐν ἐπτακισχίλοις πολίταις· ἀλλ' ἑαυτὸν μόνον τοῖς Θεσσαλοῖς ἐπιδοῦς, καὶ τριακοσίους τῶν ἱππέων ἐθελούσας ἀναλαβῶν καὶ ξένους, ἐξώρμησεν, οὔτε τῶν μάντεων ἰσάντων, οὔτε τῶν ἄλλων συμπροθυμουμένων πολιτῶν. Μίγα γὰρ ἰδοῦκε καὶ πρὸς ἄνδρα λαμπρὸν ἐξ οὐρανοῦ γεγονέναι σημεῖον. Ὁ δ' ἦν μὲν καὶ δι' ὄργην, ὧν καθύβριστο, θερμότερος ἐπὶ τὸν Ἀλεξάνδρον· ἤλπιζε δὲ καὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ νοσοῦσαν ἤδη καὶ διεφθαρμένην εὐρήσειν, ἐξ ὧν διελέκτο τῇ Θήβῃ. Μάλιστα δ' αὐτὸν καὶ παρεκάλει τὸ τῆς πράξεως κάλλος, ἐπιθυμοῦντα καὶ φιλοτιμούμενον, ἐν οἷς χρόνοις Λακεδαιμόνιοι Διονυσίῳ, τῷ Σικελίας τυράννῳ, στρατηγούς καὶ ἀρμύστας ἐπέμπον, Ἀθηναῖοι δὲ μισθοδοτῆν Ἀλεξάνδρον εἶχον, καὶ χαλκοῦν ἴσταςαν ὡς εὐεργέτην, τότε τοῖς Ἕλλησιν ἐπιδείξαι Θηβαίους μάχους, ὑπὲρ τῶν

τυραννομένων στρατευομένων, και καταλύοντας εν τοῖς Ἑλλήσι τὰς παρανόμους και βίαιους δυναστείας.

XXXII. Ὡς οὖν εἰς Φάρσαλον ἔλθων ἤθηροσε τὴν δύναμιν, εὐθύς ἐβάδιζεν ἐπὶ τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ δὲ Θηβαῖος μὲν ὀλίγους περὶ τὸν Πελοπίδαν ὄρων, αὐτὸς δὲ πλείους ἔχων ἢ διπλασίους ὀπλίτας τῶν Θεσσαλῶν, ἀπήντα πρὸς τὸ Θετίδιον. Εἰπόντος δὲ τινος τῷ Πελοπίδᾳ, πολλοὺς ἔχοντα τὸν τυραννον ἐπέρχεσθαι Βέλτιον, ἔφη, πλείονα γὰρ νικήσομεν. Ἀνατεινόντων δὲ πρὸς τὸ μέσον, κατὰ τὰς καλουμένας Κυνὸς κεφαλᾶς, λόφων περικλιμαῶν και ὑψηλῶν, ὤρμησαν ἀμφοτέροι τούτους καταλαβεῖν τοῖς πεσούσι. Τούτῳ δ' ἵππεῖς ὁ Πελοπίδας, πολλοὺς κάραθους ὄντας, ἔφηκε τοῖς ἵππεύσι τῶν πολεμίων. Ὡς δ' οὗτοι μὲν ἐκράτουν, και συνεξέπεσαν, εἰς τὸ πεδῖον τοῖς φεύγουσιν, ὁ δ' Ἀλέξανδρος ὠφθη τοὺς λόφους καταλαβῶν, τοῖς ὀπλίταις τῶν Θεσσαλῶν ὕστερον ἐπερχομένοις, και πρὸς ἰαχυρὰ και μετέωρα χωρία βιαζομένοις ἐμβαλῶν, ἐκτενε τοὺς πρώτους, οἱ δ' ἄλλοι πληγὰς λαβόντες οὐδὲν ἐπρῆσαν. Κατεδῶν οὖν ὁ Πελοπίδας, τοὺς μὲν ἵππεῖς ἀνεκαλεῖτο, και πρὸς τὸ συνεστηκὸς τῶν πολεμίων ἐλαυχεῖν ἐκέλευεν· αὐτὸς δὲ συνέμιξε ὁρμῇ τοῖς περὶ τοὺς λόφους μαχομένοις, εὐθύς τὴν ἀσπίδα λαβὼν και διὰ τῶν ὀπισθῶν ὠσάμενος εἰς τοὺς πρώτους, τοσαύτην ἐνεποίησε ῥώμην και προθυμίαν ἀπασιν, ὥστε και τοῖς πολεμίοις ἑτέροις δοκεῖν γεγονότας και σώμασι και ψυχαῖς ἐπέρχεσθαι. Και δυο μὲν ἢ τρεῖς ἀπεκρούσαντο προσβολὰς· ὄρωντες δὲ και τούτους ἐπιβαίνοντας εὐρώστως, και τὴν ἵππον ἀπὸ τῆς δεξιῆς ἀναστρέφουσαν, εἶξαν, ἐπὶ σκέλος προιοῦμενοι τὴν ἀκαχώρησιν. Ὁ δὲ Πελοπίδας, ἀπὸ τῶν ἀκρῶν κατεδῶν ἀπαν τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων, οὕτω μὲν εἰς φυγὴν τετραμμένον, ἤδη δὲ θορύβου και ταραχῆς ἀναπυμπλαμενον, ἔστη, και περιεσκόπησεν, αὐτὸν ζητῶν τὸν Ἀλέξανδρον. Ὡς δ' εἶδεν ἐπὶ τοῦ 196 δεξιῶν παραθάρρυνοντα και συντάττοντα τοὺς μεσθοφόρους, οὐ κατέσχε τῷ λογισμῷ τὴν ὄρχην, ἀλλὰ

πρὸς τὴν βλάβην ἀναφλεχθεὶς, καὶ τῷ θυμῷ παρα-
 δοὺς τὸ σῶμα καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς πράξεως, πολὺ
 πρὸ τῶν ἄλλων ἐξαλούμενος ἐφέρετο, βῶων καὶ προκα-
 λούμενος τὸν τύραννον. Ἐκείνος μὲν οὖν οὐκ ἐδέξα-
 το τὴν ὁμῆν, οὐδ' ὑπέμεινεν, ἀλλ' ἀναφυγῶν πρὸς
 τοὺς δορυφόρους, ἐπέκρουεν ἑαυτὸν. Τῶν δὲ μι-
 σθοφόρων οἱ μὲν πρῶτοι συμβαλόντες εἰς χεῖρας,
 ἀνεκοπήσαν ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου, τινὲς δὲ καὶ πλη-
 γέντες ἐτελεύτησαν. Οἱ δὲ πολλοὶ τοῖς δόρασι πρό-
 βῶσθαι διὰ τῶν ὀπλων τύπτοντες αὐτὸν κατέκρου-
 μάτιζον· ἕως οἱ Θεσσαλοὶ περιπαθήσαντες ἀπὸ τῶν
 λόφων δρόμῳ προσεβοήθησαν. Ἦδη δὲ πεπτωκό-
 τος, οἷ τε ἵπποις προσελάσαντες, ὅλην ἐτρέψαντο
 τὴν φάλαγγα, καὶ διώξαντες ἐπὶ πλείστον, ἐπέ-
 πλησάν νεκρῶν τὴν χώραν, πλείον ἢ τρισχιλίους κα-
 ταβαλόντες.

XXXIII. Τὸ μὲν οὖν Θηβαίων τοὺς παρόντας
 ἐπὶ τῇ τοῦ Πελοπίδου τελευτῇ βαρέως φέρειν, πα-
 τέρα καὶ σωτήρα καὶ διδάσκαλον τῶν μεγίστων καὶ
 καλλίστων ἀγαθῶν ἀποκαλοῦντας ἐκείνον, οὐ πάνθ
 θαυμαστὸν ἦν. Οἱ δὲ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ σύμμαχοι,
 πᾶσαν ἀνθρωπίνην πρέπουσαν ἀρετὴν τιμὴν τοῖς ψη-
 φίσμασιν ὑπερβαλόντες, ἔτι μᾶλλον ἐπεδείξαντο τοῖς
 πάθεσι τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα χάριν. Τοὺς μὲν γὰρ
 παραγεγονότας τῷ ἔργῳ λέγουσι μῆτε θώρακα θέ-
 σθαι, μῆτε ἵππον ἐκχαλινῶσαι, μῆτε τραῦμα δη-
 σασθαι πρότερον, ὡς ἐπύθοντο τὴν ἐκείνου τελευτήν,
 ἀλλὰ μετὰ τῶν ὀπλων θερμοὺς ἰόντας ἐπὶ τὸν νεκρὸν,
 ὡς περ αἰσθανόμενον, τα τῶν πολεμίων κύκλῳ περὶ
 τὸ σῶμα σωρενεῖν λάφυρα, κεῖραι δὲ ἵππους, κεί-
 ρασθαι δὲ καὶ αὐτοὺς· ἀπίοντας δὲ πολλοὺς ἐπὶ
 σκηνάς, μῆτε πῦρ ἀνάψαι, μῆτε δεῖπνον ἐλεῖσθαι,
 σιγὴν δὲ καὶ κατήφειαν εἶναι τοῦ στρατοπέδου παν-
 τος, ὡς περ οὐ νεκρικῶτων ἐπιφανεστάτην νίκην καὶ
 μεγίστην, ἀλλ' ἠττημένων ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ κα-
 ταδεδουλωμένων. Ἐκ δὲ τῶν πόλεων, ὡς ἀπηγγέλ-
 θη ταῦτα, παῖδας αἱ τ' ἀρχαί, καὶ μετ' αὐτῶν
 ἔφηβει καὶ παῖδες καὶ ἱερεῖς, πρὸς τὴν ὑπόδοχὴν τοῦ

σώματος, τρόπαια καὶ στεφάνους καὶ πανοπλίας χρυσᾶς ἐπιφέροντες. Ὡς δ' ἔμμελλον ἐκκομίζεσθαι τὸ σῶμα, προσελθόντες οἱ πρεσβύτατοι τῶν Θεσσαλῶν ἤτοῦντο τοὺς Θηβαίους δι' αὐτῶν θάψαι τὸν νεκρὸν. Εἰς δ' αὐτῶν ἔλεγεν, „ Ἄνδρες συμμαχοί, χάριν αἰτούμεν παρ' ὑμῶν, κόσμον ἡμῖν ἐπ' αὐχλῆ τοσαύτη καὶ παραμυθίαν φέρουσαν. Οὐ γὰρ ζῶντα Θεσσαλοὶ Πελοπίδαν προπέμψουσιν, οὐδ' αἰσθανόμενοι τὰς ἀξίας τιμὰς ἀποδώσουσιν, ἀλλ' ἐὰν ψαύσαι γε τοῦ νεκροῦ τύχωμεν, καὶ δι' αὐτῶν κερμησαίη, καὶ θάψαι τὸ σῶμα, δοξομεν ὑμῖν οὐκ ἀπιστεῖν, ὅτι μείζων ἢ συμφορὰ γέγονε Θετταλοῖς, ἢ Θηβαίαις· ὑμῖν μὲν γὰρ ἡγεμονοῦ ἀγαθοῦ μόνον, ἡμῖν δὲ καὶ τούτου καὶ τῆς ἐλευθερίας στέρεσθαι συμβέβηκε. Πῶς γὰρ ἐτι τολμησομεν αἰτῆσαι στρατηγὸν ἄλλαν παρ' ὑμῶν, οὐκ ἀποδόντες Πελοπίδαν;“ Ταῦτα μὲν οἱ Θηβαῖοι συνεχώρησαν.

XXXIV. Ἐκείνων δὲ τῶν ταφῶν οὐ δοκοῦσιν ἕτεραι λαμπρότεραι γενέσθαι, τοῖς τὸ λαμπρὸν οὐκ ἐν ἐλέφαντι καὶ χρυσῷ καὶ πορφύραις εἶναι νομίζουσιν, ὥσπερ Φίλιστος ὑμῶν καὶ θαυμάζων τὴν Διονυσίου ταφὴν, οἷον τραγωδίας μεγάλης, τῆς τυραννίδος ἐξόδιον θεατρικὸν γενομένην. Ἀλέξανδρος δ' ὁ μέγας, Ἡφαιστῖωνος ἀποθανόντος, οὐ μόνον ἵππους ἔκειρε καὶ ἡμίονους, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπάλξεις ἀφείλε τῶν τειχῶν ὡς ἂν δοκοῖεν αἱ πόλεις πενθεῖν, ἀντὶ τῆς πρόσθεν μορφῆς κούριμον σχῆμα καὶ ἄτιμον ἀναλαμβάνουσαι. Ταῦτα μὲν οὖν, προστάγματα δεσποτῶν ὄντα, καὶ μετὰ πολλῆς ἀνάγκης περαινόμενα, καὶ μετὰ φθόρου τῶν τυχόντων, 297 καὶ μίσους τῶν βιαζομένων, οὐδεμίᾳς χάριτος ἦν, οὐδὲ τιμῆς, ὄγκου δὲ βαρβαρικοῦ, καὶ τροφῆς καὶ ἀλαστονείας ἐπίδειξις, εἰς κενὰ καὶ ἄζηλα τὴν περιουσίαν διατιθεμένων. Ἄνηρ δὲ δημοτικὸς ἐπὶ ξένης τεθνηκώς, οὐ γυναικὸς, οὐ παίδων, οὐ συγγενῶν παρόντων, οὐ δεομένου τινος, οὐκ ἀναγκάζοντος, ὑπὸ δῆμων τοσούτων καὶ πόλεων ἀμιλλωμένων προπεμπόμενος καὶ συνεκκομίζομενος καὶ στεφανουμέ-

νος, εικότως ἔδοκε τὸν τελειότατον ἀπέχειν εὐδαιμονισμόν. Οὐ γὰρ, ὡς Αἰσώπος ἔφασκε, χαλεπώτατος ἔστιν ὁ τῶν εὐτυγούντων θάνατος, ἀλλὰ μακαριώτατος, εἰς ἀσφαλῆ χώραν τὰς εὐπράξιας κατατιθέμενος τῶν ἀγαθῶν, καὶ τύχη μεταβαλλεσθῶν οὐκ ἀπολείπων. Διὸ βέλτιον ὁ Λακων τὸν Ὀλυμπιονίκην Διαγόραν, ἐπιδόντα μὲν νίους στεφανουμένους Ὀλυμπιάσιν, ἐπιδόντα δ' υἱονοὺς καὶ θυγατριδοὺς, ἀσπασάμενος. Κάτθανε, εἶπε, Διαγόρα· οὐκ εἰς τὸν Ὀλυμπον ἀναβήσῃ. Τὰς δὲ Ὀλυμπिकास καὶ Πυθिकास νίκας οὐκ ἂν, οἶμαι, τίς εἰς τὸ αὐτὸ συνθεῖς ἀπάσας, ἐν τῶν Πελοπίδου παραβαλεῖν ἀγῶνων ἀξιώσειεν, οὓς πολλοὺς ἀγωνισάμενος καὶ κατορθώσας, καὶ τοῦ βίου τὸ πλεῖστον ἐν δόξῃ καὶ τιμῇ βιώσας, τέλος ἐν τῇ τρισκαίδεκάτῃ Βοιωταρχίᾳ, τυραννοκτονίᾳ μεμιγμένην ἀριστείαν ἀριστευῶν, ὑπὲρ τῆς τῶν Θεσσαλῶν ἔλευθερίας ἀπέθανεν.

XXXV. Ὁ δὲ θάνατος αὐτοῦ μεγάλα μὲν ἔλυπησε τοὺς συμμάχους, μείζονα δ' ὠφέλησε. Θηβαῖοι γὰρ, ὡς ἐπύθοντο τὴν τοῦ Πελοπίδου τελευτήν, οὐδεμίαν ἀναβολὴν ποιησάμενοι τῆς τιμαρίας, κατὰ τάχος ἐστράτευσαν ὀπλίταις ἑπτακισχιλίοις, ἵππευσὶ δ' ἑπτακοσίοις, ἡγουμένου Μαλκίτου καὶ Διογέτορος. Καταλαβόντες δὲ συνεσταλμένον καὶ περιεκομμένον τῆς δυνάμεως Ἀλέξανδρον, ἠνάγκασαν Θεσσαλοῖς μὲν ἀποδοῦναι τὰς πόλεις, ἃς εἶχεν αὐτῶν, Μάγνητας δὲ καὶ Φθιώτας καὶ Ἀχαιοὺς ἀφεῖναι, καὶ τὰς φρουράς ἐξαγαγεῖν ὁμοῦσαι δ' αὐτὸν, ἐφ' οὓς ἂν ἤσονται Θηβαῖοι καὶ κελεύσωσιν, ἀπολύθησιν. Θηβαῖοι μὲν οὖν τούτοις ἠκέσθησαν. Ἡ δ' ὀλίγον ὕστερον τὰς θεῶς ὑπὲρ Πελοπίδου δίκην ἔδωκε, δηγήσομαι. Θῆβην, τὴν συνοικοῦσαν αὐτῷ, πρῶτον μὲν, ὡς εἴρηται, Πελοπίδας ἐδίδαξε μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἔξω λαμπρότητα καὶ παρασκευὴν τῆς τυραννίδος, ἐντὸς τῶν ὀπλῶν καὶ τῶν φυλάκων οὔσαν. Ἐπειτα δὲ, φοβουμένη τὴν ἀπιστίαν αὐτοῦ, καὶ μισοῦσα τὴν ὠμότητα, συνθεμένη μετὰ τῶν

ἀδελφῶν, τριῶν ὄντων, Τισιφόνου, Πυθολάου, Αν-
κόφρονος, ἐπεχείρει τόνδε τὸν τρόπον. Τὴν μὲν ἄλ-
λην οἰκίαν τοῦ τυράννου κατεῖχον αἱ φυλακαὶ τῶν
παρανυκτερευόντων, ὁ δὲ θάλαμος, ἐν ᾧ καθεύδειν
εἰώθεσαν, ὑπερῶς ἦν, καὶ πρὸ αὐτοῦ φυλακὴν εἶχε
κύων δεδεμένος, πᾶσι φοβερός, πλὴν αὐτοῖς ἐκείνοις
καὶ ἐνὶ τῶν οἰκητῶν τῷ τρέφοντι. Καθ' ὃν οὖν ἐμελ-
λε καιρὸν ἐπιχειροῦν ἢ Θῆβη, τοὺς μὲν ἀδελφοὺς ἀφ'
ἡμέρας εἶχε πλησίον ἐν οἴκῳ τῷ κεκρυμμένους· εἰς-
ελθοῦσα δὲ, ὡς περ εἰώθει, μόνῃ πρὸς τὸν Ἀλέξαν-
δρον ἤδη καθεύδοντα, καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν προσελ-
θοῦσα, τῷ μὲν οἰκίῃ προσέταξεν ἀπάγειν ἔξω τὸν
κύων· βούλεσθαι γὰρ ἀναπαύεσθαι μετ' ἡσυχίας
ἐκείνων. Αὐτῇ δὲ τὴν κλίμακα, βοθρυμένη, μὴ κτύ-
πον παράσχη, τῶν νεανίσκων ἀναβαίνόντων, ἰσίοις
κατεστόρεσεν· εἶτα οὕτως ἀναγαγούσα τοὺς ἀδελ-
φοὺς ξιφῆρεις, καὶ στήσασα πρὸ τῶν θυρῶν, εἰσῆλ-
θεν αὐτῇ, καὶ καθελούσα τὸ ξίφος ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς
κρεμάμενον, ἡμείων εἶναι τοῦ κατέχεσθαι τὸν ἄνδρα
καὶ καθεύδειν εἰδείξεν. Ἐκπεπληγμένων δὲ τῶν νεα-
νίσκων, καὶ κατοκνοῦντων, κακίζουσα καὶ διοιμυμέ-
νη μετ' ὀργῆς, αὐτῇ τὸν Ἀλέξανδρον ἐξεγείρασα μη- 298
νύστιν τὴν πράξιν, αἰσχυνθέντας αὐτοὺς ἅμα καὶ
φοβηθέντας εἰσηγάγε καὶ περιέστησε τῇ κλίμῃ, προσ-
φέρουσα τὸν λύχνον. Τῶν δὲ ὁ μὲν τοὺς πόδας κα-
τεῖχε πιέσας, ὁ δὲ τὴν κεφαλὴν λαβόμενος τῶν τρι-
χῶν ἀνέκλασεν, ὁ δὲ τρίτος τῷ ξίφει τυπτικῶν αὐτὸν
διεχρήσατο· τῷ μὲν τάχει τῆς τελευταῆς, προότερον
ἴσως, ἢ προσήκον ἦν, ἀποθανόντα· τῷ δὲ μόνον, ἢ
πρῶτον τυράννων ὑπὸ γυναικὸς ἰδίας ἀπολέσθαι,
καὶ τῇ μετὰ θάνατον αἰκία τοῦ σώματος, ὀφέντος
καὶ πατηθέντος ὑπὸ τῶν Φεραίων, ἄξια πεπονθί-
ναι δοξάντα τῶν παρανομημάτων.

ΜΑΡΚΕΛΛΟΥΣ

Μάρκον δὲ Κλαύδιον, τὸν πέντακις ὑπατεύσαντα
 Ῥωμαίων, Μάρκου μὲν υἱὸν γενέσθαι λέγουσι,
 κληθῆναι δὲ τῶν ἀπὸ τῆς οἰκίας πρώτον Μάρ-
 κελλον, ὅπερ ἐστὶν Ἀρηῖον, ὡς φησι Ποσειδώνιος.
 Ἦν γὰρ αὐτῷ μὲν ἐμπειρία πολεμικὸς, τῷ δὲ σώματι
 ῥωμαλέος, τῇ δὲ χειρὶ πλήκτης, τῇ δὲ φύσει φιλο-
 πολεμος, καὶ τούτῳ δὴ πολὺ τὸ γαῦρον καὶ ἀγι-
 ρωχὸν ἐπιφαίνων ἐν τοῖς ἀγῶσι τῷ δ' ἄλλῃ τροπῇ
 σωφρων, γιλανθρωπος, Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ
 λόγων, ἀγχι τοῦ τιμᾶν καὶ θαυμάζειν τοὺς κατορ-
 θαυτὰς, ἐραστής, αὐτὸς δ' ὑπ' ἀσχολιῶν ἐφ' ὅσον
 ἦν προθυμὸς ἀσκήσαι καὶ μαθεῖν οὐκ ἐξικόμενος.
 Εἰ γὰρ ἄλλοις τισὶν ἀνθρώποις ὁ θεὸς, ὡς περ' Ὀμη-
 ρος εἶρηκεν,

Ἐκ νεότητος ἔδωκε καὶ ἐς γῆρας τολυπεύειν

Ἀργαλέους πολέμους,
 καὶ τοῖς τότε πρωτεύουσι Ῥωμαίων οἱ νέοι μὲν ὄν-
 τες, περὶ Σικελίαν Καρχηδονίοις, ἀκμάζοντες δὲ,
 Ταλάταις ὑπὲρ αὐτῆς Ἰταλίας ἐπολέμουν, ἤδη δὲ γη-
 ρῶντες; Ἀνάβα πάλιν συνέλιγοντο καὶ Καρχηδονίοις,
 οὐκ ἔχοντες, ὡς περ οἱ πολλοὶ, θαυ γῆρας ἀνάπαυ-
 σιν στρατιῶν, ἀλλ' ἐπὶ στρατηγίας πολέμων καὶ
 ἡγεμονίας κατ' εὐγένειαν καὶ ἀρετὴν ἀγόμενοι.

II. Μάρκελλος δὲ πρὸς οὐδὲν μὲν ἦν μάχης εἶδος
 ἀργός, οὐδ' ἀνάσκητος, αὐτὸς δ' αὐτοῦ κράτιστος

ἐν τῷ μονομαχεῖν γενόμενος, οὐδεμίαν πρόκλησιν ἔφυγε, πάντας δὲ τοὺς προκαλεσαμένους ἀπέκτεινεν. Ἐν δὲ Σικελίᾳ τὸν ἀδελφὸν Ὀτακλίον κινδυνεύουσα διέσωσεν, ὑπερασπίσας καὶ ἀποκτείνας τοὺς ἐπιφερομένους. Ἀπὸ ὧν ὄντι μὲν ἔτι νῦν ἀπομνημονεύονται καὶ γέγραφα παρὰ τῶν στρατηγῶν ἦσαν· εὐδοκίμου δὲ μᾶλλον, ἀγορανόμον μὲν ἀπέδειξε τῆς ἐπιφανιστέρας τάξεως ὁ δῆμος, οἱ δ' ἱερεῖς Ἀγγούρα. Ταῦτο δ' ἐστὶν ἱεροσύνης εἶδος, ᾧ μάλιστα τὴν ἀπ' οἰσυνῶν μαντικὴν ἐπιβλέπειν καὶ παραφυλάττειν νόμος δίδωκεν. Ἡναγκάσθη δ' ἀγορανομῶν δίκην ἀβούλητον εἰσενεγκεῖν. Ἦν γὰρ αὐτῷ παῖς ὁμοῦνομος, ἐν ᾧρᾳ τὴν ὄψιν ἐκπρεπῆς, οὐχ ἤττον δὲ τῷ αἰφρατεῖν καὶ πεπαιδευθεῖσθαι περίβλεπτος ὑπὸ τῶν πολιτῶν τούτῳ Καπετωλῖνος, ὁ τοῦ Μαρκελλοῦ φυνάρχων, ἀσελγῆς ἀνὴρ καὶ θρασὺς, ἐρῶν λόγους προσήνεγκε. Τοῦ δὲ παιδὸς τὸ μὲν πρῶτον αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸν ἀποτριψαμένου τὴν πῖσσαν, ὡς δ' αὖθις ἐπεχειρήσει, κατεικόντος πρὸς τὸν πατέρα, βαρῶς ἐνεγκὼν ὁ Μαρκελλος, προσήγγειλε τῇ βουλῇ τὸν ἄνθρωπον. Ὁ δὲ πολλὰς μὲν ἀποδράσεις καὶ παραγραφὰς ἐμψυχάνατο, τοὺς δημόχους ἐπικαλούμενος· ἐκείνων δὲ μὴ προσδεχομένων τὴν ἐπίκλησιν, ἀρήσει τὴν αἰτίαν ἔφυγε. Καὶ μάρτυρας οὐδενὸς τῶν λόγων γεγονότος, ἔδοξε μεταπέμπεσθαι τὸν παῖδα τῇ βουλῇ. Παραγενομένου δ' ἰδόντες ἐρύθημα, καὶ δακρυόν, καὶ μεμυγμένον ἀπάνστη τῷ θυμουμένῳ τὸ αἰδοῦμενον, οὐδενὸς ἄλλου δεηθέντες τεκμηρίου κατεπαφίσαντο, καὶ χρήμασιν ἐξημίωσαν Καπετωλῖνον. Ἐξ ἧν ὁ Μαρκελλος ἀργυρᾷ λουβρῆα ποιησάμενος, τοῖς θεοῖς καθεύρωσεν.

III. Ἐπιτὸ δὲ, τοῦ πρώτου τῶν Καρχηδονίων πολέμου ἔτι δευτέρῳ καθ' εἰσοστῶ συναιρεθέντος, ἀρχαὶ πάλιν Γαλατικῶν ἀγόνων διεδέχοντο τὴν Ρώμην· οἱ δὲ τὴν ὑπαλιπίαν νεμόμενοι τῆς Ἰταλίας Ἰνσομθρες, Κελτικὸν ἔθνος, μέγαλον καὶ καθ' ἑαυτούς ὄντες, δυνάμεις ἐκόλλουσιν, καὶ μετεπέμποντο Γαλατικῶν τῶν μισθοῦ στρατευομένων, οἱ Ἰεσσαῖται κατ-

λοῦνται· θαυμαστὸν μὲν ἰδοῦσι, καὶ τύχης ἀγαθῆς γενέσθαι, τὸ μὴ συμβαῖναι τὸν Κελτικὸν εἰς τὸ αὐτὸ τῷ Λιβυκῷ πόλεμον· ἀλλ' ὡσπερ ἐφεδρεῖαν εἰληφότες τοὺς Γαλάτας, ἀρθῶς καὶ δικαίως ἀπρεμήσασθαι μαχομένων ἐκείνων, οὕτω τότε δὴ ταῖς νεπικηκόσιν ἐπαποδύεσθαι, καὶ προκαλεῖσθαι σχολὴν ἄγοντας. Οὐ μὴν ἀλλὰ μέγαν ἢ τὰ χωρὰ παρῆχε φόβον, διὰ τὴν γειτνίασιν ὁμοῦ καὶ προσοικῶ πόλεμον συνοισομένοις, καὶ τὸ παλαιὸν αἰτίωμα τῶν Γαλατῶν, οὗς μάλιστα Ῥωμαῖοι δαΐσαι δοκοῦσιν, αἵτε δὴ καὶ τὴν πόλιν ὑπ' αὐτῶν ἀποβαλόντες, εἰ ἐκείνου δὲ καὶ θέμενοι νόμον, ἀτελεῖς εἶναι στρατείας τοὺς ἱσρίας, πλὴν εἰ μὴ Γαλατικὸς πάλιν ἐπέλθοι πόλεμος. Ἐδήλου δὲ καὶ τὸν φόβον αὐτῶν ἢ τὰ παρασκευῆ (μυριάδες γὰρ ἐν ὄπλοις ἅμα τῶσάυται Ῥωμαίων, οὔτε πρότερον, οὔτε ὕστερον, γενέσθαι λέγονται), καὶ τὰ περὶ τὰς θανάσις καινοτομημένα· βαρβαρικὸν μὲν γὰρ οὐδὲν, οὐδ' ἐκφυλὸν ἐπιτηδεύοντες, ἀλλ' ὡς ἐπὶ μάλιστα ταῖς δοξαῖς Ἑλληνικῶς διακείμενοι καὶ πρῶτος πρὸς τὰ θεῖα, τότε, τοῦ πολέμου συμπεσόντος, πραγμασθήσαν· εἶσαι λογίοις τισὶν ἐκ τῶν Σιβυλλείων, καὶ δύο μὲν Ἕλληνας, ἄνδρα καὶ γυναῖκα, δύο δὲ Γαλάτας ὁμοίως, ἐν τῇ καλουμένῃ βοῶν ἀγορᾷ κατορύξαι ζῶντας, οἷς ἐτι καὶ νῦν ἐν τῷ Νοεμβρίῳ μηνὶ θρῶσιν Ἕλλησι καὶ Γαλάταις ἀπορόδητους καὶ ἀθεάτους ἱερουργίας.

IV. Οἱ μὲν οὖν πρῶτοι τῶν ἀγῶνων, νίκας τε μεγάλας καὶ σφάλματα τοῖς Ῥωμαίοις ἐνέγκαντες, εἰς οὐδὲν ἐτελεύτησαν πείρας βέβαιον. Φλαμινίου δὲ καὶ Φουρίου τῶν ὑπάτων μεγάλας ἐκστρατευσάντων δυνάμεσιν ἐπὶ τοὺς Ἰνσομβρας, ὡφθη μὲν αἵματι θίειν ὃ διὰ τῆς Πικηνίδος χώρας ποταμὸς, ἐλέχθη δὲ τρεῖς σελήνας φανῆναι περὶ πόλιν Δορμινον· οἱ δὲ ἐπὶ ταῖς ὑπατικαῖς ψηφοφορίαις παρρησιασθέντες, τοὺς οἰωνοὺς ἱσρίας διββεβαδύνοντα, μοχθηρὰς καὶ δυσᾶρνηθας αὐτοῖς γεγεμέναι τὰς τῶν ὑπάτων ἀναγκαρεύσεις. Εὐθύς οὖν ἐπαμφέν ἢ σύγκλητος ἐπὶ τὸ στρατοπέδον γράμματα, καλεῖσθαι καὶ μεταπέμπαντιν

τούς ὑπάτους, ὅπως ἐπανελθόντες ἢ τάχιστα τὴν αἰσχρὴν ἀπέλιπονται, καὶ μηδὲν ὡς ὑπατοὶ φθάσαι πράξει πρὸς τοὺς πολέμους. Ταῦτα δεξάμενος, τὰ γράμματα Φλαμίνιος, οὐ πρότερον ἔλυσε, ἢ μάχη συναΐας τρέψασθαι τοὺς βαρβάρους καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐπιδραμεῖν. Ὡς οὖν ἐπανῆλθε μετὰ πολλῶν λαφύρων, οὐκ ἀπήνησεν ὁ δῆμος, ἀλλ', ὅτι καλούμενος οὐκ εὐθύς ὑπήκουσεν, αὐδ' ἐπεισθη ταῖς γραμμασίῳ, ἀλλ' ἐνύβρισε καὶ κατεφρόνησε, μικροῦ μὲν ἰδέσθαι ἀποκηφίσασθαι τὸν θρίαμβον αὐτῷ· θριαμβώσαντα δὲ ἰδιωτῆν ἐποίησεν, ἀναγκάσας ἐξομώσασθαι τὴν ὑπατείαν μετὰ τοῦ συναρχοντος. Οὐ- 300
τω πάντα τὰ πράγματα Ῥωμαίως εἰς τὸν Θεὸν ἀνήγετο· μακρῶν δὲ καὶ πατριῶν ὑπεροφίαν οὐδ' ἐπὶ ταῖς μεγίσταις εὐπραξίαις ἀπεδέχοντα, μείζον ἠγούμενοι πρὸς σωτηρίαν πόλεως τὸ θωαμαζεῖν τὰ θεῖα τοὺς ἀρχοντας, ἢ τὸ κρατεῖν τῶν πολέμων.

V. Τιβέριος οὖν Σεμπρώνιος, ἀνὴρ δὲ ἀνδρείων καὶ καλοκαγαθίων εὐδενός ἦττον ἀγαπηθείς ὑπὸ Ῥωμαίων, ἀπέδειξε μὲν ὑπατεύων διαδοχῶς, Σκηπίωνα Νασειῶν καὶ Γάϊον Μάρκιον ἤδη δ' ἐχόντων αὐτῶν ἐπαρχίας καὶ στρατεύματα, ἱερατικοῖς ὑπαμοήμασι ἐντυχῶν, εὐφρην ἠγροημένον ὑφ' αὐτοῦ τῶν πατριῶν. Ἦν δὲ τοιοῦτος ὅταν ἀρχῶν ἐπ' ὄρνισι καθεζόμενος ἐξω πόλεως ἔχων οἶκον, ἢ σκηπὴν μεμισθωμένην, ὑπ' αἰτίας τινός ἀναγκασθῆ, μήπω γεγονότων σημείων βεβαίων, ἐπανελθεῖν εἰς πόλιν, κερταῖα ἔχρῃν τὸ προμεμισθωμένον οἶκημα, καὶ λαβεῖν ἕτερον, ἐξ ὧν ποιησεται τὴν θεῖαν ἀσθίς ἐξ ὑπαρχῆς. Τοῦτ' ἔλαθεν, ὡς εἶπε, τὸν Τιβέριον, καὶ δις τῷ αὐτῷ χρησάμενος, ἀπέδειξε τοὺς εἰρημένους ἀνδρας ὑπατους. Τότερον δὲ γνοὺς τὴν ἀμωρτίαν, ἀπήνευκε πρὸς τὴν σύγκλητον. Ἡ δ' οὐ κατεφρόνησε, καίτοι μικροῦ ὄντος τοῦ ἑλλείμματος, ἀλλ' ἔγραψε τοῖς ἀνδράσι· καὶ ἐκεῖνοι τὰς ἐπαρχίας ἀπολιπόντες, ἐπανῆλθον εἰς Ῥώμην ταχύ, καὶ κατέθεντο τὴν ἀρχήν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐπράχθη. Περὶ δὲ τοῖς αὐτοῖς ἐκείνους χρόνους καὶ δύο ἱερεῖς ἐπι-

φανέστατοι τῆς ἰερωσύνης ἀφηρέθησαν, Κορνήλιος μὲν Κέθηνος, ὅτι τὰ σπλάγχνα τοῦ ἱεροῦ παρὰ τάξιν ἐπέδωκε Κουίντος δὲ Σουλπίκιος, ἐπὶ τῷ θύρατος αὐτοῦ τὸν κορυφαῖον ἀπορῦναι τῆς κεφαλῆς πῖλον, ὃν οἱ καλούμενοι Φλαμίνιοι φοροῦσιν. Μινυκίου δὲ δικτάτωρος ἵππαρχον ἀποδείξαντες Γαῖον Φλαμίνιον, ἐπεὶ τρισμῆς ἠκολούθει μῦθος, ὃν σόφιστα καλοῦσιν, ἀποψηφισάμενοι τούτους, αὐθις ἑτέρους κατέστησαν. Καὶ τὴν ἐν οὕτω μικροῦ ἀκρίβειαν φυλάττοντες, οὐδεμίᾳ προσεμίγνυσαν δεσδαίμονιᾳ, τῷ μηδὲν ἀλλάττειν μηδὲ παρεβαίνειν τῶν πατρίων.

VI. Ὡς δ' οὖν ἐξωμόσαντο τὴν ἀρχὴν οἱ περὶ τὸν Φλαμίνιον, διὰ τῶν καλουμένων μεσοβασιλείων ὑπατος ἀποδείκνυται Μάρκελλος. Καὶ παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν, ἀποδείκνυσιν αὐτῷ συνάρχοντα Γναῖον Κορνήλιον. Ἐλίχθη μὲν οὖν, ὡς πολλὰ συμβατικά τῶν Γαλατῶν λεγόντων, καὶ τῆς βουλῆς εἰρηναῖα βουλομένης, ὁ Μάρκελλος ἐξετραχυνε τὸν ἄθλον ἐπὶ τῶν πόλεμον οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ γενομένης εἰρήνης, ἀνακαινίσαι τὸν πόλεμον οἱ Γεσσαῖται δοκοῦσε, τὰς Ἀλπεις ὑπερβαλόντες, καὶ τοὺς Γησάμβρους ἐπάραντες (τρिसμῦριοι γὰρ ὄντες προσεγένοντο πολλαπλαστοῖς ἐκείνοις οὗσι), καὶ μέγα φρονούντες, εὐθύς ἐπ' Ἀκέρφας ὤρμησαν, πόλιν ὑπὲρ ποταμοῦ Πάδου ἀναψύσμενην. Ἐκείθεν δὲ μυρίους τῶν Γεσσατῶν ὁ βασιλεὺς Βριτόμαρτος ἀναλαβὼν, τὴν περὶ Πάδον χώραν ἐπόρθει. Ταῦτα Μάρκελλος πυθόμενος, τὸν μὲν συνάρχοντα πρὸς Ἀκέρφαις ἀπέλιπε, τὴν περὶ καὶ βαρεῖαν ὁμοῦ πᾶσαν ἔχοντα δύναμιν καὶ τῶν ἵππειων μέρος τρίτον· αὐτὸς δὲ τοὺς λοιποὺς ἵππεις ἀναλαβὼν, καὶ τοὺς ἐλαφροτάτους τῶν ὀπλιτῶν περὶ ἕξακασίους, ἤλαυνεν, οὔτε ἡμέρας, οὔτε νύκτας ἀνιῖς τὸν δρόμον, ἕως ἐπέβαλε τοῖς μυρίοις Γεσσαταῖς περὶ τὸ καλούμενον Κλαστίδιον, Γαλατικὴν κώμην, οὐ πρό πολλοῦ Ῥωμαίοις ὑπήκουον γεγεννημένην. Ἀναλαβεῖν δὲ καὶ διαναπαῦσαι τὸν στρατὸν οὐχ ὑπέσβην αὐτῷ· ταχὺ γὰρ αἰσθῆσαι ταῖς βαρβάρους ἀφικομε-

τος παρέσχε, και κατέφροθηθη, πεζῶν μὲν ὀλίγων παντάπασιν ὄντων σὺν αὐτῷ, τὸ δ' ἵπποκὸν ἐν οὐδενὶ λόγῳ τῶν Κελτῶν τιθαμέναν. Κρατίστοι γὰρ ὄντες ἵππομαχεῖν, και μάλιστα τούτων διαφέρειν δοκῶντες, τότε και πλήθει πολὺ τὸν Μάρκελλον ὑπερέβαλλον. Ἐνθὺς οὖν ἐπ' αὐτὸν, ὡς αναγκασόμενοι, μετα βίας πολλῆς και δεινῶν ἀπειλῶν ἐφέροντο, τοῦ βασιλέως προῖππευοντος. Ὁ δὲ Μάρκελλος, ὡς μὴ φθαίειν αὐτὸν ἐγκυκλιώσαμενοι και περιχυνθέντες, ὀλιγοστών ὄντα, τὰς ἴλας ἤγε πέρῳ τῶν ἵππέων, και περιήλανε, λεπτόν ἐκτείνων τὸ κέρας, ἀχρὶς οὐ μικρὸν ἐπέσχε τῶν πολεμίων. Ἦδη δὲ πως εἰς ἐμβολὴν ἐπιστρέφοντος αὐτοῦ, συντυγχάνει τὸν ἵππον πτυρέντα τῇ γαυρότητι τῶν πολεμίων ἀποτραπέσθαι, και βίᾳ φέρειν ὀπίσω τὸν Μάρκελλον. Ὁ δὲ τούτα δέσας, μὴ ταραχὴν ἐκ δεισιδαιμονίας τοῖς Ῥωμαίοις ἐνεργάσθαι, ταχὺ περιστάσας ἐφ' ἡλίαν τῷ χαλιῶ και περιστρέψας τὸν ἵππον ἐναντίον τοῖς πολεμίοις, τὸν ἥλιον αὐτὸς προσεκύνησεν, ὡς δὴ μὴ κατὰ τύχην, ἀλλ' ἔνεκα τούτου, τῇ περιαγωγῇ χρησάμενος. Οὕτω γὰρ ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις προσκυνεῖν τοὺς θεοὺς, περιστρεφομένους. Αὐτὸν δ' ἤδη προσμειγνύντα τοῖς ἐναντίοις, προσεῦξασθαι τῷ Φερετρῷ Διὶ τὰ κάλλιστα τῶν παρὰ τοῖς πολεμίοις ὀπλων καθιερώσειν.

VII. Ἐν τούτῳ δὲ κατιδὼν ὁ τῶν Γαλατῶν βασιλεὺς, και τεκμηραμένος ἀπὸ τῶν συμβόλων ἄρχοντα τοῦτον εἶναι, πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων ἐξελάσας τὸν ἵππον, ὑπηντίασεν ἅμα τῇ φωνῇ προκλητικῶν ἐπαλαλάσων, και τὸ δόρυ κραδαίνων ἀνὴρ μετέθει τε σώματος ἔξοχος Γαλατῶν, και πανοπλίᾳ ἐν ἀργύρῳ και χρυσῷ και βαφαῖς και πᾶσι ποιμίμασιν, ὡσπερ ἀστραπῇ, διαφίρων στιλβούσῃ. Ὡς οὖν ἐπιβλέψαντι τὴν φαλαγγα τῷ Μάρκελλῳ ταῦτα τῶν ὀπλων εἶδοξε κάλλιστα, και κατὰ τούτων ὑπέλαβε πεποιῆσθαι τῷ θεῷ τὴν κατευχὴν, ὠρμησεν ἐπὶ τὸν ἄνδρα, και τῷ δόρατι διακνήψας τὸν θώρακα, και συνεπερίσας τῇ σὺμῃ τοῦ ἵππου, ἅπαντα μὲν αὐτὸν περιέχευσε, δευ-

τέραν δὲ καὶ τρίτην πληγὴν ἐνεῖς, εὐθύς ἀπέκτειναν. Ἀποπηδήσας δὲ τοῦ ἵππου, καὶ τῶν ὀπλῶν τοῦ νεκροῦ ταῖς χερσὶν ἐφαψάμενος, πρὸς τὸν οὐρανὸν εἶπεν, „Ὡ μεγάλα στρατηγῶν καὶ ἡγεμόνων ἔργα καὶ πράξεις ἐπιβλέπων ἐν πολέμοις καὶ μάχαις. Φερέτρια Ζεῦ, μαρτύρομαι σε Ῥωμαίων τρίτος ἄρχων ἄρχοντα, καὶ βασιλεῖα στρατηγός, ἰδίᾳ χειρὶ τόνδε τὸν ἄνδρα κατεργασάμενος καὶ κτείνας, σοὶ καθιερῶν τὰ πρῶτα καὶ κάλλιστα τῶν λαφύρων. Σὺ δὲ δίδου τύχην ὁμοίαν ἐπὶ τὰ λοιπὰ τοῦ πολέμου προσηπομένοις.“ Ἐκ τούτου συνέμισγον οἱ ἱππεῖς, οὐ διακεκρημένοις τοῖς ἵππευσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς πεζοὺς ὁμοῦ προσφερομένους μαχόμενοι· καὶ νικῶσι νίκην ἰδέα τε καὶ τροπῆ περιττὴν καὶ παράδοξον. Ἱππεῖς γὰρ ἱππέας καὶ πεζοὺς ἅμα τοσοῦτοι τοσοῦτους, οὔτε πρότερον, οὔτε ὕστερον, νικῆσαι λέγονται. Κτείνας δὲ τοῦδ' πλείστους, καὶ κρατήσας ὀπλῶν καὶ χρημάτων, ἐπανήλθε πρὸς τὸν συναρχοντα μαχθηρῶς πολεμοῦντα Κελτοῖς περὶ πόλιν μεγίστην καὶ πολυανθρωποτάτην τῶν Γαλατικῶν. Μεδιόλανον καλεῖται, καὶ μητρόπολιν μὲν αὐτὴν οἱ τῆδε Κελτοὶ νομίζουσιν ὄθεν ἐκθύμως μαχόμενοι περὶ αὐτῆς, ἀντεπαλιόρχουν τὸν Κορνήλιον. Ἐπελθόντες δὲ Μαρκελλοῦ, καὶ τῶν Γεσσατῶν, ὡς ἐπέθοντο τὴν τοῦ βασιλέως ἦταν καὶ τελευτήν, ἀπελθόντων, τὸ μὲν Μεδιόλανον ἀλλίσκεται, τὰς δ' ἄλλας πόλεις αὐτοὶ παραδιδόασιν οἱ Κελτοὶ, καὶ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέπουσι πάντα Ῥωμαίοις. Καὶ τούτοις μὲν ἦν εἰρήνη μετρίαν τυχοῦσι.

VIII. Ψηφισαμένης δὲ τῆς συγκλήτου μόνῳ Μαρκελλῷ Θρίαμβον, εἰσήλαυνε, τῇ μὲν ἄλλῃ λαμπροτῆτι καὶ πλοῦτι καὶ λαφύροις καὶ σώματι ὑπερβῆσιν αἰχμαλώτων, ἐν ὀλίγοις θαυμαστός· ἥδιστον δὲ πάντων θεῖμα καὶ καινότερον ἐπιδεικνύμενος αὐτὸν κομίζοντα τῷ θεῷ τὴν τοῦ βασιλέως πανοπλίαν. Ἄρως γὰρ εὐκτεάνου πρέμνον ὄρθιον καὶ μέγα τεμαῖον, Ζῆα καὶ ἀσκήτους ὡσπερ τροπαιῶν, ἀπεθήσατο καὶ κτήρησεν ἐξ αὐτοῦ τὰ λάφυρα, κῶσμη διαθέεις καὶ

περιαρμόσας ἕκαστον. Προϊούσης δὲ τῆς πομπῆς
 ἀράμενος αὐτός, ἐπέβη τοῦ τεθρίππου, καὶ τρο-
 παιοφόρον ἄγαλμα τῶν ἱκείνου κάλλιστον καὶ δια-
 πρεπέστατον ἐπόμπευε διὰ τῆς πόλεως. Ὁ δὲ στρα-
 τὸς αἶψατο καλλίστοις ὄπλοις κεκοσμημένος, ἄδων ἄλ-
 λα τε πεπαιωμένα μέλη καὶ παιάνας ἐπινικίους εἰς
 τὸν θεὸν καὶ τὸν στρατηγόν· οὕτω δὲ προβάς, καὶ
 παραλθὼν εἰς τὸν νεὸν τοῦ Φερετρίου Διός, ἀνέστησα
 καὶ καθιέρωσεν, τρίτος καὶ τελευταῖος ἄχρι τοῦ καθ'
 ἡμῶν αἰῶνος. Πρῶτος μὲν γὰρ ἀνήνευγε σκύλα Ῥω-
 μύλος, ἀπὸ Διῶνος τοῦ Καϊνικῆτος· δεύτερος δὲ
 Κόσσορ Καρνήλιος, ἀπὸ Τολουμίου Τυρρήνου· μετὰ
 δὲ τούτους Μάρκελλος, ἀπὸ Βριτομάρτου, βασιλέως
 Γαλατῶν· μετὰ δὲ Μάρκελλον οὐδὲ εἰς. Καλεῖται
 δ' ὁ μὲν θεὸς, ᾧ πέμπεται, Φερετριῶς Ζεὺς, ὡς
 μὲν ἐνίοι φασίν, ἀπὸ τοῦ φερετρευομένου τροπαιοῦ,
 κατὰ τὴν Ἑλληνίδα γλῶσσαν, ἐκ πολλῆν τότε συμ-
 μεμυγμένην τῇ Λατίνων· ὡς δ' ἕτεροι, Διὸς ἐστὶν
 ἡ προσωνομία κεραυνοβολούτος. Τὸ γὰρ τύπτειν
 φέρει οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Ἄλλοι δὲ παρὰ τὴν
 τοῦ πολέμου πληγὴν γεγονέναι τοῦνομα λέγουσι. Καὶ
 γὰρ νῦν ἐν ταῖς μάχαις, ὅταν διακώσῃ τοὺς πολε-
 μίους, πυκνὸν τὸ φέρι, τούτεστι παις, παρεγγυῶ-
 σιν ἀλλήλοις. Τὰ δὲ σκύλα σφάλια μὲν κοινῶς,
 ἰδίως δ' ὀπίμια, ταῦτα καλοῦσι. Καίτοι φασίν ἐν
 ταῖς ὑπομνήμασι Νουμῶν Πομπήλιον καὶ πρώτῳ
 ὀπιμίῳν καὶ δευτέρῳν καὶ τρίτῳν μνημονεύειν· τὰ
 μὲν πρῶτα ληφθέντα τῷ Φερετρίῳ Διὶ κελυθῶντα
 καθιεραῦν, τὰ δευτέρα δὲ τῷ Ἀρεί, τὰ δὲ τρίτα τῷ
 Κυρίῳ· καὶ λαμβάνειν γέρας, κοσάρια τριανόσια
 τὸν πρῶτον, τὸν δὲ δευτέρον διανόσια, τὸν δὲ τρί-
 τον ἑκατόν. Ὁ μὲντοι πάλυς οὗτος ἐπικρατεῖ λόγος,
 ὡς ἐκείνων μόνων ὀπιμίῳν ὄντων, ὅσα καὶ παρη-
 τάξεως οὔσης, καὶ πρώτα, καὶ στρατηγοῦ στρατηγόν
 ἀνελότος. Περὶ μὲν οὖν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον. Οἱ
 δὲ Ῥωμαῖοι τῆς κίχης ἐκείνης καὶ τοῦ πολέμου τὴν
 κατάλυσιν οὕτως ὑπερηγάπησαν, ὥστε καὶ τῷ Πυ-
 θίῳ χρυσῶνα κρατῆρα ἀπὸ λητρώων . . . εἰς Δελφοῦς

ἀποστεῖλαι χαριστήριον, καὶ τῶν λαφύρων ταῖς τε συμμαχίαι μεταδῶναι πόλεσι λαμπρῶς, καὶ πρὸς Ἴέρωνα πολλὰ πέμπει, τὸν Συρακουσίων βασιλέα, φίλον ὄντα καὶ σύμμαχον.

IX. Ἀντίβου δ' ἐμβαλόντος εἰς Ἰταλίαν, ἐπέμφθη μὲν ὁ Μάρκελλος ἐπὶ Σικελίαν, στόλον ἄγων. Ἐπεὶ δ' ἡ περὶ Κάννας ἀτυχία συνέπεσε, καὶ Ῥωμαίων οὐκ ὀλίγαι μυριάδες ἐν τῇ μάχῃ διεφθάρησαν, ὀλίγοι δὲ σωθέντες εἰς Κανύσιον συνεπεφεύγεσαν, ἦν δὲ προσδοκία, τὸν Ἀντίβαν εὐθύς ἐπὶ τὴν Ρώμην ἔλθῃν, ὅπερ ἦν κράτιστον τῆς δυνάμεως ἀνηγοῦντα. πρῶτον μὲν ὁ Μάρκελλος ἀπὸ τῶν νεῶν ἐπέμπε τῇ πόλει φυλακὴν, πεντακοσίους καὶ χιλίους ἄνδρας, ἔπειτα θόγμα τῆς βουλῆς δεξάμενος, εἰς Κανύσιον παρήλθε, καὶ τοὺς ἐκεῖ συνειλεγμένους παραλαβὼν, ἐξηγάγε τῶν ἐρυμάτων, οἷς οὐ προησόμενος τὴν χώραν. Ῥωμαίοις δὲ τῶν ἡγεμονικῶν καὶ δυνατῶν ἀνδρῶν οἱ μὲν ἐτεθῆκεσαν ἐν ταῖς μάχαις. Φαβίου δὲ Μαξιμου τοῦ πλείστον ἔχοντος ἀξίωμα πίστεως καὶ συνέσεως τὸ λίαν ἀπηκριβωμένον ἐν τοῖς ὑπὲρ τοῦ μὴ παθεῖν λογισμοῖς ὡς ἄργον ἐπὶ τὰς πράξεις καὶ ἀνταγωνιστῶντο· καὶ νομίζοντες ἀποχωρῶντα τοῦτον ἔχειν πρὸς ἀσφάλειαν, οὐ διαρκῆ δὲ πρὸς ἀμυναν στρατηγόν, ἐπὶ τὸν Μάρκελλον κατέφευγον, καὶ τὸ θαρραλέον αὐτοῦ καὶ θραστήριον πρὸς τὴν ἐκείνου κεραιαννύτες καὶ ἀρμόττοντες εὐλαβίαν καὶ πρόνοιαν, ποτὲ μὲν ἀμφοτέρους ἅμα χειροτονοῦντες ὑπάτους, ποτὲ δ' ἐν μέρει, τὸν μὲν ὑπάτον, τὸν δ' ἀνθύπατον ἐξέπεμπον. Ὁ δὲ Ποσειδώνιος φησὶ, τὸν μὲν Φαβίον θυρεὸν καλεῖσθαι, τὸν δὲ Μάρκελλον ξίφος. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀντίβας ἔλεγε, τὸν μὲν Φαβίον ὡς παιδαγωγὸν φοβεῖσθαι, τὸν δὲ Μάρκελλον ὡς ἀνταγωνιστὴν· ὅφ' οὐ μὲν γὰρ κωλύεσθαι κακὴν τι ποιεῖν, ὅφ' οὐ δὲ καὶ πασχειν.

X. Πρῶτον μὲν οὖν ἀνίστατο πολλῆς καὶ θαυμάσιας ἐκ τοῦ κρατεῖν τὸν Ἀντίβαν τοῖς στρατιώταις ἐγγενομένης, τοὺς ἀποσημιθαρμένους τοῦ στρατοπέδου καὶ κατατρέχοντας τὴν χώραν ἐπιτεθίμηνος κατέ-

κοπτε καὶ ὑπαπέλιπε τῆς δυνάμεως: ἔπειτα πρὸς Νέαν πόλιν καὶ Νώλαν βοηθήσας, Νεαπολίτας μὲν ἐπέρωσεν, αὐτοὺς καθ' αὐτοὺς βεβαίους ὄντας Ῥωμαίους, εἰς δὲ Νώλαν εἰσελθὼν, στάσιν εὗρε, τῆς βουλῆς τὸν δῆμον ἀντιβιβόντα μεταχειρίσασθαι καὶ καταρτίσαι μὴ δυναμένης. Ἦν γὰρ τις ἀθηρ, εὐγενεῖα τε πρωτεύων ἐν τῇ πόλει καὶ κατ' ἀνδρείων ἐπιφανής, ὄνομα Βάνδιος· καὶ τοῦτον ἐν Κανναῖς περιόπτως ἀγωνισάμενον, καὶ πολλοὺς μὲν ἀνελόντα τῶν Καρχηδονίων, τέλος δ' αὐτὸν ἐν τριῶν νεκροῖς εὐρεθέντα πολλῶν βελῶν καταπλεῶν τὸ σῶμα, θαυμασας ὁ Αννίβας, οὐ μόνον ἀφῆκεν ἀκεν λυτῶν, ἀλλὰ καὶ δῶρα προσέθηκε, καὶ φίλον ἐποίησατο καὶ ξένον. Αμειβομενος οὖν ταύτην τὴν χάριν ὁ Βάνδιος, εἰς ἣν τῶν ἀντιβιβόντων προθύμως, καὶ τὸν δῆμον ἰσχυρῶν ἔξηγε, πρὸς ἀπόστασις. Ὁ δὲ Μάρκελλος ἀνελεῖν μὲν ἀνδρα, λαμπρὸν οὕτω τὴν τύχην, καὶ κεκοινομητοτα τῶν μεγίστων Ῥωμαίους ἀγωνίων, οὐχ ὅσιον ἤγειτο· πρὸς δὲ τῷ φύσει φιλάνθρωπῳ καὶ πιθανὸς ὡς ομιλία προσαγεσθαι φιλοτιμῶν ἦθας, ἀπασαμένου ποτὲ τοῦ Βανδίου αὐτὸν, ἠρωτήσεν, ὅστις ἀνθρώπων εἶη: πάλαι μὲν εὐ εἰδώς, ἀρχὴν δὲ καὶ πρόφασιν ἐντευξέως ζητῶν. Ὡς γὰρ εἶπε Λεύκιος Βάνδιος: οἶον ἦσθεῖς καὶ θαυμασας ὁ Μάρκελλος. Ἡ γὰρ ἐκείνος, εἶπεν, σὺ Βάνδιος, οὐ πλείστος ἐκ Ῥώμῃ λόγος τῶν ἐν Κανναῖς ἀγωνισαμένων, ὡς μόνου Παύλου Αἰμίλιου τὸν ἄρχοντα μὴ προλιπόντος, ἀλλὰ τὰ πλείστα τῶν ἐκείνου φερομένων βελῶν υποστάντος τῷ σώματι καὶ ἀναδεξαμένου; Φήσαντος δὲ τοῦ Βανδίου, καὶ τι καὶ παραφῆναντος αὐτῷ τῶν τραυμάτων. Εἶτα, εἶπεν, τηλικαῦτα γνωρίσματα φέρων τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας, οὐκ εὐθύς προσήεις; ἢ κακοὶ σοὶ δοκοῦμεν ἀρετὴν ἀμείβεσθαι φίλων, ἧς ἐστὶ τιμὴ καὶ παρὰ τοῖς πολεμίοις; Ταῦτα φιλοφρονηθεῖς καὶ δεξιωσάμενος, ἵππον τε δωρεῖται πολεμιστὴν αὐτῷ, καὶ δραχμὰς ἀργυρίου πεντακοστίας.

XI. Ἐκ ταύτων βεβαιότατος μὲν ἦν Μάρκελλος

παραστάτης καὶ σύμμαχος, δεινότατος δὲ μῆνυτης
 καὶ κατηγορὸς τῶν τάναντία φρονούντων ὁ Βανδιος.
 ἦσαν δὲ πολλοὶ, καὶ διεννοοῦντο, τῶν Ῥωμαίων ἐπιξ-
 ιόντων τῆς πολεμίας, αὐτοὶ διαρπάσαι τὰς ἀπο-
 θενεύας. Διὸ συντάξας ὁ Μάρκελλος τὴν δύναμιν ἐν-
 τὸς περὶ τὰς πύλας ἔστησε τὰ σκευοφόρα, καὶ τοῖς
 Νωλιανοῖς διὰ κηρύγματος ἀπέειπε πρὸς τὰ τείχη
 προσπελαζειν. Ἦν οὖν ὄπλων ἔρημια, καὶ τὸν Ἀν-
 νίβαν ἐπεσπάσατο προσάγειν ἀτακτοτέρου, ὡς τῶν ἐν
 τῇ πόλει ταράττωμένων. Ἐν τούτῳ δὲ τὴν καθ' αὐ-
 τὸν πύλην ἀναπετάσαι κελεύσας ὁ Μάρκελλος, ἐξή-
 λασεν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τῶν ἵπποτων τοὺς λαμπρο-
 τάτους καὶ προσπεσὼν κατὰ στόμα, συνείλετο τοῖς
 πολεμίοις. Μετ' ὀλίγον δ' οἱ περὶ καθ' ἑτέραν πύλην
 ἔχωρον μετὰ δρόμου καὶ βοῆς καὶ πρὸς τούτους ἀν-
 θις αὐτοῦ Ἀννίβα μερίζοντες τὴν δύναμιν, ἢ τρίτη
 τῶν πυλῶν ἀνεώγνυτο, καὶ δι' αὐτῆς ἐξέβηον οἱ λοι-
 ποὶ, καὶ προσέκειντο πανταχόθεν ἐπιπετλημένους τῷ
 ἀπροσδοκῆτῳ, καὶ κακῶς ἀμνηρομένοις τοὺς ἐν χερσὶν
 ἤδη διὰ τοὺς ὑστερον ἐπιφερομένους. Κἀνταῦθα
 304 πρῶτον οἱ σὺν Ἀννίβῃ Ῥωμαίαις ἐνέδωκαν, ὡδου-
 μενοι φόνοι πολλοὶ καὶ τραύμασι πρὸς τὸ στρατό-
 πεδον. Λέγονται γὰρ ὑπὲρ πενταμισχιλλοῦς ἀποθα-
 ψεῖν, ἀποκτείναι δὲ Ῥωμαίων οὐ πλείονας, ἢ πεν-
 τακοσίους. Ὁ δὲ Αἰβιος οὕτω μὲν οὐ διαβεβαιού-
 ται γενέσθαι μεγάλην ἤτταν, οὐδὲ πεσεῖν νεκροὺς
 τοσοούτους τῶν πολεμίων· κλέος δὲ μέγα Μάρκελλῳ,
 καὶ Ῥωμαίοις ἐκ κακῶν θάρσος ἀπὸ τῆς μάχης ἐκεί-
 νης ὑπάρξαι θαυμαστόν, ὡς οὐχὶ πρὸς ἀμαχόν, οὐδ'
 ἀήτητον, ἀλλὰ τι καὶ πάθειν δύναμετον διαγωνιζο-
 μένοις πολεμίον.

XII. Διὸ καὶ θατέρον τῶν ὑπᾶτων ἀποθανόν-
 τος, ἐκάλεε Μάρκελλον ὁ δῆμος ἐπὶ τὴν διαδοχὴν
 ἀπόντα, καὶ βία τῶν ἀρχόντων ὑπερέθετο τὴν κα-
 τάστασιν, ἕως ἐκεῖνος ἦλθεν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου.
 Καὶ πάσαις μὲν ἀπεδείχθη ταῖς ψήφοις ὑπάτος
 ἐπιβροντησαντος δὲ τοῦ θεοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν οὐκ
 κίσιον τιθεμένων τὸ σημεῖον, ἐμφανῶς δὲ κωλύειν

ὀκνοῦντων, καὶ διδίδτων τὸν δῆμον, αὐτὸς ἔξωμό-
 σατο τὴν ἀρχήν. Οὐ μὲντοι τὴν στρατείαν ἔφυγεν,
 ἀλλ' ἀνθύπατος ἀπαγορευθεὶς, καὶ πάλιν πρὸς Νῶ-
 λαν ἐπανελθὼν εἰς τὸ στρατόπεδον, κακῶς ἐποίησεν
 τοὺς ἠρημένους τὰ τοῦ Φοίνικος. Ὡς δ' ὄξειαθ
 ἐπ' αὐτὸν θέμενος βοήθειαν ἐκείνος ἤκε, προκαλου-
 μένω μὲν ἐκ παρατάξεως οὐκ ἠβουλήθη διαγωνίσα-
 σθαι, τρέψαντι δὲ τὸ πλείστον ἐφ' ἀσπαγὴν τοῦ
 στρατοῦ, καὶ μηκέτι προσδεχομένω μάχην, ἐπεξῆλ-
 θε διαδοὺς δόρατα τῶν ταυμάχων μεγάλα τοῖς πε-
 ζοῖς, καὶ διδάξας πόρρωθεν συντηροῦσθαι πατεῖν τοὺς
 Καρχηδονίους, ἀκοντιστάς μὲν οὐκ ὄντας, αἰχμαῖς
 δὲ χρωμένους ἐκ χειρὸς βραχέιας. Ἀπὸ καὶ δοκού-
 σι τότε δεῖξαι τὰ νῦντα Ῥωμαίους, ὅσοι συνέβα-
 λον, καὶ φυγὴν ἀπροφάσιστον φυγεῖν, ἀποβαλόντες
 ἐξ ἑαυτῶν νεκροὺς μὲν γενόμενους πεντακισχιλίους,
 καὶ τῶν ἐλεφάντων τέσσαρας μὲν πεσόντας, δύο δὲ
 ζῶνους ἀλόντας. Ὁ δ' ἦν μέγιστον, ἡμέρα τρίτη
 μετὰ τὴν μάχην ἰππεῖς Ἰβηρῶν καὶ Νομάδων μι-
 γάδες αὐτομολοῦσιν ὑπὲρ τοὺς τριακισίους· οὐπω
 πρότερον Ἀντίβα τοῦτο παθόντος, ἀλλ' ἐκ ποικί-
 λων καὶ πολυτρόπων συνηροσμένον ἔθνων βαρβα-
 ρικῶν στρατεύμα πλείστον χροόνον ἐν μιᾷ γνῶμῃ
 διαφυλάξαντος. Οὗτοι μὲν οὖν πιστοὶ παρέμειναν
 εἰς ἅπαν αὐτῷ τε τῷ Μαρκελλῷ καὶ τοῖς μετ' αὐ-
 τὸν στρατηγοῖς.

XIII. Ὁ δὲ Μαρκελλος ἀποδειχθεὶς ὑπάτος τῷ
 τρίτον, εἰς Σικελίαν ἐπλευσεν. Αἱ γὰρ Ἀντίβου
 περὶ τὸν πόλεμον εὐπραξίαι Καρχηδονίους ἐπῆραν
 αὐθις ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς κήπου, μάλιστα τετα-
 ραγμένωιν τῶν περὶ τὰς Δυρακούςας μετὰ τὴν Ῥε-
 ρωνύμου τοῦ τυράννου τελευτήν. Ἀπὸ καὶ Ῥω-
 μαίων ἦν ἐκεῖ προαπεσταλμένη δύναμις, καὶ στρα-
 τηγὸς Ἀππίος. Ταύτην παραλαμβάνοντι τῷ Μαρ-
 κέλλῳ προσπίπτουσι Ῥωμαῖοι πολλοὶ, σύμφωρῳ
 κερημένοι τοιαύτη. Τῶν περὶ Κάννας παραταξα-
 μένωιν πρὸς Ἀντίβαν οἱ μὲν ἔφυγον, οἱ δὲ ζῶντες
 ἤλωσαν, τοσοῦτον κλήθος, ὡς δοκτεῖν Ῥωμαίους ὑ-

πολελείφθαι μηδὲ τοὺς τὰ τεῖχη διαφυλάξαντας. Τοῖς δὲ ἄρα τοσοῦτα ταῦ φρονήματος καὶ μεγαλοψυχίας περιῆν, ὥστε τοὺς μὲν αἰχμαλακούς ἐπὶ μικροῖς λυτροῖς ἀποδίδοντας Ἀντίβαν μὴ λαβεῖν, ἀλλ' ἀποψηφισθαι, καὶ περιιδεῖν τοὺς μὲν ἀναίροθέντας, τοὺς δὲ πραθέντας ἔξω τῆς Ἰταλίας τῶν δὲ φυγῇ περιγενομένων τὸ πλῆθος εἰς Σικελίαν ἀποστεῖλαι, διακελευσαμένους Ἰταλίας μὴ ἐπιβαίνειν, ἕως πολεμοῦσι πρὸς Ἀντίβαν. Οὗτοι δὲ τῶν Μαρκελλῶ παραγενομένων προσπεσόντες ἀθρόοι, καὶ χαμαὶ καταβαλόντες αὐτούς, ἦσαν τάξιν ἐπιτήσαν στρατείας μετὰ πολλῆς βοῆς καὶ δακρύων, ἐπαγγελλόμενοι δείξειν δι' ἔργων, ἀτυχία τινὶ μᾶλλον, ἢ δι' ἀνανδρίαν αὐτῶν, τὴν τροπὴν ἐκείνην γενομένην. Οἰκτείρας οὖν αὐτούς ὁ Μαρκελλος, ἔγραψε πρὸς τὴν σύγκλητον, αἰτούμενος ἐκ τούτων αἰετῆ στρατίας τὸ ὑπολείπον ἀναπληροῦν. Λόγων δὲ πολλῶν γενομένων, ἐποίησατο γνώμη ἢ βουλὴ, μηδὲν εἰς δημοσία πράγματα δεῖσθαι Ῥωμαίους ἀνθρώπων ἀνθρώπων εἰ δὲ βούλεται χρῆσθαι Μαρκελλῶ αὐτοῖς ἴσως, μηδενὸς τῶν ἐπ' ἀνδρεία νομιζομένων στεφάνων καὶ γερῶν τυχεῖν ὑπ' ἀρχοντας. Τοῦτο τὸ δόγμα Μαρκελλον ἠνίασε, καὶ μετὰ τοῦ ἐν Σικελίᾳ πόλεμον ἐπανελθῶν, ἐμέμψατο τὴν βουλήν, ὡς ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων οὐ παρασχούσαν αὐτῷ τοσοῦτων δυστυχίαν ἐπανορθώσασθαι πόλιτων.

XIV. Τότε δ' ἐν Σικελίᾳ πρῶτον μὲν, ἀδικηθεὶς ὑπὸ Ἰπποκράτους, Συρακουσίων στρατηγοῦ, ὃς Καρχηδονίοις χαρίζομενος, καὶ τυραννίδα κτωμένος αὐτῷ, πολλοὺς διέφθειρε Ῥωμαίων πρὸς Λεοντίους, καὶ εἶλε τὴν τῶν Λεοντίνων πόλιν κατὰ κράτος, καὶ Λεοντίους μὲν οὐκ ἠδίκησε, τῶν δ' αὐτομόλων ὅσους ἔλαβε μαστιγῶσας ἀπέκτεινε. Τοῦ δ' Ἰπποκράτους πρῶτον μὲν λόγον εἰς τὰς Συρακούσας προπέμψαντος, ὡς Λεοντίνους ἠβηδὸν ἀποσφάττοι Μαρκελλος, ἔπειτα δὲ τεταραγμένοις ἐπιπεσόντος, καὶ τὴν πόλιν καταλαβόντος, ἄρας ὁ

Μαρκελλός τῷ στρατῷ παντί, πρὸς τὰς Συρακούσας ἐχώρει· καὶ καταστρατοπέδαισας πλησίον, εἰρήν περὶ μὲν πρῶσθεος παρὶ τῶν ἐν Λεοντίκοις διδάζοντας. Ὡς δ' αὐδὲν ἦν ὕψελος, μὴ πειθόμενων Συρακουσίων (ἐκράτου γὰρ οἱ περὶ τῶν Ἰπποκράτη), προσβολῆς ἐποιεῖτο κατὰ γῆν ἅμα καὶ κατὰ θάλασσαν, Ἀπτείου μὲν τὸν κέρον ἐπάγοντος στρατὸν, αὐτὸς δὲ πενήτηρως ἔχων ἑξήκοντα πατροδακῶν ὀπλῶν καὶ βελῶν πήρεις. Ἰπὸς δὲ μεγάλου ζευγματος αἰῶν ὄντι πρὸς ἀλλήλας συνδαθεμένων μηχανῆν ὄρας, ἐπέπλει πρὸς τὸ τεῖχος, τῷ πληθῶ καὶ αἱ λαμπρότητι τῆς παρασκευῆς καὶ τῇ δοξῇ αἱ περὶ αὐτὸν παύθησθαι ἦς ἄρα λόγος οὐδεὶς ἦν Ἀρχιμήδου καὶ τοῦ Ἀρχιμήδου μηχανήματων. Ὡς, ὡς μὲν ἔλεγον ἄξιον ἀποδοῆς, οὐδὲν ὁ αὐτὸς προὔθετο, γεωμετρίας δὲ παιδιούσης ἐγγυνοὶ παράγωγα τὰ πλείστα· πρῶτον φιλοσοφηθέντος Ἱερωνοῦ τοῦ βασιλέως, καὶ τείσαντος Ἀρχιμήδου τρέψαι τὴν τέχνην ἀπὸ τῶν νοσῶν ἐπὶ τὰ σαματικά, καὶ τὸν λόγον ἀνωστέρως δὲ αἰσθήσεως μίθωντα ταῖς χρείαις, ἐμφανέστερον καταστήσαι ταῖς πολλοῖς. Τῆς γὰρ λογικωτέρας αὐτὴν καὶ περιβοητοῦ ὀργανικῆν ἤφθαντο μὲν πανεὶν οἱ περὶ Εὐδοξὸν καὶ Ἀρχύτακ, Πρακίλλοκτες τῷ γλαφυρῷ γεωμετρίας, καὶ λογικῆς καὶ πραγματικῆς ἀποδείξεως οὐκ ἄποροῦντα προβλήματα δὲ αἰσθητικῶν καὶ ὀργανικῶν παραδειγμάτων ὑπερίδοντας· αἷς τὸ περὶ δυομέσας ὑπαιόχους πρόβλημα καὶ ἀποχθίαν ἐπὶ πολλὰ τῶν γραφομένων ἀναγκαῖον εἰς ὀργανικὴν ἔβηγον ἀμφοτέρω κατωκυρίας, μεσογραφούς τινας ἀπὸ καμπύλων γραμμῶν καὶ τμημάτων μεθαρμείοντες. Ἐπιπὶ δὲ Πλάτων ἠγανάκτησε, καὶ διετείνατό πρὸς αὐτοὺς, ὡς ἀπολλύουσας καὶ διαφθείρουσας τὸ γεωμετρίας ἀγαθόν, ἀπὸ τῶν ἀσάματιον καὶ νοσῶν ἀπὸ διδασκασίας ἐπὶ τὰ αἰσθητὰ, καὶ προσχραμένης μίθης αὐτὸ σώματι, πολλῆς καὶ φορτικῆς θανατοουργίας θεομένου· οὕτω διεκρίθη γεωμετρίας ἀπεσπύσα μηχανικῆ, καὶ προσεφωμένη πάλιν χρόνον ὑπὸ φιλοσοφίας, μὴ τῶν στρατευομένων τεχνῶν ἐργόνει. Καὶ μέγα

καὶ Ἀρχιμήδης, Ἰερών τῷ βασιλεῖ συγγενῆς ἦν καὶ φίλος, ἔγραψεν, ὡς τῇ δοθείσῃ δυνάμει τὸ δοθέν 306 βάρους κινήσαι δυνατόν ἐστὶ καὶ νεανιευσάμενος, ὡς φασί, ῥώμῃ τῆς ἀποδείξεως, εἶπεν, ὡς, εἰ γῆν εἶχεν ἑτέραν, ἐκίνησεν ἂν ταύτην, μεταβάς εἰς ἐκείνην. Θαυμάσιος δὲ τοῦ Ἰερώου, καὶ δεηθέντος εἰς ἔργον ἐξαγαγεῖν τὸ πρόβλημα, καὶ δεῖξαι τι τῶν μεγάλων κινουμένων ὑπὸ μικρᾶς δυνάμεως, ἠθάδα πορισάμενος τῶν βασιλικῶν, πόνῳ μεγάλῳ καὶ χειρὶ πολλῇ νεωκλήθεισεν, ἐμβαλεῖν ἀνθρώπουσ τε πολλοῦσ, καὶ τὸν συνήθη φόρον, αὐτὰς ἀπάθεν καθήμενος, οὐ μετὰ σπουδῆς, ἀλλ' ἤρεμα τῇ χειρὶ σείων ἀρχὴν τίνᾳ πολυδυσχεατοῦ μηχανήματος, προσηγάγετο λείωσ καὶ ἀσκησίωσ, καὶ ὡσπερ δια θαλάσσης ἐπιπέουσαν. Ἐπιταλαγείς οὖν ὁ βασιλεὺς, καὶ συννοήσας τῆς τέχνης τὴν δυνάμιν, ἔπεισε τὸν Ἀρχιμήδην, ὅπως αὐτῷ τὰ μὲν ἀμυνομένα, τὰ δ' ἐπιχειροῦντι, μηχανήματα κατασκευάσῃ πρὸς πᾶσαν ἰδέαν πολιορκίας· οἷσ αὐτὸς μὲν οὐκ ἐχρήσατο, τοῦ βίου τὸ πλεῖστον ἀπόληρον καὶ πανηγυρικὸν βιώσας, τότε δ' ὑπῆρχε τοῖσ Συρακοῦσίοισ εἰς θεῶν ἢ παρσκευῆ, καὶ μετὰ τῆσ παρσκευῆσ ὁ δημιουργός.

XV. Ὡσ οὖν προσέβυλον οἱ Ῥωμαῖοι δεχόμενοι, ἐκπλήξισ ἦν τῶν Συρακοῦσίων, καὶ σιγῇ δια θεῶσ, μηδὲν ἂν ἐνθέξουσ πρὸς βίαν καὶ δυνάμιν οἰαμένοι τὸσ αὐτῆν. Στάσαντος δὲ τὰσ μηχανήσ τοῦ Ἀρχιμήδουσ, ἅμα τοῖσ μὲν πέσοῖσ κλητὰ τοξενήματα τε παντοδαπα καὶ λίθων ὑπέρογμα μεγέθη, βάλλουσ καὶ ταχεῖ καταφερομένων ἀπίστω, καὶ μηδενὸσ ὅμοσ τὸ βροχθὸσ στέγοντοσ, ἀθρόουσ ανατρεπόμενων τοὺσ ὑποπίπτοντασ καὶ τὰσ ταχεῖσ συχρόντων. Ταῖσ δὲ ναυσίν ὑπὸ τῶν τεχνῶν αὐτῶν υπεραιωρούμεναῖ κεραταῖ, τὰσ μὲν ὑπὸ βροχθὸσ σιγηθέντοσ ἀνωθεν ἀθεύσασ ἀπέπεσον εἰσ βυθόν, τὰσ δὲ χειρὶ σιδηραῖσ, ἢ σταμασιν εἰκασμένοισ χερστων, ἀκασπῶσαι προωρθασ ὑρθασ ἐπὶ πύρωνα ἐμβαπέδον, ἢ δι' ἀκκιστων ἐνδον περιστροφόμενα καὶ παρμαγοόμενα, τοῖσ ὑπὸ τὸ τεῖχος πεφυκῶσι καμηνῶσ καὶ σκοπέλοισ προσηρασ-

σον, ἅμα φθόρῳ πολλῇ τῶν ἐπιβατῶν συντριβόμενων. Πολλὰκις δὲ μετέωρος ἐξαρθεῖσα ναὺς ἀπὸ τῆς θαλάσσης, δεῦρα κακείσε περιδινομένη καὶ κρεμαμένη, θέαμα φορικῶδες ἦν· μέχρις οὐ τῶν ἀνδρῶν ἀπορρίπνενται καὶ διασπενδοθηθέντων, κενὴ προσπέσοι τοῖς τείχεσιν, ἢ περιολιάθοι, τῆς λαβῆς ἀνείσης. Ἦν δὲ ὁ Μάρκελλος ἀπὸ τοῦ ζεύγματος ἐπῆγε μηχανὴν, σαμβύκη μὲν ἐκαλεῖτο δι' ὁμοιότητα τινα σχήματος πρὸς τὸ μουσικὸν ὄργανον· ἐτι δ' ἄπωθεν αὐτῆς προσφεραμένης πρὸς τὸ τεῖχος, ἐξήλατο λίθος δεκαταλαντός ὅλην, εἶτα ξίφος ἐπὶ τούτῳ καὶ τρίτος· ὧν οἱ μὲν αὐτῇ ἐμπέσοντες μεγάλῳ κτύπῳ καὶ κλύδωνι τῆς μηχανῆς τὴν τε βῆσιν συνήλασαν, καὶ τὸ γόμφωμα διέσεισαν καὶ διέσπασαν τοῦ ζεύγματος· ὥστε τὸν Μάρκελλον ἀπορούμενον, αὐτὸν τε ταῖς ναυσὶν ἀποπλεῖν κατὰ τάχος, καὶ τοῖς πειλοῖς ἀναχωρησάιν παρηγγῆσαι. Βουλευομένοις δ' ἔδοξεν αὐταῖς, ἐτι νυκτός, ἀνδύνωνται, προσμίξαι τοῖς τείχεσι· τοὺς γὰρ τῶνους, οἷς χρῆσθαι τὸν Ἀρχιμήδην, ῥώμην ἔχοντας, ὑπερπετεῖς ποιήσεσθαι τὰς τῶν βελῶν ἀφ᾽ ἑσῆς· ἐγγύθεν δὲ καὶ τελείως ἀπράκτους εἶναι, διάστημα τῆς πληγῆς οὐκ ἔχουσης. Ὁ δ' ἦν, ὡς εἶπε, καὶ ἐπὶ ταῦτα πάλαι παρεσκευασμένος ὄργανων τε συμμετρῶς πρὸς πᾶν διάστημα κινήσεις, καὶ βέλη βραχέα, καὶ δοκούς οὐ μεγάλας δια πολλῶν δὲ καὶ συνεχῶν τρημάτων οἱ σκορπιοὶ, βραχύτοκοι, μὲν, ἐγγύθεν δὲ πλήξαι παρεστήκεισαν, ἀόρατοι τοῖς πολεμίσις.

XVI. Ὡς οὖν προσέμιξαν οἰόμενοι λανθάνειν, αὐθις αὖ βέλεσι πολλοῖς ἐντυγχάνοντες καὶ πληγαῖς, πετρῶν μὲν ἐκ κεφαλῆς ἐπ' αὐτοὺς φερομένων ὡσπερ πρὸς καθέτον, τοῦ δὲ τείχους τοξεύματα 307 πανταχόθεν ἀναπέμπαντος, ἀνεχώρουν ὀπίσω. Κανταῦθα πάλιν αὐτῶν εἰς μῆκος ἐκτεταγμένων, βελῶν ἐκθεόντων, καὶ καταλαμβάναντων ἀπίοντας, ἐγένετο πολὺς μὲν αὐτῶν φθόρος, πολὺς δὲ τῶν νεῶν συγκρουσμός, οὐδὲν ἀντιδρᾶσαι τοὺς πολεμίους δυνα-

μένων. Τα γὰρ πλείστα τῶν ὀργάνων ὑπὸ τὸ τεῖχος ἐσκευοποιεῖτο τῷ Ἀρχιμήδει· καὶ θεομαχοῦσιν ἐώκασαν οἱ Ῥωμαῖοι, μυρίων αὐτοῖς κακῶν ἐξ ἀφανοῦς ἐπίχειρόμενων.

XVII. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Μάρκελλος ἀπέφωγέ τε, καὶ τοὺς ἀν' ἑαυτῷ σκώπτων τεχνίτας καὶ μηχανοποιούς ἔλεγεν· „Οὐ παυσόμεθα πρὸς τὸν γεωμετρικὸν τῷτον Βοριάρεων πόλεμοῦντες, ὅς τὰς μὲν ναῦς ἡμῶν κινεῖται πρὸς τὴν θάλασσαν, παίξων μετ' αἰσχύνης ἐκβέβληκε, τοὺς δὲ μυθικοὺς ἐκατόγχειρας ὑπερβαίνει, τὸσαῦτα βάλλον ἅμα βέλη καθ' ἡμῶν. Τῷ γὰρ ὄντι πάντες οἱ λοιποὶ Συρακούσιοι σῶμα τῆς Ἀρχιμήδους παρασκευῆς ἦσαν· ἡ δὲ κινουσα πάντα καὶ στρέφουσα ψυχὴ μία, τῶν μὲν ἄλλων ὀπλῶν ἀτρέμα κειμένων, μόνοις δὲ τοῖς ἐκείνου τότε τῆς πόλεως χρωμένῃς, καὶ πρὸς ἀμυνὰν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν. Τέλος δὲ, τοὺς Ῥωμαίους οὕτω περιφόβους γεγονότας ὄρων ὁ Μάρκελλος, ὥστ'· εἰ καλῶδιον, ἢ ἔυλον, ὑπὲρ τοῦ τεῖχους μικρὸν ὀφθελή προτεινόμενον, τοῦτο ἐκείνο μηχανὴν τινα κινεῖν ἐπ' αὐτοὺς Ἀρχιμήδη βωῶντας, ἀποτρέπεσθαι καὶ φεύγειν, ἀπέσχετο μάχης ἀπάσης καὶ προσβολῆς τὸ λοιπὸν, ἐπὶ τῷ χρόνῳ τὴν πολιδροκίαν θέμενος. Τηλικούτον μέντοι φρόνημα καὶ βάθος ψυχῆς, καὶ τοσούτον ἐκείνητο θεωρημάτων πλούτον Ἀρχιμήδης, ὥστ'· ἐφ' οἷς ὄνομα καὶ δοξάν, οὐκ ἀνθρωπίνης, ἀλλὰ δαιμονίου τινος ἔσχε συνέσεως, μηδὲν ἐθέλησαι σύγγραμμα περὶ τούτων ἀπολεπεῖν, ἀλλὰ τὴν περὶ τα μηχανικὰ πραγματεῖαν, καὶ πᾶσαν ὅλως τέχνην χροῖας ἐφαπτομένην ἀγεννή καὶ βαναυσον ἠγησάμενος, εἰς ἐκεῖνα καταθέσθαι μόνον τὴν αὐτοῦ φιλοτιμίαν, ὅς τὸ καλὸν καὶ περιττὸν ἀμιγῆς τοῦ ἀναγκαίου πρόσσεστιν, ἀσύγκριτα μὲν ὄντα τοῖς ἄλλοις, ἔριν δὲ παρεχόντα πρὸς τὴν ὕλην τῇ ἀποδίδει, τῆς μὲν τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, τῆς δὲ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν δύναμιν ὑπερφυῆ παρεχομένης. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν γεωμετρῷ χαλεπωτέρας καὶ βαρυτέρας υποθέσεις ἐν ἀπλουτέροις λαβεῖν καὶ καθαρωτέροις στοιχείοις

γραφόμενας. Καὶ τοῦθ' οἱ μὲν εὐφυνῶς τοῦ ἀκρόατος
 πρόσαιπτοςιν, οἱ δὲ ὑπερβαλῆ τινι πόνου νομίζου-
 σιν ἀπόνως πεπονημένῳ καὶ ῥαδίως ἕκαστον εὐκός
 γεγονέναι. Ζητῶν μὲν γὰρ οὐκ ἂν τις εὐροι δι' αὐ-
 τοῦ τὴν ἀπόδειξιν, ἅμα δὲ τῇ μαθήσει παρίσταται
 δόξα τοῦ καὶ αὐτὸν εὐρεῖν· οὕτω λείπει ὁδὸν ἀγέη
 καὶ ταχίαν ἐπὶ τὸ δεικνύμενον. Οὐκουν οὐδὲ ἀπι-
 στήσαι τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις ἐστίν, ὡς ὑπ'
 εἰκείας δὴ τινος καὶ συνοίκου· θελυόμενος αἰεὶ σει-
 ρῆνος, ἐλέληστο καὶ σίτου, καὶ θεραπείας σώματος
 ἐξέλειπε· βία δὲ πολλάκις ἐλκόμενος ἐπ' ἄλειμμα καὶ
 λουτρόν, ἐν ταῖς ἐσχάραις ἔγραφε σχήματα τῶν γεω-
 μετρικῶν, καὶ τοῦ σώματος ἀλημιμένον διῆγε τῆ
 δακτύλῳ γραμμάς, ὑπὸ ἡδονῆς μεγάλης κατοχῆς ὢν
 καὶ μουσοληπτος ἀληθῶς. Παλλῶν δὲ καὶ καλῶν
 εὐρετῆς γεγονώς, λέγεται τῶν φίλων δεηθῆναι καὶ
 τῶν συγγενῶν, ὅπως αὐτοῦ μετὰ τὴν τελευταίην ἐπι-
 στήσῃσι τῷ τάφῳ τῶν περιλαμβανόντα τὴν σφαι-
 ραν ἐντὸς κύλινδρον· ἐπιγράφαντες τὸν λόγον τῆς
 ὑπεροχῆς τοῦ περιέχοντος στερεοῦ πρὸς τὸ περιε-
 χόμενον.

XVIII. Ἀρχιμήδης μὲν οὖν τοιοῦτος γενόμενος
 αἰτήτην ἑαυτὸν καὶ τὴν πόλιν, ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ,
 διεφύλαξε. Τῆς δὲ πολιορκίας διὰ μέσον Μαρκελλὸς
 εἶλε μὲν Μεγαρίας, πόλιν ἐν ταῖς παλαιωτάταις τῶν 308
 Σικελιωτίδων· εἶλε δὲ τὸ Ἴπποκράτους πρὸς Ἀκίλλας
 στρατόπεδον, καὶ κατέκτεινε ὑπὲρ ὀκτακισχιλίους,
 ἐπιπεσῶν χάρακα βαλλομένοις· ἐπέδραμε δὲ πολλὴν
 τῆς Σικελίας, καὶ πόλεις ἀπέστησε Καρχηδονίων,
 καὶ μάχαις ἐνίκησε πάσαις τοὺς ἀντιταχθῆναι τολ-
 μήσαντας. Χρόνῳ δὲ προϊόντι Λάμπιον τινα Σπαρ-
 ταίτην ἐκ Συρακουσῶν λαβὼν ἐκπλέοντα αἰχμάλω-
 τον, ἀξιούντων ἐπὶ λύτροις τῶν Συρακουσίων κομί-
 σασθαι τὸν ἄνδρα, παλλακίς ὑπὲρ τούτου διαλεγό-
 μενος καὶ ἀντιθέμενος, πύργον τινα κατεσκέψατο,
 φυλαττόμενον μὲν ἀμελῶς, ἄνδρας δὲ δυνάμενον δέ-
 ξασθαι κρυφαί, τοῦ τείχους ἐπιβατοῦ παρ' αὐτὸν
 ὄντος. Ὡς οὖν τὸ τε ὕψος ἐκ τοῦ παλλακίς προσε-

ναι καὶ διαλέγεσθαι πρὸς τὸν πύργον εὐκάζθη κα-
λῶς, καὶ κλίμακες παρεσκευάσθησαν, ἑορτὴν Ἀρτέ-
μιδι τοὺς Συρακουσίους ἄγοντας, καὶ πρὸς οἶνον
ώρμημένους καὶ παιδιὰν, παραφυλάξας, ἔλαθεν οὐ
μόνον τὸν πύργον κατασχών, ἀλλὰ καὶ κύκλῳ τὸ
τείχος παρεμπλήσας ὀπλων, πρὶν ἡμέραν γενέσθαι,
καὶ τὰ Ἑξαπύλα διακόψας. Ἀρχομένων δὲ κινεῖσθαι
καὶ ταράττεσθαι τῶν Συρακουσίων πρὸς τὴν αἰ-
σθησιν, ἅμα πανταχόθεν ταῖς σάλπιγξι χρῆσθαι
κελεύσας, φυγὴν ἐποίησε πολλὴν καὶ φόβον, ὡς
οὐδενὸς μέρους ἀναλώτου μένοντος. Ἐμεινε δὲ τὸ
καρτερώτατον καὶ κάλλιστον καὶ μέγιστον (Ἀχρα-
δινὴ καλεῖται), διὰ τὸ τετειχίσθαι πρὸς τὴν ἔξω
πόλιν, ἧς τὸ μὲν Νεῖαν, τὸ δὲ Τύχην ὀνομάζουσι.

XIX. Καὶ τούτων ἐγομένων, ἅμα φαεὶ διὰ τῶν
Ἑξαπύλων ὁ Μάρκελλος κατήει, μακαριζόμενος
ὑπὸ τῶν ὑφ' αὐτῶν ἡγεμόνων. Αὐτὸς μέντοι λέ-
γεται, κατιδὼν ἄνωθεν καὶ περισκεψάμενος τῆς πό-
λεως τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, ἐπὶ πολὺ θαυρῶσαι,
καὶ τῷ μέλλοντι γίνεσθαι συμπαθῆσαι ἐνοήσας,
οἷον ἐξ οἴου σχῆμα καὶ μορφήν ἀμείψει μετὰ μι-
κρὸν, ὑπὸ τοῦ στρατοπέδου διαφορηθεῖσα. Τῶν
γὰρ ἡγεμόνων οὐδεὶς μὲν ἦν ὁ τόλμων ἐναντιοῦσθαι
τοῖς στρατιώταις αἰτῶμένοις δι' ἀρπαγῆς ὠφελή-
σθηναι πολλοὶ δὲ καὶ πύρπολεῖν καὶ κατασκάπτειν
ἐκέλευον. Ἀλλὰ τοῦτον μὲν οὐδὲ ὄλωσ προσηκато
τὸν λόγον ὁ Μάρκελλος· μάλα δὲ ἄκων βιασθεὶς
ἔδωκεν ἀπὸ χρημάτων καὶ ἀνδραπόδων ὠφελῆσθαι,
τῶν δ' ἐλευθέρων σωμάτων ἀπέπειν ἄψασθαι, καὶ
διεκελεύσατο μὴ ἀποκτεῖναι τινα, μὴ αἰσχύναι,
μὴ ἀνδραποδίσασθαι Συρακουσίων. Οὐ μὴν ἀλ-
λά, καίπερ οὕτω μετριάσαι δόξας, οἰκτρὰ πάσχειν
ἤγειτο τὴν πόλιν, καὶ τὸ συμπαθοῦν καὶ τὸ συν-
αλγοῦν ὅμως ἐν τοσοῦτῳ μεγέθει χαρᾶς ἢ ψυχῆ
διεφαίνεν, ὁρῶντος ἐν βραχεῖ χρόνῳ πολλῆς καὶ λαμ-
πρᾶς ἀφανισμὸν εὐδαιμονίας. Λέγεται γὰρ οὐκ ἐλατ-
τονα τοῦτον, ἢ τὸν ὑστερον ἀπὸ Κερκηδόου, δια-
φορηθέντα πλοῦτον γενέσθαι. Καὶ γὰρ τὴν ἄλλην

πόλιν οὐ μετὰ πολὺν χρόνον ἀλώσασαν ἐκ προδοσίας ἐβιάσαντο διαρπάσαι, πλὴν τῶν βασιλικῶν χρημάτων ταῦτα δ' εἰς τὸ δημόσιον ἐξηρέθη. Μάλιστα δὲ τὸ Ἀρχιμήδους πάθος ἠνίασε Μάρκελλον. Ἐτυχε μὲν γὰρ αὐτὸς τι καθ' ἑαυτὸν ἀνασκοπῶν ἐπὶ διαγράμματος· καὶ τῇ θεωρίᾳ δεδοκῶς ἅμα τὴν τε διάνοιαν καὶ τὴν προσοψιν, οὐ προήσθετα τὴν καταδρομὴν τῶν Ῥωμαίων, οὐδὲ τὴν ἀλωσιν τῆς πόλεως· ἄφνω δ' ἐπιστάντος αὐτῷ στρατιωτοῦ καὶ κελύοντος ἀκολουθεῖν πρὸς Μάρκελλον, οὐκ ἐβούλετο, πρὶν ἢ τελέσαι τὸ πρόβλημα καὶ καταστήσαι πρὸς τὴν ἀπόδειξιν. Ὁ δὲ ὀργισθεὶς καὶ σπασάμενος τῷ ξίφος, ἀνέκτεν αὐτόν. Ἄλλοι μὲν οὖν λέγουσιν, ἐπιστῆναι μὲν εὐθύς, ὡς ἀποκτενοῦντα, ξίφῃ τὸν Ῥωμαῖον· ἐκείνον δὲ ἰδόντα δεῖσθαι καὶ ἀντιβολεῖν ἀναμείναι βραχὺν χρόνον, ὡς μὴ καταλείπῃ τὸ ζή- 399
τούμενον ἀτέλές καὶ ἀθωρητόν· τὸν δ' οὐ φροντίσαντα διαχρήσασθαι. Καὶ τρίτος ἐστὶ λόγος, ὡς κομίζοντι πρὸς Μάρκελλον αὐτῷ τῶν μαθηματικῶν ἀργάνων, σκισθῆρα καὶ σφαῖρας καὶ γωνίας, αἷς ἐναρμόττει τὸ τοῦ ἡλίου μέγεθος πρὸς τὴν ἕψιν, στρατιῶται περιτυχόντες, καὶ χρυσίον ἐν τῷ τεύχει δόξαντες φέρειν, ἀπέκτειναν. Ὅτι μὲντοι Μάρκελλος ἤλγησε, καὶ τὸν αὐτόχειρα τοῦ ἀνδρός ἀπεστράφη, καθάπερ ἔναγῃ, τοὺς δ' αἰκέλους ἀνευρῶν ἐτίμησεν, ὁμολογεῖται.

XX. Τῶν δὲ Ῥωμαίων τοῖς ἐκτὸς ἀνθρώποις θειῶν μὲν εἶναι πόλεμον μεταχειρίσασθαι, καὶ φοβερῶν εἰς χεῖρας ἔλθεῖν νομιζομένων, εὐγνωμοσύνης δὲ καὶ φιλανθρωπίας, καὶ ὅλως πολιτικῆς ἀρετῆς ὑπαδείγματα μὴ δεδοκῶτων, πρῶτος δοκεῖ ταῦτε Μάρκελλος ὑποδείξει τοῖς Ἕλλησι δικαιωτέρους Ῥωμαίους. Οὕτω γὰρ ἐχρήτη τοῖς ἀμβάλλουσι, καὶ τσοαύτας πάλεις καὶ ἰδιώτας ευεχρέτησεν, ὥστ', εἴ τι περὶ Ἐνναν, ἢ Μεγαρεῖς, ἢ Συρακουσίους, ἔργον ἦν εἰργασμένον οὐκ ἐπιεικῆς αὐτοῖς, τοῦτο τῶν πεπονηθότων αἰτίᾳ μᾶλλον, ἢ τῶν πεποιηκότων, δοκεῖν γεγονέναι. Μησηθήσομαι δ' ἐνὸς ἀπὸ πολλῶν. Πόλις ἐστὶ τῆς Σικελίας Ἐγγυῖον, αὐ μεγάλη, ἀρχαία

δὲ πάνυ, καὶ διὰ θεῶν ἐπιφάνειαν ἐνδοξος, ὡς κα-
 λουσι Μάτερας. Ἰδρυμα λέγεται Κρητῶν γενέσθαι
 τὸ ἱερόν· καὶ λόγῳ τινὰς εἰδεικνύσαν καὶ κράνη
 χαλκᾶ, τὰ μὲν ἔχοντα Μηριόνου, τὰς δὲ Οὐλλέξου,
 τοῦτίστιν Ὀδυσσεῖως, ἐπιγραφάς, ἀναθεθεῖκότων ταῖς
 θεαῖς. Ταύτην, προθυμώτατα παρρηθονίζουσιν,
 Νικίας, ἀπὸ πρώτος τῶν πολιτῶν, ἐπειθε μεταθέ-
 σθαι πρὸς Ῥωμαίους, ἀναφανδὸν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις
 παρόησιαζόμενος, καὶ κακῶς φρονούντας ἐξελέγχων
 τοὺς ὑπεναντίους. Οἱ δὲ, φοβούμενοι τὴν δύναμιν
 αὐτοῦ καὶ τὴν δόξαν, ἐβουλεύσαντο συναρπάσαι καὶ
 παραδοῦναι τοῖς Φοίνιξιν. Δισθόμενος οὖν ὁ Νικίας
 ἤδη καὶ παραφυλαττόμενον ἀδήλως ἑαυτὸν, ἐξέφε-
 ρεν ἐν φανερῷ λόγους περὶ τῶν Μάτερος ἀνεπιτη-
 δεῖους, καὶ πολλὰς πρὸς τὴν νομιζομένην ἐπιφά-
 νειαν καὶ δόξαν, ὡς ἀπιστῶν καὶ καταφρονῶν, ἐπρυπ-
 τεύ ἠδομένων τῶν ἐχθρῶν, ὅτι τὴν μεγίστην κίτλια
 αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν, ὣν πείσεται, παρέχει. Γεγονό-
 των δὲ τῶν πρὸς τὴν σύλληψιν ἐτοίμων, ἦν μὲν ἐκ-
 κλησία τῶν πολιτῶν· ὁ δὲ Νικίας μεταξὺ τι λέγων
 καὶ συμβουλευὼν πρὸς τὸν δῆμον, ἐξαφῆνης ἀφῆκεν
 εἰς τὴν γῆν τὸ σῶμα· καὶ μικρὸν διαλιπὼν, ὅλον εἰ-
 κὸς, ἡσυχίας σὺν ἐκπλήξει γενομένης, τὴν κεφαλὴν
 ἐπάρας καὶ περιενεγκὼν, ὑποτρόμῳ φωνῇ καὶ βα-
 ρείᾳ, κατὰ μικρὸν συντείνων καὶ παροξύνων τὸν
 ἦχον, ὡς ἑώρα φρίκη καὶ σιωπῇ κατεχόμενον τὸ θέα-
 τρον, ἀπορρίψας τὸ ἱμάτιον, καὶ περιρῥηξάμενος
 τὸν χιτωνίσκον, ἡμίγυμνος ἀναπηδήσας, ἔθεε πρὸς
 τὴν ἐξοδὸν τοῦ θεάτρου, βοῶν ὑπὸ τῶν Μάτερον
 ἐλαύνεσθαι. Μηδενὸς δὲ τολμῶντος ἀψασθαι, μὴδ'
 ἀπαντῆσαι διὰ δεισιδαιμονίαν, ἀλλ' ἐκτρεπομένων,
 ἐπὶ τὰς πύλας ἔξεδραμεν, οὔτε φωνῆς τινος, οὔτε
 κινήσεως πρεπούσης δαιμονῶντι καὶ παραφροσύνῃ
 φεισάμενος. Ἡ δὲ γυνή, συνειδυῖα καὶ συντεχνά-
 ζουσα τῷ ἀνδρὶ, λαβοῦσα τὰ παιδία, πρῶτον μὲν
 ἐκέτις προεκκυλινοῦτο τοῖς μεγάροις τῶν θεῶν, ἔπειτα
 πλανώμενον ἐκείνον προσποιουμένη ζητεῖν, κωλύοντος
 οὐδενός, ἀσφαλῶς ἀπῆλθεν ἐκ τῆς πόλεως. Καὶ διε-

σώθησαν μὲν οὕτως εἰς Συρακοῦσας πρὸς Μάρκελλον. Ἐπεὶ δὲ πάλλα τοὺς Ἑγγυτοὺς ὑβρίσαντας καὶ πλημμελήσαντας ἔλθων Μάρκελλος ἔδησε πάντας, ὡς τιμωρησόμενος· ὁ δὲ Νικίας ἔδεικρυσε παρεστῶς, τέλος δὲ χειρῶν καὶ γονάτων ἀπτόμενος παρηγεῖτο τοὺς κολίτας, ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀρξάμενος ἐπικλα- 310
σθεὶς ἀφῆκε πάντας, καὶ τὴν πόλιν οὐδὲν ἠδίκησε, τῷ δὲ Νικία χάραν τε πολλὴν καὶ δωρεὰς πολλὰς ἔδωκε. Ταῦτα μὲν οὖν Πουσειδάνιος ὁ φιλόσοφος ἱστόρησε.

XXI. Τὸν δὲ Μάρκελλον ἀνακαλουμένων τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τὸν ἑγχώριον καὶ σύνοικον πόλεμον, ἐπανερχόμενος, τὰ πλείεστα καὶ κάλλιστα τῶν ἐν Συρακούσαις ἐπέτησεν ἀναθημάτων, ὡς αὐτῷ τε πρὸς τὸν Θράκιστον ὄψις εἴη καὶ τῇ πόλει κόσμος. Οὐδὲν γὰρ εἶχεν, οὐδ' ἐγίνωσκε πρότερον τῶν κομψῶν καὶ περιττῶν, οὐδ' ἦν ἐν αὐτῇ τὸ χάριεν ταῦτο καὶ γλαφυρὸν καὶ ἠγαπαίμενον· ὅπλα δὲ βαρβαρικῶν καὶ λαφύρων ἐναίμων ἀνάπλευς οὔσα, καὶ περισσεφανατομένη θριάμβων ὑπομνήμασι καὶ τροπαίοις, οὐχ ἰλαρὸν, οὐδ' ἄφοβον, οὐδέ ἀειλῶν ἦν θείαμα καὶ τρυφῶντων θεατῶν· ἀλλ' ὡς περ Ἐπαιμιώνδας τὸ Βασιτίον πεδίον Ἀρεως ὀρχήστραν, Σειροφῶν δὲ τὴν Ἐρεσον πόλεμον ἐργαστήριον, οὕτως ἂν μοι δοκεῖ τῆς τότε τὴν Ῥώμην, κατὰ Πίνδαρον, βαθυπολέμου τέμενος Ἀρεως προσεπιεῖν. Διὸ καὶ μᾶλλον εὐδοκίμησε παρὰ μὲν τῷ δήμῳ Μάρκελλος, ἡδονὴν ἐχούσας καὶ χάριν Ἑλληνικὴν καὶ πιθανότητα διαποικίλας ὄψει τὴν πόλιν παρὰ δὲ τοῖς πρεσβυτέροις Φάβιος Μάξιμος. Οὐδὲν γὰρ ἐπέτησε τοιοῦτον, οὐδέ μετήνεγκεν ἐκ τῆς Ταραντίνων πόλεως αἰούσης, ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα χρήματα καὶ τὸν πλεῖστον ἐξεφορήσε, τὰ δ' ἀγάλματα μένειν εἴασεν, ἐκπειπὼν τὸ μνημονευόμενον Ἀποκλείπωμεν γὰρ, ἔφη, τοὺς θεοὺς ταύτους τοῖς Ταραντίνοις κεχολωμένους. Μάρκελλον δ' ἠτιῶντο, πρῶτον μὲν, ὡς ἐπίφθονον ποιοῦντα τὴν πόλιν, οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ θεῶν αἰχμαλωτῶν ἀγομένων ἐν αὐτῇ καὶ πομπευομένων· ἐπειτα ὅτι τὸν

ὄτε, σύμμαχοι καὶ φίλοι ὄντες Ῥωμαίοις, κέπονθασιν, ἃ πολλοῖς τῶν πολεμίων ἕτεροι στρατηγοὶ μὴ καθεῖν ἐχαρίσαντο. Πρὸς ταῦτα ὁ Μάρκελλος ἔλεγεν, ὡς ἀντὶ πολλῶν, ὧν δεδράκασι Ῥωμαίους κακῶς, οὐδὲν κέπονθασι, πλὴν ἃ πολέμῳ καὶ κατὰ κράτος ἀλόντας ἀνθρώπους κωλύσαι καθεῖν οὐ δυνατόν ἐστιν οὕτω δὲ ἀλῶσαι δι' αὐτούς, πολλὰ προκαλουμένην πεισθῆναι μὴ ἐδελήσαντας. Οὐ γὰρ ὑπὸ τῶν τυράννων πολεμῆσαι βιασθέντας, ἀλλὰ κἀκείνους ἐπὶ τῷ πολεμῆν ἐλεσθαι τυράννους. Λεχθέντων δὲ τῶν λόγων, καὶ μεθισταμένοις, ὥσπερ εἶωθεν, ἐκ τῆς βουλῆς τοῖς Συρακουσίοις συνεξῆλθε Μάρκελλος, ἐπὶ τῷ συναρχόντι ποιησάμενος τὴν σύγκλητον καὶ πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ βουλευτηρίου διέτριβαν, οὔτε φόβῳ διὰ τὴν δίκην, οὔτε θυμῷ πρὸς τοὺς Συρακουσίους, τοῦ συνήθους μεταβαλὼν καταστήματος, ἀλλὰ πράξας πάνυ καὶ κοσμίως τὸ τῆς δίκης τέλος ἐκδεχόμενος. Ἐπεὶ δὲ δηρὸν ἐχθισαν αἱ γυναῖκες, καὶ νικῶν ἀπεδείχθη, προσπίπτουσιν αὐτῷ οἱ Συρακούσιοι, μετὰ δακρῶν δέοντες τὴν ὀργὴν εἰς αὐτοὺς ἀφεῖναι τὰς παρόντας, οἰκτεῖραι δὲ τὴν ἄλλην πόλιν, μεμνημένην ὧν ἔτυχεν αἰεὶ καὶ χάριν ἔχουσαν. Ἐπικλασθεῖς οὖν ὁ Μάρκελλος, τοῦτοις τε διηλλαγῆ, καὶ τοῖς ἄλλοις Συρακουσίοις αἰεὶ τι πράττων ἀγαθὸν διετέλει. Καὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἣν ἀπέδωκεν αὐτοῖς, καὶ τοὺς νόμους, καὶ τῶν κτημάτων τὰ περιόντα βέβαια παρέσχεν ἡ σύγκλητος. Ἀνθ' ὧν ἄλλας τε τιμὰς ὑπερφυεῖς ἔσχε παρ' αὐτοῖς, καὶ νόμον ἔθεντο

312 τοιοῦτον, ὁπόταν ἐπιβῆ Σικελίας Μάρκελλος, ἡ τῶν ἐκτόνων τις αὐτοῦ, στεφανηφορεῖν Συρακουσίους, καὶ θύειν τοῖς θεοῖς.

XXIV. Τὸν τεῦθεν ἤδη τρίπεται πρὸς Ἀντίβαν, καὶ τῶν ἄλλων ὑπάτων καὶ ἡγεμονῶν σχεδὸν ἀπάντων μετὰ τὰ ἐν Κάνναις ἐνὶ στρατηγηματι, κτ' φυγαμαχεῖν, χωρὶς ἐπὶ τὸν ἄνδρα, παραταττεσθαι δὲ καὶ συμπλέεσθαι μηδενὸς τολμῶντος, αὐτὸς ἐπὶ τὴν ἐναντίαν ὠρμησεν ἄδον, οἰόμενος τῷ δοκῶντι κἀκαλύειν Ἀντίβαν χρόνῳ πρῶτον ἐκτραβείσων ὑπ.

ἐκείνου λήσασθαι τὴν Ἰταλίαν καὶ τὸν Φάβιον, αἰεὶ
 τῆς ἀσφαλείας ἐχόμενον, οὐ καλῶς ἐκείνης ἴασθαι
 τὸ νόσημα, τῆς πατρίδος περιμένοντα τῇ ῥώμῃ μα-
 ραινομένη συναποσβῆναι τὸν πόλεμον, ὡς περ ἰα-
 τρῶν τοὺς ἀτόλους καὶ θείλους πρὸς τὰ βοηθή-
 ματα, τῆς νόσου παρακμὴν τὴν τῆς δυνάμεως ἐξα-
 τάλωσιν ἡγουμένους. Πρῶτον μὲν οὖν τὰς Σαονι-
 τικὰς πόλεις μεγάλας ἀφειτώσας ἔλων, οἷτόν τε
 πολὺν ἀποκείμενον ἐν αὐταῖς, καὶ χοήματα, καὶ
 τοὺς φυλάσσοντας Ἀννίβου στρατιώτας, τρισχιλλοὺς
 ὄντας, ἔλαβεν. Ἐπειτα τοῦ Ἀννίβου Φούλβιον
 Γναῖον ἀνθύπατον ἐν Ἀπουλίᾳ κατακτείναντος μὲν
 αὐτὸν σὺν ἑνδεκά χιλιάρχοις, κατακόψαντος δὲ τῆς
 στρατιᾶς τὸ πλεῖστον, ἐπεμψεν εἰς Ῥώμην γράμ-
 ματα, τοὺς πολίτας παρακαλῶν θαυρῆν αὐτὸς γὰρ
 ἤδη βυθίζεν, ὡς ἀφέλοιτο τὴν χάραν Ἀννίβου.
 Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Ἀλβιὸς φησὶ ἀναγνώσθέντα τὰ
 γράμματα μὴ τῆς λύπης ἀφελεῖν, ἀλλὰ τῷ φόβῳ
 προσθεῖναι, τῶν Ῥωμαίων μείζον ἡγουμένων τοῦ
 γεγονότος τὸ κινδυνευόμενον, ὅσῳ Φουλβίου κρείτ-
 των ἦν Μάρκελλος. Ὁ δ', ὡς περ ἔγραψεν, εὐθύς
 Ἀννίβαν διώκων εἰς τὴν Λευκανίαν ἐνέβαλε, καὶ
 περὶ πόλιν Νομιστρώνα καθήμενον ὑπὲρ λόφων ὀ-
 χυρῶν καταλαβών, αὐτὸς ἐν τῷ πεδίῳ κατεστρατο-
 πέδευσε. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ πρότερος εἰς μάχην πα-
 ρατάξας τὸ στρατεύμα, καὶ καταβάντος Ἀννίβου,
 συνέβαλε μάχην, κρίσιν οὐ λαβοῦσαν, ἰσχυρὰν δὲ
 καὶ μεγάλην γενομένην. Ἀπὸ γὰρ ὥρας τρίτης
 συμπεσόντες, ἤδη σκότους μόλις διέλυσαν. Ἀμὰ δ'
 ἡμέρα προαγαγὼν αὐθις τὸ στρατεύμα, πυρῆταξεν
 διὰ τῶν νεκρῶν, καὶ προῦκαλεῖτο διαγωνισοῦσθαι
 περὶ τῆς νίκης τὸν Ἀννίβαν. Ἀναξυξάντος δ'
 ἐκείνου, σκυλεύσας τοὺς πολεμικοὺς νεκροὺς, καὶ
 θάψας τοὺς φιλους, ἐδίωκεν αὐθις καὶ πολλὰς μὲν
 ὑφέντος ἐνέδρας, οὐδεμίαν περιπεσῶν, ἐν δὲ πᾶσι
 τοῖς ἀκροβολισμοῖς πλεῖον ἔχων, ἐθανμάζετο. Διὸ
 καὶ τῶν ἀρχαίρεσιων ἐπειγόντων, ἔδοξε τῇ βουλῇ
 μᾶλλον ἐκ Σικελίας τὸν ἑτέρον ἀπάγειν ὑπαίτων, ἢ

Μαρκελλον Αννίβη συνηρημένον κτείν. Ἐλθόντα δ' ἐκέλευεν εἰπεῖν δικτάτωρα Κόϊντον Φούλβιον. Ὁ γὰρ δικτάτωρ οὐκ ἔστιν ὑπὸ τοῦ πλήθους οὐδὲ τῆς βουλῆς αἰρετός, ἀλλὰ τῶν ὑπάτων, τις, ἢ τῶν στρατηγῶν, προελθὼν εἰς τὸν δῆμον, ὃν αὐτῷ δοκεῖ, λέγει δικτάτωρα. Καὶ διὰ τοῦτο δικτάτωρ ὀρεθῆεις καλεῖται· τὸ γὰρ λέγειν δίκερε Ρωμαῖοι καλοῦσιν. Ἐνιοὶ δὲ τὸν δικτάτωρα, τῷ μὴ προσιθῆναι ψῆφον, ἢ χειροτονίαν, ἀλλ' ἀφ' αὐτοῦ τὰ δόξαντα προστάττειν, οὕτως ὠνόμασθαι. Καὶ γὰρ τὰ διαγράμματα τῶν ἀρχόντων Ἕλληνες μὲν διατάγματα, Ρωμαῖοι δ' ἐδικτα προσαγορεύουσι.

XXV. Ἐπεὶ δ' ἔλθων ἀπὸ τῆς Σικελίας ὁ τοῦ Μαρκελλοῦ συνάρχων, ἕτερον ἐβούλετο λέγειν δικτάτωρα, καὶ βιασθῆναι παρὰ γνώμης μὴ βουλόμενος, ἐξέπλευσε νυκτὸς εἰς Σικελίαν· οὕτως ὁ μὲν δῆμος ὠνόμασε δικτάτωρα Κόϊντον Φούλβιον. Ἡ βουλή δ' ἔγραψε Μαρκελλῷ κελεύουσα τοῦτον εἰπεῖν ὃ δὲ πεισθεὶς ἀνείπε καὶ συνεπεκύρωσε τοῦ δήμου τὴν γνώμην· αὐτὸς δὲ πάλιν ἀνθύπατος εἰς τὸν πῖνακ ἀπεδείχθη. Συνθέμενος δὲ πρὸς Φάβιον Μάξιμον, 31 ὅπως ἐκεῖνος μὲν ἐπιχειρῶν Ταραντίνοισι, αὐτὸς δὲ συμπλεκόμενος καὶ περιέλειων Αννίβαν, ἐμποδῶν ἢ τοῦ βοηθεῖν πρὸς ἐκεῖνον, ἐπέβαλε περὶ Κανύσιον, καὶ πολλὰς ἀλλασσοντι στρατοπεδείας καὶ φυγομαχοῦντι πανταχόθεν ἐπιφαίνεται. Τέλος δ' ἰδρυνθέντα προσκειόμενος ἐξανίστη τοῖς ἀκροβολισμοῖς. Ὁρμήσαντος δὲ μάχεσθαι, δεξιόμενος ὑπὸ νυκτὸς διελυθῆ καὶ μεθ' ἡμέραν αὐθις ἐν τοῖς ὅπλοις ἐωρᾶτο τὸν στρατὸν ἔχων παρατεταγμένον, ὥστε τὸν Αννίβαν περιαληγῆ γενόμενον, τοὺς Καρχηδονίους ἀθροῖσαι, καὶ δεηθῆναι τὴν μάχην ἐκείνην ὑπὲρ πασῶν ἀγωνίσασθαι τῶν ἐμπροσθεν. Ὁρᾶτε γὰρ, εἶπεν, ὡς οὐδ' ἀναπνεῦσαι μετὰ νίκας τοσαύτας, οὐδὲ σχολῆν ἄγειν κρατοῦσιν ἡμῖν ἔστιν, εἰ μὴ τοῦτον ὡσαιμεθα τὸν ἄνθρωπον. Ἐκ τούτου συμβαλόντες ἐμάχοντο. Καὶ δοκεῖ παρὰ τὸ ἔργον ἀκαίρῳ στρατηγηματι χρώμενος ὁ Μαρκελλος σφαλῆναι. Τοῦ γὰρ δεξιοῦ

προσῦντες, ἐκέλευσεν ἐν ταῖς ταχμάτων εἰς τοῦμπροσθεν προσελθεῖν. Ἡ δὲ μετακίνησις αὐτῆ παραξάσασα τοὺς μαχομένους, παρέδωκε τὸ πῆγμα τοῖς πολεμίοις, ἑπτακασίων ἐπὶ διαχιλίους Ῥωμαίων πεσόντων. Ἀναχωρήσας δ' ὁ Μαρκελλος εἰς τὸν χάρακα, καὶ συναγαγὼν τὸν στρατόν, ὄραν ἔφη Ῥωμαίων ὄπλα πολλὰ καὶ σπάρματα, Ῥωμαίων δὲ μηδένα ὄραν. Αἰταυμένων δὲ συγγνώμῃ, οὐκ ἔφη δοθῆναι νενικημένοις, ἰσὺν δὲ νικῆσασιν, δώσειν αὐτοῖς ἀγροῖον δὲ μαχεῖσθαι πάλιν, ὅπως οἱ κολίται τὴν νίκην πρότερον, ἢ τὴν φυγὴν, ἀκούσωσι. Διαλεχθεὶς δὲ ταῦτα, προσέταξε ταῖς ἠττημέναις σπειραῖς ἀντὶ πυρῶν κριθῶς μετρησάμεναι ἅς πολλῶν ἀπὸ τῆς μάχης ἐπιπινδύνως καὶ πονηροῦς ἔχοντων, οὐδένα φασὶν ὄναι αἱ Μαρκελλοῦ λόγος τῶν τραυματιῶν οὐχὶ μᾶλλον ἡλυγυῖαν.

XXVI. Ἀμα δ' ἡμέρᾳ προῦκετο μὲν ὁ φοινίκους χιτῶν, ὡς εἶπθε, μάχης ἰσομέτρως συμβολοῦσαι δ' ἠτιμασμένας σπειράς τῆν πρώτην, αὐταὶ δεηθεῖσαι, τάξιν ἐλάμβανον. Τὴν δ' ἄλλοι ἐξαγοκτεροὶ οἱ χιλιάρχοι στρατιῶν, παρενέβαλον. Ἀνασας δ' ὁ Ἀννίβας, ὁ Ἡράκλειος, εἶπε, τί χρήσιμα τίς αὐτῷ φρονῶν μῆτε τὴν χειρᾶν τέχνην, μῆτε τὴν βελτιότητα φέρειν εἶδατε; μόνος γὰρ οὗτος οὐδὲ νικῶν δίδωσθαι ἀνάπαυσιν, οὔτε λαμβάνει νικῶμενος· ἀλλ' αἰεὶ μάχηςόμεθα πρὸς τοῦτον, ὡς εἴποιεν, ὡ τοῦ τολμᾶν αἰεὶ καὶ τὸ θάρρειν ευτυχοῦντι καὶ σφαλλομένῳ ταῖς αἰδεῖσθαι πρόσκαις ἐστίν. Ἐκ τούτου συνησαν αἱ δυνάμεις, καὶ τῶν ἀνδρῶν ἴσα φερομένων, ἐκέλευσεν Ἀννίβας τὰ θηρία καταστήσαντας εἰς πρώτην τάξιν, ἐπάγειν τοῖς ἄπλοις τῶν Ῥωμαίων. Ὄθισμον δὲ μεγάλου καὶ παραγῆς εὐθύς ἐν τοῖς πρώτοις γενόμενης, εἰς τῶν χιλιάρχων, ὄνομα Φλαβίος, ἀναρῶσας σημαίαν, ὑψηνίαζε, καὶ τῷ στύρακι τὸν πρῶτον ἐλέφαντα τυπτῶν ἀπέστραφεν. Ὁ δ' ἐμβαλὼν εἰς τὸν ὄπισον, συνεπάραξε καὶ τοῦτον καὶ τοὺς ἐπιπερομένους. Καθιδὼν δὲ ταῦτο, Μαρκελλος, ἐκέλευσε τοὺς ἵππεῖς ἐλαύνειν ἀνὰ κράτος πρὸς τὸ θορυβούημενον, καὶ ποιεῖν ἔτι μᾶλλον αὐτοῖς περιπετεῖς τῶν

πολεμίου. Οὗτος δὲ δὴ λαμπρῶς ἐμβαλόντες ἀνε-
μοπιον ἄχρι τοῦ στρατοπέδου τοὺς Καρχηδονίους
καὶ τῶν θηρίων τὰ κτενόμενα καὶ πίπτοντα τοῦ
πλείστον αὐτῶν φόνον ἀπεσργάζετο. Λέγονται γὰρ
ὑπὲρ ὄντακισχέλλους ἀποθανεῖν Ῥωμαίων δὲ νε-
κροὶ μὲν ἐγένοντο τρισχίλιοι, τραυματῆαι δ' ὀλί-
γου θείν ἀπαντες. Καὶ τοῦτο παρόντων Ἀντίβα
καθ' ἡσυχίαν ἀναστάντι νυκτός, ἀπὸ πρῶτοντα-
τι τοῦ Μαρκελλοῦ. Διώκειν γὰρ οὐκ ἦν δυνα-
τός ὑπὸ πλήθους τῶν τετραμένων ἀλλὰ κατὰ σχο-
λὴν εἰς Καρπανίαν ἀνέβηκε, καὶ τὸ θέρος ἐν Σε-
νέσση διήγεν ἀναλαμβάνων τοὺς στρατιώτας.

XXVII. Ο δὲ Ἀντίβας, ὡς ἀπέρρηξεν ἑαυτὸν
314 τοῦ Μαρκελλοῦ, χρωμένος ὡσπερ λεκόμενον τῆ
στρατεύματι, πᾶσαν ἀδεῶς ἐν κύκλῳ περιῶν ἐπλε-
γε τὴν Ἰταλίαν καὶ καιῶς ἤκουσεν ἐν Ῥώμῃ Μαρ-
κελλος. Οἱ δ' ἐχθροὶ Πουβλίκιον Βίβλον, ἕνα τῶν
δημάρχων, ἀπέστειλαν ἐπὶ τὴν κατηγορίαν αὐτοῦ,
θεινὸν εἰπεῖν ἄνδρα καὶ βίαιον ὃς πολλὰκις συν-
αγαγὼν τὸν δῆμον, ἐπειθεν ἄλλω παραδοῦναι στρα-
τηγῷ τὴν δύναμιν. Ἐπεὶ Μαρκελλος, εἶρη, μικρὰ
τοῦ πολέμου προσγεγυμνασμένος, ὡσπερ ἐκ παιδεί-
ας ἐπὶ θερεῖα λουτρα θεραπεύσων ἑαυτὸν τε-
τραπται. Ταῦτα κωνθασόμενος ὁ Μαρκελλος, ἐπὶ
μὲν τοῦ στρατοπέδου τοὺς πρεσβευτὰς ἀπέλιπεν, αὐ-
τός δὲ πρὸς τὰς διαβολὰς ἀπολογησόμενος εἰς Ῥώ-
μην ἐπανήλθεν. Ἐκ δὲ τῶν διαβολῶν ἐπέλθων δίκη
εἶρε παρεσκευασμένη ἐπὶ αὐτόν. Ἡμέρας οὖν ὀρι-
σθείσης, καὶ τοῦ δήμου συνελθόντος εἰς τὸν Πλατί-
κων ἵπποδρόμον, ὁ μὲν Βίβλος ἀναβὰς κατηγοροῦσεν
ὁ δὲ Μαρκελλος ἀπελογεῖτο, βραχέα μὲν καὶ ἐπιλά-
δι ἑαυτοῦ πολλὰ δὲ καὶ λαμπρὰ δὲ δοκιμασάτωι
καὶ πρῶτοι τῶν πολιτῶν παρόησιαν ἤγον, παρακα-
λοῦντες μὴ χείρονας τοῦ πολέμου κριτὰς φανῆναι,
δουλίαν Μαρκελλοῦ καταψηφισάμενους, ὃν μόνον
φεύγει τῶν ἡγεμόνων ἐμείνος, καὶ διατρεῖ τούτω μὴ
μαχεσθαι στρατηγῶν, ὡς τοῖς ἄλλοις μάχεσθαι
Ῥηθόντων δὲ τῶν λόγων τούτων, τοσούτον ἤτης δι-

κης ελπίς ἐμεύσατο τὸν κατήγορον, ὥστε μὴ μόνον ἀφεθῆναι τῶν αἰτιῶν τὸν Μαρκελλον, ἀλλὰ καὶ τὸ πέμπτον ὑπατοῦ ἀποδεχθῆναι.

XXVIII. Παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν, πρῶτον μὲν ἐν Τυρῶνι μίγα κίνημα πρὸς ἀποστασιν ἐπαυσε, καὶ κατεπραυνεν ἐπιθῶν τὰς πόλεις· ἔπειτα ναὸν ἐκ τῶν Σικελικῶν λαφυρῶν φθοδομημένον ὑπ' αὐτοῦ Δόξης καὶ Ἀρετῆς καθιερώσαι βουλόμενος, καὶ κωλυθεὶς ὑπὸ τῶν ἱερέων, οὐκ ἀξιούντων ἐνὶ ναῷ δύο θεοὺς περιεχέσθαι, κάλιν ἤρξατο προσοικηδομῆν ἕτερον, οὐ ῥαδίως φέρων τὴν γεγενημένην ἀντίκρουσιν, ἀλλ' ὡσπερ οἰωνίζομενος. Καὶ γὰρ ἄλλα πολλὰ σημεῖα διαταραττεν αὐτὸν, ἱερῶν τιμῶν κεραυνώσεις, καὶ μύες τὸν ἐν Δίῳ χρυσοῦν διαφάγοντες· ἐλέχθη δὲ καὶ βούν ἀνθρώπου φωνὴ ἀφίεναι, καὶ παιδίον ἔχον κεφαλὴν ἐλέφαντος γενέσθαι, καὶ περιγενέσθαι καὶ περὶ τὰς ἐκθύσεις καὶ ἀποτροπὰς θυσιαρῶντες οἱ μαντεῖς κατεῖχον αὐτὸν ἐν Ρώμῃ σπαργῶντα καὶ φλεγόμενον. Οὐδεὶς γὰρ ἔρωτα τοσοῦτον ἤρασθη πραγματος οὐδεὶος, ὅσον οὗτος ἀπὸ τοῦ μαχῆ κριθῆναι πρὸς Ἀντίβαν. Τοῦτο καὶ νυκτῶ ἀνειρόν ἦν αὐτῷ, καὶ μετὰ φίλων καὶ συναρχόντων ἐν βουλευμᾷ, καὶ μίσι πρὸς θεοὺς φωνή, παρατασσόμενον Ἀντίβαν λαβεῖν. Ἠδιστα δ' ἂν μοι δοκῆι, κείχρως ἐντὸς ἢ τινος χάρακος, ἀμφοτέροις τοῖς στρατεύμασι περιεχθέντος, διαγωνίσασθαι καὶ εἰ μὴ πολλῆς μὲν ἤδη μεστός ὑπῆρξε δόξης, πολλὴν δὲ πείραν παρεσχῆκει τοῦ παρ' ὄντινούν των στρατηγῶν ἐμβραθεὶς γεγενῆναι καὶ φρόνιμος, εἶποι ἂν, ὅτε μερακιώδες τι αὐτῷ προσπέπτωκε καὶ φιλοτιμοτερον πάθος, ἢ κατὰ πρεσβυτήν τοσοῦτον. Περὶ γὰρ ἐξήκοντα γεγονώς ἔτη τὸ πέμπτον ὑπατεύειν.

XXIV. Οὐ μὴν ἀλλὰ θυσιῶν καὶ καθαρῶν, οὐ ὑπηγόρευον οἱ μάντεῖς, γενομένων, ἐξῆλθε μετὰ τοῦ συναρχόντος ἐπὶ τὸν πόλεμον, καὶ πολλὰ μεταξὺ Βασιλίας πόλεως καὶ Βενυσίας καθήμενος ἠρέθισε τὸν Ἀντίβαν. Ὁ δὲ εἰς μάχην μὲν οὐ κατεβάνηκε, αἰσθόμενος δὲ πεμπόμενον ὑπ' αὐτῶν στρατιᾶν ἐπὶ

Λοφόν, τῶν Ἐπιζεφυρίων, κατὰ τὸν περὶ Πέτηλιαν
 λόφον, ὑφείς ἐνέδρας, πέντακισίους καὶ διαχιλίους
 315 ἀπέκτεινε. Τοῦτο Μαρκελλὸν ἐξέφερε τῷ θυμῷ πρὸς
 τὴν μάχην, καὶ προσήγεν ἄρας ἔγγυτέρω τὴν δύνα-
 μιν. Ἐν δὲ μεταξὺ τῶν στρατοπεδίων λόφος, ἐπιει-
 κῶς μὲν εὐερέτης, ὕλης δὲ παντοδαπῆς ἀνάπλεως εἶχε
 δὲ καὶ σκοπιὰς περικλιναίς ἐπ' ἀμφοτέρα, καὶ ναμα-
 των ὑπεφαίχοντο πηγαὶ καταρρέοντων. Ἐθαυμάζον
 οὖν οἱ Ῥωμαῖοι Ἀντίβαν, ὅτι πρῶτος ἐλαὶν εὐφρα-
 τόπον οὕτως, οὐ κατέσχευε, ἀλλ' ἀπέλεπε τοῖς πολε-
 μίοις. Τῷ δ' ἄρα καλὸν μὲν ἐνστρατοπεδεῦσαι τὸ
 χωρίον ἐφαίνετο, πολὺ δὲ κρεῖττον ἐνεδρεῦσαι, καὶ
 πρὸς τοῦτο μᾶλλον αὐτῷ χορηθῆναι βουλομενός, ἐνέ-
 πλησε τὴν ὕλην καὶ τὰς κοιλάδας ἀκοιτιστῶν τε πολ-
 λῶν καὶ λογχοφόρων, πεπεισμένος ἐπάξεσθαι δι' εὐ-
 φροσύαν αὐτὰ τὰ χωρία τοῖς Ῥωμαίοις. Οὐδ' ἀπεψεύ-
 σθη τῆς ἑλλάδος εὐθύς γάρ ἦν πολὺς ἐν τῷ στρα-
 τοπέδῳ τῶν Ῥωμαίων λόγος, ὡς χορὴ τὸ χωρίον κα-
 ταλαμβάνειν καὶ διεστρατήρουν, ὅσα πλεονεκτήσουσι
 τοὺς πολεμίους, μάλιστα μὲν ἐκεῖ στρατοπεδεύσαντες,
 εἰ δὲ μὴ, τειχίζαντες τὸν λόφον. Ἐδοξεν οὖν τῷ Μαρ-
 κέλλῳ μετ' ὀλίγων ἵπποτων ἐπελάσαντι κατασκέψα-
 σθαι. Καὶ λαβὼν τὸν μάντιν, εἶθ' ἔειπε, καὶ τοῦ πρῶ-
 του πεσόντος ἱερείου, δείκνυσιν αὐτῷ τὸ ἦπαρ οὐκ
 ἔχον κεφαλὴν ὁ μάντις. Ἐπιθυσαμένου δὲ τὸ δεῦτε-
 ρον, ἧ τε κεφαλὴ μέγεθος ὑπέροφες ἀνέσχε, καὶ τὰ ἄ-
 λα φαιδρὰ θαυμαστῶς δειφάνη, καὶ λυσὶν ἔχειν ὁ
 τῶν πρῶτων φόβος ἔδοξεν. Οἱ δὲ μάντις ταῦτα μᾶ-
 λον ἐφύδαθ' ἀδειναι, καὶ ταράττεσθαι· λαμπροτά-
 των γὰρ εἶναι αἰσχιστοῖς καὶ σκυθρωποτάτοις ἱερῶς
 γενομένων, ὑποπτικὸν εἶναι τῆς μεταβολῆς τὴν αὐτο-
 πλιαν. Ἄλλα γὰρ

Τὸ πεπρωμένον οὐ πῦρ, οὐ σιδαρόν σῆσσει τείχος,
 κατὰ Πίνδαρον. Ἐξήκει οὖν τὸν τε συνάρχοντα Κρι-
 σπῖνον παραλαβὼν, καὶ τὸν υἱὸν χιλιάρχοντα, καὶ
 τοὺς σύμπαντας ἵππεις, εἴκοσι καὶ διακοσίους. Ἐν
 Ῥωμαῖοις οὐδέτις ἦν, ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι Τυρρήνσι,
 τεσσαράκοντά τε Φρυγελλῶσι, πείραν ἀρετῆς καὶ

πίστεως αἰὶ τῷ Μαρκέλλῳ δεδοκότες. Τλώδους δὲ τοῦ λόφου καὶ συνηρεφοῦς ὄντος, ἀνὴρ καθήμενος ἄνω σκοπὴν εἶχε, τοῖς πολεμίοις αὐτὸς οὐ συνορώμενος, καθορῶν δὲ τῶν Ῥωμαίων τὸ στρατόπεδον. Καὶ τὰ γινόμενα τούτου φράσαντος τοῖς λοχῶσι, προσελαύνοντα τὸν Μάρκελλον εἶσαντες ἐγγύς προσελθεῖν, ἐξαίφνης ἀνέστησαν, καὶ περιχυθέντες ἅμα παντιχόθεν, ἠκόντιζον, ἔπασιον, ἐδίωκον τοὺς φεύγοντας, συνεπλέκοντο τοῖς ὑφισταμένοις. Οὗτοι δ' ἦσαν οἱ τεσσαράκοντα Φρεγελλᾶνοι. Καὶ τῶν Τυρόρητων εὐθὺς ἐν ἀρχῇ διατρεσάντων, αὐτοὶ συστραφέντες ἠμύνοντο πρὸ τῶν ὑπάτων· ἄρκος οὐ Κρισπίνος μὲν ἀκοντίσμασι δυοὶ βεβλημένος, ἐπέστρεψεν εἰς φυγὴν τὸν ἵππον, Μάρκελλον δὲ τις λόγχη πλατεῖα δια τῶν πλευρῶν διήλασεν, ἦν λαγνίαν καλοῦσιν. Οὕτω δὲ καὶ τῶν Φρεγελλᾶνων οἱ περιόντες ὀλίγοι παντάπασιν αὐτὸν μὲν πεσόντα λείπουσι, τὸν δ' υἱὸν ἀρπάσαντες τερωμένον, φεύγουσιν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Ἐγένοντο δὲ νεκροὶ μὲν οὐ πολλῶ τῶν τεσσαράκοντα πλείους, αἰχμάλωτων δὲ τῶν μὲν ραβδούχων πέντε, τῶν δ' ἱππέων εἴκοσι, θυεῖν θέοντες. Ἐταλεύτησε δὲ καὶ Κρισπίνος ἐκ τῶν τραυμάτων, οὐ πολλὰς ἡμέρας ἐπιβιώσας. Καὶ πάθος τοῦτο Ῥωμαίως συνέπεσε πρότερον οὐ γεγονός, ἀμφοτέρους ἐξ ἑνὸς ἀγῶνος τοὺς ὑπάτους ἀποθανεῖν.

XXX. Ἀντίβα δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἐλάχιστος ἦν λόγος, Μάρκελλον δὲ πεπτωκέναι πυθόμενος, αὐτὸς ἐξέδραμεν ἐπὶ τὸν τόπον, καὶ τῷ νεκρῷ παραστάς, καὶ πολὺν χρόνον τὴν τε ῥώμην τοῦ σώματος καταμαθῶν, καὶ τὸ εἶδος, οὔτε φωνὴν ἀφῆκεν ὑπέρηφάνον, οὔτ' ἀπ' ὕψεως τὸ χαῖρον, ὡς ἂν τις ἐργαίδη πολέμιον καὶ βαρὺν ἀπεκτονώς, ἐξέφηεν· ἀλλ' ἐπεθωμάσας τὸ παράλογον τῆς τελευτῆς, τὸν μὲν δακτύλιον ἀφείλετο, τὸ δὲ σῶμα κοσμήσας πρόποντι κόσμῳ, καὶ 316 περιστείλας ἐντίμως, ἔκαυσε· καὶ τὰ λείψανα συνθεῖς εἰς κάλπην ἀργυρᾶν, καὶ χρυσοῦν ἐμβαλὼν στέφανον, ἀπέστειλε πρὸς τὸν υἱόν. Τῶν δὲ Νομάδων τινὲς περιτυχόντες τοῖς κομίζουσιν, ὥρμησαν ἀφαι-

ρείσθαι τὸ τεύχος ἀντιλαμβανομένων δ' ἐκείνων, ἐκ-
 βιαζόμενοι καὶ μαχόμενοι διέρροιναν τὰ ὄστα. Πυ-
 θόμενος δ' Ἀνίβας, καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἰπὼν,
 „Οὐδὲν ἄρα δυνατόν γενέσθαι ἄκοντος θεοῦ,“ τοῖς
 μὲν Νομάσιν ἐπέθηκε δίκην, οὐκέτι δὲ κομιδῆς, ἢ
 συλλογῆς τῶν λειψάνων ἐφρόντισεν, ὡς δὴ κατὰ θεὸν
 τινα καὶ τῆς τελευτῆς καὶ τῆς ἀταξίας παραλόγως
 οὕτω τῷ Μαρκέλλῳ γενομένης. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ
 περὶ Κορνήλιον Νέπωτα καὶ Οὐαλέριον Μάξιμον
 ἱστορήκασιν. Λίβιος δὲ καὶ Καῖσαρ ὁ Σεβαστὸς κο-
 μισθῆναι τὴν ὑδρίαν πρὸς τὸν υἱὸν εἰρήκασιν, καὶ
 ταφῆναι λαμπρῶς. Ἦν δὲ ἀνάθημα Μαρκέλλου,
 δίχα τῶν ἐν Ῥώμῃ, γυμνάσιον μὲν ἐν Κατάρῃ τῆς
 Σικελίας ἀνδριάντες δὲ καὶ πίνακες τῶν ἐκ Συρα-
 κουσῶν, ἐν τε Σαμοθράκῃ παρὰ τοῖς θεοῖς, οὓς Κα-
 βείρους ὠνόμαζον, καὶ περὶ Αἴνδον, ἐν τῷ ἱερῷ τῆς
 Ἀθηνᾶς. Ἐκεῖ δ' αὐτοῦ τῷ ἀνδριάντι τοῦτ' ἦν ἐπι-
 γεγραμμένον, ὡς Ποσειδώνιος φησὶ, τὸ ἐπίγραμμα.
 Οὗτός τοι Ῥώμης ὁ μέγας, ξένε, πατρίδος ἀστήρ,
 Μαρκέλλος κλεινῶν Κλαύδιος ἐκ πατέρων.
 Ἐπίσταν τὰν ὑπάταν ἀρχὰν ἐν Ἀσπὶ φυλάξας,
 Καὶ πολὺν ἀντιπάλων ἐγκατέχευε φόνον.
 Τὴν γὰρ ἀνθύπατον ἀρχὴν, ἣν δις ἤρξε, ταῖς πέντε
 προσκατηρίθμησεν ὑπατείαις ὁ τὸ ἐπίγραμμα ποιή-
 σας. Γένος δ' αὐτοῦ λαμπρὸν ἄρα Μαρκέλλου, τοῦ
 Καίσαρος ἀδελφίδου, διέτεινεν, ὃς Ὀκταβίας ἦν, τῆς
 Καίσαρος ἀδελφῆς, υἱὸς, ἐκ Γαίου Μαρκέλλου γεγο-
 νώς. Ἀγορανομῶν δὲ Ῥωμαίων, ἐτελεύτησε νυμφίος,
 Καίσαρος θυγατρὶ χρόνον οὐ πολὺν συνοικήσας.
 Εἰς δὲ τιμὴν αὐτοῦ καὶ μνήμην Ὀκταβία μὲν ἢ μῆ-
 τηρ τὴν βιβλιοθήκην ἀνέθηκε, Καῖσαρ δὲ θέατρον,
 ἐπιγραφῆς Μαρκέλλου,

COMPARATIO PELOPIDAE
CVM MARCELLO:

Ὅσα μὲν οὖν ἴδαξεν ἡμῖν ἀναγραφῆς ἄξια τῶν
ιστορημένων περὶ Μαρκέλλου καὶ Πελοπίδου, ταῦτά
ἔστι. Τῶν δὲ κατὰ τὰς φύσεις καὶ τὰ ἤθη ποιιοτήτων
ὡσπερ ἐφαμιλλῶν οὐσῶν (καὶ γὰρ ἀνδρείοι καὶ φιλό-
πονοι καὶ θυμοειδεῖς καὶ μεγαλόφρονες ἀμφοτέρου
γεγόνασιν), ἐκείνο δάξειεν ἂν διαφορὰν ἔχειν μόναν,
ὅτι Μαρκελλὸς μὲν ἐν πολλαῖς πόλεσιν υποχειροῖς
γενομένας σφαγὰς ἐποίησεν, Ἐπαμινώνδας δὲ καὶ
Πελοπίδας οὐδένα πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν,
οὐδὲ πόλεις ἠνδραπαδίσαντο. Λέγονται δὲ Θηβαῖοι
μηδ' Ὀρχομενίους ἂν οὕτω μεταχειρίσασθαι παρόν-
των ἐκείνων. Ἐν δὲ ταῖς πράξεσι, θαυμαστά μὲν καὶ
μεγάλα τοῦ Μαρκέλλου τὰ πρὸς Κελτοὺς, ὡσαμένου
τοσοῦτον πλῆθος ἰππέων ὁμοῦ καὶ πεζῶν ὀλιγίστοις
περὶ αὐτὸν ἰππεῦσιν, ὃ ῥαδίως ὑφ' ἑτέρου στρατη-
γοῦ γεγονὸς οὐχ ἰστόρηται, καὶ τὸν ἄρχοντα τῶν
πολεμίων ἀνελόντος· ἐν ᾧ τρόπῳ Πελοπίδας ἐπται-
σαν, ὁρμήσας ἐπὶ ταῦτά, προαναίρεθεῖς δ' ὑπὸ τοῦ
τυράννου, καὶ παθῶν πρῶτερον, ἢ δράσας. Οὐ μὴν
ἀλλὰ τουτοῖς μὲν ἔστι παραβαλεῖν τὰ Λεύκτρα καὶ
Τεγύρας, ἐπιφανεστάτους καὶ μεγίστους ἀγῶνας.
Κρυφαίῳ δὲ σὺν λόγῳ καταρθωμένην πρᾶξιν οὐκ
ἔχομεν τοῦ Μαρκέλλου παραβαλεῖν, οἷαν Πελοπίδας
περὶ τὴν ἐκ φυγῆς κάθοδον καὶ ἀναίρεσιν τῶν ἐν Θή-
βαις τυράννων ἐπραξεν. Ἄλλ' ἐκείνο πολὺ πάντων

ρείσθαι τὸ τεύχος ἀντιλαμβανομένων δ' ἐκείνων, ἐκ-
 βιαζόμενοι καὶ μαχόμενοι διέρριψαν τὰ ὄσια. Πυ-
 θόμενος δ' Ἀνίβας, καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἰπὼν,
 „Οὐδὲν ἄρα δυνατόν γενέσθαι ἄκοντος θεοῦ,“ τοῖς
 μὲν Νομάσιν ἐπέθηκε δίκην, οὐκέτι δὲ κομιδῆς, ἢ
 συλλογῆς τῶν λειψάνων ἐφρόντισεν, ὡς δὴ κατὰ θεὸν
 τινα καὶ τῆς τελευτῆς καὶ τῆς ἀταξίας παραλόγως
 οὕτω τῷ Μαρκέλλῳ γενομένης. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ
 περὶ Κορνήλιον Νέπωτα καὶ Οὐαλέριον Μάξιμον
 ἱστορήκασιν. Λίβιος δὲ καὶ Καῖσαρ ὁ Σεβαστὸς κο-
 μισθῆναι τὴν ὑδρίαν πρὸς τὸν υἱὸν εἰρηκασιν, καὶ
 ταφῆναι λαμπρῶς. Ἦν δὲ ἀνάθημα Μαρκέλλου,
 δίχα τῶν ἐν Ῥώμῃ, γυμνάσιον μὲν ἐν Κατάνῃ τῆς
 Σικελίας ἀνδριάντες δὲ καὶ πίνακες τῶν ἐκ Συρα-
 κουσῶν, ἐν τε Σαμοθράκῃ παρὰ τοῖς θεοῖς, οὓς Κα-
 βείρους ἀνόμαζον, καὶ περὶ Αἰνῶν, ἐν τῷ ἱερῷ τῆς
 Ἀθηνᾶς. Ἐκεῖ δ' αὐτοῦ τῷ ἀνδριάντι τοῦτ' ἦν ἐπι-
 γεγραμμένον, ὡς Ποσειδώνιος φησὶ, τὸ ἐπίγραμμα.
 Οὗτός τοι Ῥώμης ὁ μέγας, ξένε, πατρίδος ἀστῆρ,
 Μαρκέλλος κλεινῶν Κλαύδιος ἐκ πατέρων.
 Ἐπτάκι τὰν ὑπάτων ἀρχὰν ἐν Ἀσπὶ φυλάξας,
 Καὶ πολὺν ἀντιπάλων ἐγκατέχευε φόνον.
 Τὴν γὰρ ἀνθύπατον ἀρχὴν, ἣν δις ἤρξε, ταῖς πέντε
 προσκατηρίθμησεν ὑπατείαις ὁ τὸ ἐπίγραμμα ποιή-
 σας. Γένος δ' αὐτοῦ λαμπρὸν ἄχρι Μαρκέλλου, τοῦ
 Καίσαρος ἀδελφίδου, διέτεινεν, ὃς Οκταβίας ἦν, τῆς
 Καίσαρος ἀδελφῆς, υἱός, ἐκ Γαίου Μαρκέλλου γεγο-
 νώς. Ἀγορανομῶν δὲ Ῥωμαίων, ἐτελεύτησε νυμφίος,
 Καίσαρος θυγατρὶ χρόνον οὐ πολὺν συνοικήσας.
 Εἰς δὲ τιμὴν αὐτοῦ καὶ μνήμην Ὀκταβία μὲν ἡ μή-
 τηρ τὴν βιβλιοθήκην ἀνέθηκε, Καῖσαρ δὲ θέατρον,
 ἐπιγραφῆς Μαρκέλλου,

COMPARATIO PELOPIDAE
CVM MARCELLO:

Ὅσα μὲν οὖν ἴδαξεν ἡμῖν ἀναγραφῆς ἄξια τῶν
ιστορημένων περὶ Μαρκελλοῦ καὶ Πελοπίδου, ταῦτά
ἔστι. Τῶν δὲ κατὰ τὰς φύσεις καὶ τὰ ἤθη κοινοτήτων
ὡσπερ ἐφαμιλλῶν οὐσῶν (καὶ γὰρ ἀνδρείοι καὶ φιλό-
πονοι καὶ θυμοειδεῖς καὶ μεγαλόφρονες ἀμφοτέρου
γεγόνασιν), ἐκεῖνο δάξειεν ἂν διαφορὰν ἔχειν μόναν,
ὅτι Μαρκελλοῦ μὲν ἐν πολλαῖς πόλεσιν υποχειροῖς
γενομένας σφαγὰς ἐποίησεν, Ἐπαμινώνδας δὲ καὶ
Πελοπίδας οὐδένα πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν,
οὐδὲ πόλεις ἠνδραπαδίσαντο. Λέγονται δὲ Θηβαῖοι
μηδ' Ὀρχομενίους ἂν οὕτω μεταχειρίσασθαι παρόν-
των ἐκείνων. Ἐν δὲ ταῖς πράξεσι, θαυμαστά μὲν καὶ
μεγάλα τοῦ Μαρκελλοῦ τὰ πρὸς Κελτοὺς, ὠσαμένου
τοσοῦτον πλήθος ἰππέων ὁμοῦ καὶ πεζῶν ὀλιγίστοις
περὶ αὐτὸν ἰππεῦσιν, ὃ ῥαδίως ὑφ' ἑτέρου στρατη-
γοῦ γεγονὸς οὐχ ἰστόρηται, καὶ τὸν ἄρχοντα τῶν
πολεμίων ἀνελόντος· ἐν ᾧ τρόπῳ Πελοπίδας ἔπται-
σεν, ὀρμήσας ἐπὶ ταῦτα, προανααιρεθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ
τυράννου, καὶ παθῶν πρότερον, ἢ δράσας. Οὐ μὴν
ἀλλὰ τοῦτοις μὲν ἔστι παραβαλεῖν τὰ Λεύκτρα καὶ
Τεγύρας, ἐπιφανεστάτους καὶ μεγίστους ἀγῶνας.
Κρυφαίῳ δὲ σὺν λόγῳ κατορθωμένην πρᾶξιν οὐκ
ἔχομεν τοῦ Μαρκελλοῦ παραβαλεῖν, οἷαν Πελοπίδας
περὶ τὴν ἐκ φυγῆς κάθοδον καὶ ἀναίρεσιν τῶν ἐν Θή-
βαις τυράννων ἐπραξεν. Ἄλλ' ἐκεῖνο πολὺ πάντων

ἔοικε πρωτεύειν τῶν ὑπὸ σκότῳ καὶ δι' ἀπάτης γεγενημένων τὸ ἔργον. Ἀννίβας φοβερός μὲν καὶ δεινὸς ἐνέκειτο Ῥωμαίοις, ὡς περ ἀμέλει Λακεδαιμόνιοι τότε Θηβαίοις· ἐνδοῦναι μέντοι τούτους Πελοπίδᾳ καὶ 317 περὶ Τεγύρας καὶ περὶ Λεῦκτρα βέβαιόν ἐστιν· Ἀννίβαν δὲ Μάρκελλος, ὡς μὲν οἱ περὶ Πολύβιον λέγουσιν, οὐδ' ἀπαξ ἐνίκησεν, ἀλλ' ἀήττητος ὁ ἀνὴρ δοκεῖ διαγενέσθαι μέχρι Σκηπίωνος. Ἡμεῖς δὲ Λιβίῳ, Καίσαρι, καὶ Νέπωτι, καὶ τῶν Ἑλληνικῶν τῶ βασιλεῖ Ἰόβᾳ πιστεύομεν, ἥττας τινὰς καὶ τροπὰς ὑπὸ Μαρκελλοῦ τῶν σὺν Ἀννίβᾳ γενέσθαι. Μεγάλην δ' αὐταὶ ῥοπήν οὐδεμίαν ἐποίησαν· ἀλλ' ἔοικε ψευδοπτώμα τι γενέσθαι περὶ τὸν Λίβυν ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ἐκείναις. Ὅθι κατὰ λόγον καὶ προσηκόντως ἐθαυμάσθη, μετὰ τούτων τροπὰς στρατοπέδων, καὶ φόνους στρατηγῶν, καὶ σύγχυσιν ὅλης ὁμοῦ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας, εἰς ἀντίπαλα τῶ θαρρόειν καθίσταμένων. Ὅ γὰρ ἐκ πολλοῦ τοῦ πάλαι περιδοῦς καὶ καταπεπληγότες αὐθις ἰμβραλῶν τῶ στρατεύματι ζῆλον καὶ φιλονεικίαν πρὸς τοὺς πολεμίους, καὶ τοῦτο δὴ τὸ μὴ θαδίως τῆς νίκης ἀφιέμενοι, ἀλλὰ καὶ ἀμφισβητοῦν καὶ φιλοτιμούμενοι ἐπάρας καὶ θαρρύνας, εἰς ἀνὴρ ἦν, Μάρκελλος. Εἰδομένους γὰρ ὑπὸ τῶν συμφορῶν, εἰ φευγοντες ἐκφύγοιεν Ἀννίβαν, ἀγαπᾶν, εἰδίδασκεν αἰσχνέσθαι σωζομένους μεθ' ἥτης, αἰδεῖσθαι δὲ παρὰ μικρὸν ἐνδόντας, ἀλγεῖν δὲ μὴ κρατήσαντας.

II. Ἐπεὶ τοίνυν Πελοπίδᾳ μὲν οὐδεμίαν ἠτήθη μάχην στρατηγῶν, Μάρκελλος δὲ πλείστας τῶν καθ' αὐτὸν Ῥωμαίων ἐνίκησε, δοξείεν ἂν ἴσως τῶ δυσνηκίτῳ πρὸς τὸ ἀήττητον ὑπὸ πλήθους τῶν κωτωρθωμένων ἐπανισοῦσθαι. Καὶ μὴν οὗτος μὲν εἶλε Συρακούσας, ἐκεῖνος δὲ τῆς Λακεδαιμόνος ἀπέτυχεν. Ἀλλ' οἶμαι μείζον εἶναι τοῦ καταλαβεῖν Σικελίαν τὸ τῇ Σπάρτῃ προσελθεῖν, καὶ διαβῆναι πρῶτον ἀνθρώπων πολέμῳ τὸν Εὐρώταν. Εἰ μὴ νῆ Δία τοῦτο μὲν φήσει τις τὸ ἔργον Ἐπαρινώνδᾳ μᾶλλον, ἢ Πελοπίδᾳ, προσήκειν, ὡς περ καὶ τὰ

Λεύκτρα· τῶν δὲ Μαρκελλῶ διαπεπραγμένων ἀκα-
 ναιήτητον εἶναι τὴν δόξαν. Καὶ γὰρ Συρακούσας μό-
 νος εἶλε, καὶ Κελτούς ἀνεῖ τοῦ συναρχонтаς ἐτρέψατο
 καὶ πρὸς Ἀντίβαν, μηδενὸς συλλαμβάνοντος, ἀλλὰ
 καὶ πάντων ἀποτρέποντων, ἀντικαταξάμενος, καὶ μετα-
 βαλεῖν τὸ σχῆμα τοῦ πολέμου, πρῶτος ἡγερῶν τοῦ
 τολμῆα κατέστη.

III. Τὴν τοῖανν τελευτὴν ἰσχυρῶς μὲν αὐδετέραν
 τῶν ἀνδρῶν· ἀλλ' ἀνίσταται καὶ ἀγχιαικῶ τῷ παρα-
 λόγῳ τοῦ συμπτώματος. Καὶ θαυμάζω μὲν, ἐν μά-
 χαις τοσαύταις, ὅσας ἀπακάμει τις ἐν καταρσιμῶν,
 μηδὲ τραυθέντα τὸν Ἀντίβαν· ἄγασμα δὲ καὶ τὰν ἐν
 τῇ Παιδείᾳ Χρυσανταῶν, ὅς διηρημένας κοπίδας, καὶ
 παίειν μέλλων πολέμιον, οἷς ὑπεσημασμένῃ ἢ σαλπικῆ
 ἀνακλητικόν, ἀφείς τὸν ἄνδρα, μετὰ πρῶτος καὶ
 κοσμίως ἀνεχώρησεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τὸν Πελοπίδαν
 ποιεῖ συγγνωστόν, ἅμα τῷ τῆς μάχης καιρῷ παρά-
 θερον ὄντα, καὶ πρὸς τὴν ἄμυναν οὐκ ἀγεννῶς ἐκ-
 φέρων ὁ θυμὸς. Ἄριστον μὲν γὰρ νικῶντα σώζε-
 σθαι τὸν στρατηγόν· εἰ δὲ δεῖ, ἀποθανεῖν εἰς ἀρετὴν
 καταλύσαντα βίον, ὡς Εὐριπίδης φησὶν. Οὕτω γὰρ
 οὐ πάθος, ἀλλὰ πράξις γίνεται τοῦ τελευτήσαντος
 ὁ θάνατος. Πρὸς δὲ τῷ θυμῷ τοῦ Πελοπίδου καὶ τὸ
 τέλος αὐτὸ τὸ τῆς νίκης ἐν τῷ πεσεῖν τὸν τύραννον
 ὀρώμενον οὐ παντάπασιν ἀλόγως ἐπεσπάσατο τὴν
 ὀρμὴν. Χαλεπὸν γὰρ ἑτέρας οὕτω καλὴν καὶ λαμ-
 πρὰν ἐχούσης ὑπόθεσιν ἀριστείας ἐπιλαβέσθαι.
 Μαρκελλὸς δὲ, μήτε χρείας μεγάλης ἐπιχειμήνης,
 μήτε τοῦ παρὰ τὰ δεινὰ πολλακίς ἐξιστάντος τὸν
 λογισμὸν ἐνθουσιασμοῦ παρεσιῶτος, ὡσάμενος ἀπε-
 ρισκέπτως εἰς κίνδυνον, αὐ στρατηγοῦ πτώμα, προ-
 δρόμου δὲ τιμῆς, ἢ κατασκοποῦ πέπτωκεν, ὑπατείας
 πέντε, καὶ τρεῖς θριάμβους, καὶ σκύλα, καὶ τρο-
 παιοφορίας ἀπὸ βασιλέων, τοῖς προαποθνήσκου- 318
 σι Καρχηδονίων Ἰβηρσι καὶ Νομάσις ὑποβαλῶν.
 Ὡστε νεμεσησάει αὐτοὺς ἐκείνους ἑαυτοῖς τοῦ κατορ-
 θώματος, ἄνδρα Ῥωμαίων ἄριστον ἀρετῆ, καὶ δυ-
 νάμει μέγιστον, καὶ δόξῃ λαμπρότατον, ἐν τοῖς Φρε-

γελλάνων προδιερευνηταῖς παραναλῶσθαι. Χρῆ δὲ ταῦτα μὴ κατηγορίαν εἶναι τῶν ἀνδρῶν νομίζειν, ἀλλ' εἰς ἀγανάκτησιν τινὰ καὶ παρρησίαν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκείνων πρὸς αὐτοὺς καὶ ἀνδρείαν αὐτῶν, εἰς ἣν τὰς ἄλλας κατανάλωσαν ἀρετᾶς, ἀφειδήσαντες τοῦ βίου καὶ τῆς ψυχῆς, ὥσπερ ἑαυτοῖς, οὐ ταῖς πατρίσι μᾶλλον καὶ φίλοις καὶ συμμαχοῖς, ἀπολλυμένων. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον Πελοπίδας μὲν τοὺς συμμαχοὺς ταφεῖς ἔσχεν, ὑπὲρ ὧν ἀπέθανε Μάρκελλος δὲ τοὺς πολεμίους, ὑφ' ὧν ἀπέθανε. Ζηλωτὸν μὲν οὖν ἐκεῖνο καὶ μακάριον κρεῖττον δὲ καὶ μείζον εὐνοίας χάριν ἀκείβομένης, ἔχθρα λυκοῦσαν ἀρετὴν θαυμάζουσα. Τὸ γὰρ καλὸν ἐνταῦθα τὴν τιμὴν ἔχει μόνον, ἐκεῖ δὲ τὸ λυσιτελεῖς καὶ ἡ χρεῖα μᾶλλον ἀγαπᾶται τῆς ἀρετῆς.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ.

Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου, φυλῆς μὲν ἦν Ἀντιοχίδος, τὸν δὲ δῆμον Ἀλωπεκήθεν. Περὶ δ' οὐσίας αὐτοῦ λόγοι δεσφοροὶ γεγόνασιν, οἱ μὲν, ὡς ἐν πενία συντόνῳ καταβιώσαντος, καὶ μετὰ τὴν τελευταίην ἀπολιπόντος θυγατέρας δύο πολὺν χρόνον ἀνεκδοτούς δι' ἀπορίαν γεγενημένας. Πρὸς δὲ τοῦτον τὸν λόγον ὑπὸ πολλῶν εἰρημένον ἀντιτασσόμενος ὁ Φαληρεὺς Δημήτριος ἐν τῷ Σωκράτει, χωρίον τε Φαληροῖ φησὶ γινώσκειν Ἀριστείδου λεγόμενον, ἐν ᾧ τίθασται καὶ τεκμήρια τῆς περὶ τὸν οἶκον εὐπορίας ἐκ μὲν ἡγεῖται τὴν ἐπώνυμον ἀρχὴν, ἣν ἤρξατο τῷ κνᾶμῳ λαχὼν ἐκ τῶν γενῶν τῶν τὰ μέγιστα τιμήματα κεκτημένων, οὗς Πεντακοσιομεδίμνους προσηγόρευον ἕτερον δὲ τὸν ἔξοστρακισμόν· οὐδενὶ γὰρ τῶν πενήτων, ἀλλὰ τοῖς ἐξ οἴκων τε μεγάλων καὶ διὰ γένους ὄγκον ἐπιφθόνων, ὄστρακον ἐπιφέρεσθαι· τρίτον δὲ καὶ τελευταῖον, ὅτι νίκης ἀναθήματα χορηγικοὺς τρίποδας ἐν Διούσου κατέλιπεν, οὗ καὶ καθ' ἡμᾶς ἐδείκνυντο, τοσαύτην ἐπιγραφὴν διασώζοντες· Ἀντιοχὶς ἐνίκη, Ἀριστείδης ἐχορήγει, Ἀρχίστρατος ἐθίδασκε. Ταῦτ' ἄν, καίπερ εἶναι δοκοῦν μέγιστον, ἀσθενέστατόν ἐστι. Καὶ γὰρ Ἐπαμινώνδας, ὃν πάντες ἀνθρώποι γινώσκουσιν ἐν πενίᾳ καὶ τραφέντα πολλῇ καὶ βιώσαντα, καὶ Πλάτων ὁ φιλόσοφος, οὐκ ἀφιλοτίμους ἀνεδέξαντο χο-

ρηγίας, ὃ μὲν αὐληταῖς ἀνδράσιν, ὃ δὲ παισὶ κυκλλοῖς
 χορηγήσας· τούτῳ μὲν Δίωνος τοῦ Συρακουσίου τὴν
 δαπάνην παρέχοντος, Ἐπαμεινώνδα δὲ τῶν περὶ Πε-
 λοπίδαν. Οὐ γὰρ ἔστι ταῖς ἀγαθοῖς ἀκήρυκτος καὶ
 ἄσπονδος πρὸς τὰς παρὰ τῶν φίλων δωρεὰς πόλε-
 μος· ἀλλὰ τὰς εἰς ἀπόθεσιν καὶ πλεονεξίαν ἀγεν-
 319 νεῖς ἠγούμενοι καὶ ταπεινὰς, ὅσαι φιλοτιμίας τινὸς
 ἀκερδοῦς ἔχονται καὶ λαμπρότητος, αὐτὰ ἀπωθοῦν-
 ται. Παναίτιος μὲντοι περὶ τοῦ τρόπου ἀποφαι-
 νει τὸν Δημήτριον ἰσμωνυμῖα διεψευσμένον. Ἀπὸ
 γὰρ τῶν Περσικῶν εἰς τὴν τελευταίαν τοῦ Πελοποννη-
 σιακοῦ πολέμου δύο μόνους Ἀριστείδας χορηγούς
 ἀναγράφεσθαι νικῶντας· ὧν οὐδέτερον εἶναι τῷ Λυ-
 σισμάχου τὸν αὐτὸν, ἀλλὰ τὸν μὲν Ξενοφίλου πα-
 τρός, τὸν δὲ χρόνῳ πολλῷ νεώτερον· ὡς ἐλέγχει τὰ
 γράμματα τῆς μετ' Ἐυκλείδην ὄντα γραμματικῆς, καὶ
 προσγεγραμμένος Ἀρχίστρατος, ὃν ἐν τοῖς Μηδι-
 κοῖς οὐδεὶς, ἐν δὲ τοῖς Πελοποννησιακοῖς συχνοὶ
 χορῶν διδάσκαλον ἀναγράφουσι. Τὰ μὲν οὖν τοῦ
 Παναίτιου βέλτιον ἐπισκεπτέον ὅπως ἔχει. Τῷ δ'
 ὀστράκῳ πᾶς ἂ διὰ δόξαν, ἢ γένος, ἢ λόγου δυνα-
 μιν, ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς νομιζόμενος υπέπιπεν·
 ὅπου καὶ Δάμων, ὁ Περικλέους διδάσκαλος, ὅτι τῷ
 φρονεῖν ἔδωκε τις εἶναι περιττός, ἐξωστρακίσθη.
 Καὶ μὴν ἄρξαι γε τὸν Ἀριστείδην ὁ Ἰδομενεὺς, οὐ
 κυναμευτὸν, ἀλλ' ἐλομένων Ἀθηναίων φησὶν. Εἰ δὲ
 καὶ μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἤρξεν, ὡς αὐτὸς
 ὁ Δημήτριος γέγραφε, καὶ πάνυ πιθανόν ἐστιν ἐπὶ
 δόξῃ τὸσαύτη καὶ κατορθώμασι τηλικούτοις ἀξιώ-
 θῆναι δι' ἀρετὴν, ἧς διὰ πλοῦτον ἐτύγχανον οἱ λαγ-
 χάνοντες. Ἀλλὰ γὰρ ὁ Δημήτριος, οὐ μόνον Ἀρι-
 στείδην, ἀλλὰ καὶ Σωκράτη, θήλος ἔστι τῆς πενίας
 ἐξελέσθαι φιλοτιμώμενος, ὡς μεγάλου κακοῦ. Καὶ
 γὰρ ἐκεῖνα φησὶν οὐ μόνον γῆν οἰκίαν ὑπάρχειν,
 ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἑβδομηκοντα τοιζόμενας ὑπὸ Κρί-
 τανος.

II. Ἀριστείδης δὲ, Κλεισθέους μὲν τοῦ κατα-
 στησαμένου τὴν πολιτείαν μετὰ τοὺς τυράντους ἐταῖ-

ρος γενόμενος, ζηλώσας δὲ καὶ θαυμάσας μάλιστα τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν Λυκούργον τὸν Λακεδαιμόνιον, ἤφατο μὲν ἀριστοκρατικῆς πολιτείας, ἔσχε δ' ἀντιτασσόμενον ὑπὲρ τοῦ δήμου Θεμιστοκλέα τὸν Νεοκλέους. Ἔστωι μὲν οὖν φασιν, αὐτοὺς παῖδας ὄντας καὶ συντροφόμενους ἀπ' ἀρχῆς ἐν παντὶ καὶ σπουδῆς ἔχόμενῳ καὶ παιδείᾳ πραγματι καὶ λόγῳ διαφέρεισθαι πρὸς ἀλλήλους· καὶ τὰς φύσεις εὐθύς ὑπὸ τῆς φιλονεικίας ἐκείνης ἀνακαλύπτεσθαι καὶ τὴν μὲν ευχερῆ καὶ παράβολον καὶ πανούργον οὖσαν, καὶ μετ' οὐκ ἐύτητος ἐπὶ πάντα ῥαδίως φερόμενην, τὴν δ' ἰδρυμένην ἐν ἤθει βεβαίῃ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενῆ, ψεῦδος δὲ καὶ βωμολοχίαν καὶ ἀπάτην οὐδ' ἐν παιδείᾳ τινι τρόπῳ προσειμένην. Ἀρίστων δ' ὁ Χίος ἐξ ἐρωτικῆς ἀρχῆς γενέσθαι φησὶ, καὶ προελθεῖν ἐπὶ τοσούτων τὴν ἐχθρὰν αὐτῶν. Στρησίλειω γὰρ, ὃς ἦν γίνετο Κεῖος, ἰδέα τε καὶ μορφῇ σώματος πολὺ τῶν ἐν ᾧρα λαμπρότατος, ἀμφοτέρους ἐρασθέντας, οὐ μετρίως ἐνεγκεῖν τὸ πάθος, οὐδ' ἅμα λήγοντι τῷ κάλλει τοῦ παιδὸς ἀποθέσθαι τὴν φιλονεικίαν, ἀλλ' ὡσπερ ἐγγυμνασασμένους ἐκείνη, πρὸς τὴν πολιτείαν εὐθύς ὀρμησάμενοι διαπύραυς ὄντας καὶ διαφόρους ἔχοντας. Ὁ μὲν οὖν Θεμιστοκλῆς εἰς ἐταιρείαν ἐμβαλὼν ἑαυτὸν, εἶχε πρόβλημα καὶ δύναμιν οὐκ ευκαταφρόνητον, ὥστα καὶ πρὸς τὸν εἰπόντα, καλῶς αὐτὸν ἀρξέειν Ἀθηναίων, ἀνπερ ἴσος ἦ καὶ κοινὸς ἅπασιν. Μηθέπατ', εἶπεν, εἰς τοῦτον ἐγὼ καθίσαιμι τὸν θρόνον, ἐν ᾧ πλέον οὐδὲν ἔξουσιν οἱ φίλοι παρ' ἐμοὶ τῶν ἀλλοτρίων. Ἀριστείδης δὲ καθ' ἑαυτὸν ὡσπερ ὁδὸν ἰδίαν ἐβιάδιζε διὰ τῆς πολιτείας· πρῶτον μὲν, οὐ βουλόμενος συναδικεῖν τοῖς ἐταίροις, ἢ λυπηρὸς εἶναι μὴ χαριζόμενος· ἔπειτα τὴν ἀπὸ τῶν φίλων δύναμιν οὐκ ὀλίγους ὁρῶν ἐπαίρουσαν ἀδικεῖν, ἐφυλάττετο, μόνῳ τῷ χρηστᾷ καὶ δίκαια πράττειν καὶ λέγειν ἀξίων θαρρῆσειν τὸν ἀγαθὸν πολίτην.

III. Οὐ μὴν ἀλλὰ, πολλὰ κινουμένου τοῦ Θεμιστοκλέους παραβόλως, καὶ πρὸς πάσας αὐτῷ παλε-

320 *τελειαν ἐπισταμένον καὶ διανοητόντος, ἠνωγμάζετό*
που καὶ αὐτὸς, τὰ μὲν ἀμυνόμενος, τὰ δὲ πολούων
τῆν ἐκείνου δύναμιν, χάριτι τῶν πολλῶν ἀξιομέ-
την, ὑπεναντιοῦσθαι οἷς ἐπραττεν ὁ Θεμιστοκλῆς
βέλτιον ἡγούμενος παρελθεῖν ἔνια τῶν συμφερόντων
τῷ δήμῳ, ἢ τῷ κρατεῖν ἐκείνον ἐν πᾶσιν, ἰσχυ-
ρον γενέσθαι. Τέλος δὲ ποτε τοῦ Θεμιστοκλέους
πραττοντός τι τῶν δεόντων, ἀντικρούσας καὶ περι-
γεγόμενος, οὐ κατέσχεν, ἀλλ' εἶπεν ἀπὸ τῆς ἐκκλη-
σίας ἀπιῶν, ὡς οὐκ ἔστι σωτηρία τοῖς Ἀθηναίων
πράγμασιν; εἰ μὴ καὶ Θεμιστοκλέα καὶ αὐτὸν εἰς
τὸ βάραθρον ἐμβάλοισιν. Πάλιν δὲ γράψας τινα
γνώμην εἰς τὸν δῆμον, ἀντιλογίας οὐσης πρὸς αὐ-
τὴν καὶ φιλονεικίας, ἐκράτει μέλλοντος δὲ τοῦ προέ-
δρου τὸν δῆμον ἐπερωτᾶν, αἰσθόμενος ἐκ τῶν λό-
γων αὐτῶν τὸ ἀσύμφορον, ἀπίστη τοῦ ψηφίσματος.
Πολλὰκις δὲ καὶ δι' ἑτέρων εἰσέφερε τὰς γνώμας,
ὡς μὴ φιλονεικία τῇ πρὸς αὐτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς
ἐμποδῖος εἴη τῷ συμφέροντι. Θαυμαστὴ δὲ τις
ἐφαίνετο αὐτοῦ παρὰ τὰς ἐν τῇ πολιτείᾳ μεταβο-
λάς ἢ εὐστάθεια, μήτε ταῖς τιμαῖς ἐπαιρομένου,
πρὸς τε τὰς δυσημερίας ἀθορύβως καὶ πράως ἔχον-
τος, καὶ ὁμοίως ἡγουμένου ἄχρηται τῇ πατρίδι πα-
ρέχεον ἑαυτὸν, οὐ χρημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ δόξης
προῖκα καὶ ἀμισθὶ πολιτευόμενον. Ὄθεν, ὡς εἶπκε,
τῶν εἰς Ἀμφιαρακὸν ὑπ' Αἰσχύλου πεποιτημένων
ἐαμβελῶν ἐν τῷ θεάτρῳ λεγομένων

Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει,

Βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπούμενος,

Ἀφ' ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλευματα

πάντες ἀπέβλεψαν εἰς Ἀριστείδην, ὡς ἐκείνῳ μάλι-
 στα τῆς ἀρετῆς ταύτης προσηκούσης.

IV. Οὐ μόνον δὲ πρὸς εὐνοίαν καὶ χάριν, ἀλλὰ
 καὶ πρὸς ὀργὴν καὶ πρὸς ἐχθρὰν ἰσχυρότατος ἦν
 ὑπὲρ τῶν δικαίων ἀντιβῆναι. Λέγεται γοῦν ποτε
 διώκων ἐχθρὸν ἐν δικαστηρίῳ, μετὰ τὴν κατηγορίαν
 οὐ βουλομένων ἀκούειν τοῦ κινδυνεύοντος τῶν δικα-
 στῶν, ἀλλὰ τὴν ψῆφον εὐθεὺς αἰτούμενος ἐπ' αὐτὸν,

ἀναπηδήσας τῷ κρινόμενῳ συνικετεύειν, ὅπως ἀκουσθεῖη καὶ τύχοι τῶν ταμίμων. Πάλιν δὲ κρίνον ἰδιώταις δυσὶ, τοῦ ἑτέρου λέγοντος, ὡς πολλά τυγχάνει τὸν Ἀριστείδην ὁ ἀντίδικος λελυπηκώς, λέγ, ὦ γὰθὲ, φαναι, μᾶλλον, εἰ τι σὲ κακὸν πεποίηκε σοὶ γὰρ, οὐκ ἑμαυτῷ, δικάσω. Τῶν δὲ δημοσίων προσόδων αἰρεθεὶς ἐπιμελητής, οὐ μόνον τοὺς καθ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ γενομένους ἀρχόντας ἀπεδείκνυε πολλὰ νεκροφισμένους, καὶ μάλιστα τὸν Θεμιστοκλέα.

Σοφὸς γὰρ ἄνθρωπος, τῆς δὲ χειρὸς οὐ κρατῶν. Δι' ὃ καὶ συναγαγὼν πολλοὺς ἐπὶ τὸν Ἀριστείδην, ἐν ταῖς εὐθύταις δίκαις κλοπῆς καταδίκη περιέβαλεν, ὡς φησὶν Ἰδομενεύς. Ἀγανακτούντων δὲ τῶν πρώτων ἐν τῇ πόλει καὶ βελτίστην, οὐ μόνον ἀφείθη τῆς ζημίας, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀρχὸν ἐπὶ τὴν αὐτὴν διοίκησιν ἀπεδείχθη. Προαποιοῦμενος δὲ τῶν προτέρων μεταμίλειν αὐτῷ, καὶ μαλακώτερον ἐνδίδους ἑαυτὸν, ἤρθεκε τοῖς τα κοῖνα κλέπτουσιν, οὐκ ἐξελέγγων, οὐδ' ἀκριβολογούμενος, ὥστε καταπιμπλάμενος τῶν δημοσίων, ὑπερπαρεῖν τὸν Ἀριστείδην, καὶ δεξιουσθαι τὸν δῆμον ὑπὲρ αὐτοῦ σπουδάζοντας ἀρχόντα πάλιν αἰρεθῆναι. Μελλόντων δὲ χειροτονεῖν, ἐπειμήσε τρεῖς Ἀθηναίους, „Ὅτα μὲν γὰρ (εἶπη) πιστῶς καὶ καλῶς ὑμῖν ἤρξα, προῦπηλακίσθη· ἐπεὶ δὲ πολλὰ τῶν κοινῶν καταπροεῖμαι τοῖς κλέπτουσι· θαυμάσιος εἶναι δοκῶ πολίτης. Αὐτὸς μὲν οὖν αἰσχυνομαι τῇ νῦν τιμῇ μᾶλλον, ἢ τῇ πρώτῃ καταδίκη· συναχθῆμαι δ' ὑμῖν, παρ' οἷς ἐνδοξότερον ἐστὶ τοῦ σωθεῖν τὰ δημοσία τὰ χαρίζεσθαι ταῖς πονηροῖς.“ Ταῦτα δ' εἰπὼν, 221 καὶ τὰς κλοπὰς ἐξελέγξας, τοὺς μὲν τότε βωῶντας καὶ μαρτυροῦντας ὑπὲρ αὐτοῦ κατεστάμισε, τὸν δ' ἀληθινὸν καὶ δίκαιον ἀπὸ τῶν βελτίστην ἐπαίνον εἶχεν.

V. Ἐπεὶ δὲ Δαταὶς ὑπὸ Δαρσίου πεμφθεὶς, λόγῳ μὲν, ἐπιφθίνει δίκην Ἀθηναίους, ὅτι Σαρδεῖς ἐνέπρησαν, ἐργῶ δὲ, κατὰστρέψασθαι τοὺς Ἕλλη-

νας, εἰς Μαραθῶνα παντὶ τῷ στόλῳ κατέσχε καὶ
 τὴν χώραν ἐπόρθει, τῶν δέκα καθεστῶτων τοῖς Ἀ-
 θηναίοις ἐπὶ τὸν πόλεμον στρατηγῶν, μέγιστον μὲν
 εἶχεν ἀξίωμα Μιλτιάδης, δόξη δὲ καὶ δυνάμει δεύ-
 τερος ἦν Ἀριστείδης· καὶ τότε περὶ τῆς μάχης γνώ-
 μη τῆ Μιλτιάδου προσθίμενος, οὐ μικρὰν ἐποίησε
 βοήθη· καὶ παρ' ἡμέραν ἑκάστου στρατηγοῦ τὸ κρά-
 τος ἔχοντος, ὡς περιήλθεν εἰς αὐτὸν ἡ ἀρχή, πα-
 ρίδωκε Μιλτιάδῃ, διδάσκων τοὺς συνάρχοντας, ὅτι
 τὸ πείθεσθαι καὶ ἀκολουθεῖν τοῖς εὖ φρονούντιν οὐκ
 αἰσχρὸν, ἀλλὰ σεμνὸν ἐστὶ καὶ σωτήριον. Οὕτω δὲ
 προαῦτας τὴν φιλονεικίαν, καὶ προτρέψαμενος αὐ-
 τοὺς ἀγαπᾶν μιᾷ γνώμῃ τῆ κρατίστη χρωμένους,
 ἐράωσε τὸν Μιλτιάδην, τῷ ἀπερισπαστῷ τῆς ἔξου-
 σίας ἰσχυρὸν γεγόμενον. Χαίρειν γὰρ ἑὼν ἕκαστος
 ἦδη τὸ παρ' ἡμέραν ἀρχειν, ἐκείνω προσεΐχεν. Ἐν
 δὲ τῇ μάχῃ, μάλιστα τῶν Ἀθηναίων τοῦ μέσου πὸ-
 νήσαντος, καὶ πλείστον ἐνταῦθα χρόνον τῶν βαρ-
 βάρων ἀντερείσαντων κατὰ Λεοντίδα καὶ Ἀντιοχίδα
 φυλῆν, ἠγωνίσαντο λιμπρῶς τεταγμένοι παρ' ἀλλή-
 λους ὁ τε Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Ἀριστείδης. Ὁ μὲν
 γὰρ Λεοντίδης ἦν, ὁ δ' Ἀντιοχίδης. Ἐπεὶ δὲ τρε-
 ψάμενοι τῶς βαρβάρους ἐπέβαλον εἰς τὰς ναῦς,
 καὶ πλεοντὰς οὐκ ἐπὶ νησῶν ἑώρων, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ
 πνεύματος καὶ τῆς θαλάσσης εἰσω πρὸς τὴν Ἀττικὴν
 ἀποβιαζομένους, φοβηθέντες, μὴ τὴν πόλιν ἔρημον
 λάβωσι τῶν ἀμυνομένων, ταῖς μὲν ἐννεα φυλαῖς ἠπεί-
 γοντο πρὸς τὸ αὐτὸ, καὶ κατήνυσαν αὐθημερόν.
 Ἐν δὲ Μαραθῶνι μετὰ τῆς ἑαυτοῦ φυλῆς Ἀριστεί-
 δης ἀπολειφθεὶς φυλάξ τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν
 λαφύρων, οὐκ ἐψεύσατο τὴν δόξαν ἀλλὰ, χυθὴν μὲν
 ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ παρόντος, ἐσθῆτος δὲ παντο-
 दाπῆς καὶ χρημάτων ἄλλων ἀμυθητων ἐν ταῖς σκη-
 ναῖς καὶ τοῖς ἠλωκόσι σκάφεσιν ὑπαρχόντων, οὐτ'
 αὐτὸς ἐπεθύμησε θιγεῖν, οὐτ' ἄλλον εἶασε, πλὴν εἰ
 τινες ἐκείνον λαθόντες ἀφελήθησαν ὧν ἦν καὶ Καλ-
 λίας ὁ θαδοῦχος. Τούτω γὰρ τις, ὡς εἶοικε, τῶν
 βαρβάρων προσέπεσεν, οἴηθείς βασιλεῖα διὰ τὴν κό-

μην και τὸ σφόδριον εἶναι προσκνηήσας δὲ και λα-
βόμενος τῆς δεξιᾶς, ἔδειξε πολὺν χρυσὸν ἐν λάκκῳ
τινὶ κατορωρυγμένον. Ὁ δὲ Καλλίας, ωμότατος ἀν-
θρώπων και παράνομώτατος γενόμενος, τὸν μὲν χρυ-
σὸν ἀνείλετο, τὸν δ' ἄνθρωπον, ως μὴ κατέλοι-
πρὸς ἑτέρους, ἀπέκτεινεν. Ἐκ τούτου φασὶ και λακ-
κοπλοῦτους ὑπὸ τῶν κωμικῶν τοὺς ἀπὸ τῆς οὐκίας
λέγεσθαι, σκωπτόντων εἰς τὸν τόπον, ἐν ᾧ τὸ χρυ-
σίον ὁ Καλλίας εὔρεν. Ἀριστείδης δὲ τὴν ἐπαύριμον
εὐθύς ἀρχὴν ἤρξε. Καίτοι φησὶν ὁ Φαληρεὺς Δημή-
τριος, ἀρξαι τὸν ἄνδρα μικρὸν ἔμπροσθεν τοῦ θανά-
του, μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην. Ἐν δὲ ταῖς ἀνα-
γραφαῖς, μετὰ μὲν Ξανθιππίδην, ἐφ' οὗ Μαρόνιδος
ἠιτήθη Πλαταιᾶσιν, οὐδ' ὁμῶριμον Ἀριστείδην ἐν
πάνυ πολλοῖς, λαθεῖν ἔστι· μετὰ δὲ Φανίππον, ἐφ'
οὗ τὴν ἐν Μαράθῳνι μάχην ἐνίκων, εὐθύς Ἀριστεί-
δης ἀρχῶν ἀναγέγραπται.

VI. Πασῶν δὲ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρετῶν ἡ δικαιο-
σύνη μάλιστα τοῖς πολλοῖς αἰσθησὶν παρῆχε, διὰ
τὸ τὴν χειρὸν ἐνδελεγεστάτην αὐτῆς και κοινωτάτην
ὑπάρχειν. Ὅθεν αὐτὴ πένης και δημοτικὸς ἐκτε-
σατο τὴν βασιλικωτάτην και θειωτάτην προσηγορίαν
τὸν Δικαιον. Ὁ τῶν βασιλέων και τυράννων οὐ-
θεὶς ἐξήλωσεν· ἀλλὰ Πολιορκηταί, και Κεραυνοί, 322
και Νικατορες, ἐνοιο δ' Ἀετοὶ και Ἰέρακες ἐχαιρον
προσαγορευόμενοι, τὴν ἀπὸ τῆς βίας και τῆς δυνά-
μεως; ως εἶπε, μᾶλλον, ἢ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, δο-
ξῶν ἀγαπῶντες. Καίτοι τὸ θεῖον, ᾧ γλιχονται συν-
οικειοῦν και συναφομοιοῦν αὐτοὺς, τρισὶ δοκεῖ δια-
φέρειν, ἀφθαρσία, και δύναμις, και ἀρετὴ· ἂν σε-
μνότερον ἢ ἀρετὴ και θειωτάτον ἔστι. Ἀφθάρτου
μὲν γὰρ εἶναι και τῷ κενῷ και τοῖς στοιχείοις συμ-
βέβηκε· δύναμιν δὲ σεισμοὶ και κεραυνοὶ, και πνευ-
ματων ὄρμαλ, και θευμάτων ἐπιφοραὶ μεγάλην ἔχου-
σι· δικῆς δὲ και θεμιδος οὐδενὶ ὅτι μὴ τῷ φρονεῖν
και λογίεσθαι τὸ θεῖον μεταλαγγάνει. Δι' ὃ και
τρίων ὄντων, ἂ πεπόνθασιν οἱ πολλοὶ πρὸς τὸ θεῖον,
ἐήλθον και φόβου και τιμῆς, ἐήλθον μὲν αὐτοὺς και

μακαρίζειν εἰκόσασι κατὰ τὸ ἄφθαρτον καὶ αἰδιον, ἐκπληττεσθαι δὲ καὶ δεδιέναι κατὰ τὸ κύριον καὶ δυνατὸν, ἀγαπᾶν δὲ καὶ τιμᾶν καὶ σέβεσθαι κατὰ τὴν δικαιοσύνην. Ἀλλὰ, καίπερ οὕτω διακειμένοι, τῆς μὲν ἀθανασίας, ἣν ἡ φύσις ἡμῶν οὐ δεχεται, καὶ τῆς δυνάμεως, ἣς ἐν τῇ τύχῃ κεῖται τὸ πλεῖστον, ἐπιθυμοῦσι τὴν δ' ἀρετὴν, ἧ μόνον ἐστὶ τῶν θείων ἀγαθῶν ἐφ' ἡμῖν, ἐν ὑστέρω τίθενται, κακῶς φρονούντες ὡς τὸν ἐν δυνάμει καὶ τύχῃ μεγάλη καὶ ἀρχὴ βίον ἢ μὲν δικαιοσύνη ποιεῖ θεῖον, ἢ δ' ἀδικία θνητωδῆ.

VII. Τῷ δ' οὖν Ἀριστείδῃ συνέβη τὸ πρῶτον ἀγαπωμένῳ δια τὴν ἐπωνυμίαν, ὑστερον φθονεσθαι, μάλιστα μὲν τοῦ Θημιστοκλέους λόγον εἰς τοὺς πολλοὺς ἐμβalόντος, ὡς Ἀριστείδης ἀθηναῖκος τὰ δικαστήρια τῷ κρίνειν ἅπαντα καὶ δικάζειν, λέληθε μοναρχίαν ἀδορυφόρητον ἑαυτῷ κατεσκευασμένος. Ἦδη δὲ καὶ ὁ δῆμος ἐπὶ τῇ νίκῃ μεγά φρονῶν, καὶ τῶν μεγίστων ἀξίων αὐτὸν, ἤχθετο τοῖς ὄνομα καὶ δοξάν ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ἔχουσι. Καὶ συνελθόντες εἰς αὐτὸν πανταχόθεν, ἐξοστρακίζουσι τὸν Ἀριστείδην, ὄνομα τῷ φθόνῳ τῆς δοξῆς φόβον τυραννίδος θέμενοι. Μαχθηρίας γὰρ οὐκ ἦν κόλασις ὁ ἐξοστρακισμὸς ἀλλ' ἐκαλεῖτο μὲν, δὲ εὐπρέπειαν, ὄγκον καὶ δυνάμεως βαρυτέρας ταπεινώσις καὶ κόλασις ἦν δὲ φθόνου παραμυθία φιλανθρωπίας, εἰς ἀνηκεστον οὐδέν, ἀλλ' εἰς μεταστασιν ἐτῶν δέκα τὴν πρὸς τὸ λυποῦν ἀπεριδομένου δυσμένειαν. Ἐπὶ δ' ἤρξαντό τινες ἀνθρώπους ἀγενεῖς καὶ πονηροὺς ὑποβάλλειν τῷ πράγματι, τελευταίων ἀπάντων Ἰπέρβολον ἐξοστρακίσαντες, ἐπαύσαντο. Λέγεται δὲ τὸν Ἰπέρβολον ἐξοστρακισθῆναι διὰ τοιαύτην αἰτίαν. Ἀλκιβιάδης καὶ Νικίας, μέγιστον ἐν τῇ πόλει δυνάμενοι, διαστάσιζον. Ὡς οὖν ὁ δῆμος ἐμελλεῖ ἐκφέρειν τὸ ῥοστρακῆν, καὶ δήλος ἦν τὸν ἕτερον χραψῶν, διαλεχθέντες ἀλλήλοις, καὶ τὰς στάσεις ἑκατέρας εἰς ταῦτο συναγαγάτες, τὸν Ἰπέρβολον ἐξοστρακισθῆναι παρεσκευασαν. Ἐκ

δὲ τούτου δυσχερέως ὁ δῆμος ὡς καθυβρισμένον τὸ πρᾶγμα καὶ προπηλακισμένον, ἀφῆκε παντελῶς καὶ κατέλυσε. Ἦν δὲ τοιοῦτον, ὡς εὐνὴ φράσαι, τὸ γινόμενον. Ὅστρακον λαβὼν ἕκαστος, καὶ γράψας, ὃν ἐβούλετο μεταστῆσαι τῶν πολιτῶν, ἔφερεν εἰς ἓνα τόπον τῆς ἀγορᾶς περιπεφραγμένον ἐν κύκλῳ δρυφρακτοῖς. Οἱ δ' ἀρχόντες πρῶτον μὲν ἀνηρίθμουν τὸ σὺμπαν ἐν ταυτῷ τῶν ὀστράκων πλῆθος· εἰ γὰρ ἑξακισχίλιων ἑλάττωτες οἱ γράψαντες εἴεν, ἀτελής ἦν ὁ ἐξοστρακισμός. Ἐπειτα τῶν ὀνομάτων ἕκαστον ἰδίᾳ θέντες, τὸν ὑπὸ τῶν πλείστων χειραμμένον ἐξικῆρυντον εἰς ἕτη δέκα, καρπούμενον τὰ αὐτοῦ. Γραφομένων οὖν τότε τῶν ὀστράκων, λέγεται εἶνα τῶν ἀγραμμάτων καὶ παντελῶς ἀγροίκων, ἀναδόντα τῷ Ἀριστείδῃ τὸ ὄστρακον, ὡς ἐνὶ τῶν τυχόν- 323 των, παρακαλεῖν, ὡς Ἀριστείδῃ ἐγγράψῃ. Τοῦ δὲ θαυμασάντος, καὶ πυθομένου, μὴ τι κακὸν αὐτῷ Ἀριστείδῃς πεπόνηται. Οὐδὲν, εἶπεν, οὐδὲ γινώσκω τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐνοχλαῖμαι πανταχοῦ τὸν Δίκαιον ἀκάνων. Ταῦτ' ἀπανθάντα τὸν Ἀριστείδῃν, ἀποκρίνασθαι μὲν οὐδὲν, ἐγγράψαι δὲ τὸ νόμα τῷ ὀστράκῳ καὶ ἀποδοῦναι. Τῆς δὲ πόλεως ἀπαλλαττόμενος ἤδη, τὰς χεῖρας ἀνατείνας εἰς τὸν οὐρανόν, ἠΐξατο τὴν ἐναντίαν, ὡς εἶκεν, εὐχὴν τῷ Ἀχιλλεῖ, μηδένα καιρὸν Ἀθηναίους καταλαβεῖν, ὅς ἀναγκάσει τὸν δῆμον Ἀριστείδῃν μνησθῆναι.

VIII. Τρίτῃ δ' ἔτει, Δέρξον διὰ Θετταλίας καὶ Βοιωτίας ἐλαύνοντος ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν, λύσαντες τὸν νόμον, ἐψηφίσαντο τοῖς μεθεστώσι καθόδον μάλιστα φοβούμενοι τὸν Ἀριστείδῃν, μὴ προσθέμενος τοῖς πολεμίοις, διαφθίειν καὶ μεταστῆσαι πολλοὺς τῶν πολιτῶν πρὸς τοὺς βαρβάρους οὐκ ὀρθῶς στοχαζόμενοι τοῦ ἀνδρός· ὅς γε καὶ πρὸ τοῦ δόγματος τούτου διετέλει προτρέπων καὶ παροξύνων τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ μετὰ τὸ δόγμα τούτο, Θεμιστοκλέους στρατηγούντος αὐτοκράτορος, παντὰ συνέπραξε καὶ συνεβούλευεν, ἐνδοξοτάτον ἐπιφανηρὰ κοινῇ ποιῶν τὰ ἐχθίστατον. Ὡς γὰρ, ἀπολι-

πεῖν τὴν Σαλαμίνα βουλευόμενον τῶν περὶ Εὐρυβιάδην, αἱ βαρβαρικά τρήρεις νύκτωρ ἀναχθεῖσαι, καὶ περιβαλοῦσαι τὸν τε πόρον ἐν κύκλῳ καὶ τὰς νήσους κατέχον, οὐθενὸς προειδότης τὴν κύκλωσιν, ἤκεν ὁ Ἀριστείδης ἀπ' Αἰγύλης παραβόλως διὰ τῶν πολεμίων νῆων διεκπλεύσας· καὶ νυκτὸς ἔλθων ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Θεμιστοκλέους, καὶ καλέσας αὐτὸν ἔξω μόνον· „Ἡμεῖς (εἶπεν), ὦ Θεμιστόκλειε, εἰ σωφρονούμεν, ἤδη τὴν κενὴν καὶ μεираκώδη στάσιν ἀφέντες, ἀρξώμεθα σωτηρίου καὶ καλῆς φιλοφεικίας, πρὸς ἀλλήλους ἀμιλλώμενοι σῶσαι τὴν Ἑλλάδα, σὺ μὲν ἄρχων καὶ στρατηγῶν, ἐγὼ δ' ὑπεργῶν καὶ συμβουλευσων. Ἐπεὶ καὶ νῦν σὲ πυνθάνομαι μόνον ἀπίσθαι τῶν ἀριστῶν λογισμῶν, κελύοντε διαναυμαχεῖν ἐν τοῖς στενοῖς τὴν ταχίστην· καὶ σοὶ τῶν συμμάχων ἀντιπραττόντων, οἱ πολέμιοι συνεργεῖν ἰσχύουσι. Τὸ γὰρ ἐν κύκλῳ καὶ κατόπιν ἤδη πέλαγος ἐμπέπλησται νῆων πολεμίων, ὥστε καὶ τοὺς μὴ θέλοντας ἀνάγκη κατέληπεν ἀγαθοὺς ἀνδρας εἶναι καὶ μὴ χεῖσθαι φυγῆς γὰρ ὁδὸς οὐ λέλειπται.“ Πρὸς ταῦτα ὁ Θεμιστοκλῆς εἶπεν· „Οὐκ ἂν ἐβουλόμην, ὦ Ἀριστείδη, σὲ κατὰ τοῦτό μου κρείττονα γενέσθαι, περιάσομαι δὲ, πρὸς καλὴν ἀρχὴν ἀμιλλώμενος, ὑπερβαλέσθαι τοῖς ἔργοις.“ Ἀπὸ δ' αὐτῶ φράσας τὴν ὑφ' ἑαυτοῦ κατασκευασθεῖσαν ἀπάτην πρὸς τὸν βαρβαρον, παρεκάλεσε πείθειν τὸν Εὐρυβιάδην, καὶ δεδάσκειν, ὡς ἀμύχανόν ἐστι σαθῆναι μὴ ναυμαχῆσθαι· εἶχε γὰρ αὐτοῦ μᾶλλον πίστιν. Ὄθεν ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν στρατηγῶν, εἰπόντος Κλεοκρίτου τοῦ Κορινθίου πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, μὴδ' Ἀριστείδη τὴν γνώμην ἀρέσκειν αὐτοῦ, παρόντα γὰρ σιωπᾶν ἀντεῖπεν ὁ Ἀριστείδης, ὡς οὐκ ἂν ἐσιώπα, μὴ λέγοντος τὰ ἀριστα τοῦ Θεμιστοκλέους· νῦν δ' ἡσυχίαν ἄγειν, οὐδὲ εὐνοῖαν τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ τὴν γνώμην ἐπαινεῖν.

IX. Οἱ μὲν οὖν ναυαρχοὶ τῶν Ἑλλήνων ταῦτ' ἔπραττον. Ἀριστείδης δ' ὄρων τὴν Ψυτταλείαν, ἣ προ τῆς Σαλαμίνας ἐν τῷ πόρῳ κείται νῆσος οὐ μεγάλη, πολεμίων ἀνδρῶν μεστὴν εὔσαν, ἐμβιβάσας

εἰς ὑπηρετικά τοὺς προθυματάτους καὶ μαχιμωτάτους τῶν ὀπλιτῶν, πρᾶξιμιζε τῇ Ψυτταλείᾳ καὶ μάχην πρὸς τοὺς βαρβάρους συνάψας, ἀπέκτεινε πάντας, πλην ὅσοι τῶν ἐπιφανῶν ζῶντες ἦλθσαν. Ἐν δὲ τούτοις ἦσαν ἀδελφῆς βασιλέως ὄνομα Σανδαύκης τρεῖς παῖδες, οὓς εὐθύς ἀπέστειλε πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα καὶ λέγονται κατὰ τι λόγιον, τοῦ μάντεως Εὐφραντίδου κελεύσαντος, ὠμησθῆναι Διονύσω 324 καθιερωθῆναι. Τὴν δὲ νησίδα τοῖς ὀπλιταῖς πανταχόθεν ὁ Ἀριστείδης περιστέψας, ἐκήρυξε τοῖς ἐκφερομένοις πρὸς αὐτήν, ὡς μήτε τῶν φίλων τινα διαφθαρήναι, μήτε τῶν πολεμίων διαφυγεῖν. Ὁ γὰρ πλείστος ὠθισμὸς τῶν νεῶν καὶ τῆς μάχης τὸ κατερωτάτον εἶκε περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον γενέσθαι διὸ καὶ τροπαιὸν ἔστηκεν ἐν τῇ Ψυτταλείᾳ. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ὁ Θεμιστοκλῆς ἀποπειρώμενος τοῦ Ἀριστείδου, καλὸν μὲν εἶναι τὸ πεπραγμένον αὐτοῖς ἔργον εἶπε, κρείττον δὲ λείπεσθαι, τὸ λαβεῖν ἐν Εὐρώπῃ τὴν Ἀσίαν, ἀναπλεύσαντας εἰς Ἑλλησποντον τὴν ταχίστην καὶ τὸ ζεύγμα διακόψαντας. Ἐπεὶ δ' Ἀριστείδης ἀνακραγὼν, τούτον μὲν ἐκέλευε τὸν λόγον καταβαλεῖν, σκοπεῖν δὲ καὶ ζητεῖν, ὅπως τὴν ταχίστην ἐκβάλωσι τὸν Μῆδον ἐκ τῆς Ἑλλάδος, μὴ κατακλεισθεὶς ἀπορία φυγῆς μετὰ τοσαύτης δυνάμειος τραπῆ πρὸς ἀμυναν ὑπ' ἀνάγκης, οὕτω πέμψει πάλιν Ἀρνάκην εὐνοῦχον ὁ Θεμιστοκλῆς ἐκ τῶν αἰχμαλώτων, κρυφα φῦσαι τῷ βασιλεῖ κελεύσας, ὅτι πλείν ἐπὶ τὰς γεφύρας ὠρημένους τοὺς Ἕλληνας αὐτὸς ἀποστρέψει, σῶζεσθαι βασιλεῖα βουλομενος.

Χ. Ἐκ τούτου Ξέρξης μὲν, περιφοβος γενόμενος, εὐθύς ἐπὶ τὸν Ἑλλησποντον ἠπέλειγετο. Μαρδόνιος δὲ, τοῦ στρατοῦ τὸ μαχιμώτατον ἔχων περὶ τριάκοντα μυριάδας, ὑπελείπετο, καὶ φοβερὸς ἦν, ἀπ' ἰσχυρᾶς τῆς περὶ τὸ πεζὸν ἐλπίδος ἀπειλῶν τοῖς Ἕλλησι, καὶ γράφων τοιαῦτα. „Νενικήκατε θαλασσίους ξύλους χερσαίους ἀνθρώπους, οὐκ ἐπισταμένους κωπην ἑλιεῖν· ἀλλὰ νῦν πλατεῖα μὲν ἡ Θετταλῶν γῆ, καλὸν

δὲ τὸ Βοιωτικὸν πεδίον ἀγαθοῖς ἵππευσι καὶ ὀπλίταις ἐργασίασθαι. Πρὸς δ' Ἀθηναίους ἐπεμψεν ἰδία γράμματα καὶ λόγους παρὰ βασιλέως, τὴν τε πόλιν αὐτοῖς ἀναστήσειν ἐπαγγελλομένου, καὶ χρήματα πολλὰ δώσειν, καὶ τῶν Ἑλλήνων κυρίους καταστήσειν, ἐκ ποδῶν τοῦ πολέμου γενομένους. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, πυθόμενοι ταῦτα, καὶ δεισαντες, ἐπεμψαν Ἀθηναίους πρέσβεις, δεόμενοι τῶν Ἀθηναίων, ὅπως παῖδας μὲν καὶ γυναῖκας εἰς Σπάρτην ἀποστείλωσι, τοῖς δὲ πρεσβυτέροις τροφὰς παρ' αὐτῶν λαμβάνουσιν· ἰσχυρὰ γὰρ ἦν ἀπορία περὶ τὸν δῆμον ἀπολωλεκότα τὴν χώραν καὶ τὴν πόλιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν πρέσβων ἀκούσαντες, Ἀριστείδου ψήφισμα γράψαντος, ἀπεκρίναντο θαυμαστὴν ἀποκρίσιν τοῖς μὲν πολεμίοις συγγνώμην ἔχειν φάσκοντες, εἰ πάντα πλοῦτου καὶ χρημάτων ὄνια νομίζοιεν, ὡν κρείττον αὐδὲν ἴσασιν, ὀργίσεσθαι δὲ Λακεδαιμονίοις, ὅτι τὴν πενίαν καὶ τὴν ἀπορίαν τὴν νῦν παρούσαν Ἀθηναίοις μόνον ὀφθαί, τῆς δ' ἀρετῆς καὶ τῆς φιλοτιμίας ἀμνημονοῦσιν, ἐπὶ σιτοῖς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγωνίσεσθαι παρακαλοῦντες. Ταῦτα γράψας Ἀριστείδης, καὶ τοὺς πρέσβεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν παραγαγὼν, Λακεδαιμόνιοις μὲν ἐκέλευε φράζειν, ὡς οὐκ ἔστι χρυσοῦ τοσοῦτον πλῆθος οὐθ' ὑπὲρ γῆν, οὐτὰ ὑπὸ γῆν, ὅσον Ἀθηναῖοι δεξαιντο ἂν προ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας. Τοῖς δὲ παρὰ Μαρδονίου τὸν ἥλιον δεῖξας, Ἄχρῖς ἂν οὗτος (ἔφη) ταύτην πορεύηται τὴν πορείαν, Ἀθηναῖοι πολεμήσουσι Πέρσαις ὑπὲρ τῆς δεδηλωμένης χώρας, καὶ τῶν ἠσεβημένων καὶ κατακεκαυμένων ἱερῶν. Ἐτι δ' ἄρα εὖ θέσθαι τοὺς ἱερεῖς ἔγραψεν, εἰ τις ἐπικηροκεύσαιο Μήδοις, ἢ τὴν συμμαχίαν ἀπολίποι τῶν Ἑλλήνων. Ἐμβολόντος δὲ Μαρδονίου τὸ δεύτερον εἰς τὴν Ἀττικὴν, αὐθις εἰς Ξαλαμίνα διεπέρασεν. Ἀριστείδης δὲ πεμφθεὶς εἰς Λακεδαίμονα, τῆς μὲν βραδυτῆτος αὐτοῖς ἐνεκάλει καὶ τῆς ὀλιγορίας, προεμένοις αὐθις τῶν βαρβάρων τὰς Ἀθήνας, ἤξιου δὲ πρὸς τὰ ἔτι σωζόμενα τῆς Ἑλλάδος βοηθεῖν. Ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ Ἐφοροί, μεθ' ἡμέραν

μὲν ἰδοῦναι παλίων καὶ βαθυμῆν ἰορτάζοντες ἦν 325
 γὰρ αὐτοῖς Τακίθια· νυκτὸς δὲ πεντακισχιλίους
 Σπαρτιατῶν ἐπιλέξαντες, ὧν ἕκαστος ἕπτα περὶ αὐ-
 τὸν εἰλωτας εἶχεν, ἐξέπεμψαν, οὐκ εἰδότες τῶν Ἀ-
 θηναίων. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐγκάλοιν ὁ Ἀριστείδης
 προσῆλθεν, οἱ δὲ σὺν γέλωτι ληροῖν αὐτὸν ἔφασκον
 καὶ καθυδεῖν· ἦδη γὰρ ἐν Ὀρεστείῳ τῶν στρατῶν
 εἶναι παρευόμενον ἐπὶ τοὺς ξέτους (ξέτους γὰρ ἐκά-
 λουν τοὺς Πέρσας), οὐ κατὰ καιρὸν ἔφη παλτεῖν
 αὐτοὺς ὁ Ἀριστείδης, ἀντὶ τῶν κολεμίων τοὺς φιλ-
 ούς ἐξαπατώντας. Ταῦθ' οἱ περὶ τὸν Ἰδομενεῖα λέ-
 γουσι. Ἐν δὲ τῷ ψηφίσματι τοῦ Ἀριστείδου πρεσ-
 βευτῆς οὐκ αὐτός, ἀλλὰ Κλυαῖν καὶ Σανθίππος καὶ
 Μυρωνίδης φέρονται.

XI. Χειροτονηθεὶς δὲ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ἐπὶ
 τὴν μάχην, καὶ τῶν Ἀθηναίων οκτακισχιλίους ὀπλι-
 τὰς ἀναλαβὼν, ἦκεν εἰς Πλαταιάς. Ἐκεῖ δὲ Παν-
 σανίας, ὁ τοῦ σύμπαντος ἡγούμενος Ἑλληνικοῦ, συν-
 ἔμιξεν, ἔχων τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τῶν ἄλλων Ἑλ-
 λήνων ἐπέρθει τὸ πλῆθος. Τῶν δὲ βαρβάρων τὸ μὲν
 ὅλον τῆς στρατοπέδου παρατὸν Ἀσώπον ποταμὸν
 παρεκτεταμένης οὐδεὶς ἦν ὄρος δια μέγεθος· περὶ δὲ
 τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ κυριώτατα τείχος περιεφρά-
 ζαντο τετραγώνον, οὗ τῶν πλευρῶν ἑκάστη μῆκος ἦν
 δέκα σταδίων. Πανσανία μὲν ὄνυ καὶ τοῖς Ἑλλησι
 κοινῇ Τισαμένους ὁ Ἥλειός ἐμάντευε καὶ προεῖπε
 νίκην ἀμυνομένοις καὶ μὴ προσεπιχειροῦσιν. Ἀριστε-
 δου δὲ πέμψαντος εἰς Δελφοὺς, ἀγγεῖλεν ὁ θεός, Ἀ-
 θηναίους καθυπερτέρους ἔσεσθαι τῶν ἐναντίων ἐν-
 χομένους τῷ Διὶ, καὶ τῇ Ἥρᾳ τῇ Κεθαιρωνίᾳ, καὶ
 Πανί, καὶ νυμφαῖς Σφραγιτίδι καὶ Ὀδοντας ἠρω-
 σιν, Ἀνδροκράτει, Λεύκωνι, Πεισιάνδρᾳ, Δαμοκρά-
 τει, Τυφίωι, Ἀκτάωι, Πολυίδωι καὶ τῶν κίνδυνόν
 ἐν γὰ ἰδίᾳ ποιούμενους ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Δάματρος
 τῆς Ἐλευσινίας καὶ τῆς Κοράς. Οὗτος ὁ χρησμὸς
 ἀπενεχθεὶς ἀπορίαν τῷ Ἀριστείδῃ παρεῖχεν. Οἱ
 μὲν γὰρ ἠρώες, οἷς ἐκέλευε θδεῖν, ἀρχηγέται Πλα-
 ταιέων ἦσαν, καὶ τὸ τῶν Σφραγιτίδων νυμφῶν ἄν-

κρον ἐν μιᾷ κορυφῇ τοῦ Κιθαιρώνος ἐστὶν εἰς θυ-
 σμας ἡλίου θερινας τετραμμένον· ἐν ᾧ καὶ μαντεῖον
 ἦν πρότερον, ὡς φασί, καὶ πολλοὶ κατέγοντο τῶν
 ἐπιχωρίων, οὓς νυμφολήπτους προσηγόρευον. Τὸ
 δὲ τῆς Ἐλευσινίας Δημητρος πεδίον, καὶ τὸ τὴν
 μάχην ἐν ἰδίᾳ χώρᾳ ποιουμένους τοῖς Ἀθηναίοις
 νίκην δίδοσθαι, πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀνεκαλεῖτο
 καὶ μεθίστη τὸν πόλεμον. Ἐνθα τῶν Πλαταιέων
 ὁ στρατηγός, Ἀριμνήστος, ἔδοξε κατὰ τοὺς ὕπνους
 ὑπὸ τοῦ Διὸς τοῦ Σωτήρος ἐπιρωτώμενον αὐτὸν,
 ὅ τι δὴ πράττειν δεδοικαί τοῖς Ἕλλησιν, εἰπεῖν·
 Αὔριον εἰς Ἐλευσίνα τὴν στρατιάν ἀπάξομεν, ὧ
 δέσποτα, καὶ διαμαχοῦμεθα τοῖς βαρβάροις ἐκεῖ
 κατὰ τὸ πυθοχορηστον. Τὸν οὖν θεὸν φάναι, δια-
 μαρτάνειν αὐτοὺς τοῦ παντός· αὐτόθι γάρ εἶναι
 περὶ τὴν Πλαταιικὴν τὰ πυθοχορηστία, καὶ ζητούν-
 τας ἀνευρῆσειν. Ταύτων ἐναργῶς τῷ Ἀριμνήστῳ
 φανέντων, ἐξεγερόμενος τάχιςτα μετεπέμψατο τοὺς
 ἐμπειροτάτους καὶ πρεσβυτάτους τῶν πολιτῶν μεθ'
 ὧν διαλεγόμενος καὶ συνδιαπορῶν, εἶπεν, ὅτι τῶν
 Ἰσιῶν πλησίον ὑπὸ τὸν Κιθαιρώνα ναὸς ἐστὶν
 ἀρχαῖος πάντῃ Δημητρος Ἐλευσινίας καὶ Κόρης
 προσπαγορευόμενος. Ἐνθὺς οὖν παραλαβὼν τὸν
 Ἀριστείδην, ἤγεε ἐπὶ τὸν τόπον εὐφρόνιστατον ὄντα
 παρατάξαι φάλαγγα πεζικὴν ἵπποκρατουμένους, διὰ
 τὰς ὑπωρείας τοῦ Κιθαιρώνος, ἀφιππα ποιούσας
 τὰ καταλήγοντα καὶ συγκυροῦντα τοῦ πεδίου πρὸς
 τὸ ἱερόν. Αὐτοῦ δ' ἦν καὶ τὸ τοῦ Ἀνδροκράτους
 ἠρώων ἐγγυς, ἅλασι πικρῶν καὶ συσκίων δένδρων
 περιεχόμενον. Ὅπως δὲ μηδὲν ἑλλείψῃ ἔχη πρὸς
 τὴν ἐλπίδα τῆς νίκης ὁ χρησμός, ἔδοξε τοῖς Πλα-
 ταιεῦσιν, Ἀριμνήστου γνώμην εἰπόντας, ἀνελεῖν τὰ
 32^δ πρὸς τὴν Ἀττικὴν ὄρια τῆς Πλαταιίδος, καὶ τὴν
 χώραν ἐπιδοῦναι τοῖς Ἀθηναίοις ὑπὲρ τῆς Ἑλλά-
 δος, ὥστ' ἐν αἰετῇ κατὰ τὸν χρησμόν ἐναγωνίσα-
 σθαι. Ταύτην μὲν οὖν τὴν φιλοτιμίαν τῶν Πλα-
 ταιέων οὕτω συνέβη περιβόητον γενέσθαι, ὥστε καὶ
 Ἀλέξανδρον, ἤδη βασιλεύοντα τῆς Ἀσίας ὕστερον

πολλοῖς ἔτισι τεύχοντα τὰς Πλαταιάς, ἀντιπεῖν Ὀλυμπιάσιν ὑπο κήρυκος, ὅτι ταύτην ὁ βασιλεὺς ἀποδίωσι. Πλαταιῶσι τῆς ἀνδραγαθίας καὶ τῆς μεγαλοψυχίας χάριν, ἐπειδὴ τοῖς Ἕλλησιν ἐν τῷ Ἀθηναίῳ πολέμῳ τὴν χώραν ἐπέδωκαν, καὶ παρέσχον αὐτοὺς προθυματάτους.

XII. Ἀθηναῖοις δὲ Τρυγᾶται περὶ τάξεως ἐρίσαντες, ἤξιον, ὡσπερ καὶ Λακεδαιμονίων, τὸ δεξιὸν ἔχοντων κέρας, αὐτοὶ τὸ αἰώνυμον ἔχον, πολλὰ τοῦσ' αὐτῶν πράγους ἐγκωμιάζοντες. Ἀγαναντωντῶν δὲ τῶν Ἀθηναίων, παρελθὼν ὁ Δριστείδης, εἶπε, „Τρυγᾶταις μὲν ἀντιπεῖν παρὶ ἐγγυθείας καὶ ἀνδραγαθίας ὁ παλαιὸς καιρὸς οὐ δίδωσι, πρὸς δ' ὑμᾶς, ὦ Σπαρτιῶται, καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας λέγομεν, ὅτι τὴν ἀρετὴν οὐκ ἀφαιροῖται τόπος, οὐδὲ δίδωσιν ἢν ὃ ἂν ὑμεῖς ἡμῖν τάξιν ἀποδίωτε, πειρασόμεθα κοσμοῦντες καὶ φυλάττοντες, μὴ καταίσχυεν τοὺς προηγουμένους ἀγῶνας. Ἠκούμεν γὰρ οὐ τοῖς συμμαχοῖς στασιασάντες, ἀλλὰ μετρουμένοι τοῖς πολεμίοις, οὐδ' ἐπαινεσόμενοι τοὺς πατέρας, ἀλλ' αὐτοὺς ἀνδρας ἀγαθοὺς τῇ Ἑλλάδι παρέχοντες, ὡς οὗτος ὁ ἀγὼν δείξει καὶ πόλιν καὶ ἀρχόντα καὶ ἰδιωτὴν, ὁποῦσ' τοῖς Ἕλλησιν ἀξίος ἔστι.“ Ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ συνέδροι καὶ ἡγεμόνες, ἀπεδέξαντο τοὺς Ἀθηναίους, καὶ θατερον αὐταῖς κέρας ἀπέδωκαν.

XIII. Οὕσης δὲ μετῴρου τῆς Ἑλλάδος, καὶ μάλιστα τοῖς Ἀθηναίοις τῶν πραγμάτων ἐπιφαλῶς ἔχοντων, ἄνδρες ἐξ αἰκῶν ἐπιφανῶν καὶ χρημάτων μεγάλων, πένητες ὑπὸ τοῦ πολέμου γεγονότες, καὶ πασαν ἀμὰ τῷ πλοῦτι τὴν ἐν τῇ πόλει δύναμιν αὐτῶν καὶ δόξαν οἰχομένην ὀρώντες, ἕτερον τιμωμένων καὶ ἀρχόντων, ἀνηλθον εἰς οἰκίαν τετρατῶν ἐν Πλαταιαῖς κρύφα, καὶ συνωμόσαντο καταλύσειν τὸν δῆμον, εἰ δὲ μὴ προχωροῖν, λυμανεῖσθαι τὰ πράγματα, καὶ τοῖς βαρβάροις προδίωσειν. Πραττομένων δὲ τούτων ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ συχνῶν ἤδη διαφθαρμένων, αἰσθόμενος ὁ Δριστείδης, καὶ φοβηθεὶς τὸν

καιρὸν, ἔγωγε μὴ ἐγὼ ἀμελεῖσθαι τὸ πρᾶγμα, μὴδ' ἄπ' αὐτῶν ἐκαλεῖσθαι, ἀγνοούμενον, εἰς ὅσον ἐβήσεται πλῆθος ὁ Ἕλλησι, τὸν τοῦ δικαίου ζητῶν ὄρον ἀπὸ τοῦ συμφερόντος. Ὅκτω δὲ τῶνας ἐκ πολλῶν συνέλαβε, καὶ τούτων δύο μὲν, οἷς πρώτοις ἢ κριταῖς προέγραψεν, οἱ καὶ πλείστην ἀτίαν εἶχον, Διοχίτης Λαμπεδῆς καὶ Ἀθησίας Αἰαρινός, ἄχοντο φεύγοντες ἐκ τοῦ στρατοπέδου τούτου ἄλλους ἀφῆκε, θαρσύνουσαι δόδους καὶ μεταγνώσαι τοῖς ἐπιλαθάνειν οἰαμένοις, ὑπεκρίθη, ὡς μέγα δικαστήριον ἔχουσι τὸν πόλεμον, ἀποδόσθαι τὰς αἰτίας, ἀρθῶς καὶ δικαίως τῆ πατρίδι βουλευόμενοι.

XIV. Μετὰ ταῦτα Μαρδόνηος, ὃ πλείστον ἔδοκει διαφέρειν τῶν Ἑλλήνων, ἀπεκείρατο, τὴν ἵππον ἀθροῦν αὐτοῖς ἐπέειλε καθέζομένοις ὑπὸ τὸν πρόποδα τοῦ Κιθαίρωντος, ἐν γαστροῖς ὄχυροῖς καὶ περὶ ὄδοσσι, πλῆν Μεγαρέων. Οὗτοι δὲ τρισηλίω τὸ πλῆθος ὄντες ἐν τοῖς ἐπιπέδοις, πᾶλλον ἔστρατοπεδεύοντο. Διὸ καὶ ἀκόως ἐπαύθη ὑπὸ τῆς ἵππου, βύσειος ἐκ αὐτῶν καὶ πρόσβολας ἔχουσης πανταχῶθεν. Περὶ τῶν οὖν ἀγγέλων κατὰ τὰς ῥόδους Πανσάντας, βοηθεῖν κελύοντες, ἕως οὗ δυνάμενοι καθ' αὐτοὺς ὑποστῆναι τὸ τῶν βαρβάρων πλῆθος. Τούτοις Πανσάντας ἀκόντων, ἤδη δὲ καὶ καθορᾶν ἀκόντεσσι μὲν ἀκοντισμάτων καὶ τοξευμάτων πλῆθει τὸ στρατοπέδον τῶν Μεγαρέων, καὶ συνεσταλμένους αὐτοὺς εἰς ὀλίγον, αὐτὸς μὲν ἀρήξαντας ἦν πρὸς ἵππους ἀμύνειν ὀπλιτικῆ φάλαγγι καὶ βαρεῖα τῆ Σπαρτιατῶν τοῖς ἄλλοις στρατηγῶσι καὶ λοχαγοῖς τῶν Ἑλλήνων περὶ αὐτῶν οὐδὲν πρὸνθετὸν ἔηλον ἀρετῆς καὶ φιλοτιμίας, εἰ δὲ τινες ἐβόησαν ἀναδεξάντο προαγωνισασθαι καὶ βοηθεῖν τοῖς Μεγαρέωνι. Τῶν δ' ἄλλων ἀκονούντων, Αἰσχυρίδης ἀναδεξάμενος ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων τὸ ἔργον, ἀποτίλλει τὸν προθυμώτατον τῶν λοχαγῶν Ὀλυμπιόδοτον, ἔχοντα τούτους ὑφ' ἑαυτῶν τεταγμένους λογάδας τριακοσίους, καὶ τοξότας ἀναμεμιγμένους σὺν αὐτοῖς. Τούτων ὀξείως δισκευασμένων καὶ προσφερομένων ὄρωμα, Μυδιστίος, ὁ τῶν βαρβάρων ἵπ-

πύργος, ἀνὴρ ἑλκῆ τε θαυμαστός, μεγέθει τε καὶ κάλλει σώματος περικτός, ὡς κατέειπεν, ἐναντίον ἐπιστρέψας τὸν ἵππον, εἰς αὐτοὺς ἤλαυνε. Τῶν δ' ἀνασχομένων καὶ συμβαλόντων, ἦν ἀγῶν καρτερός, ὡς πείραν ἐν τούτῳ τοῦ παντός λαμβανόντων. Ἐπιθεὶ τοξευθεὶς ὁ ἵππος τὸν Μασίστιον ἀπέρριψε, καὶ πεσὼν ὑπὸ βάρους τῶν ὀπλῶν αὐτὸς τε δυσκίνητος ἦν ἀναφέρειν, καὶ τοῖς Ἀθηναίοις ἐπιχειμένοις καὶ παλουσι δυσμετακρίσιστος, οὐ μόνον στέφρα καὶ κερφαλήν, ἀλλὰ καὶ τα γυνία χρυσοῦ καὶ χαλκοῦ καὶ σιδήρου καταπεφοικημένος· τούτου μὲν, ἢ τὸ κράνος ὑπέφαινε τὸν ὀφθαλμὸν, ἀκοντίου στύρακι παύων τις ἀνεῖλεν· οἱ δ' ἄλλοι Πέρσαι προέμηνον τὸν νεκρὸν, ἔφενγον. Ἐγνώσθη δὲ τοῦ κατορθώματος τὸ μέγεθος τοῖς Ἕλλησιν οὐκ ἀπὸ τῶν νεκρῶν τοῦ πλήθους· ὀλλοὶ γὰρ οἱ πεσόντες ἦσαν· ἀλλὰ τῷ πένθει τῶν βαρβάρων. Καὶ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκείρον ἐπὶ τῷ Μασίστῳ, καὶ ἵππους καὶ ἡμίονους, ἀμωγῆς τε καὶ κλαυθμοῦ τὸ πεδίον ἐνεπίμπλασαν, ὡς ἄνδρα πολὺν πρῶτον ἀρετῇ καὶ δυνάμει μετὰ γε Μαρδόνιον αὐτὸν ἀποβαλόντες.

XV. Μετὰ δὲ τὴν ἵππομαχίαν ἀρρότεροι μάχης ἔσχοντο χρόνον πολλόν· Ἀμνησμένοις γὰρ οἱ μάντις νίκην προῦφαινον ἐκ τῶν ἱερῶν ὁμοίως καὶ τοῖς Πέρσαις καὶ τοῖς Ἕλλησιν· εἰ δ' ἐπιχειροῦσιν, ἦτταν. Ἐπειτα Μαρδόνιος, ὡς αὐτῷ μὲν ἡμερῶν ὀλίγων τὰ ἐπιτηδεῖα περιῆν, οἱ δ' Ἕλληνες, αἰετῶν ἐπιρροῶντων, πλείονος ἐγίναστο, δυσανασχετῶν ἔγνα μηκέτι μένειν, ἀλλὰ διαβάς ἅμα φάσι τὸν Ἀσωπὸν ἐπιθεσθαι τοῖς Ἕλλησιν ἀπροσδοκῆτως· καὶ παράγγελμα τοῖς ἡγεμόσιν ἐπέρωσ ἐδωκε. Μεσοῦσης δὲ μαλιστα τῆς νυκτός, ἀνὴρ ἵππον ἔχων ἀτρέμα προσεμίγησε τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ἑλλήνων· ἐντυχῶν δὲ ταῖς φυλακαῖς, ἐκέλευεν αὐτῷ προσελθεῖν Ἀριστείδην τὸν Ἀθηναῖον. Ἰπτακούσαντος δὲ ταχέως, ἔφησεν· „Ἐγὼ μὲν Ἀλέξανδρος, ὁ Μακεδόνων βασιλεὺς, ἦκα δὲ κινδύνων τὸν μέγιστον εὐνοία τῇ πρὸς ὑμᾶς κίρουμένος, ὡς μὴ τὸ αἰφνίδιον ἐκπληξέιεν ὑμᾶς χεῖρον ἀγωνίσασ-

σθαι. Μαχέται γὰρ ὑμῖν Μαρδόκιος αὐρίον, οὐχ ὑπ' ἐλπίδος χρηστῆς, οὐδέ θάρσανς, ἀλλ' ἀπορίας τῶν παρόντων· ἐπεὶ καὶ μάντιες ἐκείνον ἀπαιπίοις ἱεροῖς καὶ λογίοις χρησμάτων εἰργουσι μάχης· καὶ τὸν στρατὸν ἔχει δυσθυμία πολλή καὶ καταπληξίς. Ἀλλ' ἀνάγκη τολμῶντα περᾶσθαι τῆς τύχης, ἢ τὴν ἐσχατὴν ὑπάρμειν ἀπορίαν καθίζομενον. Ταῦτα φράσας ὁ Ἀλέξανδρος, ἰδεῖτο τὸν Ἀριστείδην αὐτὸν εἶδέναι καὶ κημονεῖν, ἑτάρω δὲ μὴ κατεκπεῖν. Ὁ δ' οὐ κελῶς ἔχειν ἔφη ταῦτα Πausανίαν ἀποκρινῆσθαι· ἐκείνω γὰρ ἀνακείσθαι τὴν ἡγεμονίαν· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους ἀρόρητα πρὸ τῆς μάχης ἔδοξεν ἔσεσθαι νικώσης δὲ τῆς Ἑλλάδος, οὐδένα τὴν Ἀλεξάνδρου προθυμίαν καὶ ἀρετὴν ἀγνοήσειν. Λαχθέντων δὲ τούτων, ὁ τε βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων ἀπήλαυεν ὀπίσω πάλιν, ὁ τ' Ἀριστείδης ἀφικόμενος ἐπὶ τὴν ἀκρὴν τοῦ Πausανίου, διηγείτο τοὺς λόγους· καὶ μεταπέμποτο τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας, καὶ παρήγγελλεν ἐν κόσμῳ τὴν στρατὸν ἔχειν, ὡς μάχης ἐσομένης.

XVI. Ἐν τούτῳ δ', ὡς Ἡρόδοτος ἱστορεῖ, Πausανίας Ἀριστείδην προσέφερε λόγον, ἀξίων τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ τὸ δεξιὸν μετατάξαι, καὶ κατὰ τοὺς Πέρσας ἀντιτάχθῆναι· βέλτιον γὰρ ἀγωνισθῆναι, τῆς τε μάχης ἑμπέρους γεγονότας, καὶ τῆ πρόνοιαν καὶ θαρρόντας· αὐτῶν δὲ παραδοῦναι τὸ εὐώνυμον, ὅπου τῶν Ἑλλήνων οἱ μηδίζοντες ἐπιβάλλειν ἐμέλλον. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι στρατηγοὶ αὐτῶν Ἀθηναίων ἀναγόμενα καὶ φορτίμων ἡγοῦντο τὸν Πausανίαν, εἰ τὴν ἄλλην ἐὼν τάξιν ἐν χωρᾷ, μόνους ἄνω καὶ κάτω μεταφέρει σφᾶς, ὡς περ εἰλωτας, κατὰ τὸ μαχμωτάτον προβαλλόμενος. Ὁ δ' Ἀριστείδης διαμικρῶν ἐν τοὺς ἔφασκε τοῦ παντός, εἰ πρῶτην μὲν ὑπὲρ τοῦ τὸ εὐώνυμον κέρως ἔχειν διεφιλοτιμούντο Τεγεαταῖς, καὶ προκριθέντες ἐσεμνύοντο· ἔτι δὲ, Λακεδαιμονίων ἐκουσίως αὐτοῖς ἐξισταμένων τοῦ δεξιοῦ, καὶ τρόπον τινὰ τὴν ἡγεμονίαν παραδίδόντων, οὔτε τὴν δόξαν ἀγαπῶσιν, οὔτε κέρδος ἡγοῦνται τὸ μὴ πρὸς ὁμοφύλους καὶ συγγενεῖς, ἀλλὰ βαρβάρους καὶ φύσει πολε-

μλους ἔναγωνίεσθαι. Ἐκ τούτου πᾶν προθύμως οἱ Ἀθηναῖοι διημεῖβοντο τοῖς Σπαρτιάταις τὴν τάξιν καὶ λόγος ἔχωρει δι' αὐτῶν πολὺς ἀλήκοις παρεγγυώτων. Ὡς οὔτε ὄπλα βέλτιω λαβόντες, οὔτε ψυχὰς ἀμείνους, οἱ κλεῖμοι τῶν ἐν Μαραθῶνι προσίασιν, ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἑκείνοις τόξα, ταῦτα δ' ἐσθῆτος ποικίλλματα, καὶ χρυσὸς ἐπὶ σώμασι μαλακοῖς καὶ ψυχαῖς ἀνάνδροις ἡμῖν δ' ὅμοια μὲν ὄπλα καὶ σώματα, μείζον δὲ ταῖς νίκαις τὸ θάρσος· ὃ δ' ἀγὼν οὐχ ὑπὲρ χώρας καὶ πόλεως μόνον, ὡς ἑκείνοις, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἐν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι τροπαίων, ὡς μὴδ' ἐκεῖνα Μιλτιάδου δοκίμη καὶ τύχη, ἀλλ' Ἀθηναίων. Οὗτοι μὲν οὖν σπυδόντες ἐν ἀρετῇ τῶν τάξεων ἦσαν· αἰσθόμενοι δὲ Θηβαῖοι παρ' αὐτομόλων, Μαρδονίῳ φράζουσι. Κακείνος εὐθύς, εἴτε δεδιώς τοὺς Ἀθηναίους, εἴτε τοῖς Λακεδαιμονίοις συμπεσεῖν φιλοτιμούμενος, ἀντιπαρεξήγε τοὺς Πέρσας ἐπὶ τὸ δεξιὸν τοὺς δ' Ἕλληνας ἐκέλευε τοὺς σὺν αὐτῷ κατὰ τοὺς Ἀθηναίους ἴσταςθαι. Γενομένης δὲ τῆς μετακομῆσεως καταφανοῦς, ὅτε Πλευσαντὰς ἀποτραπεῖς αὐθις ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κατέστη, καὶ Μαρδονίος, ὡσπερ εἶχεν ἐξ ἀρχῆς, εὐθύς ἀνέλαβε τὸ εὐώνυμον, κατὰ τοὺς Λακεδαιμονίους γενόμενος. Ἡ τε ἡμέρα διεξῆλθεν ἀργῇ καὶ τοῖς Ἕλλησι βουλευμένοις ἔδοξε πορρόωτέρῳ μεταστρατοπεδεῖσθαι, καὶ καταλαφεῖν ἐνυδρον χωρίον· ἐπεὶ τὰ πλησίον νύματα καθύβριστο καὶ διέφθαρτο, τῶν βαρβάρων ἱπποκρατούντων.

XVII. Ἐπελθούσης δὲ νυκτός, καὶ τῶν στρατηγῶν ἀγόντων ἐπὶ τὴν ἀποδεδειγμένην στρατοπεδειαν, οὐ παννυ προθύμον ἦν ἐπεσθαι καὶ συμμένειν τὸ πλῆθος· ἀλλ' ὡς ἀνίστησαν ἐκ τῶν πρώτων ἐσσημάτων, ἐφέροντο πρὸς τὴν πόλιν τῶν Πλαταιῶν οἱ πολλοί, καὶ θόρυβος ἦν ἐκεῖ διασκευαμένων καὶ κατασκηνούντων ἀτάκτως. Λακεδαιμονίοις δὲ συνέβη μὲν ἄκουσι μόνοις ἀπολιπέσθαι τῶν ἄλλων· Ἀμομφάρετος γὰρ, ἀνὴρ θυμοειδῆς καὶ φιλοκίνδυνος, ἔκπαλαι πρὸς τὴν μάχην σπαργῶν, καὶ βαρυνόμενος τὰς

πολλὰς ἀναβαλάς καὶ μελλήσεις, τότε δὲ παντάπασι τὴν μετανάστασιν φυγὴν ἀποκαλῶν καὶ ἀπόδρασιν, οὐκ ἔφη λείπειν τὴν τάξιν, ἀλλ' αὐτόθι μένων μετὰ τῶν ἑαυτοῦ λοχιῶν ὑποστήσεται Μαρδόνιον. Ὡς δὲ Πausanias ἐπιθῶν ἔλεγε ταῦτα πράττειν ἐψηφισμένα καὶ δεδογμένα τοῖς Ἕλλησιν, ἀράμενος τῶν χερσῶν πέτρον μέγαν ὁ Ἀμομφαρετος, καὶ καταβαλὼν 329 πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Πausanίου, ταυτὴν ἔφη ψήφον αὐτὸς περὶ τῆς μάχης τίθεσθαι, τὰ δὲ τῶν ἄλλων δεῖλα βουλευματα καὶ δόγματα χαιρεῖν ἔαν. Ἀπορούμενος δὲ Πausanias τῷ παρόντι, πρὸς μὲν τοὺς Ἀθηναίους ἐπέμψεν ἀπίοντας ἤδη, περιμειναι δεόμενος καὶ κοινῇ βαδίζειν, αὐτὸς δὲ τὴν ἄλλην δύναμιν ἤγε πρὸς τὰς Πλαταιάς, ὡς ἀναστήσων τὸν Ἀμομφαρεταν. Ἐν τούτῳ δὲ κατελαμβάνεν ἡμέρα, καὶ Μαρδόνιος (οὐ γὰρ ἔλαθον τὴν στρατοπεδείαν ἐκλιπόντες οἱ Ἕλληνες), ἔχων συντεταγμένην τὴν δύναμιν, ἐπιφέρετο τοῖς Λακεδαιμονίοις βοή πολλήν καὶ καταγῶ τῶν βαρβάρων, ὡς οὐ μάχης ἰσομέτης, ἀλλὰ φευγαντας ἀνασπασομένων τοὺς Ἕλληνας. Ὁ μικρῆς ῥοπῆς εἰδῆσε γενέσθαι. Κατιδὼν γὰρ τὸ γινόμενον ὁ Πausanias, ἔσχετο μὲν τῆς πορείας, καὶ τὴν ἐπὶ μάχῃ τάξιν ἐκέλευσα λαμβάνειν ἕκαστον ἔλαθε δ' αὐτὸν, εἶθ' ὑπὸ τῆς πρὸς Ἀμομφαρετον ὀργῆς, εἴτε τῷ τάχει θορυβηθέντα τῶν πολεμίων, συνθημα δούναι τοῖς Ἕλλησιν. Ὅθεν οὔτ' εὐθυς, οὔτ' ἀθροοί, κατ' ἄλλοιους δὲ καὶ σποράδην, ἤδη τῆς μάχης ἐν χερσὶν οὐσης, προσεβοήθουν. Ὡς δὲ θυόμενος οὐκ ἐκαλλίερεν, προσέταξε τοῖς Λακεδαιμονίοις, τὰς ἀσπίδας πρὸ τῶν ποδῶν θεμένους, ἀτρέμα καθέζεσθαι, καὶ προσέχειν αὐτῷ, μηδὲνα τῶν πολεμίων ἀμυνομένους· αὐτὸς δὲ πάλιν ἐσφαγιάζετο. Καὶ προσέπιπτον οἱ ἵππεῖς ἤδη δὲ καὶ βέλός ἐξικνεῖτο, καὶ τις ἐπέπληκτο τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Καλλικράτης, ὃν ἰδέα τε κάλλιστον Ἕλληνων, καὶ σώματι μέγιστον ἐν ἐκείνῳ τῷ στρατῷ γενέσθαι λέγουσι, τοξευθεὶς καὶ θηήσκων, οὐκ ἔφη τὸν θάνατον οὐδέσθαι· καὶ γὰρ ἔλθειν οἶκοθεν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος

ἀποθανούμενον· ἀλλ' ὅτι θνήσκει τῇ χειρὶ μὴ χρη-
 σάμενος. Ἦν οὖν τὸ μὲν πάθος θεινὸν, ἢ δ' ἐγ-
 κρατεία θαυμαστὴ τῶν ἀνδρῶν. Οὐ γὰρ ἡμίονοιο
 τοὺς πολεμίους ἐπιβαίνοντας, ἀλλὰ τὸν παρὰ τοῦ
 θεοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ καιρὸν ἀναμένοντες, ἠνεί-
 χοντο βαλλόμενοι καὶ πίπτοντες ἐν ταῖς τάξεσιν.
 Ἐνίοι δὲ φασὶ, τῷ Πανσανίᾳ, μικρὸν ἔξω τῆς πα-
 ραταξέως θύοντι καὶ κατεύχομενῳ, τῶν Ἀυδῶν τι-
 νας ἄφνω προσπεσόντας, ἀρπάζειν καὶ διαφρίπτειν
 τὰ περὶ τὴν θυσίαν· τὸν δὲ Πανσανίαν καὶ τοὺς
 περὶ αὐτὸν, οὐκ ἔχοντας ὄπλα, ράβδοις καὶ μαστιγῆ
 παλεῖν. Διὸ καὶ νῦν ἐκείνης τῆς ἐπιδρομῆς μιμή-
 ματα τὰς περὶ τὸν βωμὸν ἐν Σπάρτῃ πληγὰς τῶν
 ἐφήβων, καὶ τὴν μετὰ ταῦτα τῶν Ἀυδῶν κομπῆν
 συντελεῖσθαι.

XVIII. Ἀσφορῶν οὖν ὁ Πανσανίας τοῖς πα-
 ροῦσιν, ἀλλὰ τοῦ μάντεως ἐπ' ἄλλοις ἱερεῖα κατα-
 βάλλοντος, τρέπεται πρὸς τὸ Ἡραῖον τῇ ὄψει δε-
 θακρυσμένος· καὶ τὰς χεῖρας ἀνασχῶν εὐξάτο Κιθαι-
 ρωνίᾳ Ἡρᾶ, καὶ θεοῖς ἄλλοις, οἱ Παταεῖδα γῆν
 ἔχουσιν, εἰ μὴ πέπρωται τοῖς Ἑλλήσι νικῆν, ἀλλὰ
 δράσαντάς γε τι παθεῖν, καὶ δείξαντάς ἐργῶ τοῖς
 πολεμίοις, ὡς ἐπ' ἀνδρας ἀγαθοὺς καὶ μάχεσθαι
 μεμαθηκότας ἰστράτευσαν. Ταῦτα τοῦ Πανσανίου
 θεοκλυτοῦντος, ἅμα ταῖς εὐχαῖς ἐφάνη τὰ ἱερά, καὶ
 νίκην οἱ μάντις ἐμήνον. Καὶ δοθέντος εἰς ἅπαν-
 τας παραγγέλματος καθίστασθαι πρὸς τοὺς πολε-
 μίους, ἢ τε φάλαγγ' ὄψιν ἔσχεν αἰφνιδίως ἐνὸς ζωοῦ
 θυμοειδοῦς πρὸς ἀλκὴν τρεπομένου καὶ φριζαντος·
 τοῖς τε βαρβαροῖς τότε παρέστη λογισμὸς, ὡς πρὸς
 ἀνδρας ὁ ἀγων ἔσοιτο μαχομένους ἀχρὶ θανάτου.
 Διὸ καὶ προθέμενοι πολλὰ τῶν γέροισιν, ἐτόξευον
 τοὺς Μακεδαιμονίους. Οἱ δὲ τηροῦντες ἅμα τὸν
 συνασπισμὸν ἐπέβαινον, καὶ προυπεσόντες ἐξέωθον
 τὰ γέροισιν, καὶ τοῖς δόρασι τύπτοντες πρόσωπα καὶ
 στέρνα τῶν Περσῶν, πολλοὺς κατέβαλλον, οὐκ ἀ-
 πρακτικῶς οὐδ' ἀθύμως πίπτοντας. Καὶ γὰρ ἀντι-
 λαμβανόμενοι τῶν δειρατῶν ταῖς χερσὶ γυμναῖς,

330 συνέθραυον τὰ πλείστα· καὶ πρὸς τὰς ξιφουλίας ἐχώρουν οὐκ ἀργῶς, ἀλλὰ ταῖς τε κοπίσι καὶ τοῖς ακινακίαις χρώμενοι, καὶ τὰς ἀσπίδας παρασπῶντες καὶ συμπλεκόμενοι, χρόνον πολὺν ἀντείχον. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι τῶς μὲν ἠτρέμουσαν ἀναμένοντες τοὺς Λακεδαιμονίους· ἐπεὶ δὲ κραυγὴ τε προσέπιπτε πολλῆ μαχομένων, καὶ παρῆν, ὡς φασιν, ἄγγελος παρα Πλευσανίου τὰ γινόμενα φράζων, ὤρμησαν κατὰ τάχος βοηθεῖν. Καὶ προχωροῦσιν αὐτοῖς διὰ τοῦ πεδίου πρὸς τὴν βοήν, ἐπεφέροντο τῶν Ἑλλήνων οἱ μηδίζοντες. Ἀριστείδης δὲ πρῶτον μὲν, ὡς εἶδε, πολὺ προελθὼν, ἔβρα, μαρτυρόμενος Ἑλληνίους θεοὺς, ἀπέχεσθαι μάχης, καὶ μὴ σφίσι ἐμποδῶν εἶναι, μηδὲ κωλύειν ἐπαμύνοντας τοῖς προκινδυνεύουσιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἐπεὶ δ' ἔωρα μὴ προσέχοντας αὐτῷ, καὶ συντεταγμένους ἐπὶ τὴν μάχην, οὕτω τῆς ἐκεῖ βοηθείας ἀποτραπόμενος, συνέβαλε τοῦτοις περὶ πεντακισμυρίους ὄνσιν. Ἀλλὰ τὸ μὲν πλείστον εὐθύς ἐνέδωκε καὶ ἀπεχώρησεν, ἅτε δὴ καὶ τῶν βαρβάρων ἀπηλλαγμένων· ἡ δὲ μάχη λέγεται μάλιστα κατὰ Θηβαίους γενέσθαι προθυμῶτατα, τῶν πρῶτων καὶ δυνατωτάτων τότε παρ' αὐτοῖς μηδίζοντων, καὶ τὸ πλῆθος οὐ κατὰ γνώμην, ἀλλ' ὀλιγαρχοῦμενον ἀγόντων.

XIX. Οὕτω δὲ τοῦ ἀγῶνος δίχα συνεστῶτος πρῶτοι μὲν εἴσαντο τοὺς Πέρσας οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ τὸν Μαρδόνιον ἀνὴρ Σπαρτιάτης, ὄνομα Ἀρίμνηστας, ἀποκτίνυσσι, λίθῳ τὴν κεφαλὴν πατάξας, ὥσπερ αὐτῷ προεσήμανε τὸ ἐν Ἀμφιάρῳ μαντεῖον. Ἐπεμψε γὰρ ἀνδρᾶ Λυδὸν ἐνταῦθα, Κῆρα δὲ ἕτερον εἰς Τροφωνίου ὁ Μαρδόνιος· καὶ τοῦτον μὲν ὁ προφήτης Καρικῆ γλώσση προσεῖπεν· ὁ δὲ Λυδὸς, ἐν τῷ σηκῷ τοῦ Ἀμφιάρῳ κατευνασθεὶς, ἔδοξεν ὑπηρετήν τινα τοῦ θεοῦ παραστῆναι, καὶ κελεύειν αὐτὸν ἀπιέναι· μὴ βουλομένου δὲ, λίθον εἰς τὴν κεφαλὴν ἐμβαλεῖν μέγαν, ὥστε δόξαι πληγέντα τεθνᾶναι τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω γενέσθαι λέγεται· τοὺς δὲ φεύγοντας εἰς τὰ ξύλινα τείχη κα-

θεῖραν. Ὀλίγω δ' ὕστερον Ἀθηναῖοι τοὺς Θηβαίους
 τρέπονται, τριακοσίους τοὺς ἐπιφανιστάτους καὶ
 πρώτους διαφθειράντες ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ. Γεγενη-
 μένης γὰρ τῆς τροπῆς, ἤκειν αὐτοῖς ἄγγελος πολιορ-
 κείσθαι τὸ βαρβαρικὸν εἰς τὰ τείχη κατακεκλεισμέ-
 νον. Οὕτω δὴ σώζεσθαι τοὺς Ἕλληνας ἔσσαντες,
 ἐβροήθουν πρὸς τὰ τείχη καὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις
 πανταπάσιν ἀργῶς πρὸς τειχομαχίαν καὶ ἀπέλωσε
 ἔχουσι ἐπιφανέστες, αἰροῦσι τὸ στρατόπεδον, φόνι
 πολλῶ τῶν πολεμίων. Λέγονται γὰρ ἀπὸ τῶν τρια-
 κοντα μυριάδων τετρακισμύριοι ἀνελθόντων ἐπι-
 βαλῶ τῶν δ' ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγωνισαμένων ἔπε-
 στον οἱ πάντες ἐπὶ χιλίοις ἐξήκοντα καὶ τριακόσιαι.
 Τούτων Ἀθηναῖοι μὲν ἦσαν δύο καὶ πενήκοντα,
 πάντες ἐκ τῆς Διαντίδος φυλῆς, ὡς φησι Κλειθμος,
 ἀγωνισαμένης ἀρίστα διὸ καὶ ταῖς Σφραγίταις νύμ-
 φαις ἔδνον Διαντίδαι τὴν πυθόχορστον θυσίαν ὑπὲρ
 τῆς νίκης, ἐκ δημοσίου τὸ ἀνάλωμα λαμβάνοντες.
 Λακεδαιμόνιοι δ' ἐνὶ πλείους τῶν ἑννεήκοντα, Τε-
 ρεκαὶ δ' ἑκαίδεκα. Θαυμαστὸν οὖν τὸ Ἡροδό-
 του, πῶς μόνους τούτους φησὶν εἰς χεῖρας ἔλθειν
 τοῖς πολεμίοις, τῶν δ' ἄλλων Ἑλλήνων μηδένα.
 Καὶ γὰρ τὸ πλῆθος τῶν πεσόντων μαρτυρεῖ καὶ
 τὰ μνηματα κοινὰν γενέσθαι τὸ κατόρθωμα καὶ
 τὸν βωμὸν οὐκ ἂν ἐπέγραψαν οὕτως, εἰ μόναι
 τρεῖς πόλεις ἠγωνίσαντο, τῶν ἄλλων ἀτρέμα καθε-
 ζομένων.

Τὸνδε ποθ' Ἕλληνες νίκας κράτει, ἔργῳ Ἄρης,

Εὐτόλμῳ ψυχᾶς λήματι πευθόμενοι,

Ἰέρσας ἐξέλασαντες, ἔλευθέρῳ Ἑλλάδι κοινὸν

Ἰδρυσαντο Διὸς βωμὸν ἔλευθερίου.

Ταύτην τὴν μάχην ἐμαχίσαντο τῇ τετραδί τοῦ Βοη-
 δρομῶνος ἰσταμένου καὶ Ἀθηναίους, κατὰ δὲ Βοι-
 ωτοὺς τετραδί τοῦ Πανέμου φθίνοντος, ἢ καὶ νῦν 331
 εἶτο τὸ Ἑλληνικὸν ἐν Πλαταιαῖς ἀθροίσκεται συνέ-
 δριον, καὶ θύουσι τῷ ἔλευθερίῳ Διὶ Πλαταιεῖς ὑπὲρ
 τῆς νίκης. Τὴν δὲ τῶν ἡμερῶν ἀνωμαλίαν οὐ θαυ-
 μαστίον, ὅπου καὶ νῦν, διηκριβωμένων τῶν ἐν ἀστρο-

λογία μᾶλλον, ἄλλην ἄλλοι μηνὸς ἀρχὴν καὶ τελευτῆς ἄγουσιν.

XX. Ἐκ τούτου τῶν Ἀθηναίων τὸ ἀριστεῖον οὐ παραδιδόντων τοῖς Σπαρτιάταις, οὐδὲ τρόπαιον ἰστάναι συγχωρούντων ἐκείνοις, παρ' οὐδέν ἂν ἦλθεν εὐθύς ἀπολείσθαι τὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων ἐν τοῖς ὅπλοις διαστάντων, εἰ μὴ πολλὰ παρηγοροῦν καὶ διδάσκων τοὺς συστρατήγους ὁ Ἀριστείδης, μάλιστα δὲ Λεωκράτη καὶ Μυρωνίδην, ἔσχε καὶ συνέπεισε τὴν κρίσιν ἐφεῖναι τοῖς Ἑλλήσιν. Ἐνταῦθα βουλευομένων τῶν Ἑλλήνων, Θεογείτων μὲν ὁ Μεγαρέυς εἶπεν, ὡς ἕτερα πόλει δοτέον εἴη τὸ ἀριστεῖον, εἰ μὴ βούλονται συνταράξαι πόλεμον ἐμφύλιον· ἐπὶ τούτῳ δ' ἀναστάς Κλεόκριτος ὁ Κορινθίος, δόξαν μὲν παρέσχε, ὡς Κορινθίους τὸ ἀριστεῖον· ἦν γὰρ ἐν ἀξιώματι μετὴν Σπάρτην καὶ τὰς Ἀθήνας ἢ Κορινθίους πᾶσιν ἀρέσσαντα θαυμαστὸν λόγον ὑπὲρ καὶ συνεβούλευσε τὴν φιλονεικίαν ἀνελετὸ ἀριστεῖον ἀποδόντας, οἷς οὐδετέρους ἄχθεσθαι. Ρηθέντων δὲ τούτων, πρῶτον Ἀριστείδης συνεχώρησεν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων Πausανίας ὑπὲρ τῶν Λακεδαιμονίων. διαλλαγέντες, ἐξείλον ὀγδοήκοντα τάλαντα ταμεῦσιν, ἀφ' ὧν τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἠγοδόμη καὶ τὸ ἔδος ἔσθησαν, καὶ γραφαῖς τὸν νεασησαν, αἱ μέχρι νῦν ἀκμάζουσαι διαμένουσιν· ἄλλοι δὲ τρόπαιον, ἰδίᾳ μὲν Λακεδαιμόνιοι, Ἀθηναῖοι. Περὶ δὲ θυσίας ἐρομένοις αὐτοῖν ὁ Πυθίος, Διὸς ἐλευθερίον βωμὸν ἰδρῆθῆναι δὲ μὴ πρότερον, ἢ τὸ κατα τὴν γῆν ἀποσβέσαντας, ὡς ὑπὸ τῶν βαρβάρων μεμιαῖνα εἶναι καθαρὸν ἐκ Δελφῶν ἀπο τῆς ἐστίας. Οἱ μὲν οὖν ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων πτερες εὐθύς, ἠνάγκαζον ἀποσβεγνῦναι τὰ πυρὰ τοὺς χρωμένους· ἐκ δὲ Πλαταιῶν Εὐχίδας, σχόμενος, ὡς ἐνδέχεται τάχιστα κομίειν τὸ τοῦ θεοῦ πῦρ, ἦκεν εἰς Δελφούς. Ἀγνίστας

τῶμα καὶ περιόρθάναντες, ἐστεφανώσατο δακτύλῃ καὶ λαβὼν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τὸ πῦρ, θρόνον πάλιν εἰς τὰς Πλαταιάς ἔφερε, καὶ πρόηλου θυμῶν ἐπανήλθε, τῆς αὐτῆς ἡμέρας χιλλοὺς σταδίους ἀνύσας. Ἀσπασάμανος δὲ τοὺς πόλιτας, καὶ τὰ τῶν παραδούς, εὐθύς ἔπεσε, καὶ μετὰ μικρὸν ἐξέκλυσεν. Ἀράμενος δ' αὐτὸν οἱ Πλατῆκτις, ἔθαψαν ἐκ τῶ ἱεροῦ τῆς Εὐκλείας Ἀρτέμιδος, ἐπιγράψαντες ἑαυτὸ τὸ τετραμέτρον.

Εὐχίδας Πυθῶδε θρέξας ἦλθε τῶν αὐθημερόν. Τὴν δ' Εὐκλείαν οἱ μὲν πολλοὶ καὶ καλοῦσι καὶ νομίζουσι. Ἀρτέμιν, ἐνὶ δὲ φασιν, Ἡρακλέους γὰρ θυγατέρα καὶ Μυρτοῦς γεγενησθαι, τῆς Μενοτιάδος μὲν θυγατρὸς, Πατρόκλον δ' ἀδελφῆς τελευτήσασαν, δὲ κάρθικον εἶναι παρὰ τὴ Βοιωτοῖς καὶ Λοκροῖς τιμας. Βωμὸς γὰρ αὐτῆ καὶ ἀγαλμα παρὰ πᾶσαν ἀγορὰν ἴδρυται, καὶ προθνύουσι αἱ σὺ γὰρ μουμεναὶ καὶ οἱ γαμουντές.

XXI. Ἐκ τοῦτου γεγομένης ἐκκλησίας κατῆς τῶν Ἑλλήνων, ἔγραψεν Ἀριστείδης πρῶτον, ἀβνιέται μὲν εἰς Πλαταιάς καθ' ἕναστον ἑαυτὸν κοῦς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος προβούλους καὶ θρασυῖς, ἀγεσθαι δὲ πεντακτηρικὸν ἀγῶνα τῶν Ἐλευθερίων Ἑλλήνων καὶ συνταξίην Ἑλληνικὴν, μολίας μὲν ἀσπίδας, χιλλίους δὲ ἵππους, καὺς δ' ἄκατοῦ, ἐπὶ τὸν πρὸς βαρβάρους πόλεμον, Πλατῆκτις δ' ἀσπίδας καὶ ἰσθμὸν ἀφίσθαι τῷ θεῷ, θυσίας ὑπερτῆσθαι Ἑλλάδος. Κυρωθῆντων δὲ ἐσῶτων, οἱ Πλατῆκτις ὑπεδέξαντο τοῖς πείσουσι καὶ κειμένους αὐτοῖς τῶν Ἑλλήνων, ἐναμίσειν καθ' ἕναστον ἔτασαν. Καὶ τοῦτο μέχρι νῦν ἄρρηται τοῦτον τῶν κρατῶν τῶν Μαινακτικῶν μηνός, ὅς ἐστι πῦρα βοιωτῶν ἀλλοτριῶν, τῆ ἑκτῆ ἐπὶ δέκα πέμπτου περὶ τῆς προσηγορίας μὲν ἀμ' ἡμῶς ἀλλοτριῆς, ἐγκλητικῶς τὸ πολέμου μῆλον, ἑπῆκται δ' ἀμαθῆ μολίας μεσῶτα καὶ σπῆρα φατωμάται, καὶ μέλας καὺς καὶ γαῖς αἶνον καὶ γαλακτοῦ ἐν ἀμφαροῦσιν, ἐλεῖται δὲ καὶ μῆλον κροσσούς κενάστου, κειμένους, ἐν τῷ θεῷ. Δούλο γὰρ

λογία μᾶλλον, ἄλλην ἄλλοι μὲν ἀρχὴν καὶ τελευταίην ἄγουσιν.

XX. Ἐκ τούτου τῶν Ἀθηναίων τὸ ἀριστεῖον οὐ παραδιδόντων τοῖς Σπαρτιάταις, οὐδὲ τρόπαιον ἑστάναι συγγορῶντων ἐκείνοις, παρ' οὐδέν ἂν ἕλθεν εὐθύς ἀπολέσθαι τὰ πρᾶγματα τῶν Ἑλλήνων ἐν τοῖς ὅπλοις διαστάντων, εἰ μὴ πολλὰ παρηγοροῦν καὶ διδάσκων τοὺς συστρατήγους ὁ Ἀριστείδης, μάλιστα δὲ Λεωκράτη καὶ Μυρωνίδην, ἔσχε καὶ συνέπεισε τὴν κρίσιν ἐφεῖναι τοῖς Ἕλλησιν. Ἐνταῦθα βουλευομένων τῶν Ἑλλήνων, Θεογίτων μὲν ὁ Μεγαρέυς εἶπεν, ὡς ἕτερα πόλις δοτέον εἴη τὸ ἀριστεῖον, εἰ μὴ βούλονται συνταράξαι πόλεμον ἑμφύλιον· ἐπὶ τούτῳ δ' ἀναστάς Κλεόκριτος ὁ Κορινθίος, δόξαν μὲν παρέσχε, ὡς Κορινθίος αἰτήσων τὸ ἀριστεῖον· ἦν γὰρ ἐν ἀξιώματι μερίστη μετὰ τὴν Σπάρτην καὶ τὰς Ἀθήνας ἢ Κορινθός· εἶπε δὲ πᾶσιν ἀρέσαντα θαυμαστὸν λόγον ὑπὲρ Πλαταιέων, καὶ συνεβούλευσε τὴν φιλονεικίαν ἀνελεῖν, ἐκείτους τὸ ἀριστεῖον ἀποδόντας, οἷς οὐδετέρους τιμωμένους ἄχθεσθαι. Ρηθέντων δὲ τούτων, πρῶτος μὲν Ἀριστείδης συγκεχώρησεν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων, ἔπειτα Πausανίας ὑπὲρ τῶν Λακεδαιμονίων. Οὕτω δὲ διαλλαγέντες, ἐξείλον ὀγδοήκοντα τάλαντα τοῖς Πλαταιεῦσιν, ἀφ' ὧν τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἠγοδόρησαν ἱερὸν, καὶ τὸ ἔδος ἔστησαν, καὶ γραφαῖς τὸν νεὼν διεκόσμησαν, αἱ μὲχρι νῦν ἀκμάζουσαι διαμένουσιν. Ἔστησαν δὲ τρόπαιον, ἰδίᾳ μὲν Λακεδαιμόνιοι, χωρὶς δ' Ἀθηναῖοι. Περὶ δὲ θυσίας ἑρομένοις αὐτοῖς ἀνείλεν ὁ Πύθιος, Διὸς ἐλευθερίου βωμᾶν ἰδρῦσασθαι, θῦσαι δὲ μὴ πρότερον, ἢ τὸ κατα τὴν χώραν πῦρ ἀποσβέσαντας, ὡς ὑπὸ τῶν βαρβάρων μεμιασμένον, ἐναύσασθαι καθαρὸν ἐκ Δελφῶν ἀπο τῆς κοινῆς ἑστίας. Οἱ μὲν οὖν ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων περιϊόντες εὐθύς, ἠνάγκαζον ἀποσβεννῦναι τὰ πῦρὰ πάντα τοὺς χωμένους· ἐκ δὲ Πλαταιέων Εὐχίδας, ὑποσχόμενος, ὡς ἐνδέχεται τάχιστα κομίειν τὸ παρα τοῦ θεοῦ πῦρ, ἦκεν εἰς Δελφούς. Ἀγνίσας δὲ τὸ

τάμε καὶ περιρρήνάμενος, εἰς τριανώσατο δαφνῆ καὶ λαβὼν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τὸ πῦρ, θρόνον κάλιν εἰς τὰς Πλαταιὰς ἐχώρει, καὶ πρὸ ἡλίου δυσμῶν ἐπανῆλθε, τῆς αὐτῆς ἡμέρας χιλλοῦ σταδίου ἀνίσας. Ἀσπασάμενος δὲ τοὺς πολίτας, καὶ τὰ τῶν παραδούσων εὐθύς ἔπεθε, καὶ μετὰ μικρὸν ἐξέκλυσε. Ἀράμενος δ' αὐτὸν οἱ Πλαταιεῖς, ἔθαψαν ἐκ τῆ ἱερῶ τῆς Εὐκλείας Ἀρτίμιδος, ἐπιγράψαντες τὰς τὸ τετράμετρον

Εὐγίδας Πυθῶδε θρέξας ἤθεε τὰδ' αὐθημερόν.
 Τὴν δ' Ἐγκλείαν αἱ μὲν πολλοὶ καὶ καλοῦσι καὶ νομίζουσιν. Ἀρτίμιν, ἐνὶ οἷ φέ φασιν, Ἡρακλέους μετ' θυγατέρα καὶ Μυρτοῦς γεχέσθαι, τῆς Μενοστιάδῃ μὲν θυγατρὸς, Πατρόκλον δ' ἀδελφῆς τελευτήσαν, δὲ κἀρθέκον ἔχειν παρὰ τὴ Βοιωτοῖς καὶ Λοκροῖς τιμας. Βωμος γὰρ αὐτῆ καὶ ἄγαλμα παρὰ πᾶσαν ἀγορὰν ἴδρυται, καὶ προθύουσιν κί σὲ γαμοῦμαι καὶ οἱ γαμοῦντές.

XXI. Ἐκ τούτου γεγομένης ἐκκλησίας καυθῆς τῶν Ἑλλήνων, ἔγραψεν Ἀριστείδης ψήφισμα, σβνιέναι μὲν εἰς Πλαταιὰς καθ' ἕναστον ἑμιαυτόν τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος προβούλους καὶ θεωραῖς, ἀγεσθαι δὲ πενταετηρικὸν ἀγῶνα τῶν Ἐλευθερίων. Εἶναι δὲ σύνταξιν Ἑλληνικὴν, μυρίας μὲν ἄσπιδας, χιλλοῦς δὲ ἵππους, ναῦς δ' ἑκατόν, ἐπὶ τὸν πρὸς βαρβάρους πόλεμον, Πλαταιεῖς δ' ἄσπιδος καὶ ἱπποῦς ἀφίσθαι τῷ θεῷ, θυονίας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Κυρωθέντων δὲ τούτων, οἱ Πλαταιεῖς ὑπεδέξαντο τοῖς πέσουσι καὶ κειμένοις αὐτοῖσι τῶν Ἑλλήνων ἐναγίζειν καθ' ἕναστον ἑμιαυτόν. Καὶ τοῦτο μέχρι νῦν ἄρῃαι τούτου τὰν χρόνον τῶν Μαιμακτηριῶνος μηνός, ὃς ἐστὶ παρὰ Βοιωτοῖς Ἀλακκορένιος, τῆ ἑκτῆ ἐπὶ δέκα πέμπαυαι πόμπῃ, ἧς προηγήται μὲν ἄμ ἡμῶς σαλπικτής, ἐγκλειναμένος τὸ πολεμικόν, ἔπαυται δ' ἄμαξαι μυρρίνης μεσταὶ καὶ στεφανωμάτων, καὶ μέλας παντός καὶ χυῶς οἶνον καὶ γαλακτος ἐν ἀμφαγεῦσιν, ἐλαίῳν τε καὶ μύρον χρυσσοῦς νεανίσκοι καμίζοντες, ἐλευθεροί. Δοῦλω γὰρ

ἀδελφός ἔξεισι τῶν περὶ τῆς διακονίας ἐκείνης προσ-
 ἄψασθαι, διὰ τὸ τοὺς ἀνδρας ἀποθανεῖν ὑπὲρ ἐλευ-
 θερίας. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τῶν Ἰθακιῶν ὁ ἄρχων, ὃς
 τὸν ἄλλον χρόνον οὔτε σπέρου θύρειν ἔξεισιν, οὔθ'
 ἑτέρας ἐσθῆτας, πλὴν λευκῆς, ἀναλαβεῖν, τῷτα χειώ-
 να φορεῖσθαι ἐνδεδικώς, ἀράμενός τε ὕδραν ἀπὸ
 τοῦ γραμματοφιλαιίου ξιφῆρος ἐπὶ τοὺς τάφους
 προαγεῖ δια μίσης τῆς πόλεως. Δίτα λαβὼν πῶρος
 ἀπὸ τῆς κρήνης, αὐτὸς ἀπολούει τὰς στήλας, καὶ
 μύρον χρίει. Καὶ τὸν ταῦρον εἰς τὴν πύρην σφαγῆς,
 καὶ κατευξάμενος Διὶ καὶ Ἑρμῇ χθονίαν, παρακαλεῖ
 τοὺς ἀγαθοὺς ἀνδρας τοὺς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀπο-
 θανόντας ἐπὶ τὸ δαίπτιον καὶ τῶν αἰμακουργῶν. Ἐπει-
 τα κρατῆρα κεράσους οἴνου καὶ χειμῶνος, ἐπιλέγει
 „Προκίνω τοῖς ἀνδράσι τοῖς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας
 τῶν Ἑλλήνων ἀποθανούσι.“ Ταῦτα μὲν οὖν ἐτι καὶ
 τῶν διαφυλάκτουσιν οἱ Ἰθακιεῖς.

XXII. Ἐπεὶ δ' ἀναχωρήσαντας εἰς τὸ ἄστυ τοῦ
 Ἀθηναίου ὁ Ἀριστείδης ζητοῦντας ἑώρα ἀπολαβεῖν
 τὴν δημοκρατίαν, ἅμα μὲν ἄξιον ἠγοῦμενος διὰ τὴν
 ἀνδραγαθίαν ἐπιμελείας τὸν δῆμον, ἅμα δ' οὐκ ἔε-
 ράθειον, ἰαχύνοντα τοῖς ὅπλοις, καὶ μέγα φρονούντα
 καὶς νίκαις, ἐκβιασθῆναι, γράφει ψήφισμα, κοινῆς
 εἶναι τὴν πολιτείαν, καὶ τοὺς ἄρχοντας ἐξ Ἀθη-
 νῶν πάντων αἰρεῖσθαι. Θεμιστοκλέους δὲ πρὸς
 τὸν ἄρχοντα ἔειπεν, ὡς ἔχει τι βούλευμα καὶ γνώ-
 μην ἀπορρήτην, ὑφέλιπον δὲ τῇ πόλει καὶ σωτηρίον,
 ἐκτελέσαι Ἀριστείδη μόνον ἀκούσαι, καὶ συνδοκι-
 μῆσαι. Θράσαντος δὲ τοῦ Ἀριστείδη, ὡς διασώζεται
 τὸν ναύσταθμον ἀπαρῆσαι τῶν Ἑλλήνων οὕτω γὰρ
 ἔσσεσθαι μεγίστους ἀπῆρτων καὶ κυρίους τοὺς Ἀθη-
 ναίους, παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον ὁ Ἀριστείδης, ἔφη,
 τῆς πράξεως, ἣν ὁ Θεμιστοκλῆς πράττειν διανοεί-
 ται, μήτε ἀνομιεστέρας ἄλλην, μήτε ἀδικαιότερας
 εἶναι. Ταῦτα ἀκούσαντες δὲ Ἀθηναῖοι, παύσασθαι τὸν
 Θεμιστοκλέα προσέταξαν. ὅτι μὲν ὁ δῆμος ἦν φιλο-
 δίκαιος, οὔτε δὲ τὸ δῆμον πιστός ὁ κῆρ καὶ βέβαιος.

XXIII. Ἐπεὶ δὲ στρατηγὸς ἐπέμψθη μετὰ Κί-

μεινος ἐπὶ τὸν πόλεμον, εἴρα τὸν τε Παισαανίαν καὶ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας τῶν Σπαρτιατῶν ἐπαχθεῖς καὶ χαλεπούς τοις συμμαχοῖς ὄντας, αὐτὸς τε πρώτος καὶ φιλανθρωπικῶς ὀφειλῶν, καὶ τὸν Κίμωνα παρέχων εὐάρμοστον αὐτοῖς· καὶ ποικίλον ἐν ταῖς στραταῖς, ἔλαθε τῶν Λακεδαιμονίων σὺν ὅπλοις, οὐδὲ κενσὶν, οὐδ' ἵπποις, εὐγνωμοσύνη δὲ καὶ πολιτεία τὴν ἡγεμονίαν παρελόμετος. Προσφιλῆς γὰρ ὄντας τοὺς Ἀθηναίους τοῖς Ἕλλησι· διὰ τῆς Ἀριστείδου ἰσημοσύνης καὶ τῆν Κίμωνος ἐπιεικείαν, ἐν μᾶλλον ἢ Παισαανίου κλεισεβία καὶ βαρύτης ποθεινοῦς ἐποίη. Τοῖς τε γὰρ ἄρχουσιν τῶν συμμαχῶν κεί μετ' ὀργῆς ἐνετύγχανε καὶ τρωχέως, τοὺς τε πολλοὺς ἐπόλεσε πληγαῖς, ἢ σιδηρᾶν ἀγκυρὰν ἐπιτιθεῖς ἠνάγκασεν ἑστάναι δι' ὅλης τῆς ἡμέρας. Συνθάδα δ' οὐκ ἔφη λαβεῖν, οὐδὲ χόρτον, οὐδὲ κρήνην προσεθεῖν ὑδροσύματος οὐδένα, πρὸ τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλὰ μάλιστα ἔχαστες ὑπῆρξαι τοὺς προσόντας ἀπήλαυον. Τῶν ἄν τῶν Ἀριστείδου ποτ' ἐγκαλέσει καὶ διδάξει βουλευμένων, συμπαραγῶν τὸ πρότερον δ' Παισαανίας, οὐκ ἔφη σχολάζειν, οὐδ' ἤκουσαν. Ἐκ τούτου προσδότες οἱ ναὶ 333 ἀρχῶν καὶ στρατηγῶν τῶν Ἑλλήνων, μάλιστα δὲ Χίον καὶ Σαρμοὶ καὶ Ἀσβιοί, τὸν Ἀριστείδην ἐπέθεν ἀναδέξασθαι τὴν ἡγεμονίαν, καὶ προσκαγεῖσθαι τοὺς συμμαχοὺς, πάλαι δεομένους ἐπαλλαγῆναι τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ μετατρέψασθαι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἀποκρινομένον δ' ἐκείνου, τοῖς μὲν λόγους αὐτῶν τὸ τε ἀναγκαῖον ἐνορᾶν καὶ τὸ δίκαιον, ἔργον δὲ δεῖσθαι τὴν πίστιν, ὃ πραχθὲν οὐκ ἔσσει σπῆλιν μεταβαλλῆσθαι τοὺς πολλοὺς, οὕτως οἱ πρὸς τὸν Σέμιον Οὐλικίδην καὶ τὸν Χίον Ἀντιγόρην συννομοθετήσαντες, περὶ Βυζαντίου ἐμβαλλοῦσιν εἰς τὴν τριήρη τοῦ Παισαανίου, προεκπέουσαν ἐν μέσῳ λαβόντας. Ὄσθ δὲ κατιδῶν ἐκείνος ἐβασίσθη, καὶ μετ' ὀργῆς ἠπειλήσεν, ὀλίγα χρόνῳ τοὺς ἄνδρας ἐπιδείξω, οὐκ εἰς τὴν αὐτοῦ ναῦν ἐμβαδληκότας, ἀλλ' εἰς τὰς ἰδίους πατρίδας, ἐπέλευσεν αὐτὸν ἀπίεσαι καὶ ὀργίσαι τὴν συναγωνισαμένην τῆν ἐν Πλαταιαῖς ἐπέστη· γὰρ

ἔτι τοὺς Ἕλληνας αἰσχυρομένους μὴ λαμβάνειν ἀξίαν δίκην παρ' αὐτοῦ. Τέλος δ' ἀποστάντες ὄχοντο πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐνθα δὴ καὶ τὸ φρονήμα τῆς Σπάρτης δεικνύνη θαυμαστικόν. Ὡς γὰρ ἤσθοντο τῷ μεγέθει τῆς ἐξουσίας διαφθειρομένους αὐτῶν τοὺς ἄρχοντας, ἀπήκων ἐκουσίως τὴν ἡγεμονίαν, καὶ πέμποντες ἐπὶ τὸν πόλεμον ἀπαύσαντο στρατηγούς, μᾶλλον κίθουμένοι σώφρονουσῶντας ἔχειν καὶ τοῖς ἔθεσιν ἐπιμένοντάς τοὺς πολέτας, ἢ τῆς Ἑλλάδος ἔχειν τὴν ἀρχὴν ἀπάσης.

XXIV. Οἱ δ' Ἕλληνες ἐτέλουν μὲν τινα καὶ Λακεδαιμονίων ἡγουμένων ἀποφορὰν εἰς τὸν πόλεμον, ταχθῆναι δὲ βουλόμενοι κατὰ πόλιν ἐκάστοις τὸ μέτρον, ἠτήσαντο παρὰ τῶν Ἀθηναίων Ἀριστείδην, καὶ προσέταξαν αὐτῷ, χάραξτε καὶ προσόδους ἐπισκευάμενοι, ὁρίσαι τὸ κατ' ἀξίαν ἐκάστῳ καὶ δύναμιν. Οὗ δὲ, πηλικαύτης ἐξουσίας κύριος γενόμενος, καὶ τρόπον τινα τῆς Ἑλλάδος ἐπ' αὐτῷ μόνῳ τα πρᾶγματα πάντα θεμέτης, κέρως μὲν ἐξήλθεν, ἐπαυήλθε δὲ πενίστερος, ἐν μόνῳ καθαρῶς καὶ δικαίως, ἀλλὰ καὶ προσφιλῶς πᾶσι καὶ ἀρμοδίως τὴν ἐπιγραφὴν τῶν χρημάτων ποιησάμενος. Ὡς γὰρ οἱ παλαιοὶ τὸν ἐπὶ Κρόνον βίον, οὕτως οἱ συμμαχοὶ τῶν Ἀθηναίων τὸν ἐπ' Ἀριστείδου φόρον, εὐπρεπίαν τινα τῆς Ἑλλάδος ὀνομάζοντες, ὑμῶν, καὶ μάλιστα μετ' οὐ πολὺν χρόνον διπλοσιασθέντος, εἰτ' αὐθις τριπλασιασθέντος. Οἱ μὲν γὰρ Ἀριστείδης ἔταξεν, ἦν εἰς ἐξήκοντα καὶ τετρακοσίων ταλάντων λόγον. Τοῦτο δὲ Περικλῆς μὲν ἐπέθηκεν ὀλίγου δέιν τὸ τρίτον μέρος, ἑξακοσία γὰρ ταλάντα Θουκυδίδης φησὶν, ἀρχομένου τοῦ πολέμου, προσῆναι τοῖς Ἀθηναίοις ἀπὸ τῶν συμμάχων. Περικλέους δ' ἀποθανόντος, ἐπιτείνοντες οἱ ὀνημαχοὶ κατὰ μικρὸν, εἰς ἑλίαν καὶ τριακοσίων ταλάντων κεφάλαιον ἀνήγαγον, οὐχ αὐτῷ τοῦ πολέμου διὰ μῆκος καὶ τύχας θάπανηροῦ γενομένου καὶ πολυτελοῦς, ὡς τὸν ἄμμον εἰς διανομὰς καὶ θεωρικὰ καὶ κατασκευὰς ἀγυμμάτων καὶ ἑσθῆν προσαγαγόντες. Μεγα

ὁ οὖν ἄνομα τοῦ Ἀριστείδου καὶ θαυμαστὸν ἔχοντος ἐπὶ τῇ διατάξει τῶν φόρων, ὁ Θεμιστοκλῆς λέγεται καταγελάσας, ὡς οὐκ ἀνδρὸς ὄντα τὸν ἱπαινον, ἀλλὰ θυλάκου χρυσοφυλάκος· ἀνομοίας ἀμνημόνογ τὴν Ἀριστείδου παρόψαιαν. Ἐκείνος γάρ, εἰπόντες ποτὲ τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀρετὴν ἠγείσθαι μεγίστην στρατηγῶ τὸ γινώσκειν καὶ προαισθάνεσθαι τὰ βουλευμὰτα τῶν πολεμίων· Τοῦτο μὲν, εἰπεῖν, ἀναγκαῖόν ἐστιν, ὃ Θεμιστοκλῆς, καλὸν δὲ καὶ στρατηγικὸν ἀληθῶς ἢ περὶ τὰς χεῖρας ἐγκράτεια.

XXV. Ὁ δ' Ἀριστείδης ὤρκεισε μὲν τοὺς Ἕλληνας, καὶ ὤμοσεν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων, μύθρους 334 ἐμβάλων ἐπὶ ταῖς ἀραις εἰς τὴν θάλατταν. Ἰατρῶν δὲ, τῶν πραγμάτων ἄρχων ἐγκρατέατερον, ὡς ζοικεν, ἐκβιαζομένων, ἐκέλευε τοὺς Ἀθηναίους τὴν ἐπιτορκίαν τρέψαντας εἰς αὐτὸν, ἢ συμφέροι χρῆσθαι τοῖς πράγμασι. Καθ' ὅλου δ' ὁ Θεόφραστος φησὶ, τὸν ἄνδρα τοῦτον, περὶ τὰ οἰκεία καὶ τὰς πόλιν, ἄκρως ὄντα δίκαιον, ἐν τοῖς κοινοῖς πολλὰ πράξαι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς πατρίδος, ὡς συχνῆς ἀδικίας δεομένης. Καὶ γὰρ τὰ χρήματα φησὶν ἐκ Δήλου βουλευομένων Ἀθηναῖς κομίσαι παρὰ τὰς συνθήκας, καὶ Σαμίων εἰσηγουμένων, εἰπεῖν ἐκείνον, ὡς οὐ δίκαιον μὲν, συμφέρον δὲ τοῦτ' ἐστὶ. Καὶ τέλος, εἰς τὸ ἄρχεῖν ἀνθρώπων τοσούτων καταστήσας τὴν πόλιν, αὐτὸς ἐνέμεινε τῇ πενίᾳ, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πένθους εἶναι δόξαν αὐδέν ἦταν αγαπῶν τῆς ἀπὸ τῶν τροπαίων διετέλεσε. Δήλον δ' ἐκεῖθεν. Καλλίας ὁ θαδοῦχος ἦν αὐτῷ γένει προσήκων τοῦτον οἱ ἐχθροὶ θανάτου διώκοιτες, ἐπεὶ περὶ αὐτῶν ἐγράψαντα μετρίως κατηγόρησαν, εἰπόν τινα λόγον ἔξωθεν ταυτοῦτον πρὸς τοὺς δικαστάς· „Ἀριστείδην (ἔφησαν) ἴστε τὸν Λυσιμάχου, θαυματοῦτον ἐν τοῖς Ἕλλησι τοῦτω πῶς οἴεσθε τὰ κατ' οἶκον ἔχειν, ἀρῶντες αὐτὸν ἐν τράβηρι τοσούτω προερχόμενον εἰς τὰ δημόσια; Ἄρ' οὐκ εἰκός ἐστί, τὸν ὀιγοῦντα φανερώς, καὶ πῆναι ἄνθρωπον, καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων σπανί-

ζεν; Τούτων μόντοι Καλλίας, ἀνεπίδον αὐτῷ ὄντα, πλουσιώτατος ὢν Ἀθηναίων, περιορᾷ μετὰ τέκνῳ καὶ γυναικὸς ἐνδύμενον, πολλὰ κεχοημένους τῷ ἀνδρὶ, καὶ πολλάκις αὐτοῦ τῆς παρ' ὑμῖν δυνάμεως ἀπολελαυκῶς. Ὁ δὲ Καλλίας ἄρῶν ἐπὶ τούτῳ μάλιστα θορυβῶντας τοὺς δικαστὰς καὶ χαλεπῶς πρὸς αὐτὸν ἔχοντας, ἐκάλεσε τὸν Ἀριστείδην, ἀξίων μαρτυρῆσαι πρὸς τοὺς δικαστὰς, ὅτι πολλάκις αὐτοῦ πολλά καὶ δίδοντας καὶ δεομένου λαβεῖν, οὐκ ἠθέλησεν, ἀποκρινόμενος, ὡς μᾶλλον αὐτῷ διὰ τὴν πενίαν μέγα φρασεῖν, ἢ Καλλίᾳ διὰ πλοῦτον προσήκει. πλοῦτῳ μὲν γὰρ ἔστι πολλοὺς ἰδεῖν εἶ τε καὶ κακῶς χρωμένους, πενίαν δὲ φέροντι γενναίως οὐ ῥάδιον ἐντυχεῖν ἀισχύνεσθαι δὲ πενίαν τοὺς ἀκουσίως πενομένους. Ταῦτα δὲ τοῦ Ἀριστείδου τῷ Καλλίᾳ προσμαρτυρήσαντος, οὐδεὶς ἦν τῶν ἀκουόντων, ὃς οὐκ ἄηε πένης μᾶλλον, ὡς Ἀριστείδης, εἶναι βουλόμενος, ἢ πλουτεῖν, ὡς Καλλίας. Ταῦτα μὲν Αἰσχίνης ὁ Σωκρατικὸς ἀναγέγραφε. Πλάτων δὲ τῶν μεγάλων δοκούντων καὶ ὀνομαστῶν Ἀθήνησι μόνον ἀξίων λόγου τούτον ἀποφαίνει τὸν ἄνδρα. Θεμιστοκλέα μὲν γὰρ καὶ Κίμωνα καὶ Περικλέα στοῶν καὶ χρημάτων καὶ φλυαρίας πολλῆς ἐμπλήσαι τὴν πόλιν, Ἀριστείδην δὲ πολιτεύεσθαι πρὸς ἀρετῆν. Μεγάλα δ' αὐτοῦ καὶ τὰ πρὸς Θεμιστοκλέα τῆς ἐπεικειας σημεῖα. Χρησάμενος γὰρ αὐτῷ παρὰ πᾶσαν τὴν πολιτείαν ἐχθρῶ, καὶ δι' ἐκείνον ἐξοστρακισθεὶς, ἐπεὶ τὴν αὐτὴν λαβὴν παρέσχεν ὁ ἄνηρ ἐν αἰτία γεγόμενος πρὸς τὴν πόλιν, οὐκ ἐμνησικακήσεν ἀλλ' Ἀλκιμάχου καὶ Κίμωνος καὶ πολλῶν ἄλλων ἔλαυνόντων καὶ κατηγορούντων, μόνος Ἀριστείδης αὐτ' ἔπραξέ τε, οὐτ' εἶπε φαῦλον, οὐτ' ἀπέλαυσεν ἐχθροῦ δυστυχοῦντος, ὥσπερ οὐδ' εὐημεροῦντι πρότερον ἐφθόνησε.

XXVI. Τελευτήσας δ' Ἀριστείδην οἱ μὲν ἐν Πόντῳ φασὶν, ἐκπλευσαντὰ πράξεων ἔνεκα δημοσίων· οἱ δ' Ἀθήνησι, γῆρα, τιμώμενον καὶ θαυμαζόμενον ὑπὸ τῶν πολιτῶν. Κρατερός δ' ὁ Μα-

κεδών τοιαῦτά τινα περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ ἀνδρός εἰ-
ρηκε. Μετὰ γὰρ τὴν Θεμιστοκλέους φυγὴν φησὶν,
ὡσπερ ἐξυβρίσαντα τὸν δῆμον, ἀναφῦσαι πλῆθος
συκοφαντῶν, οἱ τοὺς ἀρίστους καὶ δυνατωτάτους
ἄνδρας διαφρονεῖς, ἐπέβαλλον τῷ φθόνῳ τῶν πολλῶν 335
ἐπαιρομένων ὑπ' εὐτυχίας καὶ δυνάμεως. Ἐν τού-
τοις καὶ Ἀριστείδην ἀλῶναι δωροδοκίας, Διοφάντου
τοῦ Ἀμφιτροπῆθεν κατηγοροῦντος, ὡς, ὅτε τοὺς
φόρους ἐκρατεῖ, παρὰ τῶν Ἰωνῶν χρήματα λαβόν-
τος· ἐκτίσαι δ' οὐκ ἔχοντα τὴν καταδίκην, πεντή-
κοντα μῶν ἀόσαν, ἐκπλεῦσαι, καὶ περὶ τὴν Ἰωνίαν
ἀποθανεῖν. Τούτων οὐδὲν ἔγγραφον ὁ Κρατερός
τοκμήριον παρέσχεν, οὔτε δίκην, οὔτε ψήφισμα, καθ-
περ εὐσεβῶς ἐπιεικῶς γράφειν τὰ τοιαῦτα, καὶ πα-
ρατίθεσθαι τοὺς ἱστοροῦντας. Οἱ δ' ἄλλοι πάντες,
ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἔδοσαν τὰ πλημμεληθέντα τῷ δήμῳ
περὶ τοὺς στρατηγούς διεξίασιν, τὴν μὲν Θεμιστοκλέ-
ως φυγὴν, καὶ τὰ Μιλτιάδου δεσμὰ, καὶ τὴν Πε-
ρσικῶν ζήμιαν, καὶ τὸν Πάχης ἐν τῷ δικαστηρίῳ
θάνατον, ἀνελόντος αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βήματος, ὡς ἡλί-
σκετο, καὶ πολλὰ τοιαῦτα συνάγουσι καὶ θρυλλού-
σιν Ἀριστείδου δὲ τὸν μὲν ἔξοστρακισμὸν παρατί-
θενται, καταδίκης δὲ τοιαύτης οὐδαμοῦ μνημο-
νεύουσι.

XXVII. Καὶ μέντοι καὶ τάφος ἐστὶν αὐτοῦ Φα-
ληροῖ δεικνύμενος, ὃν φασὶ κατασκευάσαι τὴν πόλιν
αὐτῷ, μὴδ' ἐντάφια καταλιπόντι. Καὶ τὰς μὲν θυ-
γατέρας ἱστοροῦσιν ἐκ τοῦ πρυτανείου τοῖς νυμ-
φίοις ἐκδοθῆναι, δημοσίᾳ τῆς πόλεως τὸν γάμον ἐγ-
γνώσης, καὶ προῖκα τρισχιλίας δραχμὰς ἑκατέρᾳ ψη-
φισαμένης· Ἀυσιμάχῳ δὲ τῷ υἱῷ μῶν μὲν ἑκατὸν
ἀργυρίου, καὶ γῆς τσαῦτα πλέθρα πεφυτευμένης
ἔδωκεν ὁ δῆμος, ἄλλας δὲ δραχμὰς τέσσαρας εἰς ἡμέ-
ραν ἑκάστην ἀπέταξεν, Ἀλκιβιάδου τὸ ψήφισμα γρά-
ψαντος. Ἐτι δὲ Ἀυσιμάχου θυγατέρα Πολυκρίτην
ἀπολιπόντος, ὡς Καλλισθένης φησὶ, καὶ ταύτη σί-
τησιν, ὄσῃν καὶ τοῖς Ὀλυμπιονίκαις, ὁ δῆμος ἐψη-
φίσατο. Δημήτριος δ' ὁ Φαληρεὺς, καὶ Ἰερώνυμος ὁ

Ῥόδιος, καὶ Ἀριστοτέλης ὁ μουσικός, καὶ Ἀριστοτέλης (εἰ δὴ τὸ Περὶ εὐγενείας βιβλίον ἐν τοῖς γησιόεσι Ἀριστοτέλους θετέον), ἰσταροῦσι, Μυρτῶ θυγατρὶδὴν Ἀριστείδου Σωκράτει τῆ σοφῶ συνοικῆσαι, γυναῖκα μὲν ἑτέραν ἔχοντα, ταύτην δ' ἀναλαβόντι χρηνοῦσαν διὰ πενίαν καὶ τῶν ἀναγκαιῶν ἐνδεομένην. Πρὸς μὲν οὖν τούτους ἰκανῶς ὁ Παναίτιος ἐν τοῖς περὶ Σωκράτους ἀντίρρηκεν. Ὁ δὲ Φαληγεὺς ἐν τῷ Σωκράτει φησὶ μνημονεῖν Ἀριστείδου θυγατρὶδὸν εὐμάλαν πένητα Λυσιμαχόν, ὃς ἑαυτὸν ἐκ πενιχίου τινος ἀειροχρητικῆ παρα τὸ Ἰακχιδίων λεγόμενον καθέζομενος ἔβασκε. Τῇ δὲ μητρὶ καὶ τῇ ταύτης ἰδάλῃ φῆ ψήφισμα γραμμῆς διαρεῖν ἐπέσει τὸν δῆμον ἀιδόται, τριωβολὸν ἑκάστης ἡμέρας. Αὐτὸς μέγιστος ὁ Δημήτριος νομοθετῶν ἐψηφίσματα διαρχμῶν ἑκατέρω τὰξαι τῶν γυναικῶν. Καὶ οὐδέ τις διαρχμῶν, οὕτω φροντίσαι τῶν ἐκ ἄστεα τὸν δῆμον, ἀπὸν θυγατρὶδὴν Ἀριστογείτανος ἐν Ἀθηναῖς πενιχῶς εὐπεινῶν πράττειν, ἀνδρὸς ἀποροῦσαν διὰ πενίαν, κατήγαγον Ἀθηναῖς, καὶ συνοικίσαντες ἀνδρὶ τῶν εὐγεγονότων, τὸ Ποταμοῖ χωρίον εἰς φεγγὴν ἐπέδωκαν. Ἦς φιλανθρωπίας καὶ χρηστοτήτος ἐστὶ πολλὰ καὶ καθ' ἡμᾶς ἡ πόλις ἐκφέρουσα δειγμάτων θαυμάσια καὶ ζηλοῦται δικαίως.

ΜΑΡΚΟΣ ΚΑΤΩΝ.

Μάρκῳ δὲ Κάτωνι φασὶν ἀπὸ Τυόσκιου τὸ γένος 338 εἶναι, δίκαιον δὲ καὶ βίον ἔχειν πρὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ τῆς πολιτείας ἐν χωρίοις πατρίοις. παρὶ τοῦ Σαβίνου. Τῶν δὲ προγαρῶν παντάπασιν ἀγκώστων γεγονέναι δοκούντων, αὐτὸς ὁ Κάτων καὶ τὸν πατέρα Μάρκον ὡς ἄγαθόν ἄνδρα καὶ στρατιωτικὸν ἐπαινεῖ, καὶ Κάτωνα τὸν πρόπαππον ἀριστείων παλλάκις τυχεῖν φησὶν, καὶ πέντε πολεμίστας ἴππους ἐν μάχαις ἀποβαλόντα, τὴν τιμὴν ἀπολαβεῖν ἐκ τοῦ δημοσίου δι' ἀνδραγαθίαν. Εἰωθότων δὲ τῶν Ῥωμαίων τοὺς ἀπὸ γένους δόξαν οὐκ ἔχοντας, ἀρχομένους δὲ γκωρίζεσθαι δι' αὐτῶν, καινοὺς προσαγορεύειν ἀνθρώπους, ὡσπερ καὶ τὸν Κάτωνα προσηγόρευον, αὐτὸς ἔλεγε καινὸς εἶναι πρὸς ἀρχὴν καὶ δόξαν, ἔργοις δὲ προγόνων καὶ ἀρεταῖς παμπάλαιος. Ἐκαλεῖτο δὲ τῷ τρίτῳ τῶν ὀνομάτων πρότερον, οὐ Κάτων, ἀλλὰ Πρίσκος· ὑστερον δὲ τὸν Κάτωνα τῆς δυνάμεως ἐπαινῶν ἔσχε. Ῥωμαῖοι γὰρ τὸν ἔμπειρον κάτον ὀνομάζουσιν. Ἦν δὲ τὸ μὲν εἶδος ὑπόπυρρον καὶ γλαυκὸς, ὡς ὁ ποιήσας τὸ ἐπιχρηματίον οὐκ εὐμενῶς περιεμφαίνει.

Πυρρὸν, πανδακίτην, γλαυκόματον, οὐδὲ θανόντα :

Πορκιον εἰς αἶθην Φερσεφόνη δέχεται.

Τὴν δὲ τοῦ σώματος ἔξιν, αὐτουργία καὶ διαίτη σώφρονι καὶ στραταίαις ἀπ' ἀρχῆς συντρόφου γεγονότος, πάκνυ χρηστικὴν εἶχε, καὶ πρὸς ἰσχὴν καὶ πρὸς ὑγίαν ὀμρῶς συνεστῶσαν. Τὸν δὲ λόγον, ὡσπερ

δεύτερον σῶμα, καὶ τῶν καλῶν οὐ μόνον ἀναγκαῖον
 ὄργανον ἀνδρὶ μὴ ταπεινῶς βιωσομένῳ, μηδ' ἀπρά-
 κτως, ἐξηρτύετο καὶ παρεσκευάζεν, ἐν ταῖς περιοι-
 κίσι κώμαις καὶ τοῖς πολιχνίοις ἐκάστοτε συνδικῶν
 ταῖς δεομένοις. Καὶ πρῶτον μὲν ἀγωνιστὴς εἶναι
 δοκῶν πρόθυμος, εἶτα καὶ ῥήτωρ ἱκανός· ἐκ δὲ
 τούτου μᾶλλον τοῖς χρωμένοις κατεφαίνετο βάρως τε
 καὶ φρόνημα περὶ αὐτὸν ἤθους, καὶ πραγμάτων με-
 γάλων καὶ πολιτείας δεόμενον ἡγεμονικῆς. Οὐ γὰρ
 μόνον, ὡς ἔοικε, μισθαυρίας καθαρὸν ἑαυτὸν ἐπὶ
 τὰς δίκας καὶ τοὺς ἀγῶνας παρεῖχεν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν
 δόξαν ὡς μέγιστον ἀγαπῶν ἐφαίνετο τὴν ἀπὸ τῶν
 τοιούτων ἀγωνῶν. Πᾶν δὲ μᾶλλον ἐν ταῖς μάχαις
 ταῖς πρὸς τοὺς πολεμίους καὶ ταῖς στρατείαις βου-
 λόμενος εὐδοκιμεῖν, ἐτι μισθάζων ὢν, τραυμάτων
 τὸ σῶμα μιστὸν ἐναντίων εἶχε. Θησὶ γὰρ αὐτὸς,
 ἑπτακαίδεκα γεγονώς ἔτη τὴν πρώτην στρατεύσα-
 σθαι στρατείαν, περὶ ἣν Ἀννίβας χρόνον εὐτυχῶν
 ἐπέπλεγε τὴν Ἰταλίαν. Ἰκαρεῖχε δ' αὐτὸν ἐν ταῖς
 μάχαις τῇ μὲν χειρὶ πλήκτην, τῇ δὲ ποδὶ μόνιμον
 καὶ βέβαον, γαυρὸν δὲ τῷ προσώπῳ. Λόγου δ'
 ἀπειλῆ καὶ τραχύτητι φωνῆς πρὸς τοὺς πολεμίους
 ἐχρηῖτο ὀρθῶς καὶ διανοοῦμενος καὶ διδάσκων, ὅτι
 πολλάνις τὰ τοιαῦτα τοῦ ξίφους μᾶλλον κατα-
 πληττεται τοὺς ἐναντίους. Ἐν δὲ ταῖς πορείαις
 αὐτὸς ἐβάδιζε φέρων τὰ ὄπλα, καὶ θοράκων εἰς
 εἶπετο, τὰ πρὸς θάλατταν αὐτῇ κομίζων, ᾧ λέγεται
 μηδέποτε δυσκολᾶναι, μηδὲ μέμψασθαι, παραθέν-
 τι ἄριστον, ἢ δεῖπνον, ἀλλὰ καὶ συλλαμβάνειν αὐ-
 τὸς τὰ πλείστα καὶ συμπαρασκευάζειν, ἀπὸ τῶν
 στρατιωτικῶν γενόμενος ἔργων. Ἰθῶρ δ' ἐπινεν
 ἐπὶ τῆς στρατείας, πλὴν εἰποτε διωχθεὶς περιφλεγῶς
 337 ὄξος ἤτησεν, ἢ τῆς ἰσχυρῆς ἐνδιδούσης, ἐπιλαβοὶ
 μικρὸν οἰνάριον.

II. Ἦν δὲ πλησίον αὐτοῦ τῶν ἀγρῶν ἡ γενομένη
 Μανίου Κουρίου τοῦ τρις θριαμβευσατος ἐπιστολή.
 Ἐπὶ ταύτην συνεχῶς βαδίζων καὶ θεώμενος τοῦ τε
 χωρίου τὴν μικρότητα, καὶ τῆς οὐκίσεως τὰ λεγὰν,

ἐννοίαν ἐλάμβανε τοῦ ἀνδρός, ὅτι Ῥωμαίων μέγιστος γενόμενος, καὶ τὰ μαχιμώτατα τῶν ἐθνῶν ὑπαγαγόμενος, καὶ Πυρρόν ἐξελάσας τῆς Ἰταλίας, τοῦτο τὸ χωρίδιον αὐτὸς ἐσκαπτε, καὶ ταύτην τὴν ἔπαυλιν ᾄκει μετὰ τρεῖς θριάμβους· καὶ ἐνταῦθα πρὸς ἐσχάρα καθήμενον αὐτὸν εἰπὼντα γογγυλίδας εὐρόντες οἱ Σαννιτῶν πρέσβεις, ἐδίδοσαν πολὺ χρυσίου· ὁ δ' ἀπεπέμψατο, φήσας, οὐδὲν χρυσαίου δεῖν, ᾧ δεῖπνον ἀρκεῖ τοιοῦτον· αὐτῷ μέντοι τοῦ χρυσαίου εἶναι κάλλιον εἶναι τὸ νικᾶν τοὺς ἔχοντας. Ταῦθ' ὁ Κάτων ἐνθυμούμενος ἀπῆει, καὶ τὸν αὐτοῦ πάλιν οἴκον ἐφορῶν καὶ χωρία καὶ θεράποντας, καὶ διαίταν, ἐπέτεινε τὴν αὐτουργίαν, καὶ περιέκοπτε τὴν πολυτέλειαν. Φαβίου δὲ Μαξίμου τὴν Ταραντίνων πόλιν ἐλόντος, ἔτυχε μὲν ὁ Κάτων στρατευόμενος ὑπ' αὐτῷ, κομιδῇ μειράκιον ὢν. Νεώρῃα δὲ τινι τῶν Πυθαγορικῶν ξένη χρησάμενος, ἐσπούδασε τῶν λόγων μεταλαβεῖν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα διαλεγόμενον τοῦ ἀνδρός, οἷς κέχρηται καὶ Πλάτων, τὴν μὲν ἡδονὴν ἀποκαλῶν μέγιστον κακοῦ δέλεαρ, συμφορὰν δὲ τῆ ψυχῇ τὸ σῶμα πρώτην, λύσιν δὲ καὶ καθαρὸν, οἷς μάλιστα χωρίζει καὶ ἀφίστησιν αὐτὴν τῶν περὶ τὸ σῶμα παθημάτων λογισμοῖς, ἔτι μᾶλλον ἠγάπησε τὸ λιτὸν καὶ τὴν ἐγκράτειαν. Ἄλλως δὲ παιδείας Ἑλληνικῆς ἀψιμαθῆς γενέσθαι λέγεται, καὶ πόρῳ πανταπασιν ἡλικίας ἐληλακῶς Ἑλληνικὰ βιβλία λαβῶν εἰς χεῖρας, βραχέα μὲν ἀπὸ Θουκυδίδου, πλείωσα δ' ἀπὸ Δημοσθένους εἰς τὸ ῥητορικὸν ἀφιληθῆσαι. Τὰ μὲντοι συγγράμματα καὶ δόγμασιν Ἑλληνικοῖς καὶ ἱστορίαις ἐπιεικῶς διαπεποικιλταί· καὶ μεθρημνηνυμένα πολλὰ κατὰ λέξιν ἐν τοῖς ἀπορθέγμασι καὶ ταῖς γνωμολογίαις τέτακται.

III. Ἦν δὲ τις ἀνὴρ εὐπατριδῆς μὲν ἐν τοῖς μάλιστα Ῥωμαίων καὶ δυνατὸς, ἀρετὴν δὲ φρομένην μὲν αἰσθάνεσθαι δεινὸς, εὐμενῆς δὲ καὶ θρεῖται καὶ προαγαγεῖν εἰς δόξαν, Οὐαλέριος Φλάκκος. Οὗτος εἶχεν ὁμοροῦντα χωρία τοῖς Κάτωνος· πνθόμενος δὲ τὴν αὐτουργίαν καὶ διαίταν αὐτοῦ παρὰ τῶν οἰκι-

τῶν, καὶ θαυμάσας ἐξηγουμένους, ὅτι πρῶτ' μὲν εἰς ἀγορὰν βαδίζει καὶ παρίσταται τοῖς δεομένοις, ἐπα-
 νελθὼν δ' εἰς τὸ χωρίον, ἂν μὲν ἢ χειμῶν, ἐξωμίδα
 λαβὼν, θέρους δὲ γυμνός, ἐργασάμενος μετὰ τῶν
 οἰκετῶν, ἐσθίει τὸν αὐτὸν ἄρτον ὁμοῦ καθήμενος,
 καὶ πίνει τὸν αὐτὸν οἶνον· ἄλλην τε πολλὴν ἐπιεί-
 κειαν αὐτοῦ καὶ μετριότητα, καὶ τινὰς καὶ λόγους
 ἀποφθεγματικούς διαμνημονευόντων, ἐκέλευσε κλη-
 θῆναι πρὸς τὸ δεῖπνον. Ἐκ δὲ τούτου χρώμενος
 καὶ κατανοῶν ἡμέρον καὶ ἀστεῖον ἦθος, ὡσπερ φυ-
 τὸν, ἀσκήσιος καὶ χάρας ἐπιφανοῦς δεόμενος, προε-
 τρέψατο καὶ ἀνέπεισεν ἀψασθαι τῆς ἐν Ρώμῃ πο-
 λιτείας. Κατελθὼν οὖν, εὐθύς τοὺς μὲν αὐτὸς ἐ-
 κτάτο θαυμαστὰς καὶ φίλους διὰ τῶν συνηγοριῶν
 πολλὴν δὲ τοῦ Οὐαλερίου τιμὴν καὶ δύναμιν αὐτῷ
 προστιθέντος, χιλιαρχίας ἔνυχε πρῶτον, εἶτα ἐτα-
 μίευσεν. Ἐκ τούτου δὲ λαμπρὸς ὢν ἤδη καὶ περι-
 φανής, αὐτῷ τῷ Οὐαλερίῳ περὶ τὰς μερίστας συνεξ-
 ἔδραμεν ἀρχάς, ὑπάτος τε μετ' ἐκείνου καὶ κάλιον
 τιμητῆς γενόμενος. Τῶν δὲ πρεσβυτέρων πολιτῶν
 Μαξιμῷ Φαβίῳ προσένειμεν ἑαυτὸν, ἐνδοξοτάτῳ
 μὲν ὄντι καὶ μεγίστην ἔχοντι δύναμιν, μᾶλλον δὲ
 τὸν τρόπον αὐτοῦ καὶ τὸν βίον, ὡς κάλλιστα παρα-
 δείγματα, προθέμενος. Διὸ καὶ Σκηπίωνι τῷ με-
 338 γάλῳ, νέῳ μὲν ὄντι τότε, πρὸς δὲ τὴν Φαβίου δῦ-
 ναμιν ἀνταίρακτι καὶ φθονεῖσθαι δοκῶντι, παρ'
 οὐδὲν ἐποίησατο γενέσθαι διάφορος. Ἀλλὰ καὶ τα-
 μίας αὐτῷ πρὸς τὸν ἐν Λιβύῃ πόλεμον συνεκπεμφθεὶς,
 ὡς ἑώρα τῇ συνήθει πολυτελείᾳ χρώμενον τὸν ἄνδρα,
 καὶ καταχορηγοῦντα τοῖς στρατευμασιν ἀφειδῶς τῶν
 χρημάτων, ἐπαρρησιαζέτο πρὸς αὐτὸν, οὐ τὸ τῆς δα-
 πάνης μέγιστον εἶναι φάμενος, ἀλλ' ὅτι διαφθείρει
 τὴν πατριὸν εὐτέλειαν, τῶν στρατιωτῶν ἐφ' ἠδονὰς
 καὶ τρυφὰς τῷ περιόντι τῆς χρείας τρεπομένων. Εἰ-
 πάντος δὲ τοῦ Σκηπίωνος, ὡς οὐδὲν δέοιτο ταμίου
 λίαν ἀκριβοῦς, πλησίστιος ἐπὶ τὸν πόλεμον φερόμε-
 νος, πράξεων γὰρ, οὐ χρημάτων, τῇ πόλει λόγαν ὀ-
 φείλειν, ἀπῆλθεν ὁ Κατῶν ἐκ Σικελίας, καὶ μετὰ

τοῦ Βαβυλίου καταβῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ φθόρῳ τε χρημάτων ἀμυθῆτων ὑπὸ τοῦ Σκηπίωνος, καὶ διατριβᾶς αὐτοῦ μετράνιδος ἐν παλαιστοῖς καὶ θεάτροις, ὡς περὶ δύο στρατηγόντας, ἀλλὰ πανηγυρίζοντας, ἐξείργασατο πεμφθῆναι δημάρχους ἐπ' αὐτόν, ἄξοντας εἰς Ῥώμην, ἅπτερ ἀληθεῖς αἱ κατηγορίαι φανῶσιν. Ὁ μὲν οὖν Σκηπίων ἐν τῇ παρασκευῇ τοῦ πολέμου τὴν νίκην ἐπιδειξάμενος, καὶ φανεῖς ἦδος μὲν ἐπὶ σχολῆς συνείναι φίλος, οὐδαμοῦ δὲ τῷ φιλανθρωπῷ τῆς θείτης εἰς τὰ σπράγμια καὶ μεγάλα ῥάθυμος, ἐξέπλευσεν ἐπὶ τὸν πόλεμον.

IV. Τῷ δὲ Κάτωνι πολλὴ μὲν ἀπὸ τοῦ λόγου δύναμις ἤϋετο, καὶ Ῥωμαίων αὐτὸν δι' πολλοὶ Δημοσθένη προσηγαρευόν, ὁ δὲ βίος μᾶλλον ὀνομαστὴς ἢ αὐτοῦ καὶ περιβόητος. Ἡ μὲν γὰρ ἐν τῷ λίγειν θείῳ πρὸς τοῖς νέοις ἀγωνίσματα κοινὸν ἦδη καὶ περισπούδαστον. Ὁ δὲ τὴν πατριῶν αὐτεργίαν, ὑπομένων, καὶ δεῖπρον ἀφελῶς καὶ ἀριστον ἄπυρον, καὶ λιτὴν ἐσθῆτα, καὶ δημοτικὴν ἀσπαζόμενος οἰκῆσιν, καὶ τὸ μὴ δεῖσθαι τῶν περιττῶν μᾶλλον, ἢ τὸ κεντῆσθαι, θαυμάζων, σπάνιος ἦν, ἦδη τότε τῆς πολιτείας τὸ καθυρόν ὑπὸ μεγέθους οὐ φυλαττούσας, ἀλλὰ τῷ κρατεῖν πραγμάτων πολλῶν καὶ ἀνθρώπων, πρὸς πολλὰ μίγνυμένης ἔθῃ, καὶ βίων παραδείγματα παντοδαπῶν ὑποδεχομένης. Διότι οὖν ἐθαύμαζον τὸν Κάτωνα, τοὺς μὲν ἄλλους ὑπὸ τῶν πόνων θραυμένους, καὶ μαλασσομένους ὑπὸ τῶν ἡδονῶν ὀρώντες, ἐκείνον δὲ ὑπ' ἀμφοῖν ἀσθητόν, οὐ μόνον ἔως εἶναι νέος καὶ φιλατιμὸς ἦν, ἀλλὰ καὶ γέροντα καὶ πάλιν ἦδη, μεθ' ὑπατείαν καὶ θράμβον, ὡς περὶ ἀθλητὴν νικηφόρον, ἐγκρατεροῦντα τῇ τάξει τῆς ἀσκήσεως, καὶ διομαλίζοντα μέχρι τῆς τελευτῆς. Ἐσθῆτι μὲν γὰρ οὐδέποτε φησὶ φορεῖσαι πολυτελεστέραν ἑκατὸν δραχμῶν· πίνει δὲ καὶ στρατηγῶν καὶ ὑπατείων τὸν αὐτὸν οἶνον τοῖς ἐργαταῖς ὅπως δὲ παρασκευασθῆαι πρὸς τὸ δεῖπνον ἐξ ἀγορᾶς ἀσπαρίων τριακοντα· καὶ τοῦτο διὰ τὴν πρῆλιν, ὅπως ἰσχύοι τὸ σῶμα πρὸς τὰς στρατείας. Ἐπίβλημα δὲ τῶν περὶ τὴν Βαβυλωνίαν

ἐκ κληρονομίας κτησάμενος, εὐθύς ἀποδοῦσθαι τῶν δ' ἐπαυλεῶν αὐτοῦ μηδεμίαν εἶναι κεκολλημένην οὐδένα δὲ πώποτε πρῆσθαι δούλον ὑπὲρ τὰς χιλίας δραχμῆς καὶ πεντακοσίας, ὡς ἂν οὐ τρυφερῶν, οὐδ' ὠραίων, ἀλλ' ἐργατικῶν καὶ στερεῶν, οἷον ἱπποκόμων καὶ βοηλατῶν, θεόμενος. Καὶ τούτους προεσβυτέρους γενομένους φέτο δεῖν ἀποδίδοσθαι, καὶ μὴ βόσκειν ἀχρηστούς. Ὀλοὺς δὲ μὴδὲν εὖανον εἶναι τῶν περιττῶν, ἀλλ' οὐ τις οὐ δεῖται, κἂν ἀσσαρίου πιπράσκηται, πολλοῦ νομίζειν. Κτᾶσθαι δὲ τὰ σπειρόμενα καὶ νεμόμενα μᾶλλον, ἢ τὰ θαινόμενα καὶ σαιρόμενα.

V. Ταῦτα δ' οἱ μὲν εἰς σμικρολογίαν ἐτίθεντο τοῦ ἀνδρός, οἱ δ' ὡς ἐπὶ διορθώσει καὶ σωφρονισμῶ τῶν ἄλλων ἐνδοτέρῳ συστήλλοντος ἑαυτὸν, ἀπεδέχοντο. Πλὴν τὸ τοῖς οἰκέταις ὡς ὑποζυγίοις ἀποχρησάμενον ἐπὶ γῆρας ἐλαύνειν καὶ πιπράσκειν, αἰνεοῦς ἄγαν ἦθους ἐγὼ τίθεμαι, καὶ μὴδὲν ἀνθρώπῳ πρὸς ἀνθρώπον οἰομένου καινώνημα τῆς χρείας πλεονεῖν παρῆεν. Καίτοι τὴν χρηστότητα τῆς δικαιοσύνης πλατύτερον τόπον ὄρωμεν ἐκλαμβάνουσαν. Νόμφ μὲν γὰρ καὶ τῷ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν πρὸς εὐεργεσίας δὲ καὶ χαρίτας ἔστιν ὅτε καὶ μέχρι τῶν ἀλογῶν ζώων, ὡσπερ ἐκ πηγῆς πλουσίας, ἀπορρεῖ τῆς ἡμερότητος. Καὶ γὰρ ἱππῶν ἀπειρηκότων ὑπὸ πότου τροφαί, καὶ κυνῶν οὐ σκυλακείας μόνον, ἀλλὰ καὶ γηροκομίαι τῷ χρηστῷ προσήκουσιν. Ὁ δὲ τῶν Ἀθηναίων δῆμος οἰκοδομῶν τὸν Ἐκατόμπεδον, ὅσας κατενόησεν ἡμιόνους μάλιστα τοῖς πόνοις ἐγκαρτερούσας, ἀπέκλυσεν ἐλευθέρως νέμεσθαι καὶ ἀφέτους. Ὡν μίαν φασὶ καταβαλίνουσαν ἀφ' ἑαυτῆς πρὸς τὰ ἔργα, τοῖς ἀνάγουσι τὰς ἀμάξας ὑποζυγίοις εἰς ἀκρόπολιν συμπαρατρέχειν καὶ προηγείσθαι, καθάπερ ἐγκλεισμένην καὶ συνεξορμῶσαν ἣν καὶ τρέφασθαι δημοσίᾳ μέχρι τελευτῆς ἐψηφίσαντο. Τῶν δὲ Κλυωνος ἱππῶν, αἷς Ὀλύμπια τρεῖς ἐνίκησε, καὶ ταφαὶ πλησίον εἰσὶ τῶν ἐκείνου μνημάτων. Κύναι δὲ συντρόφους γενομένους καὶ συνηθείς ἄλλοι τε πολλοί, καὶ Ἐάνδιππος ὁ παλαιὸς τὸν εἰς Σαλαμίνα τῆ τριῆ-

οὐδ' ἄρα κεν ἄριστον, ὅτε τῆς πόλεως ὁ ἄριστος ἐξέλειπεν,
 ἐπὶ τῆς ἀκρας ἐκίδευσεν, ἢ Κυνός σῆμα μέγιστον οὐδ'
 κελούσιν. Οὐ γὰρ, ὡς ὑποδημαῖον, ἢ σκευὴν, τοῖς
 ψυχῆν ἔχουσι χρησιώτατον, κρεῖττα καὶ παταροβέτα
 τοῖς ὑπηρετικῆς ἀποδοτικότητος, ἀλλ' εἰ δὴ μὴδὲν
 ἄλλο, μελέτη ἐνταυτοῦ φιλοσοφίας, ἀποδοτικῆν
 εὐατοῦ ἐν τούτοις ἀριστὸν εἶναι καὶ μέγιστον. Ἐγὼ
 μὲν οὖν πῶς βούλομαι ἀποδοτικῆν δὴ γῆρας ἀποδο-
 μῆν, μὴ τί γε κρεῖττον ἀποδοτικῆν, ἐν χώρας
 συκταροῦ καὶ διαίτης σωφροσύνης, ὡς πᾶσι ἐν κτην-
 οδῶν, μεθιδάμετον ἀνὲν κτηνῶν κτηνῶν, ἀποδοτικῆν
 γε τοῖς ἀποδοτικῆς, ὡς πᾶσι τοῖς κτηνῶν κτηνῶν, ὡς πᾶσι
 κτηνῶν. Ὁ δὲ Κάτονος, ὡς πᾶσι κτηνῶν κτηνῶν ἐπὶ
 τούτοις, καὶ τὸν ἴππον, ὃ πρὸς τὰς στρατιῶν ὑπα-
 τεῖων ἔχρητο, φασὶν ἐν ἡλικίᾳ καταλελεῖν, ἔκαστος
 τῆ πόλεως τὸ καὶ αὐτοῦ κτηνῶν κτηνῶν. Ταῦτα μὲν
 οὖν, εἴτε μεγαλοφυΐας, εἴτε μικρολογίας ὁρεῖται,
 εἴσεται τῷ πείθοντι χρησθαι λογισμῶν.

VI. Τῆς δ' ἄλλης ἐμπειρίας ὑπερφῶς θανάτου
 ἀπὸς ὁ ἀνὴρ ὅστις στρατηγῶν ἐκάμθην ἐαυτῷ καὶ
 τοῖς περὶ αὐτὸν οὐ πλέον εἰς τὸν πῆνα προῖον, ἢ
 τρεῖς ἀποδοτικῆς μεθιδάμετον, εἰς δὲ τὴν ἡλικίαν κτη-
 νῶν τοῖς ἀποδοτικῆς εὐατοῦ τριῶν ἡμιμεθιδάμετον.
 Ἐμπειρίας δὲ λαβῶν Ἐκδοῦσα, τῶν πρὸς αὐτοῦ στρα-
 τηγῶν εὐατοῦ κτηνῶν κτηνῶν ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς καὶ
 ἀποδοτικῆς καὶ κτηνῶν κτηνῶν, πολλῶν τε ἀποδοτικῆς καὶ ὁρίων
 κτηνῶν καὶ πρὸς ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς, καὶ ἀποδοτικῆς
 ἀποδοτικῆς, ἐκείνος ἀποδοτικῆς ἐκδοῦσα τὴν ἀποδοτικῆς
 τῆς ἀποδοτικῆς. Ἀποδοτικῆς μὲν γὰρ εἰς οὐδὲν οὐδὲν
 ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς. Ἐκδοῦσα δὲ τῆς ἀποδοτικῆς,
 αὐτὸς μὲν ἀνὴρ κτηνῶν κτηνῶν, εἰς δὲ ἡμο-
 λογῶν ἀποδοτικῆς, εἰς δὲ ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς
 ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς. Ἐν δὲ τούτοις οὕτως ἀποδοτικῆς καὶ
 ἀποδοτικῆς τῆς ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς, ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς
 ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς καὶ τὸ ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς
 ἀποδοτικῆς καὶ τοῖς ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς
 ἀποδοτικῆς καὶ ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς ἀποδοτικῆς

μαίως ἀρχὴν ἐλαίσις μῆτε φοβερωτέραν, μῆτε προσφιλετέραν γενέσθαι.

VII. Ταυτὴν δὲ τίνα φαίνεται καὶ ὁ λόγος τοῦ ἔνδοθς ἰδίαν ἔχειν εὐχάρως, γὰρ ἅμα καὶ δεινὸς ἦν, ἠδύς καὶ καταπληκτικός, φιλοπόνητος καὶ αὐστηρός, αποφθιγματικός καὶ υγιαινωτικός. Ὡσπερ ὁ Πλάτων τὸν Σωκράτην φησὶν ἐξωθεῖ ἰδιώτην καὶ αατιρικὸν καὶ ὑβριστὴν τοῖς ἰετυρχαίονσι φαιγόμενον, ἔνδοθεν δὲ σπουδῆς καὶ πραγμάτων μεστόν εἶναι, δακρυα καὶ 340 νουρκῶν τοῖς ἀπορρημένοις, καὶ τὴν καρδιαν στρεφάντων. Ὄθεν οὐκ οἶδα, τί πεπονθασιν αἱ τῶν Ἀσθίου λόγῳ μάλιστα φαιμενος προσσεκέναι τὸν Κακίωος. Οὐ μὴν ἄλλα ταῦτα μὲν οὐδε μᾶλλον ἰδέας λόγων Ῥωμαίων μισθάνεσθαι προσήκει, διακρινούστων ἡμεῖς δὲ τῶν ἀπομνημονευμένων βραχέα γραφομεν, οἱ τῶ λόγῳ πολὺ μᾶλλον, ἢ τῶ πράσινῳ, καθάπερ ἔνοι νομίζουσι, τῶν ἀνθρώπων φαιμεν ἐμφαίνεσθαι τὸ ἦθος.

VIII. Μέλλων ποτὲ τῶν Ῥωμαίων δημοκρατημένον ἀκαίρως ἐπὶ σιτομετρίας καὶ διατομῆς ἀποτρέπαι, ἠρξάτο τῶν λόγων οὕτως· Χαλεπὸν μὲν ἔσται ὡ πολῖται, πρὸς γαστέρα λέγειν ὡτα οὐκ ἐρασαν· Κατηγορῶν δὲ τῆς πολιτείας, ἔφη, χαλεπὸν εἶναι σωθῆναι πόλιν, ἐν ἣ παλεῖται πλείστος ἔχθρος, ἢ βραῦς. Ἐοικέναι δ' ἔφη προβάτοις τοὺς Ῥωμαίους, ὡς γὰρ ἐκείνα καθ' ἕνα μὲν οὐ κείθεται, ἀμπαρτα δ' ἐπιεται μετ' ἀλλήλων τοῖς ἀγῶσι, αὐτῶ καὶ ἡμῖς, εἶπεν, οἷς οὐκ ἂν ἀξιῶσατε συμβουλοῖς χρῆσασθαι κατ' ἰδίαν, ὑπὸ τούτων, εἰς ἕν συνελθόντες, ἀγασθε. Περὶ δὲ τῆς γυναικωκρατίας διαλεγόμενος, Πάντες, εἶπεν, ἀνδραγατοῖ τῶν γυναικῶν ἀρχοντων, ἡμεῖς δὲ πάντων ἀνθρώπων ἡμῶν ὡ αἱ γυναῖκες. Τοῦτο μὲν οὐκ ἔστιν ἐν τῶν Θαιμιστοκλέους μετεκρηγμένον ἀποφθιγμάτων. Ἐκείνος γὰρ, ἐπιτακτικῶς αὐτῇ πολλὰ τοῦ νιοῦ δια τῆς μητρὸς, Ὡ γυναῖς, εἶπεν, Ἀθηναῖοι μὲν ἀρχοντα τῶν Ἑλλήνων, ἐγὼ δ' Ἀθηναίων, ἐμοῦ δὲ σὺ, αὐτὴ δὲ ὁ υἱός, ὡστε φειδέσθω τῆς ἐξουσίας, ὅτι ἡε ἀνόητος ὡκ πλείστον Ἑλλήνων δυναται. Τὸν δὲ δῆμον ὁ Κάτων ἔφη τῶν

Ῥωμαίων, οὐ μόνον ταῖς πορφύραις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι, τὰς τιμὰς ἐπιγράφειν. Ὡς γὰρ οἱ βαφρεῖς, ἔφη, ταύτην μάλιστα βάντουςιν, ἢ χαίροντας θρωσίν· αὐτοὺς οἱ νέοι ταῦτα μανθάνουσι καὶ ζηλοῦσιν, οἷς ἂν ὁ παρ' ὑμῶν ἔπαινος ἔτῃται. Παρεκάλει δ' αὐτοὺς, εἰ μὲν ἀρετῇ καὶ σωφροσύνῃ γεγόνασι μεγάλοι, μὴ μεταβάλλεσθαι πρὸς τὸ χεῖρον· εἰ δ' ἀκρασία καὶ κακία, μεταβάλλεσθαι πρὸς τὸ βέλτιον· ἰκανῶς γὰρ ἤδη μεγάλους ἀπ' ἐκείνων γεγονέναι. Τούτους δὲ πολλακίς ἀρχεῖν σπουδαζοντας, ἔφη, καθάπερ ἄγνωστὰς τὴν ὁδόν, αἰετὰ μετὰ ραβδούχων ζητεῖν πορεύεσθαι, μὴ πλανηθῶσιν. Ἐπετίμα δὲ καὶ τοῖς πολίταις τοὺς αὐτοὺς αἰρουμένους πολλακίς ἀρχοντας. Δόξετε γὰρ, ἔφη, ἢ μὴ πολλοῦ τὸ ἀρχεῖν ἀξίον, ἢ μὴ πολλοὺς τοὺς ἀρχεῖν ἀξιόους ἡγεῖσθαι. Περὶ δὲ τῶν ἐχθρῶν τινος αἰσχροῦς καὶ ἀδόξως βιωῦν δοκοῦντος, Ἡ τοῦτου μήτηρ, ἔφη, κατάραν, οὐκ εὐχὴν, ἡγεῖται τὸ τοῦτον ὑπὲρ γῆς ἀπαλιπεῖν. Τὸν δὲ πεπρακῶτα τοὺς πατρώους ἀγροὺς παραλίους ὄντας ἐπιδεικνύμενος, προσποιεῖτο θαυμάζειν, ὡς ἰσχυρότερον τῆς θαλάσσης· ἃ γὰρ ἐκείνη μάλας ἐκλυζεν, οὗτος, ἔφη, ῥηδίως καταπέπαιεν. Ἐπεὶ δ' Εὐμένους τοῦ βασιλεῖος ἐπιδημήσαντος εἰς Ῥώμην, ἢ τε ἀγκλητος ὑπερφυῶς ὑπεδέξατο, καὶ τῶν πρώτων ἀμίλλα καὶ σπουδῇ περὶ αὐτὸν ἐγένετο, ἀγλαῶ ἦν ὁ Κάτων ὑποφωόμενος καὶ φυλαττόμενος αὐτόν. Εἰπόντος δὲ τινος· Ἀλλὰ μὴν χρηστὸς ἐστὶ καὶ φιλοῤῥώμαιος· Ἔστω, εἶπεν, ἀλλὰ φύσει τοῦτο τὸ ζῶον, ὃ βασιλεὺς, σαρκοφάγον ἐστίν. Οὐδένα δὲ τῶν εὐδαιμονιζομένων βασιλέων ἀξίον εἶναι παραβάλλειν πρὸς Ἐπαμινώνδαν, ἢ Περικλέα, ἢ Θεμιστοκλέα, ἢ Μανίον Κούριον, ἢ Ἀμίλκαν, τὸν ἐπικληθέντα Βάρκαν. Αὐτῷ δ' ἔλεγε τοὺς ἐχθροὺς φθονεῖν, ὅτι καθ' ἡμέραν νυκτὸς ἀνίσταται, καὶ τῶν ἰδίων ἀμελῶν, τοῖς δημοσίοις σχολάζει. Βούλεσθαι δ' ἔλεγε μᾶλλον εὐπραξίας ἀποστερηθῆναι χάριν, ἢ κακῶς, μὴ τυχεῖν κολάσεως. Καὶ συγγνωμὴν ἔφη δίδουσι πᾶσι τοῖς ἀμαρτάνουσι, πλην αὐτοῦ.

IX. Τῶν δὲ Ῥωμαίων εἰς Βιθυνίαν τρεῖς ἐλομένων πρίσβεις, ὧν ὁ μὲν ποδαγρικὸς ἦν, ὁ δὲ τὴν 341

κεφαλὴν ἐξ ἀνατροῆσεως καὶ περικοπῆς κολλῆν εἶχεν, ὁ δὲ τρίτος ἔδοκει μαρὸς εἶναι καταγελοῦν ὁ Κάτων, ἔλεγε πρεσβείαν ὑπὸ Ῥωμαίων ἀποστελλέσθαι, μήτε πόδας, μήτε κεφαλὴν, μήτε καρδίαν ἔχουσαν. Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐξ Ἀχαΐας φυγάδων ἐντευχθεὶς διὰ Πολύβιον ὑπὸ Σκηπίωνος, ὡς πολὺς ἐν τῇ συγκλήτῳ λόγος ἐγένετο, τῶν μὲν διδόντων καθόδον αὐτοῖς, τῶν δ' ἐνισταμένων, ἀναστάς ὁ Κάτων ὡσπερ οὐκ ἔχοντας, εἶπεν, ὃ πράττωμεν, καθήμεθα τὴν ἡμέραν ὅλην περὶ γεροντίων Γραικῶν ζητοῦντες, πότερον ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ἢ τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ νεκροφόρων ἐκκομισθῶσι. Ψηφισθείσης δὲ τῆς καθόδου τοῖς ἀνδράσι, ἡμέρας ὀλίγας οἱ περὶ τὸν Πολύβιον διαλιπόντες, αὐθις ἐπεχείρουν εἰς τὴν συγκλητον εἰσελθεῖν, ὅπως ἄς πρότερον εἶχον ἐν Ἀχαΐᾳ τιμὰς οἱ φυγάδες ἀναλάβοιεν, καὶ τοῦ Κάτωνος ἀπεπειρώντο τῆς γνώμης. Ὁ δὲ μειδιάσας ἔφη, τὸν Πολύβιον, ὡσπερ τὸν Ὀδυσδεά, βούλεσθαι πάλιν εἰς τὸ τοῦ Κύκλωπος σπηλαίου εἰσελθεῖν, τὸ πῖλλον ἐκεῖ καὶ τὴν ζῶνην ἐπιλελησμένον. Τοὺς δὲ φρονίμους ἔλεγε μᾶλλον ὑπὸ τῶν ἀφρόνων, ἢ τοὺς ἀφρονας ὑπὸ τῶν φρονίμων ἀφελείσθαι· τοὺς μὲν γὰρ φυλάττεσθαι τὰς ἐκείνων ἀμαρτίας, ἐκείνους δὲ τὰς τοῦτων μὴ μιμείσθαι κατορθώσεις. Τῶν δὲ νέων ἔφη χαίρειν τοῖς ἐρυθρωῖσι μᾶλλον, ἢ τοῖς ὠχρωῖσι. Στρατιώτου δὲ μὴ δεῖσθαι, τὰς μὲν χεῖρας ἐν τῷ βαδίσειν, τοὺς δὲ πόδας ἐν τῷ μάχεσθαι κινουῦντος, μείζον δὲ ῥέγγοντος, ἢ ἀλαλάζοντος. Τὸν δὲ ὑπέροπαχυν κακίζων Πούδ' ἄν, ἔφη, σῶμα τοιοῦτον τῇ πόλει γένοιστο χρήσιμον, οὐ τὸ μεταξὺ λαιμοῦ καὶ βουβῶνων πᾶν ὑπὸ τῆς γαστροῦς κατέχεται; Τῶν δὲ φιληθόνων τινα βουλόμενον αὐτῷ συνείναι παραιτούμενος, ἔφη μὴ δύνασθαι ζῆν μετ' ἀνθρώπου τῆς καρδίας τὴν ὑπερφίαν εὐαισθητοτέραν ἔχοντος. Τοῦ δ' ἐρώντος ἔλεγε τὴν ψυχὴν ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι ζῆν. Μεταμειληθῆναι δ' αὐτὸς ἐν παντὶ τῷ βίῳ τρεῖς μεταμειλίας· μίαν μὲν, ἐπὶ τῷ γυναικί πιστεῦσαι λόγον ἀπόρρητον· ἑτέραν δὲ, πλευσας, ὅπου δυνατόν ἦν περῆσαι τὴν δὲ τρίτην, ὅτι μίαν ἡμέραν ἀδιάθετος ἔμεινεν. Πρὸς δὲ πρεσβύτην πονηροῦμενον ἄνθρωπε,

εἶπε, πολλά ἔχοντι τῷ γήγρι τὰ αἰσχρὰ μὴ προστίθει
τὴν ἀπὸ τῆς κακίας αἰσχύνῃ. Πρὸς δὲ δήμαρχον ἐν
διαβολῇ μὲν φαρμακείας γενόμενον, φαῦλον δὲ νόμον
εἰσφέροντα καὶ βιάζομενον. Ὡς μισράκιον, εἶπεν, οὐκ
δίδα, πότερον χεῖρόν ἐστιν, ὃ κλοπῆς πτεῖν, ἢ, ὃ γρα-
φεις κυρῶσαι. Βλασφημούμενος δ' ὑπ' ἀνθρώπου βε-
βιωκότος ἀσελγῶς καὶ κακῶς. Ἄριστος, εἶπεν, ἢ πρὸς
σέ μοι μάχη ἐστίν· καὶ γὰρ ἀκούεις τὰ κακὰ θαδῶς,
καὶ λέγεις εὐχερῶς· ἐμοὶ δὲ καὶ λέγειν ἀηδές, καὶ
ἀκούειν ἀηθές. Τὸ μὲν οὖν τῶν ἀπομνημονευμάτων
ἦθος τοιοῦτόν ἐστιν.

X. Τρατος δὲ μετὰ Φλάκκου Οὐαλερίου, τοῦ φι-
λου καὶ συνήθους, ἀποδειχθεὶς, ἔλαχε τῶν ἐπαρχιῶν,
ἦν Ἐγτὸς Ἰσπανίαν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Ἐνταῦθα
δ' αὐτῷ τὰ μὲν καταστρεφομένῳ τῶν ἔθνων, τὰ δ'
οἰκειουμένῳ διὰ λόγων, πολλὴ στρατιά τῶν βαρβά-
ρων ἐπέπεσε, καὶ κίνδυνος ἦν αἰσχρῶς ἐκβιασθῆναι
διὰ τῶν ἑγγύς Κέλτιβήρων ἐπεκαλεῖτο συμμαχίαν. Αἰ-
τούντων δ' ἐκείνων τῆς βοήθειας θακυσία τάλαντα
μισθόν, σὶ μὲν ἄλλοι πάντες οὐκ ἀνασχετόν ἐποιούν-
το, Ῥωμαίους βαρβάροις ἐπικουρίας μισθὸν ὁμολο-
γῆσαι. Ὁ δὲ Κάτων οὐδὲν ἔφη δεινὸν εἶναι· νικῶντας
μὲν γὰρ ἀποδώσειν ἀπὸ τῶν πολεμίων, οὐ παρ' αὐ-
τῶν ἠττημένων δὲ μήτε τοὺς ἀπαιτούμενους εἶσθαι,
μήτε τοὺς ἀπαιτοῦντας. Ταύτην δὲ τὴν μάχην κατα-
κράτος ἐνίκησε, καὶ τὰλλα προύχασε λαμπρῶς. Πο-
λύβιος μὲν γε φησὶ, τῶν ἐγτὸς Βαίτιος ποταμοῦ πό-
312
λεων ἡμέρα μίᾳ τὰ τεῖχη, κελύσαντος αὐτοῦ, πε-
ριαίρεθῆναι· πάμπολλαι δ' ἦσαν αὐταί, γέμονσαι
μαχίμων ἀνδρῶν. Αὐτὸς δὲ φησὶν ὁ Κάτων πλείονας
εἰληφῆναι πόλεις, ὣν διήγαγεν ἡμερῶν ἐν Ἰβηρίᾳ καὶ
τοῦτο κόμπος οὐκ ἐστίν, εἶπερ ὡς ἀληθῶς τετρακό-
σιαι τὸ πλῆθος ἦσαν. Τοῖς μὲν οὖν στρατιωταῖς,
πολλὰ παρὰ τὴν στρατείαν ὠφελήθεισιν, ἐτι καὶ λί-
τραν ἀργυρίου κατ' ἄνδρα προσδιένειμεν, εἰπὼν, ὡς
κρεῖττον ἦν, πολλοὺς Ῥωμαίων ἀργύριον, ἢ χρυσίον
ὀλίγους, ἔχοντας ἐπανελθεῖν. Εἰς δ' αὐτὸν ἐκ τῶν αἰ-
σκομένων οὐδὲν ἔλθειν λέγει, πλὴν ὅσα πέπωκεν, ἢ
βέβρωκε. „Καὶ οὐκ αἰτιῶμαι (φησὶ) τοὺς ὠφελείσθαι

ζητούντας ἐκ τούτων, ἀλλὰ βρῦλομαι μᾶλλον περὶ ἀρετῆς τοῖς ἀρίστοις, ἢ περὶ χρημάτων τοῖς πλουσιατάτοις ἀμιλλασθαι, καὶ τοῖς φιλαργυρωτάτοις περὶ φιλαργυρίας. Οὐ μόνον δ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐφύλακτε καθαροὺς παντός λήμματος. Ἦσαν δὲ πέντε θεράποντες ἐπὶ στρατείας σὺν αὐτῷ. Τούτων εἷς, ὄνομα Πάκκος, ἠγόρασε τῶν αἰχμαλώτων τρία παιδάρια· τοῦ δὲ Κάτωνος αἰσθομένου, πρὶν εἰς ὄψιν ἔλθειν, ἀπήγατο. Τοῖς δὲ παιδάς ὁ Κάτων ἀποδόμενος, εἰς τὸ δημόσιον ἀνήνευχε τὴν τιμὴν.

XI. Ἐτι δ' αὐτοῦ διατρέβοντος ἐν Ἰβηρίᾳ, Σκηπίων ὁ μέγας, ἐχθρὸς ὢν καὶ βουλόμενος ἐνιστῆναι κατορθοῦντι, καὶ τὰς Ἰβηρικὰς πράξεις ὑπολαβεῖν, διεπράξατο τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἀποδειχθῆναι διάδοχος. Σπένσας δ' ὡς ἐνῆν τάχιστα, κατεπαυσε τὴν ἀρχὴν τοῦ Κάτωνος. Ὁ δὲ, λαβὼν σπείρας ὀπλιτῶν πάντε, καὶ πεντακοσίους ἵππους προπομπούς, κατεστρέψατο μὲν τὸ Λακεταυῶν ἔθνος, ἑξακοσίους δὲ τῶν ἠυτομοληκώτων κομισάμενος ἀπέχευεν. Ἐφ' οἷς σχετλιάζοντα τὸν Σκηπίωνα κατειρωνευόμενος, οὕτως ἐφη τὴν Ρώμην εἶσεσθαι μεγαίστην, τῶν μὲν ἐνδόξων καὶ μεγάλων τὰ τῆς ἀρετῆς πρωτεία μὴ μεθιέντων τοῖς ἀσημοτέροις, τῶν δ', ὡσπερ αὐτὸς ἐστὶ, δημοτικῶν ἀμιλλωμένων ἀρετῇ πρὸς τοὺς τῷ γένει καὶ τῇ δόξῃ προήκοντας. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῆς συγκλήτου ψηφισάμενης, μηδὲν ἀλλάττειν, μηδὲ κικεῖν, τῶν διακημένων ὑπὸ τοῦ Κάτωνος, ἢ μὲν ἀρχὴ τῷ Σκηπίωνι, τῆς αὐτοῦ μᾶλλον, ἢ τῆς Κάτωνος, ἀφελούσα δόξης, ἐν ἀπραξίᾳ καὶ σχολῇ μάτην διῆλθεν. Ὁ δὲ Κάτων θριαμβεύσας, οὐχ, ὡσπερ οἱ πλεῖστοι τῶν μὴ πρὸς ἀρετὴν, ἀλλὰ πρὸς δόξαν ἀμιλλωμένων, ὅταν εἰς τὰς ἀκρας τιμὰς ἔξικωνται, καὶ τύχῳσιν ὑπατείας καὶ θριαμβῶν, ἤδη τὰ λοιπὸν εἰς ἠδονὴν καὶ σχολὴν δυσχεύασάμενοι τὸν βίον, ἐκ τῶν κοινῶν ἀπίσταν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐξανῆκε καὶ κατέλυσε τὴν ἀρετὴν· ἀλλ' ὅμοια τοῖς πρώτον ἀπτομένοις πολιτείας, καὶ διψῶσι τιμῆς καὶ δόξης, ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς συντείνας ἑαυτὸν, ἐν μέσῳ παρεῖχε καὶ φίλοις χρῆσθαι καὶ πολίταις, οὔτε τὰς συνηγορίας, οὔτε τὰς στρατείας ἀπειπάμενος.

XII. Τιβεριῶν μὲν οὖν Σεργησίου τὰ περὶ Θρακίαν καὶ Ἰστρον ὑπατεύοντι πρεσβεύων συγκατεργάσατο. Μανίῳ δ' Ἀμιλίῳ χιλιάρχῳ ἐπ' Ἀντίοχον τὸν μέγαν συνεξήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, φοβήσαντα Ρωμαίους ὡς οὐδένα ἕτερον μετ' Ἀντίβαν. Τὴν γὰρ Ἀσίαν, ὅσην ὁ Νικάτωρ Σέλευκος εἶχεν, ἀλλήγου δεῖν ἄπαν ἐξ ὑπαρχῆς ἀνειληφῶς, ἔθνη τε κάμπολλα καὶ μάχμα βαρβαρῶν ὑπήνοα πεποικημένους, ἐπῆρο συμπεσεῖν Ρωμαίοις, ὡς μόνοις ἔτι πρὸς αὐτὸν ἀξιομάχοις οὐσιν. Ἐνπρεπῆ δὲ τοῦ πολέμου ποησάμενος αἰτίαν, τοὺς Ἕλληνας ἐλευθεροῦν, μηδὲν δεομένους, ἀλλὰ καὶ ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους χάριτι Ρωμαίων ἀπὸ Φιλίππου καὶ Μανεδόνων νεωστὶ γεγονότας, διέβη μετὰ δυνάμεως. Καὶ σάλον εὐθύς ἡ Ἑλλάς εἶχε, 343 καὶ μετώρος ἦν, ἑλίσι διαφθειρομένη βασιλικαῖς ὑπὸ τῶν θυμαγωγῶν. Ἐπέμπεν οὖν πρέσβεις ὁ Μανίος ἐπὶ τὰς πόλεις. Καὶ τὰ μὲν πλεῖστα τῶν νεωτεριζόντων Τίτος Φλαμίνιος ἴσχευ ἀνευ ταραχῆς, καὶ κατεπραῦνεν, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκεῖνου γέγραπται. Κάτω δὲ Κορινθίους καὶ Πατρέϊς, ἔτι δ' Αἰγυεῖς παρεστήσατο. Πλεῖστον δὲ χρόνον ἐν Ἀθήναις διέτριψε. Καὶ λέγεται μὲν τις αὐτοῦ φέρεσθαι λόγος, ὃν Ἑλληνιστὶ πρὸς τὸν δῆμον εἶπεν, ὡς ζηλῶν τε τὴν ἀρετὴν τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων, τῆς τε πόλεως διὰ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος ἠδέως εἶη γεγονώς θεατῆς. Τὸ δ' οὐκ ἀληθές ἐστιν ἀλλὰ δι' ἑρμηνείας ἐνέτυχε τοῖς Ἀθηναίοις, δυνηθεὶς ἂν αὐτὸς εἰπεῖν, ἐμμένων δὲ τοῖς πατρίοις, καὶ καταγελῶν τῶν τὰ Ἑλληνικά τεθραυμακότων. Ποστούμιον γοῦν Ἀλβῖνον, ἱστορίαν Ἑλληνιστὶ γράψαντα, καὶ συγγνώμην αἰτούμενον ἐπέσκαψεν, εἰπῶν, δοτέον εἶναι τὴν συγγνώμην, εἰ, τῶν Ἀμφικτυόνων ψηφισαμένων, ἀναγκασθεὶς ὑπέμεινε τὸ ἔργον. Θαυμάσαι δὲ φησι τοὺς Ἀθηναίους τὸ τάχος αὐτοῦ καὶ τὴν οἰκτιρία τῆς φράσεως· ἃ γὰρ αὐτὸς ἐξέφερε βραχέως, τὸν ἑρμηνεία μακρῶς καὶ διὰ πολλῶν ἀπαγγέλλειν. Τὸ δ' ὅλον, οἴεσθαι τὰ ῥήματα τοῖς μὲν Ἕλλησιν ἀπὸ χειλέων, τοῖς δὲ Ρωμαίοις ἀπὸ καρδίας φέρεσθαι.

XIII. Ἐπεὶ δ' Ἀντίοχος φράξας τὰ περὶ Θερμοπύλας στενὰ τῷ στρατοπέδῳ, καὶ τοῖς αὐτοφύσι

τῶν τοίων ζυγμάσι προσβαλὼν χαρακώματα καὶ δια-
 τειχίσματα, καθήκτο τὸν πόλεμον ἐκκεκλεικέναι νομί-
 ζων, τὸ μὲν κατὰ στόμα βιάζεσθαι πάντα πάνην ἀπαι-
 γίνωσκον οἱ Ῥωμαῖοι, τῆ δὲ Περσικῆν ἐκείνην περιή-
 λυσιν καὶ κύκλωσιν ὁ Κάτωι εἰς τῶν βαλόμενος, ἐξω-
 θευσε νύκτωρ, ἀναλαβὼν μέρος τι τῆς στρατίας. Ἐ-
 πεί δ' ἄνω προσελθόντων, ὁ καθοδηγῶν αἰχμαλωτῶν
 ἐξέπεσε τῆς ὁδοῦ, καὶ πλανώμενος ἐν τοποῖς ἀποροῖς
 καὶ κρημνώδεσι δεινὴν ἀθυμίαν καὶ φόβον ἐνεργά-
 σαστο τοῖς στρατιώταις, ὄρων ὁ Κάτωι τὸν κίνδυνον,
 ἐκέλευσε τοὺς ἄλλους ἀπαντες ἀπορμεῖν καὶ περιμέ-
 νειν. Αὐτὸς δὲ Λεύκιον τινα Μάλλιον, ἄνδρα δεινὸν
 ὄρειβατεῖν, παραλαβὼν, ἐχώρει πολυπόπως καὶ πα-
 ραβόλως ἐν ἀσελήνῃ νυκτὶ καὶ βαθεῖα, καλωναῖς καὶ
 πάγαις ἀνατεταμέναις διασπάσματα πολλὰ τῆς ἀφείας
 καὶ ἀσάφειαν ἐχούσης ἕως ἐμβαλόντες εἰς ἄτραπον,
 ὡς ᾤοντο, κάτω περαινουσαν ἐπὶ τὸ στρακοπέδον τῶν
 πολεμίων, ἔθεντο σημεῖα πρὸς τινὰς εὐσηκοπούς κε-
 ραίας ὑπὲρ τὸ Καλλίδρομον ἀνεχούσας. Οὕτω δὲ πά-
 λιν ἐπανελθόντες ὀπίσω, τὴν στρατίαν ἀνέλαβον, καὶ
 πρὸς τὰ σημεῖα προαγαγόντες, ἤψαντο μὲν ἐκεῖνης τῆς
 ἄτραπου, καὶ κατεστήσαντο τῆν πορείαν. Μειρόν δὲ
 προσελθοῦσιν αὐτοῖς ἐπέλιπε, φάραγγος ὑπολαμβαν-
 ούσης καὶ πάλιν ἦν ἀπορία καὶ ἀέρος, οὐκ ἐπισταμέ-
 νων, οὐδὲ ἀνοροάντων, ὅτι πλησίον ἐτύγγανον τῶν
 πολεμίων γεγονότες. Ἦδη δὲ δειλάμπεν ἡμέρα, καὶ
 φθογγῆς τις ἔδοξεν ὑπακρῦσαι, τάχα δὲ καὶ καθορᾶν
 Ἑλληνικὸν χάρακα καὶ προφυλακὴν ὑπὸ τὸ κρημνώ-
 δεσ. Οὕτως οὖν ἐπιστήσας ἐνταῦθα τὴν στρατίαν ὁ
 Κάτωι, ἐκέλευσε αὐτῷ προσελθεῖν ἄνευ τῶν ἄλλων
 τοὺς Φιρμιανούς, οἷς αἰε πιστοῖς ἐχρήτα καὶ προθύ-
 μοις. Συνδραμώντων δὲ καὶ περιστάτων αὐτὸν ἀθρόων,
 εἶπερ „ Ἄνδρα χρῆζω λαβεῖν τῶν πολεμίων ζῶντα,
 καὶ πυθέσθαι, τίνες οἱ προφυλάσσοντες οὗτοι πόσον
 πλῆθος αὐτῶν τίς ὁ τῶν ὄλων διάκοσμος, ἢ τάξις, ἢ
 παρασκευῆ, μεθ' ἧς ὑπομενοῦσιν ἡμᾶς. Τὰ δ' ἔργον
 ἄρπασμα τάχους γενέσθω καὶ τόλμης, ἢ καὶ λιόντες
 ἀνοπλοὶ θαρρόντες ἐπὶ τὰ δειλά τῶν θηρίων βαδί-
 ζουσι.“ Τούτω δ' ἐπώντος τοῦ Κάτωι, αὐτάθην

ὄρουσαντες, ὡς περ εἶχον, οἱ Φερμιανοὶ, κατὰ τῶν ὄρων ἰθιὸν ἐπὶ τὰς προφυλακὰς· καὶ προσπεσόντες ἀπροσδόκητοι, πάντας μὲν διατάραξαν καὶ διεσκέδασαν, ἕνα δ' αὐτοῖς ὄπλοις ἀρπάσαντες, ἐνεχείρισαν τῷ 344 Κάτωνι. Παρὰ τούτου μαθὼν, ὡς ἡ μὲν ἄλλη δύναμις ἐν τοῖς στενοῦς κἀθήται μετὰ τοῦ βασιλείως, οἱ δὲ φρουροῦντες αὐτοῦ τὰς ὑπερβολὰς, Αἰτωλῶν εἰσὶν ἑξακόσιοι λογάδες, καταφρονήσας τῆς ὀλιγότητος ἅμα καὶ τῆς ὀλιγορίας, εὐθύς ἐπήγευ ἅμα σαλπιγῆ καὶ ἀλαλαγμῷ, πρῶτος σπασαμένος τὴν μάχαιραν. Οἱ δ', ὡς εἶδον ἀπὸ τῶν κρημνῶν ἐπιφερομένους, φεύγοντες εἰς τὸ μέγα στρατόπεδον, ταραχῆς ἐνεπίμπλασαν ἅπαντα.

XIV. Ἐν τούτῳ δὲ, καὶ τοῦ Μανίου κἀνωθεν πρὸς τὰ διατειχίσματα βιαζόμενον, καὶ τοῖς στενοῖς προσβαλλόντος ἀθρόαν τὴν δύναμιν, ὁ μὲν Ἀντίοχος εἰς τὸ στόμα λίθῳ πληγείς, ἐκτιναχθέντων αὐτοῦ τῶν ὀδόντων, ἀπέστραψε τὸν ἵππον ὀπίσω, περιαλγῆς γενόμενος· τοῦ δὲ στρατοῦ μέρος οὐδὲν ὑπέμεινε τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλὰ καί περ ἀπόρους καὶ ἀμηχανοὺς τῆς φυγῆς ὁδοῦς καὶ πλάνας ἐχούσης, ἑλῶν βαθείων, καὶ πετρῶν ἀποτόμων τὰ πτώματα καὶ τὰς ὀλισθήσεις ὑποδεχομένων, εἰς ταῦτα διὰ τῶν στενῶν ὑπερχεόμενοι, καὶ συνωθεῦντες ἀλλήλους, φόβῳ πληγῆς καὶ σιδήρου πολεμίων, αὐτοὺς διέφθειρον. Ὁ δὲ Κάτων αἰεὶ μὲν τις ἦν, ὡς εἶοικε, τῶν ἰδίων ἐγκωμίων ἀφειδῆς, καὶ τὴν ἀντικρυς μεγαλαυχίαν, ὡς ἐπακολούθημα τῆς μεγαλοουρίας, οὐκ ἔφρευε. Πλείστον δὲ ταῖς πράξεσι ταύταις ὄγκον περιτέθεικε, καὶ φησὶ τοῖς ἰδοῦσιν αὐτὸν τότε διώκοντα καὶ παλόντα τοὺς πολεμίους, παραστῆναι, μηδὲν ὀφείλειν Κάτωνι τῷ δήμῳ τοσοῦτον, ὅσον Κάτωνι τὸν δῆμον αὐτὸν τε Μανιον τὸν ὑπάτον, θερμόν ἀπὸ τῆς νίκης ἐτι θερμῷ περιπλακέντα, πολὺν χρόνον ἀσπάζεσθαι, καὶ βοᾶν ὑπὸ χαρᾶς, ὡς οὔτ' ἂν αὐτὸς, οὔθ' ὁ σύμπας δῆμος ἐξισώσει τὰς ἀμοιβὰς ταῖς Κάτωνος εὐεργεσίαις. Μετὰ δὲ τὴν μάχην εὐθύς εἰς Ῥώμην ἐπέμπετο τῶν ἠγωνισμένων ἀνταγγελος· καὶ διέπλευσε μὲν εἰς Βρεντέσιον εὐτυχῶς, μιᾷ δ' ἡμέρᾳ διαλάσας ἐκεῖθεν εἰς Τάραντα, καὶ τέσσαρας ἄλλας ὀδεύσας, πεμπταῖος

εις Ρώμην ἀπὸ θαλάσσης ἀφίκετο, καὶ πρῶτος ἀπήγγειλε τὴν νίκην. Καὶ τὴν μὲν πόλιν ἐπέπλησεν εὐφροσύνης καὶ θυσῶν, φρασήματος δὲ τὸν δῆμον, ὡς πάσης γῆς καὶ θαλάσσης κρατεῖν δυνάμενον.

XV. Τῶν μὲν οὖν πολεμικῶν πράξεων τοῦ Κάτωτος αὐταὶ σχεδὸν εἰσιν αἱ ἔλλογιμώταται· τῆς δὲ πολιτείας φαίνεται τὸ περὶ τῆς κατηγορίας καὶ τοῦ ἐλέγχου τῶν πονηρῶν μῦθον οὐ μικρᾶς ἄξιον σπουδῆς ἠγησάμενος. Αὐτὸς τε γὰρ ἐδίωξε πολλοὺς, καὶ διώκουσιν ἑτέροις συνηγωνίσαστο, καὶ παρεσκευάσεν ἄλλους διώκοντας, ὡς ἐπὶ Σκηπίωνα τοὺς περὶ Περίλλιον. Τρυῦτον μὲν οὖν ἀπ' οἴκου τε μεγάλου καὶ φρονήματος ἀληθινοῦ ποιησάμενον ὑπὸ πόδας τῆς διαβολᾶς, μὴ ἀπακτεῖναι δυνήθεις, ἀφῆκε. Λεύκιον δὲ, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, μετὰ τῶν κατηγορῶν συστάς, καταδίκη περιέβαλε χρημάτων πολλῶν πρὸς τὸ δημόσιον ἢ οὐκ ἔχων ἐκεῖνος ἀπολύσασθαι, καὶ κινδυνεύων δεθῆναι, μόλις ἐπικλήσει τῶν δημαρχῶν ἀφείθη. Λέγεται δὲ καὶ νεανίσκῳ τινὶ, τεθνηκοτος πατρὸς ἐχθρὸν ἠτιμωκότεν, καὶ πορευομένῳ δι' ἀγορᾶς μετὰ τὴν δίκην, ἀπαντήσας ὁ Κάτων δεξιωσασθαι, καὶ εἰπεῖν ὅτι ταῦτα χρὴ τοῖς γονεῦσιν ἐναγίζεον, οὐκ ἄρκτας, οὐδ' ἐρίφους, ἀλλ' ἐχθρῶν δάκρυα καὶ καταδίκας. Οὐ μὴν οὐδ' αὐτὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ περιῆν ἀθῶος, ἀλλ' ὅπου τινὰ λαβὴν παρέσχε τοῖς ἐχθροῖς, κρινόμενος καὶ κινδυνεύων διετέλει. Λέγεται γὰρ ὀλίγον ἀπολιπούσας τῶν πενήκοντα φυγεῖν δίκας, μίαν δὲ τελευταίαν ἐξ ἑτῆ καὶ ὀγδοήκοντα γεγονώς. Ἐν ἣ καὶ τὸ μνημονευόμενον εἶπεν ὡς χαλεπὸν ἔστιν ἐν ἄλλοις 345 βεβιωκότα ἀνθρώποις, ἐν ἄλλοις ἀπολογεῖσθαι. Καὶ τοῦτο κέρας οὐκ ἐποίησαστο τῶν ἀγῶνων. Τεσσαρῶν δ' ἄλλων ἐνιαυτῶν διελθόντων, Ξερονίου Γάλβα κατηγορήσας, ἐνενήκοντα γεγονώς ἔτη. Κινδυνεύει γὰρ, ὡς ὁ Νέστωρ, εἰς τριγωνίαν τῷ βίῳ καὶ ταῖς πράξεσι κατελθεῖν. Σκηπίωνι γὰρ, ὡς λέλεκται, τῷ μεγάλῳ πολλὰ διερισάμενος ἐν τῇ πολιτείᾳ, διέτινεν εἰς Σκηπίωνα τὸν νεόν, ὃς ἦν ἐκείνου κατὰ ποιήσιν υἱανός, υἱὸς δὲ Παύλου τοῦ Περσεία καὶ Μακεδόνας καταπολεμησατός.

XVI. Τῆς δ' ὑπατείας κατοπιν ἔτεσι δέκα τιμη-
 νειαν ὁ Κάτων παρήγγειλε. Κορυφή δέ τις ἐστὶ τι-
 μῆς ἀπάσης ἡ ἀρχή, καὶ τρόπον τινα τῆς πολιτείας
 ἐπιτελείωσις, ἄλλην τε πολλὴν ἐξουσίαν ἔχουσα, καὶ
 τὴν περὶ τὰ ἤθη καὶ τοὺς βίους ἐξέτασιν. Οὐτε γὰρ
 γάμον, οὔτε παιδοποιῶν τινας, οὔτε δίκαιαν, οὔτε
 συμκοσίαν φόντον δεῖν ἀκριτον καὶ ἀνεξέταστον, ὡς
 ἕκαστος ἐπιθυμίας ἔχοι καὶ προαιρέσεως, ἀφεῖσθαι.
 Ἰσχυρὸν δὲ μᾶλλον ἐν τούτοις νομίζοντες, ἢ ταῖς ὑπαί-
 κθεις καὶ πολιτικαῖς πράξεσι, τρόπον ἀνδρός ἐνορα-
 σθαι, φύλακα καὶ σωφρονιστὴν καὶ κολαστὴν τοῦ
 μηδέναι καθ' ἡδονὰς ἐκτρέπεσθαι, καὶ παρεμβαίνειν
 τὸν ἐπιχώριον καὶ συνήθη βίον, ἤρουντο τῶν καλου-
 μένων πατρικίων ἕνα, καὶ τῶν δημοτικῶν ἕνα. Τιμη-
 τὰς δὲ τούτους προσηγόρευον, ἐξουσίαν ἔχοντας ἀφε-
 λίσθαι μὲν ἵππον, ἐμβαλεῖν δὲ συγλήτου τὸν ἀκολά-
 στως βιοῦντα καὶ ἀτάκτως. Οὕτως δὲ καὶ τὰ τιμη-
 ματα τῶν οὐσιῶν λαμβάνοντες ἐπεσκόπουον, καὶ ταῖς
 ἀπογραφαῖς τὰ γένη καὶ τὰς πολιτείας διεκρίνον. Ἀλ-
 λας τε μεγάλας ἔχει δυνάμεις ἡ ἀρχή. Διὸ καὶ τῷ Κά-
 τῳ κενὸν πρὸς τὴν παραγγελίαν ἀπηντήσασκεν ἐπιστάμενος
 σχεδὸν οἱ γνωριμώτατοι καὶ πρώτοι τῶν συγλητικῶν.
 Τούτους μὲν γὰρ εὐπατριδὰς ὁ φθόνας ἐλύπει, παντά-
 πασιν οἰομένους προσηλακίζεσθαι τὴν εὐγένειαν, ἀν-
 θρώπων ἀπ' ἀρχῆς ἀδόξων εἰς τὴν ἄκρον τιμὴν καὶ
 δυνάμιν ἀναβιβαζομένων· οἱ δὲ ἰσοχθηρὰ συσειδότες
 αὐτοῖς ἐπιτηδεύματα, καὶ τῶν πατρικίων ἐνδιαίτησιν
 ἔθων, ἐφοβούντο τὴν αὐστηρίαν τοῦ ἀνδρός, ἀπαραί-
 τητον ἐν ἐξουσίᾳ καὶ χαλεπὴν ἰσομένην. Διὸ συμφρο-
 νήσαντες καὶ παρασκευάσαντες, ἐπὶ κατήγον ἐπὶ
 τὴν παραγγελίαν ἀντιπάλους τῷ Κάτῳ, θεραπεύον-
 τας ἑλπίσι χρησταῖς τὸ πλῆθος, ὡς δὴ μαλακῶς καὶ
 πρὸς ἡδονὴν ἀρχεσθαι δεόμενον. Τουναντίον δ' ὁ Κά-
 τῳ οὐδεμίαν ἐνδιδούς ἐπιείκεσαν, ἀλλ' ἀντιφρονῶς ἀπει-
 λαῖν τε τοῖς πονηροῖς ἀπὸ τοῦ βήματος, καὶ κειραγῶς
 μεγάλου καθαρμοῦ χρῆσειν τὴν πόλιν, ἤξιον τοὺς
 πολλοὺς, εἰ σωφρονούσι, μὴ τὴν ἡδίστον, ἀλλὰ τὸν
 σφοδρότατον αἰρεῖσθαι τῶν ἰατρῶν· κούτον δ' αὐτὸν
 εἶναι, καὶ τῶν πατρικίων ἕνα, Φλακκίον Οὐαλέριον.

Μετ' ἐκείνου γὰρ οἶσθαι μόνου τὴν τρυφήν καὶ τὴν μαλακίαν, ὥσπερ ὕδραν, τέμνον καὶ ἀποκαίω, πρῶτον τι ποιήσῃ τῶν δ' ἄλλων ὄραν ἕκαστον ἄρξας κακῶς βιαζόμενον, ὅτι τοὺς καλῶς ἄρξοντας δίδωκεν. Οὕτω δ' ἄρα μέγας ἦν οἷς ἀληθῶς καὶ μεγάλου ἄξιος δημαγωγῶν ὁ Ῥωμαίων δῆμος, ὥστε μὴ φοβηθῆναι τὴν ἀνατασιν καὶ τὸν ὄγκον τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ τοὺς ἡδεῖς ἐκείνους καὶ πρὸς χάριν ἅπαντα ποιήσαιν· δοκούντας ἰαπορήσας, ἐλῆσθαι μετὰ τοῦ Κάτωνος τὰν Φλάκκον, ὥσπερ οὐκ αἰτοῦντος ἀρχῆν, ἀλλ' ἄρχοντος ἧδῃ καὶ προστάττοντος ἀκροώμενος.

XVII. Προέγραψε μὲν οὖν ὁ Κάτων τῆς συγλήτου τὸν συναρχοντα καὶ φίλον, Λεύκιον Ουαλέριον Φλάκκον· ἐξέβαλε δὲ τῆς βουλῆς ἄλλους τε συγχωρῶς, καὶ Λεύκιον Κοϊντίον, ὕπατον μὲν ἑπτὰ πρότερον ἐνι-αυτοῖς γεγενημένον ὁ δ' ἦν αὐτῷ πρὸς δόξαν ὑπατείης μείζον, ἀδελφὸν Τίτου Φλαμινίου, τοῦ καταπολεμήσαντος Φίλιππον. Αἰτίαν δὲ τῆς ἐκβολῆς εἶχε τοιαύτην. Μειράκιον, ἐκ τῆς παιδικῆς ὥρας ἐταίρου, ἀκε-
 346 ληφῶς ὁ Λεύκιος, αἰεὶ περὶ αὐτὸν εἶχε, καὶ συνεπηγετο στρατηγῶν ἐπὶ τιμῆς καὶ δυνάμεως τοσαύτης, ὅσην οὐδεὶς εἶχε τῶν πρώτων κατ' αὐτῷ φίλων καὶ οἰκείων. Ἐνύχνασε μὲν οὖν ἠγούμενος ὑπατικῆς ἐπαρχίας. Ἐν δὲ συμποσίῳ τινὶ τὸ μειράκιον, ὥσπερ εἰώθει, συγκατακείμενον, ἄλλην τε κολακείαν ἐκίνει πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐν οἴνῳ ῥαδίως ἀγόμενον, καὶ φιλεῖν αὐτὸν οὕτως ἔλεγεν, ὥστ', ἔφη, θεῖας οὐσης οἴκαι μονομάχων, ὡν τεθεαμένος πρότερον, ἐξώρησα πρὸς σέ, καίπερ ἐπεθυμῶν ἰδεῖν ἄνθρωπον σφατιόμενον. Ὁ δὲ Λεύκιος ἀντιφιλοφρονούμενος, Ἀλλὰ ταύτου γε χάριν, εἶπε, μὴ μοι κατακείσο λυπούμενος ἐγὼ γὰρ ἰάσομαι. Καὶ κελύσας ἕνα τῶν ἐπὶ θανάτῳ κατακρίτων εἰς τὸ συμπόσιον ἀχθῆναι, καὶ τὸν ὑπηρετήν ἔχοντα πέλεκυν παραστήναι, πάλιν ἠρώτησε τὸν ἐρωμένον, εἰ βούλεται τυπτόμενον θεάσασθαι. Πήσαντος δὲ βούλεσθαι, προσέταξε τοῦ ἀνθρώπου τὸν τράχηλον ἀποκόψαι. Οἱ μὲν οὖν πλεῖστοι ταῦτα ἰστοροῦσι, καὶ ὁ γε Κικέρων αὐτὸν τὸν Κάτωνα διηγούμενον ἐν τῷ περὶ γήρας διαλόγῳ πεποιήμεν. Ὁ δὲ Λίβιος αὐτὰ-

μολον είναι φησι Γαλάτην τὸν ἀκασιθίντα, τὸν δὲ Λευκίον οὐ δι' ὑπέρβου κτείνει τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' αὐτὸν ἰδίᾳ χειρὶ· καὶ ταῦτα ἐν τῷ λόγῳ γεγραφθαι Κάτωνος. Ἐκβληθέντος οὖν τοῦ Λευκίου τῆς βουλῆς ὑπὸ τοῦ Κάτωνος, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ βαρῶς φέρων, ἐπὶ τὸν δῆμον κατέφυγε, καὶ τὴν αἰτίαν ἐκέλευεν εἰπεῖν τὸν Κάωνα τῆς ἐκβολῆς. Εἰπόντος δὲ καὶ δηγησαμένου τὸ συμπόσιον, ἐπεχείρει μὲν ὁ Λευκίος ἀρνείσθαι· προκαλουμένου δὲ τοῦ Κάτωνος εἰς ὄρκισμὸν, ἀναδύετο. Καὶ τότε μὲν ἄξια παθεῖν κατεγνωσθή θείας δ' οὐσίας ἐν θεάτρῳ, τὴν ὑπατικὴν χώραν παρελθῶν, καὶ πορρώτατῳ που καθεσθεις, οἶκτον ἔσχε παρὰ τῷ δήμῳ, καὶ βρωῶντες ἠνάγκασαν αὐτὸν μετελθεῖν, ὡς ἦν δυνατόν ἐπανορθούμενοι καὶ θεραπεύοντες τὸ γεγεννημένον. Ἄλλον δὲ βουλῆς ἐξέβαλεν ὑπατεύσειν ἐπίδοξον ὄντα, Μανίλλιον, ὅτι τὴν αὐτοῦ γυναῖκα μεθ' ἡμέραν ὀρώσης τῆς θυγατρὸς κατεφίλησεν. Αὐτῷ δ' ἔφη τὴν γυναῖκα μηδέποτε, πλὴν βροντῆς μεγάλης γενομένης, περιπλακῆναι· καὶ μετὰ παιδείας εἰπεῖν αὐτὸν, ὡς μακαριὸς ἐστὶ τοῦ Διὸς βροντῶντος.

XVIII. Ἦνευκε δὲ τινα τῷ Κάωνι καὶ Λευκίῳ, ὁ Σκηπίωνος ἀδελφὸς, ἐπίφθονον αἰτίαν, θριαμβικὸς ἀνήρ, ἀφαιρεθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τὸν ἵππον ἔδοξε γὰρ οἶον ἐφυβρίων Ἀφρικανῷ Σκηπίωνι τοῦτο ποιῆσαι. Τοὺς δὲ πλείστους ἠνίασε μάλιστα τῇ περικοπῇ τῆς πολυτελείας, ἣν ἄντικρυς μὲν ἀφελίσθαι, νεροσηκῶτων ἤδη καὶ διεφθαρμένων ὑπ' αὐτῆς τῶν πολλῶν, ἀδύνατον ἦν, κύκλῳ δὲ περιῶν, ἠνάγκαζεν ἐσθῆτος, ὀχήματος, κόσμου γυναικείου, σκευῶν τῶν περὶ διαίταν, ὧν ἕκαστου τὸ τίμημα δραχμῶν χιλίας καὶ πεντακοσίας ὑπερέβαλλεν, ὑπερτιμάσθαι τὴν ἀξίαν εἰς τὸ δεκαπλάσιον, βουλόμενος ἀπὸ μείζονων τιμημάτων αὐτοῖς μείζονας καὶ τὰς εἰσφοράς εἶναι. Καὶ προσετίμησε τρεῖς χαλκοῦς τοῖς χιλίοις, ὅπως βαρυνόμενοι ταῖς ἐπιβολαῖς, καὶ τοὺς εὐσταλεῖς καὶ λιτοὺς ὀρώντες ἀπὸ τῶν ἴσων ἐλάττονα τελούντας εἰς τὸ δημόσιον, ἀπαγορεύσωσιν. Ἦσαν οὖν αὐτῷ χαλεποὶ μὲν οἱ τὰς εἰσφοράς διὰ τὴν τρυφήν ὑπομείνοντες, χαλεποὶ δ' αὖ πάλιν οἱ τὴν τρυφήν ἀποτιθέμενοι διὰ τὰς εἰσφοράς. Πλούτου

γὰρ ἀφαιρέθην οἱ πολλοὶ νομίζουσι τὴν κώλυσιν αὐτοῦ τῆς ἐπιδείξεως· ἐπιδείκνυσθαι δὲ τοῖς περιττοῖς, οὐ τοῖς ἀναγκαίοις. Ὁ δὲ καὶ μάλιστα φασὶ τὸν φιλόσοφον Ἀρίστανον θαυμάζειν, ὅτι τοὺς τὰ περιττα κερτημένους μᾶλλον ἠγοῦνται μακαρίους, ἢ τοὺς τῶν ἀναγκαιῶν καὶ χρησίμων εὐπόρουντας. Σκοπᾶς δὲ ὁ Θεσσαλὸς, αἰτουμένου τινὸς τῶν φίλων παρ' αὐτοῦ τοῦ 347 οὔτου, ὃ μὴ σφόδρα ἦν χρήσιμον ἐκεῖνον, καὶ λέγοντος, ὡς οὐδὲν αἰτεῖ τῶν ἀναγκαιῶν καὶ χρησίμων· Καὶ μὴν ἐγὼ τούτοις, εἶπεν, εὐδαίμων καὶ πλουσιὸς εἶμι, τοῖς ἀχρήστοις καὶ περιττοῖς. Οὕτως ὁ τοῦ πλούτου ζῆλος, οὐδενὶ πάθῃ φυσικῶ συνημμένος, ἐκ τῆς ὀχλώδους καὶ θυραίου δόξης ἐπεισοδίου ἐστίν.

XIX. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν ἐγκαλούντων ἐλάχιστα φροντίζων ὁ Κάτων, εἶτι μᾶλλον ἐπέτεινεν ἀποκοπιῶν μὲν ὀγετούς, οἷς τὸ παραρῥέον δημόσιον ὕδωρ ὑπολαυβανόντες ὑπῆγον εἰς οἰκίας ἰδίας καὶ κήπους, ἀνατρέπων δὲ καὶ καταβάλλων ὅσα προὔβαινον εἰς τὸ δημόσιον οἰκοδομήματα, συστέλλων δὲ τοῖς μισθοῖς τὰς ἐργολαβείας, τὰ δὲ τέλη ταῖς πράξεσιν ἐπὶ τὰς ἐσχάτας ἐλαύνων τιμὰς. Ἀφ' ὧν αὐτῶ πολὺ συτήχθη μίσθος. Οἱ δὲ περὶ τὸν Τίτον συστάντες ἐπ' αὐτόν, ἐν τῇ βουλῇ τὰς γεγενημένας ἐνδόσεις καὶ μισθώσεις τῶν ἔργων καὶ δημοσίων ἔργων ἔλυσαν, ὡς γεγενημένας αἰλυσιτελοῦς, καὶ τῶν δημάρχων τοὺς θρασυτάτους παρωξύνον ἐν δήμῳ προσκαλέσασθαι τὸν Κάτωνα, καὶ ζημιῶσαι δυοὶ τάλαντοις. Πολλὰ δὲ καὶ πρὸς τὴν τῆς Βασιλικῆς κατασκευῆν ἠναντιώθησαν, ἦν ἐκεῖνος ἐκ χρημάτων κοινῶν ὑπὸ τὸ βουλευτήριον τῇ ἀγορᾷ παρέβαλε, καὶ Πορκίαν Βασιλικὴν προσηγόρευσε. Φαίνεται δὲ θαυμασιῶς ἀποδεξάμενος αὐτοῦ τὴν τιμητέλαν ἢ δῆμος. Ἀνδριάντα γοῦν ἀναθεὶς ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἑγείας, ἐπέγραψεν οὐ τὰς στρατηγίας, οὐδὲ τὸν θρίαμβον τοῦ Κατωνῶν, ἀλλ', ὡς ἂν τις μεταφράσειε τὴν ἐπιγραφήν, „Ὅτι τὴν Ῥωμαίων πολιτείαν ἐγκλιμένην καὶ ῥέπουσαν ἐπὶ τὰ χεῖρα, τιμητῆς γενόμενος, χρησταῖς ἀγωγαῖς καὶ σωφροσιν ἐθισμοῖς καὶ διδασκαλίαις εἰς ὀρθὸν αὐθις ἀποκατέστησε.“ Καίτοι πρότερον αὐτὸς κατεγέλα τῶν ἀγαπῶντων τὰ τοιαῦ-

τα, και λανθάνειν αὐτοὺς ἔλεγεν ἐπὶ χαλκίων και ζω-
 γραφῶν ἔργοις μέγα φρονούντας, αὐτοῦ δὲ καλλίστας
 εἰκόνας ἐν ταῖς ψυχαῖς περιφέρειν τοὺς πολίτας,
 Πρὸς δὲ τοὺς θαυμάζοντας, ὅτι, πολλῶν ἀδόξων ἀν-
 δριάντας ἔχοντων, ἐκεῖνος οὐκ ἔχει. Μῦλλον γὰρ, ἔφη,
 βούλομαι ζητεῖσθαι, διὰ τί μου ἀνδρίας οὐ κεῖται,
 ἢ διὰ τί κεῖται. Τὸ δ' ἄλον, οὐδ' ἐπαινούμενον ἤξιον
 τὸν ἀγαθὸν πολίτην ὑπομένειν, εἰ μὴ τοῦτο χρησί-
 μως γίνοιτο τῷ κοινῷ. Καὶ πλείστα πάντων ἑαυτὸν
 ἐγκωμιάσκειν, ὅς γε και τοὺς ἀμαρτάνοντας τι περὶ
 τὸν βίον, εἴτ' ἐλεγχόμενος, λέγειν φησὶν, ὡς οὐκ ἄξιον
 ἐγκαλεῖν αὐτοῖς· οὐ γὰρ Κατωνές εἰσι και τοὺς ἐνια
 μιμῆσθαι τῶν ὑπ' αὐτοῦ πραττομένων οὐκ ἐμμελῶς
 ἐπιχειροῦντας, ἐπαιριστεροὺς καλεῖσθαι Κατωνας.
 Ἀφορᾶν δὲ τὴν βουλήν πρὸς αὐτὸν ἐν τοῖς ἐπισημα-
 στατοῖς καιροῖς, ὡς περ ἐν πλῶ πρὸς κυβερνήτην και
 πολλάκις μὴ παρόντος, ὑπερτίθεσθαι τὰ πλείστης
 ἀξία σπουδῆς. Ἄθῃ παρὰ τῶν ἄλλων αὐτῷ μαρτυ-
 ρεῖται· μέγα γὰρ ἔσχεν ἐν τῇ πόλει, και διὰ τὸν βίον,
 και διὰ τὸν λόγον, και διὰ τὸ γῆρας ἀξίωμα.

XX. Γίγνεται δὲ και παιτῆρ ἀγαθός, και περὶ γυ-
 ναῖκα χρηστός ἀνὴρ, και χρηματιστής οὐκ ευκατα-
 φρόνητος, οὐδ', ὡς τι μικρὸν, ἢ φαῦλον, ἐν παρεργῶν
 μεταχειρισάμενος τὴν τῆσάυτην ἐπιμέλειαν. Ὄθεν
 οἶσμαι δεῖν και περὶ τούτων, ὅσα καλῶς ἔχει, διεξελ-
 θεῖν. Γυναῖκα μὲν οὖν ευγενεστέραν, ἢ πλουσιωτέ-
 ραν, ἔγημεν, ἠγούμενος, ὁμοίως μὲν ἀμφοτέρας ἔχειν
 βάρος και φρονήμα, τὰς δὲ γενναίας, αἰδουμένας τὰ
 αἰσχρὰ, μᾶλλον ὑψηλοὺς εἶναι πρὸς τὰ καλά τοῖς
 γεγαμηκόσι. Τὸν δὲ τύπτοντα γαμέτην, ἢ παιδα, τοῖς
 πτωχαιτοῖς ἔλεγεν ἱεροῖς προσφέρειν τὰς χεῖρας. Ἐν
 ἐπαίνῳ δὲ μείζονι τίθεσθαι τὸ γαμέτην ἀγαθόν, ἢ τὸ
 μέγαν εἶναι συγκλητικόν. Ἐπεὶ και Σωκράτους οὐδὲν
 ἄλλο θαυμάζειν τοῦ παλαιοῦ, πλην ὅτι γυναῖκι χαλε-
 πῇ και παισὶν ἀποπληκτοῖς χρωόμενος ἐπιεικῶς και
 πρῶως διετέλεσε. Γενομένου δὲ τοῦ παιδός, οὐδὲν ἦν
 ἔργον οὕτως ἀναγκαῖον, εἰ μὴ τι δημοσίον, ὡς μὴ 348
 παρεῖναι τῇ γυναικὶ λουούσῃ τὸ βρέφος και σπαργα-
 ρούσῃ. Αὐτὴ γὰρ ἔστρεφεν ἰδίῳ γάλακτι. Πολλάκις δὲ

καὶ τὰ τῶν δούλων παιδαγῖα τῷ μασθῶ προσιμένη, κατεσκεύασεν εὐνοίαν ἐκ τῆς συγτροφίας πρὸς τὸν υἱόν. Ἐπεὶ δ' ἤρξατο συνίεναι, παραλαβὼν αὐτὸς ἐδίδασκε γράμματα. Καίτοι χαρίεντα δούλον εἶχε γραμματιστὴν, ὄνομα Χίλωνα, πολλοὺς διδάσκοντα παῖδας. Οὐκ ἤξιον δὲ τὸν υἱόν, ὡς φησὶν αὐτὸς, ὑπὸ δούλου κακῶς ἀκούειν, ἢ τοῦ ὠτὸς ἀνατείνεσθαι, μανθάνοντα βράδιον· οὐδέ γε μαθήματος τηλικούτου τῷ δούλῳ χάριν ὀφείλειν. Ἄλλ' αὐτὸς μὲν ἦν γραμματιστής, αὐτὸς δὲ νομοσιδάκτης, αὐτὸς δὲ γυμναστής· οὐ μόνον ἀκοντίζειν, οὐδ' ὀπλομαχεῖν, οὐδ' ἱππεύειν διδάσκων τὸν υἱόν, ἀλλὰ καὶ τῇ χειρὶ πύξ παλεῖν, καὶ καῦμα καὶ ψύχος ἀνέχεσθαι, καὶ τὰ διπλάκη καὶ τραχύνοτα τοῦ ποταμοῦ νηχόμενον ἀποβιάζεσθαι. Καὶ τὴν ἱστορίαν δὲ συγγράφαι φησὶν αὐτὸς ἰδίᾳ χειρὶ καὶ μεγάλαις γράμμασιν, ὅπως οἰκοθεν ὑπάρχη τῷ παιδί πρὸς ἐμπειρίαν τῶν παλαιῶν καὶ πατριῶν ὠφελείσθαι. Τὰ δ' αἰσχίστα τῶν θημάτων οὐκ ἤττον εὐλαβεῖσθαι, τοῦ παιδὸς παρόντος, ἢ τῶν ἱερῶν παρθένων, ὡς Ἐστιάδας καλοῦσι. Συλλούσασθαι δὲ μηδέποτε καὶ τοῦτο κοινὸν ἔθος εἶπε Ρωμαίων εἶναι. Καὶ γὰρ πενθεροῖς γαμβροὶ ἐφυλάττοντο συλλούεσθαι, δυσωπνύμενοι τὴν ἀποκάλυψιν καὶ γυνῶσιν. Ἐἴτα μέντοι παρ' Ἑλλήνων τὸ γυμνοῦσθαι μαθόντες, αὐτοὶ πάλιν τοῦ καὶ μετὰ γυναικῶν τοῦτο πράσσειν ἀναπέπληκασιν τοὺς Ἕλληνας. Οὗτος δὲ καλὸν ἔργον εἰς ἀρετὴν τῷ Κάτωνι πλάττοντι καὶ δημιουργοῦντι τὸν υἱόν, ἐπεὶ τὰ τῆς προθυμίας ἀμεμπτα ἦν, καὶ δι' εὐφυΐαν ὑπήκουεν ἡ ψυχὴ, τὸ δὲ σῶμα μαλακώτερον ἐφαίνετο τοῦ πονεῖν, ἐπανῆκεν αὐτῷ τὸ σύντονον ἄγαν καὶ κεκολασμένον τῆς διαίτης. Ὁ δὲ, καίπερ οὕτως ἔχων, ἀνὴρ ἀγαθὸς ἦν ἐν ταῖς στρατείαις, καὶ τὴν πρὸς Περσέα μάχην ἠγωνίσαστο λαμπρῶς, Παύλου στρατηγούντος. Ἐἴτα μέντοι τοῦ ξίφους ἐκκρουσθέντος ὑπὸ πληγῆς, καὶ δι' ὑγρότητα τῆς χειρὸς ἐξολισθέντος, ἀχθεσθεῖς τρέπεται πρὸς τινὰς τῶν συνήθων, καὶ παραλαβὼν ἐκείνους, αὐθις εἰς τοὺς πολεμίους ἐνέβαλε. Πολλῶν δ' ἀγῶνι καὶ βίᾳ μεγάλῃ διαφωτίσας τὸν τόπον, εὗρε μόλις ἐν πολλοῖς

σάγμασιν ὄπλων καὶ σώματι νεαρῶν ἑαυτοῦ φίλων τε καὶ πολεμίων κατασφραγισμένων. Ἐφ' ᾧ καὶ Πάβλος ὁ στρατηγὸς ἠγάσθη τὰ μνηστῆριον. Καὶ Κάτωνος αὐτοῦ φέρεται τις ἐπιστολὴ πρὸς τὸν υἱόν, ὑπερφυσίως ἐπαιδύοντος τὴν περὶ τὰ ξίφος φιλοτιμίαν αὐτοῦ καὶ σπουδὴν. Ὑστερον δὲ καὶ Παύλου θυγατέρα, Τερτίαν, ἔγημεν ὁ νεανίας, ἀδελφὴν Σηπτιάνου, οὗχ ἥττον ἤδη δι' αὐτὸν, ἢ τὸν πατέρα, καταμιγνύμενος εἰς γένος τηλικούτου. Ἡ μὲν οὖν περὶ τὸν υἱόν τοῦ Κάτωνος ἐπιμέλεια τέλος ἄξων ἔσχεν.

XXI. Οἰκέτας δὲ πολλοὺς ἐπέτατο, τῶν ἀγχιμολώτων ἀνούμενος μάλιστα τοὺς μικροὺς καὶ δυναμένους ἐπὶ τροφήν καὶ παιδεύσιν, ὡς σκύλας, ἢ πώλους, ἐνεγκεῖν. Τούτων οὐδεὶς εἰσῆλθεν εἰς οἶκον ἑτέραν, εἰ μὴ πέμπαντος αὐτοῦ Κάτωνος, ἢ τῆς γυναικὸς. Ὁ δ' ἐρωτηθεὶς, τί πράττει Κάτων, οὐδὲν ἀπεκρίνεται, πλὴν ἀγροεῖν. Ἔδει δ' ἢ πράττειν τὰ τῶν ἀναγκαίων οἶκοι τὸν θεῖον, ἢ καθευθεῖν. Καὶ σφόδρα τοῖς κοιμημένοις ὁ Κάτων ἔχαιρε, προκότερους τε τῶν ἐργηγορέτων νομίμων, καὶ πρὸς ὅτιον βελτίονος χρῆσθαι, τῶν διομένων ὑπνοῦ τοὺς ἀπολαυπότας. Οἰόμενος δὲ τὰ μέγιστα ῥαδιουργεῖν ἀφροδισίων ἔρεκα τοὺς δούλους, ἔταξεν ὠρεσμένου νομισματος ἑμμελεῖν ταῖς θεραπαίαις, ἑτέρου δὲ γυναικὶ κηδένα κληροδοῦν. Ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν ἔτι πένης ὢν ³⁴⁹ καὶ στρατευόμενος, πρὸς οὐδὲν ἐδυσηλοῖαι τῶν περὶ θύλακας, ἀλλ' αἰσχιστόν ὑπέφαινε διὰ γαστέρα πρὸς οἰκέτων ζυγομαχεῖν. Ὑστερον δὲ, τῶν πραγμάτων ἐπιδιδόντων, ποιούμενος ἐστιασίαις φίλων καὶ συναρχόντων, ἐκόλαξεν εὐθὺς μετὰ τὸ δεῖπνον ἱμάντι τοὺς ἀμελέστερον ὑπουργήσαντας ἐπιτοῦν, ἢ σπενύσαστας. Αἰεὶ δὲ τινα ἀτάσιν ἔχειν τοὺς δούλους ἐσηχαῖναι καὶ διαφορὰν πρὸς ἀλλήλους, ὑπνοῶν τὴν ἑμμελεῖαν αὐτῶν καὶ δεδοικῶς. Τούτους δ' ἄξιον εἰργάζεσθαι τι θανάτου, δοξάντας, ἐδικαίου, κροθέντας ἐν τοῖς οἰκέταις πᾶσιν, ἀποθνήσκειν, εἰ καταγρωσθεῖεν. Ἀπόρροτος δὲ συντονωτέρον πορισμοῦ, τὴν μὲν γεωργίαν μᾶλλον ἠγάτο διαγωγὴν, ἢ προσδοκῶν εἰς ὄσφαλην πράγματα καὶ βέβαια κατατιθέμενος τὴν ἀφορμὰς, ἐκτατο

έλιμας, ύδατα θαρμά, τόπους κρηφύειν ανειμένους, έργατησίαν χώραν, έχουσαν αυτοφυείς τομας και ύλας. Αφ' ών αυτόν χρήματα προσήκει πολλά, μηδ' υπό του Διός, ως φησιν αυτός, βλαβήται δυναμέναν. Εχρήσατο δέ και τῷ διαβεβλημένῳ μάλιστα τῶν θανεισμένων ἐπὶ ναυτικοῖς, τὸν τρόπον ταύτον. Βαίελευε τοὺς θανειζομένους ἐπὶ κοινωσίᾳ πολλοὺς παρακαλεῖν. Γενομένων δὲ πεντήκοντα, καὶ πλοίων τοσούτων, αὐτὸς εἶχε μίαν μερίδα διὰ Κοινότητων ἀπελευθέρων, τοῖς θανειζομένοις συμπραγματευομένον καὶ συμπλέοντος. Ἦν δ' οὖν οὐκ εἰς ἅπαν ὁ κίνδυνος, ἀλλ' εἰς μέρος μικρὸν, ἐπὶ κέρδεσι μεγάλοις. Ἐδίδου δὲ καὶ τῶν σικετῶν ταῖς βουλομένοις ἀργύριον. Οἱ δ' αἰνοῦντο παιδας, εἶτα τοὺτους ἀσκησαντες καὶ διδάξαντες ἀναλώμασι τοῦ Κάτωνος, μετ' ἐνιαυτὸν ἀπεδίδοντο. Πολλοὺς δὲ κατεῖχεν ὁ Κάτων, ὅσην ὁ πλείστην θιδους ἐωνεῖτο τιμὴν υπολογιζόμενος. Προτρέπων δὲ τὸν υἱὸν ἐπὶ ταῦτα, φησὶν, οὐκ ἄνδρός, ἀλλὰ γήρας γυναικός, εἶναι, τὸ μειῶσαι τι τῶν ὑπαρχόντων. Βεβαίον δ' ἤδη σφοδρότεραν τοῦ Κάτωνος, ὅτι θαυμαστὸν ἄνδρα καὶ θεῖον εἰπεῖν ἐτόλμησε πρὸς δόξαν, ὃς ἀπελείπει πλέον ἐν τοῖς λόγοις, ὃ προσέθηκεν, οὐ παρέλαβεν.

XXII. Ἦδη δὲ αὐτοῦ γέροντος γεγονότες, πρέσβεις Ἀθήνηθεν ἦλθον εἰς Ρώμην οἱ περὶ Καρνεάδην, τὸν Ἀκαδημαῖκόν, καὶ Διοχέτη, τὸν Στωϊκὸν φιλόσοφον, καταδίκην τινὰ παραιτησόμενοι τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, ἦν ἐρήμην ὄφλον, Ὠρωπίων μὲν διωζάντων, Σικυωνίων δὲ καταψηφισαμένων, τίμημα πεντακοσίων ταλάντων έχουσαν. Εὐθύς αὖν οἱ φιλολαγώτατοι τῶν ρωμίων ἐπὶ τοὺς ἄνδρας ἔεντο, καὶ συνῆσαν ἀκροώμενοι καὶ θαυμάζοντες αὐτούς. Μάλιστα δ' ἡ Καρνεάδου χάρις, ἧς δυνάμις τε πλείστη, καὶ δόξα τῆς δυνάμεως οὐκ ἀποδίουσα, μεγάλων ἐπιλαβομένη καὶ φιλοφροσύνων ἀκροατηρίων, ως πνεῦμα, τὴν πόλιν ἠχῆς ἐπέπλησε. Καὶ λόγος κατεῖχεν, ως ἀνὴρ Ἕλληρ εἰς ἐκπλήξιν ὑπερφύης, πάντα κηλῶν καὶ χειρούμενος, ἔρωτα δεῖνόν ἐμβέβληκε τοῖς νεοῖς, ὑφ' οὗ τῶν ἄλλων ἡδονῶν καὶ διατριβῶν ἐκπεσόντες ἐνθουσιῶσι περὶ φιλοσοφίαν.

Ταῦτα τοῖς μὲν ἄλλοις ἤρεσε Ῥωμαίοις γιγνόμενα, καὶ τὰ μεράκια παιδείας Ἑλληνικῆς μεταλαμβάνοντα, καὶ συνόντα θαυματούμοις ἀνδράσιν ἠδέως εἰώρων. Ὁ δὲ Κάτων ἐξ ἀρχῆς τὸ τοῦ ζήλου τῶν λόγων παραρρόντος εἰς τὴν πόλιν ἤχθετο, φοβούμενος, μὴ τὸ φιλοτιμον ἐνταῦθα τρέψαντες οἱ νέοι, τὴν ἐπὶ τῷ λέγειν δόξαν ἀγαπήσωσι μᾶλλον τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ τῶν στρατειῶν· ἐπεὶ δὲ προὔβαινεν ἡ δόξα τῶν φιλοσόφων ἐν τῇ πόλει, καὶ τοὺς πρώτους λόγους αὐτῶν ἀνὴρ εἰς τὴν σύγκλητον ἐπιφανῆς, σπουδασίας αὐτὸς καὶ δεηθεὶς, ἠρμήνευσέ, Γάϊος Ἀχιλῆος, ἔγνω μετ' εὐπρέπειας ἀποδιοπομπήσασθαι τοὺς φιλοσόφους ἅπαντας ἐκ τῆς πόλεως. Καὶ πα- 350
ρελθὼν εἰς τὴν σύγκλητον ἐμίμησεν τοῖς ἄρχουσιν, ὅτι πρεσβεία καθήται πολὺν χρόνον ἀπρακτος ἀνδρῶν, εἰ περὶ παντός, οὐ βουλοῦντο, ῥαδίως πείθειν δύναται· δεῖν οὖν τὴν ταχίστην γνῶναι τε καὶ ψηφισασθαι περὶ τῆς πρεσβείας, ὅπως οὗτοι μὲν ἐπὶ τὰς σχολὰς τραπόμενοι, διαλέγονται παισὶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ Ῥωμαίων νέοι τῶν νόμων καὶ τῶν ἀρχόντων, ὡς πρότερον, ἀκούωσι.

XXIII. Ταῦτα δ' οὐχ, ὡς ἐνιοὶ νομίζουσι, Καρνεάδῃ δυσχεράνας ἐπραξεν, ἀλλ' ὄλως φιλοσοφία προσκυκρωκῶς, καὶ πᾶσαν Ἑλληνικὴν μούσαν καὶ παιδείαν ὑπὸ φιλοτιμίας προπηλακίζων· ὅς γε καὶ Σωκράτη φησὶ λαλὸν καὶ βίαιον γενόμενον ἐπιχειρεῖν, ὡς τρόπῳ τυραννικῶν ἦν, τυραννεῖν τῆς πατρίδος καταλυόντα τὰ ἔθνη, καὶ πρὸς ἐναντίας τοῖς νόμοις δόξας ἔλκοντα καὶ μεθίσταντα τοὺς πολίτας. Τὴν δ' Ἰσοκράτους διατριβὴν ἐπισκώπτων, γηρᾶν φησὶ παρ' αὐτῷ τοὺς μαθητὰς, ὡς ἐν ἄδῳ παρὰ Μίνω χρησόμενος ταῖς τέχναις, καὶ δίκας ἐρῶντας. Τὸν δὲ παῖδα διαβάλλον πρὸς τὰ Ἑλληνικά, φωνῇ κέχρηται θρασυτέρα τοῦ γήρωσ, ὅσον ἀποθεσπίζων καὶ προμαντεύων, ὡς ἀπολοῦσι Ῥωμαῖοι τὰ πράγματα, γραμμάτων Ἑλληνικῶν ἀναπλησθέντες. Ἀλλὰ ταύτην μὲν αὐτοῦ τὴν δυσφημίαν ὁ χρόνος ἀποδεικνύσει κενὴν, ἐν ᾧ τοῖς τε πράγμασιν ἡ πόλις ἤρθη μεγίστη, καὶ πρὸς Ἑλληνικὰ μαθήματα καὶ παι-

δειαν ἄπασαν ἔσχεν οἰκείως. Ὁ δ' οὐ μόνον ἀπη-
χθάνετο τοῖς φιλοσοφοῦσιν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τοὺς
ἰατρούοντας ἐν Ῥώμῃ δι' ὑποψίας εἶχε. Καὶ τὸν
Ἱπποκράτους, ὡς ἔοικεν, ἀκηκοὺς λόγον, ὃν εἶπε,
τοῦ μεγάλου βασιλέως καλοῦντος αὐτὸν ἐπὶ πολλοῖς
τισὶ ταλάντοις, οὐκ ἂν ποτε βαρβάροις Ἑλλήνων
πολέμοις ἑαυτὸν παρασχεῖν, ἔλεγε κοινὸν ὄρκον εἶ-
ναι τοῦτον ἰατρῶν ἀπάντων, καὶ παρεκελεύετο φυ-
λάττεσθαι τῷ παιδί πάντας· αὐτῷ δὲ γεγραμμένον
ὑπόμνημα εἶναι, καὶ πρὸς τοῦτο θεραπεύειν καὶ
διαιτᾶν τοὺς νοσοῦντας οἴκοι· ἤσπιν μὲν οὐδέποτε
διατηρῶν οὐδένα, τρέφων δὲ λαγάνοις, καὶ σαρκί-
διοις νήσσης, ἢ φάσσης, ἢ λαγῶ. Καὶ γὰρ τοῦτο
κοῦφον εἶναι καὶ πρόσφορον ἀσθενούσι, πλὴν ὅτι
πολλὰ συμβαίνει τοῖς φαγοῦσιν ἐνυπνιαζεσθαι.
Τοιαύτη δὲ θεραπεία καὶ διαίτη χρωόμενος, ὑγιαί-
νειν μὲν αὐτὸς, ὑγιαίνοντας δὲ τοὺς ἑαυτοῦ δια-
φυλάττειν.

XXIV. Καὶ περὶ γὰρ τοῦτο φαίνεται γεγονῶς
οὐκ ἀνεμέσητος· καὶ γὰρ τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν
ἀπέβαλεν. Αὐτὸς δὲ τῷ σώματι πρὸς εὐεξίαν καὶ
βίωμην ἀσφαλῶς πεπηγῶς, ἐπὶ πλείστον ἀντείχετο,
ὥστε γυναικὶ πρεσβύτης ὦν σφόδρα πλησιάζειν, καὶ
γῆμαι γάμον οὐ καθ' ἡλικίαν ἐκ τοιαύτης προφά-
σεως. Αποβαλὼν τὴν γυναῖκα, τῷ μὲν υἱῷ Παύ-
λου θυγατέρα, Σκηπίωνος δὲ ἀδελφὴν, ἠγάγετο πρὸς
γάμον, αὐτὸς δὲ χηρεύων ἐχρητο παιδίσκῃ κρούφα
φοιτῶσιν πρὸς αὐτόν. Ἦν οὖν ἐν οἴκῳ μικρᾷ νύμ-
φῃ ἐχούσῃ τοῦ πράγματος αἰσθησὶς καὶ ποτε τοῦ
γυναίου θρασύτερον παρασοβῆσαι παρὰ τὸ δωμα-
τιον δόξαντος, ὁ νεανίας εἶπε μὲν οὐδὲν, ἐμβλέψας
δὲ πικρότερον καὶ διατραπεῖς οὐκ ἔλαθε τὸν πρεσ-
βύτην. Ὡς οὖν ἔγνω τὸ πρᾶγμα δυσχεραίνόμενον
ὑπ' αὐτῶν, οὐδὲν ἐγκαλέσας, οὐδὲ μεμψάμενος,
ἀλλὰ καταβαίνων, ὥσπερ εἰώθει, μετὰ φίλων εἰς
ἀγορὰν, Σαλωνῖνόν τινα τῶν ὑπογεγραμματοκτότων
αὐτῷ, παρόντα καὶ συμπροπέμποντα, μεγάλη φωνῇ
προσαγορεύσας, ἠρώτησεν, εἰ τὸ θυγατρίον συνήρ-
μοσε νυμφίῳ. Τοῦ δ' ἀνθρώπου φήσαντος, ὡς οὐδέ

μέλλει, μὴ πρότερον ἐκείνω κοινωσάμενος. „Καὶ 351
 μὲν ἐγὼ σοι (φησὶν) εὖρηκα κηδεστήν ἐπιτήδειον, εἰ
 μὴ τῇ Δία τὰ τῆς ἡλικίας δυσχεραίνοντο· τᾶλλα
 γὰρ οὐ μεμπτός ἐστι, σφόδρα δὲ πρεσβύτης.“ Ὡς
 οὖν ὁ Σαλωνίος ἐκέλευε ταῦτα φροντίζειν, καὶ δι-
 δόναι τὴν κόρην, ᾧ προαιρεῖται, πελάτιν οὖσαν αὐ-
 τοῦ καὶ δεομένην τῆς ἐκείνου κηδεμονίας, αὐδεμίαν
 ἢ Κάτων ἀναβολὴν ποιησάμενος, αὐτὸς ἔφη τὴν
 παρθένον αἰτεῖν ἑαυτῷ. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, ὡς
 εἶκος, ἢ λόγος ἐξέπληξε τὸν ἄνθρωπον, πόρρω μὲν
 γάμου τὸν Κάτωνα, πόρρω δ' αὐτὸν οἰκίας ὑπατι-
 κῆς καὶ θριαμβευτικῶν κηδευμάτων τιθέμενον·
 σπουδῇ δὲ χρώμενον ὄρων ἄσμένως ἐδέξατο, καὶ κα-
 ταβάντες εἰς ἀγορὰν, εὐθύς ἐποιεῦντο τὴν ἔγγυην.
 Πραττομένου δὲ τοῦ γάμου, παραλαβὰν τοὺς ἐπι-
 τηδέιους ὁ υἱὸς τοῦ Κάτωνος, ἠρώτησε τὸν πατέρα,
 μὴ τι μεμφόμενος, ἢ λελυπημένος ὑπ' αὐτοῦ, μη-
 τριαν ἐπάγεται. Ὁ δὲ Κάτων ἀναβοήσας· Εὐφή-
 μησον, εἶπεν, ὦ παῖ. Πάντα γὰρ ἄγαστά μοι τὰ
 παρὰ σοῦ, καὶ μεμπτὸν οὐδέν· ἐπιθυμῶ δὲ πλειο-
 τας ἔμαντῷ τε παῖδας καὶ πολίτας τῇ πατρὶδι τοι-
 οῦτους ἀπολεπεῖν. Ταύτην δὲ τὴν γνώμην πρότερον
 εἰπεῖν φασι Πεισίστρατον, τὸν Ἀθηναίων τύραν-
 νον, ἐπιγῆμαντα τοῖς ἐνηλικοῖς παισὶ τὴν Ἀργολίδα
 Τιμώνασσαν, ἐξ ἧς Ἰοφῶντα καὶ Θεσσαλὸν αὐτῷ
 λέγουσι γενέσθαι. Γῆμαντι δὲ τῷ Κάτωνι γίνεται
 παῖς, ᾧ παρωνύμιον ἀπὸ τῆς μητρὸς ἔθετο Σαλω-
 νῖνον. Ὁ δὲ πρεσβύτερος υἱὸς ἐτελεύτησε στρατη-
 γῶν. Καὶ μέμνηται μὲν αὐτοῦ πολλάκις ἐν τοῖς
 βιβλίοις ὁ Κάτων, ὡς ἄνδρος ἀγαθοῦ γεγονότος·
 πράως δὲ καὶ φιλοσόφως λέγεται τὴν συμφορὰν
 ἐνεγκεῖν, καὶ μηδὲν ἀμβλύτερος δι' αὐτὴν εἰς τὰ
 πολιτικά γενέσθαι. Οὐ γὰρ, ὡς Λεύκιος Λούκουλ-
 λος ὕστερον, καὶ Μέτελλος ὁ Πίος, ἐξέκαμεν ὑπὸ
 γῆρας πρὸς τὸ δημάσια, λειτουργίαν τὴν πολιτείαν
 ηγαύμενος· οὐδ' ὡς πρότερον Σηπλίον ἢ Ἀφρικαν-
 νὸς, διὰ τὸν ἀντικραύσαντα πρὸς τὴν δόξαν αὐτοῦ
 φθῶνον, ἀποστραφεῖς τὸν δῆμον, ἐκ μεταβολῆς ἐποι-
 ῆσατε τοῦ λοιποῦ βίου τέλος ἀπραγμοσύνην· ἀλλ'

ὡσπερ Διονύσιον τις ἔπεισε κάλλιστον ἐντάφιον ἡγεῖσθαι τὴν τυραννίδα, κάλλιστον αὐτὸς ἐγγήραμα τὴν πολιτείαν ποιησάμενος, ἀναπαύσεσιν ἐχοῖτο καὶ παιδῶν, ὁπότε σχολάζοι, τῷ συντάττεσθαι βιβλία καὶ τῷ γεωργεῖν.

XXV. Συντάττετο μὲν οὖν λόγους τε πάντοδα-
 πους καὶ ἱστορίας. Γεωργία δὲ προσεῖχε, νέος μὲν
 ὢν ἔτι, καὶ διὰ τὴν χρεῖαν (φησὶ γὰρ δυοὶ κεκρῆ-
 σθαι μόνοις πορισμοῖς, γεωργία καὶ φειδοῖ) τότε
 δὲ διαγωγὴν καὶ θεωρίαν αὐτῷ τὰ γιγνόμενα κατ'
 ἄγρον παρεῖχε. Καὶ συντάτταται γε βιβλίον γεωρ-
 γικόν, ἐν ᾧ καὶ περὶ πλακούντων σκευασίας, καὶ
 τηρήσεως ὀπίρας γέγραπεν, ἐν παντὶ φιλοτιμούμε-
 νος περὶ τὸς εἶναι καὶ ἴδιος. Ἦν δὲ καὶ τὸ δεῖ-
 πνον ἐν ἀγρῷ θαυπέστερον ἐκάλει γὰρ ἐκάστοτε τῶν
 ἀγρογεϊτόνων καὶ περιχώρων τοὺς συνήθεις, καὶ
 συνδιῆγεν ἰλαρῶς, οὐ τοῖς καθ' ἡλικίαν μόνις ἡδύς
 ὢν συγγενέσθαι καὶ ποθεινός, ἀλλὰ καὶ τοῖς νέοις,
 ἅτε δὴ πολλῶν μὲν ἔμπειρος πραγμάτων γεγονώς,
 πολλοῖς δὲ πράγμασι καὶ λόγοις ἀξίους ἀκοῆς ἐτε-
 τυχηκώς. Τὴν δὲ τράπεζαν ἐν τοῖς μάλιστα φιλο-
 ποιῶν ἡγεῖτο· καὶ πολλὴ μὲν εὐφημία τῶν καλῶν
 καὶ ἀγαθῶν πολιτῶν ἐπεισῆγετο, πολλὴ δ' ἦν ἀμνη-
 στία τῶν ἀχρήστων καὶ πονηρῶν, μήτε ψόγοι, μήτ'
 ἐπαῖνω, παροδοῦν ὑπὲρ αὐτῶν τοῦ Κάτωνος εἰς τὸ
 συμπόσιον διδόντος.

XXVI. Ἐσχαιον δὲ τῶν πολιτευμάτων αὐτοῦ
 τὴν Καρχηδόνος ἀνάστασιν οἶοντα γεγονέναι, τῷ
 35² μὲν ἔργῳ τέλος ἐπιθέντος τοῦ νέου Σκηπίωνος,
 βουλῇ δὲ καὶ γνώμῃ μάλιστα τοῦ Κάτωνος ἀραμέ-
 γων τὸν πόλεμον, ἐξ αἰτίας τοιαύσδε. Κάτων ἐπέμ-
 φθη πρὸς Καρχηδονίους καὶ Μασσανάσσην τὸν Νο-
 μάδα, πολεμοῦντας ἀλλήλοις, ἐπισκεψόμενος τὰς τῆς
 διαφορᾶς προφάσεις. Ὁ μὲν γὰρ ἦν τοῦ δήμου
 φίλος ἀπ' ἀρχῆς, οἱ δ' ἐγεγόνεισαν ἑσπονοδοὶ μετὰ
 τὴν ὑπὸ Σκηπίωνος ἦνταν, ἀφαιρέσει τε τῆς ἀρχῆς
 καὶ βαρεῖ δασμῷ χρημάτων κολουθέντες. Εὐρῶν
 δὲ τὴν πόλιν οὐχ, ὡς ᾤοντο Ῥωμαῖοι, κκακωμένην
 καὶ ταπεινὰ πρακτούσαν, ἀλλὰ πολλῇ μὲν εὐανδρῶν-

ὅταν ἡλικία, μεγάλων δὲ πλούτων ἡμιόβουσαν, ὅπλων δὲ παντοδαπῶν καὶ κρησικεράς παλεμωτηρίου με-
 στήν, καὶ μικρὸν οὐδὲν ἐπὶ ταῦτοις φρονοῦσαν,
 ὑπὲρ τὰ Νομάδων ὄντο· καὶ Μασσαγέσσων πράγμα-
 τα Ρωμαίων ὄραν ἔχειν τίθεσθαι, καὶ δαιτῶν,
 ἀλλ' εἰ μὴ καταλήφουσαι πόλιν, ἀποθνήσκουσαν
 καὶ βαρῦθυμον, ἠδυσμένην ἀπέλατος, πάλιν ἐν τοῖς
 ἴσοις κινδύνοις ἔσεσθαι. Ταχέως οὖν ὑποστρέ-
 φας, ἐδίδασθε τὴν βουλήν, ὡς αἰ πρότερον ἦτασθε
 καὶ συμφορὰ Καρχηδονίαν, ὅτ' οὐσούτων τῆς δυ-
 νάμεως, ὅσον τῆς ἀνάγκης, ἀπεκρίσθησθε, κενδυμύ-
 ουσιν αὐτοὺς ὅπ' ἀσθενεστέρως, ἀκραιτέρως δὲ
 πολέμων ἀπεργάτωσθε· ἤδη δὲ καὶ προανακινεί-
 σθαι τοῖς Νομάδοις τοὺς πρὸς Ρωμαίους ἀγῶ-
 νας εἰρήνην δὲ καὶ ἑπονδίας ὄνομα τοῦ πολέμου τῆ
 μελλήσει κείσθαι, καιρὸν περιμένοντος.

XXVII. Πρὸς ταῦτοις φασὶ τὸν Κατῶνα καὶ
 σὺν αὐτῶν Λοβυνοῖν ἐπιτηδῆς ἐκβαλεῖν ἐν τῇ βουλῇ,
 τὴν τῆβεννον ἀναβαλόμενον· εἰσα θαυμάσαντων τὸ
 μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, εἰπὼν, ὡς ἡ ταῦτα φέρον-
 σα χώρα τριῶν ἡμερῶν πλοῦν ἀπέχει τῆς Ρώμης.
 Ἐκεῖνα δ' ἤδη καὶ βιαιότερον, τὸ περὶ παντός οὐ
 δήποτε πράγματος γνώμην ἀποφαινόμενον, προσε-
 πιφακτεῖν οὕτως· „Δοκεῖ δέ μοι καὶ Καρχηδόνα μὴ
 εἶναι.“ Τούναντιον δὲ Πόπλιος Σκηπίων, ὁ Νασι-
 κῆς ἐπικαλούμενος, αἰεὶ διετέλει λέγων καὶ ἀποφαι-
 νόμενος· „Δοκεῖ μοι Καρχηδόνα εἶναι.“ Πολλὰ
 γὰρ, ὡς εἴκεν, ὕβρει τὸν δῆμον ὄραν ἤδη πλημμε-
 λούντα, καὶ δι' εὐτυχίαν καὶ φρόνημα τῆ βουλῇ
 δυσκάθεκτον ὄντα, καὶ τὴν πόλιν ὅλην ὑπὸ δυνα-
 μεως, ὅπῃ ῥέψει ταῖς ὁρμαῖς, βία συνεφελκόμενον,
 ἐβούλετο τοῦτον γοῦν τὸν φόβον ὥσπερ χαλινὸν
 ἐπικεῖσθαι σωφρανιστήρα τῆ θρασυτήτι των πολ-
 λῶν· ἔλαττον μὲν ἠγούμενος ἰσχύειν Καρχηδονίους
 τοῦ περιγενέσθαι Ρωμαίων, μείζον δὲ τοῦ κατα-
 φρονεῖσθαι. Τῷ δὲ Κατῶνι τοῦτ' αὐτὸ δεινὸν
 ἐφαίνετο, βακχεύοντι τῷ δήμῳ καὶ σφαλλομένῳ τὰ
 πολλὰ δι' ἐξουσίαν, πόλιν αἰεὶ μεγάλην, συνὶ δὲ καὶ
 ἠφροῦσαν ὑπὸ συμφορῶν καὶ κενολασμένην, ἐπικρέ-

μασθαι, καὶ μὴ παντάπασιν τοὺς ἔξωθεν ἀναλαῖσθαι τῆς ἡγεμονίας φύσας, ἀναφοράς αὐτοῖς πρὸς τοὺς οἰκοθεν ἀμαρτίας ἀπολιπόντας. Οὕτω μὲν ἐξεργάσασθαι λέγεται πρὸς τούτου καὶ τελευταίου ὁ Κατὼν ἐπὶ Καρχηδονίου πόλεμον. Ἀρξάμενον δὲ πολέμου, ἐτελεύτησεν, ἀποθεσπίσας περὶ τοῦ μέλλοντος ἐπιθήσειν τῷ πολέμῳ τέλος ἀνδρός, ὃς ἦν τότε μὲν νεανίας, χεῖραρχος δὲ στρατευόμενος, ἀπεδείκνυτο καὶ γνῶμης ἔργῳ καὶ τόλμης πρὸς τοὺς ἀγῶνας. Ἀπαρχελλομένῳ δὲ τούτων εἰς Ρώμην, πηγήσασθαι εὐμενον τὰν Κατῶνα φασὶν εἰπεῖν.

Ὅλος πέπνυται, τοὶ δὲ σκιάι αἴσσανται.

Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἀπόφασιν κατὰ τὸ ἔργον ἐββαίωσεν ὁ Σηπλίον. Ὁ δὲ Κατὼν ἀπέλεπε γενίαν, ἵνα μὲν νῖον ἐκ τῆς ἐπιγαμηθείσης, ἢ παρωνύμιον ἔφαμεν γενέσθαι Σαλωνίου, ἵνα δὲ ἕταρον ἐκ τοῦ τελευτήσαντος νῖου. Καὶ Σαλωνίος μὲν ἐτελεύτησε στρατηγῶν, ὁ δ' ἐξ αὐτοῦ γενομένος Μάρκος ἀπέτευσεν. Ἦν δὲ πάμπαν οὗτος τοῦ φιλοσοφῆαι Κατῶνος, ἀνδρός ἀρετῆ καὶ δόξης τῶν κατ' αὐτὸν ἐπέφρασεστάτου γενομένου.

COMPARATIO ARISTIDIS

CVM CATONE MAIORE,

Τετραμμένων δὲ καὶ περὶ τούτων τῶν ἀξίων μνή- 353
 μης, ὅλος ὁ τούτου βίος ὅλον τῷ θατίῳ παρατε-
 θείς, οὐκ εὐθειώρητον ἔχει τὴν διαφορὰν, ἐναφανι-
 ζομένην πολλαῖς καὶ μεγάλαις ὁμοιώσειν. Εἰ δὲ
 δεῖ κατὰ μέρος τῇ συγκρίσει διαλαβεῖν, ὡσπερ ἔπος,
 ἢ γραφὴν, ἑκάτερον, τὸ μὲν ἐξ οὐχ ὑπαρχούσης
 ἀφορμῆς εἰς πολιτείαν καὶ δόξαν ἀρετῆ καὶ δυνα-
 μει προελθεῖν ἀμφοτέροις κοινόν ἐστι. Φαίνεται
 δ' ὁ μὲν Ἀριστείδης, ὅπου τότε μεγάλων οὐσῶν
 τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ταῖς οὐσίαις ἐτι συμμέτροις καὶ
 ὁμαλοῖς ἐπιβαλὼν δημαγωγοῖς καὶ στρατηγοῖς, ἐπι-
 φανῆς γενέσθαι. Τὸ γὰρ μέγιστον ἦν τίμημα τότε
 τῶν πεντακοσιομεδίωνων, τὸ δὲ δευτέρον ἵππεις,
 τριακοσίων ἔσχατον δὲ καὶ τρίτον οἱ ζευγῆται, δια-
 κοσίω. Ὁ δὲ Κάτων ἐκ πολίχνης τε μικρᾶς καὶ
 διαίτης ἀγροίκου δοκούσης φέρον ἀφήκεν ἑαυτὸν
 ὡσπερ εἰς πέλαγος ἀχανές τὴν ἐν Ῥώμῃ πολιτείαν,
 οὐκ ἐτι Κοουρίων καὶ Φαβρικίων καὶ Οστικίων ἔρ-
 γον οὐσαν ἡγεμόνον, οὐδ' ἀπ' ἀρότρου καὶ σκαφίου
 πένητας καὶ αὐτουργοὺς ἀναβαίροντας ἐπὶ τὸ βῆμα
 προσεμένην ἀρχοντας καὶ δημαγωγούς, ἀλλὰ πρὸς
 γένῃ μεγάλα, καὶ πλοῦτους, καὶ νομας, καὶ σπου-
 दाρχίας, ἀποβλέπειν εἰθισμένην, καὶ δὲ ὄγκον ἤδη
 καὶ δυνάμειν, ἐκτραυφῶσαν τοῖς ἀρχεῖν ἀξιοῦσιν.
 Οὐκ ἦν δ' ὁμοίων ἀντιπάλῳ χρεῖσθαι Θερμιοκλεῖ,

μήτ' ἀπὸ γένους λαμπρῶ, καὶ κεκτημένῳ μέτρῳ (πέντε γὰρ, ἢ τριῶν ταλάντων οὐσίαν αὐτῷ γενέσθαι λέγουσιν, ὅτε πρῶτον ἤητετο τῆς πολιτείας) καὶ πρὸς Σκηπίωνα, Αφρικανούς, καὶ Σερονίδους Γάλβας, καὶ Κοϊντίους Φλαμινίους ἀμιλλᾶσθαι περὶ πρωτείων, μηδὲν ὀρηκτόριον ἔχοντα, πλὴν φωνῆ παρρησιαζομένην ὑπὲρ τῶν δικαίων. 1100

II. Ἐτι δ' Ἀριστείδης μὲν ἐν Μαραθῶνι, καὶ κάλιν ἐν Πλαταιαῖς, δέκατος ἦν στρατηγὸς Κάτων δὲ δευτέρος μὲν ὑπάτος ἠρέθη, πολλῶν ἀντιμετιόντων, δευτέρος δὲ τιμητῆς, ἑπτὰ τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ πρῶτους ἀμιλλωμένους ὑπερβαλόμενος. Καὶ μὴν Ἀριστείδης μὲν ἐν οὐδενὶ τῶν κατορθωμάτων γέγονε πρῶτος, ἀλλὰ Μιλτιάδης ἔχει τοῦ Μαραθῶνος τὸ πρωτεῖον, Θεμιστοκλῆς δὲ τῆς Σαλαμῖνος ἐν δὲ Πλαταιαῖς φησὶν Ἡρόδοτος ἀνελέσθαι καλλίστην νίκην Πανσάνιον Ἀριστείδῃ δὲ καὶ τῶν δευτερίων ἀμφισβητοῦσι Σωφάνας, καὶ Ἀμεινίαι, καὶ Καλλιμαχοί, καὶ Κυναίγυροι, διαπρεπῶς ἀριστεύσαντες ἐν ἐκείνοις τοῖς ἀγῶσι. Κάτων δ' οὐ μόνον αὐτὸς ὑπατεύσας ἐπρωτεύσει καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ κατὰ τὸν Ἰβηρικὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ χιλιάρχων περὶ Θερμοπόδας, ὑπατεύσαντος ἑτέρου, τὴν δοξάν εἶχε τῆς νίκης, μεγάλας ἐπ' Ἀντιόχῳ Ῥωμαίοις ἀναπετάσας κλεισιάδας, καὶ πρῶτον μόνον ὄρωντι τῷ βασιλεῖ περιστήσας κατὰ νότον τὸν πόλεμον. Ἐκείνη γὰρ ἡ νίκη, περιφανῶς ἔργον οὐσα Κάτωνος, ἐξήλασε τῆς Ἑλλάδος τὴν Ἀσίαν, καὶ παρέσχεν ἐπιβατὴν αὐθις Σκηπίωνι. Πωλεμουῦντες μὲν οὖν ἀήττητοι γέγονασιν ἀμφότεροι περὶ δὲ τὴν πολιτείαν Ἀριστείδης μὲν ἐπταίσειν, ἔξωστρακισθῆς καὶ καταστασιασθεῖς ὑπὸ Θεμιστοκλέους. Κάτων δ', οἵπερ ἦσαν ἐν Ῥώμῃ δυνατώτατοι καὶ μέγιστοι, πᾶσιν, ὡς ἔπος εἶπεν, ἀντιπάλους χωόμενος, καὶ μέχρι γῆρας, ὡσπερ ἀθλητῆς, ἀγωνιζόμενος, ἀπῴστα διετήρησεν ἑαυτὸν. Πλήστας δὲ καὶ φυγῶν δημοσίας δίκας, καὶ δῶξας, πολλὰς μὲν εἶλε, πᾶσας δ' ἀπέφευγε, πρόβλημα τοῦ βίου καὶ δραστηρίων ὀργάνων ἔχων τὸν λόγον ὅ

δικαιότεραν ἢ τις, ἢ τύχη καὶ δαίμονι τοῦ ἀνδρός, τὸ μηδὲν παθεῖν παρ' ἀξίαν ἀνατιθείη. Μέγα γὰρ 354 καὶ Ἀριστοτέλει τῷ φιλοσόφῳ τοῦτο πρόσεμαρτύρησεν Ἀντίπατρος, γράφων περὶ αὐτοῦ μετὰ τὴν τελευταίαν, ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ ἀπὸ καὶ τὸ πιθανὸν εἶχεν.

III. Ὅτι μὲν δὴ τῆς πολιτικῆς ἀνθρωπος ἀρετῆς οὐ κτᾶται τελειότεραν, ὁμολογουμένον ἐστὶ ταύτης δὲ που μῶριον οἱ πλεῖστοι τὴν οικονομικὴν οὐ μικρὸν τίθενται. Καὶ γὰρ ἡ πόλις, οἰκὼν τι σύστημα καὶ κεφάλαιον οὖσα, ῥώννυται πρὸς τὰ δημόσια, τοῖς ἰδίαις βίαις τῶν πολιτῶν εὐθενοῦντων. Ὅπου καὶ Λυκούργος ἐξοικίσας μὲν ἀργύριον, ἐξοικίσας δὲ χρυσὸν τῆς Σπάρτης, νόμισμα δὲ διεφθαρμένον περὶ σιδήρου θέμενος αὐτοῖς, οικονομίας οὐκ ἀπήλλαξε τοὺς πολίτας, ἀλλὰ τὰ τρυφῶντα καὶ ὑπουλα καὶ φλεγμῶντα τοῦ πλοῦτου περιελών, ὑπὸς εὐπορήσασιν τῶν ἀναγκαίων καὶ χρησίμων ἅπαντες, ὡς ἄλλος οὐδεὶς νομοθέτης προνόησε, τὸν ἄπορον καὶ ἀνέστιον καὶ πένητα συνοικον ἐπὶ κεινωσίᾳ πολιτείας μᾶλλον τοῦ πλοῦσιον καὶ ὑπερόγκον φοβηθεῖς. Φαίνεται τοίνυν ὁ μὲν Κάτων οὐδὲν τι φαυλότερος οἴκῳ προστάτης, ἢ πόλεως, γενόμενος. Καὶ γὰρ αὐτὸς ἠὔξησε τὸν αὐτοῦ βίον, καὶ κατέστη διδάσκαλος οικονομίας καὶ γεωργίας ἑτέροις, πολλὰ καὶ χρήσιμα περὶ τούτων συλλεξάμενος. Ἀριστείδης δὲ τῇ πενίᾳ καὶ τὴν δικαιοσύνην συνδιέβαλεν, ὡς αἰκοφθόρον καὶ πτωχοποιὸν, καὶ πᾶσι μᾶλλον, ἢ τοῖς κεκτημένοις, ὠφελίμον. Καίτοι πολλὰ μὲν Ἡσίοδος πρὸς δικαιοσύνην ἀρὰ καὶ οικονομίαν παρακαλῶν ἡμᾶς εἶρηκε, καὶ τὴν ἀρχὴν ὡς ἀδικίας ἀρχὴν λελοιδόσηκεν. Ἐδὲ καὶ Ὀμήρῳ πεποιήται

Ἔργον δὲ μοι οὐ φίλον ἦεν,

Οὐδ' οἰκοφελὴ, ἣ τε τρέφει ἀγλαὰ τέκνα.

Ἀλλὰ μοι αἰεὶ τῆς ἐπιήρητοι φίλαι ἦσαν,

Καὶ πόλεμοι, καὶ ἄκοντες εὐξέστοι, καὶ οἴστω

ὡς τοὺς αὐτοὺς ἀμελοῦντας οἰκίας, καὶ περιζομένους ἐξ ἀδικίας. Οὐ γὰρ, ὡς τοῦλαιον οἱ ἱατροὶ φασὶ τοῦ σώματος εἶναι τοῖς μὲν ἐκτὸς ὠφελιμώτατον, τοῖς δ' ἐκτὸς βλαβερώτατον, οὕτως ὁ δίκαιος ἑτέροις μὲν ἐστὶ

χρήσιμος, αὐτοῦ δὲ καὶ τῶν ἰδίων ἀκηδής. Ἄλλ' ἔοικε ταύτη πεπηρωσθαι τῷ Ἀριστείδῃ τὸ πολιτικόν, εἴπερ, ὡς οἱ πλείστοι λέγουσιν, οὐδὲ προῖκα τοῖς θυγατέροις, οὐδὲ ταφῆν αὐτῷ καταλιπέσθαι προύνησεν. Ὄθεν ὁ μὲν Κατωρός οἶκος, ἄχρι γένους τετάρτου, στρατηγούς καὶ ὑπατοὺς τῇ Ρώμῃ παρεῖχε καὶ γὰρ υἰώνοι, καὶ τούτων ἔτι παῖδες, ἤρξαν ἀρχὰς τὰς μεγίστας. Τῆς δ' Ἀριστείδου, τοῦ πρωτεύσαντος Ἑλλήνων, γενεᾶς ἡ πολλὴ καὶ ἄπορος πενία, τοὺς μὲν εἰς ἀγροτικούς κατέβαλε πύνακας, τοὺς δὲ δημοσίῳ τὰς χεῖρας ἐρύνω δι' ἔνδειαν ὑπέχειν ἠνάγκασεν, οὐδενὶ δὲ λαμπρὸν οὐδέν, αὐδ' ἄξιον ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς φρονῆσαι παρεσχεν.

IV. Ἡ τοῦτο πρῶτον ἀμφιλογίαν ἔχει. Πενία γὰρ αἰσχρὰν οὐδαμοῦ μὲν δι' αὐτὴν, ἀλλ' ὅπου δείγμα θαθυμίας ἐστίν, ἀκρασίας, πολυτελείας, ἀλογίας· ἀνδρὶ δὲ σώφρονι, καὶ φιλοπόνῳ, καὶ δικαίῳ, καὶ ἀνδρείῳ, καὶ δημοσίεοντι ταῖς ἀρεταῖς ἀπασαῖς, συναύσα, μεγαλοψυχίας ἐστὶ καὶ μεγαλοφροσύνης σημεῖον. Οὐ γὰρ ἐστὶ πράττειν μεγάλα, φροντίζοντα μικρῶν· οὐδὲ πολλοῖς θεομένοις βοηθεῖν, πολλῶν αὐτῶν θεόμενον. Μέγα δ' εἰς πολιτείαν ἐφόδιον, οὐχ ὁ πλοῦτος, ἀλλ' αὐτάρκεια, τῷ μηδενὸς ἰδίᾳ τῶν περιττῶν δεῖσθαι, πρὸς οὐδεμίαν ἀσχολίαν ἀγούσα τῶν δημοσίων. Ἀπροσδεῆς μὲν γὰρ ἀπλῶς ὁ θεός, ἀνθρώπινης δ' ἀρετῆς, ἣ συναγεται πρὸς τὸ ἐλάχιστον ἢ χρεῖα, τοῦτο τελειότατον. Ὡς γὰρ σῶμα 355 το καλῶς πρὸς εὐεξίαν κεκραμένον, οὐτ' ἐσθῆτος, οὔτε τροφῆς δεῖται περιττῆς, οὕτω καὶ βίος καὶ αἵμας ὑγιαίνων ἀπὸ τῶν τυχοῦτων διοικεῖται. Δεῖ δὲ τῇ χρεῖα συμμετρον ἔχειν τὴν κτήσιν· ὡς ὁ γε πολλὰ συναγων, ὀλίγοις δὲ χρωόμενος, οὐκ ἐστὶν αὐτάρκης, ἀλλ' εἴτε μὴ δεῖται, τῇ παρασκευῇ ὧν οὐκ ὀρέγεται, ματαῖος, εἴτ' ὀρέγεται, μικρολογία καλοῦσιν τὴν ἀπάλαυσιν, ἄθλιος. Αὐτοῦ χεῖροι Κατωρός ἠδέως ἂν πυθολίμην. Εἰ μὲν ἀπολαυστὸν ὁ πλοῦτος ἐστὶ, τί σεμνύνη τῷ πολλὰ κερτημένος ἀρκεῖσθαι μετρίοις; εἰ δὲ λαμπρὸν ἐστίν, ὡσπερ ἐστίν, ἄρτω τε χρῆσασθαι τῷ προστυχόντι, καὶ πικρῶν ἂν ἐργατῶν πύνασαι

καὶ θεράποντες, οἶνον, καὶ πορφύρας μὴ δεηθῆναι, μὴτ' οἰκίας κεκοιναμένης, οὐδὲν οὐτ' Ἀριστείδης, οὐτ' Ἐπαμινώνδας, οὐτε Μάνιος Κούριος, οὐτε Γαῖος Φαβρίκιος ἐπέλιπον τοῦ προσήκοντος, χαίρειν ἔχσαντες τὴν κτήσιν, ὧν τὴν χρῆσιν ἀπεδοκίμαζον. Οὐ γὰρ ἦν ἀναγκαῖον ἀνθρώπων, γογγυλίδας ἠδιστον ὄψον πεποιημένω, καὶ δι' αὐτοῦ ταύτας ἔψοντι, ματτούσης ἅμα τῆς γυναικὸς ἄλφριτα, τοσαῦτα περὶ ἀσσαρίου θρυλλεῖν, καὶ γράφειν, ἀφ' ἧς ἂν τις ἐργασίας τάχιστα πλούσιος γένοιτο. Μέγα γὰρ τὸ εὐτελὲς καὶ αὐτάρκες, ὅτι τῆς ἐπιθυμίας ἅμα καὶ τῆς φροντίδος ἀπαλλάττει τῶν περιττῶν. Διὸ καὶ τοῦτο φασὶν ἐν τῇ Καλλίου δίκη τὸν Ἀριστείδην εἰπεῖν, ὡς αἰσχύνεσθαι πένιαν προσήκει τοῖς ἀκουσίως πενομένοις, τοῖς δ' ὡσπερ αὐτὸς, ἐκουσίως, ἐγκαλλωπιζέσθαι. Γελοῖον γὰρ οἶεσθαι, ὀφθυμίας εἶναι τὴν Ἀριστείδου πένιαν, ᾧ παρῆν, αἰσχρὸν εἰργασμένω μηδὲν, ἀλλ' ἓνα σκυλεύσαντι βάρβαρον, ἢ μίαν πτηνὴν καταλαβόντι, πλουσίω γενέσθαι. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων.

V. Στρατηγίαι δὲ τοῦ μὲν Κάτωνος οὐδὲν ὡς μεγάλους πράγμασι μέγα προσέθηκαν, ἐν δὲ ταῖς Ἀριστείδου τὰ κάλλιστα καὶ λαμπρότατα καὶ πρῶτα τῶν Ἑλληνικῶν ἔργων ἔστιν, ὁ Μαραθῶν, ἢ Σαλαμίς, αἱ Πλαταιαί. Καὶ οὐκ ἄξιον δῆπου παραβάλλειν τῷ Ξέρξῃ τὸν Ἀντίοχον, καὶ τὰ περιαιρεθέντα τῶν Ἰβηρικῶν πέλειων τελεῖται ταῖς τοσαύταις μὲν ἐν γῆ, τοσαύταις δ' ἐν θαλάσῃ πεσούσαις μυριάσιν. Ἐν οἷς Ἀριστείδης ἔργω μὲν οὐδενὸς ἐλείπετο, δόξης δὲ καὶ στεφάνων, ὡσπερ ἀμέλει πλούτου καὶ χρημάτων, ὑφῆκατο τοῖς μᾶλλον δεομένοις, ὅτι καὶ πάντων τούτων διέφερον. Ἐγὼ δ' οὐ μέμφομαι μὲν Κάτωνος τὸ μεγαλύνειν αἰεὶ καὶ πρῶτον ἑαυτὸν ἀπάντων τίθεσθαι καίτοι φησὶν ἐν τινι λόγῳ, τὸ ἐπαινεῖν αὐτὸν, ὡσπερ τὸ λοιδορεῖν, ἄτοπον εἶναι· τελειότερος δὲ μοι δοκεῖ πρὸς ἀρετὴν τοῦ πολλὰκις ἑαυτὸν ἐγκωμιαζόντος ὁ μὴδ' ἑτέρων τοῦτο ποιούντων δεόμενος. Τὸ γὰρ ἀφιλότιμον οὐ μικρὸν εἰς πρότητα πολιτικὴν ἐφόδιον καὶ τούναντίον ἢ φιλοτιμία χαλεπὸν, καὶ φθόνου

γονιμώτατον; ἧς ὁ μὲν ἀπήλλακτο παντάπασιν, ὁ δὲ καὶ πάνυ πολλῆς μετεῖχεν. Ἀριστείδης μὲν γε, Θεμιστοκλεῖ τὰ μέγιστα συμπράττων, καὶ τρόπον τινὰ τὴν στρατηγίαν αὐτοῦ δορυφορῶν, ὠρθῶσε τὰς Ἀθηνας. Κάτων δ', ἀντιπράττων Σκηπίωνι, μικροῦ μὲν ἀνέτροσε καὶ διελυμήνατο τὴν ἐπὶ Καρχηδονίους αὐτοῦ στρατηγίαν, ἢ τὸν ἀήττητον Ἀντίβαν καθεῖλε. Τέλος δέ, μηχανώμενος αἰεὶ τινος ὑποψίας καὶ διαβολῆς, αὐτὸν μὲν ἐξήλασε τῆς πόλεως, τὸν δ' ἀδελφὸν αἰσχίστη κλοπῆς καταδίκη περιέβαλεν.

VI. Ἦν τοίνυν πλείστοις ὁ Κάτων κεκόσμηται καὶ καλλίστοις ἐπαίνοις αἰεὶ σωφροσύνην, Ἀριστείδης μὲν ἄθικτον ὡς ἀληθῶς καὶ καθαρὰν ἐτήρησεν αὐτοῦ δὲ τοῦ Κάτωνος ὁ παρ' ἀξίαν ἅμα καὶ παρ' ὄραν γάμος οὐ μικρὰν, οὐδὲ φαύλην εἰς τοῦτο διαβολὴν κα-
 356 τεσκέδασε. Πρῶτον γὰρ ἦδη τοσοῦτον ἐνηλικώ παιδί, καὶ γυναικί νύμφη παιδός, ἐπιγῆμαι κόρην ὑπηρετοῦ καὶ δημοσιευόντος ἐπὶ μισθῷ πατρός, οὐδαμοῦ καλόν. Ἄλλ' εἴτε πρὸς ἡδονὴν ταῦτ' ἐπραξεν, εἴτ' ὀργῇ, διὰ τὴν ἑταίραν ἀμυνόμενος τὸν υἱόν, αἰσχύνῃν ἔχει καὶ τὸ ἔργον καὶ ἡ πρόφασις, ὅτι δ' αὐτός ἐχρήσατο λόγῳ κατειρωνεύμενος τὸ μειράκιον, οὐκ ἦν ἀληθής. Εἰ γὰρ ἐβούλετο παιῖδας ἀγαθοὺς ὁμοίως τεκνῶσαι, γάμον ἔδει λαβεῖν γενναῖον, ἐξ ἀρχῆς σκεψάμενον· οὐχ ἕως μὲν ἐλάνθανεν ἀνεγγυφ γυναικί καὶ κοινῇ συγκοιμώμενος, ἀγαπᾶν· ἐπεὶ δ' ἐφωράθη, ποιήσασθαι πενθερόν, ὃν ῥᾶστα πείσειν, οὐχ ὅτι καλλίστα κηδεύσειν ἕμελλον.

PLUTARCHI
VITAE PARALLELAE.

NOVA EDITIO ACCURATA

IN USUM

PRAELECTIONVM ACADEMICARVM
ET SCHOLARVM.

TOMVS IV.

LIPSIÆ
SVMTIBVS J. A. G. WEIGELII.
LVGDVNI. BATAVORVM
APVD S. ET J. LVCHTMANS.
1820.

ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ.

Κλειάνδρος ἦν ἐν Μαντινείᾳ γένους τε πρώτου, 556
καὶ δυναθεὶς ἐν τοῖς μάλιστα τῶν πολιτῶν· τύχη
δὲ χρησαμένος, καὶ τὴν ἑαυτοῦ φυγὼν, ἦκεν εἰς Με-
γάλην πόλιν, οὐχ ἥμισυ διὰ τὸν Φιλοποίμενος πα-
τέρα, Κραῦγιν, ἄνδρα πάντων ἕνεκα λαμπρὸν, ἰδίᾳ
δὲ πρὸς ἐκείνον οἰκίῳς ἔχοντα. Ζῶντος μὲν οὖν αὐ-
τοῦ πάντων ἐτύγχανε, τελευτήσαντος δὲ τὴν ἀμοιβὴν
τῆς φιλοξενίας αποδιδούς, ἔθρεψεν αὐτοῦ τὸν υἱὸν
ἔρφανόν ὄντα, καθάπερ φησὶν Ὅμηρος ὑπὸ τοῦ
Φοίνικος τὸν Ἀχιλλεῖα τραφῆναι, γενναίαν τινα καὶ
βασιλικὴν τοῦ ἥθους εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πλάσσει καὶ
αὐξήσει λαμβάνοντος. Ἢδη δὲ τοῦ Φιλοποίμενος
ἀντίπαιδος ὄντος, Ἐκδημος καὶ Δημοφάνης, οἱ Με-
γάλοπολιταί, διεδέξαντο τὴν ἐπιμέλειαν, Ἀρκεσίλαον
συνήθεις ἐν Ἀκαδημία γεγονότες, καὶ φιλοσοφίαν
μάλιστα τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἐπὶ πολιτείᾳ καὶ πρά-
ξεις προαγαγόντες. Οὗτοι καὶ τῆς ἑαυτῶν πατρίδα
τυραννίδος ἀπήλλαξαν, τοὺς ἀποκτενοῦντας Ἀρι-
στόδημον κρυφα παρασκευάσαντες· καὶ Νικοκλέα
τὸν Σικυώνιον τύραννον Ἀράτῳ συνεξέβαλον, καὶ
Κρηναίοις δεηθείσιν, τεταραγμένων τῶν κατὰ τὴν
πόλιν καὶ νοσούντων, πλεύσαντες εὐνομίαν ἔθεντο,
καὶ διεκόσμησαν ἄριστα τὴν πόλιν. Αὐτοὶ γε μὴν
ἐν ταῖς ἄλλοις ἔρχαις καὶ τὴν Φιλοποίμενος ἐποι-
οῦντο παιδεύσειν, ὡς κοινὸν ὄφελος τῇ Ἑλλάδι τῶν
ἄνδρα τούτου ὑπὸ φιλοσοφίας ἀπεργασόμενοι. Καὶ

γὰρ, ὡς περ ὀψίγονον ἐν γῆρα, ταῖς τῶν παλαιῶν
 ἡγεμόνων ἐπιτεκούσα τούτων ἀρεταῖς ἢ Ἑλλάς,
 ἡγάπησε διαφερόντως, καὶ συνῆύξησε τῇ δόξῃ τὴν
 δύναμιν. Ῥωμαίων δὲ τις ἐπαινῶν, ἔσχον αὐτὸν
 Ἑλλήνων προσεῖπεν, ὡς οὐδένα μέγαν μετὰ τού-
 τον εἴτε τῆς Ἑλλάδος ἄνδρα γειναμένης, οὐδὲ αὐτῆς
 ἄξιον.

II. Ἦν δὲ τὸ μὲν εἶδος οὐκ αἰσχρὸς, ὡς ἐνιοὶ
 νομίζουσιν· εἰκόνα γὰρ αὐτοῦ διαμένουσαν ἐν Δελ-
 φοῖς ὀρώμεν. Τὴν δὲ τῆς ξένης τῆς Μεγαρικῆς
 ἀγνοίαν συμβῆναι λέγουσι δι' ευκολίαν τινα καὶ
 357 ἀφέλειαν αὐτοῦ. Πυνθανομένη γὰρ ἔρχεσθαι
 πρὸς αὐτοὺς τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀγατῶν, ἔθορου-
 βεῖτο, παρασκευάζουσα δεῖπνον, οὐ παρόντος κατὰ
 τύχην τοῦ ἀνδρός. Ἐν τούτῳ δὲ τοῦ Φιλοποίμενος
 εἰσελθόντος, γλαμύδιον εὐτελὲς ἔχοντος, οἰομένης
 τινα τῶν ὑπηρετῶν εἶναι καὶ προσδρόμιον, παρεκά-
 λει τῆς διακονίας συνεφάπασθαι. Καὶ ὁ μὲν εὐ-
 θὺς ἀπορρίψας τὴν γλαμύδα τῶν ξύλων ἔσχισεν·
 ὁ δὲ ξένος ἐπεισελθὼν, καὶ θεασάμενος· Τί τοῦτο,
 ἔφη, Φιλοποίμην; Τί γὰρ ἄλλο, ἔφη δωρίζων
 ἐκείνος, ἢ κακῶς ὀψεως δίκας δίδωμι; Τοῦ δ' ἄλλου
 ὁπίματος τὴν φύσιν ἐπισκοπῶν ὁ Τίτος εἶπεν·
 ὦ Φιλοποίμην, ὡς καλὰς χεῖρας ἔχεις καὶ σκέλη·
 γαστέρα δ' οὐκ ἔχεις. Ἦν γὰρ ἐκ τῶν μέσων στε-
 νώτερος. Τὸ μὲντοι σκῶμμα πρὸς τὴν δύναμιν οὐκ
 τοῦ μᾶλλον ἐλέχθη. Καὶ γὰρ ὀπλίτας ἔχων ἀγα-
 θοῦς καὶ ἱππεῖς, χρημάτων πολλὰς οὐκ εὐπόρετα.
 Ταῦτα μὲν οὖν ἐν ταῖς σχολαῖς περὶ τοῦ Φιλοποιμέ-
 νου λέγεται.

III. Τοῦ δ' ἠθους τὸ φιλότιμον οὐκ ἦν παν-
 τὰ πασι φιλονεικίας καθαρὸν, οὐδ' ὀργῆς ἀπηλλαγμέ-
 νον· ἀλλὰ, καὶ περ Ἐκαμινάνθου βουλόμενος εἶναι
 μάλιστα ζηλωτῆς, τὸ θρασυῆριον καὶ συντοῦν αὐτοῦ
 καὶ ὑπὸ χρημάτων ἀπαθὲς ἰσχυρῶς ἐμιμείτο· τῷ δὲ
 πρῶν καὶ βαθεῖ καὶ φιλανθρωπῶν παρὰ τὰς πολιτι-
 κὰς διαφορὰς ἐμμένειν οὐ θανάμενος δι' ὀργὴν καὶ
 φιλονεικίαν, μᾶλλον ἔδοκει στρατιωτικῆς, ἢ πολιτι-

πῆς, ἀρετῆς οἰκεῖός εἶναι. Καὶ γὰρ ἐπὶ παιδῶν εὐ-
 θύς ἦν φιλοστρατιώτης, καὶ τοῖς πρὸς τοῦτο χρησί-
 μοις καθήμασιν ὑπήκουε προθύμως, ὀπλομαχῶν καὶ
 ἑπιπέμων. Ἐπεὶ δὲ καὶ παλαίειν εὐφυῶς ἐδόκει, καὶ
 παρεκάλουν αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἀθλήσειν ἐνίοι τῶν φίλων
 καὶ τῶν ἐπιτρόπων, ἠρώτησαν αὐτούς, μὴ τι πρὸς
 τὴν στρατιωτικὴν ἀσκήσιν ὑπὸ τῆς ἀθλήσεως βλαβή-
 σοιτο. Τῶν δὲ φασμένων, ὅπερ ἦν, ἀθλητικὸν στρα-
 τιωτικὸν σῶμα καὶ βίον διαφέρειν τοῖς πᾶσι, μά-
 λιστα δὲ διαίταν ἑτέραν καὶ ἀσκήσιν εἶναι, τῶν μὲν
 ἔπνω τε πολλῶ καὶ πλησμοναῖς ἐνδελεχεῖαι, καὶ κινή-
 σεσι τεταγμέναις καὶ ἡσυχίαις αὐξήσων τε καὶ δια-
 φυλαττόντων τὴν ἕξιν, ὑπὸ πάσης ῥοπῆς καὶ πα-
 ρεκβάσεως τοῦ συνήθους ἀκροσφαλῆ πρὸς μεταβολὴν
 οὕσαν· τὰ δὲ, πάσης μὲν πλάνης ἔμπειρα καὶ πά-
 σης ἀνωμαλίας προσῆκον εἶναι, μάλιστα δὲ φέρειν
 ῥαδίως μὲν ἐνδειαν εἰθισμένα, ῥαδίως δ' ἀγροπνίαν·
 ἀκούσας ὁ Φιλοποίμην, οὐ μόνον αὐτὸς ἔφυγε τὸ
 πρᾶγμα καὶ κατεγέλασεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγῶν ὕστε-
 ρον, ἀτιμίαις καὶ προπηλακισμοῖς, ὅσων ἦν ἐπ' αὐ-
 τῷ, πᾶσαν ἀθλήσειν ἐξέβαλεν, ὡς τὰ χρησιμώτατα
 τῶν σωμάτων εἰς τοὺς ἀναγκαίους ἀγῶνας ἀχρηστα
 ποιούσαν.

IV. Ἀπαλλαγείς δὲ διδασκάλων καὶ παιδαγω-
 γῶν, ἐν μὲν ταῖς πολιτικαῖς στρατείαις, ἄς ἐποι-
 οῦντο κλωπείας ἕνεκα καὶ λεηλασίας εἰς τὴν Λακων-
 νικὴν ἐμβάλλοντες, εἵθισεν αὐτὸν, πρῶτον μὲν ἐκ-
 στρατευνόντων, ὕστατον δ' ἀπερχομένων βυθίζειν.
 Σχολῆς δ' οὐσης, ἢ κνηρῶν διεπόνει τὸ σῶμα, καὶ
 κατεσκεύαζε κούφον ἄμα καὶ ῥωμαλέον, ἢ γεωργῶν.
 Ἦν γὰρ ἀγρὸς αὐτῷ καλὸς ἀπὸ σταδίων εἴκοσι τῆς
 πόλεως. Εἰς τοῦτον ἐβαδίξε καθ' ἡμέραν μετὰ τὸ
 ἄριστον, ἢ μετὰ τὸ δεῖπνον, καὶ καταβαλὼν ἑαυτὸν
 ἐπὶ στιβαδίῳ τοῦ τυχόντος, ὥσπερ ἕκαστος τῶν ἐρ-
 γατῶν, ἀνεπαύετο. Πρῶτ' δὲ ἀνάστας καὶ συνεφα-
 γάμενος ἔργον τοῖς ἀμπελοουργοῦσιν, ἢ βοηλατοῦσιν,
 αὐθις εἰς πόλιν ἀπῆει, καὶ περὶ τῆ ἀημῶσια τοῖς

φίλοις καὶ ταῖς ἀρχαῖσι συνησχολεῖτο. Ταῦ μὲν οὖν
 ἐκ τῶν στρατειῶν προσιόντα κατανήλισκεν εἰς ἔκτους
 καὶ ὄπλα καὶ λύσεις αἰχμαλώτων. Τὸν δ' οἶκον ἀπὸ
 τῆς γεωργίας αὐξάνει ἐπειράτο, δικαιοτάτω τῶν χρη-
 358 πατισμῶν οὐδὲ τοῦτο ποιούμενος πάροργον, ἀλλὰ
 καὶ πάνυ προσήκειν οἰόμενος οἰκεία κερτῆσθαι τῶν
 ἀλλοτρίων ἀφεξόμενον. Ἡκροῶτο δὲ λόγων, καὶ συγ-
 γραμμασι φιλοσόφων ἐνετυγχάνεν, οὐ πᾶσιν, ἀλλ'
 ἀφ' ὧν ἴδοκει πρὸς ἀρετὴν ἀφελείσθαι. Καὶ τῶν
 Ὀμηρικῶν, ὅσα τὰς πρὸς ἀνδρείαν ἐγείρειν καὶ πα-
 ροξύνειν ἐνόμιζε φαντασίας, τοῦτοις προσείχε. Τῶν
 δ' ἄλλων ἀναγνωσμάτων μάλιστα τοῖς Εὐαγγέλιου
 τακτικοῖς ἐνεφευετο, καὶ τὰς περὶ Ἀλέξανδρον ἱστο-
 ρίας κατεῖχε, τοὺς λόγους ἐπὶ τὰ πράγματα κατα-
 στρέφειν οἰόμενος, εἰ μὴ σχολῆς ἕνεκα καὶ λαλιᾶς
 ἀκάρπου περαίνοντο. Καὶ γὰρ τῶν τακτικῶν θεω-
 ρημάτων, τὰς ἐπὶ τοῖς πινακίοις διαγραφὰς ἑῶν χαι-
 ρειν, ἐπὶ τῶν τόπων αὐτῶν ἐλάμβανεν ἔλεγχον καὶ
 μελέτην ἐποιεῖτο, χωρίων συγκλίνας, καὶ πεδίων
 ἀποκοπὰς, καὶ ὅσα παρὰ θεῶν, ἢ τάφροις, ἢ
 στενωποῖς, πάθη καὶ σχήματα διασπωμένης καὶ πάλιν
 συστειλλομένης φάλαγγος, ἐπισκοπῶν αὐτὸς πρὸς
 αὐτὸν ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις, καὶ τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ προ-
 βάλλων. Ἔποιε γὰρ οὗτος ἀνὴρ περαιτέρω τῆς ἀνάγ-
 νης ἐμφυλοκαλῆσαι τοῖς στρατιωτικοῖς, καὶ τὸν πόλε-
 μον ὡς ποικιλωτάτην ὑπόθεσιν τῆς ἀρετῆς ἀπαρᾶ-
 σθαι, καὶ ὅπως καταφρονεῖν τῶν ἀπολειπομένων,
 ὡς ἀπράκτων.

V. Ἦδη δ' αὐτοῦ τριάκοντα ἔτη γεγονότος,
 Κλεομένης, ὁ βασιλεὺς Λακεδαιμονίων, τυκτός ἐξ-
 αἰφνης προσπεσὼν τῇ Μεγάλῃ πόλει, καὶ τὰς φυ-
 λακὰς βιασάμενος, ἐντός παρήλθε καὶ τὴν ἀγορὰν
 κατέλαβεν. Ἐκβοηθήσας δὲ Φιλοποίμην, τοὺς μὲν
 πολεμίους οὐ κατίσχυσεν ἐξελάσαι, καίπερ ἐρρω-
 μένως καὶ παραβολῶς διαγωνισάμενος· τοὺς δὲ
 πολίτας τρόπον τινὰ τῆς πόλεως ἐξέκλεψε, προσ-
 μαχόμενος τοῖς ἐπιδιώκονσι, καὶ τὸν Κλεομένην

περισπῶν ἐφ' αὐτὸν, ὡς χαλεπῶς καὶ μόλις ὕστατος ἀπελθεῖν ἀποβαλὼν τὸν ἵππον, καὶ τραυματίας γινόμενος. Ἐπεὶ δὲ προσέπεμψεν αὐταῖς ὁ Κλεομένης, εἰς Μεσαίνην ἀπελθεῖν, τὴν τε πόλιν μετὰ τῶν χρημάτων ἀποδίδουσι καὶ τὴν χώραν, ὅρῳ ὁ Φιλοποίμην τοὺς πολίτας ἀσμένως δεχομένους, καὶ σπυρόντας ἐπαλαθεῖν, ἐνίστη καὶ διεκώλυσε, τῷ λόγῳ διδάσκων, ὡς οὐκ ἀποδίδωσι τὴν πόλιν Κλεομένης, προσκαταίει δὲ τοὺς πολίτας, ἐπὶ τῷ καὶ τὴν πόλιν ἔχει βεβαιότερον· οὐ γὰρ ἔστιν αὐτὸν, ὅπως αἰκίως καὶ τέλῃ μετὰ φυλακῆν καθήμενος, ἀλλὰ καὶ τούτων ὑπ' ἐρήμιας ἐκπεσεῖσθαι. Ταῦτα λέγων, τοὺς μὲν πολίτας ἀπέστρεψε, τῷ δὲ Κλεομένει πρόφασιν παρέσχε λημνησθῆαι καὶ καταβαλεῖν τὰ πλεῖστα τῆς πόλεως, καὶ χρημάτων εὐπορήσασθαι μεγάλων ἐπιλθεῖν.

VI. Ἐπεὶ δ' Ἀντίγονος ὁ βασιλεὺς βοηθῶν ἐπὶ τοῦ Κλεομένην μετὰ τῶν Ἀχαιῶν ἐστράτευσε, καὶ τὰς περὶ Σιλλασίαν ἀκρας καὶ τὰς ἐμβολὰς κατέχοντι πρὸς αὐτοῦ, παρέταξε τὴν δύναμιν, ἕγγυς ἐπιχειρῆσαι καὶ βιάζεσθαι ἀνασώνμενος· ἦν μὲν ἐν τοῖς ἰππέυσιν μετὰ τῶν αὐτοῦ πολιτῶν τεταγμένος ὁ Φιλοποίμην, καὶ παραστάτης εἶχεν Ἄλλυριους, οἷς τὰ ληγοντα τῆς παραταξέως συνεπέφρακτο, πολλοῖς αὖσι καὶ μικροῖς. Εἰρητὰ δ' αὐτοῖς ἐφειδόμενος ἠσυχίαν εἶχειν, ἕγγυς ἂν ἀπὸ θατέρου κέρως ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀρθεῖ φονικῆς ὑπὲρ σωρίσεως διατεταμένη. Τῶν δ' ἠσυχόντων τοῖς Ἄλλυριοῖς πεφωμένων ἐβιάζεσθαι τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ὡς περ προσετέτακτο, τὴν ἐφεδρείαν ἐν τάξει διαφυλαττόντων, Φυκλείδας, ὁ τοῦ Κλεομένου ἀδελφός, καταμαθεὶς τὸ γινόμενον διάσπασμα περὶ τῶν πολεμίων, ταχὺ τοὺς ἐλαφροτάτους τῶν ψιλῶν περίεπεμψε, ἔξοικησεν τοῖς Ἄλλυριοῖς ἐκπεσεῖν κίλευσας, καὶ περισπῶν ἐρήμους τῶν ἰππέων ἀπολελειμμένους. Γεννομένων δὲ τούτων, καὶ τῶν ψιλῶν τοὺς Ἄλλυριους 559 περισπῶντων καὶ διαταρακτότων, ἀνιδῶν ὁ Φιλο-

ποιμῆν οὐ μέγα δὲ ἔργον ἐπιθέσθαι τοῖς ψιλοῖς, καὶ τὸν καιρὸν ὑφηγούμενον τοῦτο, πρῶτον μὲν ἔφραζε τοῖς βασιλικαῖς ὡς δ' οὐκ ἔπαιδεν, ἀλλὰ μαινέσθαι δοκῶν κατεφρονεῖτο, οὐδέπω μεγάλης, οὐδ' αξιοπίστου πρὸς τηλικούτου στρατήγημα δόξης περιουσίας, αὐτὸς ἐμβάλλει, συνεπισπασάμενος τοῦς ποσλίτας. Γενόμενης δὲ ταραχῆς τὸ πρῶτον, εἴτα φύγῃς καὶ φόνου πολλοῦ τῶν ψιλῶν, βουλόμενος ἐπιμάλτολιν ἐπιρρώσασα τοῦς βασιλικούς, καὶ προαμίξαι κατὰ τάχος θορυβουμένους τοῖς πολεμίοις, τὸν μὲν ἵππον ἀφῆκεν, αὐτὸς δὲ πρὸς χωρία ἐκάλια καὶ μετὰ χεῖθρων καὶ φαράγγων πεζὸς ἐν ἵππικῷ θώρακι, καὶ σκευῇ βαρυτέρᾳ, χαλεπῶς καὶ καλαιπείρως ἀμιλλόμενος, διελαύνεται διαμπερῶς ὁμοῦ τοῦς μηρούς, ἕκαστον πέρουσ ἐν μεταγκύλῳ, καιρίας μὲν οὐ γενόμενος, ἰσχυρὰς δὲ τῆς πληγῆς, ὥστε τὴν αἰχμὴν ἐπὶ θυλάκῳ διώσασα. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐνοχθεῖς ὡς περ δεσμῷ, πάντα πασιν ἀφόρως εἶχε, τὸ γὰρ ἐναμίβῃ τῆς ἀγκυλῆς χαλεπὴν ἐποίησε τοῦ ἀκοντισματος ἀλλοτριμένου δια τῶν τραυμάτων τὴν παρόδον. Ὅτε δὲ ἄκουον οἱ παρόντες ἀψαύσθαι καὶ τῆς μάχης κινήσεως ἔχουσης, ἐσφάδαζεν ὑπὸ θυμοῦ καὶ φιλοτιμίας πρὸς τὸν ἀγῶνα, τῇ παραβασεῖ καὶ τῇ παραλήλαξεν τῶν σκελῶν δια μέσου κλίνας τὸ ἀκοντισματικῶς ἐπέλευσεν ἐλπίσαι τῶν ἀγμάτων ἑκάστην. Οὕτω δ' ἀπαλλαγὴς καὶ σπασάμενος τὸ εἶδος, ἐπίσπρει δια τῶν προμάχων ἐπὶ τοῦς πολεμίους, ὡς πολλὴν προθυμίαν καὶ ζῆλον ἀρετῆς παρασχέει τῶν ἀγωνιζομένοις. Νικήσας οὖν ὁ Ἀντιγόνης, ἀπέπειρατο τῶν Μακεδόνων, ἐρωτῶν, τί, μὴ κελύευσαντες αὐτοῦ, τὸ ἵππικὸν βαίησαν. Τῶν δ' ἀπολογουμένων, ὡς παρὰ γνώμην βιασθεῖεν εἰς χεῖρας ἔλθειν τοῖς πολεμίοις, μετράκιον Μεγαλοπολιτικῶς προεμβάλοντος, γέλασας ὁ Ἀντιγόνης Ἐμείνο πρόθυμ τὸ μετράκιον, εἶπεν, ἔργον ἡγεμόνος μεγάλαν πέποιήκεν.

VII. Ἐκ τούτου δόξαν ἔσχεν, ὡς περ εἶδος, ὁ Φιλοποιμῆν. Καὶ τοῦ μὲν Ἀντιγόνης σπουδίασας,

ὅπως στρατευέσθω μετ' αὐτοῦ, καὶ δίδόντος ἡγεμα-
 νίας καὶ χάματα, παρυτήσασθαι, μάλιστα τὴν ἑαυ-
 τοῦ φύσιν καταμαθὼν πρὸς τὸ ἀρχεσθαι δυσκόλως
 καὶ χαλεπῶς ἔχουσαν. Ἀρχεῖται δὲ καὶ σχολάζειν οὐ
 βουλομένος, ἀσκήσεως ἕνεκα καὶ μελέτης τῶν πολε-
 μικῶν εἰς Κρήτην ἔπλευσεν ἐπὶ στρατείαν. Κακῶς
 συχρὸν χρόνον ἐγγυμνασάμενος ἀνδράσι μαχιμοῖς καὶ
 ποικίλοις μεταχειρισσάμεθα πόλεμον, ἔτι δὲ σώφροσι
 καὶ κερτολασμένοις περὶ δίαίτην, ἐπαυθῆθεν οὕτως
 λαμπρὸς εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, ὡς εὐθύς ἵππαρχος
 ἐποδείχθηκαί. Παραλαβὼν δὲ τοὺς ἑσπεῖς φαύλους
 μὲν ἵππαρχοὺς ἔκ τοῦ προσευχόμενος, ὅτε συμβαίνοι
 εἰν στρατεία, προσοχρωμένους, αὐτοὺς δὲ τὰς πολλὰς
 τῶν στρατείων ἀπαδιδορόσκοπας, ἑτέρους δὲ πέμπον-
 τας ἀπὸ ἑαυτῶν, θεινὴν ὁ ἀπειρίαν μετ' ἀτομίας
 πάντων οὖσαν, κερτορῶντας δὲ ταῦτα τοὺς ἀρχοντας
 ἀεὶ διὰ τὰ πλείστον ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς τοὺς ἐπ-
 τὰς δύνασθαι, καὶ μάλιστα κυρίους εἶναι τιμῆς καὶ
 καλῶσεως, ἀρχὴν πέτεται, οὐδ' ἀνῆκεν· ἀλλὰ καὶ τὰς
 πόλεις ἐπίωκε, καὶ κατ' ἀνδρά τῶν νέων ἕκαστον ἐπὶ
 τὴν φιλατιμίαν συτρεξομένων, καὶ κολάζων τοὺς ἀνάγ-
 ης δεομένους, μελέταις τε καὶ πομπαῖς, καὶ πρὸς
 ἀλλήλους ἀμιλλῆσι ἠρώμενος, ὅπου πλείστοι θεα-
 σθαι μέλλουσιν, ὀλίγη χρόνῳ πᾶσι ὄμνην τε θαυμα-
 στήν καὶ προθυμίαν παρεστήσας· καὶ, ὃ μέγιστον
 ἦν ἐν τοῖς κακικοῖς, ἑλαφροῦς καὶ ὀρεῖς, πρὸς τε 360
 τὰς κατ' ἐπιπέδου ἐπιστροφὰς καὶ περισπασμούς, καὶ
 τὰς κατ' ἵππων ἐπιστροφὰς καὶ κλίσεις, ἀπειργά-
 ρατο καὶ σπευδόμενος, ὡς ἐνὶ σώματι κωκυμένῳ καθ' ὅ-
 ρμην ἐκποσθῆναι δοκίμῳ τὴν ἄλῃν τοῦ συστήματος
 ἐν ταῖς μεταβολαῖς ευχεροῖαν. Συστάσης δὲ τῆς περὶ
 τῶν Λαρισσῶν αὐτοῖς ποταμῶν ἰαχυρῆς μάχης πρὸς
 κίτωλους καὶ Ἠλείους, ὃ τῶν Ἠλείων ἵππαρχος Λα-
 μόφαντος ὤρμησεν ἐπὶ τὸν Φιλοπαίμενα προεξέλα-
 σας. Δεξιμένους δὲ πῆν ὄρμην ἐκείνος αὐτοῦ, καὶ
 φθάσας τῷ ὄρατι παίει καὶ καταβάλλει τὸν Λαμό-
 φαντον. Εὐθύς δὲ, τούτου πεσόκειας, ἔφυγον οἱ κα-
 λήμιοι, καὶ λαμπρὸς ἦν ὁ Φιλοπαίμεν, ὡς οὔτε κατ'

χέρια τῶν νέων ἰσὸς, οὔτε συνέσει τῶν πρεσβυτέρων ἀπολεπόμενος, ἀλλὰ καὶ μάχεσθαι καὶ στρατηγεῖν ἰκανώτατος.

VIII. Τὸ δὲ κοινὸν τῶν Ἀχαιῶν πρῶτος μὲν Ἄρατος εἰς ἀξίωμα καὶ δύναμιν ἦρεν ἐκ ταπεινοῦ καὶ διεφθιμμένου κατὰ πόλεις, συναγωγῶν καὶ πολετευομένου Ἑλληνικὴν καὶ φιλανθρωπὴν πολιτείαν. Ἐπειτα, ὡσπερ ἐν τοῖς ὕδασι, ἀρξάμενος ὀλίγων ὑφίστασθαι καὶ μικρῶν σωμάτων, ἤδη τὰ ἐπιφθόοντα τοῖς πρώτοις ἐνισχόμενα καὶ περιπίπτοντα πᾶσιν ἰσχυρὰν καὶ σπερότητα ποιεῖ δι' ἀλλήλων, οὕτω, τῆς Ἑλλάδος ἀσθενοῦς καὶ εὐδαιτύτου φερομένης κατὰ πόλεις ἐν τῷ τότε χρόνῳ, πρῶτοι συστάντες οἱ Ἀχαιοὶ, καὶ τῶν κύκλῳ πόλεων τὰς μὲν ἐκ τοῦ βεηθεῖν, καὶ συνελευθεροῦν ἀπὸ τῶν τυραννικῶν ὑπολαμβάνοντες, τὰς δ' ὁμοιοῖα καὶ πολετεῖα καταμειγνύοντες εἰς ἑαυτοὺς, ἐν σώμα καὶ μίαν δύναμιν κατασκευάσαι διανοοῦντο τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλ', Ἄρατος μὲν ζῶντος, εἰς τοῖς Μακεδόνων ὄπλοις ὑπεδύοντο τὰ πολλὰ, θεραπεύοντες Ἰππολέμαϊον, εἰς αὐτοῦς Ἀντίγονον καὶ Φίλιππον, ἐν μέσασιν ἀναστρεφόμενος ταῖς Ἑλληνικαῖς πράξεσιν. Ἐπεὶ δὲ Φιλοποίμην εἰς τὸ πρωτεύειν προῆλθεν, ἤδη καθ' ἑαυτοὺς ἀξίωμαχος τοῖς ἰσχύουσι πλείστον ὄντες, ἐκπύσαντο χωρήμενοι προστάταις ἐπεισάκτοισι. Ἄρατος μὲν γὰρ, ἀργότερος εἶναι δοκῶν πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας, ομιλία καὶ πραότητι καὶ φιλίαις βασιλικαῖς τὰ πλείστα κατειργάσατο τῶν πραγμάτων, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται. Φιλοποίμην δ', ἀγαθὸς πολεμιστῆς ὢν, καὶ διὰ τῶν ὀπλων ἐνεργὸς, εἰς δ' εὐτυχῆς καὶ κατορθωτικὸς εὐθύς ἐν ταῖς πρώταις γενόμενος μάχαις, ἅμα τῇ δυνάμει τὸ φρόνημα τῶν Ἀχαιῶν ἤψηξε, νικᾶν ἐθισθέντων μετ' αὐτοῦ, καὶ κατευτυχεῖν ἐν ταῖς πλείστοις ἀγῶσι.

IX. Πρῶτον μὲν οὖν τὰ περὶ τὰς τάξεις καὶ τοὺς ὀπλισμοὺς φάυλως ἔχοντα τοῖς Ἀχαιοῖς ἐκίνησεν. Ἐχρῶντο γὰρ θυρεοῖς μὲν εὐπετέσι διὰ λακτότητα, καὶ στενωτέροις τοῦ περιστέλλειν τὰ σώ-

καὶ δόρασι· ἀ μὲν οὖν τοῖς πολὺ τῶν σαπίστων·
καὶ δὲ τούτῳ κλητικῶν καὶ μάχμοι πόρρωθεν ἦσαν
ὑπὸ κορυφῆτος, προσημίζαντες δὲ τοῖς πολεμίοις,
ἐλαττον εἶχον. Ἔθος δὲ ταξέως καὶ οὐχ ἰσχυροῦς εἰς
σπεῖρας οὐκ ἦν εὐνηθεῖς· φάλαγγι δὲ χρωόμενοι
μητε προβολῆς ἐχούσης, μητε συνταπλισμῶν, ὡς ἡ
Μακεδόνων, ῥαδίως ἐξεθλίβοντο καὶ διασπῶντο.
Ταῦτα ὁ Φιλοπολεμὸς διδάξας, ἐπέσειν αὐτοὺς ἀντί
πρὸ θυροῦ καὶ δόρατος ἀσπίδα λαβεῖν καὶ σαπίστων,
κράνητος δὲ καὶ θυροῦ, καὶ περικνημῖσι πεφυγμέ-
τους, κόνιμον καὶ βαρηνύων ἀντι θορυμῆος καὶ πλ-
ταστικῆς μάχην ἀσκεῖν. Πείσας δὲ καθοπλίσασθαι
τοὺς ἐν ἡλικίᾳ, πρῶτον μὲν ἐπῆρε θαρσεῖν, ὡς
ἀπαχθὺς γεγονότας· ἔπειτα τὰς τροφὰς αὐτῶν καὶ
τὰς πολυτελείας ἄριστα μετεδόμησεν. Ἀφαιεῖν γὰρ
οὐκ ἦν παντάπασι ἐκ πολλοῦ νοσοῦντων τὸν κενόν
καὶ μάττωιον ζῆλον, ἰσοθῆτας ἀγαπῶντων περικταῖς,
στρωμαῖς τε βαπτομένων ἀλουργεῖς, καὶ περὶ δού- 361
κων φιλοτιμονιῶν καὶ τραπέζας. Ὁ δὲ ἀρχαῖος
διτρέπειν ἀπο τῶν οὐκ ἀναρχικῶν ἐπὶ τῷ χρησίμῳ
καὶ κατὰ τὴν φιλοσοφίαν, ταχὺ πάντας ἐπίσει καὶ
κωλύσει, τὰς καθ' ἡμέραν περὶ σώματος θανάτου
κωλύσασθαι, ἐν ταῖς στρατιωτικαῖς καὶ πολεμικαῖς
κωλύσεσιν διακροεῖς ὄρασθαι καὶ κωλύσασθαι.
Ἦν οὖν ἰδεῖν τὰ μὲν ἰσοθῆτια μυστὰ κατακοπτο-
μένων κυλίπων καὶ θηρικλείων, χρυσομένων δὲ θω-
ρακῶν, καὶ κατασφουρομένων θυροῦν καὶ χαιτῶν·
τὰ δὲ σταδία πάλαν θαλαζομένων, καὶ νοσίστων
ἐκπορευόντων· ἐν δὲ ταῖς χερσὶ τῶν γυμνασίων
κράνη καὶ πτερά βαρῆς κοσμομένα, καὶ χιτῶνας
ἰππικῶν καὶ στρατιωτικῶν χλαμύδων δηνηθισμένων.
Ἡ δὲ ὄψις αὐτῆ τοῦ θάρσος αὐξοῦσα, καὶ παρακω-
λοῦσα, τὴν ὀρμὴν ἐποίησεν φλοπαράβολον καὶ πρόθυ-
μον ἐπὶ τοὺς κινδύνους. Ἡ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις
θεάμασι πολυτέλεια τρυφὴν ἐπάγεται, καὶ μαλακίαν
ἐνδίδωσι τοῖς χρωμένοις, ὡπερ ὑπὸ νυγμῶν καὶ
γαργαλισμῶν τῆς αἰσθήσεως συνεπικλώσεως τὴν διά-
σθειαν· ἡ δὲ εἰς τὰ τοιαῦτα φάνηται καὶ μεγαλύνει

τὸν θυμὸν ἵππεσσι Ὀμήρου ἐποίησε τὸν Ἀχαιῶν
 τῶν κριθῶν ὄπλων παρατεθέντων ἔγγυς, ὑπὸ τῆς
 ὄψεως οἶον ὄρῳντα καὶ φλογόμενον πρὸς αὐτὴν δα-
 κνῶν ἐρεύγισσιν. Οὗτω δὲ κοσμήσας τοὺς κείους,
 εὐγύμναζε καὶ δεξιῶν, ταῖς κινήσεσι προθύμως ἀπα-
 κωνόντα καὶ φιλοτιμίᾳ. Καὶ γὰρ ἡ τάξις θαυμα-
 στῶς ἡγαπᾶτο, ἀθραύστα τὸ λαμβάνειν πικρὰ καὶ
 δόκουσα, καὶ τὰ ὄπλα τοῖς ἑσπεσὶ ἐκίετο χειροσθῆ
 καὶ κόρυθα, μεθ' ἠδοῆς διαλεμπρότητα καὶ ἀλλοῖς
 ἀπτομένῃσι καὶ φασούντων, ἐναγωνίως εἶναι τὸ βου-
 λόμενον καὶ διακριθῆναι κέρητα πρὸς τοὺς ποτ-
 ῆρας.

Ἰσὺς δὲ τότε τοῖς Ἀχαιῶσι ὁ πρὸς Μαγα-
 σίδου πόλεμος, τῶν Λακεδαιμονίων τυράντων ἀπὸ
 πολλῆς καὶ μεγάλῃς διακρίσεως ἐπιβουλευόντα πᾶσι
 Ἑλλασπονθῆσιν. Ὡς οὖν εἰς τὴν Μυρτιάειαν ἐπὶ
 1) βεβηκώς ἀπαγγέλλῃ, κατὰ τὴν οὐ Φιλοπολιμῆ ἔβη
 γὰρ τὴν στρατιάν ἐπ' αὐτῶν. Ἐγγύς δὲ τῆς πόλεως
 παρετάξαντο, πολλοὺς μάλιστα ἐκείνοι παύσει δὲ
 ἔπειτα καὶ τοῖς πολιτικαῖς δυναμεί. Ἐφεομένου δὲ
 τοῦ πρῶτου ἐν χερσίν, ὁ Μαγασίδας τοῖς ἑσπεσὶ κοῦε
 τῶν κριθῶν καὶ πάντεσσι ἀκοντισίας καὶ ἄλλων
 τίνων τρηφόμενος, ἀντὶ τοῦ χερσὶν εὐθὺς ἐπὶ τῶν
 μαχομένων ἵππων παραφύχνησαι, καὶ συνεστήσει,
 ἔθηκεσε διακρίσιν, καὶ παρήλασε τὴν φάλαγγα κατὰ
 Ἰσχυῶν ἐκταξεί μενόντων. Ὁ δὲ Φιλοπολιμῆ, τῆς
 ἀκαθίας πρῶτος ἐν ἀρχῇ γενομένου, καὶ τῶν
 στρατηγῶν ἀπολαίνας, κόρησθ, καὶ διεφθαρθεῖ
 δακνόμενός, τρίτο μὲν ὅμως προσέποιετο παραφύχην,
 καὶ μὴδὲν ἡγεῖσθαι δεινόν. κατείδαν δὲ τοὺς πολε-
 μήους ἵππων ἡμαρτανον ἐν τῇ διώξει, τῆς φάλαγγος
 ἀπορῆσθαι μόνους, καὶ κενὴν χώραν δίδοντας, οὐκ
 ἀπὸ τῆς, οὐδ' ἐνέστη φερομένοις αὐτοῖς ἐπὶ τοὺς
 φερούσας, καλλ' ἔλασας παρελθεῖν, καὶ διάσπασμα
 ποιῆσαι μέγα, πρὸς τοὺς ὀπίστας εὐθὺς ἦγε τῶν
 Λακεδαιμονίων, ὄρων τὴν φάλαγγα γυμνὴν ἀπολε-
 λειμμένην, καὶ κατὰ κέρας παραδραμῶν ἐπέβαλε,

ροίῃ ἀφρονείῃ, αἰποῖς παρόντος, μήτε μάχεσθαι
 προβαλεσθῆναι. Νίκῃν γὰρ ἤγουντο, καὶ κρατεῖν
 παρὰ πρῶτον, ἀποκτείνετον Μαχαρίδαν ὄραντες. Ὁμοί-
 μος δὲ ταύτους φράση πολλή. (λέγονται γὰρ ὑπὲρ
 τοὺς περὶ ἀσπασίους ἀποθανεῖν), ἠωμήσαν, ἐπὶ τοῦ
 Μαχαρίδαν, καὶ τῆς ἀωξέως ἀνίστασθαι μετὰ τῶν
 ξένων. Τάφρου δὲ μεγάλης καὶ βαθείας ἐν μίση, 362
 διεργουμένη, παρεξήλαντον ἀλλήλους ἐκατέρωθεν ὁ
 μὲν διαβῆναι καὶ φυγεῖν, ὁ δὲ τοῦτο κωλύσαι βουλό-
 μενος. Ἦν δ' οὐκ οὐκ ὡς στρατηγῶν μαχομένων,
 ἀλλ' ὡς περὶ θῆριον πρὸς ἀλλήνῃ ὑπὸ ἀνάγκῃς ἰσχυρο-
 μένος δεινὸν κωλύμενος τοῦ φιλοπομένου ὑποκλιθεῖσθαι.
 Ἐνθα ὁ μὲν ἴππος τοῦ τυράννου, ἰσχυρὸς ὢν καὶ
 θυμοειδής, καὶ τῆς μάχης ἀφάρδεις ἐκατέρωθεν
 ἐπετάλησθε τῇ διαβάσει, καὶ προσβαλὼν τὴν τάφρου
 τὸ στήθος, ἐβιάζετο τὸν ἄνδρα, ἵνα ἐκείνου
 σθαι σκέλῃσιν. Ἐν δὲ τούτῳ Σιμμίας καὶ Πολύαι-
 ρος, οἵπερ οὐκ ἔλαττον φιλοπομένῳ φάθησαν μάχο-
 μένῳ καὶ σκεπτικῶν, ομοῦ προσήλαντον ἀμφοτέρω-
 ρα, τὰς παρὰ τὴν ἀκρότητα ἐναντίας. Φθάσει δ' αὐτῶν
 τοῦ φιλοπομένου ἀπαντήσας τὸν Μαχαρίδαν, ὡς
 τοῦ ἵππου ἀγῶν μετακρίνοντα τὴν μεγάλην πρὸ τοῦ
 σωματός ὄρον, κίρῳ ἐνάκλιε τὸν ἄνδρα, καὶ διαλα-
 βάντων ἑαυτῶν, ἐν χειρὸς αἰθεῖ, καὶ περιτρέπει τὸν
 ἄνδρα σκεπτικῶς. Τούτῳ ἔχων τὸ σχῆμα χαλκοῦς
 ἐν Δελφοῖς ἐστήσαν κιστὸν τῶν Ἀχαιῶν, θαυμασάντων
 μάλιστα, καὶ τὴν πράξιν αὐτοῦ καὶ τὴν στρατηγίαν
 ἐκείνην.

2019HX. Ἀγῶν δὲ τῆς τῶν Νημεσίων πανηγύρεως
 ἐκείνης, στρατηγούσας τοῦ φιλοπομένου το δεικτε-
 ραί, καὶ κεννηκῶτα μὲν οὐ κάλασθην ἐν Μαντιῶν
 ἰσχυρῶν, τότε δὲ σχολὴν ἀγοντα δια τὴν ἑορτήν,
 πρῶτον μὲν ἐπιδείξας τοῖς Ἕλλησι κεννομημένην τὴν
 φάλαγγα, καὶ κεννομημένην, ὡς περὶ εἰδωτο, τοὺς τὰ
 κιστῶν ὄνδρους μετὰ ταχῶν καὶ φώμας, ἐπειτὰ
 κιστῶν ἀγωνιζομένων, εἰς τὸ θέατρον παρελθεῖν,
 ἔχοντα τοὺς κιστῶν ἐν ταῖς στρατιωτικαῖς χλαῖ-

μύσει, καὶ τοῖς φοιτητοῖς ὑποδύσει, ἀπαύσαντάς τε τοῖς σώμασιν ἅπαντας καὶ ταῖς ἡλικίαις παραλληλοῦς, αἰδῶ δὲ πολλὴν πρὸς τὸν ἄρχοντα καὶ φρόνημα θρασύκων ὑποφαινόντας ἐκ πολλῶν καὶ καλῶν ἀγαθῶν. Ἄρτι δ' αὐτῶν εἰσελθόντων κατὰ τύχην Πυλίδην τὸν μεθαρσδὸν ἄδοντα τοὺς Τιμοθέου Πέρσας ἐνάρξασθαι.

Κλεινὸν ἐλευθερίας τεύχω μέγαν Ἑλλάδι κόσμον.

Ἄμα δὲ τῇ λαμπρότητι τῆς φωνῆς τοῦ περὶ τὴν πόλιν παρ' ὄγκου συμπρέματος, ἐπιβλεψὼν γενεῶσαι τὸν θεατρὸν περὶ αὐτὸν εἰς τὸν Φιλοποίμηνα, καὶ κρητὰ μετὰ χάριτος, τῶν Ἑλλήνων τὸ καλαίον ἀέθλημα τῆς ἐλευθέρου ἀναλαμβάνοντων, καὶ τοῦ τότε φρονήματος ἄγχιατὰ τῷ θαρσύνῃ γινομένων.

XII. Πρῶτα δὲ τῆς μάχης καὶ τοὺς κινδύνους, ὡσπερ οἱ παῖδοι τοὺς συνηθεῖς ἐπιβήκας ποδοῦντες, εἰς ἄλλον φέρουσιν, πύρροντας καὶ θρασύθυμους ὅπως ἡ δικαιοσύνη τῶν Ἀχαιῶν ἕτερον στρατηγούμενον ἦδύμεν, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐπαύσαντο, καὶ μόνον σφδαιρότος, εὐθύς σφδαιρὴ καὶ δεσπότηρος ἦν δια τὸ θαρσύν, ἅτε δὴ καὶ τοὺς ἐναγέτους αἰσθανόμενοι πρὸς ἕνα τοῦτον τῶν στρατηγῶν ἀπεβλέπων οὐδὲν συμμέρους, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ τοῦτομα δεδομένουσιν ὡς ἦν φανερόν ἐξ αὐτῶν ἔπρασαν. Φίλιππος μὲν γὰρ, ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς, οἰόμενος, ἂν ἐκ ποδῶν ὁ Φιλοποίμηνα γενήσεται, πάλιν ὑποπέτηξεν αὐτῷ τὸν Ἀχαιῶν, ἐπαύσαντα εἰς Ἄργος πρὸς τοὺς ἀναβήσαντας αὐτοῦ. Ἐπιγνώσεισθαι δὲ τῆς ἐπιβουλῆς, πανταίωσιν ἐξερμίσθη καὶ διαβλήθη πρὸς τοὺς Ἑλλήνας. Βοιωτοὶ δὲ πλεονεχούντες Μέγαρα, καὶ λήψασθαι ταχέως ἐπιτίοντες, ἐξελίφνης λόγου προσπεσόντος αὐτοῖς, ὅς οὐκ ἦν ἀληθῆς, Φιλοποίμηνα βοηθούσιν τοῖς πολιορκουμένοσιν Ἰγγύς εἶναι, τὰς κλίμακας ἀφέντες ἤδη προσηρησμένους τοῖς τείχεσιν, εἶχοντο φανγόντες. Νάβιδος δὲ,

τοῦ μετὰ Μαχεσίδαν τυραννοῦτος Λακιδαιμονίων, Μεσσηνὴν ἄφρω καταλαβόντος, ἐτύγγανε μὲν ἰδιαιτῶν ὧν τότε ὁ Φιλοποίμην, καὶ θυνάμειος οὐδεμιᾶς κίριος· ἐπεὶ δὲ τὸν στρατηγούντα τῶν Ἀχαιῶν Λύ- 363
αιππον οὐκ ἐπειθε βοηθεῖν τοῖς Μεσσηνίοις, ἀποκλωλέναι κομῶν φάσκοντα τὴν πόλιν, ἐνθὸν γεγονότων τῶν πολεμίων, αὐτὸς ἐβοήθει, τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας ἀναλαβὼν, οὔτε νόμον, οὔτε χειροτοनीαν περιμεινάνητας, ἀλλ' ὡς διὰ παντὸς ἄρχοντι τῷ κρείττονι κατὰ φύσιν ἐπομένους. Ἢδῆ δ' αὐτοῦ πλησίον ὄντος, ἀκούσας ὁ Νάβις οὐχ ὑπέστη, καίπερ ἐν τῇ πόλει στρατοπεδεύων, ἀλλ' ὑπεκδύς διὰ πυλῶν ἐτέρων, κατὰ τάχος ἀπήγαγε τὴν δύναμιν, εὐτυχῶς χρησασθαι δοκῶν, εἰ διαφυγῶν καὶ διεφυγε, Μεσσηνὴ δ' ἤλευθέρωτο.

XIII. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ κατὰ τοῦ Φιλοποίμα-
τος. Ἡ δ' εἰς Κρήτην αὐθις ἀποδημία, Γορτυνίων
δεηθέντων, ὡς χρησάντο πολεμούμενοι στρατηγῶν
διαβολὴν ἔσχεν, ὅτι, τῆς πατρίδος αὐτοῦ πολεμικῆς
μίας ὑπὸ Νάβιδος, ἀπὴν φυγομαχῶν, ἢ φιλοκα-
μούμενος ἀκαίρως πρὸς ἐτέρους. Καίτοι συνέτακται
οὕτως ἐπολεμήθησαν Μεγαλοπολίται κατὰ τὸν χρό-
νὸν ἐκεῖνον, ὥστε τοῖς μὲν τείχεσιν ἐνοικεῖν, σπείρειν
δὲ τοὺς στενωποὺς, περιεκομμένης τῆς χώρας, καὶ
τῶν πολεμίων σχεδὸν ἐν ταῖς πυλῶν στρατοπεδεύον-
των. Ὁ δὲ Κρησὶ πολεμῶν τηνικαῦτα, καὶ στρατη-
γῶν διαπόντιος, ἐγκλήματα παρῆχε καθ' ἑαυτοῦ τοῖς
ἐχθροῖς, ὡς ἀποδιδράσκων τὸν οἶκον πόλεμον. Ἦσαν
δὲ τινες οἱ λέγοντες, ἐτέρους τῶν Ἀχαιῶν ἡρημένων
ἄρχοντας, ἰδιαιτῶν ὄντα τὸν Φιλοποίμενα, χρῆσαι τὴν
ἑαυτοῦ σχολὴν ἐφ' ἡγεμονίᾳ δεηθεῖσι τοῖς Γορτυνίοις.
Ἦν γὰρ ἀλλότριος σχολῆς, καθάπερ ἄλλο τι χρῆμα,
τὴν στρατηγικὴν καὶ πολεμικὴν ἀρετὴν ἔχειν διὰ
παντὸς ἐν χρήσει καὶ τριβῇ βουλόμενος· ὡς καὶ τῷ
περὶ Πτολεμαίου ποτὲ φηθέντι τοῦ βασιλέως ἀπεδή-
λωσεν· Ἐκείνον γὰρ ἐγκωμιαζόντων τινῶν, ὡς εὖ
μὲν ἐξασκούντα τὸ στρατεύμα καθ' ἡμέραν, εὖ δὲ

γυμνάζοντα· και φιλοπόνως δια τῶν ὀπλων τὸ σῶ-
 μα· Καὶ τις αὖν, ἔφη, βασιλεὺς θαυμάσειεν, ἐν
 τούτῳ τῆς ἡλικίας μὴ ἐπιδεικνύμενον, ἀλλὰ μελε-
 τῶντα; Χαλεπῶς δ' οὖν οἱ Μεγαλοπολίται φέροντες
 ἐπὶ τούτῳ, καὶ προδεδοῦσθαι νομίζοντες, ἐπεχείρησαν
 ἀποξενοῦν αὐτὸν· οἱ δ' Ἀχαιοὶ δεσπόησαν, Ἀρι-
 σταίετον πέμπαντες εἰς Μεγάλην πόλιν στρατηγόν·
 ὅς, καίπερ ὢν διάφορος τῷ Φιλοπόμενῳ περὶ τὴν
 πολιτείαν, οὐκ εἶασε τελεσθῆναι τὴν καταδίηνην· Ἐκ
 δὲ τούτου, παρορώμενος ὑπὸ τῶν πολιτῶν ὁ Φιλο-
 ποιμήν, ἀπέστησε πολλὰς τῶν περιοικίδων κωμῶν,
 λέγειν διδάξας, ὡς οὐ συνετέλουν, σὺδ' ἦσαν ἐξ ἀρ-
 χῆς ἔκεινων· Καὶ λεγούσαις ταῦτα φανερώς συνη-
 γωνίσαστο, καὶ εὐχκαταστάσασκε τὴν πόλιν ἐπὶ τῶν
 Ἀχαιῶν· Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον· Ἐν δὲ τῇ Κρῆνῃ
 τῇ συνεπολέμει τοῖς Γορτυνίοις, οὐχ, ὡς Πελοπον-
 νήσιος ἀνὴρ καὶ Ἀρκας, ἀπλοῦν τινα καὶ γενναῖον
 πόλεμον, ἀλλὰ τὸ Κρητικὸν ἦθος ἐνδύς· καὶ τοῖς
 ἔκεινων σοφίσμασι καὶ δόλοισι, βλαπείαις τε καὶ λο-
 χισμοῖς χρώμενος ἐπ' αὐτοῖς, ταχὺ παιδᾶς ἀπέδει-
 ξεν ἀνότηα· καὶ κενὰ πρὸς ἐμπειρίαν ἀληθινὴν πα-
 ρουργοῦντας.

XIV. Ἐπὶ τούτοις δὲ θαυμάσθεις καὶ λαμπροὺς
 παρὰ τῶν ἐκεῖ πράξεων ἀνανομισθεῖς εἰς Πελοπόν-
 νησον, εὔρε τὸν μὲν Φίλιππον ὑπὸ τοῦ Τίτου κατα-
 πεπόλεμημένον, τὸν δὲ Νάβιν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν κατὰ
 τῶν Ῥωμαίων πολεμούμενον· Ἐφ' ὃν εὐθύς αἰρε-
 θεῖς ἄρχων, καὶ ναυμαχία παραβαλόμενος, τὸ τοῦ
 Ἐπαμινωνδοῦ παθεῖν ἔδοξε, πολὺ τῆς περὶ αὐτὸν
 ἀρετῆς καὶ τῆς δόξης αφαιρεθεῖς, ἐν τῇ θαλάσῳ
 κάκιον ἀγωνισάμενος· Πλὴν Ἐπαμινώνδαν μὲν ἐνιοὶ
 λέγουσιν, ὀνοῦντα γεῦσαι τῶν κατὰ Θάλασσαν ὠφε-
 λειῶν τοὺς πολίτας, ὅπως αὐτῶ μὴ λάθωσιν ἀντὶ
 364 μονίμων ὀπλιτῶν, κατὰ Πλάτωνα, ταῦται γεγόμε-
 νοι, καὶ διαφθαρέντες, ἀπρακτοὶ ἐκ τῆς Ἀσίας κατὰ
 τῶν νήσων ἀπελθεῖν ἔκουσιως· Φιλοποιμήν δὲ τὴν
 ἐκ τοῖς περὶ ἐπιστήμην καὶ διὰ θαλάσσης ἀρχέσειεν

αὐτῶν πρὸς τὸ καλῶς ἀγωνίσασθαι πεπεισμένους, ἐγνώ-
 τήν αὐτοῖσι, ἡλικίον μέρος ἐστὶ τῆς ἀρετῆς, καὶ πό-
 σην ἐπὶ πάντα τοῖς ἐθισθεῖσι δύναμιν προστίθουσιν.
 Οὐ γὰρ μόνον ἐν τῇ ναυμαχίᾳ διὰ τὴν ἀπειρίαν
 ἔλαττον ἔσχεν, ἀλλὰ καὶ ναῦν τινα, παλαιὰν μὲν,
 ἔνδοξον δέ, δι' ἑτῶν τεσσαράκοντα κατασπάσας ἐπλή-
 ρωσεν ὥστε, μὴ στεγανῆς, κινδυνεύσαι τοὺς πα-
 λίτας. Πρὸς ταῦτα γενώσκων καταφρονησῆναι αὐ-
 τῶν τοὺς πολεμίους, ὡς παντάπασο πεφουγῶτος ἐκ
 τῆς θαλάττης, καὶ πολιορκούντας ὑπερηφάνως τὸ
 Γυθιον, εὐθύς ἐπέπλευσεν αὐτοῖς, οὐ προσδοκῶσιν,
 ἀλλ' ἐκτελευμένοις διὰ τὴν νίκην. Καὶ νυκτὸς ἐπ-
 βιβάσας τοὺς στρατιώτας, καὶ προσαγαγὼν, πῦρ
 ἐνήκε ταῖς σκηναῖς, καὶ τὸ στρατόπεδον κατέκαυσεν
 καὶ πολλοὺς διεφθείρεν. Ὀλίγους δ' ὑστέρων ἡμέ-
 ραις, καθ' ὁδὸν ἐν ἀσχηματίαις τισὶν ἄφνω τοῦ Νά-
 βιδος ἐπιφανέντος αὐτῷ, καὶ φοβηθέντος τῶν
 Ἀχαιῶν, ἀνέλπιστον ἡγούμενος τὴν σωτηρίαν ἐκ
 τόπων χαλεπῶν καὶ γεγονότων ὑποχειρίων τοῖς πο-
 λεμίοις, ὀλίγον χρόνον ἐπιστάς, καὶ περιλαβὼν ὕψος
 τὴν τοῦ χωρίου φύσιν, ἀπέδειξε τὴν τακτικὴν τῶν
 ἄκρων τῆς πολεμικῆς τέχνης οὖσαν. Οὕτω μικρὰ
 κινήσας τὴν ἑαυτοῦ φύλαγγα, καὶ πρὸς τὰ παρόντα
 μεθαρμόσας, ἀθροῦσως καὶ θαδίως διεκρούσατο τὴν
 ἀνδρείαν, καὶ προσβαλὼν τοῖς πολεμίοις, τροπὴν
 ἰσχυρὰν ἐποίησεν. Ἐπεὶ δ' οὐ πρὸς τὴν πόλιν
 ἔωρα φεύγοντας, ἀλλὰ τῆς χώρας ἄλλον ἄλλῃ δια-
 σπειρόμενον (ὕλωθης δὲ καὶ περίβουτος ἦν πᾶσα καὶ
 θυσιππος ὑπὸ ρείθρων καὶ φαργῶν), τὴν μὲν διώ-
 ξιν ἐπέσχε, καὶ κατεστρατοπέδευσεν ἐν φωτὸς ὄντος,
 τεκμαιρομενος δὲ τοὺς πολεμίους ἐκ τῆς φυγῆς καθ' ἴ-
 ῆνα καὶ δύο πρὸς τὴν πόλιν ὑπάξειν σκαταίους, ἔλλο-
 χίζει τῶς περὶ τὸ ἄστυ ρείθροις καὶ λέφοις πολλοὺς
 ἔχοντας ἐγχειρίδια τῶν Ἀχαιῶν. Ἐνταῦθα πλείστον
 ἀποθανεῖν συνέβη τῶν τοῦ Νάβιδος ἄτε γὰρ οὐκ
 ἀδρόαν ποιούμενοι τὴν ἀναχώρησιν, ἀλλ' ὡς ἐκά-
 στοις αἱ φυγαὶ συνετυγγανον, ὥσπερ ὄρνιθες ἑλί-

σκοντο περί τὴν πόλιν, εἰς τὰς τῶν πολεμίων χεῖρας καταλθόντες.

XV. Ἐπὶ τούτοις ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος ἔκπρεπῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐν ταῖς θιάτραις, φιλότιμον ὄντα τὸν Τίτον ἠσυχῆ παρελύπει. Καὶ γὰρ, ὡς Ῥωμαίων ὑπάτος, ἀνδρὸς Ἀρκάδος ἡξίου θαυμάζεσθαι μᾶλλον ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν· καὶ ταῖς εὐεργεσίαις υπερβαλλεῖν οὐ παρὰ μικρὸν ἠέτιτα, δι' ἐνὸς κηρύγματος ἐλευθερώσας τὴν Ἑλλάδα, ὅση Φιλίππου καὶ Μακεδόσιν ἐδούλευσεν. Ἐκ δὲ τούτου καταλύεται μὲν ὁ Τίτος τῷ Νάβιδι τὸν πόλεμον, ἀποθνήσκει δὲ ὁ Νάβις ὑπὸ Λιτωλῶν δολοφονηθεὶς. Τετραγμῆνης δὲ τῆς Σπάρτης, ὁ Φιλοποίμην ἀρπάσας τὸν καιρὸν, ἐπικίπτει μετὰ δυνάμει· καὶ, τῶν μὲν αἰώντων, τοὺς δὲ συμπείσας, προσηγάγετο καὶ μετεκόσμησεν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς τὴν πόλιν. Οὐ γενομένου, θαυμαστῶς μὲν εὐδοκίμησε παρὰ ταῖς Ἀχαιοῖς, προσκτησάμενος αὐτοῖς ἀξίωμα πόλεως τηλικαυτῆς καὶ δυνάμει (οὐ γὰρ ἦν μικρὸν, Ἀχαιῶν μέρος γενέσθαι τὴν Σπάρτην)· ἀνέλαβε δὲ καὶ Λακεδαιμονίων τοὺς ἀρίστους, φύλακα τῆς ἐλευθερίας ἐκείνου ἐλπίσαντας ἔξειν. Ἐδο καὶ τὴν Νάβιδος οἰκίαν καὶ οὐσίαν ἐξαργυρισθεῖσαν, καὶ γενομένην εἰκοσι καὶ ἑκατὸν ταλάντων, ἐψηφίσαντο δωρεὰν αὐτῷ δοῦναι, προσβίβαν ὑπὲρ τούτων πέμψαντες. Ἐνθα δὴ καὶ διεφάνη καθαρῶς ἐκεῖνος ὁ ἀνὴρ, οὐ δοκῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὢν ἀριστος. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδεὶς
565 ἐβούλετο τῶν Σπαρτιατῶν ἀνδρὶ τοιοῦτον διαλέγεσθαι περὶ δωροδοκίας, ἀλλὰ δεδαικότες καὶ ἀναδύομενοι, προεβάλοντο τὸν ξίον αὐτοῦ, Τιμόλομον. Ἐπειτα δ' αὐτὸς ὁ Τιμόλομος, ὡς ἦλθεν εἰς Μεγαλὴν πόλιν, ἐστιαθεὶς παρὰ τῷ Φιλοποίμηνι, καὶ τὴν σεμνότητα τῆς οὐμλίας αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀφείλειαν τῆς διαίτης, καὶ τὸ ἦθος ἐγγύθειν, οὐδαμῆ προσίτον, οὐδὲ εὐάλωτον ὑπὸ χρημάτων, κατανοήσας, ἀπεισιώπησα περὶ τῆς δωρεᾶς· ἔτεραν δὲ τινα πρόφασιν τῆς πρὸς αὐτὸν οδοῦ ποιησάμενος, ὤχετο ἀπιῶν· καὶ

πάλιν ἐκ δευτέρου πεμφθεὶς ταῦτο ἔπαθεν. Τρίτη δ' ὁδῷ μόλις ἐντυχῶν, ἐδήλωσε τὴν προθυμίαν τῆς πόλεως. Ὁ δὲ Φιλοποίμην ἠδέως ἀκούσας, ἤκεν αὐτὰς εἰς Λακεδαίμονα, καὶ συνεβούλευσεν αὐτοῖς μὴ τοὺς φίλους καὶ ἀγαθοὺς δεκάσειν, ὧν προῖκα τῆς ἀρετῆς ἔξεστιν ἀπολαύειν, ἀλλὰ τοὺς ποικηροὺς, καὶ τὴν πόλιν ἐν τῷ συνεδρίῳ καταστασιαζόντας ἀνεῖσθαι καὶ διαφθεῖρειν ἵνα τῷ λαβεῖν ἐπιστομισθέντες, ἤττω ἐνοχλοῖεν αὐτοῖς. Βέλτιον γὰρ εἶναι τῶν ἐχθρῶν παραινεῖσθαι τὴν παρρησίαν, ἢ τῶν φίλων. Οὕτω μὲν ἦν πρὸς χρήματα λαμπρὸς.

XVI. Ἐπὶ δὲ πάλιν τοὺς Λακεδαιμονίους νεωτερίζειν ἀκούσας ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν, Διοφάνης, ἐβούλετο κολάζειν, οἱ δ', εἰς πόλεμον καθιστάμενοι, διαταράσσον τὴν Πελοπόννησον, ἐπειράτο προῦνειν καὶ καταπαύειν τὸν Διοφάνη τῆς ἀρχῆς ὁ Φιλοποίμην διδάσκων τὸν κείρον, ὡς Ἀντιόχου τοῦ βασιλέως, καὶ Ῥωμαίων ἐν τῇ Ἑλλάδι τηλικούτοις αἰωρομένων στρατοπέδοις, ἐκείσε χρὴ τὸν ἀρχόντα τὴν γνώμην ἔχειν, τὰ δ' οἰκεία μὴ κινεῖν, ἀλλὰ καὶ παριδεῖν τι καὶ παρακοῦσαι τῶν ἀμαρτανόμενων. Οὐ προδέχοντος δὲ τοῦ Διοφάνους, ἀλλ' εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐμβalόντος ἅμα τῷ Τίτῳ, καὶ βαδίζοντων εὐθύς ἐπὶ τὴν πόλιν, ἀγανακτήσας ὁ Φιλοποίμην, ἔργον οὐ νόμιμον, οὐδ' ἀπηκριβωμένον ἐκ τῶν δικαίων, ἀλλὰ μέγα καὶ μέγαλον φρονήματι τολμήσας, εἰς τὴν Λακεδαίμονα παρήλθε καὶ τὸν τε στρατηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, καὶ τὸν ὑπάτον τῶν Ῥωμαίων, ἰδιώτης ὧν ἀπέκλεισε, τὰς δ' ἐν τῇ πόλει ταρῆγας ἔπαυσε, καὶ κατέστησε τοὺς Λακεδαιμονίους πάλιν εἰς τὸ κοινόν, ὡσπερ ἐξ ἀρχῆς ἦσαν. Χρόνον δ' ὕστερον ἐγκαλέσας τι τοῖς Λακεδαιμονίοις στρατηγῶν ὁ Φιλοποίμην, τοὺς μὲν φυγάδας κατήγαγεν εἰς τὴν πόλιν, ὀγδοήκοντα δὲ Σπαρτιάτας ἀπέκτεινεν, ὡς Πολύβιος φησὶν ὡς ὁ Ἀριστοκράτης, πενήκοντα καὶ τριακοσίους. Τὰ δὲ τρίτη

καθ' αὐτὴν, χώραν δὲ πολλὴν ἀποτεμόμενος, προσένευε τοῖς Μεγαλοπολίταις. Ὅσοι δ' ἦσαν ὑπὸ τῶν τυράννων ἀποθεδεγμένοι πολῖται τῆς Σπάρτης, μετακίσειεν ἅπαντας, ἀπάγων εἰς Ἀχαΐαν, πλὴν τριςχιλίων. Τούτους δὲ ἀπειθούντας, καὶ μὴ βουλομένους ἀπελθεῖν ἐκ τῆς Λακεδαιμόνος, ἐπόλησεν εἰς οἶον ἐφωβρίζων, ἀπὸ τῶν χρημάτων τούτων ἐν Μεγαλοπόλει στοᾶν ὠκοδόμησεν. Ἐπιπλάμενος δὲ τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ παρ' ἀξίαν πεπραγόντων ἐπερβαίνων, τὸ περὶ τὴν πολιτείαν ἔργον ὠμότατον ἐξεργάσατο καὶ παρανομώτατον. Ἀνεῖλε γὰρ καὶ διέφθειρε τὴν Λυκούργειον ἀγωγήν, ἀναγκάσας τοὺς παῖδας καὶ τοὺς ἐφήβους τὴν Ἀχαϊκὴν ἀντὶ τῆς πατρίου παιδείαν μεταλαβεῖν, ὡς οὐδέποτε μικρὸν ἐν τοῖς Λυκούργου νόμοις φρονήσοντας. Τότε μὲν οὖν ὑπὸ συμφορῶν μεγάλων, ὡσπερ νεῦρα τῆς πόλεως ἐκτεμείν τῷ Φιλοποίμηνι παρασχόντες, ἐγένοντο χειροῆθεις καὶ ταπεινοί· χρόνον δ' ὕστερον αἰτησάμενοι παρὰ Ῥωμαίων, τὴν μὲν Ἀχαϊκὴν ἐφυγον πολιτείαν, ἀνέλαβον δὲ καὶ κατεστήσαντο τὴν πατρίον, ὡς ἦν ἀνυστὸν ἐκ κακῶν καὶ φθορᾶς τηλικαύτης.

366 XVII. Ἐπεὶ δὲ Ῥωμαίοις ὁ πρὸς Ἀντίοχον ἐν τῇ Ἑλλάδι συνέστη πόλεμος, ἦν μὲν ἰδιώτης ὁ Φιλοποίμην· ἔρων δὲ τὸν Ἀντίοχον αὐτὸν ἐν Χαλκίδι καθήμενον, περὶ γάμων καὶ παρθένων ἔρωτας οὐ καθ' ὥραν σχολάζοντα, τοὺς δὲ Σύρους ἐν ἀταξία πολλῇ καὶ χωρὶς ἡγεμόνων ἐν ταῖς πόλεσι πλεζομένους καὶ τρυφῶντας; ἤχθετο μὴ στρατηγῶν τότε τῶν Ἀχαιῶν, καὶ Ῥωμαίοις ἔλεγε φθονεῖν τῆς εὐχῆς. Ἐγὼ γὰρ ἂν, ἔφη, στρατηγῶν, ἐν τοῖς καπηλείοις κατέκοψα τούτους πάντας. Ἐπεὶ δὲ νικήσαντες οἱ Ῥωμαῖοι τὸν Ἀντίοχον, ἐεφύοντο τοῖς Ἑλληνικοῖς μᾶλλον ἢδη, καὶ περιβάλλοντο τῇ δυνάμει τοὺς Ἀχαιοὺς, ὑποκατακλινομένων αὐτοῖς τῶν δημαγωγῶν· ἢ ὁ ἰσχύς ἐπὶ πάντα πολλὴ μετὰ τοῦ δαίμονος ἔχαιρε, καὶ τὸ τέλος ἐγγὺς ἦν, εἰς ᾧ

τὴν τύχην ἴδει περιφερομένην ἐξικέσθαι· καθάπερ ἀγαθὸς κυβερνήτης πρὸς κῆμα διεμερόμενος ὁ Φιλοποίμην, τὰ μὲν ἐνδιδόναι καὶ παρῆκειν ἤναγκαζετο τοῖς καιροῖς, περὶ δὲ τῶν πλείστων διαφερόμενος, τοὺς τῷ λέγειν καὶ πράττειν ἰσχύοντας ἀντισπᾶν ἐπειράτο πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Ἀρισταίνετου δὲ, τοῦ Μεγαλοπολίτου, δυναμένου μὲν ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς μέγα, τοὺς δὲ Ῥωμαίους αἰεὶ θεραπεύοντος, καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς μὴ οἰομένου δεῖν ἐναντιοῦσθαι, μὴ ἀχαριστεῖν ἐκείνοις ἐν τῷ συνεδρίῳ, λέγεται τὸν Φιλοποίμενα σιωπᾶν ἀκούοντα, καὶ βαρῆως φέρειν· τέλος δὲ ὑπ' ὀργῆς δυσανασχετοῦντα πρὸς τὸν Ἀρισταίνετον εἰπεῖν· „ὦ ἄνθρωπε, τί σπεύδεις τὴν πεπρωμένην τῆς Ἑλλάδος ἐπιδεῖν;“ Μανίου δὲ, τοῦ Ῥωμαίων ὑπάτου, γεννητικὸς μὲν Ἀγρίοχον, αἰτουμένου δὲ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν, ὅπως ἕσσωσι τοὺς Λακεδαιμονίων φυγάδας κατελθεῖν, καὶ Τίτου ταυτὰ τῷ Μανίῳ περὶ τῶν φυγάδων ἀξιοῦντος, διεκάλυπεν ὁ Φιλοποίμην, οὐ τοῖς φυγάσι πολεμῶν, ἀλλὰ βουλόμενος δι' αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλὰ μὴ Τίτου, μηδὲ Ῥωμαίων χάριτι, τοῦτοπραχθῆναι· καὶ στρατηγῶν εἰς τοῦπιον, αὐτὸς κατήγαγε τοὺς φυγάδας. Οὕτως εἰχθεὶ πρὸς τὰς ἔξουσίας ὑπὸ φρονήματος δύστηρι καὶ φιλονεικίαν.

XVIII. Ἦδη δὲ γεγρῶς ἔτος ἑβδομηκοστὸν, ὄγδοον δὲ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγῶν, ἠλπίεν οὐ μόνον ἐκείνην τὴν ἀρχὴν ἀπολέμως διάξειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ βίου τὸ λοιπὸν αὐτῷ μεθ' ἡσυχίας καταβιῶναι τὰ πράγματα παρῆξειν. Ὡς γὰρ αἱ νόσοι ταῖς τῶν σωμάτων ῥόμαις συναπομαρμαίνεσθαι δοκοῦσιν, οὕτως ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσιν ἐπιλιπούσης τῆς δυνάμεως, ἔληγε τὸ φιλονεικόν. Οὐ μὴν ἀλλὰ Νέμεσις τις, ὡσπερ ἀθλητὴν ἀδρομοῦντα, πρὸς τέρμασι τοῦ βίου κατέβαλε. Λέγεται γάρ, ἐν τινι συλλόγῳ τῶν παρόντων ἐκαινούτων ἀνδρῶν, δεῖνόν εἶναι δοκοῦντα περὶ στρατηκίας, εἰπεῖν τὸν Φιλοποί-

μενα· „Καὶ πῶς ἄξιον ἐκείνου λόγον ἔχειν τοῦ
 ἀνδρός, ὅστις ἦλθε ζῶν ὑπὸ τῶν πολεμίων;“ Μεθ’
 ἡμέρας δ’ ὀλίγας Δεινοκράτης ὁ Μεσσηνίος, ἀν-
 θρωπος ἰδίᾳ τε τῷ Φιλοποίμενι προσκεκρουκῶς, καὶ
 τοῖς ἄλλοις ἐπαχθῆς διὰ πονηρίαν καὶ ἀκολασίαν,
 τὴν τε Μεσσηνίαν ἀπέστησε τῶν Ἀχαιῶν, καὶ κώ-
 μην τὴν καλουμένην Κολωνίδα προσηγγέσθη μέλλων
 καταλαρβάνειν. Ὁ δὲ Φιλοποίμην ἔτυχε μὲν ἐν
 Ἄργει πυρέσσων· πυθόμενος δὲ ταῦτα συνέτεινε
 εἰς Μεγάλην πόλιν, ἡμέρα μίᾳ σταδίους πλείονας,
 ἢ τετρακοσίους. Κακίθειν εὐθὺς ἐβόηθει, τοὺς
 ἵπκεις ἀναλαβῶν, ὅπερ ἦσαν ἐνδοξοτάτοι μὲν τῶν
 πολιτῶν, γίνοι δὲ κομιδῆ, δι’ εὐνοίαν τοῦ Φιλο-
 ποίμενος καὶ ζῆλον ἐθελονταὶ συστρατεύοντες. Ἰπ-
 πασάμενοι δὲ πρὸς τὴν Μεσσηνίαν, καὶ περὶ τὸν
 Ἐβάνδρον λόφον ἀπαντῶντι τῷ Δεινοκράτει συμπε-
 567 σόντες, ἐκείνον μὲν ἐτρέψαντο τῶν δὲ πεντα-
 κοσίων, οἳ τὴν γῶραν τῶν Μεσσηνίων παρεφύλατ-
 τον, ἐξαίφνης ἐπιφερομένων, καὶ τῶν πρότερον
 ἠττημένων, ὡς τούτους κατεΐδον, αὐτίς ἀνὰ τοὺς
 λόφους ἀθροισμένων, δείσας ὁ Φιλοποίμην κυκλω-
 θῆναι, καὶ τῶν ἵπκων φειδόμενος, ἀνεχώρει διὰ
 τόπων χαλεπῶν, αὐτὸς οὐραγῶν, καὶ πολλάκις ἀν-
 τεβλαύτων τοῖς πολεμίοις, καὶ ὅλως ἐπισπώμενος
 ἐφ’ ἑαυτὸν, οὐ τολμώντων ἀντεμβαλεῖν ἐκείνων, ἀλ-
 λα κραυγαῖς καὶ περιδρομαῖς χρωμένων ἀπώθεν.
 Ἀφιστάμενος οὖν πολλάκις διὰ τοὺς νεανίσκους,
 καὶ καθ’ ἓνα παραπέμπων, ἔλαθεν ἐν πολλοῖς ἀπα-
 ρωνοθεῖς πολεμίοις. Καὶ συνάψαι μὲν εἰς χεῖρας
 οὐδεὶς ἐτόλμησεν αὐτῷ, πόρρωθεν δὲ βαλλόμενος
 καὶ βιαζόμενος πρὸς χωρία πετρωθῆ καὶ παράκρη-
 μνα, χαλεπῶς μετεχειρίζετο καὶ κατέβαινε τὸν ἵπ-
 κον. Αὐτῷ δὲ τὸ μὲν γῆρας ὑπ’ ἀσκήσεως πολλῆς
 ἕλαφρόν ἦν, καὶ πρὸς οὐδὲν ἐμπόδιον εἰς τὸ σω-
 θῆναι· τότε δὲ, καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώμα-
 τος ἐνδεοῦς γεγονότος, καὶ διὰ τὴν ὀδοπορίαν κατα-
 κόπου, βαρὺν ὄντα καὶ δυσκίνητον ἤδη, σφαλῆς ὁ
 ἵππος εἰς τὴν γῆν κατέβαλεν. Σπληροῦ δὲ τοῦ πτώ-

ματος γενόμενου, και τῆς κεφαλῆς παθούσης, ἔμε-
το πολὺν χρόνον ἀναυδός· ὥστε και τοὺς πολε-
μίους τεθναίαι δόξαντας αὐτὸν, ἐπιχειρεῖν στρέφειν
τὸ σῶμα και σκυλεύειν. Ἐπει δὲ τὴν κεφαλὴν ἐπά-
ρας διέβλεψεν, ἀθρόοι περιπεσόντες ἀπέστρεφον αὐ-
τοῦ τὰς χεῖρας ὀπίσω, και δῆσαντες ἤγον, ὕβρει
χρῶμενοι πολλῇ και λοιδορίᾳ κατ' ἀνδρὸς, οὐδ' ὄναρ
αὐν ποτε παθεῖν ὑπὸ Δεινοκράτους ταῦτα προσδοκή-
σαντος.

XIX. Οἱ δ' ἐν τῇ πόλει, τῇ μὲν ἀγγελίᾳ θαυ-
μαστῶς ἐπαρθέντες, ἠθροίζοντο περὶ τὰς πύλας,
Ὡς δ' εἶδον ἐλκόμενον τὸν Φιλοποίμενα παρ' ἀξίαν
τῆς τε δόξης και τῶν ἐμπροσθεν ἔργων και τρο-
παίων, ἠλέησαν οἱ πλείστοι και συνήληξαν· ὥστε
και δακρῦσαι, και τὴν ἀνθρωπίνην ἐκπλαυρίσαι
δύναμιν, ὡς ἄπιστον και τὸ μηδὲν οὔσαν. Οὕτω
δὲ κατα μικρὸν εἰς πολλοὺς φιλάνθρωπος ἐχώρει
λόγος, ὡς μνημονευτέον εἶη τῶν προσθεν ευεργε-
σιῶν, και τῆς ἐλευθερίας, ἣν ἀπέδωκεν αὐτοῖς, Νά-
βιν ἐξελάσας τὸν τυραννῶν. Ὀλίγοι δ' ἦσαν, οἱ
τῷ Δεινοκράτει χαριζόμενοι, στρεβλοῦν τὸν ἄνδρα
και κτείνειν ἐκέλευον, ὡς βαρὺν πολέμιον και δυσ-
μίλικτον, αὐτῷ τε Δεινοκράτει φοβερῶτερον, εἰ
διασῦγοι καθυβρισμένος ὑπ' αὐτοῦ και γεγοναῖς αἰ-
χμαλωτός. Οὐ μὴν ἀλλὰ κομίσαντες αὐτὸν εἰς τὸν
καλούμενον Θησαυρὸν, οἶκημα κατάγειον, οὔτε πνεῦ-
μα λαμβάνον, οὔτε φῶς ἐξωθεν, οὔτε θύρας ἔχον,
ἀλλὰ μεγάλῳ λίθῳ περιαγομένῳ κατακλειόμενον, ἐν-
καῖθα κατέθετο, και τὸν λίθον ἐπιρράξαντες, ἄν-
δρας ἐνόπλους κύκλῳ περιέστησαν. Οἱ δ' ἱππεῖς
τῶν Ἀχαιῶν, ἐκ τῆς φυγῆς ἀναλαβόντες αὐτοὺς,
ὡς οὐδαμοῦ φανερός ἦν ὁ Φιλοποίμην, ἀλλ' ἐδό-
κει τεθναίαι, πολὺν μὲν χρόνον ἐπίστησαν ἀνακα-
λούμενοι τὸν ἄνδρα, και διαδιδόντες ἀλλήλοις λό-
γον, ὡς αἰσχρὰν σωτηρίαν και ἄδικον σωζόμενοι,
προέμενοι τοῖς πολεμίοις τὸν στρατηγὸν ἀφειδήσαν-
τα τοῦ ζῆν δι' αὐτοὺς· ἔπειτα προίοντες ἀμὰ, και

πολυπραγμονοῦντες, ἐπύθοντο τὴν σύλληψιν αὐτοῦ, καὶ διήγγελλον εἰς τὰς πόλεις τῶν Ἀχαιῶν. Οἱ δὲ συμφορὰν ποιούμενοι μεγάλην, ἀπαιτεῖν μὲν ἔγνωσαν τὸν ἄνδρα παρὰ τῶν Μεσσηνίων, πρεσβεῖαν πέμπαντες, αὐτοὶ δὲ παρεσκευάζοντο στρατεύειν.

XX. Οὗτοι μὲν οὖν ταῦτ' ἔπραττον. Ὁ δὲ Δεινοκράτης, μάλιστα τὸν χρόνον ὡς σωτήριον τῷ Φιλοποίμενι δεδοικώς, καὶ φθάσαι τὰ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν βουλόμενος, ἔπει νύξ ἐπῆλθε, καὶ τὸ πλήθος ἀπεχώρησε τῶν Μεσσηνίων, ἀνοίξας τὸ δεσμοτήριον, εἰσέπεμψε δημόσιον οἰκέτην, φάρμακον 368 κομίζοντα, προσενεγκεῖν, καὶ παραστήναι, μέχρις ἂν ἐκπῆ, κελύσας. Ἐτυχε μὲν οὖν ἐν τῷ χλαυδίῳ κατακειμένος, οὐ καθεύδων, ἀλλὰ λύπη καὶ θορύβῳ κατεχόμενος· ἰδὼν δὲ φῶς, καὶ παρεστῶτα πλησίον τὸν ἄνθρωπον, ἔχοντα τὴν κύλικα τοῦ φαρμάκου, συναγαγὼν μόλις ἑαυτὸν ὑπ' ἀσθενείας, ἀνέκασσε. Καὶ δεξιόμενος, ἠρώτησεν, εἴ τι περὶ τῶν ἵππεων, καὶ μάλιστα Λυκόρτα, πεπυσμένος ἐστίν. Εἰπόντος δὲ τῆς ἀνθρώπου, διαπεφευγένοι τοὺς πολλοὺς, ἐπένευσε τῇ κεφαλῇ, καὶ διαβλέψας πρῶτος πρὸς τὸν ἄνθρωπον· Ἐὐ λέγεις, εἶπεν, εἰ μὴ πάντα κακῶς πεπραγάμεν. Ἄλλο δὲ μηδὲν εἰπὼν, μηδὲ φθεγξάμενος, ἐξέπιε· καὶ πάλιν αὐτὸν ἀπέκλινεν, οὐ πολλὰ πράγματα τῷ φαρμάκῳ παρασχὼν, ἀλλ' ἀποσβεσθεὶς ταχὺ διὰ τὴν ἀσθένειαν.

XXI. Ὡς οὖν ὁ περὶ τῆς τελευταίας λόγος ἦκεν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, τὰς μὲν πόλεις αὐτῶν κοινῇ κατήφεια καὶ πένθος εἶχεν· οἱ δ' ἐν ἡλικίᾳ μετὰ τῶν προβούλων συνελθόντες εἰς Μεγάλην πόλιν, οὐδ' ἠντινοῦν ἀναβολὴν ἐποιήσαντο τῆς τιμωρίας, ἀλλ' ἐλάμενοι στρατηγὸν Λυκόρταν, εἰς τὴν Μεσσηνίαν ἐνέβαλον, καὶ κακῶς ἐπόλουν τὴν χώραν, ἄχρις οὐ συμφορονήσαντες ἐδέξαντο τοὺς Ἀχαι-

οὐς. Καὶ Δεινοκράτης μὲν αὐτὸς αὐτὸν φθάνας διεκρήσατο τῶν δ' ἄλλων, ἄσους μὲν ἀνελεῖν ἐδόξε Φιλοποίμενα, δι' αὐτῶν ἀπέθνησκον, ὅσους δὲ καὶ βασανίσαι, τούτους ἐν αἰτίαις προσούμενος συνέλαβανεν ὁ Λυκόφτας. Τὸ δὲ σῶμα κινύσαντες αὐτοῦ, καὶ τὰ λείψανα συνθέντες εἰς ὑδρίαν, ἀνεζευγνυσαν, οὐκ ἀτάκτως, οὐδ' οἷς ἔτυχεν, ἀλλ' ἐπιπέλιον πομπὴν τινα ἅμα ταῖς ταφαῖς μίξαντες. Ἦν μὲν γὰρ ἐστεφανωμένους ἰδεῖν, ἦν δὲ τοὺς αὐτοὺς καὶ δακρύοντας ἦν δὲ τοὺς ἐχθροὺς δεσμίους ἀγομένους. Αὐτὴν δὲ τὴν ὑδρίαν, ὑπὸ πληθους ταινιῶν τε καὶ στεφάνων μόλις ὄρωμένην, ἐκόμιζεν ὁ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν παῖς, Πολύβιος, καὶ περὶ αὐτὸν οἱ πρῶτοι τῶν Ἀχαιῶν. Οἱ δὲ στρατιῶται, ὠπλισμένοι μὲν αὐτοῖ, τοῖς δ' ἵπποις κεκοσμημένοις ἐπηκολούθουν, οὔτε, οἶον ἐπὶ πένθει τοσαύτῳ, κατηφεῖς, οὔτε τῇ νίκῃ γαυριῶντες. Ἐκ δὲ τῶν διὰ μέσου πόλεων καὶ κωμῶν ἀπαντῶντες, ὡσπερ αὐτὸν ἀπὸ στρατείας ἐπανιόντα δεξομένοι, τῆς ὑδρίας ἐφήπτοντο, καὶ συμπροήγον εἰς Μεγάλην πόλιν. Ὡς οὖν συνανεμίχθησαν αὐτοῖς οἱ πρεσβύτεροι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν, ὀλοφυρμὸς ἤδη διὰ παντὸς ἐχώρει τοῦ στρατεύματος εἰς τὴν πόλιν, ἐπιπαθοῦσαν τὸν ἄνδρα, καὶ βαρέως φέρουσαν, αἰομένην συναποβεβληκίαι τὸ πρωτεύειν ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς. Ἐτάφη μὲν οὖν, ὡς εἶκος, ἐνδόξως, καὶ περὶ τὸ μνημεῖον αὐτοῦ οἱ τῶν Μεσσηνίων αἰχμάλωτοι κατελεύσθησαν. Οὐσῶν δὲ πολλῶν μὲν εἰκόνων αὐτοῦ, μεγάλων δὲ τιμῶν, ἃς αἱ πόλεις ἐψηφίσαντο, Ῥωμαῖος ἄνηρ, ἐν τοῖς περὶ Κόρινθον ἀτυχήμασι τῆς Ἑλλάδος, ἐπεχείρησεν ἀνελεῖν ἀπάσας, καὶ δῶκεν αὐτὸν, ἐνδεικνύμενος, ὡσπερ ἔτι ζῶντα, Ῥωμαίοις πολέμιον καὶ κακόνου γενέσθαι. Λόγων δὲ λεχθέντων, καὶ Πολυβίου πρὸς τὸν συκοφάντην ἀντειπόντος, οὐθ' ὁ Μόμμιος, οὔτε οἱ πρέσβεις ὑπέμειναν ἄνδρὸς ἐνδόξου τιμὰς ἀφανίσαι, καίπερ οὐκ ὀλίγα

τοῖς περὶ Τίτον καὶ Μάνιον ἐναντιωθέντες· ἀλλὰ τῆς χρείας τὴν ἀρετὴν ἐκείνοι, καὶ τὸ καλόν, ὡς ἔοικε, τοῦ λυσιτελοῦς διώριζον· ὀρθῶς καὶ προσηκόντως, τοῖς μὲν ἀφελούσι, μισθὸν καὶ χάριν παρὰ τῶν εὐπαθόντων, τοῖς δ' ἀγαθοῖς, τιμὴν ὀφείλεισθαι παρὰ τῶν ἀγαθῶν αἰεὶ νομίζοντες. Ταῦτα περὶ Φιλοποίμενος.

Τ. ΚΟΙΝΤΙΟΣ ΦΛΑΜΙΝΙΟΣ.

Ὁν δὲ παραβάλλομεν αὐτῷ, Τίτος Κοϊντίος 369
Φλαμίνιος, ἰδέαν μὲν ὁποῖος ἦν, παρέσσι θεάσασθαι
τοῖς βουλομένοις ἀπὸ τῆς ἐν Ῥώμῃ χαλκῆς εἰκόνης,
ἣ κεῖται παρὰ τὸν μέγαν Ἀπόλλωνα τὸν ἐκ Καρχη-
δόνας, ἀντικρὺ τοῦ ἵπποδρόμου, γραμμασιν Ἑλληνι-
κοῖς ἐπιγεγραμμένη. Τὸ δ' ἦθος οὕτως λέγεται γέ-
νισθαι καὶ πρὸς ὀργὴν καὶ πρὸς χάριν. Οὐ μὴν
ὁμοίως· ἀλλ' ἑλαφρὸς μὲν ἐν τῷ κολάζειν, καὶ οὐκ
ἐπίμονος, πρὸς δὲ τὰς χάριτας τελεσιουργός· καὶ
τοῖς εὐεργετηθεῖσι διὰ παντός, ὡσπερ εὐεργέταις,
εὐνους, καὶ πρόθυμος, ὡς κάλλιστα τῶν κτημάτων,
τοὺς εὐ πεπονθότας ὑπ' αὐτοῦ περιέπειν αἰεὶ καὶ
σώζειν. Φιλοτιμώτατος δὲ καὶ φιλοδοξώτατος ὢν,
ἐβούλετο τῶν ἀρίστων καὶ μεγίστων πράξεων αὐ-
τουργός εἶναι, καὶ τοῖς δεομένοις εὐ παθεῖν μάλλον,
ἢ τοῖς εὐ ποιῆσαι δυναμένοις ἔχαιρε, τοὺς μὲν ὕλην
τῆς ἀρετῆς, τοὺς δὲ ὡσπερ ἀντιπάλους πρὸς δόξαν
ἡγούμενος. Παιδευθεὶς δὲ παιδεῖαν τὴν διὰ τῶν
ἔθων τῶν στρατιωτικῶν, πολλοὺς τότε καὶ μεγάλους
τῆς Ῥώμης ἀγωνιζομένης ἀγῶνας, καὶ τῶν νέων εὐ-
θύς ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ στρατεύεσθαι στρατηγεῖν διδα-
σκαιμένων, πρῶτον μὲν ἐν τῷ πρὸς Ἀννίβαν πολέμῳ
χιλίαρχος ὑπατεύοντι Μαρκελλῷ συνέστρατεύσαιτο.
Καὶ Μαρκελλὸς μὲν ἐνέδρα περιπεσῶν ἐτελεύτησεν·
Τίτος δὲ τῆς περὶ Τάραντα χωρᾶς, καὶ Τάραντος
αὐτοῦ, τὸ δευτέρον ἡλωκότος, ἐπαρχὸς ἀποδειχθεὶς,

εὐδοκίμησεν οὐχ ἥττον ἐπὶ τοῖς δικαίοις, ἢ κατὰ τὴν στρατείαν. Διὸ καὶ πεμπομένων ἀποίκων εἰς δύο πόλεις, Νάρρειαν τε καὶ Κοῖνσαν, ἄρχων ἤϊεθη καὶ οἰκιστής.

II. Τοῦτο δ' αὐτὸν ἐπῆρε μάλιστα, τὰς διαμέσου καὶ συνήθεις τοῖς νέοις ἀρχὰς ὑπερβάντα, δημαρχίαν καὶ στρατηγίαν καὶ ἀγορανομίαν, εὐθύς αὐτὸν ὑπατείας ἀξιούν· καὶ κατῆι τοὺς ἀπὸ τῶν κληρουχιῶν ἔχων προθύμους. Τῶν δὲ περὶ Φούβιον καὶ Μαύλιον δημάρχων ἐπισημαμένων, καὶ δεινὸν εἶναι λεγόντων, ἄνδρα νέον εἰς τὴν μεγίστην ἀρχὴν εἰσβιάζεσθαι παρὰ τοὺς νόμους, οἷον ἀτέλειστον ἐπὶ τῶν πρώτων ἱερῶν καὶ μυστηρίων τῆς πολιτείας, ἢ μὲν συγκλητος ἀπέδωκε τῷ δήμῳ τὴν ψῆφον, ὃ δὲ δῆμος ἀπέδειξε αὐτὸν ὑπατον μετὰ Σέξτου Αἰλίου, καίπερ οὐπω τριάκοντα ἔτη γεγονότα. Κλήρω δὲ λαγχάνει τὸν πρὸς Φίλιππον καὶ Μακεδόνας πόλεμον, εὐτυχία τινὶ τῶν Ῥωμαίων συλλαχῶν πράγμασι, καὶ ἀνθρώποις, ὧς πάντα πολέμῳ καὶ βίᾳ χρωμένον δεομένοις ἀρχόντος, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ ὀμιλίᾳ μᾶλλον ἀλωσίμοις. Φίλιππῳ γὰρ ἦν ὀδύρωμα μὲν εἰς μάχην ἀποχωρῶν, ἢ Μακεδόνων ἀρχή, ὅμη δὲ πολέμου τριβὴν ἔχοντός, καὶ χορηγία, καὶ καταφυγή, καὶ ὄργανον ὅλων τῆς φάλαγγος, ἢ τῶν Ἑλληνῶν δύναμις ὧν μὴ διαλυθέντων ἀπὸ τοῦ Φιλίππου, μιᾶς μάχης οὐκ ἦν ἔργον ὃ πρὸς αὐτὸν πόλεμος. Ἡ δ' Ἑλλὰς οὐπω πολλὰ συνενηνεγμένη Ῥωμαίοις, ἀλλὰ τότε πρῶτον ἐπιμιγνυμένη ταῖς πράξεσιν, εἰ μὴ φύσει τε χρηστός ἦν ὁ ἄρχων, 570 καὶ λόγῳ μᾶλλον, ἢ πολέμῳ χρώμενος, ἐντυγχάνοντί τε προσην πιθανότης, καὶ προφίτης ἐντυγχανόμενῳ, καὶ τόπος πλείστος ὑπὲρ τῶν δικαίων, οὐκ ἂν οὕτω βραδίως ἀντι τῶν συνήθων ἀλλόφυλον ἀρχὴν ἠγάπησε. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ δηλοῦται.

III. Πυνθανόμενος δ' ὁ Τίτος, τοὺς πρὸ ἐαυτοῦ στρατηγούς, τοῦτο μὲν Σουλπίκιον, ταῦτο δὲ Πόπλιον, ὄψι τῆς ὥρας ἐμβαλόντας εἰς Μακεδονίαν,

καὶ τῶν πολέμων βραδέως ἀγαμένους, κατατετρίφθαι τοπομαχοῦντας καὶ διαπληκτιζομένους ἀεροβολισμοῖς ὑπὲρ ὀδῶν καὶ σιτολογίας πρὸς τὸν Φίλιππον, οὐκ ᾔετο δεῖν, ὡς περ ἐκείνοι καταναλώσαντες οἴκοι τὸν ἑναιυτὸν ἐν τιμαῖς καὶ πολιτείαις, ὕστερον ἐξωρμησαν ἐπὶ τὰς στρατείας, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐν τιμαῖς καὶ πολιτείαις ἑναιυτὸν ἐπικερδᾶναι τῇ ἀρχῇ, τὸν μὲν ὑπατεύσας, τῷ δὲ πολεμήσας· ἀλλ' ὁμοῦ φιλοτιμούμενος ἐνεργὸν τῷ πολέμῳ τὴν ἀρχὴν παρασχέειν, τὰς μὲν ἐν τῇ πόλει τιμὰς καὶ προεδρίας ἀφῆκεν· αἰτήσάμενος δὲ παρὰ τῆς βουλῆς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, Λευκιον, ἀρχοῦντα νηῶν συστρατεύειν, καὶ τῶν μετὰ Σηηπίωνος ἐν Ἰβηρίᾳ μὲν Ἀσδρούβαν, ἐν Ἀσβυῇ δ' Ἀντίβαν αὐτὸν καταμεμαχημένων, τοὺς ἀκμαζούσας εἶτι καὶ προθύμους ἀναλαβὼν, ὡς περ στόμαμα, τρισχίλους γενομένους, εἰς τὴν Ἰκπειρον ἀσφαλῶς διέπρασσε. Καὶ τὸν Πηπλιον εὐραῖν μετὰ τῆς ἀναμειως ἀντιστρατοπεδουόντα τῷ Φίλιππῳ, τὰς περὶ τὸν Ἄφρον ποταμὸν ἐμβόλας καὶ τὰ στενά φυλάττοντι, πολὺν ἤδη χρόνον, αὐδὲν δὲ περαινόντα διὰ τὴν ὀχυρότητα τῶν χωρίων, παρελάβε το στρατεύμα, καὶ τὸν Πόπλιον ἀποπέμψας, κατεσκέπτετο τοὺς τόπους. Βισὶ δ' ὀχυροὶ μὲν οὐχ ἦττον τῶν περὶ τὰ Τέμνη· κάλλη δὲ δένδρων, ὡς ἐκείνοι, καὶ χλωροτητα ὕλης, καὶ διατριβας, καὶ λειμῶνας ἠδεὶς οὐκ ἔχουσι. Ὀρῶν δὲ μεγάλων καὶ ὑψηλῶν ἐκατέρωθεν εἰς μίαν φαραγγὰ μεγίστην καὶ βαθεῖαν συμφορομένων, διεκπίπτων δ' Ἄφρος, καὶ σχῆμα καὶ τάχος ἰσομοιοῦνται πρὸς τὸν Πηπειὸν· τὴν μὲν ἄλλην ἀπασαν ἀποκρύπτων ὑπώρειαν, ἐκτομῆν δὲ κρημνώδη καὶ στενὴν παρὰ τὸ ῥεῖθρον ἀπολείπων ἀτραπὸν, οὐδὲ ἄλλως ῥαδίαν στρατεύματι διελθεῖν, εἰ δὲ καὶ φυλάττοιστο, παντελῶς ἀπορον.

IV. Ἦσαν μὲν οὖν οἱ τὸν Τίτον ἄρειν κίκλω διὰ τῆς Διοσαρητιδος κατὰ Ἀνγκον εὐπερον ὁδὸν καὶ ῥαδίαν ἐπιχειροῦντες. Ὁ δὲ δεδαικώς, μὴ πόρρω θαλάττης ἐμβαλὼν ἑαυτὸν εἰς τόπους γλιόχρους καὶ

σπειρομένους πονηρῶς, τοῦ Φιλίππου φυγομαχοῦν-
 τος, ἀπορήσῃ σιτίων, καὶ πάλιν ἄπρακτος, ὡσπερ
 ὁ πρὸ αὐτοῦ στρατηγός, ἀναχωρεῖν ἀναγκασθῆ πρός
 τὴν θάλασσαν, ἔγνω προσβαλὼν ἀνὰ κράτος διὰ
 τῶν ἄκρων, βιάσασθαι τὴν πάροδον. Ἐπεὶ δὲ τὰ
 ὄρη τοῦ Φιλίππου τῇ φάλαγγι κατέχοντος, ἐκ τῶν
 πλαγίων πανταχόθεν ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους ἀκοντίων
 καὶ τοξευμάτων φερομένων, πληγαὶ μὲν ἐγίνοντο,
 καὶ ἀγῶνες ὄξεις, καὶ νεκροὶ παρ' ἀμφοτέρων ἐπιπτον,
 οὐδὲν δὲ τοῦ πολέμου πέρας ἐφαίνετο, προσῆλθον
 ἄνθρωποι τῶν αὐτιόθι νεμόντων, φραζόντες τινα
 κύκλωσιν ἀμελουμένην ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἣ τὸν
 στρατὸν ἄξιον ὑπισχνούντο, καὶ καταστήσειν μάλι-
 στα τριταῖον ἐπὶ τῶν ἄκρων. Γνώστην δὲ τῆς πί-
 στεως καρεῖχαντο καὶ βεβαιωτὴν Χάροπα τὸν Μα-
 χαῖατα, πρωτεύοντα μὲν Ἐπειρωτῶν, εὐνοῦν δὲ Ῥω-
 μαίοις ὄντα, καὶ κρύφα φόβον τοῦ Φιλίππου συνα-
 γωνίζομενον. Ὡς πιστεύσας ὁ Τίτος, ἐπέμπευε χι-
 λιαρχὸν ἓνα, πεζοὺς ἔχοντα τετρακισχιλίους καὶ ἵπ-
 πεις τριακοσίους. Ἐγούντο δ' οἱ νομίεις ἐκεῖνοι δε-
 δεμένοι, καὶ τὰς μὲν ἡμέρας ἀνεπαύοντο, κοίλους
 προβαλλόμενοι καὶ ὑλώδεις τόπους, ὠδεον δὲ νύ-
 371 κτωρ πρὸς τὴν σελήνην. Καὶ γὰρ ἦν διχόμενος.
 Ὁ δὲ Τίτος τοὺτους ἀποστείλας, τὰς μὲν ἄλλας
 ἡμέρας διανέπαυε τὸν στρατὸν, ὅσα μὴ περισπᾶν τοῖς
 ἀκροβολισμοῖς τοὺς πολεμίους. Καθ' ἣν δ' ἐμελλον
 ὑπερβανῆσεσθαι τῶν ἄκρων οἱ περιῖοντες, αἱ ἡμέραι
 πᾶν μὲν βαρῦ, πᾶν δὲ γυμνητικὸν ὄπλον ἐκίνει
 καὶ τριχῇ νείμας τὴν δύναμιν, αὐτὸς μὲν εἰς στε-
 νώτατον παρὰ τὸ ρεῖθρον ὄρθιος ἀνῆγε τὰς σπει-
 ρας, βαλλόμενος ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, καὶ συμπλεκό-
 μενος τοῖς ἀπαρτῶσι περὶ τὰς δυσχωρίας. Τῶν δ'
 ἄλλων ἐκατέρωθεν ἅμα πειρωμένων ἀμιλλᾶσθαι, καὶ
 ταῖς τραχύτησιν ἐμφυομένων προθύμως, ὃ τε ἥλιος
 ἀνέσχε, καὶ καπνὸς οὐ βέβαιος, ἀλλ' ὡς ὄρειας ὀμί-
 χλη, πόρρωθεν ἀνατέλλων καὶ διαφανήμενος, τοὺς
 μὲν πολεμίους ἐλάνθανε· κατὰ νότον γὰρ ἦν αὐτοῖς,
 ἦδη τῶν ἄκρων ἔχομένων. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι δόξαν

δοχον ἀμφίβολον ἐν ἀγῶνι καὶ πόνῳ, τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸ βουλόμενον λαμβάνοντες. Ἐπεὶ δὲ μᾶλλον αὐξανόμενος, καὶ διαμελαίνων τὸν αἶρα, καὶ πολὺς αἰὼν χωρῶν, ἐδηλοῦτο πρὸς εἶναι φίλιος, οἱ μὲν ἀλαλάξαντες ἐπέβαινον ἐρρωμένως, καὶ συνέστιλλον εἰς τὰ τραχύτερα τοὺς πολεμίους, οἱ δ' ὀπίσθεν ἀπὸ τῶν ὄκρων ἀντηλάλαξαν.

V. Φυγὴ μὲν οὖν ἦν εὐθύς ὀξεῖα πάντων, ἔπεισον δὲ δυσχίλιον οὐ κλίους ἀφηροῦντο γὰρ αἱ δυσχωρίαὶ τὴν δίωξιν. Χρήματα δὲ καὶ σκηνὰς καὶ θεράποντας οἱ Ῥωμαῖοι διακρίσαντες, ἐκρατῶνται τῶν στενῶν, καὶ διώδενον τὴν Ἠπειρὸν οὕτω κοσμίως καὶ μετ' ἐγκρατείας τοσαύτης, ὥστε τῶν πλοίων καὶ τῆς θαλάσσης μακρὰν ὄντας αὐτοὺς, καὶ τῶν ἐπιμήνιον οἶτον μὴ μεμετρημένους, οὐδ' εὐποροῦντας ἀγορᾶς, ἀπέχουσαι τῆς χώρας ἀμφιλαφεῖς ἀφελείας ἐχούσης. Ὁ γὰρ Τίτος πανθανόμενος τὸν Φίλιππον, ὡς ὅμοια φεύγοντι τὴν Θετταλίαν διερχόμενος, τοὺς μὲν ἀνθρώπους ἐκ τῶν πόλεων ἀνίστησιν εἰς τὰ ὄρη, τὰς δὲ πόλεις καταπίμπρησι, τῶν δὲ χρημάτων τὰ λειπόμενα διὰ πλῆθος, ἢ βάρος, ἀρπαγὴν προτίθεται, τρόπον τινὰ τῆς χώρας ἐξισταμένος ἤδη Ῥωμαῖος, ἐφιλοτιμεῖτο, καὶ παρεκάλει τοὺς στρατιώτας, ὥσπερ οἰκείας καὶ παρακεχωρημένης κηδομένους βαδίζειν. Καὶ μῆντοι καὶ παρῆγεν αὐταῖς τὰ γινόμενα τῆς εὐταξίας αἰσθήσιν εὐθύς. Προσεχώρουν μὲν γὰρ αἱ πόλεις ἀψαμένους Θετταλίας, οἱ δ' ἐντὸς πυλῶν Ἑλλήνες ἐπόθουν καὶ διεπτύοντο ταῖς ὁρμαῖς πρὸς τὸν Τίτον. Ἀχαιοὶ δὲ τὴν Φιλίππου συμμαχίαν ἀπεπάμενοι, πολεμῆν ἐψηφίσαντο μετὰ Ῥωμαίων πρὸς αὐτόν. Ὀπουντιοὶ δὲ, καίπερ Αἰτωλῶν τότε Ῥωμαίοις συναγωνιζομένων προθυμότερα, καὶ τὴν πόλιν ἀξιούτων παραλαβεῖν καὶ φυλάττειν, οὐ προσέσχον, ἀλλὰ μεταπεμψάμενοι τὸν Τίτον, ἐπέτω δέπιστευσαν ἑαυτοὺς καὶ παρέδωκαν. Πυρρὸν μὲν οὐκ ἔλεγουσιν, ὅτε πρῶτον ἀπὸ σκοπῆς κατείδε το στρατεύματα τῶν Ῥωμαίων διακεκοσμημένον, εἰπάτω, οὐδ'

βαρβαρικὴν αὐτῷ φωνῆσαι τὴν τῶν βαρβάρων παρά-
 ταξιν· οἱ δὲ Τίτῳ πρῶτον ἐντυγχάνοντες ἠναγκά-
 ζοντο παραπλησίως ἀφιέναι φωνάς. Ἀκούοντες γάρ
 τῶν Μακεδόνων, ὡς ἄνθρωπος ἄρχων βαρβαρῶν
 στρατιᾶς ἐπεισί, δι' ὄπλων πάντα καταστρεφόμενος
 καὶ δουλούμενος, εἴτ' ἀπαρτῶντες ἀνδρὶ τὴν τε ἡλε-
 κίαν νέω, καὶ τὴν ὕψιν φιλανθρώπων, φωνῆν τε καὶ
 διάλεκτον Ἑλληνι, καὶ τιμῆς ἀληθοῦς ἐραστὴν, θαυ-
 μασιῶς ἐκηλεύοντο, καὶ τὰς πόλεις ἀπίστευ-
 πλάσαν εὐνοίας τῆς πρὸς αὐτὸν, ὡς ἐχούσας ἡγεμόνα
 τῆς ἐλευθερίας. Ἐπεὶ δὲ καὶ Φιλίππῳ, δοκοῦντα
 συμβατικῶς ἔχειν, εἰς ταῦτον ἔλθων, προὔτεινεν εἰ-
 ρήνην καὶ φιλίαν ἐπὶ τῷ τοῦς Ἑλλήνας αὐτονό-
 372 μους ἔαν, καὶ τὰς φρουράς ἀπαλλάττειν, ὃ δὲ
 οὐκ ἰδέξατο· παντάπασι δὴ τότε καὶ τοῖς θεραπεύ-
 ονσι τὰ τοῦ Φιλίππου παρέστη, Ῥωμαίους πολε-
 μήσοντας ἦκειν, οὐχ Ἑλλήσιν, ἀλλ' ὑπὲρ Ἑλλήνων
 Μακεδόσι.

VI. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα προσεχώρει καθ' ἡου-
 χίαν αὐτῷ· τὴν δὲ Βραωσίαν ἀπολέμωσ ἐπιπορευο-
 μένω Θηβαίων ἀπήρτησαν οἱ πρῶτοι, φρονοῦντες
 μὲν τὰ τοῦ Μακεδόνοσ διὰ Βραγγύλλην, ἀσπαζόμενοσ
 δὲ καὶ τιμῶντεσ τὸν Τίτον, ὡσ φιλίας πρὸσ ἀμφοτέ-
 ρουσ ὑπαρχούσῃσ. Ὁ δ', ἐντυχὼν αὐτοῖσ φιλανθρώ-
 πωσ καὶ δεξιωσάμενοσ, προῆγεν ἡσυχῆ καθ' ὁδοσ,
 τὰ μὲν ἐρωτῶν καὶ πυθανόμενοσ, τὰ δὲ διηροῦμενοσ,
 καὶ παρωγῶν ἐπίτηδεσ, ἄχρι τοῦ τοῦσ στρατιωτῶτασ
 ἀναλαβεῖν ἐκ τῆσ πορείασ. Οὕτω δὲ προάγων, συν-
 τιστῆθε τοῖσ Θηβαίοισ εἰσ τὴν πάλιν, οὐ πάντα μὲν
 ἡδαιμένοισ, ὀκνοῦσι δὲ κολλεῖν· ἐπεὶ στρατιωτῶται γε
 μέτριοι τὸ πλῆθοσ εἶποντο. Καθ' μίντοι παρελθὼν ὁ
 Τίτοσ, ὡσ οὐκ ἔχων τὴν πάλιν, ἐπιθεσ ἐλίσθαι τὰ
 Ῥωμαίων, Ἀτταλοσ τοῦ βασιλείωσ συναγορεύοντεσ
 αὐτῷ, καὶ συναξομῶντεσ τοῖσ Θηβαίοισ. Ἀλλ'
 Ἀτταλοσ μὲν, ὡσ εἶσκε, τοῦ γῆρωσ προθυμότεροσ
 ἑκυτόσ τῷ Τίτῳ ἄητορα περασχεῖν φιλοτιμούμενοσ,
 ἐν αὐτῷ τῷ λέγειν προσπεσόντεσ εἰγγυῶ τιμόσ, ἢ

δούματος, ἄφνω τὴν αἰσθησὶν ἐπιληφθεὶς ἔπεσε, καὶ μετ' οὐ πολὺ ταῖς ναυσὶν εἰς Ἀσίαν ἀποκομισθεὶς ἐτελεύτησεν· οἱ δὲ Βοιωτοὶ προσεχώρησαν τοῖς Ῥωμαίοις.

VII. Φιλίππου δὲ πρέσβεις πύμψαντος εἰς Ῥώμην, ἀπέστειλε καὶ ὁ Τίτος παρ' αὐτοῦ τοὺς πράξοντας, ὅπως ἐπιψηφίσηται ἢ συγκλήτος χρόνον αὐτῷ, τοῦ πολέμου μένοντος· εἰ δὲ μὴ, δι' ἐκείνου τὴν εἰρήνην γενέσθαι. Φιλότιμος γὰρ ὢν ἰσχυρῶς, ἐδεδίει, πεμφθέντος ἐπὶ τὸν πόλεμον ἑτέρου στρατηγοῦ, τὴν δόξαν ἀφαιρεθῆναι. Διαπραξαμένων δὲ τῶν φίλων αὐτῷ, μήτε τὸν Φιλίππου, ὢν ἔχρηζε, τυχεῖν, καὶ τοῦ πολέμου τὴν ἡγεμονίαν ἐκείνῳ φυλαχθῆναι, θεξάμενος τὸ δόγμα, καὶ ταῖς ἐλπίσιν ἐπαρθεὶς, εὐθύς εἰς Θεσσαλίαν ἐπὶ τὸν Φιλίππου πόλεμον ὤρμησεν, ὑπὲρ ἑξακισχιλίους καὶ διαμυρίους ἔχων στρατιώτας, ὢν Αἰτωλοὶ πεζοὺς ἑξακισχιλίους καὶ ἵππεῖς τετρακοσίους παρεῖχον. Ἦν δὲ καὶ τοῦ Φιλίππου τὸ στράτευμα τῷ πλήθει παραπλήσιον. Ἐπεὶ δὲ βαδίζοντες ἐπ' ἀλλήλους, καὶ γενομένοι περὶ τὴν Σοτοῖσσαν, ἐνταῦθα διακινδυνεύειν ἔμελλον, οὐχ, ὅπερ εἰκὸς ἦν, πρὸς θεοὺς ἔλαβον οἱ στρατηγοὶ τὴν ἀλλήλων γετυλιαν, ἀλλὰ μᾶλλον ὄρατῆς καὶ φιλοτομίας ἐπληροῦντο· Ῥωμαῖοι μὲν, εἰ Μακεδόνα κεραιήσουσαν, ὢν ὄνομα δι' Ἀλέξανδρον αἰκῆς καὶ δυνάμεως πλείστον ἦν παρ' αὐτοῖς· Μακεδᾶνες δὲ Ῥωμαίους Περσῶν ἠγούμενοι διαφίρειν, ἤλπιζον, εἰ περιγένοιτο, λαμπρότερον ἀποδείξειν Ἀλεξάνδρου Φιλίππου. Ὁ μὲν οὖν Τίτες παρεκάλει τοὺς στρατιώτας ἄνδρας ἀγαθοὺς γενέσθαι καὶ προθύμους, ὡς ἐν τῷ καλλίστῳ θεάτρῳ, τῇ Ἑλλάδι, μέλλοντας ἀγωνίζεσθαι πρὸς τοὺς ἀριστοὺς τῶν ανταγωνιστῶν. Ὁ δὲ Φίλιππος, εἴτε ὑπὸ τύχης, εἴτε ὑπὸ σπουδῆς παρὰ τὸν καιρὸν ἀγνοήσας, ἦν γὰρ τι πολυάνδριον ὑψηλὸν ἔξω τοῦ χάρακος, ἐπὶ τούτῳ προβάς, ἤρξατο μὲν, οἷα πρὸ μάχης φιλεῖ, διαλίγεσθαι καὶ παρερμῆν· αἰθμίας δὲ δεινῆς κρῆς τὸν

οίωνον ἐπιπεσούσης, διαταραχθεῖς ἐπέσχέ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

VIII. Τῇ δ' ὑστεραία περὶ τὸν ὄρθρον, ἐκ μαλακῆς καὶ νοτίου νυκτός, εἰς ομίχλην τῶν γεφῶν τρεπομένων, ἀνεπιπλάτο ζόφου βαθύος πᾶν τὸ πεδίον, καὶ κατῆει παχύς ἐκ τῶν ἄκρων ἀῆρ εἰς τὸ μεταξύ τῶν στρατοπέδων, εὐθύς ἀρχομένης ἡμέρας ἀπακρύπτων τοὺς τόπους. Οἱ δ' ὑπ' ἀμφοτέρων ἀποσταλέντες ἐφεδρίας ἔνεκα καὶ κατασκοπῆς, ἐν πανὶ βραχεῖ περιπεσόντες ἀλλήλοις ἐμάχοντο περὶ τὰς καλοῦσθαι μένας Κυνὸς κεφαλᾶς, αἱ λόφων οὖσαι πυκνῶν καὶ παραλλήλων ἄκραι λεπταί, δι' ὁμοιότητα τοῦ σχήματος οὕτως ὠνομάσθησαν. Γενομένων δ' οἶόν εἶκος ἐν τόποις σκληροῖς, μεταβολῶν κατὰ τὰς φυγὰς καὶ διώξεις, ἑκάτεροι τοῖς πονοῦσιν αἰεὶ καὶ υποχωροῦσιν ἐπιπέμποντες βοήθειαν ἐκ τῶν στρατοπέδων, καὶ ἤδη τοῦ αἴερος ἀνακαθαιρομένου, καθορῶντες τὰ γινόμενα, πανστρατιᾷ συνέβαλον. Τῷ μὲν οὖν δεξιῷ περιῆν ὁ Φίλιππος, ἐκ τόπων ἐπιφόρων ῥῆλην ἐπερείσας τὴν φάλαγγα τοῖς Ῥωμαίοις, τὸ βάρος τοῦ συνασπισμοῦ, καὶ τὴν τραχύτητα τῆς προσβολῆς τῶν σαρισσῶν οὐχ ὑπομεινάντων. Τοῦ δ' εὐωνύμου διασπασμὸν ἀνά τοὺς λόφους καὶ περικλασιν λαμβάνοντος, ὁ Τίτος, τὸ μὲν ἠετώμενον εποχνοῦς, πρῶτα δὲ θάτερον ὀξέως παρελάσας, προσέβαλε τοῖς Μακεδόσι, συστήναι μὲν εἰς φάλαγγα καὶ πιεσθῆσαι τὴν τάξιν εἰς βάθος, ἥπερ ἦν ἀλκὴ τῆς ἐκείνων δυναμείας, κωλυομένοις διὰ τὴν ἀνωμαλίαν καὶ τραχύτητα τῶν χωρίων, πρὸς δὲ τὸ κακὸν ἄνδρα ἀνμπλέεσθαι καὶ βαρεῖ καὶ δυσέργον χρωμένους ὀπλισμῷ. Ζῶν γὰρ ἡ φάλαγγε ἔοικεν ἀμαχῶ τὴν ἰαχὴν, ἕως ἐν ἑστῷ σώματι, καὶ τηρεῖ τὸν συνασπισμὸν ἐν τάξει μῆδ'. Διαλυθείσης δὲ, καὶ τὴν καθ' ἕνα ῥώμην ἀπόλλυσι τῶν μαχομένων ἕκαστος, διὰ τε τὸν τρόπον τῆς ὀπλισείας, καὶ ὅτι γ' ὄντος ὄλου τοῖς παραλλήλοις μέγεσι μάλλον, ἢ δι' αὐτὸν, ἰσχύει. Τραπομέγων δὲ τουτων, σὶ μὲν ἐδίωκον τοὺς φεύγοντας, οἱ δὲ τοὺς μαχομένους τῶν Μακεδόνων παρεκδρομόντες ἐκ πλαγίων.

ἐκτείναν ὥστε ταχὺ καὶ ραγὺ νικῶντας περισπᾶσθαι καὶ φεύγειν, τὰ ὄπλα καταβάλλοντας. Ἐπεσον μὲν οὖν ὀκτακισχιλίων οὐκ ἔλαττους, λαβρῶσαν δὲ περὶ πεντακισχιλίους. Τοῦ δὲ τὸν Φίλιππον ἀσφαλῶς ἀπελθεῖν τὴν αἰτίαν ἔλαβον Αἰτωλοὶ, περὶ ἀρπαγὴν γεγόμενοι καὶ πόρθησιν τοῦ χαρακος, ἐπὶ τῶν Ρωμαίων διωκόντων, ὥστε μηδὲν εὐρεῖν ἐκείνους ἐπακελθόντας.

IX. Πρῶτον μὲν οὖν ἐγένοντο λοιδορίαι καὶ διαφοραὶ πρὸς ἀλλήλους αὐταῖς· ἐκ δὲ τούτων μάλλον αἰεὶ τὸν Τίτον ἐλύπουν, ἑαυτοῖς ἀνατιθέντες τὸ νίκημα, καὶ τῇ φήμῃ προκαταλαμβάνοντες τοὺς Ἕλληνας· ὥστε καὶ γράφεσθαι καὶ ἀδελφῶν προτέρους ἐκείνους ὑπὸ ποιητῶν καὶ ἰδιωτῶν ὑμνοῦντων τὸ ἔργον. Ὡν μάλιστα διὰ στόματος ἦν τοῦτὶ τὸ ἐπίγραμμα·

Ἀκλαυστοὶ καὶ ἄθαπτοι, ὄδοιπόροι, τῶδ' ἐπὶ νώτω
Θεσσαλίας τριῖσαι κείμεθα μυριάδες,
Αἰτωλῶν δηθέντες ὑπ' Ἀργεῖος, ἠδὲ Λατίνων,
Οὓς Τίτος εὐρείης ἤγαγ' ἐπὶ Ἰταλίας,
Ἡμαθίη μέγα πῆμα. Τὸ δὲ θεοῦ κτεῖνο Φιλίππου
Πνεῦμα θεῶν ἐλάφῶν ὄχετ' ἐλαφρότερον.

Τοῦτ' ἐποίησε μὲν Ἀλκαῖος, ἐμφυβρίζων Φιλίππου, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀπαθανόντων ἐπιπευσάμενος. Λεγόμενον δὲ πολλαχῶς καὶ ὑπὸ πολλῶν, μάλλον ἦν τὸν Τίτον, ἢ τὸν Φίλιππον. Ὁ μὲν γὰρ ἀποκτενωθῶν τὸν Ἀλκαῖον τῷ ἐλεγείῳ παρέβαλεν·

Ἀφλοῖος καὶ ἄφυλλος, ὄδοιπόρος, τῶδ' ἐπὶ νώτω
Ἀλκαῖῳ σταυρὸς πῆγνυται κλίβατος.

Τὸν δὲ Τίτον, φιλοτιμούμενον πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οὐ μετρίως παρωξύνε τὰ τοιαῦτα. Διὸ καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῶν πραγμάτων ἐπραττε καθ' ἑαυτόν, ἐλαχίστα φρονιζῶν τῶν Αἰτωλῶν. Οἱ δ' ἤχθηοντο, καὶ προσεδεξαμένον λόγους αὐτοῦ καὶ προαβείαν ἐπὶ συμβάσεσι παρὰ τοῦ Μακεδόνοιο, τοῦτ' ἐκείνοι, περιϊόντες περὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἔβδων, πολεῖσθαι τὴν

εἰρήνην Φιλίππῳ· παρὸν ἔλασσε τὸν πόλεμον ἄρδην, καὶ ἀνέλετ' ἀρχὴν, ὅψ' ἧς πρῶτης ἐδουλώθη τὸ Ἑλληνικόν. Ταῦτα τῶν Αἰτωλῶν λεγόντων, καὶ διδ-
 374 ταρπιτότων τοὺς συμμάχους, αὐτὸς ὁ Φίλιππος ἔλθων πρὸς τὰς διαλύσεις, ἀνείλε τὴν ὑποψίαν, ἐπὶ-
 τρέψας τῷ Τίτῳ καὶ Ῥωμαίοις τὰ καθ' αὐτόν. Καὶ οὕτω καταλύεται τὸν πόλεμον ὁ Τίτος· καὶ τὴν μὲν Μακεδονικὴν ἀπέδωκεν αὐτῷ βασιλείαν, τῆς δ' Ἑλλάδος πρόσταξεν ἀποστῆναι, χελοῖσι δὲ τάλαντοις ἐλημίωσε, τὰς δὲ τῶν πᾶσας παρέλετο, πλὴν δέκα. Τῶν δὲ παιδῶν τὸν ἕτερον, Δημητρίον, ὀμηρεύοντα λαβὼν, εἰς Ῥώμην ἀπέστειλεν, ἀρίστα τῷ καιρῷ χρησάμενος, καὶ προλαβὼν τὸ μέλλον. Ἀνίβου γὰρ τοῦ Αἰθῶν, ἀνδρὸς ἐχθίστου τε Ῥωμαίοις καὶ φυγάδος, ἤδη τότε πρὸς Ἀντιόχον ἦκοντος τὸν βασιλέα, καὶ παροξύνοντος αὐτὸν εἰς τὸ πρόσθεν προῖ-
 ναι τῇ τύχῃ, τῆς δυναμείως εὐφροσύνης, ἤδη καθ' ἑαυτὸν ὑπὸ πραγμάτων μεγάλων, ἃ κατέρχασαμενος μέγας ἐπινομάσθη, πρὸς τὴν ἀπάντων ἡγεμονίαν ἀποβλέποντα, μάλιστα δὲ κατὰ Ῥωμαίων ἀνιστάμενον· εἰ μὴ τοῦτο προῖδων ὁ Τίτος ἐμφρόνως ἐπέδωκε πρὸς τὰς διαλύσεις, ἀλλὰ τὸν Φιλίππικόν ὁ Ἀντιόχιος κατειληφεί πόλεμον ἐν τῇ Ἑλλάδι, καὶ συνέστησαν ὑπ' αἰτιῶν ἀμφοτεροῖ κοινῶν οἱ μέγιστοι τῶν τότε καὶ δυνατώτατοι βασιλέων ἐπὶ τὴν Ῥώμην, ἔσχεν ἂν ἀγῶνας ἐξ ὑπαρχῆς καὶ κινδύνους τῶν πρὸς Ἀνίβαν οὐκ ἐλάττους. Νῦν δὲ τῶν πολέμων μείσην κατὰ καιρὸν ἐμβαλὼν τὴν εἰρήνην ὁ Τίτος, καὶ πρὶν ἄρξασθαι τὸν μέλλοντα, διακόψας τὸν παρὸντα, τοῦ μὲν τὴν ἐσχατὴν ἐλπίδα, τοῦ δὲ τὴν πρώτην ὑφείλεν.

Κ. Ἐπεὶ δ' οἱ δέκα πρέσβεις, οὓς ἡ σύγκλητος ἔπεμψε τῷ Τίτῳ, συνέβουλεον τοὺς μὲν ἄλλους Ἑλληνας ἐλευθεροῦν, Κόρινθον δὲ καὶ Χαλιδίαν καὶ Δημητριάδα διατηρεῖν ἐμφρούρους, ἕνεκα τῆς πρὸς Ἀντιόχον ἀσφαλείας, ἐνταῦθα δὲ ταῖς κατηγορίαις λαμπρῶν λαμπρῶς τὰς πόλεις ἀνεφρόγγυσαν Αἰτωλοὶ,

τὸν μὲν Τίτον κελαινόντες τὰς πύδας τῆς Ἑλλάδος
 λύνειν (οὕτω γὰρ ὁ Φίλιππος εἰώθει τὰς προσηρη-
 μένους πόλεις ὀνομάζειν), τοὺς δ' Ἕλληνας ἑρωτῶν-
 τες, εἰ κλοιὸν ἔχοντες βαρύτερον μὲν, κειότερον δὲ
 τοῦ πάλαι τὸν ἔδν, χαίρουσθε, καὶ θαυμάζουσι τὸν
 Τίτον, ὡς εὐεργέτην, ὅτι τοῦ πόδός ἄσας τὴν Ἑλ-
 λάδα, τοῦ τραχήλου δέδεκεν. Ἐφ' οὗτος ἐχθόμενος ὁ
 Τίτος καὶ βαρείως φέρων, καὶ δεόμενος τοῦ συνεδρίου,
 τέλος ἐξέπεισε καὶ ταύτας τὰς πόλεις ἀνεῖναι τῆς
 φροῦδας, ὅπως ἑλόκληρος ἡ γῆραις ὑπαρῆξαι παρ' αὐ-
 τοῦ τοῖς Ἕλλησιν. Ἰσχυρίων οὖν ἀγομένων, πλήθος
 μὲν ἀνθρώπων ἐν τῷ σταδίῳ καθῆστο, τὸν γυμνικὸν
 ἀγῶνα θεώμενος, οἷα δὴ διὰ χρόνου, πεπωμένης
 μὲν πολέμου τῆς Ἑλλάδος ἐπ' ἐλπίσιν ἐλευθερίας,
 σαφῆ δὲ εἰρήνην πανηγυρίζουσης. Τῇ θάλπιγγι δὲ
 στωπῆς εἰς ἀπάρτας διαδοθείσης, προσελθὼν εἰς μέ-
 σον ὁ κῆρυξ ἀνείπεν, ὅτι Ῥωμαίων ἡ σύγκλητος,
 καὶ Τίτος Κοίντιος, στρατηγὸς ὑπάτος, καταπαλεῖ-
 σάντες βασιλεία Φίλιππον καὶ Μακεδόνας, ἀφίπασιν
 ὑφρουρήτους καὶ ἐλευθέρους καὶ ἀφορολόγητους, τῶ-
 μοις χρωμένους τοῖς πατρίοις, Κορινθίους, Αἰ-
 κροῖς, Φωκίαις, Εὐβοίαις, Ἀχαιοῖς, Φθιώταις, Ἀκα-
 γνηταις, Θεσσαλοῖς, Πεσθραιβοῖς. Τὰ μὲν οὖν πρῶ-
 τον οὐ πάντ' πάντες, οὐδὲ οὐφῶς ἐπηκουσαν, ἀλλ'
 ἀνώμαλος καὶ θοροῦσθῆς κίνησις ἦν ἐν τῷ σταδίῳ
 θαυμάζοντων, καὶ διαπυρρῶν, καὶ πάλιν
 ἀνείπειν κελαινόντων. Ἐξ δ' αὐθις ἡσυχίας γενθ-
 μίνης, ἀναγαγὼν ὁ κῆρυξ τὴν φωνὴν, προθυμό-
 τερον εἰς ἀπάρτας ἐγγέωνησε, καὶ διῆλθε τὸ κῆρυ-
 γμα, κρηνη μὲν ἀπιστος τὸ μέγεθος διὰ χερσὶν
 ἔχωμεν μέχρι θαλάττης, ὅρθον δ' ἀνείστηκε τὸ
 θέατρον, οὐδεὶς δὲ λόγος ἦν τῶν ἀγωνιζομένων.
 Ἐσπεύδον δὲ πάντες ἀναπηδῆσαι, καὶ δεξιωσα-
 σθαι, καὶ προσεπειν τὸν σκατῆρα τῆς Ἑλλάδος 875
 καὶ πρόμαχον. Τὸ δὲ πολλακίς λεγόμενον εἰς ὑπερ-
 βολὴν τῆς φωνῆς καὶ μέγεθος ἄφθονόν τε. Κο-
 ρακίαι γὰρ, ὑπερπετῆται κατὰ τυχήν, ἔπεσον εἰς
 τὸ σταδίον. Αἰτία δ' ἡ τοῦ ἀέρος ῥῆξις. Οἷα

γὰρ ἢ φωνὴ πολλὴ καὶ μεγάλη φέρεται, διασπάρ-
μενος ὑπ' αὐτῆς οὐκ ἀγερεῖδαι τοῖς πετομένοις,
ἀλλ' ὀλίσθημα ποιεῖ, καθάπερ κενεμβατοῦσιν εἴ
μὴ, ἢ Δία, πληγῆ κενε μᾶλλον, ὡς ὑπὸ βέλους
διελευθέρωμενα, πίπτει καὶ ἀπρόσνησκει. Δυναταὶ δὲ
καὶ περιδίνησας εἶναι τοῦ αἴρος, ὅλον ἐλιγμόν ἐν
πελάγει καὶ παλιρρόμην τοῦ θαλάου δια μέγεθος
λαμβάνοντος.

XI. Ὁ δ' οὖν Τίτος, εἰ μὴ τάχιστα τῆς θείας
διαλυθείσης, ὑπαιδόμενος τῆν φορὰν καὶ πλήθους
καὶ τὸν δρόμον, ἐξέκλιεν, οὐκ ἂν ἐδοκέε περιγενέ-
σθαι κοσούτων ὁμοῦ καὶ παντοθεν αὐτῶ περιχομέ-
νων. Ὡς δ' ἀπεκαμον περὶ τὴν σκηνὴν αὐτῶ βοῶν-
τες, ἤδη τυκτὸς οὐσῆς, αὐθις οὐστιας ἴδοιεν ἢ φί-
λους, ἢ κολίτας, ἀσπαζόμενοι καὶ περιπλεκόμενοι,
πρὸς δεῖπνα καὶ πότους ἐτρέποντο μετ' ἀλλήλων.
Ἐν ᾧ καὶ μᾶλλον, ὡς εἰκὸς, ἠδομένοις ἐπέητε λαχί-
ζεσθαι καὶ διαλέγεσθαι περὶ τῆς Ἑλλάδος, ὅσους
πολέμησασα πολέμους διὰ τὴν ἐλευθερίαν, οὕτω τυ-
χοι βεβαιότερον, οὐδὲ ἠδιον αὐτῆς, ἐτέρωκ προσηγο-
ρευομένων, ὀλίγου δεῖν ἀναίμακτος αὐτῆ καὶ ἀπεν-
θῆς φερομένη τὸ καλλίστην καὶ περιμαχητότατον
ἄθλον. Ἦν δ' ἄρα σπανίον μὲν ἀνδρεία καὶ φρό-
νησις ἐν ἀνθρώποις, σπανιώτατον δὲ τῶν ἄλλων
ἀγαθῶν ὁ δίκαιος. Οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι καὶ Ἀσπασ-
δροι, καὶ οἱ Νικίαι, καὶ οἱ Ἀλκιβιάδας, πολέμους
μὲν εὖ διεπέιν, καὶ μάχας νικᾶν, κατὰ τὴ γῆν καὶ
θάλασσαν ἄρχοντες, ἠπίσταντο, χρῆσθαι δὲ πρὸς
ἄριστ' εὐγενῆ καὶ τὸ καλόν, ὡς κατωρθοῦν, οὐκ ἐγνώ-
σαν. Ἀλλ', εἰ τὸ Μαραθωνιὸν τι εἶργον ἀφέλοιο,
καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, καὶ Πλαταιάς, καὶ
Θερμοπύλας, καὶ τὰ πρὸς Ἐυρυμέδοντι, καὶ τὰ περὶ
Κύπρον Κίμωνος ἔργα, πᾶσας τὰς μάχας ἢ Ἑλλὰς
ἐπὶ δουλείᾳ μεμαχῆται πρὸς αὐτὴν, καὶ πᾶν τρό-
ποιον αὐτῆς συμφορὰ καὶ ὄνειδος ἐπ' αὐτὴν ἔστηκε,
τὰ πλείστα κακίᾳ καὶ φιλονεικίᾳ τῶν ἡγουμένων
περιτραπίσθη. Ἀλόφυλοι δ' ἄνδρες, ἐνάνυσματ

μικρὰ καὶ γλιόχρα κοινωνήματα παλαιῶν γένους ἔχειν δοκῶντες, ἀφ' ὧν καὶ λόγῳ τε καὶ γνώμῃ τῶν χρησίμων ὑπάρξει τῇ Ἑλλάδι θαυμαστον ἦν, οὗτος τοῖς μεγιστοῖς κινδύνοις καὶ πόνοις ἐξελεόμενος τὴν Ἑλλάδα δεσποτῶν χαλεπῶν καὶ τυράννων ἔλευθεροῦσιν.

XII. Ταῦτα δὴ τοὺς Ἕλληνας ὑπέειπεν· καὶ τὰ τῶν ἔργων ὁμολογοῦντα τοῖς κηρύγμασιν ἦν. Ἄριστος γὰρ ἐξεπέμψαν· οὐ Τίτος Λάτιον μὲν εἰς Ἀσίαν, Βαργυλῆτας ἐλευθερώσαντα, Στεργίλιον δ' εἰς Θράκην, τὰς αὐτόθι πόλεις καὶ κήσους ἀπαλλάξοντα τῶν Φιλίππου φραγῶν. Πόπλιος δὲ Οὐίλλιος ἐπλεε διαλεξόμενος Ἀκτιόχῳ περὶ τῆς τῶν ὑπ' αὐτὸν Ἑλλήνων ἐλευθερίας. Ἄντιος δὲ Τίτος εἰς Χαλκίδα παρελθὼν, εἰτα πλεύσας ἐκείθεν ἐπὶ Μαγνησίαν, ἔξῃς τὰς φρουράς, καὶ τὰς πολιτείας ἀποδίδου τοῖς δήμοις. Ἄγνωστος δὲ Νερμῆλιος ἀποδείχθεις ἐν Ἀργεῖ, τὴν τε πατήρων ἀριστα διέθηκε, καὶ πάλιν ἐκεῖ τοῖς Ἕλλησι τὴν ἐλευθερίαν ὑπὸ κηρυκῶν ἀνεῖπεν. Ἐπιφοιτῶν τε ταῖς πόλεσιν, ἀνομίαν ἄρμα καὶ δίκην πολλὴν, ὁμόνοιαν τε καὶ φιλοφροσύνην πρὸς ἀλλήλους παρεῖχε· καταπαύων μὲν τὰς στάσεις, κατὰγων δὲ τὰς φυγὰς, ἀγαλλόμενος δὲ τῷ πείθειν καὶ διαλλάσσειν τοὺς Ἕλληνας οὐχ ἤτιον, ὅτι τῷ κεραιτημέναι τῶν Μακεδόνων, ὥστε μικρότατον ἦδη τὴν ἐλευθερίαν δοκεῖν ὡν εὐεργετοῦντο. Ζενοκράτη μὲν οὖν τὸν φιλόσοφον, ὅτι Λυκούργος αὐτὸν ὁ θήτωρ ὑπὸ τῶν τελευτῶν ἀγόμενον 376 πρὸς τὸ μετοίνιον ἀφείλετο, καὶ τοῖς ἄρουσιν ἐπέθηκε δίκην τῆς ἀσελγείας, λέγεται τοῖς παῖσιν ἀπαντήσαντα τοῦ Λυκούργου· Καλὴν γε ὑμῶν, ὦ παῖδες, φάται, τῷ πατρὶ χάριν ἀποδίδωμι· πάντες γὰρ αὐτὸν ἐπαινοῦσιν, ἐφ' οἷς ἐπράξει. Τίτῳ δὲ καὶ Ῥωμαίοις, ὡν τοὺς Ἕλληνας εὐεργέτησαν, οὐκ εἰς ἐπαινοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ πίστιν ἐκ πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ δυνάμιν ἢ χάρις ἀπῆλθεν· δικαίως. Ὁ γὰρ προδοτὴρ μόνος τοὺς ἡμετέρας αὐτῶν,

ἀλλὰ καὶ μεταπεμπομένοι καὶ καλοῦντες ἐνεχόμενοι
αὐτοὺς. Οὐδὲ δῆμοι καὶ πόλεις, ἀλλὰ καὶ βασι-
λεῖς ὑφ' ἑτέρων ἀδικούμενοι βασιλείῳ, κατέφυγον
εἰς τὰς ἐκείνων χεῖρας, ὥστ' ἐν βραχεῖ χρόνῳ, τάχ-
εως καὶ θεοῦ ἀνεπαρκατομένου, πάντες αἰετῶς ὑπη-
νοκα γενέσθαι. Καὶ αὐτὸς δὲ μέγιστον ἐφρόνησεν
ἐπὶ τῇ τῆς Ἑλλάδος ἐλευθερώσει. Ανατιθεὶς γὰρ
εἰς Ἀλφειοῦ ἀπήϊδας ἀγκυρῶσας καὶ τὸν ἑαυτοῦ θυρεὸν,
ἐπέγραψε

Ζηῆος, ἰώ! κραίπνατοί γεγευότες ἱπποσύναισι,
Κούροι, ἰώ! Σπάρτας Τυνδαρίδαι βασιλεῖς,
Αἰνεάδας Τίτος ὑμῖν ὑπέρτατον ὠπάσε θάρον,
Ἑλλήνων τεύξας παισὶν ἐλευθερίαν.

Ἀνέδθηκε δὲ καὶ χροῦσῶν τῷ Ἀπόλλωνι στέφανον,
ἐπιγράψας

Τοῖς τοι ἀμβροσίαισι ἐπὶ πλοκάμμοισι ἔθηκε

Κεῖσθαι, Αἰατῖδαι, χρυσοπαῖ στέφανον,

Ὅγ' ἴσθαι, Αἰατάδην τάχος μέγας. Ἄλλ', Ἐκάρτε,

Ἀλκας τῷ θεῷ κῦδος ὠπάσε Τίτῳ.

Τῇ γοῦν Κορινθίων πόλει πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὸ
αὐτὸ δις ἤδη συμβέβηκε. Καὶ γὰρ Τίτος ἐν Κορίνθῳ
τότε, καὶ Νέρων αὐθις κατ' ἡμᾶς ἐν Κορίνθῳ, πα-
ραπλήσιως ἰσθμίων ἀγομένων, τοὺς Ἕλληνας ἐλευ-
θερῶσας καὶ αὐτὸνόμους ἀφῆκεν, ὃ μὲν διὰ κήρυκος,
ὡς γίγνεται. Νέρων δ' αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀπο-
φῆματος ἐν τῷ πλήθει δημηγορήσας. Ἄλλα ταῦτα
μὲν ὕστερον.

XIII. Ὁ δὲ Τίτος τότε καλλίστου καὶ δαιμόνισ-
του τοῦ πρὸς Νάβιν ἀρχαίμενος πολέμου, τὸν Λακ-
δαίμονιων ἐξωλεσίστου καὶ παρανομιώτατου τυραννοῦ,
ἐν τῷ τέλει ἀπεψεύσατο τὰς τῆς Ἑλλάδος ἐλπίδας,
εἶπεν παρασχόν, οὐκ ἐθέλησας, ἀλλὰ σπεισασμένος,
καὶ προεμένος τὴν Σπάρτην ἀναξίως δουλεύουσαν
εἶπε δεῖσας, μὴ τοῦ πολέμου μήκος λαμβανόντος,
ἄλλος ἀπὸ Ρώμης ἐπελθὼν στρατηγὸς ἀνέλθαι τὴν
δόξαν, εἶπε φιλονεκίᾳ καὶ ζηλοτυπίᾳ τῶν Φιλιστῶν

μενος τιμῶν, ὃν ἐν τε τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀνδρῶν δεινότατον τῶν Ἑλλήνων ὄντα, καὶ περὶ ἐκείνον τὸν πόλεμον ἔργα θαυμαστὰ τόλμης καὶ δεινότητος ἀποδείξαντες, ἴσα τῷ Τίτῳ κυδαινόντες Ἀχαιοὶ, καὶ τιμῶντες ἐν τοῖς θεάτροις, ἐλύπουν ἐκείνον, οὐκ ἀξιούντα Ῥωμαίων ὑπὸ τοῦ προπολεμοῦντι τῆς Ἑλλάδος ἀνθρώπου Ἀρχάδα, μικρῶν καὶ ἁμάρων πολέμων στρατηγόν, ὅμοια θαυμάζεσθαι παρ' αὐτοῖς. Οὐ μὴν ἀλλ' αὐτὸς ὁ Τίτος ὑπὲρ τούτων ἀπελογεῖτο, καταθέσθαι τὸν πόλεμον, ὡς ἔωρα συν κακῷ μεγάλῳ τῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν ἀπολούμενον τὸν τυραννον. Τῶν δ' Ἀχαιῶν αὐτῷ πολλὰ πρὸς τιμὴν ψηφισαμένων, οὐδὲν ἰδοκεῖ πρὸς τὰς εὐεργεσίας ἐξισούσθαι, πλην μιᾶς δωρεᾶς, ἣν ἐκείνος ἀντι πάντων ἤγαγεν. Ἦν δὲ τοιαυτή. Ῥωμαίων οἱ δυστυχισαυτοὶ ἐν τῷ πρὸς Ἀννίβαν πολέμῳ, πολλαχοῦ μὲν ἄνθρωποι γενομένοι καὶ διασπαρέντες ἰδοῦναι. Ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι χίλιοι καὶ διακόσιοι τὸ πλῆθος ἦσαν, αἰεὶ μὲν οἰκίροισι τῆς μεταβολῆς, τότε δὲ καὶ μᾶλλον, ὡς εἶκος, ἐντυγχάνοντες οἱ μὲν υἱοῖς, οἱ δ' ἀδελφοῖς, οἱ δὲ συνηθεῖσι, ἐλευθέροις δούλοι, καὶ νεκῶσι ἀχμαλώτοι. Τούτους ὁ μὲν Τίτος οὐκ ἀφείλετο τῶν 377 περὶ τῶν ἀφαιρούμενων, καίπερ ἀγνώμενος ἐπ' αὐτοῖς οἱ δ' Ἀχαιοὶ, λυτρωσάμενοι πέντε μῶν ἰσασίων ἀνδρῶν, καὶ συναγαγόντες εἰς ταυτὰ πάντα, ἤδη περὶ πλοῦν ὄντι τῷ Τίτῳ παρέδωκαν ὥστ' αὐτὸν εὐφραίνεσθαι ἀποπλεῖν, ἀπὸ καλῶν ἔργων καλῶς ἀμειβῆσαι καὶ προποῦσας ἀνδρῶν μεγάλῳ καὶ φιλοπολίτῃ κεινομένῳ, ὃ δὲ ἰδοκεῖ πρὸς τὸν θρίαμβον αὐτῷ πάντων ὑπαρῆσαι λαμπροτάτον. Οἱ γὰρ ἄνθρωποι οὗτοι, καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς οἰκέταις, ὅταν ἐλευθερωθῶσι, εὐρέσθαι τε τὰς κεφαλὰς, καὶ πιλία φρεῖν, ταῦτα δαδασάντες αὐτοὶ θριαμβεῦσιν τῷ Τίτῳ κερταίοντες.

XIV. Καλλιὰ δὲ καὶ τὰ λαφύρα πομπεῖόμενα παρείχεν ὄψιν, Ἑλλητικὰ κράνη, καὶ πέλας Μακεδονικαὶ καὶ σαρματικαί. Τὸ τε τῶν χρημάτων πλῆθος

οὐκ ὀλίγον ἦν, ὡς ἀναγράφουσι οἱ περὶ Τυρριτανῶν ἐν τῷ Θυριάμβῳ κομισθῆναι χρυσίου μὲν συγκεχω-
νευμένου λίτρας τρισχίλιας ἑπτακοσίας δέκα τρεῖς,
ἀργύρου δὲ τετρακισμυρίας τρισχίλιας διακοσίας
ἑβδομήκοντα, φιλιππέους δὲ χρυσοῦς μυρίους τετρα-
κισχιλίδος πεντακοσίδος δεκατέσσαρας· χωρὶς δὲ τού-
των τὰ χίλια τάλαντα, ἃ Φίλιππος ᾤφειλεν. Ἄλλα
ταῦτα μὲν ὕστερον ἐπέισθησαν Ῥωμαῖοι, μάλιστα τοῦ
Τίτου συμπράσσοντος, ἀφείναι τῷ Φιλίππῳ, καὶ σύμ-
μαχον ἐψηφίσαντο, καὶ τὸν υἱὸν ἀπήλλαξαν αὐτῷ τῆς
οἰκείας.

XV. Ἐπεὶ δ' ὁ Ἀντίοχος, εἰς τὴν Ἑλλάδα
ἔλθων πολλαῖς καὶ στρατῷ περαιωθεὶς, ἀφίστη τὰς
πόλεις καὶ διεστασίαζεν, Αἰτωλῶν αὐτῷ συνεπιλαμ-
βανόμενων, καὶ πάλαι διακειμένων πρὸς τὸν Ῥω-
μαίων δῆμον ἐχθρῶς καὶ πολεμικῶς, ὑπόθεσιν τοῦ
πολέμου καὶ πρόφασιν δίδόντων, ἐλευθεροῦν τοὺς
Ἕλληνας, οὐδὲν δεομένους (ἐλευθεροὶ γὰρ ἦσαν),
ἀλλ' εὐπρεπεστέρως αἰτίας ἀπορίας, τῷ καλλίστῳ τῶν
ὀνομάτων χρησθαι διδασκόντων· καὶ σφόδρα δεδι-
σάντες οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἀνάστασιν, καὶ δοξάν αὐτοῦ
τῆς δυνάμεως, στρατηγὸν μὲν ὑπατὸν τοῦ πολέμου
Μάνιον Ἀκίλιον κατέπεμψαν, πρεσβευτὴν δὲ Τίτον,
διὰ τοὺς Ἕλληνας, ὧν τοὺς μὲν εὐθύς ὄφθεις ἐπόλ-
ησε βεβαιοτέρους, τοὺς δ' ἀρχομένους νόσειν, ὥσπερ
τι ἐν καιρῷ φάρμακον, δίδους τὴν πρὸς αὐτὸν εὐ-
νοίαν, ἔστησε, καὶ διεκαίλυσεν ἔξαμαρτεῖν. Οὐλίγος
δ' αὐτὸν ἐξέφυγον, ἤδη προκατελιημένοι καὶ διε-
φθαρμένοι παντάπασιν ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν· οὗς,
καίπερ ὀργισθεὶς καὶ παροξυνθεὶς, ὅμως μετὰ τῆς
μάχης περιποίησεν. Ἀντιόχος γὰρ ἠττηθεὶς ἐν
Θερμοπύλαις, καὶ φυγῶν εὐθύς εἰς Ἀσίαν ἀπέ-
πλευσε. Μάνιος δ' ὁ ὑπατος, τοὺς μὲν αὐτὸς ἐπιπῶν
τῶν Αἰτωλῶν ἐπολιόρκει, τοὺς δὲ τῷ βασιλεῖ Φι-
λίππῳ συνεχώρησεν ἔξαιρεῖν. Ἀγομένων δὲ καὶ γε-
ρομένων ὑπὸ τοῦ Μακεδόνος, τοῦτο μὲν Δολόπων
καὶ Μαγνητῶν, τοῦτο δ' Ἀθαμάνων καὶ Ἀπεραν-

τῶν, αὐτοῦ δὲ τοῦ Μανίου τὴν μὲν Ἡρακλείαν διαπεπορθηκότος, τὴν δὲ Ναύπακτον Αἰτωλῶν ἐχόντων πόλιορκοῦντος, δίκτειρων τοὺς Ἕλληνας ὁ Τίτος, διέπλευσεν ἐκ Πελοποννήσου πρὸς τὸν ὕπατον. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπετίμησεν, εἰ γενικηκῶς αὐτὸς τὰ ἔπαθλα τοῦ πολέμου Φίλιππον εἶναι φέρεσθαι, καὶ τριβόμενός περὶ μιᾶ πόλει κάθηται δὲ ὄργην, ἔθνη δ' οὐκ ὀλίγα καὶ βασιλείας Μακεδόνες αἰροῦσιν. Ἐπειτα τῶν πολιορκουμένων, ὡς εἶδον αὐτὸν, ἀπὸ τοῦ τείχους ἀνακαλούντων, καὶ χεῖρας ἔρεγγόντων, καὶ δευόμενων, τότε μὲν οὐδὲν εἰπὼν, ἀλλὰ στραφείς καὶ δακρύσας ἀπῆλθεν, ὕστερον δὲ διαλεχθεὶς τῷ Μανίῳ, καὶ καταπαύσας τὸν θυμὸν αὐτοῦ, διεπραξάτο τοῖς Αἰτωλοῖς ἀνοχὰς δίδοναι καὶ χρόνον, ἐν ᾧ προσβέυσαντες εἰς Ῥώμην μετρίῳ τιτὸς τυχεῖν ἀξιώσουσι.

XVI. Πλείστον δ' ἡγῶνα καὶ πόνον αὐτῷ 578
 παρείχον αἱ περὶ Χαλκιδέων δεήσεις πρὸς τὸν Μάνιον, ἐν ὄργῃ γεγονότων διὰ τὸν γάμον, ὃν παρ' αὐτῶν ἐγγήμεν Ἄντιλοχος, ἤδη τοῦ πολέμου συνεσθῆτος, οὐ καθ' ὥραν, οὐδὲ κατὰ καιρὸν, ἀλλ' ἐρασθεὶς ἀνὴρ πρεσβύτερος κόρης, ἣ θυγάτηρ μὲν ἦν Κλεοπτολέμου, καλλίστη δὲ λέγεται παρθένων γενέσθαι. Τοῦτο τοὺς Χαλκιδεῖς ἐποίησε βασιλίσαι προθυμώτατα, καὶ τὴν πόλιν αὐτῷ πρὸς τὸν πόλεμον ὀρηγήριον παρασχέθαι. Ἐκείνος μὲν οὖν ὡς ταχιστα μετὰ τὴν μάχην φεύγων προσέμιξε τῇ Χαλκίδι· τῆ τε κόρη ἀναλαβὼν, καὶ τὰ χρήματα καὶ τοὺς φίλους, εἰς Ἀσίαν ἀπέπλευσε. Τὸν δὲ Μάνιον εὐθύς ἐπὶ τοῦς Χαλκιδεῖς σὺν ὄργῃ πορευόμενον, ὁ Τίτος παρακολουθῶν ἐμάλαττε καὶ παρηγεῖτο. Καὶ τέλος ἔπεισε καὶ καταπαύειν, αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἐν τέλει Ῥωμαίων δεόμενος. Οὕτω διασωθέντες οἱ Χαλκιθεῖς τὰ κάλλιστα καὶ μέγιστα τῶν παρ' αὐτοῖς ἀναθημάτων τῷ Τίτῳ καθιέρωσαν, ὧν ἐπιγραφὴς ἐστὶ τοιαύτης ἄχρι νῦν ὄρεν· „Ὁ δῆμος Τίτῳ καὶ Ἡρακλεῖ τὸ γυμνάσιον.“ Ἐτέρωθε δὲ πάλιν· „Ὁ δῆ-

μος Τίτου, καὶ Ἀπόλλωνι τὸ Δελφίμιον." Ἐπεὶ δὲ καὶ καθ' ἡμᾶς ἱερεὺς χειροτονητός ἀπεδείκνυτο Τίτου, καὶ θύσαντες αὐτῷ, τῶν σπονδῶν γενομένων, ἄδουσι παιᾶνα πεποιημένον· οὐ τάλλα δια μῆκος ἡμεῖς παρέντες, ἀνεγράψαμεν, ἢ πανόμενοι τῆς ᾠδῆς λέγουσι· „ Πίστιν δὲ Ρωμαίων σέβωμεν, τὰν μεγαλαλκυστάταν ὄρχαις φυλάσσειν. Μέλπετε, κούραι, Ζῆνα μέγαν, Ῥωμαν τε, Τίτον τε ἅμα, Ῥωμαίων τε πίστιν· Ἰηῖε, Παιᾶν, ὦ Τίτε σῶτερ."

XVII. Ἦσαν δὲ καὶ παρὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τιμαὶ πρέπουσαι, καὶ τὸ τὰς τιμὰς ἀληθινὰς ποιοῦν, εὐνοία θαυμαστῆ, δι' ἐπιείκειαν ἠθους. Καὶ γὰρ εἰ τις ἐκ πραγμάτων, ἢ φιλοτιμίας ἐνεκα, καθάπερ Φιλοποίμενι, καὶ πάλιν Διοφάνει, στρατηγούντι τῶν Ἀχαιῶν, προσέκρουσεν, οὐκ ἦν βαρὺς, οὐδ' εἰς ἔργα διακρίνων ὁ θυμὸς, ἀλλ' ἐν λόγῳ παρήσειεν τινὰ βαλτικὴν ἔχοντι πανόμενος. Πικρὸς μὲν οὖν αὐθελὲς, πολλοῖς δ' ὄξυς ἐδόκει, καὶ κούφος εἶναι τὴν φύσιν· ἄλλως δὲ συγγενέσθαι πάντων ἠδίστος, καὶ εἰπεῖν ἐπίχαρις μετὰ δεινότητος. Ἀχαιοὺς μὲν γὰρ σφετεριζομένους τὴν Ζακυνθίων νῆσον ἀποτρέπων, ἔφη κινδυνεύσειν, ἂν, ὥσπερ αἱ χελῶναι, πορθέωται τῆς κεφαλῆς τῆς Πελοποννήσου προτείνωσιν. Φιλίππου δ', ὀπηνίκα περὶ σπανδῶν καὶ εἰρήνης τὸ πρῶτον εἰς λόγους συνηέσαν, εἰπόντες μετὰ πολλῶν ἠέκειν ἐκείνον, αὐτὸν δὲ μόνον, ὑπαλαβὼν ὁ Τίτος Σαρτόν γὰρ, ἔφη, μόνον ἐποίησας, ἀποκτείνας τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς. Ἐπεὶ δὲ Δεινοκράτης ὁ Μεσσηνίος ἐν Ῥώμῃ παρα πότον μεθύσθεις ὤρῃσαστο, λαβὼν ἱματίων γυναικειῶν, τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὸν Τίτον ἡξίου βροθεῖν αὐτῷ διανοουμένῳ τὴν Μεσσήνην ἀφιστάναί τῶν Ἀχαιῶν· ταῦτα μὲν ἔφη σκέψασθαι· θαυμάζειν δ' ἐκείνον, εἰ κηλικαυταῖς ἐπιχειρητικῶς πράξεισιν, ὄρχεσθαι δύναται παρα πότον καὶ ἀδειν. Πρὸς δὲ τοὺς Ἀχαιοὺς τῶν παρ' Ἀντιόχου προσηβίων πληθὺς τε τῆς βασιλικῆς στρατίας καταλεγοντῶν,

καὶ καταρριφθῶσιν πολλὰ προσυγερίας, ὁ Τίτος ἔφη, δειπνούντος αὐτοῦ παρὰ τῷ ξένῳ, καὶ μεμφομένου τῷ πλῆθος τῶν κρειῶν, καὶ θαυμαζόντος, πόθεν οὗτω ποικίλης ἀγορᾶς εὐπόρησεν, εἰπεῖν τὸν ξένον, ὡς ἕνα πάντα ἐστὶ, τῇ σκευασίᾳ διαφέροντα καὶ τοῖς ἡδύσμασι. Μὴ ταῖνυ, ἔφη, μηδὲ υμεῖς, αἱ ἀνδρες, Ἀχαιοὶ, θαυμάζετε τὴν Ἀττιοχου δύναμιν, λαχρφορους καὶ ἔστοφάρους καὶ πεζιταίρους ακουαντες· πάντες γὰρ οὗτοι Σύροι εἰσὶν, ὄπλαριος διαφέροντες.

XVIII. Μετὰ δὲ τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις, 379 καὶ τὸν Ἀττιοχικὸν πόλεμον, ἀπεδείχθη τμητὴς ἤτις ἐστὶν ἀρχὴ μεγίστη, καὶ τρόπον τινα τῆς πολιτείας ἐπιτελειώσις. Καὶ συνῆρχε μὲν αὐτῷ Μαρκελλοῦ τοῦ πεντάκις ὑπατεύσαντος υἱός· ἐξέβαλον δὲ τῆς βουλῆς τῶν οὐκ ἄγαν ἐπιφανῶν τέσσαρας προσεδέξαντο δὲ πολλὰς ἀπογραφόμενους πάντας, ὅσαι γογγῶν ἐλαττέραν ἦσαν, ἀναγκασθέντες ὑπὸ τοῦ δημοχου Τερσέντιου Κουλλίανος, ὃς ἐπηρθεῖσαν τοῖς ἀριστοκρατικοῖς, ἐπεισε τὸν δῆμον ταῦτα ψηφισαῖσθαι. Τῶν δὲ γναιριμωτάτων καὶ αὐτὸν ἀνδρῶν καὶ μεγίστων ἐν τῇ πόλει διαφερομένων πρὸς ἀλλήλους, Ἀφρικανῶν Σηπίωνος, καὶ Μαρκου Κατωνος, τὸν μὲν προέγραψε τῆς βουλῆς, ὡς ἀριστον ἄνδρα καὶ πρῶτον· Κατωνὶ δ' εἰς ἐχθρὰν ἦλθε, συμφορᾷ ποιαύτῃ χρησάμενος. Ἀδελφὸς ἦν Τίτῳ Λεύκιος Φλαμίνιος, οὔτε τὰλλα προσεοικώς ἐκείνῳ τὴν φύσιν, ἐν τε ταῖς ἡδοναῖς ἀνελεύθερος δεινῶς, καὶ ολιγωρότατος τοῦ πρέποντος. Τοῦτω συνῆν μεिरακίσκος ἐρωμένος, ὃν καὶ στρατιᾶς ἀρχὴν ἐπηγετο, καὶ κλειπῶν ἐπαρχίας εἶχεν αἰεὶ περὶ αὐτὸν. Ἐν οὖν πόλει τινὲς θραυπτόμενος πρὸς τὸν Λεύκιον, οὕτως ἔφη· σφόδρα φιλεῖν αὐτὸν, ὥστε θεῶν μονομάχων ἀπολιπῆν, οὐκ ἄγε γέγονως ἀνθρώπου φονευομένου θεατῆς, τῆς πρὸς ἐκείνον ἡδὺ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἐν πλείονι λαχρ, θέμενος. Ὁ δὲ Λεύκιος ἠσθεῖς· Οὐδὲν, ἔφη, δεινόν· ἰσσομαί, γὰρ ἐγὼ σοὺ τὴν ἐπιθυμίαν. Καὶ

καλεύσας ἐνα τῶν καταδικῶν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ προαχθῆναι, καὶ τὸν ὑπηρετὴν μεταπεμφθεὶς, ἐν τῇ συμποσίῳ προσέταξεν ἀποκόψαι τοῦ ἀνθρώπου τὸν τραχηλόν. Οὐαλέριος δ' Ἀσίας οὐκ ἐρωμένη φησίν, ἀλλ' ἐρωμένη ταῦτο χαρίζασθαι τὸν Λευκίον. Ὁ δὲ Λίβιος ἐν λόγῳ Κάτωνος αὐτοῦ γεγράφθαι φησίν, ὡς Γαλατὴν, αὐτόμελον ἐλθόντα μετὰ παιδῶν καὶ γυναικὸς ἐπὶ τὰς θύρας, δεξάμενος εἰς τὴν συμποσίον ὁ Λευκίος, ἀπέκτεινεν ἰδίᾳ χειρὶ, τῷ ἐρωμένῳ χαρίζομενος. Τοῦτο μὲν οὖν εἶκος εἰς θείωσθαι εἰρησθαι τῆς κατηγορίας, ὑπὸ τῷ Κάτῳ. Ὅτι δ' οὐκ αὐτόμελος ἦν, ἀλλὰ δεσμώτης ὁ ἀνααιρεθείς, καὶ ἐκ τῶν καταδικῶν, ἄλλοι τε πολλοὶ, καὶ Κικέρων δ' ῥήτωρ ἐν τῷ Περὶ γῆρας, αὐτῷ Κάτῳ τὴν διήγησιν ἀναθεῖς, εἰρηκεν.

ΧΙΧ. Ἐπὶ τούτῳ Κάτων εἰρηκῆς γενόμενος, καὶ καθαίρων τὴν σύγκλητον, ἀπήλασε τῆς βουλῆς τὸν Λευκίον, ὑπατικοῦ μὲν ἀξιώματος ὄντα, συναγεμῶσθαι δὲ τοῦ ἀδελφοῦ δοκοῦντος αὐτῷ. Διὸ καὶ προσελθόντες τὸν δῆμον ἀμφότεροι ταπεινοὶ καὶ δεδακρυμένοι, μέτρα θεῖσθαι τῶν πολιτῶν ἰδοῦν, ἀξιούντες αἰτίαν εἰπεῖν τὸν Κάτῳ καὶ λόγον, ᾧ χρησάμενος, οἶκον ἔνδοξον ἀτιμίᾳ τοσαύτῃ περιβέβληκεν. Οὐδὲν οὖν ὑποστειλάμενος ὁ Κάτων προῆλθε, καὶ καταστάς μετὰ τοῦ συναρχοντος, ἠρώτησε τὸν Τίον, εἰ γινώσκει τὸ συμπόσιον. Ἀρνούμενον δ' ἐκείνου, διηγησάμενος, εἰς ὀρκισμὸν προεκαλεῖτο τὸν Λευκίον, εἰ τί φησὶ τῶν εἰρημένων μὴ ἀληθὲς εἶναι. Τοῦ δὲ Λευκίου σιωπήσαντος, ὁ μὲν δῆμος ἔγνω δικαίαν γεγονέναι τὴν ἀτιμίαν, καὶ τὸν Κάτῳ προέπεμψε λαμπρῶς ἀπὸ τοῦ βήματος. Ὁ δὲ Τίος, τῇ συμφορᾷ τοῦ ἀδελφοῦ περπαθῶν, συνέστη μετὰ τῶν παλαιῶν μισούντων τὸν Κάτῳ, καὶ πάσας μὲν, ὡς ἐκεῖνος ἐποίησά, τῶν δημοσίων ἐκδόσεις καὶ μισθώσεις καὶ ἀνάς ἠκύρωσε καὶ ἀνέλυσε, ἐν τῇ βουλῇ κράτησας· πολλὰς δὲ καὶ μεγάλας δίκας κατ' αὐτοῦ παρεκένευσεν, οὐκ οἶδ' ὅπως

αὐτὸν καὶ πολιτικῶς, καὶ πρὸς ἄρχοντα νόμιμον καὶ
 πολίτην ἄριστον, ὑπὲρ ἀνδρὸς οἰκείου μὲν, ἀναξίου
 δὲ, καὶ τὰ προσήκοντα πεπονθότος, ἀνήκεστον ἐχ-
 θραν ἀράμενος. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦ Ῥωμαίων 380
 ποτὲ δήμου θεῖαν ἔχοντας ἐν τῷ θεάτρῳ, καὶ τῆς
 βουλῆς, ὡς περ εἴωθεν, ἐν κόσμῳ προκαθημένης,
 ἀφθεῖς ὁ Λεύκιος ἐπ' ἐσχάτοις που καθήμενος ἀτί-
 μως καὶ ταπεινῶς, αἶκτον ἔσχε· καὶ τὸ πλῆθος οὐκ
 ἠνέσχετα τῆς ὄψης, ἀλλ' ἐβόων, μεταβῆναι κελεύον-
 τες, ἕως μετέβη, δεξαμένων αὐτὸν εἰς ἑαυτοὺς τῶν
 ὑπατικῶν.

XX. Τὸ δ' οὖν φύσει τοῦ Τίτου φιλότιμον,
 ἄχρι μὲν ἰκανὴν εἶχεν ὕλην, περὶ τοὺς εἰρημένους
 πολέμους διατρίβοντας, εὐδοκίμει· καὶ γὰρ ἐχιλιάρ-
 χησεν αὐτῷ μετὰ τὴν ὑπατείαν, οὐδενὸς ἐπείγοντος.
 ἀπαλλαγείς δὲ τοῦ ἄρχεῖν, καὶ πρεσβύτερος οὖν,
 ἤλεγχτο μᾶλλον, ἐν οὐκ ἔχοντι πράξεις εἰ τι λοι-
 πῷ βίῳ σπαργῶν τε πρὸς δόξαν καὶ νεανίζοντι τοῖ
 παθεῖ κατέχειν ἑαυτὸν οὐ δυνάμενος· τοιαύτη γὰρ
 κενὴ καὶ τὸ περὶ Ἀννίβαν φορὰ ἰδοῖκε πράξας, ἐπα-
 χθῆς γενέσθαι τοῖς πολλοῖς. Οὐ γὰρ Ἀννίβας, οἰ-
 κῶθεν μὲν ἐκ Καρχηδόνας ὑπεκδρας, Ἀντιόχῳ συνῆν.
 Ἐκείνου δὲ μετὰ τὴν ἐν Φρυγίᾳ μάχην εἰρήνης ἀγα-
 πητῶς τυχεύων, αὐτῷ φυγῶν καὶ πλανηθεὶς πολλὰ,
 τέλος ἐν τῇ Βιθυνίᾳ κατέστη, Προυσίαν θεραπεύων,
 οὐδενὸς Ῥωμαίων ἀγνοοῦντος, ἀλλὰ παρορῶντων
 ἀπάντων δι' ἀσθένειαν καὶ γῆρας, ὡς περ ἐρρημμένον
 ὑπὸ τῆς τύχης. Τίτος δὲ, πρεσβυτέρας δι' ἑτέρας
 δὴ τινὰς πράξεις ὑπὸ τῆς βουλῆς πρὸς τὸν Πρου-
 σίαν ἀφικόμενος, καὶ τὸν Ἀννίβαν ἰδὼν αὐτόθι δια-
 τώμενον, χηανάκτησεν, εἰ ζῆ, καὶ, πολλὰ τοῦ Πρου-
 σίου δεομένου καὶ λιπαροῦντος ὑπὲρ ἀνδρὸς ἰκέτου
 καὶ συνήθους, οὐ παρήκε. Χρησμοῦ δὲ τινος, ὡς
 εἶοικε, παλαιῶν περὶ τῆς Ἀννίβου τελευτῆς οὕτως
 ἔχοντος,

Λίβυσα κρύψει βῶλος Ἀννίβου δέμας,
 ἢ μὲν ἄρα Λίβυην ὑπερῶει καὶ τὰς ἐν Καρχηδόνα

ταράς, ὡς ἐκεί καταβιβάδόμενος. Ἐν δὲ Βιδυνῆς τόπος ἐστὶ θινιόδης ἐπὶ θαλάσσης, καὶ πρὸς αὐτὴν κώμη τις οὐ μεγάλη Αἰβυσσα καλεῖται. Περὶ τούτην ἔτοχε διατρίβων Ἀννίβας. Αἰεὶ δ' ἀπιστῶν τῇ τοῦ Προσίου μαλακίᾳ, καὶ φοβούμενος τοὺς Ῥωμαίους, τὴν οἰκίαν ἐπὶ πρότερον ἐξοδοῖς ἐπὶ καταλείδεις συνιέστημένην ἐκ τῆς ἑαυτοῦ διαίτης ἔλεγε, ἄλλοι κατ' ἄλλο τῶν υπονόμων, πόρρω δὲ πάντων ἀδήλως ἐκφερόντων. Ὡς οὖν ἤκουσε τότε τὸ πρῶταγμα τοῦ Τίτου, φέβγειν μὲν ὤρμησε διὰ τῶν υπονόμων, ἐντυγῶν δὲ φυλακαῖς βασιλικαῖς, ἔγνω δὲ αὐτοῦ τελευτᾶν. Ἐνιοὶ μὲν οὖν λεγουσιν, ὡς ἰμάτιον τῷ τραχήλῳ περιβαλῶν, καὶ κελύσας οἰκίῃ, ὀπισθεν ἰρυσάμενα κατὰ τοῦ ἵνιου τὸ γόνυ, καὶ σφοδρῶς ἀνακλάσαντα, συντεῖναι καὶ περιστρέψαι, μέχρις ἂν ἐκθλίψας τὸ πνεῦμα διαφθειροίεν αὐτόν· ἔνιοι δὲ, μιμησαμένον Θερμιστοκλέα καὶ Μίδα, αἷμα ταύρειον πιεῖν. Αἰβίος δὲ φησὶ, φάρμακον ἔχοντα κερασαι, καὶ τὴν κύλικα δεξάμενον, εἰπεῖν „ Ἀνάπαύσωμεν ἤδη ποτὲ τὴν πολλὴν φροντίδα Ῥωμαίων, αἱ μακρὸν ἠγήσαντο καὶ βαρὺ, μισούμενου γέροντος ἀναμείναι θάνατον. Οὐ μὴν οὐδὲ Τίτος ἀξιοζήλωτος ἀποίσεται νίκην, οὐδὲ τῶν πρῶτων ἀξίαν, οἱ Πύρρον πολεμοῦντι καὶ κρατοῦντι τὴν μέλλουσαν υποπέμψαντες κατεμνήσαν φαρμακείαν.“

XXI. Οὕτω μὲν τὸν Ἀννίβαν ἀποθάνειν λεγουσίν. Ἀπαγγελθέντων δὲ τούτων πρὸς τὴν σύγκλητον, οὐκ ὀλίγοις ἐπαχθῆς ἔδοξεν ὁ Τίτος, καὶ περιττος ἄγαν καὶ ὤμος, ὡς περ ὄρνιν, ὑπὸ γῆρας ἀπιτήνα καὶ κόλουρον, ἀφειμένον ζῆν χειροήθη, τὸν Ἀννίβαν ἀποκτείνας, οὐδενὸς ἐπιέγοντος, ἀλλὰ διὰ θόξαν, ὡς ἐπώνυμος τοῦ θανάτου γένοιτο. Καὶ τὴν Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνος ἐκτιθέντες πρῶσθητα καὶ μεγαλοψυχία, ἐπὶ μᾶλλον ἐθαύμαζον ὡς ἀήττητοῦ ὄντα καὶ φοβερόν ἐν Αἰβυῆ καταπολεμήσας Ἀννίβαν, οὔτε ἐξήλασεν, οὔτε ἐξήτησατο παρὰ τῶν

πολιτῶν· ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς μάχης εἰς λόγους ἐλθὼν ἐδεδιξώσατο, καὶ μετὰ τὴν μάχην σπευδόμενος, οὐδὲν ἐπετόκησεν, οὐδ' ἐπενέβη τῇ τύχῃ τοῦ ἀνδρός. Λέγεται δ' αὐτῷ ἐν Ἐφέσῳ συμβαλεῖν αὐτοὺς, καὶ πρῶτον μὲν, ἐν τῷ συμπεριπατεῖν τοῦ Ἀντίβου τὴν προσηκόνσαν ἐν ἀξιώματι τάξιν ἐκείνην προλαβόντος, ἀνέχεσθαι καὶ περιπατεῖν ἀφελῶς τὸν Ἀφρικανὸν· ἔπειτα, λόγου περὶ στρατηγῶν ἐμπεδόντης, καὶ τοῦ Ἀντίβου κράτιστον ἀποφηναμένου γεγῶσεναι τῶν στρατηγῶν Ἀλέξανδρον, εἶτα Πύρρον, τρίτον δ' αὐτὸν, ἠουχῇ μειδιάσαντα τὸν Ἀφρικανὸν εἰπεῖν· Τί δ', εἰ μὴ σε ἐγὼ νενικήκειν; καὶ τὸν Ἀντίβαν· Οὐκ ἂν, ὦ Σκηπίων, φάναι, τρίτον ἑμαυτὸν, ἀλλὰ πρῶτον ἐπιούμην τῶν στρατηγῶν. Ταῦτα δὴ τοῦ Σκηπίωνος οἱ πολλοὶ θαυμάζοντες, ἐκάκιζον τὸν Τίτον, ὡς ἀλλοτρίῳ νεκρῷ προσενεγκόντα τὰς χεῖρας. Ἐνιοὶ δ' ἦσαν οἱ τὸ πεπραγμένον ἐπαινοῦντες, καὶ τὸν Ἀντίβαν, ἕως ἔζη, πῦρ ἠγούμενοι δεόμενον τοῦ ὀπίσσωτος. Μηδὲ γὰρ ἀκμάζοντος αὐτοῦ τὸ σῶμα Ῥωμαίοις καὶ τὴν χεῖρα φοβεράν, ἀλλὰ τὴν δεινότητα καὶ τὴν ἐμπειρίαν γεγῶσεναι μετὰ τῆς ἐμφίτου πικρίας καὶ δυσμενείας· ὣν οὐδὲν ἀφαιρεῖ τὸ γῆρας. Ἀλλ' ὑπομένειν τὴν φύσιν ἐν τῷ ἡθελί, τὴν δὲ τύχην οὐ διαμένειν ὁμοίαν· ἀλλὰ μεταπίπτουσαν, ἐκκαλεῖσθαι ταῖς ἐλπίσι πρὸς τὰς ἐπιθέσεις τοὺς αἰεὶ τῷ μισεῖν πολεμοῦντας. Καὶ τὰ ὕστερα πῶς ἔτι μᾶλλον ἑμαρτύρησε τῷ Τίτῳ· τοῦτο μὲν Ἀριστόνικος ὁ τοῦ κισθαρωδοῦ, διὰ τὴν Εὐμένους δόξαν ἐμπλήσας ἅπασαν ἀποστάσεων καὶ πολέμων τὴν Ἀσίαν· τοῦτο δὲ Μιθριδάτης, μετὰ Σύλλαν καὶ Φιμβρίαν, καὶ τόσους ὄλεθρον στρατευμάτων καὶ στρατηγῶν, αὐτῷ ἐπὶ Λεύκουλλον ἐκ γῆς ὁμοῦ καὶ θαλάττης ἀναστὰς τηλικούτος. Οὐ μὴν οὐδὲ Γαίου Μαρίου ταπεινότερος Ἀντίβας ἔκειτο. Τῷ μὲν γὰρ βασιλεὺς φίλος ὑπῆρχε, καὶ βίος συνήθης, καὶ διατριβαὶ περὶ ναῦς καὶ ἵππους καὶ στρατιωτῶν ἐπιμέλειαν. Τὰς δὲ Μαρίου τύχας Ῥωμαῖοι γελῶντες, ἀλωμένου καὶ πτωχεύοντος ἐν Λιβύῃ, μετὰ μικρὸν ἐν Ῥώμῃ

σφαττόμενοι καὶ μαστιγοῦμενοι προσέκύνουν. Οὕτως
 οὐδὲν οὔτε μικρὸν, οὔτε μέγα τῶν παρόντων πρὸς τὸ
 μέλλον ἐστίν, ἀλλὰ μία τοῦ μεταβάλλειν τελευτή η
 καὶ τοῦ εἶναι. Διὸ καὶ φασιν ἔτιοι, τὸν Τίτον οὐκ
 ἀφ' ἑαυτοῦ ταῦτα πράξει, πεμφθῆναι δὲ πρεσβευ-
 τὴν μετὰ Λευκίου Σηπτιμίου, οὐδὲν ἕλλο τῆς πρεσ-
 βείας ἐχούσης ἔργον, ἢ τὸν Αννίβου θάνατον. Ἐπεὶ
 δὲ οὐδεμίαν ἐπὶ τούτων κατόπιν οὔτε πολιτικὴν τοῦ
 Τίτου πράξιν, οὔτε πολεμικὴν, ἱστορήσαμεν, ἀλλὰ
 καὶ τελευτῆς ἔτυχεν εἰρηνικῆς, ὥρα τὴν συγκρίσειν
 ἐπισκοπεῖν.

COMPARATIO PHILOPOEMENIS
CVM T. QVINTIO FLAMINIO.

Μεγίσθαι μὲν οὖν τῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας εὐεργεσιῶν, οὔτε Φιλοποίμενα Τίτῳ παραβάλλειν, οὔτε πᾶν πολλοὺς τῶν Φιλοποίμενος ἀμεινόνων ἀνδρῶν ἀξίων ἔστι. Τοῖς μὲν γὰρ Ἕλλησι πρὸς Ἕλληνας ὁ πόλεμος, τῷ δ' οὐχ Ἕλληνι, καὶ ὑπὲρ Ἑλλήνων. Καὶ ὅτε Φιλοποίμην, ἀμνησῶν τοῖς ἑαυτοῦ πολιταῖς ἀμύνειν πολεμουμένοις, εἰς Κρήτην ἀπέηγε, τότε νικησας Τίτος ἐν μέσῃ τῇ Ἑλλάδι Φίλιππον, ἠλευθέρου καὶ τὰ ἔθνη καὶ πόλεις ἀπάσας. Ἐξιδέτωσ' ἕξτάσοι τὰς μάχας ἑκατέρου, πλείους Ἕλληνας Φιλοποίμην Ἀχαιῶν στρατηγῶν, ἢ Μακεδόνας Τίτος Ἕλλησι βοηθῶν, ἀνεῖλε. Τὰ τοίνυν ἀμαρτήματα, τοῦ μὲν φιλοτιμίας, τοῦ δὲ φιλονεικίας γέρονε· καὶ πρὸς ὀργὴν ὁ μὲν εὐκίνητος, ὁ δὲ καὶ δυσπαραιήτος. 382

Τίτος μὲν γὰρ καὶ Φίλιππον τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας ἐφύλαξε, καὶ πρὸς Αἰτωλοὺς εὐγνωμόνησε· Φιλοποίμην δὲ τῆς πατρίδος δι' ὀργὴν ἀφείλετο τὴν περιουκίδα συντέλειαν. Ἐπι δ' ὁ μὲν τοῖς εὐπαθοῦσιν αἰεὶ βέβαιος, ὁ δὲ θυμῷ λῦσαι χάριν ἔτιμος. Λακεδαιμονίων μὲν γὰρ εὐεργέτης πρότερον ὢν, ὕστερον καὶ τὰ τεῖχη κατέσκαψε, καὶ τὴν χώραν περιέκοψε, καὶ τέλος αὐτὴν μετέβαλε καὶ διέφθειρε τὴν πολιτείαν. Ἐδόνει δὲ καὶ τὸν βίον ὀργῇ προέσθαι καὶ φιλονεικία, μὴ κατὰ καιρὸν, ἀλλ' ὑψίτερον

τοῦ δέοντος, εἰς Μεσσηνὴν ἐπειχθεὶς, οὐχ, ὡςπερ Τίτος, πάντα λογισμῶ καὶ πρὸς ἀσφάλειαν στρατηγήσας.

II. Ἀλλὰ πλήθει γε πολέμων καὶ τροπαίων ἢ Φιλοποίμενος ἐμπειρία βεβαιότερα. Τῷ μὲν γὰρ τὰ πρὸς Φίλιππον ἐκρίθη δοῦν ἁγῶνιν· ὁ δὲ, μυρίας μάχας κατορθώσας, οὐδεμίαν ἀμφισβήτησιν τῇ τύχῃ πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἀπολελοιπέν. Ἐτι δ' ὁ μὲν, τῇ Ῥωμαίων ἀκμῇ ἐχούσῃ θυνάμει χρησάμενος, ἡ δὲ, τῆς Ἑλλάδος ἤδη φθινούσης ἐπακμάσας, δόξαν ἔσχεν ὥστε τοῦ μὲν ἴδιον, τοῦ δὲ κοινὸν ἔργον εἶναι τὸ κατορθούμενον. Ὁ μὲν γὰρ ἤρχεν ἀγαθῶν, ὁ δ' ἀρχῶν ἀγαθοὺς ἐποίει. Καὶ μὴν τὸ γε πρὸς Ἑλλήνας τούτῳ γενέσθαι τοὺς ἀγῶνας, οὐκ εὐτυχῆ μὲν, δεινῶν δὲ τῆς ἀρετῆς ἀπόδειξιν παρέσχεν· εἰς γὰρ ὅμοια τάλλα, τῷ προὔχειν ἀρετῇ κρατοῦσα. Καὶ γὰρ δὴ πολεμικωτάτοις Ἑλλήνων Κορσῖ, καὶ Λακεδαιμονίοις πολέμησας, τῶν μὲν πανουραγιότατων δόλων, τῶν δ' ἀλκιμωτάτων κόλμη, περιεγένετο. Πρὸς δὲ τούτοις, Τίτος μὲν ἐξ ὑποκειμένων ἐκίμα, χρωμένος ὀπλισμοῖς καὶ τάξεσιν, αἷς παρέλαβε Φιλοποίμην δ' αὐτὸς ἐπισηνεύων, καὶ μεταβαλὼν τῶν περὶ ταῦτα κόσμων ὥστε τὸ νικητικώτατον ὑφ' οὗ μὲν οὐκ ἂν εὐρῆσθαι, τῷ δ' ὑπάρχον βοηθεῖν. Κατὰ χεῖρα τοῖς τῶν Φιλοποίμενος μὲν ἔργα πρῶτα καὶ μεγάλα, θατέρον δ' οὐδέν. Ἀλλὰ καὶ τῶν Αἰτωλῶν τις αὐτὸν Ἀρχίδημος ἐπέσκαπτεν, ὡς, ὅτ' αὐτὸς ἐπασσάμενος τὴν μάχαιραν, ἔθει δρόμῳ πρὸς τοὺς μαχόμενους, καὶ τοὺς συνεστῶτας τῶν Μακεδόνων, τοῦ Τίτου τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ὑπτίας ἀνατείνοντος, ἐστῆτος καὶ προσευχομένου.

III. Καὶ μὴν Τίτῳ μὲν ἄρχοντι συνέβη καὶ προσβέβησι πάντα πράξαι τὰ καλά· Φιλοποίμην δ' οὐ χείρονα παρέσχεν, οὐδ' ἀπρακτώτερον ἑαυτὸν ἰδιώτην, ἢ στρατηγὸν, τοῖς Ἀχαιοῖς. Στρατηγὸς μὲν γὰρ ὢν, Νάβιν ἐξέβαλεν ἐκ Μεσσηνίας, καὶ Μεσσηνίους ἤλευθέρωσεν· ἰδιώτης δὲ, Διοφάνην τὸν στρατηγὸν, καὶ Τίτον ἀπερχομένους ἐπέκλεισε τῆς Σαρρακίας, καὶ

Λακεδαιμονίους διέσωσεν. Οὕτως ἡγεμονικὴν φύσιν
 ἔχων, οὐ κατὰ τοὺς νόμους, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρ-
 χεὶς ἠπίστατο πρὸς τὸ συμφέρον· οὐ δεόμενος παρὰ
 τῶν ἀρχομένων λαβεῖν τὸ ἄρχεῖν, ἀλλὰ χρώμενος
 αὐτός, ὅπου καιρὸς εἴη, τὸν ὑπὲρ αὐτῶν φρονούντα
 μᾶλλον, ἢ τὸν ὑπ' αὐτῶν ἡρημένον, ἡγούμενος στρα-
 τηγόν. Γενεθία μὲν οὐκ ἴτιον τὰ πρὸς τοὺς Ἕλληνας
 ἐπιεικὴ καὶ φιλόφρωντα, γενναϊότερα δὲ Φιλοποί-
 μενος τὰ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὄχυρά καὶ φιλελεύ-
 θερα· ὅσον γὰρ χαρίζεσθαι τοῖς δεομένοις, ἢ λυπεῖν
 ἀντιτείνοντα τοὺς δυνατωτέρους. Ἐπεὶ δ' οὕτως ἐξε-
 ταζομένων δυσθεώρητος ἡ διαφορὰ, σκόπει, μὴ τῷ μὲν
 Ἕλλησι τὸν ἐμπειρίας πολεμικῆς καὶ στρατηγικῆς ἀεὶ ἐ-
 φανόν, τῷ δὲ Ῥωμαίῳ τὸν δικαιοσύνης καὶ χρηματικῆς
 ἔργου ἀσπιδόαντες, οὐ φανύως διακτῶν δόξαν.

385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000

Π Υ Ρ Ρ Ο Σ

385 Θεσπρωτῶν καὶ Μολοσσῶν μετὰ τῶν κατακλινομένων
 ἰστοροῦσι Φιέθοντα βυσιλεύσαι πρῶτον, ἓνα τῶν
 μετὰ Πελασγῶν πικραγενομένων εἰς τὴν Ἠπειρὸν
 ἔνιοι δὲ Δευκαλίωνα καὶ Πύρρον, εἰσαμένους τὸ
 περὶ Δαυδώνην ἱερὸν, αὐτόθι κατοικεῖν ἐν Μολοσ-
 σοῖς. Χρόνῳ δ' ὕστερον Νεοπτόλεμος ὁ Ἀχιλλεύς,
 λαὸν ἀγαγὼν, αὐτὸς τε τὴν χώραν κατέσχε, καὶ δια-
 δοχὴν βασιλείων ἀφ' αὐτοῦ κατέλιπε, Πυρρίδας ἐπι-
 καλουμένους. Καὶ γὰρ αὐτῷ Πύρρος ἦν παιδικὸν
 ἐπωνύμιον, καὶ τῶν γηνησίων παίδων ἐκ Λαγάρσης
 τῆς Κλεοδείου τοῦ Ἰλλου γενομένων ἓνα Πύρρον
 ἀνόμασεν. Ἐκ τούτου δὲ καὶ Ἀχιλλεύς ἐν Ἠπειρῷ
 τιμὰς ἰσοθείους ἔσχεν, Ἄσπετος ἐπιχωρῶ φωνῇ
 προσαγορευόμενος. Μετὰ δὲ τοὺς πρῶτους, τῶν δια-
 μέσου βασιλείων ἐκβαρβαρωθέντων, καὶ γενομένων τῇ
 τε δυνάμει καὶ τοῖς βίοις ἀμαυροτέρων, Θαρρύταν
 πρῶτον ἰστοροῦσιν, Ἑλληνικοῖς ἔθεσι καὶ γραμμασι
 καὶ νόμοις φιλανθρωποῖς διακοσμήσαντα τὰς πόλεις,
 ὀνομαστὸν γενέσθαι. Θαρρύτου δ' Ἀλέκτας υἱὸς ἦν,
 Ἀλέκτου δ' Ἀρύβας, Ἀρύβα δὲ καὶ Τρωιάδος Δία-
 κίδης. Οὗτος ἐγήμε τὴν Μένωνος, τοῦ Θεσσαλοῦ
 θυγατέρα, Φθίαν, ἀνδρὸς εὐδοκίμου περὶ τὸν Λα-
 μιακὸν πόλεμον γενομένου, καὶ μέγιστον ἀξίωμα τῶν
 συμμάχων μετὰ Λεωσθένην λαβόντος. Ἐκ δὲ τῆς
 Φθίας τῷ Διακίδῃ γίνονται θυγατῆρες Δηϊδάμεια
 καὶ Τρωΐας, υἱὸς δὲ Πύρρος.

II. Ἐπειδὴ δὲ στασιάζοντες οἱ Μολοσσοὶ, καὶ
 τὸν Αἰακίδην ἐμβαλόντες, ἐπηγάγοντο τοὺς Νεοπολέ-
 μου παῖδας, οἱ μὲν φίλοι τοῦ Αἰακίδου διαφθάρησαν
 καταληφθέντες, τὸν δὲ Πύρρον εἰς νήπιον ἔστη, καὶ
 ζητούμενον ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἐκκλέψαντες οἱ περὶ
 Ἀνδροκλείδην καὶ Ἄγγελον ἔφρασαν, οἰκίτας ἀλίγους
 καὶ γυναῖκα τεθνηκυμένα τὸ παιδίον ἀναχακίως ἐφελ-
 νόμενοι. Καὶ διὰ τοῦτο τῆς φυγῆς γιναμένης αὐτοῖς
 δυσίερων καὶ βραδείας, καταλαμβάνομεναι, τὸ μὲν
 παιδίον ἐχειρίζουσιν Ἀνδροκλείωνι καὶ Ἰππία καὶ
 Νεάνδρῳ, νεανίσκοις οὐκ ἀπαισίαις καὶ φημαλίαις,
 ἀνα κρατος φεύγειν καὶ Μεγαροῖν ἔχισθαι, χαλεπῶν
 Μακεδονικῶν, προστάξαντες. Αὐτοὶ δὲ, τὰ μὲν δεο-
 μένοι, τὰ δ' ἀπομαχόμενοι, τοῖς διώκουσιν ἐμποδίον
 ἦσαν ἄχρι δεύλης ὄψιας. Ἀποτραπομένων δὲ πόλις
 ἐκείνων, μεταθέν τὸν Πύρρον κομίζοντας. Ἰδὼν
 δὲ τοῦ κλίβου καταδεδυκότος, ἔγγως γεόμενος τῆς
 ἐλπίδος, ἐξάλφνης ἀχέκοπησαν, ἐκτυχόντες τῷ κάρῳ
 τὴν πάλιν παραρρέοντι ποταμῷ, χαλεπῶ μὲν ἀφθί-
 ναί καὶ ἄγριῳ, πειρωμένοις δὲ διαβῆναι πανταπα-
 σιν ἀπορροῦται. Πολύ τε γὰρ ἐξέπιπτε ῥέμμα καὶ
 φλοῖον, ὄμβρων ἐπιγεγομένων, καὶ τὸ σκότος ἐποίησεν
 πάντα φοβερώτερα. Καθ' αὐτοὺς μὲν οὖν ἀπέγνω-
 σαν ἐπιχειρεῖν, παιδίον φερόμενοι, καὶ γυναῖκα τῷ
 τρίφροντα τὸ παιδίον κισθόμενοι δὲ τῶν ἐπιχω-
 ρίων τινας ἐν τῷ πέραν ἰστῶτας, ἰδίοντο συλλαβε-
 σθαι πρὸς τὴν διάβασιν, καὶ τὸν Πύρρον ἀνε- 384
 δείκνυσαν, βραῦτες καὶ ἰχτιύοντες. Οἱ δὲ οὐ κατή-
 κωνον διὰ τραχύτητα καὶ πάταγον τοῦ ῥέματος,
 ἀλλ' ἦν διακριβή, τῶν μὲν βροντων, τῶν δὲ μὴ
 συνκένται, ἄχρι τις ἐννοήσας, καὶ περιελὼν θρούον
 φλοῖον, ἐνέγραψε πόρπη γραμματα φράζοντα τὴν τῆ
 χρείαν καὶ τὴν τύχην τοῦ παιδός, εἶτα λίθῳ τὸν
 φλοῖον περιελίξας, καὶ δοχῶμαστος οἶον ἔκματι τῆς
 βολῆς, ἀφῆκεν εἰς τὸ πέραν. Ἐνταῦθα δὲ φασί, αὐτῶ
 σίῳ περιπηξάντας ἀκοντίσαι τὸν φλοῖον. Ὡς δ' οὖν
 ἀπέγνωσαν οἱ πέραν τὰ γραμματα, καὶ συνείδον τὴν
 ὀξύτητα τοῦ φλοῖου, κόπτοντες ἕνλα καὶ πρὸς ἀλλήλια

συνδόντες ἐπερατοῦντο. Καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡ πρώτη πύλην περαιωθεὶς, Ἀχιλλεὺς τὸν Πύρρον εἰδὼς τοὺς ἄλλους, ὡς ἔτυχον, οἱ ἄλλοι διεκράμζον.

III. Οὕτω δὲ πωθέντες καὶ φθάσαντες τὴν διαίτην, εἰς ἄλλοιους παρεγένοντο πρὸς Γλαυκίην τὴν βασιλέα· καὶ καθέζομενόν εὐρόντες οἴκῳ μετὰ τῆς γυναικὸς, ἐν μέσῳ τῷ παιδίῳ ἐπὶ τῆς γῆς κατέθεσαν. Ὁ δ' ἦν ἐπὶ γνῶμη, Κάσσανδρου δεδουκώς, ἰχθρὸν ὄντα τοῦ Αἰακίδου, καὶ στατήν εἶχε πολὺν χρόνον βουλευόμενος. Ἐν τούτῳ δ' ὁ Πύρρος ἀπ' αὐτομάτου προσερπύσας, καὶ λαβόμενος τοῦ ἱματίου ταῖς χεραὶ, καὶ προσεξανυστάς πρὸς τὰ γόνατα τοῦ Γλαυκίου, γέλωτα πρῶτον, εἶπ' οἴκῳ παρίσχεν, ὥσπερ τις ἰκέτης δεόμενος καὶ δακρύων. Ἔνοι οὐ φάειν, σὺ τῷ Γλαυκίᾳ προσπεσεῖν αὐτὸν, ἀλλὰ βοῶν θεῶν προσπαύμενον, ἰστάται πρὸς αὐτὰ περιβαλλόμενος τὰς χεῖρας· καὶ τὸ πρᾶγμα τῷ Γλαυκίᾳ θεῶν φανήναι. Διὸ καὶ παραντίκα τὸν Πύρρον ἐνεχέρισε τῇ γυναικί, κελύσας ἅμα τοῖς τέκνοις τρέφεσθαι, καὶ μετρὸν ὕστερον ἔξαιτουμένων τῶν πολεμίων, Κάσσανδρου δὲ καὶ διακόσια τάλαντα δίδοντας, οὐκ ἐξέδωκεν· ἀλλὰ καὶ γενόμενον δυσκαίθεα ἐτῶν, αὐταγωγῶν εἰς τὴν Ἥπειρον μετὰ δοναμῶς, βασιλέα κατέστησεν. Ἦν δ' ὁ Πύρρος τῇ μὲν ἰδέᾳ τοῦ προσώπου φεβρότερον ἔχων, ἢ σεμνότερον, τὸ σκελετικόν· πολλοὺς δ' ὀδόντας οὐκ εἶχε, ἀλλ' ἐν ὀστέον στενεγῆς ἦν ἀνωθεν, οἷον λεπταῖς ἀπόχαις τὰς ἀσφύδας ἐπιγεγραμμένον τῶν ὀδόντων. Τοῖς δὲ σπληνῶσιν ἰδόντες βοηθεῖν, ἀλεκτρούνα θύων λευκὸν, ὅστιον τὸ καταναιμένον τῷ δεξιῷ ποδὶ πιέζων ἀτρέμα τὸ σπλάγχθον. Ὀστέλις δ' ἦν πίσης, οὐτ' ἄσφοδος οὐτως, ὥστε μὴ τρεῖν τῆς λατρείας θεηθείς. Ἐλαμπε δὲ καὶ τὸν ἀλεκτρούνα θύσας, καὶ τὸ γέρας τοῦτο ἡδίστον ἦν αὐτῷ. Λεγέται δὲ τοῦ ποδὸς ἐκείνου τὸν μείζονα δακτύλον εἶχε δόννημιν θείαν, ὥστε μετὰ τῆν τελευτήν, τοῦ λοιποῦ σώματος καταναιέντος,

ἀπαθῆ καὶ ἄθικτον ὑπὸ τοῦ πυρός τιμειθῆναι. Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον.

IV. Γενόμενος δὲ περὶ ἑπτακαίδεκα ἔτη, καὶ δοκῶντι τὴν ἀρχὴν ἔχειν βεβαίως, ἀποδημία τις συνέτυχε, τῶν Γλαυκίου παιδῶν ἑνός, οἷς συνετέθραπτο, γυναικίᾳ λαμβάνοντος. Πάλιν οὖν οἱ Μελοττοὶ συστάντες ἐξέβαλον τοὺς φίλους αὐτοῦ, καὶ τὰ χρήματα δειήρτησαν, καὶ Νεοπτολέμῳ παρέδωκαν ἑαυτούς. Ὁ δὲ Πύρρος οὕτω τὴν ἀρχὴν ἀποβαλὼν, καὶ γενόμενος πάντων Ἰσημος, Δημήτριον τῷ Ἀντιγόνου προσέμιξεν ἑαυτὸν, ἔχοντι τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, Δηδάμειαν ἣν εἶπε μὲν οὖσαν κόρην ὠνόμαζον Ἀλεξάνδρου τοῦ Ρωξάνης γυναῖκα, τῶν δὲ κατ' ἐκείνους δυστυχηθέντων, ὧσαν ἔχουσαν αὐτὴν ἔφημιν ὁ Δημήτριος. Τῆς δὲ μεγάλης μάχης, ἣν ἐν Ἰσῶ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἠγωνίσαντο, παρῶν ὁ Πύρρος τοῖς περὶ Δημήτριον συμμετείχε, μετράκιον ὡς ἔτε, καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν ἐτρέψατο, καὶ διεφάνη λαμπρὸς ἐν τοῖς 385 μαχομένοις. Ἰταίσαντα δὲ Δημήτριον οὖν ἐγκατέλιπεν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν τῇ Ἑλλάδι πόλεις πιστεύσθαις διεφύλαξε καὶ συμβάσεων αὐτῷ γενομένων πρὸς Πτολεμαῖον, ἐπέδυσεν εἰς Αἴγυπτον ὀμηρέυσαν. Καὶ Πτολεμαῖος μὲν ἐν τε θήρῃσι καὶ γυμνασίοις ἐπίδειξεν ἀληθῆς καὶ καρτερίας παρεῖχε τὴν δὲ Βερενίκην ὄρων μέγιστον δυναμένην, καὶ πρωτεύουσαν ἡρετῇ καὶ φρονήσει τῶν Πτολεμαίου γυναικῶν, ἐθεράπευε μάλοστα καὶ θεῖος ὡν ὑπελθεῖν ἐπ' ὠφέλειαν τοὺς κρείττους, ὥσπερ ὑπερόπτης τῶν τοπεισοτέων, κόσμιος δὲ καὶ σείφρων περὶ διαίτησαν, ἐν πολλῶν νέων ἡγεμονικῶν προεκρίθη λαβεῖν Ἀντιγόνην γυναῖκα, τῶν Βερενίκης θυγατέρων, ἣν ἔσχεν ἐκ Φιλίππου, πρὶν ἢ Πτολεμαῖος σπονδαίειν.

V. Μετὰ δὲ τὸν γάμον τοῦτον, εἶτε μᾶλλον εὐδομηρῶν, καὶ γυναικὸς ἀγαθῆς τῆς Ἀντιγόνης περὶ αὐτὸν οὕσης, διεπράξατο, χρήματα λαβῶν καὶ δύνανται, εἰς Ἡπειρὸν ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἀποσταλῆναι. Καὶ παρῆν οὐκ ἄνοιος πολλοῖς διὰ τῆς ἀπεχθείας

τοῦ Νεοπτολέμου, χαλεπῶς καὶ βίαιως ἀρχόντος· Πλὴν ἀλλὰ δέισας, μὴ πρὸς τινα τῶν ἄλλων βασι-
 λείων ὁ Νεοπτόλεμος τραπήται, διαλύσεις ἔθετο καὶ
 φιλίαν πρὸς αὐτὸν ἐπὶ κοινωνία τῆς ἀρχῆς. Χρόνια
 δὲ προϊόντος ἦσαν οἱ παροξυνόντες αὐτοὺς κρυφαί,
 καὶ κατ' ἀλλήλων ἐμποιοῦντες ὑποψίας. Ἡ μέντοι
 μάλιστα κινήσασα τὸν Πύρρον αἰτία λέγεται τοιαύ-
 την ἀρχὴν λαβεῖν. Εἰώθεισαν οἱ βασιλεῖς ἐν Πασ-
 σαρῶνι, χωρὶα τῆς Μολοττίδος, Ἀρείῳ Διὶ θυσακ-
 τες, ὀρκωμοτεῖν τοῖς Ἡπειρώταις καὶ ὀρκίζεῖν, αὐτοὶ
 μὲν ἄρξειν κατὰ τοὺς νόμους, ἐκείνους δὲ τὴν βασι-
 λείαν διαφυλάξειν κατὰ τοὺς νόμους. Ταῦτ' οὖν
 ἔδρατο ἀμφοτέρων τῶν βασιλείων παρόντων, καὶ
 συνῆσαν ἀλλήλοις μετὰ τῶν φίλων, δῶρα πολλὰ τὰ
 μὲν δίδόντες, τὰ δὲ λαμβάνοντες. Ἐνταῦθα δὲ Γέ-
 λων, ἀνὴρ πιστὸς Νεοπτολέμῳ, δεξιωσάμενος φιλο-
 φρόνως τὸν Πύρρον, ἔδωκεν αὐτῷ ἀροτήρων
 δυοῖ ζεύγεσι. Ταῦτα Μυρτίλος, ὁ ἐπὶ τοῦ οἴκου,
 παρῶν ἦτις τὸν Πύρρον· ἐκείνου δὲ μὴ δίδόντος,
 ἀλλ' ἐτέρῳ, χαλεπῶς ἐνεγκὼν ὁ Μυρτίλος, οὐκ ἔλαθε
 τὸν Γέλωνα. Καλέσας οὖν αὐτὸν ἐπὶ δεῖπνον, ὡς
 δὲ φασὶν ἔνιοι, καὶ χρησάμενος παρ' οἶνον ἔρακ
 ἔχοτι, λόγους προσηνεγκε, παρακαλῶν ἐλέσθαι τὰ
 τοῦ Νεοπτολέμου, καὶ φαρμάκους διαφθεῖραι τὸν
 Πύρρον. Ὁ δὲ Μυρτίλος ἰδέξασθαι μὲν τὴν πείραν,
 ὡς ἐπαιῶν καὶ συμπεπεισμένος, ἐμήνυσε δὲ τῷ
 Πύρρῳ· καὶ κελύσαντος ἐκείνου, τὸν ἀρχινομοχόον
 Ἀλεξικράτην τῷ Γέλωνι συνέστησεν, ὡς δὴ μετέ-
 ξοντα τῆς πράξεως αὐτοῖς. Ἐβούλετο γὰρ ἐν πλειο-
 σιν ὁ Πύρρος τὸν ἐλεγχον γενέσθαι τοῦ ἀδικήματος.
 Οὕτω δὲ τοῦ Γέλωνος ἐξαπατωμένου, συνεξαπατωμέ-
 νος ὁ Νεοπτόλεμος, καὶ τὴν ἐπαβουλήν ὁδῷ βαδίζων
 οἰόμενος, οὐ κατέιχεν, ἀλλ' ὑπὸ χάρας ἐξέφερε πρὸς
 τοὺς φίλους. Καὶ ποτε κωμάσας παρὰ τὴν ἀδελφὴν
 Καμειαν, ἐχρήτο λαλιᾷ περὶ τούτων, οὐδένα συνα-
 καύειν οἰόμενος. Οὐδεὶς γὰρ ἦν πλησίον ἄλλος, ἢ
 Φαιναρέτη, γυνὴ Σάμωνος, τοῦ τὰ ποίμνια καὶ τὰ
 βουκόλια τῷ Νεοπτολέμῳ διοικοῦντος. Ἄυτη δ' ἀπα-

στράτηγόν τινος ἐπι κλήσης τινός, ἰδόμενος κα-
θεύδειν. Συνήκουσ δὲ πάντων γενομένη καὶ λαθοῦ-
σα, μεθ' ἡμέραν ἦκε πρὸς Ἀντιγόνην, τὴν Πυρρῶου
γυναῖκα, καὶ πάντα κατεῖπεν, ὅσα τοῦ Νεοπτολέμου
πρὸς τὴν ἀδελφὴν ἤκουσε λέγοντος. Πυθόμενος δ' ὁ
Πυρρὸς, ἐκεῖ μὲν ἡσυχίαν ἤγει· ἐν δὲ θυσίᾳ καλέ-
σας ἐπὶ δεῖπνον τὸν Νεοπτολέμον, ἀπέκτεινεν, αἰ-
σθόμενος τῶν Ἡπειρωτῶν τοὺς κρατίστους προσέ-
χοντας αὐτῷ, καὶ παρακλιεομένους ἀπαλλαγῆναι
τοῦ Νεοπτολέμου, καὶ μὴ μερίδα μικρὰν ἔχοντα 386
βασιλείας ἀγαπᾶν, ἀλλὰ τῇ φύσει χρῆσασθαι, μει-
ζόνων πραγμάτων ἀντιλαμβανόμενον· καὶ τινος υπο-
ψίας ἅμα προσγενομένης, τὸν Νεοπτόλεμον φθάσαι
αὐτεῖν.

VI. Μνησθένος δὲ Βερενίκης καὶ Πτολεμαίου,
παιδίον μὲν αὐτῶν γεόμενον ἐξ Ἀντιγόνης, Πτολε-
μαῖον ὠνόμασεν, οἰκίσας δὲ πόλιν ἐν τῇ χερσονήσῳ
τῆς Ἡπείρου, Βερενικίδα προσηγόρευσεν. Ἐκ δὲ
τουτοῦ, πολλὰ μὲν περιουῶν καὶ μεγάλα τῇ γαίῳ,
ταῖς δ' ἐλπίσι μάλιστα καὶ πρῶτον ἀντιλαμβανόμε-
νος τῶν κλησίων, εὖρην ἐμφῶναι τοῖς Μακεδόναν
πραγμασίῳ ἐν τοιαύτῃ τινος προφάσει. Τῶν Κασ-
σαύρου παιδῶν ὁ πρεσβύτερος Ἀντίπατρος τὴν τε
μητέρα Θεσσαλονίκην ἀνείλε, καὶ τὸν ἀδελφὸν Ἀλέ-
ξανδρον ἤλαυνεν. Ὁ δὲ πρὸς τε Δημητρίον ἐπεμψε,
θεόμενος βοηθεῖν, καὶ Πυρρὸν ἐκάλε. Δημητρίον
δὲ ὑπ' ἀσχολιῶν βραδύνοντος, ἐπελθὼν ὁ Πυρρὸς
ἤτησε μισθὸν τῆς συμμαχίας, τὴν τε Νυμφαίαν καὶ
τὴν παραλίαν τῆς Μακεδονίας, καὶ τῶν ἐπικτήτων
ἔθνων, Ἀμβρακίαν, Ἀναρνανίαν, Ἀμφιλοχίαν. Πρα-
ξιμένου δὲ τοῦ νεανίσκου, ταῦτα μὲν αὐτὸς εἶχε, φρου-
ραῖς καταλαβὼν, τὰ δὲ λοιπὰ κτώμενος ἐκεῖνω, περι-
έκοπτε τὸν Ἀντίπατρον. Λυσίμαχος δ' ὁ βασιλεὺς,
αὐτὸς μὲν ἦν ἐν ἀσχολίαις, προθυμούμενος Ἀντι-
πάτρῳ βοηθεῖν, εἰδὼς δὲ τὸν Πυρρὸν οὐδὲν ἀχαρι-
στεῖν, οὐδ' ἀρεῖσθαι Πτολεμαίῳ βουλομένῳ, ἐπεμψε
πλεῖστα γράμματα πρὸς αὐτὸν, ὡς Πτολεμαίῳ κε-

λέοντος ἀκαλλίτεσθαι τῆς στρατείας, τριακόσια
τάλαντα παρὰ τοῦ Ἀντικείρου λαβόντα. Ἄσους
δὲ τὴν ἐπιστολὴν ὁ Πύρρος, εὐθύς τὸ ἐραδοῦργη-
μα τοῦ Ἀσιμαχου συνείδεν· οὐ γὰρ ἦν ἡ συν-
ήθης γεγραμμένη προσαγορεύσεις· „Ὁ πατήρ τοῦ
νιῶ χαίρειν“· ἀλλὰ „Βασιλεὺς Ἰταλιμαῖος βου-
λεῖ Πύρρον χαίρειν.“ Ἀσισθησας δὲ τὸν Ἀσιμα-
χον, ὅμως ἐποιεῖτο τὴν εἰρήνην, καὶ συνέστησεν ὡς
κατὰ σφαγίων ὀρκωμότησονται. Ἐπεὶ δὲ, κἀπρου
καὶ ταύρου καὶ κριοῦ προσαχθέντος, ὁ κριὸς αυτο-
μάτως ἀπέθανε, τοῖς μὲν ἄλλοις γέλασ ἐπέει, τὸν
δὲ Πύρρον ὁ μάλιστα Θεόδωτος σκόσαι διεκώλυσε,
φῆσας τὸ δαιμόνιον ἐνὶ κροθημαίνεσι τῶν τριῶν βα-
σιλείων θάνατον. Ὁ μὲν οὖν Πύρρος οὕτως ἀπέστη
τῆς εἰρήνης.

VII. Τῷ δ' Ἀλεξάνδρῳ τῶν πραγμάτων ἤδη
κατάστασιν ἔχοντων, ὅμως ὁ Δημήτριος ἀφίκετο, καὶ
θῆλος μὲν ἦν εὐθύς ἔκριν' μὴ δεομένου, καὶ φόβον
παρεῖχεν. Ὀλίγαις δ' ἡμέραις συγγενόμενοι, δὲ ἀπι-
στίας ἐπεβούλευσαν ἀλλήλοις ἀμφότεροι. Καιρῶ
δὲ χρημασάμενος καὶ φθάσας ἀποκτίνυσαι ὁ Δημή-
τριος τὸ μείρακιον, καὶ βασιλεὺς ἀνηγορεύθη Μα-
κεδονίας. Ἦν μὲν οὖν καὶ πρότερον αὐτῷ πρὸς τὸν
Πύρρον ἔγκληματα, καὶ καταδρομαὶ τῆς Θεσσαλίας
ἐγεγόνεισαν ὑπ' ἐκείνου, καὶ τὸ σύμφυτον νόσημα
ταῖς δυναστείαις, ἡ πλεονεξία, τὴν γειννίαν αὐτοῖς
ἐπίφθορον καὶ ἀπιστον παρεῖχε, καὶ μᾶλλον εἶ μετὰ
τὴν τῆς Ἀσιδαμείας τελευτήν. Ἐπεὶ δὲ καὶ κατα-
σχόντες ἀμφότεροι Μακεδονίας, συνέπιπτον εἰς τὸ
αὐτὸ, καὶ μείζονας ἐλάμβανε προσάσεις ἢ διαφορὰ,
Δημήτριος μὲν ἐπ' Αἰτωλοὺς στρατευσάμενος, καὶ
κρατήσας, Πάνταυχον αὐτόθι μετὰ πολλῆς δυνά-
μειος καταλιπὼν, αὐτὸς ἐβιάδεζεν ἐπὶ Πύρρον, καὶ
Πύρρος ἐπ' ἐκείνον, ὡς ἤσθετο. Γενομένης δὲ δια-
μαρτίας καθ' ὁδὸν, ἀλλήλους παρήλλαξαν· καὶ Δη-
μήτριος μὲν ἐμβάλων εἰς Ἑπειρὸν ἐπελάτει, Πύρ-
ρος δὲ Πανταυχῶ περιπεσὼν, εἰς μάχην παρέστη.

Καὶ τῶν στρατιωτῶν σὺνπιεσόντων, δεινὸς ἦν καὶ μέγας ἄγων, μάλιστα κατὰ τοὺς ἡγεμόνας. Ὁ γὰρ Πάνταυχος, ἀνδρεία καὶ χειρὶ καὶ βούμῃ σώματος ἀριστὸς ὢν ὁμολογουμένως τῶν περὶ Ἀθημίτριον στρατηγῶν, καὶ θάρσος ἔχων καὶ φρόνημα, προῦπαλεῖτο τὸν Πύρρον εἰς τὰς χεῖρας· ὃ τε 387 Πύρρος, εὐδενὶ τῶν βασιλείων υφείμενος ἀληθοῦς καὶ δόξης, καὶ τὴν Ἀχιλλέως δόξαν αὐτῷ δι' ἀρετὴν μᾶλλον, ἢ κατὰ γένος, συνοικειοῦν βαυλόμενος, ἐναντίος ἔχοιτο διὰ τῶν προμάχων ἐπὶ τὸν Πάνταυχον. Ἦν δὲ στρατιδικὸς τὸ πρῶτον, εἴτ' ἐν χεροῖν γενόμενος, μετὰ τέχνης ἅμα καὶ βίας ἔχρωντο τοῖς ξίφεσι. Ἀσβεῖν δ' ὁ Πύρρος ἐν τραῦμα, δοῦνθ' ἑλθὼν, τὸ μὲν εἰς τὸν μηρὸν, τὸ δὲ παρὰ τὸν τραχήλον, ἔτριψατο καὶ κατέβαλε τὸν Πάνταυχον· οὐ μὴν ἀνείλεν· ἀθηρηπάγη γὰρ ὑπὸ τῶν φίλων. Οἱ δ' Ἠπειρώται τῇ νίκῃ τοῦ βασιλέως ἐκαρθύνετο, καὶ θαυμάσαντες τὴν ἀρετὴν, ἐβιάσαντο καὶ θείουσαν τὴν φάλαγγα τῶν Μακεδόνων, καὶ φεύγοντας διώκοντες ἀπέκτεινάν τε πολλοὺς, καὶ πεντακισχιλίους ζῶντας εἶλον.

VIII. Ὁ δ' ἄγων οὗτος εὐ τοσοῦτον ὄργης, ὢν ἐπαθόν, οὐδὲ μίσους ἐπέπλησε τοὺς Μακεδόνας πρὸς τὸν Πύρρον, ὅσην δόξαν αὐτοῦ, καὶ θαῦμα τῆς ἀρετῆς, καὶ λόγον ἐνεργάσατο τοῖς ἰδοῦσι τα ἔργα, καὶ συνένεχθεῖσι κατὰ τὴν μάχην. Καὶ γὰρ ὄψιν ὦροντο καὶ τάχος ἐδοκίμασι καὶ πύνημα τοῖς Ἀλεξάνδρου, καὶ τῆς φορᾶς ἐκείνου καὶ βίας παρὰ τοῦ ἀγῶνα ἐν τούτῳ σκίας τινὰς ὄρασθαι καὶ μιμήματα τῶν μὲν ἄλλων βασιλείων ἐν πορφύραις καὶ θορυφώδεις καὶ κλίσει τραχήλου, καὶ τῶ μείζον διαλέγεσθαι, μόνον δὲ Πύρρον τοῖς ὄπλοις καὶ ταῖς χερσὶν ἐπιθετηκνυμένον τὸν Ἀλέξανδρον. Τῆς δὲ περὶ τάξεως καὶ στρατηγίας ἐπιστήμης αὐτοῦ καὶ δεινότητος ἐνεστὶ δειγμάτων λαβεῖν ἐν τῶν γραμμάτων, ὃ περὶ τούτων ἀπολείπει. Λέγεται δὲ καὶ Ἀντίγονος, ἱρωτηθεὶς, τίς ἀριστὸς τῶν στρατηγῶν, φάναι,

Πύρρος, ἂν γηραίσῃ, περὶ τῶν καθ' αὐτὸν οὕτως ἀποφηνάμενος μόνον. Ἀντίβας δὲ συμπάντων ἀπέφρασε τῶν στρατηγῶν, πρῶτον μὲν ἐμπειρίᾳ καὶ δευτέρῃ Πύρρον, Σηπίωνα δὲ δευτέρον, ἑαυτὸν δὲ τρίτον, ὡς ἐν τοῖς περὶ Σηπίωνος γέγραπται. Καὶ ὅλως τοῦτο μελετῶν ἴσκει καὶ φιλοσοφῶν αἰεὶ διατελεῖν ὁ Πύρρος, ὡς μαθημάτων βασιλικώτατον, τὰς δ' ἄλλας γλαφυρίας ἐν οὐδενὶ λόγῳ τιθεσθαι. Λέγεται γάρ, ὡς ἐρωτηθεὶς ἐν τινὶ πότι, πάτερον φαίνεται αὐτῷ Πυθῶν αὐλητῆς ἀμείνων, ἢ Κιφισίας, εἰπεῖν, ὅτι Πολυπέρχων στρατηγός, ὡς ταῦτα τῷ βασιλεῖ ζητεῖν μόνα καὶ γινώσκειν προσήκον. Ἐν δὲ καὶ πρὸς τοὺς συνήθαις ἐπισικῆς, καὶ πρὸς ὄργην, σφοδρὸς δὲ καὶ πρόθυμος ἐν ταῖς χάρισιν. Δερόποιοι ἀπρόθανόντος, οὐκ ἤνευκε μετρίως· ἐκείνον μὲν ἀνθρώπινα πεπονθέναι φασκῶν, ἑαυτὸν δὲ μισθόμικτος καὶ κακίζων, ὅτι μέλλον αἰεὶ καὶ βραδύνων χάριν οὐκ ἀπέδωκεν αὐτῷ. Τὰ μὲν γὰρ χάρις καὶ κληρονόμοις ἰστίην ἀποδοῦναι τῶν δακτυλατρῶν, αἱ δὲ τῶν χαρίτων ἀμοιβαὶ μὴ γινόμεναι πρὸς ἀπρόθανόντους, ἀνιώσι τὸν χρηστὸν καὶ δίκαιον. Ἐν δὲ Ἀμβρακίᾳ κακολόγον τινὰ καὶ βλάσφημον ἄνθρωπον οἰαμένων δεῖν μεταστῆσαι τὸν Πύρρον· αὐτοῦ μέγαν, εἶφη, μᾶλλον ἡμᾶς ἐν ὀλίγοις, ἢ περιῶν πρὸς ἀπαντας ἀνθρώπους κακῶς λέγειν. Καὶ τοὺς παρῶν αὐτὸν λοιδορήσαντας, εἰς ἐλεγχόμενους, πρωτεύσει, εἰ ταῦτα εἶπον. Ἀποκριναμένον δὲ τῶν νεανίσκων ἑνός, „ Ταῦτα, ὦ βασιλεῦ, πλεῖον δ' ἂν ἔτι τούτων εἰρήκειμεν, εἰ πλείων παρῆν οἶκος ἡμῖν,“ γελάσας ἀφῆκε.

IX. Γυναῖκας δὲ, πραγμάτων ἕνεκα καὶ δυνάμει, πλείονας ἐγγίμε μετὰ τὴν Ἀντιγόνης τελευτήν. Καὶ γὰρ Αὐτολέοντος, τοῦ Παιόνων βασιλέως, ἔλαβε θυγατέρα, καὶ Βιρμένναν τὴν Βαρδύλλιος καὶ Πλευροῖων, καὶ Λάνασσαν τὴν Ἀγαθοκλέους τοῦ Συρακουσίου, προῖκα προσφερομένην αὐτῷ ἐκ Κερκυραίων πόλιν, ἠλωπιῖαν ὑπ' Ἀγαθοκλέους. Ἐν μὲν

οὐν Ἀντιγόνης Πτολεμαῖον υἱὸν ἴσχευ, ἐκ δὲ Λα-
 ρύσεως Ἀλέξανδρον, ἔλενον δὲ τὸν νεώτατον ἐκ
 Βιβακίνης. Καὶ πάντας ἀγαθοὺς ἐν τοῖς ὄπλοις 388
 ἔθρεψατο καὶ διαπύρους, εὐθύς ἐκ γενετῆς ἐπὶ τοῦτο
 θηγομένους ὑπ' αὐτοῦ. Λέγεται γὰρ, ὡς ἐρωτηθεὶς
 ὑφ' ἑνὸς αὐτῶν εἴη παιδὸς ὄντος, τίμη καταλείψει
 τὴν βασιλείαν, εἶπεν· Ὅς ἂν ὑμῶν τὴν μάχαιραν
 ὀξυτέραν ἔχη. Τοῦτο δ' οὐδὲν ἀποδεί τῆς τραγικῆς
 ἀράς ἐκείνης· Θηκτῶ σιδήρῳ δῶμα διαλαχεῖν τοὺς
 ἀδελφούς. Οὕτως ἀμικτός ἐστι καὶ θηριώδης ἢ τῆς
 πλεονεξίας ὑπόθεσις.

X. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην ὁ Πύρρος, ἐπα-
 νελθὼν οἴκαδε λαμπρὸς ὑπὸ δόξης καὶ φρονήματος,
 ἔχαιρε καὶ ἄετός ὑπὸ τῶν Ἡπειρωτῶν προσαγο-
 ρευόμενος· Δι' ὑμᾶς, ἔλεγεν, αἰτός εἰμι· πῶς γὰρ
 οὐ μέλλω τοῖς ὑμετέροις ὄπλοις, ὡσπερ ὠκυπέροις,
 ἐπαιρούμενος; Ὀλίγω δ' ὕστερον πύθόμενος νοσεῖν
 τὸν Δημήτριον ἐπισφαλῶς, ἐνέβαλε μὲν ἐξαιφνης εἰς
 Μακεδοῦν, ὡς ἐπιδρομὴν τινα καὶ λεηλασίαν ποιη-
 σόμενος. Παρ' ὀλίγον δ' ἦλθε πάντων ὁμοῦ κρατη-
 σαι, καὶ λαβεῖν ἀμαχί τὴν βασιλείαν, ἐλάσας ἄχρις
 Ἐδέσσης, μηδενὸς ἀμυνομένου, πολλῶν δὲ καὶ προσ-
 ἐπιθεμένων καὶ συστρατευόντων. Αὐτὸν τε δὴ τὸν
 Δημήτριον ὁ κίνδυνος ἐξανέστησε παρὰ δύναμιν, οἷ
 τε φίλοι καὶ ἡγεμόνες ὀλίγω χρόνῳ πολλοὺς ἀθροί-
 σαντες, ἐρῶμένως καὶ προθυμῶς ἐπὶ τὸν Πύρρον
 ἔωρμησαν. Ὁ δὲ ληστρικώτερον ἀφειγμένος, οὐκ ἐμει-
 νεν, ἀλλὰ φεύγων μέρος τι τῆς στρατιᾶς ἀπέβαλε,
 καθ' ὁδὸν ἐπιθεμένων τῶν Μακεδόνων. Οὐ μὴν,
 ὅτι ῥαδίως καὶ ταχὺ τὸν Πύρρον ἐξέβαλε τῆς χώρας
 ὁ Δημήτριος, ἠμέλησεν· ἐγνωκὼς δὲ μεγάλων πρά-
 γματων ἀντιλαμβάνεσθαι, καὶ τὴν πατριᾶν ἀρχὴν
 ἀνακταῖσθαι δέκα μυριάσι στρατοῦ, καὶ ναυσὶ πεν-
 τήκοσιαις, οὐκ ἐβούλετο τῷ Πύρρῳ περιπτῆσαι,
 οὐδ' ἀπολιπεῖν Μακεδόσι παροικόν· ἐργαῖδῃ καὶ
 χυλεπόν· ἀλλ', ἐπεὶ μὴ ἐσχόλαζε πολεμεῖν πρὸς
 αὐτὸν, διαλυθεὶς καὶ θέμενος εἰρήνην, οὕτως ἐπὶ

τοὺς ἄλλους βασιλεῖς τραπίσθαι. *Γενομένων δὲ* διὰ ταῦτα τῶν ὁμολογιῶν, καὶ τῆς γνώμης ἅμα τῷ μέγεθι τῆς παρασκευῆς ἐκφανείσης τοῦ Δημητρίου, φοβηθέντες οἱ βασιλεῖς διεπέμποντο πρὸς τὸν Πύρρον ἀγγέλους καὶ γράμματα, θαυμάζειν φάσκοντες, εἰ τὸν αὐτοῦ προέμενος καιρὸν, ἐν τῷ Δημητρίου πολεμῆσαι περιμένει, καὶ δυνάμενος Μακεδονίας ἐκβαλεῖν αὐτὸν πολλά πράττοντα καὶ ταραττόμενον, ἐκδέχεται σχολάζοντι καὶ μεγάλῳ γενομένῳ περὶ τῶν ἐν Μολοιτοῖς ἱερῶν καὶ τάφων διαγωνίσασθαι· καὶ ταῦτα, Κέρκυραν ἐναγχῶς ἀφροημένος ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τῆς γυναίκος. Ἡ γὰρ Λανασσα μεμψαμένη τὸν Πύρρον, ὡς μᾶλλον προσέχοντα καὶς βαρβάροις γυναῖξιν, εἰς Κέρκυραν ἀπεχωρησέ, καὶ δεομένη γάμων βασιλικῶν, ἐκάλεε Δημήτριον, πισταμένη μάλιστα τῶν βασιλέων ευκόλως ἔχοντα πρὸς γάμους γυναικῶν. Ἐκεῖνος δὲ πλεύσας τῆς Λανασσῆς ἀνῆλθε, καὶ φρουρὰν ἐν τῇ πόλει κατέλιπε.

XI. Ταῦτα πρὸς τὸν Πύρρον οἱ βασιλεῖς χρονοντες, ἅμα καὶ δι' ἑαυτῶν ἐτι μέλλοντα καὶ παρασκευαζόμενον τὸν Δημήτριον εἰκόνον. Πτολεμαῖος μὲν γὰρ ἐπιπλεύσας μεγάλῳ στόλῳ, τὰς Ἑλληνίδας φίλιση πόλεις. Λυσιμάχος δὲ τὴν ἄνω Μακεδονίαν ἐκ Θράκης ἐμβαλὼν ἐπορθεῖ. Πύρρος δὲ ταῦτοις ἅμα συνεξαναστάς, ἐπὶ Βέροιαν ἤλαυνε, προσδοκῶν, ὅπερ συνέβη, Δημήτριον, ὑπαντιάζοντα Λυσιμάχῳ, τὴν κάτω χώραν ἀπολείπειν ἔρημον. Ἐκείνης δὲ τῆς νυκτὸς ἔδοξε κατὰ τοὺς ὕπνους ὑπ' Ἀλεξάνδρου καλεῖσθαι τοῦ μεγάλου, καὶ παραγεγόμενος, κλινηρῆ μὲν αὐτὸν ἰδεῖν, λόγων δὲ χρηστῶν τυχεῖν καὶ φιλοφροσύνης, ἐπαγγελλομένου προθύμως βοηθήσειν. Αὐτοῦ δὲ τολμήσαντος εἰπεῖν· Καὶ πῶς ἂν, ὦ βασιλεῦ, νοσῶν δυνατός εἴης ἐμοὶ βοηθεῖν; Αὐτῷ, φάσαι, τῷ ὀνόματι· καὶ περιβάντα Νισαῖον ἵππον ἡγεῖσθαι. Ταύτην ἰδὼν τὴν ὄψιν ἐπερρώσθη· ταχεῖ δὲ χρῆσάμενος καὶ διαδρομῶν τὰ μεταξὺ, κατε-

λαμβάνει τὴν Βιβαίαν, καὶ τὸ πλεῖστον αὐτάθι τῆς στρατίας ἰδρύσας, τὰ λοιπὰ προσήγετο διὰ τῶν στρατηγῶν. Ὁ δὲ Δημήτριος, ἐπεὶ ταῦτα ἤκουσε, καὶ ποιητὸν ἐν τῷ στρατοπέδῳ θόρυβον ἦσθετο τῶν Μακεδόνων, εἶδεναι πορρωτέρω προαγαγεῖν, μὴ πλησία χενομένοι βασιλέως Μακεδόνος καὶ δοξάν ἔχοντος μεταβαλῶνται πρὸς αὐτόν. Ὅθεν ἐπιστρέψας, ἐπὶ τοῦ Πυρρῶν ἦγεν ὡς ξένον καὶ μισούμενον ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Ἐπεὶ δὲ παρεστρατοπέδουσεν αὐτόθι, πολλοὶ τῶν ἐκ τῆς Βεροίας αἰκνούμενοι τὸν Πυρρῶν ἐκεκομίαςον, ὡς ἄμαχον μὲν ἐν τοῖς ὅπλοις καὶ λαμπρὸν ἄνδρα, πρῶτος δὲ καὶ φιλανθρωπῶς τοῖς ἠλωκρῶι χραίμενον. Ἦσαν δὲ τινες, οὓς αὐτὸς ὁ Πυρρὸς ἐγκαθίε, προσποιημένους εἶναι Μακεδόνας, καὶ λέγοντας, ὅτι νῦν καιρὸς ἴσθι τῆς Δημητρίου βαρυτητος ἀπαλλαγῆναι, πρὸς ἄνδρα δημοτικὸν καὶ φιλαστρατιώτην μεταβαλομένους, τὸν Πυρρῶν. Ἐκ ταύτου τὸ πλεῖστον ἀνηρέθιστα τῆς στρατίας, καὶ τὸν Πυρρῶν ἐξήταν περιοχαποῦντες, ἐτυχε γὰρ ἀφηρημένος τὸ κρανὸς ἄχρις αὐ πάλιν, συμφορησας καὶ περιθεμένος, ἐγγραπῆ τῷ τε λόφῳ διαπρεποντι καὶ τοῖς τραγικοῖς κέρασιν, ὥστε τοὺς Μακεδόνας συνθήμα προστιμέγοντας αἰτεῖν, ἄλλους δὲ κλάδους ὀρυός ἀναστειφισθαι, διὰ τὸ καὶ τοὺς περὶ ἐκείων ἰσπεφανωμένους ὄραν. Ἦδη δὲ καὶ πρὸς αὐτόν τινες ἑτολμων λέγειν τὸν Δημήτριον, ὡς ὑπεροτίας καὶ προέμενος τὰ πράγματα, καλῶς ὄξει βεβουλευσθαι. Τούτοις τοῖς λόγοις ὁμοιοκ ὄρων τὸ κίνημα τοῦ στρατοπέδου, καὶ φοβηθεῖς, κρύφα διεξέπεισε, κωσία τιῆ καὶ λιψὴ γλαυδιῶ περιστείλας ἰαυτάν. Ἐπελθὼν δ' ὁ Πυρρὸς, ἀμαχεῖ περιέλαβε τὸ στρατόπεδον, καὶ βασιλεὺς ἀνηγορεύθη Μακεδόνων.

XII. Ἐπιφανῆτος δὲ Ἀυσιμάχου, καὶ κρινόν ἔχον ἀμφοῖν ποιουμένου τὴν Δημητρίου κατάλυσιν, καὶ νέμεσθαι τὴν βασιλείαν ἀξιοῦντος, ἀπὼ πάνη βεβαίως τοῖς Μακεδόσι πιστεύων ὁ Πυρρὸς, ἀλλ

ἀμφίβολος ὢν ἐν αὐτοῖς, ἰδέσθαι τοῦ Λυσιμάχου τὴν
 προκλήσιν, καὶ διενείμαντο τὴν χώραν καὶ τὰς πό-
 λεις πρὸς ἀλλήλους. Τοῦτο δ' ἄνῃσε μὲν ἐν τῷ πα-
 ρόντι, καὶ κατέκτανσε τὸν πόλεμον αὐτοῖς, ὄλιγος δ'
 ὕστερον ἔγνωσαν οὐκ ἀπαλλαγὴν ἔχθρας, ἀλλ' ἐγκλη-
 μάτων καὶ διαφορᾶς ἀρχὴν πεποιημένοι τὴν νέμεσιν.
 Οἷς γὰρ οὐ πέλαγος, οὐκ ὄρος, οὐκ ἀδίκητος ἐρημία
 πέρας ἔστι τῆς κλεονεξίας, οὐδ' οἱ διαιροῦντες Εὐ-
 ρωπὴν καὶ Ἀσίαν τέρμονες ὀρίζουσι τὰς ἐπιθυμίας,
 πᾶς ἂν ἀπτόμενος καὶ ψαύοντας ἀλλήλων, ἀτρεμαῖεν
 ἐν τοῖς παρούσι, μὴ ἀδικοῦντες, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν.
 Ἀλλὰ πολεμοῦσι μὲν αἰεὶ, τὸ ἐπιβουλεύειν καὶ φθο-
 ρεῖν ἐμφυτον ἔχοντες· δεῖν δ' ὀνομάτων, ὥσπερ
 νομισμάτων, πολέμου καὶ εἰρήνης, τῷ παρατυχόντι
 χροῦνται πρὸς τὸ συμφέρον, οὐ πρὸς τὸ δίκαιον.
 Ἐπεὶ βελτίους γε πολεμεῖν ὁμολογοῦντές εἰσιν, ἢ τῆς
 ἀδικίας τὸ ἀργοῦν καὶ σχολάζον δικαιοσύνην καὶ φι-
 λίαν προσαγορεύοντες. Ἐθῆλωσε δὲ ὁ Πύρρῳς· ἐμ-
 ποδῶν γὰρ αὐξομένην τῷ Δημητρίῳ πάλιν ἰσχύμενος,
 καὶ κολούων τὴν δύναμιν, ὥσπερ ἐξ ἀφρωστίας με-
 γάλῃς ἀναλαμβάνουσαν, ἐβόηθει τοῖς Ἕλλησι, καὶ
 παρήλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀναβας δ' εἰς τὴν
 ἀκρόπολιν, καὶ θύσας τῇ θεῷ, καὶ καταβας αὐθη-
 μερόν, ἀγαπᾶν μὲν ἔφησε τοῦ δήμου τὴν πρὸς αὐ-
 τὸν εὐνοίαν καὶ πίστιν· ἂν μέντοι σωφρονώσι,
 μηδένα τῶν βασιλέων εἶτι παρήσειν αὐτοὺς εἰς τὴν
 πόλιν, μηδὲ τὰς πύλας ἀνοίξειν. Ἐκ τούτου καὶ
 πρὸς τὸν Δημητρίον εἰρήνην ἐποίησατο, καὶ μετ'
 390 ὀλίγον χρόνον, εἰς Ἀσίαν ἀπάραντος αὐτοῦ, πάλιν
 πεισθεὶς ὑπὸ Λυσιμάχου, Θετταλίαν ἀφίστη, καὶ
 ταῖς Ἑλληνικαῖς φρουραῖς προσεπολέμηε, βελτίους
 χροῦμενος τοῖς Μακεδόσι στρατενομένοις, ἢ σχολάζουσι·
 καὶ ὅλως, αὐτὸς οὐκ εὖ πρὸς ἡσυχίαν πε-
 φυκῶς. Τέλος δὲ, Δημητρίου καταπολεμηθέντος ἐν
 Συρίᾳ, Λυσιμάχος ἐπ' ἀδείας γενόμενος καὶ σχολάζων,
 εὐθύς ἐπὶ τὸν Πύρρον ὤρμησε. Καὶ καθ' ἡμέραν
 περὶ τὴν Ἐδεσσαν αὐτοῦ, ταῖς ἀγοραῖς
 κομιζομέναις ἐπιπεδῶν καὶ κρατήσας, ἀπορίαν προ-

τον αὐτῶ περιέστησεν. εἶτα γράμμασι καὶ λόγοις διέφθειρε τοὺς πρώτους τῶν Μακεδόνων, ὀνειδίζων, εἰ ξένον ἄνδρα, καὶ προγόνων αἰεὶ δεδουλευκότων Μακεδόσι, δεσπότην ἐλόμενοι, τοὺς Ἀλεξάνδρου φίλους καὶ συνήθεις ἀπωθοῦσι Μακεδονίας. Ἀναπειθομένων δὲ πολλῶν, δεισας ὁ Πύρρος ἀπηλλάγη μετὰ τῆς Ἡπειρωτικῆς καὶ συμμαχικῆς δυνάμεως, ἀποβαλὼν Μακεδονίαν ὡς τροπῶ παρέλαβεν. Ὅθεν οὐδ' αἰτιάσθαι τοὺς πολλοὺς ἔχουσι οἱ βασιλεῖς, μετατιθεμένους πρὸς τὸ συμφέρον. Ἐκείνους γὰρ αὐτοὺς ταῦτα μιμοῦνται ποιοῦντες, ἀπιστίας καὶ προδοσίας διδασκάλους ὄντας, καὶ πλείστα νομίζοντας ὠφελίσθαι τὸν ἐλάχιστα τῶ δικαίῳ χρώμενον.

XIII. Τότε δ' οὖν εἰς Ἡπειρον ἐκπεσόντι τῷ Πύρρῳ, καὶ προεμένῳ Μακεδονίαν, ἡ μὲν τύχη παρείχετο χρῆσθαι τοῖς παροῦσιν ἀπραγμόνως, καὶ ζῆν ἐν εἰρήνῃ βασιλεύοντα τῶν οἰκείων· ὁ δὲ τὸ μὴ παρέχειν ἑτέροις κακὰ, μὴδ' ἔχειν ὑφ' ἑτέρων, ἄλλο τινα ναυτιώδη νομίζων, ὡσπερ ὁ Ἀχιλλεύς, οὐκ ἔφερε τὴν σχολήν,

Ἄλλὰ φθινύθεσκε φίλον κῆρ,

Ἄυθι μένων, ποθέεσκε δ' αὐτήν τε πύλεμόν τε.

Δεόμενος δ' οὖν ἔλαβε πραγμάτων καινῶν τοιαύτην υπόθεσιν. Ῥωμαῖοι Ταραντίνοις ἐπολέμουν. Οἱ δὲ μῆτε φέροντες τὸν πόλεμον δυνάμενοι, μῆτε θέσθαι, θρασυτέτι καὶ μοχθηρῶς δημαγωγῶν, ἰβουλεύοντο ποιῆσθαι Πύρρον ἡγεμόνα, καὶ καλεῖν ἐπὶ τὸν πόλεμον, ὡς σχολὴν ἄγοντα πλείστην τῶν βασιλείων, καὶ στρατηγὸν ὄντα δεινότατον. Τῶν δὲ πρεσβυτέρων καὶ νοῦς ἔχόντων πολιτῶν οἱ μὲν ἀντικρυς ἐνστάμενοι πρὸς τὴν γνώμην, ἐξέπιπτον ὑπὸ κραυγῆς καὶ βίας τῶν πολεμοποιῶν. Οἱ δὲ, ταῦτα ὁρῶντες, ἀπέλειπον τὰς ἐκκλησίας. Ἐς δὲ τις ἀνήρ ἐπιεικῆς, Μέτων ὄνομα, τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ἣ τὸ δόγμα κυροῦν ἐμελλον, ἐνστάσης, καὶ τοῦ δήμου καθυξομέ-

νου, λαβὼν στέφανον τῶν εἰώλων, καὶ λαμπάδιον, ὡςπερ οἱ μεθύοντες, αὐλητρίδος ὑψηγομένης αὐτῶ, πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἐκώμασιν. Οἷα δ' ἐν ὄχλῳ δημοκρατίας κόσμον οὐκ ἐχούσης, οἱ μὲν ἐκρότου ἰδόντες, οἱ δ' ἐγέλων, ἐκώλυε δ' αὐτεῖς, ἀλλὰ καὶ τὸ γύναιον αὐτεῖν, κἀκείνον ἄδειν ἐκέλευον εἰς μέσον προελθόντα· καὶ τοῦτο ποιήσῃν ἐπίδοξος ἦν. Γενομένης δὲ σιωπῆς· Ἄνδρες, ἔφη, Ταραντινοί, καλῶς ποιεῖτε, παίζειν καὶ κωμάζειν, ἕως ἕξεστι, τοῖς βουλομένοις μὴ φθονοῦντες. Ἐὰν δὲ σιωφρονῆτε, καὶ πάντες ἀπολαύσετε ἐτι τῆς ἐλευθερίας, ὡς ἕτερα πράγματα καὶ βίον καὶ διαίταν ἔχοντες, ὅταν Πύρρος εἰς τὴν πόλιν παραγένηται. Ταῦτα ῥηθέντα τοὺς πολλοὺς ἔπεισε τῶν Ταραντινῶν, καὶ θροῦς διέδραμε τῆς ἐκκλησίας, ὡς εὐ λεγομένων. Οἱ δὲ τοὺς Ῥωμαίους δεδιότες, μὴ γενομένης εἰρήνης ἐκδοθῶσι, τὸν τε δῆμον ἐλοιδοροῦν, εἰ φέρει πρόως ἐπικωμάζομενος οὕτως ἀσελγῶς, καὶ παροινούμενος, τὸν τε Μίτωνα συστραφέντες ἐξέβαλον. Οὕτω δὲ τοῦ δόγματος κυρίου γενομένου, πρέσβεις ἐπεμψαν εἰς Ἡπειροκ, οὐχ αὐτῶν μόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἰταλιωτῶν.

591 δῶρα τῷ Πύρρῳ κομίζοντας, καὶ λέγοντας, ὡς ἡγεμόνος ἔμφρονος δέονται καὶ δόξαν ἔχοντος· δυνάμεις δ' αὐτόθεν ὑπάρξουσι μεγάλαι παρὰ τε Λευκανῶν καὶ Μεσσαπλῶν, καὶ Σαυνιτῶν, καὶ Ταραντινῶν εἰς δισμυρίους ἵππεῖς, πεζῶν δ' ὁμοῦ πέντε καὶ τριάκοντα μυριάδες. Ταῦτα οὐ μόνον αὐτὸν ἐπῆρε τὸν Πύρρον, ἀλλὰ καὶ τοῖς Ἡπειρώταις προθυμίαν ἐπέβαλε καὶ ὄρμην τῆς στρατείας.

XIV. Ἦν δὲ τις Κινέας, Θεσσαλὸς ἀνὴρ, τῷ μὲν φρονεῖν δοκῶν ἱκανὸς εἶναι, Δημοσθένους δὲ τοῦ φήτορος ἀκηκῶς, ἰδοῦκε μόνος μάλιστα τῶν τότε λεγόντων, οἷον ἐν εἰκόνι, τῆς ἐκείνου δυνάμεως καὶ δεινότητος ἀναμιμνήσκειν τοὺς ἀκούοντας. Συνῶν δὲ τῷ Πύρρῳ, καὶ πεμπόμενος ἐπὶ τὰς πόλεις, ἐβεβαίοντο τὸ Εὐριπίδειον, ὅτι πᾶν ἐξαιρεῖ λόγος,

Ὁ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν.

Ὁ γοῦν Πύρρος ἔλεγε, πλείονας πόλεις ὑπὸ Κινέου τοῖς λόγοις, ἢ τοῖς ὅπλοις ὑφ' ἑαυτοῦ προσήχθαι· καὶ διετέλει τὸν ἄνδρα τιμῶν ἐν τοῖς μάλιστα καὶ χρώμενος. Οὗτος οὖν τὸν Πύρρον, ὠρημένον τότε θρῶν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν, εἰς λόγους ἐπηγάγετο τοσούτους, ἰδὼν σχολάζοντα· Πολεμισταὶ μὲν, ὦ Πύρρε, Ρωμαῖοι λέγονται, καὶ πολλῶν ἐθνῶν μαχίμων ἀρχοῦντες· εἰ δὲ δοῖν θεὸς περιγεῖσθαι τῶν ἀνδρῶν, τί χρησόμεθα τῇ νίκῃ; Καὶ ὁ Πύρρος· Ἐρωτᾶς, εἶπεν, ὦ Κινέα, πρᾶγμα φαινόμενον· οὔτε βαρβαρος ἦμῖν ἐκεῖ πόλις, οὔτε Ἕλληνας ἀξιόμαχος, Ρωμαίων κρατηθέντων· ἀλλ' ἔξομεν εὐθύς Ἰταλίαν ἀπκσαν, ἧς μέγεθος καὶ ἀρετὴν καὶ δύναμιν ἄλλοις πού τι μᾶλλον ἀγκοεῖν, ἢ σοὶ, προσήκει. Μικρὸν οὖν ἐπισχῶν ὁ Κινέας, Ἰταλίαν δ' εἶπεν, ὦ βασιλεῦ, λαβόντες, τί ποιήσομεν; Καὶ ὁ Πύρρος, οὐκ εὖν διανοῶν αὐτοῦ καθορῶν· Ἐγγύς, εἶπεν, ἡ Σικελία χεῖρας ὀρέγει, νῆσος εὐδαίμων καὶ πολυάνθρωπος, ἀλῶνας δὲ ῥάστη. Στάσις γάρ, ὦ Κινέα, πάντα νῦν ἐκεῖνα καὶ ἀναρχία πόλεων, καὶ δημαγωγῶν οὐδίας, Ἀγαθοκλείους ἐκλελοιπότος. Εἰκότα, ἔφη, λέγεις, ὁ Κινέας· ἀλλ' ἢ τοῦτο πέραις ἡμῖν τῆς στρατείας, λαβεῖν Σικελίαν; Θεός, ἔφη ὁ Πύρρος, νικᾶν διδοίη καὶ κατορθοῦν· τούτοις δὲ προαγῶσι χρησόμεθα πραγμάτων μεγάλων. Τίς γάρ ἂν ἀπισχοῖτο Λιβύης καὶ Καρχηδόνας ἐν ἐφικτῷ γενομένης, ἢν Ἀγαθοκλῆς ἀποδράς ἐκ Συρακουσῶν κρύφα, καὶ περάσας ναυσὶν ὀλίγαις, λαβεῖν παρ' οὐδέν ἦλθεν; ὅτι δὲ τούτων κρατήσασιν ἡμῖν οὐδεὶς ἀντιστήσεται τῶν νῦν ὑβριζόντων πολεμίων, τί ἂν λέγοι τις; Οὐδὲν, ὁ Κινέας εἶπεν· δῆλον γάρ, ὅτι καὶ Μακεδονίαν ἀναλαβεῖν, καὶ τῆς Ἑλλάδος ἀρχεῖν ὑπάρξει βεβαίως ἀπὸ τηλικαύτης δυνάμεως. Γενομένων δὲ πάντων ὑφ' ἡμῖν, τί ποιήσομεν; Καὶ ὁ Πύρρος ἐπιγελάσας· Σχολῆν, ἔφη, ἔξομεν πολλήν, καὶ κώδων, ὦ μακάριε, καθημερινός ἐσται, καὶ διὰ λόγων συνόντες ἀλλήλους εὐφρονοῦμεν. Ἐνταῦθα δὲ τοῦ λόγου καταστήσας τὸν Πύρρον ὁ Κινέας· Εἶτα, ἔφη, τί νῦν ἔμπε-

δῶν ἔστιν ἡμῖν βουλομένοις, κώθωνι χρῆσασθαι καὶ σχολάζειν μετ' ἀλλήλων, εἰ ταῦτ' ἔχομεν ἤδη, καὶ παρέστιν ἀπραγμόνως, ἐφ' ᾧ δι' αἵματος καὶ πότων μεγάλων καὶ κινδύνων μέλλομεν ἀφίξασθαι, πολλὰ καὶ δράσαντες ἑτέρους κακὰ καὶ παθόντες; Τούτοις τοῖς λόγοις ἠνίασε μᾶλλον, ἢ μετέθηκε τὸν Πυρρὸν ὁ Κενίας, νοήσαντα μὲν ᾄσῃ ἀπέλειπεν εὐδαιμονίαν, ὡς δ' ὠρέγεται τὰς ἐλπίδας ἀφείναι μὴ δυνάμενος.

XV. Πρῶτον μὲν οὖν ἀπίστευε τὸν Κενίαν τοῖς Ταραντίνοις, στρατιώτας ἄγοντα τρισχιλίους· ἔπειτα πολλῶν ἱππηγῶν καὶ καταφράκτων, καὶ πορθμείων παντοδαπῶν ἐκ Τάραντος κομισθέντων, ἐνεβίβαζεν ἐλέφαντας εἴκοσι, καὶ τρισχιλίους ἱππεῖς, 392 πεζοὺς δὲ δισμυρίους, καὶ δισχιλίους τοξότας, καὶ σφενδονήτας πεντακοσίους. Γενομένων δὲ πάντων ἐτοιμῶν, ἀνάχθεις ἔπλεε· καὶ μέσον ἔχων τὸν Ἴονιον, ἀρπάζεται βορέα ἀνέμῳ, παρ' ὧραν ἰκραγάντι. Καὶ βιασθεῖς, αὐτὸς μὲν ἀρετῇ καὶ προθυμίᾳ ναυτῶν καὶ κυβερνητῶν ἐξανέφερε, καὶ προσανῆγε τῇ γῇ πολυπόνως καὶ παραβόλως. Τοῦ δ' ἄλλου στόλου συσχεθέντος, καὶ τῶν νεῶν σχεδασθεισῶν, αἱ μὲν ἀποσφαλεῖσαι τῆς Ἰταλίας ἐξεώσθησαν εἰς τὸ Λιβυκὸν καὶ Σικελικὸν πέλαγος· τὰς δ' ὑπερβαλεῖν μὴ δυνηθείσας ἄκραν Ἰαπυγίαν νύξ τε καταλαμβάνει, καὶ πολλὴ καὶ χαλεπὴ θάλασσα παίουσα πρὸς χωρία δύσορμα καὶ τυφλά, πάσας διέφθειρε, πλην τῆς βασιλικῆς. Αὕτη δὲ, πλαιγίου μὲν ἔτι ὄντος τοῦ κυματός, ἠμύνετο καὶ διέφυγε μεγέθει καὶ ῥώμῃ τὰς ἐπιβολὰς τῆς θαλάσσης· ἐπεὶ δὲ περιελθὼν ἀπὸ γῆς ἀπῆντα τὸ πνεῦμα, καὶ κίνδυνον εἶχεν ἢ ναὺς ἀντίπρωρος ἰσταμένη πρὸς κλύδωνα πολὺν αναρῶσθαι· τὸ δὲ ἐφέντας αὐτίς ἠγριωμένῳ πελάγει καὶ πνεύματι, τροπὰς λαμβάνοντι παντοδαπὰς, φέρεσθαι φοβερῶτατον ἐφαίνετο τῶν παρόντων κακῶν· ἄρα ὁ Πυρρὸς αὐτὸν ἀφῆκεν εἰς θάλασσαν, καὶ τῶν φίλων καὶ τῶν δορυφόρων εὐθύς ἦν ἄμιλλα καὶ προ-

θυμία περί αὐτόν. Ἡ δὲ νύξ καὶ τὸ αἷμα μετα-
 φόρου μεγάλου καὶ τραχείας ἀνακοπῆς χαλεπὴν
 ἔποιε τὴν βοήθειαν· ὥστε μόλις τῆς ἡμέρας ἦδη
 παραινωμένου τοῦ πνεύματος ἐκπεσεῖν αὐτόν ἐπὶ
 τὴν γῆν, τῷ μὲν σώματι παντάπασιν ἀδυνατίως
 ἔχοντα, τόλμη δὲ καὶ ῥώμη τῆς ψυχῆς ἀνταίρου-
 τα πρὸς τὴν ἀπορίαν. Ἄμα δὲ οἱ τε Μεσσοάπιοι,
 καθ' οὓς ἐξεβράσθη, συνέθεσαν βοηθοῦντες ἐκ τῶν
 παρόντων προθύμως, καὶ προσεφέροντο τῶν σω-
 ζομένων ἔναι νεῶν· ἐν αἷς ἦσαν ἵππεῖς μὲν ὀλίγοι
 παντάπασι, πεζοὶ δὲ δισχιλίων ἐλάττους, ἐλίφαντες
 δὲ δύο.

XVI. Τούτους ἀναλαβὼν ὁ Πύρρος ἐβάδιζεν
 εἰς Τάραντα. Καὶ τοῦ Κινέου προαγαθόντος εἰς
 συνάντησιν, ὡς ἦσθετο, τοὺς στρατιώτας, παρελθὼν,
 οὐδὲν ἀπόνειν, οὐδὲ πρὸς βίαν ἔπραττε τῶν Ταραν-
 τίνων, ἕως ἀνεσώθησαν αἱ νῆες ἐκ τῆς θαλάττης, καὶ
 συηλθεῖν ἢ πλείστη τῆς δυνάμεως. Τημεναῖα δὲ
 ὄρων τὸ πλῆθος ἄνευ μεγάλης ἀνάγκης μήτε σώζε-
 θθαι δυνάμενον, μήτε σώζειν, ἀλλ' οἶον, ἐκείνου
 προπολεμοῦντος, οἴκοι καθῆσθαι περὶ λουτρά καὶ
 συνουσίας γενομένου, ἀπέκλεισε μὲν τὰ γυμνάσια καὶ
 τοὺς περιπάτους, ἐν οἷς αἰλόντες ὑπὲρ τῶν πραγμά-
 των λόγῳ διεστρατήγουν, πότους δὲ καὶ κώρους καὶ
 θαλάσας ἀκαίρους ἀνεΐλεν· ἐκάλεε δὲ πρὸς τὰ ὄπλα,
 καὶ περὶ τοὺς κατελόγους τῶν στρατευομένων ἀπα-
 ραίτητος ἦν καὶ λυπηρὸς· ὥστε πολλοὺς ἐκ τῆς πό-
 λεως ἀπελθεῖν, ἀθρεία τοῦ ἀρχεσθαι, δουλείαν τὸ
 μὴ πρὸς ἦδυσιν ζῆν καλοῦντας. Ἐπεὶ δὲ Αἰαβίτος,
 ὁ τῶν Ῥωμαίων ὑπατος, ἠγγέλλετο πολλῇ στρατιᾷ
 χειρεῖν ἐπ' αὐτόν, ἄμα τὴν Λευκανίαν διαπερθεὼν,
 οὐδέπω μὲν οἱ σύμμαχοι παρήσαν αὐτῷ· δεινὸν δὲ
 ποιούμενος ἀνασχεσθαι καὶ περιεῖδειν τοὺς πολεμίους
 ἐγγυτέρω προσιόντας, ἐξῆλθε μετὰ τῆς δυνάμεως,
 προπέμψας κήρυκα πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, εἰ φίλον
 ἔστιν αὐτοῖς πρὸ πολέμου δικασ λαβεῖν παρὰ τῶν
 Ἰταλιωτῶν, αὐτῷ δικαστῆ καὶ διαλλακῆ χρησαμέ-

νους. Ἀπόκριά μιν δὲ τοῦ Λαίβινου, μήτε διαλα-
 λακτῆν Πύρρον αἰρεῖσθαι Ῥωμαίους, μήτε δεδοικέναι
 πολέμιον, προελθὼν κατεστρατοπέδευεν ἐν τῷ μεταξὺ
 πεδίῳ Πανδοσίας πόλεως καὶ Ἡρακλείας. Πυθόμε-
 νος δὲ, τοὺς Ῥωμαίους ἐγγὺς εἶναι, καὶ πέραν τοῦ
 Σίριος ποταμοῦ καταστρατοπέδευεν, προσίππεισα,
 τῷ ποταμῷ θείας ἕνεκα καὶ κατιδίων τάξιν τε καὶ
 39δ φυλακὰς καὶ κόσμον αὐτῶν, καὶ τὸ σχῆμα τῆς
 στρατοπέδου, ἐθαύμασε, καὶ τῶν φίλων προσαγο-
 ρεύσας τὸν ἐγγυτάτω. Τάξις μὲν, εἶπεν, ὦ Μεγά-
 κλεις, αὕτη τῶν βαρβάρων οὐ βάρβαρος, τὸ δ' ἔρ-
 γον εἰδόμεθα. Καὶ διὰ φροντίδος ἔχων ἤδη τὸ μέλ-
 λον, ἔγνω τοὺς συμμαχοὺς ἀναμένειν. Τοῖς δὲ Ῥω-
 μαίοις, ἂν πρότερον ἐπιχειρῶσι διαβαίνειν, ἐπέστησε
 φυλακὴν ὑπὲρ τοῦ ποταμοῦ τὴν εἰρξοῦσαν. Οἱ δὲ,
 ἀπερ' ἐκεῖνος ἔγνω περιμένειν, φθῆναι σπεύδοντες,
 ἐνεχείρουν τῇ διαβάσει, κατὰ πόρον μὲν οἱ πεζοί,
 πολλαχόθεν δὲ οἱ ἵππεῖς διεξελαύνοντες τὰν ποταμόν·
 ὥστε δεισάνας τὴν κύκλωσιν ἀναχωρεῖν τοὺς Ἕλλη-
 νας, αἰσθόμενον δὲ τὸν Πύρρον καὶ διαταραχθέντα,
 τοῖς μὲν ἠγεμόσι τοῦ πεζοῦ παρεγγυᾶν εὐθύς εἰς
 τάξιν καθίστασθαι, καὶ περιμένειν ἐν τοῖς ὅπλοις·
 αὐτὸν δὲ τοῖς ἵππεῦσι παρεξέλασαι τρισηλίσις οὐσίη,
 ἐλπίζοντα διαβαίνοντας εἶτι καὶ διεσπασμένους ἀτά-
 κτους λήψασθαι τοὺς Ῥωμαίους. Ἐπεὶ δ' εἰώρη
 θυρεοῦς τε πολλοὺς ὑπερφαινομένους τοῦ ποταμοῦ,
 καὶ τοὺς ἵππεῖς ἐπελαύνοντας ἐν τάξει, συστρέψας
 ἐπέβαλε πρῶτος, αὐτόθεν τε περίοπτος ὡν ὅπλων
 κάλλει καὶ λαμπρότητι κοκοσημένων περιττώς, καὶ
 τὴν θάξαν ἐπιδεικνύμενος ἔργοις οὐκ ἀποδέουσαν αὐ-
 τοῦ τῆς ἀρετῆς· μάλιστα δὲ, ὅτι τὰς χεῖρας καὶ τὸ
 σῶμα παρέχων τῷ ἀγῶνι, καὶ τοὺς καθ' αὐτὸν ἀμν-
 νόματος ἐρῶμένως, οὐ συνεκίετο τὸν λογισμὸν, οὐδέ
 τοῦ φρονεῖν ἐξεκίπτεν, ἀλλ' ὡσπερ ἔσωθεν ἐφαρῶν,
 διεκνύερα τὰν πόλεμον, αὐτὸς μεταθέων ἑκασταχόσε,
 καὶ παραβροηθῶν ταῖς ἐμβιάζεσθαι δοκοῦσιν. Ἐνθα
 δὲ Ἀσωνάτος ὁ Μακεδῶν, ἄνδρα κατιδίων Ἰταλὸν
 ἐπέχοντα τῷ Πύρρῳ, καὶ τὸν ἵππον ἀντιπαρῆξ-

γοντα, και συμμαθιστάμενον αεί και συγκινούμενον.
 Ορᾶς, εἶπεν, ὦ βασιλεῦ, τὸν βάρβαρον ἐκείνον, ὃν
 ὁ μέλας ἵππος ὁ λευκόπους φέρει; μέγα τι βουλευο-
 μένω και θεινὸν ὁμοίος ἐστι. Σοὶ γὰρ ἐνορᾶ, και
 πρὸς σὲ τέταται, πνεύματος μεστός ὢν και θυμοῦ,
 τοὺς δ' ἄλλους ἐᾷ χαίρειν. Ἀλλὰ σὺ φυλάττου τὸν
 ἄνδρα. Καὶ ὁ Πυρρόδος ἀπεκρίνατο· Τὸ μὲν εἰμαρ-
 μένον, ὦ Λεοννάτε, διαφυγεῖν ἀδύνατον· χαίρων
 δὲ οὔτε οὔτος, οὔτ' ἄλλος τις Ἰταλῶν εἰς χεῖρας
 ἡμῖν σύνεισιν. Ἐτι ταῦτα προσδιαλεγόμενων, ὁ
 Ἰταλὸς διαλαβὼν τὸ δόρυ, και συστρέψας τὸν ἵππον,
 ὤρμησεν ἐπὶ τὸν Πυρρόδον. Εἶτα ἅμα παῖει μὲν αὐ-
 τὸς τῷ δόρατι τοῦ βασιλέως τὸν ἵππον, παῖει δὲ τὸν
 ἐκείνου παραλαβὼν ὁ Λεοννάτος. Ἀμφοτέρων δὲ
 τῶν ἵππων πεσόντων, τὸν μὲν Πυρρόδον οἱ φίλοι πε-
 ρισχόντιες ἀνήρπασαν, τὸν δ' Ἰταλὸν μαχόμενον διέ-
 φθειραν. Ἦν δὲ τῷ γένει Φορεντανός, ἱλῆς ἡγεμῶν,
 Ὀπλακος ὄνομα.

XVII. Ταῦτο δ' ἐδίδαξε τὸν Πυρρόδον μάλλον
 φυλάττεισθαι· και τοὺς ἵππεις ὄρων ἐνδιδόντας, με-
 τεπέμπτετο τὴν φάλαγγα και παρέταττεν. Αὐτὸς δὲ
 τὴν χλαμύδα και τὰ ὄπλα παραδοὺς ἐνὶ τῶν ἑταίρων,
 Μεγακλεῖ, τοῖς δ' ἐκείνου τρόπον τινὰ κατακρούσας
 ἑαυτὸν, ἐπῆγε τοῖς Ῥωμαίοις. Δεξαμένων δ' ἐκείνων
 και συμβαλόντων, χρόνον τε πολὺν ἐστήκει τὰ τῆς
 μάχης ἀκρίτα, και τροπὰς ἑπτὰ λέγεται φευγόντων
 ἀναπαλιν και διωκόντων γενέσθαι. Καὶ γὰρ ἡ διά-
 μειψις τῶν ὀπλων ἐν καιρῷ πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ
 γεγονυῖα τοῦ βασιλέως, ὀλίγον ἐδέησεν ἀνατρέψαι
 τὰ πράγματα, και διαφθεῖραι τὴν νίκην. Πολλῶν
 γὰρ ἐφιεμένων τοῦ Μεγακλέους, ὁ πρῶτος πατάξας
 και καταβαλὼν αὐτὸν, ὄνομα Δέξιος, ἀφαρπάσας
 τὸ κράνος, και τὴν χλαμύδα, τῷ Λαιβίνῳ προσίπ-
 πευσεν, ἀναδεικνύων ἅμα και βοῶν ἀνηρηκέναι τὸν
 Πυρρόδον. Ἦν οὖν παρὰ τὰς τάξεις τῶν λαφύρων
 παραφερομένων και ἀναδεικνυμένων, τοῖς τε Ῥω-
 μαίοις χαρὰ μετ' ἀλαλαγμοῦ, και τοῖς Ἕλλησιν ἄθυ-

594 μία καὶ κατάπληξις· ἄχρις οὗ μαθὼν ὁ Πύρρος τὸ
 γιγνόμενον παρήλαυσε γυμνῶ τῷ προσώπῳ, τὴν τε
 δεξιὰν ὀρέγων τοῖς μαχομένοις, καὶ τῇ φωνῇ σημαί-
 νων ἑαυτὸν. Τέλος δέ, τῶν θηρίων ἐκβιαζομένῳ
 μάλιστα τοὺς Ῥωμαίους, καὶ τῶν ἵππων, πρὶν ἐγγυς
 γενέσθαι, δυσανασχετούντων καὶ παραφερόντων τοὺς
 ἐπιβάτας, ἐπαγαγὼν τὴν Θεσσαλικὴν ἵππον αὐτοῖς
 ταρασσομένοις, ἐτρέψατο πολλῷ φόνῳ. Διονύσιος
 μὲν οὖν ἀλίγῳ τῶν πεντακισχιλίων καὶ μυρίων ἐλάσ-
 σονας πιαεῖν ἱστορεῖ Ῥωμαίων, Ἰερώνυμος δέ, μό-
 νους ἑπτακισχιλίους· τῶν δὲ περὶ Πύρρον, ὁ μὲν
 Διονύσιος, μυρίους καὶ τρισχιλίους, ὁ δὲ Ἰερώνυμος,
 ἑξακισχιλίους τῶν τετρακισχιλίων. Κράτιστοι δ' ἦσαν
 οὗτοι καὶ τῶν φίλων καὶ τῶν στρατηγῶν, οἷς ὁ
 Πύρρος μάλιστα χρώμενος διετέλει, καὶ πιστεῖων
 ἀπέβαλεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ στρατόπεδον ἔλαβε,
 τῶν Ῥωμαίων ἐκλιπόντων, καὶ πόλεις συμμαχίδας
 αὐτῶν προσηγάγετο, καὶ χώραν πολλὴν διεπόρθησε,
 καὶ προῆλθεν, ὅσον μὴ πλεον σταδίων τριακοσίων
 ἀποσχεῖν τῆς Ῥώμης. Ἀφίκοντο δ' αὐτῷ Λευκα-
 γῶν τε πολλοὶ καὶ Σαννιτῶν μετὰ τὴν μάχην· οὗς
 ἐμέμψατο μὲν ὑστερήσαντας, ἦν δὲ δηλὸς ἠδο-
 μεκος καὶ μέγα φροκῶν, ὅτι μόνοις τοῖς μετ' αὐ-
 τοῦ καὶ Ταραντίοις ἐκράτησε τῆς μεγάλης Ῥωμαίων
 δυνάμεως.

XVIII. Ῥωμαῖοι δὲ Λαιβίνον μὲν οὐκ ἀπῆλ-
 λαξαν τῆς ἀρχῆς· καίτοι λέγεται, Γάϊον Φαβρί-
 κιον εἰπεῖν, ὡς οὐκ Ἠπειρώται Ῥωμαίους, ἀλλὰ
 Πύρρος νενικήκει Λαιβίνον· οἰόμενον, οὐ τῆς δυ-
 γάκειας, ἀλλὰ τῆς στρατηγίας, γεγονέναι τὴν ἥτταν.
 Αναπληροῦντες δὲ τὰς τάξεις, καὶ συνιάττοντες
 ἐτίρας προθύμως, καὶ λόγους ἀδεεῖς καὶ σοβαροὺς
 περὶ τοῦ πολέμου λέγοντες, ἐκπλήξιν τῷ Πύρρῳ
 παρείχον. Ἐδοξεν οὖν αὐτῷ πέμψαντι πρότερον
 διαπειραν λαβεῖν τῶν ἀνδρῶν, εἰ συμβατικῶς ἔχοιεν·
 ἠγούμενον τὸ μὲν ἔλεῖν τὴν πόλιν καὶ κρατῆσαι παν-
 τήπεσιν, οὐ μικρὸν ἔργον, οὐδὲ τῆς παρουσίας δυ-

νάμερος εἶναι, τὴν δὲ φιλίαν καὶ τὰς διαλύσεις κάλ-
 λιστα ἔχειν πρὸς δόξαν αὐτῷ μετὰ νίκην. Περσθεῖς
 οὖν ὁ Κινέας ἐνετυχάνε τοῖς δυνατοῖς, καὶ δῶρα
 παρὰ αὐτῶν καὶ γυναῖξιν ἐπέμπε παρὰ τοῦ βασι-
 λέως. Ἔλαβε δ' οὐδεὶς, ἀλλ' ἀπεκρίναντο πάντες καὶ
 κάσαι, ὅτι, δημοσίᾳ σπονδῶν γενομένων, καὶ τὰ παρ'
 αὐτῶν ὑπερβεῖ πρόθυμα τῷ βασιλεῖ καὶ κεχαρισμένα.
 Πρὸς δὲ τὴν συγκλητὸν ἐπαγωγὰ τοῦ Κινείου πολλὰ
 καὶ φιλάνθρωπα διαλεχθέντος, ἄσμενοι μὲν οὐδὲν
 οὐδ' ἐταίμως ἐδέχοντο, καίπερ ἄνδρας τε τοὺς ἡλώ-
 κώτας ἐν τῇ μάχῃ δίχα λυτρῶν ἀφιέντις αὐτοῖς τοῦ
 Πύρρου, καὶ συγκαταργάσασθαι τὴν Ἰταλίαν ἐπαγ-
 μελλομένου, φιλίαν δ' ἐκτὶ τούτων ἑαυτῷ, καὶ τοῖς
 Ταραντίνοις ἄδειαν, ἕτερον δὲ μηδὲν αἰτουμένου· δῆτ-
 λοι γὰρ μὴν ἦσαν ἐνδιδόντες οἱ πολλοὶ πρὸς τὴν εἰ-
 ρηνὴν, ἠττημένοι τε μεγάλην μάχην, καὶ προσδοκῶντες
 ἕτεραν ἀπο μείζονος δυνάμεως, τῶν Ἰταλικῶν τῇ
 Πύρρῳ προσγεγονότων. Ἐνθα δὲ Κλαύδιος Ἀπ-
 πίας, ἀνὴρ ἐπιφανής, ὑπὸ δὲ γήρωσ ἀμα καὶ πηρω-
 πειῶς ὀμμάτων ἀπειρηκὼς πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ
 πεπωμένος, ἀπαγγελλομένων τότε τῶν παρὰ τοῦ βα-
 σιλέως, καὶ λόγου κατασχόντος, ὡς μέλλει ψηφίζε-
 σθαι τὰς διαλύσεις ἢ συγκλητός, οὐκ ἐκαυτήρησεν,
 ἀλλὰ τοὺς θεράποντας ἄρασθαι κελεύσας αὐτὸν, ἐκο-
 μίσετο πρὸς τὸ βουλευτήριον ἐν φορέῳ δι' ἀγροῦς.
 Γενόμενον δὲ πρὸς ταῖς θύραις οἱ μὲν παῖδες ἀμα
 ταῖς γαμβροῖς ὑπολαβόντες καὶ περισχόντες εἰσήγον·
 ἢ δὲ βουλὴ σιωπῆν, αἰδομένη τὸν ἄνδρα μετὰ τιμῆς,
 ἔσχεν.

XIX. Ὁ δ' αὐτόθεν καταστὰς, „Πρότερον μὲν
 (ἴση) τὴν περὶ τὰ ὄμματα τύχην ἀνισαρῶς ἔφερον,
 ὡ Ρωμαῖοι· νῦν δ' ἀχθομαι, πρὸς τῷ τυφλῷ εἴ-
 παι, μὴ καὶ κωφῶς ᾖν, ἀλλ' ἀκούων αἰσχροῦ βουλευ-
 ματα καὶ δόγματα ὑμῶν, ἀνατρέποντα τῆς Ρώμης
 τὸ κλέος. Ποῦ γὰρ ὑμῶν ὁ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώ-
 πους θευλλούμενος αἰεὶ λόγος; ὡς, εἰ παρῆν ἐκεῖ- 595
 νος εἰς Ἰταλίαν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, καὶ συνητήχθη

νέος ἡμῖν καὶ τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἀκμαῖούσιν, οὐδ' ἂν ὑμνεῖτο νῦν ἀνίκητος, ἀλλ' ἢ φυγῶν ἂν, ἢ ποσπεσῶν ἐνταῦθα, τὴν Ῥώμην ἐνδοξοτέραν ἀπέλιπε; Ταῦτα μέντοι κενὴν ἀλοζουεῖαν καὶ κομπον ἀποδείκνυτε, Χάονας καὶ Μολοσσούς, τὴν αἰεὶ Μακεδόνων λείαν, δεδιότιες, καὶ τρέμοντες Πυρρόν, ὃς τῶν Ἀλεξάνδρου δορυφόρων ἓνα γοῦν αἰεὶ περιέπων καὶ θεραπεύων διατετέλεκε. Καὶ νῦν οὐ βοηθῶν τοῖς ἐνταῦθα μᾶλλον Ἑλλήσιν, ἢ φεύγων τοὺς ἐκεῖ πολεμίους, πλανᾶται περὶ τὴν Ἰταλίαν, ἐπαγγελλόμενος ἡμῖν τὴν ἡγεμονίαν ἀπὸ ταύτης τῆς δυνάμεως, ἢ μέρος μικρὸν αὐτῷ Μακεδονίας οὐκ ἤρκεσε διαφυλάξαι. Μὴ τοῦτον οὖν ἀπαλλάξαι νομίσετε, ποιησάμενοι φίλον, ἀλλ' ἐκείνους ἐπάξασθαι, καταφρονήσαντας ὑμῶν, ὡς πᾶσιν εὐκατεργάστων, εἰ Πυρρὸς ἄπεισι, μὴ δοὺς δίκην ὧν ὕβρισεν, ἀλλὰ καὶ προσλαβὼν μισθὸν τοῦ ἐπαγγελάσαι Ῥωμαίοις, Ταραντίνους καὶ Σωνίτας." Τοιαῦτα τοῦ Ἀππίου διαλεχθέντος, ὁρμὴ παρέστη πρὸς τὸν πόλεμον αὐτοῖς, καὶ τὸν Κινεῶν ἀποπέμπουσιν, ἀποκρινάμενοι Πυρρόν, ἐξεληθόντα τῆς Ἰταλίας, οὕτως, εἰ δεῖοιτο, περὶ φιλίας καὶ συμμαχίας διαλέγεσθαι· μέχρι δ' οὐ παρέσθιν ἐν ὄπλοις, πολεμήσειν αὐτῷ Ῥωμαίους κατὰ κράτος, καὶ ἔτι μυρίους Λαιβίνους τρέψηται μαχόμενος. Λέγεται δὲ, Κινεῶν, ἐν ᾧ ταῦτ' ἐπραττεν, ἕμα ποιησάμενον ἔργον καὶ σπουδάσαντα, τῶν τε βίων γενέσθαι θεατὴν, καὶ τῆς πολιτείας τὴν ἀρετὴν κατανοῆσαι, καὶ διὰ λόγων ἐλθόντα τοῖς ἀρίστοις, τὰ τ' ἄλλα τῷ Πυρρῷ φράσαι, καὶ εἰπεῖν, ὡς ἢ σύγκλητος αὐτῷ βασιλέων πολλῶν συνέδριον φανεῖη· περὶ δὲ τοῦ πλήθους δεδιέναι, μὴ πρὸς τινα φανῶσι Λεοναίαν ὕδραν μαχόμενοι. Διπλασίους γὰρ ἤδη τῷ ὑπιάτῳ τῶν παρατεταγμένων πρότερον ἠδροῖσθαι, καὶ πολλὰς εἶναι τοσοῦτους ἔτι τῶν Ῥωμαίων ὄπλα φέρειν δυναμένους.

XX. Ἐκ τούτου πρέσβεις ἀφίκοντο περὶ τῶν κίχμαλῶντων εἰ περὶ Γαΐου Φαβρίκιον, οὗ πλείστον

ἔφη Ῥωμαίως λόγον ἔχειν ὁ Κινίας, ὡς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ πολεμικοῦ, πένητος δὲ ἰσχυρῶς. Τοῦτον οὖν ὁ Πυρρὸς ἰδίᾳ φιλοφρονούμενος ἐπειθε λαβεῖν χρυσίον, ἐκ οὐδενὶ δῆθεν αἰσχυρῷ, φιλίας δὲ τῆς τοῦτῃ καὶ ξενίας ἐπονομάζων σύμβολον. Ἀπωσαμένου δὲ τοῦ Βαβυκίου, τότε μὲν ἠσύχασα, τῇ δ' ὕστερα ἰα βουλόμενος αὐτὸν ἐκπλήξαι, μητῶ θεατὴν ἐλέφαντος γεγενημένον, ἐκάλεισε τῶν Θηρίων τὸ μέγιστον ἐξόπιανθεν αὐτοῖς παραστῆσαι κοινολογουμένοις, αὐλαίαν παρατείναντας. Ἐγένετο δ' ταῦτα, καὶ σημείου δοθέντος, ἡ μὲν αὐλαία παρήχθη, τὸ δὲ θηρίον ἄφνω τὴν τε προνομαίαν ἀράμενον, ὑπερέσχε τῆς κεφαλῆς τοῦ Βαβυκίου, καὶ φωνὴν ἀφῆκε φοβερὰν καὶ τραχίαν. Ὁ δ' ἠρέμα μεταστραφείς, καὶ διαμειδιάσας, πρὸς τὸν Πυρρὸν εἶπεν. „Οὔτε χθές με τὸ χρυσίον ἐκίνησεν, οὔτε σήμερον τὸ θηρίον.“ Ἐν δὲ τῷ δεῖπνῳ λόγων παντοδαπῶν γεγομένων, πλείστων δὲ περὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν φιλοσοφούντων, εἰτυχέ πως ὁ Κινίας ἐπιμνησθεὶς τοῦ Ἐπικούρου, καὶ διῆλθεν, ἃ λέγουσι περὶ θεῶν, καὶ πολιτείας, καὶ τέλους, τὸ μὲν ἐν ἡδονῇ τιθίμενος, πολιτείαν δὲ φεύγοντες, ὡς βλάβην καὶ σύγχυσιν τοῦ μεναρίου, τὸ δὲ θεῖον ἀπώτατον χάριτος καὶ ὀργῆς, καὶ τοῦ μέλειν ἡμῶν, εἰς ἀπράγμονα βίον καὶ μεστὸν εὐπαθειῶν ἀποικίζοντες. Ἐτι δ' αὐτοῦ λέγοντος, ἀνακρυγῶν ὁ Βαβυκίος. Ὡς Ἡράκλεις, εἶπε, Πυρρὸν τὰ δόγματα μέλοι ταῦτα καὶ Σαυνίταις, ἕως πολεμεῖσι πρὸς ἡμᾶς. Οὕτω δὲ θαυμάσας τὸ φρόνημα τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸ ἦθος ὁ Πυρρὸς, εἰτε μᾶλλον ὠρέγετο φιλίαν ἀντὶ πολέμου πρὸς τὴν πόλιν 596 αὐτῷ γενέσθαι· κακείνον ἰδίᾳ παρεκάλει, παιησάμενον τὰς διαλύσεις ἐπεσθαι καὶ συζῆν μετ' αὐτοῦ, πρῶτον ὄντα πάντων τῶν ἐταίρων καὶ τῶν στρατηγῶν. Ὁ δ' ἠουχῆ λέγεται πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν. „Ἀλλ' οὐ σοι τοῦτο, βασιλεῦ, λυσίτελές ἐστιν. Ἄντα γὰρ οἱ νῦν σε τιμῶντες καὶ θαυμάζοντες, ἂν ἐμοῦ πείραν λάβωσιν, ὑπ' ἐμοῦ μᾶλλον ἐθέλω λήσωσιν, ἢ σοῦ, βασιλεύεσθαι.“ Τριούτος μὲν

ὁ Φαβρίκιος. Ὁ δὲ Πύρρος εὐὶ πρὸς ἄρχην, οὐδὲ τυραννικῶς ἐδίεξαιτο τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ τοῖς φίλοις ἀπήγγειλε τοῦ Φαβρικίου τὴν μεγαλοφροσύνην, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἐκείνῳ μόνῳ διεπίστευσεν, ὅπως, εἰ μὴ ψηφίσαιτο τὴν εἰρήνην ἢ σύγκλητος, ἀσπασάμενοι τοὺς προσήκοντας, καὶ τὰ Κρόνια διορτάσαντες ἀποπεμφθεῖεν πάλιν πρὸς αὐτόν. Καὶ ἀπεπέμφθησαν μετὰ τὴν ἑσπέρην, τῶ ὑπολειφθέντι τῆς βουλῆς ζήμιον θάνατον ψηφισαμένης.

XXI. Μετὰ ταῦτα τοῦ Φαβρικίου τὴν ἀρχὴν παραλαβόντος, ἦεν ἀνὴρ εἰς τὸ στρατόπεδον πρὸς αὐτόν, ἐπιστολὴν νομίῳ, ἣν ἔγραψεν ὁ τοῦ βασιλέως ἰατρός, ἐπαγγελόμενος φαρμακοῖς ἀναστήσειν τὸν Πύρρον, εἰ χάρις αὐτῷ παρ' ἐκείνων ὁμολογηθεῖη, λύσαντι τὸν πόλεμον ἀκινδύνως. Ὁ δὲ Φαβρίκιος, δυσχεράνας πρὸς τὴν ἀδικίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸν συναρχόντα διαθείς ὁμοίως, ἐπεμψε γράμματα πρὸς τὸν Πύρρον κατὰ τάχος, φυλαττέσθαι τὴν ἐπιβουλὴν κελεύων. Εἶχε δ' οὕτως τὰ γεγραμμένα. „Γαῖος Φαβρίκιος καὶ Κοῖπιος Αἰμύλιος, ὕπατοι Ῥωμαίων, Πύρρω βασιλεῖ χαίρουσιν. Οὔτε φίλων εὐτυχῆς εἰκας εἶναι κριτῆς, οὔτε πολεμίων. Γνώση δὲ, τὴν πεμφθεῖσαν ἡμῖν ἐπιστολὴν ἀναγνούς, ὅτι χρηστοῖς καὶ δικαίοις ἀνδράσι πολεμεῖς, ἀδίκους δὲ καὶ κακοῖς πιστεύεις. Οὐδὲ γὰρ ταῦτα εἴη χάριτι μνησόμεν, ἀλλ' ὅπως μὴ τὸ σὸν πάθος ἡμῖν διαβολὴν ἐνέγκῃ, καὶ δόλῳ δόξωμεν, ὡς ἀρετῇ μὴ δυνάμενοι, κατεργασασθαι τὸν πόλεμον.“ Ἐντυχῶν τούτοις τοῖς γράμμασιν ὁ Πύρρος, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἐξελέγξας, τὸν μὲν ἰατρὸν ἐκόλασε, Φαβρικίῳ δὲ καὶ Ῥωμαίοις ἀποισθὴν ἰδωρεῖτο προῖκα τοὺς αἰχμαλώτους· καὶ πάλιν ἐπεμψε τὸν Κινέαν διαπραξόμενον αὐτῷ τὴν εἰρήνην. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, μήτ' εἰ χάρις ἐστὶ παρὰ πολεμίου, μήτ' εἰ μισθὸς τοῦ μὴ ἀδικηθῆναι, λαβείναι προῖκα τοὺς ἀνδρας ἀξιώσαντες, ἰσοὺς ἀπέλιπεν αὐτῷ Ταραντίνων καὶ

Σων:των, Περὶ δὲ φίλων καὶ εἰρήνης οὐδὲν εἶον
 διαλέγεσθαι, πρὶν ἀράμενος τὰ ὄπλα καὶ τὸν στρα-
 τὸν, ἐξ Ἰταλίας, αἷς ἦλθε ναυσίν, ἀποπλεύσῃ πάλιν
 εἰς Ἡπειρὸν. Ἐκ τούτου, μάχης ἄλλης τῶν πραγ-
 μάτων αὐτῷ θεομένων, ἀναλαβὼν τὴν στρατείαν ἐχώ-
 ρει, καὶ περὶ Ἄσκλον πόλιν τοῖς Ῥωμαίοις συνά-
 ψας, καὶ βιαζόμενος πρὸς χωρία δύσιππα καὶ ποτα-
 μὸν ἐλώδη καὶ τραχὺν, ἐφοδὸν τῶν θηρίων οὐ λα-
 βάντων, ὥστε προσμίζας τῇ φάλαγγι, τραυματικῶς
 πολλῶν γενομένων καὶ νεκρῶν πεσόντων, τότε μὲν
 διεκρίθη μέχρι νυκτὸς ἀγωνισάμενος. Τῇ δ' ἕσπε-
 ραία στρατηγῶν δι' ὀμαλοῦ τὴν μάχην θέσθαι, καὶ
 τοὺς ἐλέφαντας ἐν τοῖς ὄπλοις γενέσθαι τῶν πολε-
 μίων, προέλαβε τὰς ἀσχωρίας φυλακῆ, καὶ πολλὰ
 καταμίζας ἀκοντίσματα καὶ τοξεύματα τοῖς θηρίοις,
 ἐπῆγε μετὰ θύμης καὶ βίας πυκνῆς καὶ συντεταγμέ-
 νην τὴν δύναμιν. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὰς διακλίσεις
 καὶ τὰς ἀντιπαραγωγὰς τὰς πρότερον οὐκ ἔχοντες,
 ἐξ ἐπιπέδου συνφέροντο κατὰ στόμα· καὶ σπείδον-
 τες ὥσασθαι τοὺς ὄπλιτας, πρὶν ἐπαβῆναι τὰ θηρία,
 δειγνὸς περὶ τὰς σαρίσας τῶν ξιφῶν ἀγῶνας εἶχον,
 ἀφειδούντες ἐαυτῶν, καὶ τὸ τρώσαι καὶ καταβαλεῖν
 ὄρωντες, τὸ δὲ παθεῖν εἰς οὐδὲν τιθέμενοι. Χρόνη
 δὲ πολλῶ λέγεται μὲν ἀρχὴ τροπῆς κατ' αὐτὸν γενέ-
 σθαι τὸν Πύρρον, ἐπηρείζοντα τοῖς ἀντεταγμέ- 397
 νοις. Τὸ δὲ πλεῖστον ἀληθῆ καὶ βίη τῶν ἐλεφάντων
 κατεργάσατο, χρῆσασθαι τῇ ἀρετῇ πρὸς τὴν μάχην
 τῶν Ῥωμαίων μὴ δυναμένων, ἀλλ' ὅσον ἐφοδὸν κῆ-
 ματος, ἢ σεισμοῦ κατερείποντος, οἰόμενων δεῖν ἐξι-
 στασθαι, μὴδ' ὑπομένειν ἀπράκτους ἀποθνήσκειν, ἐν
 τῷ μηδὲν ὠφελεῖν, πάντα πάσχοντας τὰ χαλπώτατα.
 Τῆς δὲ φυγῆς οὐ μακρᾶς εἰς τὸ στρατόπεδον γενο-
 μένης, ἑξακισχιλίους ἀποθανεῖν φησὶ τῶν Ῥωμαίων
 Ἰερωννίμας· τῶν δὲ περὶ Πύρρον ἐν ταῖς βασιλικαῖς
 ὑπομνήμασιν ἀνεγχεθῆναι τρισχιλίους πεντακισίους
 καὶ πέντε τεθνηκότας. Ὁ μὲντοι Διονύσιος οὕτω
 δύο περὶ Ἄσκλον μάχας, οὕτω ὀρολογαυμένην ἦσαν
 ἱστορεῖ γενέσθαι Ῥωμαίων· ἀπαξ δὲ μέχρι δὲ

θρῶν ἡλίου μαχισαμένους· μάλιστα ἀπαλλαγῆσαι, τοῦ Πύρρου τρωθέντος ὑπὸ τῶν βραχίονα, καὶ τὴν ἀποσκευὴν ἅμα Σαυιτῶν διαρπασάντων· ἀποθανεῖν δὲ καὶ Πύρρον καὶ Ῥωμαίων ἀνδρῶς ὑπὲρ μνηρίους περτανισχυλλῶνς ἰκτιέρων. Διελύθησαν δ' ἀμφοτέρως, καὶ λέγεται, τὸν Πύρρον εἶπειν πρὸς τὴν τῶν συνηθόμενων αὐτῷ· ἢ Ἄν εἴη μίαν μάχην Ῥωμαίους νικήσωμεν, ἀπολούμεθα πατελεύς. Πολλὰ μὲν γὰρ ἀπολώλει μέρος, ἧς ἄγαν ἦκε δυνάμειος, φίλοι δὲ καὶ στρατηγοί, πλην ὀλίγων, ἀπαντες. Μεταπέμπεσθαι δ' οὐκ ἦσαν ἕτεροι, καὶ τοὺς αὐτόθεν συμμάχους ἀμβλυτέρους· ἴσθρα· τοῖς δὲ Ῥωμαίοις, ὡσπερ ἐκ πηγῆς οἰκοθεῖ ἐπιρρέουσῃς, ἀναπληρούμενον εὐκόρως καὶ ταχὺ τὸ στρατόπεδον, καὶ ταῖς ἡταις οὐκ ἀποβάλλοντας τὸ θαρρῆν, ἀλλὰ ῥώμην καὶ φιλοτιμίαν ὑπ' ὀργῆς ἐπὶ τὸν πόλεμον προσλαμβάνοντας.

XXII. Ἐν τοιαύταις δ' ὦν ἀπορίας, εἰς ἐλπίδας αὐτὸν πάλιν κενὰς ἐπέσειε, καὶ πράγματα διχοστασίαν ἔχοντα τῆς γνώμης. Ἄμα γὰρ ἦκον ἐν μὲν Σικελίας ἄνδρες, Ἀκραγαντα καὶ Συρακούσας καὶ Ἀσυντινοὺς ἐγχειρίζοντες αὐτῷ, καὶ δεόμενοι Καρχηδονίους τε συνεχβαλεῖν, καὶ τῶν τυράννων ἀπαλλάξαι τὴν νῆσον· ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἀγγέλλοντες, ὡς Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς ἀπόλωλε συμπεσῶν Γαλάταις μετὰ τῆς δυνάμειος, καὶ νῦν ἂν ἐν καιρῷ μάλιστα δεόμενοις βασιλείως Μικεδόσι παραχένοιτο. Πολλὰ δὲ τὴν τύχην μεμψάμενος, ὅτε πράξεων μεγάλων ὑποθέσεις εἰς ἓνα καιρὸν αὐτῷ συνήνεγκε, καὶ νομίζων, ὡς ἀμφοτέρων ὑπαρχουσῶν, ἀπολλύναι θατέραν, διηνέχθη τοῖς λογισμοῖς πολὺν χρόνον. Εἶτα, τοῖς Σικελικαῖς μειζόνων ὑποκείσθαι πραγμάτων δοκούντων, Λιβύης ἐγγὺς εἶναι δοκούσης, ἐπὶ ταῦτα τρέψας, Κινίαν μὲν εὐθύς ἐξέπεμψε προδιαλεξόμενον, ὡσπερ εἰώθει, ταῖς πύλεσιν· αὐτὸς δὲ τοῖς Ταρραντίνοις δυσανασχετοῦσιν ἐμβαλὼν φρουρὰν, καὶ ἀξιούσιν, ἢ παρέχειν ἐφ' οἷς ἦκε, συμπολεμοῦντα

Ρωμαίοις, ἢ τὴν χώραν προέμενον αὐτῶν ἀπολεπεῖν τὴν πόλιν, οἷαν παρέλαβε, μηδὲν ἐπιεικὲς ἀποκριθῆναι, ἀλλὰ προστάξας ἤσυχον ἄγειν, καὶ περιμένειν τὸν ἑαυτοῦ καιρὸν, ἐξέπλευσεν. Ἀψαμένῳ δ' αὐτῷ Σικελίας, ἃ μὲν ἤλπισεν, εὐθὺς ἀπήντα βέβαια, καὶ παρεῖχον αἱ πόλεις ἑκαστὰς προθύμως. Τῶν δ' ἀγῶνος καὶ βίας δεηθέντων οὐδὲν ἀντίειχε πρῶτον, ἀλλὰ τρισμυριοῖς πεζοῖς, καὶ δισχιλιοῖς πεντακασίοις ἵππευσιν, καὶ διακασίαις ναυσὶν ἐπιών, τοὺς τε Φοίνικας ἐξήρει, καὶ κατεστρέφετο τὴν ἐπιπράττειαν αὐτῶν. Τοῦ δ' Ἔρκος ὀχυρωτάτου τῶν χωρίων ὄντος, καὶ πολλοὺς ἀμυνομένους ἔχοντος, ἔγνω βιάζεσθαι πρὸς τὰ τείχη. Καὶ τῆς στρατιᾶς γενομένης ἐτοιμῆς, ἐνεδύσατο τὴν πανοπλίαν, καὶ προσελθὼν πύξατο τῷ Ἰσρακλεῖ ποιήσων ἀγῶνα καὶ θυσίαν ἀρισταίῳ, ἂν τοῦ γένους καὶ τῶν ὑπαρ- 398
χόντων ἄξιον ἀγωνιστὴν αὐτὸν ἀποδείξῃ τοῖς Σικελίαν οἰκοῦσιν Ἕλλησι. Τῇ δὲ σάλπιγγι σημήσας, καὶ τοῖς βέλεσι τοὺς βαρβάρους ἀνασκευάσας, καὶ τὰς κλίμακας προσαγαγὼν, πρῶτος ἐπέβη τοῦ τείχους. Ἀντιστάτων δὲ πολλῶν, ἀμυνομένος, τοὺς μὲν ἐξέωσε τοῦ τείχους ἐπ' ἀμφοτέρω, καὶ κατέβαλε, πλείους δὲ περὶ αὐτὸν, τῷ ἕξιν χρωόμενος, ἐσώρευσε νεκροῦς. Ἐπαθε δ' αὐτὸς οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ προσιδεῖν δεινὸς ἐφάνη τοῖς πολέμοις, καὶ τὸν Ὀμηρον ἔδειξεν ὀρθῶς καὶ μετ' ἐμπειρίας ἀποφαίνοντα τῶν ἀρετῶν μόνην τὴν ἀνδρείαν φορὰς πολλάκις ἐνθουσιώδεις καὶ μανικὰς φερομένην. Αἰούσης δὲ τῆς πόλεως, ἔθυσέ τε τῷ θεῷ μεγαλαυρεπῶς καὶ θεῶν ἀγῶνων παντοδαπῶν παρέσχε.

XXIII. Τῶν δὲ περὶ Μεσσήνην βαρβάρων, Μαιμερτίνων δὲ καλουμένων, πολλὰ τοῖς Ἕλλησι ἐνοχλοῦντων, ἐπίλους δὲ καὶ φόροις πεποιημένων ὑποτελεῖς, πολλῶν δὲ καὶ μαχίμων ὄντων, (οἳ ἂ καὶ προσηγορεύθησαν Ἀρηῖοι γλώσση τῇ Λατίνων,) τοὺς μὲν φορολόγους συλλαβῶν ἀπίκτικεν, αὐτοῦ

δε νικήσας μάχη, πολλά τῶν φρονούντων ἐξέκοψε.
 Καρχηδονίοις δὲ συμβατικῶς ἔχουσι, καὶ χρήματα
 βουλομένοις τελεῖν, εἰ γένοιτο φιλία, καὶ ναῦς ἀπο-
 στέλλειν, ἀπεκρίνατο πλείονων ἐφιέμενος, μίαν εἶναι
 διάλυσιν καὶ φιλίαν πρὸς αὐτοὺς, εἰ πᾶσαν ἐλιπόν-
 τες Σικελίαν, ὅσῳ χρόνῳ τῇ Λιβυκῇ θαλάσῃ πρὸς
 τοὺς Ἕλληνας. Ἐπιτυχία δὲ καὶ ῥώμη τῶν παρόντων
 ἐπαιρόμενος, καὶ διοικῶν τὰς ἐλπίδας, ἐφ' αἷς ἀπὸ
 ἀρχῆς ἐπλευσε, πρώτης δὲ Λιβύης ἐφιέμενος, καὶ
 ναῦς ἔχων πολλὰς πληρωμάτων ἐπιδείξεις, ἤγειρεν ἐρεί-
 τας, οὐκ ἐπιεικῶς ἐντυγχάνων, οὐδὲ πρῶτος ταῖς πό-
 λευσιν, ἀλλὰ δεσποτικῶς καὶ πρὸς ὀργὴν βιαζόμενος
 καὶ κολάζων, οὐκ εὐθύς ὦν, οὐδ' ἐν ἀρχῇ τοιοῦτος,
 ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐτέρων, τῷ πρὸς χάριν ομιλεῖν, καὶ
 πάντα πιστεύειν, καὶ μηδὲν ἐνοχλεῖν, ὑπαγόμενος
 εἰτα γινόμενος ἐκ δημαγωγῶν τυραννος, ἀχαριστίας
 τῇ χαλεπότητι καὶ ἀπιστίας προσωφλίσκανε δοξάν.
 Οὐ μὴν ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὡς ἀναγκαῖα, συνεχάρουν,
 καίπερ δυσφοροῦντες. Ἐπεὶ δὲ Θόλωνα καὶ Σώ-
 στρατον, ἀνδρας ἠγεμονικεύς ἐν Συρακούσαις, οὗ
 πρώτοι μὲν αὐτὸν ἐλθεῖν ἐπισκεν εἰς Σικελίαν, ἐλ-
 θόντι δὲ τὴν πόλιν εὐθύς ἐνεχείρισαν, καὶ τὰ πλεῖ-
 στα συγκαιροῦσάντο τῶν Σικελικῶν, μὴ ἄγειν
 σὺν αὐτῷ, μὴ ἀπολιπεῖν βουλόμενος, ἐν υποψίαις
 εἶχε, καὶ Σώστρατος μὲν ἀπέστη φοβηθεὶς, Θό-
 λωνα δὲ τὰ αὐτὰ φρονεῖν αἰτιμαόμενος ἀπέκτεινε,
 οὐ κατὰ μικρὸν, οὐδὲ καθ' ἐν αὐτῷ μεθίστατο τῶν
 πραγμάτων, ἀλλὰ δεινοῦ τινος μίσους ἐγγενομένου
 ταῖς πόλεσι πρὸς αὐτὸν, αἱ μὲν προσετίθεντο Καρ-
 χηδονίοις, αἱ δ' ἐπήγοντο Μαιμερτίουσι. Ἀποστά-
 σεῖς δ' ὄρων ἅπαντα καὶ νεωτερισμοὺς καὶ σύστασις
 ἰσχυρὰν ἐπ' αὐτὸν, ἐδέξατο γράμματα Σαννιτῶν καὶ
 Ταραντίνων, μόλις ἀντέχόντων ταῖς πόλεσιν αὐταῖς
 πρὸς τὸν πόλεμον, εἰργομένων δὲ τῆς χώρας ἀπάσης,
 καὶ δεομένων βοηθεῖν. Τοῦτο δ' ἦν εὐπρέπεια, μὴ
 φυγὴν εἶναι, μὴδ' ἀπόγνωσιν τὸν ἀπόπλου τῶν
 αὐτοῦ πραγμάτων· τὸ δ' ἀληθές, οὐ δυνάμενος
 κρατεῖν Σικελίας, ὡσπερ καὶ τὴν ἀρχαίαν, ἀλλ'

ἐμβαδὸν ζῆσθαι, αὐθις ἔρριψεν αὐτὸν εἰς Ἰταλίαν. Λέγεται δ' ἀπαλαττόμενος ἦδη, πρὸς τῆς νῆσον ὀπίθων εἰπεῖν τοῖς περὶ αὐτὸν, „Ὅταν ἀπολείπομεν, ὦ φίλοι, Καρχηδονίοις καὶ Ῥωμαίοις παλαιστράν!“ Καὶ τοῦτο μὲν, ὡσπερ εἰκάσθη, μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐγένετο.

XXIV. Τῶν δὲ βαρβάρων συστάντων ἐπ' αὐτὸν ἀποπλέοντα, Καρχηδονίοις μὲν ἐν τῷ πορθμῷ θαυμαχίας ἀπέβαλε τῶν νεῶν πολλὰς, ταῖς δ' 399 ἄλλαις κατέφυγε πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Μαμερτινοὶ δὲ περὶ τῶν οὐκ ἐλάττους προδιαβάντες, ἀντιτάξασθαι μὲν ἐφοβήθησαν, ἐν δὲ ταῖς δυσχωρίαις ἐπιτιθέμενοι καὶ προσπίπτοντες, ἅπαν τὸ στρατεύμα συνετάραξαν. Ἐπεσε δὲ δύο θηρία, καὶ συχνοὶ τῶν ὀπισθοφυλακούντων ἀπέθνησκον. Αὐτὸς οὖν ἀπὸ τοῦ στόματος παρελάσας, ἠμύνετο καὶ διεκινδύνευε πρὸς ἄνδρας ἡσκημένους μάχεσθαι καὶ θυμοειδεῖς. Πληγεῖς δὲ τὴν κεφαλὴν ξίφει, καὶ μικρὸν ἐκ τῶν μαχόμενων ἀποστὰς, ἐτι μᾶλλον ἐπῆρε τοὺς πολεμίους. Εἰς δὲ καὶ πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων ἐπιδραμὼν, ἀνῆρ τῷ τε σώματι μέγας καὶ τοῖς ὄπλοις λαμπρὸς, ἐχοῖτο τῆς φωνῆς θρασυτέρη, καὶ προσελθεῖν ἐκέλευεν αὐτὸν, εἰ βῆ. Παροξυνθεὶς δ' ὁ Πύρρος, ἐπέστρεψε βίε μετὰ τῶν ὑπασπιστῶν, καὶ μετ' ὀργῆς αἵματι πεφυρμένος, καὶ θεῖος ὄφθη καὶ τὸ πρόσωπον, ὠδάμενος δὲ αὐτῶν, καὶ φθάσας τὸν βάρβαρον ἐπληξε κατὰ τῆς κεφαλῆς τῷ ξίφει πληγὴν, ῥώμῃ τε τῆς χειρὸς αἶμα καὶ βιφῆς ἀρετῆ τοῦ σιδήρου μέγιστον αἷμα διαδραμοῦσαν, ὥστε ἐν χρόνῳ περιπέσειν ἐκὰτέρωσε τὰ μέρη τοῦ σώματος δεχοτομηθέντος. Τοῦτο τοὺς βαρβάρους ἐπέσχε τοῦ πρόσω χωρεῖν, ὡς τινα τῶν κρείττωνων θαυμάσαντας καὶ καταπλαγέντας τὸν Πύρρον. Ὁ δὲ, τὴν ἄλλην ὁδὸν ἀδεῶς διεξελθὼν, ἦεν εἰς Τάραντα, δισημῖους πεζοὺς καὶ τρισχιλίους ἵπκεις κομίζων. Ἀνελθὼν δὲ τῶν Ταραντίνων τοὺς κρατίστους, εὐθύς ἐπὶ Ῥωμαίους ἦγεν ἐν τῇ Σαυνίτιδι στρατοπεδεύοντας.

XXV. Τῶν δὲ Σαυιτῶν τὰ τε πρᾶγματα διέφθαρτο, καὶ τοῦ φρονήματος ὑφείντο, κερρατημένοι μάχαις πολλαῖς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Ἐβῆν δὲ τα καὶ πρὸς τὸν Πυρρὸν ὁργῆς διὰ τὸν εἰς Σακελίαν πλοῦν· ὄθεν οὐ πολλοὶ τούτων αὐτῷ συνῆλθον. Πάντας δὲ νεῖμας δίχα, τοὺς μὲν εἰς τὴν Λευκανίαν ἐπεμψεν, ἀντιληφόμενους τοῦ ἑτέρου τῶν ὑπᾶτων, ὡς μὴ βοηθήσῃ τοὺς ὅ γεγεν αὐτὸς ἐπὶ Μάνιον Καύριον, περὶ πόλιν Βενέβεντον ἰδουμένην ἐν ἀσφαλεῖ, καὶ περικυκλωμένην τὴν ἐκ τῆς Λευκανίας βοήθειαν. Ἔστι δ' ὅσα καὶ, μάντεων αὐτὸν οἰωνοῖς καὶ ἱεροῖς ἀποκριπτότων, ἠσύχαζε. Σπυῦδων οὖν ὁ Πυρρὸς ἐπιθέσθαι τούτοις, πρὶν ἐκείνους ἐπελθεῖν, ἀνδρας τε τοὺς κρατίστους, καὶ τῶν θηρίων τὰ μαχιμώτατα λαβὼν, νυκτὸς ὤρμησεν ἐπὶ τὰ στρατόπεδον. Περιῶντι δὲ αὐτῷ μακρὰν καὶ θασίαν ὕλαις ὁδὸν, οὐκ ἀντίεχε τὰ φῶτα, καὶ πλάναι τοῖς στρατιώταις συνέκλυον· καὶ περὶ ταῦτα γενομένης διατριβῆς, ἣ τε νυξ ἐπέλεπε, καὶ καταφανῆς ἦν αὐμὴ ἡμέρα τοῖς πολεμοῖς ἐπερχόμενος ἀπὸ τῶν ἀκρῶν, ὥσπερ θόρυβον πάλιν καὶ κίνησαι παρασχεῖν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν ἱερῶν τῷ Μάνιῳ γενομένων, καὶ τοῦ καιροῦ βοηθεῖν ἀναγκαζόμενος, ἐξελθὼν ἐνέβαλε τοῖς πρώτοις, καὶ τραυματισθεὶς ἐφόβησε πάντας· ὥστε καὶ πεσεῖν οὐκ ὀλίγους, καὶ τῶν ἐλαφάντων τινὰς ἀλῶναι καταληφθέντας. Αὐτῇ τὸν Μάνιον ἡ νίκη κατήγαγε μαχομένον εἰς τὸ πεδῖον· καὶ συμβαλὼν ἐκ προδήλου, τὸ μὲν ἀτρέψατο τῶν πολεμίων, ἔστι δ' ἡ βιασθεῖς ὑπὸ τῶν θηρίων καὶ ἀσταλείς πρὸς τὸ στρατόπεδον, τοὺς φύλακας ἐκάλεε συχνούς ἐφιστῶτας τῷ χάρακι μετὰ τῶν ὀπλῶν καὶ ἀκμῆτας. Οἱ δ' ἐπιφανέντες ἐκ τῶπων ὑχυρῶν καὶ τὰ θηρία βάλλοντες, ἠνάγκασαν ἀποστρέφασθαι, καὶ φυγῇ χωροῦντα διὰ τῶν συμμαχῶν ὀπίσω παρατρεχῆν ἀπειρασασθαι καὶ συγχυσι, ἣ τὸ νῆμα παρέδωκε τοῖς Ῥωμαίοις, ἅμα δὲ καὶ τὸ κράτος τῆς ἡγεμονίας. Καὶ γὰρ φρόνημα καὶ δύναμις καὶ δοξασθεὶς ὡς ἀμχαὶ προσλαβόντας ἐκ τῆς ἀρετῆς ἐκείνης καὶ

τῶν ἀγῶνων, Ἰταλίαν μὲν εὐθύς, ὀλίγῳ δ' ὕστερον Σικελίαν κατέσχεον.

XXVI. Οὕτω μὲν ἐξέπεσε τῶν Ἰταλικῶν καὶ 400 Σικελικῶν ἐλπίδων ὁ Πύρρος, ἐξαετῆ χρόνον ἀναλώσας περὶ τοὺς ἐκεῖ πολέμους, καὶ τοῖς μὲν πράγμασιν ἐλαττωθεὶς, τὸ δ' ἀνδρείον ἀνίκητον ἐν ταῖς ἡτταῖς διαφυλάξας· καὶ νομισθεὶς ἐμπειρία μὲν πολεμικῇ καὶ χειρὶ καὶ τόλμῃ πολὺ πρῶτος εἶναι τῶν καθ' αὐτὸν βασιλέων, ἃ δὲ ταῖς πράξεσιν ἐκτάτο, ταῖς ἐλπίσιν ἀπολλύναι, δι' ἔρωτα τῶν ἀπόντων οὐδὲν εἰς ὃ δεῖ θέσθαι τῶν ὑπαρχόντων σώσας. Ὄθεν ἀπέεικας αὐτὸν ὁ Ἀντίγονος κυβερτῆ πολλὰ βάλλοντι καὶ καλά, χρῆσθαι δ' οὐκ ἐπισταμένῳ τοῖς πεσοῦσι. Κομίσας δ' εἰς Ἥπειρον ὄντακισχιλίους πεζοὺς καὶ πεντακοσίους ἵππεῖς, χρήματα δ' οὐκ ἔχων, ἐζήτηε πόλεμον, ᾧ θρεῖπει τὸ στράτευμα. Καὶ τινῶν Γαλατῶν αὐτῷ προσγενομένων, ἐπέβαλεν εἰς Μακεδονίαν, Ἀντιγόνου τοῦ Δημητρίου βασιλεύοντος, ὡς ἀρπαγῇ καὶ λεηλασίᾳ χρησόμενος. Ἐπεὶ δὲ καὶ πόλεις ἐλάμβανε συγκαῖς, καὶ στρατιῶται διαχίλιοι ματέστησαν ὡς αὐτὸν, ἐλπίσας τι πλεόν, ὠρμησεν ἐπὶ τὸν Ἀντίγονον· καὶ περὶ τὰ στενά προσπεσῶν, συνετάραξε τὴν στρατίαν ἅπασαν. Οἱ δ' ἐπὶ τῆς οὐραγίας τεταγμένοι Γαλάται τοῦ Ἀντιγόνου, συγκαὶ τὸ πλῆθος ὄντας, ὑπέστησαν ἐνρώσιως· καὶ καρτερῶς μάχης γενομένης, τούτων οἱ μὲν πλείστοι κατεκόπησαν, οἱ δὲ τῶν ἐλεφάντων ἠγεμόνες ἐγκυαταλαμβανόμενοι, παρέδωκαν ἑαυτοὺς καὶ τὰ θηρία πάντα. Προσλαβὼν δ' ὁ Πύρρος τηλικαῦτα, καὶ τῇ τύχῃ μᾶλλον, ἢ τοῖς λογισμοῖς, χρωόμενος, ἐπῆγε τῇ φαλλαγγὶ τῶν Μακεδόνων, ἀναπλησμένη ταραχῆς καὶ φόβου διὰ τὴν ἡτταν. Ὄθεν ἐμβολῆς μὲν ἔσχοντο καὶ μάχης πρὸς αὐτὸν· τῆς δὲ δεξιᾶν προτείων, καὶ στρατηγούς καὶ ταξιαρχούς ἀνάκαλούμενος, ἅπαντας ὁμαλῶς ἀπέστησε τοὺς πεζοὺς τοῦ Ἀντιγόνου. Κακῆϊνος μὲν ὑποφεύγων, ἅμα τῶν παραλίω τινας πόλεις κατέσχευεν· ὁ δὲ Πύρρος ἐν εὐτυχίᾳ τῶν τοσούτοις μέγιστον αὐτῷ πρὸς δύξαν οἰόμε-

νος διαπεπραχθαι τὸ περὶ τοὺς Γαλάτας, τὰ κάλλιστα καὶ λαμπρότατα τῶν λαφύρων ἀνέθηκεν εἰς τὸ ἱερόν τῆς Ἰωνίδος Ἀθηνῶν, τὸδε τὸ ἐλεγείον ἐπιγράψας·

Τοὺς θυρεοὺς ὁ Μολοσσὸς Ἰωνίδι δῶρον Ἀθῆνα
 Πυρρός ἀπὸ θρασείων ἐκρέμασεν Γαλατῶν,
 Πάντα τὸν Ἀντιγόνου καθελὼν στρατόν. οὐ μέγα
 Θαῦμα·

Διχηταὶ καὶ νῦν καὶ πάρος Διακίδαί.

Μετὰ τὴν μάχην δ' εὐθύς ἀνελάμβανε τὰς πόλεις. Τῶν δ' Αἰγαίων κρατήσας, τὰ ἑτέρα ἅλλα χαλεπῶς ἐχρήσατο τοῖς ἀνθρώποις, καὶ φρουρὰν Γαλατικὴν ἐν τῇ πόλει κατέλιπε τῶν μετ' αὐτοῦ στρατευομένων. Οἱ δὲ Γαλάται, γένος ἀπληστότατον χρημάτων ὄντες, ἐπέθετο τῶν βασιλέων αὐτόθι κεκηδευμένων τοὺς τάφους ὀρύττειν, καὶ τὰ μὲν χρήματα διησπασαν, τὰ δ' ὅσα πρὸς ὕβριν διέρρηξαν. Τοῦτο κούφως ἔδοξε καὶ ὀλιγόφως ἐνεγκεῖν ὁ Πυρρός, ἢ δὲ ἀσχολίας τινὰς ὑπερθέμενος, ἢ παρείς ὄλως διὰ φόβον τὸ κολάσαι τοὺς βαρβάρους· ὅθεν ἤκουσε κακῶς ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Οὕτω δὲ τῶν πραγμάτων αὐτῷ βεβαιότητα καὶ σύστασιν ἐχόντων μόνιμον, ἠωρεῖτο τῇ γαμῇ πάλιν πρὸς ἑτέρας ἐλπίδας. Καὶ τὸν μὲν Ἀντίγονον ἐφυβρίζων, ἀναίσχυντον ἐκάλεε, μὴ λαμβάνοντα θοιμάτιον, ἀλλ' εἶτι τὴν πορφύραν φοροῦντα. Κλεώνυμον δὲ τοῦ Σπαρτιάτου παραγενομένου, καὶ καλοῦντος αὐτὸν ἐπὶ τὴν Λακεδαιμόνα, προθύμως ὑπήκουσεν. Ὁ δὲ Κλεώνυμος ἦν μὲν γένους βασιλικοῦ, δοκῶν δὲ βίβλιος εἶναι καὶ μοναρχικὸς, οὐτ' εὐνοίαν, οὔτε πίστιν εἶχεν· ἀλλ' Ἄρεως ἐβασίλευε. Καὶ τοῦτο μὲν ἦν κοινὸν ἔγκλημα καὶ πρᾶσιότερον
 401 αὐτῷ πρὸς τοὺς πολίτας. Γυναῖκα δὲ καλὴν καὶ γένους βασιλικοῦ, Χελιδονίδα τὴν Λεωτυχίδου, πρᾶσιότερος ἂν ἔφημεν ὁ Κλεώνυμος. Ἡ δὲ, Ἀροτάτω τῷ Ἄρειος ἐπιμανεῖσα, μερικῶς καθ' ὥραν ἀκμάζοντι, λυπηρόν ἐρῶντι τῷ Κλεώνυμῳ καὶ ἄδοξον ὁμοῦ παρεῖχε τὸν γάμον· οὐδὲνα γὰρ ἐλάτθανε Σπαρ-

κραιτῶν καταφρονούμενος ὑπὸ τῆς γυναικός. Οὕτω δὲ τῶν κατ' οἶκον ἀνιάρων τοῖς πολιτικοῖς προσγενομένων, ὑπ' ὄργης καὶ βαρυθυμίας ἐπῆγε τῇ Σπάρτῃ τὸν Πύρρον, ἔχοντα δισμυρίους καὶ πεντακισχιλίους πεζοὺς, διαχιλίους δ' ἵππεῖς, ἐλέφαντας δ' εἰκοσιτέσσαρας ὥστε τῷ μεγέθει τῆς παρασκευῆς εὐθύς εἶναι κατάδηλον, οὐ Κλεωνύμου τὴν Σπάρτην, ἀλλὰ τὴν Πελοπόννησον ἑαυτῷ κτώμενον· ἐπεὶ τῷ γε λόγῳ καὶ πρὸς αὐτοὺς ἕξαρτος ἦν τοὺς Λακεδαιμονίους, πρεσβεύσοντας εἰς Μεγάλην πόλιν. Ἐφη γὰρ ἔλευθερωσων τὰς ὑπ' Ἀντιγόῳ πόλεις ἀφίχθαι, καὶ νῆ Δία τοὺς νεωτέρους παῖδας εἰς Σπάρτην, εἰ μὴ τι κωλύοι, πέμπων, ἐντραφησομένους τοῖς Λακωνικοῖς ἔθουσιν, ὡς τοῦτο πλέον ἔχοιεν ἤδη τῶν ἄλλων βασιλείων. Ταῦτα πλατιόμενος, καὶ παράγων τοὺς ἐντυγχάνοντας αὐτῷ καθ' ὁδὸν, ὡς πρῶτον ἤψατο τῆς Λακωνικῆς, ἀρπαγὴν ἐποιεῖτο καὶ λεηλασίαν. Ἐγκαλόντων δὲ τῶν πρέσβεων, ὅτι μὴ καταγγείλας πόλεμον ἐξηγήνοχε πρὸς αὐτοὺς· „Ἄλλ' οὐδ' ὑμᾶς (ἔφη) τοὺς Σπαρτιάτας ἴσμεν, ὅ τε ἂν μέλλητε ποιεῖν, ἑτέροις προλέγοντας.“ Εἰς δὲ τῶν παρόντων, ἄνομα Μανδρικίδας, εἶπε, τῇ φωνῇ λακωνίζων· „Αἰ μὲν ἔσσι τὸ γε θεός, οὐδὲν μὴ πάθωμεν· οὐ γὰρ ἀδικεῦμεν· αἱ δ' ἀνθρώπος, ἔσεται καὶ τεῦ κάρφων ἄλλος.“

XXVII. Ἐκ τούτου κατέβαινον ἐπὶ τὴν Λακωνίδα καὶ τοῦ Κλεωνύμου κελύοντος ἔξ ἐφόδου προσβαλεῖν, φοβηθείς ὁ Πύρρος, ὡς λέγεται, μὴ διαρπάσωσιν οἱ στρατιῶται τὴν πόλιν ἐν νυκτὶ προσπεσόντες, ἐπέσχεν, εἰπὼν, ὅτι ταῦτα ποιήσουσι μεθ' ἡμέραν. Αὐτοὶ τε γὰρ ἦσαν ὀλίγοι καὶ ἀπαρασκευαστοὶ διὰ τὸ αἰφνίδιον· ὅ τ' Ἄρεις οὐκ ἐτύγγανε παρών, ἀλλ' ἐν Κρήτῃ Γορτυνίοις πολεμουμένοις βοηθῶν. Καὶ τοῦτο δὴ μάλιστα τὴν πόλιν ἔσωσε δι' ἔρημiam καὶ ἀσθένειαν καταφρονηθεῖσαν. Ὁ μὲν γὰρ Πύρρος οὐδένα μαχεῖσθαι νομίζων, κατηυλίσατο· τοῦ δὲ Κλεωνύμου τὴν οἰκίαν οἱ τε φίλοι καὶ εἰλωτες

οὕτως ἐκόσμησαν καὶ παρεσκευάσαν, ὡς δεῖπνήσοντες
 τοῦ Πύρρου παρ' αὐτῶ. Γενομένης δὲ νυκτός, οἱ
 Μακεδαιμόνιοι πρῶτον μὲν ἐβουλεύσαντο τὰς γυναῖ-
 κὰς εἰς Κρήτην ἀποπέλκειν, αἱ δ' ἀντίστησαν. Ἀρ-
 χιδαμῖα δὲ καὶ Ξίφος ἔχουσαι πρὸς τὴν γερούσιαν
 ἦλθεν, ἐγκαλοῦσα τοῖς ἀνδράσι ὑπὲρ τῶν γυναικῶν,
 εἰ ἦν αὐτὰς ἀξιοῦσι, τῆς Σπάρτης ἀπολομένης.
 Ἐπειτα τῷ στρατοπέδῳ τῶν πολεμίων παράλληλον
 ἔγνωσαν ἐμβαλόντες τάφρον, ἐνθεν καὶ ἐνθεν αὐτῆς
 στήσαι τὰς ἀμάξας, μέχρι τοῦ μέσου τῶν τρεχῶν
 καταχῶσαντες, ὅπως, ἔθραν ἔχουσαι δυσσεβίαστον,
 ἐμποδῶν ὡς τοῖς θηρίοις. Ἀρχομένοις δὲ ταῦτα
 πράττειν, ἦγον αὐτοῖς τῶν παρθένων καὶ γυναικῶν,
 αἱ μὲν ἐν ἱματίοις, καταζωσάμεναι τοὺς χιτωνίσκους,
 αἱ δὲ μονοχιτώνες, συνεργασόμεναι τοῖς πρεσβυτέ-
 ροις. Τοὺς δὲ μάχεσθαι μέλλοντας ἐκέλευον ἠσυχά-
 ζειν, καὶ λαβοῦσαι μέτρον, αὐταὶ καθ' αὐτὰς ἐξειρ-
 γάσαντο τῆς τάφρου τὸ τρίτον μέρος. Ἦν δὲ τὸ
 μὲν πλάτος αὐτῆς πῆχων ἕξ, τὸ δὲ βάθος τεττάρων,
 τὸ δὲ μῆκος ὀκτάπλεθρον, ὡς ἱστορεῖ Φύλαρχος
 ὡς ὁ Ἰερώνυμος, ἕλαττον. Ἀμα δ' ἡμέρα, κινου-
 μένων τῶν πολεμίων, τὰ ὄπλα τοῖς νέοις ορέγουσαι,
 καὶ παραδιδραῦσαι τὴν τάφρον, ἀμύνειν καὶ φυλάτ-
 τειν ἐκέλευον, ὡς ἡδὺ μὲν νικῶν ἐν ὀφθαλμοῖς τῆς
 πατρίδος, εὐκλείης δὲ θνησκεῖν ἐν χερσὶ μητέρων καὶ
 402 γυναικῶν, ἀξίως τῆς Σπάρτης πεσόντας. Ἡ δὲ
 Χελιδονίς, ἐκ ποδῶν οὔσα καθ' ἑαυτὴν, βρόχον εἶχεν
 ἐνημμένον, ὅπως ἐπὶ τῷ Κλεωνύμῳ μὴ γένοιτο, τῆς
 πόλεως ἀλώσεως.

KXVIII. αὐτὸς μὲν οὖν ὁ Πύρρος ἐβιάζετο
 κατὰ στόμα τοῖς ὀπλίταις πρὸς ἀσπίδας πολλὰς τῶν
 Σπαρτιατῶν ἀντιπαρατεταγμένας, καὶ τάφρον οὐ
 περατὴν, οὐδὲ βάσιν ἀσφαλῆ τοῖς μαχομένοις παρέ-
 χουσαν ὑπὸ χαννότητος. Ὁ δὲ παῖς Πτολεμαῖος,
 ἔχων διοχιλίους Γαλάτας, καὶ Χαόνων λογάδας, ἐξ-
 ἔλιξας τὴν τάφρον, ἐπειραῖτο κατὰ τὰς ἀμάξας υπερ-
 βαίνειν. Αἱ δὲ ὑπὸ βάθους καὶ πυκνότητος οὐ μὲ-

των τούτοις τὴν ἔφοδον, ἀλλὰ καὶ τοῖς Λακεδαιμό-
νιοις δύσεργον ἐποιοῦν τὴν βοήθειαν. Ἀνασπώντες
δὲ τῶν Γαλατῶν τοὺς τροχοὺς, καὶ ὑποσυρόντων τὰς
ἀμάξας εἰς τὸν ποταμὸν, κατιδὼν τὴν κίνδυνον ὁ
νεανίας Ἀκρότατος, καὶ τῆς τε πόλεως διαδραμῶν με-
τὰ τριακοσίων, περιῆλθε τὸν Πτολεμαῖον, οὐ συνσφω-
μενος ὑπ' αὐτοῦ διὰ τινὰς ἀγγκλινας, ἕως προσέβαλε
τοῖς ἰσχυατοῖς, καὶ μεταβαλόντας ἠνάγκασε μαχεσθαι
πρὸς ἑαυτὸν αἰθουμένους ἐπ' ἀλλήλων, εἰς τε τὴν
ταφρον καὶ περὶ ταῖς ἀμάξαις πίπτοντας· ἄχρις οὐ
φθῶν πολλὰ μόλις ἀνεκόπησαν. Ἔθεώοντο δὲ οἱ τε
πρεσβύτεροι, καὶ τῶν γυναικῶν τὸ πλῆθος ἀρεσκέ-
οντα τὸν Ἀκρότατον. Ἐπεὶ δ' ἤλθει πάλιν διὰ τῆς
πόλεως ἐπὶ τὴν αὐτοῦ τάξιν αἵματος κατάπλεως καὶ
γαῦρος, ὑπὸ τῆς νίκης ἐπηρμένος, καὶ μείζων ἔδοξε
γεγονέναι καὶ καλλίων ταῖς Λακκαίνοις, καὶ τῆς
Χελιδονίδα τοῦ ἔρωτος ἐξήλθον. Τῶν δὲ πρεσβυτέ-
ρων τιμὰς ἐκηκολούθουν βοῶντες· „Οχευέ, Ἀκρό-
τατε, καὶ οἶφε τὴν Χελιδονίδα. Μόνον παῖδας αγα-
θοὺς τῆ Σπάρτα ποιεῖ.“ Κατὰ δὲ τὸν Πυρρὸν
αὐτὸν ἰσχυρὰς μάχης συνεστρώσης, ἄλλοι τε λαμπρῶς
ἠγωνίζοντο, καὶ Φύλλιος ἐπὶ πλείστον ἀντιστῶν, καὶ
πλείστοις ἀποκτείνων τῶν βιαζομένων, ὡς ἦσθετο
τραυμάτων πλήθει παραλυόμενον ἑαυτὸν, ἕκαστας
τεν τῶν ἐπιτεταγμένων τῆς χώρας, ἔπεσεν ἐντός
τῶν ὄπλων, ὥστε μὴ γενέσθαι τὸν νεκρὸν ὑπὸ τοῖς
πολεμίοις.

XXIX. Νυκτὸς δὲ ἡ μάχη διεκρίθη· καὶ κοι-
μώμενος ὁ Πυρρὸς, ὄψιν εἶδε τοιαύτην. Ἐδόκει
βάλλεσθαι κεραινοῖς ὑπ' αὐτοῦ τὴν Λακεδαιμόνα,
καὶ φλέγεσθαι πᾶσαν, αὐτὸς δὲ χαίρειν. Τῆς δὲ
τῆς χαρᾶς ἐξεγρόμενος, τοὺς τε ἠγεμόνας ἐκέλευεν
ἐν παρασκευῇ τὸν στρατὸν ἔχειν, καὶ τοῖς φίλοις
διηγείτο τὸν ὄνειρον, ὡς ληψόμενος κατὰ κράτος
τὴν πόλιν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι θαυμαστῶς ἐπέ-
θεοντο· Ἀσπιμάχη δ' οὐκ ἤρεσκεν ἡ ὄψις, ἀλλ'
ἔφη δεδιέναι, μὴ, καθάπερ τὰ βαλλόμενα τοῖς κ-

ραγνῶς ἀνέμβατα μένει χωρία, καὶ τῷ Πύρρῳ
 παρασημαίνῃ τὸ θεῖον ἀνείσθρον εἶσθαι τὴν πόλιν.
 Ὁ δὲ Πύρρος εἶπων, ὅτι ταῦτα μὲν ἔστι πύλαι-
 κῆς οὐραγωγίας, καὶ ἀσφαμίαν ἔχοντα πολλὴν, ἐκεί-
 νο δὲ θεῖ, τὰ ὄπλα δια χειρῶν ἔχοντας, ἐπιβαλλέτω
 ἑαυτοῖς,

Εἰς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ Πύρρον,

ἐξανίστη, καὶ προσηκεν ἅμ' ἡμέρᾳ τῶν στρατῶν.
 Ἡμύνοντο δὲ προθυμίᾳ καὶ ἀρετῇ, παρὰ δύναμιν οἱ
 Λακεδαιμόνιοι, καὶ παρήσαν αἱ γυναῖκες, ὀρέγουσαι
 βέλῃ, καὶ σιτία καὶ ποτὸν τοῖς δεαμένοις προσφέ-
 ρουσαι, καὶ ἀναλαμβάνουσαι τοὺς περὶσσεύοντας.
 Τὴν τε τάφρον οἱ Μακεδόνες γούν ἐπειρώντο, πολ-
 λὴν συμφερούντες ὕλην, ὑφ' ἧς ὄπλα καὶ σμήματα
 νεκρῶν ἐπιχομῆτης ἀπεκρύπτετο. Καὶ πρὸς τοῦτο
 τῶν Λακεδαιμονίων βραθυνοῦντων, ὡφθη πύρα τὴν
 τάφρον καὶ τὰς ἀμάξας ὁ Πύρρος ἵππῳ βιβόμενος
 εἰς τὴν πόλιν. Κραυγῆς δὲ τῶν κατὰ τοῦτο τετα-
 γμένων γενομένης, καὶ θοοῦ καὶ ἀλαλαχμοῦ τῶν
 φαναίων, ἦδη διεξελάνθανε τῷ Πύρρῳ, καὶ προσ-
 κείμενῳ τοῖς κατὰ πρόσωπον, ἐξήλατο Κρητικῶ βέτ-
 λει πληγῆς ὁ ἵππος ὑπὸ τὴν γαστέρα, καὶ κατέβαλε
 δυσθανατῶν τὴν Πύρρον εἰς τοπὰς ὀλισθηροῦς
 405 καὶ κατάντες. Θορυβουμένων δὲ περὶ τοῦτον
 τῶν ἐγείρων, ἐπέδρομον οἱ Σπαρτιάται, καὶ χρω-
 μένοι τοῖς βελεσίν, ἐξέωσαν ἅπαντας. Ἐκ τούτου
 καὶ τὴν ἄλλην μάχην ἔπαυεν, οἰόμενος ἐνδύσειν τε
 τοῖς Λακεδαιμονίαις, σχεδὸν ἅπαντων κατατετρο-
 μένων αὐτοῖς, πεπτακῶτων δὲ πολλῶν. Ἡ δ' ἀγα-
 θὴ τύχη τῆς πόλεως, εἴτε πείραν ἀρετῆς λαμβά-
 νουσα τῶν ἀνδρῶν, εἴθ' ἑαυτῆς, ὅσην ἐν ἀπόροις
 ἔχει δύναμιν, ἀποδείξει διδοῦσα, μοχθηρὰς ἦδη τῶν
 Λακεδαιμονίων, ἔχοντων τὰς ἐλπίδας, Ἀμινίαν τε
 Φωκίαν, τῶν Λιτιγόρου στρατηγῶν, ἐκ Κορίνθου
 βοηθήσαντα παρεισηγάγε μετὰ ξένων, καὶ, τού-
 του ἀρετὴ δεδεγμένων, ὁ βασιλεὺς αὐτοῖς Ἄρεος
 ἦκεν ἐκ Κρήτης, διαγίλους στρατιώτας κομίζων.

Ἄτα δὲ γυναῖκες εὐθὺς ἐπὶ τὰς οἰκίας λαμβάνουσαι, οὐδὲν ἐκ κολυπραγμοῦν ἀξιούσαι τῶν πολεμικῶν, καὶ τοὺς παρ' ἡλικίαν ἐν τοῖς ὄπλοις ὑπ' ἀνάγκης γενομένους ἀφέντας, αὐτοὺς ἐπὶ τὴν μάχην ἐπέσαν.

XXX. Τὸν δὲ Πύρρον ἔσχε μὲν τις ἀλήθῃ καὶ φιλοτιμία μᾶλλον διὰ τοὺς προσγεγονότας, κρατῆσαι τῆς πόλεως, ὡς δ' οὐδὲν ἐπέβαινε, πληγὰς λαβῶν ἀπέστη, καὶ τὴν χώραν ἐπόρθει, διανοούμενος αὐτοῦ χειμάσαι. Τὸ δὲ χρεῖν ἦν ἀφικτον. Ἐργὸν Ἄργεῖ στίσις ἦν Ἀριστίου πρὸς Ἀριστιππον. Ἐπεὶ δ' ὁ Ἀριστιππος ἔδοκει χοῦσθαι φίλῳ τῷ Ἀντιμόνῳ, φθάσας ὁ Ἀριστίας ἐκάλεε τὸν Πύρρον εἰς τὸ Ἄργος. Ὁ δ', ἐλπίδας ἐξ ἐλπίδων ἀεὶ κολύβων, καὶ ταῖς μὲν εὐτυχίαις ἐπ' ἄλλας χρώμενος ἀφορμαῖς, ἃ δ' ἐπταίεν ἑτέροις βουλόμενος ἀναπληρῶν κτήμασιν, οὔτε ἦταν, οὔτε κτήν ὄρον ἐποίησεν τοῦ ταράττεσθαι καὶ ταράττειν. Εὐθὺς οὖν ἀντιεύγνων ἐπὶ τὸ Ἄργος. Ὁ δ' Ἄργεῖς, ἐνέδρας τὰ πολλὰς ὑφείς, καὶ καταλαβῶν τὰ χαλεπώτατα τῆς ὁδοῦ, περιέκοπτε τοὺς Γαλατας καὶ τοὺς Μολοσσοὺς ἐπισθοφυλακούντας. Τῷ δὲ Πύρρῳ προσέρητο μὲν ἐκ τῶν ἱερῶν, ἀλόβων γενομένων, ὑπὸ τοῦ μάντεως ἀπαβολή, τινος τῶν ἀνυγκαίων. Παρὰ δὲ τὸν καιρὸν τότε τῷ θορυβῷ καὶ τῷ κινήματι τὸν λογισμὸν ἐκκρουσθεῖς, ἐκέλευσε τὸν υἱὸν Πτολεμαῖον λυβόντα πρὸς ἑταίρους παραβοηθεῖν· αὐτὸς δὲ θάπτον ἐς τῶν αἰετῶν ἐφελκόμενος τὴν στρατιάν ὑπήγεν. Ὁξείας δὲ περὶ τὸν Πτολεμαῖον μάχης γενομένης, καὶ τῶν ἐπιλείτων Λακεδαιμονίων, ὧν Ἐυαλκὸς ἠγεῖτο, τῆς μαχομένους πρὸς αὐτοὺς συμπλεκομένων, ἀνήρ πληκτῆς καὶ δραμείν, ὄξυς, Ὅροισος ὄνομα, Κρησ Ἀπτεραῖος, ἐκ πλαιγίου παραδυσμῶν, ἀγωνιζόμενος ἰκθύμως τὸν νεανίσκον ἐπάταξε καὶ κατέβαλε. Περσόςτος δ' ἐκείνου καὶ τροπῆς γενομένης τῶν περὶ αὐτὸν, οἱ Λακεδαιμόνιοι, διακόντες καὶ κρατοῦντες, ἔλαβον εἰς τὸ πεδίον ἀντιμεβαλόντες, καὶ ἀπρηφθίν-

ραγνῶς ἀνείμβατα μέγα χωρία, καὶ τῶ Πύρρῳ
προσηραίνῃ το θλίον ἀνείσθον εἶσεσθαι τὴν πόλιν.
Ὁ δὲ Πύρρος εἶπων, ὅτι ταῦτα μὲν ἔστε πυλαί-
κῃς ἀπλοαγωγίης, καὶ ἀσάφειαν ἔχοντα πολλήν, ἐκεί-
νο δὲ δεῖ, τὰ ὄπλα δια χειρῶν ἔχοντας, ὑποβάλλειν
ἑαυταῖς,

Εἰς οἰωνὸς ἀριστος ἀνύνεσθαι περὶ Πύρρον,
ἔξανειπῃ, καὶ προσήκεν αἱ ἡμέρα τὸν στρατόν.
Ἡμύνοντο δὲ προθυμῶς καὶ ἀρετῶ παρα δύναμιν οἱ
Λακεδαιμόνιοι, καὶ παρήσαν αἱ γυναῖκες, ὀρέγουσαι
βέλῳ, καὶ σιτία καὶ ποτὸν τοῖς δεσμέναις προσφέ-
ρουσαι, καὶ ἀναλαμβάνουσαι τοὺς τετρωσκομένους.
Τὴν τε τάφρον οἱ Μακεδόνες χούν ἐπειρώντο, πολ-
λὴν συμφραζόντες ὕλην, ὑφ' ἧς ὄπλα καὶ σμήματα
νεκρῶν ἐπιχειομένης ἀπεκρύπτετο. Καὶ πρὸς τοῦτο
τῶν Λακεδαιμονίων βοηθούντων, ὡφθη παρα τὴν
τάφρον καὶ τὰς ἀμάξας ὁ Πύρρος ἵππῳ βιαζόμενος
εἰς τὴν πόλιν. Κραυγῆς δὲ τῶν κατὰ τοῦτο τεταγ-
μένων γενομένης, καὶ θόρον καὶ ἀλαλαγμοῦ τῶν
γυναικῶν, ἤδη διεξελάνθανε τῶ Πύρρῳ, καὶ προσ-
κειμένῳ τοῖς κατὰ προσώπον, ἐξήλατο Κρητικῶ βί-
βει πληρεῖς ὁ ἵππος ὑπὸ τὴν γαστέρα, καὶ κατέβαλε
405 καὶ καταγνῆς. Θορυβουμένων δὲ περὶ τοῦτον
τῶν ἐπιθῶν, ἐπίδρομον οἱ Σπαρτιάται, καὶ χρω-
μένοι τοῖς βέλεσιν, ἐξέωσαν ἅπαντας. Ἐκ τούτου
καὶ τὴν ἄλλην μάχην ἔπαυεν, οἰόμενος ἐνδῶσειν τε
τοῖς Λακεδαιμονίαις, σχεδὸν ἅπαντων κατατετρω-
μένων αὐτοῖς, πεπρωκότων δὲ πολλῶν. Ἡ δ' ἀγα-
θὴ τύχη τῆς πόλεως, εἴτε πείραν ἀρετῆς λαμβά-
νουσα τῶν ἀνδρῶν, εἶδ' ἑαυτῆς, ὅσῃ ἐν ἀπόροις
ἔχει ἀγαμῖν, ἀπόδειξιν δίδουσα, μοχθηρὰς ἤδη τῶν
Λακεδαιμονίων ἔχοντων τὰς ἐλπίδας, Ἀμινίαν τε
Φωκίαν, τῶν Ἀντιγονοῦ στρατηγῶν, ἐκ Κορίνθου
βοηθήσαντα παρτισσηγαγε μετὰ ξένων, καὶ τοῦ-
τον ἀρετῆ δεδεχμένων, ὁ βασιλεὺς αὐτοῖς Ἄρεος
ἦκεν ἐκ Κρήτης, διαγίλλους στρατιώτας κομίζων.

Ἄλλα δὲ γυναῖκες εὐθύς ἐπὶ ταῖς οἰκίας λακιδάσθησαν, οὐδὲν εἶε πολυπραγματεῖν ἀξιούσαι τῶν πολεμικῶν· καὶ τοὺς παρ' ἡλικίαν ἐν τοῖς ὄπλοις ὑπ' ἀνάγκης γενομένους ἀφέντες, αὐτοὺς ἐπὶ τὴν μάχην ἐπέσαν.

XXX. Τὸν δὲ Πύρρον ἔσχε μὲν τις ἀλήθεια καὶ φιλοτιμία μᾶλλον διὰ τοὺς προσγεγονότας, κρατῆσαι τῆς πόλεως· ὡς δ' οὐδὲν ἐπέβαινε, πληγὰς λαβῶν ἀπέστη, καὶ τὴν χώραν ἐπόρθει, διανοούμενος αὐτόθι χειμάσαι. Τὸ δὲ χρεῶν ἦν ἄφυκτον. Ἐπεὶ γὰρ Ἄργεῖ στίσις ἦν Ἀριστείου πρὸς Ἀριστιππον. Ἐπεὶ δ' ὁ Ἀριστιππος ἐδόκει χοῆσθαι φίλῳ τῷ Ἀντιγόνῳ, φθάσας ὁ Ἀριστέας ἐκάλεε τὸν Πύρρον εἰς τὸ Ἄργος. Ὁ δ', ἐλπίδας ἐξ ἐλπίδων ἀεὶ κολιῶν, καὶ ταῖς μὲν εὐτυχίαις ἐπ' ἄλλας χρώμενος ἀφορμαῖς, ἃ δ' ἔπταιεν ἑτέροις βουλόμενος ἀναπληρῶν πραγμασίην, οὔτε ἦτιαν, οὔτε κίην ὄρον ἐποίησεν τοῦ ταράττεσθαι καὶ ταράττειν. Εὐθύς οὖν ἀντιεύγνων ἐπὶ τὸ Ἄργος. Ὁ δ' Ἄρειος, ἐνέδρας τῆς πολλὰς ὑφείας, καὶ καταλαβὼν τὰ χαλεπωτάτα τῆς ὁδοῦ, περιέκοπτε τοὺς Γαλατάς καὶ τοὺς Μολοσσοὺς ἐπισθοφυλακοῦντας. Τῷ δὲ Πύρρῳ προσίρητο μὲν ἐκ τῶν ἱερῶν, ἀλόβων γενομένων, ὑπὸ τοῦ μάντεως ἀπαβολή· τινος τῶν ἀναγκαίων. Παραδὲ τὸν καιρὸν τότε τῷ θορυβῷ καὶ τῷ κινήματι τὸν λογισμὸν ἐκκρουσθεῖς, ἐκέλευσε τὸν υἱὸν Πτολεμαῖον λυβόντα τοὺς ἐταίρους παραβοηθεῖν· αὐτὸς δὲ θάπτιον ἐκ τῶν αἰετῶν ἐφέλκομενος τὴν στρατιάν ὑπῆγεν. Ὁξείας δὲ περὶ τὸν Πτολεμαῖον μάχης γενομένης, καὶ τῶν ἐπιλεκτῶν Λακεδαιμονίων, ὧν Ἐὐαλκος ἠγεῖτο, τῆς μαχομένους πρὸς αὐτοὺς συμπλεκομένων, ἀνήρ πληκτικῆς καὶ δραμεῖν ὄξυς, Ὅροισος ὄνομα, Κρησὶς Ἀπτεραῖος, ἐκ πλαιγίου παραδυαμῶν, ἀγωνιζόμενος ἰχθυῶς τὸν νεανίσκον ἐπάταξε καὶ κατέβαλε. Περσῶντος δ' ἐκείνου καὶ τροπῆς γενομένης τῶν περὶ αὐτῶν, οἱ Λακεδαιμόνιοι, διακοντες καὶ κρατοῦντες, ἔλαθον εἰς τὸ καδίον συνεμβάλλοντες, καὶ ἀπρηληθέν-

εις ὑπὸ τῶν ὀκλιῶν· ἐφ' οὓς ὁ Πύρρος, ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ παιδὸς ἀκηκῶς καὶ περιπαθῶν, ἐπέστρεψε τοὺς ἰππίεις τῶν Μολοσσῶν. Καὶ πρῶτος εἰσελάσας, ἐνεπιπλάτο φόνου τῶν Λακεδαιμονίων, αἱ μὲν τις ἄμαχος καὶ δεινὸς ἐν τοῖς ὄπλοις φανόμενος, τότε δ' ὑπερβάλλον τόλμη καὶ βία τοὺς προτέρους ἀγῶνας. Ἐπεὶ δ' ἐπέβαλε τῷ Εὐάλκῳ τὸν ἵππον, ὁ μὲν ἐκ πλαγίου παραστάς, μικρὸν ἐδέησε τῷ ξίφει τὴν ἐπὶ τῆς ἡντίας χεῖρα διακόψαι τοῦ Πύρρου, τὴν δ' ἡντίαν κατάξας ἀπέκοψεν. Ὁ δὲ Πύρρος, ἅμα τῇ πληγῇ τοῦ δόρατος διελάσας φκείνον, ἀπερῶν τὸν ἵππου, καὶ περὶ ἤδη πάντας ἐπὶ τῷ Εὐάλκῳ μαχομένους ἀπέκτεινε τοὺς λόγους. Καὶ μέγα τοῦτο τῇ Σπάρτῃ παρανάλωμα τοῦ πολέμου πέρας ἔχοντος ἐποίησεν ἡ φιλατεμία τῶν ἄρχοντων.

XXXI. Ὁ δὲ Πύρρος, ὥσπερ ἐναγισμὸν τινὰ τῷ παιδί τελέσας, καὶ λαμπρὸν ἐπιτάφιον ἀγωνισάμενος, καὶ πολὺ τῆς λύπης ἐν τῷ πρὸς τοὺς πολεμίου ἀφεις θυμῷ, προῆγεν ἐπὶ τὸ Ἄργος καὶ τὸν Ἀντίγονον ἤδη κινθανόμενος ἐπὶ τῶν ἄκρων ὑπὲρ τοῦ πεδίου καθῆσθαι, περὶ τὴν Νουπλίαν ἰστροποπέδουσι. Τῇ δ' ὑστεραία κήρυκα πρὸς τὸν Ἀντίγονον ἐπέμψε, λυμεῶνά τε καλῶν, καὶ προκαλούμενος εἰς τὸ πεδίον καταβάντα διαγωνίσασθαι περὶ τῆς βασιλείας. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, τὴν μὲν αὐτοῦ στρατηγίαν οὐχ ὄπλων μᾶλλον, ἢ καιρῶν, εἶναι, τῷ δὲ Πύρρῳ πολλὰς ὁδοὺς ἀνεωγῆναι πρὸς θάνατον, εἰ ζῆν μὴ σχολάζει. Πρὸς δ' ἀμφοτέρους πρέσβεις ἦκον ἐξ Ἄργους, ἀπαλλάττεσθαι δεόμενοι, καὶ τὴν πόλιν ἔαν μηδετέρου γενομένην, εὖνοιον δ' οὖσαν ἀμφοτέροις. Ὁ μὲν οὖν Ἀντίγονος ἐπαίθετο, καὶ τὸν υἱὸν ἐδίδου τοῖς Ἀργείοις ὄμηρον· ὁ δὲ Πύρρος ὠμολόγει μὲν ἀπαλλαγῆσθαι, μὴ παρέχων δὲ πίστιν, ὑποπτότερος ἦν. Γίνεται δὲ σημεῖον αὐτῷ τε τῷ Πύρρῳ μέγα· τῶν γὰρ βοῶν τεθυμένων αἱ κεφαλαὶ κείμεναι χωρὶς ἤδη τὰς τε

φλῆκτας ὠφθησαν προβάλλουσαι καὶ περιλιχμώμεσαι τὸν ἑαυτῶν φόνον· ἐν τε τῇ πόλει τῶν Ἀργείων ἢ τοῦ Λυκίου προφήτης Ἀπόλλωνος ἐξέδραμε βῶσσα, νεκρῶν ὄραν καὶ φόνου καταπλεω τὴν πόλιν, τὸν δ' αἰτὸν ἐπὶ τὸν ἀγῶνα χωροῦντα, εἶτα φροῦδον εἶναι.

XXXII. Σκότους δὲ πολλοῦ προσμῆξας ὁ Πύρρος τοῖς τείχεσι, καὶ πύλην εὐρῶν, ἣν Διαμπερὲς καλοῦσιν, ἀνεωγμένην ὑπὸ τοῦ Ἀριστείου αὐτοῖς, ἄχρι μὲν τοῦ παρεισπεσεῖν τοὺς Γαλάτας τοὺς παρ' αὐτῶ καὶ τὴν ἀγορὰν καταλαβεῖν ἐλάθανε· τῆς δὲ πύλης τοὺς ἐλέφαντας οὐ δεχομένης, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς πύργους αὐτῶν ἀφαιρούντων, εἶτα πάλιν ἐν σκότει καὶ θορυβῶ περιτιθέντων, καὶ γενομένης διατριβῆς, οἱ Ἀργεῖοι συγκαισθόμενοι, πρὸς τὴν Ἀσπίδα καὶ τοὺς οὐχρῶς τόπους ἀνέθειον, καὶ τὸν Ἀντιγονοῦ ἐκάλουν πέμποντας. Ὁ δ', αὐτὸς μὲν ἔγγυς προσελάσας, ἐφήδρευε, τοὺς δὲ στρατηγοὺς καὶ τὸν υἱὸν εἰσέπεμψε συχνὴν βοήθειαν ἄγοντας. Ἦκε δὲ καὶ Ἄρευσ ἔχων χιλιούς Κρητίας, καὶ Σπαρτιάτας τοὺς ἐλαφροτατοὺς. Καὶ πάντες ἅμα τοῖς Γαλάταις προσβαλόντες, εἰς πολὺν θόρυβον κατέστησαν αὐτούς. Ὁ δὲ Πύρρος εἰσιῶν μετ' ἀλαλαγμοῦ καὶ βοῆς παρὰ τὴν Κυλάραβιν, ὡς οἱ Γαλάταις τοῖς περὶ αὐτὸν ἀντηλάλαξαν οὐκ ἰταμόν, οὐδὲ θαρσάλιον, εἶκασε ταραττομένων εἶναι τὴν φωνὴν καὶ πανούτων. Ἐπήγεν οὖν θάτιον, ὡταῖν τοὺς πρὸ αὐτοῦ τῶν ἰππέων δυσσεδῶντας ἐν τοῖς ὑπονόμοις, ὧν ἡ πόλις ἐστὶ μεστὴ, καὶ κινδυνεύοντας. Ἦν δὲ καὶ ἀσάφεια πολλὴ τῶν θρωμένων καὶ παραγγελλομένων ἐν νυκτομαχίᾳ, καὶ πλῆναι καὶ διασπασμοὶ περὶ τοὺς στενωπούς, καὶ στρατηγίας οὐδὲν ἔργον ὑπὸ σκότους καὶ βοῆς ἀκρίτου καὶ στενότητος· ἀλλὰ διέτριβον ἄλλως περιμένοντες ἀμφοτέροι τὴν ἡμέραν. Ἦδη δὲ διαλαμπόντος, ἢ τ' Ἀσπίς ὄπλων περιπλεως πολέμιων ὀφθεῖσα τὸν Πύρρον διετάραξε, καὶ τῆς ἀγορᾶς ἐν πολλοῖς ἀναθήμασι καθῶν λυπεὸν χυλαῶν

καὶ ταύρω, εἶον εἰς μάχην συνιόντας ἀλλήλοισι, ἐξ-
πλάγη· χρησμόν τινα πρὸς ἑαυτὸν ἀνενεγκὼν πα-
λαιον, ὡς ἀποθανεῖν αὐτῷ πεπωμένον, ὅταν λύκος
ἴδῃ ταύρω μαχόμενον. Ταῦτα δ' Ἀργεῖοι πάθους
ὑπομνήματα παλαιοῦ γεγενησθαι παρ' αὐταῖς λέγουσι.
Δαναῶν γὰρ, ὅτε πρῶτον ἐπέβη τῆς χώρας κατὰ τὰ
Πυράμια τῆς Θυρεατιδος, εἰς Ἄργος πορευομένω,
λύκον φαῖναι ταύρω μαχόμενον. Θέμενον δὲ τὸν
Δαναὸν, ὡς ὁ λύκος εἶη πρὸς αὐτοῦ, (ξένον γὰρ
ὄντα τοῖς ἰχχωρίοις ἐπιτίθεισθαι, καθάπερ αὐτὸν)
ἔφορᾷ τὴν μάχην, καὶ τοῦ λύκου κρατήσαντας,
Ἀπόλλωνι Λυκίῳ προσευξάμενον ἐπιχειρήσαι καὶ
περιγενέσθαι, στάσει Γελάναρος, ὃς τότε τῶν Ἀργείων
405 ἐβασίλευεν, ἐκπεσόντος. Τὸ μὲν οὖν ἀνάθημα τοῦ-
τον εἶχε τὸν λόγον.

XXXIII. Πρὸς δὲ τὴν ὄψιν ὁ Πύρρος ἄμα καὶ
τὸ μηδὲν, ὃν ἤλιπε, προχωρεῖν, ἀθυμῶν, ἀναστρέ-
φειν διανοεῖτο· τὰς δὲ πύλας οὖσας στενὰς φοβού-
μενος, ἐπεμψε πρὸς τὸν υἱὸν Ἐλενον μετὰ τῆς πολ-
λῆς δυνάμεως ἕξαι καταλελειμμένον, κελύων τοῦ τεί-
χους διασκάπτειν καὶ δεχέσθαι τοὺς ἐκπίπτοντας, ἂν
ἐνοχλῶσιν οἱ πολέμιοι. Σπουδῇ δὲ καὶ θορυβῶ τοῦ
πεμφθέντος οὐδὲν σαφὲς ἀπαγγέλλοντος, ἀλλὰ καὶ
θλιαμαρτίας γειομένης, τῶν θηρίων τὰ λοιπὰ καὶ
στρατιώτας ἀναλαβῶν ὁ νεανίσκος τοὺς κρατίστους,
εἴσω δια τῶν πυλῶν ἐχώρει τῷ πατρὶ βοηθήσων.
Ἔτυχε δ' ὁ Πύρρος ἀναστρέφων ἦδη. Καὶ μέχρι
μὲν ἡ ἀγορὰ παρείχεν ὑπεξαγοντι χώραν καὶ μαχο-
μένοι, ἐκ μεταβολῆς ἡμύνετο τοὺς ἐπιφερομένους·
ἐπεὶ δὲ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὸν στενωπὸν ἐξωσθεὶς τῶν
ἐπὶ τὴν πύλην ἀνήκοντα, συνέπιπτε τοῖς ἐπιβοηθοῦ-
σιν, ἐξ ἐναντίας προσφερομένοις, οἱ μὲν οὐχ ὑπή-
κουον ὑποχωρεῖν βῶωντος αὐτοῦ, τοὺς δὲ καὶ πάνυ
προθύμους ὄντας εἶργον οἱ κατοπιὴν ἀπὸ τῆς πύλης
ἐπιχεόμενοι. Καὶ γὰρ ὁ μέγιστος ἔλεφας ἐν τῇ πύλῃ
πλαγιὸς παραπίσω καὶ βρυχώμενος, ἐμπεδῶν ἔκειτο
τοῖς ἀπατρεπομένοις. Καὶ τῶν προσειληλυθότων

ἕτερος; ἢ Νίκων ὄνομα ἦν, ἀποθνήσκοντα τὰν ἐπιβά-
την ὑπὸ τραυμάτων ζητῶν ἀναλαβεῖν, καὶ φερόμενος
πρὸς τὸναντίον τοῖς ὑπεξάγουσιν, ἀνέμιξε φίλους
οἰοῦν καὶ πολεμίους ὠθουμένους ὑπ' αὐτοῦ· καὶ περ-
ριέπιπτον ἀλλήλοισ, ἕως εὐρῶν νεκρὸν, ἀνέλλετο τῇ
προβοσίδι, καὶ τοῖς ὁδοῦσιν ἀμφοτέροις ὑπολαβῶν,
ἀνέστρεψε πάλιν ὡσπερ ἑμμανῆς ἀνατρέπων· καὶ
διαφθεῖρων τοὺς ἐντυγχανοντας. Οὕτω δὲ θλιβομέ-
νων καὶ συμπελουμένων πρὸς ἀλλήλους, οὐδεὶς οὐδὲν
ἑαυτῷ καθ' ἓνα χρῆσθαι δυνατὸς ἦν, ἀλλ' ὡσπερ ἐν
σῶμα ἐγγεγομφωμένον ἑαυτῷ, τὰ πᾶν πλήθος ἐλάμ-
βανε πολλὰς ἀποκλίσεις καὶ μεταβολὰς ἐπ' ἀμφοτέρα.
Καὶ μάχαι μὲν ἦσαν ὀλίγαι πρὸς τοὺς ἐναπολαμβα-
νομένους αἰετῶν πολεμίων ἢ προσκειμένους ὀπισθεν,
πλεῖστα δ' ἑαυτοὺς εἰργάζοντο κακά. Σπασάμενον γὰρ
τὸ ξίφος, ἢ κλίναντα λόγχην, οὐκ ἦν ἀναλαβεῖν, οὐδὲ
καταθέσθαι πάλιν· ἀλλ' ἐχώρει δι' ὧν ἔταχε τὰ τοια-
ῦτα, καὶ περιπίπτοντες ἀλλήλοισ ἐθνησκον.

XXXIV. Ὁ δὲ Πύρρος ἐφορῶν τὸν περιέχοντα
χειμῶνα καὶ κλύδωνα, τὴν μὲν στεφάνην, ἢ διάση-
μον ἦν τὸ κράνος, ἀφελὼν, ἔδωκε τινὶ τῶν ἑταίρων·
αὐτὸς δὲ τῷ ἵππῳ κεποιθῶς, εἰς τοὺς ἐπιμένονας τῶν
πολεμίων ἐνέβαλε, καὶ ὄρωκε πληγείας δια τοῦ θώη-
φακος οὐ καιρίαν πληγὴν, οὐδὲ μεγάλην, ἐπέστρεψε
κατὰ τοῦ παταξάντος, ὃς ἦν Ἀργεῖος, οὐ τῶν ἐπι-
φανῶν, ἀλλὰ πενιχρὰς καὶ πρεσβυτέρας υἱὸς γυναι-
κός. Ἄσθη τότε θειωμένη τὴν μάχην, ὡσπερ αἱ λο-
παὶ γυναικίς, ἀπὸ τοῦ τέλους, ὡς ἐπέγναι συνεστῶτα
τῷ Πύρρῳ τὸν υἱόν, ἐπαθίης γενομένη πρὸς τὸν
κίνδυνον, ἄρασα κεραμίδα ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις,
ἀφῆκεν ἐπὶ τὸν Πύρρον. Ἐμπεσοῦσης δὲ τῇ κεφαλῇ
κατὰ τοῦ κράτους, καὶ τῶν σφονδύλων πρὸς τὴν βᾶ-
σιν τοῦ τραχήλου συντριβέντων, αἱ τ' ὄψεις συνεχύ-
θησαν αὐτοῦ, καὶ προήκοντο τὰς ἡνίας αἱ χεῖρες.
Αὐτὸς δὲ κατενεχθεὶς παρὰ τὸν τοῦ Λικυμνίου σηκὸν
ἔπεσεν, ὑπὸ τῶν πολλῶν ἀγνοούμενος. Ζάπυρος δὲ
τις τῶν παρ' Ἀσιγόνῳ στρατευομένων, καὶ δύο ἢ

ερείς ἑτέροι προσδραμόντας καὶ κατανοήσαστας, εἴς
 τινα θυρῶνα παρῆλκυσαν αὐτὸν ἀρχόμενον ἐκ τῆς
 πληγῆς ἀναφέρεισθαι. Σπασαμένου δὲ τοῦ Ζωπύρου
 μάχιραν Ἰλλυρικὴν, ὡς τὴν κεφαλὴν ἀποτεμοῦντος,
 ἐπέβλεψε δεινόν, ὥστε τὸν Ζωπύρον περίφοβον γενό-
 μενον, καὶ τὰ μὲν τρίμοντα ταῖς χερσὶ, τὰ δ' ἐπιχει-
 ρῶντα, θυροῦβου δὲ καὶ τεραχῆς μεστὸν ὄντα, μὴ
 κοῦ κατ' ὀρθόν, ἀλλὰ παρὰ τὸ στόμα καὶ τὸ γένειον
 ἀποτεμόντα, βραδέως καὶ μόλις ἀποσπᾶσαι τὴν κε-
 φαλήν. Ἦδη δὲ σύνδηλον ἦν τὸ γεγονός· πλείοσι,
 καὶ προσδραμῶν ὁ Ἀλκυονεὺς ἤησε τὴν κεφαλὴν
 ὡς κατανοήσων. Λεβῶν δ' ἀφίπτευσεν πρὸς τὸν πα-
 τέρα, καὶ καθεδόμενον μετὰ τῶν φίλων προσέβαλε.
 Θεασάμενος δὲ καὶ γούς ὁ Ἀντίγονος, τὸν μὲν υἱὸν
 ἀπήλασε τῇ βρακτηρίᾳ παίων, καὶ καλοῦν ἑναγῆ καὶ
 ἄρβαρον· αὐτὸς δὲ τὴν χλαμύδα προσθέμενος τοῖς
 ὄμμασι εἰσακρούσεν, Ἀντιγόνου τοῦ πάππου μνησθεὶς,
 καὶ Δημητρίου τοῦ πατρὸς, οἰκειῶν παραδειγμάτων
 εἰς τύχης μεταβολὴν. Τὴν μὲν οὖν κεφαλὴν καὶ τὸ
 σῶμα τοῦ Πυρροῦ κοσμήσας ἔκλυσεν. Ἐκεῖ δ' ὁ
 Ἀλκυονεὺς τῷ Ἐλέτῳ περιτεταγὼν ταπεινῶ, καὶ χλα-
 μύδιον λιτὸν ἀμπεχομένῳ, φιλενθρώπως ἐνετύχε, καὶ
 τῷ πατρὶ προσήγαγεν, ἰδὼν ὁ Ἀντίγονος· Βέλτερον
 μὲν, εἶπεν, ὦ παῖ, ταῦτα τῶν προτέρων· ἀλλ' οὐδέ
 νῦν ὀρθῶς, τῷ μὴ περιελεῖν τὴν ἐσθῆτα ταύτην, ἢ
 μᾶλλον ἡμᾶς καταισχύσει, τοὺς κρατεῖν δοκοῦντας.
 Ἐκ τούτων φιλοφρονησάμενος, καὶ κοσμήσας τὸν
 Ἐλέτον, ἀπέστειλεν εἰς Ἡπειρὸν, καὶ τοῖς φίλοις τοῦ
 Πυρροῦ πρῶτος ἐνετύχηκε, τοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς
 ἐπιταγῆς πάντες κύριος γενόμενος.

ΓΑΙΟΣ ΜΑΡΙΟΣ.

Γαίου Μαρίου τρίτον οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν ὄνομα, κατὰ ἄπειρ οὐδέ Κοϊντου Σεργίου, τοῦ κατασφόδρος Ἰβηρίαν, οὐδέ Λευκίου Μομίου, τοῦ Κόρινθου ἐλότος. Ὁ γάρ Ἀχαικὸς τούτω γε τῆς πράξεως ἐπώνυμον γέγονεν, ὡς ὁ Ἀφρικανὸς Σηπίωνι, καὶ ὁ Μακεδονικὸς Μετέλλω. Ἐξ οὗ καὶ μάλιστα Ποσειδώνιος ἐλέγχειν οἴεται τοὺς τὸ τρίτον ὄνομα Ῥωμαίοις κύριον εἶναι νομίζοντας, οἷον τὸν Καμύλλον, καὶ τὸν Μαρκελλον, καὶ τὸν Κατωνά· γίνεσθαι γὰρ ἀνωμότους τοὺς ἀπὸ μόνων τῶν δυοῖν προσαγορευόμενους. Λατῶναι δ' εἰπεῖν, ὅτι τούτω τῷ λόγῳ πάλιν αὐτὸς ἀνωμότους ποιεῖ τὰς γυναῖκας. Οὐδεμίαν γὰρ γυναῖκα τίθεται τῶν ὀνομάτων τὸ πρῶτον, ἅπερ οἴεται κύριον ὄνομα Ῥωμαίοις ὑπάρχειν ὁ Ποσειδώνιος. Τῶν δ' ἄλλων, τὸ μὲν κοινόν, ἀπὸ συγγενείας, τοὺς Πομπηίους, καὶ τοὺς Μαλλίους, καὶ τοὺς Κορηλίους, ὡς περ' ἂν Ἡρακλείδης τις εἶποι καὶ Πελοπίδης· τὸ δὲ προσηγορικόν, ἐξ ἐπιθέτου πρὸς τὰς φύσεις, ἢ τὰς πράξεις, ἢ τὰ τοῦ σώματος εἶδη καὶ κῆθη τίθεσθαι, τὸν Μαρκίον, καὶ τὸν Τυρρηνάτον, καὶ τὸν Σύλλαν, οἷον ἴστω ὁ Μνήμων, ἢ ὁ Γρυπὸς, ἢ ὁ Καλλίνικος. Εἰς μὲν οὖν ταῦτα παλλὰς δίδωσιν ἐπιχειρήσεις ἢ τῆς σωτηρίας ἀνωμαλία.

II. Τῆς δ' ὄψεως εἰς Μαρίου λιθίνην εἰκόνα, κειμένην ἐν Ραβίηνῃ τῆς Γαλατίας ἰδθώμεθα, πάση

τῇ λεγομένη περὶ τὸ ἦθος στρυφνότητι καὶ πικρῶς
 πρέπουσαν. Ἀνδρώδης γὰρ φύσει καὶ πολεμικὸς
 γενόμενος, καὶ στρατιωτικῆς μᾶλλον, ἢ πολιτικῆς,
 παιδείας μεταλαβὼν, ἄκρατον ἐν ταῖς ἐξουσίαις τὸν
 θυμὸν εἶχε. Λέγεται δὲ μῆτε γράμματα μαθεῖν Ἑλ-
 ληνικά, μῆτε γλώττη πρὸς μηδὲν Ἑλληνίδι χρῆσθαι
 τῶν σπουδῆς ἐγγόμενων· ὡς γελοῖον ἐν γράμματα
 μαθῆσθαι, ὧν οἱ διδάσκαλοι δουλεύουσιν ἑτέροις·
 μετὰ δὲ τὸν δευτέρου θρίαμβον, ἐπὶ ναοῦ τινος κα-
 θερῶσει θεῶν Ἑλληνικῶν παρέχων, εἰς τὸ θέατρον
 407 ἔλθων, καὶ μόνον καθίσας, εὐθύς ἀπαλλαγῆναι.
 Ὅσοι οὖν Ξενοκράτει τῷ φιλοσόφῳ, ἀκυθροποτέρῳ
 δοκοῦντι τὸ ἦθος εἶναι, πολλάκις εἰώθει λέγειν ὁ
 Πλάτων· Ὁ μακάριε Ξενοκράτες, θύε ταῖς Χάρι-
 σιν οὕτως, εἰ τις ἐπεισὲ Μυρρινὸν θύειν ταῖς Ἑλλη-
 νικαῖς Μούσαις καὶ Χάρισιν, οὐκ ἂν ἐκπρεπεστάταις
 στρατηγίαις καὶ πολιτείαις ἀμορφοτάτην ἐπέθηκε κο-
 ρωνίδα, ὑπὸ θυμοῦ καὶ φιλαρχίας αἰῶρον, καὶ πλεο-
 νεξιῶν ἀπαρηγορητῶν, εἰς σμύτατον καὶ ἀγριώτατον
 γῆρας ἐξοκέλας. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τῶν πράξεων
 αὐτῶν εὐθύς θεωρεῖσθαι.

III. Γενόμενος δὲ γονέων παντάπασιν ἀδόξαν,
 αὐτοργῶν τε καὶ πενήτων, πατὴρ μὲν ὁμωνύμου,
 μητὴρ δὲ Φουλκινίας, ὅπως ποτε πόλιν εἶδε, καὶ τῶν
 ἐν πόλει διατριβῶν ἐγενεσθε, τὸν δ' ἄλλον χρόνον
 ἐν κώμῃ Κερεατινῶν τῆς Ἀρπίνης διαίταν εἶχε, πρὸς
 μὲν ἀστείον καὶ γλαφυρὸν βίον ἀγροικότεραν, σῶ-
 φρονα δὲ, καὶ ταῖς πάλαι Ῥωμαίων τροφαῖς ἐσο-
 κῶϊαν. Πρωτὴν δὲ στρατείαν στρατευσάμενος ἐπὶ
 Κελτίβηρας, ὅτε Σικητῶν Ἀφρικανὸς Νομαντίας
 ἐπολιοῦρει, τὸν στρατηγὸν οὐκ ἐλάνθανεν ἀνδρείας
 τῶν ἄλλων νέων διαφέρων, καὶ τὴν μεταβολὴν τῆς
 διαίτης, ἣν ὑπὸ τροφῆς καὶ πολυτελείας διεφθασ-
 μένοις ἐπήγα τοῖς στρατεύμασι ὁ Σικητῶν, εὐκο-
 λώτατα προσδεχόμενος. Λέγεται δὲ καὶ πολέμιον
 ἀνδρᾶ σὸςαῖς καταβαλεῖν ἐν ὄψει τοῦ στρατηγοῦ.
 Ἀπὸ ταῖς τ' ἄλλαις προσήγειτο τιμῆς ὑπὸ αὐτοῦ, καὶ

ποτε, λόγῳ μετὰ δεῖπνον ἐμπροσθέντος ὑπὲρ στρατηγῶν, καὶ τῶν παρόντων ἑνὸς, εἴτε ἀληθῶς διαπορήσαντος, εἴτε πρὸς ἡδονὴν ἐρομένου τὸν Σκηπίωνα, τίνα δὴ τοιοῦτον ἔξει μετ' ἐκείνον ἡγεμόνα καὶ προστάτην ὁ Ῥωμαίων δῆμος, ὑπερκυτακευμένου τοῦ Μαρίου τῇ χειρὶ τὸν ὄμιον πατάξας ἡρέμα ὁ Σκηπίων, Τάχα δὲ τοῦτον, εἶπεν. Οὕτως ευφυὴς ἦν, ὁ μὲν ἐκ μειρακίου φανῆναι μέγας, ὁ δ' ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τὸ τέλος νοῆσαι.

IV. Τὸν δ' οὖν Μάριον ὑπὸ ταύτης λέγεται μάλιστα τῆς φωνῆς, ὡς περ ὑπὸ θείας κληδόνος, ἐπαρθέντα ταῖς ἐλπίσιν, ὀρμῆσαι πρὸς τὴν πολίτειαν, καὶ τυχεῖν δημοκρατίας, Καικιλίου Μετέλλου σπουδασάντος, οὗ τὸν οἶκον ἐξ ἀρχῆς καὶ πατρόθεν ἐθεράπευεν. Ἐν δὲ τῇ δημοκρασίᾳ νόμον τινὰ περὶ ψηφοφορίας γράφοντος αὐτοῦ, δοκοῦντα τῶν δυνατῶν ἀφαιρεῖσθαι τὴν περὶ τὰς αἰρέσεις ἰσχύον, ἐνισταμένος Κόττας ὁ ὑπάτος, συνέπεισε τὴν βουλὴν τῷ μὲν νόμῳ μάχεσθαι, τὸν δὲ Μάριον καλεῖν, λόγον ὑφ' ἑξόντα. Καὶ τοῦ δόγματος τούτου γραφέντος, εἰσελθὼν ἐκεῖνος οὐκ ἔπαθε νέου πάθος, ἀπὸ μηδενὸς λαμπροῦ προεληλυθότος ἄρτι πρὸς τὴν πολιτείαν, ἀλλ' ἑαυτῷ δαδούς ἤδη φρονεῖν, ἡλικίον ἔδωκαν αἰ μετέπειτα πράξεις, ἠπέιλησε τὸν Κότταν ἀπάξειν εἰς τὸ δεσμοτήριον, εἰ μὴ διαγράψει τὸ δόγμα. Τοῦ δὲ πρὸς Μέτελλον τραπομένου, καὶ γνώμη ἐρωτῶντος, Μέτελλος μὲν ἀναστὰς συνηγόρει τῷ ὑπάτῳ, Μάριος δὲ τὸν ὑπηρετήν μεταπεμψάμενος ἐξώθεν, ἐκέλευσεν ἀπάγειν αὐτὸν τὸν Μέτελλον εἰς τὸ δεσμοτήριον. Ἐκείνου δὲ τοὺς ἄλλους ἐπικαλουμένους δημοκράτους, ἐβοήθει μὲν οὐδεὶς, ἢ δὲ συγκλητὸς εἰξασα προήκατο τῇ δόγμα. Καὶ λαμπρὸς ἐξελάσας ὁ Μάριος εἰς τὸ πλῆθος ἐπεκύρωσε τὸν νόμον, δόξας ἀκαμπτος μὲν εἶναι πρὸς φόβον, ἄτρεπτος δ' ὑπ' αἰδοῦς, δεινὸς δὲ κατὰ τῆς βουλῆς ἀνίστασθαι, χάριτι τῶν πολλῶν δημογωγῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ ταύτην μὲν ταχέως μετέστησεν ἑτέροις πολιτεύματι τῆς

PLVT. T. IV. G

δόξαν. Νόμου γὰρ εἰσφερομένου περὶ σίτου διανομῆς, τοῖς πολίταις ἐναντιωθεὶς ἐρώμενέστατα, καὶ κρατήσας, εἰς τὸ ἴσον ἑαυτὸν κατέστησε τῇ τιμῇ πρὸς ἀμφοτέρους, ὡς μηδετέροις παρὰ τὸ συμφέρον χαρίζομενος.

V. Μετὰ δὲ τὴν δημαρχίαν, ἀγορανομίαν τὴν μείζονα παρήγγειλε. Δύο γὰρ εἰσι τάξεις ἀγορανομίων, ἡ μὲν ἀπὸ τῶν δίφρων τῶν ἀγκυλοπόδων, ἐφ' ὧν καθεζόμενοι χρηματίζουσιν, ἔχουσα τὸν ὄνομα τῆς ἀρχῆς τὴν δ' ὑποδεστέραν δημοτικὴν καλοῦσιν. Ὅταν δὲ τοὺς ἐντιμοτέρους ἔλονται, περὶ τῶν ἑτέρων πάλιν τὴν ψῆφον λαμβάνουσιν. Ὡς οὖν ὁ Μάριος φανερός ἦν λειπόμενος ἐν ἐκείνῃ, ταχὺ μεταστὰς αὐθις ἤγει τὴν ἑτέραν. Δόξας δὲ θρασυεῖναι καὶ αὐθάδης, ἀπέτυχε καὶ δυσὶν ἐν ἡμέρᾳ μὲν περιπεσῶν ἀποτενύξεν, ὃ μηδεὶς ἔπαθεν ἄλλος, οὐδὲ μικρὸν ὑψήκατο τοῦ φρονήματος. Ὑστερον δ' οὐ πολλῶν στρατηγίᾳ μετέλθων, ὀλίγον ἐδέησεν ἐκπεσεῖν ἔσχατος δὲ πάντων ἀναγορευθεὶς δίκην ἔσχε δεκάσμοσ. Μάλιστα δ' ὑποψίαν παρέσχε Κασσίου Σαβάκωνος οἰκέτης, ὄφθεις ἐντὸς τῶν δρυφάκτων, ἀναμειγμένος τοῖς φέρουσι τὰς ψήφους. Ὁ γὰρ Σαβάκων ἦν ἐκαῖρος ἐν τοῖς μάλιστα Μαρίου. Κληθεὶς αὖν οὗτος ὑπὸ τῶν δικαστῶν, ἔφη, διὰ τὸ καῦμα διψήσας, ὑδωρ ψυχρὸν αἰτῆσαι, καὶ τὸν οἰκέτην ἔχοντα ποτηρίον εἰσελθεῖν εἰς αὐτὸν, εἴτ' εὐθύς οἴχεσθαι πiónτος. Οὗτος μὲν οὖν ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα τιμητῶν ἐξέπεσε τῆς βουλῆς, ἐπιτήδειος εἶναι παθεῖν τοῦτο δόξας, ἢ διὰ τὴν ψευδομαρτυρίαν, ἢ διὰ τὴν ἀκρασίαν. Ἐπὶ δὲ τὸν Μάριον Γαῖος Ἐρέννιος μάρτυς εἰσαχθεὶς, οὐκ ἔφη πατριὸν εἶναι καταμαρτυρεῖν πελατῶν, ἀλλὰ τὸν νόμον ἀφιέναι ταύτης τῆς ἀνάγκης τοὺς πατρῶνας· οὕτω γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς προστάτας καλοῦσι τοῦ δ' Ἐρεννίων οἴκου τοὺς Μαρίου γονεῖς, καὶ Μάριον αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς γεγονέναι πελάτας. Ἀποδεξαμένων δὲ τὴν ἀπόρρῃσιν τῆς μαρτυρίας τῶν δικαστῶν, αὐτὸς ἀν-

τείπεν ὁ Μάριος πρὸς τὸν Ερέννιον, ὡς, ὅτε πρῶτον ἀρχῶν ἀνηγορεύθη, τὸν πελάτην ἐκβεβηκώς, ὅπερ ἦν οὐ παντάπασιν ἀληθές. Ἀρχὴ γὰρ οὐκ ἅπαντα τοῦ νέμειν προστάτην ἀπαλλάσσει τοὺς τιμῶντας αὐτοὺς καὶ γένος, ἀλλ' ἢ τὸν ἀγκυλόποδα δόφρον ὁ νόμος δίδωσιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ ταῖς πρώταις ἡμέραις ἐν τῇ δίκῃ κακῶς πράττων ὁ Μάριος, καὶ χαλεποῖς χρωόμενος τοῖς δικασταῖς, τῇ τελευταίᾳ παραλόγως ἀπέφυγεν, ἴσων τῶν ψηφῶν γενομένων.

VI. Ἐν μὲν οὖν τῇ στρατηγίᾳ μετρίως ἐπαίνοθούμενον ἑαυτὸν παρέσχε. Μετὰ δὲ τὴν στρατηγίαν, κλήρω λαβὼν τὴν ἐκτὸς Ἰβηρίαν, λέγεται καθάρως λησιτηρίων τὴν ἐπαρχίαν, ἀνήμερον ὕσαν ἐπὶ τοῖς ἐθισμοῖς καὶ θηριωδῆ, καὶ τὸ λησιτεύειν οὐπω τότε τῶν Ἰβηρῶν οὐκ ἀλλιστον ἠγοούμενων. Ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ γενόμενος, οὐκ εἶχεν οὐδὲ πλεῖστον, οὐδὲ λόγον, οἷς ἦγον οἱ τότε μάλιστα τιμώμενοι τὸν δῆμον. Αὐτὴν δὲ τὴν ἀνάτασιν τοῦ φρονήματος καὶ τὸ περὶ τοὺς πόρους ἐνδελεχὲς αὐτοῦ, καὶ τὸ δημοτικὸν τῆς διαίτης, ἐν τινι σπουδῇ τιθεμένων τῶν πολιτῶν, νυξάνετο τῇ τιμῇ πρὸς δύναμιν, ὥστε καὶ γάμον γῆμαι λαμπρὸν, οἰκίας ἐπιφανοῦς τῆς Κασάρων, Ἰουλλίαν, ἧς ἦν ἀδελφιδούς Καΐσαρ, ὁ χρόνοις ὕστερον Ῥωμαίων μέγιστος γενόμενος, καίτοι κατ' οἰκειότητα ζηλώσας Μάριον, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται. Τῷ δὲ Μαρῷ καὶ σωφροσύνη μαρτυροῦσι καὶ καρτερίαν, ἧς δῆγμα καὶ τὸ περὶ τῆς χειρουργίας ἐστίν. Ἰξίων γὰρ, ὡς εἶοικε, μεγάλῃ ἀναπλευσῶ ἄμφω τὰ σκέλη γεγονώς, καὶ τὴν ἀμορφίαν δυσχεραίνων, ἔγνω παρασχεῖν ἑαυτὸν ἰατρῷ, καὶ παρέσχεν ἄδετος θάτερον σκέλος, οὐδὲν κινήσει, οὐδὲ στεναξάσας, ἀλλὰ καθεστῶτι τῷ προσώπῳ καὶ μετὰ σιωπῆς ὑπερβολῆς τινος ἀληθόνων ἐν ταῖς τοκαῖς ἀνασχόμενος. Τοῦ δ' ἰατροῦ μετιόντος ἐπὶ θάτερον, οὐκέτι παρέσχε, φήσας Ὁρῶ τὸ ἐπανόρθωμα τῆς ἀληθότος οὐκ ἄξιον.

409 VII. Ἐπει δὲ Καϊνίλιος Μιτέλλος, ἀποδε-
χθεὶς ἐπὶ τὸν κατὰ Λουγούρθα πόλεμον ὑπατος στρα-
τηγὸς εἰς Λιβύην, ἐπηγαγετο πρεσβευτὴν Μάριον,
ἐνταῦθα πράξεων μεγάλων καὶ λαμπρῶν ἀγωνῶν
ἐπιλαβόμενος, τὸ μὲν αὖξιν τὸν Μιτέλλον, ὡσπερ οἱ
λοιποὶ, καὶ πολιτεύεσθαι πρὸς ἐκεῖνον, εἶασε χαί-
ρειν· ἀξίων δὲ οὐχ ὑπὸ Μιτέλλου κεκλήσθαι πρεσ-
βευτῆς, ὑπὸ δὲ τῆς τύχης εἰς εὐφύεστατον καιρὸν
οἰοῦ· καὶ μεγίστων ἐισαγεσθαι πράξεων θίατρον,
ἐπεδείκνυτο πᾶσαν ἀνδραγαθίαν. Καὶ πολλὰ τοῦ
πολέμου δυσχερῆ φέροντος, οὔτε τῶν μεγάλων, τινὰ
πόνων ὑποτρέσας, οὔτε τῶν μικρῶν ἀπαξιώσας, ἀλλὰ
τοὺς μὲν ὁμοτίμους εὐβουλίᾳ καὶ προνοίᾳ τοῦ συμ-
φέροντος ὑπερβαλλόμενος, πρὸς δὲ τοὺς στρατιώτας
ὑπὲρ εὐτελείας καὶ καρτερίας διαμιλλώμενος, εὐνοίαν
ἔσχε πολλὴν παρ' αὐτοῖς. Ὅλως μὲν γὰρ εἶοικε τοῦ
καμμεῖν ἕκαστοι παραμυθία τὸ συγκάμνον ἐκουσίως
εἶναι· δοκεῖ γὰρ ἀφαιρεῖν τὴν ἀνάγκην. Ἡδιστον
δὲ Ῥωμαίῳ θέαμα στρατιώτῃ, στρατηγὸς ἐσθίων ἐκ
ἡμῶν κοινὸν ἄριον, ἢ κατακείμενος ἐπὶ στιβάδος εὐ-
τελοῦς, ἢ περὶ ταφρεῖαν τινὰ καὶ χαράκωσιν ἔργου
συνεπαπτόμενος. Οὐ γὰρ οὕτω τοὺς τιμῆς καὶ χρη-
μάτων μεταδίδοντας, ὡς τοὺς πόνου καὶ κινδύνου
μεταλαμβάνοντας ἡγεμόνας θαυμάζουσιν, ἀλλὰ μάλ-
λον ἀγαπῶσι τῶν ῥαθυμῶν ἐπιτρέπόντων τοὺς συμ-
πονεῖν ἐθέλοντας. Ταῦτα πάντα ποιῶν ὁ Μάριος,
καὶ διὰ τούτων τοὺς στρατιώτας δημαγωγῶν, ταχὺ
μὲν ἐνέπλησε τὴν Λιβύην, ταχὺ δὲ τὴν Ῥώμην ὀνό-
ματας καὶ δόξης, τῶν ἀπὸ στρατοπέδου τοῖς οἴκοι
χραζόντων, ὡς οὐκ ἔστι πέρας, οὐδ' ἀπαλλαγὴ τοῦ
πρὸς τὸν βάρβαρον πόλεμον, μὴ Γαίῳ Μάριον ἐλο-
μένους ὑπατον.

VIII. Ἐφ' οἷς δῆλος ἦν ὁ Μιτέλλος ἀχθόμε-
νος. Μάλιστα δ' αὐτὸν ἠνίωσε τὰ περὶ Τουρπίλ-
λιον. Οὗτος γὰρ ὁ ἀνὴρ ἦν μὲν ἐκ πατέρων ξένος
τῷ Μιτέλλῳ, καὶ τότε τὴν ἐπὶ τῶν τεκτόνων ἔχων
ἀρχὴν συνεστράτευε. Φρουρῶν δὲ Βάγαν, πόλιν

μεγάλην, καὶ τῷ μηδὲν ἀδικεῖν τοὺς ἐνοικοῦντας, ἀλλὰ προῶς καὶ φιλανθρωπίως αὐτοῖς προσφέρεσθαι πιστεύων, ἔλαθεν ὑποχείριος τοῖς πολεμίοις γενόμενος. Παρεδέξαντο γὰρ τὸν Ἰουγούρθαν, τὸν δὲ Τουρπίλλιον οὐδὲν ἠδίκησαν, ἀλλὰ σῶον ἔξαιτησάμενοι διήκων, ἔσχεν οὖν αἰτίαν προδοσίας, καὶ παρῶν ὁ Μάριος τῇ κρίσει σύμβουλος, αὐτὸς τε οἱ πικρὸς ἦν, καὶ τῶν ἄλλων παρῴξυνε τοὺς πλείστους, ὥστ' ἄκοντα τὸν Μιτέλλον ἐκβιασθῆναι καὶ καταψηφίσασθαι θάνατον τοῦ ἀνθρώπου. Μετ' ὀλίγον δὲ, τῆς αἰτίας ψευδοῦς φανείσης, οἱ μὲν ἄλλοι συνήχθησαν τῷ Μιτέλλῳ βαρέως φέραντι· Μάριος δὲ χαίρων, καὶ ποιούμενος ἴδιον τὸ ἔργον, οὐκ ἠσχύνετο λέγειν περιῶν, ὡς αὐτὸς εἶη προστατρισμένος εὐλαστορα τῷ Μιτέλλῳ ξυνοκτόνον. Ἐκ ταύτου φανερῶς ἀπηχθάνοντο· καὶ λέγεται ποτε, τοῦ Μαρίου παρόντος, οἷον ἐφρυβίζων ὁ Μιτέλλος εἶπειν· Σὺ δὴ καταλιπὼν ἡμᾶς; ὦ γενναῖε, πλεῖν ἐπὶ οἴκου διασῆ, καὶ παραγγέλλειν ὑπατείαν; οὐ γὰρ ἀγαπήσεις, ἀν τῷ ἐμῷ παιδί τούτῳ συνυπατεύσης; Ἦν δὲ ὁ παῖς τότε τοῦ Μιτέλλου παντάπασι μεμράκιον. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦ Μαρίου σπουδαίοντος ἀφεθῆναι, πολλὰς ἀναβολὰς ποιησάμενος, ἐτι δώδεκα λειπομένων ἡμερῶν ἐπὶ τὴν τῶν ὑπᾶτων ἀνάδειξιν, ἀφήκεν αὐτόν. Ὁ δὲ, πολλὴν ἀπὸ στρατοπέδου τὴν ἐπὶ θάλασσαν εἰς Ἰτύκην ὁδὸν ἡμέραις δυοὶ καὶ μιᾷ νυκτὶ συνελὼν, ἔθνε πρὸ τοῦ πλοῦ. Καὶ λέγεται, τὸν μάντιν εἰπεῖν, ὡς ἀπίστους τινὰς τὸ μέγεθος καὶ κρείττονας ἐλπίδος ἀπάσης ἐπιπραξίας προφαίνοι τῷ Μαρίῳ τὸ δαιμόνιον. Ὁ δὲ τούτοις ἐπαρθεὶς ἀνήχθη. Καὶ τὸ 410

πέλαγος τεταρταῖος οὐρίῳ πνεύματι περάσας, αὐτίκα τε τῷ δήμῳ ποθεινὸς ᾤφθη, καὶ προαχθεὶς ὑπὸ τινος τῶν δημάρχων εἰς τὸ πλῆθος, ἐπὶ πολλαῖς κατὰ τοῦ Μιτέλλου διαβολαῖς ἤτετο τὴν ἀρχὴν, ὑπισχνόμενος, ἢ κτενεῖν, ἢ ζῶντα λήψασθαι τὸν Ἰουγούρθαν.

IX. Ἀναγορευθεὶς δὲ λαμπρῶς, εὐθύς ἑστρατολόγη παρα τὸν νόμον καὶ τὴν συνθήκην, πολὺν

ὄχιλόν ἄπειρον καὶ θαυλὸν καταγράφον τῶν πρό-
 σθεν ἡγεμόνων οὐ προσαδεχομένους τοὺς τοιοῦτους,
 ἀλλ', ὡς περ ἄλλο τι τῶν καλῶν, τὰ ὄπλα μετὰ τιμῆς
 τοῖς ἀξίοις νεμόντων, ἐνέχυρον τὴν οὐσίαν ἐκάστου
 τίθεται δοκούσιος. Οὐ μὴν ταῦτα γε μάλιστα διέ-
 βάλλε τὸν Μάριον, ἀλλ' οἱ λόγοι, θρασεῖς ὄντες
 ὑπεροψία καὶ ὕβρις, τοὺς πρώτους ἐλύπουν, σκῦλόν
 τε βρωίντος αὐτοῦ τὴν ὑπαιτίαν φέρεσθαι τῆς τῶν
 εὐγενῶν καὶ πλουσιῶν μαλακίας, καὶ τραύμασιν οἰ-
 κείοις πρὸς τὸν δῆμον, οὐ μνήμασι νεκρῶν, οὐδ'
 ἀλλοτρίαις εἰκόσι νεανειεσθαι. Πολλάκις δὲ καὶ
 τοὺς ἀτυχήσαντας ἐν Λιβύῃ στρατηγούς, τοῦτο μὲν
 Βησιτιαν, τοῦτο δ' Ἀλβίνον, ἀνθρώπους οἰκῶν μὲν
 ἐπιφανῶν, αὐτοῖς δὲ τύχῃ σφαλέντας, ἀπολέμους καὶ
 δι' ἀπειρίαν πταίσαντας ὀνομαζῶν, ἐπυθάνετο τῶν
 παρόντων, εἰ μὴ καὶ τοὺς ἐκείνων οἴονται προγόνους
 αὐτῶ μᾶλλον ἢν εὐξασθαι παραπλησίους ἐκόνους
 ἀπολεπεῖν, ἅτε δὴ μὴδ' αὐτοὺς δι' εὐγένειαν, ἀλλ'
 ἀπ' ἀρετῆς καὶ καλῶν ἔργων ἐνδοξοὺς γενομέ-
 νους. Ταῦτα δ' οὐ κενῶς, οὐδ' ἀλαζονικῶς, ἐλε-
 γεν, οὐδὲ μάτην ἀπεχθάνεσθαι τοῖς δυνατοῖς βου-
 λέμενος, ἀλλ' ὁ δῆμος αὐτὸν, ἠδόμενός τε τῇ βου-
 λῇ προσηλακίζομένη, καὶ λόγου κόμπη μετρῶν κεί-
 φρονητικὸς μέγεθος, ἐξεκουφίζε, καὶ συνεξώρμα
 μὴ φείδεσθαι τῶν ἀξιολόγων, χαριζόμενον τοῖς
 πολλοῖς.

X. Ὡς δὲ διέπλευσεν εἰς Λιβύην, Μετέλλος μὲν,
 ἤτις τῶν τοῦ φθόνου γενομένος, καὶ περιπαθῶν, ὅτι,
 κατειργασμένου τὸν πόλεμον αὐτοῦ, καὶ μηδὲν ὑπό-
 λοιπον, ἢ τὸ σῶμα τοῦ Ἰουγούρθα λαβεῖν, ἔχουτος,
 ἦκει Μάριος ἐπὶ τὸν στέφανον καὶ τὸν θρίαμβον,
 ἐκ τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἀχαριστίας ἠνξημένος, οὐχ ὑπέ-
 μινεν εἰς τὸ αὐτὸ συνελθεῖν· ἀλλ' αὐτὸς μὲν ὑπεξέ-
 χώρησε, Ρουτίλιος δὲ τὸ στρατεύμα τῷ Μαρῖῳ πα-
 ρέδωκε, πρεσβευτῆς γεγονὼς τοῦ Μετέλλου. Καὶ
 περὶ τῆσδε τις νέμισις ἐν τῷ τέλει τῶν πράξεων Μά-
 ριον· ἀφηρέθη γὰρ ὑπὸ Σύλλα τὴν τοῦ κατορθώ-

ματος δόξαν, ὡς ὑπ' ἐκείνου Μιτέλλος. Ὁν τρόπον δ', ἀφηγήσομαι βραχέως, ἐπεὶ τὰ καθ' ἕκαστα μᾶλλον ἐν τοῖς περὶ Σύλλα γέγραπται. Βόρχος, ὁ τῶν ἄνω βαρβάρων βασιλεὺς, ἦν πενθερὸς Ἰουγούρθα, καὶ πολεμοῦντι μὲν οὐ παντὶ τι συλλαμβάνειν ἴδοκε, προβαλλόμενος αὐτοῦ τὴν ἀπιστίαν, καὶ τὴν αὔξησιν δεδοικώς. Ἐπεὶ δὲ φεύγων καὶ πλανώμενος, ἐκείνον ὑπ' ἀνάγκης ἔθετο τῶν ἐλπίδων τελευταῖον, καὶ κατῆρε πρὸς αὐτόν, αἰσχύνη μᾶλλον ὡς ἐκέτην, ἢ δὲ εὐνοίαν ὑποδεξάμενος, διὰ χειρὸς εἶχε, φανερώς μὲν ὑπὲρ αὐτοῦ παραιτούμενος Μάριον, καὶ γράφων, ὡς οὐκ ἂν ἔνδοξη, καὶ παρῶρησιαζόμενος· κρυφα δὲ βουλευῶν προδοσίαν ἐπ' αὐτῷ, καὶ μεταπεμπόμενος Λεύκιον Σύλλα, ταμίαν μὲν ὄντα Μαρίου, χρήσιμον δὲ τῷ Βόρχῳ γεγενημένον ἐπὶ στρατείας. Ὡς δὲ πιστεύσας ἀνέβη πρὸς αὐτόν ὁ Σύλλας, ἔσχε μὲν τις τροπὴ γνώμης καὶ μετάνοια τὸν βάρβαρον, ἡμέρας τε συχνὰς διηνήχθη τῷ λογισμῷ, βουλευόμενος, ἢ παραδουναὶ τὸν Ἰουγούρθαν, ἢ μὴδὲ τὸν Σύλλα ἀφείνα. Τέλος δέ, τὴν προτέραν κυρώσας προδοσίαν, ἐνεχείρισε τῷ Σύλλᾳ ζῶντα τὸν Ἰουγούρθαν. Καὶ τοῦτο πρῶτον ὑπῆρξεν αὐτοῖς σπέρμα τῆς ἀνημίστου καὶ χαλεπῆς ἐκείνης στάσεως, ἣ μικρὸν ἰδέθησαν ἀνατρέψαι τὴν Ρώμην. Πολλοὶ γὰρ ἐβούλοντο τῷ Σύλλᾳ τὸ ἔργον εἶναι, τῷ Μαρίῳ φθονοῦντες· αὐτὸς τε 411 Σύλλας σφραγίδα ποιησάμενος, ἐφόρει γλυφὴν ἔχουσαν ἐγγειφόμενον ὑπὸ τοῦ Βόρχου τὸν Ἰουγούρθαν ἑαυτῷ. Καὶ ταύτην χρώμενος αἰεὶ διετέλει, φιλότιμον ἄνδρα καὶ πρὸς κοινωνίαν δόξης ἀγνώμενον καὶ ἀυσερίαν ἐρεθίζων τὸν Μάριον, ἐναγόντων μάλιστα τῶν ἐχθρῶν τῶν ἐκείνου, καὶ τὰ μὲν πρῶτα τοῦ πολέμου καὶ μέγιστα τῷ Μετέλλῳ, τὰ δ' ἔσχατα καὶ τὸ πέρασ αὐτοῦ Σύλλᾳ προστιθέντων, ὡς παύσαιτο θαυμάζων καὶ προσέχων ἐκείνη μάλιστα πάντων ὁ δῆμος.

XI. Ταχὺ μὲντοι τὸν φθόνον τοῦτον, καὶ τὰ μίση, καὶ τὰς διαβολὰς ἀπεσκέδασε τοῦ Μαρίου καὶ μετέστησεν ὁ κατασχεῖν τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τῆς ἐσπέ-

ρας κίνδυνος, ἀμὰ τῷ πρώτῳ ἐν χροίᾳ μεγάλου
 στρατηγοῦ γενέσθαι, καὶ περισκέψασθαι τὴν πόλιν,
 ἢ χρωμένη κυβερνήτῃ διαφεύξεται κλύδωνα πολέμου
 τοσοῦτον· οὐδενὸς ἀνασχομένου τῶν ἀπὸ γένους με-
 γάλων, ἢ πλουσιῶν οἰκῶν, ἐπὶ ταῖς ὑπατικὰς κατιόν-
 των ἀρχαιοεσίας, ἀλλὰ ἀπόντα τὸν Μάρκιον ἀνα-
 γορευσατοῖν. Ἄρτι γὰρ ἀπηγγελημένης αὐτοῖς τῆς
 Ἰουγούρθα συλλήψεως, αἱ περὶ Τευτόνων καὶ Κίμ-
 βρων φῆμαι προσέπιπτον, ἀπιστίαν μὲν ἐν ἀρχῇ
 παρασχοῦσαι πλήθους τε καὶ ῥώμης τῶν ἐπερχομέ-
 νων στρατῶν, ὕστερον δὲ τῆς ἀληθείας ὑποδέεστεραι
 φανείσαι. Μυριάδες μὲν γὰρ αἱ μάχμοι τριάκοντα
 σὺν ὄπλοις ἐχώρουν, ὄχλοι δὲ παιδῶν καὶ γυναικῶν
 ἔλεγοντο πολὺ κλείους συμπεριάγεσθαι, γῆς χρήσον-
 τες, ἢ θρεψέι τοσοῦτον πλῆθος, καὶ πόλεων, ἐν
 αἷς ἰδρυνθέντες βιώσονται, καθάπερ πρὸ αὐτῶν
 ἐπυθάνοντο Κελτοὺς τῆς Ἰταλίας τὴν ἀρίστην κα-
 τασχεῖν, Τυρρῶνῶν ἀφελομένους. Αὐτοὶ μὲν γὰρ
 ἀμιξία τῇ πρὸς ἑτέροισι, μήκει τε χώρας, ἣν ἐπῆλθον,
 ἠγνοοῦντο, τίνες ὄντες ἀνθρώπων, ἢ πόθεν ὄρη-
 θέντες, ὡσπερ νέφος ἐμπέσοιεν τῇ Γαλατικῇ καὶ Ἰτα-
 λῇ. Καὶ μάλιστα μὲν εἰκάζοντο Γερμανικὰ γένη
 τῶν καθηκόντων ἐπὶ τὸν βάρειον ὠκεανὸν εἶναι, τοῖς
 μεγέθεσι τῶν σωμάτων, καὶ τῇ χαροπότῃ τῶν ὀμ-
 ματων· καὶ ὅτι Κίμβρους ἐπονομάζουσι Γερμανοὶ
 τοὺς λησταίς. Εἰσὶ δ' οὐ καὶ τὴν Κελτικὴν, διὰ βάρ-
 θος χώρας καὶ μέγεθος, ἀπὸ τῆς ἐξωθεν θαλάσσης,
 καὶ τῶν ὑπαρξίων κλιμάτων, πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα
 καὶ τὴν Μαιώτιν ἐπιστρέφουσαν, ἀπίεσθαι τῆς Πον-
 τικῆς Σκυθίας λέγουσι, κακείθεν τὰ γένη μεμίχθαι.
 Τούτους ἐξακαστάντας οὐκ ἐκ μιᾶς ὄρης, οὐδὲ συν-
 εχῶς, ἀλλ' ἕτους ὄρα καθ' ἕναστος ἑνεαυτὸν εἰς
 τευμπροσθεν αἰὲ χωρῶντας, πολέμῳ χρόνῳ πολλοῖς
 ἐπιλαθεῖν τὴν ἠπειρον. Δι' οὗ καὶ πολλὰς κατὰ μέρος
 ἐπικλήσεις ἔχοντων, κοινῇ Κελτοσκύθας τὸν στρατὸν
 ὠνόμαζον. Ἄλλοι δὲ φασί, Κιμμερίων τὸ μὲν πρώ-
 τον ὑφ' Ἑλλήνων τῶν πάλαι γνωσθέντων, εὐ μέγα
 γενέσθαι τοῦ παντὸς μόριον, ἀλλὰ φυγῆν, ἢ στασεῖν

τινα βιασθεΐσαν ὑπὸ Σκυθῶν, εἰς Ἀσίαν ἀπὸ τῆς Μαιωτίδος διαπεράσαι, Λυγαριος ἠγουμένον. Τὸ δὲ πλείστον αὐτῶν καὶ μαχιμώτατον, ἐπ' ἰσχατοῖς οἴκουν παρὰ τὴν ἔξω θάλασσαν, γῆν μὲν νέμεσθαι εὐσκιον καὶ ὑλώδη καὶ δυσήλιον παντῆ, διὰ βάθος καὶ πυκνότητα δρυμῶν, οὓς μέχρι τῶν Ἐρκυρίων εἰσω διήκειν· οὐρανοῦ δ' εἰληχέναί, καθ' ὃ δακεῖ μέγα λαμβάνων ὁ πόλος ἔξαρμα, διὰ τὴν ἔγκλισιν τῶν παραλλήλων, ὀλίγον ἀπολείπειν τοῦ κατα κορυφὴν ἰσταμένου σημείου πρὸς τὴν οἴκησιν· αἱ τε ἡμέραι βραχύτητι καὶ μήκει πρὸς τὰς ἡμέρας ἴσαι κατανέμεσθαι τὸν χρόνον· δι' ὃ καὶ τὴν εὐπορίαν τοῦ μυθεύματος Ὀμηρῶ γενέσθαι πρὸς τὴν νεκυίαν. Ἐνθεν οὖν τὴν ἔφοδον εἶναι τῶν βαρβάρων τούτων ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν, Κιμμερίων μὲν ἔξ ἀρχῆς, τότε δὲ Κίμβρων, οὐκ ἄπο τρόπου προσκαγορευομένων. Ἄλλα ταῦτα μὲν εἰκασμῶ μᾶλλον, ἢ κατὰ βέβαιον 412 ἱστορίαν, λέγεται. Τὸ δὲ πλῆθος οὐκ ἔλαττον, ἀλλὰ πλέον εἶναι τοῦ λεχθέντος, ὑπὸ πολλῶν ἱστόρηται. Θυμὸν δὲ καὶ τόλμαν ἀνυπόστατοι, καὶ χειρῶν ἔργα παρὰ τὰς μάχας ὀξύτητι καὶ βία πυρὸς εἰκοτες ἐπῆσαν, οὐδενος ἀντέχοντος αὐτῶν πρὸς τὴν ἔφοδον, ἀλλὰ πάντων μὲν, ὅσους ἐπῆλθον, ἐν λόγῳ λείας ἀγομένων καὶ φερομένων· πολλῶν δὲ καὶ μεγάλων Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων καὶ στρατηγῶν, ὅσοι προσεστηκεσαν τῆς ἐκτὸς Ἀλπεων Γαλατίας, ἀνησπασμένων ἀκλεῶς· οἱ καὶ μάλιστα τὴν φορὰν αὐτῶν, κακῶς ἀγωνισάμενοι, κατὰ τῆς Ῥώμης ἐπισπάσαντο. Νικήσαντες γὰρ οἷς ἐνέτυχον, καὶ χρημάτων πολλῶν κρατήσαντες, ἔγνωσαν μηδαμοῦ γῆς ἑαυτοὺς ἰδρῦειν, πρὶν ἀνατρέψωσι τὴν Ῥώμην, καὶ διαπορθήσωσι τὴν Ἰταλίαν.

XII. Ταῦτα Ῥωμαῖοι πυνθανόμενοι πολλαχόθεν, ἐκάλουν Μάριον ἐπὶ τὴν στρατηγίαν. Καὶ τὸ δεύτερον ὑπατος ἀπεδείχθη, τοῦ μὲν νόμου κωλύοντος ἀπόντα, καὶ μὴ διαλιπόντα χρόνον ἄρισμένον, αὐθις αἰρεῖσθαι, τοῦ δὲ δήμου, τοὺς ἀπειλείοντας

ἐμβαλόντος. Ἡγούντο γὰρ οὔτε νῦν πρῶτον εἶξεν τῷ συμφέροντι τὸν νόμον, οὔτ' ἀλογοτέραν εἶναι τὴν παρούσαν αἰτίαν ἐκείνης, δι' ἣν τὸν Σηπτικῶνα παρὰ τοὺς νόμους ὑπατοῦ ἀπέδειξαν, οὐ φοβούμενοι τὴν ἑαυτῶν ἀποβαλεῖν, ἀλλὰ τὴν Καρχηδονίων ἐπιθυμούντες ἀνέλειν. Ταῦτ' ἔδοξεν καὶ Μάριος, ἐν Λιβύῃς μετὰ τοῦ στρατεύματος διακοιμηθεὶς, ἀνταῖς Καλάνδαις Ἰανουαρίαις, ἣν ἔτους ἀρχὴν ἄγανσι Ρωμαῖοι, τὴν τε ὑπατείαν ἀνέλαβε, καὶ τὸν θρίαμβον εἰσήλασεν, ἀπίστον ἐπιδειξάμενος θάλαμα Ρωμαίοις Ἰουγούρθαν αἰχμαλώτων οὐ ζῶντος αὐθ' ἂν εἰς ἡλίπισσε πολεμίων κρατήσεν. Οὕτω τις ἦν ποικίλος ἀνὴρ τύχαις ὀμιλῆσαι, καὶ πανουργία πολλῇ μεμιγμένον ἔχων τὸ θυμοειδές. Ἀλλ' ἐξέστη γε πμπευθεὶς, ὡς λέγουσι, τότε τοῦ φρονεῖν καὶ μετὰ τὸν θρίαμβον εἰς τὸ δεσποτήριον ἐμπιστῶν, ὡς οἱ μὲν αὐτοῦ βία περιερόησαν τὸν χιτωνίσκον, οἱ δὲ σπένδοντες ἀφελίσθαι βία τὸ χρυσοῦν ἔλλοβιον, ἅμα τὸν λοβὸν συναπέρροησαν, ὡσθεις δὲ γυμνὸς εἰς τὸ βάραθρον κατεβλήθη, μιστὸς ὢν παραχῆς, καὶ διασεσηφοῖς, Ἡρακλείς, εἶπεν, ὡς ψυχρὸν ὑμῶν τὸ βαλαστίον. Ἀλλὰ τοῦτον μὲν, ἕξ ἡμέραις ζυγομαχῆσαντα τῷ λιμῷ, καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρτης ὥρας ἐκρυμασθέντα τῆς τοῦ ζῆν ἐπιθυμίας, εἶχεν ἀξία δίκη τῶν ἀσεβημάτων. Ἐν δὲ τῷ θρίαμβῳ κομισθῆναι λέγουσι χρυσοῦ μὲν ἑπτα καὶ τρισχιλίας λίτρας, ἀργύρου δὲ ἀσήμον πεντακισχιλίας ἑπτακοσίας ἑβδομηκοντα πέντε, νομισμάτων δὲ δραχμῶν ἑπτακισχιλίας ἐπὶ μυριάσιν οὐκὼ καὶ εἴκοσι. Μετὰ δὲ τὴν πομπὴν ὁ Μάριος ἀνγλιητὸν ἠθροισεν ἐν Καπιτωλίῳ, καὶ παρήλαθε μὲν, εἴτε λαθὼν αὐτὸν, εἴτε τῇ τύχῃ χρωμένος ἀγροικότερον, ἐν τῇ θριαμβικῇ κавασκευῇ ταχὺ δὲ τὴν βουλήν ἀχθεσθεῖσαν αἰσθόμενος, ἐξάνεστη, καὶ μεταλαβὼν τὴν περιπόρφυρον, αὐθις ἤλθεν.

XIII. Ἐν δὲ τῇ στρατείᾳ τὴν δύναμιν διεπόνει καθ' ὁδὸν, ἐξασκῶν δρόμοις τε παντοδαποῖς καὶ μακραις ἑδοιπορίαις, ἑαυτὸν δ' ἀχθαφορεῖν ἀσφυκάζων

καὶ αὐτὸν ἐργεῖν τὰ πρὸς τὴν διαίταν. Ὄσα καὶ μετὰ ταῦτα τοὺς φιλοπόνοους καὶ σιωπῇ μετ' ἐγκολίας καὶ προατασάσιμα ποιούντας, ἡμίονους Μαριανούς καλεῖσθαι. Καίτοι τινὲς αἰτίαν ἑτέραν τοῦ λόγου τούτου νομίζουσι. Σκηπίωνος γάρ, ὅτε Νομαντίαν ἐπολιόρκει, βουλευθέντος ἐπιθεῖν μὴ μόνον τὰ ὄπλα, μηδὲ τοὺς ἵππους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὄρεϊς καὶ τὰς ἀμάξας, ὅπως ἐκάστοις ἐξησημένα καὶ παρσκευασμένα τυγχάνοι, προαγαγὼν τὸν Μάριον ἵππων τε κάλλιπτα τεθραμμένον ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἡμίονον εὐεξία καὶ προφότης καὶ ῥώμῃ διαφέροντα πάλυ τῶν ἄλλων. Ἡσθέντος οὖν τοῦ στρατηγοῦ τοῖς τοῦ Μαρίου 413 θρέμμασι, καὶ πολλὰς αὐτῶν μνησθέντος, οὕτως ἄρα τοὺς σκώπτοντας ἐν ἐπαίνῳ τὸν ἐνδελεχῆ καὶ κλήμονα καὶ φιλόπονον, Μαριανὸν ἡμίονον προσγορεύει.

XIV. Εὐτόχημα δὲ δοκεῖ τῷ Μαρῷ μέγα γενέσθαι. Τῶν γὰρ βαρβάρων ὥσπερ τινὰ παλιόροισιν τῆς ὁρμῆς λαβόντων, καὶ ῥυέντων πρότερον ἐπὶ τὴν Ἰβηρίαν, χρόνον ἔσχεν καὶ τὰ σώματα γυμνάσαι τῶν ἀνδρῶν, καὶ τὰ φρονήματα πρὸς τὸ θαρρῆν ἀναρῶσαι· τὸ δὲ μέγιστον, αὐτοῖς οἷος ἦν κατανοηθῆναι. Τὸ γὰρ ἐν ἀρχῇ σκυθρωπὸν αὐτοῦ, καὶ περὶ τὰς τιμωρίας δυσμελέικτον, ἐθισθεῖσαι μηδὲν ἀμαρτάνειν, μηδ' ἀπειθεῖν, ἅμα τῷ δικαίῳ σωτήριον ἐφαίκετο· τὴν τε τοῦ θυμοῦ σφοδρότητα, καὶ τὸ τραχὺ τῆς φωνῆς καὶ ἀγριωπὸν τοῦ προσώπου συντρεφόμενον κατὰ μικρὸν, οὐχ αὐτοῖς ἐνέμαζον εἶναι φοβερόν, ἀλλὰ τοῖς πολεμίοις. Μάλιστα δ' ἡ περὶ τὰς κρίσεις ὁρθότης αὐτοῦ τοῖς στρατιώταις ἤρθεκεν· ἧς καὶ τοιαῦδα τι δέγματα λέγεται. Γάιος Λούσιος, ἀδελφιδοῦς αὐτοῦ, τεταγμένος ἐφ' ἡγεμονίας ἐστρατεύεται, τὰλλα μὲν ἀνὴρ οὐ δοκῶν εἶναι πονηρός, ἤτων δὲ μεριαιῶν καλῶν. Οὗτος ἦρα νεανίσκου τῶν ὑπ' αὐτῷ στρατευομένων, ὄνομα Τρεβωνίου, καὶ πολλὰς περὶ αὐτῶν οὐκ ἐνύχχανε· κίλος δὲ νικτωρ ὑπηρετῆν ἀποστείλας, μετεπέμπετο τὸν Τρεβωνιον· ὃ δὲ νεα-

νίας ἤκε μὲν, ἀντειπεῖν γὰρ οὐκ ἔξην καλούμενος,
 εἰσαχθεὶς δ' ὑπὸ τὴν σκηνὴν πρὸς αὐτὸν, ἐπιχει-
 ροῦντα βιάζεσθαι σπασάμενος τὸ ξίφος ἀπέκτεινε.
 Ταῦτ' ἐπράχθη τοῦ Μαρίου μὴ παρόντος· ἐπανελ-
 θὼν δὲ προὔθηκε τῷ Τρεβωνίῳ κριταῖν. Ἐπεὶ δὲ,
 πολλῶν κατηγορούντων, οὐδενὸς δὲ συνηγορούντος,
 αὐτὸς εὐθαρσῶς καταστάς διηγήσατο τὸ πρᾶγμα, καὶ
 μάρτυρας ἔσχεν, ὅτι πειρῶντι πολλὰκις ἀντίπε τῷ
 Λουσίῳ, καὶ μεγάλων διδομένων, ἐπ' οὐδενὶ προήκα-
 το τὸ σῶμα· θαυμάσας ὁ Μάριος, καὶ ἠσθεὶς, ἐπέ-
 λευσε τὸν πατριὸν ἐπὶ ταῖς ἀριστείαις στέφανον κο-
 μισθῆναι, καὶ λαβὼν αὐτὸς ἐστεφάνωσε τὸν Τρεβώ-
 νιον, ὡς κάλλιστον ἔργον ἐν καιρῷ παραδειγματῶν
 θεομένῳ καλῶν ἀποδεδειγμένον. Τοῦτ' εἰς τὴν Ρώ-
 μην ἀπαγγελθεὶς, οὐχ ἠκίστω τῷ Μαρίῳ συνέπραξε
 τὴν τρίτην ὑπατείαν· ἅμα δὲ καὶ τῶν βαρβάρων
 ἔτους ὡρα προσδοκίμων ὄντων, ἐβούλοντο μετὰ μη-
 δενὸς ἄλλου στρατηγοῦ κινδυνεύσαι πρὸς αὐτοὺς. Οὐ
 μὴν ἦκον ὡς προσδοκῶντο ταχέως, ἀλλὰ πάλιν δε-
 ῖλθε τῷ Μαρίῳ ὁ τῆς ὑπατείας χρόνος. Ἐνισταμέ-
 νων δὲ τῶν ἀρχαιρεσιῶν, καὶ τοῦ συναρχοντος αὐ-
 τοῦ τελευτήσαντος, ἀπολειπὼν ἐπὶ τῶν δυναμῶν Μά-
 ριον Ἀκύλλιον, αὐτὸς ἦκεν εἰς Ρώμην. Μείοντων
 δὲ πολλῶν καὶ ἀγαθῶν τὴν ὑπατείαν, Λούκιος Σα-
 τορνίνος, ὁ μάλιστα τῶν δημάρχων ἄγων τὸ πλῆ-
 θος, ὑπὸ τοῦ Μαρίου τετραπευμένος, ἐδημηγό-
 ρει, κελεύων ἐκείνον ὑπατὸν αἰρεῖσθαι. Θρυπτο-
 μένου δὲ τοῦ Μαρίου καὶ παραιεῖσθαι τὴν ἀρχὴν
 φασκόντος, ὡς δὴ μὴ θεομένου, προδότην αὐτὸν ὁ
 Σατορνίνος ἀπεκάλεε τῆς πατρίδος, ἐν κινδύνῳ το-
 σοῦτο φεύγοντα τὸ στρατηγεῖν. Καὶ φανερός μὲν
 ἦν ἀπιδάνως συνυποκρινόμενος τὸ προσποιήμα τῷ
 Μαρίῳ· τὸν δὲ καιρὸν ὄρωντες οἱ πολλοὶ τῆς
 ἐκείνου δεινότητος ἅμα καὶ τύχης δεόμενον, ἐψη-
 φίσαντο τὴν τετάρτην ὑπατείαν, καὶ συναρχοντα
 Κάτλον αὐτῷ Λουτατίων κτίστησαν, ἄνδρα καὶ
 τιμώμενον ὑπὸ τῶν ἀρίστων, καὶ τοῖς πολλοῖς οὐκ
 ἴσαχθῆ.

XV. Πυνθανόμενος δὲ τοὺς πολεμίους ὁ Μάριος ἰγγύς εἶναι, διὰ ταχέων ὑπερέβητε τὰς Ἀλπεῖς, καὶ τεγίσας στρατοπέδον παρὰ τῷ Ροδανῷ ποταμῷ, συνήγαγεν εἰς αὐτὸ χορηγίαν ἄφθονον ὡς μηδέποτε παρὰ τὸν τοῦ συμφέροντος λογισμόν ἐκβιασθεῖη δι' ἔνδειαν τῶν ἀναγκάλων εἰς μάχην καταστήναι. Τὴν δὲ κομιδὴν ὣν εἶδει τῷ στρατεύματι, μακρὰν καὶ πολυτελῆ πρότερον οὔσαν πρὸς τὴν θάλασσαν, αὐτὸς εἰργάσατο ῥαδίαν καὶ ταχείαν. Τὰ γὰρ στόματα τοῦ Ροδανῷ, πρὸς τὰς ἀποκοπὰς τῆς θαλάσσης, ἔλυν τε πολλὴν λαμβάνοντα καὶ θίνα, πληρῶ βαθεῖ συμπεπλημένην ὑπὸ τοῦ κλύδωνος, χαλεπὴν καὶ ἐπιπνον καὶ βραχύπορον τοῖς σιταγωγοῖς ἐποίησεν εἰσπλυν. Ὁ δὲ, τρέψας ἐνταῦθα τὸν στρατὸν σὺλάζοντα, τάφρον μεγάλην ἐπέβαλε, καὶ ταύτη πολὺ μέρος τοῦ ποταμοῦ μεταστήσας, περιήγαγεν εἰς ἐπιτήδειον αἰγιαλόν, βαθὺ μὲν, καὶ ναυσὶ μεγάλας ἐποχον, λείον δὲ καὶ ἄκλυστον στόμα λαβοῦσαν πρὸς τὴν θάλασσαν. Αὕτη μὲν οὖν ἀπ' ἐκείνου τὴν ἐπιπνομίαν ἔτι φυλάττει. Τῶν δὲ βαρβάρων διελόντων ἀπ᾽ αὐτοὺς ὀλίγα, Κίμβροι μὲν ἔλαχον διὰ Νωρικῶν ἀνωθεν ἐπὶ Κάτλον χωρεῖν, καὶ τὴν παράδοσιν ἐκείνην βιάζεσθαι. Τυτόνες δὲ καὶ Ἀμβρωνες διὰ Λιγύων ἐπὶ Μάριον παρὰ θάλατταν. Καὶ Κίμβροις μὲν ἐγένετο πλείων ἢ διατριβὴ καὶ μέλλησις, Τυτόνες δὲ καὶ Ἀμβρωνες, ἄραντες εὐθύς καὶ διελθόντες τὴν ἐν μέσῳ χώραν, ἐφαίνοντο πλήθει τ' ἀπειροὶ καὶ δυσπρόσωποι τὰ εἶδη, φθόγγον τε καὶ θόρυβον οὐχ ἑτέροις ὅμοιοι. Περιβαλλόμενοι δὲ τοῦ πεδίου μέγα μέρος, καὶ στρατοπεδεύσαντες, προεκαλοῦντο τὸν Μάριον εἰς μάχην.

XVI. Ὁ δὲ τούτων μὲν οὐκ ἐφρόντιζεν, ἐν δὲ τῷ χάρακι τοὺς στρατιώτας συνέειχε, καὶ καθήπειτο πικρῶς τῶν θρασυνομένων, καὶ τοὺς προπίπτοντας ὑπὸ θυμοῦ καὶ μάχεσθαι βουλομένους προδότης ἀπεκάλει τῆς πατρίδος. Οὐ γὰρ ὑπὲρ θριάμβων τῆς φιλοτιμίαν εἶναι καὶ τροπαίων, ἀλλ' ὅπως νέφος το-

δοῦτον πολέμου καὶ δεικνόντων ὡσαύτως διασώσουσι τὴν Ἰταλίαν. Ταῦτα μὲν ἰδίᾳ πρὸς τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς ὁμοτίμους ἔλεγε, τοὺς δὲ στρατιώτας ὑπὲρ τοῦ χάρακος ἰστάς ἀνα μέρος, καὶ θεῖσθαι κελεύων, εἶθιζε τὴν μαρφήν ἀνέχεσθαι τῶν πολεμίων, καὶ τὴν φωνὴν ὑπομένειν, ὅπως οὐσαν ἀλλόκοτον καὶ θηριώδη, σκευὴν τε καὶ κίνησιν αὐτῶν καταμαρθάνειν, ἅμα τῷ χρόνῳ τὰ φαινόμενα δεῖνα ποιουμένους τῇ διαβολῇ χειροσῆθη διὰ τῆς ὄψεως. Ἠγεῖτο γὰρ πολλὰ μὲν ἐπιψευδεσθαι τῶν οὐ προσόντων τὴν καινότητα τοῖς φοβεροῖς ἐν δὲ τῇ συνηθείᾳ, καὶ τὰ φύσει δεῖνα τὴν ἐκπληξιν ἀποβάλλειν. Τῶν δ' οὐ μόνον ἢ καθ' ἡμέραν ὄψις ἀφήρει τι τοῦ θάμβους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἀπειλὰς τῶν βαρβάρων καὶ τὸν κόμπον, οὐκ ἀνεκτὸν ὄντα, θυμὸς αὐτοῖς παριστάμενος ἐξεθέριαινε καὶ διέφλεγε τὰς ψυχὰς, οὐ μόνον ἀγόντων καὶ φερόντων τὰ περὶ ἅπαντα τῶν πολεμίων, ἀλλὰ καὶ τῷ χάρακι ποιουμένων προσβολὰς μετὰ πολλῆς ἀσελγείας καὶ θρασύτητος. Ὡστε φωνὰς καὶ διαγνακτικαίους τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὸν Μάριον ἐκφέρεσθαι „Τίνα δὴ καταγνοὺς ἀνανδρίαν ἡμῶν Μάριος εἶργει μάχης, ὥσπερ γυναῖκας, ὑπὸ κλεισῶν καὶ θυρωροῖς; Φέρε παθόντες ἀνδρῶν πάθος ἐλευθέρων, ἔρωμεθα, πότερον ἄλλους ἀναμένει μαχομένους ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας, ἡμῖν δὲ λειτουργοῖς χυθήσεται δια πάντος, ὅταν δέηται τάφρους ὀρυσσεῖν, καὶ πηλὸν ἐκκαθαίρειν, καὶ ποταμούς τινας παρατρέπειν; ἐπὶ ταῦτα γὰρ, ὡς εἴποιεν, ἤσκει τοῖς πολλοῖς πόνους ἡμᾶς, καὶ ταῦτα τῶν ὑπᾶτειῶν ἀποδειξάμενος ἔργα τοῖς πολίταις ἐπᾶνεισιν. Ἡ τὰ Κάρβινος αὐτὸν φοβεῖ, καὶ Καιπίωνος, οὓς ἐνίκησαν οἱ πολεμιοί; πολὺ μὲν ἀντὶ τῆς Μαρίου δόξης καὶ ἀρετῆς ἀποδέοντας, πολὺ δὲ χεῖρονα στρατῶν ἀγόντας; Ἀλλὰ καὶ παθεῖν τι ὄρωντας, ὡς ἐκεῖνοι, κάλλιον, ἢ καθῆσθαι πορθομένων τῶν συμμάχων θεατάς.“

XVII. Ταῦτ ἀκούων ὁ Μάριος ἤδετο, καὶ κατεπραῦνεν αὐτοὺς, ὡς οὐκ ἐκείνοις ἀπιστῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν λογίων τὸν τῆς νίκης ἅμα καιρὸν καὶ τόπον

ἐκδεχόμενος. Καὶ γὰρ τινα Σύραν γυναῖκα, Μάρ-
 θαν ὄνομα, μαντεύσθαι λεγομένην, ἐν φορείῳ κα- 415
 τακειμένην σεμνῶς περιήγετο, καὶ θυσίας ἔθυσεν ἐκεί-
 νης κελευούσης. Ἦν πρότερον μὲν ἀπήλασεν ἡ σύγ-
 κλητος ἐντυχεῖν ὑπὲρ τούτων βουλομένην, καὶ τὰ
 μέλλοντα προθεσπίζουσαν. Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὰς γυ-
 ναίκας εἰσιοῦσα διαπειραν ἔδιδου, καὶ μάλιστα τὴν
 Μαρίου, ἣ παρακαθίζουσα παρὰ τοὺς πόδας, τῶν
 μονομάχων ἐπιτυχῶς προηγόρευε τὸν μέλλοντα νικᾶν,
 ἀναπεμφθεῖσα πρὸς Μάριον ὑπ' ἐκείνης, ἐθαυμά-
 ζετο. Καὶ τὰ πολλὰ μὲν ἐν φορείῳ παρεκομίζετο,
 πρὸς δὲ τὰς θυσίας κατῆει φοινικίδα διπλὴν ἔμπε-
 πορημένην, καὶ λόγχην ἀναδεδεμένην ταινίαις καὶ
 στεφανώμασι φέρουσα. Τούτο μὲν οὖν τὸ δρᾶμα
 πολλοῖς ἀμφισβήτησιν παρεῖχεν, εἴτε πεπεισμένος ὡς
 ἀληθῶς, εἴτε πλαττόμενος, καὶ συνυποκρινόμενος
 ἐπιδείκνυται τὴν ἀνθρωπὸν. Τὸ δὲ περὶ τοὺς γύπας
 θαύματος ἄξιον Ἀλέξανδρος ὁ Μύνδιος ἰστέθηκε.
 Δύο γὰρ ἐφαίνοντο πρὸ τῶν κατορθωμάτων αἰεὶ
 περὶ τὰς στρατείας, καὶ παρηκολούθουν γνωρίζομε-
 νοι χαλκοῖς περιδεραλοῖς. Ταῦτα δ' οἱ στρατιῶται,
 συλλαβόντες αὐτούς, περιῆψαν, εἰτ' ἀφῆκαν. Ἐκ
 δὲ τούτου γνωρίζοντες ἠσπάζοντο τοὺς γύπας καὶ,
 φανέντων ἐπὶ ταῖς ἐξόδοις, ἔχαιρον ὡς ἀγαθὸν τι
 πράζοντες. Πολλῶν δὲ σημείων προφαινομένων, τὰ
 μὲν ἄλλα χαρακτῆρα κοινὸν εἶχεν· ἐκ δ' Ἀμε-
 ρίας καὶ Τουδέριου, πόλεων Ἰταλικῶν, ἀπηγγέλη,
 νυκτὸς ὡφθαι κατὰ τὸν οὐρανὸν αἰχμᾶς τε φλογο-
 ειδεῖς καὶ θυρεοὺς διαφορομένους τὸ πρῶτον, εἶτα
 συμπύπτοντας ἀλλήλοις, καὶ σχήματα καὶ κινήματα
 λαμβάνοντας, οἷα γίνεται μαχομένων ἀνδρῶν· τέ-
 λος δὲ, τῶν μὲν ἐνδιδόντων, τῶν δ' ἐπιφερομένων,
 πάντας ἐπὶ δυσμας φυῆναι. Περὶ τούτων δὲ πῶς
 τὸν χρόνον ἀφίκετο καὶ Βαταβάκης ἐκ Πεσσινούν-
 τος, ὁ τῆς Μεγάλης Μητρὸς ἱερεὺς, ἀπαγγέλλων,
 ὡς ἡ θεὸς ἐκ τῶν ἀνακτόρων αὐτῷ ἐφθέγγετο, τί-
 κην καὶ μέγα κράτος πολέμου Ῥωμαίοις ὑπάρχειν.
 Τῆς δὲ συγκλήτου προσθεμένης, καὶ τῇ θεῷ κῶδον

ἐπιπίκιον ἰδρῦσασθαι ψηφισαμένης, τὸν Βαταβακην εἰς τὸν δῆμον προελθόντα, καὶ ταῦτα βουλόμενον εἰπεῖν, ἐκάλυψε δημαρχῶν Ἀύλος Πομπηίος, ἀγύρτην ἀποκαλῶν, καὶ πρὸς ὕβριν ἀπελαύνων τοῦ βήματος· ὃ δὴ καὶ μάλιστα τῷ λόγῳ τοῦ ἀνθρώπου πιστὴν παρέσχεν. Οὐ γὰρ ἐφθη, τῆς ἐκκλησίας λυθείσας, ὃ Ἀύλος εἰς οἶκον ἐπανελθεῖν, καὶ πύρετος ἐξήνθησεν αὐτῷ τοσοῦτος, ὥστε πᾶσι καταφανῆ γενόμενος καὶ περιβόητος, ἐντὸς ἐβδόμης ἡμέρας ἀποθανεῖν.

XVIII. Οἱ δὲ Τύττανες ἐπεχείρησαν μὲν, ἡσχάζοντος τοῦ Μαρίου, πολιορκεῖν τὸ στρατόπεδον, βέλει δὲ πολλοῖς ἐντυχόντες ἀπὸ τοῦ χάρακος φερόμενοις, καὶ τινὰς ἐξ αὐτῶν ἀποβαλόντες, ἐγνωσάν εἰς τοῦμπροσθεν χωρεῖν, ὡς ὑπερβαλόντες ἀδελφότητας Ἀλπεῖς καὶ συσκευασάμενοι, παρήμειβον τὸ στρατόπεδον τῶν Ῥωμαίων, τότε δὴ μάλιστα παμπληθεῖς μήκει καὶ χρόνῳ τῆς παρόδου φανέντες. Ἡμέραις γὰρ ἐξ λέγονται τὸν χάρακα τοῦ Μαρίου παραμείψασθαι συνεχῶς ὀδεύοντες. Ἐπορευόντο δ' ἔγγυς, πυρθανόμενοι τῶν Ῥωμαίων μετὰ γέλωτος, εἰ τι πρὸς τὰς γυναῖκας ἐπισιέλλοιεν· αὐτοὶ γὰρ ἔσεσθαι ταχέως παρ' αὐταῖς. Ἐπεὶ δὲ παρήλλαξαν οἱ βάρβαροι, καὶ προσήσαν, ἄρας καὶ αὐτὸς ἐπηκολούθει σχεδὴν, ἔγγυς μὲν αἰεὶ καὶ πυρὸς αὐτοὺς ἐκείνους ἰδρῦόμενος, οὐρακίς δὲ χρώμενος στρατοπεδείαις, καὶ χωρὶά καρτερά περιβαλλόμενος, ὥστ' ἐν ἀσφαλεῖ ὑπικρινεῖν. Οὕτω δὴ προϊόντες, ἐγένοντο πρὸς τοῖς καλουμένοις ὕδασι Σεξτίοις· ὅθεν εἶδει πορευθέντας οὐ πολλὴν ὁδὸν ἐν ταῖς Ἀλπεσιν εἶναι. Διὸ δὴ καὶ Μάριος ἐνταῦθα παρεσκευάζετο μάχεσθαι, καὶ κατέλαβε τῷ στρατοπέδῳ τόπον, ὄχυρον μὲν, ὕδαρ δ' ἄφθονον οὐκ ἔχοντα, βουλόμετος, ὡς φασί, καὶ τότε παροξύναι τοὺς στρατιώτας. Πολλῶν γέ τοι δυσχεραίνοντων, καὶ δαρησίων λεγόντων, δείξας τῇ χειρὶ ποταμὸν τινὰ ὅσοντα πλησίον τοῦ βαρβαρικοῦ χάρακος, ἐκείθεν αὐτοῖς ἐσήσεν εἶναι τὸ ποτεν ὄνειον

αἵματος. „Τι οὖν (ἔφασαν) οὐκ αὐθις ἡμᾶς ἄγεις ἐπ' αὐτούς, ἕως ὑγρὸν τὸ αἷμα ἔχομεν;“ Κακείνος ἤρξατο τῆ φωνῇ. „Πρότερον (εἶπεν) ὀχυρωτίων ἡμῶν τὰ στρατόπεδον.“

XIX. Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται, καίπερ ἀσχάλλοντες, ἐπέσθοντο τῆς δὲ θεραπείας τὸ πλῆθος, οὐτ' αὐτοὶ ποτὸν, οὐδ' ὑποβυχλοῖς ἔχοντες, ἀδραβεῖ κατεβαίνον ἐπὶ τὸν ποταμὸν, οἱ μὲν ἀξίνας, οἱ δὲ παλέκεις, ἄλλοι δὲ καὶ ξίφη καὶ λόγχας ἅμα ταῖς ὑδαταῖς ἀναλαβόντες, ὡς καὶ διὰ μάχης ὑδρευόμενοι. Τούτοις τὸ πρῶτον ὀλίγοι προσεμαχοντο τῶν πολεμίων· ἔτιγον γὰρ ἀριστιῶντες οἱ πολλοὶ μετὰ λειττόν, οἱ δ' ἔλουοντο. Ῥήγνυσι γὰρ αὐτοῖσι καμάτων ἀερμῶν πηγᾶς ὁ χῶρος· καὶ μέρος τι περὶ ταῦτα τοὺς βαρβάρους εὐπαθοῦντας καὶ πανηγυρίζοντας ἦδανῆ καὶ θαυμάτι τοῦ τόπου κατέλαβον οἱ Ῥωμαῖοι. Πρὸς δὲ τὴν κρούσιν πλειόνων ἀντιρρήντων, τῇ τε Μαρῖω χαλεπὸν ἦν ἔτι τοὺς στρατιώτας ἐπισχεῖν, περὶ τῶν οἰκετῶν δεδιότας· καὶ τῶν πολεμίων τὸ μαχιμώτατον μέρος, ὑφ' οὗ προήτηντο Ῥωμαῖοι μετὰ Μαλλίων καὶ Καικίωνος πρότερον (Ἄμβρωνες δ' ὠνομάζοντο, καὶ πλῆθος ὑπὲρ τρισμυρίους αὐτοὶ καθ' αὐτούς ἦσαν), ἀναΐξαντες, ἐπὶ τὰς πεναπλίαις ἐχώσαν. Τὰ μὲν οὖν σώματα πλησμονῇ βεβαρημένοι, τοῖς δὲ φρονήμασι γαῦροι καὶ διακεχυμένοι πρὸς τὸν ἄκρατον, οὐκ ἀτάκτοις, οὐδὲ μανιώδεις φερόμενοι δρόμοις, οὐδ' ἀναρθρὸν ἀλαλαγμὸν ἰέντες, ἀλλὰ κρούοντες ὀυθμῶ τα ὄπλα, καὶ συναλλόμενοι πάντες ἅμα, τὴν αὐτῶν ἐφθέγγοντο πολλὰκις προσηγορίαν Ἄμβρωνες· εἶτε ἀνεκαλούμεναι σφᾶς αὐτούς, εἶτε τοὺς πολεμίους τῇ προδηλασέει προσεκφοβούντες. Τῶν δ' Ἰταλικῶν πρῶτοι κατεβλήνοντες ἐπ' αὐτούς Αἴγυες, ὡς ἤκουσαν βοῶντων καὶ συτήκαν, ἀντεφάνουν καὶ αὐτοὶ τὴν πατριὸν ἐπίκλησιν αὐτῶν εἶναι· σφᾶς γὰρ αὐτούς οὕτως ὀνομάζουσι κατὰ γένος Αἴγυες. Πυκνὸν οὖν καὶ παράληλον ἀντήχει, πρὶν εἰς χεῖρας συνελθεῖν, τὸ ἀνα-

φώνημα· καὶ τῶν στρατηγῶν ἑκατέρους ἀνὰ μέρος συναναφθειγγομένων, καὶ φιλοτιμούμενων πρώτον ἀλλήλους τῷ μεγέθει τῆς βοῆς υπερβαλέσθαι, παρῶντε καὶ διηρέθιζε τὸν θυμὸν ἢ κραυγῇ. Τοῖς μὲν οὖν Ἀμβρώνας διέσπασε τὸ ρεῖθρον· οὐ γὰρ ἔφθασαν εἰς ταξιν καταστῆναι διαβάντες, ἀλλὰ τοῖς πρώτοις εὐθύς μετὰ δρόμου τῶν Λιγυῶν προσπεσοντων, ἐν χερσὶν ἦν ἡ μάχη. Τοῖς δὲ Λιγυσι τῶν Ῥωμαίων ἐπιβουλεύοντων, καὶ φερομένων ἀνωθεν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους, βιασθέντες ἐτρέποντο, καὶ πλείστοι μὲν αὐτοῦ περὶ τὸ ρεῖθρον ἠθύνοντο κατ' ἀλλήλων ἐπαίοντο, καὶ κατεπίμπλασαν φόβου καὶ νεκρῶν τὸν ποταμὸν· τοὺς δὲ διαβάντας οἱ Ῥωμαῖοι μὴ τολμῶντας ἀναστρέφειν ἔκτεινον, ἄχρι τοῦ στρατοπέδου καὶ τῶν ἀμαξῶν φεύγοντας. Ἐταῦθα δ' αἱ γυναῖκες ἀπαντῶσαι μετὰ ξιφῶν καὶ πελέκων, δεινὸν τερριγυῖαι καὶ περιθύμον, ἠμύνοντο τοὺς φεύγοντας ὁμοίως καὶ τοὺς διώκοντας, τοὺς μὲν ὡς προδότης, τοὺς δ' ὡς πολεμίους· ἀναπεφυρμένοι μαχομένοις, καὶ χερσὶ γυμναῖς τοὺς τε θυρεοὺς τῶν Ῥωμαίων ἀποσπῶσαι, καὶ τῶν ξιφῶν ἐπιλαμβανόμεναι, καὶ τραύματα καὶ διακοπὰς σωμάτων ὑπομέουσαι μέχρι τελευτῆς ἀήτητοι τοῖς θυμοῖς. Τὴν μὲν οὖν παραποταμίαν μάχην οὕτω κατὰ τύχην μᾶλλον, ἢ γνώμῃ τοῦ στρατηγοῦ, γενέσθαι λέγουσιν.

XX. Ἐπεὶ δὲ πολλοὺς τῶν Ἀμβρώνων οἱ Ῥωμαῖοι διαφθείραντες ἀνεχώρησαν ἐπίσω, καὶ σκότος ἐπέσχεν, οὐχ, ὥσπερ ἐπ' εὐτυχίῃματι τοσούτῳ, τὸν 417 στρατὸν ἰδέξαντο παιᾶνες ἐπινίκιοι, καὶ πότιοι κατὰ σκηναῖς, καὶ φιλοφροσύναι περὶ δεῖπνα, καὶ, τὸ πάντων ἡδίστον ἀνδράσιν εὐτυχῶς μεμαχημένοις, ὕπνος ἤπιος· ἀλλ' ἐκείνην μάλιστα τὴν νυκτα φοβερὰν καὶ ταραχώδη διήγαγον. Ἦν μὲν γὰρ αὐτοῖς ἀχαράκωτον τὸ στρατόπεδον καὶ ἀτείχιστον· ὑπελείποντο δὲ τῶν βαρβάρων εἴ τι πολλαὶ μυριάδες ἀήτητοι, καὶ συμμεμιγμένων τούτοις, ὅσοι διαπε-

φεύγισαν, τῶν Ἀμβρώνων ὄδυρμος ἦν διὰ νυκτός, οὐ κλαυθμοῖς, οὐδὲ στεναγμοῖς ἀνθρώπων ἰοικώς, ἀλλὰ θηρομυγῆς τις ὠρυγῆ καὶ βρύχημα μειγμένον ἐπειλαῖς καὶ θρήνοις, ἀναπεμπόμενον ἐκ πλήθους τοσοῦτου, τὰ τε πέριξ ὄρη καὶ τὰ κοῖλα τοῦ ποταμοῦ περιεφώνει. Καὶ κατεῖχε φρικώδης ἦχος τὸ πεδίον, τοὺς δὲ Ῥωμαίους δέος, αὐτὸν τε τὸν Μάριον ἐκπλήξας, ἄκοσμον τινα καὶ ταραχώδη νυκτομαχίαν προσδεχόμενον. Οὐ μὴν ἐπῆλθον οὔτε νυκτός, οὔτε τῆς ἐπιούσης ἡμέρας, ἀλλὰ συντάττοντες ἑαυτοὺς καὶ παρασκευαζόμενοι διετέλουν. Ἐν τούτῳ δὲ Μάριος (ἦσαν γὰρ ὑπὲρ κεφαλῆς τῶν βαρβάρων νάπαι περικλιναῖς, καὶ κατάσκιιοι δρυμοὶς ἀλύωνες) ἐνταῦθα Κλαύδιον Μάρκελλον ἐπέμπει μετὰ τρισχιλίων ὀπλιτῶν, ἐνεδρεῦσαι κελύσας κρύφα, καὶ μαχομένοις ἐξόπισθεν ἐπιφανῆναι. Τοὺς δ' ἄλλους, δειπνήσαντας ἐν ὥρᾳ καὶ κοιμηθέντας, ἅμ' ἡμέρα συνέταττε, πρὸ τοῦ χαρακος ἀγαγὼν, καὶ προξέπεμπε τοὺς ἰππείας εἰς τὸ πεδίον. Θεασάμενοι δ' οἱ Τεύτονες, οὐκ ἠνέσχοντο καταβαίνοντας αὐτοῖς ἐξ ἴσου διαγωνίζεσθαι τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλὰ σὺν τάχει καὶ δι' ὀργῆς ὀπλισάμενοι, τῷ λόφῳ προσέβαλλον. Ὁ δὲ Μάριος, ἐκασταχοῦ διαπέμπων τοὺς ἡγεμόνας, ἐστάναι καὶ καρτερεῖν παρεκάλει· πελασάντων δ' εἰς ἐφικτόν, ἐξακοντίσαι τοὺς ὕσσοις, εἶτα χρῆσθαι ταῖς μαχαίραις, καὶ τοῖς θυρεοῖς ἀντερείσαντας βιάζεσθαι. Τῶν γὰρ τόπων ἐπισφαλῶν ὄντων ἐκείνοις, οὔτε τόνον ἐξείντας πληγὰς, οὔτε ῥώμην τὸν συνασπισμὸν, ἐν περιτροπῇ καὶ σάλῳ τῶν σωμάτων ὄντων διὰ τὴν ἀνωμαλίαν. Ταῦτα ἅμα παρήνει, καὶ δρῶν ἐωραῖτο πρῶτος· οὐδενὸς γὰρ ἦσκητο χεῖρον τὸ σῶμα, καὶ πάντας πολὺ τῇ τόλμῃ παρήλλαττεν.

XXI. Ὡς οὖν ἀντιάσαντες αὐτοῖς οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ συμπεσόντες ἔσχον ἄνω φερομένους, ἐκθλιβόμενοι κατὰ μικρὸν ὑπεχώρουν εἰς τὸ πεδίον· καὶ τῶν πρώτων ἤδη καθισταμένων εἰς τάξιν ἐν τοῖς ἐπιπέδοις, βοη καὶ διασπασμὸς ἦν περὶ τοὺς ὀπισθιν.

Ὁ γὰρ κτερός οὐκ ἔλαθε τὸν Μάριλλον, ἀλλὰ τῆς
 κραυγῆς ὑπὲρ τοὺς λόφους ἄνω φερομένης, ἀναστή-
 σας τοὺς μετ' αὐτοῦ, ἀρόμῳ καὶ ἀλαλαγμῷ προσέπι-
 πτε κατὰ γούτου, κτείνων τοὺς ἰσχυατοὺς. Οἱ δὲ, τοὺς
 πρὸ αὐτῶν ἐπισπώμενοι, ταχὺ πᾶν τὸ στρατεύμα
 ταραχῆς ἐπέπλησαν· οὐδὲν παλὺν τε χρόνον ἠνέσχοντο
 παιόμενοι διχόθεν, ἀλλὰ τὴν τάξιν λύσαντες ἐφεσ-
 γον. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι διώκοντες, αὐτῶν μὲν ὑπὲρ
 δέκα μυριάδας ἢ ζῶντας εἶλον, ἢ κατέβαλον· σκη-
 νῶν δὲ καὶ ἀμαξῶν καὶ χρημάτων κρατήσαντες, ὅσα
 μὴ διακλάπη, Μάριον λαβεῖν ἐψηφίσαντο. Καὶ δω-
 ρεῖας ταύτης λαμπροτάτης τυχῶν, οὐδὲν ἄξιον ἔχειν,
 ὧν ἰστρατήγησεν, ἰνομίσθη, διὰ τὸ τοῦ κινδύνου
 μέγεθος. Ἄλλοι δὲ περὶ τῆς δωρεῆς τῶν λαφύρων
 οὐχ ὁμολογοῦσιν, οὐδὲ περὶ τοῦ πλήθους τῶν πεσόν-
 των. Μασσαλιώτας μὲν λέγουσι τοῖς ὀστέοις περι-
 θριγκῶσαι τοὺς ἀμπελώνας, τὴν δὲ γῆν, τῶν νεκρῶν
 καταναλωθέντων ἐν αὐτῇ, καὶ διὰ χειμῶνος ὄμβρων
 ἐπιπεσόντων, οὕτως ἐκλιπανθῆναι, καὶ γενέσθαι διὰ
 βάθος περιπλεῖα τῆς σηπεδόνος ἐνδύσης, ὥστε καρ-
 πῶν ὑπερβάλλον εἰς ὄρας πλήθος ἐξενεγαεῖν, καὶ
 418 μαρτυρῆσαι τῷ Ἀρχιλόχῳ, λέγοντι πιαίνεσθαι
 πρὸς τοῦ τοιοῦτου τὰς ἀρούρας. Ἐπιεικῶς δὲ ταῖς
 μεγάλας μάχαις ἔξαισίους ὑέτους ἐπικαταρρήγνυσθαι
 λέγουσιν, εἴτε δαιμονίου τινὸς τὴν γῆν καθαροῖς καὶ
 διίπετέσιν ἀγνίζοντος ὕδασι καὶ κατακλύζοντος, εἴτε
 τοῦ φόρου καὶ τῆς σηπεδόνος ἐξανείσεως ὑγραὶν καὶ
 βαρεῖαν ἀναθυμίασιν, ἢ τὸν αἶρα συνίστησιν, εὐτρα-
 πτον ὄντα καὶ ῥάδιον μεταβάλλειν ἀπὸ σμικροτάτης
 ἐπὶ πλείστον ἀρχῆς.

XXXII. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ὁ Μάριος, τῶν
 βαρβαρικῶν ὄπλων καὶ λαφύρων τὰ μὲν ἐκπρεπῆ καὶ
 ὀλοκλήρᾳ καὶ πομπικῆν ὄψιν τῷ θριάμβῳ θυνάμενα
 παρασχεῖν, ἐπέλεξε· τῶν δ' ἄλλων ἐπὶ πυρᾶς μεγά-
 λης κατασφραγίσας τὸ πλῆθος, ἔθυσε θυσίαν μεγα-
 λοπρεπῆ. Καὶ, τοῦ στρατοῦ περιεστῶτος ἐν ὄπλοις
 ἑατεφανωμένου, περιβώσάμενος αὐτὸς, ὥσπερ εἶθος

ἔστιν, ἀναλαβὼν τὴν περιπέφυρον, καὶ λαβὼν δά-
δα καιομένην, καὶ δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἀνα-
σχῶν πρὸς τὸν οὐρανὸν, ἐμέλλεν ὑψῆσαι τῇ πυρᾷ
καὶ προσελαύνοντες ἵπποις ἐωρῶντο φίλοι σὺν ταχέε
πρὸς αὐτὸν, ὥστε πολλὴν γενέσθαι σιωπὴν καὶ προσ-
δοκίαν ἀπάντων. Ἐπεὶ δ' ἐγγύς ἦσαν, ἀποπηδή-
σαντες ἐδεξιοῦντο τὸν Μάριον, εὐαγγελίζομενοι τὸ
πέμπτον αὐτὸν ὑπατὸν γενέσθαι, καὶ γράμματα περὶ
ταύτων ἀπέδωκαν. Μεγάλως οὖν χαρᾶς τοῖς ἐπιτι-
κίοις προαγενομένης, ὅ τε ατρατὸς ὑφ' ἠδοῆς ἐκο-
πλίω τινὲ κρότω καὶ πατάγῃ συνηλάλαξαν, καὶ τῶν
ἡγεμόνων τὸν Μάριον αὐθις ἀταδούντων δάφνης
ατεφάνοις, ἀνῆψε τὴν πυρᾶν, καὶ τὴν θυσίαν ἐπε-
τελείωσεν.

XXIII. Ἡ δὲ μῆδεν εἴωσα τῶν μεγάλων εὐτυ-
χημάτων ἀκρατὸν εἰς ἠδοῆν καὶ καθαρὰν, ἀλλὰ μι-
ξεῖ κακῶν καὶ ἀγαθῶν ποικίλλουσα τὸν ἀνθρώπινον
βίον, ἢ τύχη τις, ἢ νέμεσις, ἢ πραγμάτων ἀναγκαι-
α φύσις, οὐ πολλαῖς ὑστερον ἡμεροῖς ἐπήγαγε
τῷ Μαρῖῳ καὶ τὴν περὶ Κάλου τοῦ συναρχόντος
ἀγγελίαν, ὡσπερ ἐν εὐδίᾳ καὶ γαλήνῃ νέφος αὐθις
ἕτερον, φόβον καὶ χειμῶνα τῇ Ρώμῃ περιετήσασα.
Ὁ γὰρ δὴ Κάλος ἀντικαθήμενος ταῖς Κίμβροις, τὰς
μὲν ὑπερβολὰς τῶν Ἄλπεων ἀπέγνω φυλάσσειν, μὴ
κατὰ πολλὰ τὴν δύναμιν μέρη διαιρεῖν ἀναγκαζόμε-
νος, ἀσθενὴς γένοιτο καταβάς δ' εὐθύς εἰς Ἰτα-
λίαν, καὶ τὸν Αἰσιῶνα ποταμὸν λαβὼν πρὸ αὐτοῦ,
καὶ φραζάμενος πρὸς τὰς διαβάσεις ἐκκατέρωθεν
ἰσχυροῖς χαρακώμασιν, ἔξευξε τὸν πόρον, ὡς ἐπιβοη-
θεῖν εἴη τοῖς πέραν, εἰ πρὸς τὰ φρούρια βιάσονται
διὰ τῶν στενῶν οἱ βάρβαροι. Τοῖς δὲ τασούτων πε-
ριῆν ὑπερωπίας καὶ θράσους κατὰ τῶν παλαιῶν,
ὥστε, βῶμην καὶ τόλμαν ἐπιδεικνύμενοι μᾶλλον, ἢ
πράττοντές τι τῶν ἀναγκαιῶν, γυμνοὶ μὲν κείχοντα
γυφόμενοι, καὶ διὰ πάγων καὶ χιόνος βαθεῖας τοῖς
ἐκφοῖς προσέβαινον, ἀκωθεν δὲ, τοὺς θυρεοὺς πλατ-
τεῖς ὑπατιθέεντες τοῖς σώμασιν, εἰτ' ἀφίκτες αὐτοῦς.

ὑπεφέροντο κατὰ κρημνῶν ὀλισθήματα καὶ λισσάδας ἀγανεῖς ἔχοντων. Ὡς δὲ παραστρατοπεδεύσαντες ἔγ-
 γυς καὶ κατασκευάμενοι τὸν πόρον, ἤρξαντο χοῦν,
 καὶ τοὺς περὶ λόφους ἀναρρήγνυντες, ὥσπερ οἱ γί-
 γαντες, ἅμα δένδρα πρόρριζα καὶ κρημνῶν σπαρά-
 γματα καὶ γῆς κολωνοὺς ἐφόρουσαν εἰς τὸν ποταμὸν,
 ἐκθλίβοντες τὸ ῥεῦμα, καὶ τοῖς ἐρείδουσι τὰ ζεύγμα-
 τα βάθροις ἀφιέντες βάρη μεγάλα, συρόμενα κατὰ
 ῥοῦν καὶ τινάσσοντα ταῖς πληγαῖς τὴν γέφυραν, ἀπο-
 δειλιάσαντες οἱ πλείστοι τῶν στρατιωτῶν ἐξέλιπον
 τὸ μεγὰ στρατόπεδον καὶ ἀνεχώρουν. Ἐνθα δὴ
 Κάτλος ἔδειξεν ἑαυτὸν, ὥπερ χρὴ τὸν ἀγαθὸν καὶ
 τέλειον ἄρχοντα, τὴν αὐτοῦ δόξαν ἐν ὑστέρῳ τῆς τῶν
 πολιτῶν τιθέμενον. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἐπειθε τοὺς
 στρατιώτας μένειν, ἀλλ' ἑώρα περιδειῶς ἀναξευγνύν-
 419 τας, ἄρασθαι κελεύσας τὸν αἰετὸν, εἰς τοὺς πρώ-
 τούς τῶν ἀπερχομένων ὤρμησε δρόμῳ, καὶ πρῶτος
 ἤγειτο, βουλομενος αὐτοῦ τὸ αἰσχρὸν, ἀλλὰ μὴ τῆς
 πατρίδος γενέσθαι, καὶ δοκεῖν μὴ φεύγοντας, ἀλλ'
 ἐπομένους τῷ στρατηγῷ ποιέσθαι τὴν ἀποχώρησιν.
 Οἱ δὲ βαρβαροὶ τὸ μὲν πέραν τοῦ Ἀττώσωνος φρού-
 ριον ἐπελθόντες ἔλαβον, καὶ τοὺς αὐτόθι Ῥωμαίους,
 ἀνδρῶν κρατίστους γενόμενους, καὶ προκινδυνεύσαν-
 τας ἀξίως τῆς πατρίδος θαυμάσαντες, ὑποσπόνδους
 ἀφῆκαν, ὁμόσαντες τὸν γαλκοῦν ταῦρον, ὃν ὕστε-
 ρον ἀλόντα μετὰ τὴν μάχην, εἰς τὴν Κάτλου φα-
 σὶν οἰκίαν, ὥσπερ ἀκροθίνιον τῆς νίκης, κομισθῆ-
 ναι. Τὴν δὲ χώραν ἔρημον βοηθείας ἐπιχυθέντες
 ἐπόρθουν.

XXIV. Ἐπὶ τούτοις ἐκαλεῖτο Μάριος εἰς τὴν
 πόλιν καὶ παραγεγόμενος, πάντων αὐτὸν οἰομένων
 θριαμβεύσειν, καὶ τῆς βουλῆς προθύμως ψηφισα-
 μένης, οὐκ ἠξίωσεν, εἴτε τοὺς στρατιώτας καὶ συν-
 αγωνιστὰς ἀποστειρῆσαι τῆς φιλοτιμίας μὴ βουλό-
 μενος, εἴτε πρὸς τὰ παρόντα θαρβύνων τὸ πλῆθος,
 ὡς τῇ τύχῃ τῆς πόλεως παρακατατιθέμενος τὴν τῶν
 πρώτων κατορθωμάτων δόξαν, ἐν τοῖς δευτέροις

λαμπροτέραν ἀποδοθησομένην. Διαλεχθεῖς δὲ τὰ πρέποντα τῷ καιρῷ, καὶ πρὸς τὸν Κατλον ἐξορμήσας, τοῦτόν τε παρεθάρρυνε, καὶ τοὺς αὐτοῦ μετεπέμπετο στρατιώτας ἐκ Γαλατίας. Ὡς δ' ἀφίκοντο, διαβὰς τὸν Ἡρδανὸν, εἰργεῖν ἐπειράτο τῆς ἐντὸς Ἰταλλίας τοὺς βρυβαίρους. Οἱ δὲ, τοὺς Τεῦτονας ἐκδέχεσθαι, καὶ θαυμάζειν ὡς βραδυνόντων φάσκοντες, ἀνεβάλλοντο τὴν μάχην· εἴτ' ἀγνοοῦντες ὄντως τὴν ἐκείνων φθοράν, εἴτε βουλόμενοι δοκεῖν ἀπιστεῖν. Καὶ γὰρ τοὺς ἀγγέλλοντας ἠμίχοντο δεινῶς, καὶ τὸν Μάριον ἤτουν πέμπσαντες ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἀδελφοῖς χάριαν, καὶ πόλεις ἱκανὰς ἐνοικεῖν. Ἐρσμένον δὲ τοῦ Μαρίου τοὺς πρίσβεις περὶ τῶν ἀδελφῶν, κακείνων ὀνομασάντων τοὺς Τεῦτονας, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἐγέλασαν, ὁ δὲ Μάριος ἰσχωψεν εἰπὼν· „Ἐὰντε τοίνυν τοὺς ἀδελφούς· ἔχουσι γὰρ γῆν ἐκείνοι, καὶ διὰ παντός ἔξουσι, παρ' ἡμῶν λαθόντες.“ Οἱ δὲ πρίσβεις, τὴν εἰρωνείαν συνέντες, ἐλοιδόρουν αὐτὸν, ὡς δικὴν ὑπέζοντα, Κίμβροις μὲν ἀντίκα, Τεῦτοσι δ', ὅταν παραγένωται. „Καὶ μὴν πάρεισιν (ἔφη ὁ Μάριος), καὶ οὐχ ἔξει καλῶς ὑμῖν ἀπαλλαγῆναι πρότερον, ἢ τοὺς ἀδελφούς ἀσπάσασθαι.“ Καὶ ταῦτ' εἰπὼν ἐκέλευε τοὺς βασιλεῖς τῶν Τευτένων προαχθῆναι δεδεμένους. Ἐάλωσαν γὰρ ἐν ταῖς Ἀλπεσι φεύγοντες ὑπὸ Σηκουανῶν.

XXV. Ὡς δ' ἀπηγγέθη ταῦτα τοῖς Κίμβροις, αὐτοῖς ἐξ ἀρχῆς ἐχώρου ἐπὶ τὸν Μάριον, ἠσυχάζοντα καὶ διαφυλάσσοντα τὸ στρατόπεδον. Λέγεται δ', εἰς ἐκείνην τὴν μάχην πρῶτον ὑπὸ Μαρίου καινοτομηθῆναι τὸ περὶ τοὺς ὑσσοὺς. Τὸ γὰρ εἰς τὸν σιδηρὸν ἐμβλημα τοῦ ξύλου πρότερον μὲν ἦν δυοὶ περόναις κατελιημμένον σιδηραῖς· τότε δὲ ὁ Μάριος τὴν μὲν, ὡσπερ εἶχεν, εἴασε, τὴν δ' ἑτέραν ἐξελών, ξύλινον ἤλον εὐθραυστον ἀντ' αὐτῆς ἐπέβαλε· τεχνάζων πρόσπεσόντα τὸν ὑσσὸν τῷ θυρεῷ τοῦ πολεμίου, μὴ μένειν ὀρθόν, ἀλλὰ τοῦ ξυλίνου κλασθέν-

τος ἦσαν, ἀμνηστὴν γίνεσθαι περὶ τοῦ σιδήρου, καὶ
 παρὲλθεσθαι τὸ δόρυ διὰ τὴν στρεβλότητα τῆς αἰ-
 χμῆς ἐνεχόμενον. Βοιωτὸς δὲ, ὁ τῶν Κίμβρων βασι-
 λεύς, ὀλιγοστός προσικπεύσας τῷ στρατοπέδῳ, προῦ-
 καλεῖτο τὸν Μάριον ἡμέραν ὀρίσαντα καὶ τόπον
 προελθεῖν καὶ διαγωνίσασθαι περὶ τῆς χώρας. Τοῦ
 δὲ Μαρίου φήσαντος, οὐδέποτε Ῥωμαίους συμβού-
 λους κεκρῆσθαι περὶ μάχης τοῖς πολεμίοις, οὐ μὴν
 ἀλλὰ καταχαριεῖσθαι τοῦτο Κίμβροις, ἡμέραν μὲν
 ἔθετο τὴν ἀπ' ἐκείνης τρίτην, χώραν δὲ τὰ πεδῖον,
 τὸ περὶ Βερκελλας, Ῥωμαίοις μὲν ἐπιτήδειον ἐπι-
 πάσασθαι, τῶν δ' ἀνάγκησιν τῷ πλήθει παρασχεῖν.
 Τηρήσαντες οὖν τὸν ὀρισμένον χρόνον, ἀντιπαρετάσ-
 σοντο, Κάτλος μὲν ἔχων δισμυρίους καὶ τριακοσίους
 420 στρατιώτας· αἱ δὲ Μαρίου δισχίλιοι μὲν ἐπὶ τρισ-
 μυρίοις ἕγενοντο, περιέσχον δὲ τὸν Κάτλον ἐν μέσῳ
 νεμηθέντες εἰς ἑκάτερον κέρας, ὡς Σύλλας, ἡγωνι-
 σμένος ἐκείνην τὴν μάχην, γέγραφε. Καὶ φησι, τὸν
 Μάριον, ἐλπίσαντα τοῖς ἄκροις μάλιστα καὶ κατὰ
 κέρας συμπεσεῖν τὰς φάλαγγας, ὅπως ἴδιος ἢ νίκη
 τῶν ἐκείνου στρατιωτῶν γένοιτο, καὶ μὴ μετασχοι τοῦ
 ἀγῶνος ὁ Κάτλος, μηδὲ προσμίξει τοῖς πολεμίοις,
 κέλευμα τῶν μέσων, ὥσπερ εἶωθεν ἐν μεγάλοις με-
 τώπεις, λαμβανόντων, οὕτω διαστήσαι τὰς δυνάμεις.
 Ὅμοια δὲ καὶ τὸν Κάτλον αὐτὸν ἀπολογεῖσθαι περὶ
 τούτων ἱστοροῦσι, πολλὴν κατηγοροῦντα τοῦ Μαρίου
 κακοήθειαν πρὸς αὐτόν. Τοῖς δὲ Κίμβροις τὸ μὲν
 πέσον ἐκ τῶν ἐριμμάτων καθ' ἡτυχίαν προήει, βάθος
 ἴσαν τῷ μετώπῳ ποιούμενον· ἐκάστη γὰρ ἐπέσχε
 πλευρὰ σταδίους τριάκοντα τῆς παρατάξεως. Οἱ δ'
 ἵππεις, μύριοι καὶ πεντακισχίλιοι τὰ πλήθος ὄντες,
 ἐξήλασαν λυμπροὶ, κράνη μὲν εἰκασμένα θηρίων φο-
 βερῶν χάσμασι καὶ προτομαῖς ἰδιομόρφοις ἔχοντες, ὡς
 ἐπαιρόμενοι λόφοις πτερωτοῖς εἰς ὕψος ἐφαίνοντο
 μείζους, θάραξι δὲ κεικασμημένοισι θηροῖς, θυρεοῖς δὲ
 λευκοῖς στίλβοντες. Ἀκάντιαμα δ' ἦν ἐκάστῳ διβο-
 λία· συμπεσάντες δὲ μεγάλας ἐχρῶντο καὶ βραφαίαις
 μαχαίραις.

XXVI. Τότε δ' οὐχὶ κατὰ στόμα προσηφίεροντο τοῖς Ῥωμαίοις, ἀλλ' ἐκκλίνοντες ἐπὶ δεξιά, ὑπήγον αὐτούς, κατὰ μικρὸν ἐμβάλλοντες εἰς τὸ μέσον αὐτῶν τε καὶ τῶν πεζῶν ἐξ ἀριστερᾶς παρατεταγμένων. Καὶ συνείδον μὲν οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοὶ τὸν ὄλον, ἐπισχεῖν δὲ τοὺς στρατιώτας οὐκ ἔφθησαν· ἀλλ' ἐκὸς ἐκβοήσαντος, ὅτι φεύγουσιν οἱ πολέμιοι, πάντες ὤρμησαν διώκειν. Καὶ τὸ πεζὸν ἐν τούτῳ τῶν βαρβάρων ἐπήει, καθάπερ πέλαγος ἀγανὲς κινούμενου. Ἐνταῦθα νηράμενος ὁ Μάριος τὰς χεῖρας καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνασχών, ἠΰξαστο τοῖς θεοῖς κατὰ ἐκατόμβης· ἠΰξαστο δὲ καὶ Κάτλος, ὁμοίως ἀγασχών τὰς χεῖρας, καθιερώσειν τὴν τύχην τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Τὸν δὲ Μάριον καὶ θύσαντα λέγεται, τῶν ἱερῶν αὐτῷ θειχθέντων, μέγα φθειγόμενον εἰπεῖν· Ἐμὴ ἢ νίκη. Γενομένης δὲ τῆς ἐφόδου, πρᾶγμα νεμεσητὸν καθεῖν τὸν Μάριον οἱ περὶ Σύλλαν ἱστοροῦσι. Κοριορατοῦ γὰρ ἀρθέντος, οἷον εἰκός, ἀπλέτου, καὶ τῶν στρατοπέδων ἀποκεκρωμένων, ἐκείνῳ μὲν, ὡς τὸ πρῶτον ὤρμησε πρὸς τὴν δίωξιν, ἐπισπασάμενον τὴν δύναμιν, ἀστοχήσαι τῶν πολεμίων, καὶ παρενεχθέντα τῆς φάλαγγος ἐν τῷ πεδίῳ διαφέρεσθαι πολὺν ἤδη χρόνον· τῷ δὲ Κάτλῳ τοὺς βαρβάρους ἀπὸ τύχης συρραγῆναι, καὶ γενέσθαι τὸν ἀγῶνα κατ' ἐκείνον καὶ τοὺς ἐκείνου μάλιστα στρατιώτας, ἐν οἷς αὐτὸς ὁ Σύλλας τετάχθαι φησὶ· συναγωνίσασθαι δὲ τοῖς Ῥωμαίοις τὸ καῦμα καὶ τὸν ἥλιον ἀκτιλάμποντα τοῖς Κλυβροῖς. Δεινοὶ γὰρ ὄντες ὑπομένειν κρύη, καὶ τόποις ἐντεθραμμένοι αμιεροῖς, ὡς λέλεκται, καὶ ψυχροῖς, ἀντρέποντο πρὸς τὸ θάλλπος, ἰδρωτὰ τε μετ' ἀσθματος πολὺν ἐκ τῶν σωματῶν ἀφιέντες, καὶ τοὺς θυρεοὺς προβαλλόμενοι πρὸ τῶν προσώπων, αἵτε δὴ καὶ μετὰ τραπεῶς θέρους τῆς μάχης γενομένης, ὡς λέγουσι Ῥωμαῖοι, πρὸ τριῶν ἡμερῶν τῆς ναυμηνίας τοῦ νῦν μὲν Ἀυγαίστου, τότε δὲ Σεξιλλίου μηνός. Ὄνησε δὲ καὶ πρὸς τὸ θεᾶσθαι ὁ κοριορτὸς, ἀποκρύψας τοὺς πολεμίους. Οὐ γὰρ κατέιδον ἐκ πολλοῦ τὸ πλῆθος αὐ-

τῶν, ἀλλὰ δρόμῳ τοῖς καθ' αὐτοὺς ἕκαστοι πρόσμι-
ξαντες, ἐν χερσὶν ἦσαν, ὑπὸ τῆς ὄψεως μὴ προεκφο-
βηθέντες. Οὕτω δ' ἦσαν διάπονοι τὰ σώματα καὶ
κατηθληκότες, ὡς μήτε ἰδρῶντιά τινα, μήτε ἀσθμαί-
νοντα Ρωμαίων ὀφθῆναι, διὰ πύλους τοσούτου καὶ
μετὰ δρόμου τῆς συρράξεως γενομένης· ὡς τὸν
421 Κάτλον αὐτὸν ἱστορεῖν λέγουσι, μεγαλύνοντα τοὺς
στρατιώτας.

XXVII. Τὸ μὲν οὖν πλεῖστον μέρος καὶ μαχι-
μώτατον τῶν πολεμίων αὐτοῦ κατεκόπη. Καὶ γὰρ
ἦσαν, ὑπὲρ τοῦ μὴ διασπᾶσθαι τὴν τάξιν, οἱ πρό-
μαχοι μακρὰς ἀλύσει πρὸς ἀλλήλους συνεχόμενοι,
διὰ τῶν ζωστήρων ἀναδεδεμέναις. Τοὺς δὲ φεύγον-
τας ὄσαντες πρὸς τὸ χάρακμα, τραγικωτάτους ἐνε-
τύγγανον πάθεισιν. Αἱ γὰρ γυναῖκες, ἐπὶ τῶν ἀμα-
ξῶν μελανεῖμονες ἐφιστάσας, τοὺς τε φεύγοντας
ἔκτεινον, αἱ μὲν ἄνδρας, αἱ δ' ἀδελφοὺς, αἱ δὲ πα-
τέρας, καὶ τὰ νήπια τῶν τέκνων, ἀπάγχουσαι ταῖς
χερσὶν, ἐρύπιτον ὑπὸ τοὺς τροχοὺς καὶ τοὺς πόδας
τῶν ὑποδύλων· αὐτὰς δ' ἀπέσφαττον. Μίαν δὲ
φασιν ἐξ ἄκρου θυμοῦ κρεμαμένην, τὰ παιδιά τῶν
αὐτῆς σφυρῶν ἀφημμένα βρόχοις ἐκατέρωθεν ἤρτη-
σθαι. Τοὺς δ' ἄνδρας, ἀπορία δένδρων, τοῖς κέ-
ρασι τῶν βοῶν, τοὺς δὲ τοῖς σκέλεσι προσδεῖν τοὺς
αὐτῶν τραχήλους· εἶτα κέντρα προσφέροντας, ἐξαι-
λομένων τῶν βοῶν, ἐφέλκομένους καὶ πατουμένους
ἀπόλλυσθαι. Πλὴν, καίπερ οὕτως αὐτῶν διαφθα-
ρέντων, ἐάλωσαν ὑπὲρ ἕξ μυριάδας· αἱ δὲ τῶν πε-
σόντων ἐλέγοντο δις τοσαῦται γενέσθαι. Τὰ μὲν οὖν
χρήματα διήρπασαν οἱ Μαρίου στρατιῶται, τὰ δὲ
λάφυρα καὶ τὰς σημαίας καὶ τὰς σάλπιγγας εἰς τὸ
Κάτλου στρατόπεδον ἀνενεχθῆναι λέγουσιν· ἧ καὶ
μάλιστα τεκμηρίῳ χρῆσθαι τὸν Κάτλον, ὡς καὶ αὐ-
τὸν ἡ νίκη γένοιτο. Καὶ μέντοι καὶ τοῖς στρατιώ-
ταις, ὡς εἰκεν, ἐμπεσοῦσης ἔριδος, ἠρέθησαν οἶον
δαιτηταὶ πρέσβεις Πανορμιτῶν παρόντες· οὗς οἱ
Κάτλου διὰ τῶν πολεμίων νεκρῶν ἄγοντες, ἐπεδεί-

κινῶντο τοῖς ἑαυτῶν ὑσσοῖς διαπεπαρμένους. Γνώρι-
μοί δ' ἦσαν ὑπὸ γραμμάτων, τοῦνομα τοῦ Κάτλου
παρὰ τὸ ξύλον αὐτῶν ἐγχαράξαντος. Οὐ μὴν ἀλλὰ
τῷ Μαρίῳ προσετίθει τὸ σὺμπαν ἔργον ἢ τε προ-
τέρα νίκη καὶ τὸ πρόσχημα τῆς ἀρχῆς. Μάλιστα
δ' οἱ πολλοὶ κτίστην τε Ρώμης τρίτον ἐκείνον ἀνη-
γόρευον, ὡς οὐχ ἥττονα τοῦ Κελτικοῦ τοῦτον ἀπε-
ωσμένον τὸν κίνδυνον· εὐθυμούμενοί τε μετὰ παλ-
δων καὶ γυναικῶν ἕκαστοι κατ' οἶκον, ἅμα τοῖς
θεοῖς, καὶ Μαρίῳ δεῖπνον καὶ λοιβῆς ἀπῆρχοντο,
καὶ θριαμβεύειν μόνον ἤξιον ἀμφοτέρους τοὺς
θριάμβους. Οὐ μὴν ἐθριάμβευσεν οὕτως, ἀλλὰ
μετὰ τοῦ Κάτλου, μέτριον ἐπὶ τηλικαύταις εὐτυ-
χίαις βουλόμενος παρέχειν ἑαυτόν· ἐτι δὲ καὶ τοὺς
στρατιώτας φοβηθεῖς παρεσκευασμένους, εἰ Κά-
τλος ἀπέργετο τῆς τιμῆς, μὴδ' ἐκείνον ἔαν θρι-
αμβεύειν.

XXVIII. Πέμπτην μὲν οὖν ὑπατείαν διεῖπε·
τῆς δὲ ἕκτης, ὡς οὐδ' εἰς πρώτης, ὠρέγετο, θερα-
πειαῖς τὸν δῆμον ἀναλαμβάνων, καὶ πρὸς χάριν ἐν-
διδούς τοῖς πολλοῖς, οὐ μόνον παρὰ τὸν ὄγκον καὶ
τὸ κοινὸν ἀξίωμα τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν
αὐταῦ φύσιν, ὑγρὸς τις εἶναι βουλόμενος καὶ δημο-
τικὸς, ἥκιστα τοιοῦτος πεφυκώς. Ἀλλ' ἦν, ὡς λέ-
γουσι, πρὸς πολιτείαν καὶ τοὺς ἐν ὄχλοις θορύβους
ὑπὸ φιλοδοξίας ἀτολμώτατος· καὶ τὸ παρὰ τὰς μά-
χας ἀνέκπληκτον καὶ σιᾶσιμον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις
ἀπέλειπεν αὐτόν, ὑπὸ τῶν τυχόντων ἐπαίνων καὶ
ψόγων ἐξιστάμενον. Καίτοι λέγεται Καμερίνων ἄν-
δρας ὁμοῦ χιλλούς, διαπρεπῶς ἀγωνισαμένους ἐν τῷ
πολέμῳ, θωρησάμενος πολιτεία, δοκοῦντος εἶναι του-
του παρανόμου, καὶ τινῶν ἐγκαλούντων, εἰπεῖν, ὅτι
τοῦ νόμου διὰ τὸν τῶν ὄπλων ψόφον οὐ κατακού-
σειεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον ἔοικεν ἐκπλήσσεσθαι
καὶ δεδιέναι τὴν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κραυγὴν. Ἐν
μὲν γε τοῖς ὄπλοις ἀξίωμα καὶ δύναμιν εἶχε, διὰ τὴν
χρείαν· ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ περικλοπτόμενος τὰ πρω-

τῆα, κατέφευγεν ἐπὶ τὴν τῶν πολλῶν εὐνοίαν καὶ
 χάριν, ὑπὲρ τοῦ μέγιστος γενέσθαι, τὸ βέλτιστος
 εἶναι προΐεμενος. Πᾶσι μὲν οὖν προσέκρουε τοῖς ἀρι-
 στοκρατικοῖς, μάλιστα δ' ὀρθῶδων τὸν Μιτέλλον ἡγα-
 422 ριστημένον ὑπ' αὐτοῦ, καὶ φύσει δι' ἀρετὴν ἀλη-
 θῆ πολемоῦντα τοῖς αὐτὰ κατὰ τὸ βέλτιστον ὑποδου-
 μένοις τὰ πλήθη, καὶ πρὸς ἡδονὴν δημαγωγοῦσιν,
 ἐπεβούλευε τῆς πόλεως ἐκβαλεῖν τὸν ἄνδρα. Καὶ
 πρὸς τοῦτο Γλαυκίαν καὶ Σατορνῖνον, ἀνθρώπους
 θρασυτάτους, καὶ πλήθος ἄπορον καὶ θορυβοποιὸν
 ὑπ' αὐτοῖς ἔχοντας, οἰκειωσάμενος, εἰσέφερε νόμους
 δι' αὐτῶν καὶ τὸ στρατιωτικὸν ἐπάρας, κατεμίγνυε
 ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ κατεστasiaζε τὸν Μιτέλλον. Ὡς
 δὲ Ροιτίλιος ἱστορεῖ, τὰ μὲν ἄλλα φιλαλήθης ἀνὴρ
 καὶ χρηστός, ἰδίᾳ δὲ τῷ Μαρῖῳ προσκεκρουκῶς,
 φησὶν, ὡς καὶ τῆς ἑκτῆς εὐτυχῆ ὑπατείας, ἀργύριον
 εἰς τὰς φυλάς καταβαλὼν πολὺ, καὶ πριάμενος τῷ
 Μιτέλλον ἐκκροῦσαι τῆς ἀρχῆς, Οὐαλέριον δὲ Φλάκ-
 κων ὑπῆρέτην μᾶλλον, ἢ συναρχοντα, τῆς ὑπατείας
 λαβεῖν. Οὐδενὶ μὲντοι τῶν πρὸ αὐτοῦ, πλην μόνου
 Κορβίνου Οὐαλερίου, τοσαύτας ὑπατείας ἔδωκεν ὁ
 θεῖμος· ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς τὴν τε-
 λευταίαν ἔτη πέντε καὶ τεσσαράκοντα γενέσθαι λέ-
 γουσι, Μαρῖος δὲ μετὰ τὴν πρώτην τὰς πέντε ἄμην
 μιᾷ τύχῃ διεδραμε.

XXIX. Καὶ μάλιστα περὶ τὴν τελευταίαν ἐφθο-
 ρεῖτο, πολλὰ συνεξαμαρτάνων τοῖς περὶ τὸν Σατορ-
 νῖνον. Ὡς ἦν καὶ ὁ Νωνίου φόνος, ὃν ἀντιπαραγ-
 γέλλοντα δημαρχίαν ἀπέσφαξεν ὁ Σατορνῖνος. Εἴτα
 δημαρχῶν, ἐπῆγε τὸν περὶ τῆς χώρας νόμον, ᾧ προσ-
 εγγράπτο, τὴν συγκλητὸν ὁμοσαι πρᾶσελθούσαν, ἢ
 μὴν ἐμμετεῖν οἷς ἂν ὁ δῆμος ψηφίσαιτα, καὶ πρὸς
 μηδὲν ὑπεναντιώσεσθαι. Τοῦτο τοῦ νόμου τὸ μέρος
 προσποιούμενος ἐν τῇ βουλῇ διώκειν ὁ Μαρῖος, οὐκ
 ἔφη δεῖσθαι τὸν ὄρκον, οὐδ' ἄλλον οἰεσθαι σφρα-
 γούντα. Καὶ γὰρ εἰ μὴ μοχθηρὸς ἦν ὁ νόμος, ὑβρίων
 εἶναι, τὰ τοιαῦτα τὴν βουλήν διδόναι βλαβερά,

ἀλλὰ μὴ πεῖθοι, μηδὲ ἐκούσας. Ταῦτα δ' οὐχ οὕτως φρονῶν ἔλεγεν, ἀλλὰ τῷ Μιτέλλῳ ὑπέρτατην περιτεθειὸς ἄφυκτον. Ἄσιός μὲν γὰρ εἰς ἀρετῆς καὶ θεϊότητος μερίδα τὸ πνεύσασθαι τιθέμενος, λόγον οὐδένα τῶν πρὸς τὴν συγκλητὸν ὁμολογημένων ἔξειν ἐπέλλε. Τὸν δὲ Μιτέλλον εἰδὼς βέβαιον ἄνδρα καὶ τὴν ἀληθεῖαν ἀρχὴν μεγάλης ἀρετῆς κατὰ Πιπταρον ἠγούμενον, ἐβούλετο τῇ πρὸς τὴν συγκλητὸν ἀρνήσει προληφθέντα, καὶ μὴ δεξάμενον τὸν ὕρκον, εἰς ἀνήκεστον ἐμβαλεῖν πρὸς τὸν δῆμον ἔχθραν. "Ὁ καὶ συνέβη. Ἐνὺ γὰρ Μιτέλλου φησάντος μὴ ὁμόσειν, τότε μὲν ἡ βουλὴ διελύθη· μετὰ δ' ἡμέρας ὀλίγας τοῦ Σατορνίνου πρὸς τὸ βῆμα τοὺς συγκλητικοὺς ἀνακαλουμένου, καὶ τὸν ὕρκον ὀμνύειν ἀναγκάζοντος, ὁ Μάριος παραλθὼν, γενομένης σιωπῆς, καὶ πάντων εἰς ἐκείνον ἀνηρημένων, μακρὰ χαιρεῖν φράσας τοῖς ἐν τῇ βουλῇ νεανειυθεῖσιν ἀπὸ φωνῆς, οὐχ οὕτω πλεονεχῶς ἔφη φορεῖν τὸν τράχηλον, ὡς προαποπεινεσθαι καθάπαξ εἰς πρᾶγμα τηλικούτου, ἀλλ' ὀμεισθαι καὶ τῷ νόμῳ πεπειθαρήσειν, εἴπερ ἐστὶ νόμος. Καὶ γὰρ τοῦτο προσέθηκε τὸ σοφόν, ὥσπερ παρακάλυμμα τῆς αἰσχύνης. Ὁ μὲν οὖν δῆμος ἠσθελεὶ ὁμόσαντος, ἀνεκρότησε καὶ κατευφήμησε· τοὺς δ' ἀπίστους κατήφεια δεινὴ καὶ μῖσος ἔσχε τοῦ Μαρίου τῆς μεταβολῆς. Ὁμνύσαν οὖν ἅπαντες ἐφεξῆς, θεδιότες τὸν δῆμον, ἄχρι Μιτέλλου· Μιτέλλος δὲ, καίπερ ἀντιβολούντων καὶ δεσμένων τῶν φίλων ὁμόσαι, καὶ μὴ περιβαλεῖν ἑαυτὸν ἐπιτιμίοις ἀνηκέστοις, ἀ κατὰ τῶν μὴ ὀμνούντων ὁ Σατορνίνος εἰσέφερεν, οὐχ ὑψήκατο τοῦ φρονήματος, οὐδ' ὤμοσεν· ἀλλ' ἐμμένων τῷ ἠθεὶ, καὶ πᾶν παθεῖν δεινὸν ἐπὶ τῷ μηδέῳ αἰσχρὸν ἐργάσασθαι παρεσκευασμένος, ἀπῆλθεν ἐκ τῆς ἀγορᾶς, διαλεγόμενος τοῖς περὶ αὐτὸν, ὡς τὸ κακὸν τι πρᾶξαι φαῦλον εἶη· τὸ δὲ καλὸν μὲν, 425 αἰκινδύνως δὲ, κοινόν· ἴδιον δ' ἄνδρος ἀγαθοῦ τὸ μετὰ κινδύνων τὰ καλὰ πράσσειν. Ἐκ τούτου ψηφίζεται Σατορνίνος ἀποκηρύξαι τοὺς ὑπάτους, ὅπως πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ στήγης εἰσρηγῆται Μιτέλλος· καὶ

τὸ φαυλότατον αὐτοῖς τοῦ πλήθους παρῆν ἑταίμον ἀποκτινύναι τὸν ἄνδρα. Τῶν δὲ βελτίστων περὶ παθούτων καὶ συντρέχόντων πρὸς τὸν Μιτέλλον, οὐκ εἶα στασιάζειν δι' αὐτὸν, ἀλλ' ἀπῆλθεν ἐκ τῆς πόλεως, ἔμφρονι λογισμῷ χρησάμενος. „Ἡ γὰρ ἀμεινόνων (ἔφη) τῶν πραγμάτων γενομένων, καὶ τοῦ δήμου μετανοήσαντος, ἀφίξομαι παρακαλούμενος ἢ μενόντων ὁμίον, ἀπῆλλάχθαι κράτιστον.“ Ἀλλὰ γὰρ ὄσης μὲν ἀπέλαυσεν εὐνοίας παρὰ τὴν φυγὴν καὶ τιμῆς Μιτέλλος; ὃν δὲ τρόπον ἐν Ρόδῳ φιλοσοφῶν δεητήθη, βέλτιον ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γραφομένοις εἰρήσεται.

XXX. Μάριος δὲ τὸν Σατορνῖνον ἀντὶ τῆς ὑπουργίας ταύτης ἐπὶ πᾶν προΐοντα τόλμης καὶ δυναμείως περιορᾶν ἀναγκαζόμενος, ἔλαθεν οὐκ ἀνεκτὸν ἀπεργασάμενος κακόν, ἀλλ' ἀντικρὺς ὄπλοις καὶ σφαγαῖς ἐπὶ τυραννίδι καὶ πολιτείας ἀνατροπῇ πορευόμενος. Αἰδούμενος δὲ τοὺς κράτιστους, θεραπεύων δὲ τοὺς πολλοὺς, ἔργον ἀνελεύθερον ἐσχάτως ὑπέμεινε καὶ παλλμβολον. Ἐλθόντων γὰρ ὡς αὐτὸν ὑπὸ νύκτα τῶν πρώτων ἀνδρῶν, καὶ παρακαλούντων ἐπὶ τὸν Σατορνῖνον, ἐτέρους θύραις ἐκείνον ὑπέδειξαιτο, τούτων ἀγνοούντων· εἶτα πρόφασιν λέγων πρὸς ἀμφοτέρους κοιλίας διάρροϊαν, νῦν μὲν ὡς τούτους, νῦν δ' ὡς ἐκείνον ἐπὶ τῆς οἰκίας ἀνα μέρος διατρέχων, συνέκρουε καὶ παρώξυνεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς βουλῆς καὶ τῶν ἰππέων συνισταμένων καὶ ἀγανακτούντων, ἐξήνεγκεν εἰς ἀγορὰν τὰ ὄπλα, καὶ καταδιωχθέντας αὐτοὺς εἰς τὸ Καπετώλιον, εἶλε δίψει τοὺς γὰρ ὄχετοὺς ἀπέκοψεν. Οἱ δ' ἀπειπόντες ἐκείνον ἐκάλουν, καὶ παρέδωκαν σφᾶς αὐτοὺς διὰ τῆς λεγομένης δημοσίας πίστεως. Ἐπεὶ δὲ παντοῖος γενομένος ὑπὲρ τοῦ σῶσαι τοὺς ἄνδρας, οὐδὲν ὤνησεν, ἀλλὰ κατιόντες εἰς ἀγορὰν ἀνηρέθησαν, ἐκ τούτου τοῖς τε δυνατοῖς ἅμα καὶ τῷ δήμῳ προσκεκρουκῶς, τιμητείας παραπεσοῦσης, ἐπίδοξος ὢν, οὐ μετῆλθεν, ἀλλ' εἶασεν ἐτέρους ὑποδειστέρους αἰρεθῆναι, δεδωκῶς

ἐπαυχεῖν. Ἄλλως δ' αὐτὸς ἐκαλλωπίζετο πολλοῖς μὴ θέλειν ἀπεχθάνεσθαι, τοὺς βίους αὐτῶν καὶ τὴ ἤθη πικρῶς ἐξετάζων.

XXXI. Δόγματος δ' εἰσφερομένου Μιέτλλον ἀπὸ τῆς φυγῆς ἀνακαλιῶσθαι, πολλὰ καὶ διὰ λόγων καὶ δι' ἔργον μάτην ἐναντιωθεὶς, τέλος ἀπέειπε καὶ δεξαμένου τὴν γνώμην τοῦ δήμου προθύμως, οὐχ ὑπομένειν κατερχόμενον ἰδεῖν τὸν Μιέτλλον, ἐξέπλευσεν εἰς Καππαδοκίαν καὶ Γαλατίαν, λόγῳ μὲν ἀπαδώσων ἄς εὐξάτο τῇ μητρὶ τῶν θεῶν θυσίας, ἐτέρων δὲ τῆς ἀποδημίας ἔχων ὑπόθεσιν, λανθάνουσαν τοὺς πολλοὺς. Ἀφυῆς γὰρ ὢν πρὸς εἰρήνην καὶ ἀπολίτευτος, ἠϋξημένος δὲ τοῖς πολέμοις, εἶτα κατὰ μικρὸν αὐθις ὑπ' ἀργίας καὶ ησυχίας ἀπομαραίνεσθαι τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν δόξαν οἰόμενος, ἐζητεῖ καινῶν πραγμάτων ἀρχάς. Ἡλπίζε γὰρ, τοὺς βασιλεῖς συνταράξας, καὶ Μιθριδάτην, ἐπίδοξον ὄντια πολεμήσειν, ἀναστήσας καὶ παροξύνσας, εὐθύς ἐπ' αὐτὸν ἡγεμῶν αἰρεθῆσεσθαι, καὶ νέων μὲν τὴν πόλιν Θριάμβων, σκυλῶν δὲ Ποντικῶν καὶ πλοῦτου βασιλικοῦ τὸν οἶκον ἐμπλήσειν. Διὸ καὶ Μιθριδάταν πάσῃ χρησαμένου θεραπείᾳ καὶ τιμῇ πρὸς αὐτὸν, οὐ καμφθεὶς, οὐδ' ὑπέλκας, ἀλλ' εἶπον, „Ἡ μείζων, ὦ βασιλεῦ, πειρῶ δύνασθαι Ῥωμαίων, ἣ ποιεῖ σιωπῇ τὸ προστασσόμενον,“ ἐξέπληξεν αὐτὸν, ὡς φήμης μὲν πολλὰκις, παρῆσias δὲ τότε πρῶτον ἀκούσαντα Ῥωμαϊκῆς.

XXXII. Ἐπανελθὼν δ' εἰς Ῥώμην, οἰκίαν ἰδεύματο τῆς ἀγορᾶς πλησίον, εἶτε, ὡς αὐτὸς ἔλεγε, τοὺς θεραπεύοντις αὐτὸν ἐνοχλεῖσθαι μὴ βουλό- 424 μινος μακρὰν βαδίζοντις, εἶτε τοῦτ' αἴτιον οἰόμενος εἶναι τοῦ μὴ πλείονας ἄλλων ἐπὶ θύρας αὐτοῦ φοιτᾶν. Τὸ δ' οὐκ ἦν ἄρα τοιοῦτον· ἀλλ' ὁμιλίας χάριτι καὶ πολιτικαῖς χρεῖαις ἐτέρων λειπόμενος, ὥσπερ ὄργανον πολεμικὸν ἐπ' εἰρήνης παρημελεῖτο. Καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις ἤττον ἤχθετο παρευδοκιμούμενος, σφόδρα δ' αὐτὸν ἠνία Σύλλας, ἐκ τοῦ πρὸς ἐκείνον αὐξανόμενος φθόνου τῶν δυνατῶν, καὶ τὰς πρὸς

ἐκείνων θαύσασθαι τὴν ἀρχὴν πολιτείας πόδιοντος. Ἐπεὶ δὲ καὶ Βούκος ἢ Νάμας, σύμμαχος Ῥωμαίων ἀναγεγραμμένος, ἔστησεν ἐν Καπετωλῷ Νίκας τροπαιοφόρους, καὶ παρ' αὐταῖς ἐν εἰσῶσι χρυσαῖς ἰσχυροφάν ἐγκλιβεύμενον ὑπ' αὐτοῦ Σύλλαν, τοῦτ' ἐξέστησεν ὄραγῃ καὶ φιλονεικίᾳ Μάριον, ὡς Σύλλαν περισπῶντος εἰς ἑαυτὸν τὰ ἔργα, καὶ παρεμφερέστα βία τὰ ἀναθήματα καταβάλλειν. Ἀντεφιλονεικεῖ δὲ Σύλλαν, καὶ τὴν στάσιν, ὅσον οὐκ αὖ φερόμενην εἰς μέσσην, ἐπέσχευ ὡς συμμαχικός πόλεμος ἐξαίφνης ἐπὶ τὴν πόλιν ἀναφθαγεῖς. Τὰ γὰρ μαχιμώτατα τῶν Ἰταλικῶν ἔθνεων καὶ πολυάνθρωπά τε κατὰ τῆς Ῥώμης συνίστησαν, καὶ μικρὸν εἰδέσαν συγγείαι τὴν ἡγεμονίαν, οὐ μόνον ὄπλας ἐφόρουν καὶ σώμασιν, ἀλλὰ καὶ τόλμας στρατηγῶν καὶ δεινότηας χρησάμενα θαυμασταῖς καὶ ἀντιπαλαῖς.

XXXIII. Οὗτος ὁ πόλεμος, τοῖς παθίσι κοινὸς γενόμενος, καὶ ταῖς τύχαις πολυτροπώτατος, ὡς Σύλλαν προσέθηκε δόξης καὶ δυνάμεως, τοσοῦτον ἀφείλε Μαρῖον. Βραδύς γὰρ ἐφάνη ταῖς ἐπιβολαῖς, ὄντου τε περὶ πάντα καὶ μελλήσας ὑπόπλεως, εἴτε τοῦ γήραος τὸ δραστήσιον ἐκίνο καὶ θερμὸν ἐν αὐτῷ κατασθενύντος, (ἐξηκοστὸν γὰρ ἦδη καὶ πέντετος ἔτος ὑπερέβαλλεν) εἴτε, ὡς αὐτὸς εἶπε, περὶ κενῶν γεγονώς νοσηθῆς, καὶ σώματι δύσεργος ὢν, ὑπέμενε παρὰ δύναμιν αἰσχύνῃ τὰς στρατείας. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τότε μάχῃ τε μεγάλῃ νικήσας, ἐξαπισχλίους ἀνέκλι τῶν πολεμίων, καὶ λαβὴν οὐδαμῇ παρέσχεν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ περὶ ταφρονομαγὸς ἠέρεσχετο, καὶ γλευαζόμενος καὶ καλούμενος οὐ παρῶν ξυνῆθη. Λέγεται δὲ Πουπεδίου Σίλωνος, ὃς μάλιστα εἶχε τῶν πολεμίων ἀξίωμα καὶ δύναμιν, εἰπόντος πρὸς αὐτὸν, „Εἰ μέγας εἶ στρατηγός, ὡς Μάριε, διαγωνίσαι καταβάς,“ ἀποκρίνυσθαι „Σὺ μὲν οὐκ εἶ μέγας εἶ στρατηγός, ἀνάγκασόν με διαγωνίσασθαι μὴ βουλόμενον.“ Πάλιν δὲ ποτε, τῶν μὲν πολεμίων καιρὸν ἐπιχειρήσεως παραδιδόντων, τῶν δὲ Ῥω-

μαίων ἀποθειλιασάντων, ὡς ἀνεχώρησαν ἀμφοτέροι, συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν τοὺς στρατιώτας, „ Ἀπορῶ (φησί) πότερον εἶπω τοὺς πολεμίους ἀνανδροτέρους, ἢ ὑμᾶς. Οὐτε γὰρ ἐκεῖνοι τὸν νῶτον ὑμῶν, οὔτε ὑμεῖς ἐκείνων τὰ ἴσθια ἰδεῖν ἐδυνήθητε.“ Τέλος δ' ἀφῆκε τὴν στρατηγίαν, ὡς ἐξαδυνατιῶν τῷ σώματι διὰ τὴν ἀσθένειαν.

XXXIV. Ἐπεὶ δ' ἤδη, τῶν Ἰταλικῶν ἐγκεκλι-
κόντων, ἐμνηστεύοντο πολλοὶ τὸν Μιθριδατικὸν πόλε-
μον ἐν Ῥώμῃ διὰ τῶν δημαγωγῶν, παρὰ πάσαν ἐλ-
πίδα. Σουλπίκιος δῆμαρχος, ἀνὴρ θρασύτατος, πα-
ραγαγὼν Μάριον ἀπεδείκνυεν ἀνθύπατον στρατηγὸν
ἐπὶ Μιθριδατικῇ. Καὶ ὁ δῆμος διεστῆ, τῶν μὲν αἰ-
ρουμένων τὰ Μαρίου, τῶν δὲ Σύλλαν καλούντων,
καὶ τὸν Μάριον ἐπὶ θεῖμα κελυθόντων εἰς Βαίας
βαδίζειν, καὶ τὸ αἶμα θεραπεύειν, ὑπὸ τε γῆρας
καὶ ὀνυμάτων ἀπειρηκός, ὡς αὐτὸς ἔλεγε. Καὶ γὰρ
ἦν ἐκεῖ περὶ Μισήνους τῷ Μαρῶ πολυτελής οἰκία,
τροφᾶς ἔχουσα καὶ διαίτας θηλυτέρας, ἢ κατ' ἄν-
δρα πολέμων τοσοῦτων καὶ στρατειῶν αὐτουργόν.
Ταύτην λέγεται μυριάδων ἑπτὰ ἡμίσιος Κορνηλία
πρίασθαι· χρόνου δ' οὐ πᾶν πολλοῦ διαγενομένου,
Λεύκιος Λούκουλλος ἀνεῖται μυριάδων πεντήκοντα 425
καὶ διακοσίων. Οὕτως ταχέως ἀνέδραμεν ἡ πολυτέ-
λεια, καὶ τοσαύτην ἐπίδοσιν τὰ πράγματα πρὸς τρο-
φήν ἔλαβεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ Μάριος, φιλοτιμίᾳ πάνυ
καὶ μεираκιωδῶς ἀποτριβόμενος τὸ γῆρας καὶ τὴν
ἀσθένειαν, ἰσημέραι κατέβαιγεν εἰς τὸ πέδιον, καὶ
μετὰ τῶν νεανίσκων γυμναζόμενος, ἐπέδεικνε τὸ
σῶμα κούφον μὲν ἐν ὀπλοῖς, ἐποχον δὲ ταῖς ἵππα-
σίαις, καίπερ οὐκ εὐσταλῆς γεγονώς ἐν γῆρα τὸν
ὄγκον, ἀλλ' εἰς σάρκα περιπληθῆ καὶ βαρείαν ἐν-
δεδωκώς. Ἐπίοις μὲν οὖν ἤρθεκε ταῦτα πράττων,
καὶ κατιόντες ἐθεώοντο τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ καὶ τὰς
ἐμίλλας· τοῖς δὲ βελτίστοις ὀρώσιν οἰκτιρίζειν ἐπήκει
τὴν πλεονεξίαν, καὶ τὴν φιλοδοξίαν, ὅτι πλουσιώτα-
τος ἐκ πένητος, καὶ μέγιστος ἐκ μικροῦ γεγονώς, ὄρον

αἱ κ' οἶδεν εὐτυχίας, οὐδὲ θαυμάζομενος ἀγαπᾷ καὶ ἀπολαίων ἐν ἡσυχίᾳ τῶν παρόντων, ἀλλ', ὡς περ ἐν-
θεῖς ἀπάντων, εἰς Καππαδοκίαν καὶ τὸν Εὐξείνιον
Πόντον ἄρας ἐκ θριάμβων καὶ δόξης ἐκφέρει τοσοῦ-
τον γῆρας, Ἀρχελάφῃ καὶ Νεοπτολίμῳ, τοῖς Μιθρι-
δάτου σατραπείαις, διαμυχοῦμενος. Αἱ δὲ πρὸς ταῦτα
τοῦ Μαρίου δικαιολογίαι παντάπασιν ἐφαίνοντο λη-
ροῦδεις· ἔφη γὰρ ἐθέλειν τὸν υἱὸν ἀσκήσαι παρῶν
αὐτὸς ἐπὶ στρατείας.

XXXV. Ταῦτα τὴν πόλιν, ἐκ πολλῶν χρόνων
ὑπουλον γεγενημένην καὶ νοσοῦσαν, ἀνέροηξεν, εὐ-
φρέστατον εὐρόντος ὄργανον Μαρίου πρὸς τὸν κοι-
νὸν ὄλεθρον τὸ Σουλπίκιου θράσος· ὅς διὰ τὰλλα
πάντα θαυμάζων καὶ ζηλῶν τὸν Σατορνῖνον, αἰτολ-
μῖαν ἐπεκάλει τοῖς πολιτεύμασιν αὐτοῦ καὶ μέλλησιν.
Αὐτὸς δὲ μὴ μέλλων, ἑκακοσίους μὲν εἶχε περὶ αὐτὸν
τῶν ἱππικῶν, οἷαν δορυφόρους, καὶ τούτους ἀντι-
σὺγκλητον ἀνόμαζεν. Ἐπελθὼν δὲ μεθ' ὀπλῶν ἐκ-
κλησιαζοῦσι τοῖς ὑπάτοις, τοῦ μὲν ἑτέρου, φυγόντος
ἐξ ἀγορᾶς, τὸν υἱὸν ἐγκαταλαβὼν ἀπέσκαψε. Σύλλας
δὲ παρὰ τὴν οἰκίαν τοῦ Μαρίου διωκόμενος, οὐδενὸς
ἂν προσδοκῆσαντος, εἰσέπεσε καὶ τοὺς μὲν διώκον-
τας ἐλυθε δρόμῳ παρενεχθέντας, ὑπ' αὐτοῦ δὲ Μα-
ρίου λέγεται κατὰ θύρας ἑτέρας ἀσφαλῶς ἀποπεμ-
φθεῖς διεκπεσεῖν εἰς τὸ στρατοπεδον. Αὐτὸς δὲ Σὺλ-
λας ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν οὐ φησι καταφυγεῖν πρὸς
τὸν Μάριον, ἀλλ' ἀπαχθῆναι βουλευσόμενος ὑπὲρ
ῶν Σουλπίκιος ἠνάγκαζεν αὐτὸν ἀκοντα ψηφίσασθαι,
περισχῶν ἐκ κύκλῳ ξίφεσι γυμνοῖς, καὶ συνελάσας
πρὸς τὸν Μάριον· ἄχρις οὐ προελθὼν ἐκεῖθεν εἰς
ἀγορὰν, ὡς ἡξίουν ἐκεῖνοι, τὰς ἀπραξίας ἔλυσε. Γε-
νομένων δὲ τούτων, ὃ τε Σουλπίκιος ἤδη κρατῶν
ἐπεχειροτόνησε τῷ Μαρίῳ τὴν στρατηγίαν· ὃ τε
Μάριος ἐν παρασκευῇ τῆς ἐξόδου καθεισότηκει, καὶ
δύο χιλιάσχοις ἐξέπεμψε παραληψομένους τὸ Σύλλα
στρατεύμα. Σύλλας δὲ τοὺς στρατιώτας παροξύνας
ἔσαν δὲ τρισμυρίων ἱππεῖς καὶ πέντακισχιλίων οὐ

μείους δόλιζαι) προήγαγεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην. Τοὺς δὲ χιλιάρχους, οὓς ἐπέμψε Μάριος, προσπεισόντες οἱ στρατιῶται διέφθειραν. Πολλοὺς δὲ καὶ Μάριος ἐν Ῥώμῃ τῶν Σύλλα φίλων ἀνῆρκει, καὶ δούλοις ἐλευθερίαν ἐκήρυττεν ἐπὶ συμμαχίᾳ. Λέγονται δὲ τρεῖς μόνοι προσγενέσθαι. Μικρὰ δ' ἀντιστάς εἰσελάσαντο τῷ Σύλλᾳ, καὶ ταχέως ἐκβιασθεῖς, ἔφυγε. Τῶν δὲ περὶ αὐτὸν, ὡς πρῶτον ἐξέπεσε τῆς πόλεως, διασπαρέντων, σκότους ὄντος, εἰς τι τῶν ἰπαιλίων αὐτοῦ, Σολώνιον, κατέφυγε. Καὶ τὸν μὲν υἱὸν ἐπέμψεν, ἐκ τῶν Μουκίου τοῦ πενθεροῦ χωρίων, οὐ μακρὰν ὄντων, τὰ ἐπιτήδεια ληψόμενον· αὐτὸς δὲ καταβάς εἰς Ῥατίαν, φίλου τινὸς Νουμικίου πλοῖον αὐτῷ παρασκευάσαντος, οὐκ ἀναμείνας τὸν υἱόν, ἀλλὰ Γράνιον ἔχων μεθ' αὐτοῦ τὸν πρόγονον, ἐξέπλευ- 426 σεν. Ὁ δὲ νεανίας, ὡς ἦλθεν εἰς τὰ χωρία τοῦ Μουκίου, καὶ λαμβάνων τι καὶ σκευαζόμενος, ἡμέρας καταλαβούσης, οὐ παντάπασι τοὺς πολεμίους διέλαθεν, ἀλλ' ἦλθον ἱππεῖς ἐλαίνοντες καθ' ὑπὸ ναιαν ἐπὶ τὸν τόπον· οὓς ἂ τῶν ἀγρῶν ἐπιμελήτης προΐδόμενος, ἔκρυψε τὸν Μάριον ἐν ἀμαξῇ αὐάμους ἀγούση, καὶ βούς ὑποζεύξας, ἀπήντα τρεῖς ἱππεύσιν, εἰς πόλιν ἐλαύνων τὴν ἀμαξάν. Οὕτω δὴ πρὸς τὴν οἰκίαν τῆς γυναικὸς ὁ Μάριος διακομισθεῖς, καὶ λαβῶν, ὅσων ἔδειτο, νυκτὸς ἐπὶ θαλάσσαν ἦκε, καὶ νεὸς ἐπιβάς εἰς Λιβύην πλεύσας ἀπέπερασεν.

XXXVI. Ὁ δὲ πρεσβύτερος Μάριος, ὡς ἀνήχθη, πνεύματι φορῶν κομιζόμενος παρὰ τὴν Ἰταλίαν, ἐφοβήθη Γεμίσιον τινα τῶν ἐν Ταρρακίῃ δυνατῶν, ἐχθρὸν αὐτοῦ, καὶ ταῖς ναύταις προέειπεν εἰργεσθαι Ταρρακίης. Οἱ δ' ἐβούλοντο μὲν αὐτῷ χαρίζεσθαι, τοῦ δὲ πνεύματος εἰς πλάγιον μεθίσταμενον, καὶ κλύδωνα καταγοντος πολλῶν, οὔτε τὸ πορθημῖον ἰδοῦναι περικλιζόμενον ἀνθέξειν, τοῦ τε Μαρίου δυσφοροῦντος καὶ κακῶς ἔχοντος ὑπὸ ναυτίας, μάλιστα ἀντιλαμβάνονται τῶν περὶ τὸ Κίρκαιον αἰγιαλῶν. Τῶν

δὲ χειμῶνος ἀνξάνομένου, καὶ τῶν στίων ἐπιλειπόντων, ἐκβάντες, ἐπλάζοντο πρὸς οὐδένα σκοπὸν, ἀλλ' οἶα συμβαίνει ταῖς μεγάλαις ἀπορίαις, αἶψά φεύγειν ἐκ τοῦ παρόντος ὡς χαλεπωτάτου, καὶ τὰς ἐλπίδας ἔχειν ἐν τοῖς ἀσέλοισι. Ἐπεὶ πόλεμια μὲν ἐκείνοισι ἢ γῆ, πόλεμια δὲ ἢ θάλασσα, φοβερὸν δ' ἦν ἀνθρώποις περιπεσεῖν, φοβερὸν δὲ καὶ μὴ περιπεσεῖν θεῶν ἐνδειαν τῶν ἀναγκαίων. Οὐ μὴν ἀλλ' ὄψε που βωτῆρσιν ὀλίγοις ἐντυγχάνουσιν, οἱ δοῦναι μὲν οὐδὲν ἔσχον αὐτοῖς δεομένοις, γνωρίσασκες δὲ τὸν Μάριον, ἐκέλευον ἀπαλλάττεσθαι τὴν ταχίστην· ὀλίγον γὰρ ἔμπροσθεν αὐτόθι κατὰ ζήτησιν αὐτοῦ συχνοῦς ἐπιπείας ὀφθῆναι διεξελάνθοντας. Ἐν παντὶ δὴ γενοῦς ἀπορίας, μάλιστα δὲ νησιεῖα τῶν περὶ αὐτὸν ἀπαγορευόντων, τότε μὲν ἐκτραπόμενος τῆς ὁδοῦ, καὶ κατάβαλὼν ἑαυτὸν εἰς ὕλην βαθεῖαν, ἐπιπόνως διενυκτέρευσε. Τῇ δ' ὑστεραία συνηγμένος ὑπ' ἐνδειας, καὶ τῷ σώματι, πρὶν ἐκλελυθῆαι παντάπασι, χρήσασθαι βουλομένος, ἐχώρει παρὰ τὸν αἰγιαλὸν, ἐπιταρσύνων τοὺς ἐπομένους, καὶ δεόμενος μὴ προσηκοῦμαι τῆς τελευταίας ἐλπίδος, ἐφ' ἣν ἑαυτὸν φυλάττει μαντεύμασι παλαίοις πιστεύων. Νέος γὰρ ὢν ἔτι παντελῶς, καὶ διατρέβων κατ' ἀγρὸν, ὑποδέξασθαι τῷ ἱματίῳ καταφερομένην αἰετοῦ νεοττίαν, ἑπτὰ νεοττοῦς ἔχουσαν. Ἰδόντας δὲ τοὺς γονεῖς καὶ θαυμάσαντας διαπυθάνεσθαι τῶν μαντεῶν· τοὺς δ' εἰπεῖν, ὡς ἐπιφανέστατος ἀνθρώπων ἔσοιτο, καὶ τὴν μεγίστην ἡγεμονίαν καὶ ἀρχὴν ἐπτάκις αὐτὸν λαβεῖν ἀναγκαῖον εἶη. Ταῦτα οἱ μὲν ἀληθῶς τῷ Μαρίῳ συντυχεῖν οὕτω λέγουσιν· οἱ δὲ τοὺς τότε καὶ παρὰ τὴν ἄλλην φυγὴν ἀκούσαντας αὐτοῦ καὶ πιστεύσαντας, ἀναγραφῆαι πρᾶγμα κομιδῇ μυθῶδες. Αἰετὸς γὰρ οὐ τίθει πλείονα τοῖν δυοῖν· ἀλλὰ καὶ Μουσαῖον ἐψεῦσθαι λέγουσιν, εἰπόντα περὶ τοῦ αἰετοῦ,

Ὅς τρία μὲν τίθει, δύο δ' ἐκλείπει, ἔν δ' αἰετὸς γίγεται.

Τὸ μέντοι πολλάκις ἐν τῇ φυγῇ καὶ ταῖς ἐσχάταις

ἀπορίας Μάριον εἰπεῖν, ὡς ἄχρις ἑβδόμης ὑπατείας
 πρόεισιν, ὁμολογουμένον ἔστιν.

XXXVII. Ἦδη δὲ Μινιούρνης, πόλεως Ἰτα-
 λικῆς, ὅσον εἴκοσι σταδίων ἀπέχοντες, ὄρῳσιν ἰππέων
 ἴλην πρόσωθεν ἐλαύνοντας ἐπὶ αὐτοὺς, καὶ κατὰ τὴν
 γῆν ὀλκάδας δύο φερομένας. Ὡς οὖν ἕκαστος ποδῶν
 εἶχε καὶ ὄψεως, καταδραμόντες ἐπὶ τὴν θάλασσαν,
 καὶ καταβαλόντες ἑαυτοὺς προσενήχοντα ταῖς ναυσὶ.
 Καὶ λαβόμενοι τῆς ἑτέρας οἱ περὶ τὸν Γράνιον, ἀπε-
 πέρασαν εἰς τὴν ἀντικρὺ νῆσον, ἣ Αἰναρία καλεῖται.
 αὐτὸν δὲ Μάριον, βαρὺν ὄντα τῷ σώματι καὶ δυσ-
 μεταχείριστον, οἰκείται δύο μόλις καὶ χαλεπῶς ὑπὲρ 427
 τῆς θαλάσσης ἔξαραντες, εἰς τὴν εἰέραν ἔθεντο ναῦν,
 ἥδη τῶν ἰππέων ἐφεστῶτων, καὶ διακελευομένων ἀπὸ
 γῆς τοῖς ναύταις καταγεῖν τὸ πλοῖον, ἢ τὸν Μάριον
 ἐκβαλόντας, αὐτοὺς ἀποπλεῖν, ὅποι χρῆζοιεν. Ἰμε-
 τεύαντος δὲ τοῦ Μαρίου καὶ θακρύνοντος, οἱ κύριοι
 τῆς ὀλκάδος ἐν ὀλίγῳ πολλὰς ἐπὶ ἀμφότερα τῆς
 γνώμης τροπὰς λαβόντες, ὅμως ἀπεκρίναντο τοῖς
 ἰππεῦσι μὴ προῖσθαι τὸν Μάριον. Ἐκείνων δὲ πρὸς
 ὄργην ἀπελασάντων, αὐθις ἐτέρων γενόμενοι λογι-
 σμῶν, κατεφέρθητο πρὸς τὴν γῆν καὶ περὶ τὰς ἐκ-
 βολὰς τοῦ Λίριος ποταμοῦ, διαχυσιν λίμνωδῃ λαμ-
 βάνοντος, ἀγκύρας βαλομένοι, παρεκάλουν αὐτὸν ἐκ-
 βῆναι, καὶ τροφὴν ἐπὶ γῆς λαβεῖν, καὶ τὸ σῶμα θε-
 ραπεῦσαι κεκακωμένων, ἄχρις οὗ φορὰ γένηται.
 γίγνεσθαι δὲ τὴν εἰωθυῖαν ὥραν, τοῦ πελαγίου μα-
 ραινομένου, καὶ τῶν ἑλῶν αὐραν ἀναδιδόντων ἐπι-
 εικῶς διαρκῆ. Ταῦτα πεισθεὶς ὁ Μάριος ἔπραττε,
 καὶ τῶν ναυτῶν ἐξελομένων αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν, κα-
 τακλινεὶς ἐν τινὶ πόδι, πορρώτατω τοῦ μέλλοντος εἶχε
 τὴν διάνοιαν. Οἱ δ' εὐθύς ἐπιβάντες ἐπὶ τὴν ναῦν,
 καὶ τὰς ἀγκύρας ἀναλαβόντες, ἔφευγαν, ὡς οὔτε
 καλὸν ὄν ἐκδοῦναι τὸν Μάριον αὐτοῖς, οὔτε σωθεῖν
 ἀσφαλές. Οὕτω δὲ πάντων ἔρημος ἀπολειφθεὶς,
 πολὺν μὲν χρόνον ἀναυδος ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἔκειτο,
 μόλις δὲ πῶς ἀναλαβὼν ἑαυτὸν ἐπορεύετο τελασιπῶ-
 ρος ἀνοδίαις· καὶ διεξελθὼν ἔλη βαθεῖα, καὶ ἐκ-

φρους ὕδατος καὶ πηλοῦ γεμούσας, ἐπιτιγχνάνει καλύβη λιμνουργοῦ γέροντος, ὃν περιπεσὼν ἰκέτευε γενέσθαι σωτήρα καὶ βοηθὸν ἄνδρος, εἰ διαφύγοι τὰ παρόντα, μέλλοντας ἑλπίδων ἀμοιβὰς ἀποδώσοντας. Ὁ δ' ἄνθρωπος, εἴτε πάλαι γινώσκων, εἴτε πρὸς τὴν ὄψιν ὡς κρείττονα θαυμάσας, ἀναπαύσασθαι μὲν ἔφη δεομένῳ τὸ σκηνῶδιον ἔξαρκεῖν· εἰ δέ τινας ὑποφεύγων πλάζοιτο, κρύψειν αὐτὸν ἐν τόπῳ μᾶλλον ἡσυχίαν ἔχοντι. Τοῦ δὲ Μαρίου δεηθέντος οὕτω ποιεῖν, ἀγαγὼν αὐτὸν εἰς τὸ ἔλος, καὶ πιῆξαι κελεύσας ἐν χωρίῳ κολῶ παρὰ τὸν ποταμὸν, ἐπέβαλε τῶν τε καλάμων πολλοὺς, καὶ τῆς ἄλλης ἐπιφέρων ὕλης, ὄση κούφη καὶ περιπέσειεν ἀβλαβῶς δυναμένη.

XXXVIII. Χρόνου δ' οὐ πολλοῦ διαγενομένου, ψόφος αὐτῶ καὶ θόρυβος ἀπὸ τῆς καλύβης προσέπισεν. Ὁ γὰρ Γεμίνιος ἐκ Ταρράκινης ἐπεμψε πολλοὺς ἐπὶ τὴν δίωξιν. Ὡν ἔνιοι κατὰ τύχην ἐκεῖ προσελθόντες, ἐξεφόβουν καὶ καταβῶν τοῦ γέροντος, ὡς ὑποδεξαμένου καὶ κατακρύπτοντος πολέμιον Ρωμαίων. Ἐξαναστάς οὖν ὁ Μάριος, καὶ ἀποδυσάμενος, καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς τὴν λίμνην, ὕδωρ παχὺ καὶ τελματῶδες ἔχουσαν. Ὅθεν οὐ διέλαθε τοὺς ζητούντας, ἀλλ' ἀνασπασθεῖς βορβόρου κατάπλεως καὶ γυμνός, εἰς Μιντούρναις ἀνήχθη, καὶ παρεδόθη τοῖς ἄρχουσι. Ἦν γὰρ εἰς ἀπασαν ἤδη πόλιν ἔξενηγεμένον παράγγελμα περὶ τοῦ Μαρίου, δημοσίῃ διώκειν καὶ κτείνειν τοὺς λαβόντας. Ὅμως δὲ βουλεύσασθαι πρότερον ἔδοκε τοῖς ἄρχουσι· καὶ κατετίθενται τὸν Μάριον εἰς αἰκίαν Φαννίας γυναικὸς, οὐκ εὐμενῶς δοκούσης ἔχειν πρὸς αὐτὸν ἐξ αἰτίας παλαιᾶς. Ἦν γὰρ ἀνὴρ τῇ Φαννίᾳ Τίνκιος τοῦτου διασταῖρα τὴν φερρὴν ἀπήγει λαμπρῶν ὄψων. Ὁ δὲ μοιχείαν ἐνεκάλει καὶ γίνεται Μάριος, ὑπατεύων τὸ ἔκτον, δικαστής. Ἐπεὶ δὲ, τῆς δίκης λεγομένης, ἐφαίνετο καὶ τὴν Φαννίαν ἀκόλαστον γεγονέναι, καὶ τὸν ἄνδρα τοιαύτην εἰδὸτα λαβεῖν καὶ

συμβιῶσαι πολὺν χρόνον, ἀμφοτέρους δυσχεράνας, τὸν μὲν ἄνδρα τὴν φερτὴν ἐκέλευσεν ἀποδοῦναι, τῆς δὲ γυναῖκος, ἀτιμίας ἕνεκα, τῇ καταδίκῃ χαλκοῖς τέσσαρας προσετίμησεν. Οὐ μὴν ἢ γε Φαννία τότε πάθος γυναικὸς ἠδικημένης ἔλαβεν, ἀλλ', ὡς εἶδε τὸν Μάριον, πορροταταῖα γενομένη τοῦ μνησικακεῖν, ἐκ τῶν παρόντων ἐπεμελεῖτο, καὶ παρεθάρρυνεν αὐτόν. Ὁ δὲ κακίην ἐπήγει καὶ θαρρῆν ἐφοσκε· σημείον γὰρ αὐτῷ γεγονέναι χρηστόν. Ἦν δὲ τοιοῦτον. Ὡς ἀγόμενος πρὸς τῇ οἰκίᾳ τῆς Φαννίας ἐγγόνει, τῶν θυρῶν ανοιχθεισῶν, ὄνος ἐνδοθεν ἔχωρει δρόμῳ πτόμενος ἀπὸ κρήνης ἐγγυὸς ἀπορρέουσας. Προσβλέψας δὲ τῷ Μαρίῳ λαμυρόν τι καὶ γεγηθὸς, ἔστη πρῶτον ἐναντίον, εἶτα φωνὴν ἀφήκε λαμπράν, καὶ παρεσκίρτησε παρ' αὐτὸν ὑπὸ γαυρότητος. Ἐξ οὐ συμβαλῶν ὁ Μάριος, ἔφασκεν, ὡς διὰ θαλάσσης αὐτῷ μᾶλλον, ἢ διὰ γῆς, ὑποδείκνυσι σωτηρίαν τὸ δαιμόνιον· τὸν γὰρ ὄνον οὐ προσέχοντα τῇ ξηρᾷ τροφῇ πρὸς τὸ ὕδωρ αἰ' αὐτοῦ τραπέσθαι. Ταῦτα διαλεχθεὶς τῇ Φαννίᾳ, καθ' αὐτὸν ἀνεπαύετο, τὴν θύραν τοῦ δωματίου προσθεῖναι κελύσας.

XXXIX. Βουλευομένοις δὲ τοῖς ἄρχουσι καὶ συνίδροισι τῶν Μιντουρνησιῶν, ἔδοξε μὴ μέλλειν, ἀλλὰ διαχρήσασθαι τὸν ἄνδρα. Καὶ τῶν μὲν πολιτῶν οὐδεὶς ὑπέστη τὸ ἔργον, ἱππεὺς δὲ, Γαλάτης τὸ γένος, ἢ Κίμβρος (ἀμφοτέρως γὰρ ἱστορεῖται), λαβὼν ξίφος, ἐπεισῆλθεν αὐτῷ. Τοῦ δ' αἰκήματος, ἐν ᾧ ἔτυχε μέρει κατακείμενος, οὐ πάνυ λαμπρὸν φῶς ἔχοντος, ἀλλ' ὄντος ἱπισκίου, λέγεται τὰ μὲν ὄμματα τοῦ Μαρίου φλόγα πολλὴν ἐβαλλόντα τῷ στρατιώτῃ φανῆναι, φωνὴν δὲ μεγάλην ἐκ τοῦ ἐπισκίου γενέσθαι, „Σὺ δὴ τολμᾷς, ἄνθρωπε, Γαῖον Μάριον ἀναρρεῖν;“ Ἐξῆλθεν οὖν εὐθύς ὁ βάρβαρος φυχῇ, καὶ τὸ ξίφος ἐν μέσῳ καταβαλὼν, ἔχωρει δια θυρῶν, τῷτο μόνον βροῖν· „Οὐ δύναμαι Γαῖον Μάριον ἀποκτεῖναι.“ Πάντας οὖν ἐκπλήξθη

ἔσχεν, εἰτ' οἴκτος καὶ μετάνοια τῆς γνώμης, καὶ κατάμεμψις ἑαυτῶν, ὡς βούλευμα θεβουλευκότων ἄνομον καὶ ἀχάριστον ἐπ' ἀνδρὶ σωτήρι τῆς Ἰταλίας, ᾧ μὴ βοηθῆσαι δεινὸν ἦν. „Ἰτω δ' οὖν ὄπη χρήζει φυγᾶς, ἀνατλησόμενος ἀλλαχόθι τὸ πεπρωμένον. Ἡμεῖς δ' εὐχόμεθα μὴ τρεμεῖναι θεοῦς Μάριον ἄπορον καὶ γυμνὸν ἐκ τῆς πόλεως ἐκβαλοῦσιν.“ Τῶν τοιούτων λογισμῶν εἰσπεσόντες ἄθροοι καὶ περισχόντες αὐτὸν, ἐξῆγον ἐπὶ τὴν θάλασσαν. Ἄλλου δ' ἄλλο τι προθυμῶς ὑπηρετοῦντος, καὶ σπενδόντων ἀπάντων, ἐγένετο τριβῆ τῶν χρόνου. Τὸ γὰρ τῆς λεγομένης Μαρίκας ἄλσος, ὃ σέβονται, καὶ παραφυλαττοῦσι μὴδὲν ἐκείθεν ἐκκομισθῆναι τῶν εἰσκομισθέντων, ἐμποδῶν ἦν τῆς ἐπὶ θάλασσαν ὁδοῦ, καὶ κύκλω περιόντας ἔδει βραδύνειν ἄχρις οὗ τῶν πρεσβυτέρων τις ἐμβοήσας, ἔφη, μηδεμίαν ἄβατον, μηδ' ἀπόρευτον ὁδὸν εἶναι, δι' ἧς σώζεται Μάριος. Καὶ πρῶτος αὐτὸς, λαβὼν τι τῶν κομισζομένων ἐπὶ ναῦν, διὰ τοῦ τόπου διεξῆλθε.

XL. Τοιαύτη δὲ προθυμία ταχὺ πάντων συμπορισθέντων, καὶ Βηλαίου τινὸς ναῦν τῇ Μαρῶν παρασχόντος, ὕστερον πίνακα τῶν πράξεων ἐκείνοις γραψαμένος ἀνέθηκεν εἰς τὸ ἱερόν. Ὄθεν ἐμβαῖς ὁ Μάριος, ἀνήχθη τῷ πνεύματι φερόμενος. Ἐφέρετο δὲ πῶς κατὰ τύχην πρὸς Αἰναρίαν τὴν νῆσον, ὅπου τὸν Γράνιον καὶ τοὺς ἄλλους φίλους εὐρών, ἐπλεε μετ' αὐτῶν ἐπὶ Λιβύης. Ἰδαίος δ' ἐπιλιπόντος αὐτοῦς, ἀναγκαιῶς Σικελίᾳ κατὰ τὴν Ἐρυκίνην προσίσχον. Ἐτυχε δὲ περὶ τοὺς τόπους ἐκείνους ὁ Ρωμαίων ταμίης παραφυλάσσειν, καὶ μικροῦ μὲν αὐτὸν ἀποβάντα τὸν Μάριον εἶλεν, ἀπέκτεινε δὲ περὶ ἑκατὶδεκα τῶν ὑδρευομένων. Μάριος δὲ, κατὰ σπουδὴν ἀναχθεὶς, καὶ διαπεράσας τὸ πέλαγος πρὸς Μήνιγγα τὴν νῆσον, ἐνταῦθα διαπυρθάνεται πρῶτον, ὡς ὁ παῖς αὐτοῦ διασείσωσται μετὰ Κεδήγου, καὶ πορευόμενος πρὸς τὸν βασιλεῖα τῶν Ναμαδῶν, ἰάμ-

ψαν, δεησόμενοι βοηθεῖν. Ἐφ' οἷς μικρὸν ἀναπνεύ-
 σις, ἐθάρρησεν ἀπὸ τῆς νήσου πρὸς τὴν Καρ- 429
 χηδονίαν προσβαλεῖν. Ἐπιρατῆγι δὲ τῆς Λιβύης
 τοιε Σεξτίλιος, ἀνὴρ Ῥωμαῖος, οὔτε φαῦλον οὐδὲν,
 αὐτα χρησιῶν ἐκ Μαρίου προειληφώς, ἀλλ' ὅσον ἀπ'
 οἴκτου τι προσδοκώμενος ὠφελήσειν. Ἄρι δ' αὐ-
 τοῦ μετ' ὀλίγων ἀποβεβηκότος, ὑπηρετῆς ἀπατησίας
 καὶ καταστῆς ἐναντίον, εἶπεν· „Ἀπαγορεύει σοι
 Σεξτίλιος ὁ στρατηγός, ὃ Μάριε, Λιβύης μὴ ἐπι-
 βαινεῖν· εἰ δὲ μὴ, φησὶν ἀμυνεῖν τοῖς τῆς βουλῆς
 δόγμασιν, ὡς Ῥωμαίων πολέμιον χροῖμενος.“ Ταῦτ'
 ἀκούσαντα τὸν Μάριον ὑπὸ λύπης καὶ βαρυθυμίας
 ἀπορία λόγων ἔσχε, καὶ πολὺν χρόνον ἠσυχίαν ἔχε,
 δευνὸν εἰς τὸν ὑπηρετὴν ἀποβλέπων. Ἐρομένου δ'
 ἐκείνου, τί φράζει, καὶ τί λέγει πρὸς τὸν στρατηγόν,
 ἀπεκρίνατο μέγα στενάχας· „Ἀγγελλε τοῖσιν, ὅτι
 Γάϊον Μάριον ἐν τοῖς Καρχηδόγος ἐρειπίοις φυγά-
 ῶτα καθεζόμενον εἶδες,“ οὐ κακῶς ἄμα τὴν τε τῆς
 πόλεως ἐκείνης τύχην καὶ τὴν ἑαυτοῦ μεταβολὴν ἐν
 παραδείγματος λόγῳ θέμενος. Ἐν τούτῳ δ' Ἰάμ-
 ψας, ὁ βασιλεὺς τῶν Νομάδων, ἐπαμφοτερίζων τοῖς
 λογισμοῖς, ἐν τιμῇ μὲν ἔχε τοὺς περὶ τὸν νεόν Μά-
 ριον, ἀπιέναι δὲ βουλομένους ἐκ τίνος αἰεὶ προφά-
 σεως κατέχε· καὶ δῆλος ἦν ἐπ' οὐδενὶ χρηστῷ ποι-
 ούμενος τὴν ἀναβολὴν. Οὐ μὴν ἀλλὰ συμβαίνει τε
 τῶν ἐκπύων αὐτοῖς πρὸς σωτηρίαν. Ὁ γὰρ νεός
 Μάριος, ἐμπρεπῆς ὢν τὴν ὄψιν, ἠνία τινὰ τῶν
 παλλαίδων τοῦ βασιλέως παρ' ἀξίαν πράττων· ὃ
 δ' οἶκτος οὗτος ἀρχὴ καὶ πρόφασις ἦν ἔρωτος. Τὸ
 μὲν οὖν πρῶτον ἀπετρίβετο τὴν ἀνθρωπον· οἷς δ'
 οὔτε φυγῆς ἑτέραν ὁδὸν ἴωρα, καὶ τὰ παρ' ἐκεί-
 νης σπουδαιότερον ἢ πρὸς ἡδονὴν ἀκόλαστον διε-
 πράττετο, δεξάμενος τὴν φιλοφροσύνην, καὶ συν-
 εκπεμφθεὶς ὑπ' αὐτῆς, ἀπέδρα μετὰ τῶν φίλων, καὶ
 διέφυγε πρὸς τὸν Μάριον. Ἐπεὶ δ' ἀλλήλους ἠσπά-
 σαντο, πορευόμενοι παρὰ τὴν θάλασσαν, ἐντυγχά-
 νουσι σκορπίοις μαχομένοις· καὶ τὸ σημεῖον ἔφανη
 τῷ Μάριω πονηρὸν. Ἐνθὺς οὖν ἐπιβάντες αἰα-

δος, εἰς Κέρκιναν διεπέρων, νῆσον ἀπέχουσαν οὐ πολὺ τῆς ἠπείρου· καὶ τοσαύτον ἐφθασαν, ὅσον ἀνήγμενοι αὐτῶν ἵππεῖς ὀρᾶσθαι παρὰ τοῦ βασιλείως ἐλαύνοντας ἐπὶ τὸν τόπον, ὅθεν ἀνήχθησαν. Τοῦτον οὐδενὸς ἐλάττονα κίνδυνον ἔδοξεν ἐκφυγεῖν ὁ Μάριος.

XLI. Ἐν δὲ Ρώμῃ Σύλλας μὲν ἠκούετο τοῖς Μιθριδάτου πολεμῆν στρατηγοῖς περὶ Βοιωτίαν. Οἱ δ' ὑπάτοι στασιάσαντες ἐχώρουν εἰς ὄπλα· καὶ μάχης γενομένης, Ὀκτάβιος μὲν κρατήσας ἐξέβαλε Κίνναν, ἐπιχειροῦντα τυραννικώτερον ἄρχειν, καὶ κατέστησεν αὐτὸ αὐτοῦ Κορνήλιον Μιθριδάτην ὑπάτον. Ὁ δὲ Κίννας ἐκ τῆς ἄλλης Ἰταλίας συναγαγὼν δύναμιν, ἐπολέμηε πρὸς αὐτούς. Ταῦτα τῷ Μαρῖῳ κινδυνωμένῳ, πλεῦσαι τὴν ταχίστην ἐφαίνετο· καὶ παραλαβὼν ἐκ τῆς Λιβύης Μαυρουσιῶν τινὰς ἱππότητας, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας τινὰς καταφερομένων, συναμφοτέρους οὐ πλείονας χιλίων γενομένους, μεθ' ὧν ἀνήχθη. Προσβαλὼν δὲ Τελαμώνι τῆς Τυρρηνίας, καὶ ἀποβὰς, ἐκήρυττε δούλοις ἐλευθερίαν· καὶ τῶν αὐτόθι γεωργούντων καὶ νεμόντων ἐλευθέρων κατὰ δόξαν αὐτοῦ συνιροχόντων ἐπὶ τὴν θάλασσαν, ἀναπέθων τοὺς ἀκμαιοτάτους, ἐν ἡμέραις ὀλίγαις χεῖρα μεγάλην ἤθροισε, καὶ τεσσαράκοντα ναῦς ἐπληρώσει. Εἰδὼς δὲ τὸν μὲν Ὀκτάβιον ἄνδρα ἀριστον, καὶ τῷ δικαιοτάτῳ τρόπῳ βουλόμενον ἄρχειν, τὸν δὲ Κίνναν ὑποπτόν τε τῷ Σύλλῃ, καὶ πολέμουντα τῇ καθιεστῶσῃ πολιτείᾳ, τοῦτω προσκίμεν ἑαυτὸν ἔγωγε μετὰ τῆς δυνάμεως. Ἐπεμφεν οὖν, ἐπαγγελλόμενος ὡς ὑπάτεω πάντα ποιήσειν τὰ προστάσσόμενα. Δεξαμένον δὲ τοῦ Κίννα, καὶ προσ-

430 αγορεύσαντος αὐτὸν ἀνθύπατον, ῥάβδους δὲ καὶ τὰλλα παράσημα τῆς ἀρχῆς ἀποστείλαντος, οὐκ ἔφη πρέπειν αὐτοῦ ταῖς τύχαις τὸν κόσμον, ἀλλ' ἐσθῆτι φαυλῇ κερχημένος, καὶ κομῶν, ἀφ' ἧς ἐφυγεν ἡμέρας, ὑπὲρ ἑβδομήκοντα γεγονώς ἔτη, βλάβην προηεῖ, βουλόμενος μὲν ἕλεινος εἶναι, τῷ δ' αἰκτῷ συμμέμικτο τὸ οἰκτίον τῆς ὄψεως αὐτοῦ πλέον τὸ

φοβερόν· καὶ διέφαινεν ἡ κατήφεια τὸν θυμὸν οὐ τεταπεινωμένον, ἀλλ' ἐξηγριωμένον ὑπὸ τῆς μεταβολῆς.

XLII. Ἀσκαπάμενος δὲ τὸν Κίρναν, καὶ τοῖς στρατιωταῖς ἐνευχὼν, εὐθύς εἶχετο τοῦ ἔργου, καὶ μεγάλην μεταβολὴν τῶν πραγμάτων ἐποίησε. Πρῶτον μὲν γὰρ ταῖς ναυσὶ τα σιτηγὰ περικόπτειν, καὶ τοὺς ἐμπόρους ληϊζόμενος, ἐκράτησε τῆς ἀγορᾶς. Ἐπειτα τὰς παραλίους πόλεις ἐπιπλέων ἤρει. Τέλος δὲ τὴν Ἰστίαν αὐτὴν λαβὼν ἐκ προδοσίας, τὰ τε χρήματα διηρπασε, καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς πολλοὺς ἀπέκτεινε· καὶ γεφυρώσας τὸν ποταμὸν, ἀπέκοψε κομιδῇ τὰς ἐκ θαλάσσης εὐπορίας τῶν πολεμίων. Ἄρας δὲ τῷ στρατῷ, πρὸς τὴν πόλιν ἐχώρει, καὶ τὸ καλούμενον Ἰανούκλον ὄρος κατέσχευ· οὐ τοσοῦτον ἀπειρία τοῦ Ὀκταβίου τὰ πράγματα βλάπτοντος, ὅσον ἀκρίβεια τῶν δικαίων προϊεμένου τὰ χρειώδη παρὰ τὸ συμφέρον· ὅς γε, πολλῶν κελυόντων αὐτὸν ἐπ' ἐλευθερίᾳ καλεῖν τοὺς οἰκίτας, οὐκ ἔφη δούλοις μεταδώσειν τῆς πατρίδος, ἧς Γαίον Μάριον εἶργει τοῖς νόμοις ἀμύνων. Ἐπεὶ δὲ Μέτελλος, υἱὸς ὧν Μετέλλου τοῦ στρατηγήσαντος ἐν Λιβύῃ, καὶ διὰ Μάριον ἐπεσόντος, ἦκεν εἰς Ρώμην, καὶ πολὺ τοῦ Ὀκταβίου στρατηγικώτερος ἐφαίνετο, καταλιπόντες οἱ στρατιῶται τὸν Ὀκτάμιον, ἦμον ὡς ἐκείνον, ἄρχειν δέομενοι καὶ σώζειν τὴν πόλιν. Εὐ γὰρ ἀγωνισθῆναι καὶ κρατῆσειν, ἐμπεριον ἡγεμόνα καὶ δραστηρίον λαβόντες. Ἀγανακτήσαντος δὲ τοῦ Μετέλλου, καὶ κελύσαντος ἀπιέναι πρὸς τὸν ὑπατον, ὤχοντο πρὸς τοὺς πολεμίους. Ἐπεξέστη δὲ καὶ Μέτελλος, ἀπογνοὺς τὴν πόλιν. Ὀκτάμιον δὲ Χαλδίῳι καὶ Θῦται τέρες καὶ σιβυλλισταὶ πείσαντες, ἐν Ρώμῃ κατέσχον, ὡς εὐ γενησομένων. Ὁ γὰρ ἀνὴρ οὗτος δοκεῖ, τὰλλα Ρωμαίων εὐγνωμονέστατος γενόμενος, καὶ μάλιστα δὴ τὸ πρόσχημα τῆς ὑπατείας ἀκολάκευτον ἐπὶ τῶν πατρίων ἔθῳν καὶ νόμων, ὥσπερ διαγραμμάτων ἀμεταβόλων, φυλάξας, ἀρρώστια πῆ περὶ ταῦτα χρήσασθαι, πλείονα δὲ συνῶν χρόνον

ἀγύρταις καὶ μάντεσιν, ἢ πδλιτικοῖς καὶ πολεμικοῖς ἀνδράσιν. Οὗτος μὲν οὖν, πρὶν εἰσελθεῖν τὸν Μάριον, ὑπὸ τῶν προπεμφθέντων ἀπὸ τοῦ βήματος κατασπασθεὶς ἐσφάιτετο· καὶ λέγεται διαγράμμα Χαλδαϊκὸν ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ φανερωθέντος εὐρεθῆναι. Καὶ τὸ πρᾶγμα πολλὴν ἀλογίαν εἶχε, τὰ δοῦν ἡγεμόνων ἐπιφανεσιμάτων, Μάριον μὲν ὄφθῳσαι τὸ μὴ καταφρονῆσαι μαντικῆς, Οκτάβιον δ' ἀπολίσσαι.

XLIII. Οὕτω δὴ τῶν πραγμάτων ἔχοντων, ἢ βουλὴ συνελθοῦσα, πρέσβεις ἐξέπεμψε πρὸς Κίνναν καὶ Μάριον, εἰσιέναι καὶ φειδίσθαι δεομένη τῶν πολιτῶν. Κίννας μὲν οὖν, ὡς ὑπατος, ἐπὶ τοῦ δήφρου καθήμενος ἐχορημαίεζε, καὶ φιλανθρώπους ἀποκρίσεις ἔδωκε τοῖς πρέσβεσιν. Μάριος δὲ τῷ δήφρου παρεστῆκει, φθεγγόμενος μὲν οὐδὲν, ὑποδηλῶν δ' αἰεὶ τῇ βαρύτητι τοῦ προσώπου, καὶ τῇ στυγνότητι τοῦ βλέμματος, ὡς εὐθύς ἐμπλήσων φόνων τὴν πόλιν. Ἐπεὶ δ' ἀνυσιάντες ἐβάδιζον, Κίννας μὲν εἰσητέδουροφρούμενος, Μάριος δὲ παρα ταῖς πύλαις ὑποστίας εἰρωνεύετο πρὸς ὄργην, φυχὰς εἶναι λέγων καὶ τῆς πατρίδος εἰργεσθαι κατὰ τὸν νόμον· εἰ δὲ χρήζοι τις αὐτοῦ παρόντος, εἴτερά ψήφω λυτέον εἶναι τὴν ἐκβύλλουσαν, ὡς δὴ νόμιμος τις ὢν ἀνὴρ, καὶ πατιῶν εἰς πόλιν ἐλευθέρων. Ἐκάλει δὲ τὸ πλῆθος εἰς ἀγορὰν, καὶ πρὸ τοῦ τρεῖς ἢ τέσσαρας φυλάς 451 ἐνεγκέν τὴν ψήφον, ἀφείς τὸ πλάσμα καὶ τὴν φυλαδικὴν ἐκέτην δικαιολογίαν, κατῆει δορυφόρους ἔχων λογάδας ἐκ τῶν προσπεφοιτηκότων δούλων, οὓς Βαρδιαίους προσηγόρευεν. Οὗτοι πολλοὺς μὲν ἀπὸ φεινῆς, πολλοὺς δ' ἀπὸ νέμματος ἀνῆρουν, πρόστίαςσιντος αὐτοῦ· καὶ τέλος Ἀγχάριον, ἀνδρὰ βουλευτὴν καὶ στρατηγικόν, ἐντυγχάνοντα τῷ Μαρῖῳ καὶ μὴ προσαγορευθέντα, καταβάλλουσιν ἐμπροσθεν αὐτοῦ, ταῖς μαχαίραις τύπτοντες. Ἐκ δὲ τούτου καὶ τῶν ἄλλων ὄσους ἀσπασαμένους μὴ προσαγορεύσεις, μὴδ' ἐντασπασάσαιο, τοῦτ' αὐτὸ σύμβολον ἦν ἀποσφάτταια

αὐθὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς· ὥστε καὶ τῶν φίλων ἕκαστον ἀγωνίας μεγάλῃ εἶναι καὶ φοβίῃς, ὅσας ἀσπασόμενοι τῷ Μαρίῳ πελάζοιεν. Κτενομένων δὲ πολλῶν, Κέννας μὲν ἀμβλὺς ἦν καὶ μεστὸς ἤδη τοῦ φονεύειν, Μάριος δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀκμαζόντι τῷ θυμῷ καὶ διψῶντι δια πάντων ἐχώρει τῶν ὀπισθοῦν ἐν ὑποψίᾳ γεγονότων. Καὶ πᾶσα μὲν ὁδὸς, πᾶσα δὲ πόλις τῶν διωκόντων καὶ κωνηγετούντων τοὺς ὑποφείγοντας καὶ κεκρυμμένους ἔγχευεν. Ἠλέγητο δὲ καὶ ξενίας καὶ φιλίας πίστις οὐδὲν ἔχουσα παρὰ τὰς τύχας βέβαιον· ὀλίγοι γὰρ ἐγένοντο πανταπασιν οἱ μὴ προδόντες αὐτοῖς τοὺς παρὰ σφᾶς καταφυγόντας. Ἄξιον οὖν ἀγασθαι καὶ θαυμάσαι τοὺς τοῦ Κορνήσιου θεράποντας, οἱ τὸν δεσπότην ἀποκρύψαντες αἰῶσι, νεκρὸν δὲ τινα τῶν πολλῶν ἀναρτήσαντες ἐπὶ τοῦ τραχήλου, καὶ περιθέντες αὐτῷ χρυσοῦν δακτύλιον, ἐπέδεικνον τοῖς Μαρίου δορυφοροῖς, καὶ κοσμήσαντες εἰς ἐκείνον αὐτὸν ἔθαπτον. Ἰπενόησε δ' οὐδεὶς, ἀλλ' οὕτω λαθῶν ὁ Κορνήσιος ὑπὸ τῶν οἰκειῶν εἰς Γαλατίαν διακομίσθη.

XLIV. Χρησιῶ δὲ καὶ Μάρκος Ἀντώνιος ὁ φήτωρ φίλῳ χρησάμενος, ἠτύχησεν. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος ἦν μὲν πένης καὶ δημοτικός, ὑποδεξάμενος δὲ πρῶτον ἄνδρα Ῥωμαίων, καὶ φιλοφρονούμενος ἐν τῶν παρόντων, οἰκέτην ἐπέμψε πρὸς τινα τῶν ἔγγυς καπήλων, ληψόμενον οἴνου. Διαγενομένου δὲ ἐπιμελέστερον, καὶ βελτίονα μετρήσαι κελεύοντος, ἤρωτησεν ὁ καπήλος, ὃ τι παθῶν, οὐχὶ τοῦ νέου, ὥσπερ εἰώθειν, ὠνεῖται καὶ δημοτικῷ, ἀλλὰ τοῦ σπουδαίου καὶ πολυτελοῦς. Ἀπλῶς δὲ πρὸς ἐκείνου φράσαντος, εἰς πρὸς συνήθη καὶ γνώριμον, ὅτι Μάρκον Ἀντωνίου ὁ δεσπότης ἐστὶν, παρ' αὐτῷ κρυπτόμενον, ἀσεβῆς καὶ μιᾶρος ἂν ὁ καπήλος, ἅμα τῷ τὸν οἰκέτην ἀπελθεῖν, αὐτὸς συνέτεινε πρὸς Μάριον ἤδη περὶ δεῖπνον ὄντα, καὶ προσαχθεὶς ὠμολόγησε παραδώσειν αὐτῷ τὸν Ἀντωνίου. Ἀκούσας οὖν ἐκεῖνος ἐκκραγεῖν λέγεται μέγα, καὶ ταῖς χερσὶν ὑφ' ἡδονῆς ἀκακροειῆ-

σαι. Καὶ μικροῦ μὲν ἰδέσθαι ἐξαναστὰς αὐτὸς ἐπὶ τὸν τόπον φέρεσθαι τῶν δὲ φίλων κατασχόντων, Ἄντιον ἐπεμπε, καὶ στρατιώτας μετ' αὐτοῦ, κελύσας κατὰ τάχος τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀντωνίου κομίζειν. Ὡς οὖν ἦκον ἐπὶ τὴν οἰκίαν, ὃ μὲν Ἄντιος ὑπέστη παρὰ τὰς θύρας, οἱ δὲ στρατιῶται διὰ κλιμάκων ἀναβάαντες εἰς τὸ δωματίον, καὶ θεασάμενοι τὸν Ἀντωνίου, ἄλλος ἄλλον ἐπὶ τὴν σφαγὴν ἀνθ' ἑαυτοῦ παρεκάλει καὶ προὐβάλλετο. Τυχαίη δὲ τις ἦν, ὡς ἔοικε, τοῦ ἀνδρός ἢ τῶν λόγων εὐριαν καὶ χάρις, ὥστ' ἀρξαμένου λέγειν καὶ παραιτεῖσθαι τὸν θάνατον, ἄψασθαι μὲν οὐδεὶς ἐτόλμησεν, οὐδ' ἀντιβλέψαι, κάτω δὲ κύβαντες ἰδάκρον ἅπαντες. Διατριβῆς δὲ γενομένης, ἀναβὰς ὁ Ἄντιος ὄρε' τὸν μὲν Ἀντωνίου διαλεγόμενον, τοὺς δὲ στρατιώτας ἐκπεπληγμένους καὶ κατακεκμημένους ὑπ' αὐτοῦ. Καίσας οὖν ἐκείνους καὶ προσδραμῶν, αὐτὸς ἀποιέμει τὴν κεφαλὴν. Κάτλος δὲ Λουτάτιος, Μάριον συνάρξας, καὶ συνθριαμβεύσας ἀπὸ Κλυβρων, ἐπεὶ πρὸς τοὺς δεομένους ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ παραιτούμενους ὁ Μάριος τοσοῦτον μόνον εἶπεν, „ Ἀποθανεῖν δεῖ,“ κατακλεισάμενος εἰς οἶκον, καὶ πολλοὺς ἀνθρώπους ἐξωπυρῆσας, ἀπε-
 432 πνίγη. Ριπίτουμένων δὲ τῶν σωμάτων ἀκεφαλοῖα, καὶ πατουμένων ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἔλεος οὐκ ἦν, ἀλλὰ φρίκη καὶ τρόμος ἅπαντων πρὸς τὴν ὄψιν. Ἦνικ δὲ μάλιστα τὸν δῆμον ἢ τῶν καλουμένων Βαρδιαίων ἀσέλγεια. Τοὺς γὰρ δεσπότας ἐν ταῖς αἰκίαις σφάκτοντες, ἤσχυρον μὲν αὐτῶν παῖδας, ἐμίγνυτο δὲ βίαι ταῖς δεσποίναις ἀκατάσχετοι δ' ἦσαν ἀρπάζοντες καὶ μισαιφονοῦντες, ἕως οἱ περὶ Κίοναν καὶ Σερραῖον συμφορήσαντες, ἐπέθεντο κοιμωμένοις αὐτοῖς ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ κατηκόντισαν ἅπαντας.

XLV. Ἐν τούτῳ δὲ, ὡς περ τροπαίας τινὸς ἀμειβούσης, ἐφοίτων ἀγγελίαι πανταχόθεν, ὡς Σύλλας συνηρηκὸς τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον, καὶ τὰς ἐπαρχίας ἀνειληφῶς ἐπιπλέει μετὰ πολλῆς δυνάμεως. Καὶ τοῦτο βρυχεῖαν ἐπίσχεσιν ἐποίησε καὶ παῦλαν

ὄλλην ἀφάτων κακῶν, ὅσον οὐπω τὸν πόλεμον ἤκειν ἐπ' αὐτοὺς οἰομένων. Ἰππικὸς μὲν οὖν ἀπεδείχθη τὸ ἕβδομον Μάριος, καὶ προσελθὼν αὐταῖς Καλάνδαις Λανουαρίαῖς, εἶπεν ἀρχῇ, Σίξιον τινὰ Λουκίον κατεκρήμνισεν· ὃ κακίνοισι καὶ τῇ πόλει τῶν αὐτῶν ἐδόκει κακῶν γεγονέναι σημεῖον μέγιστον. Αὐτὸς δ' ἤδη, τοῖς τε πόνοις ἀπειρηκῶς, καὶ ταῖς φροντίσιν οἷον ὑπέραντλος ὢν καὶ καταπόνος τὴν ψυχὴν, πρὸς τοσαύτην αὐτῶν ἐπίρριαν νέου πολέμου καὶ καινῶν ἀγώνων καὶ φόβων, ὑπ' ἐμπειρίας δεινῶν καὶ καμιάτου τρέμουσαν, οὐκ ἀνέφερε· λογιζόμενος, οἷς οὐ πρὸς Οκτιάβιον, οὐδὲ Μιθριδάην, συγκλυδὸς ὀμίλου καὶ στασιώδους ὄχλου στρατηγούς, ὃ κίνδυνος ἔσοιτο, Σύλλας δ' ἐκείνος ἐπεισὶν, ὃ τῆς πατρίδος αὐτὸν ἐξέλασας πάλαι, νῦν δὲ Μιθριδάτην συνεσταλκῶς εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Ἰπὸ τοιούτων θραυόμενος λογισμῶν, καὶ τὴν μακρὰν ἄλην αὐτοῦ καὶ φυγὰς καὶ κινδύνους διὰ γῆς καὶ θαλάττης ἐλαυνόμενον λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν, εἰς ἀπορίας ἐνέπιπτε δεινῶς, καὶ νυκτερινὰ δεινὰ, καὶ ταραχώδεις ὄνειρους, αἰετίνος ἀκούων φθεγγομένου δοκῶν·

Δεινὰ γὰρ κοῖται καὶ ἀποιχομένοιο λέοντος.

Μάλιστα δὲ πάντων φοβούμενος τὰς ἀγρυπνίας, ἐνέβαλεν εἰς πότους ἑαυτὸν καὶ μέθας ἁώρους καὶ παρ' ἡλικίαν, ὥσπερ ἀποδρασίην τῶν φροντίδων τὸν οἶνον μηχανώμενος. Τέλος δ' ὡς ἤκε τις ἀπαγγέλλων ἀπὸ θαλάσσης, νέοι προσπίπτοντες αὐτῷ φόβοι, τὰ μὲν δεξιὰ τοῦ μέλλοντος, τὰ δὲ ὥσπερ ἄχθει καὶ κόρη τῶν παρόντων, ῥοπῆς βραχείας ἐπιγενομένης, εἰς νόσον κατηνέχθη πλενρίτιν, ὡς ἱστορεῖ Προσειδώνιος ὁ φιλόσοφος, αὐτὸς εἰσελθεῖν καὶ διαλεχθῆναι περὶ ὧν ἐπρέσβευεν ἤδη νοσοῦντι φάσκων αὐτῷ. Γάϊος δὲ τις Πείσων, ἀνὴρ ἱστορικός, ἱστορεῖ, τὸν Μάριον ἀπὸ δειπνοῦ περιπατοῦντα μετὰ τῶν φίλων, ἐν λόγοις γενέσθαι περὶ τῶν ἑαυτοῦ πραγμάτων, ἀνωθεν ἀρξάμενον· καὶ τὰς ἐπ' ἀμφοτέρω πολλὰκις μεταβολὰς ἀφηγησάμενον, εἰπεῖν, ὡς οὐκ ἔστι νῦν ἔχοντος

ἀνδρὸς, εἰ τῇ τύχῃ πιστεύειν ἑαυτὸν· ἐκ δὲ τούτου
 τοὺς παρόντας ἀσπασάμενον, καὶ κατακλιθέντα συν-
 εχῶς ἡμέρας ἐπτα, τελευτήσαι. Τινὲς δὲ τὴν φιλο-
 τερίαν αὐτοῦ φασὶν ἐν τῇ νόσῳ παντάπασιν ἀποκα-
 λυφθεῖσαν, εἰς αἰτοπὸν ἐξοκεῖλαι παρακοπήν, οἰόμενον
 τὸν Μιθριδατικὸν σιρατηγεῖν πόλεμον, εἶτα, ὡσπερ
 ἐπ' αὐτῶν εἰσῆθι τῶν ἀγῶνων, σχήματα παντοδαπα
 καὶ κινήματα σώματος μετὰ συντόνου κραυγῆς καὶ
 πυκνῶν ἀλαλαγμάτων ἀποδιδόντος. Οὕτω δεινὸς
 αὐτῷ καὶ δυσπαραμύθητος ἐκ φιλαρχίας καὶ ζηλο-
 τυπίας ἔρως ἐντετήκει τῶν πράξεων ἐκείνων. Διὸ
 ἔτη μὲν ἑβδομηκοντα βεβιωκώς, ὑπῆκετος δὲ πρῶτος
 ἀνθρώπων ἐπιτάκις ἀνηγορευμένος, οἶκόν τε καὶ
 πλοῦτον ἀρκοῦντα βασιλείαις ὁμοῦ πολλαῖς κεκτημέ-
 433 νος, ἀδύρητο τὴν αὐτοῦ τύχην, ὡς ἐνδεὴς καὶ
 ἀτελεῖς ὢν ἐπόθει προαποθνήσκων.

XLVI. Πλάτων μὲν οὖν, ἤδη πρὸς τῷ τελευ-
 τῶν γενόμενος, ὕμνει τὸν αὐτοῦ δαίμονα καὶ τὴν τύ-
 χην, ὅτι πρῶτον μὲν ἀνθρώπος, εἶτα Ἕλλην, οὐ
 βαρβαρὸς, οὐδ' ἄλογον τῇ φύσει θηρίον γένηται·
 πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι τοῖς Σοκράτους χρόνοις ἀπήν-
 τησεν ἡ γένεσις αὐτοῦ. Καὶ νῆ Δία τὸν Ταρσία
 λέγουσιν Ἀντίπατρον, ὡσαύτως ὑπὸ τὴν τελευτὴν
 ἀναλογιζόμενον ὢν τύχοι μακαρίων, μηδὲ τῆς εἰς
 Ἀθήνας οἰκοθὲν εὐπλοίας ἐπιλαθεῖσθαι, καθάπερ
 φίλου χρηστοῦ, τῆς τύχης ἅπασαν δόσιν εἰς μεγάλην
 χάριν τιθέμενον, καὶ σώζοντα τῇ μνήμῃ διὰ τέλους,
 ἧς οὐδὲν ἐστὶν ἀνθρώπῳ ταμιεῖον ἀγαθῶν βεβαιότε-
 ρον. Τούτους δὲ ἀμνήμονας καὶ ἀνοήτους ὑπεκρεῖ τὰ
 γινόμενα μετὰ τοῦ χρόνου· διὸ μηδὲν στέγοντες,
 μηδὲ διατηροῦντες, αἰεὶ κενοὶ μὲν ἀγαθῶν, πλήρεις
 δ' ἐλπίδων, πρὸς τὸ μέλλον ἀποβλέπουσι, τὸ παρὸν
 προιέμενοι. Καίτοι τὸ μὲν ἂν ἡ τύχη κοιλῦσαι δύ-
 ναιτο, τὸ δ' ἀκυφαιρέτον ἐστὶν· ἀλλ' ὁμοῖς τούτο
 τῆς τύχης, ὡς ἀλλότριον, ἐκβάλλοντες, ἐκείνο τὸ
 ἄδηλον ὀνειρώττουσιν, εἰκότα πάσχοντες. Πρὶν γὰρ
 ἐκ λόγου καὶ παιδείας ἔδραν ὑποβαλέσθαι καὶ κρηκίδας

τοῖς ἔξωθεν ἀγαθοῖς, συνάγοντες αὐτὰ καὶ συμφο-
 ροῦντες, ἐμπλήσαι τῆς ψυχῆς οὐ δύνανται τὸ ἀκόρε-
 στον. Αποθνήσκει ὁ οὖν Μάριος ἡμέρας ἑπτακαί-
 δεκα τῆς ἐβδόμης ὑπατείας ἐπιλαβῶν. Καὶ μέγα ἔσχε
 παραυτίκα τὴν Ρώμην χάσμα καὶ θάραξ, ὡς χαλε-
 πῆς τυραννίδος ἀπηλλαγμένη. Ὀλίγαις δὲ ἡμέραις
 ἦσθοντο ἕξοι ἀντὶ ἀλλαγμέναι καὶ ἀκμαζούσασιντι προ-
 βύτου δεσπότην. Τῆσαύτην ὁ υἱὸς αὐτοῦ, Μάριος,
 ὠμότητα καὶ πικρίαν ἐπέδειξατο, τοὺς ἀρίστους καὶ
 δοκιμωτάτους ἀναιρῶν. Λόξας δὲ καὶ τολμητῆς καὶ
 φιλοκίνδυνος εἶναι πρὸς τοὺς πολεμίους, ἐν ἀρχῇ παῖς
 Λοξος ὠνομάζετο, ταχὺ δὲ τοῖς ἔργοις ἐλεγχομένος,
 αὐτῷ Ἀφροδίτης υἱὸς ἰκαλεῖτο. Τέλος δὲ, κατακλει-
 σθεὶς εἰς Πρωινεστόν ὑπὸ Σύλλα, καὶ πολλὰ φιλο-
 ψυχῆσας μάτην, ὡς ἦν ἄφωνα τῆς πόλεως ἀλίσκο-
 μένης, αὐτὸς αὐτὸν ἀπέκτεινεν.

Δ Υ Σ Α Ν Δ Ρ Ο Σ.

Ἀκάνθιον θεοαυρός ἐν Δελφοῖς ἐπιγραφὴν ἔχει τοιαύτην „Βρασίδης καὶ Ἀκάνθιοι ἀπὸ Ἀθηναίων.“ Διὸ καὶ πολλοὶ τὸν ἐντὸς ἐστῶτα τοῦ οἴκου παρὰ ταῖς θύρας λίθινον ἀνδριάντα Βρασίδου νομίζουσιν εἶναι. Λυσάνδρου δὲ ἐστὶν εἰκονικός, εὖ μάλα κομῶντος ἔθει τῶ παλαιῶ καὶ πώγωνα καθειμένου γενναῖον. Οὐ γὰρ, ὡς ἐνιοὶ φασιν, Ἀργείων μετὰ τὴν μεγάλην ἦταν ἐπὶ πένθει καρέντων, οἱ Σπαρτιάται πρὸς τὸ ἀντίπαλον αὐτοῖς τὰς κόμας, ἀγαλλόμενοι τοῖς σικραμμύμοις, ἀνῆκαν· οὐδὲ Βακχιαδῶν τῶν ἐκ Κορίνθου φυγόντων εἰς Λακεδαίμονα, ταπεινῶν καὶ ἀμόρφων, διὰ τὸ κείρασθαι τὰς κεφαλὰς, φανέντων, εἰς ζῆλον αὐτοὶ τοῦ κομῶν ἦλθον·
454 ἀλλὰ καὶ τοῦτο Λυκούργιόν ἐστι. Καὶ φασιν εἶπεῖν αὐτὸν, ὡς ἡ κόμη τοὺς μὲν καλοὺς εὐπρεπεστέρους ὀφραῖσθαι ποιεῖ, τοὺς δὲ αἰσχροὺς φοβερωτέρους.

11. Λέγεται δὲ ὁ Λυσάνδρου πατὴρ, Ἀριστόκλειτος, οἰκίας μὲν οὐ γενέσθαι βασιλικῆς, ἄλλως δὲ γένους εἶναι τοῦ τῶν Ἡρακλειδῶν. Ἐγράφη δὲ ὁ Λυσάνδρος ἐν πενίᾳ, καὶ παρέσχεν ἑαυτὸν εὐτακτον, ὡς εἴ τις ἄλλος, πρὸς τοὺς ἐθισμοὺς, καὶ ἀνδρωῖδη καὶ κρείττονα πάσης ἡδονῆς, πλην εἴ τινα τιμωμένοις καὶ κατορθοῦσιν αἱ καλά πράξεις ἐπιφέρουσι. Ταύτης δὲ οὐκ αἰσχρὸν ἐστὶν ἠττάσθαι τοὺς νέους ἐν Σπάρτῃ. Βούλονται γὰρ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πᾶ-

σχιν τι τρις παίδας αὐτῶν πρὸς δόξαν, ἀληθινούς τε τοὺς ψόχοις, καὶ μεγαλυνόμενους, ὑπὸ τῶν ἐπαίων, Ὁ δὲ ἀπαθής καὶ ἀκίνητος ἐν τοῦτοις, ὡς ἀφιλότιμος πρὸς ἀρετὴν καὶ ἀγρόν, καταφρονεῖται. Τὸ μὲν οὖν φιλότιμον αὐτῷ καὶ φιλοσυκοφάνειαν ἐκ τῆς Λακωνικῆς παρέμεινα παιδείας ἐγγενέμενον, καὶ οὐδὲν τι μέγα χρητὴν φύσιν ἐν τοῦτοις αἰτιάσθαι. Θεραπευτικὸς δὲ τῶν ἀντικῶν μᾶλλον, ἢ κατὰ Σπαρτιατὴν, φύσει δοκεῖ γενέσθαι, καὶ βάρως ἔξασίας διαχρεῖαν ἐνεγκρὶν εὐκολός, ὁ πολιτικῆς δεινότητος οὐ μικρὸν ἐνίοι προΐοντα μέρος. Ἀριστοτέλης δὲ τὰς μεγάλας φύσεις ἀποφαίνων μελαγχολικὰς, ὡς τὴν Σωκράτους καὶ Πλάτωνος καὶ Ἡρακλείους, ἰσχυρῆ καὶ Λυσάνδρου οὐκ ἐνθὺς, ἀλλὰ πρεσβύτερον ὄντα τῇ μελαγχολίᾳ περιησεῖν. Ἰδίῃ δὲ αὐτοῦ μάλιστα, τὸ καλῶς πενίαν φέροντα, καὶ μηδαιμοῦ κρατηθέντα, μηδὲ διαφθαρέντα χορηγῆσαι αὐτόν, ἐμπλήσαι τὴν πατρίδα πλοῦτον καὶ φιλοπλουτίας, καὶ παῦσαι θαυμάζομένην ἐπὶ τῇ μὴ θαυμάζειν πλοῦτον, εἰσαγόντα χρυσίου καὶ ἀργυρίου πλῆθος μετὰ τὸν Ἀττικὸν πόλεμον, ἑαυτῷ δὲ μηδεμίαν δόξαμην ἀπολιπέμενον. Διφυσίου δὲ τοῦ τυράννου πέμψαντος αὐτοῦ τὰς θυγατέρας πολυτελεῖ χιτῶνια τῶν Σικελικῶν, οὐκ ἔλαβεν, εἰπὼν φοβεῖσθαι, μὴ διὰ ταῦτα μᾶλλον αἰσχυρὰ φανῶσιν. Ἀλλ' ὀλίγον ὕστερον, πρὸς τὸν αὐτὸν τυράννον ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως ἀποσταλεῖς πρεσβευτής, προσπεμψαντος αὐτῷ δύο στολὰς ἐκείνου, καὶ κελύσαντος, ἣν βούλεται τούτων ἐλόμενον τῇ θυγατρὶ κομίζειν, αὐτὴν ἐκείνην ἔφη βέλτιον αἰρήσεσθαι, καὶ λαβὼν ἀμφοτέρας ἀπῆλθεν.

III. Ἐπεὶ δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μῆκος λαμβάνοντος, καὶ μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ τῶν Ἀθηναίων κακοπραγίαν, αὐτίκα μὲν ἐπίδοξον ἄντων ἐμπειεῖσθαι τῆς θαλάσσης, οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον ἀπαγορεύσειν παντάσιν, Ἀλκιβιάδης ἀπὸ τῆς φυγῆς ἐπιστὰς τοῖς πράγμασι, μεγάλην μεταβολὴν ἐποί-

ησε, καὶ κατέστησε τοὺς ναυτικούς ἀγῶνας εἰς ἀν-
 κίπλον αὐτοῖς· δεισαντες οὖν οἱ Λακεδαιμόνιοι
 κάλων, καὶ γινόμενοι ταῖς προθυμίαις καινοὶ πρὸς
 τὸν πόλεμον, ὡς ἡγεμόνος τε δεινοῦ καὶ παρασκευῆς
 ἐφόωμενεατέρας δεόμενον, ἐκπέμπουσιν ἐπὶ τὴν τῆς
 θαλάσσης ἡγεμονίαν Ἀύσανδρον. Γινόμενος δ' ἐν
 Ἐφέσῳ καὶ τὴν πόλιν εὐραῖν εὖνον μὲν αὐτῷ καὶ
 λακωνίζουσαν προθυμότητα, πράττουσαν δὲ τότε λυ-
 πηρῶς, καὶ κινδυνεύουσαν ἐμβαρβαρωθῆναι τῷτῃ
 Περσικοῖς ἔθεσι διὰ τὰς ἐπιμιξίας, ἅτε δὴ τῆς Λυ-
 θίας παρκεχυμένης, καὶ τῶν βασιλικῶν στρατηγῶν
 αὐτόθι τὰ πολλὰ διατριβόντων· στρατόπεδον βα-
 λόμενος, καὶ τὰ πλοῖα πανταχόθεν ἔλκεσθαι κελεύσας
 ἐκεῖ τὰ φορητὰ, καὶ ναυπηγίαν τριηρῶν ἐκεῖ κατα-
 σκευασάμενος, ταῖς μὲν ἐμπορίαις τοὺς λιμένας αὐ-
 τῶν ἀνέβυλεν, ἔργασίαις δὲ τὴν ἀγοράν, χρηματισμῶν
 δὲ τοὺς οἴκους καὶ τὰς τέχνας ἐπέπλησεν, ὥστε πρῶ-
 τον ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου τὴν πόλιν ἐν ἐλπίδι τοῦ
 περὶ αὐτὴν νῦν ὄντος ὄγκου καὶ μεγέθους διὰ Ἀύ-
 σανδρον γενέσθαι.

IV. Πυθόμενος δὲ, Κύρον εἰς Σάρδεϊς ἀφίχθαι,
 435 τὸν βασιλέως υἱὸν, ἀνέβη, διαλεξόμενος αὐτῷ, καὶ
 Τισαφέρνην κατηγορήσων, ὅς, ἔχων πρόσταγμα Λα-
 κεδαιμονίοις βοηθεῖν, καὶ τῆς θαλάσσης ἐξελάσσει
 τοὺς Ἀθηναίους, ἰδοὺκε, δι' Ἀλκιβιάδην ὑφιέμενος,
 ἀπρόθυμος εἶναι, καὶ γλισχροῦς χορηγῶν, τὸ ναυτικὸν
 φθείρειν. Ἦν δὲ καὶ Κύρω βουλομένῳ τὸν Τισα-
 φέρην ἐν αἰτίαις εἶναι καὶ κακῶς ἀποῦειν, πονηρὸν
 ὄντα, καὶ πρὸς αὐτὸν ἰδίᾳ διαφερόμενον. Ἐκ τε δὴ
 τούτων καὶ τῆς ἄλλης συνδιαίτησεως ὁ Ἀύσανδρος
 ἀγαπηθεὶς, καὶ τῷ θεραπευτικῷ μάλιστα τῆς ὁμιλίας
 ἄλλων τὸ μενίσκον, ἐπέβρωσε πρὸς τὸν πόλεμον.
 Ἐπεὶ δὲ ἀπαλλάττεσθαι βουλόμενον αὐτὸν ἐστῶν ὁ
 Κύρος ἤξιον μὴ διωθεῖσθαι τὰς παρ' αὐτοῦ φιλο-
 φροσύνας, ἀλλ' αἰτεῖν ὁ βούλοιο καὶ φράζειν, ὡς
 οὐδενὸς ἀπλῶς ἀποτευξόμενον, ὑπολαβὼν ὁ Ἀύσαν-
 δρος, „Ἐπεὶ τοίνυν (εἶπεν) οὕτως ἔχεις, ὦ Κύρε,

πραθυμίας, αἰτοῦμαι σε καὶ παρακαλῶ προσδεῖναι τῷ μισθῷ τῶν ναυτῶν ὀβολόν, ὅπως τετραῖβολον ἀπὲ τριωβόλου λαμβάνωσιν." Ἡσθεῖς οὖν ὁ Κύρος ἐπὶ τῇ φιλοτιμίᾳ τοῦ ἀνδρός, μυρίους αὐτῷ δαρεικούς ἔδωκεν· ἐξ ὧν ἐπιμετρήσας τὸν ὀβολὸν τοῖς ναύταις, καὶ λαμπρυνάμενος, ὀλίγῳ χρόνῳ τὰς ναῦς τῶν πολεμίων κενὰς ἐποίησεν. Ἀπεφοίτων γὰρ οἱ πολλοὶ πρὸς τοὺς πλεον δίδοντας· οἱ δὲ μένοντες, ἀπρόθυμοι καὶ στασιώδεις ἐγίνοντο, καὶ κακὰ παρείχον ὁσημέραι τοῖς στρατηγοῖς. Οὐ μὴν ἀλλὰ, καίπερ οὕτως περισπάσας καὶ κακώσας τοὺς πολεμίους ὁ Λύσανδρος, ἀρρῶδει ναυμαχεῖν, δραστήριον ὄντα τὸν Ἀλκιβιάδην, καὶ νεῶν πλήθει περιόντα, καὶ μάχης καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν εἰς ἐκείνο χρόνον πάσας ἀήτητον ἠγωνισμένον δεδοικώς.

V. Ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν Ἀλκιβιάδης εἰς Φωκαίαν ἐκ Σάμου διέπλευσεν, ἐπὶ τοῦ στόλου καταλιπὼν Ἀντίοχον τὸν κυβερνήτην, ὁ δὲ Ἀντίοχος, εἶον ἐφυβρίζων τῷ Λυσάνδρῳ, καὶ θρασυνόμενος, ἐπέπλευσε δυοὶ τριήρεσιν εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἐφραίων, καὶ παρὰ τὸν ναυσταθμὸν γέλωτι καὶ πατάγῳ χρωμένος, σοβαρῶς παρήλαυεν· ἀγανακτήσας ὁ Λύσανδρος, καὶ κατασπάσας τὸ πρῶτον οὐ πολλὰς τῶν τριηρῶν ἰδίωκεν αὐτὸν, ἰδὼν δὲ αὐ τοὺς Ἀθηναίους βοηθοῦντας, ἄλλας ἐπλήρου, καὶ τέλος ἐναυμάχων συμπεσόντες. Ἐνῆκα δὲ Λύσανδρος, καὶ πεντεκαίδεκα τριήρεις λαβὼν, ἴσθησε τρόκαιον. Ἐπὶ τούτῳ τὸν Ἀλκιβιάδην ὁ μὲν ἐν ἅστει δῆμος ὀργισθεὶς ἀπεχειροτόνησεν· ὑπὸ δὲ τῶν ἐν Σάμῳ στρατιωτῶν ἀτιμαζόμενος καὶ κακῶς ἀκούων, ἀπέπλευσεν εἰς Χερσόνησον ἐκ τοῦ στρατοπέδου. Ταύτην μὲν οὖν τὴν μάχην, καίπερ οὐ μεγάλην τῇ πράξει γενομένην, ἡ τύχη δὲ Ἀλκιβιάδην ὀνομαστήν ἐποίησεν. Ὁ δὲ Λύσανδρος, ἀπὸ τῶν πόλεων εἰς Ἐφρασον μεταπεμπόμενος, οὗς εἴωρα μάλιστα ταῖς τε τόλμαῖς καὶ τοῖς φρονήμασιν ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ὄντας, ἀρχὰς ὑπέσπειρε τῶν ὑστερον ἐπ' αὐτοῦ γενομένων ἀκαθάρ-

χρῶν καὶ νεωτερισμῶν, πρότρεπων καὶ παροξύνων
 ἑταιρικά συνίστασθαι, καὶ προσέχειν τὸν νοῦν τοῖς
 πράγμασι, ὡς ἅμα τῷ καταλυθῆναι τοὺς Ἀθηναί-
 ουσ, πῶν τε δήμων ἀπαλλαξομένους, καὶ δυναστεύσαν-
 τας ἐν ταῖς πατρίσι. Τούτων δὲ τὴν πίστιν ἕκαστῳ
 δι' ἔργων παρέδειξε, τοὺς ἤδη γεγνότας φίλους αὐτῷ
 καὶ ξένους εἰς μεγάλα πρᾶγματα καὶ τιμὰς καὶ στρα-
 τηγίας ἀνάγων, καὶ συναδικῶν καὶ συνεξαμαρτάνων
 αὐτὸς ὑπὲρ τῆς ἐκείνων πλεονεξίας ὥστε προσέχειν
 ἅπαντας αὐτῷ καὶ χαρίζεσθαι καὶ ποθεῖν, ἐλπίζον-
 τας οὐδενὸς ἀτυχήσειν τῶν μεγίστων, ἐκείνου κρα-
 τοῦτος. Διὸ καὶ Καλλικρατίδαν οὐτ' εὐθύς ἠδέως
 εἶδον ἐλθόντα τῷ Λυσάνδρῳ διάδοχον τῆς ναυκαρ-
 χίας, οὕτως, ὡς ὑστερον διδούς πείραν ἀνὴρ ἐφαί-
 436 νετο πάντων ἀριστος καὶ δικαιοτάτος, ἠρέσκοντο
 τῷ τρόπῳ τῆς ἡγεμονίας, ἀπλοῦν τε καὶ Δωρίων ἐχού-
 σης καὶ ἀληθινόν. Ἀλλὰ τούτου μὲν τὴν ἀρετὴν,
 ὡσπερ ἀγάλματος ἠρωϊκοῦ κάλλος, ἐθαύμαζον, ἐπό-
 θου δὲ τὴν ἐκείνου σπουδὴν, καὶ τὸ φιλέταιρον καὶ
 χροειῶδες ἐζήτουν, ὥστε ἀθυμεῖν ἐκπλέοντος αὐτοῦ
 καὶ δακρυεῖν.

VI. Ὁ δὲ τούτους τε τῷ Καλλικρατίδᾳ δυσμε-
 νεστέρους ἐπολεῖ ἔτι μᾶλλον, καὶ τῶν ὑπὸ Κύρου
 χορημάτων αὐτῷ δεδομένων εἰς τὸ ναυτικόν, τὰ περι-
 οπτα πάλιν εἰς Σάρδεϊς ἀνέπεμψεν αὐτὸν αἰτεῖν,
 εἰ βούλοιο, τὸν Καλλικρατίδαν, καὶ σκοπεῖν, ὅπως
 θύσει τοὺς στρατιώτας, κελύσας. Τέλος δὲ, ἀπο-
 πλέων ἐμαρτύρατο πρὸς αὐτὸν, ὅτι θαλασσοκρατοῦν
 τὸ ναυτικὸν παραδίδωσιν. Ὁ δὲ, βουλόμενος ἐλέγ-
 ξαι τὴν φιλοτιμίαν ἀλαστονικὴν καὶ κενὴν οὖσαν,
 „Οὐκοῦν (εἶπε) λαβὼν ἐν ἀριστερᾷ Σάμον, καὶ πε-
 ρηπλεύσας εἰς Μίλητον, ἐκεῖ μοι παράδος τὰς τριή-
 ρεις δειδιῆναι γὰρ οὐ χρὴ παραπλέοντας ἡμᾶς τοὺς
 ἐν Σάμῳ πολεμίους, εἰ θαλασσοκρατοῦμεν.“ Πρὸς
 ταῦτα εἰπὼν ὁ Λυσάνδρος, ὅτι οὐκ αὐτὸς, ἀλλ' ἐκεῖ-
 νος ἄρχοι τῶν νεῶν, ἀπέπλευσεν εἰς Πελοπόννησον,
 ἐν πολλῇ τὸν Καλλικρατίδαν ἀπορίᾳ καταλεπόν.

Οὐτε γὰρ οἰκοθεν ἀφίκτο χρήματα κομίζων, οὐτε τὰς πόλεις ἀργυρολογεῖν καὶ βιάζεσθαι μόχθηρά πραττούσας ὑπέμεινε. Λοιπὸν οὖν ἦν, ἐπὶ θύρας ἰόντα τῶν βασιλέως στρατηγῶν, ὡσπερ Λυσανδρὸς, αἰτεῖν πρὸς ὃ πάντων ἀφυσίστατος ἐτύγχανεν, ἀνὴρ ἑλευθέριος καὶ μεγαλόφρων, καὶ πᾶσαν ὑπ' Ἑλλήνων ἤεταν Ἑλλησιν ἠγοούμενος εὐπρεπεστέρην εἶναι τοῦ κολακεύειν καὶ φροτᾶν ἐπὶ θύρας ἀνθρώπων βαρβάρων, πολὺ χρυσίον, ἄλλο δ' οὐδὲν καλὸν ἐχόντων. Ἐκβιαζόμενος δὲ ὑπὸ τῆς ἀπορίας, ἀνάβας εἰς Λυδίας, εὐθύς ἐπορεύετο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κύρου, καὶ φράζειν προσέταξεν, ὅτι Καλλικρατίδας ὁ ναυαρχος ἤκει διαλεχθῆναι βουλόμενος αὐτῷ. Τῶν δ' ἐπὶ θύρας τινὸς εἰπόντος, „ Ἄλλ' οὐ σχολὴ νῦν, ὡς ξένη, Κύρου· πίπει γὰρ “ ἀφελέστατά πως ὁ Καλλικρατίδας, „ Ἄλλ' οὐδὲν (ἔφη) δεινὸν αὐτοῦ γὰρ ἔστωσ' ἀναμενῶ, μέχρι πῆν. “ Τότε μὲν οὖν, δοξάσ' ἀγροῦκος τις εἶναι, καὶ καταγελασθεὶς ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἀπῆλθεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ δευτέρου ἐλθῶν ἐπὶ θύρας, οὐ παρείθη, βαρέως ἐνεγκῶν, εἰς Ἐφεσον ᾤχετο, πολλὰ μὲν ἐπαρώμενος κακὰ τοῖς πρώτοις ἐντροφηθεῖσιν ὑπὸ βαρβάρων, καὶ διδάξασιν αὐτοὺς ὑβρίζειν θὰ πλοῦτον ὀμνῶν δὲ πρὸς τοὺς παρόντας, ἢ μὴν, ὅταν πρώτον εἰς Σπάρτην παραγένηται, πάντα ποιήσειν ὑπὲρ τοῦ διαλυθῆναι τοὺς Ἑλληνας, ὡς φοβεροὶ τοῖς βαρβάροις εἴεν αὐτοὶ, καὶ παύσαιντο τῆς ἐκείνων ἐπ' ἀλλήλους δεόμενοι δυνάμεως.

VII. Ἄλλα Καλλικρατίδας μὲν ἄξια τῆς Λακεδαιμονος διανοηθεὶς, καὶ γενόμενος τοῖς ἄκροις ἐνάμιλλος τῶν Ἑλλήνων διὰ δικαιοσύνην καὶ μεγαλοφυλίαν καὶ ἀνδρείαν, μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐν Ἀθηνούσας καταναυμαχηθεὶς ἠφανίσθη. Τῶν δὲ πραγμάτων ὑποτρομεμένων, οἱ σύμμαχοι πρεσβείαν πέμποντες εἰς Σπάρτην, ἤτασαν Λυσανδρὸν ἐπὶ τὴν ναυαρχίαν, ὡς πολὺ προσθυρότερον ἀντιληφόμενοι τῶν πραγμάτων, ἐκείνου στρατηγούσης. Ἐὰ δὲ αὐ-

τὰ καὶ Κύρος ἀξίων ἐπέσειλλον. Ἐπεὶ δὲ νόμος ἦν
 οὐκ εἶναι δις τὸν αὐτὸν ναυαρχεῖν, ἐβούλοντό τε χα-
 ρίσεσθαι τοῖς συμμαχοῖς οἱ Λακεδαιμόνιοι, τὸ μὲν
 ὄνομα τῆς ναυαρχίας Ἀράκῳ τινὶ κρηιέθεσαν, τὸν
 δὲ Λύσανδρον, ἐπιστολίᾳ τῷ λόγῳ, τῷ δ' ἔργῳ κύ-
 ριον ἀπάντων ἐξέπεμψαν. Τοῖς μὲν οὖν πλείστοις
 τῶν πολιτευομένων καὶ δυναμένων ἐν ταῖς πόλεσι
 παλαι ποθούμενος ἦκεν. Ἡλπίζον γὰρ ἔτι μᾶλλον
 ἰαχύσειν δι' αὐτοῦ, παντάπασι τῶν δημοῦν καταλυ-
 θέντων. Τοῖς δὲ τὸν ἀπλοῦν καὶ γενναῖον ἀγαπῶσα
 457 τῶν ἡγεμόνων τρόπον, ὃ Λύσανδρος τῷ Καλλε-
 κρατίδῃ παραβαλλόμενος ἰδοῦσι πανούργος εἶναι καὶ
 σοφιστής, ἀπάταις τὰ πολλὰ διαποικίλλων τοῦ πολέ-
 μου, καὶ τὸ δίκαιον ἐπὶ τῷ λυσιτελοῦντι μεγαλύ-
 νων· εἰ δὲ μὴ, τῷ συμφέροντι χραίμενος ὡς καλῶ,
 καὶ τὸ ἀληθές οὐ φύσει τοῦ ψεύδους κρείττον ἡγού-
 μενος, ἀλλ' ἑκατέρου τῇ χραίᾳ τὴν τιμὴν ὀρίζων.
 Τῶν δ' ἀξιούντων μὴ πολεμεῖν μετὰ δόλου τοὺς ἀφ'
 Ἡρακλείδου γεγονότας, καταγελᾶν ἐκέλευ· „Ὅπου
 γὰρ ἡ λεοντῆ μὴ ἐφικνῆται, προσραπίειν ἐκεί τὴν
 ἀλωπεκὴν.“

VIII. Τοιαῦτα δ' αὐτοῦ καὶ τὰ περὶ Μίλητον
 ἱστορεῖται. Τῶν γὰρ φίλων καὶ ξένων, οἷς ὑπέσχετο
 συγκαταλύσειν τε τὸν δῆμον, καὶ συνεκβαλεῖν τοὺς
 διαφόρους, μεταβαλομένων καὶ διαλλαγίντων τοῖς
 ἐχθροῖς, φανερώς μὲν ἤδεσθαι προσεποιεῖτο καὶ συν-
 διαλλάττειν, κρυφα δὲ λοιδορῶν αὐτοὺς καὶ κακίζων,
 παρώξυνεν ἐπιθέσθαι τοῖς πολλοῖς. Ὡς δ' ἤσθετο
 γνωσμένην τὴν ἐπανάστασιν, ὀξέως βοηθήσας καὶ
 παρεισελθὼν εἰς τὴν πόλιν, οἷς πρώτοις ἐπιύχοι τῶν
 νεωτεριζόντων, ἐχαλεπαινε τῇ φωνῇ, καὶ προσῆγγε
 τραχυνόμενος, ὡς ἐπιθήσων δίκην αὐτοῖς· τοὺς δ'
 ἄλλους ἐκέλευε θαρρεῖν, καὶ μηδὲν ἔτι προσδοκᾶν
 δεινόν, αὐτοῦ παρόντος. Πικρύνετο δὲ ταῦτα καὶ
 διεποικίλλε, τοὺς δημοτικωτάτους καὶ κρατίστους
 βουλόμενος μὴ φεύγειν, ἀλλ' ἀποθανεῖν, ἐν τῇ πόλει
 μέγαντας. Ὁ καὶ συνέβη· πάντες γὰρ ἀπεσφάγη-

οὐκ οἱ καταπιστεύσαντες. Ἀπομνημονεύεται δὲ ὑπὸ Ἀνδροκλείδου λόγος, πολλὴν τινα κατηγορίαν τοῦ Λυσάνδρου περὶ τοὺς ὄρκους εὐχέριαν. Ἐκέλευε γὰρ, ὡς φασι, τοὺς μὲν παῖδας ἀστραγάλαις, τοὺς δὲ ἄνδρας ὄρκοις ἑξαπατῆν, ἀπομμούμενος Πολυκράτη τὸν Σάμιον, οὐκ ὀρθῶς τύραννον στρατηγός, οὐδὲ Λακωνικόν, ὃν τὸ χρῆσθαι ταῖς θεοῖς, ὡσπερ τοῖς πολεμίοις, μᾶλλον δὲ υβριστικώτερον. Ὁ γὰρ ὄρκω παραπροσόμενος, τὸν μὲν ἔχθρὸν ὁμολογεῖ δεδινῆαι, τοῦ δὲ Θεοῦ καταφροεῖν.

IX. Ὁ δ' οὖν Κύρος, εἰς Σάρδεας μεταπεμφάμενος τὸν Λυσάνδρον, τὰ μὲν ἔδωκε, τὰ δὲ ὑπέσχετο, νεανιευσάμενος, εἰς τὴν ἐκείνου χάριν, καὶ εἰ μὴδὲν ἢ πατὴρ διδάξῃ, καταχρησθήσειν τὰ οἰκία· κἂν ἐπιλήρη πάντα, κατακόψῃεν ἴφῃ τὸν θρόνον, ἴφ' ἣ καθήμενος ἐχρημάτιζε, χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν ὄντα. Τέλος δὲ, εἰς Μηδίαν ἀναβαίνων πρὸς τὸν πατέρα, τοὺς τε φόρους ἀπέδειξε τῶν πόλεων λαμβάνειν ἐκείνων, καὶ τὴν αὐτοῦ διεπίστειυσεν ἀρχὴν ἀσπασάμενος δὲ, καὶ δεηθεὶς, μὴ ναυμαχεῖν Ἀθηναίοις, πρὶν αὐτὸν ἀφικέσθαι πάλιν, ἀφίκεσθαι δὲ ναῦς ἔχοντα πολλὰς ἐκ τε Φοινίκης καὶ Κιλικίας, ἀνέβαινεν ὡς βασιλέα. Λυσάνδρος δὲ, μὴτε ναυμαχεῖν ἀγχωμάλας πλήθει δυνάμενος, μὴτ' ἀργὸς καθέζεσθαι μετὰ νεῶν τοσούτων, ἀναχθεὶς ἐνίας προσηγάγετο τῶν νήσων, Αἰγινάν τε καὶ Σαλαμίνα προσμίζας κατεδράμεν. Εἰς δὲ τὴν Ἀττικὴν ἀποβὰς, καὶ τὸν Ἄγιν ἀσπασάμενος, κατέβη γὰρ ἐκ Δεκαλείας πρὸς αὐτὸν, ἐπαδείξατο περὶ παρόντι τὴν τοῦ ναυτικοῦ ὁμίλην, ὡς πλείων, ἢ βούλοιο, κρατῶν τῆς θαλάττης. Οὐ μὴν ἄλλα, τοὺς Ἀθηναίους αἰσθόμενος διώκοντας αὐτὸν, ἄλλῃ δρόμῳ διὰ νήσων ἔφευγεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Καὶ τὸν Ἑλλησποντιον ἔρημον καταλαβὼν, ἐπεχείρει Λαμψακηνοῖς αὐτὸς ἐκ θαλάττης ταῖς ναυσὶ. Θώραξ δὲ τῷ περὶ στρατῷ συναύσας εἰς τὸ αὐτὸ, προσέβαλε ταῖς τείχεσιν. Ἐλθὼν δὲ τὴν πόλιν κατὰ κράτος, διαρκάσαι τοῖς στρατιώταις ἔδωκεν. Ὁ δὲ τῶν

Ἀθηναίων στόλος ὀρθήκοντα καὶ ἑκατὸν τριήρων
 ἐτύχανε μὲν ἄρτι καθωρισμένος εἰς Ἐλευσίνα τῆς
 438 Χερσόνησον· πυρθανόμενοι δὲ ἀπολωλένας τὴν
 Λάμψακον, εὐθύς εἰς Σησίον καταβρούσι. Κακεί-
 θεν ἐπισιτισάμενοι, παρέπλευσαν εἰς Αἶγος ποτα-
 μούς, ἀντιπέρασ τῶν πολεμίων, ἐπὶ ναυλοχούν-
 των περὶ τὴν Λάμψακον. Ἐστρατήγουν δὲ τῶν
 Ἀθηναίων ἄλλοι τε πλείους, καὶ Φιλοκλῆς, ὃ κεί-
 σασ ποτὲ ψηφίσασθαι τὸν δῆμον, ἀποκόπτειν τὸν
 δεξιὸν ἀντίχειρα τῶν ἀλισκομένων κατὰ πόλεμον,
 ὅπως ὄρου μὲν φέρειν μὴ δύνωνται, κρηπὴν δ'
 ἐλαυνῶσι.

X. Τότε μὲν οὖν ἀνεπαύοντο πάντες, ἐλπίζον-
 τες εἰς τὴν ὑστεραίαν ναυμαχίαν. Ὁ δὲ Λύσαν-
 δρος ἄλλα μὲν διενοεῖτο, προσέταττε δὲ ναύταις καὶ
 κυβερνήταις, ὡς ἀγῶνος ἅμα ἡμέρᾳ γενησομένου
 περὶ ὄρθρον, ἐμβαίνειν εἰς τὰς τριήρεις, καὶ καθέ-
 ζεσθαι κόσμῳ καὶ σιῶπῃ δεχομένους τὸ παραγγελλό-
 μενον· ὡς δ' αὐτως, καὶ τὸ πῆζον ἐν τάξει παρὰ
 τὴν θάλατταν ἠουχάζειν. Ἀνίσχοντος δὲ τοῦ ἡλίου,
 καὶ τῶν Ἀθηναίων μετωπηδῶν ἀπάσαις ἐπιπλεόν-
 των, καὶ προκαλουμένων, ἀντιπρῶτους ἔχων τὰς
 ναῦς καὶ πεπληρωμένους ἐπὶ νυκτός, οὐκ ἀνήγειο.
 Πέμπων δὲ ὑπηρετικά παρὰ τὰς πρώτας τῶν νεῶν,
 ἀτρεμεῖν ἐκέλευε, καὶ μένειν ἐν τάξει, μὴ θορυβου-
 μένους, μηδ' ἀντεκπλέοντας. Οὕτω δὲ περὶ δέλην
 ἀποπλέοντων ὀπίσω τῶν Ἀθηναίων, οὐ πρότερον ἐν
 τῶν νεῶν τοὺς στρατιώτας ἀφῆκεν, εἰ μὴ δύο καὶ
 τρεῖς τριήρεις, ἃς ἐπιμυε κατακόπους, ἐλθεῖν ἰδόν-
 τας ἀποβεβηκότας τοὺς πολεμίους. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ
 πάλιν ἐγένοντο ταῦτα, καὶ τῇ τρίτῃ, μέχρι τέταρτης
 ὥστε πολὺ τοῖς Ἀθηναίοις ἐγγενέσθαι θάρσος, καὶ
 καταφρόνησιν, ὡς δεδιότων καὶ συρρισταμένων τῶν
 πολεμίων. Ἐν τούτῳ δ' Ἀλκιβιάδης (ἐτύχανε γὰρ
 παρὶ Χερσόνησον ἐν τοῖς ἑαυτοῦ τεύχεσι διακείμενος)
 ἵππῳ προσελάσας πρὸς τὸ στρατεύμα τῶν Ἀθη-
 ναίων, ἤλατο ταύς στρατήγους, πρότερον μὲν οὐ κα-

λῶς, οὐδ' ἀσφαλῶς στρατοπεδεύειν ἐν αἰγιαλοῖς δυσ-
 ὄρμοις καὶ ἀναπειταμένοις· ἔπειτα πόρρωθεν ἐκ
 Σηστοῦ τὰ ἐπιτήδεια λαμβάνοντες ἀμαρτάνειν, δεόν-
 εις λιμένα, καὶ πόλιν Σηστον δι' ὀλίγου περιπλεύσαν-
 τας, ἀπωτέρω γενέσθαι τῶν πολεμίων, ἐφορμούντων
 στρατεύματι μοναρχοῦμένῳ, καὶ πάντα πρὸς φόβον
 ἐξέως ἀπὸ συνθήματος ὑπηρετοῦντι. Ταῦτα δ' αὖ-
 τοῦ διδάσκοντος, οὐκ ἐκείδοντο. Τυδεὺς δὲ καὶ πρὸς
 ὕβριν ἀπεκρίνατο, φήσας, οὐκ ἐκείνον, ἀλλ' ἑτέρας
 στρατηγεῖν.

XI. Ὁ μὲν οὖν Ἀλκιβιάδης, ὑποπτεύσας τε καὶ
 προσθεσίας ἐν αὐτοῖς, ἀπηλλάττετο. Πέμπτη δὲ ἡμέ-
 ρα τῶν Ἀθηναίων ποιησαμένων τὸν ἐπίπλου, καὶ
 πάλιν ἀπερχομένων, ὥσπερ εἰώθεσαν, ὀλιγόρως
 πάνυ καὶ καταφρονητικῶς, ὁ Λυσανδρὸς ἐκπέμπων
 τὰς κτασκόπους ναῦς, ἐκέλευσε τοὺς τριηράρχους,
 ὅταν ἴδωσι τοὺς Ἀθηναίους ἐκβεβηκότας, ἐλαυνεῖν
 ἀποστρέψαντας ὀπίσω τάξει παντὶ, καὶ γενομένουσ
 κατὰ μέσον τὸν πόρον, ἀσπίδα χαλκῆν ἐπαρασθῆαι
 πρῶταθεν, ἐπίπλου σύμβολον. Αὐτὸς δὲ τοὺς κυβερ-
 νήτας καὶ τριηράρχους ἐπιπλέων ἀνεκαλεῖτο, καὶ πα-
 ρώρημα συνέχειν ἕαστον ἐν τάξει τὸ πλήρωμα καὶ
 τοὺς ναύτας καὶ τοὺς ἐπιβάτας· ὅταν δὲ σημανθῆ,
 μετὰ προθυμίας καὶ φόβου ἐλαυνεῖν ἐπὶ τοὺς πολε-
 μίους. Ὡς δὲ ἦ τε ἀσπίς ἀπὸ τῶν νεῶν ἤρθη, καὶ
 τῇ σάλπιγγι τὴν ἀναγωγὴν ἐσήμαιεν ἀπὸ τῆς ναυ-
 ἀρχίδος, ἐπέπλεον μὲν αἱ νεῆς, ἡμελλόντο δὲ οἱ πε-
 ςοὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἐπὶ τὴν αἴραν. Τὸ δὲ με-
 ταξὺ τῶν ἡπείρων διάστημα ταύτη πεντεκαίδεκα
 σταδίων ἐστὶ, καὶ ταχέως ὑπὸ σπουδῆς καὶ προθυ-
 μίας τῶν ἐλαυνόντων συήρητο. Κόρων δὲ πρῶτος,
 ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγός, ἀπὸ τῆς γῆς ἰδὼν ἐπι-
 πλέοντα τὸν στόλον, ἐξαίφνης ἀνεβήσεν ἐμβαλεῖν,
 καὶ περιπαθῶν τῶ κακῷ, τοὺς μὲν ἐκάλει, τῶν δὲ
 ἔδειτο· τοὺς δὲ ἠνάγκαζε πληροῦν τὰς τριηρεῖς.
 Ἦν δὲ οὐδὲν ἔργον αὐτοῦ τῆς σπουδῆς, ἕσπεδα- 439
 σμένων τῶν καθρώπων. Ὡς γὰρ ἐξέβησαν, εὐθύς

ὅτε μηδὲν προσδεκάντες, ἠγόραζον, ἐπλανήσαντο περὶ τὴν χώραν, ἐκάθενθεν ὑπὸ ταῖς σιγμαῖς, ἠριστοποι-
οῦντο, πορρώτατος τοῦ μέλλοντος ἀπειρία τῶν ἠγου-
μένων ὄντες. Ἦδη δὲ κραυγὴ καὶ ῥοθία προσφε-
ρομένων τῶν πολεμίων, ὁ μὲν Κόνων ὅκτω ναυσὶν
ὑπεξέπλευσε, καὶ διαφυγῶν ἀπεέρασεν εἰς τὴν Κύ-
προν πρὸς Εὐαγόραν· ταῖς δὲ ἄλλαις ἐπισπῶντες
οἱ Πελοποννήσιοι, τὰς μὲν κινὰς παντάπασιν ἤρουν,
τὰς δ' ἔτι πληρουμένας ἔκοπαν. Οἱ δ' ἄνθρωποι
πρὸς τε ταῖς ναυσὶν ἀπέθνησκον, ἀναπλοὶ καὶ προ-
ράδις ἐπιβοηθούντες, ἐν τε τῇ γῇ φεύγοντες ἀπο-
βάντων τῶν πολεμίων ἐκτείνοντο. Λαμβάνων δὲ ὁ
Λυσάνδρος τρισχίλιους ἄνδρας κίχμαλαίτους μετὰ τῶν
στρατηγῶν· ἔπαι δὲ τὸ ναύσταθμον, ἄνευ τῆς πα-
ράλου, καὶ τῶν μετὰ Κόνωνος ἐκφυγούσων. Ἀνα-
θησάμενος δὲ τὰς ναῦς, καὶ διαπορθήσας τὸ στρα-
τόπεδον, μετ' αὐτοῦ καὶ πραιάνων ἀνέπλευσεν εἰς
Λάμψακον, ἔργον ἐλαχίστου πόνου μέγιστον ἐξεργα-
σμένος, καὶ συνηρηκὸς ὥρα μίᾳ χρόνου μήμιστον καὶ
κοιμιστάτον, πάθει τε καὶ τύχῃς ἀπιστότατον
τῶν πρὸ αὐτοῦ πόλεμον· ὅς μινίας μορφῆς ἀγῶ-
νων καὶ πραγμάτων μεταβολῆς αἰμαίνης, καὶ στρατη-
γηγός, ὅσους οὐδέ οἱ σὺμπαντες οἱ πρὸ αὐτοῦ τῆς
Ἑλλάδος, ἀναλώσας, ἐνὸς ἀνδρός εὐβουλία καὶ δε-
νότητι συνήρητο· δεῦ καὶ Θεῶν τινὲς ἠγήσαντα
ταῦτα τὸ ἔργον.

XII. Ἦσαν δὲ τινες οἱ τοῦ Λυσάνδρου ἐπὶ
τῆς Λυσάνδρου νεὸς ἐκατέρωθεν, ὅτε τοῦ λυμένου
δέξειεν πρῶτον ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἄστρα τοῖς οἰα-
ξεν ἐπιλάμψαι λέγοντες. Οἱ δὲ καὶ τὴν τοῦ Μῦθου
πτῶσιν ἐπὶ τῷ πάθει ταῦτα σημεῖον φασὶ γενέσθαι.
Κατηνέχθη γὰρ, ὡς ἡ δόξα τῶν πολλῶν, ἐξ οὐρανοῦ
παμμεγέθης λίθος εἰς Λίγος ποταμούς. Καὶ δεί-
κνυται μὲν ἐτι νῦν, σεβόμενων αὐτὸν τῶν Χερρόνη-
σιτῶν· λέγεται δ' Ἀναξαγόραν προεῖπεν, ὡς τῶν
κατὰ τὸν οὐρανὸν ἐνδεδεμένων σωμάτων, γενομένου
ζινός ὀλοσθήμκτος, ἢ αἰλίου, ἄριστος ἄστρα καὶ πτώσεις

ἄνευ ἀπορραγέντος· εἶναι δὲ καὶ τῶν ἀστρῶν ἕκα-
 στον οὐκ ἐν ἡ πέφυκε χώρα· λιθώδη γὰρ ὄντα καὶ
 βαρῆα, λαμπρῶν μὲν κτερεῖσσι καὶ περιωλάσσι τοῦ
 αἰθέρος, ἔλκεσθαι δὲ ὑπὸ βίας σφιγγόμενον διη καὶ
 τόνῳ τῆς περιφορᾶς, ὡς πού καὶ τὸ πρῶτον ἐκρα-
 τήθη μὴ πεσεῖν δεῦρο, τῶν ψυχρῶν καὶ βαρῶν ἀπο-
 κρησμένων τοῦ παντός. Ἔστι δὲ τὸς πιθανωτέρῃ
 δοξα ταύτης, εἰρηκότων ἐνίων, ὡς οἱ διαίττοντες
 ἀστέρες οὐ ῥύσις εἰσὶν, οὐδ' ἐπιπέμῃσι αἰθερίου
 πυρός ἐν αἴεσι κατασβεννυμένου περὶ τὴν ἕξαψιν αὐ-
 τήν, οὐδὲ αἴερος εἰς τὴν ἀνω χώραν πλήθει χυθέντος
 ἔκρησις καὶ ἀνάφλεξις, ῥίψις δὲ καὶ πτώσις οὐρα-
 σίων σωμάτων, οἷον ἐνδόσει τιμὴ τόνου καὶ περιτρό-
 που κινήσεως, ἐκπάλων φερομένων οὐκ αἰεὶ πρὸς τὸν
 οἰκούμενον τόπον τῆς γῆς, ἀλλὰ τῶν πλείστων ἐκτός
 εἰς τὴν μεγάλην ἐκπεπτότων θάλατταν· διὸ καὶ
 λανθάνουσι. Τῷ δ' Ἀναξαγόρῃ μαρτυρεῖται καὶ Δαι-
 μαχος ἐν τοῖς Περὶ εὐσεβείας, ἱστορῶν, ὅτι πρὸ
 τοῦ πεσεῖν τὸν λίθον, ἐφ' ἡμέρας ἑβδομήμηστον καὶ
 πέντε συνεχῶς κατὰ τὸν οὐρανὸν ἐώρατο πυρρινὸν
 εἶδος παμμέγεθες, ὥσπερ νέφος φλογοειδές, οὐ
 θολαῖον, ἀλλὰ πολυπλόκου καὶ κεκλασμένας φοράς
 φερόμενον, ὥστε ὑπὸ σάλου καὶ πλάνης ἀπορρή-
 γνύμενα πυροειδῆ σπᾶσματα φέρεσθαι πολλαχῶς καὶ
 ἀστράπτειν, ὥσπερ οἱ διαίττοντες ἀστέρες. Ἐπεὶ δ'
 ἐσταῦθα τῆς γῆς ἔβρισε, καὶ παυσάμενοι φόβου καὶ
 θάμβους οἱ ἐπιχώριοι συνῆλθον, ὡφθη πυρός μὲν
 οὐδὲν ἔργον οὐδ' ἴχνος τοσοῦτου, λίθος δὲ κελμε-
 σος, ἄλλως μὲν μέγας, οὐδὲν δὲ μέρος, ὡς εἶ- 440
 πεῖν, ἐκείνης τῆς πυροειδοῦς περιοχῆς ἔχων. Ὅτι
 μὲν οὖν εὐγνωμόνων ὁ Δαίμαχος ἀκροατῶν δεῖται,
 δηλὸς ἐστίν· εἰ δ' ἀληθῆς ὁ λόγος, ἐξελεγχεῖται κατὰ
 κράτος τοὺς φασκοντας ἐκ τινος ἀκρωμείας ἀπο-
 κοπέισαν πνεύμασι καὶ ζάλαις πέτραν, ὑποληφθεῖ-
 σαν δ', ὥσπερ οἱ στρόβιλοι, καὶ φερομένην, ἡ πρῶ-
 τον ἐνέδωκε καὶ διελύθη τὸ περιδινησάν, ἐκρηφῆναι
 καὶ πεσεῖν. Εἰ μὴ νῆ Δία πῦρ μὲν ἦν ὄντως τὸ
 φαινόμενον ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, σβέσις δὲ καὶ φθο-

ρὰ μεταβαλὴν ἀέρι παβέσχεν εἰς πνεύματα βιαιότερα καὶ κνήσεις, ὑφ' ὧν συνέτυχε καὶ τὸν λίθον ἐκρυφῆναι. Ταῦτα μὲν οὐκ ἐτέρω γένοι γραφῆς διακριβωτέον.

XIII. Ὁ δὲ Λυσάνδρος, ἐπεὶ τῶν τρισηλίων Ἀθηναίων, οὓς ἔλαβεν αἰχμαλώτους, ὑπὸ τῶν συνῆδρων θύνατος κατέγνωστο, καλέσας Φιλοκλέα τὸν πρᾶτηγόν, ἠρώτησεν αὐτὸν, τίνα τιμὰται δίκην ἑαυτῷ, τοιαῦτα περὶ Ἑλλήνων συμβεβουλευκώς τοῖς πολίταις. Ὁ δ' οὐδὲν τι πρὸς τὴν συμφορὰν ἐνδούς, ἐκέλευσε μὴ κατηγορεῖν, ὧν οὐδεὶς ἐστὶ δεκάστης, ἀλλὰ νικῶντα πράττειν, ἅπερ ἂν νικηθεὶς ἐπασχεν· εἶτα λουσάμενος καὶ λαβὼν χλαμύδα λαμπρὰν, πρῶτος ἐπὶ τὴν σφαγὴν ἤγειτο τοῖς πολίταις, ὡς ἰστορεῖ Θεόφραστος. Ἐκ δὲ τούτου πλείων ὁ Λυσάνδρος ἐπὶ τὰς πόλεις, Ἀθηναίων μὲν αἷς ἐπέτυχον, ἐκέλευε πάντας εἰς Ἀθήνας ἀπιεῖναι φείσεσθαι γὰρ οὐδεὸς, ἀλλ' ἀποσφάξιν, ὃν ἂν ἐξωλάβη τῆς πόλεως. Ταῦτα δ' ἐπράττε καὶ συνηλατῆν ἅπαντας εἰς τὸ ἄστυ, βουλόμενος ἐν τῇ πόλει κατὰ λιμὸν ἰσχυρὸν γενέσθαι καὶ σπᾶσιν, ὅπως μὴ πρᾶγματα παρασχοῖεν αὐτῷ τὴν πολιορκίαν εὐπόρως ὑπομένοντες. Καταλύων δὲ τοὺς δήμους, καὶ τὰς ἄλλας πολιτείας, ἕνα μὲν ἀρμοστήν ἑκάστη Λακεδαιμόνιον κατέλιπεν, δέκα δ' ἄρχοντας ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ συγκεκροτημένων κατὰ πόλιν ἐταιριῶν. Καὶ τὰυτὰ πράττων ὁμοίως ἐν τε ταῖς πολεμίαις καὶ ταῖς συμμάχοις γεγενημέναις πόλεσι, παρέπλεε σχολαίως, τρώπων τίνα κατασκευαζόμενος ἑαυτῷ τὴν τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν. Οὔτε γὰρ ἀριστίνδην, οὔτε πλουτίνδην ἀπεδείκνυε τοὺς ἄρχοντας, ἀλλ' ἐταιρίαις καὶ ξενίαις χαρίζομενος τὰ πρᾶγματα, καὶ κυρίους ποιῶν τιμῆς τε καὶ κολάσεως, πολλαῖς δὲ παραγινόμενος αὐτὸς σφαγαῖς, καὶ συνεκβαλλὼν τοὺς τῶν φίλων ἐχθρούς, οὐκ ἐπιεικῆς εἶδου τοῖς Ἑλλήσι δείγμα τῆς Λακεδαιμονίων ἀρχῆς. Ἄλλα καὶ ὁ κωμικὸς Θεόπομπος εἶπε ληρεῖν, ἀπεικάζων τοὺς Λακεδαιμόνιους ταῖς κτηλίαις, ὅτι τοὺς Ἑλληνας ἠδιστὸν πο-

τὴν τῆςλευθερίας γεύσαντες, ὄξος ἐπέλασαν. Ἐὐθὺς γὰρ ἦν τὸ γεῦμα, δυσχερές καὶ πικρὸν, οὕτω τοὺς δήμους κυρίως τῶν πραγμάτων ἐῶντος εἶναι τοῦ Λυσάνδρου, καὶ τῶν ὀλίγων τοῖς θρασυτάτοις καὶ φιλονεκικοτάταις τὰς πόλεις ἐγχειρίζοντος.

XIV. Διατρίψας δὲ περὶ ταῦτα χρόνον οὐ πολὺν, καὶ προπέμψας εἰς Λακεδαιμόνα τοὺς ἀπαγγελοῦντας, ὅτι πρᾶσιπέ μετὰ νεῶν διακοσίων, συνέμιξε περὶ τὴν Ἀττικὴν Ἄγιδι καὶ Πανσανίᾳ, τοῖς βασιλεῦσιν, ὡς ταχὺ συναιρήσων τὴν πόλιν. Ἐπεὶ δ' ἀντείχεν οἱ Ἀθηναῖοι, λαβὼν τὰς νεῆς, πάλιν εἰς Ἀσίαν διεπέρασε καὶ τῶν μὲν ἄλλων πόλεων ὁμαλῶς ἀπασῶν κατέλυε τὰς πολιτείας, καὶ καθίστηθεκαρχίας, πολλῶν μὲν ἐν ἐκάστη σφαττομένων, πολλῶν δὲ φευχόντων. Σαμίους δὲ πάντας ἐχθαλοῖν, παρέδωκε τοῖς φυγάσι τὰς πόλεις. Σησὸν δ' Ἀθηναίων ἐχόντων ἀφελόμενος, οὐκ εἶασεν οἰκεῖν Σησίους, ἀλλὰ τοῖς γενόμενος ὑπ' αὐτῶν κυβερνήταις καὶ κελεισταῖς ἔδωκε τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν νέμεσθαι. Πρὸς δ' καὶ πρῶτον ἀντίκρουσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ τοὺς Σησίους αὖθις ἐπὶ τὴν χώραν κατήγαγον. Ἀλλ' ἐκεῖνά γε τοῦ Λυσάνδρου πάν- 441
τες ἠδέως ἔωρων οἱ Ἕλληνες, Αἰγινητάς τε διὰ πολ-
λοῦ χρόνου τὴν αὐτῶν πόλιν ἀπολαμβάνοντας, καὶ
Μηλίους καὶ Σκιωναίους ὑπ' αὐτοῦ συνοικιζομένους,
ἐξελαινομένων Ἀθηναίων, καὶ τὰς πόλεις ἀποδιδόν-
των. Ἦδη δὲ καὶ τοὺς ἐν ἄστει κακῶς ἔχειν ὑπὸ
ἡμοῦ πνυθάνομενος, κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ
καὶ παρεστήσατο τὴν πόλιν, ἀναγκασθεῖσαν, ἐφ' οἷς
ἐκεῖνος ἐκέλευε, ποιήσασθαι τὰς διαλύσεις. Καίτοι
Λακεδαιμονίαν ἐστὶν ἀκοῦσαι λεγόντων, ὡς Λυσάν-
δρος μὲν ἔγραψε τοῖς ἐφόροις τόδε· „ Ἀλωκάντα
ταὶ Ἀθῆναι.“ Λυσάνδρου δ' ἀντέγραψαν οἱ ἐφο-
ροι· „ Ἀρχεῖ τό γε ἐλαλίειν.“ Ἀλλ' εὐπρεπέας
χάριν οὗτος ὁ λόγος πέπλασται. Τὸ δ' ἀληθινὰν
δόγμα τῶν ἐφόρων οὕτως εἶχε· „ Τὰδε τὰ τέλη τῶν
Λακεδαιμονίων ἔγνω· Καββαλόντες τὸν Πειραιᾶ,

καὶ τὰ μακρὰ σκελῆ, καὶ ἐκδύντες ἐκ παρῶν τῶν πόλεων, τὰν αὐτῶν γὰρ ἔχοντες· ταῦτά κ' ὀρῶντες τὰν εἰρήνην ἔχετε, ἃ χρῆ δόντες, καὶ τοὺς φρυγῆδας ὡσάντες. Περὶ δὲ τῶν ταῶν τῷ πλήθει, ὁποῖόν τι καὶ τήνοις δοκῆ, ταῦτα ποιέετε." Ταύτην δὲ προσέδξαντο τὴν σκυτάλην οἱ Ἀθηναῖοι, Θηραμένους τοῦ Ἄγριακος συμβουλευσάντος. "Ὅτι καὶ φασιν ὑπὸ τῶν νέων τινὸς δημαγωγῶν Κλεομένους ἐρωτῶμενον, εἰ τοῖμα τὰναντία Θεμιστοκλεῖ πράττειν καὶ λέγειν, παραδίδως τὰ τείχη τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἃ Λακεδαιμονίων ἀπόντων ἐκείνος ἀνίστησεν, εἶπεν· „ Ἄλλ' οὐδὲν, ὦ μειράκιον, ὑπεναντίον ἐγὼ πράττω Θεμιστοκλεῖ· τὰ γὰρ αὐτὰ τείχη κἀκείνος ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πολιτῶν ἀνίστησε, καὶ ἡμεῖς ἐπὶ σωτηρίᾳ καταβαλοῦμεν. Εἰ δὲ τὰ τείχη τὰς πόλεις εὐδαίμονας ἔποιες, πασῶν ἴδει πράττειν κἀκίστα τὴν Σπάρτην, αἰτίχιστον οὖσαν."

XV. Ὁ δ' οὖν Ἀνσάνδρος, ὡς παρίλαβε τὰς τε ναῦς ἀπασας, πλὴν δαΐδακα, καὶ τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων, ἐκτὴ ἐπὶ δεκάτῃ Μουνυχιῶνος μηνός, ἐν ᾗ καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἐνίκων τὸν βάρβαρον, ἐβούλευσεν εὐθύς καὶ τὴν πολιτείαν μεταστήσαι. Δυσπειθῶς δὲ καὶ τραχέως φερόντων, ἀποστείλας πρὸς τὸν δῆμον, εἶπεν, τὴν πόλιν εἰληφέναι παρσπονδοῦσαν· ἰστάναι γὰρ τὰ τείχη, τῶν ἡμερῶν, ἐν αἷς ἴδει καθηρῆσθαι, παρωχημένων. Ἐτέρων οὖν ἐξ ἀρχῆς προθήσειν γνώμην περὶ αὐτῶν, ὡς τὰς ὀμολογίας λελυκότων. Ἐνιοὶ δὲ καὶ προτεθῆναι φασὶν ὡς ἀληθῶς ὑπὲρ ἀνδραποδισμοῦ γνώμην ἐν τοῖς συμμαχοῖς· ὅτι καὶ τὸν Θηβαῖον Ἐρίανθον εἰσηγήσασθαι, τὸ μὲν ἄστει κατασκάψαι, τὴν δὲ χώραν ἀνεῖναι μηλόβοτον. Ἐτα μίντοι, συνουσίας γενομένης τῶν ἡγεμόνων, καὶ παρὰ πότον τινὸς Φωκέως φασσάντος ἐκ τῆς Εὐριπίδου Ἠλέκτρας τὴν παράδοτον, ἢ ἢ ἀρχῆ

Ἄγαμέμνονος ἢ κόρα, ἤλυθον, Ἠλέκτρα,
Ποιὶ σὺν ἀγρότεραν αὐλάν·

ἀνδρᾶς ἐπιπέλασθ' ἦναι, καὶ φωνήσασθαι ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτῶς εὐκλεία, καὶ τοιοῦτος ἔνδοξος φέρουσαν ἀκλεῖν, καὶ διερχασθαι πόλιν. Οἱ δ' οὖν Ἀλεξάνδρῳ, ἔνδοξον τῶν Ἀθηναίων πρὸς ἅπαντα, πολλὰς μὲν ἐξ ἄσπετος μετακλιψάμενος ἀνιπτοῖδας, πρᾶσι δὲ τὰς ἐν τῷ στρατοπέδῳ συναγωγῶν, τὰ τεύχη κατέσκαπτε, καὶ τὰς τριηρεῖς κατέφλεγε πρὸς τὸν αὐλόν, ἄσπετος ἀνωμένων καὶ παῖδ' ὀκτώων ἡμᾶ τῶν συμμάχων, ὡς ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀρχοῦσα, τῆς ἐλευθερίας. Ἐνθὺς δὲ καὶ τὰ πρὸς τὴν πολιτείαν, ἐκίχησθε, τῶν πρώτων μὲν ἐν ἡσέτι, δευτέρῳ δ' ἐν Πειραιεὶ καταστῆσας ἀρχόντας, ἐμβαλὼν δὲ φρόνην εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ Καλλιβίον ἀμύσσην, ἔνδοξον Σπαρτιάτην, ἐπέστησας. Ἐπεὶ δὲ οὗτος Αὐτόλυκον, τὸν ἀθηναίων, ἐφ' ᾧ τὸ συμπάσιον ὁ Περσῶν πεποιήκη, τὴν βακτηρίαν διαραμμένος παίσειν ἐμάλλε, ὁ δὲ, τῶν κελῶν συναρᾶμενος, ἀκίτρον ἐν αὐτῷ, οὐ συκκηλακίτησεν ὁ Ἀλεξάνδρῳ, ἀλλὰ καὶ συνεπέστησας, 442 φήσας, αὐτῶν οὐκ ἐπίστασθαι τὸν Καλλιβίον ἐλευθερίῳ ἀρχεῖν. Ἀλλὰ τὸν μὲν Αὐτόλυκον οἱ τριᾶρχοι, τὸν Καλλιβίον χαρίζομενοι, μικρὸν ὑστέρων ἤρελλον.

XVI. Οἱ δὲ Ἀλεξάνδρῳ ἀπὸ τριῶν γενομένων, αὐτὰς μὲν ἐπὶ θέρμῃ ἐξέπλευσέ, τῶν δὲ χρημάτων καὶ περιόντων, καὶ ὅσας δωρεῖς αὐτῷ, ἢ ἀπεφάνους ἐδέξατο, πολλῶν, ὡς εἶνος, δίδόντων ἀνδρῶν ἐνκατωτάτω, καὶ τρόπον τινὰ κυρίῳ τῆς Ἑλλάδος, ἀπέστειλεν εἰς Δακεδαίμονα διὰ Γυλλήπην τὸν στρατηγῆσαντος περὶ Σικελίαν. Οἱ δὲ, ὡς λέγεται, τὰς δωρεῖς τῶν ἀγγείων καταθεῖν ἀναλύσας, καὶ ἀφείλων σφύρον ἀργυρίου, ἐξ ἑκάστου, πάλιν συνέβησεν, ἀγνοήσας, ὅτι γραμματεῖδιον ἕκῃν, ἑκάστῳ τῶν ἀφείμων σημαῖον. Ἐλθὼν δ' εἰς Σπάρτην, ἃ μὲν ἀφῆρητο, κατέκρουσεν ὑπὸ τὸν κέραμον τῆς οἰκίας, καὶ ὁ ἀγγεῖα παρεδῶκε τοῖς ἐφόροις, καὶ τὰς σφραγίδας ἐπέδειξεν. Ἐπεὶ δ' ἀνοσιβάντων καὶ ἀριθμοῦν τῶν, δεφῶναι πρὸς τὰ γραμματεῖα ἐπὶ πλῆθος τῶν

ΡΛΥΤ. Γ. ΙV. L

ἀργυρίου, καὶ παρείχε τοῖς ἐφόροις ἀπορίαν τὸ πρό-
 γμα, φράζει θεράπων τοῦ Γούλιππου πρὸς αὐτοὺς
 αἰνεῖσθαι, ὑπὸ τῆς κεραικῆς κοιτάζεσθαι πολ-
 λὰς φιλίας. Ἦν γὰρ, ὡς εἶπε, τὸ χάραγμα τοῦ
 πλείστου τότε νομίσματος, διὰ τῶν Ἀθηναίων,
 γλυφάει.

XVII. Ὁ μὲν οὖν Γούλιππος αἰσχρὸν οὕτω καὶ
 ἀγεννὲς ἔργον ἐπὶ κεραιαῖς τοῖς ἐμπροσθεν καὶ με-
 γάλῃσι ἔργασάμενος, μετέστησεν ἑαυτὸν ἐκ Λακεδαί-
 μνος. Οἱ δὲ φρονιμώτατοι τῶν Σπαρτιατῶν, οὐχ
 ἥμισυ καὶ διὰ τοῦτο τὴν τοῦ νομίσματος ἰσχὺν φο-
 βηθέντες, ὡς οὐχὶ τῶν τυγχόντων ἀποκρίνην πολιτῶν,
 τὸν τε Ἀυσάνδρον ἐλοιδοροῦν, καὶ διεμαρτύρατο
 τοῖς ἐφόροις ἀποδοσκοπεῖσθαι πᾶν τὸ ἀργυρίον καὶ
 τὸ χρυσίον, ὡσπερ κῆρας ἐπαγωγίμους. Οἱ δὲ προὔ-
 θισαν γνώμην. Καὶ Θεόπομπος μὲν φησι Σκιρα-
 ψίδα, Ἐφορὸς δὲ Φλορίδαν εἶναι τὸν ἀποφηνάμε-
 νον, ὡς οὐ καὶ προσδέχεσθαι νόμισμα χρυσοῦν καὶ
 ἀργυροῦν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ χρῆσθαι τῷ πατρίῳ.
 Ἐν τούτῳ δ' ἦν σιδηρῶν πρῶτον μὲν ὄξει μεταβαπτό-
 μενον ἐκ πυρός, ὅπως μὴ καταχαλκευοίτο, ἀλλὰ διὰ
 τὴν βαφὴν ἄστομον καὶ ἀδρανὲς γίνοιτο· ἔπειτα βα-
 ρυόταθμον, καὶ δυσπαρακόμιστον, καὶ ἀπὸ πολλοῦ
 τινος πλήθους καὶ ὄγκου μικρὰν τινα ἀξίαν δυνάμε-
 νον. Κινδυνεῖ δὲ καὶ τὸ πᾶμπαν ἀρχαῖον οὕτως
 ἔχειν, ὀβελλοκοῖς χρωμένων νομίσμασι σιδηροῖς, ἐνίων
 δὲ χαλκοῖς· ἀφ' ὧν παραμένει πλήθος ἐτι καὶ τῶν
 τῶν κερματῶν ὀβολοῦς καλεῖσθαι, δραχμὴν δὲ τούτῳ
 ἔξ ὀβελού· τοσούτων γὰρ ἡ χεῖρ περιεδράττετο.
 Τῶν δὲ Ἀυσάνδρου φίλων ὑπεναρτιουμένων, καὶ
 σπουδασάντων ἐν τῇ πόλει καταμῆναι τὰ χρήματα,
 δημοσίᾳ μὲν ἔδοξεν εἰσάγεσθαι νόμισμα τοιοῦτον,
 ἂν δὲ τις ἀλλῶ κεκτημένος ἰδίᾳ, ζημίαν ὤρισαν θά-
 ψατον· ὡσπερ ἐνὺ Ἀσκούργου τὸ νόμισμα φοβηθέν-
 τος, οὐ τὴν ἐπὶ τῶν νομίσματι φιλαργυρίαν, ἣν οὐκ
 εἰσφέρει τὸ μὴ κεκτηῖσθαι τὸν ἰδιώτην, ὡς τὸ κεκτη-
 ῖσθαι τὴν πόλιν εἰσενεοῖτο, τῆς χρεΐας ἀξίαν προσ-

λαμπρανοῦσας καὶ ἤλων. Οὐ γὰρ ἦν, δημοσίᾳ τιμώ-
 μενον ἄρρωστίας, ἰδίᾳ καταφρονεῖν ὡς ἀχρηστοῦ· καὶ
 πρὸς τὰ οἰκεία νομίζειν ἕκαστω μηδενὸς ἄξιον προΰ-
 γμα, τὸ κοινῇ οὕτως εὐδοκίμου καὶ ἀγαπώμενον.
 Ἀλλὰ καὶ πολλῶν τάχιστα ἀπὸ τῶν κοινῶν ἐπιτηδευ-
 μάτων ἐπιρροέουσι οἱ ἔθισμοί τῶν ἰδιωτικῶν βλοίς,
 ἢ τὰ καθ' ἕκαστον ὀλισθηρὰ καὶ πάθη τὰς πόλεις
 ἀναπλήρησι πραγμάτων πονηρῶν. Τῷ γὰρ ὅλῳ
 συνδιαστρέφονται τὰ μέρη μᾶλλον, ὅταν ἐνδῶ πρὸς
 τὸ χειρόν· εἰκός· αἱ δ' ἀπὸ μέρους εἰς ὅλον ἀμαρ-
 τία πολλὰς ἐνστάσεις καὶ βηθείας ἀπὸ τῶν ὑψαι-
 νόντων ἔχουσι. Οἱ δὲ ταῖς μὲν οἰκίαις τῶν πολί-
 τῶν, ὅπως οὐ παρέσειν εἰς αὐτὰς νόμισμα, τὸν 445
 φόβον ἐπέστησαν φυλακὰ καὶ τὸν νόμον· αὐτὰς δὲ
 τὰς ψυχὰς ἐνεκπλήκτους καὶ ἀκαθεῖς πρὸς ἀσθένειον
 οὐ διετήρησαν, ἐμβολοκτῆς εἰς ἤλῳν, ὡς σεμνοῦ δὴ
 τίνος καὶ μεγάλου, τοῦ πλουτεῖν ἀπατας. Ἴτερά μὲν
 οὐκ οὕτως καὶ δι' ἑτέρας πρὸς γραφῆς ἠψάμεθα Λα-
 κεδαιμονίων.

XVIII. Ὁ δὲ Λύσανδρος ἐστῆσεν ἀπὸ τῶν λα-
 φῶν, ἐν Δελφοῖς αὐτοῦ χαλκῆν εἰκόνα, καὶ τῶν
 κενναρχῶν ἕκαστου, καὶ χρυσοῦς ἑστέρας τῶν Διοσ-
 κούρων, οἱ πρὸ τῶν Λευκτροικῶν ἠφανίσθησαν. Ἐν
 δὲ τῷ Βρασίδου καὶ Ἀκανθίων θησαυρῷ τριήρης
 ἔκειτο διὰ χρυσοῦ πεποιημένη καὶ ἐλέφαντος, δυοῖν
 πηγῶν, ἣν Κύρος αὐτῷ νικητήριον ἐπέμψεν. Ἀλε-
 ξανδρίδης δὲ ὁ Δελφός ἱστορεῖ καὶ παρακαταθήκην
 ἐνταῦθα Λυσάνδρου κείσθαι, τάλαντον χρυσοῦ
 καὶ μνᾶς πενήκοντα δύο, καὶ πρὸς τούτοις ἑνδεκά-
 στατήρας· οὐχ ὁμολογούμενα, γραφῶν ταῖς περὶ τῆς
 πενίας τοῦ ἀνδρός ὁμολογουμένοις. Τοτε δ' οὐκ ὁ
 Λύσανδρος, ὅσον οὐδεὶς τῶν πρόσθεν Ἑλλήνων δυνα-
 θεῖς, εἶδοκε φρονήματι καὶ ὀγκῆ μείζονι κεχορησθαι
 τῆς δυνάμεως. Πρωτῶ μὲν γὰρ, ὡς ἱστορεῖ Δούρις,
 Ἑλλήνων ἐκείνῳ βωμονς, αἱ πόλεις ἀνέστησαν, ὡς θεῶν,
 καὶ θυσίας εἶθυσαν· εἰς δὲ πρῶτον παιᾶνας ἤσθησαν,
 ὧν ἑνὸς ἀρχὴν ἀπομνήμαρτέουσι τοιαυτῆς.

Τὸν Ἑλλάδος ἀγαθίας στρατηγὸν εὐρυχώρου Σπάρ-
τας ὑμνήσομεν, ὃ ἐπὶ παιᾶν.

Σάμιοι δὲ τὰ παρ' αὐτοῖς Ἡραΐα Λυσάνδρῳ καλεῖν
ἐψηφίσαντο. Τῶν δὲ ποιητῶν Χοίριλον μὲν αἰεὶ
περὶ αὐτὰν εἶχεν, ὡς κοσμήσοντα τὰς πράξεις δια-
ποιητικῆς. Ἀντιλάχῳ δὲ ποιήσαντι μετρίους τινας
εἰς αὐτὸν στίχους, ἡσθεὶς ἔδωκε πλήσας ἀργυρίου
τὸν πλόν. Ἀντιμάχῳ δὲ τοῦ Κολοφωνίου, καὶ Νε-
κηράτου τινὸς Ἡρακλεώτου, ποιήμασι Λυσάνδρῳ
διωγωνισαμένων ἐπ' αὐτῷ, τὸν Νικηράτον ἰστέφανω-
σεν· ὃ δ' Ἀντιμάχος ἀχθεσθεὶς ἤφανισε τὸ ποίημα.
Πλάτων δὲ, γέρος ὢν τότε, καὶ θανυμύζων τὸν Ἀντί-
μαχον ἐπὶ τῇ ποιητικῇ, βαρέως φέροντα τὴν ἡτταν
ἀνελαμβάνε καὶ παρεμυθεῖτο, τοῖς ἀχθοῦσι κα-
χῶν εἶναι φάμενος τὴν ἀγνοίαν, ὥσπερ τὴν τυφλό-
τητα τοῖς μὴ βλέπουσιν. Ἐπεὶ μὲντοι ὁ κίθαρω-
δος Ἀριστάνου, ἕξαις Πύθια νενικηκώς, ἐπη-
γέλλετο τῷ Λυσάνδρῳ φιλοφρονούμενος, ἂν νικήσῃ
πάλιν, Λυσάνδρου κηρύξειν ἑαυτὸν, „ Ἡ δοῦλον,“
εἶπεν.

XIX. Ἄλλ' ἢ μὲν φιλοτιμία τοῦ Λυσάνδρου
τοῖς πρώτοις καὶ ἰσοτίμοις ἦν ἐπαχθῆς μόνον. Ἰπερ-
οψίας δὲ πολλῆς ἅμα τῇ φιλοτιμίᾳ διὰ τοὺς θερα-
πεινόντας ἐγγενομένης τῷ ἦθει καὶ βαρύντητος, οὔτε
τιμῆς, οὔτε τιμωρίας μέτρον ἦν παρ' αὐτῷ δημοτι-
κόν· ἀλλὰ φιλίας μὲν ἄθλα καὶ ξενίας, ἀνυπεύθυ-
νοι δυναστεῖαι πόλεων καὶ τυραννίδες ἀνεξέταστοι,
θυμοῦ δὲ μία πληρωσις, ἀπολέσθαι τὸν ἀπεχθανό-
μενον· οὐδὲ γὰρ φυγεῖν ἐξῆν. Ἄλλα καὶ Μιλησίων
ὑστερόν τοὺς τοῦ δήμου προῖσταμένους δεδωκώς, μὴ
φύγῳσι, καὶ προαγαγεῖν τοὺς κεκρυμμένους βουλό-
μενος, ὥμοσε μὴ ἀδικήσειν· πιστευσαντας δὲ καὶ
προελθόντας, ἀποσφάζει τοῖς ὀλιγαρχικοῖς παρέδω-
κεν, οὐκ ἐλάττονας ὀλιγαρχικῶν δυναμοτέρους ὄν-
τας. Ἦν δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἐν ταῖς πόλεσι δημοτι-
κῶν φόνας οὐκ ἀριθμητός, αἵτε δὴ μὴ κατ' ἰδίας
μόνον αἰτίας αὐτοῦ κτείνοντος, ἀλλὰ πολλαῖς μὲν

ἄχθραις, πολλαῖς δὲ πλεονεξίαις καὶ ἐκασταχόθι φίλων χαριζομένου τὸ τοιαῦτα καὶ συνεργούντος, Ὄταν εὐδοκίμησεν Ἐπεικλῆς ὁ Λακεδαιμόνιος, εἰπὼν, ὡς οὐκ ἂν ἡ Ἑλλάς δύο Λυσάνδρους ἦνευγα. Τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ Ἀλκιβιάδου φησὶ Θεόφραστος εἰπεῖν Ἀρχιστρατον. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ὕβρις 444 ἦν καὶ τροφή σὺν ἀνθαδείᾳ τὸ μάλιστα δυσχεραίνόμενον· τὴν δὲ Λυσάνδρου δύναμιν ἢ τοῦ τροπου χαλεπάτης φοβερὰν ἐποίησε καὶ βαρεῖαν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τοῖς μὲν ἄλλοις οὐ πάνυ προσεῖχον ἐγκαλοῦσιν· ἐπεὶ δὲ Φαρνάβατος, ἀδικούμενος ὑπ' αὐτοῦ τὴν χώραν ἄγοντος καὶ φέροντος, ἀπέστειλεν εἰς τὴν Σπάρτην κατηγοροὺς, ἀγανακτήσαντες οἱ ἔφοροι, τῶν μὲν φίλων αὐτοῦ καὶ συστρατῆγων ἓνα, Θωήρακα, λαβόντες ἀργύριον ἰδίᾳ κεκτημένον, ἀπέκτετεσαν, ἐκεῖνος δὲ σκυτάλην ἀπέπεμψαν, ἣκειν κελύοντες. Ἔστι δ' ἡ σκυτάλη τοιοῦτον. Ἐπὶν ἐκπέμπωσι ναύαρχον, ἢ στρατηγὸν, οἱ ἔφοροι, ξύλα δύο στρογγύλα μήκος καὶ πᾶχος ἀκριβῶς ἀπικαίωσαντες, ὥστα ταῖς τομαῖς ἐφαρμόζειν πρὸς ἄλληλα, τὸ μὲν αὐτοὶ φυλάττουσι, θάτερον δὲ τῷ πέμπομένῳ δίδουσι. Ταῦτα δὲ τὰ ξύλα σκυτάλας καλοῦσιν. Ὄταν οὖν ἀπόρρητὸν τι καὶ μίγα φράσαι βουλευθῶσι, βιβλίον, ὡσπερ ἱμάντα, μακρὸν καὶ στενὸν ποιοῦντες, περιελίττουσι τὴν παρ' αὐτοῖς σκυτάλην, οὐδὲν διαλεῖμμα ποιοῦντες, ἀλλὰ πανταχόθεν κύκλω τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς τῷ βιβλίῳ καταλαμβάνοντες. Τοῦτο δὲ ποιήσαντες, ἃ βούλονται, καταγράφουσι εἰς τὸ βιβλίον, ὡσπερ ἐστὶ τῇ σκυτάλῃ περιεείμενον. Ὄταν δὲ γράψωσιν, ἀφελόντες τὸ βιβλίον, ἄνευ τοῦ ξύλου πρὸς τὸν στρατηγὸν ἀποστέλλουσι. Λεξόμενος δ' ἐκείνος, ἄλλως μὲν οὐδὲν ἀναλέξασθαι δύναται τῶν γραμμάτων, συναφὴν οὐκ ἔχοντων, ἀλλὰ δεσπασμένων· τὴν δὲ παρ' αὐτῷ σκυτάλην λαβὼν, τὸ τμήμα τοῦ βιβλίου περὶ αὐτὴν περιέτεινεν, ὥστε, τῆς ἕλικος εἰς τὰξιν ὁμοίως ἀπεκαθισταμένης, ἐπιβάλλοντα τοῖς πρώτοις τὰ δεύτερα, κύκλω τὴν ὄψιν ἐπάγειν τὸ συνεχῆς ἀπευρίσκουσαν. Καλεῖται δὲ ὁμοίωμας

τῶ βίβλῳ συντάλη τὸ βιβλίον, ὡς τῶ μετροῦντε τὸ μετρούμενον.

XX. Ὁ δὲ Λύσανδρος, ἐλθούσης τῆς σκιτάλης πρὸς αὐτὸν εἰς τὸν Ἑλλησποντον, διαταγᾶθι, καὶ μάλιστα τὰς τοῦ Φαρναβάζου δεδωῖς κατηγορίας, ἐσπούδασεν εἰς λόγους αὐτῷ συνελθεῖν ὡς λύσων τὴν διαφοράν. Καὶ συνελθὼν ἰδεῖτο γράψαι περὶ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἑτέραν ἐπιστολήν, ὡς οὐδὲν ἠδικημένον, οὐδ' ἐγκαλοῦντα. Πρὸς Κρήτα δ' ἄρα, τὸ τοῦ λόγου, κρητίζων ἠγνόει τὸν Φαρναβάζον. Ἰκδοσόμενος γὰρ ἅπαντα ποιήσειν, φανερώς μὲν ἔγραψεν, οἷαν ὁ Λύσανδρος ἠξίωσεν ἐπιστολήν, κρύφα δ' εἶχεν ἑτέραν αὐτόθι γεγραμμένην. Ἐν δὲ τῶ τὰς σφραγίδας διβύλλειν, ἐνάλλαξας τὰ βιβλία μηδὲν διαφέροντα τῇ ὄψει, δίδωσιν ἐκείνην αὐτῷ τὴν κρύφα γεγραμμένην. Ἀφικόμενος οὖν ὁ Λύσανδρος εἰς Λακεδαιμόνα, καὶ πορευθεὶς, ὡπερ ἔθος ἐστὶ, πρὸς τὸ ἀρχεῖον, ἀπέδωκε τοῖς ἐφόροις τὰ γράμματα τοῦ Φαρναβάζου, πεπεισμένος ἀνηρῆσθαι τὸ μέγιστον αὐτοῦ τῶν ἐγκλημάτων. Ἠγαπᾶτο γὰρ ὁ Φαρναβάζος ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, προσθυμότατος ἐν τῷ πολέμῳ τῶν βασιλέως στρατηγῶν γεγενημένος. Ἐπεὶ δ' ἀναγκόστες οἱ ἔφοροι τὴν ἐπιστολήν, ἔδειξαν αὐτῷ, καὶ συνῆκεν, ὡς

Ὅν ἄρ' Ὀδυσσεὺς ἐστὶν αἰμύλος μόνον,

τότα μὲν ἰσχυρῶς τεθορυβημένος ἀπῆλθεν. ἡμέραις δ' ὀλίγαις ὑστερον ἐντυχὼν τοῖς ἀρχουσι, ἔφη δεῖν αὐτὸν εἰς Ἀμμωνος ἀναβῆναι, καὶ τῷ θεῷ θῦσαι θυβίας, ἃς ἠῤῥατο πρὸ τῶν ἀγώνων. Ἐντοὶ μὲν οὖν ὡς ἀληθῶς φασὶν αὐτῷ πολιορκοῦντι τὴν τῶν Ἀφυταίων πόλιν ἐν Θρᾴκη κατὰ ταύς ὑπνοὺς παραστήναι τὸν Ἀμμωνα· διὸ καὶ τὴν πολιορκίαν ἀφείς, ὡς τοῦ θεοῦ πρостаξάντος, ἐκέλευε τοὺς Ἀφυταίους Ἀμμωνε θύειν, καὶ τὸν θεὸν ἐσπούδασεν εἰς τὴν Λιβυην πορευθεὶς ἐξέλθασθαι. Τοῖς δὲ πλείστοις ἰδοῦσι πρόσχημα ποιῆσθαι τὸν θεόν, ἄλλως δὲ τοὺς
445 ἐφόρους δεδωκώς, καὶ τὰν αἰκοὶ ζυγὸν οὐ φέρων,

αὐτὸ ὑπομέναν ἀρχισθαι, πλάνης ὀρέγεσθαι καὶ περιφοιτήσεως τινος· ὡς περ ἵππος ἐκ νομῆς ἀφείραν καὶ λεμῶνος αὐθις ἤκων ἐπὶ φαίην, καὶ πρὸς τὸ σύνηθες ἔργον αὐθις ἀγόμενος. Ἦν μὲν γὰρ Ἐφορος τῆς ἀποδημίας ταύτης αἰτίαν ἀναγραφει, μεταμικρὸν ἀφηγήσομαι.

XXI. Μόλις δὲ καὶ χαλεπῶς ἀφεθῆναι διαπραξάμενος ὑπὸ τῶν ἐφόρων, ἐξέπλευσεν. Οἱ δὲ βασιλεῖς, ἀποδημήσαντος αὐτοῦ, συμφρονήσαντες, ὅτι ταῖς ἐταιρίαις τὰς πόλεις κατέχων, διὰ παντὸς ἄρχε καὶ κύριός ἐστι τῆς Ἑλλάδος, ἔπρασσον, ὅπως ἀποδώσουσι τοῖς δημότοις τὰ πράγματα, τοὺς ἐκείνου φίλους ἐκβαλόντες. Οὐ μὴν ἀλλὰ πάλιν πρὸς ταῦτα κινήματος γενομένου, καὶ πρώτων τῶν ἀπὸ Φυλῆς Ἀθηναίων ἐπιθεμένων τοῖς τριάκοντα, καὶ κρατούντων, ἐπανελθὼν διὰ ταχείων ὁ Λύσανδρος, ἔπεισε τοὺς Λακεδαιμονίους ταῖς ὀλιγαρχίαις βοηθεῖν, καὶ τοὺς δῆμους κολάζειν. Καὶ πρώτοις τοῖς τριάκοντα πέμπουσιν ἑκατὸν τάλαντα πρὸς τὸν πόλεμον, καὶ στρατηγὸν αὐτῶν, Λύσανδρον. Οἱ δὲ βασιλεῖς φθονοῦντες, καὶ δεδιότες, μὴ πάλιν ἔλῃ τὰς Ἀθήνας, ἔγνωσαν ἐξιέναι τὸν ἕτερον αὐτῶν. Ἐξῆλθε δὲ ὁ Πausanias, λόγῳ μὲν ὑπὲρ τῶν τυράννων ἐπὶ τὸν δῆμον, ἔργῳ δὲ καταλύσων τὸν πόλεμον, ὡς μὴ πάλιν ὁ Λύσανδρος διὰ τῶν φίλων κύριος γένοιτο τῶν Ἀθηναίων. Τοῦτο μὲν οὖν διεπραξάτο ῥαδίως, καὶ τοὺς Ἀθηναίους διαλλάξας, καὶ καταπαύσας τὴν στάσιν, ἀφείλετο τοῦ Λύσανδρου τὴν φιλοτιμίαν. Ὀλίγῳ δὲ ὑστερον ἀποστάντων πάλιν τῶν Ἀθηναίων, αὐτὸς μὲν αἰτίαν ἔλαβεν, ὡς ἐγκεχάλινωμένον τῇ ὀλιγαρχίᾳ τὸν δῆμον ἀνεῖς αὐθις ἐξυβρίσασθαι καὶ θρασυκάσθαι· τῷ δὲ Λυσάνδρῳ προσεθηκατὸ δόξαν ἀνδρός οὐ πρὸς ἑτέρων χάριν, οὐδὲ θεατρικῶς, ἀλλὰ πρὸς τὸ καὶ Σπάρτῃ συμφέρον ἀνδρακάστως στρατηγοῦντος.

XXII. Ἦν δὲ καὶ τῷ λόγῳ θρασύς, καὶ κατακληπτικὸς πρὸς τοὺς ἀντιτείνοντας. Λογείοις μὲν

γὰρ ἀμφιλογομένοις περὶ γῆς ὄρων, καὶ δικαιότερα
 τῶν Λακεδαιμονίων οἰομένοις λέγειν, δείξας τὴν μά-
 χαιραν, „Ὁ ταύτης (ἔφη) κρατῶν βέλτεστα περὶ
 γῆς ὄρων διαλέγεται.“ Μεγαρέως δ' ἄνδρὸς ἔν τινε
 σὺλλόγῳ παρρησιαῖα χρησαμένον πρὸς αὐτὸν, „Οἱ λό-
 γοι σου (εἶπεν), ὦ ξένη, πόλεως δέονται.“ Τούτους
 δὲ Βοιωτοὺς ἐπαμφρατερίζοντας ἤρωτα, πότερον ὀρ-
 θοῖς τοῖς ὄροσιν, ἢ κεκλιμένοις, διαπορευῆται τὴν
 χώραν αὐτῶν. Ἐπεὶ δὲ, τῶν Κορινθίων ἀφεισιω-
 τῶν, παρερχομένους πρὸς τὰ τεῖχη τοὺς Λακεδαιμο-
 νίους ἐώρα προσβάλλειν ὀκνοῦντας, καὶ λαγῶς τις
 ᾤφθη διαπηδῶν τὴν τάφρον, „Οὐκ αἰσχύνεσθε
 (ἔφη) τοιοῦτους φοβούμενοι πολεμίους, ὧν οἱ λα-
 γῶοι δὲ ἀργίαν τοῖς τεῖχεσιν ἐγκαθύνουσιν;“ Ἐπεὶ
 δὲ Ἄγις ὁ βασιλεὺς ἐτελεύτησεν, ἀδελφὸν μὲν Ἀγη-
 σίλαον καταλιπὼν, υἱὸν δὲ νομιζόμενον Λεωτυχίδα, ἑ-
 ραστήν τοῦ Ἀγησίλαου γεγονώς ὁ Λυσάνδρος, ἐπει-
 σεν αὐτὸν ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς βασιλείας, ὡς Ἡρα-
 κλείδην ὄντα γνήσιον. Ὁ γὰρ Λεωτυχίδας διαβολὴν
 εἶχεν ἐξ Ἀλκιβιάδου γεγονέναι, συνόντος αὐτοῦ κρυ-
 φά τῇ Ἀγίδος γυναικὶ Τιμαίᾳ, καθ' ὃν χρόνον φεύ-
 γων ἐν Σπάρτῃ διέτριβεν. Ὁ δ' Ἄγις, ὡς φασί,
 χρόνον μὲν λογισμῶ τὸ πρᾶγμα συνέλων, ὡς οὐ κη-
 σίειν ἐξ αὐτοῦ, παρημέλει τοῦ Λεωτυχίδου, καὶ φα-
 νερός ἦν ἀναινόμενος αὐτὸν, παρά γε τὸν λοιπὸν
 χρόνον. Ἐπεὶ δὲ νοσῶν εἰς Ἡραίαν ἐκομίσθη, καὶ
 τελευτᾶν ἐμελλε, τὰ μὲν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νεανίσκου,
 τὰ δὲ ὑπὸ τῶν φίλων ἐκλιπαρηθεὶς, ἐναντίον πολλῶν
 ἀπέφηεν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Λεωτυχίδα, καὶ δεηθεὶς
 τῶν παρόντων ἐπιμαρτυρῆσαι ταῦτα πρὸς τοὺς Λα-
 446 κεδαιμονίους, ἀπέθανεν. Οὗτοι μὲν οὖν ἐμαρτύ-
 ρουν ταῦτα τῷ Λεωτυχίδᾳ τῶν δ' Ἀγησίλαον, λαμ-
 πρὸν ὄντα τάλλα, καὶ συναγωνιστῇ τῷ Λυσάνδρῳ
 χρώμενον, ἔβλυπτε Διοπέιθης, ἀνὴρ εὐδόκιμος ἐπὶ
 χρησμολογία, τοιόνδε μάντευμα προσφέρων εἰς τὴν
 χαλότητα τοῦ Ἀγησίλαου

Φράξο δὴ, Σπάρτη, καίπερ μέγιστος εἶυσα,
 Μὴ σέθεν ἀρτίποδος βλάβη χωλῆ βασιλεία.

Ἀφροῦ γὰρ μύθοι σε κατασχέσουσιν ἄελπτος,
Φθερσίβροτον τ' ἐπὶ κῆμα κυλινδόμενον πολέμοιο.

Πόλλων δὲν ὑποκατακλινομένων πρὸς τὸ λόγιον, καὶ
τρεπομένων πρὸς τὸν Λεωνυχίδα, ὁ Λύσανδρος οὐκ
ὀρθῶς ἔφη τὸν Διοπέθην τὴν μαντείαν ὑπολαμβάνειν·
οὐ γὰρ, ἂν προσπαισας τις ἄρχῃ Λακεδαι-
μονίων, δυσχεραίνειν τὸν θεόν, ἀλλὰ χολῆν εἶκαι
τὴν βασιλείαν, εἰ νόθοι καὶ κακῶς γεγονότες βασι-
λεύσουσιν Ἡρακλείδαις. Τοιαῦτα λέγων καὶ θυνά-
μενος πλείστον, ἔπεισε· καὶ γίνεται βασιλεὺς Ἀγη-
σλλας.

XXIII. Εὐθὺς οὖν αὐτὸν ἐξώμα· καὶ προῦ-
ρρεπεν ὁ Λύσανδρος εἰς τὴν Ἀσίαν στρατεύειν, ὑπο-
τιθεὶς ἔλπίδας, ὡς καταλύσουσι Πέρσης, καὶ μεγίστην
γενησομένην. Ἡρώς τε τοὺς ἐν Ἀσίᾳ φίλους ἐγρα-
ψεν, αἰτεῖσθαι κελεύων παρὰ Λακεδαιμονίων στρα-
τηγὸν Ἀγησίλαον ἐπὶ τὸν πρὸς τοὺς βαρβάρους πό-
λεμον. Οἱ δ' ἐπαίθοντο, καὶ πρέσβεις ἐπεμπον εἰς
Λακεδαιμόνα δεομένους· ὃ δοκεῖ τῆς βασιλείας οὐκ
ἕλαττον Ἀγησίλαῳ καλὸν ὑπάρχει διὰ Λύσανδρον.
Ἄλλ' αἱ φιλότιμοι φύσεις ἄλλως μὲν οὐ κακαὶ πρὸς
τὰς ἡγεμονίας εἰσὶ, τὸ δὲ φθονεῖν τοῖς ὁμοίοις διὰ
δόξαν οὐ μικρὸν ἐμπόδιον τῶν καλῶν πράξεων ἔχουσι.
Ποιοῦνται γὰρ ἀνταγωνιστὰς τῆς ἀρετῆς, οἷς πάρε-
στι χρῆσθαι συνεργοῖς. Ἀγησίλαος μὲν οὖν ἐπηγά-
γετο Λύσανδρον ἐν τοῖς τριάκοντα συμβούλοις, ὡς
μάλιστα καὶ πρώτῳ τῶν φίλων χρησόμενος. Ἐπεὶ
δ' εἰς τὴν Ἀσίαν παραγενομένων, πρὸς ἐκείνον μὲν
οὐκ ἔχοντες οἱ ἄνθρωποι συνήθως, βράχεια καὶ σπα-
νίως διελέγοντο· τὸν δὲ Λύσανδρον ἐκ πολλῆς τῆς
πρόσθεν ομιλίας, οἳ τε φίλοι θεραπεύοντες, οἳ τε
ὑποπτοὶ δεδοκότες, ἐφοίτων ἐπὶ θύρας καὶ παρηκο-
λοῦθον· οἷον ἐν τραγωδίαις ἐπιεικῶς συμβαίνει
περὶ τοὺς ὑποκριτὰς, τὸν μὲν, ἀγγέλου τινός, ἢ
θεράποντος ἐπικείμενον πρόσωπον, εὐδακμῆν καὶ
πρωταγωνιστεῖν, τὸν δὲ διάδημα καὶ σπῆπτρον φο-
ροῦντα μὴδ' ἀκούσθαι φθεγγόμενον· οὕτω περὶ

τὸν σύμβουλον ἦν τὸ πᾶν ἀδῶμα τῆς ἀρχῆς, τῷ δὲ
 βασιλεῖ τὸννομα τῆς δυναμῆος ἐρημον ὑπελείπετο.
 Γενεσθαι μὲν οὖν ἴδαι ἴσως τινὰ τῆς ἐκμελοῦς ταύ-
 τῆς φιλοτιμίας ἐπαφῆν, καὶ συσταλῆναι τὸν Λύσαν-
 θρον ἄχρι τῶν δευτέρειων· τὸ δὲ παρτελῶς ἀποφύ-
 ψαι καὶ προπηλακίσαι διὰ δόξαν εὐεργέτην ἄνδρα
 καὶ φίλον, οὐκ ἦν ἄξιον Ἀγησίλαον προσεῖναι.
 Πρῶτόν μὲν οὖν οὐ παρέειχεν αὐτῷ πράξεων ἀφορ-
 μὰς, οὐδ' ἔταπτεν ἐφ' ἡγεμονίας· ἔπειτα ὑπὲρ ὧν
 αἰσθητό τι πράττοντα καὶ σπουδαζόντα τὸν Λύσαν-
 θρον, αἰεὶ τοὺτους πάντων ἀπράκτους, καὶ τῶν ἐπι-
 τυχόντων ἔλαττον ἔχοντας ἀπέπεμπεν, παραλῶν
 ἡσυχῇ καὶ διαψύχων τὴν ἐκείνου δύναμιν. Ἐπεὶ δὲ
 τῶν πάντων διαμαρτάνων ὁ Λύσανθρος, ἔγνω τοῖς
 φίλοις τὴν παρ' αὐτοῦ σπουδὴν ἐναντιῶμα γινομέ-
 νην, αὐτὸς τε τὸ βοηθεῖν ἐξέλιπε, κακείων ἰδέεσθαι
 μὴ προσεῖναι, μηδὲ θεραπευεῖν αὐτόν, ἀλλὰ τῷ βα-
 σιλεῖ διαλέγεσθαι, καὶ τοῖς δυναμένοις ὠφελεῖν τοὺς
 τιμῶντας αὐτοὺς μᾶλλον ἐν τῷ παρόντι. Ταῦτα
 ἀκούοντες οἱ πολλοὶ, τοῦ μὲν ἐνοχλεῖν αὐτὸν περὶ
 πραγμάτων ἀπέειχοντο, τὰς δὲ θεραπείας οὐ κατέλε-
 πον, ἀλλὰ προσφοιτῶντες ἐν ταῖς περιπάτοις καὶ
 γυμνασίοις, ἔτι μᾶλλον, ἢ πρότερον, ἡμίαν τὸν Ἀγη-
 447 σίλαον ὑπὸ φθόρου τῆς τιμῆς· ὥστε τοῖς πολλοῖς
 στρατιωταῖς ἡγεμονίας πραγμάτων καὶ διοικήσεις πό-
 λεων ἀποδίδους, τὸν Λύσανθρον ἀπέδειξε κραιωδαίτην.
 Εἶτα οἷον ἐφυβρίζων πρὸς τοὺς Ἴωνας· „Ἀπίον-
 τες (ἔφη) νῦν τὸν ἐμὸν κραιωδαίτην θεραπευέτω-
 σαν.“ Ἐδοξεν οὖν Λύσανθρῳ διὰ λόγων πρὸς αὐ-
 τὸν εἰθεῖν· καὶ γίνεται βραχυς καὶ Λακωνικὸς αὐ-
 τῶν διάλογος. „Ἡ καλῶς ἦθεις, ὦ Ἀγησίλαε, φί-
 λους ἔλαττον.“ Καὶ ὅς· „Ἄν γε ἐμοῦ βούλωνται
 μείζονες εἶναι. Τοὺς δ' αὖξοντας τὴν ἐμὴν δύναμιν
 καὶ μετέχειν αὐτῆς δίκαιον.“ „Ἄλλ' ἴσως μὲν, ὦ
 Ἀγησίλαε, σοὶ λέλεκται μᾶλλον, ἢ ἐμοὶ πέπρακται.
 Δέομαι δὲ σου καὶ διὰ τοὺς ἐκτός ἀνθρώπους, οἳ
 πρὸς ἡμᾶς ἀποβλέπουσιν, ἐνταῦθά με τῆς σεαυ-
 τοῦ στρατηγίας τάξον, ὅπου τεταγμένον, ἡκίστη

μὲν ἐπαρθῆ, μᾶλλον δὲ χρήσιμον εἶσθαι σεαυτῷ
φοιτῆεις."

XXIV. Ἐν τούτῳ πρεσβευτῆς εἰς Ἑλλησπον-
τον ἐπέμπετο καὶ τὸν μὲν Ἀγησίλαον δι' ὀργῆς
εἶπε, οὐκ ἡμέλει δὲ τοῦ τὰ δέοντα πράττειν. Σπιδρι-
θατῆν δὲ τὸν Πέρσῃν προσκερροκότα Φαρναβάζω,
γενναῖον ἄνδρα καὶ στρατιὰν ἔχοντα περὶ αὐτόν,
ἀποστήσας, ἤγαγε πρὸς τὸν Ἀγησίλαον. Ἄλλο δ'
οὐδὲν ἐχρησάτο αὐτῷ πρὸς τὸν πόλεμον· ἀλλὰ τοῦ
χρόνου διελθόντος, ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Σπάρτην ἀτί-
μως, ὀργιζόμενος μὲν τῷ Ἀγησίλαῳ, μισῶν δὲ καὶ
τὴν ἄλην πολιτείαν μᾶλλον ἔτι, ἢ πρότερον, καὶ τὰ
παλαι δοκούντα συγκεῖσθαι καὶ μεμηχανῆσθαι πρὸς
μεταβολὴν καὶ νεωτερισμὸν, ἰγνώκως ἐγχειρεῖν τότε
καὶ μὴ διαμᾶλλειν. Ἦν δὲ τοιαῦτε. Τῶν ἀναμιχθέν-
των Λαριεῦσιν Ἡρακλειδῶν καὶ κατελθόντων εἰς
Πελοπόννησον, πολὺ μὲν ἐν Σπάρτῃ καὶ λαμπρὸν
ἦνθησε γένος· οὐ παντὶ δ' αὐτῶν τῆς βασιλικῆς
μετῆν διαδοχῆς. Ἄλλ' ἐβασίλευον ἐκ δυεῖν οἰκῶν
μόνον, Εὐρυτιωντίδαι καὶ Ἀγιάδαι προσαγορευόμε-
νοι· τοῖς δ' ἄλλοις οὐδὲν ἐτέρου πλῆρον ἔχειν ἐν τῇ
πολιτείᾳ δὲ τὴν εὐγένειαν ὑπῆρχεν. Αἱ δ' ἀπ' ἀρε-
τῆς τιμαὶ πᾶσι προὔμετο τοῖς δυναμένοις. Τούτων
οὖν γεγονώς ὁ Λυσάνδρος, ὡς εἰς δόξαν τῶν πρά-
ξεων ἦρθη μεγάλην, καὶ φίλους ἐκέκτητο πολλοὺς
καὶ δυνάμιν, ἤρθετο τὴν πόλιν ὄρων ὑπ' αὐτοῦ μὲν
αὐξανομένην, ὑφ' ἐτέρων δὲ βασιλευομένην, οὐδενὲ
βέλτιον αὐτοῦ γεγονότων. Καὶ διανοεῖτο τὴν ἀρχὴν
ἐκ τῶν δυεῖν οἰκῶν μεταστήσας, εἰς κοινὰν ἀποδοῦ-
ναι πᾶσιν Ἡρακλειδαῖς. Ὡς δ' ἐνίρι φασὶν, οὐχ
Ἡρακλειδαῖς, ἀλλὰ Σπαρτιάταις· ἵνα μὴ ἡ τῶν
ἐφ' Ἡρακλέους, ἀλλὰ τῶν οἶος Ἡρακλῆς, τὸ γέ-
ρας, ἀρετῆ κρηνομένων, ἢ κακίμων εἰς θεῶν τι-
μὰς ἀνήγαγεν. Ἠλπίζε δὲ, τῆς βασιλείας αὐτῷ
δικαζομένης, οὐδένα πρὸ αὐτοῦ Σπαρτιάτην ἀναι-
ρεθῆσεσθαι.

XXV, Πρῶτον μὲν οὖν ἐπεχείρησε καὶ παρε-
σκευάσατο πείθειν αὐτῷ τὸς πολίτας, καὶ λό-

γον ἔξεμελέτε πρὸς τὴν ὑπόθεσιν γεγραμμένου ἔτα Κλέωνος τοῦ Ἀλικαρνασσεύς. Ἐπίτετα τὴν ἀτοπίαν καὶ τὸ μέγεθος τοῦ καινοτομουμένου πράγματος ὄρων ἰταμιώτερας δεόμενον βοήθειας, ὥσπερ ἐν τραγωδίᾳ μηχανὴν αἴρων ἐπὶ τοὺς πόλιτας, λόγια πυθόχρηστα καὶ χρησμούς συνετίθει καὶ κατεσκεύαζεν ὡς οὐδὲν ὠφελησόμενος ὑπὸ τῆς Κλέωνος δεινότητος εἰ μὴ φόβῳ τινὶ θεοῦ καὶ δεισιδαιμονίᾳ προεκπλήξας καὶ χειρωσάμενος, ὑπαγάγει πρὸς τὸν λόγον τοῦ πόλιτας. Ἐσφορος μὲν οὖν φησὶν, αὐτὸν, ὡς τὴν τε Πυθίαν ἐπιχειρήσας διαφθεῖραι, καὶ τὰς Δωδωνίδας αὐθις ἀναπέιθων διὰ Φερειλέους ἀπέτυχεν, εἰς Ἀμμωνος ἀναβῆναι, καὶ διαλέγεσθαι τοῖς προφήταις πολὺ χρυσίον δίδόντα· τοὺς δὲ δυσχεραίνοντας, εἰς Σπάρτην τινὰς ἀποστεῖλαι τοῦ Λυσάνδρου κατηγορήσοιαι. Ἐπὶ δ' ἀπελύθη, τοὺς Ἀθηναίους ἀπιόντας εἰπεῖν, „ Ἀλλ' ἡμεῖς γε βέλτιον, ὡ Σπαρτιάται, 448 καινοῦμεν, ὅταν ἤκητε πρὸς ἡμᾶς εἰς Λιβύην οἰκῆσόντες“ ὡς δὴ χρησμοῦ τινος ὄντος παλαιοῦ, Λακεδαιμονίους ἐν Λιβύῃ κατοικῆσαι. Τὴν δὲ ὄλην ἐπιβουλήν καὶ σκευωρίαν τοῦ πλάσματος, οὐ φαύλην οὔσαν, οὐδ' ἀφ' ᾧν ἔτυχεν ὠφελημένην, ἀλλὰ πολλὰς καὶ μεγάλας ὑποθέσεις, ὥσπερ ἐν διαγράμματι μαθηματικῷ, προσλαβοῦσαν, καὶ διὰ λημματιῶν χαλεπῶν καὶ δυσαπορίστων ἐπὶ τὸ συμπέρασμα προϊούσαν, ἡμεῖς ἀναγράφομεν, ἀνδρὸς ἱστορικοῦ καὶ φιλοσόφου λόγῳ κατακολουθήσαντες.

XXVI. Ἦν γύναιον ἐν Πάντῳ κύειν ἐξ Ἀπόλλωνος φάμενον, ᾧ πολλοὶ μὲν, ὡς εἰκὸς ἦν, ἠπίστονοι, πολλοὶ δὲ καὶ προσείχον· ὥστε καὶ τελευτῆς παιδίων ἄρξεν, ὑπὸ πολλῶν καὶ γνωρίμων σπουδαζέσθαι τὴν ἐκτροφήν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν. Ὀνομα δὲ τῷ παιδί Σιληνὸς ἐκ δὴ τινος αἰτίας ἐτέθη. Ταύτην λαβὼν ὁ Λυσάνδρος ἄρχὴν, τὰ λοιπὰ παρ' ἑαυτοῦ προσετεκταινετο καὶ συνύφαινεν, οὐκ ὀλίγοις χροῖμενος, οὐδὲ φαύλοις τοῦ μύθου προαγωνισταῖς· οἱ τὴν τε φήμην τῆς γενέσεως τοῦ παιδοῦ εἰς πίστιν

ἀνυπόθεως προήγον, ἄλλον τε λόγον ἐκ Δελφῶν ἀντε-
 κομισάντες εἰς τὴν Σπάρτην κατέβαλον καὶ δέδοικεν
 ῥαν, ὡς ἐν γράμμασιν ἀπορρήτοις ὑπὸ τῶν ἱερέων
 φυλάττειντο παμπάλαιοι δὴ τινες χρησμοί, καὶ λα-
 βεῖν οὐκ ἔξεστι τούτοις, οὐδ' ἐπιτεχεῖν θεμετὸν, εἰ
 μὴ τις ἄρα γεγωνῶς ἐξ Ἀπόλλωνος ἀφίκοιτο τῷ πολ-
 λῷ χρόνῳ, καὶ σύνθημα τοῖς φυλάττουσι τῆς γενέ-
 σεως γνωρίζον παρασχῶν, κομίσαιτο τὰς δέλτους, ἐν
 αἷς ἦσαν οἱ χρησμοί. Τούτων δὲ προκατασκευασμέ-
 νων, ἔδει τὸν Σιλητὸν ἐλθόντα τοὺς χρησμοὺς ἀπακ-
 τεῖν, ὡς Ἀπόλλωνος παιδὰ τούς τε συμπράττοντας
 τῶν ἱερέων ἐξακριβοῦν ἕκαστα, καὶ διαπυθάνεσθαι
 περὶ τῆς γενέσεως, τέλος δὲ, πεπεισμένους δῆθεν, ὡς
 Ἀπόλλωνος υἱῷ δεῖξαι τὰ γράμματα τὸν δ' ἀνα-
 γνῶναι πολλῶν παρόντων ἄλλας τε μαντείας, καὶ ἦς
 ἕνεκα πέπλασται, τὴν περὶ τῆς βασιλείας, ὡς ἄμει-
 νον εἶη καὶ λωῖον Σπυρτιάταις ἐκ τῶν ἀρίστων πο-
 λιτῶν αἰρουμένοις τοὺς βασιλέας. Ἢδη δὲ τοῦ Σι-
 λητοῦ μείρακιου γεγονότος καὶ πρὸς τὴν πρᾶξιν
 ἤκοντος, ἔξεπεσε τοῦ δράματος ὁ Λυσάνδρος, ἀτολμία
 τῶν ὑποκριτῶν καὶ συνεργῶν ἑνός, ὡς ἐπ' αὐτὸ τὸ
 ἔργον ἦλθεν, ἀποδειλιάσαντος καὶ ἀναδύντος. Οὐ
 μὴν ἐφωράθη γε τοῦ Λυσάνδρου ζῶντος οὐδέν, ἀλλὰ
 μετὰ τὴν τελευταίην.

XXVII. Ἐτελεύτησε δὲ, πρὶν ἐξ Ἀσίας ἐπαν-
 ελθεῖν τὸν Ἀγησίλαον, ἐμπεσὼν εἰς τὸν Βοιωτικὸν
 πόλεμον, ἢ μᾶλλον ἐμβαλὼν τὴν Ἑλλάδα. Λέγεται
 γὰρ ἀμφοτέρως καὶ τὴν αἰτίαν οἱ μὲν τινες ἐπίκου
 ποιοῦσιν, οἱ δὲ Θηβαίων, οἱ δὲ κοινῇ. Θηβαίους
 μὲν ἐγκαλοῦντες τὴν ἐν Αὐλίδι τῶν ἱερῶν διάρρηξιν,
 καὶ ὅτι τῶν περὶ Ἀνδροκλείδην καὶ Ἀμφίθεον χη-
 μασὶ βασιλικοῖς διαφθαρέντων, ἐπὶ τῷ Λακεδαιμο-
 νίοις Ἑλληνικὸν περιστῆσαι πόλεμον, ἐπέθεντο Φω-
 κεύσει, καὶ τὴν γῶραν αὐτῶν ἐπόρθησαν. Λυσάνδρον
 δὲ φασὶν ὀργῇ φέρειν, ὅτι τῆς δεκάτης ἀντέποιή-
 σαντο τοῦ πολέμου Θηβαῖοι μόνοι, τῶν ἄλλων συμ-
 μάχων ἠουχαζόντων, καὶ περὶ χρημάτων ἠγανάκη-

σαν, ἃ Λύσανδρος εἰς Σπάρτην ἀπέστειλε· μάλιστα δ' ἐπὶ τῷ παρασχεῖν ἀρχὴν Ἀθηναίους ἐλευθερώσεως ἀπὸ τῶν τριάκοντα τυράννων, οὓς Λύσανδρος μὲν κατέστησε, Λακεδαιμόνιοι δὲ δύναμιν καὶ φόβον αὐτοῖς προστιθέντες, ἐψηφίσαντο τοὺς φεύγοντας ἐξ Ἀθηνῶν ἀγωγίμους εἶναι πανταχόθεν, ἐκπονήδους δὲ τρὸς ἐνισταμένους τοῖς ἄγουσι. Πρὸς ταῦτα γὰρ ἕνταψηφίσαντο Θηβαῖοι ψηφίσματα πρέποντα καὶ ἀδελφα ταῖς Ἡρακλείους καὶ Διονύσαν πράξεσιν, οἰκίαν μὲν ἀνεψφῆσαι πᾶσαν καὶ πόλιν ἐν Βοιωτίᾳ τοῖς διομένοις Ἀθηναίων, τὸν δὲ τῷ ἀγομένῳ φυγάδι μὴ βοηθήσαντα ζημίαν ὀφείλειν, ζυλάντων ἄν δὲ τις Ἀθηναῖε διὰ τῆς Βοιωτίας ἐπὶ τοὺς τυράντους ὄπλα κομίξῃ, μήτε ὄραν τινα Θηβαίων, μήτε ἀκούειν. Καὶ οὐκ ἐψηφίσαντα μὲν οὕτως Ἕλλητικά καὶ φιλόφρονα, τὰς δὲ πράξεις τοῖς γραμμασιν ὁμοίας οὐ παρέσχον· ἀλλὰ, Θρασύβουλος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ Φυλὴν καταλαβόντες, ἐκ Θηβῶν ὠρηθήσαν, ὄπλα καὶ χρήματα καὶ τὸ λαθεῖν καὶ τὸ ἄρξασθαι Θηβαίων αὐτοῖς συμπαρασκευασάτων· Διζίας μὲν οὖν ταύτας ἔλαβε κατὰ τῶν Θηβαίων ὁ Λύσανδρος.

XXVIII. Ἦδη δὲ παντάπασι χαλεπὸς ἦν ὄφθῃ γῆν, διὰ τὴν μελαγχολίαν ἐπιτείνουσαν εἰς γῆρας, παρῶξινε τοὺς ἐφόρους καὶ συνέπεισε πεμφθῆναι φρουρὰν ἐκ αὐτοῦς, καὶ λαβὼν τὴν ἡγεμονίαν, ἐξεπράτευσεν. Ὑψίτερον δὲ καὶ Πausανίαν τὸν βασιλέα μετὰ στρατιᾶς ἀπέστειλαν. Ἀλλὰ Πausανίας μὲν κύκλω περιελθὼν διὰ τοῦ Κιθαιρώνας, ἐμελλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν εἰσβαλεῖν. Λύσανδρος δὲ διὰ Φωκίων ἀπήντα, στρατιώτας ἔχων πολλούς· καὶ τὴν μὲν Ὀρχομενίων πόλιν ἐκουσίως προσχωρήσαντα ἔλαβε, τὴν δὲ Λεβαδίαν ἐπελθὼν διεπορθήσαν. Ἐπεμψε δὲ τῷ Πausανίᾳ γράμματα, κελεύων εἰς Ἀλιάρταν ἐκ Πλαταιῶν συναπτεῖν, ὡς αὐτὸς αἰμ' ἡμέρᾳ πρὸς τοῖς τεύχεσι τῶν Ἀλιαρτίων γενησόμενος. Ταῦτα τὰ γράμματα πρὸς τοὺς Θηβαίους ἀπηγγέθη, τοῦ κω-

πλείστοις εἰς κατασκόπους τινὰς ἐμπροσόντος. Οἱ δὲ
 προσβεβηθηκότων αὐτοῖς Ἀθηναίων, τὴν μὲν πό-
 λιν ἐκείνους δεπιστεύσαν, αὐτοὶ δὲ, περὶ πρῶτον
 ὕπνον ἐξορμήσαντες, ἔφθασαν ὀλίγῳ τὸν Λύσανδρον
 ἐν Ἀλιάρτῳ γενόμενοι, καὶ μερὲς τινὶ παρήλθον εἰς
 τὴν πόλιν. Ἐκείνος δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἔγνω, τὴν
 στρατιάν ἰδούσας ἐπὶ λόφου, περιμένειν τὸν Παν-
 σαίαν. Ἐπειτα προϊούσης τῆς ἡμέρας ἀτρεμῆν οὐ
 δύναμενος, λαβὼν τὰ ὄπλα καὶ τοὺς συμμαχοὺς
 παρορμήσας, ὄρθια τῇ φάλαγγι παρὰ τὴν ὁδὸν ἦγα
 πρὸς τὸ τείχος. Τῶν δὲ Θηβαίων οἱ μὲν ἔξαρ-
 μενηκότες, ἐν ἀριστερᾷ τὴν πόλιν λαβόντες, ἐβασί-
 ζον ἐπὶ τοὺς ἐσχάτους τῶν πολεμίων ὑπὸ τὴν κρήνην
 τὴν Κισσοῦσαν προσαγορευομένην· ἐνθα μυθολο-
 γοῦσι τὰς τιθήνας ἠέπειον ἐκ τῆς λοχίας ἀπολοῦσθαι
 τὸν Διόνυσον. Καὶ γὰρ οἰνωπὸν ἐπιστῆλβεν τὸ χρῶμα
 καὶ διαυγές, καὶ κτεῖν ἠδιστον. Οἱ δὲ Κρησίου
 στύρακες οὐ πρόσω περιπεφύκασιν· ἃ τεκμήρια τῆς
 Παδαμάνθου αὐτόθι κατοικήσεως Ἀλιάρτιοι ποι-
 οῦνται, καὶ τάφον αὐτοῦ δεικνύουσιν, Ἀλεῖ καλοῦν-
 τες. Ἔστι δὲ καὶ τὸ τῆς Ἀλκιμήνης μνημεῖον ἔγγυς
 ἐνταῦθα γὰρ, ὡς φασί, ἐκηδεύθη, συνοικησασα Πα-
 δαμάνθῳ μετὰ τὴν Ἀμφιτρώωνος τελευτήν. Οἱ δὲ
 ἐν τῇ πόλει Θηβαῖοι, μετὰ τῶν Ἀλιάρτιων συντε-
 ταγμένοι, τέως μὲν ἠσυχάζον· ἐπεὶ δὲ τὸν Λύσαν-
 δρον ἄμα τοῖς πρῶτοις προσπελάζοντα τῷ τείχεϊ κα-
 τεῖδον, ἔξαπίνης ἀνοίξαντες τὰς πύλας καὶ προσ-
 πέσοντες, αὐτὸν τε μετὰ τοῦ μάντεως κατέβαλον,
 καὶ τῶν ἄλλων ὀλίγους τινὰς· οἱ γὰρ πλείστοι τα-
 χέως ἀνέφυγον πρὸς τὴν φάλαγγα. Τῶν δὲ Θη-
 βαίων οὐκ ἀνιέντων, ἀλλὰ προσκειμένων αὐτοῖς,
 ἐτρέποντο πάντες ἀπὸ τοὺς λόφους φεύγειν, καὶ
 χίλιοι πίπτουσιν αὐτῶν. Ἀπέθανον δὲ καὶ Θηβαίων
 τριακόσιοι, πρὸς τὰ τραχέα καὶ καρτερὰ τοῖς πολε-
 μίοις συνεκπεσόντες. Οὗτοι δὲ ἦσαν ἐν αἰτία τοῦ
 λακωνίζειν, ἢν σπουδαζόντες ἀποδυσασθαι τοῖς πολί-
 ταις, καὶ σφῶν αὐτῶν ἀφειδούντες ἐν τῇ διώξει,
 παραναλώθησαν.

XXIX. Τῇ δὲ Παιονίᾳ τὰ κείθος ἀγγέλλεται
 καθ' ὁδὸν ἐκ Πλαταιῶν εἰς Θεσπίας πορευομένους
 καὶ συνταξάμενος ἦκε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον. Ἦκε δὲ
 καὶ Θρασύβουλος ἐκ Θηβῶν, ἄγων τοὺς Ἀθηναίους.
 Βουλευομένου δὲ τοῦ Παιονίου τοὺς κερκούς ὑπα-
 σπόνδους ἀπαιτεῖν, δυσφοροῦντες οἱ πρεσβύτεροι
 τῶν Σπαρτιατῶν, αὐτοὶ τε καθ' ἑαυτοὺς ἠγασ-
 κισαὶν, καὶ τῷ βασιλεῖ προσιόντες, ἐμαρτύρατο μὴ
 450 δια σπονδῶν ἀναφρεῖσθαι Λυσάνδρον, ἀλλὰ δι
 ἑπὶ πᾶσι περὶ τοῦ σώματος ἀγωνισαμένου, καὶ νικη-
 σάντας, οὕτω τὸν ἄνδρα θάπτειν ἠττημένοις δέ,
 κελόν ἐνταῦθα κείσθαι μετὰ τοῦ στρατηγοῦ. Ταῦτα
 τῶν πρεσβυτέρων λεγομένων, ὄρων ὁ Παιονίας μέγα
 μὲν ἔργον ὑπερβαλέσθαι μάχῃ τοὺς Θεβαίους ἄρτι
 κερρατηκότας, ἔχους δὲ τῶν τευχῶν τὸ σῶμα τοῦ Λυ-
 σανδρου παραπεπτωκός, ὡς τε χαλεπὴν ἀνευ σπονδῶν
 καὶ κικῶσιν εἶναι τὴν ἀναίρεσιν, ἐπέπεμψε κήρυκα,
 καὶ σπεισάμενος ἀπήγαγεν τὴν δύναμιν οπίσω. Τῶν
 δὲ Λυσάνδρον, ἢ πρῶτον κομίζοντες ὑπὲρ τοὺς ὄρους
 ἐγένοντο τῆς Βοιωτίας, ἐν φίλῃ καὶ ἀμμοκίδῃ, χεῖρα
 τῇ Πανοπαίῳ κατέθεσαν· οὗ γὰρ τῷ μνημεῖόν ἐστι,
 παρὰ τὴν ὁδὸν εἰς Χαιρώνειαν ἐκ Δελφῶν πορευο-
 μένοις. Ἐνταῦθα δὲ τῆς στρατιᾶς καταυλισαμένης,
 λέγεται τινα τῶν Φωκίων ἑτέρῳ μὴ παρατυχόντι τῶν
 ἄρτων δηλοποιεῖν εἰπεῖν, ὡς οἱ πολέμιοι προσπέ-
 σοιεν ἀνκοῖς, τοῦ Λυσάνδρου τὸν Ὀπλίτην ἤδη δια-
 βεβηκότος. Θαυμάσαντος δὲ Σπαρτιατὴν ἄνδρα, τοῦ
 Λυσάνδρου φίλου, ἐρεῖσθαι, τίνα λέγει τὸν Ὀπλίτην
 εἶναι γὰρ εἶδέναι τοῦνομα. Καὶ μὴ ἐκεῖ γε, φάναι,
 τοὺς πρῶτους ἡμῶν οἱ πολέμοι κατέβαλον. Τὸ γὰρ
 παρὰ τὴν πάλιν μέτρον Ὀπλίτην καλοῦσιν. Ἀκού-
 ραντα δὲ τὸν Σπαρτιατὴν, ἐκδακρῦσαι, καὶ εἰπεῖν,
 ὡς ἄφικτόν ἐστιν ἀνθρώπῳ τῷ πεπωμένῳ. Ἦν
 γὰρ, ὡς εἶοιμε, τῷ Λυσάνδρῳ δεδωμένος χρησμός αὐ-
 τῶς ἔχων·

Ὀπλίτην κελόντα φυλάσασθαι σε κελύω,

Τῆς τε ὄρκικονθ' υἱὸν δόλιον κατόπισθεν ἰόντα.

Τινες δὲ τὸν Ὀπλίτην οὐ πρὸς Ἀλιάρτῳ εἶναι λέγουσιν, ἀλλὰ πρὸς Κορώνειαν χειμαρρῶν εἶναι, τῷ Φλιάρῳ ποταμῷ συμφερόμενον παρὰ τὴν πόλιν· ὃν πάλαι μὲν Ὀπλίαν, νῦν δὲ Ἰσθμάντον προσαγορεύουσιν. Ὁ δ' ἀποκτείνας τὸν Λυσάνδρον Ἀλιάρτιος ἀνήρ, ὄνομα Νεόχωρος, ἐπίσημον εἶχε τῆς ἀσπίδος θράκοιτα· καὶ τοῦτο σημαίνειν ὁ χρησμὸς εἰκάσεται. λέγεται δὲ καὶ Θηβαίοις ὑπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πόλεμον ἐν Ἰσμητίῳ γενέσθαι χρησμόν, ἅμα τὴν τε πρὸς Ἀηλίῳ μάχην, καὶ τὴν πρὸς Ἀλιάρτῳ ταύτην, ἐκείνης ὑστερον εἰτε τριάκοστῷ γενομένην, προμηνύοντα. Ἦν δὲ τοιοῦτος·

Ἐσχатиὰν πεφύλαξο, λύκους καμακεσσί δοκεύων,
Καὶ λόφον Ὀρχαλίδην, ὃν ἀλώπηξ οὔποτε λείπει.
Τὸν μὲν οὖν περὶ Ἀηλίον τόπον ἔσχатиὰν προσεῖπε, καθ' ἣν ἡ Βοιωτία τῇ Ἀττικῇ συνορός ἐστίν· Ὀρχαλίδην δὲ λόφον, ὃν νῦν Ἀλωπεκὰ καλοῦσιν, ἐν τοῖς πρὸς τὸν Ἐλικῶνα μέρεσι τοῦ Ἀλιάρτου κείμενον.

XXX. Τοιαύτης δὲ τῷ Λυσάνδρῳ τῆς τελευταίας γενομένης, παραχορῆμα μὲν οὕτως ἤνεγκαν βαρέως οἱ Σπαρτιάται, ὥστε τῷ βασιλεῖ κρίσιν προγράψαι θανατικὴν· ἣν οὐχ ὑποστάς· ἐκείνος, εἰς Τέγεαν ἔφυγε, κακεῖ κατεβίωσεν ἰκέτης ἐν τῷ τεμένει τῆς Ἀθηνῶν. Καὶ γὰρ ἡ περὶ τοῦ Λυσάνδρου τελευταίαντος ἐκκαλυφθεῖσα φανερωτέραν ἐποίησε τὴν ἀρετὴν, ἀπὸ χρημάτων πολλῶν καὶ δυνάμεως, θεραπείας τε πόλεων καὶ βασιλείας τοιαύτης, μηδὲ μικρὸν ἐπιλαμπρύναντος τὸν οἶκον εἰς χρημάτων λόγον, ὡς ἱστορεῖ Θεόπομπος· ἢ μᾶλλον ἐπαινοῦντι πιστευσεῖεν ἂν τις ἢ ψέγοντε· ψέγει γὰρ ἡδίων, ἢ ἐπαινεῖ. Χρόνος δὲ ὑστερον, Ἐφορός φησιν, ἀντιλογίας τινὸς συμμαχικῆς ἐν Σπάρτῃ γενομένης, καὶ τὰ γράμματα διασκέψασθαι δεῖσαν, ἃ παρ' ἑαυτῷ κατέσχεν ὁ Λυσάνδρος, ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν οἰκίαν τὸν Ἀγησίλαον. Εὐρόντα δὲ τὸ βιβλίον, ἐν ᾧ γεγραμμένος ἦν ὁ περὶ τῆς πολιτείας λόγος, ὡς χρῆ τῶν Εὐρυτιωντιδῶν καὶ Ἀγια-

δῶν τὴν βασιλείαν ἀφελομένους εἰς μέσον θέσθαι, καὶ
 ποιῆσθαι τὴν αἵρεσιν ἐκ τῶν ἀρίστων, ὁρῆσαι μὲν
 εἰς τοὺς πολίτας τὸν λόγον ἐξενεγκεῖν, καὶ παραδει-
 κνῆναι τὸν Λύσανδρον, οἷος ᾧν πᾶσι διαλάθῃ·
 451 Λακροτίδαν δ' ἀνδρα φρονιμον, καὶ τότε προεστῶ-
 τα τῶν ἐφόγων, ἐπιλαβῆσθαι τοῦ Ἀγησίλαου, καὶ εἰ-
 πεῖν, οἷς δεῖ μὴ ἀνορτυτεῖν τὸν Λύσανδρον, ἀλλὰ καὶ
 τὸν λόγον αὐτῷ συγκατορῦτεν, ὡς αὐτὸν συντεταγμένον
 πιθανῶς καὶ πανουργῶς. Οὐ μὲν ἀλλὰ τὰς τ' ἄλλας
 τιμας ἀπέδοσαν αὐτῷ τελευτήσαντι, καὶ τοὺς μνη-
 στευσαμένους τὰς θυγατέρας, εἴτα μετὰ τὴν τελευτὴν
 τοῦ Λυσάνδρου, πένητος εὐρεθέντος, ἀπειπαμένους,
 ἐζημίωσαν, ὅτι πλουσίον μὲν νομίζοντες ἐθεράπευον,
 δίκαιον δὲ καὶ χρησίον ἐκ τῆς πείρας ἐπιγνόντες, ἐγ-
 κατέλιπον. Ἦν γὰρ, ὡς εἴοικεν, ἐν Σπάρτῃ καὶ ἀγα-
 ρίου δίκη, καὶ ὀψιγαμίον, καὶ καχόγαμίον. Ταύτη
 δὲ ὑπῆγον μάλιστα τοὺς ἀντὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ οἰ-
 κείων τοῖς κληυσίοις κηθευοντας. Ταῦ μὲν οὖν περὶ
 Λυσάνδρου ὁσέως ἱστορήσαμεν ἔχοντα.

Σ Υ Λ Λ Α Σ

Λεύκιος δὲ Κορνήλιος Σύλλας γένει μὲν ἦν ἐκ πα-
 τρικίων, οὗς εὐπατρίδας ἂν τις εἴποι. Τῶν δὲ προ-
 γόνων αὐτοῦ λέγουσι Ρουφίνον ὑπατεύσαι, καὶ τού-
 τῳ δὲ τῆς τιμῆς ἐπιφανεστέραν γενέσθαι τὴν ἀτιμίαν.
 Εὐρέθη γὰρ ἀργυρίου κόλλου κεκτημένος ὑπὲρ δέκα
 λίτρας, τοῦ νόμου μὴ δίδοντας· ἐπὶ τούτῳ δὲ τῆς
 βουλῆς ἐξέπεσεν. Οἱ δὲ μετ' ἐκείνον ἤδη ταπεινά
 πράττοντες διετέλεσαν· αὐτὸς τε Σύλλας ἐν οὐκ
 ἀφθόνοις ἐγράφη τοῖς πατρώοις. Γενόμενος δὲ με-
 ρακίον, ὥκει παρ' ἑτέροις, ἐνοίκιον οὐ πολὺ τελῶν,
 ὡς ὕστερον ἀνειδίξετο, παρ' ἀξίαν εὐτυχεῖν δοκῶν,
 Σεμννομένῳ μὲν γὰρ αὐτῷ, καὶ μεγαληγοραῦντι με-
 τὰ τὴν ἐν Λιβύῃ στρατείαν, λέγεται τις εἰπεῖν τῶν
 κελῶν τε καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν· „Καὶ πῶς ἂν εἴης
 σὺ χρηστὸς, ὅς, τοῦ πατρὸς σοι μηδὲν καταλείπωντος,
 τοσαῦτα κέκτησαι;“ Καίτοι γὰρ αὐκ' ἐτι τῶν βίων
 ἐν ἡθελσιν ὀρθλοῖς καὶ καθαροῖς μενόντων, ἀλλ' ἐγκε-
 κλικότοι καὶ παραδεδεγμένων τρυφῆς καὶ πολυτε-
 λείας ζῆλον, εἰς ἴσον ὅμως ὄνειδος ἐτίθεντο τοὺς
 ὑπάρχουσαν εὐπορίαν ἀπολέσαντας, καὶ τοὺς πενίαν
 πατρῶαν μὴ διαφυλάξαντας. Ὑστερον δ' ἤδη κρα-
 τούντος αὐτοῦ, καὶ πολλοὺς ἀποκτείνωντος, ἀπελευθε-
 ρικὸς ἀνθρώπος, δοκῶν κρύπτειν ἕνα τῶν προγεγραμ-
 μένων, καὶ κατακορμηνίζεσθαι διὰ τοῦτο μέλλων, ἀνεί-
 διξε τὸν Σύλλαν, ὅτι πολλὸν χρόνον ἐν μιᾷ συνακίᾳ
 συνδιητῶντο, φέροντες ἐνοίκιον, αὐτὸς μὲν τῶν ἄνω,

δισχιλίους νούμμους, ἑκαῖνος δὲ τῶν ὑποκάτω, τρισχιλίους· ὥστε τῆς τύχης αὐτῶν τὸ μεταξὺ χιλίους νούμμους εἶναι, οἱ πενήκοντα καὶ διακοσίας δραχμᾶς Ἀττικᾶς δύνανται. Ταῦτα μὲν οὖν ἱστοροῦσι περὶ τῆς παλαιᾶς τοῦ Σύλλα τύχης.

II. Τρυ δὲ σώματος αὐτοῦ τὸ μὲν ἄλλο εἶδος ἐπὶ τῶν ἀνδριάντων φαίνεται, τὴν δὲ τῶν ὀμμάτων γλαυκότητα δεινῶς καὶ πικρὰν καὶ ἄκρατον οὖσαν ἢ χροῖα τοῦ προσώπου φοβερωτέραν ἐποίει προσιδεῖν. Ἐξήνθει γὰρ τὸ ἐρύθημα τραχυ, καὶ σποράδην καταμιγμένον τῇ λευκότητι· πρὸς ὃ, καὶ τὸ ὄνομα λέγουσι γενέσθαι, τῆς χροῆς ἐπίθετον· καὶ τῶν Ἀθηναίων γεφυριστῶν ἐπέσκωπέ τις, εἰς τοῦτο ποιήσας·

Συκάμινον ἔσθ' ὁ Σύλλας ἀλφίτου πεπασμένον.

Τοῖς δὲ τοιοῦτοις τῶν τεκμηρίων οὐκ ἄτοπον ἔστι
452 χρῆσθαι περὶ ἀνδρός, ὃν οὕτω φιλοσκώμμονα φέ-
σει γεγονέναι λέγουσιν, ὥστε νέον μὲν ἔτι καὶ ἀφοξον
ὄντα μετὰ μίμων καὶ γέλωτοποιῶν διαιτᾶσθαι καὶ
συνακολασταίνειν· ἐπεὶ δὲ κύριος ἀπάντων κατέστη,
συνάγοντά τῶν ἀπὸ σκηνῆς καὶ θεάτρον τοὺς ἰταμι-
τάτους ὀσημέραι πίνειν, καὶ διακλημιτίζεσθαι τοῖς
σκώμμασι, τοῦ τε γήρωσ ἀωροτέρα πράττειν ὀσκήδων-
τα, καὶ πρὸς τῷ καταισχύνειν τὸ κξίωμα τῆς ἀρχῆς,
πολλὰ τῶν δεομένων ἐπιμελείας προδίδεμενον. Οὐ γὰρ
ἦν τῷ Σύλλᾳ περὶ δεῖπνον ὄντι χρῆσασθαι πρὸς σπου-
δαῖον οὐδέν. Ἄλλ' ἐνέργος ὢν καὶ σκυθρωπότερος
παρὰ τὸν ἄλλον χρόνον, ἀθρόαν ἐλάμβανε μεταβολήν,
ὅποτε πρῶτον ἑαυτὸν εἰς συνουσίαν καταβαλοὶ
καὶ πότον· ὥστε μιμωδοῖς καὶ ὀρχηστιῦς τιθασσοῦς
εἶναι, καὶ πρὸς πᾶσιν ἐντευξιν ὑποχείριος καὶ κα-
τάντης. Ταύτης δὲ τῆς ἀνέσεως ἔοικε γεγονέναι νό-
σημα καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἔρωτας εὐχέρεια, καὶ ῥύσις
αὐτοῦ τῆς φιληδονίας, ἧς οὐδὲ γηράσας ἐπαύσατο.
Μητροβίου δὲ τῶν ἀπὸ σκηνῆς τινος ἔρων διετέλεσεν
ἔτι νέος ὢν· καὶ συνήντησεν αὐτῷ τὸ τοιοῦτον.
Ἀρξάμενος γὰρ ἔρῶν κοινῆς μὲν, εὐπόρου δὲ γυναι-
κός, ὄνομα Νικοπόλεως, καὶ διὰ συνήθειαν καὶ χά-

ρα, ἣν ἀφ' ἧρας εἶχεν, εἰς ἐρωμένου σῆμα περιελθὼν, ἀπελείφθη κληρονόμος ὑπὸ τῆς ἀνθρώπου τελευτώσης. Ἐκληρονόμησε δὲ καὶ τὴν μητρίαν, ἀγάπηθεις ὡσπερ υἱὸς ὑπ' αὐτῆς· καὶ μετρίως μὲν ἀπὸ τούτων εὐπόρησεν.

III. Ἀποδείχθεις δὲ ταμίης, ὑπατεύοντι Μάρκῳ τὴν πρώτην ὑπατείαν συνεξέπλευσεν εἰς Λιβύην πολεμήσων Ἰουγούρθαν. Γενόμενος δ' ἐπὶ στρατοπέδῳ, τὰ τ' ἄλλα παρείχεν ἑαυτὸν εὐδόκιμον, καὶ κειρῶ παραπεσόντι χρησάμενος εὖ, φίλον ἐποίησάτο τὸν Νομαδῶν βασιλεῖα Βόρχον. Προσβευτὰς γὰρ αὐτοῦ, λησιηρίου Νομαδικὸν ἐκφυγόντας, ὑποδέξαμενος καὶ φιλοφρονηθεὶς δωροῖς, καὶ πομπὴν ἀσφαλῆ παρασῶν, ἀπέστειλεν. Ὁ δὲ Βόρχος ἐτύγγαγε μὲν ἔτι γε πάσαις γαμβρὸν ὄντα μισῶν καὶ φοβουμένου τὸν Ἰουγούρθαν· τότε δὲ ἠττημένῳ καὶ πεφηνγῆτι πρὸς αὐτὸν ἐπιβουλευῶν, ἐκάλει τὸν Σύλλαν, δὲ ἐκείνου μάλιστα βουλόμενος τὴν σύλληψιν καὶ παράδοσιν τοῦ Ἰουγούρθα γενέσθαι, ἢ δὲ αὐτοῦ. Κοινωσάμενος δὲ τῷ Μάρκῳ καὶ λαβὼν στρατιώτας ὀλίγους ὁ Σύλλας, τὸν μέγιστον ὑπέδν κίνδυνον, ὅτι βαρβάρῳ καὶ πρὸς τοὺς οἰκειοτάτους ἀπίστῳ πιστεύσας, ὑπὲρ τοῦ παραλαβεῖν ἕτερον, ἑαυτὸν ἐναχειρίσει. Οὐ μὴν ἀλλὰ ὁ Βόρχος, ἀμφοτέρων κύριος γενόμενος, καὶ καταστήσας ἑαυτὸν εἰς ἀνάγκην τοῦ παρασπονδῆσαι τὸν ἕτερον, καὶ πολλὰ διενεχθεὶς τῇ γνώμῃ, τέλος ἐνύρωσε τὴν πρώτην προδοσίαν, καὶ παρέδωκε τῷ Σύλλᾳ τὸν Ἰουγούρθαν. Ὁ μὲν οὖν θριαμβεύων ἐπὶ τούτῳ Μάριος ἦν· ἡ δὲ δόξα τοῦ κατορθώματος, ἦν ὁ Μαρίου φθόνος· Σύλλᾳ προσητίθει, παρελύπει τὸν Μάριον ἡσυχῇ. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Σύλλας, φύσει τε μεγαλαυχὸς ὢν, καὶ τότε πρῶτον ἐκ βίου ταπεινοῦ καὶ ἀγνώστου ἐν τινι λόγῳ γεγονώς παρὰ τοῖς πολίταις, καὶ τοῦ τιμᾶσθαι γενομένου, εἰς τοῦτο φιλοτιμίας προήλθεν, ὥστε γλυψάμενος ἐν δακτυλίῳ φορεῖν εἰκόνα τῆς πράξεως· καὶ ταύτη γὰρ χροῖμαχος αἰεὶ διετέλεσεν. Ἦν δ' ἡ γραφῆ,

Βόρχος μὲν παραδίδους, Σύλλας δὲ παραλαμβάνων τὸν Ιουλεύρθαν.

IV. *Ἡία μὲν οὖν ταῦτα τὸν Μάριον ἔτο θε ἡγούμενος ἐλάττονα τοῦ φθονεῖσθαι τὸν Σύλλαν, ἐχρητο πρὸς τὰς στρατείας, τὸ μὲν δεύτερον ἡπατεῶν, πρεσβευτῆ, τὸ δὲ τρίτον, χιλιάρχῳ· καὶ πᾶλλα δι' ἐκείνων τῶν χρησίμων κατώρθουτο. Πρεσβεύων τε γὰρ, ἡγεμόνα Τεκτοσάγων Κόπιλλον εἶλε, καὶ χιλιάρχων, μέγα καὶ πολυάνθρωπον ἔθνος Μαρσοῖς ἐπέεισε φίλους γενέσθαι καὶ συμμάχους Ῥωμαίων. Ἐκ δὲ τούτων τὸν Μάριον αἰσθόμενος ἀχθᾶς 453 μὲνον αὐτῷ, καὶ μηκέτι προΐεμενον ἡδέως πράξεων ἀφορμᾶς, ἀλλ' ἐνίσταμενον τῇ αὐξήσει, Κατλοῦ, τῆ συνάραγοντι τοῦ Μαρίου, προσένειμεν ἑαυτὸν, ἀνδρὶ χρηστῷ μὲν, ἀμβλυτέρῳ δὲ πρὸς ἀγῶνας. Ἐφ' αὐτὰ πρῶτα καὶ μέγιστα πιστευόμενος, εἰς δύναμιν ἄμα δόξῃ προήει. Καὶ πόλεμος μὲν αἰρεῖ πολὺ μέρος τῶν ἐν ταῖς Ἄλπεσι βαρβάρων ἐπιλιπούσης δὲ τῆς εγορῆς, ἀναδεξιόμενος τὴν ἐπιμέλειαν, τοσαύτην ἐποίησε περλοῦσαν, ὥστε τῶν Κατλου στρατιωτῶν ἐν ἀφθόνοις διαγόντων, καὶ τοῖς Μαρίου προσπαρασχεῖν. Ἐφ' ᾧ φησὶν αὐτὸς ἰσχυρῶς ἀνάσαι τὸν Μάριον. Ἡ μὲν οὖν ἔχθρα βραχίαν οὕτω καὶ μειρακιώδη λαβοῦσα τὴν πρῶτην ὑπόθεσιν καὶ ἀρχὴν, εἶτα χωροῦσα δι' αἵματος ἔμφυλλου, καὶ στάσεων ἀνηκέστων ἐπὶ τυραννίδα καὶ σύγχυσιν ἀπάντων πραγμάτων, ἀπέδειξε τὸν Εὐριπίδην σοφὸν ἄνδρα καὶ πολιτικῶν ἐπιστήμονα νοσημάτων, διικελευσάμενον φυλάττεσθαι τὴν φιλοτιμίαν, ὡς ὀλεθριωτάτην καὶ κακίστην δαίμονα τοῖς χρωμένοις.*

V. *Ὁ δὲ Σύλλας, οἰόμενος αὐτῷ τὴν ἀπὸ τῶν πολεμικῶν δόξαν ἐπὶ τὰς πολιτικὰς πράξεις διαρκεῖν, καὶ δούς ἑαυτῶν ἀπὸ τῆς στρατείας εὐθύς ἐπὶ τὴν τῶν δήμου πράξιν, ἐπὶ στρατηγίαν πολιτικὴν ἀπεγροσάμενος, καὶ διεπρέσθη τὴν δ' αἰτίαν τοῖς ὄχλοις ἀνατίθηται. Φησὶ γὰρ αὐτοὺς εἰδότες τὴν πρὸς Βόρχον φιλίαν, καὶ προσδεχομένους, εἰ πρὸ τῆς στρατηγίας ἀγαρακμήσει, κνηγέσει λαμπρὰ, καὶ Λεω-*

κῶν ἀγῶνας θηρίων, ἑτέροισι ἀποδείξαι στρατηγούς,
 ὡς αὐτὸν ἀγορανομεῖν ἀναγκάσοντας. Ἔοικε δὲ τὴν
 ἀληθῆ τῆς ἀποτεύξεως αἰτίαν οὐχ ὁμολογῶν ὁ Σύλ-
 λας ἐλέγχεσθαι τοῖς πράγμασιν. Ἐπιταυῶ γὰρ κατό-
 πιν ἔτυχε τῆς σφρακτικῆς, τοῦ δήμου τὸ μὲν τι θερά-
 πεια, τὸ δὲ καὶ χρημασι προσαγαγόμενος. Διὸ δὴ
 καὶ στρατηγούτος αὐτοῦ, καὶ πρὸς Καίσαρα μετ
 ὄργης εἰπόντος, ὡς χρησεται τῇ ἰδίᾳ πρὸς αὐτὸν
 ἐξουσίᾳ, γέλασας ὁ Καίσαρ ὡς Ὀρθῶς (ἐπὶ) τὴν
 ἀρχὴν ἰδίαν νομίζεις ἔχεις γὰρ αὐτὴν προσημειωμένος.
 Μετὰ δὲ τὴν στρατηγίαν εἰς τὴν Καππαδοκίαν ἀπο-
 στέλλεται, τὸν μὲν ἐμφανῆ λόγον ἔχων πρὸς τὴν
 στρατείαν, Ἀριοβαρζάνην καταγαγεῖν αἰτίαν δ'
 ἀληθῆ, Μιθριδάτην ἐπισχεῖν πολυπράγμων οὖντα, καὶ
 περιβαλλόμενον ἀρχὴν καὶ δύναμιν οὐκ ἑλάττωτα τῆς
 ὑπαρχούσης. Ἰδίαν μὲν οὖν δύναμιν οὐ πολλὴν ἐπή-
 γετο, χρησάμενος δὲ τοῖς συμμάχοις προθύμοις, καὶ
 πολλοὺς μὲν αὐτῶν Καππαδοκῶν, πλείονας δ' αὐθιῶ
 Ἀρμενίων προσβοηθούοντας ἀποκτείνας, Γόρδιον μὲν
 ἐξήλασεν, Ἀριοβαρζάνην δ' ἀπέδειξε βασιλεῖα. Δια-
 τρίζοντι δ' αὐτῷ παρὰ τὸν Εὐφράτην, ἐντυγχάνει
 Πάρθος Ὀροβάζης, Ἀρσάκου βασιλείως πρεσβυτήης,
 οὗτοι πρότερον ἀλλήλοισι ἐπιμειγμένους τῶν γενῶν
 ἀλλὰ καὶ τούτο τῆς μεγάλης δοκεῖ Σύλλα τύχης γενέ-
 σθαι, τὸ πρότερον Ῥωμαίων ἐκείνου Πάρθους συμ-
 μαχίας καὶ φιλίας θεωρούτους διὰ λόγων ἔλθεῖν. Ὅτε
 καὶ λέγεται τρεῖς δίφρους προθέμενος, τὸν μὲν Ἀριο-
 βαρζάνην, τὸν δ' Ὀροβάζην, τὸν δ' αὐτῷ, μέσος ἀμ-
 φοῖν καθιζόμενος χρηματίζειν. Ἐφ' ἧ τὸν μὲν Ὀρο-
 βάζην ὑπεροχὴν ὁ τῶν Πάρθων βασιλεὺς ἀπέκτεινε
 τὸν δὲ Σύλλαν οἱ μὲν ἐπήνεσαν, ἐντροπήσαντα τοῖς
 βαρβαροῖς, οἱ δὲ ὡς φορτικὸν ἠτιάσαντο, καὶ ἀκαί-
 ρως φιλότιμον. Ἱστορεῖται δὲ τις ἀνὴρ τῶν μετ'
 Ὀροβάζου καταβεβηκότων, Χαλδαῖος, εἰς τὸ τοῦ
 Σύλλα πρόσωπον ἀπιδῶν, καὶ ταῖς κινήσει τῆς τοῦ
 διανοίας καὶ τοῦ σώματος οὐ παρέργως ἐπιστησας,
 ἀλλὰ πρὸς τὰς τῆς τέχνης ὑποθέσεις τὴν φύσιν ἐπέ-
 σκεψάμενος, εἶπεν, ὡς ἀναγκαῖον εἶη τούτου τὸν αὐ-

δρα μέγιστον γενέσθαι· θαυμάζω δὲ καὶ νῦν, πῶς
 154 ἀνέχεται μὴ πρῶτος ὢν πάντων. Αναχωρήσαντι δ'
 αὐτῷ δίκην ἔλαχε δῶρων Κηνσωρίτης, ὡς πολλὰ χρή-
 ματα συντελογοῖτε παρὰ τὸν νόμον, ἐκ φίλης καὶ συμ-
 μαχου βασιλείας. Οὐ μὴν ἀπήνησεν ἐπὶ τὴν κρίσιν,
 ἀλλ' ἀπέστη τῆς κατηγορίας.

VI. Ἡ μὲνοι πρὸς Μαρίου αὐτῷ στάσις
 ἀνεθρόπιζετο, καινήν ὑπόθεσιν λαβούσα τὴν Βόρχου
 φιλοτιμίαν, ὅς τὸν δῆμον ἀμὰ θεραπεύων ἐν Ρώμῃ,
 καὶ τῷ Σύλλᾳ χαρίζομενος, ἀνέθηκεν εἰκόνας ἐν Κα-
 πιτωλίῳ τροπαιοφόρους, καὶ παρ' αὐτὰς χρυσῶν Ἰου-
 γούρθαν ὑφ' ἑαυτοῦ Σύλλᾳ παραδιδόμενον. Ἐφ' ᾧ
 τοῦ Μαρίου βραθυθυμούμενου καὶ καθαιρέτη ἐπιχει-
 ρούντος, ἐξέωσεν δ' ἀμύνειν τῷ Σύλλᾳ, καὶ τῆς πό-
 λεως ὅσον οὐκ ἔτι διακεκαυμένης ὑπ' ἀμφοῖν, ὁ συμ-
 μαχικός πόλεμος, πάλαι τυφόμενος, ἐπὶ τὴν παλιν
 ἀκαλαμψαζ τότε τὴν στάσιν ἐπέσχευ. Ἐν τούτῳ,
 μεγίστῳ καὶ ποικιλωτάτῳ γενομένῳ, καὶ πλείστα κα-
 κα καὶ βραχυτάτης παρασχόντι κινδύνους Ρωμαίοις,
 Μάριος μὲν οὐδὲν ἀποδείξει μέγα δυναθεῖς, ἤλεγχε
 τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν ἀκμῆς καὶ ῥώμης δεομένην.
 Σύλλας δὲ, πολλὰ δράσας ἀξία λόγου, δόξαν ἔσχεν
 ἡγεμόνος μεγάλου μὲν παρὰ τοῖς παλίταις, μεγίστου
 δὲ παρὰ ταῖς φίλοις, εὐτυχεστάτου δὲ καὶ παρὰ τοῖς
 ἐχθροῖς. Ἀλλ' οὐκ ἔπαθε ταῦτό Τιμοθέῳ τῷ τοῦ
 Κόνωνος, ὅς, εἰς τὴν τύχην αὐτοῦ τα κατορθώματα
 τῶν ἐχθρῶν τιθεμένων, καὶ γραφόντων ἐν πίναξι κοι-
 μώμενον ἐκεῖνον, τὴν δὲ Τύχην δικτύῳ τὰς πόλεις
 περιβάλλουσαν, ἀγροικιζόμενος καὶ γαλεπαίνων πρὸς
 τοὺς ταῦτα παιδύοντας, ὡς ἀποστρουόμενος ὑπ' αὐτῶν
 τῆς ἐπὶ ταῖς πράξεσι δόξης, ἔφη ποτὲ πρὸς τὸν δῆ-
 μον ἐπαρηκῶν ἐκ στρατείας εὐ κεχωρηκέναι δοκού-
 νης· „Ἀλλ' ταύτης γε τῆς στρατείας οὐδὲν, Ἀθη-
 ραῖοι ἄνδρες, τῇ τύχῃ μέτεσι.“ Πρὸς Τιμόθεον
 μὲν οὖν φασιν, οὕτω φανέντα φιλότιμον, ἀντιμεπρα-
 κτενεσθαι τὸ δαιμόνιον, ὥστε μὴδὲν ἔτι πράξαι λαμ-
 πρόν, ἀλλ' ὅλως ἀποτυγχάνοντα ταῖς πράξεσι, καὶ
 προσκρούοντα τῷ δήμῳ, τέλος ἐκπέσειν τῆς πόλεως.

Σύλλας δ', οὐ μόνον ἠδέως προσείμενος τὸν τοιοῦτον
 εὐδαιμονισμόν καὶ δῆλον, ἀλλὰ καὶ συναύξων καὶ
 συνέπιπθαισάν τὰ πραττόμενα, τῆς τύχης ἐξῆπτεν,
 εἴτε κόμπη χροόμενος, εἴθ' οὕτως ἔχων τῆ δόξῃ πρὸς
 τὸ θεῖον. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς υπομνήμασι γέγραπεν,
 ὅτι τῶν καλῶς αὐτῷ βεβουλευσθαι δοκούστων αἱ μὴ
 κατὰ γνώμην, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν ἀποτολμώμεναι πρά-
 ξεις ἀπιπτον εἰς ἀμεινον. Ἐπι δὲ καὶ δὲ ὦν φησι,
 πρὸς τύχην εὐπεφύκται μᾶλλον, ἢ πρὸς πόλεμον,
 εἴ κ' αὖθις τῆς ἀρετῆς πλέον εἴκοι νέμειν. Καὶ ὅπως
 εἴκοι αὐτὸν τοῦ δαίμονος ποιεῖν, ὅς γε καὶ τῆς
 πρὸς Μετέλλον ὁμοιοῦς, ἰσοτίμον ἄνδρα καὶ κηδε-
 στήν, εὐτυχίαν τινα θεῖαν αἰτιάται· πολλά γὰρ αὐ-
 τῷ πρῶτα παρῆκεν ἐπίδοξον ὄντα, πρῶτατον ἐν
 τῇ κοινῶνι γενέσθαι τῆς ἀρχῆς. Ἐπι δὲ Λευκούλλου
 μὲν ἐν τοῖς υπομνήμασι, ὦν ἐκείνω τὴν γραφὴν
 ἀνατίθεικε, παραιδεῖ μηδὲν οὕτως ἠγείσθαι βέβαιον,
 εἰς δ' ἐν αὐτῷ προστάξῃ νῦν τὸ δαιμόνιον
 Ἐπιπεπόμενον δ' αὐτοῦ μετὰ δυναμείως εἰς τὸν αὐμ-
 μαχικὸν πόλεμον, ἰστορεῖ γὰρ ἡμεῖς τῆς γῆς μέγα γενέ-
 σθαι περὶ Λαβέρων· ἐκ δὲ τούτου πῶς ἀναβλύσαι
 πολὺν καὶ φλόγα λαμπρὰν στηρίζαι πρὸς τὸν οὐρανὸν.
 Εἰπεῖν δὲ τοὺς μάντιες, ὡς ἀνὴρ ἀγαθός, ὅψει διὰ
 φόρος καὶ περιττός, κέρως ἀπαλλάξει τῆ πόλει τα-
 ραχὰς τὰς παρούσας. Τοῦτον δὲ αὐτὸν εἶναι φησὶ
 ὁ Σύλλας· τῆς μὲν γὰρ ὄψεως ἴδιον εἶναι τὸ περὶ
 τὴν κόμην χρυσαπὸν, ἀρετὴν δ' οὐκ ἀίσχυνεσθαι
 μαρτυρῶν ἑαυτῷ μετὰ πράξεις οὕτω καλὰς καὶ με-
 γάλας. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς θεῖαότητος. Τὸν δ'
 ἄλλον τρόπον ἀνώμαλός τις εἴκοι γεγονέναι καὶ διά-
 φορος πρὸς ἑαυτὸν, ἀφελίσθαι πολλὰ, χαρίσασθαι 455
 πλείονα, τμηῆσαι παραλόγως, παραλόγως ἐφυβρίσαι,
 θεραπεύειν ὦν δέοιτο, θρυπτεσθαι πρὸς τοὺς δεομέ-
 νους ὥστ' ἀγνωστὸν, πότερον ὑπερόπτης φύσει
 μᾶλλον, ἢ κόλαξ γέγονε. Τὴν μὲν γὰρ ἐν ταῖς τι-
 μωρίαις ἀνωμαλίαν, ἐξ ὧν ἔτυχεν αἰτιῶν, ἀποτυμ-
 πανίζοντος αὐτοῦ, καὶ πάλιν τὰ μέγιστα τῶν ἀδικη-
 μάτων πρῶτος φέροντος, καὶ διαλλαττομένου μὲν ἐπι

τοῖς ἀνηκέστοις μετ' εὐκαλίας, τὰ δὲ μικρὰ καὶ φιδύλα
 προσκρούματα σφαγαῖς καὶ δημεύσειν οὐσιῶν με-
 τιόντες, αὐτῶς ἢ τις διαιτήσιον, ὡς φύσει μὲν ἐρ-
 γῆν χαλεπὸν ἄντα καὶ τιμωρητικὸν, σφείμενον δὲ τῆς
 πικρίας λογισμῶ πρὸς τὸ συμφέρον. Ἐν αὐτῷ γὰρ
 τούτῳ τῷ συμμαχικῷ πολέμῳ, τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ
 στρατηγικὸν ἄνδρα πρεσβυτήν, Ἀλβίνον ὄνομα, ξυ-
 λοῖς καὶ λίθοις διαχρησαμένων, παρήλθε, καὶ οὐκ
 ἐπεξήλθεν ἀδίκημα τοσοῦτον· ἀλλὰ καὶ στανυόμενος
 διεδίδου λόγους, ὡς προθυμότεροις διὰ τοῦτο χρῆσασθε
 πρὸς τὸν πόλεμον αὐτοῖς, ἰωμένους τὸ ἁμάρτημα δι'
 ἀνδραγαθίας. Τῶν δ' ἐγκαλούντων οὐδὲν ἐφρόντιζεν,
 ἀλλ' ἤδη καταλύσει Μάριον διασκευόμενος, καὶ πῶς
 πρὸς τοὺς συμμαχοὺς πολέμου τέλος ἔχειν δακνόντας,
 ἀποδειχθῆναι στρατηγὸς ἐπὶ Μεθροδάτῃν, ἰθαρώπιον
 τῆς ὑφ' ἑαυτῷ στρατίας, καὶ παρὰ τῶν εἰς τὴν πόλιν
 ῥήματος μὲν ἀποδείκνυται μετὰ Κοῦντου Πομπητοῦ,
 πενήτηντα ἔτη νηραῖος. Γαρτὶ δὲ γίμνος ἐδόξοτα-
 τον, Καϊτίαν τε καὶ Μετέλλου θυγατέρα τοῦ ἄρχι-
 ρέως. Ἐν τῇ γὰρ παλαιᾷ μὲν εἰς αὐτὸν ἦδον οἱ δημο-
 σικοὶ, πολλοὶ δὲ τῶν πρώτων ἐνεμύσαν, οὐκ ἐξίσαν
 ἡγούμενος τῆς γυναικὸς, ὅτι ἄφρων ὑπατείας ἐκρίναν,
 ὡς ἔφησιν ὁ Ἰβήτος. Οὐ μόνον δὲ ταύτην ἔγημεν·
 ἀλλὰ πρώτην μὲν, ἔτι μετράκιον ὄντι, Ἰλίαν ἔσχε, τὴν
 καὶ θυγατρὸν αὐτῷ κεκοῦσαν· εἶτα μετ' ἐκείνην
 Ἀίλιαν· ἀφίτην δὲ, Κοιλίαν, ἣν ἀπεπέμψατο μὲν ὡς
 στέφανον, ἐντήμως δὲ καὶ μετ' εὐφρητίας, καὶ δῶρα
 προσθείς. Ὀλίγαις δὲ ὑστερον ἡμέραις ἀγγράμματος
 τῆν Μετέλλαν, ἔδοξε διὰ τοῦτο τὴν Κοιλίαν οὐ κα-
 λῶς αἰτιάσκειναι. Τὴν μάλιστα Μετέλλαν ἐν πάσῃ
 Θεραπειῶν διετέλεσε, ὥστε καὶ τὸν Ῥωμαίων δῆμον,
 ὅτι τοὺς περὶ Μάριον φυγάδας ἐπέθυμε καταγαγεῖν,
 κρινόμενον τοῦ Σύλλα, θέρονον ἐπιβεβήσκειναι τὴν
 Μετέλλαν. Ἔδοξε δὲ καὶ τοῖς Ἀθηναίοις, εἰλὼν τὸ
 ἄστυ, προσερχθῆναι τραχύτερον, ὅτι τὴν Μετέλλαν
 ἀπὸ τοῦ πείχους γεφυρίζοντες ἐλοιδύρησαν. Ἄλλαι
 ταῦτα μὲν ὑστερον.

VII. Τότε δὲ τὴν ὑπατείαν πρὸς τὰ μέλλοντα μικρὸν ἠγούμενος, ἐπτόητο τὴν γνώμην πρὸς τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον. Ἀντανίστατο δ' αὐτῷ Μάριος, ὑπὸ δοξομανίας καὶ φιλοτιμίας, ἀγῆρατων παθῶν, ἀνὴρ τῷ τε σώματι βαρὺς, καὶ ταῖς ἐναγῆος ἀπειρηκώς στρατείαις διὰ γῆρας, ἐκδήμων καὶ διαποντίων πολέμων ἐφιέμενος. Καὶ τοῦ Σύλλα πρὸς τὰς ἐπιλείπεις πράξεις ὀρμησαίτος εἰς τὸ στρατόπεδον, αὐτὸς οὐκ οὐκ ἐπιτεταίνετο τὴν ὀλεθριωτάτην ἐκείνην, καὶ ὅσα συμπαγὰς οἱ πόλεμοι τὴν Ρώμην οὐκ ἐβλαψαν, ἀπερχασαμένην σῆσαι, ὡς καὶ τὸ δαιμόνιον αὐτοῖς προεσήμημα. Πῦρ μὲν γὰρ αὐτόματον ἐκ τῶν τὰ ψήμεια δορατῶν υποφθρόντων ἀνέλαμψε, καὶ κατεσβέσθη μόλις. Κορακες δὲ τρεῖς τοὺς νεοσσοὺς παραγαγόντες εἰς τὴν ὁδὸν κατέφαγον, τὰ δὲ λείψανα παλιν εἰς τὴν πόσσειαν ἀνήνεγκαν. Καὶ μῦθον δ' ἐν ἱερῷ χρυσὸν ἀνακειμένον διαφαρόντων, μίαν οἱ ζήκοφοι πάγην θήλειαν λαμβάνουσι. Ἡ δ' ἐν αὐτῇ τῇ πάγῃ τεκουσα πέπτε, κατέφαγε τὰ τρία. Τὸ δὲ πάντων μέγιστον, ἔξ ἀμφέλου καὶ διαίθρου τοῦ περιέχοντος ἤχησε φωνὴ σάλπιγγος, ὅξυν ἀποτείνουσα καὶ θρηνησάη φθόγγον, ὥστε πάντας ἐκφρονας γενέσθαι, καὶ καταπιῆξαι τὸ μέγεθος. Τυρῶνηων δ' οἱ λό- 456 γιοι μεταβολὴν ἐτέρου γένους ἀπεφαίνοντο καὶ μετακόσμησιν ἀποσημαίνειν τὸ τέρας. Εἶναι μὲν γὰρ ὅτι τὰ συμπαγὰ γένη διαφέροντα τοῖς βίοις καὶ τοῖς ἡθεσι δι' ἀλλήλων, ἐκάστῳ δ' ἀφωρίσθαι χρόνων ἀριθμὸν, ὑπὸ τοῦ θεοῦ συμπεραινώμενον ἐνιαυτοῦ μεγάλου περιόδῳ. Καὶ ὅταν αὕτη σῆξαι τέλος, ἐτέρας ἐνισταμένης, κινεῖσθαι τι σημεῖον ἐκ γῆς, ἢ οὐρανοῦ, θαυμάσιον· ὡς δῆλον εἶναι τοῖς πεφροντικῶσι τὰ τοιαῦτα καὶ μεμαθηκόσιν εὐθύς, ὅτι καὶ τρόποις ἄλλοις καὶ βίοις ἄνθρωποι χρώμενοι γεγονῆσαι, καὶ θεοῖς ἤτιον ἢ μᾶλλον τῶν προτέρων μέλοντες. Τὰ τε γὰρ ἄλλα φασὶν ἐν τῇ τῶν γενῶν ἀμείψαι λαμβάνειν μεγάλας καινοτομίας, καὶ τὴν μαντικὴν ποτὲ μὲν αὐξέσθαι τῇ τιμῇ, καὶ κατατυγχάνειν ταῖς προαγορεύσεσι, καθαρὰ καὶ φανερά σημεῖα τοῦ

θαιμονίαν προπέμποντος, αὐθις δ' ἐν ἑτέρῳ γένει
 ταπεινά πράττειν, αὐτοσχέδιον οὖσαν τὰ πολλά, καὶ
 δι' ἀμυδρῶν καὶ σκοτεινῶν ὀργάνων τοῦ μέλλοντος
 ἀπτομένην. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ λογιώτατοι Τυρρῶ-
 νων, καὶ πλείον τε τῶν ἄλλων εἶδέναι δοκοῦντες, ἐμ-
 θεολόγουν. Τῆς δὲ συγκλήτου τοῖς μάντεσι περὶ τού-
 των σχολαζούσης καὶ καθημένης ἐν τῷ ναῷ τῆς
 Ἐνυεύς, σερούθου, εἰσέπη πάντων ὄρωντων, τέττιγα
 φέρων τῷ ὄσσημι, καὶ τὸ μὲν ἐκβαλὼν μέρος αὐ-
 τοῦ κατέλιπε, τὸ δ' ἔχων ἀπῆλθεν. Ἐπειροῦντο δὲ
 στασίω δὲ τετρατοσκόπου, καὶ διαφορῶν τῶν κτηματι-
 κῶν πρὸς τὸν ἀστικὸν ὄχλον καὶ ἀγοραίων φωνή-
 εντα γὰρ τούτων εἶναι, καθάπερ τέττιγα· τὸς δὲ
 χωρίτας, ἀρουραίους.

VIII. Μάριος δὲ παραιτῶντες δημοαρχούτα
 Σουλπίκιον, ἄνθρωπον οὐδεὸς δευτέρου ἐν ταῖς
 ἀκραῖς κακίαις· ὥστε μὴ ζητεῖν, τίς ἐστὶν ἑτέρου
 μοχθηρότερος, ἀλλὰ πρὸς τὴν μοχθηρότατον λατρεῖ.
 Καὶ γὰρ ὁμοίως καὶ τόλμα καὶ πλεονεξίᾳ περὶ αὐ-
 τὸν ἢ ἀπερίσκεπτος αἰσχυρῶς καὶ πικρῶς κακοῦσε ὅς
 γε τὴν Ῥωμαίων πολιτείαν ἐξελαιθερικοῖς καὶ με-
 τοικεῖς πολλῶν ἀναφάνδου, ἠρώμεν τιμὴν δεῦρα τρα-
 πείης ἐν ἀγορᾷ κειμένης. Ἐτρέψε δὲ καὶ τρισχι-
 λίους παλαιροφόρους, καὶ πλῆθος ἵππικῶν τεταίσκων
 πρὸς ἅπαν ἐτοίμων περὶ αὐτὸν εἶχεν, οὓς ἀντισυγ-
 κλητὸν ἀνέμαζε. Νόμον δὲ κυρώσας, μηδένα συγ-
 κλητικὸν ὑπὲρ δεσχιλίας δραχμῶς ὀφείλειν, αὐτὸς ἀπέ-
 λιπε μετὰ τὴν τελευταίην ὀφλήματος μοριαῖδας τριακο-
 σίας. Οὗτος εἰς τὸν δῆμον ἀφειθεῖς ὑπὸ τοῦ Μαρίου,
 καὶ συνταραξάς πάντα τὰ πράγματα, βία καὶ σιδήρῳ
 νόμους ἔγραψεν, ἄλλους τε μοχθηροῦς, καὶ τὸν δι-
 δόντα Μαρίῳ τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου τὴν ἡγε-
 μονίαν. Ἀπραξίας δὲ διὰ ταῦτα τῶν ὑπᾶτων ψη-
 φισαμένων, ἐπαγωγῶν αὐτοῖς ἐκκλησιαζούσι περὶ τῶν
 νεῶν τῶν Διοσκουρῶν ὄχλον, ἄλλους τε πολλοὺς καὶ
 τὸ Πομπηίου τοῦ ὑπᾶτου μετράκιον ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς
 ἀνείλεν· αὐτὸς δὲ Πομπηίος λαθῶν ἐξέφυγε. Σὺν

λας δ' εἰς τὴν οὐκίαν τοῦ Μαρίου συνδιωχθεῖς, ἠναγκάσθη προελθὼν τὰς ἀπραξίας λῦσαι· καὶ διὰ τοῦτο τὸν Πομπηϊὸν ἐπάρχοντα παύσας· ὁ Σουλπίκιος, οὐκ ἀφείλετο τοῦ Σύλλα τὴν ὑπατείαν, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ Μιθριδάτην στρατείαν μόνον εἰς Μάριον μετήνευκε· καὶ πέμπει χιλιάρχους εὐθύς εἰς Νώλαν, παραληφόμενος τὸ στρατεύμα, καὶ πρὸς τὸν Μάριον ἄξοντας.

IX. Φθάσαντος δὲ τοῦ Σύλλα διαφυγεῖν εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ τῶν στρατιωτῶν, ὡς ἐπίσθοντο τὰς αἰ, καταλευσάντων τοὺς χιλιάρχους, οἱ περὶ τὸν Μάριον αὐθις ἐν τῇ πόλει τοὺς Σύλλα φίλους ἀνήρουν, καὶ χρήματα διήρπασον αὐτῶν. Ἦσαν δὲ μεταστάσεις καὶ φυγαί, τῶν μὲν εἰς πόλιν ἀπὸ στρατοπέδου, τῶν δ' ἐκείσε διαφροϊώντων ἐκ τῆς πόλεως. Ἡ δὲ σύγκλητος ἦν μὲν οὐχ αὐτῆς, ἀλλὰ τοῖς Μαρρίου καὶ Σουλπίκιου διαφεύτο προστάγμασι· πνθομένη δὲ τὸν Σύλλαν ἐπὶ τὴν πόλιν ἐλαυνεῖν, ἐπέμπε 457 δύο τῶν στρατηγῶν, Βρούτον καὶ Σερούϊλιον, ἀπαγορεύοντας αὐτῷ βαδίσειν. Τούτους θρασύτερον Σύλλα διαλεχθέντας ὤρμησαν μὲν ἀτελεῖν οἱ στρατιῶται, τὰς δὲ ῥάβδους κατέκλασαν, καὶ τὰς περιπορφύρους ἀφείλοντο, καὶ πολλὰ περιυβρισμένους ἀπέπεμψαν, αὐτόθεν τε δεινὴν κατήφειαν, ὀρωμένους τῶν στρατηγικῶν παρασῆμων ἐρήμους, καὶ τῆς στάσιν οὐκέτι καθεκτὴν, ἀλλ' ἀνήκεστον ἀπαγγέλλοντας. Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Μάριον ἐν παρασκευαῖς ἦσαν· ὁ δὲ Σύλλας ἄγων ἔξ τάγματα τέλεια μετὰ τοῦ συναρχοντος ἀπὸ Νώλης ἐκίνει, τὸν μὲν στρατὸν ὄρων προθυμον ὄντα χωρεῖν εὐθύς ἐπὶ τὴν πόλιν, ἐνδοιάζων δὲ τῇ γνώμῃ παρ' ἑαυτῷ, καὶ δεδοικῶς τὸν κίνδυνον. Ὁ δὲ μάντις Ποστούμιος, θύσαντος αὐτοῦ, καταμαθὼν τὰ σημεῖα, καὶ τὰς χεῖρας ἀμφοτέρως τῷ Σύλλᾳ προτείνας, ἤξιον δεθῆναι καὶ φυλάττεσθαι μέχρι τῆς μάχης, ὡς, εἰ μὴ πάντα ταχὺ καὶ καλῶς συντελεσθεῖη, τὴν ἐσχάτην δίκην ὑποσχεῖν βουλόμενος. Λέγεται δὲ καὶ κατὰ τοὺς ὑπνοὺς αὐτῷ Σύλλᾳ φανῆναι θεόν, ἦν τιμῶσι Ῥωμαῖοι, παρὰ Καίπα-

δοκῶν μαθόντες, εἴτε δὴ Σελήνην οὐσαν, εἴτ' Ἀθη-
 γῶν, εἴτ' Ἐνωί. Τινῶν δὲ Σύλλας ἔδοξεν ἐπιστάσαν
 ἐγχειρίσαι κεραυνὸν αὐτῷ, καὶ τῶν ἐχθρῶν ἕκαστον
 ὀνομάζουσιν τῶν ἐκείνου, βάλλειν κελεῦσαι· τοὺς δὲ
 πίπτειν βαλλομένους, καὶ ἀφανίζεσθαι. Θαραήσας
 δὲ τῆ ὄψει, καὶ φράσας τῷ συνάρχοντι μεθ' ἡμέραν
 ἐπὶ τὴν Ρώμην ἤγειτο. Καὶ περὶ Πικτας αὐτῷ
 πρεσβείας ἐντυχούσης, καὶ δεομένης μὴ βαδίζειν εὐ-
 θὺς ἐξ ἐφόδου, πάντα γὰρ ἔσεισθαι τὰ δίκαια, τῆς
 βουλῆς ψηφισαμένης, ὠμολόγησε, μὲν αὐτοῦ κα-
 ταστρατοπεδεύσειν, καὶ διαμετρῆν, ἐκέλευε χώρας,
 ὥσπερ εἰώθει, τῷ στρατοπέδῳ τοὺς ἡγεμόνας· ὥστε
 τοὺς πρέσβεις ἀπελθεῖν πιστεύσαντας. Ἐκείνων δ'
 ἀπελθόντων, εὐθὺς ἐκπέμψας Λευκιον Βασίλλον καὶ
 Γαίον Μόμμιον, καταλαμβάνει τὴν πόλιν δι' αὐτῶν,
 καὶ τὰ τεῖχη τὰ περὶ τὸν λόφον τὸν Αἰσχυλίον· εἴ-
 αὐτὸς ἀπάσῃ σπουδῇ συνήκτε. Τῶν δὲ περὶ τὸν
 Βασίλλον εἰς τὴν πόλιν ἐμπεσόντων καὶ κρατούντων,
 ὁ πολὺς καὶ ἀνοπλος δῆμος ἀπὸ τῶν τεγῶν κεράμα
 καὶ λίθῳ βάλλοντες ἐπέσχον αὐτοὺς τοῦ πρόσω χω-
 ρεῖν, καὶ συνέστειλαν εἰς τὸ τεῖχος. Ἐν τούτῳ δὲ ὁ
 Σύλλας παρῆν ἤδη, καὶ συνιδὼν τὸ γινόμενον, ἔβρα-
 τὰς οἰκίας ὑφάπτειν, καὶ λαβὼν δάδα καιομένην,
 ἐχάριε πρῶτος αὐτὸς, καὶ τοὺς τοξότας ἐκέλευε χρη-
 σθαι τοῖς πυροβόλοις ἄνω τῶν στεγασμάτων ἐφειμέ-
 νους· κατ' οὐδένα λογισμὸν, ἀλλ' ἐμπαθῆς ὢν, καὶ
 τῷ θυμῷ παραδειδῶκως τὴν τῶν πρᾶσσομένων ἡγεμο-
 νίαν, ὅς γε τοὺς ἐχθροὺς μόνον ἔώρα, ἄλλους δὲ καὶ
 συγγενεῖς καὶ οἰκτιροὺς εἰς οὐδένα λόγον θέμενος, οὐδ'
 οἶκτον, κατῆει διὰ πυρὸς, ὧ τῶν αἰτίων, καὶ μὴ,
 διάγνωσις οὐκ ἦν. Τούτων δὲ γενομένων, ὁ Μάριος
 ἐξωσθεὶς πρὸς τὸ τῆς Γῆς ἱερὸν, ἐκάλει διὰ κηρύ-
 γματος ἐπ' ἑλευθερίᾳ τὸ οἰκτικόν· ἐπελθόντων δὲ
 τῶν πολεμίων κρατηθεὶς, ἐξέπεσε τῆς πόλεως.

X. Σύλλας δὲ τὴν βούλην συναγαγὼν, καταψη-
 φίζεται θάνατον αὐτοῦ τε Μαρίου καὶ ὀλίγων ἄλλων,
 ἐν οἷς Σουλπίκιος ἦν ὁ δῆμαρχος. Ἀλλὰ Σουλπί-
 κιος μὲν ἀπεσφάγη, προδοθεὶς ὑπὸ Θεράποντος, ὃν ὁ

Σύλλας ἠλεύθερώσει, εἶτα κατεκρήμισε. Μαρίας δ' ἐπεκρήμυξεν ἀργύριον, οὐκ εὐγνωμόνως, οὐδὲ πολιτικῶς, ᾧ γε μικρὸν ἐμπροσθεν ὑπαρχεῖον εἰς τὴν οἰκίαν δούς εαυτοῦ, ἀσφαλῶς ἀφείθη. Καίτοι Μαρίας τότε, μὴ θιέντι Σύλλαν, ἀλλ' ἀποθανεῖν ὑπὸ Σουλπίκιου προεμένοι, πάντων κρατεῖν ὑπῆρχεν, ἀλλ' ὁμοῦ ἐφείσατο· καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας τὴν αὐτὴν λαβὴν παρασχών, οὐκ ἔτυχε τῶν ὁμοίων. Ἐφ' οἷς ὁ Σύλλας τὴν μὲν σύγκλητον ἀδήλως ἠνάσσει· ἡ δὲ παρὰ τοῦ δήμου δυσμένεια καὶ νέμεσις αὐτῷ φανερά δι' ἔργων ἀπῆντα. Νώνιον μὲν γε τὸν ἀδελφοδοῦν δι' 458 αὐτοῦ καὶ Σερουήσιον ἀρχαῖς μετιόντας ἀποψηφισάμενοι καὶ καθυβρίζαντες, ἑτέρους κατέστησαν ἀρχοντας, ὡς μάλιστα τιμώντες ὦντο λυπεῖν ἐκείνον. Ὁ δὲ τούτοις τε προσεποιεῖτο χαίρειν, ὡς τοῦ δήμου τῷ πρῆμιν, ἃ βουλοῖτο, δι' αὐτὸν ἀπολαύοντας τῆς ἐλευθερίας· καὶ θεραπείαν τὸ τῶν καλλῶν μῖσος, ὑπατον κατέστησεν ἀπὸ τῆς ἐναντίας σέκας Λεύκιον Κίνναν, ἀρκῖς καὶ ὄρκους καταλαβὼν ἐνόησεν τοῖς ἑαυτοῦ πράγμασιν. Ὁ δ' ἀναβὰς εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἔχων ἐν τῇ χειρὶ λίθον, ᾠμυειν, εἶτα ἐπαρπαμένος ἑαυτῷ, μὴ φυλάττονι τὴν πρὸς ἐκείνον εὐνοίαν, ἐκπεσεῖν τῆς πόλεως, ὥσπερ ὁ λίθος διὰ τῆς χειρὸς, κατέβαλε χαμαὶ τὸν λίθον, οὐκ ὀλίγον παρῶντων. Παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν, εὐθύς ἐπεχείρει τα καθεστῶτα κινεῖν· καὶ δίκην ἐπὶ τὸν Σύλλαν παρεσκευάσε, καὶ κατηγορεῖν ἐπέστησεν Οὐεργίνιον, ἵνα τῶν δημάρχων, ὃν ἐκείνος ἅμα τῷ δικαστηρίῳ χαίρειν ἔσας, ἐπὶ Μιθριδάτην ἀπῆρε.

XI. Λέγεται δὲ, ὑπὸ ταῖς ἡμέρας ἐκεῖνας, ἐν αἷς ὁ Σύλλας ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἐκίνει τὸν στόλον, ἀλλὰ τε πολλὰ Μιθριδάτη, διατρίβοντι περὶ τῷ Πέργαμον, ἐπισκῆψαι δαιμόνια, καὶ νίκην στεφανηφόρον καθισμένην ὑπὸ τῶν Πέργαμηνοῦν ἐπ' αὐτὸν ἐκ τινῶν ὀργάνων ἀνωθεν, ὅσον οὐπὼ τῆς κεφαλῆς ψάλλονσαν συντριβῆναι, καὶ τὸν στέφανον ἐκπεσάμεκα κατὰ τοῦ θεάτρου φέρεσθαι χαμαὶ διαθρυπτόμενον· ὥστε φρίκην μὲν τῷ δήμῳ, ἀθυμίαν δὲ πολλὴν Μιθριδάτη

παράσχειν, καίπερ αὐτῷ τότε τῶν πραγμάτων ἐλπίδος πέρα προχωρούντων. Αὐτὸς μὲν γὰρ Ἀσίαν τε Πωρμαίον, καὶ Βιθυνίαν καὶ Καππαδοκίαν τῶν βασιλέων ἀφηρεημένος, ἐν Περσίῳ καθῆστο, πλοῦτους καὶ δυναστείας καὶ τυρηνίδας διανέμων τοῖς φίλοις. Τῶν δὲ παιδῶν ὁ μὲν ἐν Πόντῳ καὶ Βοσπόρῳ τὴν παλαιὰν ἄχρι τῶν ὑπὲρ τὴν Μαιώτιν ἀοικητῶν ἀρχὴν κατεῖχεν, οὐδεὶς παρενοχλοῦντος. Ἀριαράθης δὲ Θράκην καὶ Μακεδονίαν ἐπέει στρατῷ μεγάλῳ προσαγόμενος. Ἄλλους δὲ οἱ στρατηγοὶ τόπους ἐχειροῦντο, δυνάμεις ἔχοντες· ὧν ὁ μέγιστος Ἀρχέλαος, ταῖς μὲν ναυσὶν ὁμοῦ τε συμπάσης ἐπικρατῶν τῆς θαλάττης, τὰς τε Κυκλάδας νήσους ἰδουλοῦτο καὶ τῶν ἄλλων, ὅσαι Μαλείας ἐντὸς ἴδονται, καὶ τὴν Εὐβοίαν αὐτὴν εἶχεν· ἐκ δ' Ἀθηναίων ὁρμώμενος, τὰ μέγροθιταλλας ἔδθη τῆς Ἑλλάδος ἀφίστη, μετὰ προσκρούσας περὶ Χαιρωνείαν. Ἐνταῦθα γὰρ αὐτῷ Βρεῖτιος Σούδρας ἀπήνευσε, πρεσβευτῆς μὲν ὧν Σέντιου, τοῦ στρατηγοῦ τῆς Μακεδονίας, ἀνηρ δὲ τόλμῃ καὶ φρονήσει διαφέρων. Οὗτος Ἀρχέλαον, δίκην θανάτου φερομένην διὰ τῆς Βοιωτίας, ἐπὶ πλείστον ἀνίστας, καὶ τρισὶ μάχαις διαγωνισάμενος περὶ Χαιρωνείαν ἔξέσωσε, καὶ συνέστειλε πάλιν ἐπὶ τὴν θάλατταν. Λευκίσιον δὲ Λευκούλλου κελύσαντος αὐτὸν ὑποχωρεῖν ἐπιόντι Σύλλῳ, καὶ τὸν ἐψηφισμένον ἐκείνου εἶναι πόλεμον, εὐθύς ἐκλιπὼν τὴν Βοιωτίαν, ὅπισθε πρὸς Σέντιον ἀπήλαυσε, καίπερ αὐτῷ τῶν πραγμάτων ἐλπίδος πέρα προχωρούντων, καὶ τῆς Ἑλλάδος οἰκείως ἐχούσης πρὸς μεταβολὴν, διὰ τὴν ἐκείνου καλοκαγαθίαν. Ἄλλα γὰρ Βρεῖτιος μὲν ταῦτα λαμπρότατα τῶν πεπραγμένων.

XII. Σύλλας δὲ τὰς μὲν ἄλλας πόλεις εὐθὺς εἶχεν ἐπιπρεσβενομένας καὶ καλυπτάς, ταῖς δ' Ἀθηναίαις, διὰ τὸν τυρηννὸν Ἀριστίωνα βασιλεύεσθαι ἠναγκασμέναις, ἄθρους ἐπέστη· καὶ τὸν Πειραιᾶ περιλαβὼν ἐπολιόρκει, μηχανὴν τε πᾶσαν ἐφίστας, καὶ μάχας παντοδαπὰς ποιούμενος. Καίτις χρόνῳ οὐ πολὺν ἀνασχομένην παρῆν· ἀκιδέως ἔκλιεν τὴν

ἄνω πόλιν, ὑπὸ λιμοῦ συνηγμένην ἤδη τῇ χρεΐα τῶν
 ἀναγκαίων εἰς τὸν ἔσχατον καιρὸν. Ἄλλ', ἐπειγόμε-
 νος εἰς Ρώμην, καὶ δεδιὼς τὸν ἐκτὶ νεωτερισμὸν,
 πολλοῖς μὲν κινδύνοις, πολλαῖς δὲ μάχαις, μεγάλαις 459
 δὲ θαπανάις κατέσπευθε τὸν πόλεμον. Ὡς γε, διχα
 τῆς ἄλλης παρασκευῆς, ἢ περὶ τὰ μηχανήματα πρα-
 γματεία ζεύγεσι μυριοῖς ὄρειοις ἐχορηγεῖτο καθ' ἡμέ-
 ραν ἐνεργοῖς οὐσι πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν. Ἐπιλείπου-
 σης δὲ τῆς ὕλης, διὰ τὸ κόπτεσθαι πολλὰ τῶν ἔργων
 περικλωμένα τοῖς αὐτῶν βροίθεσι, καὶ πυρπολεῖσθαι
 βαλλόμενα συνεχῶς ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἐπεχείρησε
 τοῖς ἰεραῖς ἄλοισι· καὶ τὴν τ' Ἀκαδημίαν ἔκειρε
 δειδροφορωτάτην προαυτεῶν οὐσαν, καὶ τὸ Λύκειον.
 Ἐπεὶ δὲ καὶ χρημάτων ἔδει πολλῶν πρὸς τὸν πόλε-
 μον, ἐκίθει τὰ τῆς Ἑλλάδος ἄσυλα, τοῦτο μὲν ἐξ
 Ἐπιδαύρου, τοῦτο δ' ἐξ Ὀλυμπίας, τὰ κάλλιστα καὶ
 πολυτελέστατα τῶν ἀναθημάτων μεταπερπόμενος.
 Ἐγραψε δὲ καὶ τοῖς Ἀμφικτύοσιν εἰς Δελφοὺς, ὅτε
 τὰ χρήματα τοῦ θεοῦ βέλτιον εἴη κομισθῆναι πρὸς
 αὐτὸν· ἢ γὰρ φυλάξειν ἀσφαλέστερον, ἢ καὶ ἀπο-
 χρησάμενος, ἀποδώσειν οὐκ ἐλάττω. Καὶ τῶν φίλων
 ἀπέστειλε Κάφιν τὸν Φωκίαν, κελύσας σταθμῶ παρα-
 λαβεῖν ἕκαστον. Ὁ δὲ Κάφης ἦκε μὲν εἰς Δελφοὺς,
 ὤκει δὲ τῶν ἰερῶν θυγείν, καὶ πολλὰ τῶν Ἀμφι-
 κτύωνων λιπαρῶντων, ἀπεδάκρυσε τὴν ἀνάγκην.
 Ἐνίων δὲ φασκόντων ἀκούσας φθεγγομένης τῆς ἐν-
 τοῖς ἀνακτόροις κιθάρας, εἴτε πιστεύσας, εἴτε τὸν
 Σύλλαν βουλόμενος ἐμβλεῖν εἰς δεισιδαιμονίαν, ἀπέ-
 στειλε πρὸς αὐτὸν. Ὁ δὲ σκώπτων ἀντέγραψε, θαυ-
 μιάζειν τὸν Κάφιν, εἰ μὴ συνήσιν, ὅτι χαίροντος, οὐ
 χαλεπαίνοντος εἴη τὸ ἄδειν· ὥστε θαρβύοντα λαμ-
 βάνειν ἐκέλευσεν, ὡς ἠδομένου τοῦ θεοῦ καὶ διδόν-
 τος. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα διέλαθε τοὺς γε πολλοὺς
 Ἕλληνας ἐκπεμπόμενα· τὸν δ' ἀργυροῦν πίθον, ὃς ἦν
 ὑπόλοιπος ἐτι τῶν βασιλικῶν, διὰ βάρους καὶ μέγεθος
 οὐ δυναμένων ἀναλαβεῖν τῶν ὑποζυγίων, ἀναγκαζό-
 μενοι κατακόπτειν οἱ Ἀμφικτύονες, εἰς μνήμην ἐβά-
 λοντο, τοῦτο μὲν Τίτον Φλαμινίον καὶ Μάνιον

Ἀκύλιον, τοῦτο δ' Αἰμίλιον Παῦλον· ὧν ὁ μὲν, Ἀν-
 τίοχον ἐξέλασας τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ τοὺς Μακεδόνα
 βασιλεῖς καταπολεμήσαντες, οὐ μόνον ἀπέσχοντο τῶν
 ἰερῶν τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ δῶρα καὶ τιμὴν αὐ-
 τοῖς καὶ σεμνότητα πολλὴν προσέθεσαν. Ἄλλ' ἐκείνους
 μὲν ἀνδρῶν τε σωφρόνων, καὶ μεμαθηκότων σιωπῆ
 τοῖς ἀρχουσι παρέχειν τὰς χεῖρας, ἡγούμενοι κατὰ
 νόμον, αὐτοῖ τε ταῖς ψυχαῖς βασιλικοῖ, καὶ ταῖς θα-
 παναῖς εὐτελεῖς ὄντας, μετρίοις ἐχρῶντο καὶ τεταγμέ-
 ναις ἀναλώμασι, τὸ κολακεύειν τοὺς στρατιώτας αἰ-
 σχιον ἡγούμενοι τοῦ δεδιέναι τοὺς πολεμίους. Οἱ δὲ
 τότε στρατηγοὶ, βία τὸ πρωτεῖον, οὐκ ἀρετῆ, κτώμε-
 νοι, καὶ μᾶλλον ἐπ' ἀλλήλους δεόμενοι τῶν ὀπλῶν, ἢ
 τοὺς πολεμίους, ἠναγκαζόντο δημαγωγεῖν ἐν τῷ στρα-
 τηγεῖν, εἰδ' ὧν εἰς τὰς ἡδυσταθείας τοῖς στρατιωτομέ-
 νοις ἀνήλασκον, ἠνούμενοι τοὺς πόρους αὐτῶν, ἐλα-
 θον ἄνιον ὅλην τὴν πατρίδα ποιήσαντες, ἑαυτοὺς τε
 δούλους τῶν κακίστων, ἐπὶ τῷ τῶν βελικάνων ἔργειν.
 Ταῦτ' ἐξήλασσε Μάριον, εἰς αὐτοῖς ἐπὶ Σύλλαν κα-
 τήγε. Ταῦτ' Οὐκασιῶν τοὺς περὶ Κίνας, ταῦτα
 Φλάκκου τοὺς περὶ Φιμβρίαν αὐτόχειρας ἐποίησαν.
 Ὡν οὐχ ἥκιστα Σύλλας ἐπέθεκε τὰς ἐσχάς, ἐπὶ τῷ
 διαφθεῖρειν καὶ μετακαλεῖν τοὺς ὑπ' ἄλλοις τάττομι-
 νους, καταγορηγῶν εἰς τὰς ὑπ' αὐτῷ καὶ θαπανώ-
 μενος ὥστε ἅμα τοὺς ἄλλους μὲν εἰς προδοσίας,
 τοὺς δὲ ὑπ' αὐτῷ εἰς αἰσώτικαν διαφθείρων, χαρημά-
 των δεῖσθαι πολλῶν, καὶ μάλιστα πρὸς τὴν πολιορ-
 κίαν ἐκείνην.

XIII. Δεινὸς γὰρ τις ἄρα καὶ ἀπαραίτητος εἶ-
 χεν αὐτὸν ἔρωσ ἐλεῖν τὰς Ἀθήνας· εἴτε ζήλων τιμῆ
 πρὸς τὴν παλαιὰν σιαμαχοῦντα τῆς πόλεως δόξαν,
 εἴτε θυμῷ τὰ σκώμματα φέροντα καὶ τὰς βρωμολο-
 460 χίας, αἷς αὐτὸν τε καὶ τὴν Μετέλλαν ἀπὸ τῶν τει-
 χῶν ἐκαστοτὲ γεφυρίζων καὶ κατορχούμενος ἐξηρέθι-
 ζεν ὁ τύραννος Ἀριστίων, ἄνθρωπος ἐξ ἀσελγείας
 ομοῦ καὶ ἀμόρητος ἔχων συγκαμμένην τὴν ψυχὴν, καὶ
 τὰ χεῖριστα τῶν Μαθριδατικῶν συνερδουκότα νοση-
 μάτων καὶ παθῶν, εἰς ἑαυτὸν ἀπειληφώς, κατὰ τῆ πό-

λε, μυρίους μὲν πολέμους, πολλὰς δὲ τυραννίδας καὶ στάσεις διαπεφυγνῆ πρότερον, ὡς περ νόσημα θανάτηφορον, εἰς τοὺς ἰσχυατοὺς καιροὺς ἐπιτιθέμενος ὅς, ἡλλίων θραυμάτων ὠνίου τοῦ μεδίμου τῶν πυρῶν ὄντος ἐν ἄστει τότε, τῶν ἀνθρώπων διουμένων τὸ περὶ τὴν ἀκρόπολιν φνόμενον παρθένιον, ὑποδημάτα δὲ καὶ ληκύθους ἐφθας ἰσθιόττων, αὐτὸς ἐνδελεχῶς πότοις μεθήμερινοῖς καὶ κώποις χρωμένος, καὶ πυρὴ βροχίζων καὶ γελαιοποιῶν πρὸς τοὺς πολεμίους, τὸ μὲν ἱερὸν τῆς θεᾶς λύχρον ἀπεσβηκότα διὰ σπάνιν ἑλαίου περιεῖδε, τῇ δὲ ἱεροφάντιδι πυρῶν ἠλεκτοσ προσαιτούση πεπύρεως ἔπαυσε· τοὺς δὲ βουλευτὰς καὶ ἱερεῖς, ἰκετεύσοντας οἰκτεῖραι τὴν πόλιν, καὶ διαλύσασθαι πρὸς τὸν Σύλλαν, τοξέμβρασι βάλλων διεσκέδασεν. Ὅπῃ δ' ἤδη που μόλις ἐξέπαυσε ὑπὲρ εἰρήνης δύο ἢ τρεῖς τῶν συμποτιῶν πρὸς οὓς, οὐδὲν ἀξιούντας σωτήριον, ἀλλὰ τὸν Θησέα καὶ τὸν Εὐμόλιπον καὶ τὰ Μηδικὰ σεμνολογουμένους, ὁ Σύλλας· „Ἄπειτε (εἶπεν) ὦ πατῆριοι, τοὺς λόγους τούτους ἀναλαβόντες· ἐγὼ γὰρ οὐ φιλομαθήσω εἰς Ἀθήνας ὑπὸ Ῥωμαίων ἐπιμύθη, ἀλλὰ τοὺς ἀφισταμένους καταστρεφόμενος.“

XIV. Ἐν δὲ τούτῳ λέγεται τινὰς ἐν Κεραμεικῷ πρεσβυτῶν ἀκούσαντας διαλεγομένων πρὸς ἀλλήλους, καὶ κακίζόντων τὸν τύραννον, ὡς μὴ φυλάττοντα τοῦ τείχους τὴν περὶ τὸ Ἐπιτάχαλον ἐφοδὸν καὶ προσβολὴν, ἢ μόνη δυνατόν εἶναι καὶ ὄφειδον ὑπερβῆναι τοὺς πολεμίους, ἀπηγγέλλαι ταῦτα πρὸς τὸν Σύλλαν. Ὁ δ' οὐ κατεφρόνησεν, ἀλλ' ἐπελθὼν νυκτὸς, καὶ θεασάμενος τὸν τόπον ἀλώσεμνος, εἶπετο τοῦ ἔργου. Λέγει δ' αὐτὸς ὁ Σύλλας ἐν τοῖς ὑπομνήμασι, τὸν πρῶτον ἐπιβάντα τοῦ τείχους, Μάρκον Τηῖδον, ἀντιστάντος αὐτῷ πολεμῖστ, δόντα πληγὴν ἐκ καταφοράς τῷ κράνει περικλάσαι τὸ εἶφος, οὐ μὴν ὑφέσθαι τῆς χώρας, ἀλλὰ μέναι καὶ κατασχεῖν. Κατελήφθη μὲν οὖν ἡ πόλις ἐκείθεν, ὡς Ἀθηναίων οὐ πρεσβυτάτοι διεμνημόνευον. Αὐτὸς δὲ Σύλλας τὸ μεταξὺ τῆς Πειραικῆς πύλης καὶ τῆς ἱερῆς κατασκά-

ψας καὶ συνομιλίαις, περὶ μέγας νύκτας ἐσήλαυσε
 φρικώδης, ὑπὸ τε σάλπιγγι καὶ κέρασι πολλοῖς, αἰα-
 λαγμῷ καὶ κραυγῇ τῆς δυνάμεως ἐφ' ἀρπαγὴν καὶ
 φόνον ἀφειμένης ὑπ' αὐτοῦ, καὶ φεραμένης διὰ στε-
 νωπῶν ἐσπασμένοις τοῖς ξίφεισιν ὥστ' ἀριθμὸν μη-
 θένα γενέσθαι τῶν ἀποσφαγέντων, ἀλλὰ τῷ τόπῳ τοῦ
 θυέντος αἵματος ἔτι νῦν μετρεῖσθαι τὸ πλήθος. Ἄνευ
 γὰρ τῶν κατὰ τὴν ἄλλην πόλιν ἀναιρεθέντων ὁ περὶ
 τὴν ἀγορὰν φόνος ἐπέσχε πάντα τὸν ἐντὸς τοῦ Δι-
 πύλου Κεραμεικόν· πολλοῖς δὲ λέγεται καὶ διὰ πυ-
 λῶν κατακλύσαι τὸ προάστειον. Ἀλλὰ τῶν οὕτως
 ἐποθανόντων, τοσούτων γενομένων, οὐκ ἐλάσσονες
 ἦσαν οἱ σφᾶς αὐτοὺς διαφθειραντες, οἰκτῶ καὶ πόθῳ
 τῆς πατρίδος, ὡς ἀναιρεθησομένης. Τοῦτο γὰρ ἀπο-
 γνῶναι καὶ φοβηθῆναι τὴν σωτηρίαν ἐποίησε τοὺς
 βελτίστους, οὐδὲν ἐν τῷ Σύλλᾳ φιλάνθρωπον, οὐδὲ
 μέτριον ἐλπίζαντας. Ἀλλὰ γὰρ, τοῦτο μὲν Μειδίου,
 καὶ Καλλιφῶντος, τῶν φυγαδῶν, δεομένων καὶ προ-
 κυλιδουμένων αὐτοῦ, τοῦτο δὲ τῶν συγκλητικῶν,
 ὅσοι συνεστράτευον, ἐξαιτουμένων τὴν πόλιν, αὐτὸς τε,
 μεστὸς ὢν ἤδη τῆς τιμωρίας, ἐγκωμιῶν τι τῶν πα-
 λαιῶν Ἀθηναίων ἐπεπων, ἔφη χαρίζεσθαι πολλοὺς
 ἄβι μὲν ὀλίγοις, ζῶντας δὲ τεθνηκόσιν. Ἐλεῖν δὲ τὰς
 Ἀθήνας αὐτὸς φησὶν ἐν τοῖς ὑπομνήμασι Μαρτιάδης
 καλάνδαις, ἧτις ἡμέρα συμπύπτει μάλιστα τῇ νομη-
 κίᾳ τοῦ Ἀνθεστηριῶνος μηνός· ἐν ᾧ κατὰ τύχην
 ὑπομνήματα πολλὰ τοῦ δια τὴν ἐπομβρίαν ὀλέθρου
 καὶ τῆς φθορᾶς ἐκείνης δρωσιν, ὡς τότε καὶ περὶ τὸν
 χρόνον ἐκείνον μάλιστα τοῦ κατακλυσμοῦ συμπεσόν-
 τος. Ἐαλωκότος δὲ τοῦ ἄστεος, ὁ μὲν τύραννος εἰς
 τὴν ἀκρόπολιν καταφυγὼν ἐπολιορκεῖτο, Κουρίωνος
 ἐπὶ τούτῳ τεταγμένου· καὶ χρόνον ἐγκαρτερήσας συ-
 χρὸν, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐνεχείρισε, δίψει πιεσθείς. Καὶ τὸ
 δαιμόνιον εὐθύς ἐπέσημηνε· τῆς γὰρ αὐτῆς ἡμέρας
 τε καὶ ὄρας ἐκείνον τε Κουρίων κατήγε, καὶ νεφῶν
 ἐξ αἰθρίας συνδραμόντων, πλήθος ὄμβρου καταρρά-
 γην ἐπλήρωσεν ὕδατος τὴν ἀκρόπολιν. Ἐίχε δὲ καὶ
 τὸν Πειραιᾶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ὁ Σύλλας, καὶ τὰ

κλίσεια κἀέκασεν ὧν ἦν καὶ ἡ Φλιωνος ὀπλοθήκη, θαυμαζόμενον ἔργον.

XV. Ἐν δὲ τούτῳ Ταξίλλης, ὁ Μεθριδάτου στρατηγός, ἐκ Θράκης καὶ Μακεδονίας καταβιβηκώς δέκα μυριάσι πεζῶν, καὶ μυριάσι ἵππευσι, καὶ τεθλιπτοῖς ἐνενηκοντα δρακονηφόροις, ἐκάλει τὸν Ἀρχέλαον, ἕτε ναυλοκῶντα περὶ τὴν Μουνηλίαν, καὶ μῆτε τῆς θαλάττης βουλομένον ἀποστήναι, μῆτε πρόθυμον ὄντα συμπλέεσθαι τοῖς Ῥωμαίοις, ἀλλὰ τρέφειν χρόνον τὸν πόλεμον, καὶ τὰς εὐπορίας αὐτῶν ἀφαιρῆναι. Ἄθ' ἂν πολὺ μᾶλλον ἐκείνου συνορῶν ὁ Σύλλας ἀνέστηξεν εἰς Βοιωτίαν ἐκ χωρῶν γλισχῶν, καὶ μὴδ' ἐν εἰρήνῃ τρέφειν ἰκανῶν ὄντων. Καὶ τοῖς πολλοῖς ἐδόκει σφάλλασθαι τὸν λογισμὸν, ὅτι τὴν ἁγέτην στρατείαν οὖσαν καὶ δύσκιπρον ἀπολοκῶν, ἐνέβαλεν αὐτὸν πεδίασι καὶ ἀναπεπταμέναις ταῖς περὶ τὴν Βοιωτίαν χώραις, ὄρων ἐν ἄρμασι καὶ ἵπποις τὴν βαρβαρικὴν οὖσαν ἀλκὴν. Ἀλλὰ φεύγων, ὡσπερ εἰρηται, λυμὸν καὶ σπᾶνιν, ἠναγκαζέτα δοῦκεν τὸν ἐκ τῆς μάχης κίνδυνον. Ἐτε δὲ Ὀρτήσιος αὐτὸν ἐφόβει, στρατηγικὸς ἀνὴρ καὶ φιλονεικός, ὃν, ἐκ Θετταλίας ἄγοντα τῇ Σύλλῃ δυνάμει, ἐν τοῖς στενοῖς οἱ βάρβαροι παρεφύλαττον. Διὰ ταῦτα μὲν εἰς τὴν Βοιωτίαν ἀνέστηξεν ὁ Σύλλας Ὀρτήσιον δὲ Κίφρις, ἡμέτερος ὧν, ἑτέραις ὁδοῖς, ψευσαμένος τοὺς βαρβάρους, διὰ τοῦ Παρνασσοῦ κατήγεγ' ὑπὲρ αὐτὴν τὴν Τιθορείαν, οὕτως τασάντην πόλιν οὖσαν, ὅση νῦν ἔστιν, ἀλλὰ φρουρίον ἀπορροῦγα κρημνῶ περιουπτόμενον, εἰς ὃ καὶ κάλας ποτὲ Φωκίων οἱ Ξέρξην ἐπιόντα φεύγοντες ἀνεσκευάσαντο καὶ διεσώθησαν. Ἐνταῦθα καταστρατοπεδύνας Ὀρτήσιος, ἡμέρας μὲν ἀπεκρούσατο τοὺς πελεμίους, νύκτωρ δ' ἐπὶ Πατρωνίδα ταῖς δυσχωρίαις καταβας, ἀκαντήσαντι τῇ Σύλλῃ μετὰ τῆς δυνάμεως συνέμιξε.

XVI. Γενόμενοι δὲ κοινῇ, καταλαμβάνοντας βουῶν ἐκ μίσειν ἰστώτα τῶν Ἐλατικῶν πεδίων ἐγγεῶν καὶ ἀμφελαφῇ, καὶ παρὰ τὴν ὄψαν ὕδωρ ἔχοντα. Φιλοβοιωτὸς καλεῖται, καὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ τὴν

φέρον ἔλασσε θεομαχίῳ ἃ Σύλλας. Στρατοπέδου-
 σαντες δὲ, πανταπασιν ὀλίγοι τοῖς πολεμίοις κατα-
 φάσθησαν. Ἐπιπέσει μὲν γὰρ οὐ πλείους πεντακοσίων
 καὶ χεῖρον κείνους τε, πέβα δὲ πεντακισχίλιον καὶ
 μυρίων ἑλάττω. Ὄθεν ἐκβιασόμενος τῶν Ἀργείων
 εἰς ἄλλοι στρατηγῶν καὶ παρακαίξωντες τὴν δύναμιν,
 ἀπέπλησεν ἑπτακ, κρημάτων, ἀσπίδων, θυροσφῶν τὰ πέν-
 διον. Τῶν δὲ τραυγῶν καὶ αἰλαλαγμῶν οὐκ ἔσχετο ἃ
 αὐτῶν, ἰθὺν τοσούτων ἀμα καθισταμένων εἰς τάξιν.
 Ἐν δὲ ἀμα καὶ τὸ κομποῦδες καὶ σοβαρὸν αὐτῶν τῆς
 πολιτείας οὐκ ἔρχον, οὐδ' ἀχοηστὸν εἰς ἐπιλήθειν,
 ἀλλ' αἰετὲ μαρκαρυγαὶ ἀσπὸν ὀπλων ἠσχημένων χροσῶν
 τε καὶ ἀργύρῳ διαποσῶς, αἱ τὲ βερραὶ τῶν Μηδῶν
 καὶ Ἐρυθικῶν χερσῶν ἀναμειγμένῳ χαλκῷ
 462 καὶ κίτρω λειμῶντι, πυροειδῆ καὶ φοβερὸν ἐν τῷ
 σαλευθεσθαι καὶ διακφέρασθαι προσέβαλλον ὄψιν ὥστε
 τοῖς Ῥωμαίοις ὑπὸ τὸν χεῖρα συστῆλιν ἑαυτοῦς,
 καὶ τῶν Σύλλας, μηδενὶ λόγῳ τὸ θάμβος αὐτῶν ἀφελ-
 λειν δύναμειν, βιάζεσθαι τε ἀποδιδράσκοντας οὐ
 βουλόμακων, ἠσυχίαν ἄγειν, καὶ φέρειν βραχέως ἐφθ-
 βρέοντας ὁμῶντα κομποσμῶ καὶ γέλωτι τοὺς βαρβάρους.
 Ἰσθησε μόντοι τοῦτο μάλιστα πάντων αὐτῶν.
 Οἱ γὰρ ἐκαστοὶ καταφρονησαντες ἐτρέποντο πρὸς
 αἰαξίαν πολλήν, οὐδ' ἄλλως ὑπήκοοι τῶν στρατηγῶν
 δια πολυαρχίαν ὄντες, ὥστ' ὀλίγοι μὲν ἐν τῷ χεῖρα
 διεκαοτέρων, ὁ δὲ πλείστος ἄγλος ἀρπαγαῖς καὶ πορ-
 θήμασι δελεαζόμενος, ὁδὸν ἡμερῶν πολλῶν ἀπὸ τοῦ
 στρατοπέδου διεσπείρετο, καὶ τὴν τε τῶν Πανοπέων
 πόλιν ἐκκόψαι λέγονται, καὶ τὴν Ἀσβαδίων διαρπα-
 σαι, καὶ συλῆσαι τὸ μαντιῶν, οὐδενὸς στρατηγῶν
 πρόσταγμα δόντος. Ὁ δὲ Σύλλας, ἐν ὄμμασιν αὐτοῦ
 πόλεων ἀπολλυμένων, δυσανασχετῶν καὶ λυπούμενος,
 οὐκ εἶα τοῖς στρατιώταις σχολάζειν, ἀλλὰ προσάγων
 αὐτοὺς ἠνάγκαζε τὸν τε Κηφισσοῦν ἐκ τοῦ ῥείθρου
 παρατρέπειν, καὶ τάφρους ὀρύσσειν ἀνάπαυλιν οὐ-
 θενὶ διδοῦς, καὶ τῶν ἐνδιδόντων ἀπαρσίτητος ἐφρεσῶς
 κολαστής, ὅπως ἀπαγορεύσαντες πρὸς τὰ ἔργα, δια-
 τῶν πόνων ἀσπασωγίαι τὸν κίνδυνον. Ὁ καὶ οὐ-

ἔβη. Τριτὴν γὰρ ἡμέραν ἐργαζόμενοι τοῦ Σύλλα παρεξιώντος, εἶδοντο μετὰ κραυγῆς ἄγειν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Ὁ δ', οὐ μάχεσθαι βουλομένων, ἀλλὰ μὴ βουλομένων ποιεῖν, ἔφησέν εἶναι τὸν λόγον· εἰ δ' ὄντως ἔχουσιν ἀγωνιστικῶς, ἐκέλευσεν ἤδη μετὰ τῶν ὅπλων εἰσεῖν ἐκείσε, δείξας αὐτοῖς τὴν πρότερον μὲν γενομένην ἀκρόπολιν τῶν Πικραποταμίων, τότε δ', ἀνηρημένης τῆς πόλεως, λῦφος ἐλείπετο πετρώδης καὶ περὶ κρημνός, τοῦ Ἡδύλλου διωρισμένος ὄρους, ὅσαν ὁ Ἄστος ἐπέχει βίαν, εἶτα συμπύπτων ὑπὸ τὴν βίβαν αὐτὴν τῷ Κηφισῷ, καὶ συνετραχυνόμενος, ὄχνηρὰν ἐνοστρατοπεδεῦσαι τὴν ἄκραν ποιεῖ. Διὸ καὶ τοὺς χαλκιάσπιδας ὄρων τῶν πολεμίων ὠθομένους ἐπ' αὐτὴν ὁ Σύλλας, ἐβούλετο φθῆναι καταλαβὼν τὸν τόπον, καὶ κατέλαβε, χρησάμενος τοῖς στρατιώταις προθύμοις. Ἐπεὶ δ' ἀποκρουσθεὶς ἐκείθεν ὁ Ἀρχέλαος ἔφησεν ἐπὶ τὴν Χαιρωνεῖαν, οἱ δὲ συστρατευσάμενοι τῶν Χαιρωνεῶν εἶδοντο τοῦ Σύλλα μὴ προῖσθαι τὴν πόλιν, ἐπέμπευε τῶν χιλιάρχων ἕνα, Γαβρίνου, μετὰ τάγματος ἑνός, καὶ τοὺς Χαιρωνεῖς ἀφίησι, βουληθέντας μὲν, οὐ μὴν δυνηθέντας φθῆναι τὸν Γαβρίνιον. Οὕτως ἦν ἀγαθὸς καὶ προθυμότερος εἰς τὸ σῶσαι τῶν σωθῆναι δεομένων. Ὁ δ' Ἰόβας ἐν Γαβρίνιον φησὶ πεμφθῆναι, ἀλλὰ Ἐρλίκιον. Ἡ μὲν οὖν πόλις ἡμῶν παρὰ τοσοῦτον ἐξέφυγε τὸν κίνδυνον.

XVII. Ἐκ δὲ Λεβαθείας καὶ τοῦ Τροφωνίου φῆμαί τε χρησταὶ καὶ νικηφόρα μαρτυρήματα τοῖς Ῥωμαίοις ἐξεπέμποντο. Περὶ ὧν οἱ μὲν ἐπιχωρίως πλείονα λέγουσιν· ὡς δὲ Σύλλας αὐτὸς ἐν δεκάτῳ τῶν ὑπομνημάτων γέγραφε, Κόιντος Τίτιος, οὐκ ἀφανῆς ἀνηρ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι πραγματευομένων, ἤκε πρὸς αὐτὸν, ἤδη τὴν ἐν Χαιρωνεῖα νενικηκότα μάχην, παραγγέλλων, ὅτι καὶ δευτέραν ὁ Τροφώνιος αὐτόθι μάχην καὶ νίκην προσημᾶίνει ἐντὸς ὀλίγου χρόνου. Μετὰ δὲ τοῦτον ἀνηρ τῶν ἐν τάξει στρατευομένων, Ἔνομα Σαλουήνιος, ἀτήνευκε παρὰ τοῦ θεοῦ, οἶδεν τέλος αἰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν πράξεις ἐμελλον. Ἐξείη Ἀμφότεροι δὲ ταῦτα περὶ τῆς ὑμῶς ἐφραζόν· τῷ

γὰρ Ὀλυμπίῳ Διὶ καὶ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος
 παραπλήσιον ἰδεῖν ἔφασαν. Ἐπεὶ δὲ διέβη τὸν Ἀσ-
 σον ὁ Σύλλας, παρελθὼν ὑπὸ τὸ Ἠδυλίον, τῷ Ἀρ-
 χελάῳ παραστραταπέδευσε, βεβλημένῳ χάρακα καρτε-
 ρὸν ἐν μίσῳ τοῦ Ἀκοντίου καὶ τοῦ Ἠδυλίου, πρὸς
 465 τοῖς λεγομένοις Ἀσίοις. Ὁ μέγιστος τόπος, ἐν ᾧ
 κατεσκήνωσεν, ἄχρι νῦν Ἀρχελαὸς ἀπ' ἐκείνου κα-
 λεῖται. Διαλιπὼν δὲ μίαν ἡμέραν ὁ Σύλλας, Μου-
 ρήναν μὲν ἔχοντα τάγμα καὶ σπείρας δύο πρὸς τὰ
 τοῖς πολέμοις ἐνοχλῆσαι παραταττομένοις ἀπέλειπε·
 αὐτὸς δὲ παρὰ τὴν Κηφισσοῦν ἐσφαγιάζετο, καὶ τῶν
 ἱερῶν γενομένων, ἐχώρει πρὸς τὴν Χαιρώνειαν, ἀνα-
 λαμβόμενος τε τὴν αὐτόθι στρατιάν, καὶ κατοπόμενος
 τὸ καλούμενον Θουρίον ὑπὸ τῶν πολεμίων προκατει-
 λημμένον. Ἔστι δὲ κορυφὴ τραχίτη, καὶ στροβυλωδὴς
 ὄψις, ὃ καλοῦμεν Ὀρθόπαγον. Ἰπὸ δ' αὐτὸ τὸ
 εἶμα τοῦ Μωρίου, καὶ Θουρίου νεῖς Ἀπόλλωνος.
 Ὀνόμασται δὲ ὁ θεὸς ἀπὸ Θουρούς, τῆς Χαιρώνιος
 μητρὸς ᾧ οἰκιστὴν γεγονέναι τῆς Χαιρώνειας ἱστο-
 ροῦσιν. Οἱ δὲ φασὶ τὴν Κάδμω δοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ
 Πυθίου καθηγεμόνα βῶν ἐκὶ φανῆναι, καὶ τὸν τό-
 πον ἐπ' αὐτῆς οὕτω προσαγορευθῆναι. Θῶρ γὰρ οἱ
 Φαίνας τὴν βουὴν καλοῦσι. Προσιόντος δὲ τοῦ
 Σύλλα πρὸς τὴν Χαιρώνειαν, ὃ τεταγμένος ἐν τῇ πό-
 λει χιλίαρχος ἐξωπλισμένους ἄγων τοὺς στρατιώτας,
 ἀπήντησε στέφανον δάφνης κομίζων. Ὡς δὲ δεξιμέ-
 νος ἠσπάσατο τοὺς στρατιώτας καὶ παρώρμησε πρὸς
 τὸν κίνδυνον, ἐντιγχανοῦσιν αὐτῷ δύο τῶν Χαιρω-
 νέων ἄνδρες, Ὀμολόιχος καὶ Αναξίδαμος, ὑφισταμέ-
 νοι τοὺς τὸ Θουρίον κατασχόντας ἐκνόψειν, ὀλίγους
 στρατιώτας παρ' ἐκείνου λαβόντες. Ἀτραπὸν γὰρ
 εἶναι τοῖς βρωβαροῖς ἄδηλον, ἀπὸ τοῦ καλευμένου
 Πετρώου παρὰ τὸ Μουσεῖον ἐπὶ τὸ Θουρίον ὑπερ-
 μαφαλῆς ἄγουσαν ἢ παρευθέντες αὐὴ χαλεπῶς ἐπι-
 κτεῖσθαι, καὶ καταλεύσειν ἄνωθεν αὐτοὺς, ἢ συνώ-
 ρειν εἰς τὸ πεδῖον. Τοῦ δὲ Γαβριίου τοῖς ἀνδράσι
 μακρυησάντος ἀνδρείαν καὶ πίστιν, ἐκέλευεν ἐπιχει-
 ρεῖν ὁ Σύλλας· αὐτὸς δὲ συνέταττε τὴν φάλαγγα,

καὶ δύναντο τοὺς ἰπποτάς ἐπὶ κέρως ἐπιτέρου, τὸ μὲν δεξιὰν αὐτὸς ἔχων, τὸ δ' εὐώνυμον ἀποδοὺς Διουρήνα. Γάλλος δὲ καὶ Οὐρήσιος, οἱ πρεσβευταὶ, σπειρώως ἐπατάκτους ἔχοντες ἔσχατοι, παρενέβαλον ἐπὶ τῶν κερῶν φύλακες πρὸς τὰς πυκλώσεις. Ἐρωτῶντο γὰρ οἱ πολέμιοι κατασκευάζοντες ἰππεύσει πολλοῖς καὶ ψιλοῖς ποδώκασιν εἰς ἐπιστροφὴν τὸ κέρως εὐκαμπές καὶ κοῦφον, ὡς μακρῶν ἀνάξοντες, καὶ κυκλωσόμενος τοὺς Ῥωμαίους.

XVIII. Ἐν δὲ τούτῳ, τῶν Χαερωνέων τὸν Ἐρίπιον ἄρχοντα παρὰ τοῦ Σύλλα λαβόντων, καὶ περιελθόντων ἀδήλως τὸ Θούριον, εἶτα ἐπιφανέντων, θόρυβος ἦν πολὺς καὶ φυγὴ τῶν βαρβάρων, καὶ φόνος, ὑπ' ἀλλήλων ὁ πλείστος. Οὐ γὰρ ὑπέμειναν, ἀλλὰ κατὰ πρῶτους φερόμενοι, ταῖς τε δόρυσι περιέπιπτον αὐτοὶ τοῖς ἑαυτῶν, καὶ κατεκρήμνιζον ὠθοῦντες ἀλλήλους, ἀνωθεν ἐπικειμένων τῶν πολέμιων, καὶ τὰ γυναικαίωντων ὥστε τρισχιλίους πέσειν περὶ τὸ Θούριον. Τῶν δὲ φευγόντων τοὺς μὲν εἰς τάξιν ἤδη καθεστῶς ὁ Μουρήνας ἀπετέμνετο, καὶ διέφθειρον ὑπαντιάζων· οἱ δ', ὡσόμενοι πρὸς τὸ φίλιον στρατόπεδον, καὶ τῇ φάλαγγι φύρδην ἐμπροσθέντες, ἀνεπλήσαν δέους καὶ ταραχῆς τὸ πλείστον μέρος, καὶ διατρέψαν ταῖς στρατηγούσις ἐνεποίησαν, οὐχ ἥιστα βλάψασαν αὐτούς. Ὀξείως γὰρ ὁ Σύλλας ταρασσομένοις ἐπαγαγὼν, καὶ τὸ μέσον διάστημα τῇ τάξει συνελθὼν, ἀφείλετο τὴν τῶν δρεπανηφόρων ἐνεργίαν. Ἐρώσεται γὰρ μάλιστα μήκει ἄρουρου, σφοδρότητα καὶ ῥύμη τῇ διεξέλσει δίδοντας, αἱ δ' ἐκ βραχείας ἀφείσας ἀπρακτοὶ καὶ ἀμβλείαι, καθάπερ βελῶν, τῶν οὐ λαβόντων. Ὁ δὲ καὶ τότε τοῖς βαρβάρους ἀπήντα καὶ τὰ πρῶτα τῶν ἁρμάτων ἀργῶς ἐξελαυνόμενα, καὶ προσπίπτοντα νωθῶς, ἐκρούσαντες οἱ Ῥωμαῖοι, μετὰ κρότου καὶ γέλωτος ἄλλα ἦσαν, ὡς περ εἰώθησιν ἐν ταῖς θεατρικαῖς ἵπποδρομίαις. Τὸν τευθέν αἱ περὶ αἱ δυνάμεις συνέρραξαν, τῶν μὲν βαρβάρων 464 προβαλλομένων τὰς σφίτσας μακρῶς, καὶ περρωμένων τῷ συνασπισμῷ τὴν φάλαγγα διατηρεῖν ἐν τάξει.

τῶν δὲ Ῥωμαίων τοὺς μὲν ἰσσοὺς αὐτοῦ καταβαλόντων, ἀπασσάμενον δὲ τὰς μαχαίρας, καὶ παρακρουομένων τὰς παρίσσας, ὡς ταχίστα προσμίζεωσαν αὐτοῖς εὐδογίην. Πρωταγαγμένους γὰρ ἑσθίων τῶν πολεμίων μυρίους καὶ πεντακισχίλιους θειραπορίας, οὓς ἐν τῶν πόλεων κηρύγμασι ἐλευθεροῦντες εἰ βασιλέως στρατηγαί, κατέλογίζον εἰς τοὺς ὄπλιτας. Καὶ τὴν ἐκαστοντάρχος λέγεται Ῥωμαῖος εἶπαι, ὡς ἐν Κρονίῳ μόνον εἶδειν τῆς παρρησίας δούλους μετέχοντας. Τούτους μὲν οὖν, διὰ βλάβης καὶ κυνότητος βραδέως ἐξουθενήσαντες ὑπὸ τῶν ὀπλιτῶν, καὶ πυρὸν φύναι μένειν τολμῶντας, αἱ τε βαλοσφενδόλαι καὶ αἱ χροσφοί, χρωμένων ἀφειδῶς τῶν κατοπιν Ῥωμαίων, ἀπέστραφον καὶ συνετάρακτον.

XIX. Ἀρχελάου δὲ τὸ δεξιὸν κέρας εἰς κύλιωσιν ἀνάγοντος, Ὀρτήσιος ἐφήκε τὰς σπείρας δρόμου προσφερομένης, ὡς ἐμβολῶν πλαγίως. Ἐπιστρέψαντος δὲ ταχίως ἐκείνου τοὺς περὶ αὐτὸν ἵππεις διασχίλιους, ἐνθλιβόμενος ὑπὸ πλήθους, προδιστέλλετο τοῖς ὄρεισις, κατὰ μικρὸν ἀπορρήγνυμενος τῆς φάλαγγος, καὶ περιλαμβανόμενος ὑπὸ τῶν πολεμίων. Πυθόμενος δὲ ὁ Σύλλας, ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ, μήπως συμπεπρωκότος εἰς μάχην, εἰδίωκε βοηθῶν. Ἀρχελάος δὲ τῷ κονιορτῷ τῆς ἐλευσεως, ὅπερ ἦν τεκμηριωμένος, Ὀρτήσιον μὲν εἰς χείρας, αὐτὸς δ' ἐπιστρέψας ὤρησεν, ὅθεν ὁ Σύλλας, πρὸς τὸ δεξιὸν, ὡς ἱσημον ἀρχοντος αἰρήσασα. Ἄμα δὲ καὶ Μουρήνα Ταξίλλης ἐπήγε τοὺς χαλκασπίδας ὥστε, τῆς κονιυγῆς διχρόθεν φερομένης, καὶ τῶν ὄρων ἀνταπὸδιδόντων τὴν πρηνήγησιν, ἐπιστήσαντα τὸν Σύλλαν διαπορεῖν, ὅποτε ῥωσα χρη προσγειεσθαι. Δόξαν δὲ εἶναι αὐτοῦ τάξιν ἀναλαμβάνειν, Μουρήνα μὲν ἀρωγὸν ἐπεμφεν Ὀρτήσιον, ἔχοντα τίσσερας σπείρας, αὐτὸς δὲ, τὴν πέμπτην ἐπεσθαι καλεῖσας, ἐπὶ τὸ δεξιὸν ἠπείλετο, καὶ καθ' ἑαυτὸ μὲν ἀξιομάχως ἤδωκεν Ἀρχελάου συνεστηκός. Ἐκείνου δὲ ἐπιφαρέχου, παντάπασιν ἔξω βιάσαντο, καὶ κρατήσαντες εἰδίωκαν πρὸς τε τὸν ποταμὸν καὶ τὸ ἀκέντιον ὄρος προκρουπιδίην φεύγοντας.

ὅτι μὴ ὁ γὰρ Ἰλλυριοὶ ἀποπέμψαντες ἀποπέμψαντες
 τὸν ἀλλήλους ἐπὶ βοήθειαν ἰδὼν δὲ κινῶν
 τὸν τῆς διαίτης μείζονα. Πολλοὶ μὲν οὖν ἐν
 τῷ πεδίῳ τῶν βαρβάρων ἀνηροῦνται, πλείους δὲ τῷ
 ἡρώδῃ προσφερόμενοι κατεπόνησαν ὡς τὸ μάλιστα
 διακρίσειν εἰς Χαλκίδα μόνους ἀπὸ τῶν οὐρανῶν μυριά-
 δων. Ὁ δὲ Ἰλλυριὸς λέγει, τῶν οὐρανῶν καὶ δὲ ἐπι-
 θητήσιν τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν, εἰς αὐτῶν δὲ
 πρὸς τὴν ἀπείραν παρατηροῦσθαι. Διὸ καὶ τοῖς τρο-
 παιοῖς ἐπιγράψαντες Ἄρη καὶ Νίην καὶ Ἀφροδίτην,
 ὡς οὐκ ἦντο ἐνὶ τῷ κατορθώσας, ἢ δεινοκῆρι καὶ
 δυνάμει, τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ ταῦτο μὲν τὸ τροπαιὸν
 ἔθηκε τῆς πεδύδος μάχης, ἢ πρῶτον ἐνέειπεν αἱ
 περὶ Ἀργεῖον μέχρι παρα τὸ Μόλου ὄρεθρον. Ἐπει-
 ρον δ' ἐστὶ τοῦ Θουρίου ἀπὸ κορυφῆν βεβηκός, ἐπὶ
 τῇ καλιόσει τῶν βαρβάρων, γράμμασιν Ἑλληνικοῖς
 ἐπιστημαῖον Ὀμοδοίχον καὶ Ἀναξίδημον ἀριστοῖς.
 Ταύτης τὰ ἐπιπέδια τῆς μάχης ἦγεν ἐν Θηβαίῳ, περὶ
 τὴν Οἰδιπόδιον κρήνην κατασκευάσας θυμῶν. Οἱ
 δὲ κρινόντες ἦσαν Ἕλληνες δὲ τῶν ἄλλων ἀνακεκλη-
 μένοι πόλεων. ἐπεὶ πρὸς γὰρ Θηβαίους ἀδελφείκτος
 εἶχε, καὶ τῆς χώρας αὐτῶν ἀποτερόμενος τῆς ἡμι-
 σείας, τῷ Πυθίῳ καὶ τῷ Ὀλυπίῳ καθιέρωνται, δὲ
 τῶν προσόδων κελύσας ἀποδίδοσθαι τὰ χρήματα
 τοῖς θεοῖς, ἅπερ αὐτὸς εἰλήφει.

XX. Μετὰ ταῦτα πυνθανόμενος, Φλακκῶν,
 ἀπὸ τῆς ἐναντίας στασιῶς ὑπατοῦ ἡσημέριον, δια- 465
 περᾶν τὸν Ἰόνιον μετὰ δυνάμειος, λόγῳ μὲν ἐπὶ Μι-
 θριδάτην, ἔργῳ δὲ ἐπ' ἐκείρον αὐτὸν, ἀρμήσειν ἐπὶ
 Θετταλίῳ ὡς ἀπαντήσων. Γενομένου δ' αὐτῷ περὶ
 πόλιν Μελλίτησαν, ἀφαινοῦνται πολλαχόθεν ἄρχηται,
 πορθεῖσθαι τὰ κατοίκων ἀφθῖς οὐκ ἐλάττωσι στρατιᾷ
 βασιλικῇ τῆς πρότερον. Δορύλαος γὰρ εἰς Χαλκίδα
 καταρχεῖς παρὰ σκεπῇ νεῖον πολλῇ, ἐν αἷς ἦγεν οὐκὶ
 μυριάδας, ἡσημένας καὶ συντεταγμένους ἀριστα δὲ
 τῆς Μιθριδατικῆς στρατιᾶς, εὐθύς εἰς Βοιωτίαν ἐνέ-
 βηλε, καὶ κατέχευε τὴν χώραν, προθυμῶν εἰς μά-
 χην ἐκταύσασθαι τὸν Ἰλλυριὸν, οὐ προσέχον ἄρχη-

τὰ πράγματα Σύλλας οὕτως ἠγείσθην, ὅτι πρῶτος εἰς λόγους ἐπέσθαι τῷ Ἀρχέλαιῳ συνήθευε, καὶ συνήθεον ἐπὶ Φαλαγγίῃ περὶ Ἀφλιδῶν, οὗ τὸ ἴσος τοῦ Ἀφιδωνός ἐστιν. Ἀρξάμενον δὲ τοῦ Ἀρχέλαου διαλίγασθαι, καὶ τὸν Σύλλαν ἀξουσίως ἀφίνα τὴν Ἀσίαν καὶ τὸν Πόντον, ἐπὶ τῆν ἐν Ρώμῃ πόλεμον πλεῖστα χρήματα λαβόντων καὶ τριήρεις καὶ δυναμιν, ὅσην βούλοιστο παρὰ τοῦ βασιλέως ὑπολαβὼν ὁ Σύλλας, Μιθριδάτου μὲν ἀριεὶν ἐκέλευεν, αὐτὸν δὲ βουλεύειν αὐτὸ ἐκείνου, σύμμαχον Ρωμαίῳ γινόμενον, καὶ παραδόντα τὰς ναῦς. Ἀποσιδημένου δὲ τοῦ Ἀρχέλαου τὴν προδοσίαν, „Εἶτα (ἐφη) σὺ μὲν, ὦ Ἀρχέλαε, Καππαδοκίης ἄνθρωπος, καὶ βαρβαροῦ βασιλέως δοῦλος, εἰ δὲ βούλει, φίλος, οὐχ ὑπομέμεις ἐπὶ τηλικούτοις ἀγαθοῖς τὸ αἰσχρὸν; ἐμοὶ δὲ, ἡγεμόνι Ρωμαίων ὄντι καὶ Σύλλῃ, τόλμῃς διαλίγεσθαι περὶ προδοσίας, ὥσπερ οὐκ ἐκείνος ἂν Ἀρχέλαος, ὁ φυγῶν μὲν ἐν Χαιρωνείᾳ ἀλιγίστος ἀπὸ μυριάδων θουακίδεκα, κρυβὴς δὲ δύο ἡμέρας ἐν τοῖς Ὀρχομενίων ἐλεσιν, ὄβριτον δὲ τὴν Βοιωτίαν ὑπὸ νεκρῶν πλήθους ἀπολελοιπώς;“ Ἐκ τούτου μεταβυλὼν ὁ Ἀρχέλαος, καὶ προσκνήσας, εἶδετο πάντας θάνατον τοῦ πολέμου, καὶ διαλλαγῆναι πρὸς τὸν Μιθριδάτην. Ἀρξάμενον δὲ τοῦ Σύλλα τὴν προκλήσιν, ἐγένοντο συνθήκαι, Μιθριδάτην μὲν Ἀσίαν ἀφείναι καὶ Παφλαγονίαν, ἐκστῆσαι δὲ Βιθυνίαν, Νικομήτην, Καππαδοκίαν δὲ Ἀσιωβαρξάνην, καταβαλεῖν δὲ Ρωμαίοις δοσχίλια τάλαντα, καὶ δοῦναι ναῦς ἑβδομήκοντα χαλκήρεας μετὰ τῆς οὐαίης παρασκευῆς. Σύλλαν δὲ ἐκείνῳ τὴν ἄλλην ἀρχὴν βεβαιοῦν, καὶ σύμμαχον Ρωμαίων ψηφίεσθαι.

XXIII. Τούτων ὁμολογηθέντων, ἀναστρέψας ἐβάδιζε διὰ Θετταλίας καὶ Μακεδονίας ἐπὶ τὸν Ἰλλυριανόν, ἔχων μεθ' αὐτοῦ τὸν Ἀρχέλαον ἐν τριῇ. Καὶ νοσήσαντος ἐπιφυλακῶς περὶ Ἀδριουπόων, ἐπιστήσας τὴν πορείαν, ὡς ἐνός τῶν ὑπὸ αὐτὸν ἡγεμόνων καὶ συστρατηγῶν ἐπεμελήθη. Ταῦτα τὸ δὴ διεβῆκε τὸ περὶ Χαιρωνείαν ἔργον οὐχὶ καθαρῶς ἀγωνισθῆναι, καὶ ὅτι πρὸς ἄλλους Μιθριδάτη φίλους, οὗς εἶχεν αἰ-

χαλιώτατος, ἀποδιδύς ὁ Σύλλας, Ἀριδιώνα μόνον
 τὸν τροχικὸν ἀνείλε δια φαρμάκων, Ἀρχιλάω διαφο-
 ροῦ ὄντα· μάλιστα δ' ἡ δοθεῖσα γῆ τῶν Καππαδόκη
 μαχίων κλήθρων ἐν Εὐβοίᾳ, καὶ τὸ Ῥωμαίων φίλον
 αὐτὸν καὶ σύμμαχον ὑπὸ Σύλλα ἀναγραφῆναι. Περὶ
 μὲν οὖν τούτων αὐτὸς ὁ Σύλλας ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν
 ἀπολογεῖται. Τότε δὲ πρεσβευτῶν παρὰ τοῦ Μιθρι-
 δάτου παραγενομένων, καὶ τὰ μὲν ἄλλα φασκόντων 467
 δεχέσθαι, Παπριλαγόνιαν δ' ἀξιούντων μὴ ἀφαιρεθῆ-
 ναι, τὰς δὲ ναῦς αὐτῶν ὅλως ἑμολογηθῆναι, χαλεπήνας
 ὁ Σύλλας· „Τί φάτέ; (εἶπε) Μιθριδάτης Παπριλα-
 γονίας ἀντιποιεῖται, καὶ περὶ τῶν νεῶν ἕξαυτός ἐστιν,
 ὅν ἐγὼ προσκυνῆσαι ἐνόμισον, εἰ τὴν δεξιάν αὐτῶν
 καταλείποιμι χεῖρα, δι' ἧς τοσούτους Ῥωμαίων ἀνεί-
 λην; Ἐκείνος μὲντοι ταχὺ φωνὰς ἀφήσει διαβίαντος,
 εἰς Ἄσιαν ἔμω· νῦν δ' ἐν Περγάμῳ καθήμενος, ὅν
 οὐχ ἔώρακε διαστρατηγείτω πόλεμον.“ Οἱ μὲν οὖν
 πρέσβεις φοβηθέντες ἠσυχάζον· ὁ δ' Ἀρχέλαος ἰδέϊτο
 τοῦ Σύλλα, καὶ κατεπαύνε τὴν ὄργην, ἀπτόμενος τῆς
 δεξιᾶς αὐτοῦ, καὶ δακρυῶν. Τέλος δ' ἐπίεισε ἀπο-
 ἀελῆναι αὐτὸν πρὸς τὸν Μιθριδάτην διαπραξέσθαι
 γὰρ ἰφ' οἷς βούλεται τὴν εἰρήνην, εἰ δὲ μὴ πείθασ,
 κενεῖν αὐτὸς ἑαυτὸν. Ἐπὶ τούτοις ἐκπέμφας ἐκεί-
 νων, αὐτὸς εἰς τὴν Μαυδιαὴν ἐνέβαλε, καὶ τὰ πολλὰ
 διαπορθήσας, πάλιν ἀνδότερεψεν εἰς Μακεδονίαν, καὶ
 τῶν Ἀρχιλαῶν ἰδέξατο περὶ Φιλίππου, ἀγγέλλοντα
 πικρῶς ἔχειν πάντα· δεῖσθαι δὲ κάγως αὐτῶν τοῦ
 Μιθριδάτην εἰς λόγους ἔλθειν. Αἴτιος δ' ἦν μάλι-
 στα Φιμβρίας, ὃς τὸν ἀπὸ τῆς ἑτέρας στασεως ἀρ-
 χοντὰ Φλακκῶν ἀνέλεον, καὶ τῶν Μιθριδατικῶν στρα-
 τηῶν κρατήσας, ἐπ' αὐτὸν ἐκείνον ἐβάδιζε. Ταῦτα
 γὰρ δεῖσας ὁ Μιθριδάτης, μᾶλλον εἶλετο τῷ Σύλλᾳ
 φίλος γενέσθαι.

XXIV. Συνήλθον οὖν τῆς Τρωάδος ἐν Δαρ-
 δάνῳ, Μιθριδάτης μὲν ἔχων ναῦς αὐτόθι διακισίας
 ἐνήρεις, καὶ τῆς περὶ τὴν δυνάμειος, ὀπλίτας μὲν διαφυ-
 ρίους, ἰππεῖς δὲ ἑξακισχιλίους, καὶ συρρα τῶν δρα-
 πανηφόρων· Σύλλας δὲ, τέσσαρας σπεῖρας καὶ δια-

ποσίους ἐπέειπε. Ἀκιντήσαντος δὲ τοῦ Μιθριδάτου καὶ τὴν δεξιὰν προτείναντος, ἤρωτήσεν αὐτὸν, εἰ καταλύσεται τὸν πόλεμον ἐφ' οἷς οἰμολόγησεν Ἀρχέλαος; σιωπῶντος δὲ τοῦ βασιλέως, ὁ Σύλλας „ Ἄλλα μὴ (ἔφη) τῶν δεομένων ἐστὶ τὸ προτέρους λέγειν, τοῖς δὲ νικῶσιν ἔξαρκεῖ τὸ σιωπᾶν.“ Ἐπεὶ δ' ἀρξάμενος τῆς ἀπολογίας ὁ Μιθριδάτης, ἐπειράτο τοῦ πολέμου τὰ μὲν εἰς δαίμονας τρέπειν, τὰ δ' αὐτοὺς αἰτιάσθαι τοὺς Ῥωμαίους ὑπολαβὼν ὁ Σύλλας ἔφη, πάλα μὲν ἑτέρων ἀκούειν, νῦν δ' αὐτὸς ἰγνωσκῆναι τὸν Μιθριδάτην δεινότατον ὄντα φηταρῶναι, ὃς ἐπὶ πράξεσιν οὕτω παρηφαῖς καὶ παρανόμοις λόγων ἐχόντων εὐπρέπειαν οὐκ ἠπόρηκεν. Ἐξελέχξας δὲ τὰ πεπραγμένα πικρῶς ὑπ' αὐτοῦ καὶ κατηγορήσας, πάλιν ἠρώτησεν, εἰ ποιεῖ τὰ συγκείμενα δι' Ἀρχελαίου. Φησαντος δὲ ποιεῖν, οὕτως ἠσπάσατο, καὶ περιλαβὼν ἐφίλησεν αὐτὸν Ἀριοβαρζάνην δ' αὐτῆς καὶ Νικομήδην τοὺς βασιλεῖς προσαγαγὼν διήλλαξεν. Ὁ μὲν οὖν Μιθριδάτης, ἑβδομήκοντα ναῦς παραδοὺς, καὶ τοξότας πεντακοσίους, εἰς Πόντον ἀπέπλευσεν. Ὁ δὲ Σύλλας, αἰσθόμενος ἀχθόμενους τοὺς στρατιώτας τῆς θαλάσσης (τὸν γὰρ, ἐχθιστὸν τῶν βασιλέων, καὶ δεκαπέντε μυριάδας ἡμέρα μίϋ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ῥωμαίων κατασφαγῆναι παρασκευασάντα, δεινὸν ἠγοῦντο μετὰ πλοῦτου καὶ λαφύρων ὄραν ἐκπλέοντα τῆς Ἀσίας, ἧς ἔτη τέσσαρα λεηλατῶν καὶ φορολογῶν διετέλεσεν), ἀπελογεῖτο πρὸς αὐτοὺς, ὡς οὐκ ἂν ἄμα Φιμβρίας καὶ Μιθριδάτη πολεμῆιν, εἰ συνίστησαν ἀμφοτέρω κατ' αὐτοῦ, δυνηθεῖς.

XXV. Ὀρμήσας δ' ἐκείθεν ἐπὶ Φιμβρίας πρὸς θοατείοις στρατοπεδεύοντα, καὶ πλησίον καταλεύξας, τάφρον τῷ στρατοπέδῳ περιέβαλεν. Οἱ δὲ τοῦ Φιμβρίου στρατιῶται, μονοχίτωνες ἐκ τοῦ στρατοπέδου προΐοντες, ἠσπάζοντο τοὺς ἐκείνου, καὶ συνελάμβανον αὐτοῖς τῶν ἔργων προθύμως. Ὀρῶν δὲ ὁ Φιμβρίας τὴν μεταβολὴν, καὶ τὸν Σύλλαν ὡς ἀδιάλλακτον δεδοικώς, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐν τῷ στρατοπέδῳ διεφθειρα. Σύλλας δὲ κοινῇ μὲν ἐξημίωσε τὴν Ἀσίαν.

διομφιολοίς καλάνταις, ἰδίᾳ δὲ τοὺς οἴκους ἐξέτρι- 468
ψεν, ὕβρει καὶ πολιορκίᾳ τῶν ἐπισταθμευόντων.
Ἐτίετακτο γὰρ ἐκάστης ἡμέρας τῷ καταλύτῃ τὸν ξέ-
νον δίδοναι τέσσαρα τετραδραχμα, καὶ παρέχειν δεῖ-
πνον αὐτῷ καὶ φίλοις, ὅσους ἂν ἐθέλῃ καλεῖν· ταξι-
αρχῶν δὲ πεντήκοντα δραχμῆς λαμβάνειν τῆς ἡμέρας.
Ἰσοθῆτα δ' ἄλλην μὲν οἰκουρῶν, ἄλλην δ' εἰς ἀγορὰν
προσερχόμενος.

XXVI. Ἀναχθεὶς δὲ πάσαις ταῖς ναυσὶν ἐξ
Ἐφέσου, τριταίος ἐν Πειραιεῖ καθωρμίσθη· καὶ
μνηθεὶς ἐξέλεν ἑαυτῷ τὴν Ἀπελλίκωνος τοῦ Τηίου
βιβλιοθήκην, ἐν ἣ τα πλείστα τῶν Ἀριστοτέλους καὶ
Θεοφράστου βιβλίων ἦν, οὐπω τότε σαφῶς γνωριζό-
μενα τοῖς πολλοῖς. Λέγεται δὲ, κομισθεὶς αὐτῆς
εἰς Ρώμην, Τυραννίωνα τὸν γραμματικὸν ἐνσκευά-
σασθαι τὰ πολλὰ, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸν Ρόδιον Ἀν-
δρόνικον, εὐπορήσαντα τῶν ἀντιγράφων, εἰς μέσον
θεῖναι, καὶ ἀναγράψαι τοὺς νῦν φερομένους πίνακας.
Οἱ δὲ προσβύτεροι Περιπατητικοὶ φαίνονται μὲν καθ'
ἑαυτοὺς γενόμενοι χαρίεντες καὶ φιλόλογοι, τῶν δ'
Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου γραμμάτων οὔτε πολ-
λοῖς, οὔτ' ἀκριβῶς ἐντετυχηκότες, διὰ τὸ τὸν Νηλέω
τοῦ Σκηψίου κληρὸν, ᾧ τὰ βιβλία κατέλιπε Θεο-
φραστός, εἰς ἀφιλοτίμους καὶ ἰδιώτας ἀνθρώπους
παραγενέσθαι. Σύλλα δὲ διατρίβοντι περὶ τὰς Ἀθή-
νας, ἄλγημα ναρκῶδες μετὰ βάρους εἰς τοὺς πόδας
ἐπέπεσεν, ὃ φησὶν ὁ Στράβων ποδάγρας ψελλισμὸν
εἶναι. Διαπλευσὺς οὖν εἰς Αἰδηψον, ἐχρήτη τοῖς
θερμοῖς ὕδασι, ῥαθυμῶν ἅμα καὶ συνδιημερεύων τοῖς
περὶ τὸν Διόνυσον τεχνίταις. Περιπατοῦντος δὲ
πρὸς τῇ θαλάττῃ, ἀλιεῖς τινες ἰχθὺς αὐτῷ παγκά-
λους προσήνεγκαν. Ἦσθεὶς δὲ τοῖς δώροις, καὶ πυ-
θόμενος, ὡς ἐξ Ἀλαίων εἶεν, „ Ἐτι γὰρ ἔη τις
Ἀλαίων; ” ἔφη· εὐύχχανε γὰρ, ὅτε τὴν πρὸς Ὀρχο-
μενῷ μάχην νεκρικῶς ἐδίωκε τοὺς πολεμίους, ἅμα
τρὶς πόλεις τῆς Βοιωτίας, Ἀθηδηῶνα, Λαρυμναν,
Ἀλαίας ἀνηρηκώς. Τῶν δ' ἀνθρώπων ὑπο δέους
αἰφώνων γενομένων, διαμειδίας, ἐκέλευσεν ἀπιέναι
PLVT. T. IV. Ο

χαίροντας, ὡς οὐ μετὰ φαύλων, οὐδ' ἀξίων ὀλιγορίας ἤκοντας παραιτητῶν. Ἀλαῖοι μὲν ἐκ τούτου λέγουσι θαρρόησαντες, αὐθις ἐκ τὴν πόλιν συνελθεῖν.

XXVII. Σύλλας δὲ διὰ Θετταλίας καὶ Μακεδονίας καταβάς ἐπὶ Θάλατταν, παρεσκευάζετο χίλαις ναυσὶ καὶ διακοσίαις ἀπὸ Δυρράχιου διαβάλλειν εἰς Βρεντέσιον. Ἡ δὲ Ἀπολλωνία πλησίον ἐστὶ, καὶ πρὸς αὐτῇ τὸ Νύμφαιον, ἱερὸς τόπος, ἐκ χλοερᾶς γάπης καὶ λειμώνων ἀνυδιδούς πυρὸς πηγᾶς σποράδας ἐνδελγῶς ῥέοντος. Ἐνταῦθα φασὶ κοιμώμενον ἀλῶναι σάτυρον, ὅλον οἱ πλάσται καὶ γραφεῖς εἰκάζουσιν· ἀχθέντα δὲ ὡς Σύλλαν, ἐρωτᾶσθαι δὲ ἐρμηνέων πολλῶν, ὅστις εἶη· φθεγξαμένου δὲ μόλις οὐδὲν συνειῶς, ἀλλὰ τραχείαν καὶ μάλιστα μεμιγμένην ἵππου τε χρεμετισμῶ καὶ τράγου μηχανισμῶ φωνὴν ἀφέντος, ἐκπλαγέντα τὸν Σύλλαν ἀποδιοπομπήσασθαι. Μέλλοντος δὲ τοὺς στρατιώτας διαπεραιούν, καὶ δεδιότος, μὴ, τῆς Ἰταλίας ἐπιλαβόμενοι, κατὰ πόλεις ἕκαστοι διαῤῥυῶσι, πρῶτον μὲν ὤμοσαν ἀφ' αὐτῶν παραμενεῖν, καὶ μηδὲν ἐκουσίως κακουρήσειν τὴν Ἰταλίαν· ἔπειτα χρημάτων δεόμενον πολλῶν ὄρωντες, ἀπήρχοντο καὶ συνεισέφερον ὡς ἕκαστος εἶχεν εὐπορίας. Οὐ μὴν ἐδέξατο τὴν ἀπαρχὴν ὁ Σύλλας, ἀλλ' ἐπαινέσας καὶ παρορμήσας, διέβαιναν, ὡς φησὶν αὐτὸς, ἐπὶ πεντεκαίδεκα στρατηγούς πολέμους, πενήκοντα καὶ τετρακοσίας σπείρας ἔχοντας, ἐκδηλότατα τοῦ θεοῦ τὰς εὐτυχίας προσημαίνοντος αὐτῷ. Θύσαντος μὲν γὰρ εὐθέως ἢ διέβη περὶ Τάραντα, δάφνης στεφάνου τύπον ἔχων ὁ λοβὸς ὠφθη, 469 καὶ λημνίσκων δύο κατηρημένων. Μικρὸν δὲ πρὸ τῆς διαβάσεως, ἐν Καμπανίᾳ περὶ τὸ Ἥφαιον ὄρος ἡμέρας ὠφθησαν δύο τράγοι μεγάλοι συμφερόμενοι, καὶ πάντα θρῶντες καὶ πασχόντες, ἃ συμβαίνει μαχομένοις ἀνθρώποις. Ἦν δ' ἄρα φάσμα· καὶ κατὰ μικρὸν αἰρόμενον ἀπὸ γῆς, διεσπείρετο πᾶλλαχού τοῦ αἴερος, εἰδῶλοις ἀμαυροῖς ὅμοιον, εἶτα οὕτως ἠφανίσθη. Καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ Μαρίου τοῦ νέου καὶ Νορβανοῦ τοῦ ὑπάτου μεγά-

λας δυνάμεις ἐπογαγόντων, ὁ Σύλλας, οὔτε τάξιν ἀποδοῦς, οὔτε λοχίσας τὰ οἰκείον στρατεύμα, ὄωμῃ δὲ προθυμίας κοινῆς καὶ φορᾷ τόλμης ἀποχρησάμενος, ἐτρέψατο τοὺς πολεμίους, καὶ κατέκλεισεν εἰς Καπύην πόλιν τὸν Νορβανόν, ἑπτακισχιλίους ἀποκτείνας. Τοῦτο αἴτιον αὐτῷ γενέσθαι φησὶ τοῦ μὴ διαλυθῆναι τοὺς στρατιώτας κατὰ πόλεις, ἀλλὰ συμμείναι καὶ καταφρονῆσαι τῶν ἐναντίων, πολλαπλασιῶν ὄντων. Ἐν δὲ Σιλβίῳ φησὶν οἰκίτην Ποντιῶν θεοφόρητον ἐντυχεῖν αὐτῷ, λέγοντα παρὰ τῆς Ἐκκυοῦς κράτος πολέμου καὶ νίκην ἀπαγγέλλειν· εἰ δὲ μὴ ἀπεύσειεν, ἐμπεπρήσεσθαι τὰ Καπιτώλιον· ὃ καὶ συμβῆναι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἧς ὁ ἄνθρωπος προηγόρευσεν. Ἐν δὲ αὕτῃ πρό μίας νόνων Κυντιλίων, ἃς νῦν Ἰουλίαν καλοῦμεν. Ἐτι δὲ Μάρκος Λευκόλλος, εἰς τῶν ὑπὸ Σύλλα στρατηγούντων, περὶ Φιδεντίαν ἑκκαίδεκα στείραις πρὸς πενήκοντα τὰς τῶν πολεμιῶν ἀντιταχθεὶς, τῇ μὲν προθυμίᾳ τῶν στρατιωτῶν ἐπίστευεν, ἀνόπλους δὲ τοὺς πολλοὺς ἔχων, ὤκνει. Βουλευομένου δ' αὐτοῦ καὶ διαμελλόντος, ἀπὸ τοῦ πλησίον πεδίου, λειμῶνα ἔχοντος, αὔρα φέρουσα μαλακῆ πολλὰ τῶν ἀνθέων ἐπέβαλε τῇ στρατιᾷ καὶ κατέσπειρεν, αὐτομάτως ἐπιμένοντα καὶ περιπίπτοντα τοῖς θυρεοῖς καὶ τοῖς κράνεσιν αὐτῶν, ὥστε φαίνεσθαι τοῖς πολεμίοις ἑατεφανωμένους. Γενόμενοι δὲ ὑπὸ τούτου προθυμότεροι συνέβαλον, καὶ νικήσαντες, ὀκτακισχιλίους ἐπὶ μυριοῖς ἀπέκτειναν, καὶ τὸ στρατόπεδον εἶλον. Οὗτος ὁ Λευκόλλος ἀδελφὸς ἦν Λευκόλλου τοῦ Μιθριδάτην ὑστερον καὶ Τεγρᾶνῃν καταπολεμήσαντος.

XXVIII. Ὁ δὲ Σύλλας ἔτι πολλοῖς στρατοπέδοις καὶ μεγάλας δυνάμεις περικεχυμένους αὐτῷ τοὺς πολεμίους ὀρῶν πανταχόθεν, ἤπτετο δυνάμει καὶ διαπάτης, προκαλούμενος εἰς διαλύσεις τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων Σκιπίωνα. Δεξαμένου δ' ἐκείνου, σύλλογοι μὲν ἐγίνοντο καὶ κοινολογίαι πλείους, αἰεὶ δὲ τινα παραγωγὴν καὶ πρόφραιν ἐμβάλλον ὁ Σύλλας, διέφθειρε τοὺς περὶ Σκιπίωνα τοῖς ἐαυτοῦ στρατιώταις,

χαίροντας, ὡς οὐ μετὰ φαύλων, οὐδ' ἀξίων ὀλιγορίας ἤκοντας παραιτητῶν. Αἰαῖοι μὲν ἐκ τούτου λέγουσι θαρρόησαντες, αὐθις εἰς τὴν πόλιν συνελθεῖν.

XXVII. Σύλλας δὲ διὰ Θετταλίας καὶ Μακεδονίας καταβάς ἐπὶ θάλατταν, παρεσκευάζετο χιλίαις ναυσὶ καὶ διακοσίαις ἀπὸ Δυρραχίου διαβάλλειν εἰς Βρεντεσίον. Ἡ δὲ Ἀπολλωνία πλησίον ἐστὶ, καὶ πρὸς αὐτῇ τὸ Νύμφαιον, ἱερὸς τόπος, ἐκ χλοερᾶς γαπῆς καὶ λειμώνων ἀνυδιδούς πυρὸς πηγᾶς σποράδας ἐνδελειχῶς ῥέοντος. Ἐνταῦθα φασὶ κοιμώμενον αἰλῶναι σάτυρον, οἷον οἱ πλάσαι καὶ γραφεῖς εἰκάζουσιν· ἀχθέντα δὲ ὡς Σύλλαν, ἐρωτᾶσθαι δι' ἐρμηνέων πολλῶν, ὅστις εἶη· φθηγξαμένου δὲ μόλις οὐδὲν συνετώς, ἀλλὰ τραχείαν καὶ μάλιστα μεμιγμένην ἵππου τε χρεμετισμῷ καὶ τράγου μηκασμῷ φωνὴν ἀφέντος, ἐκπλαγέντα τὸν Σύλλαν ἀποδιοπομπήσασθαι. Μέλλοντος δὲ τοὺς στρατιώτας διαπεραιοῦν, καὶ δεδιότος, μὴ, τῆς Ἰταλίας ἐπιλαβόμενοι, κατὰ πόλεις ἕκαστοι διαρῥυῶσι, πρῶτον μὲν ὤμοσαν ἀφ' αὐτῶν παραμενεῖν, καὶ μηδὲν ἐκουσίως κακουρήσειν τὴν Ἰταλίαν· ἔπειτα χρημάτων δεόμενον πολλῶν ὀρῶντες, ἀπήρχοντο καὶ συνεισέφερον ὡς ἕκαστος εἶχεν εὐπορίας. Οὐ μὲν ἐδέξατο τὴν ἀπαρχὴν ὁ Σύλλας, ἀλλ' ἐπαινέσας καὶ παρορμήσας, διέβαινεν, ὡς φησὶν αὐτὸς, ἐπὶ πεντεκαίδεκα στρατηγούς πολεμίους, πεντήκοντα καὶ τετρακοσίας σπείρας ἔχοντας, ἐκδηλότατα τοῦ θεοῦ τὰς εὐτυχίας προσημαίνοντος αὐτῷ. Θύσαντος μὲν γὰρ εὐθέως ἢ διέβη περὶ Τάραντα, δάφνης στεφάνου τύπον ἔχων ὁ λοβὸς ὠφθη, 469 καὶ λημνίσκων δύο κατηρητῆμένων. Μικρὸν δὲ πρὸ τῆς διαβάσεως, ἐν Καμπανίᾳ περὶ τὸ Ἥφαιον ὄρος ἡμέρας ὠφθησαν δύο τράγοι μεγάλοι συμφερόμενοι, καὶ πάντα ὀρῶντες καὶ πασχόντες, ἃ συμβαίνει μαχόμενοις ἀνθρώποις. Ἦν δ' ἄρα φάσμα· καὶ κατὰ μικρὸν αἰρόμενον ἀπὸ γῆς, διεσπείρετο πόλλαχού τοῦ αἴρος, εἰδῶλοις ἀμαυροῖς ὅμοιον, εἶτα οὕτως ἠφανίσθη. Καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ Μαρίου τοῦ νέου καὶ Νορβανοῦ τοῦ ὑπάτου μεγά-

λας δυνάμεις ἐπαγαγόντων, ὁ Σύλλας, οὔτε τάξιν ἀποδοὺς, οὔτε λογίσας τὰ οἰκείον στρατεύμα, ῥάμῃ δὲ προθυμίας κοινῆς καὶ φορᾷ τόλμης ἀποχρησάμενος, ἐτρέψατο τοὺς πολεμίους, καὶ κατέκλεισεν εἰς Καπύνην πόλιν τὸν Νορβανόν, ἐπτακισχιλίους ἀποκτείνας. Τοῦτο αἴτιον αὐτῷ γενέσθαι φησὶ τοῦ μὴ διαλυθῆναι τοὺς στρατιώτας κατὰ πόλεις, ἀλλὰ συμμῆναι καὶ καταφρονῆσαι τῶν ἐναντίων, πολλαπλασίον ὄντων. Ἐν δὲ Σιλβίῳ φησὶν οἰκίτην Ποντίου θεοφόρητον ἐντυχεῖν αὐτῷ, λέγοντα παρὰ τῆς Ἐγυοῦς κράτας πολέμου καὶ νίκην ἀπαγγέλλειν· εἰ δὲ μὴ ἀπεύσειεν, ἐμπεπρήσισθαι τὰ Καπιτώλιον· ὃ καὶ ἀμβῆναι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἧς ὁ ἄνθρωπος προηγόρευσεν. Ἦν δὲ αὕτη πρὸ μίας νόνων Κυϊντιλίων, ἃς νῦν Ἰουλίας καλοῦμεν. Ἐτι δὲ Μάρκος Λευκόλλος, εἰς τῶν ὑπὸ Σύλλα στρατηγούντων, περὶ Φιδεντίαν ἐκκαίδεκα στείραις πρὸς πενήκοντα τὰς τῶν πολεμίων ἀντιταχθεὶς, τῇ μὲν προθυμίᾳ τῶν στρατιωτῶν ἐπίστευεν, ἀνόπλους δὲ τοὺς πολλοὺς ἔχων, ὤκνει. Βουλευομένου δ' αὐτοῦ καὶ διαμελλόντος, ἀπὸ τοῦ πλησίον πεδίου, λειμῶνα ἔχοντος, αὔρα φέρουσα μαλακῆ πολλὰ τῶν ἀνθέων ἐπέβαλε τῇ στρατιᾷ καὶ κατέσπειρεν, αὐτομάτως ἐπιμένοντα καὶ περιπίπτοντα τοῖς θυρεοῖς καὶ τοῖς κράνεσιν αὐτῶν, ὥστε φαίνεσθαι τοῖς πολεμίοις ἐστεφανωμένους. Γενόμενοι δὲ ὑπὸ τούτου προθυμότεροι συνεβαλον, καὶ νικῆσαντες, ὀκτακισχιλίους ἐπὶ μυρίοις ἀπέκτειναν, καὶ τὸ στρατόπεδον εἶλον. Αὐτός ὁ Λευκόλλος ἀδελφός ἦν Λευκόλλου τοῦ Μιθριδάτην ὑστερον καὶ Τεγράνην καταπολεμήσαντος.

XXVIII. Ὁ δὲ Σύλλας ἔτι πολλοῖς στρατοπέδοις καὶ μεγάλας δυνάμεις περιχευμένους αὐτῷ τοὺς πολεμίους ὄρων πανταχόθεν, ἤπτετο δυνάμει καὶ δι' ἀπάτης, προκαλούμενος εἰς διαλύσεις τῶν ἕτερον τῶν ὑπάτων Σκιπίωνα. Δεξαμένου δ' ἐκείνου, σύλλογοι μὲν ἐγίνοντο καὶ κοιναλογίαὶ πλείονες, αἰεὶ δὲ τινα παραγωγὴν καὶ πρόφασιν ἐμβάλλων ὁ Σύλλας, διεφθίρε τὰς περὶ Σκιπίωνα τοῖς ἑαυτοῦ στρατιώταις,

ἡσχημένοις πρὸς ἀπάτην καὶ γοητείαν ἅπασαν, ὥσπερ αὐτός ὁ ἡγεμῶν. Εἰσιόντες γὰρ εἰς τὸν χάρακα τῶν πολεμίων καὶ ἀναμιγνύμενοι, τοὺς μὲν εὐθὺς ἀργυρίῳ, τοὺς δὲ ὑποσχέσει, τοὺς δὲ κολακεύοντες καὶ ἀναπειθόντες προσήγοντο. Τέλος δὲ, τοῦ Σύλλα μετὰ σπειρῶν εἴκοσι προσελθόντος ἔγγυς, οἱ μὲν ἡσπασαντο τοὺς τοῦ Σκιπίωνος, οἱ δ' ἀντασπασάμενοι προσεχώρησαν· ὁ δὲ Σκιπίων, ἔρημος ἐν τῇ σκηπῇ ληφθεὶς, ἠφείθη. Σύλλας δὲ ταῖς εἴκοσι σπείραις, ὥσπερ ἠθάσιν ὄρνισι, τεσσαράκοντα τὰς τῶν πολεμίων παλεύσας, ἀπήγαγεν εἰς τὸ στρατόπεδον ἅπαντας. Ὅτε καὶ Κάρβωνα φασὶν εἰπεῖν, ὡς ἀλώπεκι καὶ λέοντι πολεμῶν, ἐν τῇ Σύλλα ψυχῇ κατοικοῦσιν, ὑπὸ τῆς ἀλώπεκος ἀνιῶτο μᾶλλον. Ἐκ τούτου περὶ Σίγγιον Μάριος ὀδοήκοντα καὶ πέντε σπείρας ἔχων προὔκαλεῖτο Σύλλαν. Ὁ δὲ καὶ πάνυ πρόθυμος ἦν διαγωνίσασθαι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν· ἐτύχανε γὰρ ὄψιν ἰωρακῶς τοιάνδε κατὰ τοὺς ὕπνους. Ἐδόκει τὸν γέροντα Μάριον τεθνηκότα πάλαι τῷ παιδί Μαρίῳ παραινεῖν, φυλάξασθαι τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ὡς μεγάλην αὐτῷ δυστυχίαν φέρουσαν. Διὰ τοῦτο μὲν δὴ πρόθυμος ὁ Σύλλας ἦν μάχεσθαι, καὶ μετε-
470 πέμπετο τὸν Δολοβέλλαν ἄπωθεν στρατοπεδεύοντα. Τῶν δὲ πολεμίων ἐρισταμένων ταῖς ἑδοῖς καὶ ἀποφρατιόντων, οἱ τοῦ Σύλλα προσμαχόμενοι καὶ ὀδοποιούντες ἔκαμνον· καὶ πολὺς ὄμβρος ἅμα τοῖς ἔργοις ἐπιγενόμενος, μᾶλλον ἐκάκωσεν αὐτούς. Ὅθεν οἱ ταξίαρχοι, προσιόντες τῷ Σύλλα, ἐδέοντο τὴν μάχην ἀναβαλέσθαι, δεικνύντες ἅμα τοὺς στρατιώτας ἐρδύμενους ὑπὸ κόπου, καὶ προσαναπαυομένους χαμᾶζε τοῖς θυρεοῖς κεκλιμένους. Ἐπεὶ δὲ συνεχώρησεν ἄκων, καὶ πρόσταγμα καταξεύξεως ἔδωκεν, ἀρχομένων αὐτῶν τὸν χάρακα βάλλειν καὶ τάφρον ὀρύσσειν πρὸ τῆς στρατοπεδείας, ἐπήλαντε σοβαρῶς ὁ Μάριος προῖπτέων, ὡς ἀτάκτους καὶ τεθορυβημένους διασκεδάσων. Ἐνταῦθα τῷ Σύλλα τὴν κατὰ τοὺς ὕπνους φωνὴν ὁ δαίμων συνετέλει. Ὁρῆ γὰρ αὐτοῦ τοῖς στρατιώταις παρέστη, καὶ παύσάμενοι τῶν

ἔργων, τοὺς μὲν ὕσους κατέπηξαν ἐπὶ τῇ τάφρῳ, διασάμενοι δὲ τὰ ξιφῆ καὶ συναλαλάξαντες, μὲν χερσὶν ἦσαν τῶν πολεμίων. Οἱ δ' οὐ πολὺν ὑπέστησαν χρόνον, ἀλλὰ γίνεται πολὺς φόνος αὐτῶν τραπέτων. Μάριος δὲ φεύγων εἰς Πραινεστόν, ἦδη τὰς πύλας εὖρε κεκλιμένας. Καλωδίου δὲ ἀνωθεν ἀφεθέντος, ἐξώσας ἑαυτὸν, ἀνέληφθη πρὸς τὸ τεῖχος. Ἐπιὸν δὲ φασιν, ὧν καὶ Φενεστέλλας ἐστίν, οὐδ' αἰσθῆσθαι τῆς μάχης τὸν Μάριον, ἀλλ' ἐξ ἀγρυπνιῶν καὶ κόπων, ὑπὸ σκιᾷ τινὲ γαμαλ κατὰκλινέντα, τοῦ συνθήματος δοθέντος, ἐνδοῦναι πρὸς ὕπνον, εἰτα μόλις ἐξεγείρεσθαι, τῆς φυγῆς γενομένης. Ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ Σύλλας φησὶν εἰκοστρεῖς μόνους ἀποβαλεῖν, ἀποκτεῖναι δὲ τῶν πολεμίων δισμυρίους, καὶ λαβεῖν ζῶντας ὀντακισχιλίους. Καὶ τὰλλα δὲ ὁμοίως εὐτυχεῖτο διὰ τῶν στρατηγῶν, Πομπηίου, Κράσσου, Μετέλλου, Σερουίλλου. Οὐδὲν γὰρ ἢ μικρὰ προσκρούσαντες οὐκοι, μεγάλας συνέτριψαν δυνάμεις τῶν πολεμίων, ὥστε τὸν μάλιστα τὴν ἐναντίαν στάσιν σὺν ἔχοντα Κάρβωνα, νύκτωρ ἀποδράντα τὴν ἑαυτοῦ στρατιάν, εἰς Λιβύην ἐκπλεῦσαι.

XXIX. Τὸν μέντοι τελευταῖον ἀγῶνα, καθ' ἅπερ ἔφεδρος ἀθλητῆ καταπόνοι προσενεχθεῖς, ὁ Σαυνίτης Τελεσίνοσ ἐγγὺς ἦλθε τοῦ σφῆλαι καὶ καταβαλεῖν ἐπὶ θύραις τῆς Ρώμης. Ἔσπευθε μὲν γὰρ ἅμα Ααμπονίῳ τῷ Λευκανῷ, χεῖρα πολλὴν ἀθροίσας, ἐπὶ Πραινεστόν, ὡς ἐξαρπασόμενος τῆς πολιουρκίας τὸν Μάριον. Ἐπεὶ δ' ἦσθετο, Σύλλαν μὲν κατὰ στόμα, Πομπηῖον δὲ κατ' οὐραν, βοηδρομοῦντας ἐπ' αὐτὸν, εἰργόμενος τοῦ πρόσω καὶ ὀπίσω, πολεμιστῆς ἀνὴρ καὶ μεγάλων ἀγῶνων ἔμπειρος, ἄρας νυκτὸς ἐπ' αὐτὴν ἔχωρει παντὶ τῷ στρατοπέδῳ τὴν Ρώμην. Καὶ μικροῦ μὲν ἐδέησεν ἔμπεισιν εἰς ἀφύλακτον ἀποσχῶν δὲ τῆς Κολλίνης πύλης δέκα σταδίους, ἐπηλλισατο τῇ πόλει, μεγαλοφρονῶν καὶ ταῖς ἐλπίσιν ἐπηρμένος, ὡς τασούτους ἡγεμόνας καὶ τηλικούτους κατεστρατηγηκῶς. Ἄμα δ' ἡμέρα, τῶν λαμπροτάτων πένων ἐξίππασαμένων ἐπ' αὐτοῦ, ἄλλους τε πολλοὺς

καὶ Κλαύδιον Ἀππίον, εὐγενῆ καὶ ἀγαθὸν ἄνδρα, κατέβαλε. Θορύβου δὲ, οἷον εἰκὸς, ὄντος ἐν τῇ πόλει, καὶ βοῆς γυναικείας, καὶ διαδρομῶν, ὡς ἀλισκομένων κατὰ κράτος, πρῶτος ᾤφθη Βάλβας ἀπὸ Σύλλα προσελάνθων ἀνὰ κράτος ἱππεῦσιν ἑπτακοσίοις. Διαλιπὼν δὲ, ὅσον ἀναψύξας τῶν ἰδρωτῶν τῶν ἵππων, εἶτ' αὐθις ἐγγαλινώσας διὰ ταχείων, ἐξήπτετο τῶν πολεμίων. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Σύλλας ἐφαίνεται, καὶ τοὺς πρῶτους εὐθὺς ἀριστῶν κελύων, εἰς τάξιν καθίσταται. Πολλὰ δὲ Δολοβέλλα καὶ Τουρκονάτου δεομένων ἐπισχεῖν, καὶ μὴ κατακόπους ἔχοντα τοὺς ἀνδρας, ἀποκινδυνεύσαι περὶ τῶν ἐσχάτων (οὐ γὰρ Κάρβωνα καὶ Μάριον, ἀλλὰ Σαυρίτας καὶ Λευκα-
 471 νους, τὰ ἐχθίστα τῇ Ρώμῃ καὶ τὰ πολεμιώτατα φῦλα συμφερέσθαι), παρωσάμενος αὐτοὺς ἐκέλευσε σημαίνειν τὰς σάλπιγγας ἀρχὴν ἐφόδου, σχεδὸν εἰς ὥραν δεκάτην ἤδη τῆς ἡμέρας καταστρεφούσης. Γενομένου δ' ἀγῶνος, αἶτος οὐχ ἕτερος, τὰ μὲν δεξιόν, ἐν ᾧ Κράσσος ἐτέτακτα, λαμπρῶς ἐνίκα· τῶ δὲ εὐωνύμῳ πονοῦντι καὶ κακῶς ἔχοντι Σύλλας παρεβοήθει λευκὸν ἵππον ἔχων θυμοειδῆ καὶ ποδωκείατατον ἀφ' οὗ γνωρίσαντες αὐτὸν δύο τῶν πολεμίων, διετείνοντο τὰς λόγχας ὡς ἀφήσοντες. Αὐτὸς μὲν οὐκ οὐ προελάσσει, τοῦ δ' ἱπποκόμου μασιζάντος τὸν ἵππον, ἔφθη παρενεχθεὶς τοσοῦτον, ὅσον περὶ τὴν οὐραν τοῦ ἵππου τὰς αἰχμὰς συμπεσούσας εἰς τὴν γῆν παγῆναι. Λέγεται δ' ἔχων τι χρυσαῦν Ἀπόλλωνος ἀγάλματιον ἐκ Δελφῶν, αἰεὶ μὲν αὐτὸ κατὰ τὰς μάχας περιφέρειν ἐν τῷ κόλπῳ, ἀλλὰ καὶ τότε ταῦτα καταφιλεῖν, οὕτω δὲ λέγων· „ὦ Πύθιε Ἀπόλλον, τὸν εὐτυχῆ Σύλλαν Κορινθίον ἐν τασούτοις ἀγῶσιν ἄρας λαμπρὸν καὶ μέγαν, ἐνταῦθα ῥίψεις ἐπὶ θύραις τῆς πατρίδος ἀγαθῶν, αἰσχίστα τοῖς ἑαυτοῦ συναπολούμενον πολίταις;“ Τοιαῦτα φασὶ τὸν Σύλλαν θεοκλυτοῦντα, τοὺς μὲν ἀντιβαλεῖν, τοῖς δ' ἀπειλεῖν, τῶν δ' ἐπιλαμβάνεσθαι· τέλος δὲ, τοῦ εὐωνύμου συντριβέντος, ἀναμιχθέντα τοῖς φεύγουσιν, εἰς τὸ στρατοπέδον καταφυγεῖν, πολλοὺς ἀποβαλόντα τῶν ἐταίρων καὶ

γνωσίμων. - Οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ θείαν προσελθόντες, ἀπώλοντο καὶ κατεπατήθησαν; ὥστε τὴν μὲν πόλιν οἶσθαι διαπρηραχθαι, παρ' ὀλίγον δὲ καὶ τὴν Μαρίου πολιορκίαν λυθῆναι, πολλῶν ἐκ τῆς τροπῆς ὠσαμένων ἐκεῖ, καὶ τὸν ἐπὶ τῇ πολιορκίᾳ τεταγμένον Ὀφέλλαν Λουκρήτιον ἀναξενγύνας κατὰ τάχος κελεύοντων, ὡς ἀπολωλότες τοῦ Σύλλα, καὶ τῆς Ρώμης ἐχομένης ὑπὸ τῶν πολεμίων.

XXX. Ἦδη δὲ νύκτος οὔσης βαθείας, ἤκου εἰς τὸ τοῦ Σύλλα στρατόπεδον παρὰ τοῦ Κράσπου, δεῖπνον αὐτῷ καὶ τοῖς στρατιώταις μετιόντες. Ὡς γὰρ ἐνίκησε τοὺς πολεμίους, εἰς Ἄντεμναν καταδιώξαντες, ἐκεῖ κατεστρατοπέδευσαν. Ταῦτ' οὖν πυθόμενος ὁ Σύλλας, καὶ ὅτι τῶν πολεμίων οἱ πλείστοι διολώλασιν, ἤκεν εἰς Ἄντεμναν ἅμ' ἡμέρα, καὶ τρισχιλίων ἐπικηρουκευσαμένων πρὸς αὐτόν, ὑπέσχετο δώσειν τὴν ἀσφάλειαν, εἰ κακόν τι τοὺς ἄλλους ἐργασάμενοι πολεμίους ἔλθοιεν πρὸς αὐτόν. Οἱ δὲ πιστεύσαντες ἐπέθεντο τοῖς λοιποῖς, καὶ πολλοὶ κατέκοπησαν ὑπ' ἀλλήλων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τούτους, καὶ τῶν ἄλλων ταύς περιγενομένους εἰς ἑξακισχιλίους, ἀθροίσας παρὰ τὸν ἵπποδρομον, ἐκάλεε τὴν συγκλητὸν εἰς τὸ τῆς Ἐνουῦς ἱερόν. Ἀμα δ' αὐτὸς τε λέγειν ἐνήρχετο, καὶ κατέκοπτον οἱ τεταγμένοι τοὺς ἑξακισχιλίους. Κραυγῆς δὲ, ὡς εἶκος, ἐν χωρίῳ μικρῷ τοσοῦτων σφαττομένων φερομένης, καὶ τῶν συγκλητικῶν ἐκπλαγέντων, ὥσπερ ἐτύγχανε λέγων, ἀτρέπτω καὶ καθεστηκότι τῷ προσώπῳ, προσέειπεν ἐκέλευσεν αὐτοὺς τῷ λόγῳ, τὰ δ' ἔξω γινόμενα μὴ πολυπραγμονεῖν· νουθετεῖσθαι γὰρ, αὐτοῦ κελύσαντος, ἐνίους τῶν πανηρῶν. Τοῦτο καὶ τῷ βραδυτάτῳ Ρωμαίων νοῆσαι παρέστησεν, ὡς ἀλλαγὴ τὸ χεῖμα τυραννίδος, οὐκ ἀπαλλαγὴ γέγανε. Μάριος μὲν οὖν, ἀπ' ἀρχῆς χαλεπὸς ὢν, ἐπέτεινεν, οὐ μετέβαλε τῇ ἐξουσίᾳ τὴν φύσιν. Σύλλας δὲ, μετρίως τα πρῶτα καὶ πολιτικῶς ὀμιλήσας τῇ τύχῃ, καὶ δόξαν ἀριστοκρατικῆ καὶ δημοφελούς ἡγεμόνος παρασχών, ἐτι δὲ

καὶ φιλόγελως ἐκ νέου γενόμενος, καὶ πρὸς ὀλίκτου ἕγρος, ὥστε ῥαδίως ἐπιδακρύειν, εἰκότως προσετριψατο ταῖς μεγάλαις ἐξουσίαις διαβολὴν, ὡς τὰ ἦθη μένειν οὐκ ἰώσασιν ἐπὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς τρόπων, ἀλλ' ἐμπληκτὰ καὶ χαῦνα καὶ ἀπάνθρωπα ποιοῦσας. Τοῦτο μὲν οὖν, εἴτε κίνησις ἐστὶ καὶ μεταβολὴ φύ-
 472 σεως ὑπὸ τύχης, εἴτε μᾶλλον ὑποκειμένης ἀποκάλυψις ἐν ἐξουσίᾳ κακίας, ἕτερα τὴν ἂν διαφορίαιε πραγματεία.

XXXI. Τοῦ δὲ Σύλλα πρὸς τὸ σφάττειν τραπομένοιν, καὶ φόρων, οὐτ' ἀριθμὸν, οὐτ' ὄρον ἔχοντων, ἐμπιπλάντος τὴν πάλιν, ἀναιρουμένον πολλῶν καὶ κατ' ἰδίας ἔχθρας, οἷς οὐδὲν ἦν πρᾶγμα πρὸς Σύλλαν, ἐφιέντος αὐτοῦ καὶ χαριζομένου τοῖς περὶ αὐτὸν, ἐτόλμησε τῶν νέων εἰς, Γάϊος Μιτέλλος, ἐν τῇ συγκλήτῳ τοῦ Σύλλα πυθέσθαι, τί πέρας ἐστὶ τῶν κακῶν, καὶ ποῖ προελθάντος αὐτοῦ, δεῖ πεπαύσεσθαι τὰ γινόμενα προσδοκᾶν. „Παραιτούμεθα γὰρ (εἶπεν) οὐχ οὗς σὺ ἔγνωκας ἀναιρεῖν, τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ τῆς ἀμφιβολίας, οὗς ἔγνωκας σώζειν.“ Ἀποκριναμένου δὲ τοῦ Σύλλα, μηδέπω γινώσκεις, οὗς ἀφίησιν ὑπολαβῶν ὁ Μιτέλλος. „Οὐκοῦν (εἶφη) θήλωσον, οὗς μέλλεις κολάζειν.“ Καὶ ὁ Σύλλας ἐξη τοῦτο παρήσειν. „Ἐπι οὐ τὸν Μιτέλλον, ἀλλ' Ἀφιδιόν τινα τῶν πρὸς χάριν ὁμιλούντων τοῦ Σύλλα, τὸ τελευταῖον εἶπειν λέγουσιν. Ὁ δ' οὖν Σύλλας εὐθὺς ὀγδοήκοντα προέγραψεν, οὐδενὶ τῶν ἐν τέλει κοινωσάμενος. Ἀγανακτούντων δὲ πάντων, μιαν ἡμέραν διαλειπὸν, ἄλλους προέγραψεν εἴκοσι καὶ διακοσίους, εἶτα τρίτῃ πάλιν οὐκ ἐλάττους. Ἐπὶ δὲ τούτοις δημογορῶν, εἶπεν, ὅσους μεμνημένος τυγχάνει προγράψειν τοὺς δὲ νῦν διαλανθάνοντας αὐτίς προγράψειν. Προέγραψε δὲ, τῷ μὲν ὑποδεξαμένῳ καὶ διασώσαντι τὸν προγεγραμμένον, ζῆμίαν τῆς φιλανθρωπίας ὀρίζων θάνατον, οὐκ ἀδελφόν, οὐχ υἱόν, οὐ γονεῖς ὑπεξελόμενος· τῷ δ' ἀποκτείναντι γέρας δύο τάλαντα τῆς ἀνδροφονίας, καὶν δούλος δεσπότην, καὶν

πατέρα υἱὸς ἀνέλη. Ὁ δὲ πάντων ἀδικώτατος ἔδοξε, τῶν γὰρ προγεγραμμένων ἠτίμωσε καὶ υἱοὺς καὶ υἰω-
 νούς, καὶ τὰ χρήματα πάντων ἐδήμεισε. Προεγρά-
 φοντο δ' οὐκ ἐν Ρώμῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ
 πόλει τῆς Ἰταλίας καὶ φονευομένων οὔτε ναὸς ἦν
 καθαρὸς θεοῦ, οὔτε ἐστία ξένιος, οὔτ' οἶκος πατρῶος,
 ἀλλὰ καὶ παρὰ γυναῖξί γεμεταῖς ἄνδρες ἐσφάτιοντο,
 καὶ παρὰ μητρασι παῖδες. Ἦσαν δ' οἱ δι' ὄργην
 ἀπολλύμενοι καὶ δι' ἐχθρὰν οὐδὲν μέρος τῶν διὰ
 χρήματα σφαττομένων. Ἀλλὰ καὶ λέγειν ἐπήει τοῖς
 κολάζουσιν, ὡς τόνδε μὲν ἀνήρηκεν οἴκῳ μεγάλῃ,
 τόνδε δὲ κῆπος, ἄλλον ὕδατα θεομά. Κόϊντος δ' Αὐ-
 ρήλιος, ἀνὴρ ἀπράγμων, καὶ τοσοῦτον αὐτῷ μετεῖναι
 τῶν κακῶν νομίζων, ὅσον ἄλλοις συναλγεῖν ἀτυχοῦ-
 σιν, εἰς ἀγορὰν ἔλθων, ἀνεγίνωσκε τοὺς προγεγραμ-
 μένους· εὐρῶν δὲ ἑαυτὸν, „Οἴμοι τάλας, (εἶπε)·
 θιώκει με τὸ ἐν Ἀλβανῷ χωρὸν.“ Καὶ βραχὺ προ-
 ελθὼν, ὑπὸ τινος ἀπεσφάγη καταδιώξαντος.

XXXII. Ἐν τούτῳ δὲ Μάριος μὲν ἀλισκόμενος
 ἑαυτὸν διέφθειρε· Σύλλας δ' εἰς Πραινεστὸν ἔλθων,
 πρῶτα μὲν ἰδίᾳ κατ' ἀνδρα κρήνων ἐκόλαξεν, εἶτα, ὡς
 οὐ σχολῆς οὐσης, πάντας ἀθρόως εἰς ταῦτο συναγα-
 γῶν, μυρίους καὶ δισχιλίους ὄντας, ἐκέλευσεν ἀπο-
 σφάττειν, μόνῳ τῷ ξένῳ διδούς ἄδειαν. Ὁ δ', εὐ-
 γενῶς πάννυ φήσας πρὸς αὐτὸν, ὡς οὐδέποτε σωτη-
 ρίας χάριν εἴσεται τῷ φονεῖ τῆς πατρίδος, ἀναμιχθεὶς
 ἔκων συγκατεκόπη τοῖς πολίταις. Ἔδοξε δὲ καινότη-
 τον γενέσθαι τὸ περὶ Λεύκιον Κατιλίαν. Οὗτος γὰρ,
 οὔπω τῶν πραγμάτων κεκριμένων, ἀνηρηκῶς ἀδελ-
 φόν, ἐδεήθη τοῦ Σύλλα τότε προγράψαι τὸν ἄνθρω-
 πον, ὡς ζῶτα· καὶ προεγράφη. Τούτου δὲ τῷ
 Σύλλῳ χάριν ἐκτίνων, Μάρκον τινὰ Μάριον τῶν ἐκ
 τῆς ἐναντίας στάσεως ἀποκτείνας, τὴν μὲν κεφαλὴν
 ἐν ἀγορᾷ καθεζομένῳ τῷ Σύλλᾳ προσήνεγκε, τῷ δὲ
 περιερόδανθρῶν τοῦ Απόλλωνος ἔγγυς ὄντι προσελθὼν,
 ἀπενίψατο τὰς χεῖρας.

XXXIII. Ἐξω δὲ τῶν φονικῶν καὶ τὰ λοιπὰ 473
 τοὺς ἀνθρώπους ἐλύπει. Δικτάτωρα μὲν γὰρ ἑαν-

τὸν ἀνηγόρευσε, δι' ἐτῶν ἑκατὸν εἰκόσι τοῦτο τὸ γένος τῆς ἀρχῆς ἀναλαβῶν. Ἐψηφίσθη δ' αὐτῶ πάντων ἀδεῖα τῶν γεγονότων· πρὸς δὲ τὸ μέλλον, ἐξουσία θανάτου, δημύσεως, κληρουχιῶν, κτίσεως, πορθήσεως, ἀφελῆσθαι βασιλείαν, καὶ ἃ βούλοιο χαρίζασθαι. Τὰς δὲ διαπραΐσεις τῶν δεδημευμένων οἴκων οὕτως ὑπερηφάνως ἐποιεῖτο καὶ δεσποτικῶς, ἐπὶ βήματος καθιζόμενος, ὥστε τῶν ἀφαιρέσεων ἐπαχθεστέρας αὐτοῦ τὰς δωρεὰς εἶναι, καὶ γυναιξὶν εὐμόρφοις, καὶ λυρικοῖς, καὶ μίμοις, καὶ καθάρμασιν ἐξελευθερικοῖς ἔθνῶν χώρας καὶ πόλεων χαρίζομένου προσόδους, ἐνίοις δὲ γάμους ἀκουσίως ζευγνυμένων γυναικῶν. Πομπηῖον γέ τοι βουλόμενος αἰκλιώσασθαι τὸν Μάγναν, ἣν μὲν εἶχε γαμετὴν ἀφείναι προσέταξεν· Αἰμιλίαν δὲ, Σκαύρου θυγατέρα καὶ Μετέλλης τῆς ἑαυτοῦ γυναικός, αποσπᾶσας Μανίου Γλαβριάνου, ἐγκύμονα συνώκισεν αὐτῶ· ἀπέθανε δ' ἡ κόρη παρὰ τῷ Πομπηῖῳ τίκτουσα. Λουκρητίου δ' Ὀφέλλα, τοῦ Μαρίου ἐκπολιορκήσαντος, αἰετουμένου καὶ μετιόντης ὑπατείας, πρῶτον μὲν ἐκώλυεν· ὡς δ' ἐκεῖνος ὑπὸ πολλῶν ἀπουδαζόμενος εἰς τὴν ἀγορὰν ἐνέβαλε, πέμπας τινὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἑκατοντάρχων, ἀπέσφαξε τὸν ἄνδρα, καθιζόμενος αὐτὸς ἐπὶ βήματος ἐν τῷ Διοσκουρείῳ, καὶ τὸν φόνον ἐφερῶν ἀνωθεν. Τῶν δ' ἀνθρώπων τὸν ἑκατοντάρχην συλλαβόντων, καὶ προσαγαρόντων τῷ βήματι, σιωπῆσαι κελεύσας τοὺς θορυβούντας, αὐτὸς ἔφη κελεῦσαι τοῦτα, καὶ τὸν ἑκατοντάρχην ἀφείναι προσέταξεν.

XXXIV. Ὁ μὲντοι θράμβος αὐτοῦ τῇ πολυτελείᾳ καὶ καινότητι τῶν βασιλικῶν λαφύρων σοβαρὸς γενόμενος, μείζονα κόσμον ἔσχε καὶ καλὸν θέημα, τοὺς φυνάδας. Οἱ γὰρ ἐνδοξότατοι καὶ δυνατώτατοι τῶν πολιτῶν ἐστεφανοιμένοι παρείποντο, σωτῆρα καὶ πατέρα τὸν Σύλλαν ἀποκαλοῦντες, ἅτε δὴ δι' ἐκεῖνον εἰς τὴν πατρίδα κατιάντες, καὶ κομιζόμενοι παῖδας καὶ γυναῖκας. Ἦδη δὲ συνηρημένων ἀπάντων, ἀπο-

λογισμὸν ἐν ἐκκλησίᾳ τῶν πράξεων ποιούμενος, οὐκ ἔλασσονι σπουδῇ τὰς εὐτυχίας, ἢ τὰς ἀνδραγαθίας, κατηριθμεῖτο· καὶ πέρασ ἐκέλευσεν ἑαυτὸν ἐπὶ τούτοις εὐτυχῇ προσαγορευέσθαι. Τούτο γὰρ ὁ Φίλιξ βούλεται μάλιστα δηλοῦν. Αὐτὸς δὲ τοῖς Ἕλλησι γράφων καὶ χρηματίζων, ἑαυτὸν Ἐπαφροδίτον ἀνηγόρευε. Καὶ παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς τροπαίσις οὕτως ἀναγράφεται· **ΛΕΤΚΙΟΣ ΚΟΡΝΗΑΙΟΣ ΣΥΛΛΑΣ ΕΠΑΦΡΟΔΙΤΟΣ.** Ἐτι δὲ, τῆς Μετέλλης παιδίᾳ τεκούσης δίδυμα, τὸ μὲν ἄρσεν Φαῦστον, τὸ δὲ θῆλυ Φαῦσταν ὠνόμασε. Τὸ γὰρ εὐτυχὲς καὶ ἄλαρὸν Ῥωμαῖοι φαῦστον καλοῦσιν. Οὕτω δ' ἄρα οὐ ταῖς πράξεσιν, ὡς τοῖς εὐτυχήμασιν, ἐπίστευεν, ὥστε, παμπόλλων μὲν ἀνηρημένων ὑπ' αὐτοῦ, καινοτομίας δὲ γενομένης καὶ μεταβολῆς ἐν τῇ πόλει τοσαύτης, ἀποθεσθαι τὴν ἀρχὴν, καὶ τὸν δῆμον ἀρχαιρεσιῶν ὑπατικῶν ποιῆσαι κύριον· αὐτὸς δὲ μὴ προσελθεῖν, ἀλλ' ἐν ἀγορᾷ τὸ σῶμα παρέχων τοῖς βουλομένοις ὑπεύθυνον, ὡσπερ ἰδιώτης ἀναστρέφεσθαι. Καὶ τις παρὰ γνώμην αὐτοῦ, θρασὺς ἀνὴρ καὶ πολέμιος, ἐπίδοξος ἦν ὑπατος αἰρεθῆσεσθαι, Μάρκος Λέπιδος, οὐ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ Πομπηίῳ σπουδάζοντι καὶ δεομένῳ τοῦ δήμου χαριζομένου. Διὸ καὶ χαιρόντα τῇ νίκῃ τὸν Πομπηίου ὁ Σύλλας ἰδὼν ἀπιόντα, καλέσας πρὸς ἑαυτὸν, „Ὡς καλὸν (ἔφη) σοῦ τὸ πολίτευμα, ὦ νεανία, τὸ Κάτλου πρότερον ἀναγορευῆσαι Λέπιδον, τοῦ πάντων ἀρίστου, τὸν ἐμπληκτικώτατον. Ὡρα μέντοι σοι μὴ καθυδεῖν, ὡς ἰσχυρότερον πεποιηκότι κατὰ σεαυτοῦ τὸν ἀνταγωνιστήν.“ Τοῦτο μὲν οὖν ὁ Σύλλας ὡσπερ ἀπε- 474 θέσπισε· ταχὺ γὰρ ἐξυβρίσας ὁ Λέπιδος, εἰς πόλεμον κατέβη τοῖς περὶ τὸν Πομπηίου.

XXXV. Ἀποθύων δὲ τῆς οὐσίας ἀπάσης ὁ Σύλλας τῷ Ἡρακλεῖ δεκάτην, ἐστίασις ἐποιεῖτο τῷ δήμῳ πολυτελεῖς· καὶ τοσοῦτον περιττὴ ἦν ἡ παρασκευὴ τῆς χρείας, ὥστε παμπληθῆ καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς τὸν ποταμὸν ὕψα ῥιπτέσθαι, πίνεσθαι

δ' οἶνον ἑτῶν τεσσαράκοντα, καὶ παλαιότερον. Διὰ
 μέσου δὲ τῆς θοίνης, πολυμήρου γενομένης, ἀπέ-
 θνησκεν ἡ Μετέλλα νόσω· καὶ τῶν ἱερέων τὸν Σύλ-
 λαν οὐκ ἐώντων αὐτῇ προσελθεῖν, οὐδὲ τὴν οἰκίαν
 τῷ κῆδει μισθῆναι, γραψάμενος διάλυσιν τοῦ γά-
 μρου πρὸς αὐτὴν ὁ Σύλλας, εἰ ζωσαν ἐκέλευσεν εἰς
 ἑτέραν οἰκίαν μετακομισθῆναι. Καὶ τοῦτο μὲν ἀκρι-
 βῶς τὸ νόμιμον ὑπὸ δεισιδαιμονίας ἐτήρησε· τὸν δὲ
 τῆς ταφῆς ὀρίζοντα τὴν δαπάνην νόμον αὐτὸς παρεισ-
 ενηνοχῶς παρέβη, μηδενὸς ἀναλωματος φεισάμενος.
 Παρέβαινε δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς εὐτελείας τῶν δει-
 κνῶν ὑπ' αὐτοῦ τεταγμένα, πότοις καὶ συνδείπνοις
 τρυφᾶς καὶ βωμολοχίας ἔχουσι παρηγορῶν τὸ πέν-
 θος. Ὀλίγων δὲ μηνῶν διαγενομένων, ἦν μὲν θεᾶ
 μονομάχων· οὐπω δὲ τῶν τόπων διακεκριμένων, ἀλλ'
 εἰ τοῦ θεαίρου συμμιγοῦς ἀνδράσι καὶ γυναῖξιν
 ὄντος, εἴυχε πλησίον τοῦ Σύλλα καθέζομένη γυνὴ
 τὴν ὄψιν εὐπρεπῆ καὶ γένους λαμπροῦ. Μεσσαία
 γὰρ ἦν θυγάτηρ, Ὀρτησίου δὲ τοῦ ῥήτορος ἀδελφῆ,
 Οὐλερῖα δὲ τὸννομα. Συνεβέβηκε δ' αὐτῇ νεωστὶ
 πρὸς ἄνδρα διάστραχος. Αὐτὴ περὶ τὸν Σύλλαν ἐξό-
 κισθεν παραπορευομένη, τὴν τε χεῖρα πρὸς αὐτὸν
 ἀπηρείστα, καὶ προκίθα τοῦ ἱματίου σπᾶσασα, πα-
 ρῆλθεν ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς χώραν. Ἐμβλέψαντος δὲ τοῦ
 Σύλλα καὶ θαυμάσαντος· „Οὐδὲν (ἴφη) δεινόν, αὐ-
 τόκρατορ· ἀλλὰ βούλομαι τῆς σῆς κατὰ μικρὸν εὐ-
 τυχίας μεταλαβεῖν.“ Τοῦτ' ἤκουσεν οὐκ ἀηδῶς ὁ
 Σύλλας, ἀλλὰ καὶ δῆλος εὐθὺς ἦν υποκεκνισμένος.
 Ἡρώτα γὰρ υποπέμπων αὐτῆς ὄνομα, καὶ γένος,
 καὶ βίον ἐμάνθανεν. Ἐκ δὲ τούτων ῥίψεις ὀμμάτων
 ἐπ' ἀλλήλους ἐγένοντο, καὶ παρεπιστροφαὶ συνεχῆς
 προσώπων, καὶ μειδιαμάτων διαδόσεις. Τέλος δὲ
 ὁμολογίαι καὶ συνθέσεις περὶ γάμων, ἐκείνη μὲν ἴσως
 ἀμεμπτοί· Σύλλας δ', εἰ καὶ τὰ μάλιστα σώφρονα
 καὶ γενναῖαν, ἀλλ' οὐκ ἐκ σώφρονος καὶ καλῆς ἐγη-
 μεν ἀρχῆς, ὅσαι καὶ λαμυρία μετράκιον δίκην παμα-
 βληθεῖς, ὑφ' ὧν τὰ αἰσχίστα καὶ ἀναιδέστατα παθῆ
 κινεῖσθαι πέφυκαν.

XXXVI. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ταύτην ἔχων ἐπὶ τῆς οἰκίας, συνῆν μίμοις γυναίξί, καὶ κιθαρισταῖς, καὶ θυμεικοῖς ἀνθρώποις, ἐπὶ σιβάδων ἀφ' ἡμέρας συμπίνων. Οὗτοι γὰρ οἱ τότε παρ' αὐτῷ δυνάμενοι μέγιστον ἦσαν, Ῥώσκιος ὁ κωμῆδος, καὶ Σαῖριξ ὁ ἀρχιμίμος, καὶ Μητρούβιος ὁ λυσιφθός, οὗ, καίπερ ἔξωρον γενομένου, διετέλει μέχρι πάντος ἔρῃν οὐκ ἀφνούμενος. Ὄθεν καὶ τὴν νόσον ἀπ' αἰτίας ἐλαφροῦς ἀρξαμένην ἐξέθρεψε, καὶ πολὺν χρόνον ἠγνόεε περὶ τὰ σπλάγγνα γεγωνὸς ἔμπυος ὑφ' ἧς καὶ τὴν σάρκα διαφθαρεῖσαν, εἰς φθειρίας μετέβαλε πᾶσαν ὥστε, πολλῶν δι' ἡμέρας ἅμα καὶ νυκτός ἀφαιρούντων, μηδὲν εἶναι μέρος τοῦ ἐπιγινομένου τὸ ἀποκρινόμενον, ἀλλὰ πᾶσαν ἐσθῆτα, καὶ λουτρὸν καὶ ἀπόνημα καὶ σιτίον ἀναπίμπλασθαι τοῦ θένματος ἐκείνου καὶ τῆς φθορᾶς τοσοῦτον ἐξήνθει. Διὸ πολλάκις τῆς ἡμέρας εἰς ὕδωρ ἐνέβαινε, ἐκκλί, ὁ σῶμα καὶ ἀπορρυσπτόμενος. Ἦν δ' οὐδὲν ὄφελος ἐκράτει γὰρ ἡ μεταβολὴ τῷ τάχει, καὶ περιεγίνετο πάντος καθαρμοῦ τὸ πλῆθος. Λέγεται δὲ, τῶν μὲν πάνυ παλαιῶν, Ἀκαστὸν φθειριάσαντα τὸν Πελίου τελευτῆσαι, τῶν δὲ ὑπτέρων, Ἀλκμᾶνα τὸν μελοποιὸν, καὶ Φερεκύδην τὸν θεολόγον, καὶ Καλλισθένη τὸν Ὀλύμπιον, ἐν εἰρκτῇ φρουρούμενον. ἔτι δὲ Μούκιον τὸν νομικόν. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τῶν 475 ἀπ' οὐδενός μὲν χρηστοῦ, γνωρίμων δ' ἄλλως, ἐπιμνησθῆναι, λέγεται τὸν ἄρξαντα τοῦ δουλικοῦ πολέμου περὶ Σικελίαν θραπέτην, Εὐνοῦν ὄνομα, μετὰ τὴν ἄλωσιν εἰς Ῥώμην ἀγόμενον, ὑπὸ φθειριάσεως ἀποθανεῖν.

XXXVII. Ὁ δὲ Σύλλας οὐ μόνον προέγνω τὴν ἑαυτοῦ τελευτήν, ἀλλὰ τρόπον τινὰ καὶ γέγραφε περὶ αὐτῆς. Τὸ γὰρ εἰκοστὸν καὶ δευτέρον τῶν υπομνημάτων πρὸ δυεῖν ἡμερῶν, ἢ ἐτελεύτα, γράφων ἐπαύσατο καὶ φησι, τοὺς τε Χαλδαίους αὐτῷ προειπεῖν, αἷς θεοῖς βεβιωκότα καλοῦς αὐτὸν ἐν ἀκμῇ τῶν εὐτυχημάτων κατὰστρέψαι. Λέγει δὲ καὶ τὸν υἱὸν αὐ-

τοῦ τεθνηκότα μικρὸν ἔμπροσθεν τῆς Μετέλλης φανῆ-
 ναι κατὰ τοὺς ὕπνους, ἐν ἰσθῆτι φαύλη παρεστῶτα,
 καὶ δεόμενον τοῦ πατρὸς παύσασθαι τῶν φροντίδων,
 ἴοντα δὲ σὺν αὐτῷ πύρα τὴν μητέρα Μετέλλαν, ἐν
 ἡσυχίᾳ καὶ ἀπραγμόνως ἔην μετ' αὐτῆς. Οὐ μὴν
 ἐπαύσατό γε τοῦ πράττειν τὰ δημόσια. Δέκα μὲν
 γὰρ ἡμέρας ἔμπροσθεν τῆς τελευταίας, τοὺς ἐν Δικαι-
 αρχείᾳ στασιάζοντας διαλλάξας, νόμον ἔγραψεν αὐ-
 τοῖς, καθ' ὃν πολιτεύονται. Πρὸ μιᾶς δὲ ἡμέρας,
 πυθόμενος τὸν ἄρχοντα Γράνιον, ὡς οφείλων δημό-
 σιαν χρέος οὐκ ἀποδίδωσιν, ἀλλ' ἀναμένει τὴν αὐτοῦ
 τελευταίην, μετεπέμψατο τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ δωμα-
 τιον· καὶ περιστῆσας τοὺς ὑπηρέτας ἐκέλευσε πνι-
 γειν, τῇ δὲ κραυγῇ καὶ τῷ σπαραγμῷ τὸ ἀπόστημα
 ῥήξας, πλήθος αἵματος ἐξέβαλεν. Ἐκ δὲ τούτου τῆς
 δυνάμειος ἐπιλιπούσης, διαγαγὼν τὴν νύκτι μοχθη-
 ρῶς, ἀπέθανε, δύο παῖδας ἐκ τῆς Μετέλλης νηπίους
 καταλιπών. Ἡ γὰρ Οὐαλερία μετὰ τὴν τελευταίην
 αὐτοῦ θυγάτριον ἀπεκύησεν, ὃ Ποστούμαν ἰκάλουσι.
 Τοὺς γὰρ ὕστερον τῆς τῶν πατέρων τελευταίας γενομέ-
 νους οὐδὲν Ῥωμαῖοι προσαγορεύουσιν.

XXXVIII. Ὄρησαν μὲν οὖν πολλοὶ καὶ συν-
 ἔστησαν πρὸς Λέπιδον, ὡς εἶρξοντες τὸ σῶμα κηδείας
 τῆς νενομισμένης. Πομπηῖος δὲ, καίπερ ἔγκαλῶν τῷ
 Σύλλᾳ, (μόνον γὰρ αὐτὸν ἐν ταῖς διαθήκαις τῶν
 φίλων παρέλιπε) τοὺς μὲν χάριτι καὶ δεήσει, τοὺς
 δ' ἀπειλῇ διακρουσάμενος, εἰς Ῥώμην παρέπεμψε
 τὸ σῶμα, καὶ ταῖς ταφαῖς ἀσφάλειαν ἅμα καὶ τιμὴν
 παρέσχε. Λέγεται δὲ, τοσοῦτον πλήθος ἀρωμάτων
 ἐπενεγκεῖν τὰς γυναῖκας αὐτῷ, ὥστε, ἀνευ τῶν ἐν
 φορήμασι δέκα καὶ διακοσίων διακμιζομένων, πλα-
 σθῆναι μὲν εἰδῶλον εὐμεγεθὲς αὐτοῦ Σύλλα, πλα-
 σθῆναι δὲ καὶ ῥαβδούχον ἐκ τε λιβανωτοῦ πολυτε-
 λούς καὶ κινναμώμου. Τῆς δὲ ἡμέρας συννεφούς
 ἔωθεν οὐσῆς, ὕδωρ ἐξ οὐρανοῦ προσδοκῶντες, ἐννά-
 της ἦσαν μόλις ὥρας τὸν νεκρὸν. Ἄνεμου δὲ λαμ-
 προῦ καταγιγαστος εἰς τὴν πύραν καὶ φλόγα πολλήν

ἐγείραντος, ἔφθη τὸ σῶμα συγκομισθέν, ὅσον ἤδη τῆς πυρᾶς μαραινομένης, καὶ τοῦ πυρός ἀπιόντος, ἐκχυθῆναι πολὺν ὄμβρον καὶ κατασχεῖν ἄχρι νυκτός· ὥστε τὴν τύχην αὐτοῦ δοκεῖν τὸ σῶμα συνθάπτειν παραμένουσάν. Τὸ μὲν οὖν μνημεῖον ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἀρειῶς ἐστὶ. Τὸ δὲ ἐπιγράμμω φασὶν αὐτὸν ὑπογραψάμενον καταλιπεῖν, οὗ κεφάλαιον ἐστίν, ὡς οὔτε τῶν φίλων τις αὐτῶν εἰς ποιῶν, οὔτε τῶν ἐχθρῶν κακῶς, ὑπεριβάλετο.

COMPARATIO LYSANDRI CVM SYLLA.

Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν τούτου διηελύθαμεν βίον, ἴωμεν ἤδη πρὸς τὸν σύγκρισιν. Τὸ μὲν οὖν ἀφ' ἑαυτῶν αὐξήσεως ἀρχὴν λαβοῦσι μεγάλοις γενέσθαι, κοινὸν ἀμφοτέροις υπῆρξεν· ἴδιον δὲ Λυσάνδρου, τὸ βουλομένων τῶν πολιτῶν καὶ ὑγιαίνοντων ὅσας ἔσχεν ἀρχὰς λαβεῖν, βιάσασθαι δὲ μηδὲν ἀπόντων, μηδ' ἰσχύσαι παρὰ τοὺς νόμους.

Ἐν δὲ διχοστασίῃ καὶ ὁ πάγκακος ἔλλαχε τμηῆς· ὡσπερ ἐν Ῥώμῃ τότε, διεφθαρμένου τοῦ δήμου, καὶ 476 νοσοῦντος αὐτοῖς τοῦ πολιτευματος, ἄλλος ἀλλαχόμενος ἀνίστατο δυνάστης. Καὶ οὐδὲν ἦν θαυμαστόν, εἰ Σύλλας ἤρχεν, ὅτι Γλανκίαι καὶ Σατουρνίνοι Μετέλλους ἤλαυνον ἐκ τῆς πόλεως, ὑπάτων δ' ἀπεσφάκτοντο παῖδες ἐν ἐκκλησίαις, ἀργυρίῳ δὲ καὶ χρυσίῳ τὰ ὄπλα παρελαμβάνον, ὠνούμενοι τοὺς στρατευομένους, πυρὶ δὲ καὶ σιδήρῳ τοὺς νόμους ἐτίθεισαν, βιάζόμενοι τοὺς ἀντιλέγοντας. Οὐκ αἰτιῶμαι δὲ τὸν ἐν τοιοῦτοις πράγμασι μέγιστον ἰσχύσαι διαπραξάμενον, ἀλλὰ σημεῖον οὐ τίθεμαι τοῦ βέλτιστον εἶναι τὸ γενέσθαι πρῶτον, οὕτω πονηρὰ πρακτούσης τῆς πόλεως. Ὁ δ', ἀπὸ τῆς Σπάρτης εὐνομουμένης τότε μάλιστα καὶ σωφρονούσης, ἐπὶ τὰς μέγιστας ἐκπεμπόμενος ἡγεμονίας καὶ πράξεις, σχεδὸν ἀρίστων ἀριστος ἐκρίνετο, καὶ πρῶτων πρῶτος. Ὄθεν ὁ μὲν, πολλακίς τὴν ἀρχὴν ἀποδοὺς τοῖς πολίταις, ἀνέλαβε

πολλάκις διέμενα γὰρ ἡ τιμὴ, τῆς ἀρετῆς ἔχουσα τὸ πρῶτον. Ὁ δ', ἀπαξ αἰρεθείς στρατεύματος ἡγεμόν, ἔτη συνεχῶς δέκα, νῦν μὲν ὑπάτον, νῦν δ' ἀνθύπατον, νῦν δὲ δικτάτωρα ποιῶν ἑαυτὸν, αἰεὶ δ' ὡς τυραννός, ἐν τοῖς ὀπλοῖς ἔμενεν.

II. Ἐπεχείρησε μὲν οὖν ὁ Λυσάνδρος, ὡς εἰρηταί, μεταστῆσαι τὰ περὶ τὴν πολιτείαν, προότερον καὶ νομιμώτερον, ἢ Σύλλας. Πειθοῖ γὰρ, οὐ δὲ ὄπλων, οὐδὲ πάντα συλλήβδην ἀναιρῶν, ὡπερ ἐκείνος, ἀλλ' αὐτῆν ἐπανορθούμενος τὴν κατάστασιν τῶν βασιλείων· ὃ καὶ φύσει που δίκαιον ἔδοκε, τὸν ἐξ ἀρίστων ἀρίστον ἄρχην ἐν πόλει τῆς Ἑλλάδος ἡγούμενῃ δι' ἀρετῆν, οὐ δι' εὐγένειαν. Ὅπερ γὰρ κνηγὸς οὐ ζητεῖ τὸ ἐκ κυνός, ἀλλὰ κύνα, καὶ ἵππικὸς ἵππον, οὐ τὸ ἐξ ἵππου· τί γὰρ, ἂν ἐξ ἵππου ἡμίως γένηται; οὕτω καὶ ὁ πολιτικὸς ἀμαρτήσεται τοῦ παντός, ἐὰν μὴ ζητῇ τὸν ἄρχοντα τίς ἐστίν, ἀλλ' ἐκτίνος. Αὐτοὶ γέ τοι οἱ Σπαρτιᾶται βασιλεύοντας ἐπίουσι ἀφείλοντο τὴν ἀρχὴν, ὡς οὐ βασιλικὰς, ἀλλὰ φανόλους καὶ τὸ μηδὲν ὄντας. Εἰ δὲ κακία καὶ μεταγέτους, ἄτιμον· οὐδ' ἀρετῆ δι' εὐγένειαν, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτῆς ἐπιμον. Αἱ τοίνυν ἀδικίαι, τῶ μὲν ὑπὲρ φίλων, τῶ δ' ἄχρι φίλων ἐπράχθησαν. Λυσάνδρος μὲν γὰρ ὁμολογεῖται τὰ πλείστα διὰ τοὺς ἐταίρους ἐξαμαρτεῖν, καὶ τὰς πλείστας σφαγὰς ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ἀπεργάσασθαι δυναστείας καὶ τυραννίδος. Σύλλας δὲ καὶ Πτομαίου περιέκοψε τὸ στρατιωτικὸν φθονήσας, καὶ Δολοβέλλα τὴν ναυαρχίαν ἐπεχείρησε δοῦς ἀφελίσθαι, καὶ Λουκρήτιον Ὀφέλλαν, ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων ὑπατειῶν κνῶμενον, ἐν ὀφθαλμοῖς ἀποσφάξαι προσέταξε, φρίκην καὶ δέος ἐμποιῶν πρὸς αὐτὸν ἀνθρώποις ἀπασι διὰ τῆς τῶν φιλιότατων ἀναίρεσιως.

III. Ἐτι δὲ μᾶλλον ἢ περὶ τὰς ἡδονὰς καὶ τὰ χρήματα σπουδῆ δεικνυσι τοῦ μὲν ἡγεμονικῆν, τοῦ δὲ τυραννικῆν τὴν προαιρέσιν οὖσαν. Ὁ μὲν γὰρ οὐδὲν ἀκόλαστον, οὐδὲ μετρηκίως, ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει τηλικαύτη φαίνεσθαι διαπεπραγμένος, ἀλλ', εἰ δὴ τις ἄλλος, ἐκπεφυγῶς τουτὶ τὸ περιεπακτόν· Οἴκοι λέον-

τες, ἐν ὑπαίθρῳ δ' αἰώπεις. Οὕτω σώφρονα καὶ
 Λακωνικὴν καὶ μετριομένην ἐπιδείκνυτο πανταχοῦ
 τὴν διαίταν. Ὁ δ', οὔτε τέως ὢν περὶ τὰς ἐπιθυμίας
 ἐμετρίαζε διὰ τὴν πηνίαν, οὔτε γηράσας διὰ τὴν ἡλι-
 κίαν. Ἀλλὰ τοὺς περὶ γάμων καὶ σωφροσύνης εἰσ-
 ηγεῖτο νόμους τοῖς πολιταῖς, αὐτὸς ἐρωῶν καὶ μοι-
 χεύων, ὡς φησι Σαλούστιος. Ὄθεν αὐτῷ τὴν πόλιν
 πτωχὴν καὶ κενὴν ἐποίησε χρημάτων, ὥστε ταῖς συμ-
 μαχίαι καὶ φίλαις πόλεσιν ἀργυρίον πωλεῖν τὴν ἐλευ-
 θερίαν καὶ τὴν αὐτονομίαν· καίτοι τοὺς πολυαργυ-
 ρωτάτους οἴκους καὶ μελίστους ὁσημέραι δημεύοντος
 αὐτοῦ καὶ ἀποκηρύττοντος. Ἀλλὰ μέτρον οὐδὲν ἦν
 τῶν ῥιπτουμένων καὶ καταχορηγούμενων εἰς τοὺς κό-
 λακος. Τίνα γὰρ εἰκὸς εἶναι λογισμῶν, ἢ φρεῖθω, πρὸς
 477 τὰς παρ' οἶνον συνουσίας αὐτοῦ καὶ χάριτας; ὅς
 ἐν φανερῷ ποτε, τοῦ δήμου περισετώτος, οὐσίαν με-
 γάλην διαππραΰσκων τιμῆς τῆς τυχεύσης, εἰς ἓνα τῶν
 φίλων ἐκέλευσε κατακηρῶσαι· ἑτέρου δὲ τὴν τιμὴν
 υπερβαλομένου, καὶ τοῦ κήρυκος τὸ προστεθὲν ἀγο-
 ρεύσαντος, διηφανάκησε· „Δεῦνά γ', ὦ φίλοι πολῖται,
 καὶ τυραννικὰ πάσχα (φάμενος), εἰ τὰ ἑμὰ μοι λά-
 φυρα διαθέσθαι μὴ ἔξιστιν, ὡς βούλομαι.“ Λύσαν-
 δρος δὲ καὶ τὰς αὐτῷ δοθείσας δωρεὰς μετὰ τῶν
 ἄλλων ἐπέπεμψε τοῖς πολιταῖς. Καὶ οὐκ ἐπαινοῦ
 τὸ ἔργον· ἴσως γὰρ ἔβλαψε τῇ κτήσει τῶν χρημά-
 των τὴν Σπάρτην οὕτως, ὅσον αὐκ ἔβλαψε τῇ αφαι-
 ρέσει τὴν Ρώμην ἐκεῖνος· ἀλλὰ τεκμήριον τοῦτο
 σοιοῦμαι τῆς ἀφιλοπλουτίου καὶ ἀνδρείου. Ἴδιον δὲ
 τι πρὸς τὴν ἑαυτοῦ πόλιν ἐκάτερος ἔπαθε. Σύλλας
 μὲν γὰρ, ἀκόλαστος ὢν καὶ πολυτελής, ἐσωφρόνιζε
 τοὺς πολῖτας· Λύσανδρος δ', ὢν αὐτὸς ἀπείχετο πε-
 θῶν, ἐνέπλησε τὴν πόλιν, ὥστε ἀμαρτάνειν, τὸν μὲν,
 αὐτὸν ὅντα χείρονα τῶν ἰδίων νόμων, τὸν δ', αὐτοῦ
 χείρονας ἀπεργαζόμενον τοὺς πολῖτας· δεῖσθαι γὰρ
 εἰδίδαξε τὴν Σπάρτην, ὢν αὐτὸν ἔμαθε μὴ προσδεῖ-
 σθαι. Καὶ τὰ μὲν πολιτικά ταῦτα.

IV. Πολέμων δ' ἀγῶσι, καὶ στρατηγικαῖς πρά-
 ξει, καὶ πληθεὶ τροπαίων, καὶ μεγέθει κινδύνου,

ἀσύνχωρος ὁ Σύλλας. Ὁ μὲντοι γε δύο νίκας ἐξη-
 νέγκατο ναυμαχίαις δυσί. Προσθήσω δ' αὐτῷ καὶ
 τὴν Ἀθηνῶν πολιορκίαν, ἔργω μὲν οὐ μεγάλην, τῇ δὲ
 δόξῃ λαμπροτάτην γενομένην. Τὰ δ' ἐν Βοιωτίᾳ καὶ
 Ἀλιάρτῳ δυστυχία μὲν ἴσως ἐπράχθη τινί, κατοβου-
 λία δὲ προσείκεν, οὐκ ἀκαμείναντος ὅσον οὐπω πα-
 ρούσαν ἐκ Πλαταιῶν τὴν μεγάλην βασιλέως δύναμιν,
 ἀλλὰ θυμῷ καὶ φιλοτιμίᾳ παρὰ καιρὸν ὠσαμένου
 πρὸς τὸ τεῖχος ὥστε τοὺς τυχόντας ἀνθρώπους ἐκ-
 πηδήσαντας, ἐν οὐδενὶ λόγῳ καταβαλεῖν αὐτόν. Οὐ
 γὰρ, ὡς Κλεόμβροτος ἐν Λεύκτροις, ἀντρείδων ἐπι-
 αιμένοις τοῖς πολεμίοις, οὐδ' ὡς Κύρος, οὐδ' ὡς
 Ἐπαμεινώνδας κατέχων ἐγκεκλικότας, καὶ τὸ νίκημα
 βεβαίουμενος, πληγῇ καιρῶς περιέπεσεν. Ἄλλ' οὐτοὺ
 μὲν βασιλέων καὶ στρατηγῶν θάνατον ἀπέθνησκον.
 Λύσανδρος δὲ πελταστοῦ καὶ προεδράμου δίκην ἀκλεῶς
 παραναλώσας ἑαυτόν, ἐμκρύθησε τοῖς παλαιοῖς Σπαρ-
 τιάταις, ὅτι καλῶς ἐφυλάττοντο τὰς τειχομαχίας, ἐν
 αἷς οὐχ ὑπ' ἀνδρῶν μόνον τοῦ τυχόντος, ἀλλὰ καὶ
 ὑπὸ παιδῶν καὶ γυναικῶν ἀποθανεῖν ἂν σκετῆχοι πλη-
 γέντι τὸν κράτιστον ὥσπερ τὸν Ἀχιλλεῖα φασὶν ὑπὸ
 τοῦ Πάριδος ἐν ταῖς πύλαις ἀναιρεθῆναι. Σύλλας
 μὲν οὖν ὅσας ἐκ παρατάξεως ἐνίκησε νίκας, καὶ κατέ-
 βηλε μυριάδας πολεμίων, οὐδ' ἀριθμῆσαι ὀφείδιον ἔστιν.
 αὐτὴν δὲ τὴν Ρώμην δις εἶλε, καὶ τὸν Πειραιᾶ τῶν
 Ἀθηνῶν, οὐ λιμῷ, καθάπερ Λύσανδρος, ἀλλὰ πολ-
 λοῖς ἀγῶσι καὶ μεγάλοις ἐκβαλῶν Ἀρχιλαόν ἐκ τῆς
 γῆς ἐπὶ τὴν θάλατταν, κατέσχευ. Ἔστι δὲ μέγα καὶ
 τὸ τῶν ἀντιστρατηγῶν. Τρυφῆν γὰρ οἶμαι καὶ παιδιᾶν,
 πρὸς Ἀντίοχον διαναυμαχεῖν τὸν Ἀλκιβιάδου κυβερνή-
 την, καὶ Φιλοκλέα τὸν Ἀθηναίων ἐξαπατῆν δημαγωγόν,
 Ἄδοξον, ἄκραν γλῶσσαν ἠκόνημενον
 οὐς οὐκ ἂν ἱπποκόμῳ Μιθριδάτης, οὐδὲ βαβδρῶν
 Μάριος ἤξιωσε παραβαλεῖν τῶν ἑαυτοῦ. Τῶν δὲ πρὸς
 τὸν Σύλλαν ἀνταραμένων δυναστῶν, ὑπάτων, στρατη-
 γῶν, δημαγωγῶν, ἵνα τοὺς ἄλλους εἰάσω, τίς ἦν Ρω-
 μαίων Μάριου φοβερώτερος, ἢ Μιθριδάτου βασιλέων
 δονατώτερος, ἢ Λαμπωνίου καὶ Τελεισίνου, τῶν Ἰτα-

λικῶν, μαχιμώτερος; ὦν ἐκείνος τὸν μὲν ἐξέβαλε, τὸν δ' ὑπέταξε, τοὺς δ' ἀπέκτεινε.

V. Το δὲ πάντων μέγιστον, ὡς ἐγὼ νομίζω, τῶν
 478 εἰρημένων ἐκεῖνο ἴσταν, ὅτι Λύσανδρος μὲν κατα-
 θου πάντα, τῶν οἴκοι συναγωνιζόμενων. Σύλλας δέ,
 φυχὰς ὦν καὶ κατεστασίασμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν,
 καθ' ὅν χρόνον ἠλαύνετο μὲν αὐτοῦ γυνή, καταρκώ-
 πτετο δ' οἰκία, φίλοι δ' ἀπέθνησκον, αὐτὸς ἐν Βοιω-
 τία ταῖς ἀναριθμήτοις μυριάσι παρατασόμενος καὶ
 κενθονεύων ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἴσθη τρέφαιον. Καὶ
 Μιθριδάτῃ, συμμαχίαν δίδοντι καὶ δύναμιν ἐπὶ τοῖς
 ἐχθροῖς, οὐδὲν οὐδαμῆ μαλικὸν ἐπέδωκεν, οὐδὲ φι-
 λανθρωπον· ἀλλ' οὐδὲ προσεῖπεν, οὐδὲ τὴν δεξιάν
 ἐνέβαλε πρότερον, ἢ πυθέσθαι παρόντος, ὅτι καὶ τὴν
 Ἀσίαν ἀφίγησι, καὶ τὰς νῆας παραδίδωσι, καὶ τοῖς
 βασιλευσὶν ἐξίσταται καὶ Βιθυνίας καὶ Καππαδοκίας.
 Ὡν οὐδὲν ὅλας δεκῆ Σύλλας κάλλιον ἔργον, οὐδ' ἀπὸ
 μείζονος εἰργάσθαι φρονήματος· ὅτι τὸ κοινὸν τοῦ
 οὐραίου προσθεν θέμενος, καὶ, καθάπερ οἱ γενναῖοι
 κίνεσ, οὐκ ἀνεῖς τὸ δῆγμα καὶ τὴν λαβὴν πρότερον,
 ἢ τὸν ἀπαγωνιστὴν ἀπειπεῖν, τότε πρὸς τὴν τῶν
 ἰδίων ἀμυνῶν ὤρμησεν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ τὸ περὶ τὰς
 Ἀθήνας ἔχει τινὰ ῥοπήν εἰς ἡθους σύγκρισιν· εἶγε
 Σύλλας μὲν ὑπὲρ τῆς Μιθριδάτου δυνάμεως καὶ ἡγε-
 μονίας πολέμησασαν αὐτῷ τὴν πόλιν ἔλων, ἑλευθέραν
 ἀφῆκε καὶ αὐτόνομον· Λύσανδρος δέ, τσαυτῆς ἡγε-
 μονίας καὶ ἀρχῆς ἐκπεσοῦσαν οὐκ ᾤκτειρεν, ἀλλὰ καὶ
 τὴν δημοκρατίαν ἀφελόμενος, ὁμοτάτους αὐτῇ καὶ
 παρατομωτάτους ἀπέδειξε τοὺς τυράννους. Ὡρα δὴ
 σκοπεῖν, μὴ πολὺ ταλῆθους διαμαρτάνομεν, ἀποφαι-
 νόμενοι πλείονα μὲν κατωρθωμένα Σύλλαν, ἐλάττονα
 δ' ἐξημαρτημένα Λύσανδρον· καὶ τῷ μὲν ἐγκρατείας
 καὶ σωφροσύνης, τῷ δὲ στρατηγίας καὶ ἀνδρείας ἀπο-
 δίδόντες τὸ πρωτεῖον.

